

მღვდელი მიქელ თამარაშვილი

ისტორია

კათოლიკობისა

ქართველთა შორის

ნამდვილის საბუთების შემოტანითა და განმარტებით

XIII საუკუნიდან ვიდრე XX საუკუნემდე.

ავტორის მიერ გამოცემული

ტფილისი.

ელექტრ. საბეჭდი სტამბა ქართ. წიგ. გამ. აზ. | Электропечатня Грузии. Изд. Т. Ва.

1902 წ.

პატრი მიხაელ თამარაშვილი

წინასიტყვაობა.

კარგა ხანია ჩვენში აღიმრა კითხვა ქართველ კათოლიკეთა შესახებ. მაგრამ ამ კითხვის გამოსარკვევად, საჭირო საბუთების უქონლობის გამო, ზოგიერთმა ქართველი კათოლიკების არსებობა უარყო. ასეთმა უსაფუძვლო მსჯელობამ ბევრი გააკვირვა, რადგან ისტორიულ ფაქტებს ცხადათ ეწინააღმდეგებოდა. ამ კითხვის კარგად გამოსარკვევად და ჭეშმარიტების აღსადგენად, საჭირო გახდა დანამდვილებით შეგვეტყო, როდის დაიწყო კათოლიკე სარწმუნოებამ გავრცელება საქართველოში, რა პირობით მოღვაწეობდენ კათოლიკე მოძღვრები, რამდენათ ნაყოფიერი იყო მათი მოღვაწეობა ქართველებში და სხ.

ამ ჩვენის საეკლესიო ისტორიულის ნაკლის შესავსებლად განვიზრახეთ, შეგვეკრიფა წინა საუკუნეთა საბუთები. მაგრამ სად უნდა გვეძებნა? რა თქმა უნდა, არა საქართველოში, სადაც, ძველის არხივების უქონლობის გამო, მათი კვალიც კი აღარა სჩანს. უნდა მიგვემართა ისევ იტალიისა და ევროპის სხვა და სხვა ქალაქების არხივებისათვის.

თუმცა დიდი შრომა მოითხოვა ამ წიგნში მოყვანილის საბუთების შეკრებამ, მაგრამ, რადგან შეეხებოდა სარწმუნოებასა და მამულს, გაჭირვება და შრომა სიამოვნებით თავსვიდევით და ვეცადეთ, რაოდენათაც კი გარემოება ხელს გვიწყობდა, მეტის საბუთებისათვის მოგვეყარა თავი.

აქვე უნდა მოვახსენოთ პათივცემულ მკითხველთ, რომ აქ მოყვანილი საქართველოს შესახები საბუთები მცირედი ნაწილიდაა იმ საბუთებისა, რაც დაკარგულა და პოვნის იმედი, სამწუხაროდ, აღარა გვაქვს; აგრეთვე შედარებით მცირედი ნაწილია იმ საბუთებისა, რაც ხელახალის გულმოდგინებით, შეიძლება, შემდეგში აღმოჩნდეს, რადგან ევროპის ყველა წიგნთსაცავები და არხივები არ დაგვივლია და, საცა კი გაგვზინჯეთ, იქაც ყველას ნახვა ვერ შევიძელით. ამიტომ იმედია, რომ მომავალში კიდევ აღმოჩნდეს ბევრი ასეთი საბუთი.

მეზნის დროს შევნიშნეთ, რომ ბევრი საბუთი დაკარგულა თუ საქართველოდგან გაგზავნისა და თუ ევროპიდან გამოგზავნის დროს, რადგან ოსმალები გზაში მათ წამლებ-მომტან მისიონერებს მეტად ულმობელად ეპყრობოდენ ხშირად: ზოგს მათგან ხოცავდენ, ზოგს ატყვევებდენ, ერთიანად აშიშვლებდენ და ისე ისტუმრებდენ. ცხადია ის საბუთები ხშირად მათ უვარდებოდათ ხელში, და რაკი ერთხელ ჩაუვარდებოდათ, მათი ბარბაროსობის მსხვერპლი ხდებოდა და სამუდამოდ იღუპებოდა ისტორიისა და ჩამომავლობისათვის. ეგრეთვე ზოგ ადგილას შევხვდით საძიებლებში სიას საქართველოს შესახებ საბუთებისას, მაგრამ იქ მოხსენებული საბუთები კი ველარ ვიპოვეთ, რადგან ზოგი დამწვარა, ზოგი ისე დაძველებულა დროჟამის გავლენით, რომ სრულებით უხმარია, და ზოგიც თუ მტერს და თუ სხვა და სხვა გარემოებას ან სამოუდამოთ გაუოხრებია და ან აქეთ-იქით გაუფანტავს.

რადგან დღეს მეცნიერებას ერთ უმთავრეს საგნად აქვს გასულის დროის საისტორიო საბუთების კვლევა-ძიება, რათა მით ნათელი მოჰფინოს გასულის დროის ავსა და კარგს, ამიტომ ჩვენ წინათვე იმედი გვაქვს, რომ ყველა განათლებული და ერთგული საქართველოს შვილი სიამოვნებით და პატივით მიეგებოს ამ ჩვენს შრომას.

ამ საბუთების დალაგების დროს ჩვენ, რაოდენათაც კი შეიძლება, ვიცავთ ქრონოლოგიურს წესსა, რათა უფრო ცხადი და ნათელი შეიქნეს ეს ჩვენი ნაშრომი. ეგრეთვე ამ წიგნის თავებს ვყოფთ საუკუნეთა მიხედვით და ყოველ საუკუნეს თითო თავი ვუძღვევით. ხოლო იმ საუკუნეში, რომლის საბუთები ბლომათ არის, მოგვყავს იმდენი თავი, რაოდენსაც მოითხოვს საგნის განსხვავება და ან სხვა გარემოება.

რადგან დიდათ სასურველია, რომ ეს საბუთები გავრცელდეს საზოგადოებაში ისე, რა ენითაც დაწერილა, ამიტომ ნათარგმთან ტექსტებიც მოგვყავს ეგოდნათ სარწმუნოთ, რაოდენათაც კი საჭირო იყო ამ გვარი შრომისათვის.

ქართველი კათოლიკენი XIII საუკუნეში.

სანამ ქართველ კათოლიკეთა შესახებ საბუთებს მოვიყვანდეთ, საჭიროდ ვრაცხთ, რამდენადაც კი შეიძლება, გამოვარკვიოთ შემდეგი კითხვა: საქართველოს ეკლესია რომის ეკლესიას იმავე დროს, ესე იგი 1054 წ. გაეყარა, როდესაც ბერძნისა და ლათინის ეკლესიანი ერთმანერთს დაშორდნენ, თუ არა? ამ საგნის შესახებ ჩვენის ექვის აღძვრის მიზეზი ერთი მხრივ ის არის, რომ საქართველოს ეკლესია კაი ხნიდგან გათავისუფლებული იყო ანტიოქიისა და კოსტანტინეპოლის პატრიარქების მიმართ დამოკიდებულებისაგან და შეადგენდა ავტოკეფალ თავისთავად, დამოუკიდებელ ეკლესიას; მეორე მხრივ ისა, რომ იმ განცალკევების უმთავრესი მიზეზი იყო სხვა და სხვა. საეკლესიო წესები და პირადი უთანახმოება პაპისა და მიქელ კერულერ პატრიარქის შუა და არა დოგმატიური კითხვები. ამიტომ ჩვენ ვერა ვხედავთ საკმაო მიზეზს, რომ უეჭველად და მიუცილებლად ერთსა და იმავე დროს საქართველოს ეკლესიაც გაშორებოდეს რომის ეკლესიას. ამის შესახებ საქართველოს ისტორია ცხადათ არაფერს მოგვითხრობს. არც ევროპის ისტორიაში მოიპოება ამ კითხვის გადაწყვეტილი ახსნა. ზოგიერთი ევროპელი მწერალი უარს ჰყოფს ქართველებიც ბერძნებთან ერთად გაპყროდნენ რომის ეკლესიას, იმ მიზეზების გამო, რომ საქართველო მუდამ და მეტადრე იმ დროებში, გართული იყო სხვა და სხვა ომებში და ძნელად რომ მაშინვე მიექცია ყურადღება იმ დროის საღვთისმეტყველო ბჭობისათვის და შესდგომოდა ბერძნების კვალს, მეტადრე მაშინ, როდესაც ესრეთი ბჭობა და განხეთქილება მას არ შეეხებოდაო. (I) ეს აზრი უსაფუძვლოდ არ გვეჩვენება, უკეთუ კარგად ჩავუკვირდით ჩვენს ზოგიერთ ქართულ ძველს წარწერებსა და გუჯრებს. მაგალითად, იმხნის ეკლესიის ერთ უთარילו წარწერაში, რომელიც ბროსემ ფრანგულად სთარგმნა და დაბეჭდა, ეგნატე, იშხნელი ეპისკოპოზი, აწესებს ყველიერის პარასკევს ერთს აღაპს დიმიტრი მეფის და მისის შვილების დავითისა და გიორგის სადღეგრძელოდ, ექვსის წმიდა კრებისა და ხუთის პატრიარქის სახელით სწყევლის იმათ, ვინც ამ აღაპს მოშლის. როგორც

ვიცით, დიმიტრი მეფე მეფობდა ასი წლის შემდგომ ბერძნისა და ლათინის ეკლესიის გაყრისა, ესე იგი, 1125-1155 წ. (1) ეს ხუთი პატრიარქი სხვა და სხვა დროის გუჯრებშიაც არის მოხსენებული, მაგალითად იხსენიებენ: გელათის მონასტრის საბუთები, თამარ მეფის მიერ 1189 წ. ხელ-მოწერილი სიგელი ცხირეთ-ცხავერისა; გველდესისა და გავაზკოტმანისა, არსენ კათალიკოზის ბერად შესვლის დროს დაწერილი 1227—1240 წლებში; რკონის მონასტრის სიგელი, 1259 წ. დაწერილი და მეჭურჭლეთ-უხუცესის კახა თორელი ერისთავისადმი მიცემული, სადაც ორგზის დასახელებულია ხუთი პატრიარქი და სადაც ნიკოლოზ საქართველოს კათალიკოსი თავის თავს უწოდებს მეექვსე პატრიარქად; შიო მღვიმელის სიგელი, 1250-1260 წლებში დაწერილი და შიომღვიმის მონაზონებისაგან ზოსიმესადმი მიცემული, სადაც მოხსენებულია ექვსი კრება, ხუთი პატრიარქი და მათ შემდგომ საქართველოს კათალი-

კოზნი. (2) ყველასთვის ცხადია, რომ მსოფლიო კრებათაგან დამტკიცებულ და საქვეყნოდ აღსარებულ იყვნენ ხუთნი პატრიარქნი, ესე იგი, ანტიოქიისა, რომისა, იერუსალიმისა, ალექსანდრიისა და კოსტანტინეპოლისა. ეგრეთვე ცხადია, რომ გუჯრებში დასახელებული პატრიარქები არიან ის ხუთნი პატრიარქნი, რომელთა შორის იგულისხმების რომის პაპიც, როგორც საფუძვლიანად შენიშნავს თავისს ქრონიკებში პატივცემული ბ. თ. ჟორდანია. (3) ამ პატრიარქთა შორის საქართველოს პატრიარქი არ იგულისხმების, რადგან ხშირად ჩვენი კათალიკოსები, ხუთის პატრიარქის მოხსენების შემდგომ იქვე დასახელებულნი არიან. ამისთვის ყოველ ექვს გარეშე შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ ამ გუჯრებში მოხსენებულ ხუთ პატრიარქთა შორის რომის პაპიც არის. ამ გუჯრების დაწერამდე (XII და XIII საუკუნემდე) საქართველოს ეკლესია რომის ეკლესიისაგან გაყრილი რომ ყოფილ იყო, მაშინ საქართველოს კათალიკოსნი, ეპისკოპოსნი და ერი საქართველოსი პატრიარქებს ხუთს კი არ დაასახელებდენ, არამედ ოთხს, და მათი რიცხვიდგან გამოსტოვებდენ რომის პაპსა, როგორათაც ჰქმნეს ბერძნებმა, რომელთაც, გაყრის უმაღლვე 1054 წ. თავიანთ დიპტიკებისა და სხვა წიგნებში პაპისა და მეხუთე პატრიარქის სახელი ამოშალეს და დაიწყეს მის შემდგომ მარტო ოთხი პატრიარქის ხსენება. ამავენაირად მოიქცნენ საქართველოშიაც შემდეგ საუკუნებში და ოთხის პატრიარქის მეტს აღარ იხსენიებდენ. (1).

დაუმატოთ ამას იმ დროის ევროპის მწერლებიც, რომელნიც ქართველთა ჯვაროსნობას იხსენებენ. 1220 წ., ფრანგებისაგან დამიეტის აღების შემდგომ, ქართველებმა დასავლეთის ჯვაროსნებს წიგნი მოსწერეს, შეატყობინეს თავიანთი მზადყოფნა საომრად, და დაიფიცეს,

- 7 -

რომ ომით აეღოთ ერთი დიდი და შესანიშნავი პალესტინის ქალაქი, რათა არ ჩამორჩენილიყვნენ ფრანგებს თურქთა დამარცხებასა და წმიდა ადგილების აღებაში. ამ დროის მწერლები ქართველებს კათოლიკებად უწოდებენ „viri catholici“. (2)

ქართველთა და რომაელთ ეკკლესიების ამ ერთობის შესახებ გამოთქმულს აზრს XIII საუკუნის პირველ ნახევრამდე მაინც, არა ნაკლებ ამტკიცებენ შემდეგი შესანიშნავი საბუთები, მეტადრე რუსუდან დედოფლის წერილი და პაპის ონორიო მესამის პასუხი.

ამ მოკლე გამოკვლევების შემდგომ ჩვენ საჭიროდ აღარ დავინახეთ გვეძებნა საქართველოს კათოლიკების შესახებ XIII საუკუნეზედ ადრინდელი საბუთები. რადგან ამ დროებში იწყება უფრო ცხადათ გაყრა და განსხვავება, ამისთვის ჩვენც სწორედ ამ XIII საუკუნიდგან ვიწყებთ საბუთების წარმოდგენას ერთის მეორის შემდგომ მათი ქრონოლოგიის თანახმად. პირველი ამათგანი არის რუსუდანის წერილი პაპის ონორიო მესამისადმი და ესრედ იწყება:

„უწმიდესს პაპს, მამას და ყველა ქრისტიანების მთავარს, წმიდა პეტრეს საყდარზე მჯდომარეს. ჩვენ მდაბალი რუსუდან აფხაზთა დედოფალი, თქვენი ერთგული მხევალი და ასული უმდაბლესად თავს გიკრავთ და მოგესალმებით“.

„როგორც უდიდესი და უმაღლესი ბძანდებით, ისე ღვთისაგან იმედი მაქვს, უფალმა შეგისრულოსთ ყოველი თქვენი გულითადი ნატვრა.

უკეთეს თქვენდამი წარმოგზავნილი წერილის გამო ჩვენთვის გულმოდგინედ ხართ და იკითხავთ ჩვენს ამბავს, ვაუწყებთ თქვენს სიწმიდეს, რომ ძმა ჩემი ქართველთა მეფე მიიცივალა და მისი სამეფო მე მერგო. აწ ვითხოვთ თქვენს კურთხევას ჩვენთვის და ყველა ჩვენ ქვეშევრდომ ქრისტიანეთათვის. დამიეტში მყოფის თქვენის ელჩისაგან მივიღეთ თქვენი

დღეობა და ბრძანება, რომე ჩემი ძმა წასულიყო ქრისტიანების შესაწევნელად. ისიც ამ ზრახვასა და წასვლის მზადებაში იყო, როდესაც ბოროტნი თათარნი შემოვიდნენ ჩვენს ქვეყანაში. ეს იქნება თქვენც შეიტყეთ, დიდი უბედურება მიაყენეს ჩვენს ერსა და დაგვიხოცეს ექვსი ათასი კაცი. ჩვენ მათ არ ვუფრთხილდებოდით, რადგან ქრისტიანები გვეგონა; მაგრამ როდესაც ვსცანით, რომ კარგი ქრისტიანები არ იყვნენ, მაშინ შევკრიბეთ ყოველი ჩვენი ძალა და წიწ ადვუდექით, ოცდახუთი ათასი კაცი გაუწყვიტეთ, ბევრიც დავატყვევეთ და დანარჩენი მათი მხედრობა ჩვენის ქვეყნიდან გავდევნეთ: აი ამის გამო აქ დავრჩი და თქვენის ელჩის ბრძანებისა მეზრ ვერ წამოვედით.

„ხოლო აწ დიდათ განვიხარეთ, რა შევიტყეთ, რომ თქვენის ბრძანებით იმპერატორი სირიაში უნდა წავიდეს წმიდა ადგილების და-

– 8 –

სახსნელად. გთხოვთ გვაცნობოთ, თუ როდის უნდა გამოიაროს იმპერატორმა, რათა ჩვენც წმიდა ადგილების დასახსნელად გავგზავნოთ ჩვენი მხედართ მთავარი ივანე მთელის ჯარით იმ ადგილს, საცა თქვენ ინებებთ. ეგრეთვე ვაუწყებთ, რომ ამ ჩვენმა მხედართ მთავარმა და ჩვენის სამეფოს სხვა მთავრებმა მიიღეს ჯვაროსნობა და წასვლას ელიან. ამისთვის ვევედრებით და ვსთხოვთ თქვენს უწყობას, რათა მოგვწეროთ და გვიბოძოთ თქვენი კურთხევა ჩვენ, აღმოსავლეთში მყოფ ქრისტიანებს. ამ წერილის მომტანს, ჩვენს საყვარელს დავითს, ანის ეპისკოპოსს, ისე ერწმუნეთ ყველაფერში, ვითომც ჩვენის პირისგან გსმენოდესთ. თქვენთა წმიდა ლოცვათა შინა მოგვიხსენიეთ“. (1).

წერილს თარიღი არ აქვს, მაგრამ დაწერილ უნდა იყოს არა უგვიანეს 1223 წლისა, რადგან, როგორც ქვემოთ ვნახავთ, 1224 წ. პაპმა პასუხი მოსწერა.

წერილიდან ცხადათ სჩანს, რომ რუსუდან პაპს აღიარებს მამად და ყველა ქრისტიანების მთავრად. ცხადზე უცხადესია, რომ საქართველოს ეკლესიასა და პაპს შორის მჭიდრო კავშირი და ერთობა არსებობდა. ამ დროს საქართველოს ეკლესია რომისაგან გაყრილი რომ ყოფილ იყო, მაშინ რუსუდან სრულიადაც არ მოსწერდა პაპს ასეთის შინაარსის წერილს და არც ისე ერთიანად მოემზადებოდა საქართველოს ერი და მეფე პაპის ელჩის მოწოდებით პალესტინაში საომრად წასასვლელად. ესრეთი წერილი და საქართველოს მომზადება პაპის ბრძანების აღსასრულებლად სხვა არაფრით აიხსნება, თუ არ იმით, რომ იმ დროს კიდევ ყოფილა ერთობა. ხოლო იმ დროს, ვინც რომისაგან გაყრილნი იყვნენ, არათუ პაპს ემორჩილებოდნენ, არამედ მის წინააღმდეგ ომობდნენ. მაგალითად ბერძნები (ამ დროს გაყრილნი იყვნენ რომისაგან) ქრისტიანების წინააღმდეგ ოსმალებსა შველოდნენ.

რუსუდანის ამ წერილთანვე გაგზავნილი იყო ეგრეთვე მხედართ მთავრის ივანე მხარგძელის წიგნიც ერთსა და იმავე დროს დაწერილი.

მხარგრძელის წერილი თუმცაკი ბევრად არ განსხვავდება რუსუდან დედოფლის წერილისაგან, მაგრამ რადგან ჩვენს ძველს და დიდებულ დროს ეკუთვნის, იმასაც მოვიყვანთ აქ სრულიად.

„უწმიდესს მამას და წმიდა პეტრეს საყდარზე მჯდომარეს. მთელს საქრისტიანოს მთავარს. მე ივანე, კაცი მორჩილი, მთელის საქართველოს და სომხეთის მხედართმთავარი, უმდაბლესად თავს დაგიკრავთ და მოგესალმებით.

„უკეთუ ჩემს ამბავს იკითხავთ, თქვენის წმიდა კურთხევით კარგად გახლავართ. გაუწყებთ, რომ ჩემი ბატონი მეფე მიიცივალა და მის ადგილს თქვენის ლოცვა-კურთხევის მადლითა და ძალით სხვა ავირჩიეთ მე-

– 9 –

ფედ. თქვენმა წმიდა და მართლბრძანებამ, რომელიც დამიეტში მყოფის ელჩის მიერ წარმოგვივლინეთ, მოაწია მეფემდე და ჩემამდე. ხოლო როცა ჩვენ დიდის ძალით მოვამზადეთ რა ჯარი, ცხენოსნები, სურსათი და ვაპირებდით წასვლას ქრისტიანების შესაწევნელად და წმიდა ადგილების დასახსნელად, ამ დროს თათარნი, ჯვართ წარმძღვანებელნი შემოვიდნენ ჩვენს ქვეყანაში, ქრისტიანობის მოჩვენებით მოგვატყუეს და ჭეშმარიტი ქრისტიანები არ იყვნენ, თქვენის ლოცვის ძალით და წმიდა ჯვრის შემწეობით წინაღუდექით, 25 ათასი ცხენოსანი გავუწყვიტეთ, ზოგნიც დავატყვევეთ და დანარჩენიც ჩვენის საზღვრებიდან გავდევნეთ. ეს გახლდათ მიზეზი იმისა, რომ ვერ შევასრულეთ თქვენი ბრძანება თქვენის ელჩის მიერ გამოცხადებული. გარნა დიდათ განვიხარეთ, რა შევიტყეთ, რომ გიბრძანებიათ იმპერატორისა და დასავლეთის სხვა ქრისტიანებისათვის, რათა წამოვიდნენ წმიდა ადგილების დასახსნელად. აწ გაუწყებთ, რომ თქვენს ბრძანებას ველით და მზათ გახლავართ მთელის ჩვენის ძალით წავიდეთ ქრისტიანების შესაწევნელად; მე თვით მზადვარ წმიდა ადგილების დასახსნელად წავიდე ორმოცი ათასი მეომრით, სადაც თქვენ ისურვებთ. მზგავსადვე გაუწყებთ რომ, როგორც მე, ეგრეთვე ჩვენის ქვეყნის ყველა მთავრებმა მიიღეს ჯვაროსნობა, სხვაფრივ, ვევედრები თქვენს უწმიდესობას, რომ გვიბოძოთ თქვენი კურთხევა თუ ჩვენ და თუ ჩვენს ქვეყანას, რათა თქვენი კურთხევით და ღვთის მადლით კარგად ვიბრძოლოთ უფლის ბრძოლა. გთხოვთ ამ წიგნის მომტანს, მამა დავითს, ჩვენს ეპისკოპოსს ერწმუნოთ ისე, როგორც ჩვენ, ყველაფერში, რასაც ჩვენის მხრით მოგახსენებსთ. ჩემი ძმისწული შანშე, ბატონი თხოთხმეტის დიდის ქალაქისა, უმდაბლესად თავს გიკრავსთ და ითხოვს თქვენს კურთხევას". (1).

როგორც რუსუდანის წერილი, ეს წერილიც ცხადათ მოწმობს საქართველოს ერთგულებას და ერთობას რომასთან. ჩვენის აზრით მეტი იქნება ამის უკეთესის საბუთის ძებნა იმ დროს საქართველოსა და რომის ეკკლესიის ერთობის დასამტკიცებლად.

არა ნაკლებ შესანიშნავია პაპის პასუხი ამ ორთავ წერილისა. რუსუდან დედოფალს აი რასა სწერს:

„პაპი ონორიო III. – მამობრივის სახიერებით მივიღეთ და გულ მოდგინებით ყურადვილეთ თქვენი უმაღლესობის წერილი, სავსე მხურვალე მორწმუნეობის სუნელებით. უფლისამიერ დიდათ განვიხარეთ თქვენის ერთგულებით ჩვენდამი და რომის ეკკლესიისადმი, რომელიც არის

დედა და მოძღვარი ყოველთა ქრისტიანეთა. გვასიამოვნა აგრეთვე თქვენმა კეთილმა სურვილმა წმიდა ადგილების დახსნისამ, იმ ადგილებისამ, სა-

- 10 -

დაც გამოუთქმელის სიყვარულით ჯვარზედ სიკვდილი ინება უფალმა. იესო ქრისტემ კაცთა ნათესავის სამარადისო სიკვდილისაგან დახსნისა და ცხოვნებისათვის. ხოლო თქვენის ნეტარ ხსენებულის ძმის, საქართველოს მეფის, სიკვდილის გამო გიბრალეობთ მამობრივის გულის წვითა; ამასთანვე

გაგვახარა იმ ამბავმა, რომ მისი სამეფო თქვენ მშვიდობიანად ჩაგიბარებიათ, ვითარცა გვაუწყეთ თქვენის წერილით. ვევედრებით ღმერთსა, რომლის ხელშია სამეფონი და ძალნი მათნი, რათა თქვენ და თქვენი სამეფო ერთად დაგიცვასთ თავისს სარწმუნოებასა და ერგულებაზედ და ერგეთვე მოგმადლოსთ ყოველი სიკეთე და დაგიფაროსთ. თუმცაკი ხორციელად შორს ვართ, გარნა თქვენთან ვიმყოფებით სულითა და გონების თვალთ გხედავთ თქვენა და თქვენის სამეფოს ქრისტიანებს; მასთანვე გვახარებს თქვენი მორწმუნეობა, რომელიც გაქვსთ უფლის იესო ქრისტეს სარწმუნოებისადმი და რომელიც დიდათ სათნო საყოფელია, რადგან მას იცავთ ურწმუნოთა შორის, რომლებთანაც სცხოვრებთ, და ბრწყინავთ, როგორც ნათელი სიბნელეში და შრომანი ეკლებში; ამიტომ მოელოდეთ თქვენის სარწმუნოების ბედნიერ აღსასრულს, თქვენის სულის ცხოვნებას. რაისგამო შევაგულიანებთ უფლის მიერ თქვენს ხელმწიფებას, რათა მტკიცედ სდგეთ აღთქმაზედ ქრისტესსა, რომელმაცა სთქვა:

„ყოველმან, რომელმან აღიაროს ჩემდამო წინაშე კაცთა, მეცა აღვიარო იგი წინაშე მამისა ჩემისა ზეცათასა.“ მის აღსარებასა და მისი წმიდა სახელის ქებაში მტკიცედ იყავით, ეგრეთვე თქვენის კეთილის მაგალითით მხნედ დაიცვებით თქვენნი ქვეშევრდომნიც, რათა მათთან ერთად ამ წარმავალის ცხოვრების შემდგომ, მოიპოვოთ საუკუნო სასუფეველი.

„შესახებ იმისა, რომ გსურსთ შეიტყოთ დრო წასვლისა ჩვენის ქრისტეს მიერ საყვარელის შვილის ფრედერიკო ბრწყინვალის, რომის იმპერატორისა და სიჩილის მეფისა, რათა თქვენც თქვენის მხედრობით შეეწიოთ წმიდა ადგილების დახსნის დროს, მოხარული ვართ თქვენის კეთილის განზრახვისა და გაუწყებთ ამ წერილით, რომ ეს იმპერატორი დიდის ძალით შეიჭურვა და მომავალის წმიდა იოანე ნათლისმცემლის დღესასწაულის შემდგომ ერთის წლით მიდის ბევრის სამზადისით და თან

მიჰყავს აღურიცხველი მორწმუნე ერი წმიდა ადგილების დასახსნელად. უფლისა მიერ გაგონებთ და გამხნევებთ რომ, თანხმად თქვენის საქებურის დაპირებისა, ეცადოთ და ისე მოამზადოთ თქვენი მხედრობა, რათა თქვენის დიდებულების შესაბამი სამსახური მიაგოთ იესო ქრისტესა. ამ დიდისა და წმიდა საქმისთვის თუ თქვენ და თუ თქვენნი ქვეშევრდომნი რა-

ოდნათაც კარგად, ნებიერად და გულ მოდგინებით მოემზადებით, ეგოდნათ დიდს სასყიდელს მიიღებთ უფლისაგან. ამიტომ ვაუწყებთ თქვენს ერთგულებას, რომ ვინც ამ შრომაში (ჯვაროსნობაში) მიიღებენ მონა-

- 11 -

წილებას, ან თვით წავლენ, ან სხვას გაგზავნიან, ან ფულით შეეწევიან და ან სხვისი ხარჯით წავლენ, მათ ყოველთა ვანიჭებთ მოციქულებრივის შენდობით ყველა ცოდვების მოტევებას, უკეთუ ჭემმარიტად შეინანებენ და აღსარებას იტყვიან.

„აწ თქვენ ეს წიგნი წააკითხეთ ყველა თქვენთა ქვეშევრდომთა, რომელთაც, თქვენის თხოვნისა მეზრ, ვანიჭებთ მოციქულებრივ კურთხევას და გპირდებით თქვენა და მათ ჩვენს პატივისცემას და მფარველობას, როდესაც კი საჭირო იქნება და როგორათაც შეჭფერის სამოციქულო საყდარსა. 12 მაისისა, 1224.“ (1).

ეს წერილი, ჩვენის აზრით, ერთიან სპობს ყოველს ეჭვსა და ცხადათ ამტკიცებს იმ დროის საქართველოსა და რომის ეკკლესიის ერთობასა და კავშირს. ვინაიდან პაპი, როგორც მისი სიტყვებიდანა სჩანს, მოხარულია ქართველების მორწმუნეობისაგამო, მათ სხვას არაფერს ავალებს, თუ არ მხნეობასა და სარწმუნოების დაცვას ისე, როგორც მანამდე ყოფილან. ერთობა საეჭვო რომ ყოფილიყო, მაშინ პაპი მათ შეაგულიანებდა, ჰსთხოვდა შეერთებას და არც შეუთვლიდა მოციქულებრივ შენდობას და ცოდვების მიტევებას. ისიც ყურადსაღებია, რომ პაპი შენდობის მინიჭებაზედ ხმარობს ერთსა და იმავე ლექსებს, რომლის ხმარებაც მხოლოდ კათოლიკე მეფეებისა და ერისათვის მიღებული იყო ხოლმე. ცხადია პაპი არც ამ ლექსებს იხმარებდა, დედოფლისა და ქართველების ერთობაზედ რაიმე ეჭვი რომ შეეტანა.

აქვე მოგვყავს საქართველოს მხედართმთავართან, ივანე მხარგმელთან მიწერილი წერილიც, რომელიც წინაწერილებზე არა ნაკლებ შესანიშნავია.

„პაპი ონორიო III.

„სახელოვან ივანეს, საქართველოს მხედართმთავარს.

„უფლისა მიერ განვიხარეთ მამობრივის გულკეთილობით, მივიღეთ, რა შენი კეთილშობილების წერილი და ვსცანით თუ შენი საუკეთესო ამბავი და თუ მხურვალე და საქებელი წადილი წმიდა ადგილების დახსნისათვის დახმარების აღმოჩენისა. ამიტომ გაუწყებთ, რომ ყველაფერი მართალია, რაცკი შეგიტყვიათ ჩვენის ქრისტეს მიერ საყვარელი შვილის რომის იმპერატორისა და სიჩილის მეფის, ფრედერიკო ბრწყინვალის განზრახვისა წმიდა ადგილებში წასასვლელად. იგივე იმპერატორი უკვე დიდ-სულოვნებით და მშვენიერად მომზადებულია იქ წასასვლელად. ამ მოციქულებრივის წერილით ვასმენთ და გულმოდგინებით ვამხნეებთ შენს კეთილშობილებას, რათა, შენის მშვენიერის და საქებელის დაპირებისამებრ, ისე მოემზადო მთელის შენის მხედრობით, როგორც შეშვენის შენს დიდებულებას, რომ შეეწიო ქრისტიანეთა

მხედრობას და სათანადო სამსახური მიაგო იესო ქრისტეს. სცანი, რომ თუ შენ და თუ შენნი ქვეშევრდომნი უფლისა მიერ გვიყვარს და დიდად გვიხარის შენი სარწმუნოება და სასოება, ეგრეთვე მზათ ვართ, რომ, რაცკი საჭირო იქნება, სამოციქულო საყდრის შემწეობა და პატივი აღმოგიჩინოთ. გაკურთხებთ მოციქულებრივის კურთხევითა არა მარტო შენ, არამედ ყველა შენთა ქვეშევრდომთაცა, და მეტადრე შენს ძმისწულს შანშესა, რომლისათვისაც კურთხევა მთხოვე. 12 მაისისა, 1224.“ (1).

რუსუდანთან და მის შვილთან მეფე დავითთან ორი წიგნი პაპს გრიგოლ IX-საც მიუწერია. ისინიც მოგვყავს აქ, რადგან საკმაოდ შესანიშნავნი არიან როგორც ჩვენის კითხვის გამოსარკვევად, ისე სხვა მხრივაც.

„პაპი გრიგოლ IX. საქართველოს უბრწყინვალესს მეფეს.

„რადგან ყოველი ძალა გამომდინარეობს ყოვლის მპყრობლის უფლისაგან და ყოველი მისი ნამოქმედარი კეთილია, ამიტომ მეფენი ამაოდ არ ატარებენ მახვილსა, არამედ იგინი სჯიან უღმრთოთა და შურს იძიებენ მათსა, ვინც შეურაცხყოფენ გამჩენსა, იგინივე მორწმუნეთა კეთილ მოქმედებას აქებენ და ზრუნვენ მათი კეთილად დაცვისათვის. ამ წიგნის მომტანმა მინორიტების ორდენის მღვდელ-მონაზონმა, ჩვენმა საყვარელმა შვილმა იაკობ როგსანელმა გვიამბო, რომ თქვენ დიდების ტახტსა, რომელზედაც ახველით ღვთის ხელიდგან მიღებულადა სთვლით და პატივისცემით ეპყრობით ამის ძმათა მონაზონებსაც, უფროს ერთად მათი მოღვაწეობის ნიჭს დიდათ აფასებთ, რადგან, როგორათაც მოიმედევართ, კარგად უწყით, რომ იგი, რომელიც მდაბალთა და მცირეთა მოხედავს და იცავს, არცხვენს სიბოროტეს მწვალებელთა ამნაირი მცირე პირებითა, რომ უფალი აბრწყინებს კათოლიკე ეკკლესიას სხვა და სხვა სასწაულებით, რათა ეგოდნათ უფრო მომეტებულად აღამაღლოს პატივით და დიდებით, რაოდენადაც გლახაკნი, მდაბალნი და მარტივნი იქმნებიან. უკეთუ გნებავთ, მეფევ, მიიღოთ მართალთა და წინასწარმეტყველთა სასყიდელი იმ ზეციერის მეუფისაგან, რომელიც ცეცხლით მოსასვლელ არს განსჯად ცოცხალთა და მკვდართა, და რომელიც თავისად ითვლის, რასაც ერთ მის მცირეთაგანს უყოფენ, ამიტომ იტვირთეთ მათი ნაკლებულობა და თქვენს შემწეობას ნუ მოაკლებთ. ამაზე გულმოდგინებით ვევედრებით ვაჟუწყებთ და შევაგულიანებთ თქვენს ხელმწიფებას; ეგრეთვე თქვენის ცოდვებისათვის შენდობის მისაღებათ ამ მოციქულებრივის წერილით გავალებთ, რათა სახიერებით მიიღოთ და სიყვარულით შეიწყნაროთ თუ ეს ჩვენი ერთგული საყვარელი შვილი და თუ მისნი თანამძმა მონაზონნი, რომელთაც ნებით სიგლახაკე უტვირთიათ, რათა ქრისტეს გულისათვის სამსახური მიაგონ

– 13 –

იმათ, ვინც ღმერთს არ სცნობენ, თუმცა კი მის სახელს ამაოდ იხსენიებენ; ეგრეთვე მათში ადიდეთ იგი, რომელმაც ტყვეობისაგან ჩვენ დასახსნელად და თავის მემკვიდრე შვილად შესარიცხად, მოგვანიჭა თავი თვისი. 11 აპრილსა, მღვდელთ-მთავრობის მეშვიდე წელიწადსა (1233 წ.).“ (1).

სხვა და სხვა ისტორიულ წერილებში ბევრი ვეძებეთ, რომ შეგვეტყო, თუ ეს იაკობ როგსანელი და მისი თანა ძმა მინორიტები (წმიდა ფრანჩისკეს წესის მონაზონები) როდის და რა შემთხვევაში მოვიდნენ საქართველოში, მაგრამ, სამწუხაროდ ვერავითარი კვალი ვპოეთ. გარნა ვფიქრობთ, რომ ისინი საქართველოში უნდა მოსულიყვნენ არა უადრეს 1230 წ. ესევე პაპი ამავე დროს კვალად გზავნის საქართველოში სხვა იმავე ორდენის მონაზონებს და სწორედ ამ წლებიდგან იწყება საქართველოში მოსვლა ლათინის მისიონერ-მონაზონებისა და მათ მიერ ტფილისში მონასტრის დაფუძნება. დასახელებული წერილიდგანვე სჩანს, რომ საქართველოში დომინიკიანი მონაზონების უწინარეს, მო-

ვიდენ ფრანჩისკიანების (მინორიტები) მონაზონები, რომლებსაც შემდეგში მოემატნენ დომინიკიანებიც.

იმ ხანებში მისიონერების გამოგზავნა ჩვენს ქვეყანაში უეჭველად იმას არ ნიშნავს, რომ საქართველოს შეუწყვიტოს ერთობა რომასთან, რადგან შეიძლება, ამ დროს ეს მისიონერები აქ ყოფილიყვნენ არა ქართველებისათვის, არამედ ურწმუნოებისა და სხვა და სხვა გვარ მწვალებელთა მოსაქცევლად. თვით წერილიც საკმაოდ გვიყენებს ამ გარემოებას.

რადგან ხელთ არა გვაქვს უფრო ცხადი საბუთი, რომელსაც შეეძლოს გარდაწყვეტით გვიჩვენოს რომისა და საქართველოს სარწმუნოებრივის ერთობის გამძლეობა თუ ამ დროს და თუ მის შემდეგს წლებში, ამიტომ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს ერთობა მტკიცედ დაცულა ვიდრე 1230 წლამდე. ხოლო ამ ხანების შემდგომ მომხდარა განცალკევება, მაგრამ რომელ წელში, ანუ რა შემთხვევაში, ეს არა სჩანს.

ამის შემდგომ რუსუდანსაც მიუწერია წიგნი პაპი გრიგოლ მეცხრისათვის (1235-1239 წლებში). სამწუხაროდ ეს წერილი აღარსად სჩანს, ამიტომ კარგად არ ვიცით, თუ რა იყო ამ წერილის შინაარსი. ხოლო პაპის პასუხიდან ისა სჩანს, რომ რუსუდანსა და მის შვილს დავითს თათრების წინააღმდეგ პაპისათვის შემწეობა უთხოვიათ; უთხოვიათ ეგრეთვე რომის ეკლესიასთან შეერთება. ეს წერილი უნდა ყოფილიყო ორივეს, დედისა და შვილის სახელით, რადგან პასუხი ორივესთან ერთ წერილშია მოქცეული. პაპის საპასუხო წერილი საკმაოდ ვრცელია, ამიტომ იმ ნაწილს, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა არა აქვს ჩვენთვის, ვსტოვებთ და მოვიყვანთ მხოლოდ შემდეგს ნაწილს.

– 14 –

„პაპი გრიგოლ IX. ბრწყინვალე რუსუდანს და მის შვილს დავითს, საქართველოს დედოფალს და მეფეს.

„ყოვლად მაღალის ხელთა ქმნილება საკვირველი მზე, რომელიც ანათებს მთელს ქვეყანას.. რომელმანც მზესა შინა დასდგა კარავი თვისი და ვითარცა სიძე რა გამოვალნ ეზოით თვისით ქალწულისა, იხარებდეს იგი, ვითარცა გმირი სრბად გზასა, მან შთაღვარა გულთა თქვენთა თავისი ნათლის ბრწყინვალეობა, მოგაშორათ სიბნელის შეცთომილება და უხვად მოგანიჭათ მადლი თვისი ცნობისა, რათა განკვირვებით სჭვრეტდეთ ყოვლის მპყრობელის მამის ძლიერებასა, ეთაყვანებოდეთ მისის ძის საუკუნო სიბრძნესა და იყვნეთ გამსჭვალულნი ორივეს შემართებელის სულიწმიდის სიყვარულით; და ესე არს დედოფალი ყოველთა

სათნობათა, რათა ჟამიერის ცხოვრების შემდგომ ღირს იყვნეთ საუკუნო დიდებაში ცხადათ ხილვისა ღვთისა, რომელსაც აწ კათოლიკე სარწმუნოებით, ვითარცა დაფარულს სარკეში ხედავთ. იმ დიდებაში, საცა არავითარი სიბნელეა, მართალნი ღვთის წინაშე ბრწყინვენ, როგორც მზე. იქ არავითარი წინააღმდეგობა, არავითარი ნაკლებულობა მოიპოება, არამედ ყოველი სიუხვეა, რასაც კი მართალნი ინატრებენ, რადგან ღმერთმა თავის მოსავთ განუმზადა ყოველი ბედნიერება, რომელიც თვალს არ უნახავს, და რომელსაც კაცის გონება ვერ მისწვდება. ამიტომ საყვარელნო შვილნო, დიდად გვიხარის, რომ ღვთის სიტყვა გიცვნიათ და სარწმუნოება თქვენს ქვეყანაში ეკლესიის დაფუძნებლადგანვე შეურყევლად დარჩენილა, როგორათაც თქვენვე გვაუწყებთ წე-

რილით. კვალად გვიხარის, რომ ძემან ღვთისამან, თავისის ზეციერის წყალობით, გაგაცნოთ თავისი წმიდა სახელი, რათა თვისი დიდებულის სახიერების მონაწილე გყოსთ სავსებით. აწ ვინ არ შეიყვარებს და არა თაყვანსა სცემს ესრედ სახიერ ღმერთსა, რომელმანც შეჰქმნა კაცი მიწისაგან, რომ თავისის დიდების მონაწილე ჰყოს, რომელმან ტყვეობიდგან გამოსასხნელად ადამის ტომისა მოავლინა ძე თვისი მონის სახით ქვეყანაზედ ჯვარსაცმელად და სასიკვდილოდ? ვინ არ შეიყვარებს და არა თაყვანსა სცემს ისეთ უფალს, რომელიც კაცს სხვა არაფერს სთხოვს, თვინიერ იმისა, რომ მართალი და მოწყალე იყოს, ჰყოს სხვა კეთილი საქმენი, შეიყვაროს თავისი გამჩენი სულით და გულით, ემინოდეს მისი და დაიცვას მტკიცედ მისი მცნება? მზგავსადვე თქვენც მოგვილოცეთ ჩვენც და სხვა დანარჩენ ქრისტიანეთა, რომ ქრისტეს სარწმუნოებამ ჩვენამდინაც მოაწია, და აწ ვადიდებთ ღმერთსა, როგორათაც ჯერ არს, და ვსასოებთ საუკუნო ცხოვრების მოპოებას. ესრედ თქვენი ჩვენთან მოსული და ჩვენი თქვენთან წარმოგზავნილი წიგნებით ურთიერთად სულიერის შვებით განვიხაროთ, რომ ქრისტეს სარწმუნოება თქვენსა და

– 15 –

ჩვენ შორის იდიდების. ხოლო ჩვენი სიამოვნება შეასუსტა და სიხარული გაგვიმწარა იმ ამბავმა, რომელიც გვაუწყეთ თქვენის წერილით, რომ კათოლიკე სარწმუნოების მტერნი თათარნი შემოსულან თქვენს სამეფოში და დიდი ვნება მოუყენებიათ თქვენთვის. გარნა ვინუგეშეთ იმითი, რომ თუმცა პირველში მტრისაგან დამღლეულხართ, მერმე კი დაგიძლევათ, საბოლოვო გამარჯვება თქვენ დაგრჩენიათ და თქვენის მავნებელის მტრისათვის დიდი ზარალი მიგიციათ. ჯერ არს, რომ თქვენც ჩვენ შეგვიბრალოთ, რადგან სარწმუნოების მტერი ჩვენც ძრიერ გვდევნის. გარდა ამისა, რომ სარკინოზები ისპანისა და სირიაში სდევნიან კათოლიკე სარწმუნოებას, ზოგიერთნი ქრისტეს სარწმუნოებისაგან განდგომილნი წინ აღგვიდგნენ, რაც კი შეეძლოთ დაუწყეს ღვთის ეკკლესიას დევნა, უნდათ ახალი მწვალებლობის დამყარება და ცდილობენ მოსპონ ჭეშმარიტი სარწმუნოება, რომელმაც უნდა დაიხსნას და აცხოვნოს ადამის ნათესავი. შეიძლება, ღმერთმან განგებ მოავლინა ესრეთი განსაცდელი, რადგან, როგორც ცეცხლი ოქროს გასწმენდს, ესე იგი ზოგჯერ ბოროტთა საშუალებით გამოსცდის კეთილთა, რათა კარგათ გამოცხადდეს მათი მდგნეობა და სიმხნევე და აღმოხოცოს მათი გულიდგან ყოველივე მწიკვლი ცოდვისა; როგორათაც სუფთა პური არ შეიქმნების, თუ ჯერ ხორბალი ლეწვით არ განშორდების ჩალას, ეგრეთვე უფალი თავისი ტაძრის ასაშენებლად არ მიიღებს ქვათა, თუ წინეთ კარგად გაწმედილნი და გათლილნი არ არიან. ამნაირად გამოცდილნი და გაწმედილნი მართალნი მიიღებენ საუკუნო სასყიდელს და მოიპოებენ საუკუნო ცხოვრებას. ვინაიდგან ისრაელის ერმა მაშინვე კი არ დაიმკვიდრა აღთქმის ქვეყანა, არამედ ბევრ ხანს უდაბნოში იარა და მხოლოდ მტერზედ ბევრ გზის გამარჯვების შემდგომ ეღირსა მის დაპატრონებას. გარნა ვსასოებთ, რომ მაცხოვარმა, ამ ღელვის შემდგომ, მოგვანიჭოს მშვიდობა და დათრგუნოს სამოციქულო საყდის მტერნი. აწ, საყვარელნო შვილნო, ნუღარ გაგიკვირდებათ, თუ რომის ეკკლესიის მხედრობა არ მოდის თქვენ შესაწევნელად თათრების წინააღმდეგ. სარკინოზნი, რომლებსაც სირიაში

ვეომებით, არ გამოუშვებენ მანდეთ ჩვენს მხედრობას. ამ თქვენმა ამ-
ბავმა ძლივს მოაწია ჩვენამდე. ქრისტიანე სარწმუნოების დაცვისათვის
დაუცხრომელად ვეომებით მტერსა იტალიასა, სირიასა და ისპანიაში.
ამიტომ აღარ შეგვიძლია დაგეხმაროთ. რაკი სხვა ფრივ ვერ შევიძელით
თქვენი შეწევნა, ამიტომ ვინებეთ ამ წერილის გამოგზავნა, რათა ამითი
კარგად სცნოთ ჩვენი თქვენდამი სიყვარული, რომელიც ვერ გამოვიც-
ხადეთ თქვენმიერ ნათხოვნის შემწეობის მოცემით.

„ხოლო რაიც შეეხება იმას, რომ თხოულობთ ჩვენთან შე-

- 16 -

ერთებას, ამაზედ დიდად ვაქებთ თქვენს დიდებულებას; უკეთუ აქამდე
თქვენი ცხოვრების სისრულეს რამე აკლდა, აწ ეს თქვენი შეერთება სრულ
ჰყოფს მას და მასთანვე აგვირგვინებს ჩვენს სიხარულსაც, რომლის მი-
ზეზი თქვენ ხართ. კათოლიკე ეკკლესია, სძალი ქრისტესი, ერთ არს;
ქრისტემ მოციქულთა მთავარს პეტრეს მისცა სიმართლე გახსნისა და შეკვ-
რისა; ეგრეთვე მარტო პეტრე უჩვენა, როდესაც სთქვა: „ამა კლდეზედ
აღვაშენო ეკკლესია ჩემიო“. რადგან მხოლოდ პეტრე უჩვენა და მხო-
ლოდ ერთი ეკკლესია დაასახელა იესო ქრისტემ, ამითი მან ცხადათ
აღკრძალა სხვა და სხვა ეკკლესიების დაფუძვნება და ეკკლესიისათვის
მრ-

ვალ მწყემს-მთავართა დადგენა. ამისთვის იყო, რომ უბრძანა პეტ-
რეს, რათა დაწყოს სამუდამოდ ცხოვარნი თვისნი და შემოკვირბოს
ეკკლესიაში თუ ურიანი და თუ წარმართნი, რათა იყოს ერთ სამწყსო
და ერთ მწყემს. ამავე საგანს რა გონების თვალთ სჭვრეტდა ებეკიელ
წინასწარმეტყველი, სთქვა ცხადათ, რომ უფალი ყოველთა მეთა ისრას-
ელთაგან, ესე იგი ღვთისადმი მოქცეულთაგან, შეადგენს ერთს მხოლოდ
ერსა და ერთს მხოლოდ სამეფოს, რომლის მმართველი იქნება მარტო
ერთი მეფეო. ამითი უფალი ცხადათ უკრძალავს მრავალ ეკკლესიათა
დაფუძნებას და მრავალ მწყემსთა დადგენას. არც ბუნების კანონი
იგუებს, რომ ერთს სხეულს ებას მრავალი თავი და მრავალ სხეულთ
ებას ერთი თავი. თუმცაკი სხვა და სხვა ერნი კათოლიკე სარწმუნოებას
აღიარებენ, მაგრამ ყველა ისინი შეადგენენ ერთს მხოლოდ ეკკლესიას,
ვინაიდგან ყველანი მდაბლად ემორჩილებიან ერთსა და იმავე თავსა, რო-
მელიც არის ქრისტეს მონაცვლე და წმიდა პეტრეს მოსაყდრე. ხოლო
ვინც ამ ერთი თავის ნასხამნი არ არიან, უთუოდ, როგორც ერთი საოცარი
არსი, წარემართებიან წარწყმედის გზასა, რადგან, როგორც ქრისტე არ
განიყოფების და ღვთაება არ განაწილდების, ეგრეთვე ქრისტემ, ზეცად
ამაღლების დროს, მხოლოდ ერთი თავისი მონაცვლე დაუტევა ქვეყანა-
ზედ. ამიტომ საჭიროა ამას დაემორჩილონ ყველა ტომის მთავარნი, თუკი
უნდათ ქრისტეს ეკუთვნოდენ. ამითი ჩვენს ძმებს და ეპისკოპო-
სებს სრულებით არ ავხდით იმ პატივს, რომლის ღირსნიც ისინი არიან,
რადგან აღვიარებთ ღვთისა და სამოციქულო საყდრის წარმომადგენლად
ყველა იმ ეპისკოპოსთ, რომლებიც ხალხის სულიერად მოვლის შრო-
მაში მონაწილეობის მისაღებად მოწოდებულნი არიან წმიდა პეტრესა
და მის მოსაყდრისაგან. ამიტომ საყვარელნო შეილნო, საჭიროა ქრის-
ტეს მონაცვლე და წმიდა პეტრეს მოსაყდრე, რომის პაპი სცნოთ
თქვენ და ყველა თქვეთა ქვეშევრდომთა, როგორც მამა და ჩვენი სარ-
წმუნოების მწყემსი. შეუერთდით მას და რომის ეკკლესიას და სწუხდეთ,

რომ აქამდე დაგიგვიანდათ. დაემორჩილენით მას ყველაფერში, რაცკი

– 17 –

შეეხება თქვენის სულის ცხონებას. ამის მეტს თქვენგან არაფერს ვითხოვთ. კაცს მარტო იმასა ვთხოვთ, ღვთისა ემინოდეს, იგი შეიყვაროს ყოვლითა გულითა და ვლიდეს მისის სიმართლის თანახმად. ვინც ამ მხრივ ჩვენი ურჩი იქნება, ის სწორედ კეთილი სული არ უნდა იყოს. რაგინდ ძრიელი მეფე იყოს, მორჩილებით არ დაუმცირდება არც ხელმწიფება და არც ღირსება, არამედ ყოველი ძალა და უფლება მოემატება. ვინაიდგან ერს მხოლოდ ისინი მართვენ კარგად, ვინც ღმერთს თავს მოუმდაბლებენ და ერთგულად ემსახურებიან, ამიტომ იესო ქრისტეს დათხეულისა და დაუფასებელი სისხლის პატივისათვის ვაუწყებთ,

ვაგონებთ და ვთხოვთ თქვენს დიდებულებასა, რათა შემოუერთდეთ რომის ეკკლესიას, მის მწყემსს დაემორჩილოთ და ამ სამოციქულო საყდრის მორჩილება მიაღებინოთ ყველა თქვენთა ქვეშევრდომთაც. თქვენის შრომით აღმოსავლეთისა და დასავლეთის შეერთებისათვის ორკეცად დაიმკვიდრებთ სასუფეველის გვირგვინსა. თქვენც კარგად უწყით და ზემოთ ჩვენც მოვიხსენიეთ, რომ უფალმა მარტო პეტრეს ჩააბარა სასუფეველის კლიტენი, ამიტომ სასუფეველის კარი გაეღება მხოლოდ იმათ, ვინც პეტრესი და მისი მოსაყდრის მორჩილნი იქნებიან. ამისგამო ვგზავნით თქვენთან მოქადაგეთა წესის ძმათა უგუიჩინოს, იაკობს, ბენევენტოს, რუბინოს, პეტრეს, ბერნარდეს, ლამბერტის და გვიმარდოს, რომელნიც ძლიერნი არიან სიტყვითა და საქმით, რომელთა შორის ბრწყინავს კეთილი

ცხოვრება და მოძღვრება, რადგან რასაც სხვას სიტყვით ასწავლიან, მას ჯერ თვით საქმით ასრულებენ. მამ მიიღეთ იგინი სახიერებით, როგორც ქრისტეს მიერ მოვლინებულნი და გულმოდგინებით ისმინეთ ყოველი მათი

მოძღვრება. იანვრის 13, მღვდელთ მთავრობის 13 წელსა (1240)." (1).

მარტო ამ წერილიდგან სჩანს საქართველოს ეკკლესიის გაყრა, რომელსაც მალე ბოლო მოეღო, რადგან თვით რუსუდან სთხოვს პაპსა რომის ეკკლესიასთან შემოერთებას. ეს შემოერთება უეჭველად უნდა მომხდარიყო იმავე დროს, რადგან არც ერთ მხარეს სიმძნელე არავითარი არსებობდა და საბუთიც არაფერი გვაქვს, ამაზედ ექვი შევიტანოთ. შემოერთებას ის გარემოებაც გვიჩვენებს, რომ რუსუდანმა პაპის ახალი გაგზავნილი მისიონერები კარგად მიიღო და ტფილისში დააბინავა. წმიდა დომინიკეს ორდენის მონაზონებმა დააფუძნეს ტფილისში თავიანთი მონასტერი 1240 წ. და ეს მონასტერი შემდეგს საუკუნეებშიაც არსებობდა, შიგ მუდამ უკლებლივ იყვნენ ევროპიდგან მოსული დომინიკიანების ორდენის მონაზონები და საქართველოს ერის გასანათლებლად შრომობდნენ მინორიტეტის ანუ ფრანჩისკიანთ მონაზონებთან ერთად. ეს უკანასკნელნი დომინიკიანებზედ 10 წლის წინეთ იყვნენ ტფილისში დამკვიდრებულნი.

– 18 –

ეს წერილი იმითიც შესანიშნავია, რომ შიგ ქებაა ქართველებისა,

როგორც ქრისტეს სარწმუნოების უხრწნელად დამცველის ერისა. ამას ჩვენი მატთანენიც ცხადათ მოწმობენ.

პაპმა ინოჩენციო IV, 1245 წ. აღმოსავლეთში ბლომით გამოგზავნა მინორიტების ორდენის მონაზონები, რომელთაგან ზოგნი სათათრეთს წავიდნენ, ზოგი სომხეთს, ზოგი ალანებთან, ჯიქებთან, ხაზარებთან და ზოგნიც საქართველოს მოვიდნენ. პაპმა იმავე დროს მისწერა აღმოსავლეთის ყველა პატრიარქებს და წინადადება მისცა რომის ეკკლესიას შემოერთებოდნენ. იმ წერილში ვრცლად ლაპარაკობს ეკკლესიის ერთობისა და მასთან შეერთების საჭიროების შესახებ; ყველას ავედრებს თავის გაგზავნილ მონაზონებს, რათა კარგად მიიღონ და შეერთებისთვის მოილაპარაკონ მათთან; ეგრეთვე ეუბნება, მე მზათა ვარ მოუწოდო მსოფლიო კრებას, უკეთუ თქვენ მოითხოვთო. ვატიკანის არხივში შენახულ წერილს ბოლოში აწერია, რომ ერთი და იგივე წერილი იბერიელებისა და ქართველების პატრიარქსაც გაეგზავნაო. გარნა აქიდგან დასკვნას ვერ გამოვიყვანთ, რომ იმ დროს საქართველოს ეკკლესია ან არ ყოფილიყო შეერთებული ან ისევ გაჰყროდეს რომასა, რადგან, როგორც ვნახეთ, ჯერ სწორედ ხუთი წელიწადი არ იყო გასული, რომ თვით რუსუდანმა მოინდომა შეერთება და გრიგოლ პაპმა ამაზედ ვრცელი წერილი მოსწერა. ხოლო თუ ინოჩენციო პაპმა საქართველოს პატრიარქსაც გამოუგზავნა შეერთების შესახებ წერილი, უფრო იმიტომ იქნებოდა, რომ შემოერთებულის ქართველების მაგალითისთვის სხვებსაც ადვილად მიებაძათ. (1).

1258 წ. პაპმა ალექსანდრე მეოთხემ გამოგზავნა საქართველოში ფრანჩისკიანების მონაზონები. იმავე ხანში საქართველოში დომინიკიანებიც წამოვიდნენ, მაგრამ მათი წამოსვლის დრო ზედმოწევნით არ ვიცით.

1289 წ. პაპმა ნიკოლოზ მეოთხემ დავით მეფეს და დიმიტრი მეფეს ეს წიგნი მოსწერა:

„პაპი ნიკოლოზ IV. დიმიტრის ქართველთა მეფეს.

„ქრისტეს მიერ საყვარელო შვილო, მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთხევა.

„თუმცა კი უღირსნი ვართ, მაგრამ ამ ქვეყანაზედ მონაცვლედ ვითვლებით იმ უმაღლესის მწყემსისა, რომელმაც თავისის სამწყსოსათვის თავი თვისი დასდვა და ნებით იტვირთა მწარე სიკვდილი მტრის ხელიდგან ჩვენ დასახსნელად. ამიტომ ჩვენც ვნატრობთ ყველას ცხოვნებას, ვზრუნავთ გულმოდგინებით დი ყოველის ღონისძიებით ვცდილობთ, რათა მორწმუნეთა სულთა, შემდგომ სააქაოს ცხოვრებისა,

დაიმკვიდრონ ზეცას საუკუნო სასუფეველი. რადგან კათოლიკე სარწმუნოება, რომელსაც აღიარებს და ასწავლის რომის ეკლესია, ამზადებს ზეცის გზასა და უღებს ცხოვრების კარსა მორწმუნეთა. ამიტომ იესო ქრისტეს სახელით გულმოდგინედ შევაგულიანებთ და ვიწვევთ თქვენს ხელმწიფებას, რათა მიაქციოთ ყურადღება უფალს, შეუდგეთ ერთგულებით სარწმუნოებისა და საუკუნო ცხოვრების საქმესა; დაიცვათ მორწმუნებით ქრისტეს სჯული, გულმხურვალებით და მართლმკვეთლობით განაგრძოთ ეკკლესიის ერთობა; ეგრეთვე არ შესწყვიტოთ ყოველი კეთილ-მოქმედება, რომელიც სათნო ეყოფის უფალსა, რათა

დღითი დღე წარიმატოთ ღვთის მსახურებაში და ამნაირად ღვთის შემწეობით მოიპოვოთ საუკუნო ბედნიერება. რადგანაც თქვენს ხელმწიფებას გულწრფელად პატივსა ვცემთ და გვიყვარს უფლისამიერ, ვნატრობთ თქვენს საუკუნო ცხოვრებას. ამიტომ თქვენ და ყოველ თქვენ ქვეშევრდომთ ვუგზავნით ჩვენს კურთხევას თქვენის ცოდვების მისატევებლად. 11 ივლისს, მდღველთმთავრობის მეორე წელსა (1289)". (1).

ამავე წიგნის ერთი პირიც გამოუგზავნიათ დავით მეფისათვის, ხოლო იმ განსხვავებით, რომ ვატიკანის არხივში წერილის ბოლოს მიწერილი აქვს შემდეგი: *ad Davidem Regem Hiberorum* (იბერიელთა მეფეს დავითს). დიმიტრის კი უწოდებენ მეფედ *Georgianorum* (ქართველთა). უწინ ევროპელნი აფხაზეთს ხან ერთისა და იმავე სახელით იხსენიებდენ, როგორც საქართველოს, ხან ცალკე ასახელებდენ და *Lazica*, *Abasia*-ს გარდა *Iberia*-ს სახელსაც უწოდებდენ და სახელებს ხშირად ერთმანერთში ურევდენ.

იმავე დროს პაპმა საქართველოს პატრიარქსაც მოსწერა წერილი და შემოერთების წინადადებას აძლევდა.

„პაპი ნიკოლოზ მეოთხე. პატიოსან მმას, საქართველოს პატრიარქს.

„მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთხევა.

„რადგან ზეციერმა მეუფემ, რომლის ღვთაებრივი განგება მართავს ზეციერთა და ქვეყნიერთა არსთა, აღვიყვანა სამოციქულო საყდარსა, ამიტომ დიდად ვნატრობთ, რომ ყველა მომაკვდავთა ვლონ საუკუნო ცხოვრების გზით და იმოქმედონ ისე, როგორც სათნო ეყოფის მაღალსა ღმერთსა, რათა მით ღირსნი გახდენ სულის ცხოვნებისა.

ვინაიდგან სულზედ უმშვენიერესი, სანატრელი და ძვირ ფასი არა არის რა, თვით მთელი ქვეყნის შექმნაც კაცს არაფრად გამოადგება, უკეთუ იგი წარიწყმედს სულსა, ვითარცა მოწმობს სახარება. ამიტომ დიდის სიფრთხილით ვცდილობთ და ვზრუნავთ, რომ ქვეყნის ყველა ერთა ქრისტე უფალთან ერთად იომონ მისისავე სარწმუნოებისათვის, რომელსაც ასწავლის და მტკიცედ იცავს რომის ეკლესია და რომლი-

– 20 –

თაც უმზადებს გზას და უღებს სამუდამო ბედნიერების კარსა. ეგრეთვე იმედი გვაქვს, თქვენც, რომელსაც, როგორც მოგვითხრეს, დიდალი ერი გყავსთ, დიდის გულმოდგინებით იზრუნოთ და ეცადოთ, რათა ეგ ერი კეთილის საქმის აღსრულებით სათნო შეიქმნას თავისი გამჩენისა და ღირსი გახდეს საუკუნო ცხოვრებისა; ამას იგი ვერ მოიპოვებს, თუ არ დაიცვა სარწმუნოება, რომელიც გასწმენდს შემცოდეს და წარხოცს ცოდვათა. ამიტომ იესო ქრისტეს მიერ მამობრივის სიყვარულით გიწვევთ და შეაგულიანებთ დასაცველად კათოლიკე სარწმუნოებისა, რომელსაც, როგორც უკვე ვსთქვით, აღიარებს რომის ეკლესია. სძლიეთ ყოველ სიძნელესა, რაც კი მასთან შეერთების დროს გამოგიჩნდესთ,

გულმოდგინებით მოისწრაფეთ, ნებით და დაუყოვნებლივ მომართეთ მხნედ მოუახლოვდით და ეცადეთ სხვების მოზიდვასაც; უფლისაგან ეგოდნათ უფრო დიდს სასყიდელს მიიღებთ, რაოდნათაც თქვენის მაგალითით ბევრს შემოუერთებთ, ვინაიდგან უწყით, რომ ქვეშევრდომნი ადვილათ მიჰბამვენ თავიანთი მწყემსების მაგალითსა. იმედი გვაქვს და დარწმუნებულიც ვართ, ჩვენი სურვილი კარგად დააკმაყოფილოთ

და თქვენი ერი წარმართოთ ერთობის გზასა, რადგან ამ წიგნის მომ-
ტანმა, ჩვენმა საყვარელმა შვილმა, მინორიტების მონაზონმა ივანე მონ-
თეკორბინელმა მოგვითხრა თქვენი მრავალი შესანიშნავი მოქმედება,
რომლის მოსმენით განვიხარეთ. მაშ პატივით მიიღეთ ეს სასარგებლო
რჩევა და უსმინეთ ქრისტეს მონაცვლეს; ეცადეთ და იღვაწეთ გამჩენის
დიდებისა და პატივისათვის, რათა ღირსებით სავსე უფრო სათნო საყო-
ფელი შეიქმნეთ მის თვალთა წინაშე. გარდა ამისა, გულმოდგინებით
გავედრებთ ხსენებულ მონაზონს და მისთა ამხანაგთა და გთხოვთ
განსაკუთრებულის ყურადღებით და გულკეთილობით მოეპყრათ, რათა
თქვენის შემწეობით ზურგ-გამაგრებულთ ადვილათ და ნაყოფიერად შეიძ-
ლონ ღვთის სამსახური ქრისტეს სახელის სადიდებლად. კარგად და სი-
ადვილით რომ შეიძლოთ სხვების გაწვრთნა ხსენებულ ქრისტეს სარ-
წმუნოებაში, ამიტომ სარწმუნოების მუხლებს აქვე აღვნიშნავთ.....

7 ივლისს, მღვდელთმთავრობის მეორე წელსა (1289)." (1).

მუხლები რადგან ვრცელია, აქ არ მოგყვავს.

არხივში ამ წერილის ბოლოს ჰსწერია, რომ ერთი პირი მისი,
პატრიარქის გარდა, გაეგზავნა იმავე დროს საქართველოს ყველა მთავარ-
ეპისქოპოსთ, ეპისკოპოსთ და არხიმანდრიტთაო.

ესრედ განთქმული საქართველოს პატრიარქი, ვგონებთ, უნდა იყოს
აბრამ პირველი.

სჩანს მისიონერებს საკმაოდ მოუმზადებიათ შემოსაერთებლად
მეტადრე

ქართველი სამღვდელოება, რადგან პაპი ყველას სწერს ასეთ საიმედო

- 21 -

წერილსა. ისიც ცხადია, რომ კერძო პირები იმ დროს ბლომათ უნდა
ყოფილიყვნენ კათოლიკე სარწმუნოებისა, რადგან ხსენებული მისიონერი
ივანე გაბრუნებულა რომას, რათა მათ მოსავლელად ახალი მისიონერები
წამოეყვანა.

1278 წ. პაპს ნიკოლოზ III გამოუგზავნია რავდენიმე ფრანჩის-
კიანთ მონაზონი საქართველოში. ვფიქრობთ, რომ იმ დროს უნდა
მოსულიყოს აქ ზემოდ დასახელებული ივანე ფრანჩისკიანიც.

სარკინოზებმა პალესტინაში დაამარცხეს რა ქრისტიანები და წმიდა
ადგილები ისევ ხელში იგდეს, იმ დროს, ესე იგი 1291 წ. პაპმა ნიკო-
ლოზ IV მიმართა საქართველოს მეფეებს დავითსა და დიმიტრის,
ორთავეს წერილი მისწერა და სთხოვა ქრისტიანებს შეწეოდენ და
წმიდა ადგილები სხვებთან ერთად დაეხსნათ მტრების ხელიდგან. წე-
რილში ვრცლად აუწერს ქრისტიანების ყოველ შეწუხებას, რაც ურ-
წმუნოებმა მიაყენეს აქონის ქალაქის აღების დროს, და დასასრულ ასე
ეუბნება: „...მუდამ მზრუნველნი ქრისტიანების საკეთილდღეოდ, დიდათ
ვნატრობთ და ვცდილობთ ღვთის შემწეობით წმიდა ადგილების ხელ-
მეორედ დახსნას; ამასვე უნდა ნატრობდენ და ცდილობდენ ყველა
კათოლიკე ხელმწიფენი და მთელის ქვეყნის მთავრებიც; ეს საღვთო
საქმე, რომელიც შეეხება მთელს ქრისტიანობას, უნდა იყოს მათი პირ-
ველი საზრუნველი, და შეწევნითა ღვთისათა, უნდა ხმარობდენ ყოველ
საშუალებას მის კეთილად დასაბოლოებლად. ამიტომ იესო ქრისტეს
სახელით და მისის პატივისათვის შევაგულიანებთ, ვთხოვთ და
ვევედრებით

თქვენს უმაღლეს ხელმწიფებას, ვითარცა ღვთის საყვარელს შვილსა, რათა თქვენც მიიღოთ მონაწილეობა ხსენებულ საქმეში, განემზადოთ მთელის თქვენის სამეფოთი და ქვეშევრდომებით და, ესრეთ თქვენის ცდით და ეგრეთვე სხვა კათოლიკე მეფეების დახმარებით, კეთილად და ბედნიერად დაბოლოვდეს ეს საქმე ღვთის სადიდებლად ყველა ქრისტიანების სასიქადულოდ და თქვენ საუკუნო გასაბედნიერებლად. იმედი გვაქვს, ამ საქმეში ყველანაირი საშუალება მიიღოთ და გულმოდგინებით ეცადოთ, რათა საუკუნო ბედნიერების ღირსნი შეიქმნეთ; ჩვენც უფლისამიერ მუდამ ვაქებთ თქვენს მოსწრაფებას და მეცადინეობას. წერილის მომტანნი, ჩვენნი საყვარელნი შვილნი გვიღელმო ხერიოელი და მათე თიათინელი, მინორიტების წესის მონაზონნი, ამ საქმის შესახებ ყოველ ჩვენს აზრს მოახსენებენ თქვენს ხელმწიფებას; ენდეთ მათ, რადგან მაგ ადგილებში სარწმუნოების საქმე მაგათთვის მიგვინდვია. პირველ სექტემბერს, მღვდელთმთავრობის მეოთხე წელსა (1291).“ (1).

ეს წერილი ცალცალკე მისვლიათ ორსავე მეფეს.

– 22 –

შევნიშნოთ მხოლოდ, რომ წერილში პაპი დიმიტრი მეფეს კათოლიკე მეფეების თანასწორად რაცხს, რაიცა საკმაო საბუთს გვამღევს ვსთქვათ, რომ პაპის წინანდელი წერილები, თუ მეფეებთან და თუ კათალიკოსთან შემოერთების შესახებ გაგზავნილი უნაყოფოდ არ დარჩენილა.

ამ საუკუნის შესახებ ძრეელ ცოტა საბუთმა მოაწია ჩვენამდე; საქართველოდგან გაგზავნილის წერილების უმეტესი ნაწილი დაკარგულდაღუპულია. ხოლო ის ცოტა საბუთიც საკმაოდ გვიჩვენებს, რომ საქართველოსა და რომას შუა ერთობას თითქმის 1230 წლამდე მოუწევია; მის შემდგომ ურთიერთობა საკმაოდ ხშირი, ერთგულებით სავსე და მეგობრული ყოფილა; მისიონერები დამყარებულან საქართველოში, ცოტა, თუ ბევრად ჰყოლიათ მრევლი, რომლის მოსავლელად რომიდგან ხშირად იგზავნებოდენ მისიონერები თუ ფრანჩისკიანებისა და თუ დომინიკიანების წესისა.

ჩვენ მიერ გამოთქულს აზრს იმის შესახებ, რომ საქართველოს ეკკლესია არ გაჰყრია რომის ეკკლესიას ერთსა და იმავე დროს, ესე იგი, 1054 წ., როდესაც გაეყარა საბერძნეთის ეკკლესია, საკმაოდ ამტკიცებს დიდათ განათლებულის ქართველთ ბერის, წმიდა გიორგი მთაწმინდე-

ლის პასუხი ბიზანტიის იმპერატორის კონსტანტინე დუკიწისადმი. საქართველოს მეფისაგან (ბაგრატ IV) გაგზავნილი წმიდა გიორგი მივიდა რა იმპერატორის წინაშე, იქ დახვდენ რომიდგან და სომხეთიდგან მოსულნი წარჩინებულნი პირნი. იმპერატორმა რა სცნო გიორგის დიდი სიწმიდე და მაღალი სიბრძნე, სხვათა შორის, ჰკითხა, თუ რა მიზეზია, რომ რომაელნი ხმიადით სწირვენ და ჩვენ კი მფუანის პურითაო? წმიდა გიორგიმ ესრედ უპასუხა: „ვინაჲთგან ბერძენთა შორის მრავალი წუწლება შემოვიდა პირუჭელ და მრავალგზის მიდრკეს, ამისთვისაც მსგავსად თქუწნსა ღუთის მსახურთა მეფეთა წმინდანი კრებანი შეკრიბნეს და წვლილად გამოიძიეს განგებულებისათვის ქრისტეს ღუთისა ჩუწენისა და ხორციელად გამოჩინებისათვის მისისა და საუფლოთა მათ-

თვის ხორცთა გამოძიება იქმნა და დააწესეს, რათა მივიღებდეთ ცომსა სახედ ხორცთა ქრისტესთა, ხოლო პურის ცომსა სახედ სულისა გონიერისა წინააღმდეგომ წუპალებისა უსჯულოსა აპოლონარისა, რომელი იგი ხორცთა მათ ქრისტესთა საუფლოთა უსულოდ და უგონებოდ იტყოდა უგუნური იგი და უსულო. ხოლო ღვინოსა თანა წყალს ურევთ, სახედ სისხლისა და წყლისა, რომელი გარდმოხდა გუჭრდსა მსხნელისასა, ვითარცა იტყვის იოანე ოქროპირი, ესე არს განმარტება და მიზეზი ამათ საქმეთა. ხოლო რომთა ვინაიდგან ერთგზის იცნეს ღმერთი, არაოდეს მიდრეკილ არიან და არცა ოდეს წუპალება შემოსრულ არს მათგან

– 23 –

და ვითარცა იგი მაშინ თავმან მოციქულმან პეტრე შესწირა უსისხლო იგი მსხუჭრპლი და უმეტეს, ვითარცა თვით უფალმან მისცა მოწაფეთა, ღამესა მას სერობისასა, ეგრეთ აღასრულებენ იგინი და არა რა არს შინა განყოფილება; ოდენ სარწმუნოება მრავალი იყუს. ხოლო მთავართა მათ რომთა დიდად განიხარეს, რამეთუ კუალადცა ყოფილ იყო ამის პირისათვის ძიება მათ შორის და უსწავლელობითა ვერა სიტყვა ეგო მეფისადა და ეტყოდეს წმიდასა, წარგიყვანოთ წინაშე წმიდისა პაპისა". (1)

ესრეთი პასუხი ცხადათ ამტკიცებს, რომ იმდროს, ესე იგი, 1066 წ. ქართველები რომისაგან არ ყოფილან გაყრილნი ბერძნებთან ერთად, რომლებიც განშორდენ 1054 წ. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ესრეთი პასუხი ისევ თვით წმიდა გიორგის გასამტყუნებელი იქმნებოდა, რაიცა შესაწყენარებელი არ არის.

ეს პასუხი კვალად იმითიც არის ყურადსაღები, რომ ლათინებს დიდი ხნის წინეთ დამატებული ჰქონდათ სარწმუნოების სიმბოლოში „სული წმიდა და ძისაგან გამოვალს“, რაისგამო ბერძნები აბრალებდენ ლათინებს სარწმუნოების შეცვლას და რომისაგან ჩამოცლის მიზეზად ერთიც ეს გარემოება ჰქონდათ. ხოლო 12 წლის შემდეგ ბერძნების გაყრისა, წმიდა გიორგის ესრეთი პასუხი ცხადათ ამართლებს ლათინებს და ამტკიცებს მათი სარწმუნოების შეუცვლელობას.

უკეთუ ამას დავუმატებდეთ იმ გარემოებასაც: ა, რომ ქართველი ბერი ეფთვიმე გრძელი რომას წავიდა მოციქულთა თავის წმიდა პეტრეს ტაძარში სალოცავად (საკმაოდ არა სჩანს, ბაგრატ მესამის, თუ მეოთხის დროს იყო?); ბ, რომ მეცამეტე საუკუნეში მთაწმიდას ლათინებსა ჰქონიათ მონასტერი და იქ ქართველებთან ერთგულსა და ძმურ განწყობილებაში ყოფილან, და გ, რომ 1250 წ. ივერიის მონასტრიდგან რომას წაუღიათ წმ. მამათა იოვანესი, ევთიმესი და გიორგის გვამნი, – მაშინ ცხადათ დავრწმუნდებით, რომ მეცამეტე საუკუნეში ისევ ყოფილა ერთობა ლათინთა და ქართველთა შორის. ეს გარემოება, ჩვენის აზრით, სხვაფრივ ვერ აიხსნება. (1)

რომას იოანე პეტრიწიც (1080-1128 წ.) წასულა. ვფიქრობთ, რომ ისიც, მსგავსად ევთიმე ბერისა, მოსალოცავად იქმნებოდა წასული წმ. ქალაქსა. (2)

რადგან ჩვენი უმთავრესი აზრი ის იყო, რომ გაყრილობის შემდგომის დროის საბუთები წარმოგვედგინა ქართველი კათოლიკეების შესახებ, ძველ საუკუნეთა გამოძიებას აღარ გამოუდექით. ხოლო ერთის შესანიშნავის წერილის გამოტოვება კი გვენანება. ამიტომ ის წერილი ამ

თვის ბოლოში მოგვყავს. წერილი ეკუთვნის რომის პაპს გრიგოლ

– 24 –

პირველს, პასუხად მოუწერია მეტად განათლებულის კირიონისათვის, რომელიც საქართველოს კათალიკოსად იყო 578 წელში. (2)

„წიგნი წმ. გრიგოლ პირველისა კვირინო, ანუ კვირიკო ეპისკოპოსს და სხვათა დანაშთთა იბერიის კათოლიკე ეპისკოპოსთა:

„პაპი გრიგოლ I.

„სიყვარულმა სიშორე არ იცის, ვისაც ადგილი აშორებს, მას ეპისტოლე აახლოვებს. ამ წიგნის მომტანმა, რომელიც აქ მოციქულთა მთავრის წმიდა პეტრეს საფლავის სალოცავად მოვიდა, დაგვარწმუნა, რომ ჩვენთვის წიგნი გამოგიგზავნიათ, მაგრამ ამას სხვა ნივთებთან ერთად იერუსალიმში დაუკარგავს. ამანვე მოგვითხრა, რომ იმ წერილით გვეკითხებოდით: ნუ თუ ყოველთა რჩეულთა კათოლიკე ეკლესიის წიაღში შესასვლელად, ნესტორის შეცთომათაგან მოქცეულ მღვდელთა და ერთათვის საჭიროა ნათლისღება, ანუ კმარა მარტო აღსარებაო? ამ საგნისა ჩვენ უწყით ჩვენის მამების ძველის დროის ჩვეულება, რომ, როდესაც ვინმე მოიქცევინა მწვალებლობისაგან, რომელშიაც მონათლულან წმიდა სამების სახელით, მათ ვუერთებთ წმინდა ეკლესიას ან ზეთის ცხებით, ან ხელ დასხმით და ან მარტო სარწმუნოების აღსარებით. ამიტომ დასავლეთში არიოსანებისაგან მოქცეულთ ვუერთებთ კათოლიკე ეკლესიას მარტო ხელ დასხმით; აღმოსავლეთში კი მათ სცხებენ ზეთსა შესარიგებლად. ხოლო მონოფისიტელებს და სხვათა მარტო სარწმუნოებას აღვიარებინებთ, რადგან მწვალებლობაში მონათლულთ სული წმინდა მაშინ სწმენდს, როდესაც ნესტორიანები ჩვენის ხელ დასხმით და მონოფისიტელები სარწმუნოების აღსარებით უერთდებიან ეკლესიას. გარნა ის მწვალებლები, რომელნიც წმიდა სამების სახელით არ არიან მონათლულნი, როგორათაც ქრისტეს უარის მყოფელნი ბონოსიანები და კათოფარიელები, რომელნიც სული წმიდად რაცხვენ მონტანისტელების ბოროტს კაცსა, რომლის მსგავსიც ბევრი არის, უნდა მონათლონ, რათა ეკლესიას შეუერთდენ, რადგან ესე ვითარ შეცთომაში მყოფთა მიერ წმიდა სამების სახელით მიღებული ნათლისღება სწორე ნათლის ღება არ არის. არც უნდა შეირიცხოთ ნათლისღების განმეორებად, რადგან, როგორც ვთქვით, ნამდვილად წმიდა სამების სახელით არ არიან მონათლულნი. ხოლო ნესტორიანების მწვალებლობას ისევ მათი შეცდომილება აბრმავეს. ისინი წმიდა სამების სახელით არიან მონათლულნი, მაგრამ მსგავსად ურიებისა, დაჟინებით უარს ჰყოფენ მხოლოდ შობილის ძის განხორციელებას. ამიტომ, როდესაც ისინი მოიქცევინა წმიდა კათოლიკე ეკლესიისადმი, საჭიროა ასწავლოთ მათ ჭეშმარიტი სარწმუნოების აღსარება, რათა ირწმუნონ მტკიცედ, რომ ძე კაცისა, ღმერ-

– 25 –

თი და უფალი ჩვენი იესო ქრისტე ღვთაებით არს უწინარეს სოფლისა და იგივე განკაცდა ბოლო დროს, რადგან სიტყვა იგი ხორცმუსხმულ იქმნა და დაემკვიდრა ჩვენ შორის, რადგან, ვამბობთ, სიტყვა იგი რა განხორციელდა, არ შეიცვალა იმისაგან რაც იყო, არამედ მიიღო

და გახდა ისიც, რაც არ იყო. საუკუნო მამის მხოლოდ შობილმა ძემ თავისი განხორციელების საიდუმლოთ თავისი არსება კი არ დაამცირა, არამედ ჩვენი ბუნება აღამაღლა. ამიტომ სიტყვა და ხორცი ერთი და იგივე პირი არს, როგორც თვითვე სთქვა: „არ ვინ აღხდა ზეცად, გარნა რომელი იგი გარდამოხდა ზეცით, ძე კაცისა, რომელი არს ზეცათა შინა“. იგივე ძე ღვთისა ზეცაში, იყო ძე კაცისა, რომელიც ლაპარაკობდა ქვეყანაზედ, რაისაგამო ამბობს იოვანე: „ვიცით რამეთუ ძე ღმრთისა მოვიდა და მომცა ჩუწნ გონებად“; იქვე დასძენს, თუ რაბამი გონება მოგვცა: „რათა ვიცოდეთ ჩუწნ ჭეშმარიტი ღმერთი“. ამ ადგილს რომელ ჭეშმარიტს ღმერთს გვაუწყებს იგი? ნუ თუ მარტო ყოვლის მპყრობელ მამას? აი რას უმატებს ძის ყოვლის მპყრობლობის შესახებაც: „და ვართ ჩუწნ ჭეშმარიტისა თანა ძისა მისისა იესო ქრისტესი“. ამბობს ჭეშმარიტი ღმერთი მამა, ჭეშმარიტი ძე მისი იესო ქრისტე. თუ ჭეშმარიტი ძე ვითარი არს, ცხადათ გვიჩვენებს თქმით: „ესე არს ჭეშმარიტი ღმერთი და ცხოვრება საუკუნო“. ხოლო ნესტორის შეცდომილების მსგავსად, უკეთუ სხვა იყოს კაცი იესო ქრისტე, რომელიც ჭეშმარიტი კაცია, ცხადია, რომ აღარც ჭეშმარიტი ღმერთი და აღარც საუკუნო ცხოვრება იქმნება. მაგრამ მხოლოდ შობილი ძე სიტყვა უწინარეს ყოველთა საუკუნეთა შეიქმნა კაცი. ამიტომ ეს არს ჭეშმარიტი ღმერთი და საუკუნო ცხოვრება. ვინაიდგან, როდესაც წმიდა ქალწულს იგი მუცლად უნდა ეღო, თავისთან მოუბარ ანგელოზს უთხრა: „აჰა მხევალი უფლისა, მეყავნ მე, ვითარცა ამბობ“. რა ჟამს მიუდგა და თავის ნათესავ ელისაბეთთან წარვიდა, მსწრაფლ იმავე ელისაბედისაგან გაიგონა: „ვინა ჩემდა ესე, რათა მოვიდეს დედა უფლისა ჩემისა ჩემდა?“ ესრედ იგივე ქალწული იწოდების მხევლად დი დედად უფლისა. მხევალია უფლისა, რადგან სიტყვა „მხოლოდ შობილი უწინარეს საუკუნეთა“ თანასწორი არს მამისა. ხოლო დედა არს, რადგან მის საშოში მისივე ხორცისაგან სული წმიდის მოქმედებით განკაცდა. არც ისეა, რომ სხვისი იყოს მხევალი და სხვისი დედა, რადგან ღმრთის მხოლოდ შობილი, მყოფი უწინარეს სოფლისა, მის მუცლისაგან იშვა კაცი გამოუთქმელის სასწაულით; ამიტომ გახდა მხევალი კაცისა ღვთაების გამო და დედა სიტყვისა ხორცის გამო. ჯერ კი არ ჩაესახა ხორცი ქალწულის საშოში და შემდგომ ღვთაება კი არ მოვიდა ხორცთან, არამედ რა წამს სიტყვა მოვიდა მის საშოში, იმ წამსვე სიტყვა ხორციელ იქმნა, -

და თანავე დაიკვა თავისი ჭეშმარიტი ბუნების ყოველი თვისება. ესრეთ ძე ღვთისა მხოლოდ შობილი ქალწულის საშოსგან იშვა სრული კაცი, ესე იგი მქონე გონიერი სულისა და ხორცისა. ამიტომ ყოველთა უმეტეს ცხებულად იწოდების, ვითარცა იტყვის მეფსალმუნე: „გცხო შენ ღმერთმან, ღმერთმან შენმან საცხებელით“, ესე იგი სული წმიდის ნიჭით; მაგრამ უმეტეს ყოველთა იცხო, რადგან ჩვენ კაცნი, ჯერ კაცნი ვართ ცოდვილნი, შემდგომ სული წმიდის ცხებით ვიწმინდებით. ხოლო იგი, როდესაც ჩაესახა, არც ისეა, რომ ჯერ ჩასახულ იყოს და მერმე ცხებულ. არამედ სული წმიდის თვით იმავე მოქმედებით, რომ ქალწულისაგან ხორცი შეისხა, იცხო სული წმიდისაგანვე. ამიტომ ვინც ნესტო-

რის შეცდომილებიდან მოიქცევიან, თქვენი წმიდა კრებულის წინაშე აღიარონ მისი ჭეშმარიტი შობა და შეაჩვენონ ნესტორი, მისნი მიდევარნი და სხვა დანარჩენნი მწვალებელნი. ეგრეთვე შემოგპირდენ, რომ პატივსცემენ და შეიწყნარებენ იმ ყველა კრებათა, რომელსაც მსოფლიო ეკლესია აღიარებს. შემდგომ თვინიერ რამ სიძნელისა, მიიღეთ ესრეთი პირნი თქვენს საზოგადოებაში და დასტოვეთ იმ წესსა ანუ ხარისხში, რომელშიაც არიან. განუზნიეთ მათ შეცდომილებანი და ასწავლეთ ყველაფერი, რაც კი საჭიროა; სიტკბოებით მოეპყარით, ნურავითარ სიძნელეს აღმოუჩენთ მათი ხარისხის შესახებ, რათა იგიანი თავიანთი

მტრის ხელისაგან დაიხსნათ. ეგოდნათ ყოვლის მპყრობელის უფლისაგან განიმრავლებთ საუკუნო დიდების სასყიდელს, რაოდნათაც უფრო მომეტებულად შემოჰკრებთ მათ, რათა თქვენთან სამარადისოდ აღდიდონ უფალი. თქვენთვის ვევედრებით წმიდა სამებას, რათა თავისი მფარველობით დაგიცვასთ და თავისი სიყვარული არ მოგაკლოსთ“. (1)

ამ წერილს თარიღი არა აქვს, როგორც ყველა წერილებს ამ პაპისას. ხოლო სხვა და სხვა გარემოებით ჩვენ საკმაოდ დავრწმუნდით, რომ წერილი უნდა გამოეგზავნა 596 წელში.

ამ წიგნის მომტანი, ცხადია, ქართველი უნდა ყოფილიყო, რადგან საქართველოდგან წასულა და საქართველოშივე მობრუნებულა. აქიდგან სჩანს, რომ ძველადვე ჩვეულებად ჰქონიათ საქართველოდგან რომას წასვლა სალოცავად.

ეს წიგნი იმითიც შესანიშნავია, რომ საქართველოს კათალიკოსს სასულიერო კითხვების განსამარტებლად რომის პაპისათვის მიუმართავს და არა აღმოსავლეთის პატრიარქებისათვის. ესეც საკმაო საბუთია იმისი, რომ საქართველოს სარწმუნოების კითხვებში რომასთან უფრო კავშირი ჰქონია, ვიდრე ბერძნებთან. ასე რომ არ ყოფილიყო, მაშინ საქართვე-

– 27 –

ლო როგორმე მონაწილეობას მიიღებდა ბერძნების იმ მრავლად შემოღებულ მწვალებლობაშიაც, რომელსაც ასახელებს წმიდა გიორგი მთაწმინდელი. გარნა ქართველი მამები და მწერლები ერთპირად მოწმობენ, რომ საქართველოს ეკლესიას არავითარი მწვალებლობა მიუღია და ქრისტეს სარწმუნოება უხრწნელად დაუცავსო. ამავე ნაირად, წმიდა გიორგი მთაწმინდელი მოწმობს, როგორც ზემოთ ვნახეთ, რომ ლათინებს არავითარი მწვალებლობა მიუღიათ და მათაც ქრისტეს სარწმუნოება უხრწნელად შეუნახავთო. ესრეთი სარწმუნოებრივი თანახმობა უნდა მიეწეროს ქართველთა და ლათინთ ხშირს კავშირსა და ურთიერთობას. უკეთუ გავიხსენებთ იმასაც, რომ პაპმა სილიბისტრემ წმიდა ნინოს წერილი მოსწერა (1), მაშინ დავრწმუნდებით რომ ესრეთი სულიერი ერთობა და კავშირი დაარსებულა საქართველოში ქრისტიანობის შემოღებისათანავე. ამიტომ, ვით რომის ეკლესიას, საქართველოს ეკლესიასაც მიუღია წოდება წმ. კათოლიკე ეკლესიისა.

თ ა ვ ი II.

ქართველი კათოლიკენი XIV საუკუნეში.

XIV საუკუნის დასაწყისში ბედმან ხელმეორედ დაუბრუნა საქართველოს გავლილი დიდება. მეფემან გიორგი მეხუთე ბრწყინვალემ, რომელმაც განდევნა ყოველი მტერი გვარისა, შემოიერთა კავკასიის სხვა და სხვა ნაწილი და საქართველოს დიდებულ სკიპტრას ქვეშ შემოიკრიბა ყოველი ერი ნიკოფსიით დაწყებული ვიდრე დარუბანდამდე. ევროპაც თვალყურს ადევნებდა საქართველოს და მისი აღორძინება შეუმჩნეველი არ დარჩენია. რომის პაპებმა განსაკუთრებული ყურადღება მიაქციეს ჩვენს ქვეყანას. კლემენტო მეხუთემ 1307 წ. ბლომათ გამოგზავნა საქართველოში ფრანჩისკიანებისა და დომინიკიანების წესის მონაზონები, რომელნიც ცდილობდნენ მთელი საქართველო რომის ეკლესიისათვის შემოერთებინათ. გიორგი მეფის ძლევამოსილებამ და მისმა დიდებამ უფრო განსაკუთრებითი ყურადღება მიიქცია პაპის იოვანე XXII. ამან 1318 წ. ბლომათ გამოგზავნა ხსენებულ ორთავ წესის მონაზონები, რომლებიც დაუცხრომელად ავრცელებდნენ კათოლიკობას საქართველოში იმ ზომამდე, რომ გაკათოლიკებული ქართველები იმ მონაზონების წესის ძმებადაც კი ხდებოდნენ. თუმცა დაწვრილებით ბევრი ცნობა არა გვაქვს იმ დროის ქართველი კათოლიკების შესახებ, მაგრამ, რასაც კი მოუწევია ჩვენამდე, საკმად გვიჩვენებს, რომ იმ დროს კარგა ყოფილა კათოლიკობა გავრცელებული საქართველოში; გაკათოლიკებული და მონაზონად შემდგარი ქართველები თავიანთ ევროპელ ძმებთან ერთად ინდოეთსაც მიდიოდნენ ურწმუნოთა შორის სარწმუნოების გასავრცელებლად. გაკათოლიკებულ ქართველთა შორის ერთი შესანიშნავი და ჩვენთვის დიდათ სასიქადულო არის ტფილელი ქართველი ძმა დიმიტრი, რომელმაც ქრისტეს სარწმუნოებისათვის სისხლიც დაღვარა და წამებულის გვირგვინი დაიდგა. ფრანჩისკიანების ისტორია მისი და მისი ამხანაგების წამებას მოგვითხრობს ესრედ: „1321 წ. აპრილის 13, ბზობის წინა ხუთშაბათს, დიდებული წამება მიიღეს მინორიტების წესის ოთხთა სარწმუნოების ბრწყინ-

– 29 –

ვალე მხედართა, რომელნიც არიან: ძმა თომა თოლუთინელი, ძმა იაკობ პადოელი, ძმა პეტრე სენიელი და მორჩილი ძმა დიმიტრი ტფილელი, ტომით ქართველი. იგი იყო თავისი ძმების მოენე, რადგან ძრიელ კარგად იცოდა აღმოსავლეთის ენები. ეწამნენ ინდოეთის ქვეყანაში თაჰანსა. მათი მოღვაწეობა და დიდებული წამება აღწერეს იქვე აღმოსავლეთში და გამოგზავნეს მათისავე გზის ამხანაგებმა დომინიკიანებმა, ძმა იაკობმა, ფრანჩისკე პიზანელმა და ძმა პეტრე თურელმა.“ (1) სამწუხაროდ, აქ დასახელებულ პირთა წერილები დროს შთაუნთქამს და ჩვენამდე აღარ მოუწევია. ამისგამო თუ ამ დიმიტრი ტფილელის და თუ სხვა მისი დროის ამხანაგებისა, რომელთა შორის შეიძლება სხვა ქართველებიც ბევრნი ყოფილიყვნენ, სხვა აღარაფერი ვიცით.

საქართველოში გაგზავნილ ზემოხსენებულ მონაზონთაგან ზოგნი დაბრუნდნენ რომას და პაპს მოახსენეს საქართველოს ყოველი გარემოება, გიორგი მეფის გამლიერება და ეგრეთვე აუწყეს დიდ ძალი ხალხის გაკათოლიკება. ამ ამბავმა დიდათ გაახარა პაპი, რომელმაც დაუყოვნებლივ ბევრი სხვა ახალი მისიონერი გამოგზავნა საქართველოს და თან გამოატანა ერთი წერილი გიორგი მეფესთან და მის თავადებთან. წერილი

საკმაოდ ვრცელია. მისი ორი ნაწილი შეეხება ეკკლესიის ერთობის საჭიროებას; ხოლო მესამე ნაწილში პაპი იწვევს და შეაგულიანებს შემოსაერთებლად მეფესა და მის თავადებს. ჩვენ მოვიყვანთ აქ მარტო ბოლო ნაწილს.

„იოვანეჲ XXII ეპისკოპოსი, მონა ღვთის მონათა.

„გორგის, ქართველთა ბრწყინვალე მეფეს და მისს თავადებს.

„..... ყველა აქიდან ცხადათ სჩანს, რომ ყოველი საჭირო კითხვის განსამარტებლად უნდა მიმართონ ხოლმე პეტრეს საყდარსა, რომელზედაც, არა ჩვენი ღირსების წყალობით, არამედ ღვთიურის მადლის შემწეობით აღვედით. ამიტომ დიდად ვწუხვართ, რა ვხედავთ, რომ ამ დიდებულის გვა-

მის თავისაგან ზოგიერთი ნაწილი ჩამოშორებულია; ესე იგი ვხედავთ, რომ თქვენს ეკკლესიას მონაწილეობა არა აქვს თვისი სულიერი თავის ცხოვრებასთან, რადგან მისგან განშორებულა და არ ემორჩილება. ვინაიდან ღვთის მონათა მსახურნი ვართ, იმ ღვთისა, რომელსაც წარწყმედა არავისი ჰნებავს, ვნატრობთ მოუპოვოთ ყველას საუკუნო ცხოვრება. ამიტომ თქვენა და თქვენს ქვეშევრდომს ერს წყალობის თვალთ გიყურებთ, როგორათაც პავლე მოციქული, რომელმაც რა უწყოდა კარგად, რომ ღვთის წინაშე ყველა თანასწორი იყო, მიაგო როგორც უძღურთა, ისე ძლიერთა ყოველივე, რათა ყველანი შეეძინა ღვთისათვის. აწ გევედრებით და უფლის იესო ქრისტეს სახელს გაფიცებთ, რათა რომის წმიდა ეკკლესიასთან შემოერთება აღარ დააყოვნოთ; არც ჩასთვალთ უბრალო

– 30 –

რადმე ჩვენი მოწოდება შემოერთებისა; ეს მოწოდება ამ დღეებში ვყავით ღვთის ჩაგონებით და ჩვენის ძმების რჩევით. იგინი დიდათ მონატრულნი არიან და სურსთ თქვენი და თქვენის ერის განათლება. თქვენი მოწვევა არა უსაფუძვლოა, არამედ დამყარებული სამღრთო წერილზედ.

„უწყოდეთ, რომ სრულებით არ ვეძებთ თქვენს ქონებას, არამედ აზრად გვაქვს მხოლოდ თქვენის სულის ცხოვნება; არც გვინდა თქვენი ძლიერების დამცირება და თქვენი პატივის აყრა. არამედ ვნატრობთ, რაოდენათაც შეგვიძლია ღვთის მიერ, უფრო აღვამაღლოთ და განვამღიეროთ თქვენი ძლიერება და პატივი. იესო პრისტეს შეწევნით ჩვენი სიყვარული თქვენდამი უფრო გაძლიერდება, უკეთუ მოთმინებით და გულ მოდგინებით მოუსმინეთ შემოერთების საქმეში ჩვენგან წარმოვლენილ პირებს და შემოუერთდით კათოლიკე ეკკლესიას, თქვენ მთავარნო და წინამძღვარნო ერისანო, რომლებსაგანაც განირჩევით თქვენის სიბრძნითა. მაშინ შეიქმნებით უპირველესი ერი იმ ყველა ტომთა შორის, რომელნიც ქრისტესადმი მოქცევად არიან. უკეთუ თქვენ მიომიზეზეთ, რომ ეს შემოერთება თვინიერ მსოფლიო კრებისა შეუძლებელიაო,

ჩვენც მოგახსენებთ, რომ მზად ვართ მოვახდინოთ ესრეთი კრება, უკეთუ მოითხოვეთ თქვენ და თქვენმა ეპისკოპოსებმა; ამის გამო დიდის სიამოვნებით და პატივით მიგიღებთ თქვენ და ყველა თქვენ მიერ წარმოგზავნილ პირებსა, რათა შევეუერთოთ ეკკლესიას თავისი ნაწილი. მაშინ ამ შეერთების შესრულების დროს გამოვიღებთ ახალს სამოსს, დავკლავთ ჭამებულ ზვარაკთა, გავუმართავთ მსოფლიო წვეულებას ყველა მორწმუ-

ნებსა; ეგრეთვე სიხარულით ვუმხარობლებთ, რომ, ვითარცა ვაჰმა ნა-ყოფიერმა, თავისი უწინდელი ბრწყინვალება შეიმოსა კათოლიკე ეკ-კლესიამ, რომლის შვილნი, მსხდომარენი გარეშე ტაბლისა და მომლო-დინენი ჟამისა, რომ მიეგებნენ თავიანთ მაცხოვარს უფალს იესო ქრის-ტესა, ემზგავსებიან აყვავებულის ზეთის ხილის შტოსა.

„ამიტომ შევაგულიანებთ თქვენს გულმოდგინებასა და გთხოვთ ყოვ-ლის მპყრობელის ღვთისა და იესო ქრისტეს სახელით, რათა სახიერე-ბით მიიღოთ და კარგად მოეპყრათ ამ წერილის მომტანთ, ჩვენს საყვა-რელ შვილებს, მინორიტების წესის მონაზონთა, რომელნიც არიან სათ-ნონი, გაწვრთნილნი ღვთის სჯულში, გამოცდილნი საქმეში, მიმბა-ძავნი მაცხოვრის სიმდაბლისა და რომელნიც შეიქმნებიან თქვენთვის დიდად სასარგებლონი. მიიღეთ იგინი ღვთისა და ჩვენი პატივისათვის, ისეთის გულმოდგინებით მოუსმინეთ, თითქო თვით ჩვენგან მოგესმი-ნოსთ და მტკიცედ ირწმუნეთ, რასაც მოგახსენებენ ჩვენ მაგივრად. უკეთუ გვცოდნოდა, რომ თქვენთვის უფრო სათნო საყოფელი იქმნებოდა რო-

– 31 –

მელიმე ეპისკოპოსი, ან რომელიმე გავლენიანი უმაღლესი პირი, უეჭვე-ლად მას წარმოგივლინებდით. მაშ მოილაპარაკეთ მაგათთან მშვიდობია-ნის ერთობის შესახებ, ეგრეთვე იზრუნეთ ყველა მათი საჭიროებისა და წასვლა-მოსვლისათვის, რათა ადვილად შეიძლონ თათრებთან და სხვა ტომის ერთან მისვლა. ავინიონით. 15 ოქტომბერს, მღვდელ-მთავრო-ბის მეექვსე წელსა (1321)“. (1)

იმ დროის ყველა საბუთებს ჩვენამდე არ მოუწევია და მაშასადამე არ შეგვიძლია გამოკვლევა იმისა, თუ იმ წერილის რა პასუხი მიიღო პაპ-მა და ან რა მოჰყვა იმასა. ხოლო თუ გიორგი მეფემ ვერ აღა-სრულა პაპის თხოვნა შეერთების შესახებ, ეს საკმაო საბუთი არ არის ვსთქვათ, რომ გიორგი ბრწყინვალე კათოლიკე სარწმუნოების მტერი ანუ წინააღმდეგი ყოფილიყოს და შეერთება არ სდომოდეს. უკეთუ წარმოვიდგინეთ იმ დროის საქართველოს გარემოება, თუ რაოდნათ არეულ-დარეული იყო ყველაფერი შინაურისა და გარეულის მტრებისაგან და რაოდენი შრომა და მოღვაწეობა მოანდომა გიორგი მეფემ ყველა-ფრის რიგზე მოწყობას, დამშვიდებას, მოღალატების დასჯას და იმერე-თის შემოერთებას, მაშინ ცხადათ დავინახავთ, რომ ამ ნათხოვნის შემო-ერთების სისრულეში მოუყვანელობის მიზეზი სხვა არა იყო რა, თუ არ ისა, რომ გიორგი მეფე განუწყვეტილად გართული იყო სხვა და სხვა საერო საქმეებში და საიმისოდ არ ეცალა. ის კი ცხადი და უტყუარია, რომ გიორგიმ თანაგრძნობა და მფარველობა აღმოუჩინა საქართველო-ში კათოლიკე სარწმუნოებას, რადგან, როგორც ეხლავ ვნახავთ, მის მეფობის დროს დაარსდა ტფილისში კათოლიკე საეპისკოპოსო და სა-ქართველოს ბევრს პროვინციაში გადავიდენ ქართველები კათოლიკო-ბაზედ. ყველასთვის ცხადია, რომ უკეთუ მეფეს კათოლიკე მისიონერე-ბისათვის მფარველობა და შემწეობა არ აღმოუჩენია, ისინი არამც თუ საეპისკოპოსოს ვერ დაამყარებდენ საქართველოს სამეუფო ქალაქში მეფის თვალ წინვე და ქართველებს ვერ გააკათოლიკებდენ, არამედ აქ ფეხსაც ვერ მოიკიდებდენ. ამიტომ ეს ამბები საკმაო საბუთს გვაძლევს ვსთქვათ, რომ აქ მოყვანილი პაპის წერილი ერთიან უნაყოფო არ დარ-ჩენილა; თუ თვით გიორგი მეფემ ქვეყნის სხვა და სხვა გარემოების

გამო, ჯეროვანი პასუხი ვერ მიაგო პაპის მოწოდებას, სამაგიეროდ ბევრმა თავადმა და ერმა ყურადღება მიაქცია და ბევრმაც მიიღო კათოლიკე სარწმუნოება, როგორათაც ცხადათ გვიჩვენებს პაპის შემდეგი წერილი.

დღითი დღე საქართველოს წარმატება და გაძლიერება უფრო იზიდავდა პაპის ყურადღებას, მეტადრე იმის გამო, რომ კათოლიკე სარწმუნოება საქართველოში უფრო თავის უფლად ვრცელდებოდა; აღმო-

– 32 –

სავლეთის სხვა ქვეყნებში კი სუსტდებოდა ოსმალთა გაძლიერების გამო. იგინი ქრისტიანებს სდევნიდენ, უწყალოდ სწყვეტდენ და მათ ქალაქებს ერთიან აოხრებდენ. ამას ცხადათ გვიჩვენებს იმავე პაპის ბულა (წერილი), რომლითაც მოსპო სმირინის კათოლიკე საეპისკოპოსო კათედრა, რადგან იქ კათოლიკობა ძრიელ შემცირებულ იყო ოსმალები-საგან, რაისგამო საჭირო აღარ იყო იქ საეპისკოპოსო დაეტოვებინა. კათედრა სმირინით ტფილისს გადმოიტანა შემდეგის წერილის ძალით, რომელიც კარგად ვრცელია. აქ, პვიყვანთ მარტო იმ ნაწილს, რომელიც შეეხება ტფილისის საეპისკოპოსოს და საქართველოს კათოლიკებს.

მეორე წერილი იმ პაპისა საქართველოს შესახებ:

„პაპი იოვანე XXII. სამარადისო მოსახსენებლად.

„..... შემდგომ ბევრის რჩევისა და გამოძიებისა დავრწმუნდით ჩვენ და ჩვენი ძმები კარდინალები, რომ ტფილისი, ქართველთა სამეფოს შუაგული ადგილი, საუკეთესო, მეტად შესანიშნავი, ერთი სავესე, მარჯვე და სიმდიდრით უხვი ქალაქია. გავლილ დროებში უფროსთა ნებით წასულმა დომინიკიანებმა, მოღვაწეობით და დაუცხრომილის შრომით თუ ამ ქალაქისა და თუ მის გარეშე ადგილების მცხოვრებთა უმეტესი ნაწილი მოაქციეს კათოლიკე სარწმუნოებაზე; აწ მათ სწამსთ და აღიარებენ ყოველსავე იმას, რაცა სწამს, აღიარებს და ასწავლის რომის ეკლესია. ამიტომ ღვთის სახელის საქებ-სადიდებლად სარწმუნოების პატივისათვის და გასავრცელებლად ჩვენის ხსენებულის ძმების რჩევით და ჩვენის სრულის მოციქულებრივის ხელმწიფების ძალით სმირინის საეპისკოპოსო კათედრა გადაგვაქვს ხსენებულის ტფილისის ქალაქსა, რად-

გან, უკეთუ სამოციქულო საყდრის მოწყალებით იმ ადგილს დაინიშნა ეპისკოპოსი, რომელმაც უნდა შეუდგინოს და მოუკლებლივ ასწავლოს კათოლიკე მოძღვრება ერსა, დარწმუნებულ ვართ და მტკიცედ ვსასოებთ, როგორათაც ზემორე მოხსენებულიდგანაცა სჩანს, უფლის შემწეობით მორწმუნენი გამტკიცდენ სარწმუნოებაში და ბევრი ურწმუნოც ადვილად მოიქცეს ჭეშმარიტების ნათლისადმი, რომელიც არის ქრისტე. თუ ამისა და თუ სხვა დიდათ სასარგებლო მიზეზების გამო, ჩვენ გადავსწყვიტეთ და ჩვენის ხსენებულის სრულის უფლებით ტფილისი გავხადეთ საეპისკოპოსო ქალაქად და გვენებავს შემდეგშიაც დარჩეს ესრედ და ეწოდებოდეს მუდამ ტფილისის საეპისკოპოსო ქალაქი; არც მოაკლდეს მას ეს საეკლესიო ღირსება, არამედ იგი უფრო აღმატოს და გავრცელდეს. ეგრეთვე ძმათა არჩევით და ჩვენის სრულის უფლებით დავვიდგენია, რომ იმავე ქალაქში აღშენდეს საკათედრო ტაძარი, საეპისკოპოსო ეკლესია და ეწოდოს ტფილისის საეპისკოპოსო ეკლესია; ამ კათედრაზედ ღვთის შეწევნით ეპისკოპოსად დავნიშ-

ნავთ გამოცდილსა და მოღვაწე პირს. აწ უხაროდეს იქაურ მორწმუნე ერთა სიმრავლეს ეს დიდი და უხვი სამოციქულო საყდრის წყალობა და მარადის წარმართონ თვისნი საქმენი უფლის მცნებათა გზასა. ეგრეთვე სიბნელეში შობილ ურწმუნოთ აღახილონ თვალნი, მიიღონ ნებით ქრისტეს სარწმუნოება, ქადაგების შემწეობით აღმოფხვრან თავიანთ გულისდგან შეცთომილება, დაადგენენ სიმართლისა და ჭეშმარიტების გზასა და აღიმრნენ ღვთის ნების აღსასრულებლად მარადის, რათა მოიპოვონ საუკუნო ცხოვრება. მაშ ჩვენ მიერ გადატანილის კათედრის გადაწყვეტილებას, მოწყალებისა და ნების წინაღმდეგ არავის შეემლოს მოქცევა. ავინიონით, 9 აგვისტოს, მღვდელთ მთავრობის მეცამეტე წელიწადს (1328)“. (1).

აი ჩვენის გავლილის დიდების ერთი ცხადი ნიშანიც! ამ პაპს ქვეყნის ყველა მხარეს ჰყავდა მისიონერები დაგზავნილი. მაგრამ არცერთი მხრიდგან მიუღია ისეთი სანუგეშო ამბავი, როგორც საქართველოდგან, და არც ერთი ქალაქის შესახებ უთქვამს ისეთი სიტყვები, რასაც აცხადებს ტფილისის შესახებ: ძრეელ შესანიშნავი, ერთ სავსე და სიმდიდრით უხვი ქალაქიო. ეგრეთვე შევნიშნოთ, რომ ტფილისში საეპისკოპოსოს დანიშვნის პირველი და უმთავრესი მიზეზი ყოფილა ერის მოვლა და მისი სასულიერ საჭიროება, რადგან, როგორც წერილის სიტყვებიდგან სჩანს: „multitudo habintium, სიმრავლე მცხოვრებთა“, ძრეელ ბევრს მიუღიათ კათოლიკობა არა მარტო ტფილისში, არამედ საქართველოს სხვა ადგილებშიაც. ლათინურს ენაში ლექსი multitudo იხმარების, როდესაც აურიცხველი, ანუ მომეტებული სიმრავლის რიცხვი უნდა აღინიშნოს.

პაპმა ტფილისის საეპისკოპოსოს დასაარსებლად არ იკმარა ეს წერილი, რომელიც საქართველოს გარდა შეეხებოდა სმირინის საეპისკოპოსოს მოსპობასაც. ამიტომ ერთი წლის შემდგომ მისი მზგავსი განსაკუთრებული წერილი (ბულა) გამოსცა ტფილისის შესახებ, როდესაც თავისი წინანდელის დადგენილების ასრულება მოინდომა. იოვანე პაპის აი მესამე წერილიც, რომლისაგანაც გამოვსტოვებთ შესავალს, რადგან საქართველოს შესახებ იქ განსაკუთრებითი არაფერია.

„პაპი იოვანე XXII. სამარადისო მოსახსენებლად.

„..... ბევრი ხანი არ არის, რაც დიდის სიხარულით ვსცანით სარწმუნო მოხსენებიდგან, რომ მრავალნი დომინიკიანნი, სავსენი სარწმუნოებრივის გულმოდგინებითა და ეგრეთვე კაცთა ცხოვნების სურვილითა უფროსთა ნება-დართვით წასულან ქართველების სამეფოში, სადაც დიდი ხალხი ცხოვრებს. იმ ქვეყნის უმეტესი ნაწილი დაუვლიათ დიდის შრომით და იქვე უცხოვრიათ რამდენსამე წელიწადს; გულმოდგინე

ბით ღვთის სიტყვა უქადაგებიათ ერისათვის, რომელიც გაუწვრთნიათ სიტკბოებით, რაისგამო ბევრი მათგანი კათოლიკე სარწმუნოებაზედ მოუქცევიათ და ესრეთ შემოუყვანიათ დაუბნელებელს წმიდა სარწმუნოების ნათელში. იმ ადგილის მორწმუნენი დარწმუნებულნი არიან და მტკიცედაც სასოებენ, რომ თუ ზემოხსენებულ მონაზონთა დაუც-

ხრომელად განაგრძეს სახარების ქადაგება იმ ერში, როგორც აქამდე საქებურად იღვწოდენ, უეჭველად უდიდესი რიცხვი იმ ერთა მოიქცეს და მიიღოს კათოლიკე სარწმუნოებაო. თუმცა კი უღირსნი, მაგრამ ნეტარის პეტრეს მოსაყდრე და ამ ქვეყანაზედ ქრისტეს მონაცვლე, დიდად მოხარულ ვიქმენით ამდენის ხალხის მოქცევისა და ღმერთს მადლობის მსხვრეპლი შევსწირეთ. რადგან ესრეთი სასარგებლო საქმე დიდათ სათნო საყოფელია ღვთისა, ჩვენც ვავედრებთ და ვანიჭებთ მას ყოველ ჩვენს მოციქულებრივ მფარველობას, ეგრეთვე გვნებავს მისი წარმატება და აღორძინება. ამიტომ შემდგომ დიდის აწონდაწონისა და ჩვენ ძმებთან ერლ გულმოდგინე მოლაპარაკებისა, ეგრეთვე მათი რჩევით და ჩვენის მოციქულბრივის სრულის უფლებით, იმავე სამეფოში მყოფს, განთქმულს, შესანიშნავს და შესაფერ ქალაქს ტფილისს ვაწესებთ საეპისკოპოსო ქალაქად ღვთის საქებ-სადიდებლად, კათოლიკე სარწმუნოების გასაძლიერებლად, მცხოვრებთა აწ მყო და მომავალის ბედნიერებისათვის და სხვა და სხვა საჩინო მიზეზების გამო, რამაც გადაგვაწყვეტინა, ასე მოვქცეულიყავით. ეგრეთვე გვნებავს, რომ მომავალშიაც ყოველთვის ეწოდებოდეს ესევე სახელი: ტფილისის საეპისკოპოსო ქალაქი. მზავასადვე ზემოთ ხსენებულ ძმათა რჩევით და ჩვენის უფლებით დაგვიდგენია, რომ იმავე ქალაქში აღშენდეს საკათედრო ეკკლესია, რომელსაც ვანიჭებთ საეპისკოპოსო ტიტულსა. ღვთის შეწევნით, მალეც მოვუვლენთ ღირსსა და საკუთარ მწყემსსა. ინებოს ზეციერმა სიძემ, რათა თვით წინუძლოდეს და ჰფარვიდეს იმ ეკკლესიას. მამ არავის შეეძლოს წინააღმდეგად მოექცეს ჩვენ მიერ განწესებულ, მინიჭებულ. დადგენილებასა. ავინიონით, 6 თებერვალს, ჩვენი მღვდელთმთავრობის მეთოთხმეტე წელსა (1329) (1).

ამ წერილიდგან საკმაოდა სჩანს, რომ ქართველ კათოლიკეთაც მიუწერიათ პაპისათვის თავიანთი ამბავი და უთხოვნიათ ტფილისში ეპისკოპოსის დანიშვნა. სამწუხაროთ, ესრეთი საბუთები, ესე იგი, ერის მოწერილი წიგნები დაკარგულია და მათი ხსენება არ სად არის. არც ტფილისის ეკკლესიის აშენების შესახებ ცნობას მოუწევია ჩვენამდე. გარნა უნდა ვსთქვათ, რომ ქართველი კათოლიკეები საკმაოდ შემწეობას აღმოუჩენდენ იმ საკათედრო ეკკლესიის ასაშენებლად, რადგან მისი დაარსება იმათაც უთხოვნიათ.

– 35 –

იმავე დროს საქართველოდგან წასულა რომას დომინიკიანების მისიონერი იოვანე ფლორენციელი, რომელსაც პაპი ნიშნავს ტფილისის პირველ ეპისკოპოსად და ხელ ახლავ გზავნის საქართველოს შემდგომის წერილით. მეოთხე წიგნი იმ პაპისა:

„პაპი იოვანე XXII. ჩვენს საყვარელს შვილს, იოვანე ფლორენციელს ტფილისის ეპისკოპოსს. მშვიდობა და მოციქულბრივი კურთხევა.

„დიდის ღონისძიებით ვცდილობთ, ვშრომობთ და ღვთის შემწეობით ვხმარობთ ყოველ საშუალებას დასაკმაყოფილებლად იმ საჭიროებათა, რომელნიც სათანადოდ ხელს შეუწყობენ კათოლიკე სარწმუნოების გავრცელებას, ღვთის სამსახურის გამდიერებას და ერის ცხოვნების წარმატებას. უეჭველად მოსალოდნელი და დასაჯერებელია, რომ ეს ყველივე ადვილად შესრულდეს, როდესაც ეკკლესიების მწყემსნი და

მმართველნი არიან ნიჭიერნი და მზრუნველნი, ძლიერნი საქმითა და სიტყვითა, ერისათვის სამაგალითონი უმანკო ცხოვრებითა და როდესაც დაუცხრომელად ღვთიური სიტყვის ქადაგებით ამზადებენ და ამტკიცებენ მორწმუნებს ღვთიური დიდების ცნობაზე და ცდილობენ, რათა მათდამი მინდობილი ეკკლესიანი მწყსონ, უწინამძღვრონ საუკეთესოდ და ჰმართონ საბედნიეროდ. კათოლიკე სარწმუნოების გასაძლიერებლად, ღვთის სახელის მსახურების წარსამატებლად და სხვა საპატიო მიზეზთა გამო, ამ ბოლო დროებში, ჩვენის ძმების რჩევით და ჩვენის მოციქულებრივის სრულის უფლებით, ქართველთა სამეფოს შესანიშნავი ქალაქი ტფილისი განვაწესეთ საეპისკოპოსო ქალაქად, თავისივე სახელი შევარჩინეთ და გვენბავს, მომავალშიაც ეწოდებოდეს ესევე სახელი „ტფილისის საეპისკოპოსო ქალაქი“. ზემოდ ხსენებულის რჩევით და უფლებით დავადგინეთ, იმავე ქალაქში აღშენდეს საკათედრო ეკკლესია, რომელსაც ექმნება საეპისკოპოსო ღირსება და ტიტული. იმავე ეკკლესიამ რომ თავისი საკუთარის მწყემსის პატივით განიხაროს და განსცხრეს თავისი სასიძოს სიტკბოებით, გულ-მოდგინებით განვიზრახეთ იმ კათედრაზე დავნიშნოთ ღირსეული, შესაფერი და პატიოსანი პირი. ამ საგანზე ჩვენ ძმებთან კარგათ რჩევა-გამოლაპარაკების შემდგომ, ჩვენს ყურადღებას მოგაპყრობთ თქვენ, რომელიც ხართ დომინიკიანების წესის მღვდელ-მონაზონი, განსწავლული საღვთო საგნებში და კარგად მცნობი იმ ქვეყნის გარემოებისა, ვინაიდან იქ ყოფილხართ და ყველაფერი ზედმიწევნით შეგიტყვიათ; როგორც მოგვითხრეს, თქვენის ქადაგებით იქ მრავალნი მორწმუნენი მოგიქცევიათ და იესო ქრისტესთვის შეგიძენიათ; სხვათა შორის ამ ხარისხს ღირს გყოფსთ თქვენივე გულმოდგინება, წმიდა ცხოვრება, ზნე-

– 36 –

ობრივი მოკრძალებულება, საქმეში გამოცდილება და სხვა თქვენი სათნოებანი, როგორითაც სხვებმაც დაგვარწმუნეს. ყოველი გარემოების შეტყობის შემდგომ, ჩვენის ძმების რჩევით და ჩვენის მოციქულებრივის უფლებით, გირჩევთ და გნიშნავთ ეპისკოპოსად და მწყემსად ხსენებულის ეკკლესიისა და გაძლევთ სიმართლეს განაგოთ იგი თუ სულიერისა და თუ ხორციელის მხრით. დიდად დარწმუნებული ვართ, როგორც აქამდე იმოქმედეთ, ღვთის შემწეობით გააძლიერეთ თქვენდამი მონდობილი ეკკლესია და განავრცელეთ თქვენის მეცადინეობითა და შრომით, ეგრეთვე ღვთიურ მცნებაში გასწვრთნათ, ჰმართოთ თქვენის ერთგულებისა და სიფხიზლისათვის მონდობილი სამწყსო, როგორც აქამომდე აღვისრულებიათ თქვენი მოვალეობა იმ ადგილებში თქვენის ქადაგებით. მიიღეთ მამ უღელი უფლისა, ესოდენ მსუბუქი და ტკბილი მდაბალთათვის, ღვთისავე სიყვარულისათვის მოსავლელად, შეიწყნარეთ უფლის სამწყსო, იფხიზლეთ მისთვის ყოველის გულმოდგინებით და დაიცევით იგი თქვენის ზრუნვით, რათა მტერმა ვერას მხრით შესძლოს მისი ვნება. უკეთუ ეს ყოველივე ერთგულებით აღასრულებთ და დაიცევით სარწმუნოებაში თქვენზე მონდობილნი ერნი, რა ჟამს მოვალს უფალი და გპოვებს ესრეთ მომქმედს და მცირეზე სარწმუნოს, მაშინ იგი დაგადგენსთ უმრავლესზე და შეგიყვანსთ შვების სანატრელს სამკვიდრებელში. ავინიონით 7 თებერვალს, მღვდელთ მთავრობის მეთოთხმეტე წელსა (1329)“. (1).

მეხუთე წიგნი ერსა და იმავე დროს მისწერა პაპმა მთლად საქართველოს კათოლიკებს ტფილისის საეპისკოპოსოს დაარსების შესახებ, და ეგრეთვე მისწერა, რომ კარგად მიეღოთ იოვანე ეპისკოპოსი. წერილი ბევრი არაფრით განირჩევა ზემოთ მოყვანილის წიგნისგან, თითქმის ერთ ნაირათ არის დაწერილი, გარდა იმისა, რაც შეეხება თვით ეპისკოპოსს. აქ მოვიყვანთ მარტო იმ ნაწილს, რომლითაც პაპი კათოლიკებს ავედრებს ახალს ეპისკოპოსს.

„ყოველთა კათოლიკე ქრისტიანეთა, ტფილისის ქალაქს და მის ეპარქიაში მყოფთა, მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთხევა.

„.... ამ ჩვენის თქვენდამო მოციქულებრივის წერილით ყველას გთხოვთ, გულმოდგინებით შეგაგულიანებთ და გიბრძანებთ, რათა არჩეული ეპისკოპოსი მხურვალედ მიიღოთ, როგორც თქვენს მამას და თქვენს სულიერს მწყემსს, მიაგოთ ჯეროვანი პატივი და სიმდაბლით მოუსმინოთ ყველა რჩევა და ბრძანებანი, ასე რომ მან განიხაროს თქვენში, ვითარცა თავის საყვარელ შვილთა შორის, და თქვენც გახარებდესთ იგი, როგორც თქვენი სახიერი მამა. ავინიონით, 7 თებერვალს (1329)“. (1)

– 37 –

ეს არ ყოფილა პაპის უკანასკნელი წერილი საქართველოში გამოგზავნილი. განსაკუთრებით ერთი წერილი საქართველოს კათოლიკე სამღვდელოებასაც მოსწერა. ის წიგნი მსგავსია აქ დასახლებულის მრავლთან გამოგზავნილის წერილისა, მცირედილა განსხვავება აქვს და ამ განსხვავებასაც აქვე ვაცნობთ მკითხველთა.

იმ პაპის მეექვსე წიგნი:

„ჩვენს საყვარელ შვილთა, ტფილისის ქალაქისა და მისი ეპარქიის სრულიად სამღვდელოებას. მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთხევა. .... ვუბრძანებ თქვენს განათლებულებას, სიმდაბლით ყურადღება მიაქციოთ მაგ ღირსეულს ეპისკოპოსს, როგორც თქვენს მამას და თქვენს სულიერს მწყემსსა, შესაფერი პატივი სცეთ, დაემორჩილოთ, მხურვალეებით მოუსმინოთ ყველა ბრძანება და დარიგება და ერთგულად აღასრულოთ ყოველივე, რათა მას და თქვენ შორის გამლიერდეს სულიერი სიხარული და წარმატება. უკეთუ არ დაემორჩილეთ, მაშინ კანონიერად რა სასჯელსაც დაადგენს ურჩების წინაღმდეგ, ჩვენც დავამტკიცებთ და უფლის შემწეობით ავასრულებინებთ შეუცვლელად, ვიდრე ჯეროვანს დაკმაყოფილებას მიიღებდეს. იმავე თარიღით. როგორც ზემოთ“. (2)

ეს წერილიც ცხადათ გვიჩვენებს, რომ არა მარტო ერს, არამედ მის სამღვდელოებასაც მასთან ერთად მიუღია კათოლიკობა და მღვდლების რიცხვიც საკმაოდ ბლომათ ყოფილა და ამ გარემოებას პაპისათვის განსაკუთრებული წერილი მიუწერინებია. ეგრეთვე ყოველ ეჭვს გარეშეა ისა, რომ ის წერილი შეეხება ქართველი კათოლიკების სამღვდელოებას და არა იქ მოსულ ლათინის მისიონერ მღვდლებს, რადგან ის მისიონერები მონაზონები იყვნენ, ხოლო ლათინურად ისინი მეტადრე ასეთ ქალაქებში იწოდებიან ამ ლექსით: Regulares, ესე იგი მოწესენი, მონაზონები; გარნა ლექსი Clero რომელსაც პაპი ხმარობს, ნიშნავს არა მონაზონებს. ვერც შეეძლოთ შერიცხულიყვნენ ტფილისისა

და მისის ეპარქიის მკვიდრ სამღვდელთაგან, რადგან ისინი მუდამ თავიანთ

წესის უფროსთაგან იყვნენ დამოკიდებულნი, ამიტომ ხშირად იცვლებოდნენ და აქეთ იქით სხვა ადგილებში მიდიოდნენ.

საქართველოში სამუდამოდ მტკიცე საფუძველზე რომ დაემყარებინა კათოლიკე სარწმუნოება, პაპმა იოვანე XXII, არ იკმარა ქართველ კათოლიკებთან თუ მღვდლებთან და თუ ერთან მოწერა, არამედ კვალად და კვალად მეორე გზის მომართა ჩვენს დიდათ განთქმულს მეფეს გიორგი V, ბრწყინვალეს, ურჩია ერთობა და მოსწერა შემდეგი წიგნი იმავე დროს, როდესაც იოვანე ტფილისის პირველი ლათინის ეპისკოპოსი გამოგზავნა საქართველოს.

– 38 –

„იოვანე XXII. საქართველოს დიდებულს მეფეს, მშვიდობა და მაღლი თქვენთან, რათა შემდგომ მოგენიჭოსთ საუკუნო ბედნიერება.

„დიდათ ვნატრობთ, ზეციერმა მადლმა თავისის სხივით განანათლოს ყველა სიკვდილის შვილნი, რომლებიც ძე ღვთისამ იესო ქრისტემ გამოისყიდა თავისი სისხლით; ვნატრობთ ერის ცხოვნებას და ვცდილობთ უკუ ვაქციოთ მანქანება იმ უწინდელი მტრისა, რომელიც არა სცხრება და სცდილობს ადამის ტომს ავნოს; ვსცდილობთ, რათა დაიმკვიდრონ საუკუნო ბედნიერების დიდება, რომელსაც კაცთა გონება ვერ მისწვდების და რომელიც განუმზადა თავის მოსავთა მაცხოვარმან ჩვენმან, წყარომ ყოველის ნიჭისამან. გარნა მარადის ვფიქრობთ და გულ მხურვალეებით ვევედრებით ღმერთსა, რათა შეამციროს განწვალება ყველა ქრისტიანეთა შორის და მოსპოს მათგან ყველა ნაირი სიბნელის ჰეცდომა, რათა სარწმუნოებამ და სიყვარულმა გაიმარჯოს და მორწმუნეთა გონება აღარ დაუბნელდეს; და ეგრეთვე, რათა მსოფლიო წმიდა კათოლიკე ეკლესია ჭეშმარიტ სარწმუნოებაში დაშთეს მხოლოდის მწყემსის მართველობის ქვეშ, რათა იყოს ერთ სამწყსო და ერთ მწყემს და ესრეთ ყოველნი მორწმუნენი ბედნიერად ეწიონ საუკუნო ბედნიერებას. ამიტომ თქვენს დიდებულებას გულმოდგინებით ვაუწყებთ, შევაგულიანებთ და ვევედრებით უფლის იესო ქრისტეს სახელით და მისი დათხეულის სისხლის პატივისათვის, რომ მიაქციოთ ჯეროვანი ყურადღება

ამას, რაიცა თქვენს ღირსებას, დიდებას და სახელს მეტად აღამაღლებს, და ეცადოთ თქვენ და თქვენნი ქვეშევრდომნი ერნი შეუერთდეთ იმავე მსოფლიო კათოლიკე ეკლესიას, რომლის გარეშე არც მაღლის მოპოება შეიძლება და არც ცხოვნება. მაშ ეცადეთ და თქვენის ერთიერთ შემოუერთდით წმიდა რომის ეკლესიას სამარადისოთ და დაურღვეველის ერთობით. მოცემული ავინიონით, 1329.“ (1) რადგან ამის შესახებ სხვა საბუთები არა გვაქვს, ამიტომ ჩვენ არ უწყით, თუ პაპის წერილმა გიორგი მეფეზედ როგორ იმოქმედა და რა ნაყოფი გამოიღო.

ხსენებულმა იოვანე ფლორენციელმა თუ წინეთ თავდადებით იმრომა საქართველოში და ბევრიც გააკათოლიკა, არა ნაკლების გულმოდგინებით შეუდგა და განავრცო თავისი მოციქულებრივი შრომა, როდესაც აქ ეპისკოპოსად ნაკურთხი მობრუნდა. მის მოღვაწეობას დომინიკიანების ძველი მწერალი შარლი მოკლედ ესე გადმოგვცემს: „ყოვ-

ლად განათლებულმა იოვანე პატრმა, საქართველოში ტფილისის ეპისკოპოსმა, თავისი წესის ძმა-მონაზონებთან ერთად, დაუღალავად იზრომა ქართველების შემოსაერთებლად (გასაკათოლიკებლად)... ამ ერის გასაწვრთნელად კათოლიკე სარწმუნოებაში ბევრი წიგნი სთარგმნა ქარ-

– 39 –

თულ ენაზედ“. (2) სამწუხაროდ, ჩვენამდე მისი ბლომათ ნათარგმნი წიგნებიდან არც ერთის კვალს მოუწევია.

რადგან იმ დროს საქართველოში სარწმუნოების კერძოდ სრული თავისუფლება იყო და მისიონერსაც ბევრი საშრომელი ჰქონდა, ის ეპისკოპოსი, მარტო თავისი წესის მონაზონებით ვერ აკმაყოფილებდა მისიონის მოთხოვნილებას. ამიტომ, როგორც ისტორია მოგვითხრობს, „იოვანე ფლორენციელმა, თავისი წესის მონაზონების გარდა, მისიონის სამსახურში მოიშველია ეგრეთვე წმიდა ფრანჩისკეს მონაზონები, რათა თუ ქართველები და თუ ურწმუნოები შემოერთებინა კათოლიკე სარწმუნოებისათვის“. (3) როგორც ზემოთ ვნახეთ, ფრანჩისკეს მონაზონები, უკვე დიდი ხნიდანვე იყვნენ დაბინავებულნი საქართველოში და დომინიკიანებთან ერთად შრომობდნენ ქართველების გასაკათოლიკებლად.

იოვანე საქართველოს მოვიდა 1318 წ. და თითქმის 30 წელიწადი დაჰყო აქ. ტფილისის ეპისკოპოსად იყო 18 წელიწადზედ მეტი. როგორც სჩანს ვატიკანის და დომინიკიანების არხივიდან, იგი 1348 წ. გარდაიცვალა კოსტანტინეპოლში, სადაც საქართველოდან მოსულიყო ევროპას წასავლელად. მის დიდს შრომას მოწმობენ, არხივების გარდა, ძველი მწერლებიც, ვინც კი მის შესახებ რასმე სწერენ: დიდის ქებით იხსენებენ და რიცხვენ საქართველოს დიდ მოღვაწედ და მოციქულად. თავისი მაღალის ნიჭითა და დიდის თავდადებით საქართველოს ერის უსაზღვრო პატივისცემა და სიყვარული დაიმსახურა. ამას სხვათაშორის აქვე დასახელებული ავტორიც მოწმობს ესრედ: „იოვანე ფლორენციელმა თავისი 19 წლის ეპისკოპოსობის განმავლობაში, მეტად შეაყვარა თავი როგორც ქართველებს, ისე ურწმუნოებსაც, რომლებიც მათ გარეშე სცხოვრებდნენ.“ (1).

1318 წ. სპარსეთში დაარსდა რავდენიმე საეპისკოპოსო ლითონებისა. იმათში უფრო შესანნიშნავი იყო სპარსეთის დიდი ქალაქის სულთანის საარქიეპისკოპოსო. იქ ისე გავრცელდა კათოლიკობა, რომ მარტო იმ ქალაქში, კათოლიკე ეკკლესიები 25-მდე იყო. (2) ამიტომ პაპმა თფილისის საეპისკოპოსო დაუმორჩილა სულთანის ეპისკოპოსსა.

ტფილისის პირველის ეპისკოპოსის იოვანეს სიკვდილის შემდგომ საქართველოში კათოლიკობა არ შესუსტებულა, არამედ უფრო წარმატებაში მიდიოდა. პაპმა კლემენტო მეექვსემ, რა შეიტყო იოვანე ეპისკოპოსის გარდაცვალება, მაშინვე, 1349 წ. დანიშნა მის მაგიერად ტფილისის მეორე ეპისკოპოსი ბერთრანდო კოლეტი, დომინიკიანი და შემდეგი წერილი გაუგზავნა:

„პაპი კლემენტო VI ჩვენს საყვარელს შვილს ბერთრანდო კოლეთს, ტფილისის ეპისკოპოსს. მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთ-

– 40 –

ხევა. თუმცა უღირსნი, მაგრამ დადგენილი ღვთის განგებით მსოფლიო

ეკლესიის მმართველად, ვფიქრობთ ქვეყნის ყველა ეკლესიების კეთილდღეობისათვის, რაოდენათაც ღმერთი შეგვადლებინებს. ხოლო უფრო მომეტებულად ვზრუნავთ იმ ეკლესიებისთვის, რომელთაც საკუთარი მწყემსები დააკლდათ და სამწყუხაროდ დაქვრივებულან: ვცდილობთ, მათ მწყემსად დაინიშნონ ღირსეულნი პირნი, რომელთაც სურვილი ჰქონდესთ, იცოდენ და შეეძლოსთ მათი კარგად მართვა და შეიქმნენ მათთვის სასარგებლონი. ამ უკანასკნელ დროებში სარწმუნო მოხსენებიდგან ვსცანიით, რომ ტფილისის ეკლესიას დააკლდა მწყემსი სიკვდილის გამო ნეტარ ხსენებულის იოვანე ტფილელი ეპისკოპოსისა, რომელიც გარდაიცვალა რომას გარეთ. გამსჭვალულნი მამობრძვის გრძნობითა, არ ვინებებთ, რათა ის ეკლესია დიდხანს დარჩეს უმწყემსოდ, არამედ ვნატრობთ დაუდგინოთ ტფილისის ეკლესიას ეგრეთი მწყემსი, რომელმაც იცოდეს, უნდოდეს და შეიძლოს მისი დაფარვა მტერთაგან და ყველა მისის უფლების დაცვა და წარმატება. ამიტომ, ჩვენ ძმებთან ერთად ჯეროვანის გამოძიების შემდგომ, ჩვენს ყურადღებას მოგაპყრობთ თქვენ, დომინიკიანების წესის მღვდელ-მონაზონს, განსწავლულს, ცხოვრებით და ზნეობით პატიოსანს, სასულიერო საგნებში გამოცდილს და საქვეყნო საქმეებში ბრძენს და ეგრეთვე შემკობილს სხვა სათნოებით, როგორათაც დაგვარწმუნეს სარწმუნო პირებმა. შემდგომ ყველაფრის გამოკითხვისა, ძმათა ჩვენთა რჩევით და ჩვენის მოციქულბრძვი სრულის ხელმწიფებით გირჩევთ ტფილისის ეკლესიისათვის, რადგან სათნოსაყოფელი ხართ. ამიტომ გნიშნავთ იმ ეკლესიის მწყემსად და ეპისკოპოსად და ერთიან გაბარებთ მის ყველა მმართველობას, როგორც სასულიეროს, ისე სახორციელოს. იმედი გვაქვს, ტფილისის ეკლესია წარმართოთ სასარგებლოდ და ბედნიერად თქვენის ერთგულის მზრუნველობით და შემწეობითა ღვთისათა, რომლისაგან მომდინარეობს ყოველი ნიჭი. მაშ, მიიღეთ პატივით უფლის უღელი, რომელიც გეძლევათ და სიმდაბლით მოუდრიკეთ ქედი მის ტკბილ ტვირთსა; მოუარეთ გულ მოდგინებით ტფილისის ეკლესიას, გასწვრთნევით უფლის სამწყსო, თქვენს მზრუნველობაზე დავედრებული, და შეამკეთ იგი თქვენის სიტყვისა და საქმის სწავლებით. იმედია, ტფილისის ეკლესიამ განიხაროს, რომ ჩაჰზარდა ფრთხილ მწყემსს და ერთგულს მმართველს; თქვენი სახელიც განითქვას ყველგან და გარდა საუკუნო სასყიდლისა, ჩვენგანაც მიიღოთ უხვი კურთხევა და დაიმსახუროთ სამოციქულო საყდრის პატივიც. 9 იანვარს, ავინიონით მოცემული, მღვდელთ მთავრობის მეშვიდე წელსა. (1349)“. (1).

საქართველოში კათოლიკობა რომ წინ მიდიოდა და მუდამ ღლე მრავლდებოდა ქართველ კათოლიკეთა რიცხვი, ამას ჯერ გვიმტკიცებს იმავე პაპის მეორე წერილი, რომელიც, ერთსა და იმავე დროს, მოსწერა ტფილისის ეკლესიის კაპიტულოს. კარგად მოეხსენებათ პატივცემულ მკითხველთ, რომ ლათინის ეკლესიაში კაპიტულოს შეადგენს რავდენიმე კანონიკოსი, რომელიც შემავალ არის ეპარქიალის იერარქიისა; სხვა დანაშთ მღვდლებზე უპირატესობა აქვსთ და მონაწილეობას ღებულობენ ეპარქიის მმართველობაშიაც. ეს კაპიტულო, როგორც ძველი და

ახალი წესდებულება გვიჩვენებს, არსებობს მხოლოდ იმ ეპარქიებში, სადაც ბლომად არის მრევლი და სამღვდლოება და სადაც საკათედრო დიდი ნივთიერი შემოსავალი აქვს.

კაპიტულო, როგორც სჩანს, ტფილისში განუწყესებია თვით იოვანე პირველ ეპისკოპოსს. იმ კაპიტულოსთან პაპის გამოგზავნილი წიგნი თითქმის ზემო წერილსა ჰგავს მცირედის განსხვავებით. წერილის დასასრულ პაპი ავედრებს და უბრძანებს მათ, რათა კარგად მიიღონ ეპისკოპოსი, ყველა ნაირი პატივი და მორჩილება უჩვენონ, მის დარბაზს და ბრძანებას დაემორჩილონ და ყველაფერი გულ მოდგინებით აღასრულონ. წიგნი ასე იწყება: „Dilectis filiis capitulo ecclesiae Thefellicensis, ტფილისის ეკლესიის კაპიტულოს, ჩვენ საყვარელ შვილთ“. რადგან ძრიელ ცოტა განსხვავება არის ამასა და ზემო წერილ შუა, აღარ მოგვყავს.

იმავე პაპის მესამე და მეოთხე წერილი შეეხება ტფილისის ეკლესიის და მისი ეპარქიის სამღვდლოებას და ეგრეთვე კათოლიკე ერსა. ამათაც ავედრებს და უბრძანებს, რათა კარგათ მიიღონ ახალი ეპისკოპოსი, პატივი სცენ და ყველაფერში დაემორჩილონ.

მეორე საბუთი ქართველებში კათოლიკობის სწრაფის და არა ჩვეულებრივის გავრცელებისა არის იმავე პაპის მეხუთე წერილი ტფილისის ეკლესიის ყმებისადმი (ვასალებისადმი) წარმოგზავნილი. ძნელად დაგიჯერებდით, რომ არ შეგვხვედროდა ვატიკანის უტყუარი საბუთი იმ ყმების შესახებ. საქართველოში რომ მცხეთის ეკლესიასავით კათოლიკების ეკლესიასაც ჰყოლია თავისი საკუთარი ყმები, ეს უტყუარი ამბავია და ამას გვიმტკიცებს, სხვათა შორის, ერეკლე მეფის ერთი წერილი, რომლითაც, 1781 წ. გორისა და ტფილისის ეკლესიის ყმებს პატრებისას საზოგადო გადასახადისაგან ათავისუფლებს. ვის არ ახსოვს ქუთაისის კათოლიკების ეკლესიის გეგუთელი (ქუთაისის ახლოს) ყმები, რომლებიც ამ ეკლესიას ექვევრდომებოდნენ, ვიდრე 1835 წლამდე, როცა რუსის მთავრობამ ჩამოართვა და მათ მაგიერ კათოლიკეთა ეკლესიას ფული განუწყესა.

– 42 –

შევნიშნოთ ესეც, რომ XIV საუკუნეში ტფილისის ეკლესიის ყმები გაკათოლიკებულნი და მასთანვე ბლომად უნდა ყოფილიყვნენ. უკეთუ ესე არ ყოფილიყო, პაპი ცალკე წერილს არ მოსწერდა. ეს წიგნი ზემოდ დასახელებულ ტფილისის ერისა და სამღვდლოების მიმართ მოწერილ წიგნსა ჰგავს. ხოლო ბოლოში ეს აქვს მიმატებული: „ყველა-საყვარელ შვილთა ტფილისის ეკლესიის ყმათა... ამ მოციქულებრივის წერილით ყველას გიბრძანებთ, რათა ახლად არჩეულს ეპისკოპოსს მიაგოთ ყოველი პატივი, შემდეგშიაც არ მოაკლოთ თქვენი ჩვეულებრივი ერთგულება, გაუწიოთ სათანადო სამსახური, ეგრეთვე უკლებლად (ანუ სისრულით) გარდაუხადოთ ყველა თქვენი მისდამი დადებული ვალი; უკეთუ ამის წინააღმდეგ მოიქეცით, მაშინ იგივე ეპისკოპოსი რა სასჯელსაც კანონიერად გადასწყვეტს ურჩების წინააღმდეგ, ჩვენც დავამტკიცებთ და ღვთის შეწევნით სისრულეში მოვაყვანიებთ, ვიდრე ჯეროან დაკმაყოფილებას მიიღებდეს“ (1).

როგორც ზემოდ მოვიხსენიეთ, რადგან ტფილისის საეპისკოპოსო ექვემდებარებოდა სპარსეთში არსებულს სულთანის საარქიეპისკოპო-

სოს, ამიტომ პაპი იმავე დროს სულთანის არქივისკოპოსსაც სწერს, აუწყებს ტფილისში ახალის ეპისკოპოსის დანიშვნას; სთხოვს, როდნათაც თქვენი სამიტროპოლიტო უფლება ნებას მოგცემსთ, ყურადღება მიაპყროთ ტფილისის ეპისკოპოსსა და მის ეპარქიასაო; ეგრეთვე სთხოვს, ყველა ნაირი შემწეობა აღმოუჩინოს, რათა სიადვილით და ნაყოფიერად ჰმართოს ეკლესია და მისი ერი.

ბერთრანდო კოლეტის ეპისკოპოსობამ ტფილისში შვიდი წლის მეტი არ გასტანა. ჩვენთვის სრულად უცნობელი მიზეზების გამო პაპმა ინოჩენციო მეექვსემ იგი გამოსცვალა და გერმანიას ამპურიენის ეკლესიის ეპისკოპოსად გადაიყვანა; ხოლო მის ადგილს ტფილისში 1356 წ. დანიშნა ეპისკოპოსად ბერთრამო დომინიკიანი ამ წერილით:

„პაპი ინოჩენციო VI. პატივცემულ ძმას ბერთრამოს, ტფილისის ეპისკოპოსს, მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთხევა. მწყემსებრივი მოვალეობა, რომელიც ღვთის განგებით მივიღეთ, გვაიძულებს გულმოდგინებით ვიფიქროთ ქვეყნის ყველა ეკლესიებისათვის, რომელთათვის მსოფლიო ზრუნვა მონდობილი გვაქვს და მეტადრე იმ ეკლესიებისათვის, რომელთაც აღარა ჰყავთ მწყემსი, რათა მათზე მწყემსად დადგენილ იქმნენ ერთგულნი პირნი, რომელთაც შეეძლოსთ და იცოდენ მათი საუკეთესოდ მართვა სასულიეროს თუ სახორციელოს მხრით. ამ უკანასკნელ დროში ტფილისის ეკლესიას მოაკლდა მწყემსი, რადგან ჩვენის ძმების რჩევით და ჩვენის მოციქულებრივის სრულის უფლებით პატივცემული ჩვენი ძმა ბერთრანდო განვათავისუფლეთ იმ

– 43 –

მოვალეობისაგან, რომელიც აკავშირებდა ტფილისის ეკლესიასთან, როგორც მის ეპისკოპოსს სამოციქულო საყდრის ბრძანებით დადგენილსა; მასთანვე საჭიროდ შევრაცხეთ და გადავიყვანეთ იგი ამპურიენის ეკლესიის ეპისკოპოსად, რადგან იმ ეკლესიას აღარ ჰყავდა საკუთარი ეპისკოპოსი. სანამ ტფილისის ეკლესიას მოაკლდებოდა მწყემსი, საჭიროდ დავინახეთ და წინათვე დავადგინეთ, როდესაც მოაკლდებოდა, ჩვენს გარდა იქ არავის დაენიშნა მწყემსი; მსგავსათვე ვჰყავით სხვა კათედრალთათვის და განვაწესეთ, რომ უჯერო ყოფილიყო, უკეთუ ვინმე დაადგენდა ცნობით, ანუ უმეცრებით. ჩვენი მამობრივი მზრუნველობა იძულებულ გვყოფს, დიდ ხანს არ დავტოვოთ ტფილისის ეკლესია მწუხარე და მწყემს მოკლებული. შემდგომ ჩვენ ძმებთან კარგად მოლაპარაკებისა და გამოძიებისა ტფილისის ეკლესიისათვის კარგისა და სასარგებლო პირის დანიშვნის შესახებ, ჩვენი ყურადღება მოგაქციეთ თქვენ, დომინიკიანების წესის მღვდელ-მონაზონს, გამსჭვალულს სარწმუნოების წადიერებით, მეცნიერებაში განსწავლულს, სასულიერო საგნებში ცხოვრებით პატიოსანს, სახორციელო საქმეებში შორ მჭვრეტელს და შემკულს სხვა ღირსებათა და სათნოებათა მიერ, როგორათაც დაგვარწმუნეს. შემდგომ ყველაფრის კარგად გამოძიებისა და დაფიქრებისა, აგრეთვე ჩვენი ძმების რჩევით და ჩვენის მოციქულებრივის სრულის უფლებით დაგნიშნეთ და გაგამწესეთ ტფილისის ეკლესიის ეპისკოპოსად და მწყემსად და გაბარებთ იმავე ეკლესიის სრულ მართველობის უფლებას, როგორც სასულიერო, ისე სახორციელო საქმეებში. მასთანვე დავადგინეთ, ჩვენმა პატივცემულმა ძმამ გვიდონმა პორტუენისის ეპისკოპოსმა გცხოსთ ეპისკოპოსად რომაში. ვსასოებთ უფლი-

სადმი, რომელიც თავის მოსავთ ანიჭებს ყოველ მადლსა და სასყიდელს, იმავე ტფილისის ეკკლესიას თქვენის ფხიზელის მეცადინეობით, წინამძღვრობით, ეგრეთვე თქვენის კეთილის მართველობით გაუძღვეთ სასარგებლოდ და ნაყოფიერად ღვთის შეწევნით, რაისგამო ამ მოციქულებრივის წერილით გიბრძანებთ, ჩვენის ლოცვა-კურთხევით წახვიდეთ

ხსენებულ ტფილისის ეკკლესიაში, იკისროთ მისთვის ზრუნვა, მართოთ გულმოდგინებით, მორწმუნებით და სიბრძნით, რათა ტფილისის ეკკლესიამ განიხაროს, რომ ჩაჰბარდა იგი წინდახედულ მმართველს და ერთგულ მოღვაწეს. ასეთის მოქცევით, გარდა საუკუნო სასყიდლისა, ღირსი გახდებით ჩვენი უხვი პატივისცემისა. ვილმონით ავინიონის ეპარქიაში 12 აპრილს, ჩვენი მღვდელთ მთავრობის მეოთხე წელსა (1356)". (1).

როგორც ზემოდ ხსენებულმა კლემენტო მეექვსემ, ისე ინოჩენციო მეექვსემ, იმ წერილის გარდა, ერთსა და იმავე დროს ოთხი წიგნი

– 44 –

სხვა მისწერა ტფილისის კაპიტულოს, სამღვდელოებას, ერს და სულთანის არქიეპისკოპოსს, რომლებსაც დაავედრა და სთხოვა ბერთრამო ტფილისის ეპისკოპოსი კარგად მიეღოთ და ყოველგვარი პატივი და მორჩილება გამოეცხადებინათ. რადგან ის წერილები ბევრად არ განსხვავდება ხსენებული კლემენტო VI წერილებისაგან, არცერთი მათგანი მოგვყავს აქ.

თუმცა ტფილისის ეპარქია ჩაჰბარდა დომინიკიანებსა, რომლებიც ხშირად და ბლომად მოდიოდნენ ევროპიდგან საქართველოს, მაგრამ მათთან ფრანჩისკიანები (მინორიტები) არა ნაკლებ იყვნენ და შრომობდნენ ქართველებში კათოლიკობის გასავრცელებლად, ამიტომ ხშირად მათი გუნდიც მოდიოდა ჩვენკენ. მაგალითად პაპმა ურბანთ მეხუთემ 1370 წ. გამოგზავნა ანტონ მილერვიტანელი ეპისკოპოსი 25 სხვა თავისი წესის მონაზონითურთ. ზოგიერთი იმათგანი უნდა წასულიყო საქართველოს ახლო ქვეყნებშიაც, მაგრამ მომეტებული ნაწილი აქ დარჩა. ის წერილი, რომლითაც პაპი უბრძანებს მათ საქართველოში წამოსვლას, იწყება ესე: „უფლის ვენახის შესამუშავებლად საქართველოში“. (1)

არც საქართველო ასცდა ზედგავლენას და სამწუხარო შედეგს დასავლეთის იმ დიდის სქიზმისას (გაყრილობისა), რომელმაც გასტანა 1378 დგან ვიდრე 1449 წლამდე, და რომელიც შეადგენს რომის საეკკლესიო ისტორიის ფრიად სამწუხარო ნაწილს. დასავლეთის გაყრილობაში ხშირად ერთი პაპის ნაცვლად ორი და სამი პაპი ერთსა და იმავე დროს იყვნენ და ყველანი სცდილობდნენ ერთმანერთის დამცირებასა და დამხობას, ხოლო თავიანთ მომხრეთა გამრავლებას. ამ აწეწილდაწეწილ დროს ბერთრამო, ტფილისში ეპისკოპოსად დანიშნული 1356 წელს, ემხრობოდა ურბანო მეექვსეს, კანონიერ პაპს. რა ეს სცნო ანტი პაპმა (ტყვილ-პაპმა) კლემენტო მეშვიდედ წოდებულმა, რომელიც, საფრანგეთის მთავრობის შემწეობით, ურბანო პაპზე უფრო ძრიელი იყო, გამოსცვალა ბერთრამო ტფილისის კანონიერი ეპისკოპოსი და მის ადგილს დანიშნა ეპისკოპოსად თავისი მომხრე ჰენრიკო რაცი, ფრანჩისკიანების წესისა. თავისი სურვილის ასრულება მიანდო თავის დელეგატს კარდინალ გვილელმოს შემდეგის წერილით: „ჩვენს საყვარელს შვილს გვილელმოს, ჩელიომონთის წმიდა სტეფანეს ტიტულის მღვდელ-

კარდინალს, სამოციქულო საყდრის დელეგატს, მშვიდობა... ხოლო ამ უკანასკნელ დროს ჩვენ ყურამდე მოაწია, რომ დომინიკიანის წესის მონაზონი ბერთრამო ტფილისის ეპისკოპოსი, მიმხრობია იმ ბოროტს ბართლომეს (ურბანო, მეექვსე, კანონიერ პაპს) უწინდელს ბაენის არქიეპისკოპოსს, უკანონოდ ასულსა სამოციქულო საყდარსა; ამისგამო იგი ბერთრამო შეიქმნა უღირსი... ჩვენის სამოციქულო უფლებით თქვენს

– 45 –

სიბრძნეს ვანდობთ და გიბრძანებთ, უკეთუ ბერთრამოს კვალად შენიშნეთ, ბართლომე უზურპატორის მომხრობა, ტფილისის ეკლესიას მოაშორეთ; იმავე მონიჭებული უფლების მართლმსაჯულებით ჩამოართვათ ყოველი სიმათლე, რაც იმ ეკლესიაში აქვს და სრულებით განამევიოთ იქიდგან, როგორათაც მოითხოვდეს კანონი; გარნა ხსენებული ტფილისის ეკლესიისათვის... ჩვენის უფლების ძალით იზრუნეთ და ჰენრიკო რაცი, მინორიტების ორდენისა იმავე ეკლესიას დაუდგინეთ ეპისკოპოსად და მწყემსად; ჩააბარეთ სრულებით იმისივე ზრუნვა, მართვა და მოვლა თუ სასულიერო და თუ სახორციელო საქმეში; მასთანვე ეცადეთ, ყველა ქვეშევრდომნი და ყმანი დაემორჩილონ მას და მიაგონ ღირსეული პატივი; განაშორეთ იქიდგან ხსენებული ბერთრამო და სხვა ყველა უკანონოდ ხელის უფლების მქონე; ამ ბრძანების შესრულების დროს თუ ვინმე გაგიჩნდენ მოწინააღმდეგენი დასაჯეთ საეკლესიო ჩენზურით (შეჩვენების სასჯელით) გაუსაჩივრებლად... მოცემული ავინიონს. 1 აპრილს, მეოთხე წელსა (1382)“. (1).

წერილის დანარჩენ ნაწილში მოხსენებულია, რომ თუ ტფილისის კაპიტულოს რამე პრივილეგია აქვს მოპოებული სამოციქულო საყდრისაგან, რომლის ძალითაც მათი შეჩვენება არ შეიძლებოდა, ყურადღება ნუ მიექცევა, თუ ეს გარემოება ცხადათ არ არის გამოცხადებული. ეგრეთვე მოხსენებულია, რომ ჰენრიკო ეკურთხოს ეპისკოპოსად ორი, თუ სამი კათოლიკე ეპისკოპოსისაგან და ერთგულების ფიცი მისცეს სამოციქულო საყდარსაო.

თუ როგორ მოხდა ეპისკოპოსების დაცვლა-გამოცვლა, ანუ რა შედეგი მოჰყვა არ ვიცით, რადგან ამ საბუთს გარდა სხვა არაფერი გვაქვს. ხოლო, როგორც შემდეგი საბუთებისაგან სჩანს, ხსენებული ბერთრამო, ტფილისიდგან გადაყენებული ეპისკოპოსი, ისევ მობრუნებულა და ტფილისის ეპისკოპოსობაში დაუსრულებია თავისი ცხოვრება, საქართველოში 35 წლის ეპისკოპოსობის შემდეგ, რადგან ტფილისის ეპისკოპოსად დაინიშნა 1356 წ. და გარდაიცვალა 1391 წ.

იმის სიკვდილის შემდგომ პაპმა ბონიფაცი მეცხრემ, 1391 წ. ტფილისის ეპისკოპოსად დაინიშნა დომნიკიანი ლეონარდო ვილაკოელი. მკითხველს თავი რომ არ მოგაბეზროთ, წერილის შინაარს მოკლედ მოვიყვანთ უტექსტოთ. ის წერილიც ბევრად არ განსგვავდება ზემოთ დასახელებული პაპების წიგნებისაგან. წერილში პაპი, სხვათა შორის, სწერს ლეონარდო ვილაკოელს: ეხლა შევიტყეთ, რომ ტფილისის ეპისკოპოსის ბერთრამოს გარდაცვალებით ის ეკლესია დარჩენილა უმწყემსოდ. იმავე ეკლესიის სანუგემოდ გადავწყვიტეთ, რომ სასწრაფოთ საუკეთესო ეპისკოპოსი დაედგინოს, რათა არავითარი

– 46 –

ვნება მიეცეს დიდხანს უეპისკოპოსოდ დარჩენით. რადგან ცნობით თქვენს ღირსებას, ნიჭს, გულმოდგინებას, ცხოვრების სიწმინდეს და ყველაფერში გამოცდილებას, ჩვენი ძმების რჩევით და ჩვენის სრულის უფლებით, აღვირჩიეთ და დაგნიშნეთ ტფილისის ეპისკოპოსად; გვნებავს, ამ წერილს მიიღებთ თუ არა, რაც შეიძლება დაუყოვნებლივ წახვიდეთ ტფილისს და მართოთ იქაური ეკკლესია. იმედი გვაქვს თქვენის სიბრძნით, წინდახედულობით და ერთგული მზრუნველობით კარგად და სასარგებლოდ წარმართოთ და აღაორძინოთ თქვენზედ მინდობილი ტფილისის ეკკლესია (1).

ეს საბუთები ნათლად გვიჩვენებს, რომ გიორგი ბრწყინვალის შემდეგს მეფეებსაც თავისუფლება მიუციათ ლათინის მისიონერებისათვის კათოლიკე სარწმუნოების გასავრცელებლად საქართველოში. იმ მეფეთა წყალობით ყოფილა, რომ XIV საუკუნეში ტფილისის კათოლიკეების ეკკლესიას არ მოჰკლებია თავისი საკუთარი ეპისკოპოსები, რომლების ზრუნვითაც კათოლიკე სარწმუნოება საქართველოში ბევრს იძენდა და თავისის იერარქიულის მოწყობილობით ტფილისის ლათინის ეკკლესია ება-

ძებოდა და უთანასწორდებოდა ევროპის საეპისკოპოსო ეკკლესიებს.

ჩვენამდე მოწვენილის მცირე საბუთებისაგან ნათლად სჩანს, რომ ზემოხსენებულ ხუთს ტფილისის ლათინის ეპისკოპოსს, თავიანთი ევროპელი თანამებითურთ, ბევრი უშრომიათ საქართველოში, მათი შრომა უნაყოფო არ დარჩენილა და შრომა უმთავრესად ქართველებისათვის ყოფილა გაწეული. იმ ქართველთაგან მიუღიათ კათოლიკობა არა მარტო ერს, არამედ ბევრ მის მღვდლებსაც ასე, რომ შეუდგენიათ ცალკე ტფილისისა და მის ეპარქიისათვის სამღვდელოება, რომლის რიგხვიც პაპების ყურადღებას იქცევდა და მათგან ცალკე წერილებიც მოსდიოდაო.

თუმცა ჩვენამდე არ მოუწევია დაწვრილებით ცნობებს იმის შესახებ, თუ ლათინის მისიონერებს როგორი განწყობილება ჰქონდათ საქართველოს მეფეებთან და სამღვდელოებასთან XIV საუკუნეში, გარნა ვფიქრობთ, რომ კავშირი, დაახლოება და გავლენა არა ნაკლები უნდა ჰქონოდათ ვიდრე XYII და XVIII საუკუნეთა მისიონერ კაფუცინებსა ჰქონდათ. ამაზე დარწმუნებულნი უნდა ვიყვნეთ, უკეთუ არ დაგვავიწყდა, რომ დომინიკიანების და ფრანჩისკიანების ორდენები (მონაზონებრივი ძმათა წესები) სწავლა-განათლებით ბევრად მაღლა დგანან კაფუცინების ორდენზე; ამიტომ მათში უფრო ბევრნი იყვნენ მაღალ ნიჭიერნი და დიდათ განათლებულნი, რომელთა ბრძნული რჩევა უნაყოფოდ არ უნდა დარჩენილიყო ჩვენის მეფეებისა და მთავრებისათვის.

თავი III.

ქართველი კათოლიკენი XV საუკუნეში.

უნდა აღვიაროთ, რომ იმ საუკუნის საბუთები ისე ბლომად არა ხვდება კაცს, როგორც მოსალოდნელი იყო. ამის მიზეზი ის კი არაა, რომ იმ საუკუნეში კათოლიკობა შესუსტებულ, ან სულ გამქრალიყო

საქართველში. სრულიადაც არა: ამ ნაკლის ნამდვილი მიზეზი ისაა, რომ იმ დროის წერილები არქივებში ბევრი დაკარგულია; რასაკვირველია, საქართველოს შესახებ საბუთებიც მათთან ერთად უნდა იყოს დაღუპული და მათი აღმოჩენის იმედი ჯერჯერობით არარის.

საქართველოში კათოლიკობის ხანგრძლიობას და გამძლეობას საკმაოდ გვიმტკიცებს ის მცირე საბუთები, რომელმაც ჩვენამდე მოაწია და ხელშიაც გვაქვს.

წინა თავში ვნახეთ, რომ 1391 წ. ტფილისის ეპისკოპოსად დაინიშნა ლეონარდო ვილაკოელი, მაგრამ სრულებით არ ვიცით, მისმა ეპისკოპოსობამ რამდენს ხანს გასტანა და ან ვინ დაიჭირა მის შემდეგ საეპისკოპოსო კათედრა. ხოლო ერთი საბუთი შენახულა და ის საბუთი გვიჩვენებს, რომ ტფილისის ეპისკოპოსი, ივანედ წოდებული, გარდაცვლილა 1424-1425 წ. მაგრამ ჩვენ არ უწყით, თუ იმას და ხსენებულ ლეონარდო ეპისკოპოსს შუა სხვა ეპისკოპოსიც იყო, (რომლის ყოფაც ადვილად საფიქრებელია) და ან თუ რომელს წელს დაინიშნა, რადგან ივანე ეპისკოპოსის დანიშვნის შესახებაც გვაკლია საბუთები. ეს მარტო მოხსენებულია შემდეგ წერილში, რომლითაც პაპი მარტინე V, 1425 წ., ნიშნავს ტფილისის ეპისკოპოსად ივანე სანკტემიქაელელს და სადაც მოხსენებულია მიცვალება ივანე ეპისკოპოსისა. აქვე მოგვყავს წერილის უმთავრესი ნაწილი:

„პაპი მარტინე V, ჩვენს საყვარელს შვილს ივანე სანკტემიქაელელს, სატფილისოდ აღრჩეულს, მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთხევა.... ხოლო რა შევიტყუთ სარწმუნო მოხსენებიდგან, რომ ხსენებული ტფილისის ეკკლესია თავისი ეპისკოპოსის ივანეს სიკვდილის შემდეგ უწყემსოდ დარჩენილა, მამობრივის მზრუნველობით შუვედექით იმ ეკკლესიის სასწრაფოდ და ბედნიერად ყურის გდებას... ჩვენ ძმებთან

– 48 –

გულმოდგინე რჩევა ვყავით, მისთვის კარგი და სასარგებლო პირი აგვერჩია. ამიტომ თქვენდამი, რომელიც ხართ დომინიკიანების წესისა... მიუხედავად ჩვენი ყურადღება, ყველა გარემოების შემდგომ, ძმების რჩევით, თქვენ გამოვირჩიეთ იმ ეკკლესიისათვის, რადგან ყოველმხრივ ღირსი და სათნო საყოფელი ხართ: ამიტომ მის მწყემსად და ეპისკოპოსად გნიშნავთ; მასთანვე სრულიად გაბარებთ მის მზრუნველობასა და გამგეობას, როგორც სასულიეროს, ისე სახორციელოს მხრით. მტკიცედ ვსასოებთ და იმედი გვაქვს, უფლის შეწევნით, ხსენებული ეკკლესია თქვენის ფრთხილის ყურადღებით და ერთგულის მოვლით წარმართოთ სასარგებლოდ, აღაორძინოთ და წარმატებისაკენ წაიყვანოთ თუ სასულიეროს და თუ სახორციელოს მხრით, რაის გამო ამ სამოციქულო წერილით ვუბრძანებთ თქვენს პატიოსნებას, რათა უფლის მიერ თქვენზე მოვლენილი ტვირთი ხსენებულის ეკკლესიისა მიიღოთ პატივით და ეცადოთ და იმოქმედოთ მის მზრუნველობასა და მართვაში გულ მოდგინედ, მორწმუნედ და სიბრძნით, ისე რომ ხსენებულმა ეკკლესიამ განიხაროს თქვენებრ წინდახედულის ნაყოფიერის მმართველის ხელ ქვეშ ყოფითა. გარდა საუკუნო სასყიდლისა, მიიღებთ ჩვენგან და თვით სამოციქულო საყდრისაგან უხვ კურთხევასა და პატივსა. რომით 19 დეკემბერს, მღვდელ-მთავრობის მეცხრე წელსა. (1424)“, (1).

ამავე თარიღით პაპი ჰსწერს ტფილისისა და მისი ეპარქიის კათოლიკებს, რათა პატივი სცენ და დაემორჩილონ ახალ ეპისკოპოსს ივანეს. ეგრეთვე სწერს სულთანის მთავარ ეპისკოპოსს, რათა ტფილისის ეპისკოპოსს თავისი შემწეობა და მფარველობა არ მოაკლოს.

ტფილისის ეპისკოპოსის შესახებ სხვა საბუთებს ვედარ ვპოულობთ მთელი 68 წლის განმავლობაში. იმ დროს წერილებსაც რომ მოეწია ჩვენამდე, უეჭველად საკმაო ყურადსაღები იქნებოდა. კვალად ეპისკოპოსები რომ ყოფილან ტფილისში ვიდრე 1493 წლამდე, ამას გვიმტკიცებს დალუპვისგან გადარჩენილი ერთი საბუთი, რომელიც ეკუთვნის პაპს ალექსანდრე მეექვსეს. პაპი წერილით ნიშნავს მინორიტების წესის ალბერტო ენჯელს ეპისკოპოსად ტფილისის ეკკლესიისა, რომელიც უმწყემსოდ დარჩენილა ივანე ეპისკოპოსის სიკვდილის შემდეგ. ესღა ვიცით მეოთხე ივანე ტფილისის ეპისკოპოსისა. იმ წერილს გარდა ჩვენამდე სხვა არც ერთ საბუთს არ მოუწევია. წერილი ცხადად გვიჩვენებს, რომ 1425 წ. დანიშნულის მესამე ივანე ეპისკოპოსის შემდგომ ტფილისში არ შეწვეტილა დანიშვნა ლათინის ეპისკოპოსებისა, არამედ განუმწყესებიათ ისევე უკლესელებიც, რგორც XIV საუკუნეში იყვნენ ერთი მეორის შემდგომ. მაგრამ, სამწუხაროდ, არ ვიცით,

– 49 –

თუ ვინ და რავდენი ეპისკოპოსი იყო 1493 წლამდე. რადგან წერილი საკმაოდ ვრცელია და ბევრად ემსგავსება ზემოდ მოყვანილ წერილებს, აქ მოვიყვანთ მარტო იმ სიტყვებს, რაც განსხვავებულია და შეეხება განსაკუთრებით ახალ დანიშნულს ეპისკოპოსს.

„პაპი ალექსანდრე VI, საყვარელს შვილს ალბერტო ენჯელს, სატფილისოდ აღრჩეულს მშვიდობა... შემდგომ რა ზემო ხსენებული ტფილისის ეკკლესია იმავე ივანე ეპისკოპოსის მიცვალებით დაშთა მოკლებული მწყემსის ნუგემის ცემას... შენდამი, რომელიც ხართ მინორიტების წესისა... მივაქციეთ ჩვენი გონების თვალი... ტფილისის კათედრაზე გნიშნავთ ეპისკოპოსად და მწყემსად, იმავე ეკკლესიის მზრუნველობას და მართველობას მთლად თქვენ გაბარებთ, როგორც სასულიეროსა, ისე სახორციელო საქმეებში... 18 აპრილს, მღვდელთ მთავრობის პირველ წელს. (1493)". (1).

აქ შევნიშნოთ, რომ ყველა ზემო ხსენებული ტფილისის ეპისკოპოსები გარდა ერთისა, დომინიკიანების ორდენისა იყვნენ. ხოლო ბოლოს განწყესებული ალბერტო არის ფრანჩისკიანების ორდენისა. ეს უმნიშვნელო როდია; აქვე ვნახავთ, რომ ამ საუკუნის ნახევარს საქართველოში დომინიკიანებზე უფრო მომეტებულად ფრანჩისკიანები გამრავლდენ, იმ ზომამდე, რომ ტფილისის საეპისკოპოსო, რომელიც დომინიკიანების ხელში იყო, ახლა ფრანჩისკიანების მფარველობაში გადასულა.

ჩვენა ვსთქვით, რომ ცხრა ეპისკოპოსის გარდა, სხვა არა ვიცით რა დანარჩენი ტფილისის ეპისკოპოსებისაო. ამიტომ, ვატიკანის არქივებში, რომელიც ამ წერილის უმთავრესი წყაროა, პაპების სხვა საბუთები აღარა ჰსჩანს. გარნა ის აზრი, რომელიც გამოვსთქვით სხვა ეპისკოპოსთა 1425 წლის შემდგომ ვიდრე 1493 წლამდე ყოფისათვის, უსაფუძვლო როდია: ამას მოწმობენ ძველი მწერლებიც, (1) და კიდევ აგვიწერენ მოკლედ იმ ეპისკოპოსთა გარემოებას და სახელებს.

იმ მწერალთა მოწმობის დაგვარ, პაპს ნიკოლოზ V, 1450 წ., ტფილისის ეპისკოპოსად დაუნიშნავს ალექსანდრე დომინიკიანების წესისა; პაპს პიო მეორეს 1462 წ. დაუნიშნავს ენრიკო (არ ვიცით, თუ რომელი წესის ყოფილა), იმას უწოდებენ ენრიკო პირველსა, მაგრამ ეპისკოპოსი ენრიკო მეორე უნდა იყოს, რადგან ზემოდ ვნახეთ, რომ 1382 წ. დაინიშნა პირველი ენრიკო. ის ენრიკო გარდაიცვალა იმავე წელიწადს; იმავე პიო პაპს მაშინვე, ესე იგი, 1462 წ. დაუნიშნავს ფრანჩისკიანების წესის ენრიკო ვონსტი (Wonst), რომელიც გარდაცვლილა 1469 წ.; პაპს პავლე მეორეს დაუნიშნავს ტფილისის ეპისკოპოსად (1470-1471) ივანე იმაქი (Jmach) აგვისტინიანების წესისა; ეს

– 50 –

ეპისკოპოსი 1476 წელსაც ცოცხალი ყოფილა. იმ დროს შემდგომ ვიდრე 1493 წლამდე აღარა ჰსჩანს, თუ ვინ და ან რავდენი ეპისკოპოსი კიდეც ყოფილა ტფილისში.

ამ ოთხი ეპისკოპოსის შესახებ არავითარო საბუთები გვაქვს პაპებისა, მაგრამ არა ნაკლებ სარწმუნოა სხვა და სხვა მწერალთა აზრებიც, რადგან აქ დასახელებული ავტორები უბრალო მწერლები და მოზღაპრები არ არიან. ცხადია, იმ დროს პაპებს მათთვისაც მოუწერიათ წერილები, მაგრამ წერილებს ჩვენამდე ვეღარ მოუწევიათ. ბოლონდელი ოთხი ეპისკოპოსიანათ ტფილისის ეპისკოპოსების რიცხვი ცამეტამდე ადის. ხოლო ვფიქრობთ, რომ ეპისკოპოსთა რიცხვი მეტი უნდა ყოფილ იყო, რადგან, როგორც ზემოდ მოყვანილი საბუთებიდან ცხადად ჰსჩანს, გარდაიცვლებოდა ტფილისის ეპისკოპოსი თუ არა, მაშინვე და ხშირად იმავე წელს პაპები მის მოადგილეს ნიშნავდენ. რიცხვების გამოძიებას აღარ გამოვუდგებით, რადგან ჩვენ სამოწმებლად და ჭეშმარიტების აღსადგენად ორი ანუ სამი ტფილისის ეპისკოპოსიც კმარა.

ჩვენის აზრით, XV საუკუნის ქართველთ კათოლიკობის ბევრი საბუთი უნდა იყოს დაკარგული, რადგან ის ცოტა წერილები, რამაც კი, ძველის მწერლების წყალობით, ჩვენამდე მოაწია, საკმაოდ გვიჩვენებს საქართველოში კათოლიკების სიმრავლეს და მათ ევროპასთან დაახლოებულ კავშირსა. წერილთაგან უპირველესი არის პაპის კალიკსტო მესამის წერილი საქართველოს კათოლიკებისადმი მოწერილი, რომელიც აქვე მოგვყავს.

„პაპი კალიკსტო III. ჩვენს საყვარელ შვილთ, ყოველ ქრისტიანე მორწმუნეთ, რომლებიც ფრანგებად იწოდებიან და რომლებიც სპარსეთსა და საქართველოში სცხოვრებენ, მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთხევა.

„დაბრუნდა რა ჩვენი საყვარელი შვილი, წმ. ფრანჩისკეს წესისა ბოლონიელი ლუდოვიკე, რომელიც გასულ წელს თქვენთან იყო ჩვენ ნუნციოდ მოგვახსენა, რომ რიცხვით მრავალი ერი აღიარებთ ქრისტიანე-კათოლიკე სარწმუნოებას. დიდათ ერთგული ხართ სამოციქულო საყდრისა, რომელზედაც უღირსნი დადგენილ ვართ, და იცავთ კათოლიკე ყველა წესებს, როგორათაც გვაუწყეს ზემო ხსენებული წესის მონაზონთა (ფრანჩისკიანთა), ასე, რომ სრულიად მისდევთ (იცავთ) რომის ეკლესიის დავედრებასა და ჩვეულებას. ამის მოსმენაზედ სიხარულით აღვივსენით და მადლობა შევსწირეთ ღმერთსა, რომ-

ლის წყალობითაც ეგოდენ ბარბაროსთა და ურწმუნოთა სიმრავ-
ლით გარემოცულთა, სცანით გზა ჭეშმარიტებისა და საუკუნო ცხოვ-

– 51 –

რებისა და მტკიცედ მისდევთ. ჩვენმა ნუნციომ მოგვახსენა კვა-
ლად ერთი თქვენი სათხოვარი, სახელდობრ: თხოულობთ, თქვენს
უფროსად და წინამძღვრად ვისაც თქვენ აირჩევთ ჩვენთაგანს (ევრო-
პელს) ანუ თქვენთაგანს (მანდაურს) დავამტკიცოთ იგი. სიამოვნებთ თან-
ხმობას გიცხადებთ იმ პირობით კი, არჩეული პირი პატიოსანი, მეც-
ნიერებასა, წესებსა და ქრისტიანურს ზნეობაში კარგად გაწვრთნილი
იყოს და არჩევის შემდგომ, რაც შეიძლოს მალე, წამოვიდეს სამო-
ციქულო საყდრის მოსახილავად და წმიდათა პეტრეს და პავლეს საფ-
ლავის მოსალოცავად და თან წამოიყვანოს რავდენიმე მანდაური
პირიც, რათა უკეთესად გაწვრთნილნი, კეთილი მაგალითებით აღსავ-
სენი და ქრისტიანის სახელსა და სარწმუნოებაზე განმტკიცებულნი,
გამობრუნდენ თავიანთ სამშობლოში. გარდა ამისა გავედრებთ ხსენე-
ბულ ძმა ლუდოვიკეს, ჩვენს ნუნციოს, რომელიც ქრისტეს სარწმუ-
ნოების გულისთვის სხვა და სხვა ადგილებში უნდა წავიდეს, შეეწიოთ
თქვენის რჩევით და მფარველობით, რათა შეიძლოს შესრულება ჩვენ
მიერ მინდობილის საქმისა. რომით, 19 დეკემბერს, მღვდელთ მთავ-
რობის მესამე წელსა. (1457)". (1)

ამ წერილში ნახსენები „საქართველოს“ (Giorgiae) სახელით უნდა
ვიგულისხმოთ სამცხე. ამას გვიმტკიცებს, მგზავრთა მოთხოვნის გარდა,
თვით ყვარყვარე ათაბაგის წერილი, რომელსაც ქვემოთ მოვიყვანთ. ეს
სახელი დაერქვა სამცხეს მარტო ყვარყვარეს დროს მისის გამლიერების
გამო. ხოლო აქ დასახელებული „სპარსეთი“ უნდა ვიგულისხმოთ ქართ-
ლად და არა სპარსეთად. ამასაც გვიმტკიცებს გიორგი მეფის წერილი,
რომელსაც ქვემოთ მოვიყვანთ.

შევნიშნოთ ისიც, რომ აქ დასახელებულ კათოლიკეთა რიცხვში
მარტო ერი არ ყოფილა კათოლიკედ, არამედ თვით საქართველოს კა-
თალიკოსიც, ქართლის მეფე გიორგი, სამცხის მთავარი ყვარყვარე მე-
ორე და სამეგრელოს მთავარი ბენდია. ამასაც გვიმტკიცებს ხსენებულის
ბოლონიელს ლუდოვიკესადმი პაპის პიო მეორის შემდეგი წერილი
1458 წ.

„პაპი პიო II. საყვარელ შვილს ლუდოვიკე ბოლონიელს, ჩვენს
ნუნციოს.

„სარწმუნო მოხსენებიდგან ვსცანით, რომ ჩვენთა წინა მოსაყდრე-
თა ნიკოლოზ V და კალიკსტო III რომის პაპთა მიერ თქვენ წარიგზავნევით
ჩრდილოეთისა და აღმოსავლეთის ქვეყნებში ქრისტიანებრივის სარწმუ-
ნოებისა და სამოციქულო საყდრის პატივის საქმეთა გამო; მღვდელთ
მთავრები, მეფენი და ეგრეთვე ქრისტიანე ერი, რომლებიც სცხოვრე-
ბენ ურწმუნოთა შორის, მრავლად ნახეთ იქა, განამტკიცეთ და გა-

– 52 –

ნამძლიერეთ სარწმუნოებაში, რაოდნათაც კი შეგეძლოთ; ნეტარ სახსე-
ნებელ კალიკსტო პაპს მოუტანეთ ზოგიერთი მათგანის სანუგეშო პა-
სუხი, საითგანაც ცხადათ სჩანს, რომ კვალად მრავლად არიან მეფენი

და ერნი კათოლიკე ქრისტიანენი, რომლებიც რომის ეკკლესიას პატივსცემენ, აღიარებენ, ჰსწამსთ და კიდევ ჰქადაგებენ, რომის პაპი სააქაოს ქრისტეს ნაცვალი და პეტრე მოციქულის მოსაყდრეა; მათ შორის არიან.... ეგრეთვე ქართველთ კათალიკოსი, მეფე სპარსეთისა (გიორგი), მეფე ქართველებისა (სამცხის ათაბაგი), მეფე სამეგრელოსი (ბენდია), იმპერატორი ტრაპეზუნტისა და ეგრეთვე სპარსეთის ერი (ქართლის ერი), რომლებიც ეკკლესიის წესსა და დოგმატებზე შეერთებულნი არიან და რომლებიც დიდ პატივსცემენ წმინდა ფრანჩისკეს მონაზონებს... 1458 წ. 4 ოქტემბერს, მღვდელთ მთავრობის პირველ წელსა“. (1)

ეს წერილი საკმაოდ გვიჩვენებს, რომ მეთხუთმეტე საუკუნის ნახევარს საქართველოს კათალიკოსი და მეფენი კათოლიკეები ყოფილან. ესეთი გარემოება შემთხვევითი, ანუ მარტო დროებითი არ უნდა ყოფილიყო, არამედ იმ დროის წინადაც და მის შემდგომაც ყოფილან კათოლიკეები და ჰქონიათ ერთობა. ამის დასამტკიცებლად აქ მოვიყვანთ ერთს შესანიშნავს წერილს, საქართველოს კათალიკოსის ნიკოლოზ მერვისას, რომელმაც 1742 წ. მისწერა პაპს ბენედიქტე მეთოთხმეტეს, სომხების მიერ დევნულობის გამო:

„უნეტარესო მამაო ყოველთა მეფეთა უმაღლესო და ყოვლად ღირსეულო, მიმნიჭებელო კურთხევათა, მოსამართლევ ყოვლისა სოფლისა, პეტრე მოციქულის მოსაყდრეგ და ერთისა წმიდისა კათოლიკე ეკკლესიისა თავმჯდომო, რომელი ეკკლესიაც არის დედა ქვეყნის ყოველთა ერთა, რომელსაც ემორჩილემიან ყოველნი ენანი და ყოველნი ტახტნი ეამბორებიან თქვენს წმიდა ფერხთა და ღებულობენ ყოველთა ცოდვათა შენდობას, სულიერსა და ხორციელ ნათელს. წამდგარნი წინაშე თქვენის უმაღლესის ხელმწიფებისა, მდაბლად და სიყვარულით ვემთხვევით ფერხთა თქვენთა და ვითხოვთ თქვენს მწყემსებრივს კურთხევას და მშვიდობას.

„როგორათაც უწინ, ძველი დროდგანვე, ჩვენი ქვეყანა თქვენ გემორჩილებოდათ, მსგავსადვე ჩვენც კვალად თქვენის კურთხევისა და მადლის მქადაგებელნი ვართ. თუმცა კი ზოგიერთმა ჩვენის საქართველოს პატრიარქმა თქვენდამი ჯეროვნად მისაგებელი მორჩილება დაივიწყა, ხოლოს გევედრები, მათ ნუ დამადარებთ, რადგან მორჩილი და მზად ვარ თქვენი ბრძანება აღვასრულო. კარგა ხანია, რაც თქვენი პატრი კაფუცინები აქ ჩვენს საქართველოში იყვნენ, მეც

განსაკუთრებულის სიყვარულით ვეპყრობოდი და მათთვის ყოველი სიკეთის და ბედნიერების მოპოებას ვნატრობდი, მეტადრე, ამ მოკლე დროს, სამი ანუ ოთხი თვის განმავლობაში, რა ჟამს მიიცვალა დომენტი პატრიარქი დი მის ადგილს პატრიარქობის ღირსება მე მომეცა; მაშინვე შევუდექი მათთვის ყველა სიკეთე და ბედნიერება მომეპოვებინა. მაგრამ ჩემი დიდი ხნის წადილის შესრულება სომხებმა არ დამცალეს, რადგან ისინი ახლა ჩვენ აღარ გვიჯერებენ და ამ ქვეყანაში თავიანთი ნებისამებრ ბატონობენ. თქვენი პატრი კაფუცინები დაამწყვდიეს, ეგოდნად ჰგვემეს და დააწყლულეს, უარესის ქმნა აღარ შეიძლებოდა. გაუპატიურეს წმიდა ხატები და ჯვრები თქვენი ეკკლესიისა, შემდგომ თვით ეკკლესია და სახლიც ჩამოართვეს და თვით

მიითვისეს, კაფუცინები ამ პროვინციაში აღარ დააყენეს, არამედ უწყალოდ აქიდგან განდევნეს. ამ უწყალო დევნულობაში უფრო დიდათ სამწუხარო ჩვენთვის ის შეიქმნა, რომ ჩვენის თვალით ვნახეთ, როგორ დაიჭირეს კათოლიკეები თუ მამაკაცები და თუ დედაკაცები, თუ რანაირათ შეურაცხყვეს: ქონება სულ წაართვეს და ძალით კათოლიკე სარწმუნოებასა და თავიანთ მშობლებს განაშორეს. აწ ყველა ქართველნი უმდაბლესად გვედრებით, რათა ამ პროვინციას თქვენი ხელი არ ააღოთ და უკაფუცინებოთ არ დაგვტოვოთ. ღვთის საყვარულისათვის შეგვეწიეთ, ნუ მიუშვებთ, რათა ეგოდენი ხალხი წარწყმდეს, ნურც ჩაუგდებთ თქვენს შექმნილს ერს გაცოფებულ ურწმუნოებს; თქვენის უმაღლესის დიდსულოვნობისათვის ძნელია არ არის, თუ ერსა და თუ ჩვენ შეგვეწიოთ. სხვა დანარჩენ ჩვენს ამბავს მოგახსენებენ თქვენივე პატრები. კათალიკოს-პატრიარქი ნიკოლოზ“. (1)

ამ წერილიდგან ნათლად სჩანს, რომ უწინ საქართველო და ქართველი კათალიკოსები პაპებთან შემოერთებულნი ყოფილან და მათ ემორჩილებოდენ, ხოლო ზოგიერთს (და არა ყველას) კათალიკოსს დაუვიწყებია ის ერთობა და მორჩილება.

ამ კათალიკოსის წერილში მოხსენებულ უწინდელ ერთობას საკმაოდ ეთანხმება პაპის კლემენტე მეცამეტის წერილი, რომელიც 1763 წ. მოსწერა მთელი კავკასიის ერსა და ამბობს, რომ უწინ მათნი წანაპარნი კათოლიკე სარწმუნოებას აღიარებდნო. ქრონოლოგიურის წესის მიუხედავად ამ წერილსაც აქ მოვიყვანთ, რადგან შეეხება ჩვენს საგანს.

„პატივცემულ ერის თავ-კაცთა და კავკასიის ყოველთა მცხოვრებთა:

„პაპი კლემენტე მეცამეტე. პატივცემულნო გვამნო, მშვიდობა და ზეციერი მადლი.

– 54 –

„რომის მღვდელთ მთავრებმა, რომელთა სულიერ მზრუნველობას მინდობილი აქვს მრთლად კაცთა ნათესავის ცხოვრება, დიდი ხანია მას აქეთ, რა კი სცნეს, თქვენნი წინაპარნი უწინ კათოლიკე სარწმუნოებას აღიარებდენ, ცდა არ დაუკლიათ, რათა ამავე სარწმუნოების მოძღვართა მიერ აეხილებინათ თქვენთვის თვალი, გამოეყვანეთ იმ სიბნელისაგან, რომელშიაც ვლით და ნათლოან გზას წარვმართეთ, რაის გამო მრავალგზის მოგივლინესთ მოციქულებრივი კაცები, რომელთაც თქვენში სულიერი მოძღვრების მიფენით უნდა მიეღოთ თავიანთი შრომის უხვი ნაყოფი, ესე იგი, თქვენი სულის ცხოვნება, ხოლო ღმერთმა თავისი მიუწდომელის სიბრძნის განგებით, რა კი ჯერეთ არ ინება ჩვენთა წინა მოსაყდრეთა ცდის სავსებით სისრულეში მოყვანა, აწ ჩვენ, მისის მოწყალების სასოებით დავადგინეთ თქვენდამი წარმოვგზავნოთ სხვა ახალი მოძვარნი, რომელნიც ქრისტიანებრივის სარწმუნოების განფენის და თქვენთა სულთა ცხოვნების კეთილის სურვილით ეგოდნათ გამსჭვალულნი არიან, რომ არ უმინდებიან და უკან არ იხევენ არც გზის სიმორისა და სიძნელის, არც იმ დიდი და მრავალი განსაცდელის გამო, რომელიც მოელისთ ამისთანა შორეული მგზავრობის დროს. ამიტომ კვალად და კვალად შეგაგულიანებთ და გვედრებით, რათა ეს მოძღვრები სახიერებით და სიტკბოებით მიიღოთ, გულმოდგინებით

მოუსმინოთ და სიმშვიდით შეიწყნაროთ მათი სიტყვა იმავე სარწმუნოებისათვის, რომლითაც შესაძლებელია თქვენი სულის ცხოვნება და რომლის გარეშე არა არს ცხოვრება. აწ დიდის გულ მხურვალეებით ვევედრებით ღმერთსა, რათა თავისის მაღლის ნათლით განანათლოს თქვენი გონება, აღძრას თქვენი გული და მოგანიჭოსთ ნათელი ჭეშმარიტების ცნობისა. რომით, 3 თებერვალს, 1763 წ. მღვდელთ-მთავრობის მეხუთე წელსა“ (1).

წერილი თუმცა განსაკუთრებით არ შეეხება საქართველოს, მაგრამ ის კი ჭეშმარიტია, რომ თავდაპირველად ქართველები იგულისხმებიან, რადგან კარგად ვიცით, რომ უწინ კავკასიის ერთა წინამძღვარნი და მათ შორის განთქმულნი ქართველნი ყვნენ. გარდა ამისა კავკასიის მთიულ მცოვრებთა მომეტებულ ნაწილს შეადგენენ ფშავლები, თუშები და ხევსურები, რომლებიც ქართველები არიან.

შევრიშნოთ აქ ესეც, რომ საქართველოს ეკკლესია ისე დაშორებული არ არის რომის ეკკლესიას, როგორც სხვა ტომების ეკკლესიებია, რადგან მტკიცედ აქვს დაცული მსოფლიო კრებათა დადგენილი ყველა დოგმები. ამიტომ რომის ეკკლესია მას არ უწოდებს ერეტიკად-მწვალებლად, როგორც სხვა ტომთა ეკკლესიებს უწოდებს. არამედ უხმობს მარტო გაყრილად. წინედ ხომ ლათინის და საქართვე-

– 55 –

ლოს ეკკლესიის სარწმუნოება ერთმანერთის თანახმა იყო, როგორც ამას მოწმობდა წმიდა გიორგი მთაწმიდელი და როგორც ვნახეთ პირველ თავში; არც შემდგომ საუკუნეებში არსებითად განსხვავებულია ამ ორის ეკკლესიის სარწმუნოება. ამის საბუთად, სხვათა შორის, ეს გვაქს: როდესაც რომაში თეიმურაზ პირველის ელჩს ნიკიფორეს მოსთხოვეს საქართველოს ეკკლესიის სარწმუნოების სიმბოლო და როდესაც წარუდგინა, პროპაგანდის კრებაში, 20 იანვარს 1628 წ. გაიმეორეს ის სიმბოლო და კრებამ ერთპირად აღიარა, რომ ქართველები ძრიელ ცოტათი განსხვავდებიან ჭეშმარიტი კათოლიკე სარწმუნოებისგანო. (1) ამიტომ საქართველოს რომასთან შესაერთებლად სხვა არაფერი მოეთხოვებოდა, მისგარდა, რომ პაპი ეცნო მსოფლიო ეკკლესიის თავად და მისთვის მორჩილება გამოეცხადებინა. შემდეგ კი ყველა ქართველს შეეძლო კათოლიკე ყოფილ იყო და თავის წესსა და ეკკლესიაშივე დარჩენილ იყო. ესრეთი შეერთება შეიძლება ბევრისგან შეუნიშვნელად და უცნობელადაც დარჩენილ იყო. ეგრეთვე თუ ზოგჯერ საქართველოს და რომას შუა გაყრა მოხდებოდა, მიზეზი იქმნებოდა მარტო ის, რომ სხვა და სხვა გარემოებისა და სიმძნელის გამო შესწყდებოდა ხშირი და მეგობრული კავშირი და არა ისა, რომ მათ შორის შფოთი და მტრობა ჩამოვარდნილიყო, რაიც საქართველოში არას დროს არ მომხდარა. სწორედ ამ დოგმატებრივი ერთგვარობის მიზეზია, რომ დღესაც კოსტანტინეპოლში ქართველთ კათოლიკის ტიბიკონის ბერები ხმარობენ შეუცვლელად ყველა იმ ლიტურჯიის ქართულ წიგნებს, რაც დაბეჭდილა რუსეთსა და საქართველოში და რასაც დღეს საქართველოს მთელი სამღვდლოება ხმარობს.

საქართველოს და რომის ეკკლესიის დოგმატების ურთიერთთანხმობის გამო შეგვიძლია უტყუვრად ვსთქვათ, რომ ხშირად საქართველოში არა მარტო კერძო პირები იყვნენ კათოლიკეზად, არამედ

უმრავლესობა, თავადები, მეფეები და თვით კათალიკოსებიც კი შეერთებული იყვნენ რომის ეკკლესიასთან, რასაც არა ნაკლებ გვიმტკიცებს ზემორე მოყვანილი საბუთები. ერთსა და იმავე დროს ქართული ტიბიკონის მქონე კათოლიკებთან ყოფილან ეგრეთვე ლათინის ტიბიკონის მქონე ქართველი კათოლიკენიც შეუწყვეტილივ. ამასაც ცხადათ გვიმტკიცებს ეგოდენი ლათინის ეპისკოპოსების დანიშვნა ტფილისში და ეგრეთვე ზემორე მოყვანილი პაპის კალიკსტო მესამის წერილი საქართველოს კათოლიკებისადმი.

რადგან ზემო ხსენებული ლუდოვიკე ბოლონიელის შესახებ კვალად უნდა ვილაპარაკოთ, საჭიროდ მიგვაჩნია ეს შენიშვნა. ჩვენი ისტორიის გამომამქვეყნებელ ბროსეს ფრანჩისკიანების წესის ლუდოვიკე

– 56 –

დომინიკიანების მონაზონი ჰგონია. შეურაცხყოფით იხსენიებს და ქვებუდანა მოშულლე ფანატიკოსს ეძახის. (1) მაგრამ პატივცემული ისტორიკოსი ჰსცდება. ეტყობა არ გაუცვნია ის წერილნი, რომელნიც სარწმუნო წყარონი არიან ამ პირის ისტორიისათვის. ჩვენ, რაც შეიძლებოდა, ყველა საბუთი გავიცანით ამის შესახებ და დავრწმუნდით, რომ ეს ლუდოვიკე დასახულია დიდ მოღვაწედ, მეცნიერ, დახელოვნებულ და კეთილ კაცად (*virum probum et religiosum*). პაპს კალიკსტო მესამეს იგი ჰყოლია თანაგამზრახად და ერთგულ მეგობრად. ლუდოვიკეს იერუსალემში ბევრხანს უცხოვრია, ქრისტიანების წინააღმდეგ ოსმალთა საიდუმლოები კარგად შეუტყვია. ამიტომ იყო რომ პაპები ხშირად მას გზავნიდენ სხვა მთავრობათა მიმართ ოსმალების წინააღმდეგ ომის ასატეხად. (2) .

1456 წ. პაპმა კალიკსტო მესამემ ლუდოვიკე აღმოსავლეთს გამოგზავნა, რათა აღმოსავლეთის მთავრები ოსმალეთის წინააღმდეგ საომრად მოემზადებინა; თან გამოატანა იქაურ მეფეებთან ერთი წერილი, რომელიც იწყებოდა ესრედ: *Qui coelorum continet thronum, Rex Dominator*. სამწუხაროდ, ის წერილი დაკარგულია. საქართველოში რომ მოვიდა წერილი ჩვენ მეფეებსაც წარუდგინა. რა ნახა აქაური მთავრების და ერის მზად ყოფა, მეტადრე მათი ერთგულება რომის ეკკლესიისა და პაპისადმი, საჩქაროდ საქართველოდგან გაბრუნდა რომას და მოახსენა პაპს ყველაფერი. ამის შემდეგ იყო, რომ პაპმა ზემოდ მოყვანილი წერილი მოსწერა საქართველოს კათოლიკებს და ლუდოვიკე ხელმეორედ გამოგზავნა საქართველოს, ხოლო ლუდოვიკეს წამოსვლის წინ კალიკსტო მესამე გარდაიცვალა. ამიტომ ლუდოვიკემ დააყოვნა თავისი წამოსვლა და მოუცადა ახალი პაპის არჩევას, 1458 წ. არჩეულ იქმნა თუ არა პაპი პიო მეორე, მაშინვე ლუდოვიკეს განუახლა ყოველი უფლება და პრივილეგია, ეგრეთვე მისცა ჩვენ მეფეებთან წერილი და გამოისტუმრა საქართველოს. იმ დროს საქართველოს მდგომარეობა, თანახმად ჩვენის ისტორიისა, ფრიად სამწუხარო სურათს წარმოგვიდგენს. ერთი და იგივე მამულიშვილები ერთმანერთის გაოხრების მეტს სხვას არაფერს ფიქრობდენ: ყველა თავის პირად დიდებას და ინტერესებს ეძებდა, პატარა დიდს აღარა ჰსცნობდა და მონა ბატონზე ხელს იღებდა; გიორგი მეფე, ყვარყვარე ათაბაგი და იმერეთის მეფე ბაგრატ ერთმანერთის დაღუპვას სცდილობდენ, ერთმანერთის შური თავიანთ მოძმეთა სისხლსა ღვრიდენ განუწყვეტლად.

ამ გლეჯა-წეწვის დროს გიორგი მეფე 1456 წ. ყვარყვარეს ტყვედ ხელში ჩაუვარდა. სწორეთ იმ სამწუხარო ამბავს მოუსწრო საქართველოში ხსენებულმა პატრი ლუდოვიკემ. პირველი მისი ცდა

– 57 –

ის იყო, რომ შეაჩერა ძმებში ერთმანერთის სისხლის ღვრა; მერმე დაანახა იმათ ყველას ის დიდი უბედურება, რომელიც ადრე თუ გვიან მოელოდა საქართველოს ოსმალების ხელითგან. ამიტომ არა მარტო შეარიგა ერთმანერთს, არამედ ფიცით კავშირიც დაადებინა ყველას, რომ ყოველი თავიანთი ძალა შეეერთებინათ, რათა ადვილად წინ აღდგომოდნენ თავიანთ საზოგადო მტერს – ოსმალებს. რა ნახეს მისი ესრეთი გულმოდგინება და კაცთ მოყვარეობითი მოქმედება, ყველა ქართველებმა იგი აირჩიეს თავიანთ პატრიარქად, თანახმად იმ უფლებისა, რომელიც მიანიჭა კალიკსტო პაპმა ქართველებს თავიანთ სასულიერო წინამძღვრის არჩევის საქმეში, როგორც სჩანს ჩვენ მიერ ზემორე მოყვანილის წერილიდგან. ლუდოვიკე შემდგომ აქიდგან წავიდა სომხეთს და სპარსეთსაც; იქაური მთავრები შემოიერთა ოსმალების წინააღმდეგ; გამობრუნებისას თან წამოიყვანა მათი ელჩებიც და მოვიდა ისევ საქართველოს. აქ კვალად განამტკიცა მეფე და მთავრები ერთობაში ოსმალების წინააღმდეგ საომრად. პაპთან პასუხის წასაღებად გაბრუნდა რომას 1459 წ. წაიღო ყვარყვარესი და გიორგი მეფის წიგნები ბურგუნდიის მეფისათვის გადასაცემათ და თან წაიყვანა მათი ელჩებიც. ეს ორი წერილი კარგად ვრცელთა და ძნელათაც საშოვარი, რადგან მარტო ერთ ძველს და იშვიათს წიგნში მოიპოება, ამიტომ სრულიად მოგვყავს აქ, რათა საქართველოს ესეთი შესანიშნავი საბუთები არ დაეკარგოს.

„ყოვლად ბრწყინვალე ბურგუნდიის დუკას, მე, ყვარყვარე საქართველოს მთავარი, სიყვარულით მოგიკითხავ.

„დიდად ვნატრობ თქვენს დამეგობრებას, რადგან შევიტყე, რომ ძრიელ მორწმუნე ქრისტიანე ხართ და მარადის ნატრობთ ჰქმნათ იმისთანა შესანიშნავი საქმე, რომელიც შეეხება ჩვენის წმიდა სარწმუნოების პატივსა და დიდებას, როგორათაც ესა ჰყვეს თქვენთა წინაპართა. მეც ქრისტიანე ვარ და ამ უწმიდესი სარწმუნოების დასაცველად და მისი დიდებისათვის მზად ვარ თავი დავსდვა ამიტომ ჩემ წინაპართა კვალს მივსდევ და მათ მსგავსად სიამოვნებით ვეომები ურწმუნოთა. მამი ჩემის სიკვდილის შემდგომ ხშირად მომიხდა მათთან ომი და, ღვთის მადლით, ბევრჯერაც გავიმარჯვე მათზე და ბევრი მათი ქალაქიც დავიპყარი. გასულ წლებში მეზობელ ქრისტიანე მთავრებთან ომი რომ არ მომხდენოდა, უფრო მომეტებულად გავიმარჯვებდი ურწმუნოებზე. ხოლო აწ ბატონი ჩვენი პატრიარქის ლუდოვიკეს ბრძანებით შევურიგდი ყველა ჩემს მეზობელს ქრისტიანე მთავრებსა და გარდავსწყვიტე, მთელი ჩემი ღონე და შეძლება მოვიხმარო ოსმალების წინააღმდეგ, როგორთაც დავპირდი ჩვენს ბატონს პატრიარქს. თვით მევე უნდა წავუძღვე ჩემს 20,000 ცხენოსანს საომრად ურწმუნოთა წინააღმდეგ. ამის

– 58 –

ადვილათ აღსრულებისათვის, არა მარტო შევურიგდი, არამედ პირობაც შევკარი და კავშირი დავადგინე ამ ქვეყნის ყველა ქრისტიანე მთავრებ-

თან, რათა ესეთის ჩვენის შეერთებულის ძალით შევებათ და ვსძლიოთ ოსმალთა, რომელთაც დაიპყრეს კოსტანტინეპოლი, ხოლო კავშირი ვყავით: მე, გიორგი სპარსეთის მეფემ, დავით ტრაპეზუნტის იმპერატორმა, ბენდია სამეგრელოს მეფემან, რაზია ანაკოსიის (აფხაზეთის) მთავარმა და ბერდებეგ მცირე სომხეთის ბატონმა. ამათ გარდა ჩვენი მოკავშირენი სხვანიც არიან. ის მოკავშირენი თუმცა ურწმუნონი არიან, მაგრამ ძრი-

ელ მთავრებად ითვლებიან და დიდი მტრები არიან კონსტანტინეპოლელი ოსმალებისა. ისინი არიან შემდეგნი: ყარამან, ძველი მართველის ისმაელბეგის შვილი, და ჰასანბეგ, უწინდელი ყარალუკის შვილი. რადგან ჰასანბეგ აქეთ მხარეს კოსტანტინეპოლელი ოსმალების საზღვარზედ არის, დაგვ-

პირდა, რომ გზა მოგვცეს, რათა ანატოლია დავიპყრათ და თვითონაც უნდა მოვიდეს ჩვენთან ყოველი თავისი ჯარით ასაღებად ბერსის ქალაქისა, რომლის დაპყრობაც თვითონ უნდა. ესეთი კავშირი მასთან იმ პირობით დავდევით, რომ მუდამ იქმნეს ქრისტიანების დიდი მეგობარი; ეგრეთვე უკეთუ თქვენ ლათინის მთავრები და ერი წამოხვალთ იერუსალემის წმიდა ადგილების დასაპყრობლად, ის ვალდებულია ყველანაირად შეგეწიოსთ თქვენ, რაოდნათაც კი შეუძლია. აგერ 50 წელიწადია, ესეთი მშვიდობა და ერთობა, რომელიც აწ ვყავით, არ გაგონილა ჩვენს ქვეყანაში. ეს ვყავით ჩვენის ბატონის პატრიარქის ბრძანებით და ჩაგონებით და ეგრეთვე თანახმად წერილისა ბატონის პაპისა, რომელმაც მოგვწერა და გვაუწყა, რომ მან თავის ქალაქში ყველა ლათინის მთავრები უნდა შეკრიბოს და რჩევა ჰქმნას, რათა მოემზადონ ურწმუნოებთან საომრად. ხოლო დიდათ ვნატრობთ, რომ თქვენც შემოგვიერთდეთ ამის აღსასრულებლად. ამიტომ ბატონ პატრიარქთან ერთად ვგზავნით ჩვენს ელჩებს, ყველა ლათინის მთავრებთან და უფროს ერთად თქვენთან, რადგან შევიტყუეთ, რომ დიდი ხანია ძრიელ ნატრობთ წმიდა ადგილების დაპყრობას. აწ ჩვენის ელჩებისაგან სცნობთ, თუ ჩვენ ყველანი რაოდნათ მოწადინებულნი ვართ ამ სარწმუნოების საქმეში და თუ მისთვის რა გავაკეთეთ ამ დროებში. კვალად დიდათ ვნატრობთ და გვედრებით, ჩვენს ელჩებს ყველაფერი კარგად შეატყობინოთ, თუ მზად ხართ ჯვაროსანთა ომის დასაწყებად, რათა მათაც გვაცნობონ, თუ რა დროს უნდა შევიჭურნეთ საომრად. ამასაც გპირდებით, რომ ერთის ზაფხულის განმავლობაშივე დავიპყროთ მთლად ანატოლია და ყველა ქვეყნები, რომელიც კოსტანტინეპოლელ ოსმალს ამ მხარეს უჭირავს, ხოლო იმის მეორე კერძო ადგილები, რომელიც საბერძნეთია და რომელსაც შავი ზღვა

ჰყოფს, თქვენ დაგიტოვოთ; მისი აღება აღვილი იქმნება, რადგან, როდესაც ოსმალეთი ესე ორ ჯარს შუა მოექცევა, ვეღარ გაუძალდება, მალე დაიძლევს და ამნაირად მის სახელს ქვეყანაზე მოვსპობთ. ამიტომ სხვა ყველა ლათინის მთავრებზე უმეტესად თქვენ გვედრებით, რათა ამისთვის იფიქროთ და იზრუნოთ და ხელიდგან არ გაუშვათ კაი შემთხვევა, რომელსაც გაძლევთ; არც დამცირებად მიიჩნით ჩვენი მომხრეობა, ვინაიდან ყველაფერი დაგვიტოვებია და სარწმუნოების სასარგებლო საქმეს დავსდგომივართ. უკეთუ აწ დაიზარებთ და ყურადღე-

ბას არ მოაქცევთ ამას (რაც ღმერთმა ნუ ინებოს), მაშინ სრულე-
ბით აღარადერს ვიქმთ, რადგან იმ პირობით შევერთდით ურწმუნ-
ოებთან საომრად, უკეთუ თქვენც, მთავარნი ლათინნი ჩვენთან შეერ-
თებულ იქმნებით: თვინიერ ამისა ყოველი ჩვენი ხელ შეკრულობა უქმია;
რადგან ყველა ჩვენი რჩევა და გარდაწყვეტილება დამყარებულია ბატონ-
ნი პაპის წერილზე, რომელიც ჩვენმა ბატონმა პატრიარქმა მოგვიტანა
და რომელიც მის ნამდვილ წერილად მიგვაჩნია. დასასრულ უწ-
ყოდეთ კარგად, რომ თუ ახლა ჩვენთან ერთად არაფერს იმოქმედებთ,
შემდეგში კიდევაც რომ გულით მოინდომოთ, ვერაფერს გაარიგებთ,
რადგან უსჯულო ოსმალეთი მუდამ დღე ძრეილდება და ველარც
შევიძლებთ შემდეგში გულმოდგინედ შეერთებას, როგორც ახლა
ვართ. თუმცა ბევრი რამ მინდოდა მომეწერა, მაგრამ ეს ვიკმარე,
ზოგსაც ჩემი ელჩი მოგახსენებს. უსმინეთ ყველაფერი უქჳველად.
ეგრეთვე დაგავედრებ მას. ქრისტეს მიერ ბძანდებოდეთ მშვიდობით. დაი-
წერა ქარციხეს (ახალციხეს) 1459 წ. ნოემბერს". (1)

როგორც პაპს მოუწერია ჩვენი მეფე-მთავრებსათვის, ისე ცხა-
დია ისიც, რომ სამაგიერო პასუხს მისწერდენ. მაგრამ, სამწუხაროდ,
ყველა დაკარგულია და არც ერთი ჰსჩანს.

გიორგი მეფის წერილი ამ წერილისგან ბევრად არ განირჩევა, მაგ-
რამ, რადგან ძნელი საშოარია, ამიტომ ისიც მოგვყავს აქ სრულიად.

„ყოვლად ბრწყინვალე ბურგუნდიის დუკას, მე გიორგი სპარსეთის
მეფე მრავალს მოკითხვას მოგახსენებ. ამ წიგნს გწერთ, რათა სცნოთ,
რაც ვჳყავით ამ ჟამად აღმოსავლეთში. აწ უწყოდეთ, რომ ყველა ამ მხრის
ქრისტიანე მთავრებმა ერთმანერთ შორის ჩამოვაგდეთ მშვიდობა და ზავი
და

შევიფიცენით, რათა ყველა ჩვენის ძალით და ცდით ვეომოთ ოსმალეებს,
მეტადრე იმათ, რომლებიც არიან კოსტანტინეპოლში, რადგან ქრის-
ტიანებს ძრეილ მტრობენ. ამ კავშირის გამო ყველა ჩვენთაგანმა ჯარი
მომამზადა. მე თითონ პირადად 40,000 კაცით უნდა წავიდე, დავით
ტრაპეზუნტის იმპერატორი შეგვპირდა და მზათ აქვს 30 ხომალდი
20,000 კაცით; სამეგრელოს მეფე ბენდია მზათ არის მთელის თავისი

– 60 –

ჯარით; ყვარყვარე საქართველოს მთავარი თვით მოდის 20,000 ცხე-
ნოსნით; ანაკოსიის მთავარი რაბა (ფაბია) შემოგვპირდა წამოსვლას თა-
ვისი ძმებით, თავადებით და მთელის თავისის მხედრობით; მცირე სომ-
ხეთის ბატონი ბერდებეკ ჩვენის ლაშქრობისათვის შემოგვპირდა 20,000
კაცს. ხსენებულ კავშირში არიან კვალად სხვა ერნიც გიტარანები
და სხვანი, ეგრეთვე თათრების სამი ძრეილი მთავარი, რომლებიც მზად
არიან დაუწყონ ჩხუბი ოსმალეებს, ესე იგი კოსტანტინეპოლის მფლობელ
ოთმანებს. იმათგანი ერთი არის ყარამან, მეორე ისმაელ ბეგი, შვილი
უწინდელის მთავრისა, მესამე ჰასანბეგ მესოპოტამიის მეფე, შვილი ყა-
რაილუკისა, რომელიც ძრეილი და დიდი მტერია კოსტანტინეპოლელი
ოსმალეებისა და მზად არის ყველა თავისი დანაპირები აღასრულოს. აქ
ხსენებულთა ამის შესრულება ერთმანეთს შეეფიცეთ, მუხანათი სიკვდი-
ლით უნდა დაისაჯოს, იმ პირობით კი, თუ თქვენ ლათინებიც ჩვენთან
ერთად იქმნებით და თქვენის მხრით ოსმალეებს ომს დაუწყებთ. გარნა
თუ არ ისურვებთ ეს ომი, მაშინ სრულებით ვალდებულნი აღარ ვიქნე-

ბით, შევასრულოთ ის, რასაც ერთმანერთს შევპირდით. ამიტომ გვედრები, ყველაფერს თავი დაანებოთ და ამ ომს მოაქციოთ ყურადღება და ჩემსავით არც უკან დაიხიოთ ასეთი წმიდა საქმისათვის რომლი სამე სიძნელის გამო. უკეთუ ყურადღება მიმექცია სხვა და სხვა სიძნელისათვის, თავის დღეში ვერ დავემორჩილებოდი ბატონს ჩვენს პატრიარქს, რომლის შემწეობით და ბრძანებით ჩვენს შორის მშვიდობა დამყარდა და დაიდვა ეს კავშირი. აწ თუმცა ამ მორიგებამ ზოგიერთ საქმეში მაზარალა, მაგრამ მაინც კი მოხარული ვარ, რადგან ამის მაგიერად ღვთისაგან მოველი სულიერ სასყიდელსა. აწ სხვას არაფერს გწერ, რადგან ჩვენს ბატონ პატრიარქთან ერთად ვგზავნი ჩემს ელჩსა, რომლისგან ყველაფერს შეიტყობთ და რომელსაც გავედრებ. მაშ მოუსმინეთ. გთხოვ თქვენი პასუხი წერილით გამოატანოთ, რათა ვსცნოთ თქვენი აზრი და გარდაწყვეტილება. ქრისტეს მიერ მშვიდობით ბმანდებოდეთ. დაიწერა ჩვენს ბანაკში ახლოს კარავისა. 1459 წ. ნოემბრის 5“ (1).

ამ წერილებში მოხსენებული ისტორიული ფაქტების კვლევას არ გამოუდგებთ. აქ დასახელებული საქართველოს მთავრების ერთმანერთში მტრობა და ჩხუბი საკმაოდ მოთხრობილია ჩვენს ისტორიაში. შევნიშნოთ მხოლოდ, რომ სპარსეთის მეფედ დასახელებული გიორგი, ყოველ ეჭვ გარეშე, საქართველოს (ქართლის) მეფე გიორგი მერვეა, შვილი ალექსანდრე დიდისა. მისის მამის სახელი ცხადათ მოხსენებულია იმ წერილებში, სადაც ლაპარაკია მისი წერილისა და გაგზავნილის ელჩის შესახებ. ეს იქიდგანაც მტკიცდება, რომ იმ დროს სპარსეთის

– 61 –

მეფედ იყო განთქმული ჰასანბეგ (უზუნ-ჰასან), გიორგის წერილშივე მესოპოტამიის მეფედ ჰასანბეგად დასახელებული, რომელიც ქრისტიანების მეგობარი იყო, მაგრამ ქრისტიანობა კი არ მიუღია. არც სპარსეთის ისტორიაში მოიპოება, როდისმე ჰყოლოდეს ქრისტიანე მეფე სახელად გიორგი. ხოლო გიორგი ცხადათ აღსარებულია ქრისტიანედ და კიდევ აურჩევია პატრიარქად პატრი ლუდოვიკე ბოლონიელი, რომელსაც ერთგულად ემორჩილება. არ ვიცით კი ნამდვილი მიზეზი თუ თავისს თავს სპარსეთის მეფედ რად უწოდებს. ხოლო ვფიქრობთ, იმიტომ დაირქვა ეს სახელი, რომ იმ დროებში თუ ქუთაისის მეფემ ბაგრატმა და თუ სხვა მთავრებმა ბევრჯელ ჩამოართვეს საქართველოს ტახტი და არ ასვენებდენ თავის სამეფოში. ეს თვით წერილიდგანაც სჩანს, რადგან დაუწერია (ანუ დაუწერინებია) იგი ომის ველზე, ბანაკში და არა თავის სამეფო ქალაქ ტფილისში. ეგრეთვე ამას ისიც გვიმტკიცებს, რომ იმ დროს ბაგრატ იწოდებოდა ივერიის, ანუ ქართველთა მეფედ.

რა წავიდენ საქართველოდგან ზემო ხსენებული პატრიარქი და ორი ქართველთა ელჩი ნიკოლოზ თბილელი და ქასადან ყარჩხან (ვგონებთ უნდა იყოს ფარსადან) სხვა ელჩებთან ერთად, გამოიარეს სამეგრელოში და დანუბის მდინარით უნგარეთს მივიდენ, იქიდგან წავიდენ გერმანიას და მიესალმნენ ფრედერიკო იმპერატორს; რა მივიდენ ვენეციას, იქაურმა სენატმა დიდის პატივით მიიღო. ხოლო რომას რა ჩავიდენ, მათ მიეგებნენ სასულიერო დასნი და ეპისკოპოსები და დიდის პატივით მიიღეს, როგორც მეფეთა ელჩნი, დააყენეს სამთავრო სახლებ-

ში და მთავრობის ხარჯითვე შეინახეს. ელჩები იყვნენ ხუთნი: ერთი ყვარყვარესი ქასადან, მეორე გიორგი მეფისა ნიკოლოზ თბილელი; მესამე სომხების მთავრისა მორალო; მეოთხე ჰასანბეგისა მაჰმეტი; მეხუთე დავით იმპერატორისა მიხეილი. 1460 წ. პაპის პიო მეორის წინაშე წარდგნენ და მოახსენეს ესრედ: „თქვენ წარმოგზავნეთ ჩვენდამო მინორიტების წესის ბოლონიელი ლუდოვიკე, რომელმაც მოგვახსენა, რომ თქვენ წახვედით მანთოვას ქრისტიანებთან კრების მოსახდენად, რათა მაჰმედს, ოსმალების იმპერატორს, ომი დაუწყოთ და ნატრობთ, ჩვენმა მთავრებმაც ახიაში ომი აუტეხოვნ, როდესაც ევროპაში შეებმით. ეს ამბავი ძრიელ ესიამოვნათ ჩვენს მთავრებს, ევროპაში შეებმით. ეს ამბავი ძრიელ ესიამოვნათ ჩვენს მთავრებს, რადგან მათ სძულსთ ოსმალები და თქვენ კი უყვარხართ და პატივს გცემენ ისე, როგორც ქრისტეს ნაცვალსა: მზად არიან თქვენი ბრძანების აღსრულებისათვის. ჩვენს მთავრებს ერთმანერთში მძულვარება და ომი ჰქონდათ, მაგრამ თქვენმა ნუნციომ უბრძანა, მაშინვე შერიგდენ და აწ მზად არიან დაუწყონ ომი ოსმალებს, როდესაც კი თქვენ

– 62 –

უბრძანებთ. 120,000 მეომარნი მზად არიან ეომონ მაჰმედ იმპერატორს ახიაში, ვიდრე ჰელესპონტამდე, თრაქიამდე და ბოსფორამდე, როდესაც თქვენ იწებებთ და თუ თქვენც დასავლეთელებთან ერთად მიწებით ოსმალებს. ამიტომ წარმოგვგზავნეს და ეგრეთვე მისთვის, რათა ვემთხვიოთ თქვენთა ფერხთა, ვითარცა ამ ქვეყანაზე ღვთის ნაცვლისას. ეგრეთვე გაუწყებთ, რომ ჩვენთან შეერთებულნი არიან ბენდია აფხაზეთისა და სამეგრელოს მეფე, ბაგრატ (მეფე) ივერიელებისა, რომლებსაც აწ უწოდებენ გიორგიანებს და მანია (მამია) მარკიო გურიელი....“ აწ მხოლოდ ამას გთხოვთ, რომ ლუდოვიკე, რომელმაც აქ მოგვიყვანა, დაადგინოთ პატრიარქად იმათზე, ვინც აღმოსავლეთში რომის წესს მისდევენ და თქვენ საყდართან შეერთებულნი არიან.“ (1).

ზემოთ მოვიხსენიეთ, რომ პაპის კალიკსტო მასამის წერილი შეეხებოდა მარტო საქართველოს კათოლიკებს და არა სხვა ტომის ხალხსა. ამას საკმაოდ გვიმტკიცებს ყვარყვარესი და გიორგის წერილები და ეგრეთვე მათი ელჩების ისეთი ლაპარაკი პაპთან. არ დავივიწყოთ, რომ იმ წერილებთან ერთად მიწერილია ბერგუნდიის დუკასთან დავით ტრაპეზუნტის იმპერატორის წერილიც, რომლის აქ მოყვანას საჭიროდ არა ვრაცხთ. წერილში იმპერატორი ბოლონიელ ლუდოვიკეს პატრიარქად სრულიადაც არ უწოდებს, არამედ იხსენიებს მარტო ელჩად (orator); არც ისაა მოხსენებული წერილში, ვისთანმე ომი ჰქონოდა მის წინეთ, არამედ მარტო ამას ამბობს: „ჩვენ აღმოსავლეთელებმა ერთიან პირობა შევკარით, ვეომოთ ოსმალებსო“. არც ისა სჩანს, რომ მცირე სომხეთის მთავარს ეწოდებინოს, ანუ ესურვებინოს ლუდოვიკეს პატრიარქობა. ეგრეთვე ცხადია, რომ სპარსეთის მეფეს ჰასანბეგს სრულიადაც არ დასჭირდებოდა იმის პატრიარქობა. მაშ გიორგიმ და ყვარყვარემ აირჩიეს იგი თავიანთ პატრიარქად თანახმად იმ უფლებისა, რომელიც ზემოდ მოყვანილი წერილით კალიკსტო პაპმა მიანიჭა საქართველოს კათოლიკებს იმ პირობით, რომ არჩეული პირი რაც შეიძლებოდა მალე წასულიყო რომას და თან წაეყვანა ორი-სამი ადგილობრივი მცხოვრები, რათა პაპს დაემტკიცებინა

იგი პატრიარქად. რომას ელჩების გაგზავნაში დადებული პირობის აღსრულებასაც ვხედავთ, ვინაიდან პატრიარქთან ერთად საქართველოდან

წასული ორი ქართველი სთხოვს პაპს, რათა არჩეული ლუდოვიკე აღმოსავლეთის (აქ საქართველო იგულისხმება) კათოლიკეთა პატრიარქად დაამტკიცოს. ლექსი აღმოსავლეთი რომ კერძოდ შეეხება საქართველსა, ამასაც საკმაოდ გვაჩვენებს გიორგისა და ყვარყვარეს წერილები.

ეგრეთვე შევნიშნოთ ესეც რომ გიორგი მეფის ელჩს ეწოდება ნიკოლოზ თბილელი. თუმცა ეს ლექსი თბილელი ნიშნავს ტფილისში

– 63 –

დაბადებულს, ანუ მის მცხოვრებს, მაგრამ ესეც ვიცით, რომ ეს ალექსი უფრო განსაკუთრებით ნიშნავს ტფილისის ეპისკოპოსს რომელიც ძველადვე წოდებულ თბილელად. ვგონებთ სრულიად საფუძველს მოკლებული არ უნდა იყოს, რომ ელჩად გაგზავნილი ნიკოლოზ, ტფილისის ეპისკოპოსად, თბილელად, მივიჩნიოთ.

რა მოუსმინა პაპმა ელჩებსა, დიდათ აქო მთავრების ესეთი კეთილი სურვილი. ეგრეთვე მათ მიუთხრა, რაც იმოქმედა მონთავაში, მაგრამ ქრისტიანე ხემწიფეებს მისთვის ჯეროვანი ყურადღება არ მიექციათ. ხოლო დიდი იმედი ჰქონდა, რომ თუ ისინი შეიტყობდენ აღმოსავლეთელების გარდაწყვეტილებას, უეჭველად ყურადღებას მიაქცევდენ და შემწეობასაც აღმოუჩენდენ. ამიტომ გადაწყვიტა, ის ელჩები საფრანგეთის მეფესთან და ბურგუნდიის დუკასთან გაეგზავნა. „ელჩები განაგრძობს ისტორიკოსი, იქ წასვლას დასთანხმდენ, მაგრამ გზის ხარჯი მოსთხოვეს და ლუდოვიკეს პატრიარქად დანიშვნის თხოვნა კვალად განუმეორეს. პაპიც დათანხმდა ხარჯის მიცემას და აგრეთვე ლუდოვიკეს პატრიარქად დამტკიცებას იმე პირობით, რომ ლუდოვიკე ვიდრე დაბრუნდებოდა საქართველოს, პატრიარქის სახელი არც წერაში და არც ლაპარაკში ეხმარა; არც თან ეტარებინა თავისი პატრიარქობის დამტკიცების წერილი, არამედ შეენახა იგი წმიდა პეტრეს კარდინალთან, რათა შემდგომ კარგად გამოძიებულ ყოფილიყო იმ საპატრიარქოს საზღვრები“. (1).

ელჩები 1461 წ. რა მოვიდენ საფრანგეთს, წარდგენენ მეფის კარლო მეშვიდის წინაშე, მაგრამ იგი ვერ დაიყოლიეს ოსმალების წინააღმდეგ საომრად, რადგან იქაც, ჩვენს მეფეებსავით, უთანხმოება ჰქონდათ ერთმანერთში და ოსმალეთის გამლიერება ისე არ აფიქრებდათ, როგორც ჩვენი მხრის მთავრებს. საფრანგეთში საქართველოს ელჩთა ყოფის დროს მოკვდა კარლო მეშვიდე და გამეფდა მისი შვილი ლუდოვიკე მეთერთმეტე, რომლის დაგვირგვინებას ესენიც დაესწრნენ. ვერც ამ ახალის მეფისგან მოიპოვეს თანხმობა და ესრედ სულ ცარიელნი და დაღონებულნი უკანვე გამობრუნდენ.

აქ ისიც უნდა დავუმატოთ, რომ, როდესაც საფრანგეთის მეფის წინაშე წარდგენენ ელჩები, ქართველებს ესე უწოდებდენ: „ნიკოლოზ, ორატორი დიდი ალექსანდრეს შვილის გიორგის სპარსეთის მეფისა, ყოვლად გულმოდგინე საქმეების აღსრულებაში; ფრიად განსწავლული ქუსუდამ, უუძლიერესი მეომარის ყვარყვარეს საქართველოს მთავრის ორატორი“ (2).

ხოლო ძველი მწერლები სრულებით არაფერს მოგვითხრობენ, თუ

როგორ წარდგინენ ელჩები ბურგუნდიის დუკას წინაშე და ან რა პასუხი მიიღეს ყვარყვარეს და გიორგის წერილებისა.

– 64 –

თუმცა ამ შემთხვევაში საქართველოს მთავრებმა ევროპაში, როგორც იმედი ჰქონდათ, ვერ იშოვეს მომხრენი ოსმალების წინააღმდეგ, იმედი მაინც სულ არ დაუწყვეტიათ, არც გული აუტრუვევებიათ რომის ეკკლესიაზე. პირიქით როგორც იმ დროის მთავრებმა, ისე მათ შემდეგებმა, რომის ეკკლესიის ერთგულებას არ უღალატეს. სამწუხაროდ, იმ დროის საბუთი ბევრი გვაკლია, მაგრამ თანამედროვე მგზავრები ამას საკმაოდ გვიმტკიცებენ. მაგალითად ვენეციელი ამბროჯიო ქონთარინი, რომელმაც საქართველოში გამოიარა 1474წ. ივლისის 5-ს, ამბობს, რომ საქართველოში მრავალნი კათოლიკეებიც არიანო. (visono anche di Molti huomini catholici) (1) ჩვენს ნათქვამს სხვათა შორის გვიმტკიცებს ორი შემდეგი საბუთი, რომელმაც ძლივს მოაწია ჩვენამდე.

როგორც მეფე გიორგი მერვემ გამოიჩინა ერთგულება და ერთობა რომის ეკკლესიისადმი, ისე მისი შვილიც კოსტანტინე მესამეც მამის კვალს გაჰყვა. რომის პაპს ალექსანდრე მეექვსეს (გვონებთ 1495 წ.) შესანიშნავი წერილი მისწერა და ელჩად გაუგზავნა ნილო მონაზონი რამდენსამე სხვა პირთან ერთად და გაატანა პაპისათვის ძღვენი. არ ვიცით კი, რაში მდგომარეობდა ის ძღვენი. როგორც პაპის წერილიდგან სჩანს, ძღვენი პირადად სახმარი რამ უნდა ყოფილიყო. კონსტანტინეს მიწერილი წიგნი ბევრი ვეძებეთ, მაგრამ აქამდე ვერსად მივაგენით მისი კვალი. ხოლო პაპის პასუხიდგან სჩანს, რომ კოსტანტინე მეფეს წიგნი მიუწერია და ელჩი გაუგზავნია უფროსიერთად ამისთვის: რათა პაპს განუცხადოს თავისი ერთგულება და მორჩილება, სთხოვოს დასავლეთის ხემწიფეთა გალაშქრება ოსმალების წინააღმდეგ აღმოსავლეთის მთავრებთან ერთად და ეგრეთვე სთხოვოს პაპს ფლორენციის კრების გარდაწყვეტილება რომის ეკკლესიასთან ძველი ერთობის განსაახლებელ დასამტკიცებლად. ამას მოწმობენ ეგრეთვე ძველი მწერილებიც (2).

თუ რაოდნათ შესანიშნავი და სათნო საყოფელი ყოფილა კოსტანტინეს წერილი, საკმაოდ გვიჩვენებს პაპის შემდეგი პასუხი.

„პაპი ალექსანდრე VI. ქრისტეს მიერ ჩვენს საყვარელს შვილს კოსტანტინეს, ქართველთა ბრწყინვალე მეფეს, მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთხევა.

„თქვენის ელჩის, საყვარელის შვილის, ნილო მონაზონისაგან მივიღეთ თქვენი წიგნი, რომლითაც სამოციქულო საყდრისა და ჩვენდამი აცხადებთ უდიდეს ერთგულებას და პატივისცემას და აგრეთვე გვილოცავთ და ყოვლისმპყრობელ ღმერთს მადლობას სწირავთ იმ გამარჯვებისათვის, რომელიც დარჩათ ჩვენთა სახელოვან შვილთა ისპანიის მე-

– 65 –

ფეს და დედოფალს ურწმუნოთა წინააღმდეგ*), ეგრეთვე დიდის სიამოვნებით ვსცანით თქვენი აზრი და გარდაწყვეტილება ქრისტეს სარწმონოების მტერთა წინააღმდეგ გალაშქრებისათვის, რის გამო მზად

ხართ წასასვლელად თქვენის შვილით და თქვენის მხედრობითურთ, რათა დავიხსნათ ეგოდენი დაჩაგრული ქრისტიანე და დავიბრუნოთ გაუპატიურებული ტაძრები. ამიტომ გამოუთქმელის სიხარულით გავიხარენით და ყოვლის მპყრობელ ღმერთს, რაოდნათაც ძალ გვედვა, მადლობა შევსწირეთ, რომ თქვენს ხელმწიფებას გამოუჩენია სარწმუნოების ერთი ერთგულება და სიყვარული, რადგან სავსებით ეთანხმება ჩვენს აზრსა და სურვილსა ქრისტიანე სარწმუნოების დაცვისათვის; მასთანვე გვიხარისთ ქრისტიანეთა გაძლიერება, ვინაიდან უმეტესად სხვას არას ვნატრობთ, დღე და ღამე სხვას არას ვფიქრობთ მას გარდა, რომ ვპოვოთ რამ საშუალება ჩვენის სარწმუნოების სასარგებლოდ, რაისა გამო მუდამ ვფხიზლობთ და ყველა ღონისძიებას ვხმარობთ. მასთანვე იმედი გვაქვს, კოსტანტინეპოლისა, იერუსალემისა და აგრეთვე სხვა ადგილის საპატრიარქოებიც დავიხსნათ, რადგან აქაური ქრისტიანე მთავრები ამას შემოგვპირდენ. გარნა, სამწუხაროდ, ძველმა სულის მტერთა, ჩვენის ნატვრის და სასარგებლო რჩევის წინააღმდეგ, იმ მთავართა შორის განხეთქილების ღვარძლი დასთესა. მაგრამ, ქრისტეს შემწეობით, იმედი გვაქვს, მალე შევარიგოთ და ესე ყოველივე ჩვენი ცდა მივაქციოთ წინააღმდეგ სარწმუნოების მტერთა, რომლებსაც არ გვეშინია და წმიდა ჯვრის დროშის წინამძღვრობით, იმედი გვაქვს, მათზე სრულიად გავიმარჯვოთ. ამ სურვილით მუდამ გამსჭვალული ვიყავით და მეტადრე ახლა უმეტესად ვართ, რადგან დავრწმუნდით, რომ ქრისტეს სადიდებლად დიდად ერთგული და წადიერი ხართ.

„აწ რაოდენიც შეგვიძლია უფლისადმი შეგაგულიანებთ, რათა მტკიცედ სდგეთ და არ უღალატოთ თქვენს საქებურს წადილს და შეგულიანოთ ყველა თქვენი ქვეშევრდომნი და აგრეთვე უბრძანოთ მათ, რომ თქვენი წმიდა განძრახვის ასასრულებლად მოგეხმარონ და დაგემორჩილონ.

„რადგან საუკუნო ცხოვრებისათვის საჭიროა, ყველა ქრისტიანნი სარწმუნოების საქმეში შეუერთდენ და დაემორჩილონ ეკლესიას, რომისას, სადაც ქრისტე უფალმა და მისმა მოადგილემ პეტრე მოციქულმა თავი და საყდარი დაადგინეს ქვეყნის ყველა ქრისტიანებისათვის, ამიტომ უდიდესად მოხარული ვართ, რომ თქვენმა დიდებულებამ მართლმადიდებელ სარწმუნოებას მიაქცია ყურადღება და რაც ამ სარწმუნოების

---

*) ფერდინანდო V და იზაბელამან არაბნი დაამარცხეს და განდევნეს 1492 წ.

წრფელ დაცვას შეეხება, თხოულობთ ჩვენგან და სამოციქულო საყდრისაგან, რომელიც არის თავი ყოველთა ქრისტიანეთა. რადგან თქვენიც ორატორის ნილოსის პირით მევედრებით, თქვენს დიდებულებას გამოვუგზავნო სარწმუნოების შესახებ გარდაწყვეტილება, რომელიც ჩვენის წინამოსაყდრის, ნეტარ ხსენებულის პაპის ევგენიო მეოთხის დროს იქმნა დადგენილი ფლორენციის კრებაზე და რომელსაც მსოფლიო ეკლესია თუ ლათინისა და თუ ბერძნისა ეთანხმება, რათა თქვენ და თქვენი სამეფო მისი რწმუნებით ღირსი გახდეთ საუკუნო ცხოვრებისა და აქაც გაიმარჯვოთ სარწმუნოების მტრებზე; რადგან უწყით რომ, მოციქულის თქმულისამებრ, თვინიერ სარწმუნოებისა შეუძლებელია კაცი ღმერთს სათნოეყოს, ამიტომ აწ ხსენებულის კრების გარდაწყვეტილებას

ჩვენს ტყვიით დაბეჭდილ წერილთან ერთად გ.იგზავნით. მასთანვე გთხოვთ

გამოაცხადოთ იგი ყველა თქვენს პროვინციებში და ბრძანოთ მისი დაცვა. ვინაიდან, როგორც ჭეშმარიტის ძისა მიერ ღვთისა იესო ქრისტესა ყველა შეერთებული ვართ, ეგრეთვე ვიყვნეთ შეერთებულნი, დავიცვათ რა მისი მცნებანი და მოძღვრება, რომელიც თავისი ნაცვლისა და მის მოსაყდრეთა მიერ გამოგვიცხადა. ამიტომ ვსასოებთ, რომ, უკეთუ დაიცავთ ამ ერთობას, მტერთა მანქანებამ ვეელარა გავნოსთ, რადგან გაძლიერებული იქმნებით მის მიერ, რომელიც სძლევს მთავრობათა. ეგრეთვე დიდს მადლობას ვუძღვნით თქვენს ბრწყინვლესს ძღვენთათვის, რომელნიც გამოგვიგზავნეთ და დიდის სიამოვნებით მივიღეთ. მათ ვინმართ, როდესაც შემთხვევა მოგვეცემა, ვითარცა ვრცლად მოვახსენეთ ჩვენს საყვარელს შვილს ნილოსა. ეგრეთვე სხვა რაც მოვახსენა, ყველაფრის სიტყვით პასუხი მივეცი. რომით. 1496 წ. 10 ივლისსა, ჩვენის მღვდელთმთავრობის მეოთხე წელსა“. (1).

ამას გარდა არის ერთი სხვა მოკლე წერილიცა, რომელსაც პაპი ფლორენციის კრების გარდაწყვეტილებასთან ერთად უგზავნის კონსტანტინე მეფეს. წიგნში შესანიშნავი არა არის რა, მხოლოდ ეუბნება, მეფეს: რადგან მთხოვეთ ეს გარდაწყვეტილება, ჩვენც სიტყვა-სიტყვად ამოვსწერეთ და გიგზავნით. ამასაც იგივე ძალა აქვს, როგორც პირველში დადგენილს ჰქონდაო.

თუ რაოდნათ დიდი მნიშვნელობა ჰქონია კონსტანტინე მეფის წერილს და მის ელჩსა, გვიჩვენებს იმავე პაპის შემდეგი წერილი, რომელიც რომიდგან ნილოს წასვლის დროს მისწერა არა მარტო თავის საბძანებლის მთავრებს, არამედ ევროპის სხვა მთავრებსაც, ვის სამთავროებზედაც კი ნილოს უნდა გაეგლო საქართველოდ დაბრუნების დროს. იმ წერილით იგი ყველას სთხოვდა, რათა პატივით მიეღოთ

ნილო, ვითარცა ელჩი, ყოველგვარი შემწეობა აღმოეჩინათ მისთვის და გზაზე თავისუფლად გაეტარებინათ. ერთიან მოგვყავს ის წერილიც.

„პაპი ალექსანდრე VI, ყველას და თვითეულს და სხ. მშვიდობა და სამოციქულო კურთხევა. ქრისტეს მიერ საყვარელმა ჩვენმა შვილმა კონსტანტინე, ქართველთა სახელოვანმა მეფემ, ვითარცა კათოლიკემ და ყოვლად მორწმუნე ქრისტიანემ, გამოგზავნა თავის ორატორად წმიდა ბასილის წესის მონაზონი საყვარელი შვილი ნილო, რათა მოედგნა ჩვენთვის და სამოციქულო საყდრისათვის თავისი თავყვანის-ცემა და ერთგულება აწ ხსებული ორატორი ბრუნდება რა უკან თავის მეფესთან, ვნატრობთ ყოველგან თავისუფალი გზა მიეცეს. ამიტომ გთხოვთ თქვენ და საგანგებოთ ვუბრძანებთ ყველა ჩვენს ქვეშევრდომ კაპიტანთ, ჩვენის ჯარის უფროსთ, ეგრეთვე ეპისკოპოსთ და საკათედრო ეკკლესიის კაპიტულოთა და ყველა წესის მონაზონთა, რათა ნება მისცეთ, ზემოხსენებულმა ძმამ ნილომ ყველა თავისი ბარგით და თანამხლებლებით, შეიძლოს უშიშრად და თავისუფლად წასვლა, მობრუნება, დადგომა, გავლა და ღამით დარჩენა ყველა გზებსა, ნავთსადგურებსა, ხიდებსა და ქვეყნებში, როგორც ჩვენს სამფლობელოში, ისე თქვენსაში და ხარჯი არაფერი გადაახდევინოთ. მსგავსადვე გევე-

დრებით, რათა, უფლის პატივისათვის, სიყვარულით მოეპყრათ და თუ საჭიროებამ მოითხოვოს, გაატანოთ გზის-მცველნი და თანამხლებელნი. ეგრეთვე გვნებავს, ყველა ძმათა და მონაზონთა მიიღონ ესენი თავიანთ მონასტერში და იზრუნონ ყოველი მათი საჭიროებისათვის ისე, რომ კმაყოფილი დავრჩეთ და ვაქოთ მათი ამაგი. ვუბრძანებთ ყოველს და თვითეულს ჩვენს და წმიდა რომის ეკლესიის ქვეშევრდომ ძმათა და მონაზონთა, მიუხედავთ ჩვენის ბრძანებისა და აკრძალვისა, მიიღოთ ხსენებული მონაზონი ნილო ყველა თავისი მხლებლებით ჩვენს ქალაქებსა და ქვეყნებში და მოეპყრათ ყოვლადის გულკეთილობით.

„უფრო ხალისით რომ ადასრულოთ ესე ყოველი და მოიჭირნახულოთ თქვენი სულისათვისაც, ამიტომ ღვთის მოწყალებით და ნეტართა პეტრესა და პავლეს უფლებითა, 200 დღის სასჯელს (საკანონოს) მივუტევებთ მათ, ვინც მიიღებენ ამათ და აღმოუჩენენ გზაში ყველა ნაირს დახმარებას. ამ წერილს ერთი წლის ვადა აქვს. რომით, 5 ივნისისა, 1496 წ.“ (1).

ძნელად შევხვდებით, რომ ამისთანა თავის გასაცნობელი ქალაქი პაპებს სხვა ელჩებისათვის მიეცესთ.

ამ საბუთებით ვასრულებთ ამ საუკუნეს, რომელიც წინა საუკუნეზე უკეთესად გვიჩვენებს ქართველი კათოლიკების რიცხვმრავლობას საქართველოში.

– 68 –

ამ საბუთებს მიუმატოთ ჯრუჭის სვინაქსარიც, რომლის XIII-XV საუკუნეთა ადაპებში მრავალი იტალიური სახელია მოხსენებული. მაგ.: გვილიამ პატერა, ჯირარდ ძმა ჩუჭნი, ასილინა, ჯუან, სირ ჯილბედ, სირ არბერდ, ძმა ტამრელთა, ჯუან სირ პერკუმანდური ტამრელთა, ძმა პერ ტამრელთა და სხ. (1) ეს არა თუ ამტკიცებს ქართველი ბერების და იტალიელების მეგობრობას, არამედ მათ სარწმუნოებრივს ერთობასაც ცხადად გვიჩვენებს. აქიდგან შეგვიძლია ის დასკვნა გამოვიყვანოთ, რომ იმ საუკუნეებში საქართველო, თუ მუდამ არა, ხშირად შეერთებული ყოფილა დასავლეთის ეკლესიასთან. ამიტომ მათი ერთმანერთის დაშორება უნდა დავაბრალოთ იმ გარემოებას, რომელიც ხშირად, მათი სურვილის წინააღმდეგ, მათ კავშირს ხელს უშლიდა და აბრკოლებდა.

თ ა ვ ი IV.

ქართველი კათოლიკენი XVI საუკუნეში

რაც აქამდე ვნახეთ, იმის სრულიად წინააღმდეგ სურათს წარმოგვიდგენს XVI საუკუნე. ამ ხანში ვეღარ ვხედავთ ვეღარც მისიონერებს, ვეღარც პაპების ხშირ საბუთებს საქართველოს შესახებ და იმდენ მგზავრს, როგორც უწინ. ამ საუკუნემ საქართველოს დიდი და მრავალ გვარი უბედურება დაატეხა თავსა, იმავე დროს კათოლიკე სარწ-

მუნობაც შეფერხდა და თუ ერთიან ბოლო ვერ მოელო საქართველოში, ძრიელ კი დასუსტდა. ყოველი ამის მიზეზი გახდა ოსმალების გაძლიერება, მათი ხშირად საქართველოზე გამოლაშქრება, მისი აკლება და გაოხრება, ბოლოსაც მათი აქ გაბატონება.

რა 1478 წ. მოკვდა ოსმალთა შეუპოვარი და დაუძინებელი მტერი, უზუნ-ჰასან შაჰი სპარსეთისა (ყვარყვარეს და გიორგის წერილებში ხსენებული ჰასანბეგ), მასთანვე ბოლო მოელო ვენეციელების იმედს ოსმალებზე გამარჯვებისას. სანამ შაჰი ცოცხალი იყო, ვენეციელები კაცს კაცზე უგზავნიდენ და ჰპირდებოდენ ყოველ ნაირ შემწეობას, რათა მუდამ ეომნა ოსმალების წინააღმდეგ. შაჰის სიკვდილის შემდგომ, სპარსეთში ოსმალნი ვეღარ ხედვენ მისებრ მამაც მთავარს, რომელიც გამკლავებოდა მათ საშინელ ძალას. თუ ამ გარემოებამ და თუ სხვა ამისმა მსგავსმა მოვლენამ ოსმალოს მთავრობა ძალზე გააძლიერა, გააქედმაღლა და ხელი შეუწყო, რომ ბატონობა ეპყრა არა თუ მარტო აღმოსავლეთში, არამედ თვით ევროპისათვისაც კი ხელი ჩაეველო. სწორეთ XVI საუკუნის განმავლობაში სულთანმან სულეიმან მეორემ და მისმა მერმინდელმა სულთნებმა, თუ ზღვით და თუ ხმელეთით, ხშირად იწყეს გალაშქრება ევროპაზე, მთელის დასავლეთის მთავრობანი შეადრწუნეს, ევროპას ერთიანად გავერანება, ანუ გამაჰმადიანება დაუპირეს და გადასწყვიტეს რომის წმიდა პეტრეს ეკლესია ბოსლად გადაეციათ.

სწორედ ამ თავზარ დამცემმა გარემოებამ შეუკრა უწინდელი თავისუფალი გზა საქართველოსი და სპარსეთისა არა მარტო ევროპის მისიონერებს და ელჩებს, არამედ თითქმის ყველა მათ ვაჭრებსაც. ოსმა-

– 70 –

ლოს ფაშები თავიანთ საზღვრებზე ძრიელ ფრთხილად იყვნენ, რათა ევროპელები არავინ გამოეშვათ, და თუ ვინმე როგორმე გამოეპარებოდათ, მაშინვე კაცებს გამოადევნებდენ უკან, რათა ან დაეტყვევებინათ, ან მოეკლათ. ამიტომ იმ საუკუნეში ძრიელ ცოტა ევროპელს ვხედავთ აქეთკენ წამოსულს.

იმ საუკუნის კათოლიკეების შესახებ მასალა დიდი არაფერი გვაქვს ხელში, რადგან ოსმალებმა იმ დროების პირველ წლებში საქართველოში თავიანთი ხშირი შემოსევით და ბოლოს თავიანთი აქ გაბატონებით ძრიელ დიდად ავნეს კათოლიკობასაც. საქართველოს გზა ერთიან შუკრეს ევროპის მისიონებს, იმ ზომამდე, რომ მთელის ამ საუკუნის განმავლობაში ვერც ერთ მისონერს ვეღარ ვხედავთ საქართველოში. ამის შესახებ შესანიშნავი მოწმობა გვაქვს როტიე ბელგიელისა, რომელმაც თავისი მოხსენება წარუდგინა რომის პროპაგანდას საქართველოს ქრისტიანების შესახებ. იგი, სხვათა შორის, ამბობს: „თუ სპარსელები და თუ ოსმალები ხშირ-ხშირად ესეოდენ საქართველოს ჩვენ დრომდე, აოხრებდენ ქვეყანას და ხოცავდენ ხალხს, ბევრ გზის და დიდის ხნობით დასტოვეს ეს ერი (ქართველი კათოლიკეები) მოკლებული თავიანთ მწყემსებს და იმ მცირე რიცხვმა კათოლიკეთა, რომელნიც ლათინის ეკლესიის მორწმუნედ დარჩნენ, სარწმუნოებაში შეურყევლად გასძლეს თავიანთისავე ერის კაცთა წვრთნა-დარიგების მეოხებით; იმათ თავიანთი სარწმუნოება ამნაირი საშუალებით დაიცვეს ზოგჯერ მრთელის ერთი საუკუნის განმავლობაში, ისე, თავიანთ კათო-

ლიკე მოძღვართ ერთსაც ვერ ნახავდენ ხოლმე, რომელთაც შესძლებდათ მათი განმტკიცება სარწმუნოებაში.... გორში აქვსთ მეთხუთხმეტე საუკუნის საბუთები სახლების ნასყიდობისა. *) სხვათა შორის შესანიშნავია ისიც, რომ ტფილისის ქუჩას უწინ ფრანგების ქუჩა რქმევია. იქ დღესაც ვხედავთ ერთის წისქვილის ახლოს ნანგრევებსა, რომელთა შორის მოიპოება ერთი დიდი ქვა, რაზედაც იქაური მცხოვრებნი სანთლებს ანთებენ

და ლოცულობენ, როდესაც მათ აცივ-აციხლებსთ. ამბობენ, რომ იმ ადგილს აშენებული იყო კათოლიკების ეკკლესიაო, რომელშიაც იყვნენ გენუელი (ჯენველი) პატრები და რომელიც ოსმალებმა მთლათ გაანადგურესო.“ (1).

რა შემოვიდენ ოსმალები საქართველოში, მართლმადიდებელთ ეკკლესიებთან ერთად კათოლიკების ეკკლესიებსაც ანგრევდენ და ლათინის მღვდლებს უწყალოდ ხოცავდენ, უფროსი ერთად იმიტომ, რომ ევროპაში ოსმალების უწყალო მოქმედების ამბის წამლები აღარავინ

---

*) ხსენებული საბუთები დღეს მთლად დაკარგულია.

ყოფილიყო და ქართველებს ქრისტიანობაში გამძლეობაზე შემაგულიანებული აღარავინ ჰყოლოდათ. უფრო ადვილად რომ გაემაჰმადიანებინათ, ამ გვარად კათოლიკენი მთლად უმწყემსოდ დასტოვეს და საქართველოში ფეხი ამოაკვეთინეს ევროპის ყველა მისიონერებს. მისიონების მოსაპოვბას მოწმობს ეგრეთვე პორტუგალიელი სპარსეთში მისიონერად ნამყოფი ანტონიო გოვეა. (2).

ოსმალების ამ ნაირმა უწყალო მოქმედებამ მაინც ვერ აღმოფხვრა ქართველთ ერისა და მთავრების გულში ქრისტიანების სიყვარული, კათოლიკობისადმი მიდრეკილებმა და რომის ეკკლესიის მიმართ ერთგულება.

ამას საკმაოდ გვიმტკიცებს შემდეგი სამი საბუთი, რომელიც მოგვეპოება ამ საუკუნის შესახებ.

პირველი საბუთი პაპის პავლე მესამის წერილია, გაგზავნილი ლუარსაბ საქართველოს მეფესთან და მეორე მეფეებთან.

„პავლე მესამე. ქრისტეს მიერ ჩვენს საყვარელს შვილს ლუარსაბს, ქართველთ ქალაქებისა და სამეფოს ბრწყინვალე მეფეს. მშვიდობა და მოციქულეებრივი კურთხევა. ბევრი სარწმუნო მოხსენებიდგან შევიტყეთ, რომ თუმცა ძრიელ შორსა ხართ, მაგრამ რომის ეკკლესიას სიყვარულით პატივს სცემთ და გულმხურვალედ აღიარებთ მას ყველა ეკკლესიების თავად; ეგრეთვე ქრისტეს ნაცვლად და მოციქულთა მთავრის წმიდა პეტრეს მოსაყდრედ გვცნობთ თუ ჩვენ და თუ რომის ეკკლესიის სხვა ჩვენ წინამოსაყდრე მწყემსებს. მსგავსადვე თქვენისა ესევე სწამსთ ქრისტეს მიერ საყვარელ შვილთ თქვენ მეზობლებს პატრიარქ ქოქათისას (ბაგრატ ქუთაისის მეფე), ლეონ მაგამისას (ავ-გიორგისძე ლევან კახეთის მეფე) და გორგორა ხელციხელს (ყვარყვარე ახალციხელი) ქართველთა ქალაქთა და სამეფოთ ბრწყინვალე მეფეთა. ეს რა ვსცანით დიდათ განვიხარეთ უფლისადმი და მის უზენაესობას მადლობა შევსწირეთ, რომ წმიდა ემბაზში განათლებულის ქრისტეს სარწმუნოების აღსარებაში ეგოდენ ხნიდგან მტკიცედ დაუცევხართ და კვალად გიცავსთ

თქვენ ოთხ უდიდეს მეფეთ, ვითარცა ქრისტეს სარწმუნოების უძლიერეს გმირთა ეგოდენ ურწმუნოთა შორის, რომლებსაგანაც ყველა მხრით გარემოცული ხართ. უწყოდეთ, ფრიად საყვარელო შვილო, რომ თვით იმავე მეფეთა მეუფემ და უფალთ უფალმა ჩვენმა იესო ქრისტემ, რომელმაც მოგანიჭათ ეგ სამთავრონი, სწორეთ მანვე ჩააწვითა თქვენს გულში ამ სარწმუნოების ნათელი, რათა გეცნათ წმიდა პეტრესი და რომის ეკლესიის უპირატესობა. რადგან თვით მან, რომელ არს მღვდელი უკუნისამდე წესსა მას ზედა მელქისედეკისა, რომელსაც მოსცა მამამან ხელთა და მისთა ყოველი და დაუქვევდომა ფერხთა მისთა ცა და ქვეყანა, თვით მან დაადგინა ნათესავთა და მთავართა ზედა რომის ეკ-

- 72 -

კლესიის და სამოციქულო საყდრის უმწვერვალესი მღვდელთმთავარი, რომელიც განაწესა თავის მონაცვლედ წმიდა პეტრეს მიერ, რათა აღმოფხვრას, დაამხოს, განაზნოს და გაჰფანტოს ყველა, რაც კი იმავე უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტეს წმიდა სარწმუნოების წინააღმდეგია და ასე, თუ ისე ავნებს მისსავე მორწმუნეთა საუკუნო ცხოვრებას; ეგრეთვე მოსცა მას, რათა აღაშენოს და დანერგოს ყოველი, რაც კი ადამის შვილთა ცხოვნებას შეეხება და უფლისავე ჩაგონებით შეუერთოს მის სამწყსოს თავისის პატიოსანის სისხლით დახსნილი ის ცხოვარნიც, რომელთაც ამ უმწვერვალესის მწყემსის მზრუნველობა მოაკლდათ უფრო ადვილის სიშორის გამო, ვიდრე მათი გულგრილობის მიზეზით. ქრისტეს ამ ერთად ერთ სამწყსოში ვნატრობთ თუ თქვენს და სხვათა ქართველთ მეფეების შემოსვლას თუ თქვენისა და თუ მათისა და მთელის თქვენი ერის სულის საცხოვნებლად ამიტომ, რაოდენათაც კი ძალგვიძს, უფლისა მიერ შეგაგულიანებთ, რათა, როგორათაც ერთი ღმერთია და ერთი ნათლისღება, ესრედვე ჩვენი ყველას სარწმუნოება ერთი იყოს ქრისტეს სამწყსოსა და წმიდა დედა კათოლიკე ეკლესიის ერთობაში, რათა ჩვენის შემწყობით ადვილათ ვწიოთ ამ ბედნიერებას. როგორც შვენის კეთილ მამასა და მწყემსსა, ღმერთს დიდს მადლობას ვწირავთ ამ შემთხვევის მოცემისათვის, რომ ჩვენის წერილით ყველას გამოგიცხადოთ ჩვენი მამობრივი სიყვარული ჩვენთა საყვარელთა დომინიკესა და ბაპტისტის გულ მხურვალე ქვეშევრდომობის საშუალებით, რომელ არიან წმიდა დომინიკეს წესისა დიდი სომხეთის ქალაქ ნახჩევნიდგან. როგორც შევიტყეთ, ბაპტისტა თქვენი ბრწყინვალეების ნაცნობი და საყვარელი მეგობარი ყოფილა, როგორც მისივე წესის სხვა მამებიც, რომლებიც თქვენს სამფლობელო ქალაქში ღვთის მსახურებას ასრულებენ. რა ბრუნდებოდენ თავიანთ სამშობლოში ვუბრძანეთ, მოგართვან ჩვენი წერილი და მასთანვე ჩვენი მოციქულებრივი კურთხევაც, რომელსაც, მინდობილნი ყოვლის მპყრობელ ღმერთსა და წმიდათა მოციქულთა პეტრესა და პავლეს შეძლებაზე, განიჭებთ თქვენ, სხვა ქართველთ მეფეთა და მთელს თქვენს ერს. ამავე წერილით უფლისა მიერ შეგაგულიანებთ თქვენს ხელმწიფებას და ვთხოვთ, რათა შვილებრივის გულმოდგინებით მიიღოთ ჩვენი კეთილი სურვილი და ჩვენი სასარგებლო ჩაგონება; ეგრეთვე, რათა გულკეთილად უსმინოთ დომინიკეს და ბაპტისტას და მიიღოთ სარწმუნოდ ყველა მათი სიტყვა თქვენისა და თქვენი ერის საუკუნო ცხოვრებისათვის. დასასრულ, როგორათაც იქცევინან სხვა ქრისტიანე მეფე და მთავრები, ეგ-

რთვე თქვენც იმავე სულთა ცხონებისა და წმიდა პეტრეს პატივისათვის წარმოგზავნეთ ჩვენთან თქვენი ორატორები (ელჩები), რომლების

– 73 –

საშუალებითაც თუ თქვენი თავი და თუ მთელი თქვენი ერი რომის წმიდა მსოფლიო ეკლესიას და მის მწყემსს მოუძღვენით გულ მხურვალეებით და მის შვილებად გამოცხადდით. ამავე ნაირად შეაგულიანეთ ზემოხსენებული თქვენი მეზობელი, სამი დანარჩენი ქართველთა მეფენიც, რათა მათაც თქვენ ორატორებთან ერთად გამოგზავნონ თავიანთი ორატორებიც, მათი საშუალებით მიუძღვნან თავიანთი მორჩილება რომის მსოფლიო ეკლესიას და ჩვენ, მის მწყემსსა. უკეთუ თქვენც საჭიროდ დაინახოთ, სხვა მეფეთაც გაუგზავნეთ ამ წერილის თითო პირი. თქვენს ორატორებს მამობრივის გულკეთილობით მივიღებთ ჩვენის მხრითაც. შემდგომ ღვთის შეწევნით წარმოგივლენთ ჩვენს ნუნციებსაც (ელჩებს), რომელთა საშუალებითაც მიიღებთ ყველა საჭირო სწავლას, რათა უშიშრად საუკუნო ცხოვრების გზით მოიპოვოთ ზეციერი სასუფეველი, რაისგამო თქვენის ნატვრისა მეზრ, განიჭებთ უფლისამიერ ნიჭთა, განსაკუთრებულ წყალობათა და სულიერ ძღვენთა, რაოდენის შეძენაც კი შეგიძლიათ უფლის შემწეობით, რათა უფრო გაგიადვილდესთ სულის ცხონება და შემდგომ დაიმკვიდროთ ზეციერი სუფევა, რომლის ღირსიც გყოსთ საუკუნოდ კურთხეულმა უფალმან ჩვენმან იესო ქრისტემან. რომით, 1545 წ. ივნისის 17, მღვდელმთავრობის მეთერთმეტე წელსა.“ (1).

როგორც სჩანს, დომინიკე და ბაპტისტა ლუარსაბ მეფეს განგებ გაუგზავნია პაპთან, ან თუ განგებ არა გაუგზავნია, წერილი გაუტანებია მათთვის, ანუ პირად დაუბარებია პაპთან, რომელიც პასუხს აძლევს, რადგან პაპი წერილში ამბობს: „თქვენი სურვილისამებრო“.

წერილი, სხვათაშორის, იმითიც არის ყურადსაღები, რომ პირველად გვესმის საქართველოში სომეხ-უნითორის ბერების სახელი. ზემო სამს თავში ვნახეთ, რომ 1230 მოკიდებული ვიდრე 1500 წ. უკლებლივ იყვნენ ევროპელი დომინიკიანების და ფრანჩისკიანების წესის მისიონერები და მათისავე გვარის ეპისკოპოსები. ზემოდ განხილულ სამ საუკუნეთა განმავლობაში ვერც ერთი კვალი, ან ნიშანი ვერ ვპოვეთ საქართველოში სომეხ-უნითორის ბერების ყოფისა ევროპელებთან ერთად, ანუ ცალკე აქაურის ერის გასაკათოლიკებლად. ხოლო აწ თუ ვხედავთ ამათ საქართველოში, ესეც საკმაოდ ამტკიცებს იმას, რაც ამის ზემოდ ვთქვით, ესე იგი იმას, რომ ოსმალების გამლიერებამ და უღმრთოებამ ისე ერთიან მოუსპო გზა და ყოველგვარი მისვლა-მოსვლა XVI საუკუნეში ევროპელ მისიონერებს საქართველოსთან, რომ მათგან ერთსაც ვეღარ ვხედავთ აქ, რაისგამო შემთხვევა და მიზეზი მისცემიათ სომეხ-უნითორ ბერებს საქართველოში შემოსულიყვნენ და მათი ადგილი დაეჭირათ.

– 74 –

სამწუხაროდ არ ვიცით, თუ ეს უნითორები ნახჩევნიდგან XVI საუკუნის რომელს წელს შემოსულან საქართველოს. ხოლო ადვილად საფიქრებელია, რომ ისინი მოეწვიოთ საქართველოს კათოლიკებს მა-

შინვე, როდესაც შემოაკლდათ ევროპელი მისიონერები, ან და, შეიძლება, ისიც იყოს, რომ ევროპელმა დომინიკიანებმა როდესაც საქართველოს შემოსვლა ვეღარ შეძლეს, მათ მიანდეს თავიანთი ერის, საქართველოს კათოლიკების, დროებით მოვლა-პატრონობა. გარნა მათ არხივებში ამის შესახებ არა ვითარი საბუთი შეგვხვებდრია.

როგორც სჩანს, ლუარსაბ მეფეს პაპთან, თავის თხოვნისა მეზრ, ორატორი (ელჩი) გაუგზავნია, რადგან წერილის გაგზავნის ერთის წლის შემდგომ, პაპი საქართველოს მეფეებთან თავის ნუნციოს ჰგზავნის. ხსენებულს წერილში პაპი მეფეს უთვლიდა „როდესაც თქვენი ორატორები მოვლენ, მაშინ ჩვენს ნუნციოსაც გამოგიგზავნითო.“ თუმცა საქართველოდგან წასულის ორატორებისა არავითარი საბუთი გვაქვს, მაგრამ პაპის ნუნციოს გაგზავნა, ვგონებთ, საკმაოდ დამამტკიცებელია მისი, რომ ორატორებიც ყოფილან გაგზავნილი.

პაპის ნუნციო არის ნახჩვენის არქივისკოპოსი სტეფანე. საზოგადოდ ხმარებული წესია, რომ პაპი, როგორც უწინ, ისე ახლა, ყველგან თავის ნუნციოდ ჰგზავნის მუდამ ევროპელს და უფროსი ერთად თავისტომისას, იტალიელს. აი ეს გარემოებაც გვიმტკიცებს, რომ იმ დროს საქართველოში ევროპელის შემოსვლა ძრეილ ძნელი ყოფილა. ამიტომ პაპი თავის ნუნციოდ სომეხს ჰგზავნის და არა იტალიელს. ესეც უნდა შევნიშნოთ, რომ სომეხებს ევროპაში მისვლა-მოსვლისათვის, ოსმალების მხრით, არაფერი აზრკოლებდა, ამიტომ ზოგჯერ თვით იტალიელი ვაჭრებიც სომხის სახელით და ტანისამოსით მგზავრობდენ აქეთკენ.

მოგვყავს პაპის წერილი ხსენებულის ნუნციოს დანიშვნის შესახებ.

„პაპი პავლე მესამე. პატივცემულს ძმას სტეფანეს ნახჩვენის არქივისკოპოსს, მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთხევა.... აწ, ვითარცა, თუ თქვენი და თუ სხვა სარწმუნო მოხსენებიდგან ვსცანით, რომ ქრისტესმიერ ჩვენი საყვარელი შვილი ლუარსაბ, ბაგრატ ქუთათელი, ლეონ მანგამელი და ყვარყვარე ახალციხელი *) ქართველთა სამთავროთა ბრწყინვალე მეფენი, სულიწმიდის მადლის ჩაგონებით, აღიარებენ ყველა ეკლესიების თავად რომის წმიდა ეკლესიას და ჩვენც და ყველა ჩვენს წინა მოსაყდრეთ რომის მღვდელმთავრებს გულმხურვალეობით

---

*) არ ვუწყით, თუ რათ არის აქ ყვარყვარე ხსენებული, რადგან ამ დროს ის ცოცხალი აღარ იყო, მისი შვილი ქაიხოსრო მთავრობდა. ჰგავს პაპს ეს მოხსენება მის სიკვდილამდე მისვლია.

პატივისცემით გვრაცხვენ იესო ქრისტეს მონაცვლედ და მოციქულთა მთავრის წმიდა პეტრეს მოსაყდრედ; გულით მოწადინებულნი არიან მრთლად თავისის ერითურთ მიიღონ წმიდა კათოლიკე სარწმუნოება რომის ეკლესიის დოგმატების თანახმად, როგორათაც თუ თქვენის ქადაგებით და თუ სხვა დომინიკიანების წესის ძმათა ქადაგებით და ღვთის შემწეობით მოგიმზადებიათ ამისათვის. ეგრეთვე თავიანთის გარდაწყვეტილების დასამტკიცებლად, ქრისტეს სარწმუნოების აღსარებისა და მისი ამაღლების ნიშნად, თავიანთ სამეფოებში დაუწყვიათ ეკლესიების და მონასტრების აშენებას ღვთის სახელის საქებ-სადიდებლად. იმ სამთავროებში რომ გაიგზავნებოდენ იმისთანა პირნი, რომელთაც შეეძლოსთ სიყვარულის და კათოლიკე სარწმუნოების შთანერგვა მეფეთა და ერთა

გულში მოფენა სახარების მოძღვრებისა, უეჭველად და დიდის სიადვილით შეუერთდებოდნენ ისინი რომის ეკკლესიას და მოიღებდენ უხვად

სულიერს ნაყოფს, რაიცა შეიქმნება დიდათ სანუგემო სხვა ქრისტიანე მორწმუნეთათვის. ვინაიდგან დიდათ მონატრე ვართ უფლის აგარაკის გამშვენებისა და ყოველ მხრივ მისთა ცხოვართა გამრავლებისა და გვნებავს იმ მეფეთა და ერთა კეთილის წადილის აღსრულება და შეწევნა, აგრეთვე პატივით და ნიჭით დაჯილდოება თქვენიც, ამიტომ ჩვენის სრულის ნებით და არა თქვენთვის, ანუ სხვების თხოვნით, ჩვენის გულ მოწყალებით გნიშნავთ თქვენ, იმავე წესის მონაზონს, ჩვენს და სამოციქულო საყდრის ნუნციოდ და ორატორად და გგზავნით ხსენებულ მეფეებთან და მათ თვითეულს სამთავროსა და სამფლობელოში; ეგრეთვე ამ წერილის ძალით განიჭებთ იმ ყველა პრივილეგიათა და სიმართლეთა, რომელნიც კანონის მიერ, ანუ ჩვეულებით აქვთ და ექმნებათ მომავალში ყველა ჩვენსა და სამოციქულო საყდრის ნუნციებს და ორატორებს, ვიდრე ჩვენი და ამ სამოციქულო საყდრის სურვილია.... რომით, 1546 წ. იანისის 30, მღვდელთ-მთავრობის მეთორმეტე წელსა.“ (1).

რადგან იმ დროის ყველა საბუთები ხელში არა გვაქვს, არ ვიცით, თუ რა მოხდა ხსენებული სტეფანე ნახჩევნელის არქივისკოპოსის საქართველოდ დაბრუნების შემდგომ. ხოლო ის კი შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ ამ საუკუნეში სომეხ-უნითორი ბერების მისიონი საქართველოში დიდხანს არ გაგრძელებულა, ისევ მალე, იმავე საუკუნეში დამცხრალა, რადგან მეჩვიდმეტე საუკუნის დასაწყისში და შაჰ-აბაზის მიერ საქართველოს აოხრების წინ მათი აღარაფერი კვალი სჩანს: 1613 წ. და 1616 წ.

საქართველოში მოვიდენ ევროპიიდან ლათინის პატრები პატრი გვილელმო პორტუგალელი, პატრი ივანე თადეოზი კარმელიტანი და პატრი პავლე მარია ფაიანცელი, მაგრამ ვერავითარი კვალი ჰპოვეს

– 76 –

სომეხ-უნითორების მისიონისა, თუმცა იმ დროს სომხის ბერები საკმაოდ ბლომად იყვნენ ნახჩევანში. თუ ეს და თუ სხვა გარემოებანი გვიჩვენებენ, რომ სომხის ბერების მისიონი საქართველოში შემთხვევითად მარტო იმ დროს ყოფილა, როდესაც ევროპელები ვეღარ მოდიოდნენ აქ. ამის გამო ისევ მალე მოსპობილა ევროპელთა მოსვლამდე.

ის კი ცხადია, რომ, როგორც კათოლიკე მისიონი ამ საუკუნის დამლევს მისუსტდა და ერთიანად შესწყდა, ისე არ მისუსტებულა და არც შეწყვეტილა საქართველოს მეფეების მიდრეკილება და ერთგულება რომის ეკკლესიისადმი, არამედ მუდამ და შეუწყვეტლივ გაგრძელებულა. ამას ნათლად გვიჩვენებს მეფის სიმონ პირველის მიერ პაპთან მიწერილი წიგნი, რომელიც ერთ ძველ მწერალს ისტორიაში ჩაურთავს ლათინურად და ამნაირად საუკუნო დაღუპვისაგან გადურჩენია, რადგან მისი ნამდვილი პირი არხივებში აღარ მოიპოება. ამიტომ ჩვენც სრულიად მოვიყვანთ აქ სიმონის წერილს.

„სიმონ, წყალობითა ღვთისათა, ქართველთა მეფე სრულიად ივერიისა და აღმოსავლეთისა. ყოვლად მაღალს, დიდად ბედნიერს, ყოვლად წმიდა და ნეტარს ჩვენს ბატონს, ჩვენს წმიდა მამას პაპსა, რომელიც ხართ ოქროს ნაღარა დიდის რომისა, ღვთის მიერ ჩაგონებულო

ორღანო, პეტრეო მსაჯულო და ზეცის სუფევის კლიტეთა მქონებელო, პავლეო ნათესავთა მოძღვარო, რომელიც ამდღადა მესამე ცამდე და მოისმინა კაცთაგან გამოუთქმელი სიტყვანი; მქადაგო ყოვლისა ქვეყნისა, მნათობო ეკლესიათა, საცა იპოებთან საფლავნი და წმიდა ნაწილნი მოციქულთანი; მფლობელო კათოლიკე ეკლესიისა, მმართველო დიდისა და განთქმულის რომისა, მზეო მთელის დასავლეთის მნათობელო, უდიდესო მთავარო, რომის პაპო, ვითარცა სილიბისტრე, წინასწარმეტყველო მეფეთა, ბატონო მფლობელო, სულიერო მამაო, უწმიდესო პაპო, დაბლად მუხლ მოდრეკილი ვეამბორებით თქვენს წმიდა მარჯვენასა. კურთხეულ იყოს მამა ღმერთი, ძე და სული წმიდა ყოვლად წმიდა უბიწო ღვთისმშობილისათანა. მივიღეთ თქვენი უწმიდესი და პატიოსანი წერილი, რომელიც მოგვიტანა ეჩმიაწინელმა ტერ იაკობმა, დიდის სკვიტის პროკურატორმა. რადგან მისი წაკითხვა არ შეგვეძლო, მანვე პირად მოგვითხრა, რაიც დიდათ სათნო გვეყო. განუზომელად განვიხარეთ თქვენის უპატიოსნესობისა და წმიდა მეუფების გამო, რომ ხართ მეფეთა სამკაული, გამარჯვება და დიდება; რაის გამო დიდათ გულნებიერი მადლობა შევსწირეთ ყოვლის მპყრობელ ღმერთსა, დედოფალსა ჩვენსა ღვთის მშობელსა ქალწულს მარიამსა და ცხოველმყოფელსა ჯვარსა. ინებოს და მოგვანიჭოს ყოვლად ძლიერმა ღმერთმა ჩვენ და ყოველ ქრისტიანეთა უდიდესი ძლიერება და მრავალი გა-

- 77 -

მარჯვება უსჯულო აგარიანთა ზედა; ეგრეთვე თუ ჩვენ და თუ ყოველ მართლმადიდებელ ქრისტიანეთ აღგვიმატოს იმედი, ნუგეშინისცემა და დიდება და არცხვინოს იგინი, რომელნიც არ აღიარებენ ჭეშმარიტ სარწმუნოებასა. ვევედრებით ყოვლად სახიერ ღმერთსა, დაიცვას თქვენი უწმინდესობის დიდი საბრძანებელი და თქვენის წმიდა ლოცვით ჩვენც გვიხსნას მტერთა უსამართლობისაგან.

„ეგრეთვე ვაუწყებ თქვენს სიწმიდესა, რომ ნეტარმა მამა ჩემმა, წმიდა მეფე ლუარსაბმა, როგორც შეიტყობდა თქვენი სიწმიდესა, სარწმუნოებისათვის გვირგვინი მიიღო ღვთისაგან, ვინაიდგან იესო ქრისტეს სიყვარულის გამო მოიკლა ბრძოლაში უსჯულოთა აგარიანთაგან; მან ირჩია თავისი სისხლის დაღვრა და წამება, ვიდრე მათი ბოროტი ნების ასრულება. ამის შემდგომ, ღვთის შეწევნით, ჩვენ მივიღეთ ტახტი ჩვენის მამისა და მას აქეთ დღე და ღამე არ მოგვისვენია არაოდეს ომისაგან თვით ავდრებშიაც კი. რა ბრძოლა, შეწუხება და გაჭირვება არ გამოვიარეთ ქრისტეს სიყვარულისათვის; დავწყლულდით ომში, ტყვედ დაგვიჭირეს სპარსელებმა და ჩაგვადეს საპყრობილეთში. გარნა ღვთის ნებით და შემწეობით, ეგრეთვე თქვენის ლოცვითა, გავთავისუფლდით ტყვეობისაგან და კვალად აღვედით ჩვენს ტახტზე და ხელახლავ დავიწყეთ ომი; მრავალ გზის შევებით ოსმანებს. ვგონებთ, თქვენც შეიტყობდით, რაოდენი შეწუხება და ტანჯვა გამოვიარეთ? მაგრამ მაინც გული არ გავიტეხეთ. ჩემ თავს გავსწირავ ერთიანად და ეგრეთვე ჩემს ჯვარცმულის იესო ქრისტეს და ღვთის სიყვარულისათვის; ვიდრე პირში სული მიდგია, ხელს არ ავიღებ ოსმალების წინააღდეგ ომზე და არაოდეს უქმად ვყოფ იმ დაუფასებელ სისხლსა, რომელიც იესო ქრისტემ დაღვარა ჩემთვის. აწ, ყოვლად უწმიდესო ბატონო, რადგან ყველა ქრისტიანების თავი ხართ და ყველაფერი თქვენს ხელშია, მოეციოთ ძალა

და შეწევნა ქრისტიანეთა ერთა და დაიხსენით; ღმერთი სამაგიეროდ მოგაგებსთ ზეციერ სასუფეველსა. ვიდრე ცოცხალ ვართ, ღვთის შეწევნით და თქვენის წმიდა ლოცვის ძალით, არაოდეს აღვასრულებთ აგარიანთ ნებას. მაგრამ არ ვიცით მომავალში რა მოგველის და რა იქმნება. ამიტომ ვშიშობთ, სახიერება სირევევდ არ გარდაიქცეს და უსჯულოებაში არ ჩავცვივდეთ. ამიტომ მოვახსენებ თქვენს უწმიდესობას, შეეწიეთ, უყავთ წყალობა ქრისტიანებს და დაიხსენით უსჯულოთა ხელთაგან. გვედრები და გთხოვ, თქვენს წმიდა ლოცვებში ნურასდროს დაგვივიწყებთ. ეგრეთვე ნუ დაივიწყებთ ჩვენთან მოწერას, რათა ვიცოდეთ თქვენი და თქვენის კეთილის ქრისტიანე ერის კარგი ამბავი. ჩვენი გულის ყველა ნატვრას მღვდელი ტერ

– 78 –

იაკობ მოახსენებს თქვენს სიწმიდესა თქვენი წმიდა ლოცვა იყოს მარადის ჩვენთან. სულით და გულით თქვენი მეგობარი. ამინ. წელსა 7104, ქრისტეს აქეთ 1546, 9, ინდიქტიონსა“. (1)

რადგან სიმონ მეფის მიწერ-მოწერის შესახებ სხვა ცნობები არა გვაქვს, ამიტომ არ ვიცით, თუ ვინ არის აქ დასახელებული ტერ იაკობ. ჩვენის აზრით, იგი არ უნდა იყოს სომეხ-უნიტორების ბერი, რადგან მისი სახელი, ადგილი და ტიტული საკმაოდ ასხვავებს მას უნიტორებისგან. ტერ იაკობის მიერ სიმონ მეფესთან მიტანილი პაპის წიგნი ბევრი ვეძებეთ, მაგრამ ვერ ვიპოვეთ. ეტყობა ისიც საუკუნოდ დაღუპულა ჩვენთვის.

ამ წერილის თარიღი უეჭველია, შეშლილია: ჰგავს გადამთარგმნელ გადამბეჭდველს სწორედ ვერ გადუღია. თვით წერილიდანვე მტკიცდება, რომ წერილი გაგზავნილია სიმონის გამეფების და მისი სპარსეთის ტყვეობიდან დაბრუნების შემდგომ და ოსმალების მიერ მისი დაყვევების წინეთ; ამიტომ ჩვენის აზრით, უნდა იყოს მიწერილი 1504-1596 წლებში.

ეს წერილი საკმაოდ გვიჩვენებს სიმონ მეფის კაროლიკობას, რადგან ასეთი გრძნობით, პატივით, სიყვარულით და სარწმუნოებით სავსე წერილს, ვგონებთ, თვით დასავლეთის კათოლიკე მეფეებიც ძნელად მისწერდენ პაპს. აგრეთვე წერთლიც ნათლად გვიჩვენებს, თუ როგორი ერთგული კავშირი და ხშირი მიწერ-მოწერა ყოფილა გამართული პაპსა და საქართველოს მთავრებს შუა.

ამ თავით ვასრულებთ ქართველი კათოლიკების ძველ დროს, რომელსაც შეადგენს ოთხი საუკუნე, დაწყებული 1224-დან ვიდრე 1600-დე. აზრად გვქონდა წარმოგვედგინა უტყუარი საბუთები წინააღმდეგ იმ აზრისა, რომელიც გავრცელდა საქართველოში და რომელიც უარს ჰყოფს ქართველ კათოლიკების არსებობას. ამნაირი აზრის წინააღმდეგ, ჭეშმარიტების აღსადგენად, არ გამოვუდექით უბრალო, უსაფუძვლო ლაპარაკს და ზაპრული ისტორიების მოთხრობას, არამედ მოვიყვანეთ არხივებიდან გამოკრებილი უტყუარი საბუთები, რომელთა გასაცრუებლად ცდა ჭეშმარიტების უარის ყოფა იქნება.

შემდეგ თავებშიც ვეცდებით მოვიყვანოთ ეგრეთი საფუძვლიანი საბუთები, როგორც მოითხოვს ესეთის უარყოფილის ჭეშმარიტების აღდგენა.

ვგონებთ, უადგილო არ იყოს, აქ მოვიყვანოთ ის შესანიშნავი სტატია, რომელიც 1899 წ. „პეტერბურგის უწყებაში“ დაბეჭდა ჩვენმა ნიჭიერმა და დაუღალავმა პროფესორმა ალექსანდრე ხახანაშვილმა.

– 79 –

წერილი რადგან ვრცელია, მარტო მის უმთავრეს აზრებს მოკლედ მოვიყვანთ აქ.

„20 წელიწადი იქნება, სწერს პატივცემული პორფესორი, რაც ქართველთ კათოლიკების კათხვას შეეხნენ და ძლიერ აჩქარებულად დია უსაფუძვლოდ გადაწყვიტეს, რომ კათოლიკები, რომლებსაც ენა და სახელი ქართული აქვსთ, ეკუთვნიან სომხის გვარს და არა ქართველობის ჩამომავლობასაო. ამნაირმა ბიუროკრატიულმა გარდაწყვეტილებამ არავინ დააკმაყოფილა, არამედ უფრო აღაშფოთა ქართველა კათოლიკები და თვით მართლმადიდებელი ქართველებიც, რომლებსაც შორეული ნათესაობით ერთი და იგივე სახელი და გვარი აქვსთ. მართლადაც, შეუძლებელია, რომ სომხად შეირაცხოს, მაგალითად, ახალციხელი კათოლიკე გვარამაძე, როდესაც მისი გვარი ნამდვილი ქართულია და მისი გვარის კაცნი ერთიან მარაულმადიდებელ ქართველებს ეკუთვნიან. შეუძლებელია, სარწმუნოების გამოცვლამ კაცს თავისი ერობრივი ჩამომავლობა დააკარგვინოს. უკეთუ არიან იმისთანა კათოლიკენი, რომლების ჩამომავლობა, ენა, გვარი და სახელი ნამდვილი ქართულია და ეგრეთვე აქვსთ ნათესაობა მართლმადიდებელ ქართველებთან. მაშინ მის გამორკვევას უნდა ვეცადოთ ისტორიული ფაქტებით და არა სხვა რაიმე მოსაზრებით.

„საქართველოში მუდამ თავისუფლება იყო სხვა და სხვა სარწმუნოების აღსარებისა: მთავრობა არა თუ უშლიდა, არამედ განურჩევლად ყველას მფარველობდა და შემწეობას აძლევდა. ეს იყო მიზეზი, რომ სომეხ-გრიგოლიანებმა მართლმადიდებელ ქართველებში გაავრცელეს

თავიანთი სარწმუნოება, რაოდენათაც კი შეეძლოდ. XIII საუკუნეში პირველად მოვიდნენ მისიონერები, სწორედ იმ დროს, როდესაც მულალთაგან აოხრებული საქართველო ორ სამეფოდ გაიყო, სამცხე-საათაბაგოში მოაქციეს კათოლიკობაზე მართლმადიდებელი ქართველები. ამას ხელი შეუწყო საქართველოს დაუძლურებამ და მისმა ორად გაყოფამ. შემდეგში ფაშებმაც აღმოუჩინეს მისიონერებს მფარველობა და შემწეობა ქართველებმა კათოლიკობის გასავრცელებლად. პაპმაც ნება მისცა ერს, რომ ქართულად შეესრულებინათ წირვა-ლოცვა. XIII საუკუნიდგან იწყება ქართველი კათოლიკების ეკკლესიის დაფუძნება. ეს ის დრო იყო, როცა პაპის წინადადებით რუსუდან დედოფალმა და ივანე ათაბაგმა მოინდომეს ჯვაროსნობაში მონაწილეობის მიღება. იმავე დროდგან დაიწეს მისიონერებმა ხშირ-ხშირად საქართველოში. ახალციხისა და მის გარეშე სოფლების ქართველმა კათოლიკებმა მტკიცედ დაიცვეს თავიანთი სარწმუნოება და დასავლეთისს შემწეობით არ მიიღეს მაჰმადიანობა, რომელსაც ოსმალები ავრცელებდნენ მართლ-

– 80 –

მადიდებელთა შორის. ჯვაროსნობის შემდგომ გავრცელებული კათო-

ლიკობა სამცხე-საათაბაგოში მისიონერებმა მტკიცედ დააცვევინეს და ოსმალს მთავრობისაგან მოიპოვეს ის პრივილეგია, რომ არც ერთი გაკათოლიკებულისთვის ძალა არავის დაეტანებინა მაჰმადის სარწმუნოების მისაღებად. პაპის ძრიელის მფარველობით აღმოსავლეთში კათოლიკობა შეიქმნა ქრისტიანების მტკიცე შესახიზნარი; ისინიც თავისუფლად იქცეოდნენ კათოლიკედ, რათა დევნულება თავიდგან აეცილებინათ. ქართველმა კათოლიკებმაც თავიანთ თავს ფრანგები უწოდეს და ესრედ გააერთეს სარწმუნოება და ერობა. მისიონერები კონსტანტინეპოლიდგან მოდიოდნენ მესხეთს და იქიდგან გადადიოდნენ ტფილისს, სადაც XIV საუკუნებზე XXII პაპმა დანიშნა ივანე მონაზონი ეპისკოპოსად ქართველი კათოლიკებისათვის. მაშინდელი აშენებული ეკკლესია XVII საუკუნემდე კიდევ არსებობდა.

„XVIII საუკუნიდგან მისიონერები ძრიელ შეეჩვივნენ ერსა და თვით ქართველთ მეფეების ტახტსაც დაუახლოვდნენ. დიდი გავლენა იქონიეს საბა-სულხან ორბელიანსა და კათალიკოს ანტონ პირველზე, რის გამო დევნულება აუტეხა თეიმურაზ მეორემ და განდევნა კაფუციანები. ხოლო ხორველობის გამო, 1758 წ. ერეკლე მეორემ ახალციხიდგან მოიწვია ტფილისს მისიონერები საექიმოდ და აღუთქვა ყველანაირი შემწეობა და მფარველობა. იმავე დროს სპარსეთში მყოფი გამაჰმადიანებული თავადაზნაურები, მაგალითად ბარათაშვილები, ორბელიანები, ერისთავები, ჩხეიძეები, ჯაყელები და სხ. მოიქცნენ კათოლიკობაზე. ამ ნაირად სპარსეთისა და ოსმალეთის ქვეშე მყოფ ქართველებში გავრცელდა კათოლიკობა. მისიონერები შეუდგნენ ქართული ენის შესწავლას თვით რომაშივე, სადაც დააარსეს ქართული სტამბა, და ჰბეჭდეს ქართულად ლათინურიდგან ნათარგმნი წიგნები. წიგნების თარგმნით სახელი განითქვა გორელმა ტულუკაანთ დავით ქართველმა.

„ვატიკანის საბუთების თანხმად კოსტანტინეპოლში მყოფმა ქართველმა კათოლიკებმა გამოიტანეს პაპისგან ნება ქართულს ენაზე წირვალოცვის შესრულებისა, ხოლო ახალციხის კათოლიკების შფოთი იმითი დაბოლოვდა, რომ ქართველი კათოლიკები აღიარეს სომხის ერის ჩამომავლობად და მოუსპეს ეკკლესიაში ქართულს ენაზე ქადაგება და ლოცვები. ამ ნაირად ათასობით ქართველ კათოლიკებს წაართვეს საშუალება თავიანთ ენაზედ ღვთის დიდებისა და ვედრებისა. თუმცა ოსმალეებმა ქართველი კათოლიკების გასომხება ვერ შეიძლეს ახალციხეში, მაგრამ ადვილათ მოახერხეს ართვინში, რომლის მცხოვრებნი შესდგებიან გრიგორიან სომხების და კათოლიკე სომხებისგან. ეს კათოლიკები იმ ქალაქის უძველესნი მკვიდრნი და ნამდვილი ქართველთ ჩამომავლნი

არიან, რასაც კარგად ამტკიცებს მათი ცოტა სომხურ-შერეული ქართული ენა. თვითონაც აღიარებენ, რომ მათნი წინაპარნი ქართველები ყოფილან და ჰქონიათ კათოლიკე სარწმუნოება. კათოლიკე მისიონერები ძველის დროიდგანვე იყვნენ მიღებულნი ტფილისს, გორსა და ქუთაისში, სადაც სრული თავისუფლება ჰქონდათ და ქართველთა. მეფენი მფარველობას უწევდნენ. რა საქართველოდგან განაშორეს მისიონერები, მაშინ ვარანცოვის თხოვნით, რუსეთის ხელმწიფე იმპერატორმა ბრძანა, საქართველოში დანიშნულ იყვნენ პოლონელი პატრები იმ პირობით, ქართული ენა შეესწავლათ, რათა მკვიდრ კათოლიკეთათვის

მოევლოთ. ქართველი გვარის კათოლიკეები რომ არ ყოფილიყვნენ, ცხადია, ეგოდენი ქართველი კათოლიკეების საზოგადოება ვერ შესდგებოდა.

„კათოლიკე ქვეყნებთან საქართველოს დაახლოების გამო ევროპამ საქართველო გაიცნო და მისმა კულტურამაც წინ წაიწია. ძველებური ბიზანტიის ხუროთ მოძღვრება მალე შეიცვალა და მის მაგიერ გავრცელდა იტალიური ხუროთ მოძღვრება. ამას მოწმობს კახეთში სამების ეკლესია. საქართველოს რუკა პირველად დახატეს მისიონერებმა და ამნაირად ყველგან გაავრცელეს. სპარსეთში მყოფი ქართველები დაიცვეს ქრისტიანობაში. ქართველებზედ ამგვარი გავლენა რომ ჰქონოდათ, შაჰ-აბაზმა თეიმურაზ მეფეს თავის ელჩად გამოუგზავნა ფრა ივანე თადეოზი, რათა მისთვის მიესამძიმრებინა დედოფლის სიკვდილი. რადგან ფრა ივანე ყველასგან პატივცემული იყო, ამიტომ მას მიტროპოლიტთან ერთად თანააწირვინეს ალავერდის ეკლესიაში. იმისივე საშუალებით მაყაშვილმა, ვანჩაძემ, ჯორჯაძემ და სხვებმაც კათოლიკობა მიიღეს. მისიონერების ზედგავლენას ვერც ქეთევან დედოფალი ასცდა თავისს ტყვეობაში და მის წამებასაც დაესწრნენ მისიონერები. ამის გამო მისი წამების შესახებ ევროპის ხელმწი-

ფეებს მისწერეს მრავალი გულის ამჩუყებელი წერილი, რათა დაჩაგრული საქართველო მათთვის შეებრალეზინათ. საზოგადოდ კათოლიკე მღვდლებს

ძრიელ სასარგებლო ზედგავლენა ჰქონდათ საქართველოს მოწინავე პირებსა და თვით მეფეებზედაც: გულში უღვიძებდენ მამულის სიყვარულს და სარწმუნოების გრძნობას. ეგრეთვე კათოლიკობაზე გადაიყვანეს ვახტანგ მეექვსე, საბა სულხან ორბელიანი და ანტონ კათალიკოსი. მათვე მოჰვინეს საქართველოში ნათელი, ქართველებს შრომა შეაყვარეს და განავრცელეს დასავლეთის კულტურა. იტალიაში გაწვრთნილი ქართველები, როგორც ანტონ თუმანიშვილი, მეფისაშვილი, ტულუკაშვილი, მამულაშვილი, ყარანგოზაშვილი, შეუდგნენ სხვა და სხვა წიგნების თარგმნას ქართულ ენაზე; ეგრეთვე დააწესეს სახელ-

– 82 –

მძღვანველო ქართული სკოლებისათვის. იმათში უფრო დიდი სახელი გაითქვა გორელმა ტულუკაანთ დავითმა“. (1)

ერთი ყურადსაღები საბუთიცაა ქართველთ მწერლებისა საქართველოში ქართველი კათოლიკეების ყოფნის შესახებ. ერთპირად თანხმა არიან თუ ძველი და თუ ახალი ქართველი მწერლები იმ ისტორიულის ფაქტის შესახებ, რომ XIII საუკუნიდგან ვიდრე დღევანდლამდე, ქართველი კათოლიკეები ყოფილან და არიან. მაგრამ ესრეთი ცხადი ისტორიული ჭეშმარიტება შებღალეს და უარ ჰყვეს თვით იმ საუკუნეში, რომელიც განთქმულია სწავლა-განათლებით და მეცნიერი კაცებით!!!

XVII საუკუნის ქართველი კათოლიკენი და საქართველოში მოსვლა
თეათინელთა წესის მისიონერებისა (1600-1640).

ამ საუკუნეშიაც) თუმცა საქართველოს უბედურების მეტი არაფერი უნახავს, კათოლიკობას ახალი და საუკეთესო დრო დაუდგა. ამ საუკუნის პირველ წლებშივე ევროპელ მისიონერებს კვალად გაეხსნათ გზა საქართველოში შემოსვლისა. შეუწყვეტლივ მოდიოდნენ და ჰყენდნენ კათოლიკობასთან ერთად ევროპის სწავლა-განათლებლასაც. ჩვენ, თუ სრულიად არა, უმეტესი ნაწილი მაინც შევკრიფეთ იმ საბუთებისა, რომელიც შეეხება იმ დროს საქართველოში მისიონერების მოსვლას, მათ შრომას და კათოლიკობის ხელახლავ გავრცელებას. მეტად შორს წაგვიყვანდა შეკრებილი საბუთები ყველა რომ შემოგვეტანა წერილში; ამიტომ მოვიხსენიებთ მარტო იმათ, რომელიც უფრო ყურადსაღებია.

მტერმა საქართველოს მოაშორა ლათინის მისიონერები, მაგრამ ქართველთა მთავრებისა და ერის გულში ვერ ამოხოცა მიდრეკილება და პატივი, რომელიც იმ მისიონერებისათვის ჰქონდათ ძველის დრო-

იდგანვე. ზემოდ მოყვანილ საბუთებს გარდა, ქართველების თანაგრძნობას მისიონერთადმი კვალად გვიმტკაცებს შემდეგ ფაქტებიც.

ალექსანდრე კახეთის მეფემ და მანუჩარ სამცხის ათაბაგმა სპარსეთში რა ნახეს ლათინის მისიონერები, თავიანთ სამეფოში გამოიწვიეს. მაგრამ სხვა და სხვა გარემოებისა გამო მისიონერებმა ვერ შეიძლეს მთავრების სურვილის დაკმაყოფილება. 1597 წ. სპარსეთში მოსული პორტუგალიელი მისიონერი ანტონიო ამ გარემოებას 1610 წ. ესრედ აგვიწერს:

„მანუჩარ ხან მთავარმა, რომელიც ქართველების ერთი სამთავროს პატრონია, ესრედ მითხრა ისპაჰანში, დიდათ მოხარული ვიქნები, უკეთუ რავდენიმე თქვენი მღვდელი წამომყვება ჩემს სამეფოში და თუ ერთ მკურნალსაც თან წამოიყვანს უფრო დიდად პატივცემული იქმნებიათო. იმავე დროს პატრი მელიქორი დეზანჟი, მეფის პალატში (სპარსეთში) ყოფნის დროს, დაჰპირდა წაჰყოლოდა ალექსანდრე მეფეს, საქართველოს ერთ მთავართაგანს, მაგრამ ლუდოვიკო პერეირე დელჩერდა, რო-

მელიც (ისპანიიდან) ელჩად იყო სპარსეთს გაგზავნილი, არ დათანხმდა მის წასვლას, რადგან არ უნდოდა მოშორება“ (1).

ესევე მისიონერი მოგვითხრობს, თუ მანუჩარ როგორ ხშირად დაიარებოდა მათ ეკკლესიაში და როგორ აღტაცებით ისმენდა მათ წირვა-ლოცვას.

1621 წ. ნეაპოლში ერთი პატარა, მაგრამ შესანიშნავი წიგნაკი დაიბეჭდა ამ სათაურით: „გულწრფელი მოხსენება საქართველოს სამეფოების შესახებ პატრი პავლე მარია ფაიანცელი დომინიკიანის მიერ“. იმ რამდენიმე ფურცლიან წიგნაკში ჩამოთვლილია საქართველოს ოთხი სამეფო, სხვა და სხვა გზა ევროპიდან საქართველოდ შემოსასვლელი, მოკლედ აღწერა მისის შემოსვლისა საქართველოში და ლაპარაკი ქართველებთან. აქ მოვიყვანთ იმ ნაწილს, რომელიც ჩვენს საგანს შეეხება.

„მე ნეტარის რომის პაპის წარმომადგენელი ელჩი აბაზ უძლიერესის სპარსეთის მეფის წინაშე, ვიყავი საქართველოში 1616 წ. ივნისის და ივლისის თვეებში. იქ რაც შევნიშნე შესახებ ქვეყნისა, მცხოვრებთ ბუნებისა, მათი სარწმუნოებისა და მათი კეთილი მომზადებისა მწყემსის (პაპის) უფროსობის აღსაარებლად, აქ მოვიხსენიე ძრვიელ მარტივად...

„კაცები თეთრი არიან და მშვენიერი სახისა, საკმაოდ პატიოსანი ზნეობა აქვსთ; თათრულად აცვიათ, თითქმის ყველას ტანისამოსი აბრეშუმისა აქვს, რადგან აბრეშუმი ბლომად იმოვება იქ; ძრვიელ მკვირცხლი ნიჭი აქვსთ და გულ ფიცხელნი არიან.

„დედაკაცები ტანმალაღნი და შვენიერი მოყვანილობისანი არიან; ცხენოსნობაც იციან, სანადიროდ მიმინო დაჰყავთ ხელით და თან დაჰქვთ შვილდ-ისარი და ისართსაწყობი.

„ქართველები ყველა ქრისტიანენი არიან ბერძნის ტიბიკონისა. აქვსთ მშვენიერი ეკკლესიები, ჩვენებურის მსგავსი; დიდრონი არ არიან და აქვსთ საშუალო ზომის სამრეკლო და ზარები.

„მარტო მღვდლებმა და განათლებულმა პირებმა იციან ბერძნული წერა-კითხვა და ენა, თათრულს თითქმის ყველანი ლაპარაკობენ, მაგრამ მათი საკუთარი და ბუნებითი ენა ქართულია, რომელიც, ვგონებ, ძრვიელ ადვილათ შეისწავლოს კაცმა. რავდენიმე ასო აქვსთ ჩვენებურის ასოების მზგავსი, მათი გამოთქმა, ვგონებ, ცოტათი განსხვავდებოდეს ჩვენებურის გამოთქმისაგან.

„ძლიერ დიდი პატივის ცემა აქვსთ ჩვენი უნეტარესის რომის პაპისა, რომელსაც აღიარებენ ამ ქვეყანაზე ქრისტეს მონაცვლედ. ამ პატივის დასამტკიცებლად მე ვითარცა პაპის სახელით სპარსეთის მეფესთან რომიდგან მოსულ მღვდელს ესრეთი მორჩილება გამომიცხადეს:

– 85 –

1) ხელებსა და ფეხებზე მაკოცეს) 2) გულმოდგინედ მთხოვეს კურთხევა თავიანთვის, თავიანთი შვილებისა, მამულისა და საქონლისათვის; 3) ჩემთან აღსარების თქმას ნატრობდენ, მაგრამ არ დავეთანხმდი; 4) დიდ პატივად რაცხვიდენ, როცა წავიდოდი მათ ეკკლესიაში, სადაც იძულებულ ვიყავი მუდამ ხელი გამეშვირა, რომ ეკოცნათ მღვდლებს, კაცებს და დედა კაცებს; 5) ჩემთვის ალერსის გამოცხადებას ერთმანერთს არ აცლიდენ; 6) სარწმუნოების შესახებ ბევრი საეჭო რამე მკითხეს, რასაც ჩვენში დიდ ყურადღებას არ ვაქცევთ, გაკვირვებით და სარწმუნოებით ისმენდენ ჩემს პასუხს; 7) ზოგიერთი თავიანთი ჩადენილი საქმე გამიმჟღავნეს და როდესაც ჩემგან სცნეს, რომ ცუდათ ექმნათ, მაშინვე სიმდაბლით შენდობა მომთხოვეს და უნდოდათ მათთვის შესაფერი საკანონო მიმეცა; 8) ვამხილე რა ზოგიერთი მათი ცრუ-მორწმუნება, შეცთომილება, მაშინვე ადვილად მოიშალეს.

„მათმა მღვდლებმა არა ერთხელ მითხრეს მათში გავრცელებული ერთი წინასწარმეტყველება: რომაელი ქრისტიანები, რომლებსაც დიდ ბედნიერად რაცხვენ, უნდა მოვიდეს ჩვენს ქვეყანაშიო. ეს წინასწარმეტყველება მათ წინაპრებს გაუღუქსავთ და ჩემს წინაშე რავდენიმე გზის იგალობეს.

„მრავალ გზის მითხრეს, რომ თქვენი მღვდლები ჩვენში რომ მოვიდენ, მაშინვე მივცემთ ეკკლესიებს, სახლებს და სხვა ყველაფერსო. უზომო წყალობად ჩასთვლიან, რომ ჩვენ უქადაგოთ და შვილები

გაუწვრთნათ.

„ამ ცოტა გარემოებისაგან შეუძლია კაცმა სცნოს, თუ რა დიდი იმედი უნდა გვქონდეს მათში კათოლიკე სარწმუნოების წარმატებისათვის“ (1).

ეს მოხსენება მოკლეა, მაგრამ ფრიად ყურად საღებია, რადგან ამ-ტკიცებს უძველესი დროიდან ქართველთა უცვალეველ თანაგრძნობას ლათინთა მოძღვართადმი და ეგრეთვე იმას, რასაც პაპი პავლე მესამე სწერდა ლუარსაბ მეფეს 1545 წ. და რასაც პაპი პიო მეორე 1458 წ. ამბობდა, ესე იგი საქართველოს ერი და მთავარნი პაპას სცნობდენ ყველა ქრისტიანების თავად და აღიარებდენ ქრისტეს მონაცვლედ. ამის მეტი არც კია საჭირო, რომ კაცი ნამდვილ და ერთგულ კათო-ლიკედ შეირაცხოს. ეგრეთვე ამ მოხსენებიდან სჩანს, რომ, თუმცა იმ დროს საქართველოში არ ყოფილან ლათინის მისიონერები, მაგრამ ერი სულით და გრძნობით კათოლიკე ყოფილა.

მის წინეთ, ესე იგი 1613 წ. საქართველოში ყოფილან ორი ლათინის მოძღვარი პატრი გვილელმო, წმიდა აგვისტინეს წესისა და პატრი ივანე თადეოზი კარმელიტანი. სამწუხაროდ, იმათი მოსვლის შე-

– 86 –

სახე განსაკუთრებული ცნობები არა გვაქს. ამას მხოლოდ იხსენიებს დომინიკიანი პატრი გრიგოლ ორსინი თავის მოხსენებაში, რომელიც 1626 წ. წარუდგინა რომაში პროპაგანდას საქართველოს შესახებ. ეს მოხსენებაც საკმაოდ შესანიშნავია და ამიტომ მოგვყავს შემდეგი ნა-წილი.

„ქართველთა შორის კათოლიკე სარწმუნოების გავრცელება ძრიელ ადვილ საქმედ მიმაჩნია და აი რატომ: 1) რადგან ადვილად დასაყვა-ვებელი, მორჩილი, უბრალო და კაი მდგომარეობის ხალხი არიან; 2) რადგან სამოციქულო რომის წმინდა საყდარს რავდენიმე გზის მორჩი-ლებისა, გულმხურვალეებისა და ერთგულების .გრძნობით სავსე წიგნი. მოსწერეს; 3) ესევე გულ-მხურვალეა სამოციქულო საყდრისადმი გავ-ლილ წლებში, ესე იგი 1613 წ. კახეთის მეფე თეიმურაზმა და სხვა ქართველმა თავადემმა დაუმტკიცეს პორტუგალელს პატივცემულ პატ-რი გვილელმოს *) წმიდა აგვისტინეს წესისას და კატალანიელს პატრი ივანე

თადეოზს კარმელიტანს, რომელიც დღესაც ცოცხალია. ორთავეს იქ ეკლესიები და ადგილები მისცეს საცხოვრებლად. ხსენებულმა თავადებმა იმ პატრებს სთხოვეს საიდუმლოების მიღება, მათთან აღსარება სთქვეს და ეზიარნენ მათისავე ხელით. ესრეთ საქართველოში აღასრულეს ყველა წესი და ტიბიკონი კათოლიკე სარწმუნოებისა, თუმცა ხსენებულმა მო-ნაზონებმა იქ ვერ დაამყარეს თავიანთი სახლი და ეკლესია აზაზ სპარ-სეთის მეფის მიერ ატეხილი სამწუხარო ომის მიზეზით, რადგან მათი იქ მოსვლის ცოტა ხნის შემდგომ მოხდა ომი და აზაზმა ბევრი ქართველ-თაგანი დაატყვევა, გადაასახლა და იქაურობა ერთიან მოაოხრა, რაის გამო თეიმურაზ მეფე თავის თავად-აზნაურებიანათ ივლტოდა; 4, კა-თოლიკე სარწმუნოების ადვილად გავრცელება მით უფრო დასაჯერებე-ლია, რომ ქართველები მეტად ღვთის მოშიშნი არიან, სარწმუნოების ერთგულნი მსახურნი, მოსაგნი ღვთის მშობლისა, მთავარ მოციქულთა პეტრესი და პავლესი და სხვა წმიდათა, მეტადრე წმიდა გიორგისა, რო-

მელსაც განსაკუთრებით თავყვანს სცემენ მთელ მსოფლიოში, სადაც-
კი სარწმუნოების გავრცელება საჭიროა, ხსენებული ქართველების ქვე-
ყანა პირველი უნდა იყოს, ამიტომ მე ყველაზედ უმცირეს სამოცი-
ქულო მისიონერთაგანი სიმდაბლით და დიდის თხოვნით ვავედრებ მას
ჩვენს უწმიდეს უფალს პაპს ურბანო მერვეს და პრაპაგანდას, რადგან

---

*) პრაპაგანდის ერთი წერილიდგან სჩანს, რომ პატრი გვილელომ საქართვე-
ლოში მოსულა 1608 წ. მეფეს და პატრიარქს დიდის პატივით მიუღიათ. თავისი მო-
ნასტრის საქმეების გამო შემდგომ გაბრუნებულა ისპაჰანს, გარნა ქართველთ პატრი-
არქი ბევრს შეხვეწნია, აქ ისევ მალე მობრუნდიო. როდესაც გამობრუნებულა კვა-
ლად საქართველოში, გზაში თათრებს მოუკლავთ.

– 87 –

ქართველი ერი დიდათ ღირსია სამოციქულო საყდრის მადლისა და წყა-
ლობისა... ზემოხსენებული მიზეზების გამო, ესე იგი, რომ დიდი პა-
ტივი აქვსთ პეტრესი და პავლესი, რომისა და რომის პაპისა". (1).

ესეც ცხადად და ერთ პირად ამტკიცებს ქართველების კათოლი-
კობისადმი მიდრეკილებას და იმათი ერთის ნაწილის კათოლიკობასაც,
რადგანაც კათოლიკე მღვდლებისაგან საიდუმლო მიუღიათ და იმ
მღვდლე-

ბსაც ყველა საიდუმლო და კათოლიკე წესები შეუსრულებიათ. ამის
ასრულება შეუძლებელი იქმნებოდა, ერი კათოლიკე რომ არ ყოფილი-
ყო. ქართველების ერთგულება და გულმხურვალება კათოლიკე სარწმუ-
ნოებისადმი ძლიერი რომ არ ყოფილიყო, ესე სხვა და სხვა დროს მრავ-
ვალნი პირნი არ მოიხსენიებდენ მათ იმნაირის ქებით და თანაგრძნო-
ბით.

იმავე დომინიკიანელმა გრიგორ ორსინმა ეგრეთვე აღწერა სპარსე-
ლებისგან საქართველოს აოხრება და ქეთევან დედოფლის წამება, რად-
გან იმ დროებში, ესე იგი 1624 წ ორსინი სპარსეთში იყო*).

იმ ხანებში, როგორც ცოტა ქვემოთ ვნახავთ პროპაგანდის წერი-
ლიდგან, ერთი დომინიკიანი ანჯელო ჩითადინელიც ყოფილა საქართვე-
ლოში, მაგრამ დაბეჯითებით არ ვიცით, თუ რომელ წელში. ეს კია
რომ 1625 წელზედ უწინ უნდა ყოფილიყო. იმისი წარდგენილი მოხ-
სენება ვერ ვიპოეთ. გარნა ქვემო წერილიდგან სჩანს, იმასაც, მსგავსად
ზემოდ დასახელებული მისიონერებისა, პროპაგანდისათვის მოუხსენებია,
რომ ქართველებს დიდად უყვარსთ რომის ეკლესიაო.

სახელოვანი მგზავრი, რომელი პატრიციო პეტრე დელლა ვალლე
ამბობს, რომ ზემოხსენებული პატრი ივანე თადეოზი კარმელიტანი შაჰ-
აბაზმა გაუგზავნა თეიმურაზს, რათა მისი პირველი ცოლის სიკვდილის
გამო ნუგეში ეცა და მიესამძიმრებინაო. ესევე მგზავრი დასმენს, რომ
მეფემ, ალავერდელმა მიტროპოლიტმა და ქართველმა თავადებმა ის პა-
ტრი მიიღეს დიდის პატივით იმიტომ კი არა, რომ შაჰის გამოგზავნილი
იყო, არამედ უფრო იმიტომ, რომ კათოლიკე მღვდელი იყო; რაის
გამო თავიანთ ეკლესიაში აწირვინეს, ეკლესია და სახლიც მისცეს,
რათა მათთან დარჩენილიყო.

ჩვენს მწერლობაში საკმაოდ ცნობილია ქართველების ნამდვი-
ლი და ერთგული მეგობარი პეტრე დელლა ვალლე, რომელმაც ესდე-
ნი თანაგრძნობა და შემწეობა აღმოუჩინა სპარსეთში ტყვედ წაყვანილ

*) მისიონერების სიტყვით, შაჰ-აბაზს რა აუოხრებია საქართველო, სპარსეთს ტყვედ წაუყვანია 60 ათასი კომლი და მათ მაგიერ შემდეგში ბლომად გადმოუსახლებია სპარსელები და სომხები.

– 88 –

ქართველებს და განსაკუთრებით ანუგემა დატყვევებული ქეთევან დედოფალი. იმან რაც ნახა და გაიგონა საქართველოსა და მისი გაჭირვებულის ერისა, თითქმის ყველა აღწერა თავისი მგზავრობის წიგნში, მეტადრე თავის მოხსენებაში, რომელიც 1625 წ. წარუდგინა პაპს ურბანო მერვეს საქართველოს შესახებ. იმან თავის წერილებში არა ერთგზის აღნიშნა ქართველების მიდრეკილება კათოლიკობისადმი, მათი სიყვარული, პატივისცემა და გულმხურვალება რომის პაპისადმი. იმანვე სთქვა, რომ ცხადად არა სჩანს, ქართველებიც ბერძნებსავით გამოდენ თუ არა კათოლიკე სარწმუნოებასაო. სხვა მისიონერებთან ერთად ისიც მოწმობს, რომ ბოლო დროებში ქეთევან დედოფალს კარმელიტანების წესის პატრები ეწეოდენ სულიერად და მათი ჩაგონებით გამხნეებული კათოლიკედ აღესრულაო. ვრცლად მოგვითხრობს, სპარსეთში ქრისტიანედ დარჩენილი ქართველები როგორ ერთგულად მისდევენ კათოლიკე სარწმუნოებას და რომ იმ ქართველებს ხშირად თვითვე ნათლიად უდგებოდა; მოგვითხრობს ეგრეთვე, როგორ ხშირად დაიარებოდენ პატრების წირვაზე, სხვათა შორის, ბატონი მერაბ, რომელიც სიმონ მეფეს სიკვდილამდე ტყვეობაში ახლდა, მისი შვილი ბატონი ვახტანგ და მისი ძმის წულუბი ბატონი ბეჟან და ავთანდილ და სხ... ერთის სიტყვით, დელლა ვალლემ დიდად შეაბრალა ურბანო პაპს საქართველო და მისი ერი; მათი ერთგულების გარდა, ისიც მოახსენა, რომ ქართველები მუდამ ებრძვიან ქრისტიანობის ყოვლად ძრიელ მტრებს სპარსელებს და ოსმალებს სარწმუნოების დაცვისათვის; მტრებს არა ერთხელ ამოუწყვიტეს ერთიანად მხედრობაო, ამიტომ რომის ეკლესია დიდად დავალებულია ქართველებისაგან, რომელნიც ღირსნი არი-

ან, სარწმუნოებრივის დახმარების გარდა სხვა შემწეობაც აღმოუჩინოთ და სხ... ქართველების გულკეთილობამ, უბრალოებამ და მათმა სიყვარულმა კათოლიკობისადმი დელლა ვალლე იმ ზომამდე მიიზიდა, რომ თავისი პირველი ცოლის სიკვდილის შემდგომ, მეორე ცოლად შეირთო ერთი ახალგაზდა ქართველი ქალი, თინათინ წიბა (di ziba), სპარსეთში დედასთან ერთად ტყვედ წაყვანილი, იქვე დაობლებული და თავისისავე დახსნილი. დელლა ვალლემ სახელი შეუცვალა და მარიუჩა დაარქვა თინათინს, რომელიც თურმე დიდად უყვარდა ქეთევან დედოფალს.

ზემოდ დასახელებული დომინიკიანი პატრების მოხსენებამ და პეტრე დელლა ვალლეს მოთხრობამ ისე იმოქმედა რომის პაპსა და კარდინალებზე, რომ მალე მიაქციეს საქართველოს ყურადღება, შეუდგნენ თათბირს და გადასწყვიტეს დაუყოვნებლივ მისიონერები გაეგზავნათ. პაპის ბრძანებით, პროპაგანდის კარლინალებმა 1626 წ. მაისის ოთხს, გადასწყვიტეს, რომ საქართველოს მისიონი მიენდოთ თეათინის

– 89 –

წესის მონაზონებისათვის, რომლებსგანაც ხუთი დანიშნეს აქ წამოსასვლელად. გარნა დელლა ვალლემ კარდინალებს არ ურჩია პირველადვე

ხუთის მონაზონის ერთად გაგზავნა შიშის გამო ოსმალებისა, რომლებიც მკაცრად ადევნებდნენ თვალყურს მისიონერებს და ადვილად არავის უშვებდნენ აქეთ. იმისი რჩევის თანახმად კარდინალებმა დაადგინეს ხუთის მაგიერ სამი მონაზონის გამოგზავნა, პეტრე ავიტაბილეს წინამძღვრობით. ეს გარდაწყვეტილება პირაპაგანდამ აცნობა პეტრე ავიტაბილეს შემდეგის წერილით:

„მათ ღირსებას პეტრე ავიტაბილეს, თეათინელების მონაზონს.

„პროპაგანდის კრებამ, 4 მაისისამ, განიხილა თქვენი წერილი და გამოიძია თქვენი ამხანაგების ვინაობა, აგრეთვე მიიღო თქვენი უფროსი ჯენარლისაგან კაი მოწმობა თქვენის და თქვენის ამხანაგების ნიჭიერებისა და კარგის თვისების შესახებ. ამიტომ ბატონმა კარდინალებმა გარდასწყვიტეს თქვენის ამხანაგებითურთ გაგზავნონ ქართველებთან, მეტადრე გვაუწყა, რომ კარგად მომზადებულნი არიან წმიდა სამოციქულო საყდართან შესაერთებლად. აწ შეგიძლიათ თქვენის ამხანაგებითურთ წასასვლელად მოემზადოთ ლოცვითა და თავგანწირულებით წმიდა მისიონისათვის; შეგიძლიათ მათაც უჩვენოთ ამ წერილის ერთი პირი. როცა აქ მოხვალთ, თანახმად თქვენი უფროსის ბრძანებისა, რომელსაც აქამდე მიიღებდით კიდეც, ხსენებული პეტრეც მოგცემს შესაფერს და საჭირო დარიგებას. ჩვენც მოგცემთ თავის გასაცნობელ ხსენებულის მისიონისათვის. ღმერთსა ვთხოვ, გაკურთხოს და გარდმოგივლინოს თავისი წმიდა მადლი. რომით, 9 მაისისა, 1626 წ." (1).

პატრებს პეტრე დელლა ვალლემ ყოველი საჭირო დარიგება მისცა მომავალის მგზავრობისათვის თუ ოსმალებთან და თუ საქართველოში. ეგრეთვე პროპაგანდამ, საჭირო ნივთების გარდა, მისცა მათ 11 სხვა და სხვა სასულიერო უფლება და პრივილეგია, რათა დიდის სიადვილით და ნაყოფიერად აღესრულებინათ თავიანთი მისიონი საქართველოში. ესრედ მომზადებულნი იმავე წელს ივლისის 23 დღესა წამოვიდნენ რომიდგან საქართველოსკენ და თან წამოიღეს პაპის ოთხი წერილი საქართველოს ოთხ მეფესთან, ესე იგი, გურიელთან, დადიანთან, იმერეთის მეფესთან და თეიმურაზთან, რათა კარგად მიეღოთ ის მონაზონები და ნება მიეცათ საქართველოში კათოლიკე სარწმუნოების ქადაგებისა. პროპაგანდამაც იმათ ერთი წიგნი გაატანა დასავლეთის საქართველოს მიტროპოლიტთან. აქ მოვიყვანთ იმას და თეიმურაზთან

მოწერილ წიგნსა. ხოლო დანარჩენებს მოვიყვანთ ყველას თავის შესაფერადგილს.

„დასავლეთის *) ქართველთა მიტროპოლიტს

„თქვენო ყოვლად ბრწყინვალე უსამღვდელოესობავ.

„პროპაგანდის კრების ბატონმა კარდინალებმა სხვა და სხვა მოხსებიდგან და ამ ბოლო დროს წერილიდგან, რაიც წარმოადგინა დომინიკიანე ანჯელო ჩითადინელმა, რომელიც დიდი ხანი არ არის, მანდიყო, სცნეს დიდი სიყვარული ქართველი ერისა რომის წმიდა ეკკლესიისა და სამოციქულო საყდრისადმი, რომელზედაც სჯდა მთავარ მოციქული დიდებული პეტრე და განსაკუთრებული ერთგულება, რომელიც აქვსთ რომაში დასვენებულის იმავ წმიდა პეტრესა და პავლეს ნაწილებისადმი. რადგანაც კარდინალებსა სურსო ამ სიყვარულისათვის

ქართველთა ერს მიაგონ სამსახური, როგორათაც იმავე ერს მიაგეს ნეტარ ხსენებულმა რომის მღვდელთა მთავრებმა პიო მეორემ და პავლე მესამემ, ამიტომ გადასწყვიტეს გამოგზავნონ სამი მღვდელი პატრი პეტრე ავიტაბილე, პატრი ფრანჩისკე აპრილი და პატრი იაკობ სტეფანო, რათა მოვიდნენ, ნახონ თქვენი მეუფება, ვითარცა სასულიერო მთავარი მაგავე ერისა და გაგიზიარონ სხვა და სხვა განზრახვა მოქმედებისა თქვენის ერის და თქვენის სულის ცხონებისათვის. ხოლო უკეთეს თქვენთვის სათნო საყოფელი იქმნეს ამ აზრით მათი ნახვა, მოუსმინეთ და ერწმუნეთ ყველაფერში, რაც კი მოგახსენოსთ ბატონი კარდინალების მხრივ. გარდა ამისა თქვენს მფარველობას ავედრებენ ხსენებულ მღვდლებს და დიდათ გთხოვენ, რაოდენათაც შესაძლებელია, ადვილად მოუპოვოთ სადგომი სახლი და ეკკლესია, რათა შეიდლონ წირვა-ლოცვა და ყოველი სულიერის მსახურების ასრულება, რაც კი შეეხება სულის ცხონებას. დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რაც სიკეთეს ხსენებულ მღვდლებს

მიაგებთ, კარდინალები ისე ჩასთვლიან, ვითომც იმათთვის მიგეგოსთ და მზათ იქმნებიან, როცაკი საჭირო იქმნება, თქვენს მეუფებას სამსახური გაუწიონ. ღმერთს სთხოვენ თქვენთვის ყოველ გვარს ბედნიერებას. რომით, 20 ივნისს, 1626 წ." (1).

წერილებიდან არა სჩანს, ამის პასუხი მიიღეს თუ არა.

მოგვყავს ურბანოს პირველი წერილი თეიმურაზთან.

„პაპი ურბანო მერვე, თეიმურაზს, კახეთის მეფეს.

„კეთილშობილო მეფევ) მშვიდობა და ღვთის წყალობის ნათელი, საქართველო, ეგრეთ უხვი თვალ უწვდენის ტყეებით და დამშვენე-

---

*) სიტყვა „დასავლეთი“, ჩვენის აზრით, შეცდომით არის ნახმარი, უნდა იყოს „აღმოსავლეთი“.

ბულის ჭირნახულით, მალე მოირწყვის დაუშრეტელი წყაროს წყლით, უკეთეს გამოიღო ნაყოფი, რომელსაც ევროპა და რომა მოელის. ჩვენ გვრწამს მომავალი მისი ბედნიერება. გიგზავნით ღვთიურ მეცნიერებაში განსწავლულ მღვდლებს, რომლებიც სხვას არას ნატრობენ, თუ არ ერის გაბედნიერებას. უკეთეს ესენი თქვენს ქვეყანაში დაადგინეთ, თქვენი მამობრივი მფარველობა არ მოაკელით და თუ თქვენმა ერმაც გულმოდგინებით მოუსმინა მათ სიყვარულით სავსე სიტყვები, მაშინ ჩვენთა მეფეთა საპატიო და ეგოდენთა გვართა სამკვიდრებელი რომის ქალაქი დიდად და უზომოდ დავალებულ იქნება თქვენგან. იტალიისათვის დიდად სასიქადულოა, რომ კახეთის მეფემ მოუსმინოს რჩევა მღვდლებს, რომელთაც უნდათ განამზადონ გზანი უფლისანი და წრფელ-ჰყონ ალაგნი მისნი. როგორა გგონიათ, კეთილშობილო მეფევ? განა ცოტა რამეა ის სიკეთე, რასაც ჩვენი მღვდლები თქვენის დიდებულებისაგან მოელიან, ეგრეთვე რომის ქება და უმაღლესის მწყემსის მომადლიერება? უკეთეს თქვენი უმაღლესი ნიჭი ნატრობს დიდებას, ცხადია, არაფერს დაზოგავთ, რათა თქვენი სახელი იქოს და იდიდოს ქრისტიანების დედა ქალაქსა და ყველა ტომთა საერთო სამშობლოში. რადგან თქვენის სამსახურით, რომელსაც მოგვაგებთ, ღირსი შეიქმნებით ყოვლის მპყრობელის განსაკუთრებულის მფარველობისა, იმ ყოვლის მპყრობელისა, რომელიც თავისად რაცხს ყველა სამსახურს,

რასაც კი მიაგებენ უცხოთა და გლახაკთა, ეგრეთვე ჩვენც დაუცხრომელად ვილოცავთ უფლის მიმართ, რათა გაგიღოს ზეცის კარი, გიწინამძღვროს თავისი სჯულის გზით და შემდგომ მოგაგოს უკვდავების და გამარჯვების სუფევა. თქვენი ერიც დიდად კმაყოფილი დარჩება ამ მღვდლებისგან, რადგან ესენი ევროპიდგან აზიას იმიტომ კი არ მოდიან, სიმდიდრე, ანუ შეძლება რამ შეიძინონ, არამედ მათი მიზანი და ნატვრა მარტო ერის ბედნიერება და მეფეთათვის დიდების შექმნაა. ოჰ! რაოდნათ ბედნიერ შეიქმნებით, უკეთუ ეცდებით, რომ თქვენმა ქვეშევრდომმა ერმა მოისმინოს მათი სასარგებლო მოძღვრება, რომელიც ამოღებული აქვსთ ქრისტეს მკერდიდგან, და რომელსაც შეუძლია კაცი ანგელოზად აქციოს და ქვეყანა სასუფეველად შესცვალოს. რომამდე მოაწია ყველა თქვენის უბედურების ამბავმა და მასთანვე მოგვითხრეს საოცარი და შეუდრეკელი სიმხნე, რომელიც თქვენ გამოიჩინეთ. ეგრეთვე ვუწყით, თუ რაოდენი სიმტკიცე სარწმუნოებისა გამოიჩინა დედა თქვენმა, რომელმაც ქრისტიანობაზე ხელის აღებას თავისი სამეფოს დაკარგვა და სიკვდილი არჩია. მაშ, ეგოდნათ განთქმულის დედის შვილო და ეგოდენტა განსაცდელთა მძლეველო, მოუსმინეთ ჩვენს მღვდლებს ყოველი რჩევა, რომელსაც მოგახსენებენ სარწმუნოების სა-

– 92 –

ხელით და რომელიც შეიქმნება მშვენიერი სამკაული თქვენის განუდრეკელი მხნეობისა. ხოლო ჩვენის სამოციქულო კრებულით ჩვენც დიდათ აღვამაღლებთ თქვენს სახელს და ვევედრებით ღმერთს, რომ მოსცეს მხნეობა და ძლევა მოსილება თქვენს მხედრობას, რათა გამარჯვებული ქვეყნიერს მტრებზე, გვირგვინოსანი, წარსდგეთ საუკუნო ბედნიერების მამულში. რომით, 4 ივლისს, 1626 წ.“ (1).

აი ესრეთი თავის გასაცნობელის წიგნით აღჭურვილნი გაუდგნენ გზას ის სამი მისიონერი, მოვიდენ მესინას და იქ თავიანთი ძნელი მგზავრობის სამზადისს შეუდგნენ. მესინაში სამგზავროდ მზადებასა და ხომალდის ცდაში რომ იყვნენ, მოულოდნელად მოვიდა თეიმურაზ მეფის ელჩი, რომელიც გაეგზავნა პაპთან, ისპანიის და ევროპის სხვა მთავრებთან, რათა შემწეობა ეთხოვა სპარსეთის წინააღმდეგ. ქართველთა ელჩის მოსვლამ დიდად განახარა სამი მისიონერი და დანარჩენი იქ მყოფნი მათის წესის მღვდლები, რომლებიც დიდის პატივით მოეპყრნენ და მიაგეს ყოველნაირი სამსახური, რაც კი შესაძლებელი იყო. სანამ თეათინელების მგზავრობის ამბავს განვაგრძობდეთ, საჭიროდა ვსთვლით იმ ქართველის ელჩისა ვსთქვათ ცოტა რამ.

თეათინელი წესის ისტორიკოსები იმ ქართველთა ელჩისას მოგვითხრობენ შემდეგ ამბავს. იგი იყო წმიდა ბასილის წესის მონაზონი, ნიკიფორე ერბახი, ანუ ერბაჩო (საქართველოში ნიკოლოზ ბერად წოდებული) და ახლდა თან ორი თავისის წესის მონაზონი (ცხადია, ქართველები) და ერთიც მოენე. თუმცა ბევრი თანმხლებელი არა ჰყავდა, მაგრამ მისი ღირსეული ქცევა ცხადყოფდა მის დიდებულობას, განკრძალულებას და პატიოსნებას და თავის მონაზონებრივის ცხოვრებით ყველას თავს აყვარებდა. თავის მამისას ამბობდა, რომ ერთი უპირველესი თავადთაგანი და საქართველოს ჯარის უფროსი იყო, მრავალ გზის დაუმარცხებია სპარსელები და სხვათა შორის, ერთხელ 20,000 ქართველით ამოუწყვეტია 90,000 კაცი სპარსელების ჯარისა. ევ-

როპაში ამის წასვლის დროს, საქართველოს ჯარის უფროსად ყოფილა მისივე ბიძაშვილი, რომელიც არა ნაკლებ მხნეობას იჩენდა ომში. სამ-წუხაროდ, იმ პირების საკუთარი სახელი მოხსენებული არ არის. ხოლო ნიკიფორეს ძმის წულს (ანუ დის წულს) ჰრქმევია ზურაბ ერისთავი ყარაყალხანისა (Caracalcan).

ელჩს დიდად გაეხარდა, რა სცნო, სამი მისიონერი პაპის წე-რილითურთ მიდიოდა მეფე თეიმურაზთან.

თეათინელებმა ნიკიფორე გაისტუმრეს ნეაპოლს, საცა მიიღეს იგი დიდის პატივით მათისავე წესის მღვდლებმა. ნეაპოლიდგან ქართველთ ელჩი პირდაპირ მადრიდს წავიდა, რათა ისპანიის მეფე აღედრა სპარ-

– 93 –

სეთთან საომრად. გარნა მის ელჩობას მადრიდში პირველად დიდი ყუ-რადღება არ მიაქციეს, რაის გამო ნიკიფორე იძულებული გახდა, ქა-ლაქის ერთ საზოგადო სასტუმროში დამდგარიყო. მაგრამ მალე მისმა ნეაპოლში ნაცნობმა თეათინელმა ბერებმა მადრიდს თავიანთი წესის მღვდელს მისწერეს ნიკიფორეს ვინაობა და ამ სახედ, მისი საშუალებით, იგი გააცნეს ისპანიის მთავრობას. უკანასკნელი რა დარწმუნდა, ნიკი-ფორე მართლა ელჩი იყო, საჩქაროდ დიდის აშბით წაყვანინა საზოგადო სასტუმროდგან და დააბინავა ერთს სახელმწიფო პალატში, სადაც მის ღირსებას შესაფერად მოეპყრო; იქიდგანაც რომას დიდის დიდებით გამოისტუმრა.

თუმცა ნიკიფორე ისპანიის მთავრობისგან კმაყოფილი გამობრუნდა, მაგრამ არა სჩანს, თუ რა შემწეობა აღმოუჩინეს. ის კი ცხადია, რომ მისი თხოვნა სპარსეთის მიმართ ომის გამოცხადებისათვის ადვილი ასა-სრულებელი არ იყო, რადგან იმ დროს ევროპის მთავრები სპარსეთს მეგობრულად ეპყრობოდენ, რათა მასაც ევროპელებთან ერთად ებრძო-ლა ოსმალეთის წინააღმდეგ.

ნიკიფორე, ანუ ნიკოლოზ რომას ჩავიდა თუ არა, დიდის პატივით მიიღეს, რადგან ისპანიაში მყოფის პაპის ნუნციოსგან შეიტყეს, რომ ისპანიის მეფეს იგი მიეღო, როგორც ქართველი მეფის ელჩი. ხოლო პაპმა ის მაშინ მიიღო, როდესაც კათოლიკე სარწმუნოება აღიარა. (1) ნიკოლოზმა პაპს მიართვა თეიმურაზ მეფის წერილი, რომელიც დი-დად ყურადსაღებია, რადგან ამ წერილით მეფე აღიარებს თავისს სარწმუ-ნობას, პაპს ქრისტიანების მამად და მთავრად სცნობს და ჰპირდება ყველა ნაირს მორჩილებას და პატივს.

აი მისი წერილი:

„რომის დიდს მწყემსსა.

„სახელითა მამისათა და ძისათა და წმიდისა სულისათა. აღვიარებთ და თაყვანს ვცემთ იმავე ერთარსებას, ერთს ღვთაებას და ერთს სუფე-ვასა. სიხარულით სავსე მოგმართავთ და ვისწრაფვით თქვენის სიწმინ-დისადმი, რადგან სარწმუნოება და სწავლა-მოძღვრება, რომელიც მოციქულებმა ასწავეს, განუხრწნელად დავიცევით და ეგრეთვე კვალად აღვედით ჩვენს ივერიის სამეფო ტახტზე. აღმოსავლეთიდგან გწერთ რომას,

საიდგანაც, როგორც მხე, დიდად ბრწინავთ და ანათებთ მთელს ქვეყა-ნას და, ვითარცა ქერაბიმი და სერაბიმი, სჭვრეტთ ყოვლად წმიდა სა-მებასა, ეგრეთვე ჰვენთ სოფლად ნათელს, რომელსაც ღვთის მიერ

ღებულობთ: თქვენ ხართ პატივი ქრისტესი და საფუძველი სარწმუნოებისა, რაც წინასწარმეტყველთა და მოციქულთა ჰგადაგეს, თქვენ ყოველივე უწყით. პეტრემ განასწავლა სოფელი და განაბრწყინა. ესევე

– 94 –

ვალდებულება გაძევსთ თქვენ. აღჭურვილი ერთისა და იმავე ძალითა თქვენ ხართ ყველაზე უდიდესი და უმეტესად ამაღლებული მწყემსი. ამ წერილით მოკრძალებულნი წარვსდგებით თქვენს წინაშე და რიდითა და მისალმებით ვემთხვევით თქვენს მოციქულებრივ ფერხთა, ვინაიდგან ყველას უკვდავების წყალს ასმევთ საუკუნო ცხოვრებისათვის. ვითხოვ თქვენ-

გან კურთხევას და ცოდვების შენდობას, რადგან თქვენ ხართ სვეტი სარწმუნოებისა, მთავარი მთელი ქვეყნისა და უპირველესი საყდარი ყოველთა. დარწმუნებული ვართ, რაც უნდა გთხოვოთ, ყოველსავე სიამოვნებით მოგვანიჭებთ. ღვთის შეწევნით და თქვენის უწმიდესობის ლოცვაკურთხევით მივიღეთ მეფობა. აწ გთხოვთ, თქვენის ბრძანებით დაგვამტკიცოთ. ჩვენც ჩვენის მხრივ გპირდებით მორჩილებას და პატივისცემას. ოსმალებთან და სპარსელებთან მუდამ უთანხმოება გვაქვს და ხშირადაც ჩხუბი მოგვდის მათთან. მაგრამ ღვთის შეწევნით არცერთ მათგანს დავემორჩილეთ. მხოლოდ თქვენი ქვეშევრდომნი ვართ, რაც გნებავსთ, გვიბრძანეთ და ყველაფერს აღვასრულებთ. როგორათაც ღმერთი მამა ყველა არსთა, მსგავსათვე თქვენც ხართ მამა ყოველთა მორწმუნეთა. თქვენის შუამდგომლობით მსურს დაკავშირება ისპანიის მეფესთან. ამის შესახებ მას მივწერეთ: ამიტომ გევედრებით და გთხოვთ, თქვენც ეცადოთ, რათა იგი დათანხმდეს. მღვდელი ნიკიფორე მორწმუნესთ ამ წერილს, რომელიც აღვწერეთ ძრიელ მარტივად. აწ ჩვენი უდიდესი ნატვრა ეს არის, რომ შევიქმნეთ სათნო საყოფელი თქვენის უწმიდესობისა. თქვენ ხართ პირველი საყდარი და გაქვსთ უსაზღვრო ხელმწიფება. გვიბრძანეთ და ყველაფერში დაგემორჩილებით. ქართლით, 20 ნოემბერს, 1622“. (1).

ეს წიგნი ქართულად დაწერილი მიუტანია ნიკიფორეს რომას და იქ უთარგმნიათ ლათინურად. ჩვენ ბევრი ვეძებეთ, მაგრამ, ჩვენდა სამწუხაროდ, ვერ ვიპოვე ქართული დედანი.

თეიმურაზ მეფის მხრივ ამაზე უკეთესი წერილის მიწერა და პაპისადმი უკეთესად გამოცხადება თვისთა კათოლიკე გრძნობათა, რიდისა, პატივისა, მორჩილებისა და სიყვარულისა, აღარ შეიძლებოდა. ეს წერილიც ცხადად ამტკიცებს იმას, რომ, როგორც ზემოდ ვსთქით, ქართველი ერი სულით და გულით კათოლიკე იყო, თვით იმ დროსაც, როდესაც საქართველოში ლათინის მისიონერები აღარ მოიპოვებოდნენ.

აქ ესეც უნდა შევნიშნოთ, რომ ამ წერილის სინამდვილე საეჭვოდ შექმნა ერთმა გარემოებამ: თეიმურაზს შემდეგ უარი უყვია, პაპთან წიგნი არ მიმიწერიაო. ამ ამბავს თეათინელი მისიონერი ლამბერტი ესე აღგვიწერს: „შეიძლება კაცმა იჭვი შეიტანოს, რომ ნამდვილი მისი დაწერილი იყოს, რადგან როდესაც ჩვენ მივედით საქართველოში და გა-

– 95 –

დავეცით პაპის წიგნები, მან ცხადად უარჰყო, პაპისათვის არასოდეს

მიმიწერია წიგნიო. ცხადია, იმიტომ სთქვა, რომ ვერ გაბედა ამნაირი თავისი საქციელი გაემართლებინა საზოგადოების წინაშე, შეეშინდა შეურაცხყოფისა ბერძნების მხრივ, რომლებიც იმ დროს მასთან იყვნენ, ვინაიდან ბერძნებს დიდად სძულსო პაპის მიმართ მორჩილება. ეს აზრი მე მტკიცედ მიმაჩნია და ვერ დავიჯერებ, ნიკიფორეს ის წიგნი გაეყალბებინოს, რადგან მასთან ათი წლის განმავლობაში დაახლოვებული ვიყავ და დავრწმუნდი, რომ იგი იყო გულწირფელი, წყნარი თავის საქმეში და ყოვლად მტკიცე რომის მღვდელთმთავრისადმი პატივისცემაში. (1).

ნიკოლოზ რომაში ერთ წელიწადზე მეტი დარჩა. მიზეზი ხანდახმულობისა ის იყო, რომ მას თეიმურაზის მეფის წერილის გარდა, სხვა არაფერი მოწმობა ჰქონდა, რომელსაც უეჭველ ეყო მისი ელჩობა. რომაში დიდის პატივისცემით მიიღეს, მაგრამ მის თხოვნას პირველშივე ჯეროანი ყურადღება არ მიაქციეს. ამიტომ ვენეციაში მისწერეს იქ მიმსვლელის მგზავრებისგან რამე შეეტყოთ მისის ვინაობისა. ჯულფელმა (სპარსეთშია) ვაჭრებმა, თეიმურაზის ამბავი, რაც კი შეეტყოთ, მიუთხრეს, მაგრამ ნიკიფორესიკი არაფერი იცოდენ. მისი რომაში დიდხანს დარჩენა უნაყოფო როდი ყოფილა. გარდა იმ საქმისა, რისთვისაც იყო მოსული, დიდად ხელი შეუწყო შედგენას ქართულ-იტალიურის ლექსიკონისას, რომელიც დაიბეჭდა რომაში 1629 წ. (2). საკმაოდ შეისწავლა იტალიური *) და მასთანვე ცოტა ქართულიც ასწავლა სტეფანე პაოლინას, რომელმაც ნიკიფორესთან ერთად შრომა მიიღო იმ ლექსიკონის გამოცემისათვის. ნიკიფორემ დიდი მონაწილეობა მიიღო აგრეთვე რომაში ქართულის სტამბის დაარსების საქმეში. პაპს და კარდინალებს კარგად გააცნო საქართველო და მიუთხრა თეიმურაზ მეფის თავგადასავალი. ვაპირებთ ამ საგანზე მისი ნალაპარაკევი თეიმურაზის სხვა ამბებთან ერთად ცალკე წერილში მოვიყვანოთ. რომაში ნიკიფორემ თეიმურაზი გააცნო თეოფილეს. სახელით, ეგრეთვე პირადათაც განუმარტა და განუმეორა პაპს ყოველივე, რასაც თეიმურაზ წერილით თხოულობდა, ესე იგი; 1, რომ კანონიერად ეცნო და დაემტკიცებინა თეიმურაზ ივერიის მეფედ; 2, მეფისათვის წერილი მიეწერა, ახსნა ებოძებინა და მიეღო იგი რომის ეკკლესიის შვილად; 3, მიეწერა ისპანიის მეფისათვის და ეცნობებინა, რომ თეიმურაზ შეიქმნა პაპის ერთგულ შვილად და მისი თავი შეევედრებინა მისთვის; 4, ეგრეთვე თავის

---

*) ნიკიფორეს რომ შესწავლია იტალიური, ამას თვით ლამბერტიც მოწმობს, რადგან მასთან, როცა საჭირო იყოს, იტალიურად ლაპარაკობდა.

გასაცნობელი წერილი მიეწერა ნეაპოლისა და პოლონეთის მეფეთათვის, რადგან მათ ქვეყნებზე უნდა გაეგლო ნიკიფორეს საქართველოში დაბრუნების დროს. მასთანვე ნიკიფორემ წერილით წარადგინა მოხსენება იმის შესახებ, თუ ქართველთ ერი რა სარწმუნოებას აღიარებდა. 20 ივნისს 1628 წ. გამოიძია პროპაგანდის კრებამ, როგორც ზემოდ მოვიხსენიეთ, და ერთპირად დაადგინა, ქართველები ძრიელ ცოტათი განსხვავდებიან კათოლიკე სარწმუნოებისგანო. (1).

იმავე დროს საჭიროდ დაინახა ნიკიფორემ, ევროპის სხვა სამთავროებიც დაეგლო და საქართველო გაეცნო მათთვის. პაპს სთხოვა

იქაურ მთავრებთან თავის გასაცნობელი წიგნები. პაპმაც ადვილად მისცა წერილები შემდეგ მთავრებთან: ისპანიის მეფესთან, ნეაპოლის მეფის მაგიერთან, ფლორენციის დუკასთან, უნგრეთის და ბოჰემიის მეფესთან, პოლონეთის და შვეიცის მეფესთან და ეგრეთვე საფრანგეთის მეფესთან. გარდა ამისა, პაპმა მისწერა იმ მთავრებთან მყოფ თავის ნუნციებს, ნიკიფორე წარედგინათ მთავრებთან, ვითარცა საქართველოს მეფის ელჩი. რადგან იმ ექვს მეფესთან ნიკიფორეს შესახებ მიწერილი წერილები პაპისა ბევრად არ განირჩევა ერთმანერთში, ამიტომ მარტო ერთს მოვიყვანთ აქ ნიმუშად.

„ქრისტესმიერ ჩვენს ფრიად საყვარელს შვილს ისპანიის კათოლიკე მეფეს ფილიპეს, პაპი ურბანო VIII.

„ქრისტეს მიერ ფრიად საყვარელო შვილო, მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთხევა. ჩვენი საყვარელი შვილი ნიკიფორე ერბახი, წმიდა ბასილის წესის მონაზონი, საქართველოს მეფის ელჩი, როგორც თქვენის წერილიდგან მტკიცდება, ღირსია ქრისტიანე მეფეთა მფარველობისა. როდესაც რომაში იყო საქართველოს მეფისა და სარწმუნოების საქმის გამო, რაოდნათაც შემეძლო, მწყემსებრივი მზრუნველობა და მამობრივი სიყვარული გამოვუცხადეთ. ახლა ბრუნდება თავისს ქვეყანაში და ჩვენ ჩვენის მოციქულებრივის წერილით ვავედრებთ ყველა მთავრებს, რომლების პრო-

ვინციებშიაც უნდა გაიაროს. ჩვენარ ვინებეთ აქიდგან ისე გაგვესტუმრებინა, რომ ჩვენი მღვდელთმთავრული გულკეთილობა არ გამოგვეცხადებინა ამ პირისათვის, რომელსაც თქვენმა დიდებულებამ მოუწონა და ურჩია ეს კეთილი და დიდი მგზავრობა. რომით, 18 ნოემბერს 1628, მღვდელთ მთავრობის შეექვსე წელსა“ (1).

რომიდგან წასვლის დროს პროპაგანდამ ნიკიფორეს გადასცა პაპის წიგნი თეიმურაზთან შემდეგი წერილითურთ:

„ნიკოლოზ ერბახს, წმიდა ბასილის მონაზონს.

„ამასთან მიიღებთ პაპის წერილს პასუხად ივერიის მეფის წიგნისა, რომელიც თქვენ მოუტანეთ მის უწმიდესობას. მამ კეთილ-ინებეთ და

– 97 –

წარუდგინეთ მის ხელმწიფებას და შემდგომ მოილაპარაკეთ მასთან, პროპაგანდის შესახებ, როგორათაც მოხსენებულია წერილში და თავის დროზედ პროპაგანდას მოსწერეთ ყველაფერი დაწვრილებით იმის შესახებ, რასაც აღასრულებთ თანახმათ ზემოხსენებული წერილისა. რომით, 9 ოქტომბერს, 1628 წ.“ (2).

პაპის მიწერილობის თანახმად ნუნციებმა ყველგან დიდი პატივით მიიღეს ნიკიფორე და წარადგინეს მთავრებთან, რომლებიც არა ვითარ პატივის ზოგავდენ მისთვის. ფლორენციაში ტოსკანიის დუკამან დიდის პატივით მიიღო ნიკიფორე, დიდი ხარჯი გაუწია და წასვლის დროს თავისი შეკაზმული ძვირფასი ცხენიც აჩუქა, რათა უფრო ადვილად ემგზავრა. იქიდგან გერმანიას წავიდა. ამის შემდგომ აღარ ვუწყით მისი ამბავი, ვიდრე საქართველოში დაბრუნებამდე აგვისტოს თვეში 1623 წ. ევროპაში მგზავრობის დროს თეათინის წესის მღვდლები დიდად ეწეოდნენ ნიკიფორეს. სადაც კი სახლი ჰქონდათ, ყველგან დიდის პატივით მიიღეს და აღმოუჩინეს ყოველგვარი შემწეობა. რომაში ხომ სულ თავიანთ მონასტერში ჰყავდათ და დიდის პატივისცემით ეპყრობოდნენ.

თეიმურაზთან ნიკიფორეს ხელით გაგზავნილი პასუხი შემდეგის შინაარსის არის.

„პაპი ურბანო მერვე. საყვარელს შვილს, საქართველოს მეფეს, თეიმურაზ ხანს.

„უძლიერესო მეფევ, მშვიდობა და ღვთის წყალობის ნათელი.

„ქვეყნიერ მთავრობათა, რომელნიც საუკუნო მეფის მოხარკენი არიან, სუსტი საფუძველი აქვსთ, უკეთუ არ არიან დამყარებულნი იმ შეურყეველ კლდეზე, რომელსაც ვერ სძლევენ ბჭენი ჯოჯოხეთისანი, როგორადაც დაამტკიცა ყოვლად ძრვიელმა უფალმან. ამიტომ ქრისტიანე ხელმწიფენი, რომელთაც კარგად იციან საუკუნო ცხოვრების მეცნიერება და ამ ზეციერის მეცნიერებით ჰმართვენ თავიანთ სამეფოს, გამარჯვებით დაგვირგვინებულნი მოდიან რომის მღვდელთ მთავრის მოციქულებრივ ფერხთა სამთხვევლად და უცხადებენ თავიანთ შვილობრივს მორჩილებას. ძალნი ზეცისანი ამხედრებულან ახალის მთავრობის დასაცველად, ვინადგან თქვენს ხელმწიფებას აწ სურს ჩარიცხოს თავი კათოლიკე მეფეთა კრებაში. ჭეშმარიტად ღვთიური სახიერება ევლინება საქართველოს და ამისი ცხადი ნიშანიც ის არის, რომ ამ ბოლო დროს, ვითარცა მფარველნი ანგელოზნი, მოგვევლინათ მოძღვარნი და მოგიტანეს საუკუნო სიბრძნის რჩევანი. ღმერთი, რომელიც გაბნეულ ისრაელს შეჰკურებს და გაჰკურნებს ყველა ტომთა, აღარასოდეს მოგაკლებსთ თავისს მოწყალებას. ამიტომ ჩვენც მამობრივის სიყვარულით მივიღეთ საყვარელი შვილი წმიდა ბასილის მონაზონი ნიკიფორე ერბახი, რომელიც თქვენის წერი-

– 98 –

ლით მოგვივლინეთ თქვენ მოწმად და თქვენის პირობის თავდებად. ხოლო აწ სიმდაბლით ვევედრებით ღმერთსა, რომლის ხელთა არის გული მეფეთა, რათა სანატრელი დასასრული მოსცეს თქვენის უმაღლესობის კეთილს განზრახვას, რაოდნათაც შეიძლება, მალე შეხვიდეთ რომის დედა ეკკლესიის წიაღსა მოვლენილის ანგელოზების წინამძღვრობით. გვნებავს თქვენი ახსნა ყოველის საეკლესიო დაბრკოლებისგან და ეგრეთვე ზიარგყოთ ეკკლესიის ყოველი შენდობისა, ვითარცა მოზიარენი არიან ხოლმე ყველანი შეერთებულნი საიდუმლოებით წმიდა პეტრეს მოსაყდრე პაპებთან. ამ სულიერ წყალობას განიჭებთ ხელითა ჩვენის პატივცემულის ძმის მირის ეპისკოპოსისათა, რომელიც აწ უნდა დამკვიდრდეს ნახჩევანის ეპარქიაში. უკეთუ ვერ მოვიდა, მაშინ მის მაგიერობას გასწევენ თეათინელი წესის მღვდლები, რომლებიც უკვე წარმოგზავნეთ თქვენს ქვეყანაში სახარების საქადაგებლად. თუ, ვინიცობაა, ამ ღვდლებმაც თქვენამდე ვერ მოაწიეს სხვა და სხვა დაბრკოლებათა გამო, მაშინ განკარგულებას მოვახდენთ, რომ სპარსეთიდგან მოვიდენ აგვისტინიანის წესისა, ანუ კარმელიტანების მონაზონები, რომლების საშუალებითაც ჩაითვლებით ღვთის რჩეულ შვილთა რიცხვში. როდესაც მათ წინაშე, ჩვეულებისამებრ, კათოლიკე სარწმუნოებას აღიარებთ და თქვენ მიერ გამოცხადებულის მორჩილების მოწმობას ჩვენდამი წარმოგზავნით, მაშინ, მოციქულებრივის ძალით, რომლითაც ყოვლის შემძლებელი მეფეთა მსაჯული სამეფოთა სცვლის და ამტკიცებს, ჩვენის მღვდელთ მთავრულის კურთხევით და დიდებით დაგამტკიცებთ მეფედ. ეგრეთვე ვეცდებით დაგიმეგობროთ ძმურის სიყვარულით ქრისტიანე ხელმწიფენი და მეტადრე ისპანიის მეფე, რომლის მეგობრობასაც

ნატრობთ. პროპაგანდის კარდინალთა კრებამ თვით ნიკიფორეს აუწყა, რაც უმთავრესად თქვენის დიდებულებისაგან მოითხოვდა და რასაც რომა მოელის თქვენგან. მიუცილებლად საჭიროა იგულმოდგინოთ და იზრუნოთ, რათა ეპისკოპოსთა და მღვდელთა, რომლებიც საქართველოში ერს უვლიან სულიერად, იარონ ერთად უფლის სახლში და თქვენთან ერთად სცნონ პეტრე მოციქულის უპირატესობა და პატივი სცენ ეკლესიის ხილულ თავს, რომელიც ზის რომის საყდარსა. ჩვენ ამის უკეთეს საშუალებას არას ვხედავთ საქართველოში მშვიდობის დასამყარებლად და არც ამის უსაჭიროესს, რომ მიიღოთ ზეციური მფარველობა. ჩვენის მღვდელთ მთავრულის უფლების დიდებად ჩვენის სამწყსოს ცხოვნება მიგვაჩნია; ამიტომ დიდად მოხარული და გამარჯვებული ვიქნებით და ნიადაგ ვაქებ-ვადიდებთ ზეციერ მამას, თუ გვეღირსა შეტკბობა და შეთვისება მოციქულებრივის სიყვარულით თქვენებრ დიდებით და სიმხნით განთქმულის მეფისა; მაშინ შეგამკობთ ყოველის სუ-

– 99 –

ლიერი სიკეთით, რომელსაც კათოლიკე მეფენი სააქაო მფლობელობის სახელზე უფრო მეტად აფასებენ. რომით, 2 დეკემბერს 1628.“ (1) შემდეგში ვნახავთ, რომ თეიმურაზ მეფემ პაპის წერილს საკმაოდ ყურადღება მიაქცია.

აწ დავუბრუნდეთ თეათინელების მგზავრობის ამბავს.

1626 წ. დეკემბერში ორი მისიონერი სიცილიიდან აღმოსავლეთის გზას გაუდგნენ; მესამე იქვე დარჩა სნეულობის გამო. გზაში ბევრი ტანჯვა გამოიარეს და ბოლოს კოსტანტინეპოლს მივიდნენ მარტის თვეში. იქ საფრანგეთის ელჩმა დიდის პატივით მიიღო მისიონერები. იმ დროს იმყოფებოდა ერთი ქართველი თავადი, თეიმურაზის ელჩი, სახელად მორაო (მოურავი ანუ მავრო), რომელსაც მეფის მინდობილებანი ალესრულებინა და საქართველოს დაბრუნებას აპირებდა. იმავე დროს სპარსეთსა და ოსმალეთს ომი გაემართნათ, ამისგამო საქართველოს გზებიც ბევრს ადგილას შეკრული იყო. მისიონერებმა კოსტანტინეპოლში იმ ქართველის ყოფნა რა შეიტყეს, ელჩის რჩევით, დაუახლოვდნენ და მასთან ერთად დააპირეს წასვლა საქართველოს. ქართველ ელჩსაც დიდად გაეხარდა მათი ნახვა და დაარწმუნა, თეიმურაზს ძალიან გაეხარდება თქვენი მისვლა და დიდის პატივისცემით მიგიღებსთო.

საფრანგეთის

ელჩმა ის თავადი რამდენჯერმე მიიწვია თავისთან სადილად, რომ მისიონერები უფრო დაეახლოებინა და დაემეგობრებინა მისთვის.

ოსმალეთის მთავრობამ ხელახლა დაუწყო ბარბაროსულად დევნა მისიონერებს. იმ თეათინელ მღვდლებს ევროპის ხელმწიფეების ჯამუშობა დასწამა, ამიტომ მაშინვე დააპატიმრა ორივე და დიდი ტანჯვა მიაყენა. მოსამართლეებმა მალე სიკვდილით დასჯაც გადაუწყვიტეს და მათი თავების

მოკვეთის დღევ დანიშნეს. მათ გადარჩენას აღარავინ მოელოდა. საფრანგეთის ელჩი ბევრს ეცადა, მაგრამ ვერას გახდა და თავისი სტუმრები სიკვდილისაგან ვერ იხსნა. ერთიღა საშუალება დარჩათ: მიმართეს ერთ ურიას,

რომელიც ერთგული მეგობარი იყო იმ მისიონერების მსაჯულ-ვეზირისა, და დაჰპირდნენ ბლომად ფულის მიცემას, თუ დაიხსნიდა როგორმე სა-

სიკვდილოდ გამზადებულებს. მართლაც, ურიამ მალე მოინადირა ვეზირი დიდის საჩუქრებით და სიკვდილით აღარ დაასჯევინა მისიონერები. იმ ორი კაცის სიკვდილისაგან დახსნა სამი ათას ოქროდ დაუჯდა საფრანგეთის ელჩს. (1) ვეზირმა სიკვდილით დასჯა აპატია პირობით, რომ ისევ უკან გაბრუნებულიყვნენ^{*)}. ამიტომ სექტემბრის 28-ს, იმავე ნავით,

---

^{*)} ამ წერილში ხშირად მოხსენებულია ევროპის უწინდელი სხვა და სხვა ფული, მაგ. Ducato, Zecchino, Scudo, Piastra. ამათი ღირებულობის განსაზღვრა ანუ შედარება ახლანდელ სახმარ ფულთან შეუძლებლად მიგვაჩნია, რადგან ამ სა-

– 100 –

რომლითაც მოვიდენ, სამივე ისევ უკან გაგზავნეს იტალიაში. მესინაში მობრუნებულ მისიონერებს იმდენმა განსაცდელმა სრულიათ არ გაუტეხა გული, არამედ საქართველოს შემწეობის სურვილით აღფრთოვანებულთა სხვა საშუალებას მიმართეს დაბრკოლების დასაძლევად. 1628 წ. იანვრის თვეში დაადგინენ ჰალეპოს გზას, იქიდან სპარსეთს წავიდენ, რადგან პირდაპირ საქართველოს შემოსვლა არ შეეძლოთ. სპარსეთიდან ერევანს მოვიდენ. იქ, სხვათა შორის, ერთი გამაჰმადიანებული სომეხი გადაემტერა მისიონერებს, სხვა და სხვა ცილი დასწამა და საქმემ იქამდე მიაწია, რომ მათი სიცოცხლე ბეწვზე ეკიდა. მისიონერები მისი ხელიდან გადარჩენას სასწაულად სთვლიან. შემდგომ მრავლის შეწუხებისა და განსაცდელისა, როგორც იყო, მოვიდენ გორს 14 დეკემბერს 1628 წ.

ამ მგზავრობისათვის სიტყვა ასე იმიტომ გაგვიგრძელდა, რომ გვინდოდა მკითხველთათვის გვეჩვენებინა, თუ ამ საუკუნეშიაც რაოდენ შეწუხებას ითმენდენ მისიონერები ოსმალების ხელში. აქიდან შეგვიძლია საკმაოდ ვიგულისხმოთ, თუ რა დიდი უბედურება უნდა გამოეცლოთ XVI საუკუნეში მისიონერებს, რომელთაც საქართველოსთან მისვლა-მოსვლა ერთიანად შესწყვიტეს. ეს ამბავიც ცხადად ამტკიცებს იმას, რაც მეხუთე თავში ვსთქვით ამის შესახებ.

იმ დროს გორში მოსულ მისიონერებს საქართველო სპარსელებისგან ერთიან გაოხრებული დახვდათ. იქაურობას ჯერ ისევ ეტყობოდა მტრის ცეცხლისა და მახვილის კვალი: მცხოვრებნი აღარსად სჩანდენ, ზოგი გაეწყვიტათ და ზოგიც შორს გადაესახლებინათ; მრთელი შენობა აღარსად დარჩენილიყო, მტერს ყველგან ნაცრად ექცია თლილის ქვის სახლები. საქართველოს ამნაირმა სამწუხარო სურათმა დიდად დააღონა გულდამწვარი მისიონერები.

ხელის ფულებს არც ყოველთვის და არც ყველა სამთავროში ერთი და იგივე ღირებულება ჰქონდათ. გარნა უაღაგო არ იქმნება, აქ აღვნიშნოთ ზოგიერთი მათი გასავალი.

რომაული ოქროს ფული ძეჩინი (Zecchimo), 1775 წლის შემდგომ ღირდა 11 ფრანკად და 80 ჩენტეზიმად; ვერცხლის ფული სკუდი (Scudo) 5 ფრანკად და 38 ჩენტეზიმად. პიემონტის პროვინციის ძეჩინი 1755 წლის შემდგომ ღირდა 11 ფრანკად და 94 ჩენტეზიმად; სკუდი 7 ფრანკად და 5 ჩენტეზიმად. ტოსკანიის პროვინციის ძეჩინი ფასობდა 11 ფრანკს და 2 ჩენტეზიმს, სკუდი 5 ფრანკს და 54 ჩენტეზიმს. ვენეციის ძეჩინი ღირდა 12 ფრანკად და სკუდი 6 ფრანკად და 66 ჩენტეზიმად. ოსმალეთის ორმოც ფარიანი პიასტრი, ანუ ყურუში, წინათ ღირდა 2 ფრანკ.; 1811 წელს მისი ფასი ჩამოვიდა 83 ჩენტეზიმზე; ხოლო 1818 წ. 79 ჩენტ., ახლა კი ღირს 27 ჩენტ. ყურუში, ჩვენებურად მარჩილი, უწინ უდრიდა სამ აბაზს. სპარსეთის თუმანი ღირდა 29 ფრანკ. და 64 ჩენტ. ხოლო აბაზი 97 ჩენტეზიმად.

მისიონერების გორში მოსვლის დროს თეიმურაზ მეფე თავისი ამალით გორის გარედ სოფლად იმყოფებოდა. აღმოსავლეთის ჩვეულებისამებრ, სანამ მეფეს ნახავდენ, გაუგზავნეს საჩუქრები: ხატები, კრიალოსნები და სხვა მსგავსი ევროპული ნივთები. თუმცა ძვირფასი არ იყო მათი ძღვენი, გარნა მეფეს ძრიელ სასიამოვნოდ დაურჩა. შემდგომ წარსდგნენ მეფის წინაშე, რომელმაც მშვენიერ ტაიჭზე მჯდომარემ, ყველა თავის დიდებულთა თანადასწრებით, მიიღო დიდის პატივით ისინი. რადგან კოსტანტინეპოლსა და ჰალეპოში შეესწავლა თათრული პატრი იაკობს, წარდგომისთანვე თათრულად მოახსენა ესრედ: „დიდ სულოვანო და დაუძლეველო მეფევ, რაოდნათაც დიდათ შევსწუხდით რომის პაპთან ერთად შევიტყეთ რა ყოველი უბედურება, რომელიც დაატყდა თავს თქვენს დიდებულებას და თქვენს ქრისტიანე სამეფოს, ეგოდონათ ახლა უფრო მოხარული ვართ, რომ განვლო იმ საშინელმა დრომ, აღმოზრწყინდა სიმშვიდე და ღვთის მოწყალებით კვალად დაეპატრონეთ თქვენს დაკარგულს სამეფოს. მართალია, დიდს განსაცდელში შთავარდით, გარნა გამოიჩინეთ დიდი სიმხნე და ხასიათის სიმტკიცე; ესეთი თქვენი თვისება ღირსია ქებისა და დიდებისა. გარნა ყოველი დიდება უნდა მიეგოს ღვთის ძრიელ მკლავსა, რომელმაც თქვენ მოგცათ ძალა და გაგამხნევათ. ნუნციოდ წარმოგზავნილი ვართ თქვენის დიდებულებისადმი რომის პაპისგან, რომელმაც მოგვანდო მის შვილად გცნოთ და თქვენგან მოვიპოვოთ ეს წყალობა და უფლება, რომ უშიშრად დავრჩეთ თქვენს სამეფოში და ვიქადაგოთ კათოლიკე სარწმუნოება. აქ განძის სამებნელად და გასამდიდრებლად არ გხლებივართ; ჩვენი ფიქრი, ჩვენი საუნჯე და ჩვენი მიზანი არის მხოლოდ ზრუნვა ხალხის ცხონებისათვის. ღვთის შემწეობით. იმედი გვაქვს ჩვენს საწადელს ვეწიოთ, თუ თქვენც თქვენის ძრიელი მფარველობით და გულკეთილობით შეგვეწევიოთ". (1) შემდგომ მიართვეს მეფეს პაპის წიგნი, რომელიც ზემოთ მოვიყვანეთ. წიგნი იქ მყოფმა ბერძნის მღვდელ-მონაზონებმა, რომელნიც იმ დროს გორში ბლომად იყვნენ, ბერძნულად სთარგმნეს და შემდგომ მეფეს ქართულად წაუკითხა ერთმა ბერძენმა. ამან წიგნის ზოგიერთი აზრი გადაუსხვაფერა. მისიონერებმა რა შენიშნეს, თარჯიმნის ნებსითი შეცდომა გაასწორეს. მაშინ კრძალვისა და პატივის გამოსაცხადებლად მეფემ პაპის წიგნი თავზე დაიდო. პატრებსაც ყველა ნაირ შემწეობას დაჰპირდა. მაშინვე არ გამოისტუმრა გორსა, არამედ რამდენსამე დღეს თავისთან დაიჭირა, ხშირად თავის სუფრაზედ მიიწვევდა და რაც შეეძლო, პატივს სცემდა მათ. ხშირად ემუსაიფებოდა თუ ევროპის საქმეთა შესახებ და თუ სულიერ საგნებზე. მისიონერებმა თავი ძალიან შეაყვარეს მეფეს, განსაკუთრებით პატრმა იაკობმა. იმავე დროს მეფესთან, სხვა დიდე-

ბულთა შორის, საქართველოს კათალიკოსი და ალავერდელი მიტროპოლოტიც იყვნენ. კათალიკოსი ძრიელ თანაუგრძნობდა მისიონერებს, მაგრამ ალავერდელი კი იმდენათ არა. ალავერდელი თუმცა აღიარებდა, რომ პაპი იყო ყველა კათოლიკების თავი, მაგრამ ბერძნები უფრო მიაჩნდა, რადგან მთაწმიდაში მათთან იყო აღზრდილი და ნასწავლი. მაინც

წინააღმდეგი არ იყო იმისი, რომ მისიონერები გორში დარჩენილიყვნენ. როდესაც სამეგრელოს შესახებ ვილაპარაკებთ, ვნახავთ, რომ იქ მისული ესევე ალავერდელი შეიქმნება მხურვალე კათოლიკე და დიდად შეეწევა მისიონერებს.

რავდენისამე დღის უკან თეიმურაზმა მისიონერები გორს გამოისტუმრა, მისცა მათ ერთი სახლი და ერთიც პატარა ეკლესია სპარსელების ომისგან დიდათ დაზიანებული. მისიონერებმა სახლიც და ეკლესიაც შეაკეთეს და იქვე დაბინავდნენ.

მისიონერები თავიანთ პირველ წერილებში თეიმურაზის შესახებ მოგვითხრობენ: თეიმურაზი 50 წლისა იქმნება (1929 წ.), ძრიელ მშვენიერი შეხედულობისა და თეთრ-წითური, დიდრონი თვალები და სურათი ცხვირი აქვს; საშუალოზე უფრო მაღალი ტანისაა; კარგად იცის ქართული, თათრული და სპარსული, რა ენებსაც მჭევრმეტყველად ლაპარაკობს; მეტად ნაზი და ქცევაში თავაზიანია; საუკეთესო პოეტია. რადგან შეადგინა ისტორია იოსებისა (Ziosefo); ყველა საქმეში ძრიელ ნიჭიერია და ომში მარჯვე. მისთვის რომ ბედს არ ეღალატნა, უპირველეს სარდლად უნდა შერაცხულიყო.

როდესაც შეურიგდა სპარსეთის მეფეს, სთხოვა გაეგზავნა მისთვის ქეთევან დედოფლის გვამი, რომელიც დიდის პატივით ინახებოდა ისპაჰანს აგვისტინიანთ მონაზონების მონასტერში. იმ მონაზონებმა რა შეიტყეს თეიმურაზის ესეთი სათხოვარი, 1627 წ. მაშინვე სამნი მონაზონნი წამოვიდნენ საქართველოს, რა წამოიღეს თან ნაწილი ქეთევანისა. მაგრამ გზაში დასნეულდნენ და ერთი ამხანაგიც მოუკვდათ. ამის გამო ისევ უკან გაბრუნდნენ. მეორედ კიდევ სცადეს მგზავრობა, მაგრამ კვალად დასნეულდნენ გზაში. ხოლო მესამედ რო დაადგნენ ორნი გზას, დიდის შეწუხების შემდგომ, თეათინელების ჩამოსვლის ცოტა წინეთ, 1628 წლის ივნისის პირველს, გორში მოვიდნენ წმიდა აგვისტინეს წესის მონაზონნი პატრი ამბროზიო და ძმა პეტრე, რა თან მოიტანეს ქეთევან დედოფლის ნაწილი. თეიმურაზმა დიდის პატივით მიიღო პატრი ამბროზიო, თავის სასახლეში დააყენა, თავის დიდებულებით, მის წირვას დიდის მოწიწებით დაესწრო. რა შეიტყო, იმ პატრს თან მოეტანა დედი მისის ნაწილი, დიდათ გაეხარდა და თვითვე ახარა დედოფალს ეს ამბავი. პატრი ამბროზიო მესამე დღეს დასასრულ წირ-

– 103 –

ვისა, რომელსაც დაესწრნენ მეფე-დედოფალთან ერთად ყველა დიდებულნი, სპარსულად სიტყვა წარმოსთქვა და ბოლოს ჩააბარა წმიდა ნაწილი თეიმურაზს. მეფემან დიდის პატივით, სასოებით და გულ მხურვალეებით მიიღო თავისი დედის ძვირფასი ნაშთი, ჩაასვენა ძვირფას კუბოში და შემდგომ დიდის ამბით წაასვენეს სამიტროპოლიტო ეკლესიაში, სადაც ასაფლავიან მეფენი და შესაფერს ადგილს დაასვენეს. მეფემა და დედოფალმა დიდი მადლობა გადაუხადეს პატრი ამბროზიოს და უთხრეს, მზად ვართ, რაც გინდა, გვთხოვე და აგისრულებთო. პატრი ამბროზიომ მხოლოდ ესა სთხოვა, გორში ერთი ადგილი გვიბომეთ, სადაც შეგვეძლოს დადგომა და თქვენთვის და თქვენთა ქვეშევრდომთათვის სამსახურიო. მეფემ დიდის სიამოვნებით შეიწყნარა თხოვნა და უბოძა ის ადგილი, რომელიც თვით პატრმა აირჩია, ეგრეთვე მისცა რავდენიმე სოფელი და ყმა. პატრი ამბროზიომ მაშინვე დროებით პა-

ტარა სახლი და ეკკლესია გაიკეთა. შემდგომ ინდოეთს გაგზავნა თავისი ამხანაგი მორჩილი ძმა პეტრე, რომელმაც მალე მოიტანა საჭირო ფული; იმითი მალე ააშენეს ეკკლესია, რომელიც საქართველოში ერთ საუკეთესო ეკკლესიად ითვლებოდა. დიდი ხალხი დაიარებოდა თურმე იმეკლესიაში და კვირა-უქმეობით თვით მეფეც ხშირად ესწრებოდა წირვას თავისი დიდებულებითურთ.

ცალკე წერილში ვაპირებთ, მოვიყვანოთ პატრი ამბროზიოს დანარჩენი მოხსენება ქეთევან დედოფლის წამებისათვის.

თეათინელები გორში დაბინავდნენ თუ არა, მაშინვე დაიწყეს ქართულის ენის შესწავლა და ხალხში მკურნალობა. იმ დროს ექიმობა საქართველოში უდიდეს საჭიროებას შეადგენდა, თუ იმიტომ, რომ აქ მკურნალები აღარ მოიპოვებოდნენ, რადგან ყველა სპარსეთს გადაესახლებინათ და თუ კიდევ იმიტომ, რომ შაჰ-აბაზის მიერ მიყენებული ეგოდენი უბედურება საქართველოში ხშირად აჩენდა სხვა და სხვა სნეულებას. ამ გარემოების გამო დიდძალმა ხალხმა მიმართა ახლად მოსულ მისიონერებს სნეულებისაგან გასაკურნებლად. მისიონერებმა ისე გაითქვეს

სახელი, რომ შორი ადგილებიდანაც ჩამოჰყავდათ გორს სნეულები საწამლებლად. მათმა თავგანწირულებამ, უანგარობამ და გულკეთილობამ მალე გახადა იგინი ხალხის საყვარელი და რომიდგან მოსულ კი არა, ზეციდგან ჩამოსულ ღვთის კაცებს ემახდნენ.

თეიმურაზმა რომ გაიგო, მისიონერები ასეთი სახელ განთქმული მკურნალები არიანო, მიუწოდა თავისთან, რათა განეკურნებინათ მისი მეუღლე, დარეჯან დედოფალი, რომლის მორჩენაზე სპარსეთის გამოჩენილ ექიმებს სულ ხელი აეღოთ. რა მიიწვია, ცრემლის ღვრით შეეხვეწა, თქვენის ცდითა და ლოცვით განკურნეთ ჩემი ძვირფასი მეუღლე, მის უკე-

– 104 –

თესი ქვეყანაზე არავინ გამაჩნიაო. იმათ ჯერ თვითონ ილოცეს და შემდეგ მისცეს მსუბუქი წამლები, რომელიც არც მავნებელი და არც მარგებელი იყო. დედოფალი მალე მთლად განიკურნა. მისი ასე ჩქარა და მთლად განკურნება ყველამ სასწაულად მიიჩნია. რა იხილა თეიმურაზმა მეტის სიხარულთ აღარ იცოდა, რა ექმნა. ერთს თავის მოხსენებაში პატრი ლამბერტს მოჰყავს თეიმურაზის მიერ იმ შემთხვევაში ნათქვამი სიტყვები: „ახლა დიდ მადლობას ვწირავ ღვთის სახიერებას, რომ მომივლინა ჩემს სამეფოში ორი კაცი, რომლებიც, მსგავსად წმიდა კოზმასა და დამიანესი, ჰკურნებენ ყოველთა სნეულებათა“. (1).

დედოფლის განკურნებამ ძალზე გაუთქვა სახელი პატრებსა და მათს ეკკლესიას დიდძალი ხალხი აწყდებოდა. ერს ხორციელად კურნებასთან ერთად სულიერად კურნებაც დაუწყეს. მოსულს ერს ეკკლესიაში უქადგებდნენ, ასწავლიდნენ საქრისტიანო მოძღვრებას და ეგრეთვე გულში უწერგავდნენ პაპისადმი მორჩილებას. ხალხიც დიდის გულმოდგინებით უს-

მენდა მათ ყოველ დარიგებასა და მოძღვრებას. სასულიერო საგნებშიაც ხალხს ძრიელ შეაყვარეს თავი, რადგან თავიანთ ნათქვამს თავიანთის საქმით და კეთილის ცხოვრებით უმტკიცებდნენ. ესეთი მათი ქცევა იქ მყოფმა ბერძნის მონაზონებმა ვეღარ აიტანეს და მტრობა დაუწყეს; არა მარტო ხალხში, არამედ თვით მეფის სახლშიაც დაიწყეს მათზე ძვირის

ლაპარაკი, ნაირ ნაირი ცილი დასწამეს რომის პაპს და ყველა ლათინებს, რათა თუ მეფისა და თუ ხალხისათვის შეეძლებინათ ისინი და გაედევნებინათ საქართველოდგან. მათს ამგვარს მტრულს ქცევას მთაწმიდას ბერძნებთან გაზდილი ხსენებული ალავერდელი თანაუგრძნობდა. იმასთანვე იყო ერთი ბერძნის მონაზონი ფილიპე, რომელმაც სხვებზე უფრო მომეტებულად თავი იჩინა პაპისთვის ძვირის ლაპარაკით. მისიონერებმა ესეთი შეურაცხყოფა ვეღარ აიტანეს და რავდენიმე ქართველი ეპისკოპოსის წინაშე ბერძნებს დაუწყეს ბჭობა და ხსენებული ბერძენი ფილიპე ისე გაამტყუნეს, რომ გაბრაზებულმა პასუხი რა ვეღარ მისცა, მივარდა ჯოხით და მით თავ-პირი უნდა დაემტვრია პატრი პეტრე ავიტაბილესთვის. ამან ნაცვლად წინააღმდეგობისა, დაუჩოქა, თავი მოუდრიკა და უთხრა: მაცხოვარი ასე გვიბრძანებსო. მაშინ ბერძენი ძრიელ შერცხვენილი განშორდა იქიდგან. ყველა დამსწრეთ დიდად გაჰკიცხეს ბერძნის ესეთი საქციელი და მასთანვე მეტად აქეს პატრი პეტრეს მოთმინება და მისი უსაზღვრო სიმდაბლე. ეს ამბავი რა შეიტყო თეიმურაზმა, მაშინვე დაიბარა ბერძენი ფილიპე, დიდად უსაყვედურა და მასთანვე სასტიკად აუკრძალა, ამიერიდგან არასოდეს არც პაპისა და არც ჩემი კეთილის მყოფელის და საყვარელის პატრებისთვის რაიმე ცუდი არ წამოგცდესო.

– 105 –

1629 წ. აგვისტოს 14-ს მობრუნდა ევროპიდგან თეიმურაზის ელჩი ნიკიფორე და მიართვა მეფეს ზემოდ მოყვანილი პაპის წერილი. იმის მოსვლამ ძრიელ გაახარა მისიონერები და მათი მისიონის წარმატებას დიდად შეუწყო ხელი, რადგან მოვიდა თუ არა, მიუთხრა მეფეს ის უზომო პატივისცემა, რომელიც მიეღო ევროპაში თეათინელი წესის მღვდლებიგან. შეიტყო თუ არა თეიმურაზმა, მაშინვე მისიონერებს ბოდში მოსთხოვა, ვწუხვარ, რომ თქვენი ვინაობა აქამდე არ ვიცოდი და ვერ მოგეპყართ იმ პატივით, როგორისაც ღირსნი იყავით; მასთანვე ბრძანება გასცა, რომ ამას იქით მათთვის ულუფა ეძლიათ. მასთან ფულითაც კარგად შეეწია. ფული მისიონერებმა ეკკლესიის შემკობას მოახმარეს.

რა ნახა ერმა მეფის ესეთი მიდრეკილება კათოლიკობისადმი და მისიონერებისთვის მფარველობა, დაუყოვნებლივ მას მიბაძვა დაუწყო. ხალხმა დაუბრკოლებლად დაიწყო უკლებლივ მათ ეკკლესიაში სიარული, გულმოდგინებით უსმენდა მათ მოძღვრებას და მისდევდა მათ სწავლასა და დარიგებას. ამას არ კმარობდენ, ბევრი მათგანი, რაოდნათაც კი შეეძლოთ, ნივთიერადაც ეწეოდა მისიონერებს. იმდენი ხალხი ეტანებოდა მისიონერებს, რომ, თუმცა იგინი დღე და ღამ შრომობდენ მათი სულიერისა და ხორციელის საჭიროების დასაკმაყოფილებლად, მაინც

ვერ ასდიოდენ. ამის გამო იძულებული გახდენ, სხვა ახალი მისიონერები დაებარებინათ რომიდგან. ამის თაობაზე რომას პირველი წიგნი გაგზავნა პატრი პეტრე ავიტაბილემ და აუწერა, ხალხი რა სიყვარულით ეკიდებოდა მათ, აუწყა ეგრეთვე მისიონის საინტერესო ამბები. სამწუხაროდ, თეათინელების ეს პირველი და საინტერესო წიგნი ჯერჯერობით ვეღარსად ვპოეთ. ხოლო მისი შინაარსი მოკლედ მოყვანილია ჩვენ მიერ ზე-

მოდ დასახელებულ ნილოს ისტორიაში. რა ნახა პატრი ავიტაბილემ, რომ მუდამ დღე მატულობდა მორწმუნეთა რიცხვი და სტოვებდენ ბერძნის სარწმუნოებას და უერთდებოდენ რომის ეკკლესიის წესსა და დოგმებს, სიჭიროდ სცნო მიეწერა რომას, რათა გამოეგზავნათ სხვა ახალი მისიონერები, რადგან შესამუშავებელი ვენახი ძრეელ დიდი და ნაყოფიერი იყო. ეგრეთვე აუწყა მეფის გულუხვობის საქმე, მისი უზომო მფარველობა, რაც იყო უმთავრესი მიზეზი კეთილის ნაყოფისა, რომელიც გამოიღო მათმა ქართველთა შორის მოღვაწეობამ; ეგრეთვე მოახსენა, რომ მთელ სამეფოში სრული თავის უფლება ჰქონდათ ქადაგებისა, და საცა მიდიოდენ, ყველგან ხალხი აღტაცებით ეგებებოდა მათ, უსმენდა. გულმოდგინებით მათ დარიგებას და დიდ სურვილს აცხადებდა რომის ეკკლესიასთან შეერთებისათვის. ამ ამბავმა დიდად გაახარა თვით პაპიცა და პროპაგანდის კარდინალებიც.

– 106 –

ნიკიფორეს თუ წერილით და თუ პირად ბევრი რამ დააბარეს შესახებ კითოლიკე სარწმუნოების გავრცელებისა საქართველოში. ესეც შეჰპირდა ერთგულად ეშრომა ერთობის დასამყარებლად. რა მობრუნდა, მაშინვე შეუდგა თავის დაპირებათა აღსრულებას. გარნა, სამწუხაროდ, ზედ მიწევნით არ ვიცით, თუ რა იმოქმედა დაბრუნებულმა კათოლიკობის სასარგებლოდ, რადგან მისი პირველი რომას მიწერილი წიგნიც დაკარგულია ისე, როგორც მისიონერების პირველი წიგნები. ის კი ცხადია, რომ მისიონერები მუდამ მისი მადრიელნი იყვნენ. ეგრეთვე რომა კმაყოფილებას უცხადებს ყოველის სამსახურისათვის, რაც იმან პირველშივე მიაგო მათ და რაც რომაში აცნობა თავისი წერილით. პროპაგანდაც მას პასუხად სწერს:

„მამა ნიკოლოზ ერბახს.

„თქვენი სეკრეტართან, ოკტომბრის 22-ს, მოწერილი წიგნი განიხილეს კარდინალებმა პროპაგანდის კრებაში, რომელსაც დაესწრო მათი უწმიდესობაც. პაპმა და კარდინალებმა დიდად განიხარეს, რომ მანდ მშვიდობით ჩასულხართ; ეგრეთვე განიხარეს, რა სცნეს თქვენი მოღვაწეობა მაგ მეფისა და მისი მინისტრების წინაშე მათ სულთა ცხოვნებისათვის, თქვენმა ღვაწლმა სავესებით გაამართლა ის მოლოდონი, რომელიც ამათ ჰქონდათ თქვენ შესახებ. ამიტომ საჭიროა არ დასცხრეთ და იმავე გულმოდგინებით იშრომით, ვიდრე შეერთების საქმე დასრულდებოდეს ისე, როგორათაც ნატრობს მათი უწმიდესობა და პროპაგანდა ღვთის სადიდებლად და მთელის იმ ერის საცხოვნებლად. ამიტომ ღმერთს ევედრებიან თქვენთვის, რათა მოგანიჭოს წყალობა თვისი. დარწმუნებული იყავით, რომ თქვენის კეთილის შრომისათვის ზეცას მიიღებთ დიდ სასყიდელსა. რომით, 1 ივნისისა, 1630“. (1)

პაპი თავისს წერილში, რომელიც ნიკიფორეს გამოატანა, სთხოვდა თეიმურაზს, კათოლიკე სარწმუნოება დიდი ამბით საქვეყნოდ აღეარებინა და მასთანვე ცდილ იყო, რომ მისი სამეფოს ეპისკოპოსები, მღვდლები და ერიც მის მაგალითს შესდგომოდენ. როდესაც ამას სწერდა პაპი, ჯერ დაწვრილებით არ იცოდა საქართველოს ყოველი გარემოება, თორემ ამას იგი ასე ჩქარა არ მოსთხოვდა. პაპის თხოვნამ თეიმურაზ დიდად დააფიქრა და ბოლოს, ვეღარ გაბედა ყველაფრის ცხადათ შესრულება იმიტომ კი არა, ვითომ თვით არა სურდა, არამედ სხვა და

სხვა გარემოების გამო, რომელიც იძულებულ ჰყოფდა, ასეთ საქმეში ძრიელ ფრთხილად მოქცეულიყო. ასეთი გარემოება, სხვათა შორის, შემდეგი იყო: ჯერ იგი თავისს ტახტზე კარგად გამაგრებული არ იყო; თუმცა თავადები მორჩილებდნენ, მაგრამ მათ შორის კიდევ მოიპოვებოდნენ ძრიელნი და გავლენიანი პირნი, რომელნიც მისი კმაყოფილი არ იყ-

– 107 –

ვნენ და ეძებდნენ რაიმე მიზეზსა, რათა თავიანთი განდგომილების დროს აემართათ. იმავე დროს, როგორც ზემოთ ვსთქვით, ბერძნების მღვდელ-მონაზონობა დიდძალი იყო მის სამეფოში, ისინი არ იშლიდნენ ღვარძლის დათესვას, რათა ხალხი აელეღვებინათ ლათინების წინააღმდეგ. იმათ თანაუგრძნობდა ალავერდელიც, რომელსაც დიდი გავლენა ჰქონდა ყველას წინაშე. თეიმურაზს რომ საქვეყნოდ დაეტოვებინა ბერძნის წესი და შესდგომოდა ლათინის წესსა, უეჭველად ბევრს განხეთქილების მიზეზს მისცემდა და არა მარტო სასულიერო საქმეებს შეაფერხებ-

და, არამედ თვით სამეფო ტახტსაც დიდ განსაცდელში ჩააგდებდაო. თეიმურაზმა ახლა კი სამწუხარო გამოცდილებით იცოდა, თუ რაოდნათ ძვირად დაუჯდებოდა მას რომლისამე თავადის განდგომა და გადამტერება. ამიტომ ძრიელ ფრთხილობდა, რათა ასეთი უბედურების მიზეზი არავისთვის მიეცა. ხოლო იგი ეცადა პაპის მოთხოვნილება სხვა გზით დაეკმაყოფილებინა. ამას პატრი იაკობ იმ დროს რომაში მიწერილის წიგნით ესე აუწერს: „მოიფიქრა ამ ყოვლად ბრძენმა მეფემ, რომ საიდუმლოდ აღასრულოს, რათა თავიდგან აიცილოს ყოველი განხეთქილება და შფოთი. ამის გამო დაადგინა საიდუმლოდ წარმოსთქვას სარწმუნოების სიმბოლო, რათა მით გამოაცხადოს თავისი თავი რომის ეკლესიის შვილად და ესე მისიონერთათვის მფარველობისა და დახმარების აღმოჩენით ხალხი ნელ-ნელა შეაჩვიოს ლათინურს წესსა, რომ შემდგომ უფრო უშიშრად შეიძლოს საქვეყნოდ კათოლიკე სარწმუნოების აღსარება“. (1) ამასთანვე თეიმურაზმა დააპირა თავისი გარდაწყვეტილება რომისათვის ეცნობებინა, რათა იქ ამის ერთგულობაზე ეჭვი არავის შეეტანა. გარნა უძნელდებოდა, თავისი ყოველი აზრი წერილით გამოეცხადებინა, ამიტომ დააპირა ელჩის გაგზავნა, რათა ყველაფერი კარგად აეხსნა. გასაგზავნ ელჩად პატრი პეტრე ავიტაბილეს უკეთესი კაცი ვერვინ ჰპოვა; იმას განუცხადა თავისი აზრი, მიანდო მის მაგივრად გამოეცხადებინა პატივი, მორიდება, მორჩილება და ერთგულება. ეგრეთვე მისცა პაპთან შემდეგი წერილი და გაისტუმრა რომას.

„ჩვენ ბატონს ურბანო მერვეს, უუმაღლესს მწყემსსა.

„თეიმურაზ ხან, ივერიელთა მეფე.

„დიდ მადლობას ვუძღვნით თქვენს უწმიდესობას თქვენის ლოცვა-კურთხევისათვის. მივიღეთ თქვენის უწმიდესობის წერილი პატრი პეტრე და პატრი იაკობ თეათინელი მონაზონებისაგან. როგორც იყო ამ ხანებში ესენი მშვიდობით მოვიდნენ აქ, ვითარცა სანატრელ იყო. ჩვენც ეს მამები დიდის სიამოვნებით და წმიდა ამბორისყოფით მივიღეთ და მივაგეთ ყოველ ნაირი პატივი: არ დავზოგეთ არა ვითარი სამსახური, რაც კი მათ ეჭირებოდათ. ეგრეთვე ვუბოძეთ საუკეთესო ადგილი თა-

– 108 –

ვიანთ სადგომოდ და ერთი ეკკლესიაც, რათა თავის უფლად იყვნენ და და თავისუფლად ადასრულონ ღვთის მსახურება თავიანთი სჯულისა და წესისამებრ, რათა არავინ გაბედოს მათი შეურაცხყოფა და რაიმე ვნების მიყენება. მასთანვე ვუბრძანეთ ყველას, რომ მათ მოეპყრან კრძალვით, გულუხვად ემსახურონ და აღმოუჩინონ შემწეობა, რათა უფრო ადვილად ემსახურონ ღმერთსა და ილოცონ ჩვენთვის.

„რაიცა შეეხება, უნეტარესო მამაო, თქვენს წერილსა, რომლითაც გვითვლით ჩვენის ერთიერთ გულმოდგინედ და მორჩილებით მოუსმინოთ

ამ მამებს მოძღვრება, მტკიცედ და შეურყევლად დავრჩეთ ქრისტეს სარწმუნოებისა და უფლის გზაზედ, ამისა უნდა მოგახსენოთ, რომ ყოვლის მპყრობელ ღმერთს მუდამ ჟამ მადლობას ვწირავთ, რადგან, დიდი კოსტანტინეს დროდგან ვიდრე აქამდე, ქრისტეს სარწმუნოება და მისი სიყვარული ისე შეუცვლელად დავიცევით, თითქოს ღვთის მიერ ჩვენს გულში ღრმად აღბეჭდილი ყოფილიყოს ის სიყვარული და ის სარწმუნოება. მართალია, ჩვენი სამეფო 1614 წლიდგან ვიდრე 1628 წლამდე ხელში ჩაუვარდათ უწყალო სპარსელებს, რომელთაც ერთიან მოაოხრეს და ყოველგვარი უბედურება შეამთხვიეს, მაგრამ მაინც კი სარწმუნოება შეურყევლად და მტკიცედ დაიცვა. ჩვენც დიდათ ვიმეცადინეთ, რათა არავითარი მწვალეზლობის შეცდომილება შემორეოდა ჩვენს სარწმუნოებას. ეგრეთვე დიდი სასოება გვაქვს ღვთისა, რომ ამავე სარწმუნოებაში მტკიცედ დავრჩეთ და განუხრწნელად დავიცვათ იგი ვიდრე ქვეყნის აღსასრულამდე. ამას ვსასოებთ მეტადრე ახლა, როცა ღვთის წყალობით და თქვენის უწმიდესობის მამობრივის ლოცვა-კურთხევით მშვიდობიანათ ვიმყოფებით ჩვენს სამეფოში. აი, ეს ქრისტიანე სარწმუნოება იყო მიზეზი იმისა, რომ ერთხელ დედა ჩვენი წავიდა სპარსეთის მეფესთან სათხოვნელად, რომ ყველა მის ხელში ჩავარდნილ ქართველებს, რომლებსაც სარწმუნოების უარი ეყოთ, შესძლებოდათ თავისუფლად და უშიშრად დაბრუნებულ იყვენ სამშობლოში და შესდგომოდენ თავიანთ უწინდელ სარწმუნოებას. მაგრამ, საუბედუროდ, სულ სხვა მოხდა; იმ უსჯულო სპარსელების მეფემ, რა ვერ დასძლია მისი სიმტკიცე და სიყვარული ხორცის სიწმიდისა და სარწმუნოებისათვის ჯერ დაატყვევა, შემდგომ თუ ჩემზე და თუ დედაჩემზე გაბრაზებულ-განძვინარებულმა მეფემ და მისმა ულმოებელმა ერმა მწარედ დაუწყეს ტანჯვა მას და ასე დატანჯულმა სული განუტყვა. ერთი წელიწადია, რაც ისპაჰანიდგან წმიდა აგვისტინეს წესის ყოვლად პატივცემულმა მამა ამბროზიომ მოგვიტანა მისი გვამის ნაწილები. ამ სიკეთისათვის

ჩვენც უხვად დავასაჩუქრეთ მამა იგი: მივეციით მამული, რათა საცხოვრებლად საკმაო შემოსავალი ჰქონდეს, ეგრეთვე ვუბოძეთ ადგილი, რათა შესაფერი ეკკლესია აიშენოს და როგორც სასუფეველის სავანეში, მუდამ ილოცოს ჩვენთვის.

„რაც შეეხება ჩვენის სამეფოს აწმყო მდგომარეობას, ძრიელ სამწუხაროა. თვით ეს თიათინელი მამებიც თვალით ხედვენ თუ ხისა და თუ ქვის შენობათა ნანგრევებსა. ამის შესახებ ყველაფერს თვითვე მოახსენებენ თქვენს უწმიდესობას. მაგრამ ყველაზე უფრო სატირელ

მდგომარეობაში ჩვენი ეკკლესიებია, რადგან მტრებმა არა მარტო წაიღეს ძვირფასი წმიდა ჭურჭლები, არამედ ყველა შესამოსლები, სამკაულები და თვით ხატებიც კი წაიღეს და ასე ერთიან გაძარცვეს. ამისგამო დიდად ვევედრებით თქვენს უნეტარესობას, ხსენებულ მამებს უშოვნოთ ყველა ის, რაც ეჭირებათ თავიანთი ეკკლესიის საჭიროებისათვის და შესამკობლად, რათა უმეტესის სიადვილით გაეხსნასთ გზა სანატრელის შეერთებისათვის. დასასრულ, უკეთუ ჩვენში თქვენი უწმიდესობისათვის რაიმე სამსახურის მიგება შეგვიძლია, გთხოვთ გვიბრძანოთ და, რაც კი შეგვიძლია, ვეცდებით, ყოველივე მაშინვე აღვასრულოთ, რათა სიკეთისათვის მაგიერი მოგაგოთ. საქართველოთი, 5 იანვარს, 1629 წ.“ (1).

ეს თარიღი შეცდომით უნდა იყოს, ამის ნაცვლად უნდა იყოს 1630 წ., რადგან მისიონერები გორს მოვიდნენ 14 დეკემბერს 1628 წ. შეუძლებელია, პატრი პეტრე 20 დღის შემდგომ გაბრუნებულიყო იტალიას. ყოველი გარემოება გვიჩვენებს, რომ პ. პეტრე გაბრუნდა იტალიას არა მაშინვე, არამედ რამდენისამე ხნის შემდგომ. ლამბერტი მის გორიდგან გაბრუნებას სდებს ჰაგვისტოს 1630 წ. (1). ამის მგსავსი წერილი გაატანა აგრეთვე პროპაგანდისათვის.

იმ წერილთან ზაქარია კათალიკოსმაც გაგზავნა წერილი პაპთან და პროპაგანდასთან. წერილები არ მოგვყავს, რადგან ბევრი არაფრით განსხვავდება თეიმურაზის წერილებისაგან. მათში მხოლოდ შესანიშნავი ის არის, რომ კათალიკოსი პაპს სთხოვს შესამოსლებს და ბარძიმებს საქართველოს გადარიბებულის ეკკლესიისათვის.

პატრი პეტრე ავიტაბილე რა ჩავიდა რომას, პაპს ვრცელი მოხსენება წარუდგინა საქართველოს მდგომარეობის შესახებ თუ მოქალაქეობრივ, თუ სარწმუნოების მხრივ. ერთი მოხსენება მოყვანილია კლემენტე გალანოს წიგნში, რომელიც აღწერილია სომხის ეკკლესიისა და რომის ეკკლესიის შეერთების შესახებ. ხოლო პაპს თეიმურაზ მეფისა, სხვათა შორის, ეს მოახსენა: .

„1, თეიმურაზის ერთგულება რომის მამამთავრისადმი ეგოდენია, რომ, როცა შეიტყო თავის სამეფოში მოსვლა მის მიერ წარგზავნილ

– 110 –

მღვდლებისა ერის სულიერად აღზრდისათვის, გამოუთქმელის სიხარულით აღივსო და მიიღო იგინი დიდის პატივით. კათოლიკე სარწმუნოებისადმი თავისი მიდრეკილება იმითი გამოაცხადა, რომ, როდესაც იქ მყოფმა ბერძნებმა რომაელების სახელი გაიგონეს, დაიწყეს შფოთი და უნდოდათ სწრაფად განემევებინათ მისიონერები მთელი სამეფოდგან, მხნედ დაიფარა პატრები ბერძნებისაგან, ზოგს მათგანს ძრიელ დაემუქრა და ზოგიც დასაჯა; ერთხელ ისე გაცხარდა, რომ ხელი დაიდო ხმალზედ და ამოდრობას უპირებდა, თანაც დაიძახა: მირჩევნია თქვენ ყველა აქ მყოფი ბერძნები ამოგწყვიტოთ, ვიდრე ერთი ამ მონაზონთაგანი გავდევნო ჩემი სამეფოდგანო. ბოლოს იმ ბერძნებს მწვალებლები უწოდა.

„2, მეტად დიდი ნიჭიერი და განსწავლული კაცია; კარგად იცის ძველი და ახალი აღთქმა (საღვთო წერილი), კრებათა და წმიდა მამათა წერილებიც.

„3, ბერძნებს თუმცა წინად მისთვის ერჩიათ, რომ ჩვენთან არ ებჭო სული წმიდის გამომავლობის შესახებ და თან ეთქვათ, რომ ისინი,

ესე იგი ჩვენ, ფილოსოფიაში ძრიელ გამოცდილი არიანო, ამიტომ ადვილად შეუძლიათ მოატყუონ კაცი თავიანთის ფილოსოფიურის ბჭობითა; მაგრამ დიდის სიამოვნებით ბჭობდა ხან ჩვენთან და ხან ბერძნებთან. ერთხელ სთხოვა ბერძნებს, რათა მისთვის განემარტებინათ ლათინებს სული წმიდის გამომავლობა როგორ სწამთო; როცა განუმარტეს, მაშინ უთხრა: სწორედ მეც ეგრე მწამს და კარგად რომ სცნობდე და გესმოდესთ ის, რასაც ასწავლით, დარწმუნებული იყავით, რომ თქვენც ლათინების აზრისა იქნებოდითო.

„4, ლათინებზე მეტად მაღალისა და კაი აზრის არის, მათ სახელს დიდის მოწიწებით ახსენებს ხოლმე და მათ უწოდებს სახარების და ღვთის სამსახურის ერთგულ და ჭეშმარიტ დამცველებს. ხალხს ავედრებს წმიდა საიდუმლოთა ხშირად მიღებას და ყოველდღივ წმიდა წირვას ესწრება. ძრიელ უკვირს, რომ კათოლიკები ისე მტკიცე და თავგანწირულნი არიან ქრისტეს სარწმუნოების გავრცელებისათვის და რომ მზად არიან ამისათვის თავი დასდონ და სისხლი დაღვარონ ხოლმე.

„5, ვინაიდან დედა მისი იმდენათ კეთილმორწმუნე იყო, რომ სპარსეთის მეფის ბრძანებით, სარწმუნოების გამო სისხლი დაღვარა საკვირველის მხნეობით, ამიტომ დიდი იმედია, ესეც განათლდეს ზეციერის მადლით, რათა დაუტევოს ძველი შეცდომილების გზა და თავისი ერთუთრთ შეუერთდეს რომის ეკლესიას. იმდენათ უფრო მოსალოდნელია, რომ ღვთის განგებულებით რომელი მისიონერები მოვიდენ ამის სამთავროში იმ დროს, როდესაც იქაურობა მთლად გავე-

– 111 –

რანებული იყო და როდესაც კაცობრივი სიბრძნე ურჩევდა საქართველოს სხვა სამთავროებში მოსულიყვნენ, ვიდრე მის სამეფოში.

„6, ამ საერთო შეერთების იმედს ისიც გვამღვეს, რომ მისი ერის უმეტესი ნაწილი ძრიელ მიდრეკილია კათოლიკობისა და რომის წესებისადმი, ასე რომ, როდესაც ჩვენს ქადაგებას ისმენენ და წირვა-ლოცვას ესწრებიან, ცრემლ მორეულნი ყურად იღებენ ამ ეკლესიის წესებს და მისის სიყვარულით აღტაცებულნი არიან“ (1).

მისიონერმა კარდინალებიც ნახა, მათაც მოახსენა ყველაფერი და დაარწმუნა, რომ თეიმურაზ მეფე, დედოფალი, საქართველოს კათალიკოსი და მრავალი ქართველობა რომის ერთგული და მორჩილი არიო. შემდგომ აღჭურვილმა მათის წყალობით პატრი პეტრემ ბევრნაირი საჭირო უფლება და ეგრეთვე ნივთიერი შემწეობაც მოიპოვა, სხვა უფლებათა შორის იმის ნებართვაც გამოიტანა, რომ საქართველოში მისიონერებს ლათინური არა მარტო ლოცვები, არამედ თვით ლათინური წირვაც ქართულს ენით ეთქვათ, ისე როგორც ნახჩევნის სომხის კათოლიკებს ჰქონდათ ნება ლათინურის წესის სომხურის ენით აღსულებისა.

აქ საჭიროდ ვსთვლით პატრი პეტრეს მგზავრობისათვის სიტყვა ცოტას ხნით შევაჩეროთ და მის ახალ ამხანაგებს ყურადღება მივაქციოთ.

როგორც ზემოდ მოვიხსენიეთ, მისიონერები მოვიდენ საქართველოში თუ არა, მალე აცნობეს რომაში მშვიდობით ჩამოსვლა, თეიმურაზის მიერ კარგად მიღება და ერის მიდრეკილება კათალიკობისადმი. როგორც შემდეგი დროის წერილებიდან სჩანს, მეფეს და კათალიკოსსაც მისიონერებთან ერთად წერილი მიუწერიათ რომაში. ეს პირველი წერი-

ლები დაკარგულია და ჯერაც მათი კვალისათვის არ მიგვიგნია. ამ პირ-
ველის ამბავის მიწერისათანვე გამოითხოვეს სხვა ახალი მისიონერები.
პროპაგანდამაც საჩქაროდ მოამზადა ორი მისიონერი იოსებ ჯუდიჩი და
არქანჯელო ლამბერტი, რომლებიც 18 ოქტომბერს 1630 წ. წავიდნენ
მესინას, რათა იქიდგან დასდგომოდნენ აღმოსავლეთის გზას საქართვე-
ლოში შემოსასვლელად. არც მათი მგზავრობა იცოდა პატრი პეტრემ
და არც ამის რომას გაბრუნება იცოდნენ იტალიაში, ისე რომ მალთაში
შეხვდა პეტრე ავიტაბილე იმ ორ ახალ მისიონერს, რომლებიც ერთ-
მანერთს მალე განშორდნენ. რა გამოიარეს არზრუმში, მრავალნი
ქართველნი ნახეს, რომლებიც იქ ცხოვრებდნენ და რომლებსაც ჰყავ-
დათ თავიანთი ქართველი ეპისკოპოსი აზრუმელად წოდებული (1) *).

---

*) ესევე ლამბერტი ერთ თავისს რომაში მიწერილ წიგნში ამბობს, რომ აზ-
რუმის გარეშე რავდენიმე ქართველების სოფელიაო, რადგან უწინ აზრუმში ქართ-
ველთ მეფეების ყოფილაო.

– 112 –

ისინი ჩავიდნენ გორს 12 მაისისას 1631 წ. მათი მოსვლა ყველასათვის
სასიხარულო შეიქმნა. ორი დღის შესვენების შემდგომ ენახულნენ მეფეს,
რომელიც იყო საპორწელში (Saporzeli), გორიდგან ერთი დღის სა-
ვალზე, სადაც მოელოდა ქუთაისის მეფეს ალექსანდრეს, რომლისათვი-
საც უნდა მიეთხოვებინა თავისი დაქვრივებული ქალი, ზურაბ ბეგის ნა-
ცოლარი. იქ მეფესთანვე მოსულ იყვნენ, ქორწილზე დასასწრებლად,
დიდძალ თავად-აზნაურობას გარდა, ზაქარია კათალიკოსი, ეპისკოპო-
სები და მონასტრის წინამძღვარნი. მისიონერებმა, ჩვეულებისამებრ,
ჯერ მიუგზავნეს მეფეს საჩუქრები: ერთი შვენიერი სამზილიანი საათი,
შუშის ჭურჭელი, ოთხი მშვენიერი ხატი, საუცხოვო სარკე, რავდენიმე
კრიალოსანი და ორი წყვილი ხელთათმანი. მოგზაურს პეტრე დელლა-
ვალესაც გამოეტანებინა თეიმურაზისათვის სათავაზებლად ერთი მშვე-
ნიერი წმიდა გიორგის ხატი, აბრეშუმით და ოქროთი შემკული და
ერთიც ძვირფასი კრიალოსანი დედოფლისათვის. ეგრეთვე დედოფალსაც
მიართვეს სარკე, მოქარგული ხელთათმანები და ბევრი სხვა და სხვა
კრიალოსნები. შემდგომ ამისა წარსდგნენ მეფის წინაშე, რომელმაც,
დიდებულთა თანადასწრებით, მიიღო დიდის სიხარულით და მადლობა
მოახსენა საჩუქრებისათვის; ეგრეთვე დიდათ დაუმაძღლა, რომ ყოველ-
გვარი შეწუხება გამოიარეს, რათა მის სამეფოში მოსულიყვნენ. მეფემ
იგინი მაშინვე სადილად მიიწვია, ყველას თავს დასხა: მარჯვნივ იგინი
და მარცხნივ იქ მყოფი ეპისკოპოსები. ეგრეთვე სთხოვა მათ, რომ იქ
დარჩენილიყვნენ თავისი ქალის ქორწინებამდე, მაგრამ მათ არ ინებეს და
მალე გამობრუნდნენ გორს. მეფეს გარდასცეს ორი წერილი ერთი პა-
პისა და ერთიც პროპაგანდისა. პაპის წიგნი ვერ ვპოვეთ და არც ვიცით,
თუ რა იყო მისი შინაარსი. მხოლოდ პროპაგანდის შემდეგი წიგნი
გვაქვს ხელში.

„ივერიის, ანუ გიორგიანების მეფეს.

„ჩვენმა წმიდა პაპმა და პროპაგანდის კარდინალებმა, თქვენმიერ
გამოცხადებულ გულკეთილ პატივსა და შეწყნარებაში, რომლითაც მიი-
ღეთ მანდ მოსული თეათინელი პატრი პეტრე და მისი ამხანაგნი, სცნეს
უწინდელი დიდიხნის სიყვარული, რომელიც ქართველ ერს აქვს
წმიდა სამოციქულო საყდრისადმი, და ეგრეთვე ის პატივი, რომელიც

აქვს თქვენს ხელმწიფებას ამავე საყდრისა და ხსენებული პროპაგანდის კრებისადმი, ვინაიდან ასე უფრო იმისთვის მოეპყარით, რათა უმეტესად შესწევნოდით მაგ მოძღვრებს. თქვენი საქციელი უფრო შესანიშნავი იმითია, რომ ეს ჰყავით თქვენის სამეფოს თვით ისეთი არეულ-დარეულობის დროს, როდესაც მოსალოდნელი არც კი იყო, რომ ასეთის

– 113 –

გულკეთილობის თვალი გქონოდათ. პაპმა და პროპაგანდამ რა სცნეს თქვენი მეგობრული საქციელი, დიდათ კმაყოფილი დარჩნენ და პაპმა სამადლობლოდ იწება თქვენთან განსაკუთრებულის წიგნის გამოგზავნა და პროპაგანდამ თქვენი ხელმწიფებისადმი დიდის მადლობის მოხსენება. ალბად

ღვთის განგებითაა, რომ ხსენებულ მამათა მისიონს ასე კეთილად დაუხვდენ,

რათა იმათაც ანუგეშონ და სულიერი შემწეობა აღმოუჩინონ ერს, რომელიც ეგოდენ შეწუხებაშია. ამიტომ პაპმა და პროპაგანდამ იწებეს ამ მისიონერებს ორიც მიუმატონ პატრი იოსებ ჯუდიჩი და პატრი არქანჯელო ლამბერტი, რომლებიც არიან ცხოვრებით და ზნეობით სამაგალითონო, გაწვრთნილნი სხვა და სხვა საგნებში და უფროსიერთად საღვთის-მეტყველოში მეტად დახელოვნებულნი. ამიტომ ესენი შეიძლებენ მაგ ორი მოძღვრის მაგივრობა გასწიონ და საჭირო სულიერი სამსახური გაუწიონ მაგ ძველ საქრისტიანოსა, თუ ვინცობაა მათ სიკვდილი, ანუ სხვა რამ დიდი უბედურება ეწიათ, რაც აგრე მოსალოდნელია ამ ჩვენს საწუთრო ცხოვრებაში. აწ ჯერ არს, რომ თქვენმა ხელმწიფებამ მიხედოს სახიერების თვალთ არა მარტო მათ დიდის ხნის მგზავრობისაგან შეწუხებას, არამედ იმ სიყვარულსაც, რომლითაც სამოციქულო საყდარი ჰგზავნის მათ მხოლოდ იმ აზრით, რომ მაგ ერის სულთა შეეწივნენ და გაუადვილონ განხორციელება იმ წმიდა მიზნისა, რომლისათვისაც წმიდა კრება მუდამ ფხიზლობს და შრომობს. დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ თქვენის ხელმწიფების ესრედ ქველ-მოქმედების საქმეს ყოვლის მპყრობელი ღმერთი დააგვირგვინებს დიდებით სააქაოს წინაშე ყოველთა ქრისტიანეთა და "შემდგომ საუკუნო ცხოვრებაშიაც; ეგრეთვე სამოციქულო საყდარიც თქვენ მარადის მადლობით მოგიხსენიებსთ. დანარჩენს კრების მაგიერ მოგახსენებენ ხსენებულივე მისიონერები. რომით, 31 აგვისტოს 1630". (1)

ამ ორმა მისიონერმა ზაქარია კათალიკოსსაც მოუტანეს საჩუქრად ერთი საეპისკოპოსო ძვირფასი თვალ-მარგალიტით მოჭედილი მიტრა და ერთიც ოქრომკედის ძვირფასი ფილონი, მაგრამ ორივე ლათინურის ფორმისა. რა საკვირველია, არც ერთი გამოადგა კათალიკოსს, ამიტომ ორივე უთავაზა თეიმურაზ მეფეს. ეგრეთვე ამასაც გადასცეს პაპისა და პროპაგანდის წიგნი. პაპის ამასთან მოწერილი წიგნიც დაკარგულია, ხოლო პროპაგანდის წიგნი აი ეს არის:

„საქართველოს პატრიარქს.

„თქვენის მეუფების წერილი, სავსე სიყვარულით წმიდა საყდრისადმი და ეგრეთვე პატივისცემით, რომელიც აღმოუჩინეთ თეათინელ მოძღვრებს, პროპაგანდის კრებაზე განიხილეს და მეტად სასიამოვნოდ დაურჩათ პაპსა და კარდინალებს, რომელთაც ქება შეასხეს თქვენს

გულმოდგინებასა და გულმხურვალეობას. ამიტომ საჭიროდ დაინახეს, პაპმა განსაკუთრებულის წერილით და კარდინალებმა ამ წიგნით პატივი გცენ და გამოუთქმელი მადლობა მოგახსენონ. ვინაიდგან პროპაგანდამ თქვენს მეუფებაში ჰპოვა ეგოდენი გულმოდგინება და სიყვარული მაგ ერის სულის ცხონებისათვის თანა მოღვაწეობის გამო, ამიტომ რათა უფრო ნაყოფიერი ჰყოს ეგ თქვენი ერთგულება, იწება და გზავნის მანდ პატრი იოსებ ჯუდიჩის და პატრი არქანჯელო ლამბერტის თეათინელებს, რომლებიც სამაგალითო არიან მოძღვრებით და ცხოვრებით, რათა თქვენის მფარველობით უფრო ხელი შეუწყონ ერის ცხონების საქმეს და შეიძლონ საჭირო სულიერი სამსახურის გაწევა, მეტადრე მაშინ, თუ ვინცობაა მანდ მყოფ თეათინელებს სიკვდილი, ან სხვა რამ უბედურება ეწიათ. აწ იწებეთ და აღმოუჩინეთ მათაც თქვენი მოწყალება და მფარველობა და ყოველგვარი შემწეობა, რაც კი საჭირო იქმნეს სულთა ცხონებისათვის. გარდა ამისა, რომ ესეთი თქვენი სიკეთე დიდათ სათნო საყოფელი იქმნება ღვთისათვის, პაპი და კარდინალებიც სამუდამოდ თქვენნი მადლობელნი იქმნებიან, არას დროს დაივიწყებენ თქვენს ამავს და კიდევ ეცდებიან, სამაგიერო მიაგონ თქვენს მეუფებას. ყოველისფერს უკეთესად მოგახსენებენ თვით ეს მისიონერები. რომით, 31 აგვისტოს, 1630“. (1)

ამ წიგნთან ერთად გამოუტანებიათ რომიდგან ერთი წიგნი საქართველოს მიტროპოლიტთანაც, მხოლოდ საქმე ის არის, რომ გამოურვეველი რჩება, ეს მიტროპოლიტი რომელი უნდა იყოს, საქართველოსი თუ კახეთისა? ამ დროს საქართველოს მიტროპოლიტი სრულებითა არ არის მოხსენებული მისიონერების წერილებში და არც ისა სჩანს, მისიონერებს რაიმე მიმართობა ჰქონდათ მასთან თუ არა. ხოლო ის კი ვიცით, რომ კახეთის მიტროპოლიტთან ალავერდელთან დაახლოვებულნი

იყვნენ. მაგრამ, როგორც ზემოდ ვსთქვით, ალავერდელი პირველად კაის თვალთ არ უყურებდა მისიონერებს და მათზე გადამტერებულ ბერძნებს თანაუგრძნობდა; ისიც ვიცით, რომ ალავერდელი ფარულად ცდილა ესენი თეიმურაზისათვის მოეშორებინა. არა სჩანს, ამას რაიმე სიკეთე ექნას მისიონერთათვის, მაშასადამე არც პრაპაგანდა მოსწერდა უსაბუთოდ ასეთ სამადლობელ წერილს. ვანაიდგან მისიონერების პირველი წიგნები არაგვაქვს ხელში, ამიტომ, შეიძლება ვსთქვათ, რომ ალავერდელმა პირველად მისიონერებს, თუ ნივთიერად არა, მოქალაქობრივად მაინც რაიმე სიკეთე უყო, რადგან პატივს სცემდა მისიონერებს, რომელნიც განათლებულ-განსწავლულნი პირნი იყვნენ. ამიტომ ჩვენა გვგონია, რომ ეს წერილი ალავერდელ მიტროპოლიტთან უნდა იყოს მოწერილი.

„საქართველოს მიტროპოლიტს.

„პროპაგანდის კრების კარდინალებმა თეათინელ მოძღვართა მანდაური მისიონის წარმატება და საზოგადოდ მათი ყველა კაი ამბავი ჩასთვალეს ცხად ნიშნად იმისა, რომ მაგ მისიონს ყოვლის მპყრობელი ღმერთი განსაკუთრებით სწყალობდა. ამათ იმედი ჰქონდათ, მანდაური

ერიც მიიღებდა მისიონერებს პატივით და სიყვარულით, მაგრამ ის კი არ ეგონათ, რომ თქვენი მეუფება ეგოდენ პატივსა და სიყვარულს აღმოუჩენდა. ამიტომ ჩვენმა ბატონმა კარდინალებმა ინებეს, რათა განსაკუთრებითი მადლობა მომეხსენებინა თქვენთვის მათი სახელით, რასაც სიხარულით ვასრულებ ამ წერილის საშუალებით. თქვენმა ქცევამ ისინი დაარწმუნა, რომ სავსებით ზრუნავთ თქვენდამი მონდობილის ერის ცხოვრებისათვის; ამიტომ ინებეს გამოგზავნა თეათინელთა პატრი იოსებ ჯუდიჩის და არქანჯელო ლამბერტისა, რათა არა მარტო მოუარონ სულიერად მაგ ერსა, არამედ, სიკვდილის, ანუ სხვა რამ უბედურის შემთხვევის დროს, დაიჭირონ მანდ მყოფის მისიონერების ადგილი. მაშ კეთილ

ინებეთ, ნახეთ ესენი და სიამოვნებით მოუსმინეთ. ეგრეთვე ხელი შეუწყეთ, რათა შეიძლონ ღვთის სამსახურის მანდ უფრო ადვილად შესრულება. ესეთი თქვენი შემწეობა დიდათ სათნო საყოფელი იქმნება პაპისათვის და ჩვენთა ბატონთა კარდინალთათვის, მაგრამ ყველაზე უფრო მეტად სათნო საყოფელი იქმნება ღვთისათვის. ვავალებ ზემოხსენებულ მამებს, პირა-

დად უფრო ბევრი რამ მოგახსენონ, რომით 31 აგვისტოს, 1630 წ. (1)

ზემოდ ბევრ გზის დასახელებულ მონაზონს ნიკიფორე ერბახს საქართველოში ყველაზე დიდი გავლენა ჰქონდა თავისი სიტყვითა დსაქმით, ამიტომ რომიდგან მასაც სწერენ განსაკუთრებით და იმ ორი მისიონერის თავს მას აბარებენ:

„მამა ნიკიფორე ერბახს.

„ვინაიდან პროპაგანდის კრებამ კარგად დაიხსომა თქვენი ბრძნული მოქმედება და განსაკუთრებული გულმოდგინება, რაიცა აქ ყოფნის დროს გამოიჩინეთ საქმეთა წარმოებაში, მანდ მისიონის დასახმარებლად გზავნის რა პატრი იოსებ ჯუდიჩის და არქანჯელო ლამბერტის, ისარგებლა ამ შემთხვევისაგან და ინება გაგახსენოსთ თავისი თქვენდამი პატივის-

ცემა და სიყვარული; მასთანვე გავედრებს ამ მამებს და გთხოვს, თქვენც ხელი შეუწყოთ მათ მოძღვრებას და ერთგულებას, რათა მაგ სამეფოში შეიძინოთ ერი და მიაგოთ სამსახური წმიდა საყდარსა, რომლის პატივისათვისაც თავს იდევით ეგრეთი შორი და განსაცდელიანი მგზავრობა და რომელმაც თქვენი სახელი საქებური გახადა. მათვე ვანდობ, რათა პირადად ყველაფერი მოგახსენონ. რომით, 31 აგვისტოს, 1630 წ.“ (1)

– 116 –

ესეთი თავის გასაცნობელი წიგნები უნაყოფოდ არ დარჩენილა. ახალ მისიონერებს საჭირო მფარველობა არ აკლდათ, ამიტომ ერთგულად შეუდგნენ ხალხის გაკათოლიკებისათვის ცდასა და შრომას.

მისიონერებმა გორში თეიმურაზის მიერ ნაბომარის ეკკლესიის შეკეთება დაასრულეს და წმიდა პეტრეს ეკკლესია უწოდეს. მერმე სანამ ქართულს შეისწავლიდენ, ქადაგება თათრულის ენით დაიწყეს. ხალხი ისე ბლომად მოდიოდა, რომ ეკლესია ვეღარ იტევდა; ყველანი დიდის გულმოდგინებით უსმენდენ და მოწიწებით მისდევდენ მათ სწავლა-და-რიგებას. ამის შესახებ ერთი ყურადსაღები წერილი გაუგზავნიათ რომას. ის წერილი ხელთა გვაქვს, მაგრამ უთარილო და ხელმოუწერე-

ლია. ხოლო ვფიქრობთ, ლამბერტისა იყოს, 1632 წ. გაგზავნილი. წერილში ეს გარემოება აღწერილი: „ქართველები, რომლებსაც ჩვეულებად არა აქვსთ ეკკლესიაში ხშირად სიარული, როდესაც კი მოდიან, ძრიელ უხამსად იქცევიან, ჩვენის მამების ქადაგებით, სულ მთლად გამოიცვალნენ. მისიონერებმა ჩააგონეს, თუ როდენის მოკრძალებით და პატივით უნდა იყვნენ ხოლმე ღვთის სახლში. ამიტომ ახლა ხშირად მოდიან ჩვენთან და მოკრძალებით ესწრებიან ყველაფერს; ღვთის სიტყვას სასოებით ისმენენ და გვემორჩილებიან; წირვაზე და სხვა ღვთის მსახურებაზე დიდის მოწიწებით და კრძალვით დადიან. ასე რომ ერთიანად გამოიცვალნენ და ის აღარ არიან, რაც უწინ იყვნენ, რაიცა ცხადად მოწმობს, თუ როდნად იმოქმედა მათზე ღვთის ძლიერებამ და მადლმა.... ქართველები, რა ხედვენ, მეფე-დედოფალი და პატრიარქი ესდენ დიდ პატივსა, გულკეთილობას და სიყვარულს უცხადებენ ჩვენს მისიონერებს, ამნაირის მაგალითით წაქეზებულნი, ცდილობენ მათ მიჰბადონ და მათსავით მოეპყრან პატრებს. ეს ხალხი ჩვენდამი პატივისცემისა და მორჩილების გამოცხადებით ცდილობს მეფესა, დედოფალსა და პატრიარქს აამონ და მათი გული მოიგონ. ეგრეთვე როდესაც მეფე მათ ავედრებს მისიონერებსა და ეუბნება ისე მოეპყარით. როგორც წმიდა კაცებსაო, იმათ მეფის ესეთი დავედრება ბრძანებად მიაჩნიათ და მოვალედ სთვლიან თავიანთ თავს, დაემორჩილონ მისიონერებს და დაიცვან მათი დარიგებანი. ამიტომ სასიქადულოდ მიაჩნიათ პატრების მიცემული დარიგების ერთგულად ასრულება“.

პატრი პეტრე ავიტაბილემ რა მიიღო საქართველოში წამოსაღები საჭირო წერილები და აგრეთვე რაც კი სჭიროდა, დაუტევა რომა და შემოიარა იტალიაში თავისის წესის მონასტრები, რათა საქართველოსთვის ახალი მისიონერები ეშოვნა. მოკლე ხანში წამოსაყვანად შეჰკრიბა ექვსი მოძღვარი: პატრი იერონიმე კარაფა, პატრი ქრისტეფორე კასტელი, პატრი ჯუსტო პრატო, პატრი ანტონ ჯარდინა, პატრი სერაფინო

– 117 –

ფილენჯიერი და პატრი ვინჩენცო კარაფა; იმათთანვე იყვნენ ორნი მორჩილნი ძმანი: ძმა გაითანო ქორლიტო და ძმა მათე ფლორენო. მისიონერები თავიანთ წერილებში ზოგჯერ ამ ექვსის მღვდლის მაგიერად იხსენიებენ მარტო ოთხ მღვდელს. ესენი ყველა ერთად პატრი ავიტაბილესთან მესინიდან 9 ოკტომბერს, 1631 წ. წამოვიდენ და ჩამოვიდენ გორს 10 ივლისს 1632 წ. როგორც წინა მგზავრობაში, ისე ახლაც ოსმალებმა დიდი შეწუხება მიაყენეს, ისე რომ სიკვდილს ძლივს გადაურჩნენ. რაც ჰქონდათ, ყველაფერი გზაში წაართვეს, გარდა ცოტაოდენი ფულისა, რომელიც შემთხვევით გადარჩა ოსმალების გაუმაძღრობას. აზრუმს რომ მოვიდენ, იქ ცოტა სული მოითქვეს, სომხებისაგან შემწეობა მიიღეს და მათგან სახარჯო ფულიც ისესხეს. იქიდგან ტფილისში მომავალს ქარავანს გამოჰყვნენ. აზრუმიდგან საქართველოში შემოსასვლელად ორი გზა იყო, ერთი ყარსით და მეორე არტაანით. ორსავე ადგილს ოსმალები მგზავრებს ხარჯს ახდევინებდენ. ქარავანი არტაანის გზით წამოვიდა, მაგრამ არტაანს არ შეიარა, სხვა გზით აუხვია, რათა ხარჯი არ გადაეხადა.. ქარავნის წინამძღვრები ტფილისის მცხოვრები სომხები იყვნენ. ეს რა შეიტყო არტაანში მყოფმა გამაჰმადიანებულმა ქართველმა საფარ ფაშამ (ახალციხის ათაბეგია, მაგ-

რამ იმ დროს ახალციხე სპარსელებს სჭერიათ და არა ოსმალებს, ამიტომ ის ფაშა არტაანში ყოფილა), საჩქაროდ გაგზავნა ჯარი და მთელი ქარავანი და მასთან ერთად ის პატრებიც დაატყვევა. იმ დროს ფაშის მკურნალი იყო ერთი ფრანგი, ივანე პორსელი, პატრების ნაცნობი. იმან რა ნახა პატრები, მაშინვე ფაშას გააცნო, თუ რა პატიოსანი პირნი იყვნენ. ფაშამაც დიდად პატივი სცა და უკანვე დაუბრუნა, რაც მის ჯარის კაცებს წაერთმიათ. ეგრეთვე მათი თხოვნით, სომხებსაც, რომლებიც მძიმედ და სამაგალითოდ უნდა დაესაჯა, ბევრი აპატივა და მათი საქონელიც უკან დაუბრუნა, მაგრამ, რაც გადასახადი იყო, სრულიად გამოართვა. პატრები დიდის პატივით გაისტუმრა, ქარავანსაც ნება მისცა წასვლისა. სომხები სიკეთის მაგიერ, იმ პატრებს გადაემტერნენ და თავიანთი დატყვევება და ხარჯის გადახდა მათ დააბრალებს. გზაში ისინი მისცვივდნენ პატრებს და, რაც ჰქონდათ თუ ფული და თუ ნივთი, ყველაფერი წაართვეს. ესრედ ცარიელი პატრები მივიდნენ გორს. შესვენების შემდგომ წარსდგნენ მეფესთან, მიართვეს ის ცოტა საჩუქრები, რაც გადარჩენოდათ ოსმალების და სომხების წაგლეჯისაგან; მასთანვე გარდასცეს პაპისა და პროპაგანდის შემდეგი წერილები.

„პაპი ურბანთ მერვე ივერიის მეფეს“.

„ბრწყინვალე და უძლიერესო მეფევ, მშვიდობა და ღვთის წყალობის ნათელი.

– 118 –

„თქვენი სახელ განთქმულობა და თქვენის შესანიშნავის გამარჯვების ხმა თქვენის ქვეყნის საზღვრებს გამოსცდა, გამოიარა ევროპის ქვეყნები, ხმელთაშუა ზღვის მღელვარე ტალღები და მოაწია რომის მღვდელმთავრამდე, რომელიც დიდად ანუგეშა. თქვენი დიდებულება კარგად ხედავს, რომ თქვენი სამთავრო ახალისა და ზეციური სიმტკიცით შეიჭურვა და აღარც მოაკლდება მას ანგელოზთა გუნდის შემწეობა, ვინაიდგან ვატიკანის მღვდლები სიხარულით მოდიან მანდეთკენ ხალხის სა-

ცხონებლად მოღვაწეობისათვის. სარწმუნოება, რომელსაც ისინი ჰქადაგებენ, არის მფარველი მეფეთა და მაცხოვრებელი ერთა. უკეთუ, საბედნიერ-

როდ, ეს სარწმუნოება მოეფინა მთელს თქვენს პროვინციებს, მაშინ ნახავთ, მძვინვარება მოისპოს, მშვიდობა დამყარდეს, არეულობა დასცხრეს და გულისთქმანი დაწყნარდენ. თქვენი წიგნის მომტანმა ჩვენმა საყვარელმა შვილმა პეტრე ავიტაბილემ დაგვარწმუნა, რომ თქვენს ხელმწიფებას მოახსენებს ყოველ რჩევას და დარიგებას, ჩაგონებულს ზეციერის სიბრძნის მიერ. აწ ვთხოვთ მოწყალე ღმერთს, აკურთხოს თქვენი მეფობის სკიპტრა, მისმა ყოვლის მპყრობელმა მკლავმა განაძლიეროს თქვენი ხმალი და თქვენი მხედრობა და გაამარჯვებინოს, როგორც უწინ გაამარჯვებინა დიდს კონსტანტინეს, რომელსაც ივერია თავის სარწმუნოებრივის განათლების მიზეზად სცნობს. რა დაუწყო პატივისცემა სამღვდელოებას, მაშინვე იხილა ცაში თავისი გამარჯვების ნიშანი, წმიდა ჯვარი, რომლის ძალითაც განაზნია მტერნი და რომელსაც ეკკლესია თავყან-სცემს და დაუსვენებია რომის მამამთავრის გვირგვინ-

ზედ. როდის გვეღირსება, თქვენ გეამბოროთ, ვითარცა განსწავლულს

კონსტანტინე მეორეს? როდის გამობრწყინდება სიხარულისა და ცხოვრების დღე, რომ წარმოგვივლინოთ თქვენი ღვთის მოშიში ელჩები, რათა თქვენ მაგიერ გვემთხვიონ მეფეთა ამბორით გაკეთილშობილებულ მოციქულებრივ ფერხთა? როდის იქმნება, რომ კათოლიკე უძლიერესთა მეფეთა თავიანთი სულიერი ძმა გიწოდონ? მაშ, ნუღარ აყოვნებთ, სძლიეთ ყოველ სიძნელესა. როგორც უწინ ივერიის სამეფო იყო თეატრი თქვენის გამარჯვებისა, ისე ახლა ვატიკანი შეიქმნას ტამრად თქვენი სარწმუნოებისა. რომა დიდის აღტაცებით მიიღებს თქვენს სანატრელ ელჩებს, როდესაც აქ წმიდა პეტრესადმი მორჩილების გამოსაცხადებლად მოვლენ, იმ პეტრესადმი, რომელსაც შეჰყავს მეფენი საუკუნო ბედნიერებისა და გამარჯვების სასუფეველში. იმედი გვაქვს, ჩვენი ცხოველი ნატვრა აღგვისრულოს ყოვლის მპყრობელმა ღმერთმა, რომელსაც ლოცვათა შინა დაუცხრომელად გავედრებთ თქვენა და თქვენს სამეფოსა. ამიტომ გვნებავს, ისევ მობრუნდეს თქვენთან მღვდელი პეტრე ავიტაბილე, რომელიც, როგორითაც სცნობთ,

– 119 –

აღვსილია სიყვარულით და სახარებრივის გულმოდგინებით და რომელსაც, იმედია, არ მოაკლოთ თქვენი მფარველობა, რადგან თქვენის დიდებულებისათვის არავითარ შეწუხებას ერიდება და კისრულობს ასეთის განსაცდელით აღსავსე მგზავრობას. თუ ეს და თუ მანდ მყოფნი თეათინელი და აგვისტინიანების პატრები მართლაც რომ ღირსნი არიან თქვენი დიდებულების წყალობისა. მათ დასტოვეს ყოველი სიკეთით სავსე თავიანთი სამშობლო, ნათესავეები, საყვარელი მეგობრები და მანდეთ წამოვიდენ არა იმისთვის, რომ შეჰკრიბონ ქვეყნიერი სიმდიდრე და ისიამოვნონ, არამედ იმისთვის, რომ ჯოჯოხეთებრივ მგლებს გამოსტაცონ პირიდგან თქვენის ერის სულნი და შეუერთონ ქრისტეს სარწმუნოებას *). იგივე პატრი პეტრე თქვენს დიდებულებას უფრო ვრცლად მოახსენებს ყოველ ჩვენს აზრსა. ღმერთსა ვსთხოვთ, მოგმადლოსთ სულის წმიდის ნიჭით სავსე ბედნიერება, რომით. 21 ივნისს, 1631, მღვდელ მთავრობის მერვე წელსა“ (1).

როგორათაც სჩანს ამ წერილიდგან, პაპი არ დათანხმებულა, რომ თეიმურაზს მხოლოდ კერძოდ აღეარებინა კათოლიკობა და ამიტომ სთხოვს კათოლიკე სარწმუნოება საქვეყნოდ და დაურიდებლად აღიაროს. ამას იმიტომ სთხოვს, რომ თეიმურაზმა პაპს სთხოვა, რომ იგი საქვეყნოდ კათოლიკე მეფედ შეერაცხა და სხვა კათოლიკეთა მეფეთა რიცხვში ჩეთვალა. თეიმურაზმა ვერ შეასრულა პაპის ასეთი მოთხოვნილება, არა იმიტომ, რომ იგი კათოლიკობაზე მიდრეკილი არ ყოფილიყოს, ან არ სდომებოდეს; არა. ამის წინააღმდეგობა ბევრნაირად დაამტკიცა; არამედ უფრო იმიტომ ვერ აღასრულა, რომ, სამწუხაროდ, თავისი სამეფოს მშვიდობიანობით ბევრ ხანს ვერ დასტკბა, რის გამო აღარ დასცალდა, რომ საქვეყნოდ თვითონ სამეფოიანად შეერთებოდა კათოლიკე ეკკლესიას.

პროპაგანდამაც თავისი მხრით თეიმურაზ მეფეს ეს წერილი გამოუგზავნა.

„ივერიის მეფეს თეიმურაზს.

„თეათინელმა პატრი პეტრემ პროპაგანდის კრებას მოახსენა, რომ თქვენს ხელმწიფებას კეთილ უნებებია და მისა და მის ამხანაგთათვის

დიდი პატივი და სიკეთე მიუგია. ამის შეტყობაზე დიდად განიხარეს ბატონმა კარდინალებმა. ამიტომ ინებეს, ამ წერილით მოგახსენოთ უდიდესი მადლობა. ეგრეთვე იმედი აქვსთ თქვენის პატიოსნებისა, კვალად გამოიჩინოთ გულმოდგინება და არ მოაკლოთ თქვენი წყალობა

---

*) ასე იმიტომ ამბობს, რომ იმ დროს ქართველები ბლომად გადადიოდნენ მაჰმადიანობაზე.

– 120 –

მაგ სამოციქულო მისიონს. ამისათვის ევედრებიან ღმერთს, რათა ამ სიკეთისათვის, მოგაგოსთ ფრიად უხვი სასყიდელი, შეგიჩინოსთ ეგ გულკეთილობა და სიყვარული. მაგ თქვენი სიყვარულის გამო ეს მოხდვარნი ჰკისრულობენ ესეთს შორს მგზავრობას, ყველანაირ შეწუხებას და განსაცდელს, რათა სამაგიერო მოგაგონ. ეგრეთვე დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ ბატონი კარდინალები მარადის დავალებულ იქმნებიან თქვენგან და ეცდებიან მოგაგონ მაგიერი თქვენის ხელმწიფების შესაფერი სამსახური, თუ სულიერად და თუ ხორციელად. რომით, 17 მაისისა, 1631" (1).

პეტრე ავიტაბილემ როგორათაც ზაქარია კათალიკოსის წიგნი წაილო პაპთან, ისე მოუტანა პასუხიცა, რომელიც მოთავსებულია ამ ყურადსაღებ წერილში:

„პაპა ურბან მერვე.

„ზაქარიას, მთელის იბერიის მიტროპოლიტად წოდებულს.

„ბწყინვედეს მაგ ერის გულთა შინა ქრისტე, მზე სიმართლისა. განიხარეთ მართალთა კრებულთან ერთად, ვინაიდგან სააზიო ივერიაში გამოჩნ-

დენ ყვავილნი ღვთის მადლისანი. ვსასოებთ, მანდეტკენ მალე დამწიფდეს ნაყოფი, რომელიც იქნება ტკბილი ბაგეთა ჩვენთათვის და ღირსი ანგელოსთა ტაბლაზე მისართმევათ. მაგ შორეული პროვინციიდგან მობრუნებული ჩვენი საყვარელი შვილი პეტრე ავიტაბილე თეათინელი მღვდელი, დიდის სიხარულით და მოციქულებრივის სიყვარულით მივიღეთ და მოვუსმინეთ. გვაუწყა, მანდ, ღვთის შემწეობით მოვლენილ რო-

მის ეკკლესიის მღვდელთათვის მეფესა და მიტროპოლიტს რა დიდი შემწე-

ობა აღმოუჩენიათ. ვევედრებით სახიერ ღმერთს, რომელიც შემოჰკრებს გაბნეულ ისრაელის ერს, რათა, როგორც დაიწყო, ისე თვითვე შეასრულოს და ვატიკანის მთაწმიდას შემოუერთოს ივერიის მეფე და ერი. ვინაიდგან უფალმა ეს ადგილი აღირჩია სარწმუნოების ტაძრად, რათა მღვდელთ მთავრის კლიტით გაეღოს ზეციერი სასუფეველის კარი მორწმუნე ერთა. ყოველთა ტომთა დედაქალაქი რომა ელოდება ნუგეშისცემა მიიღოს თქვენი სამეფოსაგან: თქვენი სახელი კიდეც განითქვა მთელს იტალიაში. დიდათ განიხარეს კარდინალთა კრებამ, გვირგვინოსან მეფეთა და კათოლიკე ეკკლესიის ყველა რჩეულთა, როდესაც შეიტყეს, რომ საქართველოში თქვენის მეთაურობით ეკკლესია დაარსდა ჩვენის მღვდლებისა. ეგ ეკკლესია იქნება სამკვიდრებელი არა მარტო ზეციერთა სათნოებათა, რომელნიც ქვეყანას ბედნიერებას მიანიჭებენ. არამედ მანდედგან მუდამ ალაველენენ ზეცად მეფეთა მფარველ ლოცვას,

რათა მოუპოვონ ანგელოსთა გუნდთა შემწეობა და რათა ორკეცად გაიმარჯვოთ: სძლიოთ მტერთა და ეგრეთვე გულის თქმათა. გვნებავს,

– 121 –

ესევე პატრი პეტრე თქვენთან მობრძანდეს, რათა მოგახსენოსთ ჩვენი თქვენდა საკეთილდღეოდ ზრუნვა. ეს პატრი ღირსია, ქართველებმა, რაც შეიძლება, პატივი სცენ, რადგან თქვენის ცხოვნებისათვის სტოვებს თავის სამშობლოს და ივიწყებს თავისს ნათესაობას. მისგანვე სცნობთ მიზეზსა, თუ რატომ არ მოჰყავს თან ამ საშიშო გზაში თქვენ მიერ ნათხოვნი მკურნალები და მხატვარნი. დიდათ ვნატრობთ, ყველაფერში ენდოთ და, რაც შეგიძლიათ, შეეწიოთ. სიკეთეს ღმერთი გადაგიხდისო, რადგან თვითვე ბრძანებს, რომ ვინც ჩემს მღვდლებს სიკეთეს მიაგებენ და უცხოთ შეიწყნარებენ, მე თვითონ შემიწყნარებნო. უკეთუ თქვენს მფარველობას არ მოაკლებთ მანდ მყოფ თეათინელ და ავგვისტინიან მღვდლებსაც, რომლებიც სათნოებით შემკულნი და სიყვარულით აღჭურვილნი არიან, მაშინ შეიქმნებით ღირსი ღვთის მოწყალებისა. ვსთხოვთ მოწყალე ღმერთს თქვენსა და საქართველოს სამეფოს ბედნიერებას და აგრეთვე კათოლიკე სარწმუნოების გაძლიერებას. რომით, 21 ივნისს 1631 წ. მღვდელთ-მთავრობის მერვე წელსა". (1)

ამ ორი წიგნიდგან ცხადათ სჩანს, რომ საქართველო უკვე მომზადებული ყოფილა რომის ეკლესიასთან შესაერთებლად. ამისი ცხადი საბუთი რომ არა ჰქონოდა პაპს, თავისდღეში არ მოიწერებოდა ასეთის შინაარსის წერილებს.

პატრი ავიტაბილესთვის თეიმურაზს პირადად დაებარებინა (ისე ჰგავს, კათალიკოსსაც თავის წიგნში მოუხსენებია), რომ იტალიიდან მკურნალები და მხატვრები მოეყვანა, რათა უკანასკნელთ სპარსელებისგან გაფუჭებულ-დანგრეული ეკლესიები შეეკეთებინათ და მკურნალთაც ბოლო მოეღოთ იმ სენათთვის, რომელნიც მტრისგან აოხრებულ ქვეყანაში ხშირად ჩნდებოდენ ხოლმე. კაცნი, რომელთაც ითხოვდენ, იტალიაში ბევრი ეძებეს, მაგრამ, სამწუხაროდ, ვერ იშოვეს. მიზეზი ის იყო, რომ მოხელე ერის კაცნი მისიონერებსავით მოყვასის სიყვარულით არ იყვნენ გამსჭვალულნი, რათა სამშობლოში ყველაფერზე ხელი აეღოთ და შორეულს განსაცდელიანს მგზავრობას დასდგომოდენ. სხვა და სხვა წერილებიდგანაც ცხადათ სჩანს, რომ ამისთვის ბევრ პირს სთხოვეს, საჩუქარსა და სასყიდელსაც ბევრს დაჰპირდენ, მაგრამ ყველამ უარი უთხრა. ერთიც ვერ ჰპოეს ისეთი, მისიონერებს გაჰყოლოდა.

პროპაგანდამ, როგორც მეფეს, ისე კათალიკოსსაც მოსწერა მადლობისა და თავის გასაცნობელი წერილი. წერილში თუმცა მართო მიტროპოლიტია დასახელებული, მაგრამ ყოველ ეჭვ გარეშე საქართველოს კათალიკოსი ზაქარია უნდა ვიგულისხმოთ, ვგონებთ ალექსი „კათალიკოსი“ მიტროპოლიტად მიეღოსთ.

„იბერიის მიტროპოლიტს.

– 122 –

„კარდინალებმა თეათინელი პატრი პეტრე ავიტაბილესაგან მოისმინეს ყოველი პატივისცემა და სიკეთე, რაც თქვენმა მეუფებამ მიაგო მას. ამიტომ' ინებეს, პატრი პეტრე თქვენთან უწიგნოთ არ

გამოესტუმრებინათ, არამედ გამოუთქმელი მადლობა მოეხსენებინათ თქვენთვის ამ წიგნის მოწერით: ეგრეთვე გვედრებიან, მომავალ-შიაც არ მოაკლოთ მათ თქვენი გულკეთილობა და აღმოუჩინოთ მას და მის ამხანაგებს ყოველი შემწეობა, რასაც სასარგებლოდ და საჭიროდ დაინახავთ, რათა შეიძლონ მაგ ქვეყანაში ღვთის სამსახურის ადვილად აღსრულება და რათა თქვენს მეუფებასაც ემსახურონ სიყვარულით სულთა ცხოვნების საქმეში. ამითი დიდად დაავალებთ პროპაგანდის კრებას, რაც მეტადრე დიდათ სათნო საყოფელი იქმნება ღვთისათვის. ამიტომ ევედრებიან სახიერს ღმერთს, რათა მოგანიჭოსთ ყოველივე მადლი და სულიერი შეწევნა, რაც კი საჭიროა მის საცნობლად და სამსახურებლად. რომით, 17 მაისისა, 1631 წ.“ (1)

როგორც ზემო ვსთქვით, ნიკიფორე მონაზონი საქართველოში დიდ გავლენიან პირად ითვლებოდა და მისიონერებსაც ბევრს ეწეოდა, რადგან რომაშივე მიეღო კათოლიკობა; ამიტომ პროპაგანდა მას არ ივიწყებს. როგორც თვით ნიკიფორე ხშირად სწერდა რომაში, ისე პროპაგანდაც მას წერილებს არ აკლებდა, როცა კი შემთხვევა მოიტანდა. ახლაც პროპაგანდამ პატრი ავიტაბილეს გამოატანა. მასთან ეს წერილი:

„მამა ნიკიფორე ერბახს,

„დიდის სიამოვნებით მოისმინეს კარდინალებმა მოხსენება ყოველი სიკეთისა, რომელიც თქვენის შუამდგომლობით ივერიის მეფემ პეტრე ავიტაბილეს და მის ამხანაგებს მიაგო. მათ განიხარეს წმიდა მამასთან ერთად არა მარტო მინიჭებულის სიკეთის გამო, არამედ თვით თქვენის კათოლიკე გულმოდგინებისათვისაც, რაიც იმავე პატრი პეტრემ ყველაფერი დაწვრილებით გვაუწყა. ამისთვის კარდინალებმა მიბრძანეს დიდი მადლობა მოგახსენოთ, რასაც ვასრულებ ამ წერილით; ამასთანვე გთხოვ, მუდამ ერთგული იყოთ სარწმუნოებისა და ზემოხსენებულ მამებთან ერთად იღვაწოთ მანდაური ერის ცხოვნებისათვის, ეგრეთვე აღმოუჩინოთ ამათ ყველა გვარი შემწეობა, რათა თქვენმა შრომამ, მეტადრე დიდის მგზავრობის დროს გაწეულმა, გამოიღოს სანატრელი ნაყოფი და ღვთის წინაშე შეიქმნეთ დიდათ ღირსეული. ამიტომაც ღმერთს ვსთხოვთ თქვენთვის ყოველს სიკეთეს. რომით, 17, მაისისა, 1631 წ.“ (1)

პატრი პეტრეს და მისი ამხანაგების მოსვლაზე ხალხში ხმა გავრცელდა, ევროპიდგან დიდძალი ფული ჩამოიტანესო. ხმამ თეიმურაზის

ყურამდე მიაწია. იმ დროს თეიმურაზს დიდათ სჭიროდა ფული, ამიტომ პატრი პეტრე რომ ინახულა და გაისტუმრა, მაშინვე ორი თავისი კარის კაცი მიუგზავნა და შეუთვალა 10,000 სკუდი მასესხეო. პატრი პეტრეს დიდათ გაუკვირდა მეფისგან თხოვნა. ფიქრდაც არც კი წარმოდგენდა ამდენი ფულის მოტანას და თუ ჰქონდა ფული, სწორედ იმოდენი ჰქონდა, რომ დღიურის საჭიროებისათვის ჰყოფნოდა. ამიტომ შეუთვალა, ფული არა მაქვს და საიდგან გასესხოო. მეფემ არ დაუჯერა და ხელმეორედ გამოუგზავნა კაცი ფულის სათხოვნელად. მაგრამ რაც არა ჰქონდა, მისგან აბა რას წაიღებდენ ამის გამო ცოტა უსიამოვნება ჩამოვარდა მეფესა და პატრებს შუა. შემდგომ პატრი იაკობ, რომელიც მეფეს დიდათ უყვარდა, წარსდგა მის წინაშე და კარგად აუხსნა,

რაიმე რომ გვექონდეს, არაფერს დავზოგავთ თქვენთვის, რადგან თქვენგან ბევრი სიკეთე გვახსოვს და დიდად დავალებული ვართო. რა დარწმუნდა მეფე, რომ ბერების მიერ დიდის სიმდიდრის მოტანის ამბავი უბრალო ჭორი იყო, ეწყინა და მდაბლად ბოდიში და შენდობა მოსთხოვა პატრებს. ამ შემთხვევამ მაინც კი სამწუხარო გავლენა იქონია თეიმურაზზედ, რადგან ცოტა არ იყოს გული გაუგრილდა და ამის შემდგომ აღარ უცხადებდა იმ ერთგულებას, რომელიც აქამდე ბევრნაირის საქმით დაუმტკიცა.

იმ დროებში ზაქარია კათალიკოსსა და მიტროპოლიტს ალავერდეღეს შუა უთანხმოება ჩამოვარდა. ალავერდეღეს, როგორც მთა წმიდის ბერძნებში განსწავლულსა და მათის წესების მიმდევარს, გამოეცხადებინა ყველგან, ქართველის მღვდლების მიერ შესრულებულ ნათლილებას ძალა აღარა აქვსო, რაის გამო ბევრი წარჩინებული ქართველი მისგანვე ხელმეორედ მოინათლა. ზაქარია კათალიკოსი კი ალავერდეღის აზრისა და ქცევის წინააღმდეგი იყო. ამიტომ ხალხის ხელმეორედ მონათვლა აუკრძალა. ამით რომ გერას გახდა, შეაჩვენა კიდეც ალავერდეღი და მწვალებელი უწოდა, რადგან იგი მეორედ ნათლავდა ხალხს. ეს რო შეიტყეს პატრებმა, გულმოდგინებით გამოიძიეს ქართველი მღვდლების მიერ ნათლილების შესრულება და რავდენიმე გზის კიდეც დაესწრნენ ნათლილების შესრულებას ყოველივე კარგად რო ნახეს, დარწმუნდნენ, რომ მათი ნათლილება ბერძნების მიერ შესრულებულ ნათლილებაში ბევრად გაირჩეოდა, რადგან მღვდელი თურმე მარტო ლოცვებს კითხულობდა წყალზე და ლოცვებს რო გაათავებდა, წავიდოდა, ხოლო იქ დამსწრენი შემდგომ ნათლავდნენ ბავშს ლოცვის წარმოუთქმელად და ნათლიაც მირონს სცხებდა. ესე ყველა რო შეიტყეს კარგად, თვითონაც დარწმუნდნენ, რომ ნათლილება მართლა უკანონოდ შეუსრულებიათ მღვდლებს და ალავერდეღი გაამართლეს. მერმე ეცადნენ და რო-

გორც იყო, ორთავ შორის მშვიდობა დაამყარეს. ამ გარემოების შემდგომ პატრებმაც დაიწყეს ხელმეორედ მონათვლა თუ ახალგაზდებისა და თუ ბავშებისა, რომლებიც მშობლებს სიხარულით მოყავდათ მათთან მოსანათლავად.

ზემოდ ვნახეთ, რომ პაპი თავის მესამე წერილში თეიმურაზს უმეორებდა, კათოლიკე სარწმუნოება საქვეყნოდ აღიარე და ეცადე ყველა შენი ქვეშევრდომნიც შენს გზას დაადგნენო. თხოვნა თეიმურაზმა ვერც წინედ შეასრულა და ვერც ახლა იმ მიზეზების გამო, რომლებიც ზემოდ დავასახელებთ, ესე იგი, ეშინოდა, ორგულ თავადებს ხელზე არ დაეხვიათ და ხელმეორედ არ გასდგომოდნენ. გარდა ამისა, თეიმურაზს აღარ დასცალდა, შემდეგში შესაფერი დრო შეერჩია და ამნაირად თუ თავისი და თუ პაპის სურვილი აესრულებინა. ჯერ მისმა სიძემ ქართლის ერისთავმა ზურაბ ბეგმა დაუწყო ორგულობა, მიიწვია სიმონ ტფილისის ხანი და თეიმურაზის მაგივრად საქართველოს მეფედ გამოაცხადა. ამ ამბის შეტყობაზე თეიმურაზმა შემოიკრიფა ჯარი და შეება რამდენჯერმე, მაგრამ ვერაფერი გააწყო, რადგან ბევრი მისი თავადი სიმონს მიემხრო. ამისთვის დამარცხდა, საქართველოს მეფობაც ჩამოერთვა და კახეთიღა დარჩა. გარნა სამეგრელოდგან მოსულმა ზებედე მონაზონმა ცხარედ ამხილა ზურაბ ერისთავს, ქრისტიანე

მეფის ადგილას გამაჰმადიანებულის სიმონ ხანის დაყენებისათვის. მხილების ზეგავლენით ზურაბმა მალე შეინანა თავისი ცოდვა, სიმონი ღალატით მოაკვლევინა, შეურიგდა თეიმურაზს და დაუბრუნა ჩამორთმეული ადგილები.

ეგრეთვე ბერძნებიც, როგორც ზემოთ მოვიხსენიეთ, მისიონერების მიზეზით არ ასვენებდნენ არც მეფეს და არც ერს. მათმა განუწყვეტელმა ჩიჩინმა საკმაოდ დააფიქრა თეიმურაზ და გული ააცრუებინა. არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ ბერძნის პატრიარქი თავიანთ მოციქულებს ხშირად ჰგზავნიდნენ თეიმურაზთან და ხან ემუქრებოდნენ და ხანაც აქეზებდნენ, მისიონერები შენი სამეფოდგან განდევნეო. ბერძნებს უფრო იმის დარდი აწუხებდათ, არ დაჰკარგოდათ ის დიდი შემოსავალი, რომელიც საქართველოდგან გაჰქონდათ ყოველ წლივ. პატრიარქანჯელო ლამბერტი, 12 თებერვალს 1634 წ. (ეს თარიღი სწორე არ არის, უნდა იყოს 1633 წ.) ბერძნების პატრიარქის მოქმედების შესახებ ასე სწერს რომაში თავის უფროსს: „მეც თან წავყევი და რო მივედი მეფესთან, თავისი ჩვეულებისამებრ, ალერსიანად მიგვილო, თუმცა სწორედ იმ დროს იერუსალემის პატრიარქისგან მიელო ერთი საჩუქარი და წერილი, რომელიც განგებ მოეტანა ერთ ბერძენს. იმ წერილით პატრიარქი თეიმურაზს სთხოვდა, შევიტყე, რომ თქვენს სამეფოში მიგიღიათ ფრანგი

– 125 –

კათოლიკები; რაც შეიძლება საჩქაროდ განდევნეთ ეგენი მანდედგან, რადგან ეგენი ისეთი ხალხია, რომ კაცს ადვილად მოატყუებენ, შავს თეთრად დაანახებენ და თეთრს შავად მოაჩვენებენ, ვინაიდგან ფილოსოფიაში ძრიელ დახელოვნებული არიანო. პატრიარქსაც (საქართველოს კათალიკოსსაც) მოსწერა იმის მაგვარი წერილი, მაგრამ არც ერთზე ჰქონია გავლენა და არც მეორეზე" (1).

იმ დროს საქართველო ბერძნებს ყოველ წლივ თურმე მოწყალებად აძლევდა ექვსიათასს სკუდსა იერუსალემის წმიდა ადგილებისათვის.

დასასრულ, თეიმურაზმა ვედარ შეასრულა პაპის სურვილი იმიტომ, რომ როდესაც როსტომ ხანი 130,000 ჯარით შემოესია საქართველოს, იძულებული გახდა თავისი თავისათვის ეშველა, არა თუ პაპის სურვილის ასრულებისათვის ეზრუნა. რა ნახა თეიმურაზმა, რომ თავისი ერისთავები და ჯარი ვედარ შეჰკრიბა სპარსელების შიშის გამო, 18 თებერვალს 1633 წ. დაუტევა საქართველო და დედოფლით, კათალიკოს-ეპისკოპოსებით და სამასამდე დედაკაცით შეეხიზნა თავის სიძეს იმერეთის მეფეს. ამ გარემოებამ ბოლო მოუღო როგორც მის მეფობას, ისე მისიონერთა იმედებსაც, საქართველოს ერი რომისათვის შეეერთებინათ.

მისიონერები ამასაც დასძენენ: რადგან თეიმურაზმა ამ ბოლოდროს ჩვენზე გული აიცრუა და წინანდელსავით აღარ გვეპყრობოდა, ღმერთმა დასაჯა და სახელმწიფოზე ხელცარიელა დასვაო.

როგორც სჩანს, თეიმურაზ მარტო მისიონერებს არ გაორგულებია, არამედ თვით თავის ქვეშევრდომებთანაც სულ სხვანაირად დაუწყია თავის დაჭერა. აი რას მოგვითხრობს მისიონერების ისტორიკოსი თეიმურაზის შესახებ: „ის სულ სხვა კაცად შეიცვალა: ყველას მტრად გადაეკიდა, თავის ქვეშევრდომებს სასტიკად ეპყრობოდა, ახალი ხარჯი გააწერა და ყველაფერს ძალით ართმევდა; მისთვის სამართალი აღარ

იყო. თავის კანონად თავისი სიხარბე და ჟინი გაიხადა" (2).

როსტომ რა მიუახლოვდა გორს, მისიონერები წინ წარსდგნენ და პატივით მოიკითხეს. იმანაც დიდის პატივით მიიღო, დაუმტკიცა ყოველი პრივილეგია, რაც თეიმურაზისგან ჰქონდათ, გაამხნევა და დაჰპირდა თავის მფარველობასაც. ეგრეთვე ბრძანება გასცა, რათა არავის შეეწუხებინა პატრები.

როსტომმა გორის ციხის აშენება დაიწყო და ორმოც დღეში დაასრულა კიდეც. იმდროსვე პატრებს სთხოვა გორის ციხის რუკა გადაეღოთ შაჰთან გასაგზავნად. თხოვნა შეუსრულა ახლად მოსულმა პატრი ქრისტეფორემ, რომელმაც მხატვრობა იცოდა. ციხესთან გადახატა გორის რუკაცა, რომელიც რომას გაგზავნა.

– 126 –

მისიონერები მოგვითხრობენ ერთს ყურადსაღებს ამბავსა, რომელიც მომხდარა 1634 წ. ერთი ახალგაზდა ქართველი 15 წლის ვაჟი, გაკათოლიკებული, სახელად ნასყიდა ლოპამონი, გორში პატრებს ემსახურებოდა. იმან რა ნახა მათი შინაური მონაზონური ცხოვრება, ძრიელ მოეწონა და დააპირა თვითონაც მათთან მონაზონად შედგომა, რათა მათსავით სათნოებით ეცხოვრა. რადგანაც ახალგაზდა ქალზედ უკვე დანიშნული იყო, მოინდომა მისი გაშვება. ამაზედ მოილაპარაკა პატრებთან და შეატყობინა თავისი დანიშნულის მამას, ჩემს მაგიერ სხვა სასიძო მონახე შენის ქალისთვის, რადგან საქვეყნო ცხოვრებაზე ხელი უნდა ავიღო. ეს ამბავი ძრიელ სამწუხაროდ დაურჩა ქალის მამას, ბევრი ურჩია და ეხვეწა ჩემს ქალს თავს ნუ დაანებებო. ამითი რომ ვერაფერი გააწყო, მიმართა სომხებს, რომლებიც პატრებს მტრობდენ და უთხრა: თუ დღეს ქართველებს აფრანგებენ, ხვალ სომხებსაც ამასვე უზმენო. მაშინვე მას ბლომად შეუერთდენ სომხები, ძალით გამოიყვანეს პატრების სახლიდგან ნასყიდა და ცემა-ტყეპით მიიყვანეს გორის ციხის უფროსთან, რომელიც იყო მაჰმადიანი. ამასთან რომ ვერაფერი გააწყეს, წაიყვანეს ტფილისს, დაასმინეს არა მარტო კათალიკოსს, არამედ თვით როსტომ ხანსაც და სთხოვეს სიკვდილით დაესაჯა, თუ კათოლიკე სარწმუნოებას არ უარს ყოფდა. ვიდრე ნასყიდას საქმე გადასწყდებოდა, მას ბევრი შეურაცხება მიაყენა მოჩივარ-გაბრაზებულმა ხალხმა, რადგან ხელში ჰყავდათ. ეგრეთვე შეამჩნიეს ერთი ბერძნის მღვდელ-მონაზონი, რომელიც აყვედრიდა მას ქვეყნიერობის დატოებას და მონაზონად შედგომას; თავის ნათქვამის საბუთად იმას ეუბნებოდა, რომ თვითონ ძალიან ვნანობ უცოლშვილობასო და გირჩევ შენს ახალგაზდა მშვენიერს დანიშნულს თავს ნუ დაანებებო. ლოპამონმა იმის ლაპარაკს სრულებით ყურადღება არ მიაქცია და ყოველი შეურაცხყოფა დიდის სულგრძელებით აიტანა, შეუწყვეტილად ლოცულობდა, რათა ღმერთს მისთვის საჭირო მაღლი და სიმხნე მიეცა: ყველას პასუსხად იმას აძლევდა, რომ ის უარს ვერ ჰყოფდა კათოლიკე სარწმუნოებას და მზათ იყო მისთვის სისხლიც დაეღვარა. ყოველი ეს ამბავი რომას დაწვრილებით მისწერა პატრი პეტრემ, რომელიც, სხვათა შორის, ამბობს ასე: მეორე დღეს ლოპამონის გასასამართლებლად მოხდა კრება, რომელსაც კათალიკოსთან ერთად ბევრი ქართველი ეპისკოპოსი და თვით როსტომ ხანიც დაესწრო. ბევრის გამოძიების შემდგომ კათალიკოსმა სიტყვის თქმა მიანდო ჩვენ მიერ ხშირად ხსენებულს მონაზონს

ნიკიფორე ერბახს. ჯერ მოუბრუნდა და მოახსენა როსტომს, სიკვდილის ღირსი არ არის, რადგან სარწმუნოება არ გამოუცვლია და სპარსელების წინააღმდეგ არაფერი უმოქმედებიაო: ქართველების და კათა-

– 127 –

ლიკების სარწმუნეობა ერთი და იგივეაო; მათ შორის სხვა არაფერი განსხვავებაა, თუ არ ის, რომ ფრანგები უფრო ერთგულად და მორწმუნებით იცვენ ქრისტეს სარწმუნოებასო. მერმე მიმართა კათალიკოსს (რადგან თეიმურაზთან ერთად ზაქარია კათალიკოსიც გაიქცა იმერეთში, ამისთვის როსტომ ხანმა კათალიკოსად დანიშნა ერთი ახალგაზდა ეპისკოპოსი, რომელიც არ იყო მეგობარი კათოლიკეებისა და რომლის შესახებ მისიონერები ამბობდენ: კაი მეომარი და მონადირე არისო), და ბევრი საყვედური უთხრა მას გულფიცხელობისათვის და შემდგომ დასძინა: „ყოველდღივ ჩვენის თვალთ ვხედავთ, რომ მრავალნი ქართველნი სომხდებიან, და უფრო მომეტებული მათგანი მაჰმადის სარწმუნოებასაც ღებულობს. მაშ, ვისაც კი უნდა გაფრანგება, რაღად უნდა დაეშალოს?“ (1) ესეთი პასუხი და მსჯელობა დიდის კმაყოფილებით მოისმინეს ყველა იქ დამსწრე ეპისკოპოსებმა და ქართველ წარჩინებულ პირთა. ასე რომ სომხები და ბერძნები დიდად შერცხვენილნი დარჩნენ. ეს ამბავი თუმცა მალე აცნობეს რომას, გარნა პეტრე ავიტაბილემ დაწვრილებით ჰალეპოდგან აცნობა 10 სექტემბერს, 1638 წ.

ნასყიდა მაშინვე განათავისუფლეს იქიდან. იგი პეტრე ავიტაბილესთან ერთად დიდის სიხარულით პატრებთან გაბრუნდა გორს, სადაც უფრო გულ მოდგინებით შეუდგა თავის ახალ მონაზონურს ცხოვრებას; მოკლე ხანში ყველასთვის სამაგალითო შეიქმნა. მალე პატრების სამონაზონო ტანისამოსიც ჩაიცვა და შეიქმნა მათი მორჩილი ძმა. სახელად ანდრია უწოდეს. რადგან იგი პ. პეტრე ავიტაბილეს ძრიელ მიაჩნდა, თან წაიყვანა იტალიას, რათა იქ უფრო კარგად განსწავლულ იყო. გარნა პატრე ავიტაბილეს ინდოეთში წასვლა და იქ ახალის მისიონის გახსნა მიანდეს. ამიტომ თავის მეორე ამხანაგად აირჩია ქართველი ძმა ანდრია და 1639 წ. ოქტემბერში ორი მღვდელი და ის ანდრია წავიდნენ ინდოეთის გოა ქალაქსა. იქ ანდრიას გულმოდგინებით დაუწყია სხვებთან ერთად შრომა ხალხის მოსარჯულებლად და თავისი მოღვაწეობით მოკლე ხანში ისეთი სახელი მოუხვეჭია, რომ თურმე პატრი წმიდას უწოდებდნენ. მაგრამ, სამწუხაროდ, ბევრი აღარ უცოცხლია. თუმცა ზედ მიწევნით არ ვიცით, როდის გარდაცვლილა ანდრია, მაგრამ ჩვენის ფიქრით უნდა გარდაცვლილ იყოს ან 1641 წ. ან 1642 წ., რადგან იმ დროს გარდაცვლილა, როდესაც ჯერ გოაში თეათინელ პატრებს საკუთარი ეკლესია არა ჰქონიათ. ანდრიას გარდაცვალების შესახებ პეტრე ავიტაბილე რომაში თავის უფროსს ვრცელ მოხსენებას უგზავნის. თარიღი არ აქვს. რაკი საკმაოდ ყურადსაღებია ის წერილი, მოვიყვანთ აქ მის ერთს ნაწილს.

– 128 –

„ამ ჩვენის კურთხეულის ძმის განშორება ჩვენთვის დიდად სამწუხაროა, გარნა ღმერთს დიდს მადლობას ვსწირავთ და იმედი გვაქვს მი-

სის მამობრივის განგებისა, რომ ანდრია იქმნეს ჩვენი მფარველი ამ დიდს უდაბნოში. მისის სიკვდილის ამბავი მოეფინა არა მარტო მთელს ქალაქში, არამედ შორ ადგილებშიაც. ვინც კი იცნობდა, ყველანი წმიდანად რაცხვიდენ, როგორც თვითვე მოგვითხრეს. რადგან მის გვამს უზომო პატივი მიაგეს, ამიტომ საჭიროდ ვრაცხ ეს მოგახსენო. წმიდა დომინიკეს დიდებული წესის მამებს უნდოდათ თავიანთ ეკკლესიაში დაე-

საფლავებინათ, მაგრამ თავიანთი სურვილი გვიანდა განაცხადეს. წმიდა თერეზიას (კარმელიტანების) მამები დარწმუნებული იყვნენ, რომ მათ მონასტერში უნდა დასაფლავებულიყო და არა სხვაგან, თუ იმიტომ, რომ ისინი ჩვენს სახლზე ახლო იყვნენ და თუ იმიტომ, რომ ინდოეთში მოსვლის დროს პირველად მათ მიგვიდეს. ხოლო რა სცნეს, ჩვენი აზრი სულ სხვა იყო, მოიწადინეს გვამი მოეპარათ პირველ ღამეს, როდესაც ჯერ არ იყო დასაფლავებული, რისთვისაც გამოგზავნეს ორი თავიანთი მონაზონი და სამიც მარჯვე ერის კაცი, რათა წავსვენებინათ იქ, სადაც უნდოდათ. ღვთის განგებით ადრე შევიტყუეთ ესა, ვიფხიზლეთ და ვილონისძიეთ და ესრედ ავიცილეთ თავიდან უსიამოვნება, რომელიც ადვილად შესაძლებელია მომხდარიყო, იმით რომ გვამი მოეპარა. ამიტომ დავასაფლავეთ წმიდა აგვისტინეს მონაზონების მონასტერში, რადგან ერთი თვის წინათვე მათმა უფროსმა დიდის ვედრებით გვთხოვა. თავის მონაზონებითურთ მოვიდა, კვირა დღეს მხარზე გაიდგეს და წაასვენეს მუსიკით, გალობით და დიდის გამოჩვენებით; წირვა-ლოცვა შეუსრულეს და აუგეს მას ყოველი წესი, რომელიც მათ კანონად აქვსთ შეუსრულონ მარტო თავიანთი პროვინციის უფროს, პროვინციალს. ესეც უნდა მოგახსენო, რომ, როდესაც ჩვენი კურთხეული ძმა ავად იყო, იმ მონაზონებმა დიდის სიყვარულით მოუარეს; ასევე მოიქცნენ კარმელიტანებიც“. (1)

ძმა ანდრია მეორე ქართველი მონაზონია, რომელიც კათოლიკე სარწმუნოებისათვის ინდოეთში ასრულებს წმიდად თავის სიცოცხლეს. ყველა საბუთებს რომ მოეწია ჩვენამდე, ვინ იცის, რავდენი ასეთი ქართველი მოემატებოდა ერთგულ კათოლიკეთა რიცხვს!

როგორც ზემოდ ვსთქვით, როსტომ ხანმა, თავისი ურიცხვი ჯარით ქართლ-კახეთი ერთიან დაიჭირა და თეიმურაზ თავისიანებით იმერეთს გადაიხვეწა. გარნა როსტომ მაინც არ იყო უშიშრად და მოსვენებით, რადგან თეიმურაზის სახელის გაგონებაზე ყველა თრთოდა, ეშინოდა თავს არ დამეცესო და ჩემიანებმა არ გამცენო. შიში მით უფრო ჰქონდა რომ ხალხი მალე შემოსწყრა, რადგან ახალ კანონად

შემოიღო 30 კომლზე ერთის შვენიერის ვაჟის გამორთმევა შაჰისათვის გასაგზავნათ. ამის გამო მთელ ღამეს სულ ფხიზლობდა და დროს ატარებდა, დღისით კი დილიდგან საღამომდე ეძინა. თავისი საშიშარი მოწინააღმდეგე რომ ხელში ჩაეგდო, მოინდომა ლევან დადიანთან დადაკავშირება, რათა თეიმურაზ შუაში მოემწყვდიათ როგორმე. ამისთვის როსტომმა, თავისიანების შეგულიანებით, დადიანს მოსთხოვა ცოლად მისი და მარიამ, სიმონ გურიელის ქვრივი. მოციქულად, სხვათა შორის, თბილელი გაგზავნა. მისი წინადადება დადიანმა სიხარულით მოის-

მინა, თუმცა მისი და სრულებით არ თანხმდებოდა; მაინც თავის მხრივ გამოუგზავნა მოციქულები; მათ შორის იყო ნიკიფორე ერზახიც, რომელიც თეიმურაზთან ერთად წასულიყო ჯერ იმერეთს და მერმე სამეგრელოს. მოციქულები რო მოვიდენ გორს და ნახეს მისიონერები, ძრიელ მოეწონათ და სთხოვეს, რომ დადიანის სამეფოშიაც მისულიყო ერთი, ანუ ორი კაცი. ნიკიფორემაც ურჩია და დაარწმუნა დადიანი კარგად მიგიღებსთო და დაჰპირდა, მეც შეგეწევიტო. ამაზე მისიონერებმა უარი ვედარ უთხრეს და ელჩებს თან წაჰყვენენ პატრი არქანჯელო ლამბერტი და პატრი იოსებ ჯუდიჩი 23 ოქტემბერს, 1634 წელსა. მართლაც დადიანმა ძრიელ კარგად მიიღო იგინი, როგორათაც ვნახავთ უფრო ვრცლად შემდეგს თავში.

დადიანმა თუ ცემით, თუ მუქარით და თუ მოტყვილებით, როგორც იყო, დაიყოლია თავისი და, როსტომ ხანს მისთხოვებოდა. მალე დიდის ამბით გამოისტუმრა მარიამ ქართლსა *). მას თან გამოჰყვენენ სამეგრელოდგან და გურიიდან წარჩინებულნი და ეგრეთვე ეპისკოპოსნიც. პირველად მოვიდენ გორსა. გურიელის მოწინავე პირთ სამეგრელოში გაეცნოთ ლამბერტი და ჯუდიჩი და აქ რომ პატრები დაინახეს, ბევრი ეხვეწნენ პატრი ავიტაბილეს, ერთი-ორი მათგანი გურიაშიაც წამოვიდენ, იქ ძრიელ კარგად იქნებიან მიღებულნიო. მათ ხვეწნაზედ ავიტაბილემ უარი ვედარ უთხრა და 1634 წ. გააყოლა თან პატრი ქრისტეფორე კასტელი და პატრი ანტონ ჯარდინა და მმა ქლაუდიო, რომლებიც დიდის პატივით მიიღო გურიის მთავარმა, მალაქია კათალიკოსმა.

გორში რო შემცირდენ მისიონერები, პატრი ავიტაბილე იძულებული გახდა იტალიიდან ახალი მისიონერები დაებარებინა, 1637 წ. გორს მოვიდა ორი ახალი მისიონერი, ფრანჩისკე მაჯო და კლემენტე გალანო, რომლებმაც საკმაოდ განითქვეს სახელი თავიანთის წერილებით.

---

*) ვახუშტის ქრონიკებში შეცდომით არის ამ ქორწინების წელიწადად 1638 წ. აღნიშნული, იმ დროს როცა ეს იყო 1634 წ.

მაჯო მაშინვე შეუდგა ქართულისა და თათრულის ენის შესწავლას. იმან ქართული ისე მალე და კარგად შეისწავლა, რომ დასწერა თავისი შესანიშნავი სინთაგმათონად გრამატიკა ქართულ-ლათინურად (1). ხოლო კლემენტე გალანომ, რა ნახა, ყველა მისი ამხანაგები მართო ქართველების სწავლასა და გაკათოლიკებაში იყვნენ გართულნი და სომხებს, რომლებიც საქართველოში იმ დროს ბლომათ იყვნენ, სრულებით ყურადღებას არ აქცევდენ, დაიწყო სომხურის ენის შესწავლა; მიმართა სომხის მღვდლებს გორსა და ტფილისში და მალეც შეისწავლა ის ენა (1). გარნა ბევრ ხანს აღარ დარჩა აქ, მალე წავიდა ჯერ სამეგრელოს და იქიდგან კოსტანტინეპოლს, სადაც დააარსა სომხებისათვის სკოლა და დასწერა თავისი შესანიშნავი წერილი სომხისა და რომის ეკკლესიის შეერთების შესახებ.

ზემოდ ვნახეთ, რომ საქართველოს ორი-სამი საუკუნის განმავლობაში თავისი კათოლიკე ლათინის ეპისკოპოსი ჰყავდა; ხოლო როდესაც მოაკლდათ ტფილისის კათოლიკებს თავიანთი საკუთარი მწყემსი, მეტადრე XVI საუკუნის განმავლობაში, არა სჩანს, იმ დროს რომელ ეპისკოპოსზედ იყვნენ დამოკიდებულნი საქართველოს კათოლიკენი. ხოლო XVII

საუკუნეში კი ეს კათოლიკენი 1633 წ. ისპაჰანში მყოფ ლათინის ეპისკოპოსს დაუქვემდებარეს. ამ განკარგულებას პროპაგანდა აცნობებს საქართველოს მისიონერებს შემდეგის წერილით:

„საქართველოში მყოფ აგვისტინიანებისა და თეათინლების უფროსს მამებს.

„პროპაგანდის კრების რჩევით პაპმა ისპაჰანში ეპისკოპოსად განაწესა პატრი ივანე თადეოზ და თანაშემწედ და შემდეგში მისვე მოსაყდრედ მისცა პატრი ტიმოთე კარმელიტანი; ეგრეთვე მიანიჭა მას მრავალი უფლება და ძალა, რათა მოიხმაროს თუ სპარსეთის სამთავროსა და თუ საქართველოს სამეფოს ქრისტიანების დასახმარებლად. ბატონმა კარდინალებმა ინებეს, გაუწყოთ თქვენ და თქვენ მამებსაც, რათა მაგერის სასიკეთოდ და თქვენის მისიონის საჭიროებისათვის მიმართოთ ხსენებულ ეპისკოპოსს. მას ნაბრძანები აქვს, შეგეწიოსთ მაგ მისიონში და მეტადრე იმ შემთხვევაში, როდესაც საჭიროა საეპისკოპოსო ღირსების უფლება. რომით, 5 იანვარს, 1633 წ.“ (2).

ივანე თადეოზ კარმელიტანი პატრია, რომელიც 1613 წ. სპარსეთიდგან მოვიდა თეიმურაზის მისასამძიმრებლად, ცოტა ხანს საქართველოში დარჩა და ისევ მალე წავიდა ამტყდარის ჩხუბის გამო.

აქ ყურადსაღებია ის, რომ საქართველოს კათოლიკების ყურისგდება-უფროსობა მოუწოდებდა ისევ შორს მყოფის ლათინის ეპისკოპოსის და არა ნახჩევნის ეპისკოპოსისათვის, რომელიც საქართველოზე გაცი-

- 131 -

ლებით ახლოს იყო, ვიდრე ისპაჰანში მყოფი ეპისკოპოსი. ეს გარემოება ნათლად გვიჩვენებს, რომ ნახჩევნის არქიეპისკოპოსს არც ერთ დროს არავითარი გავლენა ჰქონია საქართველოს კათოლიკებზე. ასე რომ არ ყოფილიყო, პროპაგანდა უეჭველად რასმე მოიხსენებდა ამ წერილში.

აქ უნდა მოვიხსენოთ ის შესანიშნავი გარემოებაც, რომ რომაში პროპაგანდის საეკლესიო კოლეგია, სადაც ყველა გვარ-ტომის სამღვდლოება სწავლობს, საქართველოს მიზეზით დაარსდა. მისიონერებმა საქართველოს მდგომარეობა კარგად რომ გაიცნეს და შეიტყვეს ისიცა, რომ ამ ქვეყანას სამღვდლოება მეტად უვიცი და მოუმზადებელი ჰყვანდა, რომას თხოვნა დაუწყეს თუ სიტყვიერად და თუ წერილობით ამ მხრივ შემწეობა აღმოგვიჩინეთო. უთვლიდენ კარგად განსწავლულ მღვდლებზე და მოკიდებული ამ ქვეყნის წარმატებაო. ეს გარემოება ყურად ილო პაპმა ურბან მერვემ და აღმოსავლეთის ყველა ტომთათვის პროპაგანდის კოლეგია დააარსა. ორის ბუღლით დაადგინა, რომ ოროლი მოწაფე მუდამ უნდა იწვრთნებოდეს ამ კოლეგიაში. ამათში, ცხადია, უნდა ყოფილიყვნენ ქართველებიც, რომლებსაც დღევანდლამდე ორი ადგილი აქვსთ. ქვემოდ ვნახავთ, რომ მართლაც ბევრი ქართველი გაწვრთნილა ამ კოლეგიაში.

გურია-სამეგრელოს მისიონი ძალიან გაძლიერდა, რადგან მთავრებმა და ერმა ძრიერ კარგად და დიდის პატივით მიიღეს მისიონერები. ამიტომ პატრების უმეტესი ნაწილიც იქ წავიდა. მათ სამეგრელოში გადასახლებას ხელი იმანაც შეუწყო, რომ ქართლში ვეღარ ხედავდენ უწინდელებრ კათოლიკე სარწმუნოების მოსარჩლე მეფეს, მისიონის მფარველს დედოფალს (თეიმურაზის მეუღლეს დარეჯანს მისიონის მფარველს

და დედას ეძახდენ) და აღარც თავიანთ ერთგულ კათალიკოსს. მათ ადგილას გამაჰმადიანებული როსტომ იყო, რომელიც თუმცა დაჰპირდა პატრებს თავის მფარველობას და შემწეობას, მაგრამ მალე ბრძანება გამოსცა, ვინც გამოიცვლის სარწმუნოებას და მაჰმადიანობის ნაცვლად სხვა სარწმუნოებას მიიღებს, სიკვდილით დაისჯებაო. არც ახალი კათალიკოსისაგან დიდს სიკეთეს მოელოდენ. ამიტომ იმედი აღარ ჰქონდათ საქართველოში მათ მოღვაწეობას ისეთი ნაყოფი გამოეღო, როგორც წინად მოჰქონდა. თეიმურაზიც როსტომ ხანს არ ასვენებდა. გამუდმებული ომი ძრიელ გულს უტეხდა პატრებს. ყოველ ამას დაერთო ისიც, რომ ადვილად ვეღარ შოულობდენ ახალ მისიონერებს, რომელთაც ძველების ადგილის დაჭერა შესძლებოდათ. ამ სხვა და სხვა გარემოებამ თეათინელი პატრები იძულებულ ჰყო, რომ ისე დიდის შრომით და ეგრედ ნაყოფიერად დაწყებული ქართლის მისიონი დაეტოვებინათ

– 132 –

და ნაყოფიერად დაწყებული ქართლის მისიონი დაეტოვებინათ და თითო-თითოდ სამეგრელოს გადასულიყვნენ. გორში დარჩნენ მარტო ორი მღვდელი და ერთი მორჩილი ძმა. რაკი ახალი მღვდელი ვეღარ მოუმატეს მისიონს, ადგნენ და სამეგრელოს გადავიდენ. ასე მოულოდნელად და სანაწურად დაასრულეს თეათინელებმა თავიანთი მისიონი ქართლში. 1638 წ. გორში მათგანი აღარავინ იყო.

სანამ თეათინელები გორს მოშორდებოდენ, იქ მყოფი აგვისტინიანი მონაზონებიც ბევრნი დაიხოცნენ ჟამით. ბოლოს დარჩენილი იყო მარტო ერთი მღვდელი და ისიც ისპაჰანს წავიდა და აღარც კი დაბრუნებულა. წასვლის წინეთ თავისი ეკკლესია თეათინელებს მიანდო. ხოლო თეათინელებმა არა მარტო ის ეკკლესია, არამედ თავიანთიც უპატრონოდ დასტოვეს. გარნა, როგორც სჩანს, შემდეგში აგვისტინიანები ისევ მობრუნებულან, ვინაიდგან ზემოდ დასახელებული მოხსენება აგვისტინიანმა პატრი ამბროზიომ რომას მისწერა 1640 წელს გორიდგან. ხოლო მას შემდგომ აღარ ვუწყით, თუ რამდენ ხანს კიდევ დარჩნენ აგვისტინიანები გორში.

თეათინელებს, როგორც დაიწყეს, ისე ბოლომდე რო შერჩენოდდათ გულის სიმაგრე და აქეთ-იქით ბევრი ადგილისათვის ხელი არ ჩაევილოთ, მათი შრომა საქართველოში უეჭველად დიდს ნაყოფს გამოიღებდა და ბევრი მიმდევარიც ეყოლებოდათ, რადგან ძრიელ განათლებული და თავგანწირულნი პირნი იყვნენ.

შემდეგს თავში გავაცნობთ მკითხველთ თეათინელების მოღვაწეობას გურია-სამეგრელოში, საცა მათ გასწიეს დიდი შრომა, რომელიც სასურველათ დაგვირგვინდა.

თავი VI.

ქართველი კათოლიკენი გურია-სამეგრელო-იმერეთისა
XVII საუკუნეში.

შეიძლება, მკითხველს გაუკვირდეს კიდევ, რომ გურია-სამეგრელო

აქამდე არც კი ვახსენეთ და იქაური ძველის დროის კათოლიკეთა არაფერი ვსთქვით. მიზეზი ამისა ის იყო, რომ უწინ სამეგრელო არ შეადგენდა ცალკე მისიონს, არამედ საქართველოს მისიონს ექვემდებარებოდა. უწინ ევროპელები Iberia და Georgia-ს სახელით ხშირად გულისხმობდნენ მისს დასავლეთს ნაწილს იმერეთ-სამეგრელოსაც. აი ეს არის მიზეზი, რომ იმ პროვინციების კათოლიკეების შესახებ კერძოდ საბუთებს, რაც არ მოვიხსენეთ XV საუკუნის აღწერაში, XVII საუკუნემდე მეტს ვეღარ შევხვდით. გარნა ეფიქრობთ, იმ დროებში კათოლიკობა უფრო გავრცელებული უნდა ყოფილიყო იმ სამ პროვინციაში, ვიდრე თვით შუაგულ საქართველოში, რადგან მისიონერები სანამ საქართველოს შემოვიდოდნენ, პირველად იმ სამთავროებში მოდიოდნენ. ამიტომ საგულვებელია, რომ ჯერ იქ იწყებდნენ კათოლიკობის ქადაგებას და ქართლს მერე შემოდიოდნენ. ეგრეთვე ისტორიიდან კარგად ვუწყით, რომ, ოსმალეთი ისე საშინლად გაძლიერდებოდა და ტრაპიზონს დაიპყრობდა, ვენეციელისა და ჯენველის ვაჭრებით შავი ზღვის პირი სავსე იყო. ერთი მათი უმთავარესი ბინათაგანი სამეგრელო იყო. ხსენებული იტალიელი ვაჭრები იქ ძრიელ გამინაურებულნი და ბლომათაც ყოფილან. ბევრნი მათგანი იქვე მეგრელებს ესიძებოდნენ და მათთანვე რჩებოდნენ; მეგრულსაც სწავლობდნენ და მათ ზნე-ჩვეულებასაც იკვლევდნენ, თუმცა მეგრელებს მაინც და მაინც ქებით არ იხსენიებენ, მათი ქცევა არ მოსწონსთ და პირუტყვ-ხალხად სთვლიან. ვენეციელი მგზავრი, იოზავათ ბარბარო, რომელმაც თანაში წასვლა-მოსვლის დროს (1436-1455 წ.) გამოიარა სამეგრელოში და აქაური მთავარი ბენდიან (Bendian) ნახა, ამბობს, რომ სამეგრელოში მოსიარულე ჯენველები „გიჟის“ გამოსახატავად სიტყვას „მეგრელს“ ხმარობენ. მაგალითად: შენ მეგრელი ხარო (Du sei Mengrello) თუ ერთმა მეორეს უთხრა, ეს იმას ნიშნავს, რომ უნდა უთხრას: „შენ გიჟი ხარო“ (1).

– 134 –

ცხადია იტალიელებისა და მეგრელების ასე ხშირს დაახლოებულს კავშირს თავისი გავლენაც უნდა ჰქონოდა სარწმუნოებაზედაც, მეტადრე თუ ისიც არ დავივიწყეთ, რომ უწინ ამ იტალიელ ვაჭრებს ხშირად თან ჰყავდათ თავიანთი მღვდლებიც. ეს გარემოებაც საკმაო საბუთს გვაძლევს ვსთქვათ, რომ უწინ სამეგრელოში კარგად ყოფილა კათოლიკობა გავრცელებული, რასაც არა ნაკლებ ამტკიცებენ XVII საუკუნეში დარჩენილი ეკკლესიები. (2) მოვიგონოთ ისიცა, რომ ხსენებულ საუკუნეში კათოლიკე მისიონერებმა თვალსაჩინოდ გაავრცელეს სარწმუნოება, ასე რომ შეგვიძლია ის დასკვნა გამოვიყვანოთ, რომ ძველს დროში კათოლიკე სარწმუნოება თუ უკეთ არა, ნაკლებად მაინც არ იქნებოდა გავრცელებული.

რადგან სამეგრელო XVII საუკუნეში თეათინელებზედ უწინ სხვა მისიონერებმა მოიარეს, ჩვენც ჯერ იმ მისიონერების მოღვაწეობას და მათ შესახებ საბუთების გაცნობას შევუდგებით.

ამ საუკუნის დასაწყისში თვით დადიანს მოუნდომებია ლათინთა მისიონერების მოყვანა თავის სამთავროში. როდესაც ოსმალეთთან სამუდამო მშვიდობის დასამყარებლად თავისი ელჩი კოსტანტინეპოლს გაუგზავნია, მისთვისვე მიუხდვია მისიონერების თან წამოყვანა. იმასაც

კოსტანტინეპოლში მყოფის საფრანგეთის ელჩის ბარო სანჩიუსადმი მოუმარ-

თავს, რადგანაც კარგად ყოფილა დაახლოებული. საფრანგეთის ელჩსაც იეზუიტების უფროსისათვის მიუმართავს და დაურწმუნებია, მეგრელთა ელჩი რასაც გპირდება, ყოველივე ასრულებული იქმნებაო. იმასაც ორი იეზუიტი დაუნიშნავს სამეგრელოში წასასვლელად. იეზუიტების ისტორია ამ ამბავს ასე მოგვითხრობს: „კოსტანტინეპოლიდგან დაიწყო მეგრელებსა და ქართველებში გასაგზავნმა მისიონმა მოღვაწეობა... რადგან მეგრელთა მეფე წინეთ ნატრობდა ლათინის მოძღვრებს; ეს სურვილი ჩვენებს განუცხადა პირითა თავისის ელჩისა, რომელიც 1614 წ. ოსმალეთის პალატში მოვიდა საჭირო საქმეებისა და მეტადრე მეგრელთა და ოსმალთ შუა სამუდამო მშვიდობის დასამყარებლად. ჩვენმა მამებმა ეს წინადადება სიხარულით მიიღეს, ასეთი კაი შემთხვევა ხელიდგან არ გაუშვეს და შეჰპირდნენ ელჩს, დაუყოვნებლივ გზას დადგომოდნენ და, რაც შეიძლება, მალე მისულიყვნენ მეფესთან. ეს მოხდა შუაკაცობით უქრისტიანესის მეფის ელჩის ბარო სანჩიუსისა, რომელმაც ამ შესანიშნავის მისიონის დასაფუძნელად საჭირო ხარჯიც მოგვცა. მისი რჩევით, ლუდოვიკე გრანჯერიო და მასთან ერთად მორჩილი ძმა 1614 წ. წაჰყვნენ ელჩს, რომელმაც ამისგამო უფრო ჩქარა გაათავა საქმენი“. (1).

– 135 –

მისიონერები დიდის გაჭირვების შემდგომ სამეგრელოში მივიდნენ. იქ დიდის პატივით მიღებულ იქმნენ. რა დაბინავდნენ, ერთი ვრცელი აღწერა გაუგზავნეს ფრანგულად თავიანთ უფროსს. იმათ წერილში თავიანთი მგზავრობის გარდა მოხსენებულია ყველაფერი, რაც წერილი დიდათ საინტერესოდ მიგვაჩნია, ამიტომ მოვიყვანთ მის მომეტებულ ნაწილს და გამოვსტოვებთ იმას, რაც არ შეეხება ჩვენს საგანს, ან რაც მკითხველისათვის საინტერესოდ არ მიგვაჩნია. არც ტექსტის მოყვანას საჭიროდ ვრაცხთ.

„წერილი მამა ლუდოვიკე გრანჯერიოსი იეზუიტების საზოგადოების გენერალ უფროსს კლაუდიო აქვაივას, მიწერილი სამეგრელოს სოფ. მოქვიდგან 2 მარტსა 1615 წ.

„ყოვლად პატივცემულო მამაო,

„ჩვენის კოსტანტინეპოლში მყოფის მამებისაგან შეიტყობდით შარშან, რომ დიდად განათლებულის უქრისტიანესის ხელემწიფის ელჩი, ჩვენთვის მოწყალე და სარწმუნოების გავრცელების სურვილით გამსჭვალული, სამეგრელოს მთავრის ელჩს ხშირად ელაპარაკებოდა იმის შესახებ, რომ მისთვის თან გავეყოლებინეთ და დაუბრკოლებრივ გავყევით კიდეც. პირველ გაზაფხულშივე გამოგვიცხადეს, რომ ჩვენი მგზავრობა მოახლოებული იყო და უნდა წავსულიყავით ჯერ ტრაპიზონს, შემდეგ სამეგრელოს ონეზ ფაშასთან ერთად, რომელსაც სულთანის სახელით უნდა მოელაპარაკნა სხვა და სხვა საქმისთვის სამეგრელოსა და გურიის მთავრებთან, დადიანთან და გურიელთან. დიდად განათლებულმა ელჩმა არაფერი დაზოგა ამ მგზავრობისთვის, მოგვცა ხუთასი ოქრო, რომელიც საჭირო იყო მისიონისათვის. მას გარდა მშვენიერი საჩუქრები მიაერთვა ფაშას და იმასთან ყველაფერი გაარიგა. რადგან ფაშის ხომალდი სავსე იყო ჯარის კაცებითა და საქონ-

ლით, სხვა ხომალდში ჩაგვსხა ორ თავის ნაცნობ იანიჩართან ერთად. ხომალდი ჯერ უნდა მისულიყო ვარნას სურსათისათვის და იქიდგანაც ტრაპიზონს უნდა წასულიყო. ფაშამ ჩვენი თავი იანიჩრებს ჩააბარა, ყური კარგად უგდეთ, გზაში არავინ შეაწუხოსო. ამ ნაირად, იმ სამის მღვდლისაგან, რომლებიც კოსტანტინეპოლში ვიყავით, მე უღირსი და იმ ადგილის ურგები გამომირჩიეს მისიონისათვის და შემწედ მომცეს ძმა სტეფან ვიო და გამაყოლეს ეგრეთვე ერთი ახალგაზდა სომეხი მოენედ. გულ უხვმა და დიდად განათლებულმა ელჩმა, რაც კი საჭირო იყო მგზავრობისათვის ყველაფერი რომ გვიშოვნა, 26 მაისს, წმიდა სამების დღესასწაულის ორი დღის უკან გამოვესალმეთ ჩვენს მამებს და ნავით წავედით. ჩვენს ხომალდში, რომელიც ბოსფორში იცდიდა სხვა

– 136 –

ბევრ ხომალდებთან ერთად... მხოლოდ მაშინ ვსცანით ის, რასაც კოსტანტინეპოლში ფიქრდაც არ გავიტარებდით. ესე იგი, თურმე დიდად ძნელი ყოფილიყო მთავარ გურიელთან და დადიანთან მშვიდობის ჩამოგდება. ამას კაი დრო სჭიროდა. ამიტომ მთავრების ელჩები აღარ გაუშვეს, ტყვეებსავით დაიჭირეს. ჩვერავისაც უკეთესი იყო ცალკე გვემგზავრა, ვიდრე მეგრელებთან ვყოფილვიყავით, რათა ჩვენზედ არაფერი ეჭვი შემოეტანათ... ფაშა ტრაპიზონიდან 20 ივლისს წამოვიდა და იმას გამოვეყვით. სამენსა და კარიპაროვოლში გაჩერება მოინდომა, ჩვენ კი სოფელ რისკისკენ გავსწიეთ; საშინელი ქარი ამოვარდა და საკმაოდ შეგვაწუხა, ამასთანავე დაღუპვისაც გვეშინოდა. მაგრამ ავდარმა მარტო ერთ დღეს გასტანა. სოფელი რისკა ჩვენის ფაშის სამშობლოა და მთელი მისი სახლობა იქ სცხოვრებს. თუ ეს და თუ სხვა ბევრი სოფელი ეკუთვნის ლაზისტანს, რომელიც გადაჭიმულია ტრაპიზონიდან დაწყებული ვიდრე საქართველომდე. იმ ნაწილში, რომელიც ტრაპიზონზედ ახლოა, ბერძნულს ლაპარაკობენ, ხოლო საქართველოს მახლობლათ კი საზოგადო ენა მეგრულია. რიზა ლაზების, ანუ ალანელების ახალშენია. ლაზები სამეგრელოს ერს ეკუთვნიან. ნელნელა ყველანი მაჰმადიანების ურჯულოებაში ცვივიან. რადგან ქრისტიანნი იყვნენ, ბევრს ხარჯს ახდევინებდენ და მრავალ გვარ შეწუხებასაც აყენებდენ. ამიტომ იმათ მაჰმადიანობა მიიღეს და ოსმალებს ნებას აძლევენ, რომ მათ შვილებს წინადაცვეთა აღუსრულონ. ამნაირად თავიანთი სარწმუნოების უარყოფით თავი ხარჯისაგან დაიხსნეს. ახალგაზდა ქრისტიანი ქალები, თავიანთი მშობლების სიცოცხლის დასაცველად იანიჩრებზედ თხოვდებიან; ამისგამო ძრიელ ცოტამ შეირჩინა ქრისტიანობის სახელი და ნათლიღების ხსოვნა; ეს მით უფრო სამწუხაროა იმიტომ, რომ კაცმა არ იცის, თუ მას რა წამალი უნდა დაედვას, როგორ უნდა უშველოს. მაინც კი რავდენადაც სიბრძნე მოითხოვდა და რავდენადაც ჩვენის მცირედის მეგრულით შეგვეძლო, იქაურ მცხოვრებთა საკმაო რიცხვს, მეტადრე ყმაწვილებს, დახმარება აღმოუჩინეთ, ვასწავლეთ ჩვენის წმიდა სარწმუნოების უპირველესნი ჭეშმარიტებანი და თათრებზედ გათხოვილ ზოგიერთ დედაკაცებსაც თავიანთი მოვალეობანი გავაცანით. კიდევ მოვნათლეთ ერთი თვრამეტი წლის ასული, რომელსაც თავისი მშობლებისაგან გაგონილი ჰქონდა, რომ ის მოუნათლავი იყო. გარემოებას რომ ხელი შეეწყო, მისის დედის თანხმობით ერთი თათრის ბავშვსაც მოვნათლავდით, აგრეთვე ერთს თათრისავე ახალგაზრდა

ტყვეს. ასე გართული რომ ვიყავით, მოვიდა ფაშა და რამდენისამე დღის შემდგომ, მისივე თანხმობით ჩავსხედით ერთ ნავში, რომელიც შვიდობის ჩამოგდების შემდგომ, ფაშის ნავს უნდა გაჰყოლოდა. ნავი იმიტომ

– 137 –

გამოვიცვალეთ, რომ ვარჩიეთ ჩვენს ნაცნობ ლათინის წესის მგზავრებთან ვყოფილიყავით... შუაღლისას უფრო გაძლიერდა ღელვა. მალე გემის თოკები მთლად დასწყვიტა; მენავებმა და მგზავრებმა ბარგი ზღვაში გადაჰყარეს და შემდგომ თვითონაც ჩაემუნენ ზღვაში, რათა ზოგი ცურვით და ზოგიც პატარა ნავებით ხმელეთზედ გასულიყვნენ. აბობოქრებულმა ქარმა და ზღვის ღელვამ ჩვენი ხომალდიც კიდეზე გააგდო. ძრიერმა ტალღამ ორი კაცი დაგვირჩო, ერთი თათარი და ერთი ქრისტიანი, მაგრამ ერთმა ღმერთმა უწყის, თუ რა ნაირი ქრისტიანი იყო. ორმა მგზავრმა, ერთმა არაბმა და ერთმა მეგრელმა მოინდომეს ცურვით გასვლა. ტალღებმა არაბი დაარჩო, მეგრელი კი დამტვრეული ნავის ფიცრებით, როგორც იყო, ზღვას გადურჩა; მაგრამ ნაპირას შემწეობა აღმოუჩინეთ, აღსარებაც ვათქმევინეთ და მიიცვალა. იმედი მაქვს საუკუნო ბედნიერების ნავთ-სადგურს ეწიოს. ჩვენი ხომალდი სამ-ოთხ გზის კლდეს დაეჯახა, დაზარალდა, დაიმტვრა და პერი კლდისაკენ გადავარდა, ისე რომ გაკეთდა ერთნაირი ხიდი, რომლითაც ხომალდში მყოფთ გასვლა და თავის დახსნა შეიძლეს, გარდა ერთ ახალგაზრდა კაცისა, რომელმაც ტანთ არ გაიხადა და ამიტომ ქარმა ზღვაში ჩააგდო: ისე უბედურად ჩვენ თვალწინ დაიღუპა. ცოცხალი კი გადავრჩით, მაგრამ საქონელი, სარჩო, ხომალდი, სუყველაფერი ზღვის მსხვერპლი შეიქმნა. გარნა დადიანი და გურიელი ზავის პირობათა შეწყნარებას აგვიანებდენ. ღელვისაც გვეშინოდა და ველარ გაგვებედა ჩვენ დამტვრეულ ხომალდში მიბრუნება. ამიტომ თანხმობით ყველამ ერთად გადავსწყვიტეთ, დამტვრეული ხომალდის ფიცრებით ერთის სოფლის ახლოს ქოხი გაგვეკეთებინა და აი ასეთ მოკრძალებულს საფარში შევისვენეთ. აქ დაუწყეთ საქრისტიანო მოძღვრების სწავლება ბავშვებს და ბერძნების მღვდლებსა, რომელთაც აღსარება თავის დღეში არ ეთქვათ და არც სხვისთვის ეთქმევინებინათ, ზიარებას კი აძლევდენ მორწმუნეებს. ისევ მღვდლები თუ უმეცრებით და თუ დაუდევრობით, წირვის თქმის დროს ბარძიმში წყალს არ ურევდენ და წმიდა ნივთებს ძრიელ უხამსად ეპყრობოდენ. ფიცხლად ვამხილეთ და, რაც შეგვეძლო, ჩვენის სწავლის დარიგებით შევეწიეთ. რაოდენ მოწყალეობასაც ვმოულობდით, ყველას მათ ვაძლევდით იმ საწყალ ქრისტიანეთათვის, რომლებიც მაჰმადიანობაზედ გადადიოდენ, რათა ხარჯის გადახდა თავიდგან აეცილებინათ.... ჩვენის მეგობრების რჩევით ფაშასთან წავედით და ვსთხოვეთ ყურადღლო ჩვენი ასეთი გაჭირვებული მდგომარეობა, რომელშიაც ჩაგვაგდო ესოდენმა მოულოდნელმა დაბრკოლებამ და ჩვენთვის სამეგრელოში შესვლის ნება მოეცა, როგორც ამას თვით შეჰპირებოდა საფრანგეთის ელჩს, ან არა და კაცი გამოეყოლებინა, რათა უშიშ-

– 138 –

რად სხვა მგზავრებთან ერთად გამოვბრუნებულიყავით კონსტანტინეპოლს.

ჩვენმა სიტყვებმა გული მოუღებო, მაგრამ, მასთანვე გამოგვიცხადა, რომ სულთანმა მიბრძანა: არავინ შეუშვა სამეგრელოში, ვიდრე შვიდობის საქმე არ დაბოლოვდებაო. ხოლო სიამოვნებით კი მოგცა პასპორტი, რათა კონსტანტინეპოლს გავბრუნებულიყავით. მაგრამ განგებამ სულ სხვა ნაირად დაატრიალა ჩვენი საქმე. როდესაც ერთი პატარა ნავის კაპიტანთან მოვილაპარაკეთ, უცრათ მოვიდა გურიელის მოამბე, რომელმაც ზავის ჩამოგდება და ხარჯის გადახდის თანხმობა გამოაცხადა. ეს ზავი წმიდა ლუჩიას დღეობას (13 დეკემბერს) საქართველოს ნავთსადგურ ბათუმში შეკრეს მთავარმა და ფაშის გამოგზავნილმა კაცმა. ამ ამბავმა განზრახვა გამოგვაცვლივინა. მეორედ კიდევ მივმართეთ ფაშას. იმან ახლა უფრო კაის გულით მიგვიღო, ვიდრე წინეთ, თავისი მფარველობა გამოგვიცხადა და ნება მოგვცა, სადაც გვინდოდა, იქ წავსულიყავით. ზედ წმიდა თომა კანტორბერის დღეობას (29 დეკემბერს) შვიდის თვის მგზავრობის შემდგომ, იმავე ნავით, რომლითაც კონსტანტინეპოლს უნდა გავბრუნებულიყავით, გამოვიარეთ ხელმეორედ გონიის კონცხი, რომელსაც დიდხანია ვუმზერდით და ორის დღის შემდგომ შვიდობით მოვედით საქართველოს ქალაქ სატყეპელაში (Satcapella). ზღვის პირას სიარულის დროს ჩვენთან ქართველები მოვიდნენ, მათ შორის იყო გურიელის ვეზირი, მხედართ მთავარი მისი ჯარისა და გამგებელი ამ მხარისა. როცა დაგვიძახა ვეზირმა, ცხენიდან გადმოხტა და იმ ქვეყნის ჩვეულებისამებრ, დაიჩოქა ცალის მუხლით და მეტის-მეტად მეგობრულად მოგვესალმა; ჩვენც დიდის მოწიწებით მაგიერი სალამი მივეცით. მაშინვე მიწაზედ გვერდით მოგვისხა და გამოგვკითხა, საიდგან მოვდიოდით, ან სად მივდიოდით. რა გაიგო, ფრანგები ვიყავით და დადიანთან მივდიოდით, გვთხოვა გვენახა და ცხენებიც მოგვცა იქ წასასვლელად. მადლობა მოვახსენეთ გულკეთილობისათვის და დავპირდით, რომ სატყეპელაში ლაზისტანის არქიეპისკოპოსს ვნახავთ თუ არა, დიდის სიამოვნებით მივალთ და მთავარსაც ვნახავთ, უკეთუ გვეცოდინება, რომ ჩვენი ნახვა ესიამოვნება-თქო. იმან მოგვიწონა ჩვენი გარდაწყვეტილება და წავიდა. დამე ზღვის პირას გავატარეთ. მეორე დღეს წავედით სანახავად მიტროპოლიტისა, რომელიც მცირედ, მაგრამ გულითადად გავვიმასპინძლდა. ამასობაში გურიელმა ჩვენი მასპინძელი მიტროპოლიტი მიიწვია, რათა შობას მასთან ყოფილიყო მწირველად. ისიც წავიდა და შემოგვპირდა, თქვენის მოსვლის ამბავს მთავარს ვაცნობებ და თუ ისურვა თქვენი ნახვა, მეორე დღესვე შევატყობინებთო. თავისი სიტყვა აასრულა კიდევ. დაგვიბარეს გურიელთან: მოვიდა ვეზირის კაცი, რომელსაც ჩვენი მიწვევა

ჰქონდა დაბარებული, თან მოიყვანა ცხენები და წავიყვანა ბაილეთს (Baylet), სადაც მთავარი თავისი სახლობით და კარის კაცებით შობას ეგებებოდა. მაგრამ თვით გურიელი დაგვიხვდა მახლობლად სხვა სახლში, სადაც სანადიროდ ჩამომხდარიყო. შეიტყო თუ არა ჩვენი მოსვლა, მაშინვე დაგვიბარა ერთ დარბაზში, სადაც თავის ქვეშევრდომებს ასამართლებდა. დიდის მოწიწებით მივესალმეთ, ის კი წამოდგა ტახტიდან, თავ-შიშველი წინ მოგვეგება, დაიჩოქა ცალის მუხლით და ისე სალამი მოგვცა. შემდგომ თვითონ და მისი მხლებლებიც გვეამბორნენ და გვერდით მოგვისხა. ბევრი რამ გვკითხა და ჩვენც ყველაფრის

პასუხი მივეცი. მერე გვთხოვა მისი სახლობისათვის გველოცნა. გამოვე-
სალმეთ მთავარსა და წავედით ბაილეთს, სადაც თხუთმეტის დღის გან-
მავლობაში დიდის გულ-კეთილობით მოგვეპყრა. მთავარი მეტად ზრდი-
ლია (რაც იშვიათია ამ მხარეს) და დიდი პატივის მცემელია რომის ეკ-
კლესიისა და მისის მთავრის პაპისა. საჯაროდ ამბობს, რომ ბიზან-
ტიის იმპერია და კონსტანტინეპოლის საეპისკოპოსო საყდარი იმიტომ
დაემხო, რომ არ ინდომეს რომის წმიდა მღვდელ-მთავრის მორჩილება და
აკი ღმერთმაც იმიტომ დასაჯა; წმიდა პეტრემ მიიღო კლიტენი სასუ-
ფველისანი. პაპი არის მამა ყოველთა მორწმუნეთა, ამიტომ ყველანი
მისი მორჩილი უნდა იყვნენო. როდესაც ლაპარაკი ამაზედ ჩამოვარდა,
ვსთხოვე ნება მომეცით თქვენი აზრი პაპს შევატყობინო-მეთქი. დიდის
სიამოვნებითო, მომიგო და თანაც მთხოვა პაპისათვის მიმეწერა და მის
მაგიერ მეთხოვნა ცოდვების შენდობა. თანაც დასძინა, წერილითვე აღ-
სარებასაც ვიტყვი პაპთანო. მაგრამ მე აუხსენი, რომ ამნაირად არც აღ-
სარება შეიძლება და არც ცოდვების მოტევა-მეთქი. პაპმა სწორედ
იმიტომ გამოგვგზავნა შორს ქვეყნებში, ხალხს ცოდვები მოვანანებინოთ-
მეთქი. ამისი მთავარმა იგივე მითხრა, რაც ფილიპპეს კანდაკის დედოფ-
ლის საჭურისმა უთხრა: „აჰა წყალი; რაღას აყოვნებ ჩემს მონათვლას“?
მითხრა, თუ აგრეა, ახლავე ვიტყვი აღსარებასო. მალე მოენის საშუა-
ლებით თითქმის მთელის თავისი ცხოვრების აღსარება მითხრა. იქნება
მკითხოთ, ჩვენის სარწმუნოების შემწეობა-მოკლებულ მთავარს საიდგან
აქვს ასეთი ქრისტიანული გრძნობაო. მეც პავლე მოციქულის სიტ-
ყვებს მცირედად შევსცვლი და ისე გიპასუხებთ: ერთმა ქართველმა მო-
ნაზონმა, რომელმაც 12 წელიწადი გაატარა რომაში, დასთესა კეთილი
თესლი ამ ნაყოფიერ მიწაზედ, რომელსაც ახლა ჩვენ ვრწყავთ და ნა-
ყოფს ვალებინებთ ღვთის კურთხევით. რა გაიარა ნათლილების დღესა-
სწაულმა, გურიელმა, როგორც იყო, დიდის გაჭირვებით ნება მოგვცა
წავსულიყავით. არ ინდომა ჩვენი დაჭერა, რადგან დავპირდით, კვალად
მოვალთ და უკეთუ ინებებთ რავდენსამე ჩვენებურ მოძღვარს დავიბა-

– 140 –

რებთ თქვენს ქვეყანაში დასარჩენადო. ამისი გვითხრა; „არა თუ დიდად
სასიამოვნოა ჩემთვის ეგ თქვენი დაპირება, არამედ გპირდებით, რომ
დიდის პატივით მივიღებ, მივსცემ სახლს, ეკკლესიას და ყველაფერს,
რაც კი დასჭირდებათ საცხოვრებლათ“. წამოსვლის დროს ფული შემო-
გვადლია, მაგრამ არ გამოვართვით, რაც ძრიელ იამა და ჩვენი ძმო-
ბის საზოგადოება მთელი თავისი დარბაისელების წინაშე იმ ზომამდე
აქო, რომ ამ ამბავმა მიაწია ოსმალეობამდე, რომლებმაც, თავიანთი
მხრით, სამეგრელოში დიდი სახელი გაგვითქვეს. ესრეთ გურიელმა გა-
გვისტუმრა სატყეპელას დიდის პატივით და მეგობრულად; ეგრეთვე ერ-
თი კაცი გაგვაცოლა, რომ იქიდგან პატარა ნავით წავეყვანეთ სამე-
გრელოში მის სიმამრთან კორტუგასთან (Cortuga), დადიანის პირველ ვე-
ზირთან. გარნა, რადგან ეს კაცი ჩვენთან წამოსვლას ახანებდა და რა-
დგან კაი დარიც იყო, სამ თებერვალს სატყეპელადგან წავედით იმ ოს-
მალეებთან ერთად, რომლებიც შუა კაცნი იყვნენ ზავის ჩამოგდების სა-
ქმეში და ჩვენიც დიდი ერთგულნი. იმავე დღეს შევედით რიონ-
ში, სამეგრელოს უმთავრეს მდინარეში, მეორე დღეს მივედით ერვინ-
ხანს (Eroinchan (Héraclée)). დადიანს და მიტროპოლიტ-კათალიკოსს

ვაცნობეთ ჩვენი და ეგრეთვე ზავის მედიატორეთა მოსვლა. რა მივიღეთ პასუხი, მალე გავემგზავრეთ მარგულასკენ (Margoula), საცა უნდა მოსულიყო მთავარი, და აჰა, ცხრა თვის შემდგომ ძლივს ბოლო მოელო ჩვენს მგზავრობას, რომლის დროს იმდენი ღელვა და ყოველ გვარი შეწუხება გამოვიარეთ. იმ დროს დადიანი მეტად გართული იყო თუ ნადირობაში, თუ კონსტანტინეპოლს გასაგზავნის ხარკის მომზადებაში. არ აცლიდა აგრეთვე თემრიზ ხანის მოსვლა (Tebri-Khan – ქართველი მთავარია, რომელიც შარშან სპარსეთის მეფემ თავისი საზღა-ნებლიდგან განდევნა). ამას დაერთო მოენის უყოლობა, რაის გამო კარგა ხანს დაგვიანდა მთავრის ნახვა. იმ დროის განმავლობაში ოსმალები გვეწეოდნენ, რაც გვჭიროდა და თავიანთ სარჩოს შუა გვიყოფდნენ. დადიანის ნახვის შემთხვევას რომ ვეძებდით, ისე შევხვდით გურიელის სიმამრს კორტუგას, რომელსაც გურიელი დადიანთან თავის გასაცნობელ წერილებს ატანდა. კორტუგა შემოგვპირდა, ფიქრი ნურაფრისა გაქვსთ, სამეგრელოს მთავარს მოველაპარაკები თქვენს შესახებო, იმან კარგად იცის, თუ რა პატივი სცა კოსტანტინეპოლში საფრანგეთის ელჩმა მისს წარმომადგენელსაო. ეგრეთვე იმ დროს გავიცანით მაკარიოზ (Mochavorio), კათოლიკე ეპისკოპოსი, კაცი ბრძენი და კორტუგასავით დიდი გავლენის პატრონი. მოენის საშუალებით ჩვენი საზოგადოება გავაცანით. ამ გვარადვე მოვიქეციით თევრიზხანთან, რომელსაც ერთხელ ეკკლესიაში შევხვდით მისი ქვეყნის მიტროპოლიტთან, რომელმაც თავის

– 141 –

სანახავად მიგვიწვია. ყველას საშინლად უკვირდა, რომ ევროპის ნაყოფიერის ადგილებისათვის თავი დაგვენებებია და მათი უდაბური ქვეყანა აგვერჩია. თანაც, როგორც ამათთვის ოსმალებს უთქვამსთ, რაიმე იმედი სასყიდლისა და გასამრჯელოსი არა გვქონდა. ჩვენი ქცევა დიდ თავგანწირულებად მიაჩნდათ. ამიტომ, სანამ დადიანს ნახავდნენ, გადასწყვიტეს კარგად მივეღეთ და ელჩსაც დაახლოვებოდნენ და ამ აზრით ძღვენი გაუგზავნეს კოსტანტინეპოლს. მავრის (Mauri) ეპისკოპოსმა მიგვიწვია თავის ეპარქიაში, რომელიც ღვთის მშობლის საფარველ ქვეშეა. ჩვენც გადავსწყვიტეთ იქ წავსულიყავით, იმის, შემდგომ, როდესაც ვნახავდით დადიანს და ბიძა მის ლიპარიტს (Liparita), რომელიც დადიანის მცირე წლოვანობის დროს სამთავროს მართავდა. შემდგომ დადიანი ვნახეთ. იმან გვითხრა თქვენი ბევრი კარგი გამიგონია, ძალიან მიხარიან თქვენი მოსვლაო, ვიცი რისთვისაც მოსულხართო და ერთ თავისუფალ დღეს უფრო დიდხანს მოგელაპარაკებით დასავლეთის საქმეთა, საფრანგეთის მეფისა და მისი კოსტანტინეპოლელის ელჩის შესახებო. მერე დაგვპირდა, რაც გნებავსთ, ყველაფერს აგისრულებთო და დაუმატა თქვენს თავს მაკარიოზს ჩავაბარებო. გამოვესალმეთ მთავარს, მასთან მყოფს კორტუგას და გამოვბრუნდით ეპისკოპოსთან. იქ დავესწართ ერთ ნადიმს, რომელიც ეპისკოპოსს თევრიზ ხანის, მისი მიტროპოლიტის და ყველა მისი მხლებლების პატივისაცემლად გაემართა. სხვა დროს

უფრო ვრცლად გესაუბრებით ამ ერის ზნე-ჩვეულებასა და მათი ცხოვრების შესახებ. ახლა კი ამას მოგახსენებ, რომ თემრიზ ხანმა, მიტროპოლიტმა და მოკათორიომ თავიანთი კერძის ერთი ნაწილი ჩვენ გვითავაზეს, რაც იმათში დიდის წყალობის ნიშანია. თემრიზ ხანმა თავის

ახლოს დაგვსხა და ბევრი რამ გამოგვკითხა. რადგან აქ ჩვეულებად აქვსთ სუფრაზედ იმღერონ ხოლმე, ამიტომ, როგორც წინეთ გურიელმა, ისე ახლა ამანაც გვთხოვა გვეგალობა. როგორც გურიელმა, ისე არც ამან შეიწყნარა ჩვენი უარი. ჩვენც ვიგალობეთ „პანჯელინგვა, უგალობდეთ ენაო“; ჩვენი გალობა დამსწრეთ ძალიან მოეწონათ. სუფრა დავტოვეთ, რადგან აქ წესია, ჭამა-სმა შუა ღამეს გადააცილონ ხოლმე. ახლა ჩვენ ეპისკოპოს მაკარიოზთან ვართ. ამან ძრეელ მოიწადინა და უნდა აგვიშენოს მალე სახლი და ეკკლესია. თვითონვე კისრულობს, რაც გვჭირია, ყველაფერი გვიშოვნოს. ახლა ჩვენს დროს ერთიან ვანდომებთ მეგრული ენისა და ამ მხარის კილოკავების შესწავლას. იმედი გვაქვს ღვთისა, ჩვენმა შრომამ უნაყოფოდ არ ჩაიაროს. აწ ეპისკოპოს მაკარიოზს და კოსტანტინეპოლში მყოფ ჩვენს საფრანგეთის ელჩს ვუგზავნით ჩვენს მოენეს და წერილებს თუ თავისთვის და თუ ევროპაში მყოფის ჩვენის მამებისათვის, რათა სცნან ქვეყნის რომელ

– 142 –

ნაწილში ვსცხოვრებთ, შეგვეწიონ და პირველად მოგვაწოდონ ის ნივთები, რომლებიც აქ ფულის ადგილას გადის, რადგან აქ ფულს არ ხმარობენ; მერე თვითონაც მოვიდენ და შრომაში შეგვეწიონ. იმედი გვაქვს, თავის დროზე უხვად მივიღოთ თქვენის შრომის ნაყოფი. გთხოვთ, უფალს შეავედროთ და ეგრეთვე ჩვენი საზოგადოების ლოცვას უფლის ეს ახალი ვენახი და ეგრეთვე მისნი შემმუშავებელნი მუშაკნი. ჩემო ყოვლად ღირსო მამაო დავშთები თქვენი . . . “ (1)

ეს წერილი ცხადად გვიჩვენებს გურიელის უწინდელს მომზადებას და მის გაკათოლიკებას, რადგან პაპის მორჩილება აღიარა და მისიონერებს აღსარებაც უთხრა. აქ დასახელებული რომაში ნამყოფი ქართველი მონაზონი, როგორც შემდეგშიაც ვნახავთ, უნდა იყოს ნიკოლოზ, რომელიც რომის კოლეგიაში იყო 1600 წლის შემდგომ. იგი მიგვაჩნია კათოლიკედ. ხოლო ხსენებულის ეპისკოპოს მაკარიოზის შესახებ, რომელიც კათოლიკე ყოფილა, ამ წერილის გარდა, სხვა ცნობა არაფერი გვაქვს. ეს კი ცხადია, რომ ისიც ქართველი ყოფილა. თუ ამ დროს სამეგრელოში კათოლიკე ეპისკოპოსიც იჯდა, ცხადია მარტო ის არ იქმნებოდა, მრევლთა შორის კათოლიკენი უნდა ჰყოლოდა, მაგრამ სამწუხაროდ, მაშინდელ კათოლიკეთა შესახებ სხვა ცნობები არ მოგვეპოება რა.

აქ დასახელებული თევრიზ ხანი, ვფიქრობთ, უნდა იყოს თეიმურაზ მეფე. აქ გავახსენებთ მკითხველთ, რომ ევროპელები, როგორც გამოთქმაში, ისე წერაში, ძრეელ ამახინჯებენ ქართულ საკუთარ სახელებს. ხშირად ძნელი ხდება მათი სისწორით აღდგენა.

მისიონერების მისვლისათანავე სამეგრელოში გაჩნდა ჟამი, რომელიც სხვა მგზავრებმა ნავიდგან შემოიტანეს. ჟამმა მალე იეზუიტი ძმა სტეფანე იმსხვერპლა. შემდეგ დასნეულდა თვით ლუდოვიკე გრანჯერიოც,

რომელმაც საჩქაროდ მიაშურა კოსტანტინეპოლს იმ იმედით, იქმნება, ექიმების შემწეობით გადავრჩეო. მაგრამ თავისი მისვლის მეორე დღესვე ისიც გარდაიცვალა 22 აგვისტოს 1615 წ მის მაგიერ იეზუიტებმა სხვა მისიონერი ვედარ გამოგზავნეს, რადგან იმ დროს მღვდლები არა ჰყავდათ საკმაოდ. აი, ესრე სწრაფად, ხუთი-ექვსი თვის შემ-

დგომ, დასრულდა იეზუიტების მისიონი სამეგრელოში, საცა დიდს ნა-
ყოფს მოელოდენ.

1624 წ. პროპაგანდის კრებამ, პატრი ივანეს წინამძღვრობით, რო-
მიდგან ოთხი დომინიკიანის მღვდელი გამოგზავნა, რათა დაეკლოთ და
გამოეკვლიათ შავი ზღვის პირად მცხოვრები ხალხის გარემოება. ისინი
კაფაში, (ახლანდელ სევასტაპოლში) ბევრ ხანს დარჩნენ. 1629 წ. პა-
ტრი ივანემ მოიარა აფხაზეთი და ჩერქეზეთი და ბოლოს სამეგრელო-

- 143 -

შიაც მოვიდა. იმან თავისი მგზავრობა დაწვრილებით აღწერა. აღწერი-
ლობა ბევრნაირად არის შესანიშნავი. სიმოკლისათვის გამოვსტოვებთ
იმას, რაც ჩვენი საგანი არ არის, და გავაცნობთ მკითხველს იმ ნაწილს,
რაც სამეგრელოს და მის ახლო ადგილებს შეეხება.

„პროპაგანდის კრებამ გაგვგზავნა ოთხი მონაზონი დომინიკიანე-
ბის ორდენისა..... სული წმიდის მოფენის დღეს მოვედით მაკალაში
(Macala), ესე იგი, ყარაბეირს. ვუთხარი რაისს (მეხომალდეს), ეს
დღე ჩემთვის დიდი დღეა და ჩემს ქვეყანაში დიდად დღესასწაულობენ-
მეთქი, სწორედ ისე, როგორც თქვენთვის ყურბანზაირამი არის-მეთქი.
იმნაც მითხრა, რომ ახლოს, ერთის მილის მანძილზედ, ერთი მშვენი-
ერი ეკლესიაა, მაგრამ, ჩერქეზების კი არა, აფხაზებისა უნდა იყოს,
რომლებიც განსაკუთრებულს ენას ლაპარაკობენო, და არც ვიცი, რო-
გორ მიგიღებენო; გარნა ხომალდში იყო ერთი ვინმე კაიტარაო, რო-
მელმაც იცოდა მათი ენა; გარდა ამისა ხომალდზე შემოვიდა იქაური
ბეგი და იმის პირით სთხოვა, იქ წავსულვიყავი და მეწირა. მეც
ვუთხარი, რომ მღვდელი ვიყავი და ვნატრობდი წირვის შესრულე-
ბას; ვუთავაზე ერთი პატარა კოლოფი, რომელიც სიამოვნებით მიიღო
და კაცი გაგზავნა დასამახებლათ მღვდლისა, რომელიც ეკლესიაში
იყო; მასთან ერთად გამოვედი ხმელეთზე, ავიღე, რაც საჭირო იყო წირ-
ვისათვის და ჩემ მსახურთან ერთად რა გაველ გარეთ, მივესალმე
მღვდელ-

სა, რომელიც ქართველი იყო; რა შევედით ეკლესიაში, ისეთი რამ
ვნახე, რასაც თავის დღეში ფიქრადაც ვერ წარმოვიდგენდი: ვნახე, რომ
ის ეკლესია მზგავსი იყო წმიდა პეტრეს ეკლესიისა. ეკლესიის კარე-
ბის ზემოთ დახატული იყო მშვენიერის მხატვრობით სული წმიდის მო-
ფენა: მოციქულებს თავებზე ცეცხლის ენები ჰქონდათ, ისე, როგორც
ჩვენს ეკლესიაშია ხოლმე; ტრაპეზის უკან ხორო თავის აღსავალებით
და შუაში საეპისკოპოსო კათედრა იდგა. ჩემის ფიქრით ეს ეკლესია უნ-
და იყოს აშენებული ბერძნის იმპერატორისაგან *); ეგრეთვე იყო ზარი,
რომელზედაც ლათინურად ეწერა „ათასი“ ესე იგი 1309 წ. წირვისა-
თვის მოვემზადე, მაგრამ ვნახე სეფისკვერი გაფუჭებული იყო; ქარ-
თველ მღვდლს გამოვართვი ცოტა ფქვილი, გავაკეთე ცომი, გავა-
პრტყელე და ორ გასუფთავებულ ფულში გამოვაცხე; დავიწყე

---

*) ხოლო ჩვენ ვფიქრობთ, რომ უნდა იყოს იტალიელი მისიონერებისაგან. სხვა-
თა შორის ერთი საბუთიც ის არის, რომ ეს ეკლესია სრულებით მზგავსი ყოფილა
ლათინის ეკლესიებისა; ბერძნის ეკლესიები კი თუ შენობის ფორმით და თუ მო-
წყობილობით ბევრად განსხვავდება ლათინის ეკლესიებისაგან. კათოლიკების ეკლესია
რომ ყოფილა, ამას თვით მისივე ზარის წარწერილობაც მოწმობს.

წირვა. ხალხმა რომ ზარის ხმა გაიგონა, ყველანი მოვიდნენ, ვინაიდგან ეკკლესია სოფლის შუაა. რა დასრულდა წირვა, ჯვარზედ ვამთხვევინე ყველას, რაიც დიდის მოწიწებით შეასრულეს. ტრაპეზზედ იდგა ერთი თეფში სავსე ოქროსა და ვერცხლის ფულით, თუმცა კი ამ ქვეყანაში ფულს გასავალი არ აქვს. მღვდელს ვკითხე ეს ფული ვის შეუწირავს მეთქი. იმანაც მიპასუხა რომ, ყაზახები, რომლებიც თანაის და დნეპრის (Nipro) მდინარით ნავებით შავ ზღვაში შემოდიან ოსმალების და თათრების დასარბევად, როდესაც მობრუნდებიან ნადავლით, ამ ეკკლესიაში ლოცულობენ და სტოვებენ ფულსაო. რადგან ის პირველი ეკკლესია იყო, რომელიც ამ მხარეში ვპოე, ამისათვის მეც მოვინდომე რაიმე სახსოვრის დატოვება. შევსწირე ოთხი თეთრი სუფთა თაფლის სანთელი, რომელიც მომცა ვენეციის რესპუბლიკის წარმომადგენელმა ბატონმა სებასტიან ვენეროსმა; ეგრეთვე მივეცი ერთი ქისა მშვენიერის ოდიკით, რომელიც მაჩუქა მათმა უმაღლესობამ პოლონელმა ეპისკოპოსმა კონაპოლსკიმ, ამასთანავე რავდენიმე ხატიც ჩემის ხელით დავკვიდე კედლებ-

ზე. მღვდელმა წამიყვანა თავის ოჯახში, საცა ვსჭამეთ მოხარული ღომი, ღორის ხორცი და ყველი, მასთანვე ღვინოც დავლიეთ. შემდგომ წამიყვანა და მიჩვენა თავიანთი მკვდრები, რომლებიც ოთხ მაღალ პალოებზედ ასვენია გამოფულრულ ხეებში. ამ ხეებს თავსა და ბილოში ნახვრეტები აქვს ჰაერის შესასვლელად და გარედან შესაჭვრეტლად მიცვალებულის კარგად სანახავად. ამის მიზეზით თათრის ვაჭრები არ ყიდულობენ ამ ქვეყნის თაფლსა, რადგან ჰგონიათ, რომ ფუტკრები იმ მკვდრებს სჭამენო. იმასობაში მოვიდა მთავარი და მითხრა, რომ საჩქაროდ გავბრუნებულ ვიყავი ხომალდისკენ, რადგან მისს კაცებსა და მეხომალდე თათრებს ერთმანერთში ლაპარაკი მოსვლოდათ. ამიტომ ხომალდი სადგურს გამოვრებოდა, გარნა რაისი პატივსა მცემდა, თან დაეჭირა ორი აფხაზი მძევლად, რათა მშვიდობით მივბრუნებულ ვიყავი; მივედი რა, გამოგზავნა ნავი და ის ორი აფხაზიც, ჩავჯექ და ისინიც გათავისუფლებულნი გამოვიდნენ. ხომალდზე ავედი თუ არა, მაშინვე გზას გავუდექით და 21 მაისისას მოვედით ძველ ქალაქს სკისორნუმში (Schissornum), საცა მდინარე აუსი ჰყოფს აფხაზეთს სამეგრელოსაგან. ხომალდიდან ანიშნეს და ნაპირად მოვიდა თავადი პუტო (Puto) დიდძალის მხლებლებითურთ. რაისმა რა ნახა ხალხის სიმრავლე, ნაპირას ერთი ნავი გაგზავნა ხალხის შემოსაყვანათ. პუტომ რა გაიგო, ხომალდი ისმაილ რაისს ეკუთნოდა, შემოვიდა, მიესალმა მეხომალდეს და ჰკითხა, იქნება ექიმი ვინმე იყოს ხომალდზე, რომ ავათმყოფი ცოლი მომირჩინოსო. რაისმა ჩემი უთხრა, მკურნალობა ამან იცისო და თანაც წამლებიც აქვსო. მთავარმა მთხო-

ვა წავყოლოდი. მის სასიხარულოდ მეც წავყევი. რაისმა თან გამატანა თავისი შვილი, რათა უფრო უშიშრად ვყოფილვიყავი. პირველ ღამეს ვივახშმეთ ერთის დიდისა და მაღალის ხის ძირში. სუფრაზე გვქონდა ხბოსა და თხის ხორცი, მაგრამ ორივე ცუდათ იყო შემწვარი, რადგან ხორცი ისევ სისხლიანი იყო. ასეთი ყოფილა მათი ჩვეულება. ღომიც

იდო სუფრაზე. სასმელ-საჭმელი იმავე წესით მოგვართვეს, როგორათაც ჩერქეზეთში იციან. ნავახშმევს მკითხა, თუ საიდგან, ან რა საქმისთვის მივედი. რაისის შვილმა მიუგო, რომ ქრისტიანულის კეთილის საქმის საქმნელად დავდიოდი. ამის გაგონებაზედ მთავარმა მითხრა: მამ ჩემთან შეგიძლია დარჩეო, რადგან მეც ჩემი სამთავროთი ქრისტიანი ვარო. ამის ნიშნად მიჩვენა ჯვარი, რომელიც გულზედ ეკიდა. ეგრეთვე დაუმატა, რომ თქვენისთანა მღვდელი მჭირიაო. თუმცა კი აქ ახლოს მეზობლად ქართველები არიან, მაგრამ მათთან ბევრი ურთიერთობა არა მაქვსო. ამისი მე ვუპასუხე: ვეცდები რომის პაპს ვსთხოვო, რომ ამისთვის მღვდლები გამოგზავნოს, რადგან ყველას ვერ გავსწვდები მეთქი. რადგანაც კარგად დადამებული იყო, ერთსა და იმავე ლოგინში დამაწვინა თავის ძმასთან. მეორე დილას ვუთხარი, რომ წირვა უნდა ვსთქვა შენი მეუღლის გასაკურნებლად მეთქი. იმანაც ყველა თავისიანებითურთ წირვა დიდის მოწიწებით მოისმინა და ბოლოს ვამთხვევინე ჯვარზედ. ვკითხე, თუ როდისმე მოესმინა ამისთანა წირვა? მიპასუხა, რომ არც მე მინახავს და არც ჩემს წინაპრებს უნდა ენახოთ ასეთი წირვაო. წავედით ავადმყოფის ოთახში, მივესალმე და ლოცვები წავუკითხე. რადგან ცოტა სიცხე ჰქონდა, მივეცი მიტირდატე (ერთნაირი ბალახია), მეორე დღესაც მივეცი შემზადებული რეობარბარო. ზოგი ამით და ზოგიც ღვთის შემწეობით განიკურნა. მთავარი ძალიან მეალერსებოდა. უბეში მქონდა საათი, რომელიც უნდა მიმერთმია სამეგრელოს მთავრისათვის. ერთ დღეს მისი ხმა გაიგონა, მისი ნახვა მოინდომა და რა მოეწონა, მთხოვა, მომყიდეო. თუმცა კი ძრიელ მეწყინა, მაგრამ მეტი გზა არა მქონდა, მივეცი. რვა დღის განმავლობაში 14 ბავშვი მოვნათლე ამ სოფლისა; უფრო ბევრს მოვნათლავდი, მთავარს მუდამ თავისთან არ ვყოლოდი, აქ ბევრი კეთილის ქმნა შეიძლება, მთავარი ჩემი მეგობარია; ამიტომ მთხოვა კიდევ მოვბრუნებულვიყავი და თან შემწედ სხვა მღვდლებიც მომეყვანა. მერვე დღეს ერთად წამოვედით ხომალდზედ, თან დიდძალი ხალხი გამოგვყვა და აგრეთ-

ვე 20 კაცი ხორაგით დატვირთული. ბოლოს, მთავარს ბევრი რამე ვუთავაზე და სხვათა შორის, ერთი სარკვეც თავისი მეუღლისათვის.

„პირველ ივლისს გავუდექით გზას და დღენახევარში მივედით სკურჩას (Scorcia, scorua), რომელიც სამეგრელოს პირველ პუნქტად

ითვლება. რადგან დრანდელ არქიეპისკოპოსს (Driandelli) შეეტყო თავადის პუტოს მოსამსახურისაგან, რაც მოვიქმედე, მოვიდა ხომალდში ჩემ წასაყვანად, რათა მეწამლა მისი ავადმყოფის ერთგულის გამგე მეგობრისთვის. რაისმა მასთან მიმიყვანა და მითხრა მღვდელთ-მთავარია და აუსრულე, რაც სურსო. რადგანაც ზღვაში ვიხილე მისი სათნო და კეთილ-მორწმუნე სახე, თუმცა ზღვაში სიარულით დაღალული ვივიყავი, მაინც გამოვედი ჩემის ბარგით და მასთან ერთად წავედი მისსაარქიეპისკოპოსოში; გზაში გავედით ერთ ძრიელ ჩქარ მდინარეში. ეკკლესია წმიდა ანდრიას სახელზეა აშენებული და საკმაოდ შვენიერია; შიგ მეტად შვენიერი ძველებური თითბრის შანდლებია, ეგრეთვე შვენიერი ტრაპეზები (cappello) სხვა და სხვა მხატვრობით და მორთულია აბრეშუმის ფარჩით. იქვე არის ერთი დიდი ზარი იტალიურის წელთ

აღრიცხვით *). მასთან ათი დღე დავრჩი. იმასობაში სამეგრელოს დიდ მთავარ დადიანს შეეტყო ჩემი მოსვლა ამ ქვეყანაში, გამოგზავნა ელჩი არქიეპისკოპოსისათვის და შემოეთვალა, რომ მასთან წავყვანე. ამ თვის 12 წავედით და ათი დღის კაი სიარულის შემდგომ მივედით ღვთის მშობლის ერთ მეტად შვენიერ ეკკლესიაში, სადაც დაგვხვდა მთავარი. ცოტა ვილოცე ეკკლესიაში და წავედი მის სანახავად. ძირს ჩამოვიდა და ისე ერთმანერტს მივესალმეთ; მომკიდა ხელი და წამიყვანა ეკკლესიაში, რადგან ეგონა, ჯერ არ მენახა. რა ვილოცეთ ერთად, დაუძახა მოენეს და მკითხა, თუ საიდგან მოვდიოდი და რა საქმე მქონდა ამ მხარეს. ვუპასუხე, რომ პაპისაგან გამოგზავნილი ვიყავ ჩერქეზეთს, ხოლო რადგან თქვენი ქვეყანა ახლოს იყო, ამიტომ გამოვიარე, რათა მენახა აქაურის ხალხის ზნე-ჩვეულება, სარწმუნოება და ეკკლესიები მეთქი. მიპასუხა: კეთილი იყოს თქვენი მოსვლა, დიდათ სასიამოვნოა ჩემთვის იტალიელის მღვდლის ნახვა; რადგან ამ ტომის ხალხი მე მიმაჩნია ყველაზედ უფრო მრავალ და განათლებულ ერად; ჩემნი წინაპარნი მუდამ ნატრობდენ ეს ერი ენახათ და მათგანი თავისთან ჰყოლოდათ. პირველ ღამეს ერთად ვჭამეთ ვახშამი. ვახშამს დაესწრო ეგრეთვე მამა ნიკოლოზ ქართველი, რომელიც რომის ბერძნების სკოლაში იყო ნამყოფი. პურის ჭამის დროს მთავარმა ხელახლავ ჰკითხა პატრი ნიკოლოზს თავისი ენით, რომელიც მე არ მესმოდა, თუ რა იყო უმთავრესი მიზანი ჩემის მგზავრობისა. იმანაც უპასუხა, რომ ჩემი ცდა ის იყო, მთელი ამ ერისათვის მიმეღებინებინა ლათინის ტიბიკონი და თავიანთ წესზე ხელი ამეღებინებინა. ამას ცოტათი მივხვდი და არ მიამა, თან ვუთხარ ამ პატრს ასეთის საგნის შესახებ თათრულად

---

*) ესეც ერთი ნიშანია ძველად იქ ყოფილი კათოლიკე იტალიელებისა.

– 147 –

ელაპარაკნა. ეგრეთვე ვუთხარი, რომ ჩემი მიზანი ის იყო, ხალხი წარმემართა სწორე ცხოვრების გზაზე, როგორათაც ჩვენ ვიდექით და თუ მთავარი ჩემს მოძღვრებას იწამებდა, მაშინ ისიც იმას იზამდა, რასაც სხვა ქრისტიანე დიდი მთავრები მეთქი. იმისგან შემწეობას მოველი და არა წინააღმდეგობას მეთქი. მთავარმა რა ნახა, ცხარედ ვლაპარაკობდით, თუმცა კი ნათქვამი არ ესმოდა რა, პატრს უთხრა, ყველაფერი დაწვრილებით მომახსენეო. ყველაფერი რა გაიგო, კმაყოფილი დარჩა და კმაყოფილების ნიშნად სიცილი დაიწყო. ამნაირად დასრულდა ვახშამი და წავედი დასაძინებლად დრანდელთან, რომელიც თითქმის ერთი მილით შორს იყო. მეორე დღეს მთავარმა წამიყვანა ბედიელ (Bidelli) ეპისკოპოსთან. ბედილაში შვენიერი ნაშენი ეკკლესიაა, ძველებურის მხატვრობით შემკობილი. იქ ვილოცეთ, მთავარი ჩემსავით იქცეოდა და დაიჩოქა ისე, ვითომც ესრეთი დამდაბლება მისთვის სასიამოვნო ყოფილიყოს. მთხოვა რამე მეგალობა. ვუთხარი, აქ ვწირავდი, მაგრამ შესამოსი ჩემს მასპინძელ ეპისკოპოსთან წმიდა ანდრიას ეკკლესიაში დავსტოვე მეთქი. მითხრა, მამ იქ წამოვალ წირვის მოსასმენადო; ხოლო მთხოვა, ახლა რამე იგალობეო. რადგან წმიდა ბართლომე მოციქულის დღეობა მოახლებული იყო, მეც დავიწყე გალობა „განიხაროს ცამ“ და „გაქებდეთ შენ ღმერთსა“, წმიდისავე ლოცვაც ვსთქვი. ჩემი გალობა ძრიელ მოეწონა და მითხრა, ამისთანა ხმა ჯერ

არ გამიგონიაო. თავის სამსახურში ჰყოლოდა ერთი ფრანგის ოქრომჭედელი და ერთი მესაათე, მაგრამ კათოლიკე მღვდელი კი არ ჰყოლია. სადილობის დრო რომ მოახლოვდა, მარჯვნივ მომისვა. ეს წვეულეზა გამართა ეპისკოპოსმა, ვგონებ, მთავრის ბრძანებით. სადილს დაესწრნენ ექვსნი ეპისკოპოსნი, თეიმურაზ ხანის ელჩი და რავდენიმე ვაჭარი. ამ ქართველებს ჩვეულებად აქვსთ ხალიჩა დაგებულ მიწაზე დასხდენ; მათი სუფრები ხბოს ტყავისაა, მაგრამ სუფთა და, რაოდენათაც შეიძლება, გრძელი, რადგან, როგორც ვსთქვი, ჩვეულებათ აქვსთ სჭამონ დიდრონი ხეების ძირში, რომლებიც რიგზე განგებ დაურგავთ. საჭმელი მოიტანეს თევზი, რადგან მათებურად პეტრე-პავლობის მარხვა იყო. ამ დროს თავისი სიმდიდრის (ანუ დიდებულობის) გამოსაჩენად ბევრი ძვირფასი თვლებით მოჭედული თასი მიჩვენა; ზოგი ათ ყმად, ზოგი რვათ და ზოგიც ექვსათ ეყიდა; სუფრაზე კაი ღვინო იყო და ძრიელ შვენიერი ჩინური ფიალები და ზოგიერთი ვენეციურის შუშისაც იყო. ამ ფიალებით სვამენ ღვინოს: ღვინო, როგორც იტალიაში, ძრიელ კარგია. ეგრეთვე იციან სადღეგრძელოს დალევა სიმღერით. იმათი სიმღერა სევდიანია და მდგომარეობს სიტყვის გაგრძელებაში. მათი იარაღი (სამუსიკო) ღარიბულია; აქვსთ საზანდარი (Sor-

– 148 –

dellini), სალამური (zampogne) მწყემსების საკრავის მსგავსი. ჭამაში ძლიერ ზომიერნი არიან, ღვინის სმა კი ბევრი იციან, რაიც უფრო ჩვეულების გამოა, რადგან უსაქმურნი არიან. დასათრობად მთავარმა ჩემი სადღეგრძელო დალია და მანიშნა, მეგალობა. მეც კაი ხმაზედ დავიწყე გალობა „გახსენ კრული ცოდვათა“. მერმე მომცეს კაი თასით სავსე ღვინო და სანამ მე ვსვამდი, დაიწყეს ჩემსავით გალობა. მერმე მკითხა, ჩვენი ჩვეულება ხომ მოგწონსო? მეც უთხარი მომწონს მეთქი. კვალად მითხრა: თუ დარჩით ჩვენს ქვეყანაში, ამ ადგილს ეკლესიითურთ მოგცემ და ეგრეთვე ყმებსაც გაჩუქებ, რამდენსაც კი ინებებო. მეც მიუგე: მარტოდ დარჩენა არ შემიძლია, უკეთუ თქვენ ინებებთ, ჩვენი წმიდა რომის პაპი გამოგიგზავნის მონაზონებს მეთქი. ამისი მითხრა, ძრიელ დიდათ ვნატრობ, რადგან ვიცი განსწავლულნი არიან და ექიმობაც იციანო, ექიმობა კი ჩემთვის საჭიროა; მათ მრჩევლებად ვიყოლიებო. მე დავპირდი, წავალ რომას და ვეცდები იქიდგან მოვიყვანო მისიონერები მეთქი. დამაყენა ეპისკოპოსთან, რათა იქაურობა კარგად მენახა და ეგრეთვე მისთვისაც მეწამლა, რადგან ფილტვის სნეულება აწუხებდა. რვა დღეს შეუწყვეტლივ ვსწირავდი და ეპისკოპოსიც დიდის სასოებით ესწრებოდა, რაიცა მისი ჩვეულება არ იყო, რადგან იარაღის ტარება უფრო ემარჯვებოდა, ვიდრე ღვთის მსახურება. მერვე დღეს მე და ეპისკოპოსი მთავრის სანახავად წავედით. რა მივედით მასთან, მიაშბო, თათრებს საომარის ნავებიდგან 400 ყაზახი-რუსი გამოქცევია და ჩემს სამეფოში მოვიდნენო. მირჩიეთ, რა ვუყო მაგათ: ყმებსავით გავყიდო, როგორც აქ ჩვეულებად გვაქვს, თუ დავსაჯო, რადგან უწინ იმათვე ბევრი რამე მომტაცესო. მეც ვუპასუხე, ნუ გაყიდით, რადგან ეგენი თქვენისავე სარწმუნოების არიან, დასჯით კი შეგიძლიათ დასაჯოთ მეთქი, თუმცა ნავების კაპიტნები მთავარს ბევრი ეხვეწნენ, რათა მათთვის დაებრუნებინა; ამასაც დიდად სჭიროდა თათრები თუ მარილისა, რკინისა და თუ სხვა საჭირო საგნების გამო. შიშით კი არ

შიშობდა, რადგან ამის ქვეყანა ძირიელ გამაგრებულია. მარტო ზღვი-
დგან შეიძლება შესვლა, მაგრამ ამ გზითაც ხალხის საცხოვრებელ ად-
გილამდე ხუთი მილის მანძილზე სულ ხშირი ტყეა, როგორც კედელი,
გარს შემოვლებული. ამიტომ მათ მხოლოდ 48 ყაზახი მისცა. ეგრეთვე
ვუთხარი, რომ მას კანონით არ შეეძლო თავისი ქვეშევრდომები დაე-
ყიდა, როგორც ყმები, რადგან ჩამომავლობით მისი ქვეშევრდომები
იყვნენ, თუმცა უწინ მათნი წინაპარნი ტყვედ დაჭერილნი ყოფილან და
უკეთუ თქვენნი წინაპარნი, როგორც თქვენ თვითონ ამბობთ, ყმებსა
ჰყიდდენ, ძალიან ცუდად მოქცეულან და დიდი ცოდვაც ჩაუდენიათ
მეთქი. ყოველი კაცი ვალდებულია ღვთის სჯული დაიცვას მეთქი. ათი

– 149 –

დღე კიდევ თავისთან დამიჭირა და მანახა თავისი სახლები, ბაღები და
ეკკლესიები, რომელიც თავის სამთავროში თორმეტია და ყველას თავისი
ეპისკოპოსი ჰყავს. რა გაიარა პეტრე-პავლობის დღესასწაულმა,
რომელიც დიდის ამბით გადაიხადა ღვთის მშობლის ეკკლესიაში, მრავალის
მხლებლებითურთ წავედით არქიეპისკოპოსს დრანდელთან, რათა
მოესმინათ ჩემი წირვა წმიდა ანდრიას ეკკლესიაში. სხვა ეპისკოპოსებმა
ნება არ მომცეს წირვის შესრულებისა თავიანთ ეკკლესიებში, ამისთვის
ვწირავდი პატარა ეკკლესიებში, რომლებიც აქ ბევრია. ხსენებულ
ეკკლესიაში ნება მომცეს, რადგან ახლოა აფხაზებთან, რომლებთანაც
ქართველებს ძირიელ ცოტა მეგობრობა აქვსთ. მთავარმა დიდის მოწი-
წებით მოისმინა წირვა და ერთთავად იყო დაჩოქილი, როგორც მე
ვნახე დაჩოქილი ლოცვის დროს. ერთხელ დამინახა, რომ გულიდგან
ჯვარი ჩამოვიხსენი და ერთ მაღალს ადგილს დავასვენე, რათა მის წი-
ნაშე მელოცნა. ამანაც იმ დღიდგან ჩვეულებად გაიხადა: მოიხსნიდა
ხანჯალს, დაარჭობდა მიწაზე, ზედ ჩამოჰკიდებდა იერუსალიმიდგან მო-
ტანილს ნაწილს, რომელიც გულზედ ეკიდა და ისე ლოცულობდა.
უწინ კი ჩვეულებრივ აღმოსავლეთისკენ ლოცულობდა. რადგან მთავარი
მკაცრად არ მისდევს ქართველების ტიბიკონს და ძალიან პატივსა სცემს
ჩვენს წესსა, ამიტომ აქ მოქმედება მეტად ნაყოფიერი იქმნებოდა.
მთავართან სამ თვეს დავრჩი, მერე გამოვესალმე და ვუთავაზე ერთი
პოლონეთიდგან მოტანილი შუშის ღრაფინი რვა ლულიანი, რავდენიმე
ბროლის თასი, დემეტრიელი ბაიოსაგან ნაჩუქარი ორი დანა და
ერთიც შვენიერი კოლოფი. იმან ყველაფერი დიდის სიამოვნებით
მიიღო და მითხრა, რომ ახლა საჩუქრად არაფერს გაძლევ, რადგან
შენ მობრუნებას მოველი, რათა კარგად დაგასაჩუქრო. დიდად
სთხოვა არქიეპისკოპოსს, რომ წამომეყოლოდა ქობულეთს (Coblet)
საქართველოში. რადგან მასთან ბევრხანს დავრჩი, ის ხომალდი, რომ-
ლითაც მოვედი, კიდევ გაბრუნებულიყო. ათ დღეს ეპისკო-
პოსთან დავრჩი. იმასაც ვაჩუქე წვრიმალნი რამეები. გარნა მან მთხო-
ვა საჩუქრად ვერცხლის ჯვარი, რომელიც ზედ მქონდა. ამ ჯვარს წირ-
ვის დროს ტრაპეზზედ ვასვენებდი და ეგრეთვე ავადმყოფთან საზიარებ-
ლად ყოფნის დროს ტაბლაზე ვასვენებდი. იმანაც მოინდომა ერთი ყმა
წვილი ეჩუქებინა ჩემთვის, მაგრამ რადგან თათრების ადგილში უნდა
გამეარა და იქ შეიძლებოდა წაერთმიათ, ამიტომ არ გამოვართვი. ესეც
თან წამომეყვა ოთხი დღის სავალზე კათალიკოსთან, რომელიც არის
თავი 12 ეპისკოპოსისა და რომელსაც ჩემი ნახვა ძირიელ უნდოდა *).

იმან დიდის პატივით მიმიღო, თავისთან დამიპირა 10 დღეს, მაჩვენა თავისი წმიდა გიორგის ეკლესია, დიდად ნაშენი და საკმაოდ შვენიერი, ახალი მხატვრობაც აქვს. მთხოვა, სამუდამოდ მასთან დავრჩენილიყავი, გორში პროპაგანდისაგან გაგზავნილ და იქ დარჩენილ თეთინელ მღვდლებსავით, რადგან თვითონ მთავარიც დიდათ ნატრობს თავის სამთავროში ესრეთი მღვდლები ჰყავდეს. სხვა ძვირფას საგნებ შორის მიჩვენა თავისი მიტრა, რომელიც ჩვენის ეპისკოპოსების მიტრასა ჰგავს და სულ ერთიან ძვირფასი თვლებით მოჭედელია. ვუთავაზე ერთი ჭურჭელი თრიაკით სავსე და სხვა წვრიმალნი რა გინდ არა, რაიცა ძრეელ სასიამოვნოდ დაურჩა. იმანაც მითავაზა ერთი ყმა, მაგრამ შიშის გამო არ წამოვიყვანე და ვთხოვე, ჩემთვის შეენახა; ეგრეთვე მივაბარე 25 ლიტრა თაფლის სანთელი. იქიდგან თან გამომაცოლა ოთხი თავისი კაცი, რომელიც ორი დღის სავალზეა“.

„ჩემის მსახურით და მოენით გავიარე აფხაზეთში თავად პუტოსთან. საჩერქეხოში, სადაც კი მონათლული ბავშვები მყავდა, მენავე არსად. გაჩერდა. ზამთარი ხსენებულ მთავართან გავატარე. იმ დროს მონათლულებს ვასწავლიდი საქრისტიანო მოძღვრებას და 40 სხვა კიდეც მონათლე. გაზაფხულზედ პუტოს მოვთხოვე ჩემთვის ნაჩუქარი პატარა ყმა ქალი. ეგრეთვე მოვაყვანინე არქიეპისკოპოს დრანდელთან დატოებული ყმა და ჩემი წირვის შესამოსებიც მოვატანინე. იქიდგან ერთისა და იმავე ხომალდით გავბრუნდი კაფაში, რომ მენახა, ევროპიდგან მონაზონები მოსულიყვნენ თუ არა, რათა თან წამომეყვანა" (1)...

არც ეს წერილი გვიჩვენებს ნაკლებად თუ წინანდელს და თუ იმ დროის კათოლიკეების კვალსა. რადგანაც ეს წერილი ვრცელია, ამისათვის ჩვენ მის განმარტებაში აღარ შევალთ: უამისოდაც ამტკიცებს ჩვენს ზემოდ გამოთქმულს აზრს.

აწ საჭიროა გამოვიძიოთ თეათინელების მისიონი. რადგან სამივე სამთავროში, ესე იგი, გურიას, სამეგრელოს დი იმერეთში იმოქმედეს, გვინდა ვილაპარაკოთ სამივეს შესახებ. სიადვილისათვის იძულებულნი ვართ გავყოთ ეს თავი სამ ნაწილად, რათა საბუთები ერთმანერთში არ ავურიოთ, არამედ ყველა თავთავის ალაგას მოვიხსენიოთ. ჯერ დავიწყებთ გურიიდგან.

ნაწილი პირველი.

კათალიკობა გურიაში.

როგორც წინა თავში ვნახეთ, გურიის მისიონი დაიწყო 1634 წ. ქარწინებისა გამო მარიამ დედოფლისა, რომელსაც გორში მოჰყვნენ

ეგრეთვე თავადნი და ეპისკოპოსნიც. ამათ ბევრი ხვეწნის შემდგომ პატრი პეტრე ავიტაბილეს გამოართვეს მისიონერები და თან წაიყვანეს.

გურიის პირველი მისიონერები იყვნენ პატრი ქრისტეფორე კასტელი, პატრი ანტონ ჯარდინა და ძმა ქლაუდიო.

გორში გურიიდან მოსულ პირთა შორის იყო თვით გურიის ეპისკოპოსი შემოქმედელი. იმან რა დაახლოვებით ნახა გორში მისიონერების წესი, კეთილი ცხოვრება, ერისათვის მათი თავგანწირულება და იმდენი სიკეთე, რომელიც აქ დაეთესათ, მათი წაყვანის სურვილით გამსჭვალა; ამასვე ნატრობდა ეგრეთვე აფხაზეთის კათალიკოსი და გურიის მთავარი მალაქია. ამიტომ, სანამ მისიონერებს გამოართმევდა, პატრი ავიტაბილეს ამ სიტყვებით მიმართა: „მამაო, იმ დროიდან, რაც ღმერთმა იწავა და მოვედი აქ, ყველაზედ უმეტესად საკვირველად დამრჩა თქვენი ცხოვრება. სულით და გულით მომინდა და იძულებული ვარ, ჩემის ეკლესიის სასიკეთოდ, გთხოვ, მომცეთ რავდენიმე მღვდელი გურიაში წასაყვანად, რათა შეიმუშავონ ჩემი ვენახი, რომელიც დიდად გაჭირვებულია. სანამ ამას გადავწყვეტი, ვისურვე თქვენი ცხოვრება კარგად გამოძევა, რათა მეცნო თქვენ სასარგებლო იქმნებოდით, თუ მავნებელი; რა ვსცანი, რომ ეგრეთი თქვენი კეთილი ცხოვრება გაასწორებს გახრწნილ ზნე-ჩვეულებას არა მარტო საეკლესიო პირთა, არამედ თვით ერისასაც, ამიტომ გვედრები მანუგეშოთ და აღმისრულოთ ჩემი თხოვნა. აგრეთვე ვსცანი, თუ რაოდენი კეთილი და მარად სახსენებელი საქმე მოიქმედეთ ამ სამთავროსა და ქალაქში; ამისთვის სხვა მოწმობა აღარ მჭირია, რადგან ყოველივე ჩემის თვალთ ვნახე. ჩემი მოვალეობა იქმნება დაგიფართო. ყოველ ეჭვ გარეშეა, რომ პატრიარქ-მთავარს დიდათ სათნო საყოფელი დაურჩება თქვენი მისვლა. იქ სხვა არაფერი გექნებათ საქმნელად, თუ არ ღვთის სამსახური და ერის მოვლა მის საცხოვნებლად“ (1).

სანამ ამათი მოქმედების განხილვას შევუდგებოდეთ, საჭიროდ ვრაცხთ, მოვიყანოთ აქ პაპის წიგნი, რომელიც 1626 წ. თეათინელებს გამოატანა სხვა მეფეებისთვის გადასაცემ წერილებთან ერთად.

„პაპა ურბანო VIII.

„ქართველ გურიელ მთავარს.

„კეთილშობილო მთავარო, მშვიდობა და ღვთიური მადლის ნათელი, რომლის ეკლესიის მღვდლები საქართველოს მხარეს მოდიან

არა მწყურვალნი ოქროსი, რომელმაც უწინ, როგორც მოგვითხრობენ, საბერძნეთის გმირ არგონავტებს დაატოებინა ეგიას ზღვის ნაპირები და მოიყვანა რიონის მდინარესთან საარაკო საშიშარის გზებით. ჩვენი წარმოგზავნილი მღვდლები სტოვებენ თავიანთ ქვეყანას, რომლის პოხიერე-

ბას და სახელ-განთქმულობას შეუძლიან მგზავრები მიიზიდოს; არც უშინდებიან ეგრეთ შორეულ მგზავრობის დიდ გაჭირვებას; უიარალოდ და უჯაროდ მოდიან მანდეთ არა იმისთვის, რომ შეიძინონ სიმდიდრე, არამედ ხალხის ცხოვრებისათვის იზრუნონ. ეს არის მათი ერთად ერთი ნატურა. ამიტომ ღირსნი არიან, რომ პატივით მიიღოთ თქვენს საბრძანებელში. გადაავლეთ თვალი ძველ დროებს, ნუ თუ შეგიძლიათ ჰპოვოთ მისთანა ბარბაროსი ერი, მის სასიკეთოდ მოსულთ მტრულათ და უღმერთოდ მოპყრობოდეს? თქვენ კარგად უწყით, რომ პატივი თქვენის ღირსებისა დამყარებულია დიდების ნატურასა, კეთილის ქმნასა და უმანკოთა მფარველობაზედ. ამიტომ ჩვენც ვპირდებით, რომ თქვენმა წარჩი-

ნებულეზამ მათ ყოველგვარი შემწეობა აღმოუჩინოს, რადგან თქვენის დიდების აღმატებისათვის საშრომელად მოდიან. უკეთუ ეს აღასრულეთ, (იმედი გვაქვს, ჩვენი მოლოდინი ამაო არ შეიქმნეს), სახელ განთქმულობა თქვენის მთავრობისა, მსწრაფლ გარდმოვივლის კავკასის მთებს, შავ ზღვას, მოაწევს რომამდე და მიიღებს შესხმას. ამას კი მსოფლიო დედაქალაქის ერი უძღვნის მთავართა, რომლებიც ღირსნი გახდებიან სამოციქულო საყდრის მიერ. ადვილად შეგიძლიათ წარმოიდგინოთ, თუ მაგ თქვენის სიკეთისა და მფარველობისათვის ვითარ სასყიდელს მოგაგებსთ

მეფეთა მსაჯული ქრისტე, რომელსაც ჰნებავს, მშვენიერ იყვნენ მშვიდობის მყოფელთა ფერხნი და რომელიც სათავისოდ მიითვლის რასაც უცხოთა მიაგებენ. ქრისტე, რომელსაც რომა ემსახურება, იდიდების ეგრეთვე მთავართა და მეფეთა სამსახურით და პატივით. გარდა ამისა, თავისი მოქალაქობით რომის ეკკლესიას შეუძლია ყველას სთხოვოს თვისთა მორწმუნეთა მფარველობა, ვინაიდან აქ ყველა უცხოთა სტუმრობა მიღებულია და ყველას შეუძლია ეწიოს იერარხიულ მაღალ ხარისხს. აქ, კაცთა ნათესავის დედაქალაქში, ბევრი უცხო ტომის ხალხი სცხოვრებს, მაგრამ ისე არიან ყველანი, თითქოს თავიანთ სამშობლოში იყვნენ: ამას ერთპირად ყველანი მოწმობენ. თქვენი კეთილშობილება დაავალებს ამ ქალაქს, უკეთუ თქვენის კეთილისმყოფელობით მანდ გამოგზავნილმა რომაელმა მოძღვრებმა საქართველო მიიჩნიეს თავიანთ მამულად და არა უცხო ქვეყნად. აწ შეგიძლიათ მოუსმინოთ მაგათ, ვითარცა ჩვენი თქვენდამი სიყვარულის მოწმეთა. მარადის ვთხოვთ ღმერთსა თქვენს დაცვას და დაფარვას და თქვენის ერის კეთილდღეობას. რომით, 4 ივლისსა 1626, მღვდელთ-მთავარობის მესამე წელსა“ (1).

მისიონერების მოხსენებიდან არა სჩანს, თუ რა დროს გადასცეს ეს წერილი გურიელს, ხოლო, რომ გადასცეს, იმისი ეჭვი არა გვაქვს, რადგან იმ წერილთან ერთად დადიანისთვისაც იყო წერილი, რომელიც

– 153 –

თავის დროზე გადასცეს, როგორც ამას შემდეგში ვნახავთ. რაკი ერთს გადასცეს ცხადია, მეორესაც გადასცემდენ.

სიმოკლისათვის აწ ტექსტების მოყვანას ბევრს არ გამოვუდგებით. მოკლედ მოვუთხრობთ, რასაც თიათინელები გადმოგვცემენ თავიანთი გურიის მისიონის შესახებ.

შემოქმედელი რაკი საწადელს ეწია, დიდათ გახარებული გაბრუნდა, როგორც დიდი ძლევა-მოსილი და წაიყვანა თან ზემოდ დასახელებული სამი მისიონერი. მივიდენ ოზურგეთს თუ არა, ისინი კათალიკოსს მალაქიას წარუდგინა. ანტონ ჯარდინამ ქართული კარგად იცოდა და მალაქიას მოახსენა: მთავარო დიდათ სახიერო, ღმერთმა თქვენის ეპისკოპოსის შემოქმედელის გორში მოსვლა იმდენად სასარგებლო ჰყო ჩვენთვის, რომ მის უკეთესის ნატვრა აღარ შეიძლება. ჩვენთვის უკეთისის ქმნა არ შეეძლო, რადგან გაგვიხსნა გზა, ვეთაყვანოთ ეგრედ დიდ მთავარსა, რომელსაც დიდად უყვარს თავისი ერი და სავსეა სარწმუნოების სიყვარულით. თქვენ მიერ რა მოგვიწვია, დიდის სიხარულით აღვივსენით; სხვა და სხვა საქმეებს რომ არ შევეყოვნებინეთ,

აღფრთოვანებულნი მაშინვე მოვიდოდით ამ სამთავროში, სადაც კათოლიკე სარწმუნოებისათვის იმდენი სიკეთეა მოსალოდნელი. თქვენმა საყოველთაოდ განთქმულმა ღირსებამ გაგვბედვინა თქვენებრ მთავრისათვის მომგვემართნა. ვიცით, რომ მოწადინებული ბრძანდებით ჭეშმარიტების მოსასმენად და ჩვენც სხვა აღარავის ვეძებთ, კათალიკოსზედ მეტად მოწადინებულ პირს ამ სამთავროში ჩვენ სხვას ვერ ვიპოვნით. სამოციქულო საყდრისაგან მიღებული კათოლიკე ჭეშმარიტებაა, რომელიც მოგვაქვს. როდესაც თქვენი სამეფო სახიერებისაგან ნება მოგვეცემა, მზად ვართ განვაცხადოთ იგი, რადგან შევიქმნებით მოძღვარნი და სხვათა მასწავლებელნი. აწ შორიდგანვე ვხედავთ იმ განსაცდელს, რომელშიაც შემდგომ ჩაგვაგდებენ, ვისაც სძულსთ ჭეშმარიტება და არ უნდათ მისი მოსმენა. მაგრამ ამის სრულებით არ გვეშინია, თუნდაც სიკვდილი არ აგვცდეს ჭეშმარიტების ქადაგებისათვის. ჩვენთვის თქვენისთანა პატრიარქ-მთავრის მფარველობაც კმარა, განვაცხადოთ: ვინც ნატრობს ცხოვრებას, მიიღოს ჭეშმარიტება, ხოლო ვისაც სიკვდილი უნდა უარჰყოს იგი. ჩვენი მიზანი არის სულთა ცხოვნება. ამას ვეძიებთ მთავრის მფარველობით. ამიტომ უმდაბლესად გვევდრებით, გაგვიხსნათ გზა, რათა ვეწიოთ წადილსა“. (1)

რადგან კათალიკოსს დადიანისგან შეტყობილი ჰქონდა, რაც უნდოდათ მისიონერებს, ყოველგვარის სიყვარულით და პატივით მიიღოს ისინი და დაჰპირდა ყველანაირ შემწეობას. უბრძანა ეპისკოპოსს შემოქმედელს, რათა ეზრუნა მათთვის, ეპოვნა სახლი და ეკლესია და სხვა,

– 154 –

რაც კი დასჭირდებოდათ. ახლოს რომ ჰყოლოდა კათალიკოსსა, რათა როცა დასჭირდებოდა, თუ რჩევისა და თუ სხვა საჭიროების გამო, მათთვის ადვილათ მიემართა, თავის ახლოს ოზურგეთში ერთი შვენიერი სახლი მისცა და იქვე აუშენა ხის ეკლესია, რომელიც პატრებმა შეამკეს მხატრობით. ახალმა შვენიერმა ეკლესიამ ბევრი ხალხი მიიზიდა პატრებთან, თვით შორეულ ადგილებიდანაც კი მოდიოდნენ მათთან. რადგან, როგორც ქართლსა და სამეგრელოში, ისე აქ, ნათილების აღსრულება აღმოჩნდა ნაკლებად, დაიწყეს ქადაგება ხელმეორედ მონათვლის საჭიროებისათვის. ეს ამბავი მთელს ხალხს მოეფინა. არა თუ მთელის ოზურგეთის მცხოვრებნი, არამედ მთლად სამთავროდგან მოდიოდნენ თუ დიდი და თუ პატარა, რათა ხელმეორედ სწორედ მონათლულიყვნენ. პირველშივე ათასობით მიიღეს მათგან ნათილსლება. ამის გამო მათი სახლი მუდამ სავსე იყო ხალხით: შეუწყვეტილ მოდიოდნენ ზოგი მოძღვრების მოსასმენად და ზოგიც მოსანათლავად.

ამ ამბავმა დიდათ გაახარა კათალიკოს-მთავარი, რა კი ხედავდა თავისი ეკლესიის ერის განახლებას. მისიონერებმა რა ნახეს თუ ხალხის მომზადება და თუ კათალიკოსის კმაყოფილება, უფრო უშიშრად და თამამად დაიწყეს ქადაგება ერის გახრწნილი ზნეობის წინააღმდეგ.

კათალიკოსს მკურნალად ჰყავდა ერთი იტალიელი, რომელიც აქ მოსვლამდე რამდენისამე წლის წინათ ოსმალებს ტყვედ დაეჭირათ. და გაემაჰმადიანებინათ. იმას ძრიელ დიდი გავლენა ჰქონდა კათალიკოსზედ, რომელიც თუ თავისი ხნოვანებისა და თუ სნეულების გამო, მთლად მის ხელში იყო. მკურნალმა, სახელათ ფერინდონემ, დაუწყო მტრო-

ბა მისიონერებს, მათ ძვირს ლაპარაკობდა ყველგან და მეტადრე ასმენ-და კათალიკოსსა და შემოქმედელს და ურჩევდა სამთავროდგან გაედევნათ. მაგრამ მათ სცნეს მისიონერების სათნოებიანი ცხოვრება და ყურადღება არ მიაქციეს მის ლაპარაკს. მაშინ განიზრახა ისე მოეხერხებინა, რომ ხალხს ნაკლებად ევლო მისიონერებთან და მათ ხელთაგან ნათლი-ღება არ მიეღო. ამიტომ ფერინდონემ ხალხში ხმა გაავრცელა, რომ წყალი, რომლითაც ნათლვენ მისიონერები, მავნებელია და თუ დე-დაკაცს და თუ მამაკაცს უშვილოდ გახდისო. მაგრამ ამითიც ვერას გახდა.

თუმცა კათალიკოსი, შემოქმედელი და სხვა წარჩინებულნი პირნი თანაუგრძნობდენ მისიონერებს, გარნა იქ მყოფი ბერძნები და ზოგი-ერთი ეპისკოპოსიც წინააღმდეგნი იყვნენ მათი. ამათ შეუერთდა ეგრე-თვე კახეთის ეპისკოპოსი ალავერდელი, რომელიც როსტომ ხანის მოსვლის დროს სამეგრელოში გადმოიხვეწა. იგი სამეგრელოდგან მოვიდა ოზურგეთში მათ საწინააღმდეგოდ. მისიონერებმა და ალავერ-

– 155 –

დელმა ერთმანერთი გამოიწვიეს საზოგადოებაში საღვთისმეტყველო საგნების შესახებ საბჭოდ. პატრი ანტონ ჯარდინამ ბევრი ილაპარაკა, მეტადრე სული წმიდის გამომავლობისათვის და ბოლოს თავის მოკა-მათეს სძლია ისე, რომ ალავერდელმა პატრებივით პირჯვრის წერა და მათი გამართლება დაიწყო, მაგრამ მაინც მათი მტერი იყო. შემდეგ-ში ვნახავთ, რომ ამ ეპისკოპოსმა კათოლიკობა მიიღო და პატრების დიდი შემწე შეიქმნა. ალავერდელის შემდგომ სხვა ეპისკოპოსმა და-უწყო მათ ყვედრება ხელმეორედ მონათვლისათვის. იმასაც დაუწყეს ბჭობა, ცხადად უჩვენეს, რომ ნათლისღებას ისე არ ასრულებდენ, რო-გორც ბერძნულის ტიბიკონის ძველებურ წიგნსა და ევხოლოგიაში იყო: მაგალითისთვის დაუსახელა თვით ალავერდელი, რომელიც ყველაზედ მეცნიერი და ბერძნულ წესში კარგად განსწავლული იყო. ასეთი ბჭობა დიდად მოეწონათ ყველა იქ დამსწრეთ. ამიტომ უფრო გულმოდგინე-ბით განაგრძეს ხელმეორედ მონათვლა. ამავე დროს მოიყვანეს ერთი თავადიშვილი და დიდის ამბით ყველას წინაშე ხელმეორედ მო-ნათლეს.

თავიანთის კეთილ მოქმედებით მისიონერები დღითი დღე უფრო მეტ სახელს ითქვამდენ და უფრო დიდ ხალხს იზიდავდენ თუ სული-ერად და თუ ხორციელად განსაკურნებლად. მათი ესრეთი წარმატება დიდათ ახარებდა მალაქია კათალიკოსს, რომელმაც იგინი ძრიელ შეი-ყვარა და უნდოდა, მუდამ გვერდში ჰყოლოდა, ამიტომ, ორი წლის შემდგომ იგინი თავის პალატში გადაიყვანა და თავის ეზოშივე მისცა სახლი და ეკკლესია. მისიონერებმა აუხსნეს, რომ ერის კეთილ-დღეობისათვის მიუცილებლად საჭიროა ბავშვების გაწვრთნა და მათი კარგად აღრზდაო. მალაქიამაც პატრებს იქვე თვითონვე დააარსებინა სკოლა და რავდენიმე ბავში მისცა გასაწვრთნელად. პატრებმაც შემო-ჰკრიფეს აქა-იქიდან ბავშვები, მეტადრე ისინი, რომელთა თათრებზედ გაყიდვა შეეძლოთ მშობლებსა. დაუწყეს მათ სწავლება თუ სასულიერო და თუ სახორციელო საგნებისა. ამ გარემოებას, სხვების გარდა, თეა-თინელი კლემენტე გალანოც მოკლედ ასე მოგვითხრობს: „წარმოიდგი-ნოს მკითხველმა, თუ ამისთანა კეთილის-მყოფელის მთავრის ხელში რაო-

დენი სიკეთე უნდა მოეტანათ თეათინელ მონაზონებს თავიანთი სწავლა-ქალაგებით. იქვე დააარსეს სკოლა, ბავშები ზოგი თვით მთავარმა აჩუქა, ზოგი ბატონებმა მისცეს და ზოგიც თვით გამოართვეს იმ მშობლებს, რომლებსაც ბავშვების აღზრდა არ შეეძლოთ, რათა იგინი თათრებისათვის არ მიეყიდათ. ამათ დაუწყეს სწავლება საქრისტიანო და სამეცნიერო საგნებისა. ძნელად წარმოსადგენია, თუ რაოდენი მამობრივი სიყვარული უჩვენა იმ მთავარმა, რაოდენი მოწყალება უყო

– 156 –

პატრებს; ესრეთი მფარველობა მათ შვიდი წელიწადი, თავისი სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე გაუწია; მამების რიცხვი შვიდამდე მიიყვანა, მათ მუდამ პატივს სცემდა, ეწეოდა და მტრების წინააღმდეგ იფარავდა“. (1)

პატრი ანტონ ჯარდინამ კარგად იცოდა ქართული ენა, როგორც ლამბერტი მოწმობს; როგორც თავის დედა ენას, ქართულს ისე ლაპარაკობდაო. იმან შეადგინა ქართული გრამატიკა (2) და დააწყებინა ყმაწვილებს მისი შესწავლა. ყმაწვილები ჩქარა დაწინაურდნენ სწავლაში და ყველასთვის გასაოცარნი შეიქმნენ. მისიონერები ძრიელ აქებენ გურულების ნიჭიერებას და მათ ყველაფრის ადვილად შეთვისების უნარსა. გურულების საოცარის ნიჭის მიზეზით მისიონერებმა დააპირეს რამდენიმე ყმაწვილი იტალიაში გაეგზავნათ, რათა იქ მაღალი სწავლა მიეღოთ და შემდგომ დაბრუნებულიყვნენ თავიანთ მამულში საშრომელად. მაგრამ მისიონერები მტრებსა მოერიდნენ, იქმნება ხალხში ხმა გაავრცელონ და სთქვან, რომ პატრებმა ყმაწვილები თათრებს მიჰყიდესო. ამის გამო ყმაწვილები ევროპაში აღარ გაგზავნეს.

იმ სკოლის წარმატებამ და პატრიარქის მისიონერთადმი აშკარად გამოჩენილმა პატივმა და სიყვარულმა იქ მყოფი ბერძნის მღვდლები ძრიელ აღაშფოთა. ბევრგზის ამხილეს კათალიკოსს, რომ ლათინების ესრეთი პატივისცემა ბერძნის ეკკლესიის წინააღმდეგი და შეურაცხყოფა არისო და ბევრგზის სთხოვეს, რომ გაედევნა მისიონერები თავისი სამთავროიდგან, მაგრამ მალაქიამ მათ მუდარას ყურადღებაც არ მიაქცია. ამ გზით რომ ვერაფერი გააწყეს ბერძნებმა, კათალიკოსს შეუჩინეს მკურნალი ფერინდონე, რომელსაც დიდი გავლენა ჰქონდა მაზედ და დიდათაც მტრობდა პატრებს უფრო იმიტომ, რომ ქრისტეს სარწმუნოების მოღალატეობას და უზნეო ცხოვრებას აყვედრიდნენ. იმანაც რომ ვერაფერი გააწყო კათალიკოსთან, პატრი ანტონს ჩუმათ საწამლავი მისცა, მაგრამ ღვთის განგებულებით საწამლავმა ვერ გასჭრა და ესრეთ გადურჩა განსაცდელსა.

ამის მხილველი ფერინდონე დაცხრომის მაგიერ უფრო გაბრაზდა და კვლავ სხვა საშუალებას მიმართა. ერთ დღეს კათალიკოსი სხვაგან წავიდა. ამ გარემოებისაგან ისარგებლა ფერინდონემ და ჩუმად ცეცხლი წაუკიდა მათ სახლს იმ აზრით, იქმნება მისიონერებიც შიგ გამოიწვნენო. მაგრამ აქაც გაუცრუვდა ბოროტი აზრი, რადგან პატრი ანტონ, რომლის სიკვდილსაც უფრო სცილობდა, სხვაგან იყო ძმა ქლაუდიოსთან ერთად და პატრი ქრისტეფორე კასტელიმ კი სარკმლიდგან გადმოხტომა მოასწრო. თვით ეს კასტელი და ლამბერტი სწერენ, რომ ყველამ სასწაულს მიაწერა გადარჩენა ეკკლესიისა, რომელიც სახლთან

ახლოს იყო და რომელსაც ცეცხლმა გარეშემო ნედლი კაკლის ხეები და ყველაფერი სულ გაუნაცრა, მაგრამ ეკკლესიას კი არაფერი ევნოვო. ცეცხლის გაჩენას ყველა ფერინდონეს აბრალებდა, რადგან ყველა-სათვის ცხადი იყო, რომ პატრებს მტრობდა. ამ უბედურებას გა-დარჩენილი მისიონერები კათალიკოსმა და შემოქმედელმა ანუგეშეს და აუშენეს ახალი სახლი უფრო დიდი და უფრო მშვენიერი. რადგანაც კათალიკოსს ხანში შესულობის გამო ბევრნაირი სნეულება ჰქონდა და დიდათ ეჭირვებოდა ფერინდონე მკურნალის შემწეობა, სულგრძელებით ითმენდა მისგან მისიონერების წინააღმდეგ ჩადენილს ეგოდენ უღმრ-თობას.

მტრის მიერ ესრეთ უწყალო დევნულებას სრულებით არ შეუშინ-დენ მისიონერები; ბოროტის წილ მტერს კეთილი მიაგეს და განაგრძეს გულმოდგინებით თავიანთი შრომა ერის საპატრონებლად და სარწმუ-ნოების გასავრცელებლად. იმასობაში პატრი ანტონ ჯარდინა გარდაი-ცვალა. სიკვდილის მიზეზად თავისი გულკეთილობა გაუხდა. ერთხელ ეპის-

კოპოსი შემოქმედელი სამეგრელოში წავიდა და ისიც თან გაჰყვა; გზა-ში ცხარე მზის სხივებმა ეპისკოპოსი შეაწუხა, რადგან მარტო ვიწრო ბერძნული ქუდი ეხურა. ამიტომ პატრი ანტონმა თავისი ქუდი მოიხა-და და მისცა მას, თითონ კი საშინელ სიცხეში თავდია დაირჩა; მზემ თავში დაჰკრა. ჩავიდა ოდიშს თუ არა, დასნეულდა და მალეც იქვე გარ-დაიცვალა. რადგან იგი დიდათ შესანიშნავი პირი იყო და ბევრი სიკე-თე დასთესა გურიაში, ამიტომ აქ მოვიყვანთ მოკლედ, რასაც მისთვის ამბობენ მისი ამხანაგები და ცხოვრების აღმწერნი.

„ანტონ ჯარდინა, 1634 წ. გურიაში ქრისტეფორესთან ერთად მისული ძრიელ კარგად მიიღო მალაქიამ, გურიის პატრიარქმა, რომელ-მაც ოზურგეთში დააყენა და დიდი მფარველობა აღმოუჩინა... აქ ან-ტონ დაუცხრომლად სარწმუნოებას ასწავლიდა, საზოგადოებაში ყველ-გან ქადაგებდა, საიდუმლოებს უსრულებდა და სნეულებს სწამლობ-და, რათა სულიერადაც განეკურნა. ამიტომ ძრიელ ბევრი ხალხი გადაიყვანა კათოლიკე სარწმუნოებაზედ,, აღმოსავლეთის ენები ძრიელ კარგად იცოდა და მეტადრე თათრულსა და ქართულს ისე ლაპარაკობდა, თითქო იმ ქვეყანაში ყოფილიყოს დაბადებული. საზოგადო ბჭობაში თავისი მოძღვრებით გურიის მიტროპოლიტი ალავერდელი დასძლია და კათოლიკე სარწმუნოება მიაღებინა. როგორც თავდადებული მზრუნვე-ლი ხალხისა, პატრიარქმა ძრიელ შეიყვარა, თავის პალატთან ახლო სახ-ლი მისცა, ეკკლესია აუშენა, და რაც კი საჭირო იყო სარწმუნოების გასავრცელებლად, დახმარება აღმოუჩინა. აქ სკოლა გახსნა თავისი ამხა-ნაგების დახმარებით, გასწვრთნა ყმაწვილები სარწმუნოებასა და წერა-

კითხვაში, რაც დიდათ სასარგებლო შეიქმნა ხალხის სულიერის წარმატე-ბისათვის. ძრიელ ეწინააღმდეგა ერს იმ ბარბაროსულის ჩვეულებისათვის, რომ ყმაწვილებს მაჰმადიანებზედ ჰყიდდენ და ბევრს ხელი ააღებინა ამ სამარცხვინო ვაჭრობაზე... შემოქმედელ ეპისკოპოსთან მგზავრობის დროს, რათა მზეს იმისთვის არ ევნო, თავისი ქუდი მისცა, რაისგამო დასნეულდა

და სამეგრელოს ქალაქს ოდიშში ანგელოზებრივი ცხოვრებით სიწმიდის ნიშნით მიიღვა 1637 წელს აგვისტოს თვეში. მისის სიკვდილის ამბავმა ყველა დიდად შეაწუხა, რადგან ყველას ეს მოციქულებრივი კაცი სიწმიდის მაგალითად მიაჩნდათ... გურიის მთავარმა, მალაქია პატრიარქმა რა შეიტყო მისი სწეულების ამბავი, საჩქაროდ წავიდა მის სანახავად და მძიმე სწეულს შეეწია და თავისი ხარჯით თუ წამალი თუ სხვა, რაც კი საჭირო იყო, ყველაფერი უშოვა. ერთი სიტყვით ამ დიდათ გულკეთილმა მთავარმა არაფერი დაზოგა, ყოველი საშუალება იხმარა მის გასაკურნებლად. რა მიიღვა, წესი აუგო, როგორც მღვდელთმთავართა ჩვეულება იყო... გურიის მიტროპოლიტმა ალავერდელმა, რომელიც ანტონ ჯარდინამ რომის ეკლესიას შეუერთა, განსაკუთრებით შეიყვარა და პატივსა სცემდა; უწინდელი მის წინააღმდეგ თავისი სიძულვილი მისდამი სიყვარულში გასცვალა... გურიის პროვინციის ეპისკოპოსი შემოქმედელი განსაკუთრებულს პატივს სცემდა, ყველას წინაშე დაუცხრომლად აქებდა ღვთის დიდებისათვის მის გულმოდგინეობას, უმანკო ცხოვრებას და მის სასოებას“ (1).

გურიაში მარტო დარჩენილმა პატრი ქრისტეფორემ განაგრძო ეგრეთი უხვი ნაყოფიანი მისიონი და გააორკეცა თავისი შრომა. ყველა შეწუხება და მტრის მიერ დევნილება მოთმინებით აიტანა და ბოროტის მაგიერ კეთილი მიაგო. თავისი სახარებრივი მოთმინებით მალე გაიმარჯვა მტერზე და მოაქცია სარწმუნოებაზედ ძალზედ გადამტერებული კათალიკოსის მკურნალი, გამაჰმადიანებული ფერინდონე. იმის მოქცევის ამბავს ვრცლად რომას სწერენ პეტრე ავიტაბილე 1638 წ. და პატრი იოსეფ ჯუდიჩი 1640 წ. რადგან დიდად ყურადსაღები შეიქმნა იმის მოქცევა, ჩვენც აქ მოვიხსენიებთ მოკლედ.

პატრი ქრისტეფორე კასტელიმ ფერინდონე, როგორც იყო, დაიახლოვა, ვითარცა თავისი ქვეყნის კაცი, რადგან იტალიის ქალაქ სივნიდგან იყო. ჩაგონება დაუწყო, ტკბილად ამხილა თავისი დიდი დანაშაული, როგორც იყო ქრისტეს სარწმუნოების დატოება, და ურჩია თავის დედა ეკლესიას დაბრუნებოდა. პირველში ფერინდონემ ყურადღება არ მიაქცია, მაგრამ ცოტა არ იყოს დაფიქრდა კი. იმ ხანებში ავადაც გახდა და საჩქაროდ მიიწვია პატრი ქრისტეფორე, აღიარა თავისი შეცთო-

მილება და დანაშაული. სულით და გულით შეუერთდა ეკლესიას და დაირქვა სახელად ნიკოლა, რომელიც ადრე ნათლილების დროს მიღებული ჰქონდა. ეს მოხდა მირის ეპისკოპოსის წმიდა ნიკოლოზის დღესასწაულის ძალში. ამიტომ მის მოქცევას მიაწერენ თვით იმ საკვირველ-მოქმედის სასწაულს. ნიკოლა, ანუ ნიკოლოზ კოჯევიჩი ქრისტიანედ მოქცევის შემდგომ სულ ერთიან გამოიცვალა; მისიონერები მის მოქცევას ადარებენ სავლეს პავლე მოციქულად გადაქცევას. სახლიდგან დაითხოვა თავისი ცოლები, რომლებიც მაჰმადიანების წესისამებრ ჰყავდა, მხოლოდ ერთი დაიტოვა, რომლისაგანაც შესძენოდა ორი ქალიშვილი. ქალი დათანხმდა, მასთან დარჩენილიყო და იმასავით სინანულით წმიდათ გაეტარებინა ცხოვრება, მხოლოდ ერთმანერთს აღარ უნდა შეხებოდენ. რადგან უწინ ნიკოლას გურიაში დიდი გავლენა ჰქონდა, დიდი უღმრთოებაც ჩაუდენია, ბევრისათვის შეურაცხყოფა და უსამართლობა ექმნა.

ამისგამო დაიარა და ყველა თავის მტრებს ხელფეხზედ მთხვევით შეურვიდა და ზარალიც უზღო. მისი მოქცევის ამბავი ყველგან განითქვა და ყველა დიდის სიხარულით მიეგება. განსაკუთრებით აღნიშვნენ მისიონერები ამ ამბავს: გურიაში ერთმა ქართველმა ბატონმა (თავადმა) ქრისტესთან შერიგებული რა ნახა იგი პირველად, მისი პიტივისათვის ქუდი მოიხადა და მას ცრემლით ხელზედ ემთხვია. ესრეთ პატივს მარტო ეპისკოპოსებს უყოფენ“ (1).

ნიკოლამ შეიმოსა ძაძა, თავის ეზოში გაიკეთა პატარა ოთახი და დაიწყო საკანონოების ასრულება და მწირად ცხოვრება. თავისი სახლი, მამულები და ყმები ერთიან პატრებს მისცა; ეგრეთვე ჰსთხოვა, რომ თავიანთ ძმობაში მიეღოთ. მაგრამ პატრებმა ჯერ არ დაინახეს საჭიროდ მონაზონად ჩაერიცხათ, ხოლო მისმა ცოლშვილმა კი შეიმოსა სამონაზონო სქემა და შეუდგა წმიდა ცხოვრებას. გავლილის ცოდვით სავსე ცხოვრების შესანახებლად ნიკოლამ არ იკმარა ლოცვა, მარხულობა და სხვა ამის მზგავსი, არამედ დაიწყო ქადაგება ყველგან და ყველას ურჩევდა ქრისტიანურ კეთილს ცხოვრებას შედგომოდა. ეგრეთვე ბევრჯერ ურჩია კათალიკოსს მალაქიას, რათა ცდილიყო და გურია-სამეგრელო მისიონერები კიდევ მიეწვია გურიაში და მათ მოსაყვანათ ერთი შესანიშნავი პირი გაეგზავნა სამეგრელოში, სადაც მისულიყვნენ საქართველოდგან მობრუნებული მისიონერებიც. რადგან კათალიკოსი დიდად მოხარული იყო იმის მოქცევისა, სიამოვნებით დაჰპირდა ყველფერს სამეგრელოში. რა მივიდა ჭიპურიას მისიონერებთან, ნიკოლამ მიუთხრა, თუ რა დიდი ნაყოფი გამოიღო კათოლიკობამ გურიაში, უამბო

– 160 –

იქაური სულიერი საჭიროება და მეტადრე კათალიკოსის მზად ყოფნა თავისი სამთავროითურთ რომის ეკლესიასთან შეერთებისათვის. ამ ამბავმა

დიდად გაახარა მისიონერები, რომლებმაც ბევრი აღარ დაიგვიანეს იქ წასასვლელად. თვით უფროსი პატრი პეტრე წაჰყვა და ოთხიც სხვა მისიონერი წაიყვანა, როგორც მოგვითხრობს სილო: „გურიის ვენახის შესამუშავებლად პეტრემ თავის ამხანაგებად წაიყვანა ორი მღვდელი ფრანჩისკე მარია მაჯო და ვინჩენცო ჯილიბერთი და ეგრეთვე ორი ძმაც, ძმა იაკობ არგოლიოზო და ძმა ანდრია ლიპომანო ქართველი“.

(1) რა მივიდენ გურიას, წარსდგნენ კათალიკოსის წინაშე, რომელმაც დადის და გამოუთქმელის სიხარულით მიიღო. სამწუხაროდ, სიტყვა, რომელიც კათალიკოსს წარმოუთქვამს მისიონერების მიღების დროს, ხელთ არა გვაქვს, გარნა როგორც სჩანს სხვა წერილებიდგან, სურვილი და თანხმობა გამოუცხადებია, მზად ვარ რომის ეკლესიას ჩემის სამეფოთი შეუერთდეო; ეგრეთვე უთხოვნია მისიონერებისათვის, კარგად გაეწვრთნათ თავისი ერი და საეკლესიო პირები, რათა აღარავის გასჭირებოდა შეერთების საქმე. მისიონერების მოსვლის შემდეგ ნიკოლა, დამლევით კეთილის ცხოვრებისა, რომლითაც ყველა გააკვირვა, გარდაიცვალა 29 დეკემბერს 1638 წ. მაჰმადიანობაში კი 28 წელიწადი გაეტარებინა.

ახლად მოსულმა მისიონერებმა დაიწყეს ერის მოვლა და ქადაგება, ძრიელ ბევრს მიაღებინეს კათოლიკობა, ვინაიდგან თავიანთ წერილებში მისიონერები ასე სწერენ: ბევრისგან ბევრი მოიქცნენო (molti emolti si

convertissero). სხვათა შორის იხსენიებენ ერთ დედაკაცს, რომელიც ძრიელ განთქმული ყოფილა თავისი ისტორიით. ის დედაკაცი, სახელად ლელორა (ზოგი ლელოკას უწოდებს), იყო მეუღლე ერთის საშუალო წოდების კაცისა, რომელიც კაცის კვლის გამო გურიის მთავარს, მალაქია კათალიკოსს დაესაჯა, თვალები დაეთხარა და ცოლიც მოეშორებინა. დედაკაცი თურმე მეტის მეტად ლამაზი ყოფილა, ხელი მიუყვია უწესო ცხოვრებისათვის და ხალხი გაურყვინა, ყველგან განთქმულა მისი ბოროტი სახელი და გამხდარა დიდის დაბრკოლების მეხეზი. ამ ბოროტების მოსასპობლად კათალიკოსს გადაეწვევიტა იგი მაჰმადიანებისთვის მიეყიდა. რა შეიტყეს მისიონერებმა, მაშინვე მივიდნენ და ურჩიეს მალაქიას, რომ ესრეთი მოქცევა უფრო დიდი ბოროტება იქმნებოდა, რადგან დედაკაცი თათრების ხელში უეჭველად სარწმუნოებასაც დაჰკარგავსო; ეგრეთვე მოახსენეს, მოითმინე და მალე ხელს ავადებინებთ თავის ბოროტებაზეო. კათალიკოსი დათანხმდა და ლელორა პატრების ეკკლესიასთან ახლოს დააყენებინა. პატრებმა დაუწყეს ქადაგება და ჩააგონეს, რომ თუ თავის ბოროტს გზას არ დასტოვებდა, თათრების სა-

- 161 -

სირცხო ტყვეობაში ჩავარდებოდა. მალე სცნო თავისი სიბოროტე. მალე გაიძრო თავისი ამაოების ტანისამოსი და ჩაიცვა უბრალო ძამა; მარიამ მაგდანელსავით დაიწყო თავისი ცოდვების შენანება. აღარავის ეჩვენებოდა. აღსარება სთქვა პატრებთან და მიიღო წმიდა ზიარება. თავისი ცხოვრებით ისე გამოიცვალა, რომ მნახველი მას სრულებით ვედარ იცნობდა. ერთავად ეკვლესიაში იყო და ლოცვით ატარებდა დროს. როგორც უწინ ბევრისათვის საცდური იყო, ისე ახლა ყველასთვის დიდად წასაბადი შეიქმნა. იმის მოქცევამაც დიდი სახელი განუთქვა ნერებს და ძრიელ შეეწია კათოლიკობის გავრცელებას.

ყველაზედ უფრო შესანიშნავი შეიქმნა ელენე ათაბეგის ქალის გაკათოლიკება. უადგილოდ არ ვრაცხთ, იმისი ამბავიც ცოტა ვრცლად მოვიხსენოთ.

მესხების და ჭანების (de' Meschi e de' Lazii) მთავარს ათაბეგს, რომელსაც მაჰმადიანობა მიეღო იმისგამო, რომ მთავრობა არ ჩამორთმევოდა, ჰყავდა მხოლოდ ერთი ასული მეტად მშვენიერი. რადგან გრძნობდა თავის დანაშაულსა და გულში ნანობდა სარწმუნოების დატოებას,

არ უნდოდა თავისი დიდად საყვარელი ქალიც ამ უბედურებაში ჩავარდნილიყო. უბედურება მალე მოსალოდნელი იყო, რადგან სულთანს რომ შეეტყო მისის ქალის სილამაზე, მაშინვე სრამი წააყვანინებდა, რასაც უეჭველად მოჰყვებოდა სარწმუნოების გამოცვლაც. ამიტომ იგი ჩააბარა მალაქია კათალიკოსს, რომ შეენახა ვიდრე ქვეყნის გარემოება შეიცვლებოდა, რათა მერვე ქრისტიანე ქართველს მთავარს მისთხოებოდა. კათალიკოსსაც მიეღო ელენე, როგორც თავისი შვილი და ჰყავდა თავის პალატში. რადგან მისიონერებიც მის პალატთან ახლოს იქვე ერთსა და იმავე ეზოში ანუ ბაღში, იყვნენ, ელენემ დაიწყო სიარული ხშირად მათ ეკლესიაში და დიდის გულმოდგინებით უსმენდა მათ ქადაგებას და სწავლა-დარიგებას. მალე კათოლიკობაც მიიღო და სარწმუნოების ერთგული შეიქმნა. თავისი კეთილისა და სამაგალითო ცხოვრებით შეიქმნა ყველას წასაბადი. მთელ გურიაში ლაპარაკობდნენ მის

სილამაზესა და სათნოებას. მისი გაწვრთვნის საქმეში დიდი ღვაწლი მიუძღოდა პატრი ქრისტეფორე კასტელის. ელენეს მამა ათაბეგი მალე დაატყვევეს ოსმალებმა. ამიტომ თავის ერგულ და სულიერ მამად ელენეს მიაჩნდა პატრი ქრისტეფორე, რომელიც შეიქმნა მისი სულიერი წინამძღვარი და პატრონი.

მალაქია კათალიკოსმა თავისი სამთავროს საქმეებისთვის ელჩი გაგზავნა სპარსეთის შაჰთან. ელჩი, საქმეს რომ მორჩა და დასაბრუნებლად ემზადებოდა, ესე შაჰმა უთხრა, ჩემს შვილს ვინმე კარგის გვარიშვილის შვენიერი ქალი მინდა შევრთო, ისეთი, დედოფლობის

– 162 –

ღირსი იყვეს. იქმნება ვინმე გეგულეზაო? ელჩმაც უამბო უზომო სიშვენიერე, გაზრდილობა და ყოველი ღირსება ელენესი. შაჰს ძრიელ გაეხარდა ამის გაგონება და ელჩისვე პირით შემოუთვალა მალაქია კათალიკოსს, რათა ელენე გაეგზავნა მისი შვილის საცოლოდ. მალაქიამ ეს ამბავი განუცხადა ელენეს, რომელმაც შორს დაიჭირა თავი: სრულს უარზედ დადგა, რათა თავისი კათოლიკე სარწმუნოება განსაცდელში არ ჩაეგდო. მისმა სულიერმა მამა ქრისტეფორემაც გაამხნევა, რათა მტკიცედ მდგარიყო და არ შეეწყნარებინა ურწმუნოს მეუღლეობა.

რადგან გურიაში იმ დროს ბლომად იყვნენ ოსმალები, მალე შეიტყეს ელენესი და სპარსეთის ყეინის ამბავი და მაშინვე სულთანს აცნობეს. სულთანმაც დაუყოვნებლივ შემოუთვალა მალაქიას, რადგან ელენე ჩემი ქვეშევრდომია და ჩემთვის მინდა, საჩქაროდ გამოგზავნე. ცეცხლ შუა ჩავარდა, არ იცოდა, ორ ძლიერ მტერთაგანი რომელი ერთი დაეკმაყოფილებინა. მოილაპარაკა დადიანთან. იმანაც ურჩია, ელენე ჩემთან გამოგზავნე და სულთანს შეუთვალე, რომ შენ არაფერი შეგიძლია. დადიანს უფრო უნდოდა სპარსეთის მეგობრობა, ვიდრე ოსმალეთისა. პატრი ქრისტეფორემ ყველაფერი, რაც მოელოდა ელენეს, კარგად გაითვალისწინა. დაუწყო ქადაგება და რჩევა, ამაო ბედნიერებისა და გვირგვინისათვის არ დაჰკარგო საუკუნო დიდება და გვირგვინიო. ელენემაც, ქალწულებრივის ზეციმრი სიყვარულით გამსჭვალულმა, უპასუხა: „გამხნევდი, საყვარელო მამაო, და ამიერიდგან ნულარ შესწუხებები; ჯვარცმულის ფეხქვეშ დამიდს სპარსეთის გვირგვინი ყოველი მისი დიდებით; მინდა შევუდგე საყვარელს ზეციერს სიძესა და სულის ცხონებისათვის

უნდა შეურაცხ ვყო ყოველი ხოციელი სიამოვნება. ჩემი კათოლიკე სარწმუნოებისათვის, რომელიც შენ მასწავლე, მზათვარ უარ ვყო საამქვეყნიო გვირგვინი და ეგრეთვე სისხლიც დავღვარო“ (1) ელენემ რამდენჯერმე განიმეორა, მტკიცედ ვიქმნები სარწმუნოებაზედ და სიკვდილს უფრო ვირჩევ, ვიდრე სპარსეთის მეფეს მივთხოვდებოდეო. ეგრეთვე პატრი ქრისტეფორეც შეჰპირდა მარტო არ დაგტოვებ და თან წაგყვები სამეგრელოშიო.

რა მოყვანეს ელენე სამეგრელოში, დადიანმა დაუწყო ბევრი ლაპარაკი და ჩაგონება, სხვათა შორის, უთხრა, რომ ისპაჰანის სამეფო ქალაქი, საქრისტიანო სამეფო ქალაქიაო, რადგან იქ უფრო ბევრი ქართველია, ვიდრე მთელ საქართველოშიო; თქვენ შეიქმნებით დედა და ახალი ესთერი ეგოდენ ერისაო და სხვა ამისთანა. ელენემ მდაბლად უპასუხა, რომ „არ შემიძლია მივთხოვდე ურწმუნოსა, არც ქვეყ-

მოკვდეო; მინდა ჩემი ცხოვრება სარწმუნოებას ვუმსხვერპლო და ყველასაგან დავიწყებული ვიყვეო“. დადიანმა რაკი დაყვავებით ვერაფერი გაარიგა, მრისხანედ მოეპყრო და ჰგვემა კიდეც. ეგრეთვე გაიგო, რომ ესრედ გამამხნეველი იყო პატრი ქრისტეფორე, რომელსაც ელენესთან მისვლა და ლაპარაკი აუკრძალა, მაგრამ ამითაც ვერ ააღებინა ხელი ელენეს თავის მტკიცე გარდაწყვეტილებაზედ. ელენეს სიმტკიცეს ასეთის ქებით იხსენიებენ მისიონერები: „ვერაფრით დასძლია ეს უმტკიცესი ქალწული, რომელიც სდგა მტკიცედ, როგორც კლდე და მაგრად შემოზღუდული ციხე. თითქმის ერთი წელიწადი ებრძოდა; გარნა ბოლოს მზაკვრობით მოატყუა და სძლია ქალწულსა“. (1)

სხვა საშუალება რომ აღარ დარჩა დადიანს, მიჰყო ხელი მზაკვრობას და უთხრა ელენეს: რადგან ვერა სცანი, თუ რა ბედნიერებას გიგზავნის უფალი და სულელობას არ იშლი, გადავსწყვიტე, ისევ დაბრუნდე კათალიკოსთან და გაატარო წყნარი და სულიერი ცხოვრება, როგორც ნატრობო. მეორე დღესვე გაისტუმრა ელენე. იმას ძრეელ გაეხარდა ეს ამბავი, მაგრამ რა ნახა, მისი წამყვანნი გურიის ნაცვლად, საქართველოს გზას დაადგნენ, მაშინ თავში შემოიკრა, ბევრი იტირა, ბევრი ივიშვიშა, გარნა თავი ვერავის შეაბრალა. რაც ნებით არ უნდოდა, ის ძალად მიაღებინეს: ჩაიყვანეს სპარსეთში და მისცეს მეფეს, როგორც მოგვითხრობს მისი ამბის აღმწერი: „გარნა ელენე მზაკვრობით და ძალით წაიყვანეს სპარსეთსა; თუმცა კი იქ დააქორწინეს სპარსეთის მეფეზედ, მაგრამ ქრისტეს სარწმუნოება სულით და გულით დაიცვა და არაოდეს უღალატა“. (2) სარწმუნოება რომ არ დაევიწყებინა, მეფეს სთხოვა გურიიდან პატრი ქრისტეფორე მომიყვანინეო. შაჰი დათანხმდა და მაშინვე ელჩები გამოგზავნა დადიანთან მის წასაყვანად. ქრისტეფორე დათანხმდა, მაგრამ ჯერ რომას ნება მოსთხოვა იქ წასვლისათვის, რომამ კი უარი უთხრა, რის გამო ქრისტეფორე ველარ წავიდა სპარსეთსა. ხოლო შეადგინა ერთი წიგნი ქართულად „სიტურფე საღვთო სიყვარულისა“ და სანუგეშებლად გაუგზავნა ელენეს.

აქვე ვსთქვათ ისიც, რომ ქრისტეფორემ ერთი სხვა წიგნიც „განზრახვა ქრისტეს ვნებისათვის“ შეადგინა ქართულად და მიუძღვნა მალაქია კათალიკოსს. ეგრეთვე დაუწერია წიგნი საქართველოს და სამეგრელოს შესახებ და რადგან მხატვრობა კარგად ჰსცოდნია, შიგვე ჩაურთავს მეფეებისა და მთავრების სურათები. სამწუხაროდ, აქამდე მისი ნაწერები ვერც ქართული აღმოვაჩინეთ და ვერც იტალიური.

პატრი იოსებ ჯუდიჩი 1640 წ. რომაში გაგზავილ ერთ თავის ვრცელ წერილში გურიის ზოგიერთი კათოლიკების შესახებ შემდეგს ამბავს მოგვითხრობს: „მესხეთის მთავარმა ბავშმა ქავთარიძემ (Bavscia Con-

tarizzé) და დადიანის ცოლის ძმამ მამუკა ვასკორტოსშვილმა (Vascortosfili), რა გაიგეს და შეისწავლეს კარგად ჩვენებისაგან სული წმიდის გამომავლობა, ესარჩლებოდენ და კიდეც ბჭობდენ მისთვის სხვებთან, როცა საჭიროება მოითხოვდა. უპირველესმა ბარონმა, მამუკა ნაკა-

შიძემ (Nacasizze) სხვა თავადების წინაშე სიტყვა წარმოსთქვა და აუხსნა, რომ ფრანგები ნამდვილი ქრისტეს სახარების დამცველნი არიანო; მთელ ქვეყანაზე და ყველას წინაშე ქრისტეს ცხადად აღიარებენ და მისთვის სიკვდილსაც არ ერიდებიან. დასასრულ (რგორც ისინი ჰგონებენ) ზეციერი სასუფეველისათვის თავიანთი თავი გაუსაჭური-

სებიათ, რათა კარგად დაიცვან ხორცის სიწმიდეო და დააბოლოვ: ესენი ჭემმარტი მოციქულებრივი კიცები არიანო. ბევრ ქალბატონთან ერთად ბარონმა ნიკოდიამ და გურიის მთავრის ქალმა თამარმა, რომელიც იმერეთის დედოფალი იყო და ქმრისგან გაშვებული, ქადაგების დროს რა გაიგონეს ჩვენის მისიონერებისგან, რომ საფრანგეთში იყო მონასტრები, სადაც დედაკაცები ხორცის სიწმიდით ღმერთს ემსახურებოდენ, მწუხარე გულითა სთქვეს, სხვათა შორის, ეს სიტყვებიც: „ახ! როდის გვადირსებს ღმერთი, გავიპარნეთ აქიდგან და იქ წავიდეთ ღვთის სამსახურებლად“. ელიზბარ მარაშვილმა (Vezzebari Marasfili), რომელიც დიდათ შესანიშნავი და ბრძენი პირია მთელს ამ მხარეში, მოიყვანა ჯგუფად ბარონები (თავადები, ანუ აზნაურები), რომლებიც თათრებზე ჰყიდდენ შვილებსა და ყმებსა, რათა პატრებს მათთვის ექადაგნათ და ეჩვენებინათ ყმების გაყიდვის დიდი უღმრთოება; ის ფიქრობდა, რომ ამისი წამალი პატრების ქადაგების მეტი სხვა არაფერიაო. ეს თხოვნა პატრებმა სიამოვნებით შეასრულეს და ისიც დიდათ კმაყოფილი დარჩა“. (1)

მისიონერები გურიიდან ხშირად ახალციხისკენაც მიდიოდენ, საცა ქრისტიანებს ამხნევებდენ და გამაჰმადიანებულეებსაც ხელახლავ აქრისტეიანებდენ.

კათოლიკობა რა ესრედ წარმატებული და გავრცელებული იყო თითქმის მთელს გურიაში, სწორედ იმ დროს, 1639 წ. გარდაიცვალა 62 წლისა გურიის მთავარი, მალაქია კათალიკოსი, რომელიც იყო მამა და მფარველი გურიის კათოლიკობისა და რომელმაც არაფერი დაზოგა მისი გამლიერებისათვის.

რადგან ყველა საბუთებს ჩვენამდე არ მოუწევია, ამიტომ ხელში ისეთი საბუთები არა გვაქვს, რომ მის გაკათოლიკებას კერძოდ შეეხებოდეს. ის კი ეჭვ გარეთ უნდა იყოს, რომ მან კათოლიკობა მიიღო. ამას საზოგადოდ ამტკიცებს ყოველი მისი ქცევა მისიონერების მიმართ და ეგრეთვე ჩვენამდე მოწვენილი თეათინელების წერილები. ეს თუ

არ შემიწყნარეთ, მაშ რით უნდა აიხსნას, სხვათა შორის ის, რომ თვითვე სთხოვა და დაავალა პატრებს, კარგად გაეწვრთნათ თუ ერი და თუ საეკლესიო პირნი, რათა რომის ეკლესიასთან შესაერთებლად დაბრკოლება არავისგან ყოფილიყო? ეგრეთვე მუდამ დღე ხედავდა, რომ თავისი ქვეშევრდომთაგანი ბევრნი კათოლიკობაზედ გადადიოდენ. პროპაგანდის ერთ საბუთში, რომელშიაც სიძველის გამო ყველა ვერ ამოვიკითხეთ, მოხსენებულია, რომ ის კათალიკოსი გარდაიცვალა თეათინელი მისიონერების მკლავზედ და ზედ ჰქონდა პაპის მედალი. ესევე უნდა ვსთქვათ შემოქმედელი ეპისკოპოსისთვისაც, რომელიც მალაქიას სიკვდილის შემდგომ დაინიშნა კათალიკოსად, და რომელიც შეიქმნა მიზეზი გურიაში კათოლიკობის გავრცელებისა.

გარდაიცვალა თუ არა კათალიკოსი, მაშინვე მივიდა ლევან დადიანი თავისი ჯარით გურიაში და დასვა მთავრად მალაქია კათალიკოსის ძმა ვახტანგ (Vattan), რადგან თვითონ ეს უნდოდა და არა ის, ვისაც სჯულისამებრ ეკუთვნოდა გურია. ვახტანგ წინათვე მტერი იყო მისიონერებისა; ბევრ გზის ურჩია კათალიკოსს, რომ ისინი გაედევნა სამთავროდგან, მაგრამ მალაქიამ ყურადღება არ მიაქცია. გახდა მთავარი თუ არა, დაუწყო მათ მტრობა, თითქმის ყველაფერი ჩამოართვა, რაც კი მათთვის მიეცა მალაქია კათალიკოსს: სახლი, მამული და ყმები. ეუბნებოდა მათ, თქვენ ჩემი ყმები ხართ, რადგან ამ სამთავროსთან ერთად თქვენი თავიც ჩამბარდაო. ამიტომ ძალა დაატანა, ფიცი ექმნათ, რათა იქიდგან არას დროს წასულიყვნენ. საკვირველი ის იყო, რომ ნებას არ აძლევდა მისიონერებს იქიდგან განშორებისას, თუმცა კი ძრიელ სძულდა. მისიონერებმა თავიანთი სამწუხარო მდგომარეობა აცნობეს სამეგრელოში მყოფ თავიანთ თანამებებს, რომელთაც საქმის ვითარება დადიანს მოახსენეს. დადიანმა წიგნი მისწერა და კაციც გაუგზავნა ვახტანგს, რათა გამოეშვა პატრები. გურიელმა, თუმცა კი პირობა მისცა, მაგრამ არ გაუშვა. იმავე დროს ჯარი შემოართყა პატრების სახლს, რათა არ გაპარულიყვნენ. ესე ერთ თვეს ყარაულობდენ მათ. დადიანმა მეორედ კიდევ მისწერა წიგნი და დაემუქრა. მხოლოდ მაშინ გაუშვა მისიონერები ვახტანგმა. იმათ წასვლაზედ ხალხი ძრიელ შესწუხდა, მაგრამ მთავართან ვერაფერი გააწყეს. მისიონერებმა თუმცა თავიანთი სახლი გადაიტანეს სამეგრელოში, მაგრამ გურია ერთიან არ დაუტევეს, რადგან ბევრი მორწმუნე ჰყავდათ. ამიტომ ხშირად მოდიოდენ და კათოლიკებს სასულიერო სამსახურს უსრულებდენ. ერის საჭიროებისათვის ამ წასვლა-მოსვლამ გასტანა დიდ ხანს, რამდენსამე წელიწადს. როგორც სჩანს მათის სიტყვებიდგან, ასე 34 წელიწადი გაუტარებიათ უბინაოდ. ხოლო როდესაც გურიაში გამეფდა გიორგი, კარგად მიიღო

– 166 –

მისიონერები, შვენიერი ეკკლესია მისცა, ეგრეთვე მამული და ყმები. დაუწყო მათ პატივისცემა, ძრიელ კარგად მოეპყრო, დაუბრუნა სარწმუნოების ქადაგების თავისუფლება და სხვა დანარჩენი სიკეთე, როგორათაც მალაქია კათალიკოსმა. გიორგის დროს გურიაში კათოლიკობის გავრცელებისას ვერაფერს ვიტყვით, რადგან, სამწუხაროდ, იმ დროის საბუთებმა ჩვენამდე ვერ მოაწია. ხოლო მარტო ის ვიცით, რომ გიორგიმ ძრიელ დაიხლოვა მისიონერები, მათ გვერდიდგან არ იშორებდა. რა ერთხელ წავიდა აზრუმს ფაშასთან შემწეობის სათხოვნელად, თან წაიყვანა პატრი ტურკო და პატრი რასპონი. ეგრეთვე ომშიაც თან ახლდენ პატრები. ერთხელ გიორგი რა ომში დამარცხდა, პატრი ტურკო, რომელიც თან ახლდა, ტყვედ დაიჭირეს. ცხადია ასეთის ერთგულისა და მოკეთე მთავრის ხელში კათოლიკობა დიდათ უნდა წარმატებულიყო.

ნამდვილად არ ვიცით, თუ რომელ წლამდე გასტანა თეათინელების მისიონმა გურიაში. ხოლო ის კი შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ მათი მისიონი უფრო მალე დასრულდა გურიაში, ვიდრე სამეგრელოში.

1677 წ. გიორგი გურიელმა გორში კაფუცინებს გაუგზავნა ერთი აზნაური და ოთხიც სხვა კაცი და სთხოვა, მისულიყვნენ მის სამთავროში, საცა იგი მათ აძლევდა თეათინელების დატოვებულს ეკკლესიას, მამუ-

ლებს და ეგრეთვე ერთ სოფელს, რომელშიც იყო 20 მოსახლე. რადგან კაფუცინები ცოტანი იყვნენ, ვერ შეიძლეს იმ დროს გურიაში წასვლა. ამ გარემოებას რომაში ჰსწერს იმავე წლის ივნისის პირველს კაფუცინი ანტონ რომაელი. ამავე კაფუცინის ერთ სხვა, იმავე წელს დეკემბრის პირველს გაგზავნილ წერილში იხსენიებს გიორგი გურიელის წერილს მათი მოწვევის შესახებ ესრედ:

„გიორგი გურიის მთავარი, მაქსიმე მიტროპოლიტი დაძმა მთავრისა, ხვარამზე (Cormaze) დედა ამ მთავრებისა, რომის დიდის პაპის ქვეშევრდომ პატრებს, რომელთაც იცით მკურნალობა და ქირურგია, გთხოვთ მობრუნდეთ თავისუფლად ჩვენს სამთავროში და ჩვენც მაშინვე დაგიბრუნებთ ეკლესიას (თეათინელების დატოვებულს), სახლსა, მოგცემთ ბაღსა, ერთ სოფელს ოცი მოსახლით, ათ ცხენს, ღორებს, ცხვრებს და სხ“. ამის დედანი ხელში არა გვაქვს. გადმოგვიღია იტალიური-დგან. (1).

ამ საბუთებს გარდა გურიაში კათოლიკობის გავრცელებისა კიდევ სხვა უტყუარი საბუთები გვაქვს.

როგორც ჩვენი ისტორია გვიჩვენებს, საქართველოს კათალიკოსი ძველადგანვე გათავისუფლდა ანტიოქიის პატრიარქის უფლებისაგან და საქართველოს ეკლესიამ მიიღო მმართველობა (ავტოკეფალია).

– 167 –

ხოლო აფხაზ-იმერთა კათალიკოსთა არ ეღირსათ ესრეთი სრული თავისუფლება და დარჩნენ ანტიოქიის პატრიარქის ზედგავლენის ქვეშ. ბერძნები ხშირად მოდიოდნენ აქეთკენ და ცდილობდნენ, რომ საქართველოს კათალიკოსზედაც ხელახლავ გაეგრცელებინათ თავიანთი უფლება. ანტიოქიის პატრიარქები, გაყრის შემდგომ, ხშირად კათოლიკები და რომის ეკლესიასთან შეერთებულნი იყვნენ. ამას ცხადად გვიმტკიცებს რომაში სხვა და სხვა დროს გაგზავნილი მათი შეერთების შესახებ წერილები. აქ დავასახელებთ მაკარიოზ პატრიარქს, რომელიც ჩვენს გუჯრებშიაც მოხსენებულია, რადგან, 1664-1665 წ. საქართველოში მოვიდა და დომენტი კათალიკოსთან შეარიგა ქაიხოსრო ბარათაშვილი, სახლთუხუცესის შვილი. (1) ამის საქართველოში მოსვლას კაფუცინებიც სწერენ რომაში 1665 წ. დიდათ აქებენ და ამბობენ, რომ თუ მან ერთ ორ გზის იქადაგა ჩვენს ეკლესიაში, მაშინ ყველა ქართველები შემოგვიერთდებიანო. პატრიარქმა საქართველოში მოსვლამდე, მიიღო კათოლიკობა და თავის შეერთების წერილი გაგზავნა რომაში 1661 წ. მომეტებულად არ ვრაცხ, მოვიყვანოთ აქ პაპის ერთი წერილი, რომელსაც სწერს მისი წერილის პასუხად.

„ჩვენს პატივცემულ ძმას, ანტიოქიის ბერძნების პატრიარქს მაკარიოზს.

„პაპი ალექსანდრე VII,

„პატივცემულო ძმაო, მშვიდობა. რადგან ჩვენ სხვას არას ვნატრობთ, თუ არ იმას, რომ იესო ქრისტეს სისხლით დახსნილნი ეგოდენნი განშორებულნი სულნი შუერთდენ თავიანთ უსაყვარლეს დედა ეკლესიას და სცხონდენ, ამიტომ გამოუთქმელის სიხარულით აღვივსენით, რა შევიტყუეთ თქვენის შარშან 30 სექტემბრის მოწერილი წერილიდგან და ეგრეთვე ჩვენის საყვარელი შვილის ფრანჩისკეს პიქეთიდგან, რომ

თქვენ არა მარტო შეუდგით მტკიცედ მართლმადიდებელის
სარწმუნოების

ჭეშმარიტებას და სცანით ეკკლესიების თავად და მოძღვრად რომის
ეკკლესია, არამედ ცდილობთ კვალად ყველა თქვენის ღონის ძიებით,
რათა ყველა თქვენი ქვეშევრდომი ეკკლესიები და ერიც ღვთის
კურთხევით

მოიყვანოთ სამოციქულო საყდრის ერთობასა და ზიარებაში, რაისგამო
უფლისა მიერ ჩვენის განსაკუთრებულის მწყემსებრივის სიყვარულით
გეამ-

ბორებით და ვეგებებით თქვენს წარჩინებულს აზრსა. ამიტომ კვა-
ლად და კვალად გირჩევთ და გთხოვთ, გულ მოდგინებით და მტკი-
ცედ შეუდგეთ ეგოდენ კეთილს და ორსავ ცხოვრებაში განუზომელის
დიდებით სავსე საქმესა. ჭეშმარიტად ჩვენც არ დავსცხრებით და გულ
მხურვალედ ვევედრებით ღმერთს, მოწყალების მამასა და შეგეწევით ამ
საქმეში ყველა ნაირი სამსახურით, როგორც კი მოითხოვს დროება

- 168 -

და გარემოება... 22 ივლის, 1662 წელს. მღვდელთმთავრობის მერვე
წელსა“. (2)

დაწვრილებით არ ვიცით, ამ პატრიარქმა საქართველოში რა
ჰქმნა. ხოლო ის კი ცხადია, რომ გურიაში განაწესა ეპისკოპოსები,
რომლებიც იმასავით კათოლიკები იყვნენ. ამას გვიჩვენებს შემდეგი გარე-
მოება: 1667 წ. რომაში მივიდა სკანიტელი (Scanitelli) ეპისკოპოსი,
სიმეონ, რომელიც ნაკურთხი იყო გურიაში გედეონ საკეთელი (Sakseti)
მთავარ ეპისკოპოსისაგან. ამ ეპისკოპოსზედ რომიდგან საქართველოში
მყოფ კაფუცინებს მოსთხოვეს ცნობები. ამათაც აღწობეს:

„ზემოხსენებულ ეკკლესიას ბერძნულად ეწოდების ისკანი. ხოლო
მისი საზოგადო სახელი ქართულად არის ისკანეთელი და იპოება გუ-
რიას, საქართველოს პროვინციაში. ხსენებულ ეკკლესიაში ეპისკოპოს-
ებს ნიშნავს თვით მთავარი. გურიელის უფრო ერთგული ეს ეპისკო-
პოსები არიან და ითვლებიან სხვა ყველა იმ ქვეყნის უკეთეს კათოლი-
კებად და უკლებლივ მიდიან ხოლმე იერუსალემს მოსალოცავად. გე-
დეონ არქიეპისკოპოსია საკსეთისა (აკდისა), რომელიც გურიაშია. ის,
როგორც კათოლიკე, განწესებულია ანტიოქელი პატრიარქისაგან. ხსე-
ნებული მაკარიოზ ანტიოქიის პატრიარქი დარჩა მორწმუნედ და ძრიელ
კარგი კათოლიკეა“. (1).

ზემო ხსენებული სიმონ ეპისკოპოსი დიდის პატივით მიიღეს რომაში,
საიდგანაც იმავე წელს გამობრუნდა. ის უნდა იყოს ბერძენი, (ნუ დავი-
ვიწყებთ, რომ იმ დროებში, როგორც საქართველოს, ისე გურია-სამე-
გრელოში ბლომად იყვნენ ბერძნის მღვდელ-მონაზონები), რადგან კაფუ-
ცინები მას ქიოელს (ქიოს კუძულიდგან) უწოდებენ. მისი გვარიც ყო-
ფილა რადოპულო. რა გამობრუნდა რომიდგან, მივიდა ლივორნში, საი-
დგანაც უნდა წამოსულიყო აღმოსავლეთში. იქიდგან წამოსვლის წინად
რომაში კარდინალს მადლობის წიგნსა სწერს 28 დეკემბერს, 1667 წ. და
ბოლოში ხელს ასე აწერს „ისკანის არქიეპისკოპოსი“, შეიძლება არქი-
ეპისკოპოსობა იმას რომაში მიეღო, რადგან უწინ მარტო ეპისკოპოსად
იყო წოდებული.

აქ ვასრულებთ გურიის კათოლიკების შესახებ ლაპარაკს. შეიძლება

ფიქრადაც არავის მოსვლოდა იქ ქართველი კათოლიკების ყოფნა. ჩვენც სრულებით არ გვეგონა, საქართველოს ამ პატარა პროვინციაში ეგოდენი კათოლიკები იქნებოდნენ და მათზედ ესოდენი საბუთები შეგვხვდებოდა და დაკარგული ხომ კიდე ბევრია.

– 169 –

ნაწილი მეორე.

კათოლიკობა სამეგრელოში.

ჩვენი მოლოდინის წინააღმდეგ დიდძალი საბუთები შევკრიბეთ სამეგრელოს კათოლიკებისა. ეს საბუთები ერთ კაი მოზდილს წიგნს შეადგენს, ყველა რომ გამოიცეს. რადგან აზრად გვაქვს კერძო წიგნი გამოვსცეთ ამ ქართველი კათოლიკების შესახებ, ამიტომ ყველა ნაპოვნ საბუთებს არ მოვიყვანთ, არამედ დავასახელებთ მათ, რაც უფრო შესანიშნავად მიგვაჩნია. ეგრეთვე, რაც შეიძლება, ცოტას მოვიყვანთ ტექსტებს, რათა მეტად არ გავაგრძელოთ ჩვენი წერილი. ხოლო წყაროებს კი ბლომად დავასახელებთ, რათა მკითხველმა ადვილად იპოვოს დედანი, თუ კი მოისურვებს.

სანამ მისიონერების ღვაწლის გამოკვლევას შევუდგებოდეთ, მოვიყვანთ პაპის წიგნს დადიანთან მოწერილს, რომელიც თეათინელებმა პირველშივე თან წამოიღეს თეიმურაზის წერილთან ერთად, შეინახეს იგი ვიდრე 1633 წლამდე და გარდასცეს დადიანს თავიანთი მოსვლისათანავე.

„პაპი ურბანო მერვე.

„ოდიშის ქართველ მთავარს.

„თქვენო კეთილშობილება. მშვიდობა და ღვთის მადლის ნათელი მღვდლებს, რომლებსაც ვგზავნით საქართველოში, იმედი აქვსთ ჰპოვონ კავკასიის მთებზედ კარმელის მთის სიბრწყინვალე და რიონის ნაპირად იორდანის მდინარე, უკეთუ თქვენმა კეთილშობილებამ მფარველობა გაუწია და ანუგეშა. ყველა ნათესავთა სამშობლო რომაც, რომელსაც ძრეილნი მეფენი პატივს სცემენ და თავიანთ სარწმუნოებრივ ვალს უბდიან, როგორც საქრისტიანოს დედა-ქალაქს გპირდება თავის მხრივაც ტიბრის პირად ვატიკანში პატივი სცეს თქვენ სახელს, უკეთუ ამ სამსახურით ანუგეშეთ ეკკლესია. აწ აზიის მთავარს ვერც ევროპა სთხოვს უკეთეს ნიშანს დიდსულოვნობისას, რომელიც უნდა გამოიჩინოს მღვდლების მიმართ, რომელთაც დაივიწყეს ყველა სიამოვნება, უკუ აგდეს შიში ყოვლის განსაცდელისა და არჩიეს თქვენი სამეფო თავიანთ საკუთარ სამშობლოსა. მანდ იმიტომ კი არ მოდიან, ქონება და სიმდიდრე შეიძინონ, არა, ღვთის მადლით, მათ ესეთი საცთურიანი გზა უარყვეს, რათა დაემორჩილონ ბრძანებას უფლისას. მოდიან მარტო იმისთვის, რომ ხალხს სულიერი ხსნა მიანიჭონ. ამ სულთა ცხონებაზეა დამყარებული რომის მღვდელმთავრის დიდებაც. არა თუ სარწმუნოება, არამედ თვით კაცობრივი გრძნობაც არ ექმნება, ვინც სიყვარულით

– 170 –

არ მიიღებს ამ მღვდლებს, რომელნიც მოდიან ეგრეთ შორეულ სა-

მთავროში, რათა თქვენის ბედნიერებისათვის იშრომონ. ყველგან მიღებულია, რომ სიყვარულისა და სარწმუნოების ნიშნად კაცმა უკუ აგდოს თავისი საკუთარი ინტერესები და იზრუნოს მოყვასის სიკეთისათვის. იქიდგან შეგიძლიათ სცნოთ, თუ რა რიგ უყვარხართ რომის ეკკლესიას, რომ მანდ ამ სიშორიდგან მოდიან და თქვენი სახელგანთქმულობისაც არაფერი გაუგონიათ. ამათი მანდ მოსვლის მიზეზი მხოლოდ ის არის, რომ ქართველთა ერს და მთავრებს მოუპოვონ წყალობა ღვთისა და შესძინონ საუკუნო სიმდიდრე. მგზავრობის სიმძელე, მტრების მახე, ზღვის დელვა, თქვენის ცხოვნებისათვის ყოველივე თავის სარჯელად მიიღეს. ესრეთი პირნი თხოულობენ თქვენი კეთილშობილებისაგან შემწეობას და ქართველთა ერის დახმარებას. ამის თხოვნა ვინებეთ თქვენგან ამ მოციქულებრივის წერილით, რათა ჩვენი მღვდელთ-მთავრული სიყვარულის ნიშნად დარჩეს თქვენთან. რა მაგათ პატივით მიიღებთ და მოუსმენთ სახიერებით, მაშინვე თქვენი სახელი საქებურ შეიქმნების აქ, საცა მთელი ქვეყანა მოდის. მასთანვე თქვენს მთავრობას გააბრწყინებს და გააბედნიერებს მოწყალე ღმერთი, რომელიც თქვენგან ასეთს საქმეს თხოულობს. თქვენთვის ამ მადლს ვსთხოვთ მას და ვნატრობთ, სული წმიდის ნათელმა განანათლოს თქვენი კეთილშობილება, რათა დაიმკვიდროთ ზეცას მის უდიდესი მეფობა, ვიდრე ამ ქვეყანაზედ გაქვსთ. რომით. 4 ივლისისა 1626 წ. ჩვენი მღვდელთ-მთავრობის მესამე წელსა“. (1)

ეს წიგნი რამდენსამე წელიწადს თან შეინახეს პატრებმა და დადიანს გადასცეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც დაიწყეს თავიანთი მისიონი სამეგრელოში.

როგორც წინა თავში მოვიხსენიეთ, სამეგრელოში თეათინელების მისიონის დაფუძნების მიზეზი გახდენ იქიდგანვე გამოგზავნილი ელჩები, რომლებსაც უნდა მოელაპარაკნათ მარიამ დედოფლის დაქორწინებისათვის როსტომ ხანთან. ელჩებს შორის მოსული იყო ეგრეთვე ნიკიფორე, ანუ ნიკოლოზ ერბახი, რომელმაც ძლიერ ურჩია მისიონერებს სამეგრელოში წასვლა. წინდაწინვე დაარწმუნა, რომ დადიანი კარგად მიგიღებსთ და მეც ჩემის მხრით დაგეხმარებით იმასთანო. ესრეთ გამხნეებული ორი მისიონერი, არქანჯელო ლამბერტი და იოსებ ჯუდიჩი, 23 ოქტომბერს 1633 წი. დაადგნენ სამეგრელოს გზას ელჩებთან ერთად, რომელთა შორის იყო ხსენებული ნიკოლოზ და ეგრეთვე თბილელიც, როსტომის ელჩი დადიანთან გაგზავნილი, რომელმაც გზაში პატრებს უზომო გულკეთილობა და შემწეობა აღმოუჩინა. რადგან ქუთაისის გზები შეკრული იყო თეიმურაზისაგან, ახალციხიდან მოუარეს

(ახალციხე იმ დროს სპარსელების ხელში იყო თურმე), გადმოიარეს მთები და ჯერ მივიდენ გურიამში, სადაც დიდის პატივით მიიღო მისიონერები გურიის მთავარმა მალაქია კათალიკოსმა (ძმა იყო მამია გურიელისა). იმათ ყოველთვის სუფრაზე იწვევდა და თავის კერძიდგან წილს უდებდა. თავისი ეპისკოპოსებითურთ დაესწრო მათ წირვას, რომელიც გულმხურვალებით მოისმინა და ძრვიელ აქო მათი წესი. აღარც კი უნდოდა მათი გურიიდგან გაშვება, გარნა დადიანს მოერიდა. ოთხი დღის უკან წავიდენ სამეგრელოსკენ და მივიდენ ილორში (Ilori) 19 ნოემბერს. იმ დროს იქ მისულიყო დადიანი მრავლის მხლებლებით და ეპისკოპოსე-

ბით წმ. გიორგის დღეობაზე. (1) დადიანმა ვერ მიიღო ისინი, რადგან მეორე დღესვე უნდა წასულიყო იქიდან. გარნა რა შეიტყო მათი მოსვლა, თავისი კერძიდან გაუგზავნა ვერცხლის ჭურჭლებით საჭმელი და აცნობა, რომ წასულიყვნენ მერკულაში (Mergullas), რათა იქ მიეღო. დღესასწაულის გათავებისას ნასადილევს დადიანი წავიდა ყველა თავისი მხლებლებითურთ, თან გაჰყვნენ მისიონერებიც ელჩებთან ერთად.

ვიდრე დადიანი იმათ ინახულებდა, ნიკიფორემ მოახსენა ყოველი მათი გარემოება. სხვათა შორის უთხრა: „ეს ევროპელი მონაზონები მოსულან აქ მარტო ხალხში ღვთის სიტყვის საქადაგებლად და სარწმუნოების გასავრცელებლად; ყველანაირი სათნოებით შემკული არიან, იციან ხელოვნებაც, მეტადრე სულიერ საგნებში დიდათ გაწვრთნილნი არიან და არც ფულს და არც სხვა რამ დიდებას ეძებნენ. სურსთ აქ დაბინავდნენ, რათა ერი გასწვრთნან და განასწავლონ კეთილ ზნე-ჩვეულებასა და ღვთის სამსახურში. უეჭველად დიდს სიკეთეს მოუტანენ ერსა და თვით მთავრისთვისაც მათი აქ ყოფნა მეტად სასიქადულო იქნება“. (1)

რა მივიდნენ მერკულაში, ჯერ დადიანს მიათვეს შემდეგი საჩუქრები: ერთი უბის საათი, ერთი ღვთის მშობლის ხატი ვერცხლით მოჭედილი, სამი სხვა და სხვა დურბინდი, ერთი ბროლის კრიალოსანი და ერთი პატარა ყუთი დანა მაკრატლებით. ესე ყოველივე დიდათ სასიამოვნოდ დაურჩა დადიანს. შემდგომ ამისა წარდგნენ მის წინაშე და მოახსენეს ესრედ: „უდიდესო მეფევ, ჩვენ, რომლებსაც თქვენს წინაშე გვხედავთ, გლაზაკურის ტანისამოსით მოსილთ, სიღარიბისაგან შეწუხებულთ და მგზავრობისაგან დიდათ დაქანცულთ, ევროპელი მონაზონები ვართ, იესო ქრისტეს სახარების მიმდევარნი. არა სხვის ძალდატანებით, არც ჩვენის სურვილის წინააღმდეგ, არამედ ნებით დაგვიტოვებია ქვეყნიური ამაოება. იტალიის შვენიერი ქალაქი, მთელ ქვეყანაზედ განთქმული რომა არის ჩვენი ქვეყანა, საიდგანაც, ვითარცა საეკლესიო საყდრიდგან, რომის მღვდელთ მთავარი მოციქულთა მთავრის პეტრეს მოსაყდრე და

– 172 –

იესო ქრისტეს მონაცვლე ამ ქვეყანაზედ, ყოველ ტომს უწესებს ქრისტიანებრივის სარწმუნოების კანონსა. იგივე განაგებს მთელ ქვეყანაზედ მოფენილს ეკლესიას და მასვე ემორჩილებიან სარწმუნოებრივის ქვეშევრდომობით მეფენი და მთავარნი. იმან აგვირჩია და წარმოგვგზავნა თქვენდა სამსახურად ჩვენ, მოციქულებრივი მღვდლები. თქვენის დიდის სახელის და გულ-კეთილობის განთქმულობით გათამამებულთა ჩვენის ნებით ვიტვირთეთ ზღვისა და ხმელეთის გაჭირვება. სრულებით არ გვსურს შეძენა სიმდიდრისა, ოქრო-ვერცხლისა და ან სხვისა, რაც კი შეიძლება მიანიჭოს კაცს აქაურის ქვეყნის სიუხვემ, ანუ მცხოვრებთა გულკეთილობამ, რადგან ჩვენს ქვეყანაშივე დიდი ხანია უარ ვყავით ეს ყოველივე. დიდსულოვანო მთავარო, ჩვენი ერთად ერთი მიზანია, თუ თქვენ და თუ თქვენს ერს ვასწავლოთ კათოლიკე სარწმუნოების ჭეშმარიტება და მოვუპოვოთ საუკუნო ბედნიერება“. (2)

დადიანმა ძრიელ კარგად მიიღო იგინი და დაჰპირდა, რომ დიდის პატივით შეინახავდა თავის სამთავროში და აღმოუჩენდა ყველა ნაირს შემწეობას. რადგან იმ დროს ბერძნის მღვდლებიც იყვნენ იქ, ნიკიფო-

რემ ურჩია, პაპის წერილი მერმე გადაეცით მთავარსო. იმათაც ისე ჰქმნეს. (1)

შემდგომ დედოფალსაც გაუგზავნეს საჩუქრად ერთი ვერცხლით შექედილი ხატი, ქარვის კრიალოსანი და პატარა კოლოფი. დედოფალმა დიდის სიამოვნებით მიიღო საჩუქრები და მიიწვია. დიდი პატივი სცა, ბევრი რამ გამოჰკითხა და მერე ერთი ცამეტი წლის ვაჟი აჩუქა და ისე გამოისტუმრა. მეფეცა და დედოფალიც თავიანთი სუფრიდგან უგზავნიდენ საჭმელს, რადგან დიდად მოხარული იყვნენ მათი მოსვლისა.

ნაჩუქარი ყმაწვილი მისიონერებმა კარგად გაწვრთნეს სარწმუნოებაში. მაგრამ, სამწუხაროდ, კოსტანტინეპოლიდგან მოვიდა მისი გამაჰმადიანებული ძმა, მათ გამოართვა და თან წაიყვანა. დედოფალმა ანუგეშა პატრები და მესამე დღეს მისცა სხვა უკეთესი ყმაწვილი, რომელიც კარგად გაწვრთნილი სარწმუნოებაში შემდგომ კათოლიკედაც გარდაიცვალა.

დადიანმა იგინი დროებითად დააბინავა ერთს თავის პალატში, რომელიც იყო კოზხეთის (Choz Cheti) ერთ მშვენიერ გორაზედ, რათა დაღალულობისაგან შეესვენათ. ეგრეთვე მისცა მათ გასაკურნებლად თავისი სამი წლის ასული, დამბლა-დაცემული, რომელიც მალე გამოაბრუნეს და გულმოდგინედ უწამლეს. მრთლადაც გაჰკურნებდენ, დედას რომ მალე არ წაეყვანა ბავშვი. დადიანმა უბრძანა იმ ადგილის მცხოვ-

- 173 -

რებთ, რათა რიგრიგათ ეზრუნათ პატრებისათვის და მიეცათ მათთვის საჭმელი და ყოველივე, რაც კი დასჭირდებოდათ. (2)

დღითი დღე ემატებოდათ მეფისა და დედოფლის პატივი და სიყვარული მისიონერებსა. დადიანი ხშირად იწვევდა მათ თავისთან და თან მიჰყავდა სანადიროთაც, რათა შეექცია და გაერთო. ხშირადაც თავის სახლში აყენებდა. ამ გარემოებისაგან ისარგებლეს, ამოარჩიეს კაი შემთხვევა და დადიანს გარდასცეს პაპის წერილი. ამას ესე აგვიწერს ლამბერტი: „როდესაც ზუგდიდს მის პალატში ვიდექით და იგიც ძრიელ შინაურად გვეპყრობოდა, მივართვით პაპის წერილი. ძრიელ სასიამოვნოდ დაურჩა და დაგვირდა, რომ იტალიაში კაცს გავგზავნი და წიგნსაც გავატან, რათა პაპს ჩემი პატივი მივუძღვნაო“. (3).

მისიონერები თუმცა კარგად იყვნენ დაბინავებული და არაფერი აკლდათ, მაგრამ სამუდამო არც ეკვლესია ჰქონდათ და არც სახლი. თავიანთი სადგომის გარშემო შემოიარესდა ჰპოვეს (Cippurias) ორი შვენიერი თლილი ქვით ნაშენი ეკვლესია, ამათგან ერთი ცარიელი იყო, რადგან მისი გამგებელი ეპისკოპოსი დადიანს თავის დისათვის სულიერ მოძღვრად გაეტანებინა საქართველოში. ის ეკვლესია თავისთვის სთხოვეს დადიანს იმ მხრის მოურავის (Governatore) პირით. დადიანი შეჰპირდა მიცემას. ერთ დღეს ცხენით მიდიოდა იმ ეკვლესიის ახლოს და თან ახლდა ეპისკოპოსები, მათთან ნიკიფორეც; დადიანმა ნიკიფორეს უთხრა: „კარგად იცოდე, რომ შენის ფრანგებისათვის ვიზრუნე და მოვუპოვე ეკვლესიაც, რადგან გადავსწყვიტე მივსცე მათ ეს ეკვლესია თავისის ყმებით და მამულებით. ეს რა გაიგონა ალავრდელმა, თითქოს მთავარს ღმერთი ეგმოს, ალაპყრნა თვალნი ზეცას, დაიწყო გულში ცემა და წამოიძახა, ღმერთო შემიწყალე, ღმერთო შემიწყალე,

ეს რა ამბავია, რა მესმის? ეს ეკკლესია გინდათ მისცეთ ლათინებს? ნუ თუ ეგენი, მწვალებლები და ჩვენის სარწმუნოების მტრები არ არიან? მაგისტანებს განა ეკკლესია უნდა მისცეთ? მე მეგონა, რომ მათ გასდევნიდით სამთავროდგან და ამის მაგივრად კი გინდათ ჩვენი მღვდლების თანასწორ შერაცხოთ და ესრედ პატივი სცეთ?“ (1) ეს ალავერდელი, რომელმაც შემდგომ კათოლიკობა მიიღო, თავისი მაღალი სწავლით, მჭერ-მეტყველებით და წმიდა ცხოვრებით ძრიელ განთქმული იყო მთელს საქართველოში. ამიტომ მისმა ამნაირმა სიტყვებმა დიდი ზედგავლენა იქონია დადიანზედ, რომელმაც იმ ხელად აღარ მისცა პატრებს ეკკლესია.

რავდენისამე დღის შემდგომ დადიანმა ჰსთხოვა პატრებს, რათა ეწამლათ ერთის უპირველესი მთავრის ქალბატონისათვის. პატრებმა უარი უთხრეს და მოახსენეს: „რადგან ეგრედ ბოროტი ვყოფილ-

- 174 -

ვართ, როგორათაც დაგვსახა ალავერდელმა, გვიბოძეთ ნება, თქვენს სამთავროს გავშორდეთო. დადიანმა უთხრა: თავის დღეში არ ვიქ თქვენისთანა გულკეთილი კაცები გაშორდენ ჩემს სამთავროს; რათა კარგად ჰსცნოთ, რომ ალავერდელის სიტყვები დიდად არაფრად მიმაჩნია, ახლავე გამლევთ ჭიპურის ადგილს, მამულს და ყმებს, გარდა ეკლესიისა; მართო იმიტომ, რომ სამღვდელოება არ ავალაპარაკო; ხოლო გპირდებით, ავიშენოთ იქვე ახალი სხვა ეკკლესიაო“. (2).

ოქტომბერში 1634 წ., ჩაიბარეს ჭიპურის მამულები პატრებმა, მაგრამ ეკკლესიაზედ კი მუდამ თვალი ეჭირათ და მარჯვე დროს ეძებდენ, რომ ხელახლა გამოეთხოვნათ მთავრისაგან.

1635 წ. აპრილში დადიანი თავისი ჯარით წავიდა იმერეთს საომრად. ერთ დღეს ცხენზე გადავარდა და დასნეულდა. მაშინვე პატრი ლამბერტი მოაყვანინა საწამლებლად და დაჰპირდა დიდ პატივსა და საჩუქრებს, თუ გაჰკურნებდა.

ეგრეთვე მისი მინისტრი პაატა წულუკიაც (Pata Zulochia) სკუდის ჩუქებას დაჰპირდა, თუ მეფეს გაჰკურნებდა. პატრმა უწამლა და რამდენისამე დღის შემდგომ დადიანი განიკურნა. პაატამ მოინდომა თავისისა და მეფის პირობის შესრულება, პატრი დაესაჩუქრებინა. ხოლო ლამბერტიმ უთხრა: თქვენი საუკეთესო საჩუქარი ის იქმნება, რომ ჭიპურისა წმიდა გიორგის ეკკლესიას მოგვცემდეთო. პაატამ მოახსენა მეფეს, რომელიც სიამოვნებით დათანხმდა და მისცა მაშინვე ეკკლესია, რავდენიმე ყმა და ეგრეთვე სხვა საჩუქრებიც. ამ ამბავს ლამბერტის გარდა, მისი ამხანაგი იოსებ ჯუდიჩიც რომას ასე სწერს: „ამ დღეებში მთავართან ვიყავი და თავისი პირით მითხრა: შენმა ამხანაგმა გამკურნა; თუ ამისთვის და თუ სხვა მიზეზების გამო, ხსენებული მინისტრები ჩაგაბარებენ ეკკლესიის კლიტეებსა. ახლა ის ეკკლესია გვაქვს, მოვაწყეთ და შიგ ვასრულებთ ყოველ ღვთის მსახურებას რომის ტიბიკონისამებრ, თუმცა კი ბერძნებმა არაფერი დაზოგეს და დიდად ეცადნენ, მთავარს ხელმეორედ წაერთმია ჩვენთვის ის ეკკლესია“. (1)

ეკკლესიის მიცემისათვის კოსტანტინეპოლის პატრიარქი ძრიელ გაურისხდა დადიანს და სამეგრელო ერთიან უნდა შეეჩვენებინა თურმე. ხოლო დადიანმა ყურადღება აღარავის მიაქცია.

რა დაბინავდენ მისიონერები ასე შვენიერ და მზა მამულში, შეუ-

დგნენ მეგრულის შესწავლას და მალეც შეისწავლეს. მაშინვე დაიწყეს ქადაგება და ხალხის მოვლა, რაოდენათაც კი შეემლოთ. უნდა ვსთქვათ, რომ განუსაზღვრელი და გამოუთქმელია ყოველი ის სიკეთე, რაც ამათ მიაგეს ქართველთა ერს მეტადრე სამეგრელოში. რადგან ქრისტეს ბრძანებისამებრ, მათ დასდევს სული თვისი მოყვასისათვის; ყველაფერი თავს

– 175 –

იდეს, თვით სიკვდილსაც არ მოერიდენ, რათა შესწოდენ როგორმე თავიანთ შორეულ და უცნობ ძმებს, რომლებიც სხვა და სხვა უბედურებაში ჩაფლულნი იყვნენ. ამიტომ საქართველომ არასოდეს უნდა დაივიწყოს მათი სიკეთე და მუდამ ლოცვა-კურთხევით უნდა მოიხსენიოს მათი სახელი.

სამეგრელოში სამი დიდი სენი იყო მოდებული, რაიცა მთელს ერს სულიერად და ხორციელად ღუპავდა. ეს სამი სენი შემდეგი იყო: 1, ნათლილების წესის ნაკლულეევანება; 2, ყმების გაყიდვა მაჰმადიანებზე; 3, ბავშვების ცოცხლად დამარხვა. ეს რომ ჩვენ სხვა მწერლების ნაწერებში ამოგვეკითხა, სრულებით არ დავიჯერებდით, არამედ ზღაპრად და ცილის წამებად ჩავსთვლიდით, რადგან ესრეთი ბარბაროსული ჩვეულება თვით უკანასკნელ ნადირ ხალხშიაც ძრეულ იშვიათია. ხოლო სამეგრელო კი ამნაირი ერის კატეგორიას არ ეკუთვნოდა, ვინაიდან იქ ძველი დროიდგანვე ქრისტეს სარწმუნოებასთან ერთად შეტანილი იყო განათლება და ყოველი უმთავრესი კაცობრივი პატიოსნება და გრძნობა. ხოლო ეს სისამაგლე რა ამოვიკითხეთ და თვით ნაწერი კი ეკუთვნოდა იმნაირ კაცებს, რომლებიც განწირული იყვნენ ამ ერისათვის, რომლებიც ამ ერის ავსა და კარგს თვალთ ხედავდენ და ხელით ეხებოდენ და რომლებიც ყველა თავიანთ გაგონილს, ნანახს, ნათქვამს და ნაქმნარს დღითი-დღე სწერდენ ევროპაში და ყველა საშუალებას ხმარობდენ ამ უბედურების მოსასპობლად, არავითარი საბუთი გვაქვს, მათ არ დაუჯეროთ და ჭორად ჩამოვართვათ ნათქვამი. ამის გამო იძულებული ვხდებით, ესეთი მოთხრობა მივიღოთ ნამდვილ ისტორიულ ფაქტად. ხოლო ამასაც დავსძენთ, რომ ეს ბარბაროსული მოქმედება არ უნდა ყოფილიყო საზოგადო და არც დიდხანს უნდა გაეტანა; არამედ რომელსამე დროებითს და უბედურს გარემოებას უნდა მიეწეროს. არც იმას დავფარავთ, რომ ამ სამარცხვინო მოვლენაში, ბატონყმობასაც თავისი ნაწილადები ზედ გავლენა ჰქონდა.

ბავშვების ცოცხლად დამარხვას, სხვათა შორის, მოგვითხრობს პატრი ლამბერტი თავის „Colchide sacra“-ში და უჩვენებს ორ შემთხვევას ასეთის უღმობელობისას. ერთი იყო სიღარიბე, რადგან ვისაც რჩენის საშუალება არა ჰქონდა, თავის ქორფა ბავშვს მოუნათლავს თვითვე ცოცხალს ბაღშივე მარხავდაო. მაგალითად ასახელებს თავის ახლო მეზობელს, რომელსაც სამი თავისი ბავშვი ერთი მეორის შემდგომ ცოცხალი დაემარხა; მეორე გარემოება ეს ყოფილა: როდესაც ცოლი ფეხმძიმე დაქვრივებული ბავშვის დაბადებამდე გათხოვდებოდა და მეორე ქმრის სახლში მოილოგინებდა, იმ ბავშვს მამინაცვალი თავის შვილად არ სცნობდა, ამიტომ, თავიდგან მოსამორებლად, მოუნათლავს ცოცხალს

– 176 –

მარხავდენ თავიანთ ეზოშივე. ეს ამბავი შეეცყოთ მისიონერებს ერთი თავიანთი მოსამსახურისაგან, რომლის ახლად დასახლებული მეთევზე ძმა

ასე მოქცეულიყო. (1)

ეგრეთვე ერთ წერილში, რომელსაც არც თარიღი აქვს და არც დამწერის სახელი უჩანს, მაგრამ ვფიქრობთ უნდა იყოს პატრი იოსებ ჯუდიჩისა, საქმე ასეა მოთხრობილი: „თუ ბავში დაიბადა მახინჯი, მიწაში მარხვენ და ისე ბოლოს უღებენ; ამავე ნაირად ექცევიან იმ ბავშებს, რომლებიც დაიბადებიან ორშაბათ დღეს, რადგან იმ დღეს დაბადებულს ბავშს ოჯახის დამარღვეველად რაცხვენ; არც მესამე ქალიშვილს აცოცხლებენ. თუ დედა ახალგაზდა არის, პირველ შვილს მაშინვე ჰკვლენ, რადგან არ უნდათ თავი შეიწუხონ ასე ადრე ბავშვების აღზრდით. ამავე ნაირად ექცევიან ზოგიერთ ბავშვებსაც, როცა დარწმუნებულნი არიან, რომ მათ შემდეგში იმათი ბატონი ტყვედ დაჰყიდის“. (2)

რა სცნეს მისიონერებმა ესრეთი საზიზღარი ჩვეულება, მაშინვე მიმართეს მეფეს, რათა აეკრძალა ესა და დამნაშავე მიძიმედ დაესაჯა. ხოლო დადიანმა უთხრა, რომ მართლ აკრძალვით საქმეს არ ეშველება-რაო, რადგან იტყვიან ბავში კვდარი დაიბადაო და ესრედ ყველა თავს გაიმართლებსო. ამ შემთხვევაში რა ვერ გაიმარჯვეს მისიონერებმა, თვითვე შეუდგნენ ამ დიდის სენისათვის როგორმე წამალი დაედოთ. აქეთ-

იქით მეთვალყურენი დააყენეს, რათა მათთვის ეცნობებინათ, როცა ბავშვები დაიბადებოდენ, იქნება, როგორმე სიკვდილისაგან გადაერჩინათ. ეგრევე, საცა კი შემთხვევა მიეცემოდათ, ხალხს დაუწყეს ლაპარაკი, რჩევა და მათ გულში სიბრაღის აღძვრა. მშობლებსაც დაჰპირდენ შემწეობას და მასთანვე ძიძის შოვნასაც, თუ თვითონ არ ინდომებდენ თავიანთი შვილების აღზრდას. ამ საშუალებით ასე თუ ისე გავლენა იქონიეს მშობლებზედ; ზოგი ბავშვის მონათვლა მოასწრეს და ბევრიც სიკვდილს გადაარჩინეს. თუმცა კი ეს უწყალო ჩვეულება პირველში ერთიანად ვერ მოსპეს, მაგრამ კარგად შეასუსტეს და ესრედ უმანკო მსხვერპლების რიცხვიც შესანიშნავად შეამცირეს. არა სცხრებოდენ და მუდამ ებრძოდენ ამ სენს, რომ ერთიანად აღმოეფხვრათ.

მეორე დიდი უბედურება, საქართველოს გამაოხრებელი დიდი წყლული იყო ყმების და ბავშვების გაყიდვა ურწმუნოებზე. ეს სენი ხომ ერთიან მთელს საქართველოში იყო გავრცელებული; მაგრამ სამეგრელოში უფრო მძვინვარებდა, რადგან იქ ზღვა ძრვიელ ხელს უწყობდა ამ უსინიდისო ვაჭრობას. პატრი იოსებ ჯუდიჩი თავის სამეგრელოს აღწერაში, რომელიც გაგზავნა რომას 20 სექტემბერს 1640 წ., ამ თვითგან იწყებს თავის აღწერას და ესრედ ეუბნება: „ამ თვეში მიდიან სა-

მეგრელოდგან კოსტანტინეპოლში თათრების გემები, დატვირთული იმ ქვეყნის საქონლით და განსაკუთრებით ურიცხვი ქრისტიანი ყმაწვილებით, რომლებიც თათარს (სულთანს) მიჰყიდეს მეგრელებმა და ქართველებმა და რომლებსაც ჩვენ მწარედ მივსტირით... ღმერთმა უწყის, თუ რავდენ გზის წავედით, გავამხნევეთ ის ყმაწვილები, რათა არც შიშისა და არც რამე დაპირების გამო არ დაეტოვებინათ ქრისტეს სარწმუნო-

ება, რომელშიაც შობილ იყვნენ“. (1)

მთავრები და ბატონები ამით არა მარტო ისაკუთრებდნენ თავიანთი ყმების ქონებას, არამედ მათი სიკვდილ-სიცოცხლის უფლებასაც ჩემულობდნენ. უწყალობით განძვინებულნი და სიხარბით დაბრმავებულნი არ ზოგავდნენ არც ბავშებს, არც დედაკაცებს და არც თვით მამაკაცებს, ოღონდ მათთვის რაიმე ბრალი დაედოთ; ეუბრალებლად და დაუზოგავად ჰყიდდნენ ურწმუნოებზე და ამნაირად მამულს, ნათესაობას, თავისუფლებას და თვით სარწმუნოებასაც სამუდამოდ სწირავდნენ. ერთი სიტყვით, ყმებს, როგორც პირუტყვებს, ისე ეპყრობოდნენ. ეს უღმერთოები მარტო ერის კაცების გაყიდვას არ სჯერდებოდნენ, არამედ თავიანთ უწმიდურს ხელს თვით იესო ქრისტეს მსახურებსაც ახებდნენ, თვით მღვდლებსაც კი ჰყიდდნენ!!! ასეთის საზარელის მოქმედების ერთს საოცარს და ყურით მოუსმენელ მაგალითს მოგვითხრობს თვალით მხილველი ლამბერტი თავის „სამეგრელოს აღწერაში“ ესრედ: „ოდიშის ერთს უმთავრესს თავადს ჭილაძეს (Cilazze) ათი, თუ თორმეტი კაცი დასჭირდა, რათა მით გადაეხადა ფასი ზოგიერთი საქონლის, ანუ ნივთისა, რომლის ყიდვაც უნდოდა. ეს რა გაიგეს მისმა ყმებმა, აქეთ-იქეთ გაქცევით თავს უშველეს და დაიმაღლნენ, ხოლო ჭილაძემ მათ ხელში გასატარებლად ეს ხერხი იხმარა: გამოაცხადა, ამა და ამ დღესასწაულში ერთს ჩემს ეკკლესიაში დიდის დიდებით წირვას შევასრულებინებ მღვდლებს და ვინც კი დაესწრება კარგად დავასაჩუქრებ და შვენიერ სადილსაც გაუმართავო. ამ ცრუ დაპირებამ შეაცდინა და დანიშნულ დღეს მოვიდა თორმეტი მღვდელი და შეუსრულეს დიდებით წირვა, რომელსაც დიდის სასოებით დაესწრო ჭილაძე. წირვის შემდგომ ნაცვლად დასაჩუქრებისა და სადილის მირთმევისა, ბატონმა ჭილაძემ მაშინვე ეკკლესიის კარები დააკეტვინა, მღვდლებისათვის ბორკილები შეაყრევინა, მათთვის წვერები დააპარსვინა და თორმეტივე მისცა თათრებსა, რომლებსგანაც მიეღო ათასი სკუდისაზე მეტი საქონელი!“ (1).

ამნაირ უღმერთობას მარტო თავადები და ბატონები კი არ ჩადიოდნენ, არამედ თვით საეკკლესიო პირებიც ასე მოქმედებდნენ, რადგან ყველა საეპისკოპოსოს ბლომად ჰყავდა თავისი საკუთარი ყმები. ამნაირ სა-

– 178 –

სირცხო მაგალითს იგივე ლამბერტი მოგვითხრობს, ხოლო აქ მოყვანა მისი ჩვენ გვეძნელება. (2).

ესრეთი უღმერთობა უფრო საზარელი ხდება მაშინ, როდესაც მას ადგილი აქვს ახლო ნათესავთა შორის. საუბედუროდ, არა ერთხელ მომხდარა, ნათესავს ნათესავი გამყიდოს, მამას შვილი, შვილს მშობლები. ასეთ საზიზღარ შემთხვევას მოგვითხრობს იგივე ლამბერტი. 1633 წ. ქართლში შემოსულ სპარსეთის ჯარში ერთ აზნაურს სპარსელის ცხენი მოსწონებია, ფული არა ჰქონია და ფასად თავისი დედა მიუცია სპარსელის მაჰმადიანისათვის და გამოურთმევია ცხენი!!! (3).

ამისთანა სატირელ მდგომარეობაში იყო ქართველთა ერი, რომელსაც არც ბატონი და არც ნათესავი ინდობდა. სწორედ ამ დროს მოვიდნენ ის მისიონერები. ეს პატრები, მოყვასის სიყვარულით გამსჭვალულნი, მხნედ და თავგამოდებით წინააღმდეგნენ ასეთ ბარბაროსობას; დაურიდებლად აყვედრეს დიდს და პატარას ესეთი უწყალო-

ბა. რა სცნეს, ასეთი უჯერო მოქმედების ერთი უმთავრესი მიზეზი იყო ერის უმეცრება საღვთო საგნებში და თავისის მსგავსის დაუფასებლობა, დაუწყეს წერთნა და ქადაგება ერსა: „ღმერთმა კაცი გააჩინა თავისუფალი, მისი ნების წინააღმდეგ როგორ ჰბედავთ მის ტყვედ გაყიდვას? დასაწყისშივე ქვეყანა ბუნების წესით რომ იმართებოდა, ყველანი თანასწორნი იყვნენ და არავის ემართლებოდა თავისი მსგავსი დაეჩაგრა. აბრაამისა, ისააკისა, იაკობისა და სხვა მამათავრების დროს, რომელთაც მარტო ბუნებითი რჯული ჰქონდათ, ყველა თავისუფლად სცხოვრებდა, თავის ადგილებში ყველა თავისუფლად ამოვებდა ცხვარს, არავინ ეხებოდა სხვის სიცოცხლეს; ესეთი მტარვალური საქმე არავის ჩაუდენია. მოსეს რჯულის დროს არც ურიებს უქმნიათ თქვენისთანა ველურობა. ასეთი საქმე ღვთისგან მკაცრად აკრძალული იყო, ყველა წყნარად სცხოვრებდა თავის ვენახში. რადგან აქაბმა თავის ქვეშევრდომს ნაბოტს ძალით წაართვა ვენახი და მას მოუხპო ცხოვრება,

ღმერთი ისე განურისხდა, რომ სამეფო ერთიან ჩამოართვა. თქვენ, მეფენო და მთავარნო, ეს ღვთის რისხვა თქვენც მოგელისთ, მაგრამ იცოდეთ კარგათ, თქვენზედ უფრო ფიცხელი იქნება ეს რისხვა, რადგან ჰყიდით ურწმუნოებზედ იმას, რომელიც იესო ქრისტემ დაიხსნა თავისი სისხლით და მათ მიერ სარწმუნოების დატოვების მიზეზი ხდებიან. როგორ გადურჩებით მის სასჯელს, რომ მისი სისხლით გამოსყიდულ ეგოდენ სულთ ჰყიდით? ამ ჯვარცმამ, რომელსაც ხედავთ, დაიხსნა ეგენი ეშმაკის ტყვეობისაგან და ყველას მოუპოვა თავისუფლება. ამიტომ მასვე ჰწმენავს, მისი მფარველობის ქვეშ თვითეულმა ისარგებლოს ამ თავისუფლებისაგან. რა გგონიათ, ეკკლესია ვნების დღეებში

– 179 –

რად ალებს საპყრობილეს და ათავისუფლებს დატყვევებულთა? იმად, რომ გიჩვენოსთ, რათა, რაკი მის მორწმუნებს ებოძათ თავისუფლება, აღარავინ გაჰყიდოს იგინი ურწმუნოებზედ. ამას ეკლესია თქვენ გიშლისთ, იესო ქრისტეს სჯული თქვენ გიკრძალავსთ, ყველა წმიდა მამანი და კრებანი თქვენ წინააღმდეგ ღაღადებენ, ყველა თქვენ ვალდებულ გყოფსთ, რომ არა მარტო უნდა აღმოფხვრათ თქვენს სამთავროში ეს ბარბაროსული ჩვეულება, არამედ კვალად ეცადოთ და დაიხსნათ ეგოდენი თქვენ მიერ თათრებზედ გაყიდული ქრისტიანები" და ამის მსგავს სხვას კიდე ბევრს ეუბნებოდენ. (1) ყოველთვის, ყველგან და ყველას ამას ჩასძახოდენ. როდესაც მთავრები ავადმყოფობის დროს პატრებს იბარებდენ საწამლებლად, პატრები მათ არ ზოგავდენ, აყვედრიდენ, უჩვენებდენ სნეულებას ღმერთი მოუვლინებდა ყმების გაყიდვისგამო. იმათი ქადაგება არ დარჩა ხმად მღალადებლისა უდაბნოსა შინა, მალე სანატრელი ნაყოფი მოუტანა ერს. დადიანს ისე ჩააგონეს, რომ მალე ბრძანება გამოსცა და ყველას აუკრძალა ყმების გაყიდვა თათრებზედ. ამ ამბავს 1640 წ. რომას სიხარულით სწერს პატრი იოსებ ჯუდიჩი თავის სამეგრელოს აღწერაში: „დიდი პატივის ნიშანია ჩვენთვის (რადგან ჩვენ უზომოდ გვანუგეშა) მეფის მიერ ჩვენდა სასიკეთოდ გამოცემა ბრძანებისა, რომელშიაც ამბობს, ამას იქით თათრებს ტყვედ აღარავინ უნდა მიჰყიდოს თავიანთი ქვეშევრდომებიო“. (1)

როგორც დადიანზედ, ისე სხვა თავადებზედაც დიდი გავლენა

იქონია მისიონერების ქადაგებამ. ისინიც დაფიქრდნ და თავიანთი უსამართლობა და ყმების გაყიდვა მოიშალეს. მისიონერები დიდის სიხარულით ჰსწერენ რომას ამ ქადაგების ნაყოფისთვის. სხვათაშორის იგივე პატრი იოსებ ერთ თავის სხვა წერილში ესე აგვიწერს გარემოებას: „ჩვენმა ქადაგებამ ნაყოფი გამოიღო ბევრ დიდ თავად-აზნაურთა სახლებში, რადგან ვინც არა ჰყიდდა ყმებს, უფრო გამტკიცდა და გადასწყვიტა, არაოდეს გაჰყიდოს, რაგინდ ბევრი ფული დასპირდესთ; ხოლო ვინც ბევრს ჰყიდდა, ზოგმა სულ დასთმო, ზოგმა ცოტა, ზოგმაც დააპირა გაყიდვისათვის თავი დაენებებინა. ასეთი პირების რიცხვში ღირსია დავასახელოთ ამ პროვინციის ზოგიერთი შესანიშნავი მთავართაგანი, რომლებიც ჩვენი დიდი კეთილისმყოფელები არიან, მაგალითად როსტომ ჩხოტუა (Rostuon Scotua), რომლის დედას შირინი სპირდა და ბევრ გზის გავკურნეთ; სქირია მიქეია (Scheria Micheia) ავის სენით შვიდი წლის ავადმყოფი, რომელიც ქინა-ქინით გავკურნეთ ოცდა ათ დღეში; მისი ძმა კაკა. (Caca), რომელიც გავკურნეთ სხვა და სხვა სნეულეებისაგან. ამან არა მარტო გადასწყვიტა, აღარ გაჰყიდოს თავისი ყმები, არამედ აღსარებაც სთქვას და შეინანოს, რომ აქამდე ყმებს

– 180 –

ჰყიდდა; ქორთუაძე (Cortuaze), ნათესავი მიცვალებული დედოფლისა, რომელიც ბევრ გზის ავად იყო, ისე რომ მისი მორჩენის იმედი აღარავისა ჰქონდა და ჩვენგან განიკურნა. უწინ ჩვეულებად ჰქონდა მრავალი ყმაწვილების გაყიდვა, წრეულს კი ეცადა დაეხსნა ზოგიერთი გაყიდულები თავის ცოდვების მისატყვევლად. ჩვენი ცხოვრება ძლიერ შეუყვარდა“. (2).

ადვილად მისახვედრია, მისიონერების ასეთი კაცთმოყვარეობითი მოქმედება რაოდნად სასიხარულო უნდა ყოფილიყო იმ საბრალო, უმწეო და დაჩაგრულის ერისათვის, რომელიც ხდებოდა მსხვერპლად ამ დიდი უსამართლობისა. ეს ამბავი მალე ყველგან მოეფინა და ყველანი აღავსო ნუგეშით და სიხარულით. ერმა დაუწყო მათ ლოვა-კურთხევა იმ ზომამდე, რომ მათ ღვთის კაცები უწოდეს (Goruntis coccei), ღორონთის კოჩი). ეგრეთვე მათი სახლი შეიქმნა თავის სახსნელი და თავშესაფარი. ამ გარემოებას ხსენებულ წერილში იგივე პატრი იოსებ მოკლედ ასე აგვიწერს: „ჩვენი ქადაგება წინააღმდეგ ამ უსამართლობისა ეგრედ კარგად მიღებული შეიქმნა მთელს სამეგრელოში, რომ წრეულ ერთი შემთხვევაც არ ყოფილა თათართან ყმაწვილების გაგზავნისა, ჩვენი სახლი შეიქმნა თავშესაფარი გამოქცეული ყმაწვილებისათვის, რომლებიც გამოგვიგზავნეს თვით მათმა მშობლებმა, ივინი დაგვეცვა ჩვენის მფარველობით, რაკი იციან, თუ რაოდენი პატივისცემა გვაქვს მეფისა და სხვა აქაურ მთავრების წინაშე. ამიტომ იძულებული ვართ ყველანი მივილოთ, დავიცვათ და რამდენსამე დღეს ვასვათ-ვაჭამოთ“ (1). თავიანთი ქადაგებით მისიონერებმა თითქმის მთლად შეაყენეს ყმაწვილების თათრებზედ გაყიდვა, თუმცა კი ზოგიერთი არ იშლიდა გაყიდვას, მაგრამ არა თათრებზედ, არამედ ქრისტიანებზედ და სომხებზედ ჰყიდდნ.

დადიანისა და მისიონერების მოწმობით, ყმების გაყიდვა ძველის დროიდგანვე ჩვეულებად ყოფილა. ხოლო ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს დიდად გასაკიცხი ჩვეულება არ უნდა ყოფილიყო საქართველოში უწინა-

რეს მეთექვსმეტე საუკუნისა, რადგან ევროპის ძველი მწერალი არც ერთი იხსენიებს ამ გარემოებას. ეს ერის შემმუსვრელი სენი მაშინ გავრცელდა, როდესაც ოსმალებმა თავიანთი წყეული ფეხი შემოდგეს საქართველოში, თუმცა სპარსეთში ჰგზავნიდენ გაყიდულ ყმებს, მაგრამ იმდენს არა, რაოდენიც ოსმალეთში მიჰყავდათ. საბრალო ტყვეთა რიცხვი ყოველ წლივ ოთხი ათასზედ მეტი იყო, რომელიც მთელს საქართველოდგან გაჰყავდათ. ხოლო მისიონერები, ეგრევე მგზავრებიც მოწმობენ, რომ მარტო სამეგრელოდგან ყოველ წლივ ორი ათასზედ მეტი სული გაჰყავდათო. ეგოდენი ქრისტიანები გარდა იმისა, რომ

– 181 –

ომამულის აკლდებოდენ, სარწმუნოებასაც ერთიანად ჰკარგავდენ. ამ სამწუხარო მოვლენის მოწმე ლამბერტი თავის „სამეგრელოს აღწერაში“ ასე მოგვითხრობს: „რას გამო დიდად სამწუხარო სანახავია, რომ ასობით ქრისტიანი ყმაწვილები ქრისტიან პატრონებს მიჰყავთ და ჰყიდიან თათრებზედ, რომლებიც ყიდულობენ თუ არა, მაშინვე თათრულად აცმევენ თავიანთი ცრუ რჯულის აღსარების ნიშნად თითს ააშვერინებენ და ამითი ქრისტეს სარწმუნოების უარს ათქმევენებენ; ეგრეთვე აწყებინებენ თავიანთი თათრულის რჯულის და ჩვეულების სწავლას. ამას ყველას ჰყოფენ თვით ქრისტიანების წინ და ქრისტიანების ქვეყანაში უწინარეს კოსტანტინეპოლში წასვლისა. როგორც ყმაწვილებს, ისე ეპრობიან დედაკაცებს, რომლების ყიდვისათვის თათრები ფასს არ ზოგვენ, რადგან (როგორც არიან მომეტებულად მეგრელის დედაკაცები) დიდის სიმშვენიერით შემკულნი არიან: რისგამო თათრები თითოში ზოგჯერ სამას, ანუ ოთხასს მექინს აძლევენ“. (1)

ქართველი ერის ამ სულიერსა და ხორციელს უბედურებას მისიონერებმა ბევრად უშველეს; თუმცა სულ ვერ მოსპეს ჩვენი დიდათ მავნებელი სენი, მაგრამ ძრიელ კი შეასუსტეს; არაფერი დაზოგეს იმის აღმოსაფხვრელად. ვალდებული ვართ, ესეთი დიდი და საქვეყნო სიკეთე, მათი უზომო კაცთმოყვარეობა ღირსეულად დავაფასოთ.

სამეგრელოს მესამე უდიდესი წყეული იყო ნათლილების წესის დაუცველობა პირვანდელის სისრულით. ეს უფრო დიდათ მავნებელი იყო ერისათვის, რადგან ამ ნაკლს არავინ გრძნობდა, ამიტომ არავის მოსდიოდა ფიქრად მისი შველა. ამის მიზეზი ის იყო, რომ მღვდელი თვით არ ნათლავდა ბავშს და არც ტიბიკონის წიგნში ეწერა ის სიტყვები, რომლითაც სრულდებოდა ნათლილების საიდუმლო.

სამეგრელოში ნათლილების საიდუმლოს ასე უსრულებდენ თურმე: სამის, ანუ ოთხის წლის ბავშს (არა უჩვილესს წაიყვანდენ სარდაფში, სადაც მღვდელი ერთ ჭურჭელში წყალს აკურთხებდა, შემდგომ წაიკითხავდა ყველა იმ ლოცვებს, რაც წიგნში სწერია ნათლილებისათვის. რა გაათავებდა, წავიდოდა. მეტს არაფერს შვრებოდა. მერე ნათლია ბავშს სცხებდა მირონს, ხოლო იქ დამსწრენი მღვდლისაგან ნაკურთხს წყალში აბანებდენ ბავშს, თვინიერ რაიმე სიტყვის წარმოთქმისა. ამნაირად ასრულებდენ ნათლილებას. სამწუხაროდ, არც მათ წიგნებში წერებულა ის საჭირო სიტყვები, ურომლისოდაც არ შეიძლება ნათლილება შესრულდეს. ამ გარემოებას პატრი იოსებ ჯუდიჩი რომაში 1640 წ. მოწერილ წერილში ესრე მოგვითხრობს: „წრეულ ინება ღმერთმა და ხელში ჩაგვივარდა ტიბიკონის წიგნები, რომლებსაც ისინი უმეცრებით

ნათლიღების დროს კითხულობენ; ცხადად ვნახეთ, რომ მათში არამც თუ სწერია ამ საიდუმლოს შესასრულებლად საჭირო სიტყვები, არამედ ამისა სრულებით არაფერი ჰსცოდნიათ მღვდლებსა. როცა ამ საიდუმლოს სიტყვები მათის ენით დაწერილი მივეცით წასაკითხად, მათ გვითხრეს, რომ ეს სიტყვები არც გაგვიგონია და არც როდესმე წარმოგვითქვამს ნათლიღების დროსო. ზოგიერთმა ეპისკოპოსებმაც, რომლებიც სხვებზედ უფრო მეცნიერნი არიან და იციან ბერძნული ენა, გვაუწყეს ამ პროვინციაში შესრულებულის ნათლიღების უკანონობა იმ სიტყვების უქონლობის გამო. ამიტომ წრეულ გადავსწყვიტეთ, რათა საიდუმლოდ მოვნათლოთ ყველა ბავშები, დაწყებული შვიდის წლიდან, რომლებიც წინეთ მეგრელებს მოუნათლავსთ“. (1) ამგვარი ნათლიღებისა ბევრი ელაპარაკეს დადიანს, რომელმაც აღირჩია სამი ბერძნულში განსწავლული მღვდელი და მიანდო მათ, რათა გადაეთვალიერებინათ სამეგრელოს მღვდლების წიგნები და, რაც კარგი არ იქნებოდა, გამოერთმიათ. რა გადასინჯეს ძველი ხელთ ნაწერი წიგნები, ყველა ნაკლულოვანი გამოდგა, ამიტომ თითქმის ყველას გამოართვეს და თან აუკრძალეს ნათლიღების შესლულება. მისიონერებმა ეპისკოპოსებს გადასცეს ბერძნულიდან ნათარგმნი ქართულად ნათლიღების შესასრულებელი სიტყვები და იმათაც მთელს სამეგრელოში განაცხადეს ესა. ამნაირად უშველეს ამ დიდ დანაკლისსაც.

გარნა ეს არ კმაროდა, საჭირო იყო იმათთვისაც ეშველნათ, ვინც ამნაირათ იყვნენ მონათლულნი. ამიტომ დაიწყეს ამის ქადაგებაც, ყველას კარგად ჩააგონეს, რომ სულის საცხონებლად მიუცილებლად საჭირო იყო მიეღოთ ჯეროვანი ნათლიღება ხელმეორედ. მათი წინანდელი მტერი ეპისკოპოსი ალავერდელიც თანახმა იყო ამისა. თუ ამისა და თუ სხვა გარემოების გამო ალავერდელი პატრებს დაუმეგობრდა და მხარი დაუჭირა ერის ხელმეორედ კანონიერად მონათვლის საქმეში. ბავშვების დანათვლის გარდა მისიონერებმა, რა წააქეზეს ხალხი, დაიწყეს მონათვლა არა მარტო მდაბიო ხალხისა, არამედ მთავრებისა, მღვდლებისა, ეპისკოპოსებისა და თვით დადიანის მონათვლაც, თუ მხოლოდ, კანონიერად არ იყვნენ მონათლულნი. ამას თეათინელი სილო ესრედ აგვიწერს: „მოწინავე პირებთან არაფერი დაზოგეს, რათა კარგად დაერწმუნებინათ, რომ მათ მიერ მიღებული ნათლიღება, ნამდვილი ნათლიღება არ იყო; მათმა ქადაგებამ გასჭრა, რადგან ბევრმა უსმინა რჩევა და კიდევ მოინათლნენ და მით განიწმინდნენ ადამის ცოდვისაგან. ამ მონათლულთა შორის ზოგიერთი ეპისკოპოსებიც იყვნენ და ბევრი წარჩინებულთაგანიც; ეგრეთვე იყო მთავარი მოურავი, რომელსაც ვეზირს უწოდებენ. ამისვე მაგალითს მიჰბამა თითქმის მთელმა მისმა სახ-

ლობამ. არა ნაკლები გულმოდგინება გამოიჩინა თვით მთავარმა დადიანმა, თვითან რა განსპეტაკდა ზეციერის ემბაზისაგან. თავისი მაგალითით ბევრი იძულებულ ჰყო მიეღოთ ნათლიღება“. (1)

იმ დროებში დადიანის სანახავად სამეგრელოში მოსულიყო ბერძნის ეპისკოპოსი კირილე, ტრაპიზონის მიტროპოლიტი, რომელიც პა-

ტრებმა თავიანთი ბჭობით და ქადაგებით გადაიყვანეს კათოლიკობაზედ. როდესაც ისინი მღვდლებს მონათლავდენ, მაშინ ის მიტროპოლიტიც ხელახლავ აკურთხებდა ამ მღვდლებს. ამავე ნაირად იქცეოდა ალავერდელიც. ესრედ რაც შეეძლოთ თუ დიდს და თუ პატარას, ხელმეორედ ნათლავდენ. ამ საშუალებით ერი საუკუნო დაღუპვისგან იხსნეს. რადგან ეს ამბავი მეტად ყურადსაღებია, ცოტა ვრცლად მოვიყვანთ აქ პატრი იოსებ ჯუდიჩის სიტყვებს, ვინაიდან თვით იგივე იყო ერთი მომქმედი პირთაგანი. „ღმერთმა ეგოდნათ ძალა მისცა ჩვენს სიტყვებს, რომ ბევრი კაცი და ბევრი მღვდელი მოინათლა; უფრო შესანიშნავი ის არის, რომ ორი ეპისკოპოსი ჯეროვნად მოინათლნენ და ხელახლავ ეკურთხნენ მღვდელ-ეპისკოპოსად. ეგრეთვე ამ ბოლო დროებში მთავრის ვეზირმა, რომელსაც ჰქვია პაპუა წულიკია (Papua Zulachia), დადიანის შემდგომ მეორე პირმა, ჩვენი ჩაგონებით გადასწყვიტა მონათლულიყო. რადგან ექვი ჰქონდარომ კიდეც უქმად არ მოენათლათ, ერთი ჩვენთაგანი იხმო, რათა დასწრებოდა და ენახა, ყველაფერს კარგად ასრულებდენ, თუ არა... ვეცადეთ და კიდეც შევიძელით, ზოგიერთნი წევრნი მისის სახლობისა მონათლულიყვნენ... ამ ბოლო დროს რა ველაპარაკე მათ კათალიკოსს (მალაქია) ნათლილების უქმობაზედ, ჩვენდა სასიხარულოდ, დაგვყვა და კიდეც მოინათლალა და ხელმეორედ ეკურთხა. ამასაც დავუმატებ: ამ საქმემ იქამდე მიაწია, რომ ერთი უპირველესი მთავარი და გამოჩენილი სამეგრელოს მდიდარი დავიყოლიეთ, რათა მოენათვლინებინა თავის ქვეშევრდომთათვის ბავშვები და შეესწავლებინა ყველა თავის ქვეშევრდომ ნღვდელთათვის ნათლილების შესასრულებელი წესები და სიტყვები, როგორათაც საიდუმლოების კანონიერი შესრულება მოითხოვდა“. (1)

მასიონერებს თავიანთ წერილებში ბევრი მაგალითი მოჰყავთ ზოგიერთი პირების მონათვლისა, რომ პირველად თურმე არ თანხმდებოდენ. ყველას მოყვანას არ გამოვყვებით. მხოლოდ მოვიხსენიებთ, რომ მარტო ზემოდ ხსენებულმა პატრმა ქრისტეფორე კასტელიმ ათიათას კაცზედ მეტი მონათლა. ამას მოწმობს, სხვათა შორის, მისი ცხოვრების დამწერიც. (2) როცა მშობლების წინააღმდეგობის შიში ჰქონდათ, მაშინ მისიონერები ექიმობას მოიმიზეზებდენ და ბავშვებს საიდუმლოდ ნათლავდენ. ასე რომ ნათლილების ნაკურთხ წყალს ბავშვების წამალს უწო-

– 184 –

დებდა ხალხი, რადგან ბევრ გზის მომხდარა, რომ ბავშვები ნათლილებით ზოგიერთის სნეულებისაგანაც განკურნებულან. ხოლო როდესაც რაიმე წინააღმდეგობის შიში არ იყო, მაშინ მათ ცხადად ნათლავდენ ეკკლესიაში დიდის გამოჩვენებით.

მეგრელები არა ნაკლებ ცდებოდენ აღსარების საიდუმლოში. თუმცა ეს საიდუმლო ერთიან მოსპობილი არ იყო, მაგრამ ძრიელ ნაკლებად სრულდებოდა. როგორც ნათლილებისა, ისე არც ამ საიდუმლოს შესრულების წესი იცოდენ სავსებით მღვდლებმა. როგორც ხსენებული პატრი ჯუდიჩი მოგვითხრობს, ამის წესიც დაუწერეს ქართულად ესრეთ: მიგეტვენენ ცოდვანი შენნი სახელითა მამისათა და ძისათა და წმინდისა სულისათა ამინ. (3) ეგრეთვე ერშიაც გავრცელებულიყო ეს შეცთომილება, რომ აღსარების ადგილს დაიჭერდა რომელიმე კეთილი საქმე. ამიტომ მარტო დაქორწინებისა და სიკვდილის დროს ამბობდენ აღსა-

რებას ზოგიერთნი. ხოლო ზოგნიც სიკვდილის დროს მარტო წმიდა ზიარებას იღებდენ თვინიერ აღსარებისა. ამიტომ ბევრს ეცადნენ მისიონერები და ჩააგონეს თუ მღვდლებს და თუ ერს საიდუმლოს უმთავრესი საჭიროება. ასე რომ მალე დააწყებინეს ბევრს ხშირად აღსარების თქმა. ხოლო, იმათ ვინც გაკათოლიკებულნი და მათი ხელმძღვანელობის ქვეშ იყვნენ, დაიწყეს აღსარების თქმა თხუთხმეტ დღეში ერთხელ და ეგრეთვე ყოველ დიდ დღესასწაულში. (1)

როგორც არა ერთხელ გვითქვამს, ეპისკოპოსი ალავერდელი, კათალიკოსის შემდეგ პირველი პირი იყო, რომელიც წინეთ თუ ქართლში, თუ გურიაში და თუ სამეგრელოში, დიდად ემტერებოდა მისიონერებს, რადგან მთაწმინდაში ბერძნებისგან ჩანერგილი ჰქონდა ლათინების მიმართ

სიძულილი. იგი ჯერ გურიაში დაიძლია პატრი ანტონ ჯარდინას ბჭობით სული წმიდის გამომავლობისათვის. ერთ დღეს თურმე გზა დაეკარგა ტყეში და თავისი მხლებლებითურთ დაღამებულზედ მიაწყდა მისიონერების სახლს ჭიპურიაში, სადაც დიდის პატივით მიიღეს მისიონერებმა და მოეპყრნენ გამოუთქმელის სიყვარულით. ალავერდელმა რა ნახა მათი ზომიერი, მწირი და კეთილი ცხოვრება, ძრიელ მოეწონა და იმ დღედგან ძრიელ შეიყვარა პატრები, ასე რომ იგინი ხშირად თავის სუფრაზედ ჰყავდა და აღარ უნდოდა მათი მოშორება. ხშირად ესაუბრებოდა მათ სარწმუნოებისათვის და გაიხადა ისინი თავის ერთგულ მოყვარედ და მრჩეველებად. პირველად ძალიან გააძნელა მათთან შეერთება; მაგრამ ბოლოს კი შეუერთდა და მიიღო კათოლიკობა. როდესაც დასწულდა, დაიბარა პატრები, მათგან მიიღო წმიდა საიდუმლო და ყველას წინაშე აღიარა, რომ მას ნებავდა სიკვდილი იმ სარწმუნოებაში, რომელიც იქადაგეს წმ. პეტრემ და პავლემ. ესრეთ დაასრულა თავისი

– 185 –

სიცოცხლე. ამას მოწმობს ხსენებული მისიონერების წერილებიდა ეგრეთვე ლამბერტიც. (1).

ზემოდ დასახელებულ გაკათოლიკებულ ტრაპიზონის არქიეპისკოპოსსაც დიდი მონაწილეობა მიუღია მისიონერებთან ერთად კათოლიკობის გავრცელებასა და ერის განსწავლაში. ამიტომ უადგილოდ არ მიგვაჩნია, აქ ვრცლად მოვიყვანოთ იმის შესახებ წერილები, რაიც მიუწერია რომაში პატრი ქრისტეფორე კასტელის.

„თქვენო ყოვლად მაღალ ღირსებავ.

„საჭიროდ დავინახე ამ შემთხვევაში თქვენთან გამომეგზავნა თქვენი ყოვლად საყვარელი შვილი მამა კირილე, ტრაპიზონის არქიეპისკოპოსი. აგერ რავდენიმე წელიწადია, ჩვენთან შრომობს ამ ვენახში და კარგადაც გამოვსცადე, რომ ძრიელ გულმოდგინეა რომის წმიდა კათოლიკე სარწმუნოების მიმართ. იმედი მაქვს, პაპმა სიამოვნებით ინახულოს. ამ პატიოსან ეპისკოპოსს აზრად ჰქონდა მანდ მოსულიყო, პაპის უწმიდეს ფერხთა მთხვეოდა და მანდვე ჩვენის წმიდა სარწმუნოების აღსარებაში დაესრულებინა თავისი ცხოვრება, თუ ჩვენი უნეტარესი მამა სხვა ნაირად განკარგულებას არ მოახდენდა. მეც ესე ვურჩიე. ამიტომ მას დიდად გავედრებ თქვენს უმაღლესობას. თუმცა ჩვენს მამა უფროსს მივსწერე, მაგრამ თქვენც მოგახსენებ ამის ერთს შესანიშნავ საქმეს, რომელიც, სხვათა შორის, ჩვენს მხარეში იმოქმედა და აი

რას: წმიდა გიორგის დღეობა იყო, რომელსაც დიდის ამბით ასრულებენ და ამ სამეფოს ყველა კუთხიდან ესწრებიან იქ მოხდენილი ცრუ სასწაულს გამო. რავდენიმე დიდებულ პირთან ერთად წავიდა იქ ეს პატიოსანი არქიეპისკოპოსიც, რათა ეწირა დიდის გამოჩვენებით. როდესაც ტრაპეზის წინ იმოსებოდა, გაიმართა მის წინააღმდეგ ხმაურობა, წინ წამოდგნენ ზოგიერთი ეპისკოპოსნი და კერძოდ ალავერდელი, წალენჯიხელი ეპისკოპოსი და სთქვა: რას შვრებით მორწმუნენო, ეს მწვალებელი და პაპისტია თავის მოძღვრების გამო, რომელსაც ასწავლის; ამიტომ სრულებით არ უნდა მივუშვათ, ჩვენს ეკლესიებში სწიროსო. მერმე მიუბრუნდა არქიეპისკოპოსს და ძრიელ უშვერი სიტყვები უთხრა: არაოდეს მივუშვებ, ვინმე ცრუ წინასწარმეტყველმა და მწვალებელმა კათოლიკემ სწიროს ამ ტრაპეზზედ. არქიეპისკოპოსმაც უპასუხა: მე მწვალებელი არა ვარ, არამედ ჭეშმარიტი კათოლიკე, ვქადაგებ და ვასწავლი სწორედ იმ მოძღვრებას, რომელიც ბერძნის და ლათინის ყველა წმიდა მამებმა ასწავეს. ალავერდელმა დაუმატა: თუ მწვალებელი არა ხარ, მამ შეაჩვენე პაპიო. არქიეპისკოპოსმაც მიუგო: პაპს შეჩვენების ღირსი არაფერი უმოქმედებია. მას პატივი უნდა ვსცეთ, როგორც ქრისტეს მონაცვლეს და წმიდა პეტრეს ჭეშმარიტს მო-

– 186 –

საყდრესო. მაშინ ალავერდელმა უფრო ხმა მაღლივ დაიძახა, მე არა ვსთქვი, რომ ეს პაპის მიმდევარია მეთქი. მერმე უთხრა თავის ზოგიერთ მღვდლებს და დიაკვნებს, გააძიეთ ეკლესიიდანაო. იგინი ლომებივით მისცვივდნენ, დაუწყეს გლეჯა შესამოსლისა, წვერისა და თმებისა და ხელის კვრით და შეურაცხებით გაიყვანეს გარეთ. მასთანვე უთხრეს ხალხს: გაუფრთხილდით ამ გაფრანგებულ მგელს, რომელიც აქ მორწმუნე ბერძნის სახით მოსულა, რათა თქვენ შეგაცდინოსთო. ამ პატიოსანმა ეპისკოპოსმა ყველა ეს შეურაცხება იტვირთა ეგოდენის სიმდაბლით და მოთმინებით, რომ ყველა იქ დამსწრენი განაკვირვა. ხალხი თუმცა კმაყოფილი დარჩა, რომ შეიტყო მისი გაფრანგება, მაგრამ ალავერდელს კი არ მოუწონეს საქციელი, რადგან არ დაზოგა არც ასეთი ღირსეული პირი და არც დაერიდა წმიდა ადგილს და დღესასწაულს. განსაკუთრებით მთავარი უფრო გაწყრა და გაჰკიცხა ალავერდელის ასეთი საქციელი: არც მიიღო მისგან ბოდიშის მოხდა. რადგან ეს მუდამ ამ არხიეპისკოპოსთან დაიარებოდა და ჰკითხავდა წმიდა სარწმუნოების ძნელი საგნების განმარტებას, ესეც უფრო სიმხნით და უფრო გულახდილად ასწავლიდა ჭეშმარიტებას, როგორათაც შეჰფეროდა ვინმე ნამდვილ მისიონერს. გარდა ამისა, გვირგვინი დაგვადგა ამ ეპისკოპოსმა და თავისი მოძღვრებით და ავტორიტეტით მთელი სამთავრო აღძრა იქამდე, რომ ხალხი აღიარებს თავის შეცთომილებას სარწმუნოების მხრივ. ამიტომ მას უფრო უსმენენ, ვიდრე ჩვენ. მოინათლნენ მეტად შესანიშნავი პატა ლოკოკია და ორიც ეპისკოპოსი: ერთი სვერელი (Sverelli) და მეორე დრანდელი (Dandrelli). მეფემაც სურვილი გამოაცხადა მონათვლისათვის. თუ ხსენებული ალავერდელი არ ყოფილიყო, შეიძლება, აქამდე ესეც მოგვენათლა. ალავერდელი მუდამ ჩვენი დიდი მტერი იყო. მე ბევრი მავნო, როდესაც გურიში ვიყავი. დანგრევინა ტრაპეზი, საცა მე მეწირა. როგორც ამბობენ, ამის შეგულიანებით იყო, რომ მთავარმა ვახტანგ გურიელმა ყველაფერი წამარ-

თვა, დამატყვევა და იძულებულ მყო იქაურობას გავშორებოდი. ყველას აქ მოკლედ მოხსენება შეუძლებელია.

შემდგომ არქიეპისკოპოსი მოვიდა, მნახა და ყველაფერი მომითხრა (რაც უკვე წინათვე შეტყობილი მქონდა) და მოხარული იყო, რომ ესრეთი შეურაცხყოფა მიიღო. რომის წმიდა სარწმუნოებისთვის წვერი და თმები დაგლეჯილი ჰქოდა და პირისახე დაკაწრული; დაჰკარგოდა ფილონის ოქროს ღილი და მოსასხამი; მისი წიგნები სულ დაეგლიჯათ. მეც გადავებვი და მიუალერსე, რაოდენათაც კი შემემლო და წიგნებიც უშოვე. წავიდა ჩემგან და განაგრძო სასუფევლის გზის სწავლება ამ ტყეებში, საცა ხშირად არაფერი აქვს საჭმელად და მარტოც სტოვებენ,

– 187 –

ვისაც მიჰყავსთ იგი, რისგამო დიდს შეწუხებას ტვირთულობს. რადგან პატრი ჯულიჩე მანდეთ მოდის, მასვე შეუძლია ყველაფერი მოახსენოს თქვენს უმაღლესობას, თუ სასიამოვნოდ დაურჩა. ამიტომ მეც იმას მივანდობ ამის შესახებ ვრცლად მოხსენებას. უმდაბლესად ვემთხვევი თქვენს მარჯვენას და დავშთები თქვენი უერთგულესი მონა.

„14 ნოემბერს 1642 წ. ქრისტეფორე კასტელი. სამეგრელო-დგან“. (1)

ამ არქიეპისკოპოსის გამო ქრისტეფორე პაპსაც სწერს ამ წიგნს.

„უნეტარეს მამაო,

„ვნატრობდი, წმიდა მისიონის ზოგერთი საჭიროების გამო, მოვსულვიყავი თქვენი უწმიდესობის ფერხთა წინაშე, მაგრამ სნეულების მიზეზით ველარ შევიძელი. ამიტომ ვგზავნი ჩემზედ უდიდეს ერთ თქვენს შვილს, რომელიც არის ტრაპიზონის არქიეპისკოპოსი, თქვენი მეტად ერთგული და რომის წმიდა კათოლიკე სარწმუნოების დიდი მორწმუნე, როგორათაც გამოვსცადე, ვინაიდგან მრავალი წელიწადია, რაც ეს ჩემთან შრმრგს ამ ვენახში.

„მანდეთ იმ აზრით მოდის ეს ღვთის მონა, რომ აქეთ აღარ დაბრუნდესა, თუ თქვენც ინებეთ. ვევედრები თქვენს უწმიდესობას, ეწიოთ მას ყოველ საჭიროებაში.

„ათაბაგი ელემა, სპარსეთის დედოფალი, რომელიც შვიდი წელიწადი ჩვენი სულიერი შვილი იყო გურიაში, როდესაც მე იქ ვიყავი, ისპაჰანში მიბარებს თავის სულისა და ეგრეთვე თავისი მხლებელი ქალბატონების სულთა შესაწევნელად, როგორათაც თქვენს უწმიდესობას მოახსენებს შმა ფრანჩისკე პესტიკა, რომელსაც ჩემს მაგიერ მოჰყავს თქვენ ფერხთა წინაშე ზემოხსენებული არქიეპისკოპოსი. თუ შეიწყნარეთ ჩემი სათხოვარი, უმდაბლესად გთხოვ იქ წასადები საჩუქრებიც მიბოძოთ, რათა არავითარი დაბრკოლება მომეცეს. დასასრულ ვემთხვევი თქვენ წმიდა ფერხთა და მდაბლად ვითხოვ თქვენს კურთხევას.

„თქვენი უწმიდესობის მდაბალი მონა, ქრისტეფორე კასტელი.

„სამეგრელოდგან, ვი ოქტომბერს, 1642.“ (1)

ამავე რიცხვით კარდინალსაც სწერს ის პატრი და კვალად ავედრებს ამ არქიეპისკოპოსს, ეგრეთვე ბოდიშს ითხოვს, რომ სასწავლელად ვერ გაგზავნა რომაში ქართველი ყმაწვილები, როგორათაც მოეთხოვა კარდინალ ონოფრიოს, თუმცა მზად ჰყავდა ოთხი გურიიდგან მოყვანილი თავისვე მონათლული ყმაწვილი. ვერ გაუგზავნა იმის გამო,

რომ მათი წამყვანი არავინ ყოფილა.

– 188 –

იმავე დროს იგი საერთო უფროსს ინგოლის უგზავნის ერთ მოხსენებას, რომელშიაც სხვათა შორის ამბობს შემდეგს:

„ალავერდელმა ეპისკოპოსმა, რომელმაც ყველაზედ უმეტესი შეურაცხება მიაყენა ჩვენს ტრაპიზონელს არქიეპისკოპოსს, შეინანა თავისი შეცდომილება, შეურიგდა მას და დაუნეგობრდა ისე, რომ ახლა არ იცის, თუ რა ჰქმნას. ჩვენსას მოდის და წირვას ისე მოკრძალებით სმენულობს, რომ ყველას სამაგალითო ხდება. საცა იყო, ყველგან აქებს ლათინის მოძღვრებას, ძრიელის სასოებით და მოკრძალებით სწირვენო. ერისათვის ეკითხა, თუ ყველა ღვდლები ასე სწირვენო.

„ამ სამეფოს კათოლიკოსი უკვე მობრუნდა იერუსალემიდან, საცა შარშან წავიდა, იქაური ბერძნების მიერ მონათლულიყო, რადგან ჰგონია იმათ სხვებზედ უფრო კარგათ იციან ნათლილების შესრულებაო. მოვიდა თუ არა, მაშინვე მიმართა ჩვენს არქიეპისკოპოსს, რომელიც აღარ მოშორებია მას, რომელი, მოიყვანა კიდეც ჭეშმარიტების გზაზე. ინებოს ღმერთმა, ამ ჭეშმარიტებაში გასძლოს.

„ეგრეთვე ლაპარიას (Laporias) მოძღვარი ვერჩული დიდად პატიოსანი 60 წლის მღვდელი, სარწმუნოებით ჩვენი დიდი მტერი იყო. ბოლოს კი ერთმა ჩვენთაგანმა კრგად ჩაახვდინა და დაიყოლია. მთხოვა, მომენათლა. რავდენიმე დღეა მოვნათლე და ვუცდი ტრაპიზონის არქიეპისკოპოსს, მღვდლობის კურთხევა განუახლოს, რათა გულდასმით განავრცოს თავისი სამსახური. წრეულ ოთხმოცამდე ბავში მოვნათლეთ. ზოგი ამ მონათლულთაგანი უკვე სასუფეველში გაფრინდა.

„ლაპორია, 30 ოქტემბერი 1642. ქრისტეფორე კასტელი“ (1)

თუმცა პატრების მტრობაზე ხელს არ იღებდენ ბერძნები, მათი მისიონის წარმატებას, რაოდენათაც შეეძლოთ, აპრკოლებდენ და მათ მწვალებლებად სახავდენ, პატრები მაინც უფრო პატივცემულნი იყვნენ ყველასაგან, ყველანი უსმენდენ მოძღვრებას და მისდევენ მათ გზას. პატრი იოსებ ჯუდიჩი, 1640 წ. რომას გაგზავნილ წერილში (ამ თარიღით ორი ვრცელი წერილი გვაქვს ამ პატრისა), სხვათა შორის, მოგვითხრობს: „ამ პროვინციაში მთელი ხალხი თუ მთავარი, თუ წარჩინებულნი და თუ მდაბიო მოციქულებრივის წმიდა ცხოვრების კაცებად გვრაცხენ, ისე რომ მათი თქმით ჩვენი მსგავსი არასოდეს მოსულა ამ მხარეს. მაინც კი ბერძნების მოქმედებით ყველას ჰგონიათ, რომ ჩვენ სხვა სარწმუნოება გვაქვს... გარნა არა ნაკლებია, ვინც ჩვენ მოვიმხრეთ ჩვენის ცხოვრებით და განვამტკიცეთ ქადაგებით. იგინი გულწრფელად აღიარებენ და ამბობენ, რომ მხოლოდ ჩვენი სარწმუნოება არის ჭეშმარიტი, მართალი და რომ მსოფლიო მწყემსი მთელის ეკკლესიისა არის რომის

– 189 –

პაპი და არა სხვა და აგრეთვე მარტო ფრანგებს აქვსთ ორი თვალი, რათა გაარჩიონ ღვთაებრივი და კაცობრივი საგნები, სხვა მთელი ქვეყნის კაცებს კი მარტო ერთი თვალი აქვსთ, რაისგამო სიბრმეში არიანო. განსაკუთრებით ამ წელიწადს ჩვენმა კეთილის მყოფელმა ბარძიმ

ვაჩნაძემ, რომელიც არის ბრძენი და უკეთილშობილესი, საჯაროდ აღი-
არა, რომ დღეს რომის პაპია წმიდა პეტრეს მოსაყდრე და მსოფლიო
მთავარი ქრისტიანეთა და სხვებს საქმიანად უჩვენებდა, რომ იგი მას
ულრმეს პატივსა სცემდა. დადიანის ცოლის ძმამ სუფრაზედ სთქვა, რომ
პატრები აღიარებდნენ ჭემმარიტს ქრისტეს სარწმუნოებას, მე კი ჩემის
ქვეყნის მცხოვრებლებითურთ შემცდარი ვარო. ჩვენმა კეთილის მყოფელ-
მა, წარჩინებულმა თავადმა კაკუ შელიამ იმდენად შეითვისა ჩვენი სარწ-
მუნოება, რომ ავად გახდა თუ არა, ერთ ჩვენს პატრს ევედრა, მის-
თვის ლოცვები წაეკითხა და სახლშივე წმიდა წირვაც ეთქვა... დასა-
სრულ აღარას ვიტყვი მათთვის, რომლებიც მოქცეულნი არიან და
რომელნიც საშუალო წოდებას ეკუთვნიან. იმათი რიცხვი მრავლისგან
უმრავლესია. ხოლო დავასახელებ უდიდესი თავადის გიორგი მიქელეიას
მეუღლეს, რომელიც მამიდა (ანუ დეიდა) არის დადიანისა. იმან ორ
ჩვენ მისიონერთან ვრცელი ლაპარაკის შემდგომ ჰსთქვა, ფრანგის
მონაზონები არიან ღვთის ჭემმარიტი მსახურნი და არა ჩვე-
ნიო“ (1).

ერი ასეთის პატივისცემით იმიტომ ეპყრობოდა პატრებს და გულ-
მოდგინედ იმიტომ ისმენდა მათ სწავლა-ქადაგებას, რომ თვით მეფე
ამღევდა მაგალითს. რამდენი დრო გადიოდა და უფრო დაახლოვებით
ეცნობოდა მეფე მისიონერებს, იმდენი უფრო მისი სიყვარული და პა-
ტივიც მატულობდა და ძლიერდებოდა. ფრანგების მიმართ პატი-
ვით და სიყვარულით ყველა საქართველოს მეფეებს გადააჭარბა. ამი-
ტომ პატრებიც მას თავიანთ წერილებში მუდამ დიდის ქებით, პატი-
ვით და სიყვარულით იხსენიებდნენ; ეგრეთვე მის გულითად სიყვარულს,
მათზედ სრულს მინდობილობას და პატივს ხშირად ასახელებენ პ. იო-
სებ ჯუდიჩი თავის წერილებში (1640 ე.) სხვათა შორის ამ ამბავს მო-
გვითხრობს: „ხშირად თავისი ამალით (Corte) მოვიდოდა და ჩვენს ახლოს
დასდგამდა თავის კარავს ჩვენის სიყვარულისათვის, რათა უფრო ადვი-
ლად ესაუბრნა ჩვენთან და თავისთან მიხმობით არ შევეწუხებინეთ.
ხშირად დაწვრილებით ვლაპარაკობთ სხვა და სხვა სასარგებლო საქმი-
სათვის და ყველაფერს გულმოდგინებით ისმენს. როდესაც თავისი სამე-
ფოს ერთი ადგილიდგან მეორეს გადადის, მუდამ, თავის მხლებლებით
სტოვებს პირდაპირ ერთ გზას და ჩვენთან გამოივლის ხოლმე ჩვენ სა-

ნახავად და ჩვენთან სალაპარაკოდ. *) ხშირად გვესაუბრებოდა საუკუნო
ცხოვრებისათვის. ჩვენის ავადმყოფობის დროს განგებ მოვიდა და გვნა-
ხა, ეგრეთვე დაგვარწმუნა, რომ მზათ იყო ყველაფერი აესრულებინა,
რასაც კი ვინატრებდით. თავისი ერთგულება ბევრ გზის დაგვიმტკიცა,
უფროსი ერთად თავისი შვილების და დედოფლის უქეიფობის დროს.
რადგან ხშირად მოუხდებოდა სახლიდგან განშორება სხვა და სხვა საქმეების
გამო, ამისთვის ბევრგზის პატრებს აყენებს თავის სახლის პატრონად.
მათ აბარებს თავის ცოლსა და შვილებს და უბრძანებს ყველას, პატ-
რებს დაემორჩილონ და მათ ბრძანებას არავინ გადავიდეს. როდე-
საც უქეიფოდ არის, სხვა არაფერს სჭამს, თუ არ პატრების გაკეთე-
ბულს და მათი ხელით მირთმეულს. იმ დროს ყველა თავის სიმდიდრეს
ოქროს, ვერცხლეულს და სხვა დანარჩენ ნივთებს მათ აბარებს, რადგან
მეტისმეტეი ნდობა აქვს. მისი პატივისცემა ეგოდენია, რომ ერთხელ

დიდი წვეულება გამართა, 1000 კაცამდე ჰყავდა მოპატიჟებულ. იმის გამოსაცხადებლად, რომ პატრები შინაურები იყვნენ, იგინი დასხა დედოფალ-

თან და მის მოახლე ქალბატონებთან ერთად. როდესაც რაიმე ეჭვი აქვს ან მთავრობის გამგეობის, ან საქმეების წარმოებისა, ან კიდე სარწმუნოებისა და საზოგადო საქმისა, მუდამ პატრებსა სთხოვს რჩევას. ერი რა ხედავს, მთავარი ასე გვენდობა და მასზე ჩვენ დიდი გავლენა გვაქვს, მუდამ ჩვენ მოგვმართავს გაჭირების დროს, რათა ვუშუამავლოთ მთავართან და იმედიც აქვსთ, ყველაფერი გაურთიოთ”... (1)

მისიონერების ესრეთი დაახლოვება და ზედგავლენა დადიანზე და ამისი უზომო პატივი და სიყვარული სარწმუნოებისათვის უმნიშვნელოდ არ დარჩენილა. ვინაიდან მისიონერების ყველა შრომის უმთავრესი მიზანი იყო კათოლიკობის გავრცელება არა მარტო მდებარე ხალხში, არამედ თვით მთავრებშიაც, ამისთვის მისიონერები, ცხადია, არაფერს დაზოგავდნენ დადიანის გაკათოლიკებისათვის. არც დადიანს უნდა აღმოეჩინა დაბრკოლება, რადგან მათ წმიდა კაცებად სცნობდა. მათთვის რომ არ დაეჯერებინა სასულიერო საქმეებში, მაშინ მისი სიყვარული, ნდობა და პატივი სულ უსაფუძვლო და მოჩვენებული იქნებოდა. საბუთი არა გვაქვს, დადიანს გულგრილობა დავსწამოთ. რა სცნო მეფემ როგორც ზემოდ ვსთქვით, რომ კანონიერად არ იყო მონათლული, მოინდომა მონათვლა. ამას ზემოდ ხსენებული სილო ასე მოგვითხრობს: „მეტადრე არქანჯელო ლამბერტის მიერ რა სცნო, რომ თავისი ბერძნებისგან **) კანონიერად არ იყო მონათლული, ლათინის წესისამებრ

---

*) ლევან დადიანს ეს საკვირველი ჩვეულება ჰქონია, რომ ერთ ადგილს ორ სამ დღეზედ მეტს არ გაჩერდებოდა ხოლმე; მუდამ დაიარებოდა თავის სამთავროში.

**) აქ ქართველები იგულისხმება.

მონათლა“. (2) ამით გზა გაეხსნათ და მალე განასწავლეს დადიანი კათოლიკე სარწმუნოების სხვა დანარჩენ კითხვებში. ამ გარემოებამ უზომო ზედგავლენა იქონია დადიანის ცხოვრებაზედ, რადგან დადიანი, როგორც ძლიერი და მარჯვე იყო, ისე ზევრ უსამართლობასაც მოქმედებდა, როგორითაც ცხადად სჩანს მისი ისტორიიდან. ხოლო როდესაც კათოლიკობა მიიღო, მისგან შემდეგში ესრეთი უსამართლობა სრულებ აღარ გაგონილა. სულ სხვა ნაირ ქრისტიანულს გზას დაადგა, ეგრეთვე დაიწყო მხნედ დაცვა კათოლიკე სარწმუნოებისა და მისი მფარველობა. ამას ხსენებული ისტორიკოსი ასე მოგვითხრობს: „მეფემან ლევან დადიანმა რა მიიღო სრულებით კათოლიკე სარწმუნოება და შეიქმნა ახალი კონსტანტინე, ანუ თეოდოსიო, ხშირად ხმლითაც დაიცვა მიღებული სარწმუნოება. ამ ნათლილების წყალმა, როგორც საგლეს განუზნია თვალთა სიბნელე, იმასაც ისე გაუწმინდა მხედველობა, რომ სხვას აღარაფერს ხედავს, თუ არ რომის სარწმუნოებას, სხვას არაფერს ნატრობს, თუ არ რომის პაპის ნახვას, რათა მის ფერხთა ემთხვიოს და მის წინაშე აღიაროს კათოლიკე სარწმუნოება, რომელიც უკვე მიიღო. რა შემოვიდა სარწმუნოებაში საიდუმლოების კარით - ნათლილებით, დიდი გულმხურვალება და მომზადება გამოიჩინა სხვა ყველა დანარჩენ საიდუმლოებისათვის, რომლებშიაც ძრიელ გაწვრთნილია“. (1)

ამ დროებში დადიანსაც მოუვიდა პაპის ბულა (წიგნი) პროპა-

განდის კოლლეგიის დაარსების შესახებ. ამ ბუღლით პაპი იწვევდა ყველა ტომის ხალხსა, გაეგზავნათ ყმაწვილები პროპაგანდის სკოლაში გასაწვრთნელად კათოლიკე სარწმუნოების მოძღვრებაში. რადგან იმ ბუღლაში სხვა არაფერია ამის გარდა, საჭიროდ არა ვრაცხთ აქ მოვიყვანოთ. პატრებმაც ურჩიეს დადიანს პასუხი ეგო ამ მიწვევაზე და ყმაწვილები გაეგზავნა. ეგრეთვე მოახსენეს, ჩვენ ამას წინათ მოგართვით პაპის წერილი და იმისი პასუხი ჯერ არაფერი მიგიწერიათო. დადიანმა ჰკითხა, თუ რა იყო საჭირო და როგორ უნდა მოქცეულიყო პაპისათვის შესაფერი პატივის მისაგებად. მათაც ურჩიეს, რომ წიგნთან ერთად ერთი ვინმე გაეგზავნა, როგორც თვითვე შეჰპირებოდა წინად. რადგან საამისოდ პატრების უკეთესი არავინ ჰყავდა, გადასწყვიტა თავის ელჩად გაეგზავნა პაპთან პატრი იოსებ ჯუდიჩი და წიგნიც გაეტანებინა. თავისი აზრი განუცხადა იმ პატრს და წასვლის დროს ასე გაისტუმრა: „ღვთის მსახურო მამაო და ამ სამთავროს ანგელოზო, თქვენ კარგად იცით, რომ, ჩვენი სამღვდელოების უმეცრებისა გამო, რა დიდ ხანს ვიმყოფებოდით სამწუხარო სიბნელეში, ვინაიდან უდიდესი სიბრძნე აღარ შეიძლებოდა, რომ ნათლილებას ვსცნობდით ცხოვნებისათვის საჭირო საიდუმლოდ და მას კი სინამდვილით არ ვღებულობდით; აღსა-

– 192 –

რების საიდუმლოს ვსთვლიდით საჭიროდ ცოდვების მისატყვევლად, თქმით კი არ ვამბობდით და გვეგონა, რომ საკმელის კმევა, ანუ მისი მზგავსი უბრალო კეთილი საქმე მის ადგილს დაიჭერდა და ცოდვებს შეგვინდობდა. სარწმუნოების კითხვებში ჩვენი შეცდომა დიდი იყო, თქვენც კარგად უწყით. ახლა ვსტირი უმეცრებით ეგოდენ დაკარგულ სულთათვის. გარნა, მაღლობა ღმერთს, თქვენის შემწეობით დავადექით ჭემმარიტს ნათელსა, უფროსი ერთად მე, რომელიც ვარ უმწვერვალესი თავი ამ ჩემის სამღვლობელისი. ამიტომ ჩემს მოვალეობად ვსთვლი, რომ არა მარტო ჩემის, არამედ ყველა ჩემის ქვეშევრდომების სახელითაც თქვენ გაგზავნოთ რომის პაპთან, რომელიც უმწირვალესი თავია მსოფლიო ეკკლესიისა და ქრისტესგან მინიჭებული აქვს ძალა შეკვრისა და გახსნისა, დახშვის და გაღების სასუფეველის კარისა. მინდა გაგზავნოთ მასთან მორჩილების ნიშნად, რათა განუცხადოთ ჩემი შვილობრივი ქვეშევრდომობა და მიღება კათოლიკე სარწმუნოებისა, რომელსაც აწ აღვიარებ ღვთის მაღლით; ეგრეთვე მოახსენოთ ჩემი სურვილი და ცდა, რომ მთელმა ჩემმა სამთავრომ აღიაროს იგი. კიდევაც ვუბრძანე, მოგცენ ყველაფერი, რაც კი საჭიროა თქვენის შორის მგზავრობისათვის. ამიტომ გაძლევ ჩემს რწმუნებას ესრედ დიდ მთავართან და მასთანვე ამ წერილსაც, რომელიც დაწერილი და მოწერილია ჩვენის ხელით. როდესაც ამას გადასცემთ წმიდა მამას თავის საკუთარ ხელში, სთხოვეთ მამობრივის სიყვარულით მოგვანიჭოს ჩვენ, დედოფალს და ჩვენს შვილებს თავისი კურთხევა და აღგავსოს იმ ძვირფასის საუნჯით, რომელიც მისი ხელით რიგდება. თქვენი ვალია მას კარგად მოუთხრათ ახლად მიღებულის სარწმუნოების აღსარება ჩვენ მიერ და ეგრეთვე ჩვენი გულმოდგინეობა მის გასავრცელებლად. მასთანვე ევედრეთ წმიდა ეკკლესიის შვილთა შორის შეგვრაცხოს და არ მოგვაკლოს თავისი ძრეილი მფარველობა, რომელსაც სიმდაბლით ვსთხოვ“. (1) პაპთან ეს წერილი დადიანს ბერძნულად დაუწერიანებია ტრაპიზო-

ნის მიტროპოლიტისათვის, რომელიც, როგორც ზემოდ გავიხსენიეთ, სამეგრელოში იყო და კათოლიკობაც მიეღო. (2) წერილი არა სჩანს, ხოლო ისტორიკოსი სილო თავის აღწერაში მოკლედ იხსენიებს იმას და ამბობს, რომ იმ წერილით დადიანი პაპს დიდ მადლობას უცხადებდა მისიონერების გამოგზავნისათვის; სთხოვდა სხვების გამოგზავნას; აღიარებდა პაპს ყველა ქრისტიანების მწყემსად და აუწყებდა რომის ეკლესიასთან თავის შეერთების ამბავს. (3) როგორც სჩანს, დადიანს პროპაგანდის კარდინალებისათვისაც მიუწერია წერილი, გარნა არც ის წიგნთგვაქვს ხელში.

– 193 –

წასვლის დროს პატრი იოსებს პაპთან გაატანა ეგრეთვე ორი ყმაწვილი საჩუქრად, რათა პროპაგანდის სკოლაში გაწვრთნილ იყვნენ. იმათ ერქვა ერთს ანტონ და მეორეს ანდრია. ანდრიას ძრიელ შესანიშნავი ნიჭი გამოუჩენია სწავლაში, მეტად დაწინაურებულა ფილოსოფიისა და საღვთისმეტყველო საგნებში, ბევრ გზის დისერტაციაც დაუცავს და კარგად გაუმარჯვნია. სამწუხაროდ, ესრედ ნიჭიერი მეგრელი რომაშივე გარდაცვლილა სწავლის დასრულებამდე. ხოლო მეორეს ანტონსა თუმცა მასავით დიდი ნიჭი არა ჰქონია, მაგრამ საკმაოდ წინ წასულა სწავლაში; არა სჩანს, სწავლის დასრულების შემდეგ სად წასულა. (1)

იმ ორის ყმაწვილისა და პატრი იოსების გაგზავნა რომას მოხდა 1643 წ. იქ ჩასულმა პატრი იოსებმა გარდასცა პაპს ინოჩენციო მეათეს და პროპაგანდის კარდინალებს დადიანის წერილები და ეგრეთვე უამბომათ მიერ გამოღებული ნაყოფი სამეგრელოში. ამ ამბავმა მეტადრე ლევან დადიანის გაკათოლიკებამ და მისმა კეთილმა საქმეებმა რომაში ყველა დიდათ გაახარა. პატრი იოსებს, რაც სჭიროდა თავის მისიონისათვის, ყველაფერი უშოვეს და ეგრეთვე, ლევან დადიანის თხოვნის თანახმად მისცეს ორი ახალი მისიონერიც. ეს ორი ახალი მისიონერი იყვნენ პატრი ივანე მონთი მილანელი და პატრი იაკობ მარსი ქრემონელი. სამგზავროდ რომ მოემზადენ, წამოვიდენ იტალიიდან კოსტანტინეპოლს 1846 წ. მარტში. (2) პაპის მაგიერათ კარდინალებმა გამოატანეს იმათ წერილი ლევან დადიანთან. ამ წერილის დედანი ჩვენ ვერ ვიპოვეთ არქივებში. ხოლო ისტორიკოს ფეროს მოჰყავს ეს წერილი თავის ისტორიაში ცოტა შემოკლებით ესრედ: „დიდის შვებით ვსცანით, რომ თქვენა და თქვენის სამეფოს მცხოვრებთ უმეტესობას დაგიტოვებიათ ძველი შეცთომილება, გიწამებიათ ლათინის ეკლესიის დოგმები და მას შემოერთებხართ. ამიტომ უმაღლესი მწყემსი პაპი, ვითარცა საყოველთაო მამა, თავის საყვარელ შვილად გთვლისთ და განიჭებსთ უხვად თავის წმიდა კურთხევას. ვინაიდგან ეგოდენის სურვილით ხელახლავ მიგიღიათ ნათლილება, საჭიროა უფრო გამტკიცდეთ კათოლიკე სარწმუნოებაში და ეცადოთ, რათა, კათოლიკებრივის გულმოდგინებით საქვეყნოთ აღიაროთ რომის ეკლესიის სარწმუნოება. ეგრეთვე უნდა ეცადოთ, რომ პატრი ჯუდიჩის, პატრი ლამბერტის და სხვა სამოციქულო მისიონერების სრული ნდობა იქონიოთ და მათი დარიგებით მოიქცეთ, რადგან არიან დიდათ სათნო და სარწმუნოების ერთგულებით სავსენი და არა მარტო თქვენ, არამედ მთელს სამეფოსაც სიკეთეს მოუტანენ. უკან მობრუნებულის ელჩისა-

გან, რომელიც გამოგზავნეთ თქვენის მორჩილების გამოსაცხადებლად,

– 194 –

ყველას კარგად სცნობთ, თუ რაოდნათ გაიხარა პაპმა და მთელმა რომამ თქვენის ამბით. თავისი გამოუთქმელი სიხარულის დასამტკიცებლად, მაგ უფლის ვენახში ჰგზავნის კვალად ორს სხვა მისიონერსაც, რომლებიც შესანიშნავნი არიან სათნოებით, გულკეთილობით და მოძღვერებით; შემდეგშიაც კიდევ გამოგზავნით სხვებსაც, რათა მით სცნოთ, თუ წმიდა რომის საყდარსა რაოდენი სიყვარული აქვს თქვენი და თქვენი სამეფოსი“. (1)

მისიონერები დარდანელში რომ მოვიდენ, ევროპის ხელმწიფეთა ჯაშუშობა დასწამეს; ამიტომ იქაურმა ფაშამ დაატყვევა და ჯარჩებით გამოგზავნა კოსტანტინეპოლში, სადაც შებორკეს და სამუდამოდ საპყრობილეში ჩასვეს. ოსმალებმა საპყრობილეში დიდი შეურაცხება და შეწუხება მიაყენეს მისიონერებს და გამაჰმადიენება არა ერთხელ ურჩიეს, რათა თავი დაეხსნათ ტყვეობისაგან. ლევან დადიანის ელჩი პატრი იოსებ ჯუდიჩი, მწუხარების გამოვლის შემდგომ, საპყრობილეში ბორკილებით ხელ-ფეხ შეკრული გარდაიცვალა.

რადგან იმ თეათინელებთან ერთად დომინიკიანი პოლონელი მღვდელიც იყო დატყვევებული, მიჰმართა კოსტანტინეპოლში მყოფს პოლონეთის სამეფოს ელჩსა, რომელმაც მისი ამბავი თავის მთავრობას აცნობა. მალე მოვიდა პოლონეთიდან კოსტანტინეპოლში საგანგებო ელჩი. თუ ამის შემწეობით და თუ საფრანგეთის ელჩის საშუალებით, როგორც იყო, გათავისუფლდენ მისიონერები ტყეობისაგან. იმათ კოსტანტინეპოლში შეუერთდა ერთი თავიანთი თეათინელი პატრი გაეთანო დალესანდრი და მორჩილი ძმა ქლაუდიო, ოთხივე იქიდან წამოვიდენ სამეგრელოში და, დიდის შეწუხების გამოვლის შემდგომ, მოვიდენ ოდიშში 6 აგვისტოს 1647 წ. დადიანმა რა სცნა ახალმოსული მისიონერისაგან პატრი იოსებ ჯუდიჩის სიკვდილი, დიდად შეწუხდა და თავის თავს ყვედრება დაუწყო ასეთის საჭირო კაცის მოშორებისა და გზავნისათვის, რადგან ძლიერ ენდობოდა და უზომოდ უყვარდა. (2)

ახალმოსულმა მისიონერებმა სამეგრელოს ჰაერი ვერ აიტანეს, დასნეულდენ და მალე პატრი გაითანოც გარდაიცვალა. სხვები კი, როგორც იყო, რამდენისამე თვის შემდგომ განიკურნენ და შეუდგნენ ერის სამსახურს თავიანთ წინამოადგილეთა მსგავსად.

მისიონერებს სახლთან ერთი თავშესაფარი საგლახაკოც ჰქონდათ, საცა უმწეოდ დარჩენილებს ინახავდენ. იმ ხანად იქ შეხიზვნიათ ერთი დედაკაცი სახელად ვარდია, რომელიც იმერელი ყოფილა და ომის დროს მეგრელებს ტყვედ წამოეყვანათ. როდესაც მოხუცებულა და შრომა აღარ შესძლებია, თავის ბატონს სახლიდან გაუგდია და უთქვამს: ტყუილად ნუ სტირი, ჩემს სახლში აღარ მინდიხარ, წადი, მიმართე

– 195 –

ფრანგებს, ისინი ღვთის კაცები არიან, სამადლო საქმეს შვრებიან. შეგეწევინ, მშიერს არ მოგკვლენ და მეელს არ შეაჭმევინებენ შენს თავსო." გაჭირვებული დედაკაცი წასულა ტირილით, როგორც ყოფილა, მიუგნია პატრებისათვის, რომელთაც მართლა სიყვარულით მიუ-

ლიათ ცოცხალ-მკვდარი დედაკაცი, მოუსულიერებიათ, სარწმუნოებაში გაუწვრთნიათ და, რადგან დიდი ხნის სიცოცხლე აღარ ჰქონია, სასიკვდილოდაც მოუშზადებიათ. მართლაც რამდენისამე დღის შემდგომ დედაკაცი ძლიერ კეთილად გადაცვლილა; პატრებისაგან მიუღია ყველა საიდუმლოები და მათდამი მადლობით და ლოცვა-კურთხევით დაუღევია თავისი ცხოვრება.

მოგვითხრობენ აგრეთვე, თუ როგორ მოუნათლავსთ რავდენიმე ახალგაზდა თუ ქალი და თუ ვაჟი და როგორ მიუღებინებია მათთვის კათოლიკე სარწმუნოება. მაგრამ უფრო ყურადსაღებია, რაც პატრი ლამბერტიმ ჩაიდინა. სამეგრელოში თურმე მთავრისაგანაც მკაცრად აკრძალული ყოფილა ორი ცოლის შერთვა. ამ კანონის წინააღმდეგობა მოუწადინებია დადიანის ერთ აზნაურს. ერთი ცოლი კიდეც ჰყოლია, მაგრამ იმავე დროს დედოფლის მხლებელი ქალი შეჰყვარებია და მოუნდომებია იმაზე ჯვრის დაწერა. თავისი სურვილის შესასრულებლად მიუმართავს დედოფლისათვის და სხვათა შორის უთქვამს, ერთცოლობა სამეგრელოში დაწესებულია მოქალაქობრივის მოსაზრებით და ღვთაებრივის სჯულის მიერ აკრძალული არ არისო და მაგალითად დაუსახელებია აბრაჰამი, დავით, იაკობ და სხვა; ბევრი უთხოვნია მთავრის წინაშე მიშუამდგომლეთ,

მეორე ცოლის შერთვის ნება მომცესო. კაციც და ქალიც დედოფლის ერთგულნი ყოფილან და ამიტომ იმასაც მთავრისათვის უთხოვნიანების მიცემა. მთავარს თანხმობა გამოუცხადებია. ეს რომ გაეგო პატრი ლამბერტის, მაშინვე მისულა დადიანთან და უთქვამს: „ერთის უჯერო ნების დასაკმაყოფილებლად სამეფოს ძველის დროის კანონები არ უნდა მოშალოთ, თორემ ასეთი ქცევა დიდ არეულ-დარეულობას გამოიწვევს და შემდეგში კიდეც რომ გინდოდესთ, გაფუჭებულ საქმეს ვეღარას უშველით. თქვენი სარწმუნოების პირვანდელ დედას, ნინოს არ უსწავლებია ესრეთი სამარცხვინო დოგმა. ადამიანს ნება არა აქვს ჰქმნას ის, რასაც ღმერთი და ბუნება უკრძალავს. რომა წინააღმდეგება, მძიმე შეჩვენებით შეგვრავს და დაგსახავს ეკკლესიის შვილათ კი არა, როგორც აქამდე იყავით, არამედ მის უდიდეს მტრად. სიმდაბლით გევედრები, თქვენი სულის პატივისათვის, ნუ ინებებთ და ნუ დაჰკარგავთ თქვენის მეფობის იმ კეთილსა და ბრძნულს სახელს, რომელიც აქამდე შეგიძენიათ“. (1) რადგან დადიანს მისი დიდი სიყვარული და პატივისცემა ჰქონდა, უსმინა თხოვნა და დაჰპირდა, ასეთ საქმეში

– 196 –

კარგად ჩაეგონებინა ისიც. ლამბერტი სიხარულით მივიდა მასთან და დაუწყო ჩაგონება; მალე დაანახა თავისი შეცთომილება. დედოფალი დაჰპირდა, ასეთის უწესოების ნებას არავის მივცემო. დედოფალმა თავისი მხრით კარგად ჩააგონა შეუღლებას მოწადინებული ქალი და კაცი. ამნაირად ესრეთი დიდად მავნებელი უწესოება სამეგრელომ თავიდგან აიცილა ლამბერტის წყალობით.

დადიანს ისე მიაჩნდა პატრები, რომ მათ სთვლიდა თავისი სამთავროის ძვირფას სამკაულად. როდესაც მასთან უცხო ვინმე მოვიდოდა, მაშინვე წაიყვანდა მათ სანახავად და ეუბნებოდა, რომ თავის სამეფოში მათზედ უკეთესი სხვა არავინ გააჩნდა. (2)

რადგან პატრი არქანჯელო ლამბერტი დასწეულეული იყო, რომას

მოსთხოვა ნება უკან დაბრუნებისა. ამიტომ 18 ოქტომბერს 1649 წ. წავიდა იტალიაში და თან წაიყვანა ერთი ახალგაზდა გურული სახელად ივანე, რომელიც ძლიერ კარგი კათოლიკე ყოფილა და საკმაოდ სკოდნია იტალიურად. მაგრამ სამწუხაროდ ზღვის დიდის ღელვის გამო ძლიერ შეწუხებულთ. რა გავიდენ სინოპში დასასვენებლად, იქვე გარდაიცვალა 5 იანვარს 1650 წ. (3) ხოლო იქიდგან ლამბერტი მარტო გაბრუნდა და მივიდა თავის სამშობლო ქალაქ ნეაპოლში, სადაც დასწერა და გამოსცა თავისი შესანიშნავი „სამეგრელოს აღწერა“ (Relazione della Colchide) 1654 წ. და შემდგომ, ესე იგი 1657 წ. „წმიდა კოლხიდა“ (Colchide sacra).

ლამბერტიმ ქართლსა თუ სამეგრელოში დაჰყო 20 წელიწადი, დიდი სამსახური მიაგო ქართველთა ერს თუ სულიერად და თუ ხორციელად. თავისი შრომით შეიქმნა იგიც საქართველოსთვის ერთი დიდი და დაუვიწყარი მოღვაწე. ამისი საქართველოდგან რომაში გაგზავნილი შესანიშნავი წერილი ბევრი ჩაგვივარდა ხელში და ბევრი კიდევ დაკარგულია.

ლამბერტის წასვლის შემდგომ სამეგრელოში არ შემცირებულა კათოლიკობის გავრცელება, არამედ მუდამ ძლიერდებოდა ისე, როგორც უწინ. მისიონერები თავიანთ შრომას და სარწმუნოების წარმატებას რომაში თავიანთ უფროსებს ხშირად აცნობებდენ. მაგრამ ამ საინტერესო წერილებიდან ზოგი მაშინვე იკარგებოდა და ზოგიც შემდეგში სხვადასხვა გარემოების მიზეზით აქეთ-იქეთ ივანტებოდა, რისგამო ჩვენამდე უმეტესმა ნაწილმა ვერ მოაწია.

შემდგომ წლებისა მხოლოდ ერთი წიგნი გვაქვს ზემოდ ხსენებულის პატრი ქრისტეფორესი, რომელსაც 1652 წ. რომაში მიუწერია ესრეთ:

– 197 –

„თქვენო უმაღლესო ხელმწიფებავ,

„თქვენს უმაღლესობას ჩვენი საყოველთაო უფროსი უკვე აუწყებდა ჩვენი წმიდა მისიონის გარემოებას და წარმატებას. მისიონში დიდი ნაყოფის გამოღების იმედი გვაქვს, თუ გვეყოლა კაი დამტვევი მისიონერები, რადგან მეტად მივაჩნევართ და პატივს გვცემენ აქაური ყველა მთავრები, მეტადრე იმის გამო, რომ მოვნათლეთ მთავარი, ერთადერთი შვილი და მემკვიდრე ალექსანდრე ქართველთა მეფისა, რომელიც ქუთაისში სცხოვრებს. იმ ქალაქში მონასტერი გვაქვს, მაგრამ ეხლა არავინა გვყავს, რომ იქ დავაყენოთ; აქ სულ სამნი ვართ, ორი ახლად მოსულია, არ იციან აქაური ენა და არც აქაურობის გამოცდილება აქვსთ. ამიტომ სამეგრელოს ვერ მოშორდებიან, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოსა და ერევანშიაც შეგვიძლია შრომა. ჩემს ამხანაგებში ზოგი გარდაიცვალა. ზოგიც უკან დაბრუნდა. ოც წელიწადზე მეტია, რაც წმიდა კრებას ექსორიაში ვემსახურები. უკვე დავდროულდი და თანაც ბევრნაირად დავსწულებდი, ამიტომ უკან დაბრუნების ნება ვითხოვე, ჩემს სამშობლოსა და ჩემს მონასტერში დავასრულო ჩემი ცხოვრება. გარნა თუ ჩემი უფროსნი საჭიროდ დაინახვენ ჩემს კვალად აქ დარჩენას, არ გავექცევი შრომას, ოღონდ მიშოვნონ დამტვევი მისიონერები, რაოდნათაც კი შეიძლება მალე. მეც მზათ ვარ სიკვდილამდე განვაკრცო აქ ჩემი შრომა ღვთის წმიდა სარწმუნოების სამსახურისთვის.

აქ ბევრს შეწუხებას და შრომას ვსწევ და ხანშიაც შევედი, არც მომდის საჭირო შემწეობა თავის დროზე. თუ უფროსთა მიზომეს ნება, მოვალ მათ ფერხთა წინაშე და ვიქმნები, როგორც ერთი უკანასკნელი.

„ქართველი და მეგრელი ბავშვები და ახალგაზდები გასულ წელს მოვნათლე ოთხასი. წრევანდელი მონათლულებიც იმდენივე იქმნებთან. ეგრეთვე მოვნათლეთ მთავრის ლიპარიტიანის ორი შვილი უფროსი და უმცროსი და მათთან ბატონი აბულია პისკაია, რომელიც ამ ძველისძველი ოჯახის თავია და პატრონი კავკასის მთების ერთი ნაწილისა, სადაც თვით სცხოვრებს. მსგავსადვე თავიანთ ეკლესიაშივე მოუნათლეთ თავისი უფროსი შვილი მამუკაი და მისი უმცროსი ძმაც, რომელმაც ინება მასთან ერთად შერაცხულიყო იესო ქრისტეს მხედრად.

„კავკასიის მთებსა და მის გვერდობზედ მცხოვრებ ერს (რომელიც აღურაცხველია) არა აქვსთ არც წიგნი, არც საკუთარი ანბანი და არც ქართულს ანბანს ხმარობენ; სრულებით არ იციან, თუ რა არის არითმეტიკა; დასათვლელად ხმარობენ ხან კრიალოსნის მარცვლებს და ხანაც კენჭებს და თოფის ნასკვებს. ამ უბედურების მოსასპობად ახალი (გამოგონილის) ასოებით დაუწერე წიგნები. ძრიელ მოეწონათ, ამიტომ იმედია მალე შეისწავლონ ეს მეცნიერება. შეიძლება თქვენც გამოგი-

– 198 –

გზავნოთ ამ წიგნის ერთი ეგზემპლიარი. მათ დავუწერე ახალი ანბანი, რომელიც გამოირჩია მთავარმა, რადგან მხედრული და ხუცური ასოები ბევრნაირი დავუწერე. არითმეტიკასთან იქმნება ამათ ეგზემპლიარებიც როგორმე შევიძლო და მოგაწვდინოთ, თუმცა წერილები ადვილად იკარგება ახლანდელი ომების გამო. ამითი ვასრულებ ამ წერილს. უმდაბლესად მოგესალმები და ვემთხვევი თქვენს ბისონს და მასთანვე გავედრებ ჩემს ცოდვილს თავსა და ამ წმიდა მისიონს. უფლის მიერ თქვენი უმაღლესობის ყოვლად მდაბალი მონა, პატრი ქრისტეფორე კასტელი თეათინელი საქართველოს და სამეგრელოს უღირსი მისიონერი, 1652". (1)

როგორც ჰგავს, პატრი ქრისტეფორე მალე გაბრუნებულა იტალიაში, რადგან იმის შემდგომ მას ვეღარ ვხედავთ სამეგრელოში.

1655 წლისა მარტო ერთი წერილი გვაქვს. ისიც გვიჩვენებს იმ დროებში კათოლიკობის წარმატებას. ვრცელი წერილია და სამეგრელოში მყოფ სამ მღვდელს ერთად მიუწერიათ. რადგანაც შესანიშნავია, ამიტომ თავის ტექსტითვე მოვიყვანთ წერილის იმ ადგილებს, რაიც, ჩვენთვის უფრო საინტერესოა. იმაშივე იხსენებენ თავიანთ წინანდელ გაგზავნილ წერილებს, რომელიც დაკარგულა.

„..... პირველად სხვათა შორის მომიწერეთ, რომ ახლანდელი მონათლულების რიცხვი გავლილ წლებში მონათლულებზე ნაკლები არ იყო. მოინათლნენ სამას სულამდე, ამათგანი ბევრნი, დარწმუნებული ვართ, დღეს სასუფეველში საუკუნო დიდებით სტკბებიან. ეგრეთვე იყო მოხსენებული, თუ როგორ მოვნათლეთ ერთი ახალგაზდა მეგრელი სიკვდილის დროს.. ამასთანავე გაუწყებთ, რომ ღვთის შემწეობით, დიდი ნაყოფი გამოიღო ჩვენმა მეცადინეობამ, რასაც სიამოვნებით წარმოდგენთ თქვენს პატივცემულს მამობრივ ღირსებას. ჩვეულებისამებრ, რიგით დავიწყებთ, მოხსენებას. ჯერ ნათლობის ამბავს მოგახსენებთ. გაუწყებთ, რომ წრეულაც ბევრი ბავში მოვნათლეთ, სულ ას ორმოც

და ათამდე იქნება. უფრო ბევრი იქნებოდა გამუდმებით უქეიფოდ რომ არ ვყოფილვით. აქაური ჰაერი ძალიან გვენებს და გვჩაგრავს, თითქმის ყველა ჩვენთაგანი საშინლად იტანჯება. ხოლო იმ ბავშვებს, რომლებიც ჩვენი სრული უფლების ქვეშ არიან, ვნათლავთ ეკლესიაში დიდის ამბით; ეხლა ორი მზად გვყავს მოსანათლად; თუ ღმერთმაც ინება, შევასრულებთ პირველ დღესასწაულშივე. წრეულ ღვთის შემწეობით, მოვნათლეთ ჩვენის სახლის კაცთაგანი ერთი ახალგაზდა, რომელიც სიკვდილის პირს იყო. ჯერ კარგად გამოვიძიეთ მისი სურვილი და ვსცანით, რომ უნდოდა წმიდა ეკლესიის წიაღსა ქრისტიანურად მიცვლილიყო. შემდგომ მონათვლისა განიკურნა.

– 199 –

„მთავარი დადიანი და მთელი ოდიში თავიანთ ჩვეულებრივ სიყვარულს გვიმტკიცებენ. ჩვენც ყველანი ჩვენის მხრით ვცდილობთ შევეწიოთ მათ განუსაზღვრელის სიყვარულით და ვსწამლობთ, რაც კი დასჭირდება და როცა კი მოგვმართვენ. თითქმის ყოველ დღევ ვსწამლობთ და სიამოვნებით მივდივართ მათ სახლებშიაც, როდესაც დავგვიბარებენ, რის გამო დიდი შეწუხება გვადგება...“

„რა კი მთავარი ნდობითა და სიყვარულით გვეპყრობა, მისნი ქვეშევრდომნიც ამავე გრძნობას გვიცხადებენ. პატრიარქი, აქ კათალიკოსად წოდებული, მუდამ დიდს სიყვარულს გვიცხადებს, ხშირად სახლში გვიგზავნის დიდს მოწყალებას და როდესაც შემთხვევა მოგვეცემა მისის ნახვისა, მუდამ დიდის პატივით გვეპყრობა. კათალიკოსის შემდგომ ყველა სხვა დანარჩენი ეპისკოპოსებიც სიყვარულით გვეპყრობიან. მაგრამ მათ შორის ერთი უმთავრესი, რომელსაც უწოდებენ წალენჯიხელი (Scalingichelli), უმეტეს სიყვარულს გვიცხადებს. ამიტომ საჭიროდ ვსთვლით თქვენს პატიოსან მამობრივს ღირსებას იმისი ამბავი განსაკუთრებით მოვახსენოთ, რათა ჩვენმა ორდენმა მისი სახელი განსაკუთრებით დაიხსომოს. როდესაც დიაკონი და მწირი ბერი იყო, ისე გვემტერებოდა იგი და ისეთ წინააღმდეგობას გვიცხადებდა სარწმუნოების საქმეში, უმეტესი აღარ შეიძლებდა. სხვათა შორის, ერთხელ, მას აქეთ რავდენიმე წელიწადია, უჩვენა ეს მტრობა ერთ ჩვენთაგანს ბჭობაში დადიანის წინაშე; სახელად ერქვა ილარიონ; როდესაც ეპისკოპოსი გახდა, ჩვენს მამებთან ისე მოიქცა, რომ მათ არც სიავე და არც სიკეთე უყო. ერთხელ რაღაც შემთხვევის გამო მოვიდა ჩვენს სახლში და იმ დროს ნახა ცხენით სატრიალებელი წისქვილი, რომელიც ჩვენებს გაეკეთებინათ საჭიროებისათვის. *) წისქვილი ძრიელ მოსწონებია წალენჯიხელ ეპისკოპოსს და უთხოვნია მისი გამკეთებელის პატრისათვის, წასულიყო მასთან წალენჯიხის საეპისკოპოსოში, რათა იქაც გაემართა. პატრიც წაჰყვა, გაუკეთა წისქვილი, როგორც უნდოდა. ეპისკოპოსს ძრიელ მოეწონა და კარგადაც დაასაჩუქრა პატრი; მას აქეთ ძრიელ შეგვიყვარა თუ გამკეთებელი პატრი და თუ ჩვენ ყველა ერთიანად; ახლა შეიქმნა უმეტესად საყვარელი, ჩვენი კეთილის მყოფელი და საუკეთესო მეგობარი, რადგან ახლა ყველგან გვაქებს და კარგად გვიხსენიებს. ხშირად გვეწევა დიდის და უხვის წყალობით: მოწყალებად გვიგზავნის ეკლესიისათვის წმიდა სანთელს, რომელიც მთელ წელიწადს გვყოფნის; გვიგზავნის ხშირად და ბლომად ღვინოს, მეტადრე წრეულს, რომ მო-

*) ეს წისქვილი ოთხი ადვილად სატრიალებელი ქვით ყოფილა. ამის ნახვაზედ მეგრელები თურმე ძრიელ ჰკვირდებრდენ და პირჯვარს იწერდენ. დადიანსაც ძრიელ გაჰკვირებია და თავისთვისაც გაუკეთებინებია.

– 200 –

სავალი სრულებით არ იყო; ეგრეთვე საჩუქრად გვიგზავნის ცხვრებს. ძროხებს; ხშირად ჰპატიჟობს წისქვილის გამკეთებელ პატრს თავის საუკეთესო მამულებში ჰაერის გამოსაცვლელად და დიდათ ეაღერსება არა მარტო მას, არამედ ყველა ჩვენთაგანს, როდესაც მის სახლში მისვლა მოგვიხდება, რადგან აქაურებში ყველაზე უფრო წასწავლი, ყველაზე უფრო გულისხმიერი და ადვილ შესათვისებელია. ყოველ ამ ღირსებას მარტო თავისის სათნოებით მიეწია. სიამოვნებით წარმოგვიდგენს ბევრს საეჭვო კითხვას სარწმუნოებისას; ეგრეთვე გვკითხავს ევროპიელის მთავრების ამბავს, მეტადრე რომის პაპის ამბავს და ყოველსავე. რაც შეეხება რომის სამთავროს. გულმოდგინებით ისმეს ჩვენს პასუხს. ცხადად აღიარებს, რომ მეგრელი მღვდლები ნათლილებას სწორედ არ ასრულებენ, რადგან მათ წიგნებში ისე არა სწერია, როგორც ბერძნულშია და თავისი წიგნებიც გვაჩვენა. დადიანს ამ პატიოსანის ეპისკოპოსის დიდი პატივისცემა აქვს. აწინდელი კათალიკოსი კარგად ხნიერია. იმის სიკვდილის შემდგომ იმედი გვაქვს ეს გახდეს კათალიკოსი. თუ მართლა ასე მოხდა, როგორათაც ვევედრებით უფალსა, თუ ჩვენთვის და თუ ჩვენი მისიონისათვის ძრიელ კარგი იქმნება. ინებოს უფალმა ღმერთმა ისე, როგორც უფრო სჯობდეს.

„საეკლესიო პირთა გარდა, ყველა ხარისხის და მდგომარეობის ერის კაცნიც ძრიელ კარგად გვეპყრობიან; ყველასი სათითაოდ ჩამოთვლა მეტად შორს წაგვიყვანს. ამათ შორის უფრო ღირსი პატივისა და ჩვენის განსაკუთრებულის ყურადღებისა აქაური უმთავრესი ბატონი ვამეყ ლიპარტიანი და მისი მეუღლეა. მთავრის სიკვდილის შემდგომ შეიძლება მისი ტახტი ამას დარჩეს, რადგან უმახლობელესი და ღირსეული ნათესავია. ეს ბატონი და მისი მეუღლე, ასული ერთი გურული თავადისა, დიდსა და განსაკუთრებულს სიყვარულს გვიცხადებენ და პატივს გვცემენ, ისე, რომ ეგოდენი პატივის მიღება გვერცხვინება კიდევ; ამიტომ ჩვენც დაუცხრომელად მადლობას ვწირავთ ღმერთსა. მართალია ჩვენც ჩვენის მხრით არას ვზოგავთ და რაც კი შეგვიძლია ვცდილობთ მათი გული მოვიგოთ და ვაამოთ...“

„ღარიბსა და მდაბიო ხალხს რაოდენათაც კი შეგვიძლია, მუდამ სიყვარულით ვემსახურებით. ყველას უსასყიდლოდ ვაძლევთ ყველანაირ წამალს, როდესაც კი მოგვმართვენ, რაც თითქმის ყოველ დღევ ხდება; ეგრეთვე ვეწევით მათ სხვა თავიანთი საჭიროების დროსაც. ამა ყოველისფერს ვყოფთ მარტო იმიტომ, რომ ვეწიოთ ჩვენს მიზანს, ესე იგი, რათა მოვნათლოთ მათი ბავშვები და ქორფები, მათ სულთათვის სასარგებლო რამ ველაპარაკოთ, უმღრთოობა ავარიდოთ, გაეწვრონათ სარწმუნოებაში და ვაქმნევინოთ კეთილი საქმე, როგორათაც მოვალე ვართ, ვითარცა მისიონერები...“

– 201 –

„ჩვენის სახლის მდგომარეობისას გაუწყებთ, რომ, ღვთის შემწეობით, თუ სახორციელო და თუ სასულიერო მხრით საკმაოდ კარგად

მიდის... ჩვენი სასულიერო მდგომარეობაც ძლიერ კარგად არის...

„მესამედ, დიდის გულმოდგინებით ვწვრთნით იმ ბავშვებს, რომლებიც ჩვენს ხელთ არიან და ითვისებენ საქრისტიანო მოძღვრებას; მათი ნიჭიერების დაგვარ ვასწავლით ეგრეთვე „მამაო ჩვენოს“, „გიხაროდენს“, „მრწამსს“ ღვთის მცნებათა და სხვა ლოცვებს, ეგრეთვე წირვის დროს დახმარებასაც. ეხლა გვყავს ერთი ათი წლის ბავში, რომელმაც ჩვენ დიაკვნებსავით ძრვიელ კარგად იცის წირვის დროს დახმარება, კითხვა და ზეპირად ბევრი ლოცვა თუ ქართულად და თუ ლათინურად: საუცხოვო საყურებელია, როცა ამბობს. ჩვენი სახლის მოზდილ პირთ ყოველ კვირა და მთავარ უქმე დღეობით წირვას ვასმენინებთ და ნიადაგ ვწვრთნით, რათა სასუფეველის კეთილ გზას დაადგენ...

... სამეგრელოდგან 16 სექტემბერს 1655.

პრეფექტო პატრი ანდრია ბორომე, პატრი ივანე მონთი, პატრი იოსებ ძამპი“. (1)

მოყვასისათვის ასე თავდადებით შრომობდნენ მისიონერები, მაგრამ ცუდს ჰაერს ვეღარ გაუძლო მათმა აგებულებამ და მათგან ორი პატრი მონთი და მარსი გარდაიცვალნენ; დარჩნენ მხოლოდ პრეფექტო ბორომე და პატრი ძამპი. ერის თუ სულიერს და თუ ხორციელს ეგოდენ საჭიროებას ეს ორი ვეღარ ასდიოდა. არა ერთხელ მისწერეს რომას და მოითხოვეს ახალი მისიონერები, მაგრამ იქიდან წამოსვლა ადვილად ვეღარავინ გაბედა. სამეგრელოში თეათინელების უდროვო სიკვდილმა ძრვიელ დააშინა იტალიაში მყოფნი მათნი თანა მოძმენი. ამიტომ აღარავინ მოდიოდა ამ მისიონში. ბევრის ლოდინის შემდეგ რა ნახეს, ახალი აღარავინ მოდიოდა, პატრი ანდრია ბორომემ რომას წასვლა გადასწყვიტა. მისის წასვლის მიზეზი ერთის მხრით ის იყო, რომ თვითონაც დასნეულდა და მუშაობა აღარ შეეძლო, მეორის მხრით ის, რომ უნდოდა ახალი მისიონერები ემოვნა სამეგრელოში გამოსაგზავნად. თავისი აზრი დადიანსაც შეატყობინა. მთავარი დათანხმდა იტალიაში გაემზა იმ პირობით კი, რომ, სხვა მისიონერებს თუ ვერ იშოვიდა, მაშინ თვითონ მაინც მობრუნებულიყო. ეგრეთვე ნება მისცა ერთი თავიანთი ყმათაგანი საჩუქრად წაეყვანა. ამის შემდგომ გამოემშვიდობა დადიანს და წავიდა რომას 1661 წ. მაგრამ იქ ახალი მისიონერების შოვნა გაუჭირდა. პროპაგანდამაც რა ნახა, თეათინელთაგანი სამეგრელოში აღარავინ მიდიოდა, დააპირა გამოგზავნა კაფუცინებისა, რომლებიც იმ დროს ქართლს მოდიოდნენ. ამ ამბავმა ძლიელ დააფიქრა თეათინელები და დიდად დანანდათ სხვისთვის დაეთმოთ ეგრეთი ნაყოფიერი მისიონი, სა-

დაც ეგოდენი ნაშრომი ჰქონდა. ამიტომ აღმოჩნდნენ წამომსვლელები და მალე, ესე იგი 1663 წ. დეკემბრის 7, მოვიდნენ სამეგრელოში პატრი პეტრე ჯირჯენთი, პატრი ანდრია ნესტა და ძმა კარლო ჯულიანი. ამათი მოსვლა დიდად სასიხარულო შეიქმნა თუ მეფისა და თუ ყველა ოდიშართათვის. ახალი მისიონერები დიდის გულმოდგინებით შეუდგნენ საქმეს. მათმა მისიონმა უწინდელებზე აღორძინება დაიწყო. პროპაგანდის დასამშვიდებლად პატრი ძამპიმ 1665 წ. ერთი ვრცელი მოხსენება გაუგზავნა და აუწყა ყველა თავიანთი მეცადინეობა და ნაყოფიერი შრომა. სხვათა შორის იმ წერილში ეუბნება: მთავარმა ბევრი თავად-აზნაურის შვილი მოგვანდო კათოლიკე სარწმუნოებაში გასა-

წვრთნელად; ჩვენს ეკკლესიაში მეგრელები მრავლად მოდიან, ქადაგებას, წირვა-ლოცვას გულ მხურვალეებით ისმენენ, აღსარებას გვეუბნებიან და ეზაირებიანო.

რომაში რა მოისმინეს მისიონის ესრეთი წარმატება, მალე ახალი სხვა ორი მისიონერი პატრი იაკობ ვიქარიისა და პატრი იოსებ თორაჩელი გამოგზავნეს. მაგრამ ისინი რა მოვიდენ კოსტანტინეპოლს, შეიტყეს სამეგრელოში მომხდარი ომის ამბავი და 13 ივნისს, 1667 წ. რომაში კარდინალს აცნობეს: „ჩვენი მისიონის ამბავი ძრიელ სამწუხაროა, სამეგრელოს მთავარი მტრისაგან ძრიელ შეწუხებულია; ჩვენი სახლი ერთიან გაუოხრებიათ და ჩვენები აქეთ-იქეთ გაბნეულან. ინებოს ღმერთმა, როცა იქ მივალთ, ფეხის მოსაკიდი ადგილი ვიშოვოთ. ეს ყველა მოგვითხრა პატრი კარლო სან-მარინელმა კაფუჩინმა, რომელიც ეხლა იქიდგან მოვიდა და რომას მოდის. მაინც კი ჩვენს ბედს ვსცდით და უკან არ დავიხევთ გასაჭირის წინაშე. შევიტყეთ, რომ იქაური ეკკლესიიდან წაუღიათ თუ წმიდა ჭურჭლები და თუ ეკკლესიის სხვა ნივთები, ამიტომ აქვე ვიშოვოთ ბარძიმი და ლანგარი. დანარჩენებიც, რაც საჭირო იქმნება, იმედი გვაქვს, ვიშოვოთ“. (1)

ამავე პატრს, 8 ოქტომბერს 1666 წ. იმერლებისაგან სამეგრელოს მოოხრების ამბავი მიუწერია რომაში მოკლედ და მასთანვე აუწყებდა, რომ ამ ომისას ყველაფერს დაწვრილებით შეიტყობთ პატრი ჯირჯენტის ვრცელი წერილიდგანო. წერილი ერთსა და იმავე დღეს არის გაგზავნილი. მისი აქ მოყვანა შორს წაგვიყვანს, რადგან საკმაოდ ვრცელია და ჩვენთვის საჭიროც არ არის. ხოლო მოკლედ მოვიხსენიებთ შემდეგს: 1665 წ. სამეგრელოს მთავარს დადიანს დაუწყია ომი იმერეთის მეფესთან, მაგრამ დამარცხებულა. რადგან ამ დროს მდინარე დაპატარებული იყო, ამისთვის ცხენებით გასულან იმერლები და აუკლიათ ერთიან სამეგრელო, ეგრეთვე მისიონერების სახლი და ეკკლესიაც; ყველა მათი ავეჯულობა წაუღიათ, ყმები ტყვედ წაუყვანიათ,

– 203 –

საქონელი აღარაფერი გაუშვიათ, ყველა წაუსხამთ; პატრებისათვისაც ბევრი შეწუხება მიუყენებიათ. უფროსისათვის ხელები უკან გაუკრავთ და გულზედ შუბი დაუჭირებიათ, რათა რაც ფული ჰქონდა, ყველა მიეცა; გაუშიშვლებიათ და მარტო პერანგის ამარა დაუტოვებიათ; ასე რომ მშიერ-მწყურვალნი დარჩენილან: ვერც ხალხისაგან რამ შემწეობა მიუღიათ, რადგან ყველა ისევე გაშიშვლებული დარჩენილა. ამიტომ პატრი თავისს უფროსს სთხოვს საჩქარო შემწეობას, რათა მშიერი არ დაიხოცონ.

იმერლები არ დაჯერებულან ამას და სამეგრელო ხელმეორედ აუკლიათ. როგორც პატრი ანდრია ნესალი სამეგრელოდგან სწერს რომაში 15 სექტემბერს, 1667 წ. ამ წლის იანვარში იმერეთის მეფე უცბად დასცემია თავს მეგრელებს, ერთიან აუკლია კიდევ სამეგრელო, ვასაც გაქცევა და დამალვა ვერ მოუსწვრია, ტყვედ წაუყვანიათ და ეგრეთვე დაუტყვევებიათ თეათინელების ერთი მორჩილი ძმაცა, რომელიც შემდეგში დიდის შეწუხებით და თავადების შუამდგომლობით ძლივს გათავისუფლებულა.

რადგან პატრი იოსებ ძამპში ათ წელიწადზედ მეტი დაჰყო სამეგრელოში, რომამ ნება მისცა, უკან დაბრუნებულიყო იტალიაში და

კიდევ წავიდა 1665 წ. *) ხოლო ამ მისიონს რა შემოაკლდა კაცი და შესაფერი პირიც ადვილად ვეღარ იშოვეს გამოსაგზავნათ, პროპაგანდამ სთხოვა პატრი ძამპის, რომ ისევე უკან დაბრუნებულიყო; მასვე მისცა უფროსობაც. სამეგრელოს სიყვარულისათვის თავს იდო ხელმეორე მისიონი დამობრუნდა სამეგრელოში 1669 წ. სექტემბერში. რადგან სამეგრელოს საპატრონებლად იტალიაში ადვილად ვეღარავის პოულობდენ, რომამ, 15 დეკემბერს 1670 წ., პატრი ძამპის ნება მისცა, რათა სამეგრელოდგან ორი ახალგაზდა კათოლიკე გაეგზავნა პროპაგანდის კოლეგიაში, რომ გაწვრთნილნი მღვდლად კურთხვილიყვნენ და უკან დაბრუნებულიყვნენ თავიანთი მოძმეების მოსავლელად. სამწუხაროდ არა-

ვითარი წერილი გვაქვს იმის შესახებ, თუ ვინ გაიგზავნა რომაში სამღვდვლოდ.

პატრი ძამპი სამეგრელოში დაბრუნებისათანავე გულმოდგინედ შეუდგა შრომას. მალე დააყენა ფეხზედ ბევრჯერ განადგურებული მისიონი და ააყვავა უწინდელებრ. მაგრამ საუბედუროდ, ბევრხანს ვეღარ გასტანა. ლევან დადიანის სიკვდილით სამეგრელოს კეთილდღეობასაც ბოლო მოეღო. თითქმის ისე წელიწადი არ გავიდოდა, სამეგრელო რომელსამე მტერს არ აეკლო. რა საკვირველია, ხშირი ომი და გამუდ-

---

*) მისიონერები 10 წლის ვადით მოდიოდენ საქართველოში.

მებით ქვეყნის მოოხრება მისიონსაც დიდს ზარალს და დიდ დაბრკოლებას აძლევდა. თუმცა კი ხელში არა გვაქვს, მაგრამ პროპაგანდის ერთი წერილიდგან ვიცით, რომ პატრი ძამპის რომაში, 30 აგვისტოს 1670 წ. მიუწერია და უცნობებია ახალი ომისა და სამეგრელოს არევ-აკლების ამბავი. პატრი ძამპი 1672 წელსაც სწერს კიდევ ახალის არეულობის ამბავს და ამბობს, მეფის მინისტრმა კაცია ჩიქოვანმა (Cacia Ci-quani) მთავრობა ხელში ჩაიგდო და ბევრი უსამართლობა ჩაიდინა, რაის გამო პატრებმა ბევრი გაჭირვება გამოვიარეთო. (1)

იმ დროებში საფრანგეთის ახალ მწვალებელ პროტესტანტებს თავიანთი შეცთომების გასამართლებლად განუზრახავთ აღმოსავლეთის ეკკლესიისათვის სხვა და სხვა ცილი დაეწამებინათ. ეს მწვალებლები ამბობდენ თურმე, რომ აღმოსავლეთის ეკკლესიას წმიდა ზიარების.პურისა და ღვინის სახით იესო ქრისტეს ნამდვილი მყოფობა არა სწამსო. ამიტომ საფრანგეთის მთავრობას მიუმართავს მთელის აღმოსავლეთის ქრისტიანებისათვის და მოუთხოვნია, შემოეთვალათ მათი სარწმუნოება ამ საგნის შესახებ რას აღიარებდა, რათა მით მწვალებლები გაემტყუნებინა. კოსტანტინეპოლში საფრანგეთის ელჩმა დე-ნუანტემ (De Nointe) 19 ივლისს 1672 წ. მოსწერა პატრი ძამპის და სთხოვა სამეგრელოს ეპისკოპოსებისათვის გამოერთმია მათივე ხელმოწერილი აღსარება სარწმუნოებისაი.პატრი ძამპიმ მიმართა მაშინვე მთავარს, კათალიკოსს და ეპისკოპოსებს და ადვილად გამოართვა ესრეთი საბუთი ქართულად და მეგრულად დაწერილი, ყველასაგან ხელმოწერილი და ბეჭედ დაკრული. ლათინურად სთარგმნა და ორივე გაუგზავნა საფრანგეთის ელჩს იმავე წელს დეკემბერში. ეს სარწმუნოების აღსარება შეიცავს 9 მუხლს და სრულიად თანახმაა კათოლიკე სარწმუნოებისა. რადგან ამისი ქართული

დედანი ხელში არა გვაქვს, ამისათვის საჭიროდ არა ვრაცხთ მისი ლათინურის ტექსტის აქ მოყვანას და ქართულად თარგმნას.

სამეგრელომ ომისა და მოოხრებისაგან წელში ვერ წამოიწია. გამუდმებით არბევდენ ხან აფხაზები, ხან ჩერქეზები და სხ. ერთიანად აოხრებდენ, აღარც პირუტყვს და აღარც კაცს უშვებდენ და ყოველგვარს უბედურებას აყენებდენ. პატრი ძამპის რომას წერილი მიუწერია ამის გამო. წერილი უნდა იყოს არა უგვიანეს 1674 წ. გაგზავნილი, სადაც იგი, სხვათა შორის, ამ ამბავს აგვიწერს: „სამეგრელო, სამეგრელო აღარ არის, რადგან ომების გამო უკანასკნელ სივლახაკეშია ჩავარდნილი, დაქცეული და აოხრებულია. აღარავის ჰყავს საქონელი და ყველას სარჩო აკლია... ახლა კაცს აღარ შეუძლია უშიშრად იყოს, მუდამ აფხაზების დაცემის შიშშია, თვით ხომალდები, რომლებიც სავაჭროდ მოდიოდნენ კავროს და მორბილაში, ახლა შიშის გამო ანარგიაში

– 205 –

მიდიან. ეგრეთვე ხმელეთზედ ვიდრე ოდასყურამდე აფხაზებისა ეშინიათ, რადგან იქაურობას ხშირად იკლებენ, რისგამო არკამაში ჩვენი ხალხი დ მით ტყეშია გახიზნული და დღისით დარაჯები ჰყავსთ დაყენებული. ისე დაშინებულნი არიან, რომ ჩრდილიც კი აფრთხობს და გაქცევას აწყებინებს. ოჰ! რაოდნად ვსტირი ჩემს უბედურებას! წმიდა კრებამ რა მომანდო ეს მისიონი, დიდი ნაყოფის გამოღების იმედი ჰქონდა, მაგრამ ომებმა უსარგებლო გამხადეს. რამდენისამე ნიჭიერი ახალგაზდის გამოგზავნას ვაპირებდი პროპაგანდის კოლეგიაში, მაგრამ დაუსრულებელმა ომებმა ურთი ერთ შორის უთანხმოებამ და კაცის მკვლელობამ ნება არ მომცა, ყველა ჩემი კეთილი სურვილი ამესრულებინა. ვცდილობდი გურიაშიაც გამეგრცელებინა მისიონი, როგორც წინათ მოგწერეთ, მაგრამ იქ თავისუფლად შესვლა ვერ მოვახერხეთ, რადგან ჩვენი მთავრის დიდი მტერია გურიელი, რომელიც სამეგრელოდგან გურიაში გაიქცა, რათა უშიშრად ყოფილიყო. ანარგიაში მყოფ საღი ათაბას (Saghi Ataba) ლევან დადიანის უწინდელ ვეზირს, მასთან მეგობრობა და კარგი განწყობილება ჰქონდა; ამისგამო მთავარმა, მასზედ რა ეჭვი შეიტანა, დაატყვევა და ერთ ღამეს წაიყვანა მეჯოლორის (Megiogori) ტყეში და მოაკვლევინა. ამ ნაირად ამ კეთილის საქმისაგანაც ცარიელი დავრჩი. ღმერთმა ესე ინება“.... (1)

ამ დროს პატრებს აღარც სახლი და აღარც ეკკლესია ჰქონდათ, უბინაოდ აქა-იქ დადიოდნენ; საჭმელად ხშირად მხალის მეტი არა ჰქონდათ რა. ამ დიდი გაჭირვების გამო პატრი ძამპიმ სთხოვა, რომას ნება მიეცა უკან დაბრუნებისა და მის მაგიერად სხვები გამოეგზავნა. მისი თხოვნა მაშინვე ვერ შეასრულეს და დააცდევინეს, ვიდრე 1679 წლამდე. ამ წელს 24 აგვისტოს სამი ახალი თეათინელი მღვდელი პატრი ონორათ დრაგო, პატრი გაეთანო ტურქო და პატრი ფრანჩისკე ბეცი მოვიდნენ და მოიტანეს თან ბევრი საჭირო ნივთეულობა, მასთანვე საკმაო ფულიც. პატრი ძამპი აქ ბევრ ხანს აღარ გაჩერდა. ამავე წელს სექტემბრის 14 წავიდა იტალიას. სულ 25 წელიწადი დაჰყო სამეგრელოში, საიდგანაც ბევრი წერილი გზავნა რომას სამეგრელოს შესახებ. მისი წერილი ბევრი გვაქვს, მაგრამ ყველა კი ვერ ვიპოვეთ. რა მოვიდა რომას, კარდინალებს წარუდგინა სამეგრელოს შესახებ ვრცელი მოხსენება, სადაც მოკლედ აღწერილია მეგრელების ნაკლულოვანება სა-

სულიერო საგნებში, მათი სარწმუნოება და ამბობს, ეკკლესიის დოგმატები ყველა შეწყნარებული აქვთო; ეგრეთვე მოუთხოვს, რასაც შვრებოდენ თეათინელები სამეგრელოში. ჩვენ მარტო ამ მესამე ნაწილს მოვიყვანთ.

„... იქ მოსული ჩვენი მღვდლები გულმოდგინე შრომით სპობენ იქაურ შეცთომილებას.

– 206 –

„ახლა ნათლილებისა მოგახსენოთ. მრევლის მღვდლებს ასწავლიან, რაც კი რამ საჭიროა ამ საიდუმლოების შესრულებისათვის. თუ ამა თუ იმ ახალგაზდაზე ეჭვი შეგვივიდა, იქნებათ სიყრმის დროს სრულად არ იყოს მონათლულიო, მაშინ ისეთს ახალგაზდას ჯერ სარწმუნოებას აღვიარებინებთ, ცოდვებს მოვანანიებინებთ და შემდეგ პირობით ვნათლავთ, რათა ბავშვები მოუნათლავად არ დაიხოცნეს. როცა, ხშირად მოხდება, ჩვენი მამები სახლ და სახლ დადიან, რომ მათ გაჭირვების დროს უშველონ და ავათმყოფებს დაეხმარონ და ამ კაცთ-მოყვარეობითი საქმისათვის მათ ხშირად იბარებენ, მკურნალობის მიზეზით ნათვლენ ბევრ ავადმყოფ ბავშსა, რომელთაგან ბევრნი მონათვლის შემდგომ კვდებიან. თუ კერძო და თუ საჯარო ქადაგებით მშობლებს აგონებენ, ცრუმორწმუნებას თავი დაანებონ და თავიანთის შვილების მონათვლა არ დაავიანონ; თან უხსნიან მოუნათლაობა გავნებსთო.

„ჩვენ მღვდლები ხან მოძღვრებით, ხან კერძო ლაპარაკში ფიცხელად ჰკიცხვენ მრავალ ცოლობას, რაც შვილის შემენის აზრით შემოულიათ და ცხადათ უჩვენებენ, რომ ეს წინააღმდეგია ქრისტეს სჯულისა და ქრისტიანებრივის კეთილ-ზნეობისა *).

„სწყევლიან იმ ყოვლად საზიზღარ სიბოროტეს, რომ, ცოტა საკგებლობისათვის, თათრებზედ ჰყიდიან მაცხოვრის სისხლით დახსნილს მონათლულ მორწმუნეებს, რომლებსაც საუკუნოდ წაწყმედის განსაცდელში აგდებენ.

„მათ ცრუ ფიცს და სხვა ყველა უსჯულოებას ვკიცხავთ. ჩვენი სიტყვა უნაყოფოთ არ რჩება, რადგან, ღვთის მადლით, კარგად გვისმენენ.

„რათა აღსარება ხშირად სთქვან და არაფერი დაფარონ, ორს რასმე ვშვრებით: პირველად არც რასმე ვსთხოვთ და არც რამ საჩუქარს ვღებულობთ იმათგან, ვისაც აღსარებას ვათქმევინებთ, რადგან, როცა სცნობენ, მათი მღვდლებივით პირად ინტერესს კი არ ვეძებთ, არამედ მხოლოდ მათი სიკეთე გვინდა, უფრო ადვილად აღიარებენ თავიანთ ცოდვებს ჩვენს მამებთან. პატრებიც ერს ურჩევენ აღსარება გულწრფელად აღიარონ ხოლმე და ამისთვის გულზე დასაკიდის ჯვრებისა და ხატების ჩუქებით აქეზებენ. მეორედ, ვპირდებით, მარადის საიდუმლოდ დავიცვათ ყოველივე, რასაც მათგან აღსარებაში მოვისმენთ და კიდევ გულიც რომ ამოგვგლიჯონ, მაინც მათგან გაგონილს მცირე ცოდვასაც კი არავის გაუმჟღავნებთ. ამისგამო, რომ ყვე-

---

*) თურმე ჩვეულებად გამხდარიყო, რომ ვისაც პირველის ცოლისაგან შვილი არ მიეცემოდა, ის პირველთან მეორე ცოლსაც ირთავდა, რათა შვილი შესძენოდა.

– 207 –

ლა ცოდვას გვიცხადებენ, აღიარებენ, ჩვენ შეუნდობთ და საჭირო დარიგებასაც ვამღვეთ, შემდეგში ესრეთი ცოდვები აღარ ჩაიდინონ.

„ამათში ის ცრუმორწმუნოებაც არის, რომ მიცვალებულთა საფლავებზე პირუტყვებს ხოცვენ და ჰსჯერათ მიცვალებულთ ცოდვები მიეტევოს და ცხონდენ. ჩვენი პატრები წინააღმდეგნენ და დაავალეს, რომ საქონელი მღვდლის უკუთხებლად სხვა ადგილს დაჰკლან და მათი ხორცი გლახაკებს დაურიგონ, თუ უნდათ, რომ მიცვალებულთა სულს მით ულხინონ.

„ჩვენს ეკკლესიაში ვქადაგებთ, საღვთო მსხვერპლს ვსწირავთ და რომის ტიბიკონისამებრ სხვა ყველა წმიდა მსახურებას დაუბრკოლებლივ ვასრულებთ. მღვდელმსახურებას მეგრელები მრავლად ესწრებიან და ეგრეთვე სხვა უცხო ქრისტიანებიც, რომლებიც კოსტანტინეპოლიდგან მოდიან სპარსეთში წასასვლელად, სამეგრელოში სტუმრად რჩებიან, ჩვენთან აღსარებას ამბობენ და ეზიარებიან.

„კოლხიდის მთავარმა ბევრი კეთილშობილთა ყაწვილი მოგვაბარა გასაწვრთნელად და სარწმუნოების პირველ დასაწყისის ცოდნის სასწავლებლად. ასე იმიტომა ჰქნა, რომ ჩვენზედ კაი აზრისაა, ვინაიდგან რაც მის სამფლობელოში ვართ, არავინ გაუყიდიათ ჩვენის შემწეობით, ანუ რჩევით და არც რამ მცირე საჩივარი მას ჩვენზედ მისვლია. ხალხიც გვემადრიელება, რადგან კარგად იცის, რომ ჩვენ მარტო მის სახორციელო და სასულიერო სარგებლობას ვეძებთ, ამიტომ ღმერთს მუდამ ევედრებიან, დიდხანს დავრჩეთ მათ ქვეყანაში.

„ჩვენი მოციქულებრივი მოღვაწეობა დღითიდღე მომეტებულს ნაყოფს გამოიღებდა, რომ ამ მთავრის მტრები და სამეგრელოს მოსაზღვრე ხალხი, როგორც არიან ალანები, ჩერქეზები, ჯიქები, აფხაზები და სხვა, ამ ქვეყანას მუდამ არ იკლებდენ და ერსა და პატრებს არ აწუხებდენ. თუ ეს შიშიანობა არ დავივიწყეთ, ზემო დასახელებული ნაყოფიც მცირედ არ ჩაითვლება.

„სამეგრელოში წამოსვლის დროს დავსტოვე ოთხი მღვდელი და ერთი მორჩილი ძმა, რომლებიც სიბრძნით შესანიშნავნი და სხვათა ცხონების სურვილით გამსჭვალულნი არიან. ამიტომ იმედი გვაქვს, ღვთის კურთხევით, დატოებული უფლის ვენახი უფრო ნაყოფიერი შეიქმნეს ჩვენის მამების ღვაწლით 14 სექტემბერს 1679“. (1)

პატრი ძამპის წასვლის შემდგომაც არ შეწყვეტილა ომი. კიდევ შემოსულან აფხაზები და იქაურობა სულ გაუნადგურებიათ. ამ დროს პატრებსაც დიდი შეწუხება გამოუვლიათ, რამდენსამე დღეს აქეთ-იქეთ დამალულან და ისე ძლივს გადურჩენიათ სიკვდილისაგან თავი. სხვები უსახლკაროთ აქეთ-იქეთ გაფანტულან. ვგონებთ იმ დროებშივე უნდა

გაქცეულიყოს რავდენიმე პატრი გურიაში, სადაც გიორგი გურიელმა დიდი სიყვარულით მიიღო, ეკკლესია და რაც კი საჭირო იყო, ყველაფერი მისცა. ამ ხანებში დადიანი ლევან მეორეც გარდაიცვალა. პატრი ტურქო ამ ამბავს რომამში მოკლედ სწერს ესრედ: „... ვაუწყებ თქვენს მაღალს ღირსებას, რომ გასულ თვეებში ამ ქვეყნის მთავარი გარდაიცვალა. ახალი მთავარი ჯერ არ არის არჩეული, რადგან დაატყვევეს მიცვალებულის მთავრის შვილი, რომელსაც სჯულისამებრ ეკუთვნის სამეფო. ახლა ლაპარაკია და მომავალ თვეში აირჩევა ახალი მთა-

ვარი ამ ქვეყნის მმართველად. ინებოს ღმერთმა, ის თავადი დაი-
ნიშნოს მთავრად, რადგან ძრიელ ვუყვარვართ და დაგვპირდა, თუ
წინანდელ ჭიპურიას სახლში ვეღარ დადგებით, ადგილს და ეკკლესია-
საც მოგცემთ, რათა შეიძლოთ თქვენი მოციქულებრივის მსახურების
ასრულებათ... სამეგრელოდგან, 12 ოქტომბერს 1681 წ. პატრი გაი-
თანო ტურქო“. (1)

რომაში რაკი მუდამ სამეგრელოს აკლებისა და მისიონის დარღვევის
ამბავი მოდიოდა, პროპაგანდამ პატრებს ნება მისცა, დაეტოვებინათ სა-
მეგრელო და სპარსეთს, ან ტრაპიზონს წასულიყვნენ. ამ დროს პატრებმა
უზომო თავგანწირულება და სიყვარული გამოიჩინეს სამეგრელოსთვის.
რადგან პროპაგანდა სამეგრელოს დატოვებას არ უბრძანებდა, არამედ
მარტო ნებას აძლევდა, ამის გამო მისიონერებმა იქ დარჩენა ირჩიეს და
მრევლის სიყვარულისათვის თავს იღვეს განეგრძოთ შრომა და ღვაწლი
და არავითარს ტანჯვა-შეწუხებას არ დარიდებოდენ.

ლევან დადიანის სიკვდილის შემდგომ აფხაზების მთავრის სუსტარ
სარაზიას შვილი სარეკ ხარაზია (Sarrech Sarrasia) გამოცხადდა სამეგ-
რელოს მთავრად, რადგან იმას დაეპყრო აქაურობა. იმან რა დაიწყო
მმართველობა, მაშინვე ყურადღება მიაქცია პატრებს. რავდენი პატრიც
კი იპოებოდა იქ იმ დროს, ყველა გაგზავნა ლარიკუკაში (Lariciuca)
მახარებელ ლატარია მღვდელთან, რათა იმდენი შეწუხების შემდეგ იქ
დაესვენებინათ. იმ დროს განმავლობაში თავისი ხარჯით პატრებს აუშენა
სახლი და შეუკეთა ეკკლესია. რაც კი შეიძლებოდა, მათი ეკკლესიი-
დგან გამარცხული შესამოსები და ნივთები შემოჰკრიფა; ხოლო რაც ვერ
იპოვეს, მაგიერ თავის გულუხვობით შეუვსო დანაკლისი, ასე რომ,
უწინდელეზერ მისიონი ფეხზე დააყენა. ამნაირად ლევან დადიანის არ
იყოს, ეს მთავარიც მისიონერების დიდი მოყვარე, მათი კეთილის-მყო-
ფელი და მათი მფარველი შეიქმნა.

სამეგრელოში მყოფ ბერძნის მღვდელ-მონაზონებს შეშურდათ,
რომ ახალი მთავარი პატრებს დიდის სიყვარულით ეპყრობოდა და
შემწეობას აძლევდა. ამიტომ პატრებს მტრობა დაუწყეს: ერში მათ-

– 209 –

ზედ სხვა და სხვა ჭორი გაავრცელეს; ბევრს ეცადნენ, პატრებ-
ზე მთავრისათვის გული აეცრუებინათ; თავიანთი მოხერხებით და
გაიძვერობით მალეც ეწივნენ. მათი გავლენით მთავარმა პატრებს
მტრულად დაუწყო ყურება; ეგრეთვე ერმაც მთავრის მაგალითს მიბაძა,
რადგან მართლა ეგონათ, პატრები იყვნენ ყოველის უღმრთოების
მომქმედნი. თავი დაანებეს მათთან სიარულს და მათი წირვა-ქადაგების
მოსმენას. ასე რომ პატრები, ბერძნების წყალობით, უმწეოდ დარჩნენ,
ყველასგან დატოვებული და ყველასგან მოძულებული. მაგრამ ბერძნების
მოხერხებულმა ფანდმა ბევრ ხანს არ გასტანა.

ახალი მთავრის ბიძაშვილს ყაფო სარაზიას (Quappo Sarrasia) ჰქონ-
და წმიდა სტეფანეს ვერცხლის ძეგლი ერთი ადლის სიმაღლე (75 სან-
ტიმეტრი, alta te palmi) შემკული ძვირფასის თვლებით; დიდი შიში
და პატივი ჰქონდა იმ ძეგლისა. სიმდიდრის წყურვილით გამსჭვალულმა
ბერძნებმა ის ძეგლი, როგორც იყო, მოიპარეს. ბევრი ძეგლის შემდგომ
ყაფომ თავისი ძეგლი ჰპოვა იმ ბერძნებთან, რის გამო მათგანი ასზედ
მეტი მოაკვლევინა; ხოლო ვინც გადარჩა, გაქცევით თავს უშველა.

შვიდი თუ რვა იმათგანი პატრებმა თავიანთ სახლს შეაფარეს და სიკვდილს გადაარჩინეს. ყაფომ ეს არ აკმარა ბერძნებს. ბრძანება გამოსცა, ჩემ ნება დაურთველად ბერძნის მღვდელმა არავინ გაბედოს ჩემ სამთავროში დგომაო. ამ გარემოებამ კარგად აუხილა თვალი სამეგრელოს მთავარს. ცხადად ჰსცნო პატრების უდანაშაულობა და მათი პატიოსნება, მეტადრე როდესაც შეიტყო, რომ თავიანთი მოსისხლე ბერძნებისათვის სიკეთე ექმნათ და სიკვდილისაგან გადაერჩინათ. ამისგამო უფრო შეუყვარდა იგინი და დაუწყო მათ პატივისცემა უწინდელზედ უფრო ერთგულად; შეიქმნა მათი მორწმუნე იმ ზომამდე, რომ ყოველ დღე დაიარებოდა მათ წირვაზედ და თვითვე ეხმარებოდა წირვის დროს, რაც იშვიათი მაგალითია თვით დასავლეთის მთავრებშიაც. (1)

გიორგი გურიელთან შეხიზნულ პატრებ შორის იყო პატრი გაეთანო ტურქოც, უფროსი თეათინელი მისიონერებისა. გიორგიმ რა უმიზეზოდ დაუწყო ომი იმერეთის მეფეს, დამარცხდა ბრძოლაში და კიდევ მოკლულ იქმნა. რადგან ძრიელ მიღებული ჰყავდა პატრები, პატრი ტურქოც თან ახლდა ომში მთავარსა; დამარცხების დროს იგი ტყვედ ჩაუვარდა ერთ იმერელ აზნაურს ლიპარიცა მიქელაიას (Lipariza Mihe-laia), რაიცა დიდათ გაუხარდა აზნაურსა. სამეგრელოს მთავარმა ასი პიასტრი გადაიხადა და პატრი ტურქო, როგორც იყო, ტყვეობისაგან იხსნა.

სამეგრელოს მისიონმა აღყვავება დაიწყო, მაგრამ ბევრ ხანს არ გასტანა მათმა კეთილდღეობამ, რადგან 10 აპრილს, 1685 წ. ერთი რაღაცა უსიამოვნების გამო, რომელიც მოუხდა სამეგრელოს მთავარს თა-

ვის ნათესავ, აფხაზების მთავართან, აფხაზები შემოესივნენ და სამეგრელო აიკლეს, ეგრეთვე პატრების სახლიც, მაგრამ, როგორც იყო მალე დაწყნარდა იქაურობა. პატრებმა განაგრძეს შრომა, რაშიაც მათ დიდად ხელს უწყობდა სარეკ სარაზია, სამეგრელოს მთავარი. მისმა გულკეთილობამ ძრიელ მიიზიდა პატრები, რომელთაც გადასწყვიტეს არსად წასულიყვნენ და სამეგრელოში დარჩენილიყვნენ. მასთანვე მოინდომეს, რომაც დაეყოლიებინათ, რათა სხვაგან წასვლის წინადადება ხელმეორედ არ გამოეგზავნა და რაც შეიძლება, დახმარება აღმოეჩინა. ამიტომ რომას გაგზავნეს ერთი პატრი, რომლის წასვლისათვის ძლივს გამოსთხოვეს მთავარს ნება და იქაურს კარდინალს ეს წერილი გაუგზავნეს: „გამუდმებულმა ომებმა აქაური ქვეყანა ერთიან მოახრა; შვიდი წლის აქეთიქეთ სიარულის შემდგომ მოვბრუნდით ჭიკპურიას მისიონში ჩვენს მამებთან, რადგან ცოტა დაწყნარდა აქაურობა. გარნა ღმერთმა უწყის, თუ როგორ მოვბრუნდით, სცნობთ პატრი გაეთანო რასპონის პირით, ანუ წერილით. იგი გავგზავნეთ კოსტანტინეპოლს, რათა თქვენს უმადლესობას უფრო კარგად აუწყოს, თუ რა ნაყოფი გამოიღო ჩვენმა შრომამ ომს გადაარჩენილ მეგრელთა შორის; აუწყოს აგრეთვე ამბავი იმ საბრალო ბავშებისა, რომლებიც, ჩვენ რომ აქ არ ვიყოთ, მოუნათლავად დაიხოცებიან... ამიტომ გადავსწყვიტეთ დავრჩეთ ამ მისიონში, თუმცა კი დიდად ძნელია შეუწყეტელის ომების გამო. გარდაწყვეტილი გვექონდა აქაურობის დატოება; მაგრამ რა დავფიქრდით, თუ რა ვნება მოეცემოდა ამ საბრალო სულთ, ვარჩიეთ, რათა განვაგრძოთ აქ ყოფნა და იესო ქრისტეს სიყვარულისათვის, შეწუხების გაწევა... ჩვენი შრომა და შეწუხება ეგოდენია, რომ თუ ყოველივე აღვწერეთ, დიდათ შეაწუ-

ხებს თქვენს უმაღლესობას. ხოლო გაუწყებთ, რომ ტყვედ დამიჭირეს და ბორკილი გამიყარეს; ჩემს გასათავისუფლებლად თხოულობდენ 700 სკუდს ანუ რამდენსამე ყმას. არც მე და არც ჩვენი მამები დათანხმდენ. გარნა ჩვენმა გულკეთილმა მთავარმა დამიხსნა და მომცა რავდენიმე მოსახლე ყმაც და დამაფიცა, არ დავტოვო იგი, არამედ ვემსახურო. ამიტომ თქვენს უმაღლესობას გამოვუგზავნეთ ზემოდ ხსენებული პატრი რასპონი; მისი გამოგზავნა დიდად გაგვიჭირდა, რადგან მთავარი არ უშვებდა. ამიტომ ფიცი მისცა, ან თვით დაბრუნდეს და ან სხვა პატრები გამოგზავნოს. მისგან უფრო კარგად სცნობთ ყველა იმ საინტერესო და სასარგებლო საქმეებს, რომელსაც ვყოფთ ჩვენს მისიონში... სამეგრელოდგან, 19 მაისისა, 1686 წ. პატრი გაეთანო ტურქ და პატრი იოსებ ტორიჩელი“. (1)

პატრი რასპონის წინათვე უნდოდა იტალიაში წასვლა, მაგრამ მთავარმა არ გაუშვა. გემების წასვლაზე დარაჯები დაუყენა და ერთ სახლ-

- 211 -

ში გამოამწყვდევინა, რათა ჩუმათ არ გაპარულიყო. ხოლო როცა გემები წავიდა, მაშინ გამოიყვანა, ჩვეულებრივად პატივი სცა, რათა იტალიაში წასვლის ფიქრზე ხელი აეღო და ქადარძს გაგზავნა (Cadarz) თავად სიმონ დათვისკარიასთან (Datuscaria), რომელმაც რა სცნო მთავრის აზრი, რაც შეეძლო პატივი სცა და გაართო იგი. პატრი იქიდგან გაგზავნა ალანებთან (Alani) და თან გააყოლა ორი მისი მეგობარი მეგრელი: ჩეზარუყ ჩხოლარია (Cesarus Scorelia) პაპუნა ქობაკია (Pappuna Cobacchia), კიოსინო ალბურია (Chiosino albaria) და ჯუჯანცა ბორქია (Gingianza Borchia), ეგრეთვე ერთი მოსამსახურეც. ოთხი დღის სიარულის შემდგომ მოვიდენ ალბანეთს და ჩამოხტენ მთავარ ბუზლაყ სამაზენიასთან (Buslac Samasenia), რომელმაც დიდის პატივით მიიღო პატრი, როგორც სარეკ მთავრის საპატიო კაცი და რაც შეეძლო, არაფერი დააკლო მის გართობას. პატრი ორ თვეს დარჩა და შემდგომ მობრუნდა სამეგრელოში და დიდი მადლობა მოახსენა მთავარს ესრეთი პატივისცემისათვის. (2)

როცა პატრებმა კარგად გააგებინეს მთავარს, იტალიაში ყველას გვიბარებენ და საჭიროა ეს მაინც გაუშვათო, მაშინ ისიც დათანხმდა გაეშვა მხოლოდ პირობისათვის უთხრა, ან შენ დაბრუნდი, ან სხვები მაინც გამოგზავნე შენს მაგივრადო.

პატრი რასპონი ჯენუას რომ მივიდა, ვიდრე რომას ჩავიდოდა, ეს წერილი გაუგზავნა პროპაგანდას: „ეს არის ფოსტით მივიღე თქვენი მეტად საამური წიგნი, რომლითაც მაუწყებთ, რომ წმიდა კრებას სამეგრელოს მისიონები უკან დაუბრუნებია. ეს მოწოდება იქაც მოვიდა და იქაურმა მთავარმაც შეიტყო. მაგრამ სრულებით არ უნდა ჩვენი გაშვება. მეც, რის გაჭირვებით, ძლივს გამომიშვა, როგორათაც ჩვენ ფრიად პატივცემულ გენერალთან და წმიდა კრებასთან მოწერილი წერილებიდგან სჩანს. გარნა, ამისდა მიუხედავათ, გაუწყებ რომ... იქაურობა რა დამშვიდდა, ჩვენმა მამებმა საჭიროდ დაინახეს იქაურობას თავი არ დაანებონ, მეტადრე ახლა, როდესაც ადვილად შეიძლება მოზდილთა შორისაც დიდი ნაყოფი გამოვიღოთ, ვინაიდგან იქ აღარ არიან ჩვენის ქადაგების მოწინააღმდეგე ბერძნები. ეგრეთვე ჭეშმარიტად გარწმუნებ, რომ ახლანდელ მთავარს ძრიელ ვუყვარვართ; სულმუდამ ჩვენსას მო-

დის სადილად და ეგრეთვე წირვის დროს მოსახმარებლად; რაც ამ მხარეს მისიონი გვაქვს, ასეთი ამბავი ჯერ არავის სმენია. გარდა ამისა, ჩვენის რჩევით გამოსცა ბრძანება, რომლითაც სიკვდილის სასჯელით უკრძალავს ყველას ყმაწვილების გაყიდვას. აქიდგან შეგიძლიათ სცნოთ, თუ რაოდენად ერთგულია ჩვენის სარწმუნოებისა... არ ვიცი, სხვა რა მოგწერო, თქვენვე განსაჯეთ, ნუ თუ სასარგებლო იქმნება დატობა

– 212 –

ასეთის მისიონისა, რომელშიაც ჩვენმა მამებმა ბევრი ოფლი ჩაღვარეს... ჯენუადგან, 4 იანვარს 1682 წ., პატრი გაეთანო რასპონი". (1).

რასპონიმ შემდგომ რომას სამეგრელოს შესახებ ვრცელი მოხსენება წარუდგინა. ხოლო ის მოხსენება ხელში არა გვაქვს. ეგრეთვე ეცადა ახალი მისიონერების გამოგზავნას, მაგრამ ერთის მეტი ვერ იშოვა. იგი იყო პატრი გაეთანო ქავაცა, რომელიც მოვიდა სამეგრელოში 1691 წ. და იქვე მიიცვალა 1694 წ. თუ სამეგრელოს ცუდი ჰაერისა და თუ იქაური შეუწყვეტელის ომების გამო, სხვა თეათინელების მისიონერებმა ვეღარ გაბედეს წამოსვლა. დარჩა მარტო ორი მღვდელი პატრი ტურქო და პატრი ტორიჩელი, რომელთაც სამეგრელოს დატობას იქვე სიკვდილი ირჩიეს. ერთი გარდაიცვალა 1699 წ. და მეორე 1700 წ.

აი, ასე სამწუხაროდ დასრულდა თეათინელების მისიონი სამეგრელოში, სადაც სამოც წელიწადზედ მეტი იღვაწეს. ამდენი შრომა და სიკეთე დასდევს სამეგრელოს ხალხსა. თუ მათის ქადაგების და ღვაწლის ნაყოფმა ჩვენამდ ვერ მოაწია, არც მათი ბრალია და არც ხალხისა, არამედ უნდა მიეწეროს იმ აღურაცხველ ომებს და სხვა და სხვა გარემოებს, რომლის სამწუხარო თეატრად გარდაქცეულიყო სამეგრელო.

ნაწილი მესამე.

კათოლიკობა იმერეთში.

იმერეთში კათოლიკობის გავრცელებისა ძრეულ ცოტა გვაქვს საბუთები. ამის მიზეზი ის არის, რომ, რადგან იმერეთის მეფე სპარსეთზედ უფრო დამოუკიდებელი იყო, ვიდრე ქართლ-კახეთის მეფე, ქართველ მთავრად ევროპელები უფრო ამას სთვლიდენ და ხშირად Iberia, Georgia-ს სახელით იმერეთს გულისხმობდენ. ამისგამო უნდა ვსთქვათ, რომ ყველა ის უწინდელი საბუთები, რომელიც საქართველოს კათოლიკებს შეეხება, ეგრეთვე იმერეთსაც ეკუთვნის.

ვიდრე მისიონერებზე დავიწყებდეთ ლაპარაკს, მოვიყვანო ურბანო პაპის წერილს, რომელიც 1626 წ., სხვა მეფეებთან ერთად მოსწერა იმერეთის მეფესაც.

„ურბანო VIII. ქართველ იმერეთის მეფეს.

„კეთილშობილო კაცო, მშვიდობა და ღვთის მადლის ნათელი.

„თქვენის კეთილშობილების სახელი, რომელსაც პატივს სცემენ ერნი კავკასიის მთებიდგან დაწყებული, ვიდრე კასპიის ზღვამდე, უცნობი არ არის ვატიკანის მთავრებისა და საქრისტიანოს მამისათვის. ამისგამოა, რომ გაახლებთ წერილს, რათა დავიმსახუროთ თქვენი პატივის-

ცემა და გამოგიცხადოთ ჩვენი სიყვარული. გვსურს, თქვენის კეთილ-
შობილებსაგან რომლისამე შესანიშნავის კეთილის საქმით ერთ დღეს
დავალებულ შეიქმნას რომის ქალაქი, რომელიც ყველა ტომთა სამშობ-
ლო და ღვთაებრივის მოძღვრების მასწავლებელია და რომელსაც ევ-
როპის უძლიერესთა მეფეთა ქრისტიანებრივის მორჩილების ხარკი მიუ-
ძღვნეს. ესევე მეფენი იხდიან თავიანთ სამეფო გვირგვინს და რომის
მღვდელთმთავრის მოციქულებრივ ფერხთა კდემით ემთხვევიან. განა
მარტო ესენი? თვით აზიის შორეული ქვეყნის მთავრებმა სპარსეთის მე-
ფეებმა მოგვმართეს და გვთხოვეს მეგობრობა; ეგრეთვე იმ დიდად და-
შორებულმა იაპონიამაც, ამ ჩვენს საუკუნეში, წარმოგზავნა დიდის დი-
დებით ელჩი, რათა ამ მოციქულებრივის მთავრისათვის მიემღვნა პატი-
ვისცემა თავის შორს მყოფი მთავრებისა. ჩვენი ძალი და ქება უფალია,
და რომის საყდრის უფლებაც მონიჭებულია მისი ყოვლად შემძლებელის
სახიერებისაგან. გარნა ამ საეკლესიო მთავრობას ვალად აქვს, იშრო-
მოს ცხონებისათვის ამ სოფლისა, რომელიც იღუპება, და მფარველობა
გაუწიოს კაცთა ნათესავსა. ამ უმაღლესი და დიდებული სამოციქულო
საყდრიდგან ვსჭვრეტთ მთელს ქვეყანას, საცა კი სცხოვრებენ ადამიან-
ნი, ვცდილობთ გაკულოთ მათ სასუფევლის კარი და მასთანვე მოვუ-
ვლინოთ მეომარ ანგელოზთა გუნდი. ამას არა ვყოფთ მარტო ნატვრით,
ვინაიდგან შეეხება ღვთის სახელის დიდებას, არამედ დღე და ღამ ვფი-
ქრობთ და ვეძებთ სათანადო საშუალებასა; რისგამო თვით მტერნიც
იძულებულნი ხდებიან აღიარონ, რომ რომის საყდარი ზრუნავს აგრეთვე
დიდათ დაშორებულ ტომთა ბედნიერებისათვის. ამ მწყემსებრივის სი-
ყვარულის წადილის განსახორციელებლად მოიპოვებიან ისეთი მღვდლე-
ბი, რომლებიც ირჩევენ ხოლმე შორს ქვეყანაში მწირობას, ვიდრე შე-
მტკობთ მამულსა. კეთილის სურვილით გამსჭვალულნი გადადიან
მაღალ მთებს, ებრძვიან ზღვის ტალღებს, არ უშინდებიან და შედიან
თვით მხეცთა სამყოფში და არც ერიდებიან კაცთა უწყალობას. სხვა-
თა სულთა ცხონებისათვის საშრომელად თავს არა ზოგვენ და ეგოდენ
განსაცდელში ცვივიან. ნუ თუ მოიპოება სადმე ისეთი ბარბაროსი
ერი, რომელმაც ესენი, ვითარცა უცხო ქვეყნიდგან მოსულნი, სიყვა-
რულით არ მიიღოს და არ გაუმასპინძლდეს? ესენი არ ეძებენ არც სიმ-
დიდრეს და არც მფლობელობას ნატრობენ: ამათ გამარჯვებად ის მია-
ჩნიათ, რომ თავიანთი სიკვდილით მოუპოვონ ბედნიერება ერთა, ხოლო
მათ მთავრებს დიდება. მტრის უღმრთოება იმ ზომამდე ვერასოდეს
მიაღწევს, რომ მათ ჩაუნერგოს სიძულილი, რადგან მათ უყვარსთ თვით
თავიანთი მტერნიც და ვინც მათ სიკვდილს დაუპირებენ, იმათთვისაც
სთხოვენ ღმერთს საუკუნო ბედნიერებას. ესრეთის აზრებით არიან გა-

მსჭვალულნი ეს მღვდელ-მონაზონები, რომლებსაც აწ ვგზავნით ქართ-
ველების ქვეყანაში. ვსცანით რა თქვენი კეთილშობილება თავის გვირ-
გვინის სიმტკიცედ დიდების მოპოებას და უმანკოთა მფარველობას რაცხს,
იმედი გვაქვს, ჩვენ მღვდლებს მიაგოთ სიკეთე. ამითი თქვენ ამაგს
დასდებთ რომასა და მისს მღვდელმთავარსა ხოლო იგინი ჩვენ გვანუგე-
შებენ ასეთის ამბის მოწერით. ასეთის გულმოწყალებით თვით ღმერთსაც

დაავალებთ, რომელიც თავის ზეციერის საუნჯისაგან უხვად მოგანიჭებს სასყიდელსა. ვინ იცის, რაოდენ გზის დაიწყეს დიდსულოვან მეფეთ ომი, რათა თავიანთი სახელი სხვა უცხო ტომთა შორისაც განეთქვათ. თქვენი სიკეთის დამხსომებელი რომაც გპირდებათ უხვად დასაჩუქროს თქვენი დიდებულება იმერეთის და ბაშიაჩულის მეფევ, უკეთუ ამ მღვდლებს მოუსმინეთ, თქვენი მფარველობა აღმოუჩინეთ და მიუშვით, რომ ქართველთა ქვეყანაში მოჰვინონ საღვთო სიტყვის თესლი, დარწმუნებული იყავით, თქვენს სახელს მოხარული რომა კურთხევით მოიხსენიებს. ხოლო მეფეთა მამა და სარწმუნოების მცველი რომის პაპი, თავის სამოციქულო კრებასა და სამღვდლო ქალაქთან ერთად ევედრება ღმერთს, თქვენ კეთილშობილებას დაუმორჩილოს ერნი და მიანიჭოს ზეციერი კურთხევა, რათა თქვენისთანა მთავარმა მიიღოს უხვად ცხოვრების ნაყოფი და სანატრელის ბედნიერების სასყიდელი, რომით. 4 ივლის 1626, ჩვენი მღვდელმთავრობის მესამე წელსა“. (1)

ეს წიგნი იმერეთის მეფეს პატრებმა გადასცეს თუ არა, ან თუ გადასცეს, როდის, სრულებით არაფერი ვიცით, რადგან ამისი არავითარი საბუთი შეგვხვედრია. არც ის ვიცით, თეათინელი მისიონერები პირველში ამ სამეფოშიაც მოვიდენ. ან გამოიარეს თუ არა. ხოლო შემდეგში კი ყოფილა იმერეთში ერთი მათგანი, ისიც ცოტა ხნით. ამ ამბის აწერას ეხლა შევუდგებით.

თეათინელის მისიონერების სიკეთე თუ გურიასა და თუ სამეგრელოში, ყველგან განითქვა. იმერეთის მეფის ალექსანდრეს ყურამდინაც მიაწია მათმა ამბავმა. ძალიან უნდოდა თავის სამეფოში ჰყოლოდა ესრეთი სასარგებლო პირები. ელოდა, იქნება თვითონ მოვიდენო, მაგრამ რა ნახა, მოლოდინი უნაყოფოდ ურჩებოდა, მაშინ თვითვე დაიწყო მათი ძებნა, რაც საქართველოს სხვა მთავრებს არ ექმნათ. ამიტომ დადიანს მიმართა, გაუგზავნა ელჩად ბენსანგო ნასოდორო (Bensangus Nosodor) და გაატანა ერთი წერილი. ამ წერილით და ელჩის პირითაც დადიანს დიდად ეხვეწებოდა, ძალიან მჭირია, დროებით პატრიქრისტეფორე კასტელი გამომიგზავნეო, როცა გამიკეთებს საქმეს, მერე უკანვე გამოგიგზავნიო. ეს ის პატრიქრისტეფორეა, რომელიც წინეთ გურიაში იყო და სახელი განითქვა სხვათა შორის, როგორც ზემოდ

ვნახეთ, ელენე ათაბაგის ასულის გაკათოლიკებითა. იგი მეტად დახელოვნებული მხატვარი და მკურნალი იყო. დადიანმა ეს ამბავი შეატყობინა პატრს, რომელიც სიამოვნებით დათანხმდა. მისი სურვილი მაშინვე აცნობა ალექსანდრეს ელჩს, რომელმაც გადასცა პატრს მეფის წიგნი, დადიანის წერილთან ერთად წამოღებული. ამათ დრო არ დაკარგეს. მოემზადენ თუ არა, დაადგენენ იმერეთის გზას მაისში 1644 წ. და ოთხი დღის უკან მივიდენ ქუთაისს. თურმე მთელი ქალაქი ფეხზე დამდგარიყო პატრის მოლოდინში. მეფეს დიდი სამზადისი უქნია და ყველა თავის დიდებულთა თანადასწრებით და დიდის ამბით მიუღია პატრი ისე, როგორც დიდებულ მთავრებს მიიღებენ ხოლმე. ამ ამბავს მისი ისტორიკოსი მოკლედ ესე მოგვითხრობს: „მაშინვე, რა დღესაც მივიდა, წარსდგა მეფის წინაშე. მეფის ბრძანებით სასახლე მოერთოთ და დაეგოთ ძვირფასი სპარსეთის ხალიჩები. ეგრეთვე მოუწოდა მეფემ ყველა წარჩინებულთა დიდების აღსამატებლად, თვითონაც შეიმოსა საუკეთესო

ტანისამოსი. რა დაინახა მომავალი, აღსდგა ტახტიდგან, წინ მიეგება, სიყვარულით გადაეხვია და საპატიო ადგილს დასვა“. (1) ასეთის მიღების შემდგომ მეფე პატრს მიეაღერსა და მოისვა გვერდით და უთხრა სიტყვა, რომელსაც იტალიურიდგან ვსთარგმნით, რადგან ქართულად არ არის: „ღვთის მონავ, კარგა ხანია, თქვენმა სათნოებამ განაბრწყინა საქართველოს სამეფოს-ნი. თუ ჩემი სამეფო უკან ჩამორჩა სხვებს და თქვენი სიკეთე არ ეღირსა, ამის მიზეზი ის კი არ იყო, რომ მე და ჩემი სამეფო თქვენს აქ ყოფნას არ ვნატრობდით; არა, ამის მიზეზი სულ სხვა სამწუხარო ამბავი იყო. რა შევიძელი თქვენი მოწვევა, მაშინვე მივმართე ჩვენს ბიძაშვილს მეფეს დადიანს და ვსთხოვე თქვენი თავი, რომელსაც დიდი ხანია ვნატრობდი. რა კეთილ ინებეთ და მოხვედით, დიდათ გავიხარეთ. ამის უმეტეს სიკეთეს თქვენ ვერ გვიზამდით. აწ დარწმუნებული იყავით, რომ ჩემი პატივისცემა და შემწეობა არ მოგაკლდებათ, ყოველი თქვენი ნება ასრულებული იქმნება, თქვენს დაცვას ჩემს ვალადა ვრაცხ“. (1)

ცოტა ქვემოთ დავინახავთ, მეფემ როგორ მტკიცედ აღასრულა თავისი დაპირება. შემდეგ ლაპარაკში გაერთვნენ. მეფემ ჯერ ჰკითხა პაპის ამბავი, შემდგომ ევროპის მმთავრებისა, მათი მმართველობისა, ვაჭრობისა და მხედრობისა. ნადიმის შემდეგ პატრი მეფემ მოსასვენებლად ერთ ძვირფასად მორთულ ოთახში გაგზავნა.

მეორე დღეს მეფემ პატრის მომყვანს ნასოდროს უთხრა, კარგად შეკაზმულ ცხენზე შეესვა პატრი და მთელი ქუთაისი დაეტარებინა. ამ ბრძანების შესასრულებლად, ვიდრე პატრი გამოიღვიძებდა, ნასოდრომ რავდენიმე წარჩინებულთან ერთად მიიყვანა ცხენი და პატრის

– 216 –

კარზედ დაუცადა, როგორც მისი ისტორიკოსი მოგვითხრობს: „მეორე დღეს ნასოდრო დიდებულებთან ერთად მივიდა და მეფის სახელით აუწ-

ყა შემჯდარიყო ცხენზე, რომელიც მიათვა. ცხენი ძლიერ მშვენიერად შეკაზმული იყო ოქრომკედით და თვალმარგალიტით. ამ ცხენით მასთან ერთად უნდა დაეარათ ქუთაისის ქალაქ“. (2)

პატრს ძლიერ გაუკვირდა, რა ნახა ესეთი მომზადება. მეტი გზა რომ არა ჰქონდა, გაჰყვა ქალაქის სანახავად, მაგრამ ეს კი სთხოვა, ცხენი გამომიცვალეთ, რადგან მონაზონს არ შეეფერება ასეთ სამეფოდ მოკაზმულ ცხენზე ჯდომაო. თუმცა მხლებლები ბევრი ეხვეწნენ, ამას ნუ ინებებთო, მაგრამ ვერაფერი გააწყეს; მაშინ წავიდენ და მეფეს მოახსენეს პატრის სურვილი. მეფე მაინც არ დათანხმდა ცხენის გამოცვლას და შეუთვალა, ჩვენ გვინდა, რაც შეიძლება მეტი პატივი გცეთ და ნუ გაგვაწილებთო. მეტი გზა აღარ ჰქონდა, პატრი ძალაუვნებურად დათანხმდა. ქალაქში ისეთის ამბით სიარულის დროს ყველგან დიდძალი ხალხი უხვდებოდა და შესაფერს პატივს უცხადებდა, რადგან ყველანი ხედავდენ, მეფე რანაირის პატივით ეპყრობოდა. ქალაქის დათვალიერების დროს პატრს მეტად გაუკვირდა ეკლესიების სიშვენიერე და მათი სიმდიდრე; ეგრეთვე ავიდა, ნახა ციხეც, რომელიც იმ დროს შესანიშნავი ყოფილა. რა დაასრულა ქალაქის დათვალიერება, მივიდა მეფესთან, მადლობა მოახსენა და დიდად უქო ქალაქის მდებარეობა-მოწყობილობა, მისი მეიდნები და სიშვენიერე. მეფეს მით უფრო

ესიამოვნა, რომ პატრი მხატვრობაში გამოცდილი იყო და იცოდა ესეთის საგნების დაფასება.

რითაც კი შეეძლო მეფეს, თავს არ ზოგავდა, პატივი ეცა და სიყვარული გამოეცხადებინა პატრისათვის. ხშირად თავისთან სადილათ იწვევდა, ყველა თუ კერძო და თუ სამთავრო საქმეში მას რჩევას ჰკითხავდა; ეგრეთვე დედოფალთან ერთად ხშირად ესწრებოდა მის წირვას, რომლის მოსმენის გამო დიდად კმაყოფილი იყო. რადგან პატრი კასტელიმ მხატვრობა იცოდა, მეფემ რამდენიმე წმიდანის ხატი დაახატვინა. რაკი ძლიერ მოეწონა, კვალად სთხოვა თავისი და დედოფლის სახის გადახატვაც, რაის გამო მეფე დიდად კმაყოფილი დარჩა. მეფეს მისი პატივი დღითიდღე უძლიერდებოდა; მას თავის „სიამოვნებას“ უწოდებდა. ერთხელ სამეფო სუფრაზე მის ქებაში რომ იყვნენ და მის სხვა და სხვა სათნოების შესახებ ლაპარაკობდნენ, მისის სიყვარულით გატაცებულმა მეფემ წამოიძახა, ასეთ კაცს ვერ მოვიშორებ და დადიანს აღარ დავუბრუნებო. საზოგადოებაში ასე დაუფიქრებლად წარმოთქმული სიტყვა, როგორც ცოტა ქვემოდ დავინახავთ, იეფად არ დაუჯდა.

– 217 –

პატრმაც დაიწყო თუ სულიერად და თუ ხორციელად ზრუნვა ერისათვის. დაუწყო მათ ქადაგება და სწავლება, როგორც გურიასა და სამეგრელოში ექმნა, ეგრეთვე შეუდგა მათ წამლობა-კურნებასაც, რაოდენათაც კი შეეძლო. რადგან მარტო იყო და შორს მდებარე სახლებში სიარულის დრო აღარ რჩებოდა, მეფეს გააკეთებინა თავის სახლთან ახლო პატარა სასნეულე, სადაც სნეულებს აყენებდა და უმეტესის სიადვილით უვლიდა. ამ თავგანწირულებით და ერის მიმართ გამოუთქმელის სიყვარულით ძლიერ მიიზიდა გული მეფისა, რომლის სიხარულს საზღვარი აღარ ჰქონდა. პატრმა მეფის ასეთი გულკეთილობა გამოიყენა და მოიპოვა მისგან მშვენიერი ეკკლესია და სახლიც, რასაც ასე მოგვითხრობს ისტორიკოსი: „პატრი რაც უფრო მეტს სიკეთეს უშვრებოდა ხალხს, მეფეც უფრო გულკეთილი და მოწყალე ხდებოდა. პატრმა სთხოვა მეფეს, სამეფო ქალაქ ქუთაისში დაემყარებინა თავისი ბინა. მეფემაც საბუთის ქალაქით მისცა შსანიშნავი წმინდა სოფის ეკკლესია და რავდენიმე სახლიც თავის პალატთან ახლოს.“ (1)

რა დაისაკუთრა მშვენიერი ეკკლესია, მორთო იგი ლათინურს წესზედ, დაიწყო ქადაგება და საეკლესიო წესების აღსრულება. მთელს იმერერში განითქვა მისი სახელი. ბევრნი, თუ დიდი და თუ პატარა, ესწრებოდნენ მის სწავლა-დარიგებას და გულმოდგინებით მისდევდნენ მის მოძღვრებას. პატრმა დაიწყო კათოლიკე სარწმუნოების გავრცელება ისე, როგორც ექმნა გურია-სამეგრელოში. ერის მხრით სიძნელე არაფერი აღმოჩენია, რადგან ყველასგან პატივცემული იყო. ბევრი მიიზიდა და ყველაც მასზედ დიდის ქებით ლაპარაკობდა იმ ზომამდე, რომ ზეცით მოვლენილს უწოდებდნენ.

როგორც სხვაგან, ისე აქაც, ბერძნებმა, რომლებიც ბლომათ იყვნენ, ჩვეულებისამებრ, დაუწყეს წინააღმდეგობა და მტრობა პატრსა. მეტადრე იმან გააბრაზა, რომ ისეთი მშვენიერი ეკკლესია აჩუქა. მის წინააღმდეგ მეფესა და ერთან ვერაფერი გაარიგეს და მოსწერეს თავიანთ პატ-

რიარქს. ამდროს შემთხვევით კოსტანტინეპოლში ალექსანდრიის პატრიარქი მოსულიყო. წინა თავში ვსთქვით, თუ ყოველწლივ რაოდენი ფული გაჰქონდათ ბერძნებს საქართველოდგან. ხშირად ბერძნის ეპისკოპოსებიც მოდიოდნენ საქართველოში ფულის მოსაკრეფად. რა საკვირველია, საქართველოს პროვინციებში კათოლიკე სარწმუნოების გავრცელება და ლათინის მისიონერების გამრავლება საგრძნობლად აბრკოლებდა ბერძნების მიერ ფულის მოკრეფის საქმეს. ამ გარემოებამ ძალიან დააფიქრა ბერძნების პატრიარქები. ერთმანერთში მოილაპარაკეს და ერთპირად დაადგინეს, რომ ერთი მათგანი მოსულიყო განგებ იმერეთში, რათა მეფისათვის ჩაეგონებინა და პატრი გაეძეგებინა. საქმე მთან-

- 218 -

დეს კოსტანტინეპოლში დროებით მოსულს ალექსანდრიის პატრიარქს, რომელიც დაუყოვნებლივ მოვიდა იმერეთში. მეფე ყველა თავისი დიდებულებით და საეკლესიო პირებით მიეგება პატრიარქს და მიიღო იმ პატივით, როგორათაც შესაფერი იყო. პატრიარქმა, შემდგომ ერთმანერთის მისალმებისა, აუწყა თავისი მოსვლის მიზეზი მეფეს, ეგრეთვე განუცხადა სამდურავი, რომ თავის სამეფოში მიუღია ლათინის მღვდელი დიდის პატივით და მიუცია მისთვის ეკლესია და სხვა... საჭიროდ არა. ვრაცხთ, მოვიყვანოთ აქ მისი საკმაოდ ვრცელი სიტყვა, რომელიც მოახსენა მას ლათინების წინააღმდეგ), რათა ეს პატრი ქრისტეფორე განედევნა თავის სამეფოდგან. ხოლო მოვიყვანოთ მეფის მოკლე პასუხს. ამასაც იტალიურიდგან ვსთარგმნით. ყველასთვის ცხადია, რომ მეფის ნალაპაკევს

პატრი თავის ევროპელ ძმებს გადასცემდა იტალიურად და არა ქართულად ან ბერძნულად. ამისათვის თარგმანთან ტექსტიც მოგვყავს.

„რაც ეს პატრი ქუთაისსა და ჩვენს სამეფოშია, ყველა მის სათნოებას ლაპარაკობს და ყველგანაც პატივცემულია. აქ ყველა მეფეები პატივს სცემენ და ენატრებათ მისი თავი. ხალხი ეგოდნათ მოხიბლულია მისი სათნოებით, რომ წმიდად რაცხვენ. გარდა ამისა, ამ ჩემს ქალაქში მარტო სულთა ცხოვნების და ხალხის ხორციელის შემწეობის ზრუნვაშია. განურჩევლად ყველას ემსახურება და ყველას საკვირველის სიყვარულით ეპყრობა და დაუხმარებლად არავის აბრუნებს. ნუ თუ ამასავით ეწვეიან ბერძნის მღვდლები ავადმყოფებს და ჰკურნებენ უსასყიდლოდ? ჯერ არ მინახავს, იმათგან ვინმე მკურნალი ყოფილიყოს, ხალხისთვის წამალი მიეცეს. გარდა ამისა, მშვენიერად იცის წმიდანების დახატვა, ძლიერ კარგათ უხსნის საღვთო წერილსა, ჰქადაგებს, ყველას დიდის სიყვარულით ასწავლის, ბევრი ენა იცის, რისგამო შეუძლია კარგად ასწავლოს ყმაწვილებს სხვა და სხვა მეცნიერება; ეგრეთვე განსაკუთრებით დახელოვნებულია ხუროთმოძღვრებაში, დიდის სიფრთხილით ყურადღებას აქცევს ძველის შენობის შეკეთებას და ახლებსაც მშვენიერად აშენებს. ერთი სიტყვით, რა საჭიროება, საქმე და რჩევა იყოს, ყველაფერში მუდამ მზათ არის ეს ბერძნის მღვდელი ქრისტეფორე. უნდა აღვიარო ჭეშმარიტად, რომ ასეთი კაცი ჯერ არ მინახავს ახლა თქვენ განსაჯეთ, ნუ თუ უნდა მოვიშორო ასეთი დიდი და შესანიშნავი კაცი? თუ ორი ხელით უნდა დავებლაუჭო და დიდის სიყვარულით შევიანხო; თქვენ კარგად უწყით, რომ მთავრებმა ყურადღება უნდა მიაქციონ იმნაირ პირებს, რომელნიც თავიანთის ღირსებით შესანიშნავნი და სა-

მეფოსათვის გამოსადეგნი არიან“. (1)

მეფის ამნაირმა სიტყვებმა პატრიარქი მეტად გააკვირვა და გააჩუმა. რა ველარაფერი გააწყო, გამოესალმა მეფეს და რამდენსამე გზის

– 219 –

პატრი ქრისტეფორეს დაუწყო ბჭობა სარწმუნოებისათვის. ვერც ამითი გახდა რასმე; რა კარგად დაინახა მთელის ერის პატივი და სიყვარული ამ პატრისადმი, იმედი გადაუწყდა მისი განძეგებისა და იძულებული გახდა ისევ გაბრუნებულიყო კოსტანტინეპოლსა. ხოლო რაც ამან ვერ ადასრულა, ის დადიანმა ჰქმნა.

დადიანმა რა შეიტყო, მეფე ალექსანდრე არ აპირებს პატრის უკან დაბრუნებასო, ძლიერ ეწყინა, რადგან, როგორც ვიცით, ალექსანდრემ მისიონი დროებით სთხოვა. რადგან დადიანიც კარგად იცნობდა ქრისტეფორეს და დიდათაც აფასებდა მის ღირსებას, აღარ ინდომა მისი ბევრხანს შორს ყოფნა. მალე ალექსანდრე მეფეს გაუგზავნა გაბრიელ სიმონია და თანაც გაატანა წიგნი, რომლითაც სთხოვდა, შეპირებისამებრ, უკან გაეგზავნა პატრი ქრისტეფორე. ამ ამბავმა ძრიელ დააღონა მეფე. მისწერა დადიანს საბოდიშო წერილი დაგვიანებისათვის, ეგრეთვე აცნობა, რომ მისიონერს ამ ჟამად ვერ ვისტუმრებ, რადგან შორს არის წასული ერთი საპატო პირის საექიმოდო. რა მობრუნდა სიმონია და მოახსენა მეფის პასუხი, დადიანი ძრიელ განრისხდა მისი უარის გამო; ეჭვიც შეიტანა, ვითომც გაბრიელ სიმონიას მეფისაგან ქრთამი აეღოს. ამისგამო გაბრიელს უთხრა, სიკვდილით დაგსჯი, ქონებას წაგართმევ და ცოლ-შვილსაც ტყვედ გაგიყიდი, უკეთუ სასწრაფოდ პატრი იმერეთიდან არ მოგიყვანიაო. თანაც ალექსანდრე მეფეს დიდი სამდურავი მისწერა და აცნობა, უკეთუ მალე პირობისამებრ, ქრისტეფორე უკან არ გამომიგზავნე, მთელის ჩემის ჯგარით იმერეთს ერთიანად ავაოხრებო. ასეთმა ფიცხმა პასუხმა ძრიელ დააღონა მეფე, მაგრამ სხვა ღონე აღარ ჰქონდა; ლევან დადიანის ძალა კარგად ჰქონდა გამოცდილი, მასთან ომს ვერ გაბედავდა, ამიტომ იძულებული გახდა გაესტუმრებინა თავისი დიდად საყვარელი პატრი ქრისტეფორე. „მეორე დღეს, როგორც მოგვითხრობს ისტორიკოსი, გაუმართა მას სადილი, დაასაჩუქრა ძვირფასი სამოსით, სხვა ნაირი საჩუქრები ბევრი მისცა და გაისტუმრა. ქართველები დიდათ სწუხდენ და სტიროდენ, რომ მათ შორდებოდა მათი მფარველი, რომელიც გაჭირვებაში ყველას დიდათ ეწეოდა“. (1) ხოლო დადიანის ელჩს კი დიდათ უხაროდა. რადგან ამითი თავი სიკვდილისაგან გადაირჩინა. ამან დრო აღარ დაკარგა და მაშინვე წაიყვანა პატრი 1646 წ... ასე რომ ქრისტეფორემ ორი წელიწადი დაჰყო იმერეთში და დასტოვა დაუვიწყარი სახსოვარი. რა მივიდა სამეგრელოში, დადიანმა სამდურავი გაუმოუცხადა, ამდენს ხანს რად დამანებე თავიო, ხოლო შემდგომ მალე დაუწყო თავისი ჩვეულებრივი პატივისცემა და სიყვარულის გამოცხადება.

– 220 –

ასე მალე დასრულდა იმერეთში თეათინელების მისიონი. ისინი შემდეგში იმერეთს კიდევ მობრუნდენ, თუ არა, არ ვიცით. ხოლო 28 ნოემბერს 1668 წ. საქართველოდგან ერთი კაფუცინი სწერს რომაში ეს-

რედ:

„ქუთაისში არის თეათინელების ეკკლესია. იქაური მეფე მოცემას შემოგვიპირდა, უკეთუ წავედით და დავდეგით იმ ქალაქში“. (1) არც ესა სჩანს მეფის მიწვევისაგამო კაფუცინები წავიდენ მაშინ იმერეთს, თუ არა.

იმერეთის მეფეებს რომ ძალიან ენატრებოდათ თავიანთ სამეფოში კათოლიკე მისიონერები ჰყოლოდათ, ამას შემდეგიც გვიმტკიცებს. არჩილ მეფეს მოსკოვში გაუცვნია იეზუიტების მღვდლები. მათთვის უთხოვნია მისიონერების გამოგზავნა თავის სამეფოში, მასთანვე დაჰპირდა რომის ეკკლესიასთან შეერთებას და პაპთან თავისი ელჩის გაგზავნას. ეს ამბავი იეზუიტს გიორგი დავითს მოსკოვიდგან უცნობებია რომას თავისი გენერლისათვის და პროპაგანდისათვის მიუწერია პოლონეთში მყოფის ნუნ-

ციო კარდინალის საშუალებით. სამწუხაროდ, ამ მღვდლის მოწერილი არც ერთი წიგნი გვაქვს ხელში. ამაზე გვაქვს მარტო პროპაგანდის შემდეგი წიგნი, რომელიც მიუწერიათ კარდინალისათვის პასუხად.

„უფალს კარდინალს პალავიჩინოს, პოლონეთში მყოფ ნუნციოს, 12 იანვარს 1689 წ.“

„მივიღეთ თქვენი უმაღლესობის პატიოსანი წერილი, მოსკოვიდგან იეზუიტ გიორგი დავითის მოწერილ წიგნთან ერთად, შესახებ იმისა, რაც მიუნდვია სამეგრელოს მეფეს არჩილს, ესე იგი, ეს მეფე თავის სამეფოსათვის თხოულობს მისიონერებს და ჰპირდება რომის სამოციქულო საყდართან შეერთებას და ეგრეთვე პაპთან საგანგებო ელჩის გაგზავნას. ეს რა ვსცანით, მაშინვე ვნახეთ იეზუიტების გენერალი, რომელმაც დამარწმუნა, რომ მასაც მიეღო ესრეთი ამბავი ხსენებულის პატრი დავითისაგან და კიდევაც განკარგულება მიეცა პოლონეთისა და ბოჰემიის პროვინციებისათვის, რათა ჯერ გაეგზავნათ ორი მღვდელი, რომლებსაც იქაური გარემოება ყოველივე შეეტყვოთ, რომ, მოწერილობის დაგვარ, შემდეგში ეხმარათ საჭირო ღონისძიება კათოლიკე სარწმუნოების გასავრცელებლად იქაურობაში. ეგრეთვე ამ ამბავს ვაცნობებ ჩვენს ბატონ პაპსაც და წარვადგენ პირველ კრებაშივე, თანახმად თქვენის უმაღლესობის ყოვლად ბრძნულის რჩევისა“. (1) აქ სამეგრელო შეცდომით უნდა იყოს მოხსენებული, ან მეფე არჩილ ეტყოდა თავის უწინდელ ტიტულს, რომლის თანახმად იმერეთი სამეგრელოსაც შეიცავდა.

ამ პირველად გაგზავნილის ორის პატრისა მხოლოდ ერთის შესახებ გვაქვს ცნობა. ის იყო პოლონელი პატრი ივანე გოსტოვსკი. ვიდრე იმერეთს მივიდოდა, გამოიარა ტფილისში და იქიდგან, 24 აგვი-

სტოს 1690 წ. კარდინალს რომაში მისწერა წიგნი, რომლითაც სხვათა შორის, აცნობებს, რომ იმ დროებში ოსმალებს დაეპყრათ იმერეთი. წერილი საკმაოდ შესანიშნავია ტფილისის იმ დროის პოლიტიკებრივ და სულიერებრივ ცხოვრების მხრით და შემდეგში თავის ადგილს მოვიყვანთ. პატრი ტფილისიდგან იმერეთში წავიდა იმავე თვეში. იმერეთში რა ჰქმნა კათოლიკობის გავრცელებისა, არაფერი ვიცით. ხოლო მის ბიოგრაფიაში შემდეგს ვკითხულობთ: „იეზუიტი პოლონელი ივანე გოსტოვსკი საქართველოში იმერეთში მისიონერად იყო; ძრეელ კარგად იცოდა იქაური ენა და საერთო პატივისცემა დაიმსახურა ყველასაგან და თვით არა კათოლიკე ეპისკოპოსებისაგანაც. ეს მისიონერი ჟამ-შეყრილთა მო-

ვლის დროს გარდაიცვალა 1738 წ.“ (2). როგორც სჩანს, ამას იმერეთში დაუყვია 48 წელიწადი. ცხადია, მარტო არ უნდა ყოფილიყო, თან რავდენიმე თავისი ამხანაგიც უნდა ჰყოლოდა. ამის მიერ გავრცელებულის კათოლიკობის საბუთებს ჩვენამდე არ მოუწევია. მაგრამ უარს ვერა ვყოფთ, რომ ამას თავის ამხანაგებთან ერთად სარწმუნოების შესახებ ეგოდენი ნაყოფი არ გამოეღოსთ იმერეთში. უკეთუ ასე არ ყოფილიყო, შეუძლებელი იქმნებოდა, რომ ეს პატრი აქ იმდენ ხანს დარჩენილიყო, ყველგან შეყვარებულ-პატივცემული ყოფილიყო და კათოლიკე სარწმუნოება კი არ გაევრცელებინოს; მეტადრე იქ, საცა თეათინელ მისიონერებს ეგოდენი პატივი და თანაგრძნობა აღმოუჩინეს, და საცა თვით მეფეები იწვევდენ მისიონერებს. არც ის ვიცით, თუ არჩილ მეფემ, როცა იმერეთი დაიპყრო, თავის მოწვეულ მისიონერებს როგორ მოეპყრო და თავისი პირობა როგორ შეასრულა.

აი ეს მცირედი საბუთებიც საკმაო სიმტკიცეს გვაძლევს ვსთქვათ, რომ იმერეთში არა ნაკლებად გავრცელებულა კათოლიკე სარწმუნოება.

რავდენიმე წერილი კიდევ გვაქვს იმერეთის მეფეებისა და პაპისა, მაგრამ რა კი არ ეკუთვნის ამ საუკუნეს, აღარ მოგვყავს, ხოლო შემდეგში კი ყველას თავის შესაფერ ადგილს წარმოვადგენთ.

თ ა ვ ი VII.

ქართველი კათოლიკენი XVII საუკუნეში და კაფუცინების მოსვლა ქართლსა (1600-1700).

მართალია თეათინელმა მისიონერებმა ქართლი დასტოვეს და სამეგრელოს გადავიდენ, მაგრამ საქართველოს ამ ნაწილიდგან სამუდამოდ არ წასულან, არამედ კიდევ დაბრუნების იმედი ჰქონდათ. იმათ შემდგომ გორში კიდევ იყვნენ აგვისტინიანი მონაზონები, ვინაიდან ნოემბრის 19 დღეს 1640 წ. აქიდგან მისწერა პატრი ამბროზიომ რომას ზემოდ ხსენებული წერილი ქეთევან დედოფლის წამების შესახებ. ხოლო ის კი არ ვიცით, აგვისტინიანები შემდგომ აქ კიდევ რავდენ ხანს დარჩნენ. თეათინელები არამც თუ ქართლს ვეღარ დაბრუნდენ, არამედ, როგორც ზემოდ ვნახეთ, სამეგრელოს მისიონის მართვაც გაუჭირდათ მისიონერების რიცხვის სიცოტავის გამო. რადგან რომა საქართველოდგან დიდ ნაყოფს მოელოდა, უმისიონეროდ აღარ დასტოვა. ამიტომ წმიდა ფრანჩისკეს მონაზონებს, ეგრედ წოდებულ კაფუცინებს, მიანდო საქართველო და მასთან სამეგრელოს მისიონიც იმ შემთხვევაში, თუ თეათინელი პატრები იქ საკმაოდ მისიონერების გაგზავნას ვეღარ შეძლებდენ.

ახლა შევუდგებით იმის განხილვას, თუ რა შრომა გასწიეს კაპუცინთა ორდენის ბერებმა საქართველოში კათოლიკობის გასავრცელებლად. როგორც სხვა დროებისა, ისე ამათი დროების საბუთები ბევრი დაკარგულია, მაგრამ მაინც ბევრი აღმოვაჩინეთ სხვა და სხვა არხივებში და ყველა რომ გამოიცეს, ცალკე წიგნი დასჭირდება იმ საბუთებს. გარნა ყველას მოყვანას არ გამოვუდგებით. უმთავრესებს და რაც ჩვენს საგანს შეეხება, აქ მოვიყვანთ. ხოლო დანარჩენ წერილებს, თუ საჭიროდ დავინახეთ, შემდეგში ცალკე გამოვსცემთ. ამ საბუთების მო-

ყვანის დროსაც, როგორც აქამდე, ჩვეულებრივ დავიცვავთ ქრონოლოგიურ წესს.

რომამ საქართველოს მისიონი კაფუცინებს მიანდო თუ არა, მალევე შეუდგა მათ გამოგზავნას. პროპაგანდამ 1661 წ. ივნისის ცამეტს, დეკრეტით პირველ გზობის გამოსაგზავნად დანიშნა რვა კაფუცინი:

– 223 –

პატრი ბონავენტურა სორენტელი, პ. ბერნარდო, წმიდა ონოფრიო, პ. კიპრიანე ქავალი, პ. იოსებ ბორგოინანო. პ. კარლო სანმარინელი, ძმა ანდრია თევრიკოლელი და ძმა ანჯელო ვიტერბელი. უფროსად დაუნიშნა პატრი ბონავენტურა და ყველანი დაუყოვნებლივ გამოისტუმრა.

ოსმალებს რომ კოსტანტინეპოლში ერთად ნახულ იმათთვის რამე არ ევნოთ, ორ ჯგუფად გაიყვნენ; ერთი წინ წავიდა და მეორე რამდენისამე დღის შემდეგ უკან გაჰყვა. იმათგანი ერთი, პატრი კიპრიანე სმირინს მივიდა თუ არა, იქვე გარდაიცვალა. უფროსმა თავის ამხანაგებითურთ სამეგრელოზედ გამოიარა. იქიდგან საქართველოს გზას რომ დაადგა, ერთ მდინარეში ცხენი წაექცა და წყალში დაირჩო. მისმა ამხანაგებმა გზა აღარ განაგრძეს და დროებით სამეგრელოშივე შეჩერდნენ. უფროსის სიკვდილმა, გზაში გამოვლილმა შეწუხებამ და თუ სხვა გაჭირვებამ ძრვიელ გული გაუტეხა პატრი ბერნარდოს. ველარ გაბედა მგზავრობის გაგრძობა სამისიონეროდ და რომლითაც მოვიდა, იმავე ხომალდით გაბრუნდა კოსტანტინეპოლს. სამეგრელოში დარჩნენ მარტო პატრი კარლო და ძმა ანდრია. ველარც იმათ გაბედეს ქართლს წასვლა. ამიტომ სამეგრელოში თეათინელებთან დარჩნენ დროებით. ხოლო დანარჩენი ამხანაგები წავიდნენ აზრუმისკენ, საიდგანაც ქართლში უნდა შემოსულიყვნენ, მაგრამ იმ დროს ომების გამო ამ გზით ველარ შემოვიდნენ, არამედ სპარსეთი მოიარეს და ესრეთ დიდის გაჭირვებით, როგორც იყო, მოვიდნენ ტფილისს. მათი აქ შემოსვლის თვე არა სჩანს. უნდა ყოფილიყო ან 1662 წლის დამლევი, ან 1663 წლის დამდეგი. პირველში მიუღია იგინი ქართველ ეპისკოპოსს თბილელს და კაი პატივითაც მოჰპყრობია. კაფუცინებს რა შეუტყვიათ, მეფის მკურნალი რომას ნასწავლი, ქიოს კუნძულის ბერძენი, კათოლიკე არიო, მაშინვე მისთვის უცნობებითა თავიანთი მოსვლა. ის მკურნალი, სახელად ანდრია ეპიფანე, იმ დროს იქ არ ყოფილა, არამედ თან ხლებია იმერეთს საომრად წასულ მეფესა. ამას თავის იქ მყოფის ძმისათვის შემოუთვლია, რათა თავის მობრუნებამდე კაფუცინები თავის სახლში მიეღო და კარგად მოჰპყრობოდა. როდესაც მობრუნდა, დიდი პატივისცემა დაუწყო კაფუცინებს და ყოველგვარი შემწეობის აღმოჩენა; მერე მეფეს წარუდგინა და გააცნო. ამის შუამდგომლობით მეფემაც ისინი პატივით მიიღო და არა თუ ნება მისცა აქ დარჩენისა, არამედ თვითონვე იყიდა ქალაქის შუა ადგილს ორი სახლი და კაფუცინებს აჩუქა, რათა ერთ სახლში დამდგარიყვნენ და მეორეში წირვა-ლოცვა შეესრულებინათ. რადგან მათი უფროსი აქ მოსვლისათანვე სამეგრელოს მდინარეში დაირჩო, უფროსობა დარჩა პატრი სერაფიმო მელაკოკელს. ტფილისში დაბინავების ამბავი მალე აცნობა რომის პროპაგანდას და თავის უფროსს.

– 224 –

ოთხი წიგნი გვაქვს მიწერილი. მიწერილებია ერთი 1663 წ. 7 მაისს; მეორე, 28 ივნისს; მესამე 2 ივლისს დაამეოთხე, 23 ოქტომბერს. შინაარსით თითქმის ერთმანეთსა ჰგვანან, ამიტომ ჩვენც აქ მარტო ერთს მოვიყვანთ.

„ტფილისში მიგვიღო ამ ქალაქის ეპისკოპოსმა. ჩვენი მოსვლა ვაცნობეთ ბატონ ანდრია ეპიფანეს, გვართ ქიოელს, ჭემმარიტსა და მეტად ერთგულს კათოლიკეს, რომელიც მეფეს ახლდა იმერეთთან ატეხილის ომის დროს. მან გამოგზავნა თავის მამულში მყოფი თავისი ძმა, რომელმაც დიდის სიხარულით მიგვიღო თავის სახლში. დღევანდლამდე მასთან აქ ტფილისში ვართ... ვენახულეთ მეფესა, დედოფალს, კათალიკოსს და სხვა მთავრებსა. დავაარსეთ სახლი და ახალი მისიონი. თუმცა ეს ქართველი მეფე გამაჰმადიანებულა, მაგრამ მაინც ძრიელ კარგად მიგვიღო, ორი სახლი მოგვცა, რათა ერთში ჩვენ დავდგეთ და მეორეში პატარა ეკლესია მოვათავსოთ. ეკლესიაში უკვე ვწირავთ და მთელი ქალაქი ესწრება. ღვთის მსახურების შესრულების დროს ეკლესია ქალაქის საუკეთესო პირებით ივსება: ესწრებიან ქართველები, სომხები, მამაკაცები, დედაკაცები, ეპისკოპოსები და მღვდლები... თვით დედოფალი, რომელიც ქართველი ქრისტიანია, ორჯელ მოვიდა და დაესწრო წირვას თავისი ორი შვილით და ყველა თავისი მხლებლებითურთ. ერთმა ქართველმა მღვდელმა, რომელიც დედოფლის სასახლეში დაიარება, მითხრა, რომ დედოფალმა ძრიელ აქო თქვენი წესი და წირვის შესრულება, ქართველ მღვდლებს საყვედური უთხრა, სასოებით არ სწირავთო და დაუმატა, რომ პატრებს შემწეობას აღმოვუჩენ კათალიკოსის წინაშეო... ეს მთავარი არა თუ არ გვიშლის საღვთო მსახურების აღსრულებას, არამედ კარგადაც ვყევართ მიღებული, რადგან ხედავს, რომ ოქროსა და ვერცხლს არ ვემდებთ. როგორც თვითონ პატივს გვცემს, ეგრეთვე უნდა, რომ სხვებიც პატივით მოგვეპყრან. როდესაც კარგად შევისწავლით ქართულს ენას და ქადაგებას შევიძლებთ, იმედი მაქვს, მეტად დიდი ნაყოფი გამოიღოს ჩვენმა შრომამ, რადგან კაი გულის ხალხია; კაი მაგალითით და მოძღვრებით ადვილათ მიიღებენ კათოლიკე სარწმუნოებას“. (1)

ტფილისის მოსული კაფუციანები დიდ დაჭირვებაში იყვნენ ფულის მხრივ, რადგან სახარჯო ფული ჰქონდა იმათ უფროსს, რომელიც ფულთან ერთად სამეგრელოს მდინარეში დაიღუპა. ამ მხრითაც ხსენებულმა მკურნალმა ანდრია ეპიფანემ დიდი შემწეობა აღმოუჩინა იმათ, ყველაფრით დაეხმარა და რომაშიაც მათ შესახებ რამდენისამე გზის წერილები გაგზავნა. აქ მოვიყვანთ შემოკლებით მის ერთ წერილს, რომელიც ზემოდ მოყვანილ პატრი სერაფინოს წერილთან ერთად გაგზავნა რომას 7 ივლის 1663 წ.

– 225 –

„... დასასრულ, რაც შეიძლებოდა, ვეცადე მეფის წინაშე და მოუპოვე მათ ქალაქის შუა ადგილს სახლი და მიწა, საცა მოაწყეს პატარა ეკლესია და ყოველდღივ ასრულებენ მღვდელთ-მოქმედებას. მათ წირვას მთელი ხალხი დიდის სიხარულით ესწრება და ყველას უკვირსთ. ღვთის სახიერების იმედი მაქვს, როდესაც შეისწავლიან კითხვას და ქართულ ლაპარაკს, ბევრი რამე გააკეთონ. კითხვას და ქართულ ლაპარაკს მევე ვასწავლი, როდესაც თავისუფალი დრო მაქვს. ღმერთია მოწმე,

რომ არაფერს ვზოგავ, მათ შევეწიო, რითაც კი შემიძლიან; გარდა ამისა, პატრები იმდენად რა შეისწავლიან ქართულ ენას, რომ ქართველ მღვდელ-მონაზონებთან შვიდ საიდუმლოთა შესახებ საუბარს შეიძლებენ, მოკლე წიგნს შევუდგენ ამ საიდუმლოთა შესახებ. ამ წიგნში განსაკუთრებით აღვნიშნავ ყოველ შეცთომას, რომელსაც სჩადიან ქართველები ამ საიდუმლოთა აღსრულების დროს, შეცდომებს ვუსწორებ და თანაც ვასწავლი, როგორ უნდა შეასრულონ სისწორით. ვევედრები ღვთის სახიერებას, რათა თავისის მაღლით შემასრულებინოს ჩემი სურვილი. უკეთუ თქვენს უმაღლესობას სასიამოვნოდ დაურჩება, გამოვგზავნი, რათა დააბეჭდინოთ. უფლის შემწეობით მისიონი კარგად დამყარდა. მისიონერები ყველა თავიანთ ვალდებულობას ასრულებენ; მეტადრე როდესაც სცნობენ ამ ერის რაიმე სათნო საყოფელს, დიდის სიამოვნებით ასრულებენ, რათა მათი გული მოიგონ. აწ საჭიროა, თქვენმა უმაღლესობამ ამ მისიონს მოაწოდოს საჭირო შემწეობა. უამისოდ ჩვენი შრომა უქმი იქნება. პირველად საჭიროა, ამ მისიონს წლიური სარჩო აძლიოთ, ამიტომ, რომ აქ კაფუცინების ჩვეულება არ გამოდგება, ტომარას ვერ აიკიდებენ და კარდაკარ ვერ ივლიან პურისა, ღვინისა და სხვა საჭირო სურსათის ჩამოსათხოვად; გარდა ამისა მთავარმა მათ მარტო ცარიელი სახლი მისცა. უკეთუ თქვენმა უმაღლესობამ მათ სარჩო არ გამოუგზავნა, სხვაგან მისი შოვნა არ შეუძლიათ; აქ უფულოდ წყლის გარდა არაფერი იშოვება, ფულიც ადვილად იხარჯება, რადგან აქ ძრიელ ბევრი ხალხია. აქაური მკვიდრის გარდა, აუარებელი ვაჭრები არიან აღმოსავლეთიდან მოსული; ამიტომ აქ ცხოვრება იაფი არ არის; აქიდგან სცანით, თუ რა ხარჯი მოუნდებათ. მე კარგად გამოვიანგარიშე და ვნახე, რომ, რა გინდ დიდი დამზოგველობა გამოიჩინონ, მაინც დღიურად დასჭირდებათ რომაულ ფულად ნახევარი სკუდი. – მეორედ, გარდა ამ წლიურ სარჩოსი, საჭიროა ამ თავითვე თქვენი უმაღლესობა შეეწიოს მანდედგან ამ მისიონს შენობის საქმეში; შენობა კი მიუცილებლად საჭიროა; ვინაიდგან მეფის მოცემული სახლი ორია, ერთი მეორეს პირდაპირ და შუაში გზა არის; ერთი ეკკლესიად გადააკეთეს, მაგრამ პატარაა და ხალხი ვერ დაუტევია: ამიტომ საჭიროა მეზობლისაგან პატარა ადგილის

– 226 –

ყიდვა ეკკლესიის გასადიდებლად, რათა აქაური ჩვეულების თანახმად, შიგ ადგილები გაიყოს მამაკაცებისთვის ცალკე და დედაკაცებისთვის ცალ-

კე. მეორე სახლში პატრების სადგომია. ამ სახლისა და ეკკლესიის შუა საჭიროა პატარა ხიდის გაკეთება, გზით გავლა არ დასჭირდეს კაცს და ოთახიდან პირდაპირ ეკკლესიაში გადავიდეს. აწ თქვენვე განსაჯეთ, საჭიროა თუ არა გაკეთება, – მესამედ საჭიროა თქვენმა უმაღლესობამ პატრებს ევროპიული წვრილი საჩუქრები გამოუგზავნოს, რათა ხანდისხან აქაურ მოწინავე პირებს უთავაზონ მათი გულის ადვილად მოსაგებად... რაც შეეხება მეფისათვის საჩუქარს, არა ერთგზის მოვილაპარაკეთ პატრებთან, თუ რის მირთმევა იქმნება უფრო უკეთესი; ყველამ ერთპირად ვარჩიეთ, რომ ყველაზედ უფრო მომეტებულად მეფეს სასიამოვნოდ დაურჩება ერთი იტალიური მდიდრული ცხენის იარაღის ან არა და, ამ ცხენის იარაღის ნაცვლად, კარგი იქმნება რავდენიმე ძველებური კარგი ჯაჭვის პერანგი, ისეთი, შუბმა ვერ გაატანოს; ეს უდიდე-

სი საჩუქარი იქმნება ქართველებისათვის, რომლებიც ომის დროს (საუცხოვო მეომარნი და მეტად მარჯვე ცხენოსანნი არიან) ამ პერანგს ქვეშ ჩაიცმენ და გრძელის შუბებით ომობენ... არ ეგონოს თქვენს უმაღლესობას, ეს ხარჯი უბრალოდ წავიდეს, რადგან გარდა იმისა, რომ ამ საჩუქრებით მათ გულს მოვიგებთ, ჩვენის საჩუქრისათვის ორკეცად მოგვაგებენ, ვინაიდან ქართველებს ჩვეულებად აქვსთ და ვალადაც რაცხვენ, რომ მიღებული საჩუქარი ორ კეცად გადაუხადონ. იმედი მაქვს, ამ ნაირის საჩუქრების წყალობით, მეფე პატრებს ძალიან შეეწიოს. ტფილისი, 7 ივლისს, 1663 წ., დოქტორი ანდრია ეპიფანე". (1).

ესევე ანდრია 11 მაისისას 1664 წ. სწერს რომას კარდინალს სხვა ვრცელ წიგნს და აუწყებს, რომ კაფუცინების მისიონის საქმე ძლიერ კარგად მიდის, ყველა მათ მღვდელ მოქმედებას დიდძალი ხალხი ესწრებაო; აიმედოვნებს, რომ მისიონი ყველგან მოეფინებაო; ეგრეთვე აუწყებს ბატონიშვილს კახეთის მეფედ დანიშვნას. თანაც ჰპირდება, რომ, მეფის შემწეობით კაფუცინების მისიონი მალე გავრცელდება კახეთში და იმერეთშიაც, რომლის მთავარი ამ მეფის სიძე არის, მაგრამ საჭიროა რომიდგან სხვა ახალი მისიონერები მალე გამოგზავნოთო.

ხსენებული პატრი სერაფინეს ერთი წერილი კიდევ გვაქვს. ეს წერილი მიუწერია რომას თავის უფროსისთვის 20 მაისისას 1664 წ. ამაში იხსენებს სხვა წერილებს, რომლებიც ამავე წლის პირველ თვეებში მიუწერია კარდინალებისათვის. სამწუხაროდ, ის წერილები ვერ ვიპოვეთ. ამ წერილებში ფულის შემწეობის გარდა, სთხოვს სხვა მისიონერებსაც, რომელთაგან ერთს მაინც უნდა სცოდნოდა ინჟინერობა და მეხანიკა, რათა შესძლებოდა მტკვარში იმნაირის წისქვილების გაკეთება,

– 227 –

როგორც რომის მდინარეზე ყოფილა; და თან თხოულობს მათ პლანებს, რადგან მეფეს მოუსურვებია ასეთი წისქვილების გამართვინება; მასთანვე სთხოვს მეფისა და დედოფლისათვის საჩუქრების გამოგზავნას: საათებს, დურბინდებს, ძვირფას კრიალოსნებს და კათალიკოსის საჩუქრადაც ერთ ბარძიმს. ამ საჩუქრების წყალობით იმედი მაქვს მეფემ სამუდამო შემწეობა გვაძლიოსო; ეგრეთვე სთხოვს ეკლესიისთვისაც ერთ ზარს, რადგან ქართველებსა და სომხებსაც ჰქონიათ თავიანთ ეკკლესიებში.

რადგან იმ დროებში მეტი მკურნალი არ მოიპოებოდა საქართველოში, ხსენებულ ანდრია ეპიფანეს, მეფის ექიმს, დიდი სახელი ჰქონდა თურმე მოხვეჭილი, მასთანვე შემოსავალიც არ აკლდა. პატრებმა თუმცა ამასავით ნამდვილი ექიმობა არ იცოდენ, მაგრამ მკურნალობის საქმისა ცოტად თუ ბევრად, ესმოდათ. რა დაბინავდენ, დაიწყეს ამათაც წამლობა უსასყიდლოდ, მალე იმ ზომამდე განითქვეს სახელი, რომ მდიდარი და გლახაკი, ყველანი ამათთან მოდიოდენ. ამ გარემოებამ დიდად ხელი შეუშალა ეპიფანე ექიმსა. სახელის დამცირების გარდა, მასთან მიმსვლელი აღარავინ დარჩა, რისგამო დიდი ზარალი ეძლეოდა. ეს ექიმი, 2 ოქტომბერს, 1664 წ., კახეთიდგან სწერს დიდს სამდურავს ტფილისში ერთ კაფუცინს და სთხოვს, რომ მკურნალობაზე ხელი აიღონ; თუ რამე გჭირიათ, რომ მოვბრუნდები, ყველაფერს გიმოვიო, მაგრამ, როგორც ვიცით, კაფუცინებს არ დაუშლიათ და განუგრძიათ ხალხის წამლობა.

რომამ მაშინვე არ მიაქცია ყურადღება კაფუცინების თხოვნას, და არ მიაშველა არც საჭირო ფული და არც ახალი მისიონერები. წერილით რომ ვერას გახდენ, კაფუცინებმა გადასწყვიტეს, ერთი თავიანთი ამხანაგი გაეგზავნათ რომას, ყველაფერი კარგად აეხსნა პროპაგანდისათვის და რაც კი საჭირო იყო, მიეცათ. იქ გასაგზავნათ დანიშნეს პატრი კარლო სანმარინელი და მალეც გაისტუმრეს. მეფის წერილთან ერთად თავიანთი წერილებიც გაატანეს, რა შიგ აუწერეს თავიანთი გარემოება დაწვრილებით და სხვათა შორის, ესეც მოახსენეს: „.... გარდა ამისა ეს ქართველი მეფე თუმცა კი გამაჰმადიანებული ქართველია, მაინც თავის ქვეყანაში დიდის სიყვარულით მიგვიღო, მოგვცა ორი სახლი, ერთი საეკლესიოდ და ერთი ჩვენთვის ბინად, კაის თვალთ გვიყურებს, ხშირად თავის სახლში გვიწვევს და ქართველ ბერებზედ უკეთესად მივაჩნევართ. ჩვენის უნეტარესის პაპი ალექსანდრესი (VII) დიდი პატივისცემა აქვს. ჩვენ ყველიფერი ვუამბეთ მისი. კიდევ მოსწერა წიგნი, რომელსაც თქვენი უმაღლესობა ნახავს ამ წერილთან ერთად. სხვა რამეც დაგვაბარა და ყველაფერს პატრი კარლო მოგახსენებთ.

– 228 –

ნებსთ. გევედრებით აუსრულო მისი სათხოვარი, რადგან მთელს ჩვენს მისიონს დიდს სარგებლობას მოუტანს. ამ მეფეს საქართველოს უდიდესი მთავრებიც ემორჩილებიან. მისი დიდი პატივისცემა აქვსთ და ეშინიათ მისი, თუ მისი სიმდიდრისა და თუ მისი ძლიერების გამო... ტფილისი 5 ოქტომბერს, 1664 წ. პატრი სერაფინო მელიკოკა“. (1).

იმ პატრსავე გაატანა წერილი კაფუცინების მფარველმა ეპიშოპმა ეპიფანემ, კარდინალთან. გაახსენა თავისი წინანდელი წერილები, აუწყა აწმყო გარემოება და ეგრეთვე მისიონის საჭიროება და სთხოვა აქაურებისათვის ჯეროვანი ყურადღება მოექციათ. წიგნში სხვათა შორის, ამასაც სწერს: „თქვენს უმაღლესობას დიდის სიჩქარით მოვსწერე ეს წერილი სწორედ იმ დროს, როდესაც მეფესთან ერთად ვიყავი კახეთში, რომელიც მისი პირველის შვილის სამთავროა. აქ ყოფნის დროს ტფილისში მყოფმა ჩვენმა მისიონერმა პატრებმა, მაცნობეს, წასასვლელად ემზადებოდა ქარავანი და პატრი კარლო სანმარინელიც მას უნდა გაჰყოლოდა. ხოლო სხვა და სხვა მიზეზების გამო ეს ქარავანი იძულებული გახდა ჩვენის მეფისათვის დაეცადა, ამიტომ იმ წერილთან ამ წიგნსაც ვუმატებ. თქვენს უმაღლესობას ვაუწყებ, რომ ხსენებულმა მეფემ რა შეიტყო პატრის წასვლა, დაიბარა სხვებთან ერთად და ჩემის პირით ბევრი რამ უთხრა, ყველაფერს თვითვე მოგახსენებს; ეგრეთვე პაპისათვისაც მისცა წერილი ქართულად, რომელიც მე ვთარგმნე ლათინურად. მასთანვე უჩვენა ჯაჭვის პერანგი, რომელსაც აქაურები ტანისამოსის ქვეშ იცმენ, როდესაც საომრად მიდიან, და ბევრის ხვეწნის შემდგომ დაავალა მას, რათა შეეტყო, თუ მას სად აკეთებენ, რომ რამდენიმე ხელი წამოეღო. გასტუმრების დროს უთავაზა მას ერთი ცხენი სამგზავროდ. უკეთუ გნებავსთ, ამ მისიონის საქმე კარგად წავიდეს, კეთილ ინებეთ და ასიამოვნეთ მეფე იტალიური წვრილი საჩუქრებით.... ტფილისი, 7 ოქტომბერს, 1664 წ., ექიმი ანდრია ეპიფანიო“. (2).

მეფე შაჰნავაზ (ვახტანგ V) თუმცა გამაჰმადიანებულა, მაგრამ სულით და გულით ისევ ქრისტიანედ დარჩენილა და თუ კათოლიკობისა და თუ პაპისა დიდი პატივისცემა ჰქონია; რასაც ცხადად გვიჩვენებს

შემდეგი წერილი მისი, პაპთან გაგზავნილი, რომლის დედანი ვერ ვიპოვეთ. „მაღლითა და წყალობითა ღვთისათა, ჩვენ იესეიან, დავითიან, სოლომონიან, ბაგრატოანი ძრიელი და მფლობელი საქართველოსი, ღვთივ გვირგვინოსანი მეფე შაჰნავაზ; დიდსა, მარადის დიდებულსა, ღვთისაგან ეგრეთ პატივ მოსილს და გამძრიელებულს, რომლის უძლიერესი არავინ არის, მტერთაგან უძლეველს, ღვთის მოწყალებით უუდიდეს ყოველთა პატრიარქთა ზედა, წმიდა პეტრეს მოსაყდრეს, მთელ ქვეყანაზედ სიმართლის დამცველს, მთელი ქვეყნის ქრისტიანების მთავარს,

– 229 –

ყოველთა მაღალ ღირსებათა მქონეთა უფრო ღირსეულს, სამგზის გვირგვინით დაგვირგვინებულს, შემკობილს რომის დიდ პაპთა სახელით, მამათ მთავართა მამას და ბატონს, დამოუკიდებელს და უმაღლეს ბატონს ალექსანდრე მეშვიდეს ჩვენის მსახურების და პატივის ნატვრას სიმდაბლით ვაუწყებთ. დიდება ყოვლად მოწყალე ღმერთსა, რომ თქვენის პატიოსანის სახელის დიდებულებისა და თქვენი კარგად მყოფობის ამბავმა ჩვენს ყურამდე მოაწია, ვინაიდან თქვენმა უნეტარესმა საყდარმა ქვეყანაზედ მოჰფინა თქვენის უძლიერესობის ნათელი და იცვამ-ვს მას უვნებლად.

„გარდა ამისა, თქვენი მდაბალი მღვდლები, რომლებიც მონაზონებრივ ცხოვრებენ, ჩვენს ქვეყანაში მოვიდენ; ჩვენც, თქვენდა მსახურებად და საამებლად, ვუბოძეთ სადგომი და კარგად მოვუპყარით. მათ აღაშენეს ეკკლესია, სადაც ადიდებენ ღმერთსა და ლოცულობენ თქვენი უნეტარესობის სიმრთელისათვის. გარნა დიდმა დრომ განვლო მას შემდეგ, რაც ამათ თქვენი ბრძანება აღარ მიუღიათ, რის გამო ერთი მათგანი, კარლო მარია, მოდის მანდ, თქვენს წმიდა ფერხთ ემთხვიოს და ჩვენი ამბავი მოგახსენოსთ. ჭეშმარიტად ვნატრობთ, თქვენ გაამოთ, ამისათვის დიდათ გევედრებით, გვიბრძანოთ რა სამსახურის მოგება შეგვიძლია. ნუ დაგვივიწყებთ“. (1).

ამ წერილს თარიღი არა აქვს. მაგრამ არ უნდა იყოს 1664 წ. ოქტომბერში დაწერილი.

პატრი კარლო რა მივიდა რომას, თუ პირად და თუ წერილით საქართველოს ყოველი გარემოება მოახსენა კარდინალებს, რომელნიც დიდად კმაყოფილნი დარჩნენ. ამისი დაწერილი მოხსენება ხელში ჩაგვივარდა მხოლოდ ერთი, სადაც, სხვათა შორის, ამბობს: „ერთი ქართველი, რომელიც კოსტანტინეპოლში ჩვენს პატრებს ხელმეორედ მოენათლათ და რომის კათოლიკობა მიეღებინებინათ, აგერ ოთხი წელიწადია, საქართველოში უზიარებელი იყო. მივედით თუ არა, მაშინვე მიიღო საიდუმლო; ხოლო რავდენიმე თვის შემდგომ დასნეულდა, წმიდა საიდუმლო კვალად მიიღო დიდის სასოებით, ასე რომ მთელის ქალაქისათვის სამაგალითო გახდა მისი სათნოება და შემდგომ მიიცვალა. იქ თეათინელებისაგან ხელმეორედ მონათლული ერთი მეგრელიცაა, რომელიც ხშირად ამბობს აღსარებას და ღებულობს წმიდა ზიარებას.... ეგრეთვე საიდუმლოდ მოვნათლეთ ურიცხვი ბავშვი, რომლის ჯეროვან ნათლიღებაზე ვეჭვიანობდი. დასასრულ საქართველოში დავსტოვე ბერძნისი ანტიოქიის პატრიარქი *), რომელიც იქ დასავლელად მოვიდა, რა-

*) ეს გაკათოლიკებული მაკარიოზი პატრიარქია, რომლის შესახებ უკვე წინა თავში ვილაპარაკეთ.

დგან იქაურობა მის უფლების ქვეშ არის. იმ ზომამდე გვცა პატივი, რომ ბევრმა დიდებულთაგანმა გვითხრა, თუ ეს პატრიარქი თქვენს ეკკლესიაში მოვიდა და იქადაგა, რომ თქვენ ჭეშმარიტი ქრისტიანი ხართო, მაშინ ყველანი მიიღებენ თქვენს სარწმუნოებასო. ამ სიკეთეს მისგან მოველით ალექსის კონსულის საშუალებით. ეგრეთვე თვით პატრიარქიც დაგვპირდა ამას და კიდევ ეთქვა რავდენისამე ეპისკოპოსისათვის. შემდგომ რა იქმნა, არ ვიციო, რადგან მე წამოველი”. (1).

პატრი კარლო ამ წერილშივე იხსენიებს საცეცხლურს, რომელიც დაუბარებია მეფის ძმას კათალიკოსს, რომელიც ძრიელ კარგი ქრისტიანი ყოფილა. არც ამ წერილს აქვს თარიღი, მაგრამ უნდა იყოს დაწერილი 1664 წ., რადგან ეს პატრი ამავე წლის დამლევს იქიდგან გამოისტუმრეს საქართველოში.

პატრი კარლოს რომაში კარდინალებისათვის ბევრი საეჭვო კითხვების განმარტება უთხოვია. სხვათა შორის უთხოვია გამოეთქვათ თავიანთი აზრი ფულის სარგებლისა და ყმების გაყიდვის შესახებ. კაფუცინების აზრი ყოფილა, რომ საქართველოში ყმების გაყიდვას თუ მაინც და მაინც არ დაიშლიდენ, მარტო ქრისტიანებისთვის მიეყიდათ. ამის პასუხად ამ პატრს 30 დეკემბერს 1665 წ. პროპაგანდა ფიცხელ ბრძანებას უთვლის: ქრისტიანი ყმები არავინ უნდა მიჰყიდოს არც მაჰმადიანებს და აღარც ქრისტიანებს, რადგან ესრეთი ვაჭრობა დიდად დამამცირებელია კათოლიკე სარწმუნოებისა; ამიტომ ასეთი ვაჭრობა აღკრძალულიაო. საცა კი შემთხვევა მოგეცესო, საჭიროა ეცადოთ თქვენის ამხანაგებითურთ მოსპოთ ესრეთი მავნე და ბოროტი ჩვეულება და რა მოსპოთ, უფრთხილდით ხელმეორედ არ განაახლონ ესრეთი ჩვეულება. თქვენ კარგად უნდა იცოდეთ, რომ ფულის გასესხების დროს არასდროს უნდა გამოერთვას კაცს ასში ოცის თავი.... ეგრეთვე წმიდა კრებას ჰნებავს, ეკკლესიაში მისიონერებმა იხმარონ ახალი კალენდარი და სრულიად დაიცვან, რაც მასშია განწესებული. მასთანვე ეცადეთ, მანდაური ქრისტიანებიც ამის ხმარებას შეეჩვიონ“. (1).

პატრი კარლოს ესეც ეკითხა: თუ გაკათოლიკებული ქართველები ისევე წინანდელ სარწმუნოებას მიუბრუნდენ და შემდგომ ხელმეორედ მიიღეს კათოლიკობა, ვალდებულნი არიან თუ არა, ხელმეორედ სთქვან აღსარება, რომელიც ამ დროს ჰყვეს უწინდელ თავიანთ მღდელთანაო. ამის პასუხად მიიღო საჭიროა ხელმეორედ სთქვან.

საკმაო სახარჯო მისცეს პატრი კარლოს და გამოისტუმრეს რომიდგან საქართველოს, თან გამოაყოლეს ოთხი ახალი მისიონერი: პატრი პავლე ნორჩელი, პატრი იპოლიტე ფლორენციელი, პატრი ევანგელისტა მესინელი და ძმა ივანე-ანტონ ფერმოელი. ამან წამოიღო წერილე-

ბი უფროს პატრთან, მეფესთან და ეპიფანე ექიმთან. ამ ეპიფანეს პროპაგანდა წერილით დიდ მადლობას უძღვნის მისიონერების შემწეობისათვის და კვალად სთხოვს თავისი შემწეობა არ მოაკლოს მათ. ერთ ძვირფას კრიალოსანსაც უგზავნის თავისი მეუღლისათვის. ტფილისის უფროსს პატრს ერთი პატარა ყუთით უგზავნიან ხატებს, კრიალოსნებს, რათა

კათოლიკებში დაარიგონ გასაძრიელებლად. ამას ორ-სამ წიგნს სწერენ კარდინალები სხვა და სხვა საქმის თაობაზე. ჩვენ მოვიყვანთ მარტო იმ წერილს, რომელიც შეეხება რომის კოლეგიაში ქართველ ბავშვების გაგზავნას.

„პატრი სერაფინე მელიკოკელ პრეფექტოს, 30 დეკემბერს, 1666 წ.

„სულიერის შემწეობისათვის ქართველთა, რომელნიც დიდი მოწადინე არიან კათოლიკე სარწმუნოების მისაღებად, როგორც გვაუწყა პატრი კარლო სანმარინელმა და რათა მათ მოსავლელად მზად გვყავდეს რავდენიმე მუშაკი, როგორც ამას ყოველდღიური საჭიროება თხოვლობს, ვიფიქრეთ მომანდოთ თქვენს ერთგულებას, ურბანოს კოლეგიაში გამოსაგზავნათ მათშივე იპოვოთ ორი ახალგაზდა, რომელთაც სურდესთ საეკლესიო წოდებაში შესვლა და აქ გამოგზავნოთ სანდო მგზავრობით ერთად; მასთანვე გამოატანოთ თქვენი წერილიც, გარნა საჭიროა განსაკუთრებული ყურადღება მიაქციოთ, რათა რაოდენათაც შეიძლება, კათოლიკე დედ-მამის შვილები იყვნენ, არც 15 წლისაზე ნაკლები და არც 20 წლისაზედ უმეტესი. ნიჭიერი და გულისხმიერი იყვნენ, რათა შეიძლონ მეცნიერების შესწავლა, მეტადრე ჯანმრთელი და კარგი ზნეობისა უნდა იყვნენ, წყნარნი, მორჩილნი, სათნოებისადმი მიდრეკილნი, რათა შემდგომ უნაყოფოდ არ დარჩეს მათი შენახვა და გაწვრთნა. ამას ეცდებით და აღასრულებთ ესრედ. მომიხსენიეთ თქვენთა ლოცვათა შინა“. (1).

სამწუხაროდ, არ ვიცით, იმ დროს, რომელი ქართველი ბავშვები გააგზავნეს პროპაგანდის კოლეგიაში.

ამ წიგნთან ერთად მეფესთანაც გამოატანა პროპაგანდამ ეს წიგნი:

„ტვილისის მეფეს. 10 ოკტომბერს 1665 წ.

„მანდაური ერის სულიერი საჭიროებისათვის პროპაგანდის წმიდა კრება გზავნის ახალ მისიონერებს. ამ შემთხვევის გამო კარდინლები მავალელებენ, რათა მათის სახელით მივუძღვნა უდიდესი მადლობა თქვენს დიდებულებას ყველა იმ სიკეთისათვის, რაც მანდაურის მისიონისთვის მიგინიჭებიათ და რაცა არა ერთხელ გვაუწყეს მანდ მყოფმა მისიონერებმა. ამნაირმა თქვენმა მოპყრობამ გაამხნევა ეს მონაზონები, რათა შესდგომოდენ დიდს და ძნელ მგზავრობას, მასთანვე დარწმუნებულნი არიან, რომ ეს მათი მისწრაფება თქვენთვის დიდად სათნო საყოფელი იქ-

– 232 –

მნება, მათი ესრეთი შრომა დაგარწმუნებსთ, რომ მათ მარტო ოდენ სიკეთის მიტანა სწადიათ და მხოლოდ ერის სულიერად მოვლა-პატრონობისათვის ზრუნვენ. ამის გამო კარდინალები დიდად გავედრებენ მათ, რათა ყოველნაირი შემწეობა აღმოუჩინოთ ყოველთვის, როდესაც კი საჭირო იქმნეს თქვენი გულ-მოწყალე მფარველობა. დარწმუნებული ბძანდებოდეთ, რომ თქვენი ესრეთი საქციელი ღირსეული და დიდად სათნო-საყოფელი იქმნება ღვთის წინაშე. ეგრეთვე პროპაგანდის წმიდა კრებაც მეტად დავალებული იქმნება თქვენგან ყოველის სიკეთის გამო, რომელსაც თქვენის უმაღლესობის გულკეთილობით მიაგებთ ხსენებულ მონაზონებს. დასასრულ ხელთ გემთხვევით“. (1).

რომიდგან წამოსვლის დროს თუ ამ კაფუცინს და მის ამხანაგებს დაჰპირდენ შემწეობის გამოგზავნას მისიონერებისათვის, მაგრამ, როგორც სჩანს, ეს დაპირება ისევ დაპირებად დარჩა: რომილგან არასფერი

მოუვიდათ; საქართველოში, ხალხის სიღარიბის გამო, საჭირო შემწეობა ვერავინ აღმოუჩინა. კაფუცინებს მისიონერთა მომატებით ხარჯიც მოემატათ, მაგრამ შემწეობა კი არსიდან მოსდიოდათ. აღარც წამლობა შეეძლოთ ამ დროებში ხსენებულის ექიმის ეპიფანეს გამო, რომელმაც რომს შესჩვილა, კაფუცინებმა დიდი ზარალი მომცეს თავიანთი უსასყიდლო ექიმობით, რადგან ჩემთან აღარავინ მოდისო. ამის გამო პროპაგანდამ აუკრძალა მისიონერებს ხალხის წამლობა. კაფუცინებმა რა ნახეს, შემწეობა საკმაო არ მოსდიოდათ და რჩენაც უჭირდათ, რავდენისამე თვის შემდგომ პატრი კარლო ხელმეორედ გაგზავნეს რომას, რათა საკმაო შემწეობა ეშოვნა. რა მივიდა აზრუმს, ავად გახდა, ამიტომ ვეღარ გაბედა წასვლა და ისევ უკან გამობრუნდა, ხოლო მისიონის საჭიროება და თავისი მგზავრობის გარემოება აზრუმიდგანვე 20 დეკემბერს 1666 წ., რომაში აცნობა ერთი იქიდგან წამსვლელი დომინიკიანის საშუალებით. სხვათა შორის, ამ წერილში მოახსენა: „დიდის შემწეობა ამ საბრალო მისიონისათვის, რომელიც აღმოსავლეთის მისიონებში ყველაზე უფრო ნაყოფიერია... პატრი გაბრიელს *) და ყველა პატრებს ამ დროს მოლაპარაკება აქვსთ საქართველოს ეკკლესიის ლათინის ეკკლესიასთან შეერთების შესახებ. იმედია ცოტა ხანში დიდი სარგებელი მოვიტანოთ. ამიტომ ნუ ინებებთ, ამდენმა შრომამ ფუჭად ჩავვიაროს. იესო ქრისტეს წყლულების პატივისათვის გევედრები, შეეწიეთ ამ მისიონს, რადგან თუ არ თქვენის შემწეობით, შეუძლებე-

---

*) თავრეზში მყოფი კაფუცინების უფროსი იყო და საქმეების გამო ტფილისს მოსულიყო.

ლია აქ ცხოვრება; სიგლახაკის გამო ყმებსა ჰყიდიან და იმითი სცხოვრებენ. უკეთუ ინებებთ და მოიღებთ თქვენს მოწყალებას ქართველ ერზედ, თავსა ვსდებ სამუდამო საცხოვრებლად ამ მხარეს და აქვე სასიკვდილოდ... ვბრუნდები საქართველოში, რადგან მხოლოდ იმას ვნატრობ, აქ ვიმსახურო“... (2).

პატრი კარლოს ამის მსგავსი წერილი, რომელშიც იხსენიებს საქართველოს ეკკლესიის შეერთებისათვის მოლაპარაკებას, მიუწერია თავიანთი უფროსისათვისაც. უფროსსაც მიწერილი წიგნი წარუდგენია პროპაგანდისათვის და ესეც თავის აქტებში იხსენიებს ამ წერილს. (2). წერილი კი ვერ ვიპოვეთ.

რაკი რომიდგან არაფერ შემწეობას არ გზავნიდენ, ტფილისს რა მობრუნდა პატრი კარლო, იძულებული გახდა კვალად დასდგომოდა გზას და წასულიყო რომას შემწეობის სათხოვნელად. უფროსმა პატრმა სერაფინომ თვის წერილში ასწერა აქაური გარემოება და საჭიროება; ეგრეთვე ახალ ეკკლესიის აშენებისათვისაც შემწეობა მოსთხოვა; ამ წერილზე სხვა დანარჩენ ექვს მისიონერსაც ხელი მოაწერინა 28 თებერვალს 1667 წ. და გაისტუმრა პატრი რომას. პ. კარლომ ტფილისიდან სამეგრელოში გაიარა და იქ ცოტა შეჩერდა. იქიდგან თეათინელებმაც გაატანეს წერილი სამეგრელოს მისიონის შესახებ, როგორადაც მოვიხსენიეთ წინა თავში. ვიდრე რომას ჩავიდოდა, რადგან იქ მისი საქართველოდგან გაბრუნება არ იცოდნენ, ტფილისში 17 სექტემბერს 1667 წ. რომით მოსწერეს მისი აზრუმიდგან გაგზავნილი წერილის პასუხი. ამ წერილით პროპაგანდა ჰპირდებოდა შემწეობის მიცემას, მა-

გრამ არა ეგოდენს, რაოდენიც ამას ეთხოვა წერილით; ეგრეთვე ამ პატრს ნიშნავდა საქართველოში მყოფი კაფუცინების უფროსად, რადგან პატრი სერაფინო უფროსობას თავს ანებებდა. პატრი კარლომ საქართველოს მისიონრის თაობაზე ბევრი ელაპარაკა კარდინალებს და წერილებითაც ერთი ვრცელი მოხსენება წარუდგინა. ამ მოხსენების ზოგიერთ ნაწილს აქ მოვიყვანთ.

„... მთელი საქართველოს უმთავრესი ქალაქი ტფილისია, რომელშიც 70 ანუ 80 ათასისული სცხოვრებს; ამათგანი მომეტებული სომხები და ქართველები არიან. გარნა, ამ დროებში ბევრი მაჰმადიანობას დებულობს, თუ სიგლახაკის მიზეზით და თუ ხარისხის შეძენისათვის, და თუ კიდევ იმისთვის, რომ სპარსეთის მეფეს აამონ. ჩვენი და მეტადრე გაბრიელა ფრანგის პატრის შრომის ნაყოფია, რომ ხელი შევუშალოთ გამაჰმადიანებაზე და სარწმუნოებაში დავიცვათ: ბევრისგან ბევრს ავადებინეთ ხელი ასეთს განზრახვაზე... ტფილისში 8 ოჯახამდე კათოლიკე იქმნება; გარდა ამისა ჩვენთან აღსარებას ამბობენ მრავალნი თუ მა-

– 234 –

მაკაცები და თუ დედაკაცები და მეტადრე ძრეელ ბევრი ბავშვი. გორში უმთავრესი ბატონი, რომელსაც ბევრი სოფელი აქვს, თავის ოჯახობით ნამდვილი კათოლიკეა. ქუთაისშიაც ერთი ოჯახია კათოლიკე... ყველა მთავრები თავისუფლებას გვაძლევენ ქრისტიანე სარწმუნოების ყოველგვარი სამსახურის აღსრულებისას. გარნა ბევრნი, რომლებიც ჩვენთან ენდობიან და ეზიარებიან, ფრთხილად არიან, არავითარი დევნულობა დაუწყონ თავიანთმა მონაზონებმა და ეპისკოპოსებმა... იქაურების უმთავრესი ურიგო ჩვეულება ეს არის, რომ თავიანთ ქრისტიანე ქვეშევრდომებს თათრებზე ჰყიდიან: ამის უმთავრესი მიზეზი მათი გლახაკობაა. ამის წამალი ეს არის, ნელ-ნელა შევაგნებინოთ თავიანთი შეცთომილება... იქ ძრეელ ბევრი ეკკლესია, მარტო ტფილისში 15 ეკკლესიამდე იქნება, ზოგი ქართველებისა და ზოგი სომხებისა; კათოლიკეებისათვის კი არც ერთია: პატარა სახლში ვასრულებთ წირვას. ეგრეთვე გორშიაც იქმნება 12 ეკკლესიამდე ზოგი ქართველებისა და ზოგი სომხებისა; მათ შორის ერთი მშვენიერი ეკკლესიაა, რომელიც 20 წლის წინეთ ეკუთვნოდა აგუსტინიანებს, რომლებსაც ერთი მშვენიერი მონასტერიც ჰქონდათ. ეს ეკკლესია დღეს დედოფალს ეკუთნის და ქართველი მონაზონები ასრულებენ იქ მღვდელ-მოქმედებას. გორში ეგრეთვე არის კიდევ სხვა პატარა ეკკლესია, რომელიც 20 წლის წინეთ ეკუთვნოდა თეათინელ პატრებს. თუმცა ბევრი მოწინააღმდეგე იყო, მაგრამ მეფემ მაინც ბრძანება გამოსცა, ის ეკკლესია ჩვენ მოგვეცეს. გარნა ეხლა ისევ მათ ხელშია, რადგან არც მისიონერები გვყავს და არც საკმაო საშუალება გვაქვს, იქ დავდგეთ. ქუთაისშიც ბევრი ეკკლესიაა, იქვეა აგრეთვე თეათინელი პატრების ეკკლესიაც. იქაური მეფე ამ ეკკლესიის მოცემას დაგვპირდა თუ წავედით და იმ ქალაქში დავდექით. თეათინელი პატრების ერთი სხვა ეკკლესიაც გურიელის სამთავროშია. გარდა ამ ქალაქებისა, სოფლებში და მთელს პროვინციაში აღურაცხველი ძველის ძველი ეკკლესიებია, რომლებსაც აქვსთ სამრეკლოები და ზარები, როგორც ჩვენში; მათშივე ინახავენ წმიდა ზიარებას; ჩვეულების თანახმად, მეტად მშვენიერი ნაშენი ეკკლესიებია... ..ერთ დროს შეიძლება უკან დავიბრუნოთ ავგუსტინიანი პა-

ტრების ეკლესიაც, მონასტერი და ბაღი გორში, უკეთუ იქ დავდექით და დედოფალს წამლობით რამე სამსახურს გავუწიეთ, ანუ რამ საჩუქარი ვუთავაზეთ... ტფილისში ერთი პატარა ეკლესიის გასამწებლად თქვენის მოწყალების დახმარება საჭიროა... მისიონერებმა მარტო ქართული ენა შეისწავლეს. თუ აქაურის ზნე-ჩვეულობის უცოდინარების გამო და თუ იმიტომ, რომ აქ ჯერ კარგად დაბინავებული არა ვართ, ტფილისში ჩვენს სკოლაში ძლივს გვყავს 25 მოწიფე; ყველა ეს მოწაფეები ჩვენთან

– 235 –

აღსარებას ამბობენ და ეზიარებიან, ვითარცა ნამდვილი კათოლიკეთა შვილები. საქართველოს სახლებში ძრეულ ბევრი მონაზონია. ბევრი მათგანი ჩვენს წირვაზე მოდიან. კიდევ ბევრს ახსოვს, რომ 20 ანუ 30 წლის წინეთ გორსა და ქუთაისში აგუსტინიანე და თეათინელ ბერებს დიდი სარგებელი მოჰქონდათ და ბევრი კათოლიკეც ჰყავდათ. ეხლაც ძრეულ ნატრობენ, რომ ამ ქალაქებშიაც დავსდგეთ... 28 ნოემბერს. 1668 წ.“ (1).

პატრი კარლოს მეორედ რომაში მიბრუნება უნაყოფოდ არ დარჩენილა, რადგან პროპაგანდამ მისცა საკმაო შემწეობა არა მარტო თავიანთ სარჩოდ, არამედ თვით ახალ ეკლესიისთვისაც, რომლის აშენებაც მალე დაიწყეს. ვგონებთ ეს პატრი უკან აღარ მიბრუნებულიყოს საქართველოს, როგორც თავის წერილებშია მოხსენებული, სწეულობის გამო იტალიაში დარჩენის ნება უთხოვია. გარნა მალე, ესე იგი, 1669 წ. შვიდი სხვა კაფუცინი გამოგზავნეს საქართველოს: პატრი იოსებ ანტონი რომაელი, პ. ფრანჩისკე მონთეკატინელი, პ. სტეფანე ამელიელი, პ. რაფაელ პარმელი, პ. ჯუსტინო ლივორნელი, პ. ფრანჩისკე პიემონთელი და ძმა ბართლომე სანჯულიანელი.

ტფილისს მოვიდენ თუ არა, მესამე დღეს პატრი ჯუსტინო, პატრი ფრანჩისკე და ძმა ანდრია გაგზავნეს გორს მისიონის დასაარსებლად. მისიონმა გორში დიდი სარგებლობა მოიტანა, თუმცა ისიც უნდა ვსთქვათ, რომ ბევრი შეწუხება და დევნულებაც გამოიარა მეტადრე სომხებისგან. როგორც სჩანს კაფუცინების ისტორიიდან: „პირველში იმათთვის საჭირო იყო დიდის მოთმინებით აღჭურვილიყვნენ, რათა აეტანათ ის შეურაცხყოფა, რომელსაც მათ აყენებდენ განსაკუთრებით სომხები. სომხები იმ ზომამდე გადაევიდენ, რომ ჯოხით ცემა დაუპირეს და როცა პატრებს ქუჩაში დაინახავდენ, ქვებს უშენდენ. სქიზმატიკი სომხების მძულვარება განსაკუთრებით ცხადდებოდა პატრებთან ბჭობის დროს; ყოველთვის დამარცხებულნი და შერცხვენილნი დგებოდენ, რადგან პასუხის გაცემა არ შეეძლოთ; ბჭობის შემდგომ უფრო უარესად ემტერებოდენ. გულში ჩადებულის ეშმაკეული სიმძულვარისაგან სომხები იქამდე მივიდენ, მეტის სიბრაზის გამო პატრებს პირში ფურთხება დაუწყეს. თავიანთის მტრობით უეჭველად დიდათ ავნებდენ მისიონერებს, რომ ქართველები არ გამოჰქომიგებოდენ; ქართველებისა კი სომხებს ძალიან ეშინიათ. რადგან ქართველები ჭემმარიტების მოყვარენი არიან, ადვილად შეიყვარეს მისიონერები და სიამოვნებით უსმენდენ მათ საზოგადო და კერძო ქადაგებას და ხშირად ზოგიერთი მათგანი კათოლიკეც ხდებოდა. ამის გამო ყოველ დღევ უფრო შორდებოდენ სომხების ეკლესიას და ჩვენს ეკლესიაში მოდიოდენ. ერთის სიტყვით, იქვე ასრუ-

ლებდენ ყველა ვალდებულობას, რაც კი შეეხება ნამდვილს რომის კათოლიკეს. ხუთი თვის განმავლობაში, მარტო გორს 300 ბავშვზე მეტი მონათლეს. ეს გარემოება საკმაო იყო, ხსენებული სქიამატიკების გულში მუდამ აღზნებული ყოფილიყო შურის ცეცხლი და უზომო სიმძულვილი წინააღმდეგ კათოლიკებისა და უფროსი ერთად მისიონერებისა, რომლებსაც არ აკლებდენ გაუპატიურებას და ყველა ნაირად ცდილობდენ, ერში მათთვის სახელი გაეტეხათ“. (1).

არა ვგონებთ, ამ წერილში შეცთომით იყოს ტქმული ეს სიტყვები „ქართველები ყოველ დღე უფრო შორდებოდენ სომხების ეკლესიასო“, რადგან უწინ ქართველები სხვადასხვა მიზეზების გამო სომხის სარწმუნოებაზედაც გადადიოდენ. უკვე მეხუთე თავში მოვიყვანეთ ნიკიფორე ერბახის სიტყვები, კრებაში გამოთქმული, რომლითაც აცხადებდა ბევრი ქართველების გასომხებას. ამის მსგავსი სხვა საბუთიც ვპოეთ აგუსტინიანი პატრი ამბროზის მოხსენებაში, რომელიც 1640 წ. გორიდგან მისწერა რომას. ამ სამწუხარო გარემოებას ესე ასწერს: „ჩვენი მონაზონები ამ ქრისტიანებში დიდის სიკეთის ქმნას შეიძლებენ რამდენისამე სოფლის ყიდვით, როგორც შვრებიან სომხები. თუმცა ქართველებს დიდი სიმძულვარე აქვსთ სომხებისა სარწმუნოების მხრივ, გარნა, როდესაც მათი ყმები ხდებიან, ბევრი მათგანი გადადის სომხის წესზე. ამაზე უარესიც ვნახეთ: ზოგიერთმა მდიდარმა ურიებმა, რომლებიც საქართველოში სცხოვრებენ, გააურიავეს რავდენიმე თავიანთი ყმა და მოსამსახურე. ქართველები უეჭველად დიდის სიამოვნებით მიიღებენ ლათინურ წესსა, თუ ჩვენი ყმები გახდენ“.

რადგან ქუთაისშიც თხოულობდენ მისიონერებს, ახალ მოსულ კაფუცინთაგან ზოგიერთი იქაც გაგზავნეს. ამათი აქ მოღვაწეობა არა ნაკლებ ნაყოფიერი შეიქმნა; თუმცა ისიც უნდა ვსთქვათ, რომ, ხშირი ომების გამო დიდ ხანს ვერ დარჩნენ. მიუხედავად ამისა, მისიონის საქმე კარგად მიდიოდა და კათოლიკობა დაუბრკოლებლივ ვრცელდებოდა. ერთი მოკლე მოხსენება გვაქვს კათოლიკობის წარმატების შესახებ: „არა მარტო გორში, არამედ ქუთაისსა და ტფილისშიაც მისიონერები სული წმიდის შემწეობით მეტად ნაყოფიერად მოღვაწეობდენ. კათოლიკობას ავრცელებდენ არა მარტო მდაბიოთა შორის, არამედ ქალაქის თვით მოწინავეთა შორისაც. გააკათოლიკეს თვით ეპისკოპოსები და ტფილისის მეფის ძმაც. ამათ კიდევაც აღიარეს პაპის მორჩილება, განსაწმედელის არსებობა და წმიდანების დიდება. ეს სამი უმთავრესი მუხლია, რომლითაც ქართველები განსხვავდებიან ჩვენგან“.

სამწუხაროდ, აქ დასახელებული ქართველი გაკათოლიკებულთა ეპისკოპოსების სახელები არ ვიცით, რადგან ამ დროის საბუთებიც გვაკლია.

ამ ხანებში კაფუცინებისათვის დევნა დაუწყიათ, მაგრამ დაწვრილებით ცნობები არა გვაქვს. ეს კი ცხადია, რომ უმთავრესი მდევნელნი სომხის მღვდლები ყოფილან. ამას იხსენიებენ პროპაგანდის აქტები და სხვა წერილებიც. (1). დევნულობა მალე დაწყნარებულა თუ კაფუცინების ცდით და თუ ახლად გაკათოლიკებული ქართველების შემწეობით. სომხები ხშირად სდევნიდენ კაფუცინებს თუ გორსა და თუ ტფი-

ლისში, მაგრამ, ძლეულნი მისიონერთა კაცთ-მოყვარეობით და მოთმი-
ნებით, ზოგჯერ მდევნელნიც, ერის კაცნი, თუ საეკლესიო პირნი, უს-
მენდენ მათ და კათოლიკე ხდებოდენ.

საქართველოს კათოლიკოსმა ერთ გზით დაუწყო კაფუცინებს
მტრობა, უფრო გამორჩენის აზრით, რადგან კაფუცინებს, ახალი ეკ-
კლესიის აშენების დროს, მისთვის, ვითარცა ჩვეულება იყო, საჩუქარი
არ მიეცათ. ამის გამო კათოლიკოსმაც მათი სკოლა დააკეტინა. გარნა
მისმა მტრობამ დიდ ხანს არ გასტანა. ისევ დაუმეგობრდა და სკოლაც
გააღებინა. თუ ამის და ამ დროს მომხდარი სხვა ამბის შესახებ ორი წე-
რილი გვაქვს მისიონერებისა. პირველი არის უფროსი პატრის სერაფი-
ნოს წერილი, რომას 1671 წ. გაგზავნილი, რომლიდგანაც ეს მოგვყავს:
„... კვალადგავმართე სკოლა, რომელიც წარსულ წელს დაიკეტა სა-
ქართველოს კათოლიკოსის ბრძანებით (თურმე ჩვენი ეკკლესიის აშენე-
ბის გამო დიდი საჩუქარი უნდოდა). შიგ ყმაწვილები ბლომად გვყავს.
ყმაწვილებს ვასწავლით ქართულს, იტალიურს და ლათინურს, ეგრეთ-
ვე ყოველდღივ ვუხსნით საქრისტიანო მოძღვრებას. გარდა ამისა, მათ
ყოველკვირაობით ეკკლესიაში ვამეორებინებთ ნასწავლ მოძღვრებას, რა-
საც დიდი ხალხი ესწრება. დღისით, თუ ღამით ჟამ-კანონს ხოროთი ვა-
სრულებთ და წირვასაც ვგალობთ დიდის დიდებით. ვქადაგებთ
ეკკლესია-
ში და ეგრეთვე გარეთაც, როდესაც მარჯვე დრო მოგვეცემა და ხალ-
ხის მოქცევის იმედი გვაქვს. გამუდმებით ბაასი გვაქვს მეტადრე სომხე-
ბის და ქართველების მონაზონებთან და ეპისკოპოსებთან. ბაასი ხშირად
უნაყოფოდ არ რჩება. ერთმა ჩვენგანმა ქართულად სთარგმნა რომის კა-
თეხიზმო და მალე დაასრულებს. გვინდა დავაბეჭდინოთ მათ წმინდა კრე-
ბას. მრავალნი გაენდვნენ და მრავალნი კიდევ ენდობიან და ეზიარები-
ან ჩვენთან, მაგრამ ფარულად, რადგან თავიანთი ეპისკოპოსების ეში-
ნიათ. ერთი თავისი ნებით მოვიდა გასულ თვეში. ეგრეთვე სწორეთ ამ
დილასაც მოვიდა აღსარებისთვის ორი დედაკაცი, რომელსაც უკვე ვა-
თქმევინე. ჯერ კათეხიზმო ვასწავლე და, რადგან მათი მიღებული ნათლი-
ლების სინამდვილის ეჭვი მქონდა, შემდგომ თუობით მოვნათლე იმ
დროს, როცა ამ განდობილს ერთი ქალიშვილი მოვუნათლე. დღე რო
გამოხდა, ჩემთან აღსარება სთქვა ფარულად ერთი ქართველი ეპისკოპო-

– 238 –

სის ძმამ. ყოვლად წმიდა ღვთის შშობლის ხარების დღეს ჩვენთან ერთ-
მა არაბმა აღსარება სთქვა და ეზიარა. აგერ სამი დღეა გორიდგან მომ-
წერა პატრი იოსებ კორსომ, რომ ის მახლობლად ოსეთის მთის გვერ-
დობზე მისულა, რათა შეეტყო იმ ქვეყნებში ქადაგება შეიძლებოდა თუ
არა; იქ დარჩენილა ათი დღე ერთი სნეულის ბატონის საწამლებლად, კი-
დეც მოუნათლავს და აღსარება უთქმევინებია; უიმისოდ უნათლავი მო-
კვდებოდა, რადგან მოხუცი იყო; შემდგომ სხვა 17 კაციც გაუწვრთნია
და მოუნათლავს. მომავალში ჩვენთან აღსარების თქმას შეჰპირებია. სო-
ფლებში, საცა ხშირად დავიარებით საექიმოდ, დიდი სარგებლობა მო-
გვაქვს, რადგან ბავშვებს ვნათლავთ, მათ მღვდლებს ვწვრთნით და გლეხ-
კაცებსაც აღსარებას ვათქმევინებთ. რავდენიმე ოჯახი ყველა თავიანთი
შვილებითურთ გავაკათოლიკეთ. 3 ცხადათ და დანარჩენი ფარულად.
იმათ ჩვენს ეკკლესიაში დიდის ამბით მოვუნათლეთ ერთი ქალიშვილი

შაბათ დღეს... ტფილისი, 30 მარტს. 1671 წ. პატრი სერაფინო მელი-
კოველი“. (1).

პროპაგანდა, 7 ივლისსა 1670 წ., სწერს ამავე პატრს სერაფინოს,
რომ ორი ახალ-გაზრდა ქართველი გაგზავნოს პროპაგანდის კოლეგიაში
სასწავლელად. ამ ორი ქართველის სამგზავროდ ფული მიუცია 50 სკუ-
დი იმ კაპუცინებისათვის, რომლებიც ამდროს რომიდგან საქართველოს
მოდოდენ. ამათგანი ერთი იყო შესანიშნავი პატრი ბერნარდე ნეაპო-
ლელი. (2).

ერთი სხვა ვრცელი მოხსენებაც გვაქვს, რომელიც მოკლედ შეი-
ცავს მისიონის თითქმის ყველა შესანიშნავ ამბებს. 1671 წელს ახლად
მოსულ პატრი ბერნარდე ნეაპოლელს იგი დაუწერია და გაუტანებია
რომას მიმავალი პატრი ფრანჩისკე პიემონთელისათვის, რომელიც შავ
ზღვაში დაღუპულა. ეს რა შეუტყვიათ ტფილისში, ხელმეორედ დაუ-
წერინებიათ იგივე მოხსენება, თანაც დაუმატებინებიათ რაც წინან
დელ დაწერილის შემდგომ მომხდარა და გაუგზავნიათ რომას. ამას თა-
რილი არა აქვს. ვგონებთ დაწერილი უნდა იყოს 1672 წ. საკმაოდ
ვრცელი წერილია, ამიტომ ჩვენც მარტო იმ ადგილებს მოვიყვანთ,
რაც უფრო შეეხება ჩვენს საგანს. ვინაიდგან იგი ერთმა ძველებურმა
ფრანგულმა გაზეთმა ფრანგულად გამოსცა, ამისათვის ჩვენც ფრანგუ-
ლის ტექსტის მოყვანას ვარჩევთ.

„ათი წელიწადია, რაც თქვენის ყოვლად უმაღლესობის ბრძანებით
კაფუცინები წამოვიდენ საქართველოს კათოლიკე სარწმუნოების გასა-
ვრცელებლად. მოკლე დროს განმავლობაში ღვთის ძრიელებამ ისე დაა-
გვირგვინა მათი შრომა, რომ დიდათ საძრახისი იქმნება ეს ამბავი სიჩუმით
დაფარული დარჩეს. მისი გამოქვეყნება შეეწევა ღვთის დიდების გამო-

ბრწყინებას და მასთანვე შეიქმნება თქვენთვის ერთი საშუალება, როდე-
საც ამა ყველას სცნობთ, კარგად მართოთ ეს მისიონი და გაუძღვეთ
მის წარმატებას. ამ დროს წამლობის მიზეზით კაფუცინები ეცადნენ
და მოიგეს თბილელი ეპისკოპოსის გული, როგორათაც უკვე მოგებუ-
ლი ჰქონდათ კათალიკოსისა. თუ ერთთან და თუ მეორესთან და ეგრე-
თვე დანარჩენ საეკლესიო პირებთან დაიწყეს ხშირად ბჭობა. შემდგომ
ბევრი და მრავალ გზის ილაპარაკეს რომის პაპის ხელმწიფების და უპი-
რატესობის თაობაზე... უდიდესი რწმუნება და ნდობა დავიმსახურეთ
მეფის სახლში; მეტადრე ჩვენი ხორცის სიწმინდის სახელ განთქმულო-
ბამ კარები გაგვიღო დედოფლის სასახლისა, რომელიც სხვათათვის და-
ხშულია; იქ თავისუფლად შესვლა, დედაკაცებთან სხვის დაუსწრებლად
ლაპარაკი შეგვეძლო; თუ ვინმე შემოგვესწრებოდა, ეჭვი არავის ებადე-
ბოდარა. მეფე გვაქცევდა უდიდეს ყურადღებას და გვიცხადებდა უდი-
დეს პატივისცემას; ერთი დიდი სახლი და ბაღი მოგვცა. ჩვენი სინიდი-
სიერება და მეცნიერება ერს დიდათ სწამდა და ამიტომ ივერიელების
და ქართველების სათნო საყოფელი ვიყავით, ამათგანი რავდენიმე კი-
დეც იყო ჩვენს სარწმუნოებასთან შემოერთებული, როდესაც კათალი-
კოსმა დევნა დაგვიწყო. შემდგომ რა მოგვივიდა რამდენჯერ შემწეობა
და ეგრეთვე ახალი მისიონერები, ავაშენეთ საჯაროდ ეკლესია, იქამ-
დე კი კერძოდა გვქონდა. ამის აშენების დროს კათალიკოსს საჩუქარი
არაფერი მივეცი, თუმცა ჩვეულებად აქვს ყველას უბრძანოს ხოლ-

მე და გამოართვას ეკკლესიის აშენების დროს, თვით სომხებსაც, რომლებიც მასზე დამოკიდებულნი არ არიან. ჩვენს წინააღმდეგ ყველა ღონისძიება იხმარა; ჯერ ხალხს აუკრძალა ჩვენთან ზავშეშების მოხარება და ჩვენს ეკკლესიაში მოსვლა; შემდგომ მივიდა მეფესთან და ბევრი ეცადა, გავედევნეთ მთელი ივერიიდან. ესრეთ სამწუხარო მდგომარეობაში ჩავარდნილთა, მოვილაპარაკეთ. მეფეზე კათალიკოსის დიდ ზედმოქმედებას სხვა ვერაფრით ვეწინააღმდეგებოდით, რათა სამწუხარო შედეგი აგვეცილებინა თავიდგან, თუ არ მეფისავე გულკეთილობით, რომელიც მას ჰქონდა ჩვენდამი. ეს მისი გულკეთილობაც შერყეული იყო ნათესაობის გამო, რადგან იგი კათალიკოსი ძმის (ანუ დის) წული *). გარდა ამისა ჩვენის დიდის გაჭირვების შესამსუბუქებლად გადაწყვიტეთ ექიმობით მოგვეპოვებინა ღონისძიება. ამან ძრიელ დაგვიმცირა სახელი და ეგრეთვე ბევრის მეგობრობაც მოგვაკლო. გარნა მეფის გულმოწყალებამ სძლია და ჩვენმა განუწყვეტელმა სამსახურმა გაიმარჯვა კათალიკოსის მრისხანებაზე. იგი გარეგნად შეგვირიგდა და ამით

---

*) სხვა კაფუცინები კათალიკოსს მეფის ძმად რაცხვენ.

ვითომ დაჰფარა თავისი მტრობა და ლათინთა სარწმუნოების მიმართ სიმძულვარე. იტალიიდგან მოსულმა შემწეობამ მალე გვიშველა, დავიწყეთ უსასყიდლოთ კურნება; სკოლაც კვალად გავაღეთ, რადგან დაკეტილი იყო ზავშეშების წასვლის გამო. შემდგომ დავიწყეთ ეკკლესიაში ჟამ-კანონის თქმა, ღამით გალობა და თუ დიდისა და თუ პატარა მარხვის დაცვა, რომლებიც აქეთ ძრიელ ბევრი იციან.... ამ საშუალებით შემდეგ დიდ მარხვაში დიდი ხალხი მოვიზიდეთ და გულმოდგინებით ვუქადაგებდით, რადგან საზოგადოთ ეს ერი დიდი მოსურნეა ღვთის სიტყვის მოსმენისა. ამ დროს ჩვენი ყოველი შრომა ძრიელ კარგად წავიდა; ას კაცამდე თუ ტფილისს და თუ გორში მოვიდა ჩვენთან და აღსარება სთქვა; სხვა ბევრმა ჩვენი სარწმუნოება აღიარა და დაიწყო საიდუმლოს ხშირად მიღება, თუმცა კი ფარულად, შიშის გამო. ამ ნაირად იქმნა ჩვენი მისიონის დასაწყისი და წარმატება. ახლა საქმე ისეა წასული, რომ ყველაფერი იმედს გვაძლევს, სარწმუნოება დიდ წარმატების გზას დაადგეს, განსაკუთრებით ვიდრე ეხლანდელი მეფე ცოცხალია. ეხლა გვაქვს ორი სახლი და ორი ეკკლესია ერთი ტფილისსა და ერთი გორში. ისიც არა ფარულად, არამედ ცხადად და ყველას წინაშე (რაც იშვიათია აღმოსავლეთში)... მესამე სახლიც გვექონდა იმერეთში ქუთაისსა, მაგრამ ომებისა და ეგრეთვე ცხოვრებისათვის საჭირო ღონისძიების უქონლობის გამო თავი დავანებეთ; ხოლო ისევ შევიძინეთ, როდესაც შეძლება გვექმნება. გურულები და ოსები გვიწვევენ იმათთან წასასვლელად: პირველნი იმიტომ, რომ მღვდლები ჰყავდესთ, ხოლო მეორეთ მკურნალები სჭირიათ... მარტო ეს არ არის: პირველში თუ სასაცილო და სამასხარო ვიყავით, ეხლა მთელის სამღვდელოებისაგან დიდათ პატივცემული ვართ ჩვენის მეცნიერების გამო; ამიტომ მღვდლები, ეპისკოპოსები და თვით კათალიკოსიც, როცა გაუჭირდებათ, რჩევას გვთხოვენ. ხალხსაც, რომელმაც შეიტყო ჩვენი უანგარობა, დიდათ უკვირს, რომ ეგრედ შორიდგან მოსულნი აქ თავგანწირულად ვშრომობთ სულთა ცხოვნებისათვის და სასყიდელს კი არ დავებებთ. ეხ-

ლა, გარდა იმ მცირედი რიცხვისა, რომელიც ღმერთმა გამოირჩია ყოველ ოჯახში, ეგრეთვე გარდა ერთის ურის ჩამომავალი აბრაჰამ იბერიელი მღვდლისა, რავდენიმე ოჯახი თავიანთის ყმებით აღიარებენ კათოლიკე სარწმუნოებას, ზოგი ფარულად და ზოგი ცხადად... სწავლის დროს ბავშვებს ვწვრთით სარწმუნოებასა და კეთილ ზნეობაში. გარნა თავიანთის ხასიათის სისუსტისა და თუ მათის მშობლების სიხარბის გამო, ისწავლიან თუ არა ქართულ წერა-კითხვას და რა მოიზდებიან, მიდიან სკოლიდგან და ქუჩებში ყველა ნაირ ბოროტ ჩვეულებას ითვისებენ. ამ სენის საწინაღმდეგოთ, რადგან კარგა ხანია სურდათ ლათინურის

– 241 –

და იტალიურის სწავლა, დავაწყებინეთ გრამატიკის სწავლება ამ ენებზე, გამოცდილებამ გვიჩვენა, რომ როდესაც მათ იტალიანური იციან, მაშინ ვერც თავიანთი ამხანაგების დაცინვა და ვერც თავიანთი მშობლების სიმკაცრე მათ ვერ აშორებს ჩვენგან და სარწმუნოებისაგან... იმერეთში ერთ სოფლის ბატონთან პატრი ანჯელო ვიტერბელმა გაატარა ცოტა ხანი მკურნალობის გამო; მისი დარიგებისა და კაი ყოფაქცევის მიზეზით დაიბარეს პატრი იოსებ კორსელი. თავისი მეცადინეობით მიაღე-

ბინა კათოლიკე სარწმუნოება, რომელიც წინათვე გაეცნოთ, არა მარტო რომელთაც სარწმუნოება აღიარეს, ასიოდე კაცი მას გაენდო და ერთგულათაც დარჩნენ. მრავალმა სხვამაც, რომელიც ან კარგად, ან სულ არ იყო მონათლული, დიდის ამბით მიიღოს ნათლილება, თუმცა მშობლები არ იყვნენ თანახმა. ამას ესეც უნდა დავუმატოთ, რომ თერთმეტი წლის განმავლობაში, რაც ჩვენი პატრები საქართველოში არიან, ათას სულზე მეტი ხელახლავ მონათლეს ზოგი კერძოდ, ზოგი საჯაროდ, რადგან წესიერად არ იყვნენ მონათლულნი. ეგრეთვე ტფილისში ჩვენ მიერ ფარულად განსწავლული კათოლიკეები წინეთ ვერ ჰბედავდენ გამოცხადებით აღესრულებინათ კათოლიკობა, თავიანთ ჭეშმარიტ სარწმუნოებას ჰფარავდენ, გულში კი ჰქონდათ ჩანერგილი; ახლა სულ ერთიან შეიცივალა: სარწმუნოების წარმატება ეგოდნათ შესანიშნავია, რომ ახლა სულ აღარაფრად ვრაცხვთ, რაც უწინ დიდ რამედ მიგვაჩნდა. კაცს ეგონება რომ უწინდელი დრო მარტო თესვის დრო იყო, ახლა კი მკისა... გარდა იმისა, რომ, როგორც კი შემთხვევა მოგვეცემა, ხშირად ვუქადაგებთ ერსა. უკანასკნელ დიდმარხვიდგან ეკკლესიაში ზეპირად ბავშვებს რიგ-რიგად ვამეორებინებთ საქრისტიანო მოძღვრებას ბელარმინესაგან შედგენილს. ერთმა ჩვენთაგანმა სთარგმნა ქართულად. მოძღვარი შემდგომ უფრო ვრცლად უმარტებს კათეხიზმოს წესზედ. უწინარეს ამ წვრთნისა, იმავე ენაზედ ამბობენ ღვთის მშობლის „სავარდის“ ლოცვას და მის საიდუმლოს თავებს კითხულობენ. თავისი ბრწყინვალეობით და დიდებულებით ეს ცერემონია მუდამ დიდ ხალხს იზიდავს. ხოლო ერი უფრო დიდ განცვიფრებაში იმან მოიყვანა, რომ, ღვთის მშობლის მიძინების დღეს, პირველ გზობის მოისმინა ბავშვის ქადაგება მარიამის დიდებასა და ხელმწიფებაზედ... სოფლებში წამლობის დროს ბევრი დავიყოლიეთ, კარგად ჩაგაგონეთ და დავატოვებინეთ თავიანთებური შეცთომილებანი, თუმცა კი თავიანთი ჩვეულების დაგვარ მუდამ ბჭობდენ. ამ უკანასკნელთა შორის მოიპოება ერთი დიდათ შესანიშნავი პირი არდაშელი, რომელსაც აქვს ნათესაობა დიდ ოჯახებთან, პირველ ერისთავ-

რადღება არ მიაქცია, ჯერ გორში მოვიდა ჩვენთან და შემდგომ ტფილისში, დიდის სიხარულით და მოწადინებით დაუტევა აღმოსავლეთელების შეცთომილება და შემოგვიერთდა. ამისი საშუალებით დიდი იმედი გვაქვს, რომ კათოლიკე სარწმუნოება ძრიელ გავრცელდეს..." (1).

პროპაგანდა 14 მარტს 1672 წ. პიემონთელ პატრი ფრანჩისკეს სწერს, რომ თავისი ქართულად ნათარგმნი კათეხიზმო საჩქაროდ გაგზავნოს რომში დასაბეჭდათ. ამას გარდა ამ დასაბეჭდ კათეხიზმოს შესახებ სხვა საბუთები არაფერი გვაქვს. ამიტომ დანამდვილებით არ ვიცით ეს კათეხიზმო დაიბეჭდა თუ არა.

კათოლიკობის გავრცელების საქმე ამ ნარად წინ მიდიოდა, ყოველი წოდების პირი უერთდებოდა კაფუცინებს. სჩანს მეორედ კიდევ მოუწადინებიათ და ლაპარაკი დაუწყიათ საქართველოს ეკკლესიის რომის ეკკლესიასთან შეერთებისათვის. მოუწადინებიათ არა მარტო კაფუცინებს, არამედ თვით კათოლიკოსსაც. ამის შესახებ თუმცა მისიონერების წერილი არავითარი გვაქვს, მაგრამ ერთის, თვით ამ საქმეში მყოფი პირის საბუთი კი მოგვეპოება. იგია ერთი სომეხი პეტროს ბედიგ (მისი უწინდელი სახელი მანუკ ავეტიკ იყო), რომელიც ბავშობიდანვე წასულა სპარსეთიდან რომსა, საცა სწავლა დაუსრულებია და შემდგომ უცხოვრია ვენაში. იქიდან სპარსეთს გაჰყოლია მათე არქიეპისკოპოსს, რომელსაც პაპის წიგნი მოჰქონდა შაჰთან. იგი დარჩა სპარსეთში 1672-დან 1676 წლამდე. ხოლო თავისი აღწერილობა გამოსცა ვენაში 1678 წელს. ამან აქ მეფე ერეკლე პირველიც ნახა. სხვათა შორის, იგი მოგვითხრობს: „იქვე ზის მათი პატრიარქი, რომელიც პატიოსანია და მიდრეკილია რომის ეკკლესიასთან შესაერთებლად. ამის წინათ თვით განგებ მივიდა კაფუცინებთან მოსალაპარაკებლად. ამათგანი ახლა რავდენიმა ზემო ხსენებულ ქალაქში (ტფილისში) და მთელი ხალხი პატივსა სცემს... კაფუცინების უფროსის საშუალებით ხსენებულმა პატრიარქმა თავისი აზრი გამოუცხადა ნეტარ ხსენებულ პატრი პრისკოს და მეც, მაგრამ მისი სისრულეში მოყვანა ვედარ შეიძლო, რადგან დიდი მთავარი (მეფე) მისი ძმისწული განუდგა სპარსეთის მეფეს და მიჰმართა ოსმალებს. ამიტომ მთელი საქართველო სულ არეულ-დარეულია სპარსეთის მეფის შიშის გამო; ამ საქმისთვის მოსალაპარაკებლად პატრიარქთან მისვლა ჩვენც ვედარ შევიძელით... სპარსეთის სხვადასხვა ადგილებში მოიპოებიან კათოლიკეები, რომელთა შორის უმეტესნი არიან სომხები და ქართველები და ზოგიერთი სპარსელებიც. როდესაც ხსენებული პატრი პრისკო მეორედ სადილად მიიწვია შაჰმა, იქ დაესწრო ეგრეთვე ქართველების უწინდელი უძლიერესის თეიმურაზ მეფის შვილის შვილი, ერეკლე... ხოლო იმავე პატრმა გვაუწყა, თუ როგორ გამოე-

ცხადებინა ხსენებულ ერეკლეს თავისი მიდრეკილება კათოლიკე სარწმუნოებისადმი ერთის თავის საყვარელის დიდათ თავგანწირულის მისიონერის, კაფუცინის ანტონ რუფინოს საშუალებით და ეთქვა, დიდის სია-

მოვნებით მივიდოდი ხსენებულ პატრი პრისკოსთან, სპარსელების ჩვეულების წინააღმდეგი რომ არ ყოფილიყო". (1).

მისიონერებმა 1671-დან 1674 წლამდე ბევრი წერილი გამოგზავნეს რომსა აქაური მისიონის შესახებ, ეგრეთვე განგებ პატრი ანჯელო ვიტერბელიც გაგზავნეს, რათა აქაური გარემოება კარგად ეცნობებინა, და თუ ფულით და თუ კაცით საკმაო შემწეობაც ეთხოვნა. არც ეს წერილები და არც ამ პატრის მოხსენება ხელთ არა გვაქვს. ხოლო მოგვეპოება ერთი წერილი, რომელიც პატრ უფროსს სერაფინოს გაუგზავნია 19 ოქტომბერს 1674 წ. და სადაც იხსენიებს თავის წინანდელ გაგზავნილ წერილებს. იქვე მოგვითხრობს, რომ ერთ გაკათოლიკებულ ახალგაზდა ქართველს ტფილისში ცხვირი მოუჭრია კათოლიკე სარწმუნოების გამო, რათა სპარსეთის ყეინთან აღარ გაეგზავნათ. კაფუცინებს წინეთ თურმე მისი რომსა გაგზავნა მოუნდომებიათ სასწავლებლად და კარდინალის ნებართვაც აუღიათ, მაგრამ მეფეს არ დაუნებები, რადგან მისი მოყვანილი ყოფილა იმერეთიდგან. ის ახალგაზდა ქართველი თავადი ალავერდის შვილი ყოფილა, რადგან კარდინალი თავის წერილში ასე უწოდებს: *nobile Georgianus Deodato*. ამის სამგზავროდაც 25 სკუდი გამოუგზავნია.

იმავე წერილში კარდინალი აცნობებს პატრ უფროსს, რომ ქართულად ნათარგმნი კათეხიზმო კარგად შეასწოროს და გაუგზავნოს რომს დასახეჭდათ. (2).

პატრი უფროსი ხსენებულის წერილით ეგრეთვე უთვლის კარდინალს თავის თხოვნას სომეხთა შურისა და დევნის შესახებ. როგორც სჩანს, წინეთ რომისათვის უთხოვნია, რომ საქართველოს მისიონი დაევედრებინათ ევროპის ყველა იმ მთავრებისათვის, რომელთა ქვეყნებშიც სომეხები სცხოვრობდენ, რათა აქ სომეხებს აღარ ედევნათ მისიონერები.

აქამდინ არ მოვიყვანეთ იმერეთის მეფის და რაჭის ერისთავის წერილები, რადგან მათ თარიღი არ უზის და ზედ მიწევნით არ ვიცით, თუ რომელს წელიწადს ეკუთვნიან. ის წერილები მოხსენებულია მარტო აქ დასახელებულ კაფუცინის წერილში, რომლითაც კარდინალს აუწყებს ესრედ: „იმერეთში ორ ადგილს გვიწვევენ; იქაური მთავრების წერილები ხელში მაქვს, აქამდინ ვერ შევიძელით წავსულვიყავით. ქუთაისს მყოფ ჩვენს ერთგულს კათოლიკეს მივანდე, რომ აცნობოს, როდესაც საკმაო საშუალება მექმნება, თუ ორთავ ალაგს არა, ქუთაისს მა-

– 244 –

ინც გაგზავნი მისიონერებს, რადგან იქ უფრო მეტად სასარგებლონი არიანო.“ აი ეს ხსენებული წერილებიც:

„ქ. მეფე ბაგრატ ვიკადრებ მესტუმროვო (sic). ჩვენ მაგიერად ფრანგსა პატრი სერაფიონს და მის ამხანაგებს მრავალნი მოკითხვა მოგახსენეთ. აწე თუ ჩვენი თავი უნდათ ორიოდე კაი მეცნიერი და კაი აქიმი პატრი მათის კაი სამძიმოს წამლებით და წიგნებითა მოვიდენ და ღვთით ვეცდებით, რომ ალაგიც გაუჩინოთ და სარჩოს საქმეც გაურიგოთ და როგორიც წიგნიც უნდოდეს, იმისთანა წიგნიც რომის პაპს მიუწეროთ. სიკეთის მეტი ამ ქვეყანას მაგათ არა უშამს რა ესემცა არ გიქმნიათ რომე არ წამოხვიდეთ“.

წერილი რაჭის ერისთავისა შაშიტასი. *Dell' Eristavi di Racia in*

Imereti, detto Sciascia:

„ქ. შაშიტა ერისთავი ვიკადრებ ძმაო ბატონო პატრი სერაფინო და მისნო ამხანაგნო მრავალი თქვენისა კაისა და ჭკუანისა თავის შესაფერი მოკითხვა და ნახვის ნატრა მოგვიხსენებიათ. აწე მეფემანცა წიგნი მოგწერათ და ჩვენც ყველას დიდათ გვეამების რომე ორიოდე კაი მეცნიერი და აქიმი პატრი აქ იქნებოდეთ. სიკეთის და კარგად მოპყრობის მეტი თქვენ აქა არა გიშავდეს რა და ალაგისა და სარჩოს საქმეც გაგირიგოთ და რომ პაპთანაც როგორიც წიგნი გინდოდესთ იმისთანა წიგნი მიგიწეროთ“. (1).

ზედმიწევნით არ ვიცით, თუ როდის შეუსრულეს ეს თხოვნა კაფუცინებმა და როდის ჩავიდნენ იმერეთს. არც ის ვიცით, პაპსა მეფე ბაგრატმა მისწერა წერილი თუ არა, რადგან ამ დროების საბუთი ბევრი გვაკლია.

ზემოდ ვნახეთ, რომ კაფუცინებმა რომიდგან საკმაო შემწეობა მიიღეს და ტფილისში გაიშენეს ეკლესია. ამ შემწეობის საშოვნელად იძულებულნი გახდნენ ორ-სამ გზის განგებ კაცი გაეგზავნათ, რადგან წერილები ვერას აწყობდნენ. ამის შემდგომ გავიდა რამდენიმე წელიწადი, რომ კაფუცინებს საკმაო შემწეობა აღარ მოსდიოდათ რომიდგან, რაის გამო ისე უწინდელათ სიგლახაკეში ჩაცვივდნენ. თავიანთ გაჭირვებას პროპაგანდას თითქმის ყველა წერილებში უმეორებდნენ კაფუცინები და განუწყვეტილვ სთხოვდნენ შემწეობას. რომი შემწეობის შესახებ კაფუცინთა თხოვნას ადვილად ყურადღებას არ აქცევდა ორი მიზეზის გამო: პირველად საქართველო იმიტომ მიანდო კაფუცინებს და არა სხვა მონაზონებს, რომ ისინი სხვებზე უფრო გლახაკურად სცხოვრობდნენ. რომს იმედი ჰქონდა, დაგლახაკებულ საქართველოში ამათ დიდი ხარჯი არ დასჭირდებოდათ; მაგრამ სულ წინააღმდეგი გამოდგა. მეორე მიზეზი იყო, რომ თეათინელებს უწინ არც ქართლსა და არც სამეგრე-

– 245 –

ლოში ეგოდენი სახარჯო არ მოუთხოვიათ, როგორც კაფუცინებსა; ამის გამო პროპაგანდა ხშირად ეკითხებოდა თეათინელებს, რასაც ესენი საჭიროდ დაინახავდნენ, იმას უგზავნიდა და არა იმდენს, რამდენსაც კაფუცინები სთხოვდნენ.

თავის დროზე რომ ველარ მიიღეს კაფუცინებმა რომიდგან საკმაო შემწეობა, პატრი რაფაელი გაგზავნეს რომს და წერილები გაატანეს. ამას აგრეთვე მეფემაც გაატანა ორი წერილი: ერთი პაპთან და ერთი კაფუცინების გენერალთან, რათა შემწეობა მიეცათ. აქვე მოგვყავს მეფის ორი წერილი.

შაჰ-ნავაზის წიგნი პაპი კლემენტე მეათესადმი – ქართულად მიწერილი.

„ქ. ბრძანებითა ღთისათა და წყალობითა მეუფისათა, რომელი განაგებს ყოველთა არსთა, შესაქმისთა ქვეყანისათა იპყრობს და მჭირველობს მისთა ძალითა დადგინებული ჳელმწიფე, ტახტსა ზედა მჯდომარე ვახტანგ გორგასლანისა და დავით აღმაშენებელისათა წინასწარმეტყველისა დავითისა და სოლომონის ტომი და ნათესავი, მპყრობელი და მფლობელი ქართლისა და კახეთისა, მპყრობელი და მჭირავი საბარათიანოსა და სომხითისა, მპყრობელი და მჭირავი ლიხთ იმიერისა და ლიხთ ამიერისა, მპყრობელი და მჭირავი საათაბაგოსი, ტაოსი, ბასიანი-

სა, ლიგანისკევისა და ჯავახეთისა, მპყრობელი და მჭირავი ოდიშისა და გურიისა, მპყრობელი და მჭირავი აფხაზეთისა, სვანეთისა, რაჭისა, ლეჩხუმისა, მპყრობელი და მჭირავი ოსეთისა, დვალეთისა, კვესურეთისა, ფშავისა, თუშეთისა და მათთა გარეშემოთა მამორჩილებელი და ჯელისა ქვეშე მქონებელი მეფე ჯელმწიფე...

„მოგიკითხავ სიყვარულითა და გაქებ სახელის დიდებით თქვენ აღმაღლებულს და ყოველთა ცისკიდეთა ქუეშთა საჩინო მნათობო ელვარეო, მწყემსად ცხვართა პირმეტყველთა გამორჩეულს და ქრისტეს მცნებისა ქადაგებად გამოჩენილს, მაღალისა და აღმატებულისა სამოციქულოსა საყდარსა გამორჩევით და უსასყიდლოდ დადგინებულს, პეტრე მოციქულისა ტახტის მჭირველს და ცხვართა მისთა დამცველს და კლდეო სიმტკიცისაო, ვითარც უბრძანა უფალმან ჩვენმან იესო ქრისტემან: შენ ხარ კლდე და ამასა კლდესა ზედა აღვაშენო ეკკლესია ჩემი და ბჭენი ჯოჯოხეთისანი ვერ ერეოდინ მასო და მოგცნე შენ კლიტენი სასუფეველისა ცათასანიო სიმართლისა და მართლის განჩინებისა საქმისათვის ბოროტისათვის შემკვრელ და კეთილისათვის გამხსნელო და მრავალთა სულთა ჯელთა ქვეშე მქონებელთ, სიყვარულითა მათისა ცხოვრებისა თავისმდებელო, მამაო მართლმორწმუნეთა შვილთა მოყვარეო ზე აღმატებულს და დიდებულს...

– 246 –

„მრავალნი თქვენის სახელი გასულისა და სიკეთეზედან ჯმა გასმენილს თავის მოკითხვა და კარგად ყოფნის ნეტარება მოგვიხსენებია, მერმე ეს მოგახსენოთ – თქვენი გამოგზავნილი პატრები მოვიდეს აქა და აქ მყოფობა და დადგომა მოინდომეს ჩუენს ქუეყანასა არც საყდარი ჰქონდა და არც დგომილი იყვენ. ჩვენ თქუენის სახელისა და სიკეთისათვის კიდევ შემიწყნარეთ, კარგაც მომეპყარით, სასახლე და სადგომიც მივეცით და საყდარიც აღვაშენებინეთ. ამდენი ხანია, აქ არიან არც ჯამაგირი მოუვიდათ, აღარც თქვენი წყალობა. ეს არ ვიცით, თუ გამოუგზავნეთ რამე და არ მოუვიდა. თუ არ მოიგონეთ და არ გამოუგზავნეთ, ეს ვერ შევიტყუეთ სადაც სხუტაგან, ან ისპანს და თავრეზს, სადაც გარეშემოში თქუენის სახელით დადგინებული პატრები არიან, ყველას წელიწადში ჯამაგირი მოუა. ამათ ხუთი წელიწადია არა მოსვლია რა, თუ ჩუენს ქუეყანას ყოფისათვის არას უგზავნით და არას ნაღვლობთ, ჩუენც არ დავაყენებთ, საყდარს ისევ დავაქცევთ და ამათ გამოვყრით, თუ მათი აქ დგომა გინდათ, ჯამაგირი მართალი გაურიგეთ როგორც სხუტა ალაგის დგომს პატრებს აქუს და ეს პატრი რაფაელი ისევ გამოგზავნეთ. ამან ჩუენის ქუეყნის ენა იცის და ყოველს კაცს იცნობს და ყველანი ეწყობიან და ყუელას სიყუარული აქუს ამისი და თქუენის სახელისათვის დიდათ სჯობს ამის აქ ყოფა“.

ეს წერილი დაუწერია თბილელ ეპისკოპოსს, ამას უჩვენებს იტალიანური ზედ წარწერა. რიცხვი არ აქვს. გარნა მეორე წიგნის რიცხვიდგან სჩანს, რომ დაწერილია 1675 წ. ივლისში.

შაჰნავაზ მეფის წიგნი კაფუცინების გენერალ პატრი ბონავენ – თუ რა ლეკარტისადმი, 1675 წ. ივლისის თვეში (ქართულად):

„ქ. წყალობითა და განგებითა ღვთისათა, რომელი უფლებს და განაგებს მეუფების ტახტსა და წყალობის მისთა მოსავთა თვის რომელმან განაგო მეუფება დავითისი კოსტანტინესი მიხაელისა და ლეონისა მი-

სისავე განგებისა და საფარველოსა ქტემე მისსა მეფობის ძალითა მისითა დადგინებული დამყარებული ჳელემწიფე სრულიად საქართველოსა, მპყრობელი მქონებელი და მჭირავი იესიან დავითიან სოლომონიან ბა-გრატოვან გვართა და მოდგმობითა მეფობასა შინა წარმოვლილი და დამყარებული ჳელემწიფე მეფე...

„მოგიკითხავ სიყვარულითა და ხსენებულ გყობ სარწმუნოებითა თქუნ ღირს და პატროსანს მონაზონთა დასისა განმამშვენებელთა და ეკლესიათა შემამკობელსა სულისა საუნჯესა და ღთისათვის თავ გარდა-დებით საკუთარ მონასა და საუკუნოს მოლოდინებისათვის გარჯისა და შეჭირვებისა არა ჳმზარებელსა, ქრისტესათვის თავ გადადებულსა და მი-სისა მცნებისა აღსრულებისა მოსაწადესა დიდისა სამოციქულოსა რომი-

– 247 –

სა საყდრისა და მასზედ მპყრობილისა პაპისა რჯულისა ქვეშე მყოფსა, სულისა სიყვარულისათვის წამებად გამზადებულსა, მისთა მორჩილთა მო-

ნაზონთა უცთომელად და კეთილად წინამძღუარსა და განმგესა პატრსა... მრავალი მოკითხვა და კარგად ყოფნის სიხარული მოვახსენოთ. მეორე ეს მოვახსენოთი. ეს უმცროსნი მორჩილნი და ჳელქვეშ მყოფნი პატრები ამ-დენი ხანია აქ არიან. ჩუნ თქუნის სათნოსა და დიდისა რომ პაპისა სათნოსა და სიკეთისათვის ამათ სასახლე და ალაგი მივეციტ და საყდარი ავაშენებინეთ. რომ თქუნის საყდარი აქ არ ყოფილ იყო. კარგად იღუა-წიან და არიგებენ, მაგრამ ეს ხუთი წელიწადია არც ჳამაგირი მოსულა და არც არა გინაღვლიათ ამათი. რისათვის ისე მოიძულეთ და ჳელი-დამ გაუშვიტ, რომ ამათი არა ინაღვლეთ რა. ისპაანს თავრეხს, სადაც თქუნის პატრები დგანან, ყუელას ჳამაგირი და წყალობა მოსდის. ამათ არა მოსდის რა. ეს ვერ შეიტყუეს აქ მდგომა პატრებმა, თუ გამოგი-გზავნიათ რამე და არ მოსულა. თუ არ გინაღვლიათ და არ გავთბი გზავნიათ რა, რისათვის აგრე უზამთ. დიად თქუნს მცნებას და სწავ-ლას და ლოცვას ეკერძებიან და უდგანან. თუ თქუნ არას ინაღვლიტ და არ გინდატ, არც ჩვენ გვინდა. აღარავის დავაყენებტ. საყდარსაც დავაქვევტ და ამათ გამოვჳყრითი თუ თქვენ გინდატ, მართლა ყური უგდევით, ჳამაგირს ნუ დააკლებტ, რომ ილოცონ და დარჩნენ. ახლა პატრი რაფაელი წამოვიდა, ამას საქართველოს კაცი დიად კარგა გაე-წყო. ჩვენი ენა და წიგნი კარგად ისწავლა. ეს ისევ გამოგვიგზავნეთ. მანდ ნუ დააყენებტ. თქუნთვისე სჯობს. ჳამაგირისა და სარჩოს საქმე მართლა გაურიგეთ, რომ ამისი ჳირნახული არ მოიშალოს. სხუას ჩუნს და აქაურს ამზავს ეს მოგახსენებს“. (1).

ეს ორივე წიგნი პატრი ბერნარდეს ლათინურად უთარგმნია აგუს-ტოს თვეში 1675 წ. ეს ნათარგმნი ჩვენ ვერ ვიპოვეტ.

მეფის ეს მუქარა კაფუცინების განდევნის შესახებ ჩვენ არ უნდა მივიღოტ ნამდვილ მუქარად. ეს რომ ნამდვილი ყოფილიყო, მაშინ აღარ სთხოვდა პატრი რაფაელის უკან დაბრუნებას. მეფემ კარგად იცოდა, რომ კაფუცინებს თუ იმერეთსა და თუ სხვა ადგილებში იწვევდნენ, უკეთუ მათ თავის სამეფოდან განსდევნიდა, სხვაგან სიხარულიტ შეიწყნა-რებდნენ. ხოლო თუ ასე მისწერა, მარტო იმიტომ, რომ მათთვის საჭი-რო შემწეობა უფრო ადვილათ გამოეგზავნინებინა.

ამავე კაფუცინების არხივში ბევრი სხვა წერილებიც შეგვხვდა. ჩვენ

ზოგიერთს მოვიყვანთ აქ. ვგონებთ უადგილო არ იყოს. ამ წერილებს ბევრს თარიღი არ აქვს. ამ უთარილოთაგანი ერთია, რომელსაც პატრებს სწერს, ვგონებთ სპარსეთიდან, ალექსი გიორგიანიანი (Ghiorghianiani), ძმა ფარსადან ბეგისა, რომელსაც ჰქონია სოფლები გორის ახლოს.

– 248 –

„ქ. ღ~თნ პატრის სერაპინოსა და პატრი რაფაელისა და სულერ-თობით პატრების ჭირი და სატკივარი ყველა ამ თქვენს ნახვისა და სამსახურის დიდად მონატრეს ამ თქვენს ალექსის მისცეს მრავალი თქვენის კაისა და ჭკვიანის თავის შესაფერი მოკითხვა ნახვისა და სამსახურის დიდათ ნატრა მომიხსენებია და ნათლით სავსეს ჴელეზზედ მთხვევა. აწე აქაურს ამბავს იკითხავდეთ, რა თქვენ გამოყრივარ, ათი წიგნი მომიწერია და თქვენ პასუხი არ მომწერეთ. რა გავიგონეთ ფრანგზისის ელჩი ბანდარაბაზის მოსულაო და ლევჰის ჴელემწიფე მომკვდარაო და ამ ელჩის წასვლა არ უნდა ლივჰსაო, ძმა გაუგზავნია ყეინის კარს თუ რუბსათი უყონ და გამოუშვან მანდ საქართველოს წამოვიდესო. აწე რაც ამბავი გაგეგონოს, თქვენ ყველა წიგნათ მომწერეთ. მე მწუეთ მინდა რომს წასულა, თუ ღ~თნ ჴელი მომიმართა. თქვენც მომეხმარეთ ეგეზის ღმერთმან იპრიანოს ასეთი საქმე მომიხდინოს, რომ წავიდე რასაც ჩემს ესტატეს წიგნსა და ენას ასწავლით, თქვენ იცით. თუ პატრის ანტონს გამოაგზავნით რომე ხელსა და ფერხს ვაკოცო და შენდობა მოვთხოვო და მე და ის და ხოჯა აზარია ერთათ ისპაანს წავიდეთ ელჩთან კაი იქმნების, თორემ თქვენ კარგად იყვენით. ანბავი შემატყობინეთ ბატონო. ჩემი ძმის სოფელში ვიქმნები“.

აქ ხსენებული პატრი სერაფინო უფროსად იყო ვიდრე 1675 წლამდე. მაშ ეს წერილი ამაზედ უგვიანეს არ უნდა იყოს მიწერილი.

ესტატეს მიერ ქართულად დაწერილი ეს შემდეგი წიგნი პატრებს მიურთმევიათ შაჰნავაზის შვილის გიორგისათვის, როდესაც, მეფის სხვაგან ყოფნის დროს, მისი ადგილი ეჭირა.

„ქ. ღმერთმან ბატონის შვილის გიორგის ჭირი პატრებს მისცეს მერმე თქვენ მოგეხსენება თუ ბედნიერის მამის თქვენისაგან რა პატივი გვექონდა, ანუ როგორ მეგობარია ჩვენი თავათ ანუ ჩვენც როგორც თავშედებით გვიმსახურებია თქვენთვის აწ მარტო მე აქ ვარ სამი პატრი თქვენს სამსახურზე არიან. არც მოსამსახურე მყავს, არც ვისმე ვიცნობთ აქა. ისე მარტო მე ვარ სახლთხუცესმან ციციმ ერთი ბიჭი წყალობა გვიყო ახლა გორელმა ნაზარამ შემოგვიხდა და ის ბიჭი წაგუართო. აწა ამისთანა კაცმან რომ ისე გვიყოს, ნახეთ თუ სხუა რას გვიზამს. თუ ამის სამართალი დაგვემართება ის არის, თუ არა და დასტური გვიბოძე. აქ სადგომი პირი აღარა გუაქვს, რომე ყოველი კაცი გვზაბუნოს ჩვენი დიდი აუგი და სირცხვილი ჩუენი გალახვა და ჩაგურა სირცხვილით შინიდან ვერ გავსულვარ“.

არც ამ წიგნს აქვს თარიღი. ვგონებთ ესეც უნდა იყოს 1675 წინ მიცემული.

– 249 –

მისიონის საქმე მუდამ დღე წარემატებოდა. მისიონერები ყველგან

უახლოვდებოდენ ერსა. თავიანთ მკურნალობით და სწავლა-დარიგებით ყველა წოდების წარმომადგენელთ იზიდავდენ. ხალხი მათ გულგრილად არ უყურებდა, მეტადრე როდესაც სცნო მათი უანგარობა. ამისგამო დიდ თანაგრძნობას უჩენდა პატრებს და მათ შრომა-ცდას ყურადღებულ არ სტოვებდა. ქართველთა ესრეთმა მოწადინებამ მისიონერებს იმედი მისცა და გული გაუკეთა. ამისგამო ისენი ხშირად სწერდენ რომში და უთვლიდენ, რომ საქართველო ყველა მისიონზე უფრო საუკეთესო არისო. აქ უფრო ბევრი ნაყოფი მოგვაქვს, ვიდრე სხვაგანაო. პატრი იოსებ რომელმა, 10 დეკემბერს 1675 წ., მისწერა რომში ერთი წერილი საკმაოდ ვრცელი, რომლითაც აცნობა საქართველოს სხვა და სხვა გარემოება. ამ წერილიდგან მოვიყვანთ ერთ ნაწილს. „მთელი აზია დავიარე ინდოეთამდე და დავრწმუნდი, რომ საქართველოს მისიონი ყველაზე უფრო ნაყოფიერია მთელს აზიაში. რადგან ეს ქრისტიანების ქვეყანაა ოსმალებსა და სპარსელებს შუა. მომეტებული ნაწილი სპარსელებს უჭირავსთ და უმცირესი ოსმალებს; ხოლო ბევრს ადგილს კი ქრისტიანე მთავრები განაგებენ დამოუკიდებლად. ამის გამო ძრვიელ დიდი თავისუფლებაა: ქადაგება, ზარების რეკვა, ეკკლესიების გაშენება სრულიად თავისუფალია. ეს ყველაფერი დაუბრკოლებლად ხელს უწყობს უდიდესის ნაყოფის გამოღებისათვის, ჭეშმარიტად ღირსია, რომ კაცმა ყველა შეწუხება იტვიროს, სისხლი დაღვაროს და თავისი ცხოვრება გასწიროს. ოჰ! როგორ დასწყდებოდა გული წმიდა პეტრე ნოლასკელს და წმიდა პავლინოს აქაური სამწუხარო სრვა რომ ენახათ! უმანკო ბავშვებს, თუ ვაჟებს და თუ ქალებს, სავაჭრო მეიდანზე ჰყიდიან ოხერ ფასად, რათა მით დააკმაყოფილონ ოსმალების უწმინდური მადა. გვესმის და ვხედავთ მათს ჟღავილს და ტირილს: ამ დროს ზოგი მდინარეში თავს იგდებს, ზოგი თვალებს ითხრის და ზოგიც ცხვირს იჭრის, რათა ურწმუნოებმა აღარ იყიდონ და წმიდა სარწმუნოება არ დაატოვებინონ. ნაყოფის გამოღება ადვილია. შეიძლება ამ მონათლულ სულთა შესყიდვა და გაგზავნა იმისთანა ადგილს, საცა შეეძლოსთ ქრისტიანურად ცხოვრება და სიკვდილი, რადგან, ვინც უნდა იყოს მყიდველი, ოსმალთ, ბერძენი, სომეხი თუ ევროპიელი, კმარა, რომ მომეტებული ფასი მისცეს და იმას დარჩეს. თითოს ჩვეულებრივი ფასი არის 25 ან 30 რომაული სკუდი... ეს საზიზღარი ჩვეულება იმიტომ გავრცელდა ასე ადვილად, რომ ბატონები უღმრთონი და მრავლად არიან, რადგან საქართველო სავსეა თავადებით, რომლებსაც ჩვენში ბარონებს ვეტყვი. ამათ განუსაზღვრელი უფლება აქვსთ, თავიანთ ქვეშევრდომებს რაც უნდაო, ის უყონ, ასე რომ დამშლელი არავინა

– 250 –

ჰყავსთ. ბატონების ხელშია ყმათა ქონება, სიცოცხლე და ნამუსი, ამიტომ ყოვლადის სიადვილით, როგორც უბრალო რამე ნივთს, ოსმალებზე ჰყიდიან... ქართველები არასდროს არ ყოფილან მოვაჭრენი. აქ უცხო ვაჭრები მოდიან. გარნა ბოლოს დროს სპარსელებმა ტფილისი საქართველოს დედაქალაქი განადიდეს და გაავსეს იგი სომხებით, რისგამო დაიწყო ცოტა ვაჭრობა“. (1).

იგივე პატრი ამ წერილით ეგრეთვე შემწეობას სთხოვს ტყვეების დასახსნელად.

მისიონერები, როგორც სამეგრელოს ისე ქართლში მხნედ ებრძოდენ

ამ საზიზღარ ჩვეულებას, ტყვეთა გაყიდვისას თუ ერთიან ვერ სპობდენ, მაინც უნაყოფო არ რჩებოდა მათი ცდა. ხშირად მრავალნი უკანდგებოდენ ამ სამარცხვინო ვაჭრობისაგან, რომელიც ჩვენს ქვეყანას ანადგურებდა. ესრეთი გულშემატკივრობით მოყვასის შესაწევნელად ყველას საყვარელი ხდებოდენ და ყველასაგან იმსახურებდენ დიდ პატივისცემას, რაც დიდათ ეწეოდა კათოლიკე სარწმუნოების გავრცელების საქმეს. ხსენებული პატრი თავის ვრცელ წერილებში აღგვიწერს გორში და მის გარეშე დარჩენილ მამულებსა და სოფლებს აგუსტინიანი და თეათინელი პატრებისას. სხვათა შორის იხსენიებს ორ სოფელს; ერთი ყოფილა სკვითი (Squiti), გაშენებული არდაშელის მამისაგან ახლოს იქვე და მეორე ტინისხიდი (Tinischidi) ლიახვის გაღმა ყოფილა. ეს მამულები თავადებს ჩავარდნათ ხელში, მაგალითად, პაპუნია ფალავანდელს ჰქონია სკვითი, და ტინისხიდი ჰქონია ლევან ბატონიშვილს, ხოლო ზოგიერთ თავადებს, როგორც არდაშელს და სხვებს, შეუგულიანებიათ კაფუცინები, რათა ის ფრანგების უწინდელი მამულები ისევ უკან დაებრუნებინათ.

ამავე წერილებით პატრი აცნობებს მეფის განდგომას სპარსელების წინააღმდეგ, რაისგამო მისი ორი შვილი, რომლებიც განაგებდენ ორს უმთავრეს პროვინციას, ოსმალებთან გაუგზავნია, ვგონებთ, ახალციხისკენ და თვითონაც მომზადებულია გასაქცევად, თუ ვინიცობაა, სპარსეთის ჯარი შემოვიდოდა. ეს მომხდარა უფრო იმის გამო, რომ ერეკლე პირველი, რომში კარგად ცნობილი, ერთი წლის წინეთ რუსეთიდგან სპარსეთში მოსულა და შაჰისთვის უთხოვნია საქართველოს მეფობა, რადგან მას უფრო ეკუთნოდა.

ესევე პატრი 1676 წ. პირველ იანვარს, სწერს რომში და აუწყებს მისიონის დიდ განსაცდელში ჩავარდნას არეულობის გამო, რადგან მოელოდენ თუ სპარსელების და თუ ოსმალების შემოსევას საქართველოში. გარნა⁷ კაფუცინებს გადაეწყვიტათ სრულებით არ დაენებებინათ თავი მისიონისათვის, და იმისათვის სიცოცხლევ გაეწირათ.

– 251 –

ამ დროების გვაქვს ერთი წერილი, რომელსაც არც თარიღი აქვს და არც დამწერის სახელი უჩანს. ეს წერილი, ვგონებთ, საქართველოდან მისულს ერთს კაფუცინს უნდა წარედგინოს პროპაგანდისათვის. ამ წერილში ის აღუწერს მოკლედ საქართველოს მისიონის გარემოებას და ქვეყნის მდებარეობას. სხვათა შორის წერილში აცხადებს: „თორმეტი წლის განმავლობაში საქართველოს მისიონმა უფრო მეტი ნაყოფი გამოიღო, ვიდრე სხვა ქვეყნების მისიონმა 60 წლის განმავლობაში გამოიღო. გარდა ორი ეკკლესიისა, გვაქვს სკოლა, რომელშიც სწავლობენ 40-ნი მოწაფემდე; კაფუცინების საქართველოში მოსვლის დროს ნათლილების შესრულების წესი თითქმის ერთიან დატოვებული იყო და ღვთიური ბრძანების წინააღმდეგ ბევრი ურიგობა ხდებოდა. რაოდნათაც შეიძლებოდა, ეს ნაკლულევანებანი მოისპო და ნათლილების შესრულების ნამდვილი სახე აღდგენილ იქმნა, რადგან ხელთნაწერი საქრისტიანო მოძღვრება მთელ საქართველოში მოვფინეთ. მისიონერებმა მთებში მცხოვრებთაგან ასობით დანათლეს, ეგრეთვე ნათლავენ ურწმუნოთა ბავშვებსაც წამლობის დროს, როდესაც სიკვდილის პირას არიან. მესამე მისიონის დამყარება საჭიროა კახეთშიაც, რომელიც ცალკე და უდიდე-

სი სამთავროა, მშვენიერია ჰაერითა მთელს მხარეში, ყველაფრით ძრი-
ელ უხვია, ასე რომ არ განსხვავდების ევროპისაგან. იქ ხშირად მიდიან
მისიონერები ტვილისიდან“. (1) .

ზემოდ დასახელებული პატრი იოსები აპრილის პირველს 1677 წ.
სწერს რომსა და აუწყებს სპარსელებისაგან მოწამლულ მეფის სიკვ-
დილს. ხოლო ამავე წლის პირველის დეკემბრის წერილით აცნობებს,
რომ ერეკლე მეფის ოჯახობა გაუკურნებიათ ჭირისაგან. ერეკლე სპარ-
სეთს გაბრუნების დროს დაჰპირებია დიდ შემწეობას. იმისასვე ამბობს,
ძრიელ დიდი პატივისცემა აქვს რომის ტახტისაო. ეგრეთვე მოუთხოვობს,
რომ როდესაც ერეკლე გაბრუნებულა სპარსეთს, ყენს უთხოვნია გა-
მაჰმადიანიდო; რადგან იმას ქრისტეს სარწმუნოების უარი არ უყვია,
სპარსელებს მოუწამლავსთ. (1).

ამავე წელს ესევე პატრი დაუბარებია საწამლებლად გიორგი გუ-
რიელს, გამოუგზავნია ოთხი ცხენოსანი და ერთი აზნაური წასაყვანად.
რა წასულა გურიას, მალე გაუკურნებია თუ გურიელი და თუ მისი მე-
უღლე, რაისგამო გიორგის მისთვის უჩუქებია ერთი ძვირფასი ვერცხ-
ლის ჭურჭელი. ამავე დროს მიუცია პატრისათვის ის წერილი, რომე-
ლიც მოვიყვანეთ გურიაში კათოლიკობის აღწერის დროს და რომლი-
თაც ჰპირდება მათ ეკლესიის დაბრუნებას და ოცი მოსახლის მიცემას,
რისგამო ამან მისწერა პროპაგანდას და სთხოვა ახალი მისიონერების
გამოგზავნა გურიისათვის.

– 252 –

პატრი იოსები საზოგადოთ გორში სცხოვრობდა. აქ ამას ერთ
დამეს ათი ავაზაკი დასცემია და მათი სახლი სულ ერთიანად გაუქურ-
დამსო. ეს და მისი ამხანაგი პატრები ავაზაკებს გასძალებიან. ამ შეტა-
კებაში ერთი ავაზაკათაგანი მოკლულა და ერთიც დაჭრილა. პატრი იო-
სებიც დაუჭრიათ ფეხში, რაისგამო განკურნების შემდგომ დაკოჭლებუ-
ლა. ამ ამბავს სწერს რომში პირველ დეკემბერს 1679 წ. გურიიდან,
სადაც ხელახლავ წასულა შაჰნავაზის შვილის, გიორგი მეფის თხოვნით.
გარნა გურიის მთავარს მერე აღარსად გაუშვია, იქ დაუჭერია, რათა იქ
დაბინავებულიყო და სხვებიც მოეყვანა. იმის იქ ყოფნაში გურიის მი-
სიონის გასაძლიერებლად რომიდგან სამეგრელოში მოსულა სამი კაფუ-
ცინი. იმათ ტყვილი ამბავი გაუგიათ, პატრი იოსები მოუკლავსთო და შე-
შინებულნი, გურიაში წასვლის ნაცვლად ისევ უკან გაბრუნებულან
კოსტანტინეპოლს.

კათოლიკობის საქმე თანდათან ძრიელდებოდა, მეტადრე მეფეების
მფარველობით და შემწეობით. როგორც შაჰნავაზი, ისე მისი მოადგი-
ლე გიორგი მეფეც კარგად ეპყრობოდენ კაფუცინებს და თავიანთს
მფარველობას არ აკლებდენ. ხოლო სომხები კი პატრებს მოსვენებას
არ აძლევდენ, და მარჯვე დროს ეძებდენ, რომ ედევნათ. მეორედ
დევნა დაუწყეს 1679 წ. თუმცა კი, როგორც უნდოდათ, ისე ვერ ავ-
ნეს მათ. ამას უფროსი პატრი რომში სწერს ესრედ:

„თქვენს უადმატებულესობას უნდა მოვახსენო ერთი დევნულობა,
რომელიც აღდგომის უკან სომხებმა დაგვიწყეს: ისარგებლეს იმ შემთ-
ხვევით, რომ ახალი მისიონერები აღარ მოდიოდენ, რაც ჩვენ უკანა-
სკნელ მდგომარეობაში გვაყენებდა; ეგრეთვე რა ნახეს, რომ საად-
გომოდ ჩვენთან 60 კაცზე მეტი გაენდვნენ და გაკათოლიკების ექვი

შეიტანეს მათზე, სომხების მღვდლებმა და ერის კაცებმა კრება ჰყვეს წინააღმდეგად მისიონისა, რათა ან ჩვენ გავედევნეთ საქართველოდგან და ან ჩვენი ეკკლესია დაენგრიათ. ხოლო იმ შემთხვევისათვის, თუ ვერ შეისრულებდენ წადილს, წერილით დაადგინეს, რომ ყველას, ჩვენს ეკკლესიაში მომსვლელებს, გადაეხადათ 200 პიასტრი მეფისა და ქართველების პატრიარქისათვის; მაგრამ ღვთის წყალობით თავიანთი ბოროტი განზრახვა ვერ შეასრულეს, რადგან კურთხეულმა უფალმა იმისთანა გული მისცა ამ ქართველთა მეფეს, თუმცა კი გამაჰმადიანებელია, რომ კრინტიც არ დასძრა სომხების სასარგებლოდ: საკმარისი იქმნებოდა მართო ერთი სიტყვა ეთქვა, რომ ჩვენი ეკკლესია ერთიანად დაენგრიათ. ამნაირად, იმის წყალობით, რომ მისიონერებმა მოსვლა დაიგვიანეს, აქაურმა მისიონმა დიდი გაჭირვება გამოიარა... პატრი იოსებ ბორგოინანელი. ტფილისი, 15 მაისისა, 1679 წ.“. (1).

– 253 –

ამ დევნულობის ამბავი მოხსენებულია ეგრეთვე ერთ ქართულ წერილში, რომელიც 1679 წ. ნეაპოლში პატრი ბერნარდესთან მიუწერია ერთ კათოლიკეს სახელად ესტატე იეგანელს ზურაბის შვილს (Estate de Jegani): „ქ. ღმერთმან ტკბილმან ყოვლის მპყრობელმან მამა ღმერთმან, ძემან მაცხოვარმან და სულმან წმინდამან, რომელი მამისა და მისაგან გამოვალს, თქვენ უზეშთაესად მადლი მოგცეს, ვითარცა ივანე ოქროპირს და გრიგოლ თეოლოგოსს, როგორც უბოძებია და გაქუს ჩვენო სულიერო და მაცხოვრებლო ჩვენის ნებო მამაო სულიერო... მერმე თქვენი უღირსი და ცოდვილი, რომელი მოელის თქვენგან ცხოვნებას თქვენის წურთნითა. აწ თუ იკადრებოდეთ, მრავალი თქვენის პატიოსნის და სიკეთე შემკობილს და ღვთის მეტყველების და სიწმიდით თავის შესაფერი მოკითხვა ნახვის დიდი ნატვრა მოგვიხსენებია. მერმე ამას წინეთ წიგნები მოგეწერა, მომივიდა ღმერთმან სასუფეველი გაღირსოს, არა და ესეც მოგახსენოთ ჩემთვის წმიდა ბერნარდის ხატი გამოგეგზავნა. ღმერთმან კარგად გამყოფოს და წმიდა ბერნარდე მეოხე იყოს შენი. თუ აქაურ ამბავს იკითხვიდე მოქალაქენი ორჯერ დაიგროვეს, შუღლი ქნეს, მაგრამ კათოლიკე ეკკლესია ძლიერ იყო და რომელიც კათოლიკე ვნახე შეიტყეს თქვენთან წიგნის მოწერა, თქვენს ხელზე მთხვევა მოგახსენეს“. (1).

ზემოდ ხსენებული უფროსი პატრი იოსებ აგზავნის რომში გორს ნამყოფს პატრი იოსებ რომაელს და ატანს წერილს. კარდინალს სხვათა შორის ამას სწერს: „ღვთის მადლით მისიონის საქმე კარგად მიდის და დიდი ნაყოფი მოგვაქვს. თუმცა კი სხიზმატიკი სომხები ხანდისხან გვეწინააღმდეგებიან და საშინლად გვდევიან, როგორათაც პატრი იოსებ ანტონი მოგახსენებს, იგივე გაუწყებსთ თუ რა საშუალება უნდა იხმაროს კაცმა მათს დასამდაბლებლად“. (2).

ამ უფროსს მომზადებული ჰყოლია პროპაგანდის კოლეგიაში სასწავლებლად ხუთი ყმაწვილი, რომელთა შესახებ წინათვე მიუწერია რომში. კარდინალი, 29 აპრილს 1679 წ. პასუხად სწერს, რომ ამ ხუთ ყმაწვილში გამოგზავნოს სამი უფრო ნიჭიერი, რათა პროპაგანდის კოლეგიაში განაგრძონ სწავლა. ეგრეთვე აუწყებს 7 ვაჟუცინის გამოგზავნას საქართველოში“. (3).

ნეაპოლის სკოლაში ერთი ახალგაზდა ქართველი თავადიშვილი ყო-

ფილა. მისის გვარისა და იქ მოსვლის შესახებ ცნობა არაფერი გვაქვს. ამას პროპაგანდის კოლეგიაში შესვლის ნება უთხოვია. ამიტომ პროპაგანდიდან ნეაპოლის ნუნციოს ამ წერილს უგზავნიან:

„მათს უსამღვდელოესობას ნეაპოლის ნუნციოს, 16 ივლისს 1681.

– 254 –

„პროპაგანდის კოლეგიაში შესვლის ნება ითხოვა ერთმა გამოჩენილმა ქართველ ოჯახის შვილმა, რომელიც მანდ ნეაპოლში სწავლობს სამოქალაქო მეცნიერებას. ბატონი კარდინალები ნატრობენ, შეიტყონ მისი ვინაობა, ზნეობა და ეგრეთვე ის, თუ რა სარგებლობის იმედი იქმნება, უკეთუ მისი თხოვნა შეიწყნარეს. ამისგამო ბრძანეს თქვენთან მოწერა, რომ შეიტყოთ და მისცეთ ერთი გარკვეული მოხსენება, რომელსაც მოელიან თქვენის უზომო გულკეთილობისაგან. ამ მოხსენების მიხედვით ესენი იმ გზას დაადგებიან, რომელსაც უფრო სასარგებლოდ დაინახვენ, ვთხოვთ ღმერთს თქვენს ბედნიერებას“. (1).

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს ახალგაზდა ქართველი ნეაპოლში კარგა ხნის მოსულ უნდა ყოფილიყო, რადგან ამ დროს საშუალო სასწავლოში ყოფილა. არც კაფუცინების მოყვანილი უნდა ყოფილიყო, თორემ თვით კაფუცინები ითხოვდნენ მის ადგილს, და მისი ამზის შესატყობლად რომიც მათ მიმართავდა და არა ნუნციოს.

ჩვენ მიერ ხშირად დასახელებული პატრი ბერნარდე ნეაპოლელი საქართველოში ათი წლის შრომის შემდგომ წავიდა თავის მამულ ნეაპოლში შესასვენებლად. ამან პროპაგანდას წარუდგინა საქართველოს მისიონის შესახებ საკმაოდ ვრცელი მოხსენება, რომლისაგანაც მოგვყავს ეს შემდეგი ნაწილი: „პროპაგანდის წმიდა კრების აღმოსავლეთის მისიონებში საქართველოს მისიონი არა მარტო საუკეთესოა, არამედ, ჩემის აზრით, მას ეკუთნის უპირველესი ადგილი ყველა სხვა მისიონთა შორის თუ იმისთვის, რომ თავისუფლება არის ყველა სამოციქულო და საეკლესიო სამსახურის აღსრულებისა, ისე როგორც ევროპაში, თუ იმ ნაყოფის გამო, რომელიც ყოველდღივ მოაქვს და მომავალშიაც გამოიღებს, უკეთუ საკმაოდ შემწეობა ექმნა და თუ ეგრეთვე ხალხის თვისებათა გამო. ქართველი ხალხი ყველა აღმოსავლეთის ტომებზე უფრო განათლებული, უფრო განვითარებული და უფრო პატიოსანია და დიდი ნიჭიცა აქვს, რაის გამო უფრო მომზადებულია შეითვისოს სარწმუნოების ჭეშმარიტება, რა დარწმუნდება თავის საღის ჭკუისა და საღმრთო წერილის შემწეობით. ... რაც შეეხება პროპაგანდის კოლეგიაში მისაბარებლად საქართველოდგან ახალგაზდობის გზავნას, უნდა მოგახსენოთ რომ ეს მეტად ძნელი საქმეა და ეს სიძნელე არა ერთგზის გამოგვიცდია. ჯერ ერთი მგზავრობას დიდი ხარჯი უნდა, გარდა ამისა, იძულებულნი არიან ოსმალების ადგილებზე დიდხანს იარონ და აქ საშიშოა ტყვედ არ ჩაუარდნენ ურწმუნოთ. მეორე მხრივ იქაურ სკოლებში, რომლებშიც ჩვენი პატრები ასწავლიან, კარგ მასწავლებლის ხელმძღვანელობით, შეიძლება მოწაფეები პატარაობითვე ძრიელ კარგად აღიზარდნენ, გარნა, სამწუხაროდ, რა გახდებიან რვისა ანუ სულ ბევ-

– 255 –

რი, ათის წლისა, მშობლებს ჩვენგან გაჰყავთ და აყენებენ ხელობაზე.

მაგრამ უშედეგოდ არ უნდა დავტოვოთ ის ახალგაზდობა, რომელიც თავისი მიდრეკილებითა და ნიჭით და ყველა სხვა კაი ხასიათით ბევრითა სჯობია აღმოსავლეთის სხვა ტომის ახალგაზდობას. ჩემის აზრით, კარგი იქნება, წმიდა კრებამ კეთილ ინებოს, რათა საუკეთესო მასწავლებლის ხელმძღვანელობით საქართველოშივე, ჩვენის მისიონების სახლებში თუ სამოქალაქო და თუ საეკლესიო მეცნიერებაში აღიზარდნენ ოთხი ანუ მეტი ყმაწვილი, სხვებზე ნიჭიერი და მათ შესანახავად გაღებულ იქმნეს იგივე ხარჯი, რაც საჭირო იქნებოდა რომის კოლეგიაში საქართველოს ორი ანუ ოთხის ყმაწვილის გასაზრდელად. ამნაირად არა მარტო გზის ხარჯი გადარჩება, არამედ ერთი და იმავე ფულით ორჯელ მეტი ყმაწვილის შენახვა შეიძლება საქართველოში, ვიდრე რომში” (1)

ამ მოხსენებას თარიღი არა აქვს; ვგონებთ, უნდა იყოს წარდგენილი 1680 წ. პროპაგანდა ამ წერილებით წარდგენილ მოხსენებას არ დასჯერებულა, რადგან 18 აპრილს 1681 წ. პ. ბერარდეს ნეაპოლში სწერს და რომში იბარებს, რათა სიტყვიერად მოახსენოს საქართველოს სრული ამბავი; ეგრეთვე ატყობინებს, თან წამოიღოს თავისი ქართულად ნათარგმნი კათეხიზმო, რათა იქვე დაიბეჭდოს.

ქართულად ნათარგმნი საქრისტიანო მოძღვრების დაბეჭდვის შესახებ ხშირად იყო მიწერ-მოწერა რომსა და საქართველოში მყოფ კაფუციანების შუა. არა სჩანს, ეს წინად დაბეჭდეს, თუ არა. ხოლო რა მოვიდა ნეაპოლელი პ. ბერნარდე რომს, საქართველოდან თან მოტანილი თავის მიერ ნათარგმნი ქართულად კათეხიზმო დააბეჭდინა 1681 წ. ამ წიგნის სათაური არის ესა: „ქ. საქრისტიანო მოძღვარება სიმოელეზით დარიგებული კარდინალ ბელარმინოსაგან და გადმოთარგმნილი პატრი ბერნარდო მარიაშისაგან ნეაპოლელისა კაპუჩინი და მქადაგებელი და მღრთის მეტყველი იტალიანურის ენისაგან მხედრული ქართულის ენითა. ქ. კს. ჩ. პ. ა. (1681 წ.)“. ესევე სათაური პირველად იტალიანურად აწერია. ესევე წიგნი დაბეჭდვის წინად განუხილავს ქართველ კათოლიკეს ენიბეგანთ ზალინას. რის გამო იტალიანურის ენით ამოწმებს და ქართულად ხელს აწერს ესრედ:

„შემოწმება. მე ზალინ ენიბეგი ქართველი პირველი კათოლიკე, მოწაფე ტფილისში მყოფ მისიონერი კაფუციანებისა, სადაც სპარსეთის მეფის მომაგიერე ზოს, რომელთანაც ვიყავი და ვარ მოენე და მდივანი ქართულის, სომხურის, სპარსულის, თათრულის და იტალიანურის ენისა, ვამოწმებ, რომ ღვთისმეტყველი პატრების შემოწმებით და წმიდა კრების სეკრეტარ ეპისკოპოსის ჩიბოს ბრძანებით, წავიკითხე და გარდავიკითხე ყველანაირი სიფრთხილით ეს წიგნი, შედგენილი სამოციქულო

მისიონარი პატივცემული მამა ბერნარდე მარია ნეაპოლელისაგან, არაფერი ვპოე წინააღმდეგ რომის კათოლიკე სარწმუნოებისა, ანუ კეთილის ზნეობისა, რადგან სიტყვა-სიტყვა ნათარგმნია კარდინალ ბელარმინოს პატარა საქრისტიანო მოძღვარებიდან ქართულს ენაზედ. ეს ამ სამეფოში ძრიელ დიდათ სასარგებლო იქმნება, რადგან საიდუმლოების შესახებ ცნობები სულ არეულ-დარეულია და ვერც ხელთნაწერით დაუკმაყოფილებიათ ეგოდენი პროვინციების საჭიროებისათვის, ამისთვის

დიდათ საჭიროდ ვრაცხამ, რომ ეს დაიბეჭდოს. ქ. მე ენიბეგანთ ზა-

ლინა, როგორც ზემოთ წერილია, დავამტკიცე“ (1). ეგრეთვე ამოწმებს იტალიანურად საქართველოდან ახლად გაბრუნებული პატრი იოსებ ანტონ რომაელი და ხელს კი ესეც ქართულად აწერს.

ეს წინასიტყვაობა ცხადათ გვიჩვენებს იმ დროს კათოლიკობის გავრცელებას მთელს საქართველოში. რადგან ხსენებული ეგოდენი პროვინციების საჭიროებად ჩვენ თავდაპირველა უნდა ვიგულისხმოთ კათოლიკების სულიერი საჭიროება და არა იმათი, რომლებიც ჯერ არ იყვნენ შეერთებულნი კათოლიკე ეკკლესიასთან.

პატრი ბერნარდეს დიდი ღვაწლი მიუძღვის საქართველოს წინაშე, რადგან, იმან, რა შეისწავლა ქართული, ბევრი წიგნი სთარგმნა ქართულად; ზოგი თვითვე შეადგინა ამავე ენაზე და ზოგიც ძველი წიგნებიდან გადმოსწერა თუ საკუთრივ კათოლიკებისათვის და თუ საზოგადოდ ქართველების სასარგებლოდ. (2) ამან თავისი მოღვაწეობით დიდი სიყვარული და პატივი დაიმსახურა ქართველთა ერისა, მეტადრე კათოლიკებისა, ნეაპოლში ყოფნის დროს ხშირი მიწერ-მოწერა ჰქონდათ ერთმანეთში. თუ მიღებული და თუ გაგზავნილის რამდენისამე წერილის პირი ჩვენ გვაქვს, იქიდან ზოგი ზემოთ უკვე მოვიყვანეთ და ზოგსაც აქ მოვიყვანთ.

წერილი ასთანდარა გოგინას ქალისა, რომელიც პატრი ბერნარდეს განდომვილი ყოფილა. ეს ქართულად მიუწერია ნეაპოლში 1682 წ.

„ქ. უღირსი, ცოდვილი უცოდინარე თქუენის ფეხის მიწა-მტუერი შვილი თქვენს ასთანდარ მოგახსენებს ჩემო საიქიოთ დიდო იმედო. ამ წუთს ქვეყანასა დიდ იმედათ მისაჩნველო, მისახედაო, ყოველსა ჟამთა ტკბილათ სახსენებელო ბატონო ჩემო სულიერო მამავ. მრავალი თქუენისა ღვთიანისა და ღვთის და ყოვლად წმიდისა სიყვარულით სავსეა თავისი შესაფერი მოკითხვა და სამსახურისა დიდათ ნატრა მომიხსენებია. ბატონო ნეტაი ამ წიგნსა რომ შენ გნახამს. ვაი ჩვენ რომ უღირსი ვიყავით, მალე გაგვეყარე. გაყრა ღმერთმან ნუ ქნას. როგორც სული ხორცილად არ განიყრება უსიკვდილოთ, იმ გვარად ჩვენი სულიერობისა

– 257 –

მამაშვილობა არ გაიყრება. უმეტესად ახლა უფრო შენი სიყვარული ყოვლად წმინდა ღვთის მშობელი წმინდა ფრანჩისკე მამა ჩვენი ამოდ და მხიარულად გამყოფოს ბატონო მამაო ჩემო, დიად მიხარიან მე ცოდვილი უღირსი უცოდინარე, რომ მანდილამ მომიგონებ, წიგნს მომწერ და მომიკითხვი. ბატონო, აქაური რა მოგახსენო. ვინც სიმართლის გზაზე მართლა დგას, ღვთის ბაღში პეტრეს ბადით ახალ თევზებს იჭერენ. ვინცა და იუდასავით უკუდგნენ, ცოტა საქმისათვის შესწუხდნენ მაგრამ ახლა მართალი კათოლიკე უჯესტესად გამრავლდა. რა თქვენ წაბძანებულხართ, ალამუაც უკუდგა სიმართლის გზისაგან. არაფერი იქმნება,

შენ კარგად იყავ ბატონო მამაო ჩემო. შენვე იცი, რომ პეტრეს და პავლეს სიყვარული მაქვს დიად გულში, შენგან წყალობა იყოს. იმათი სახე და ყოვლად წმიდის სახე ცოტათი მოდიდოთ მიბოძეთ. კრიანოსნისა და ჯუარისა შენ იცი, ბატონო შორისა ვარ უცნობი უმსახურო ვარ, მანდ ქალებთან ჩემ მაგიერ მრავალი მოკითხვა მოახსენე, თუ უკაცრავად არ ვიყო, ბატონო, თქმა არ ვარგა, მაგრამ კიდევ გულია; რაც

ჩემის უმცოდინარობით შემიძლია ჩემის ცოდვილის პირით თქვენთვის ლოცვა არ დამიკლია, ბევრს თავს ველარ შეგაწყენ, ბატონო, დაიწერა ეს წიგნი თიბათვის დამდეგსა“.

ნეაპოლიდგან საქართველოში 1682 წ. გამოგზავნილი პასუხი პატრი ბერნარდესი ესტატესთან ქართულად: „ქ. სულიერის სიყვარულითა თქვენის ნახვის და ალერსის სამსახურის დიდად და უზომოდ მონატრე პატრი ბერნარდო მარიამ ვიკადრებ, ჩემო სულის შვილო, ნიადაგ ჟამთ სახსენებელო, ბატონო ესტატე, მრავალი მაგათის ქრისტეანის და მტკიცედ კათოლიკეს და ყოვლის ნათლითა აღვსილს თავის შესაფერი მოკითხვა და ლოცვა-კურთხევა მომიხსენებია. აწ ფრა *) პოლიკარპომა თქვენი მართალს რჯულზედ სიმტკიცე თქვენის ჯალაბის მორჯულება და მამისაც ყველა თითოთითოდ შემატყობინა, კურთხეულ არს ღმერთი ყოვლის სიკეთის მომქმედი ღმერთიც და ღვთის მშობელი ყოვლად წმინდა თქვენი თავი, თქვენი სახელი, თქვენი შვილნი შეინახოს. ვისგან გეშინოდეს ბატონო შვილო“ (1).

ამ პატრთან თვით ტფილისის კაფუციელებსაც ჰქონდათ ხშირი მიწერ-მოწერა. აქაური გარემოება მისთვის მიუწერია 1682 წ. პ. იოსებს. ეს წერილი დაკარგულია. ხოლო ამის შემდგომ მიწერილი წიგნი გვაქვს, რომლიდგანაც მოგვყავს შემდეგი:

„...თქვენს ღირსებას ვაუწყებ, რომ ამ ჟამად მისიონი ძრიელ კარგ მდგომარეობაშია სულიერად. ამ გავლილ ნოემბერში წმიდა იუბილეს

---

*) მორჩილი ძმა.

გამო ასამდინ აღსარება სთქვეს და ეზიარნენ, ხოლო საშობაოდ კი სამოცმა. ტფილისში 200 კათოლიკეა. მაგრამ ამ დიდ მარხვაში საქადაგებლად ეშმაკმა აქ მოუსია ერთი ვართაფეტი, რომელიც ჯოჯოხეთებრივი სიბრაზით სავსეა წინააღმდეგ მისიონისა და ამ საბრალო კათოლიკებისა. ესენი ჯერჯერობით მტკიცედ არიან. სამი წლის წინეთ ამ გაეშმაკებულმა მღვდელმა აქ იქადაგა და მით ჩვენ ბევრი გვავნო; მაგრამ ახლა უფრო ძრიელ ცდილობს და ჩვენს წინააღმდეგ ყველა ზომას ხმარობს, აგულიანებს ერს, რათა ჩაგვაქვაონ და ან აქედგან განგვდევნონ. ამას კიდევაც შეასრულებდნენ, უკეთუ მეფე ჩვენი მომხრე არ ყოფილიყო. ახლა ვნახოთ, რა მოხვდება ამ დიდ მარხვაში... ვბედავ მოგახსენო, რომ ძლიერ კარგი იქნება, უკეთუ პროპაგანდის თხოვნით განთქმულმა ვენეციის და ჯენოვის რესპუბლიკამ და ეგრეთვე მათმა უმაღლესობამ დიდმა ლუკამ უჩვენონ თავიანთი რისხვა მოვაჭრე და მანდ მცხოვრებ სომხებს, ან მოსაჩვენებლად დაამწყვდიონ და საქონელიც გამოართონ, ვიდრემდე დაჰპირდებოდენ თავიანთი ეჩმიაწინის უბოროტესი სამღვდლოების გასწორებას. ამას ბევრი დრო აღარ დასჭირდება, მაშინათვე შესრულდება, რადგან ამის შეტყობაზე პატრიარქს (ელიზბარს) დიდათ შეეშინდება, რომ არ დაჰკარგონ მანდაური ვაჭრობა და მოწყალებანი... ტფილისით 5 მარტსა, 1683 წ. პატრი იოსებ ბოგონანელი“ (1).

ესევე პატრი ამავე წლის 22 მარტს რომში სწერს, რომ იმ მოსულ ვართაპეტს ბევრი უქადაგებია მათს წინააღმდეგ და მთელი ქალაქი აუღელვებია; შემდგომ სომხებს ბევრი ფული უძლევიათ მეფისათვის მათს გასამეცებლათ და კათოლიკეების დასასჯელად. მაგრამ მეფე სრულებით

არ დათანხმებულა; რაის გამო თავიანთი ბოროტი წადილი ველარ შეუსრულდებათ. ამიტომ სთხოვს პროპაგანდას, რომ მათის დაფარვისათვის მეფეს მადლობის წიგნი მოსწერონ და რაიმე საჩუქარი გამოუგზავნონ.

ეგრეთვე ახლად მოსული პატრი კარლო, ამავე წლის 30 აპრილს სწერს რომში და აუწყებს, რომ მას ჰყავს სკოლაში ოცდაათზე მეტი მოწაფე და ორმოცი განდოსშვილი; მასთანვე მოუთხოვს სომხების მიერ დევნულობას და მეფის მფარველობას სომხების წინააღმდეგ: ეკკლესიას თავზე დაგვაქცევდენ, თუ მეფე არ გამოგვსარჩლებოდაო.

პირველიშივე სომხებმა რაკი ვერ მოსპეს ერთიანად პატრების მისიონი ტფილისში, კათოლიკე სარწმუნოების წინააღმდეგ დაიწყეს მოქმედება: ყველა ღონისძიება მათ წინააღმდეგ იხმარეს. ამას უფრო ნათლად დაგვანახვებს ქვემოთ მოყვანილი საბუთები. ქართველებმა კი მეფიდგან დაწყობილი თითქმის ყოველთვის გულშემატკივრობა და თანაგრძნობა აღმოუჩინა ლათინის მისიონერებს და ბევრ შემთხვევაში დაიცვა ისინი

– 259 –

სომეხთა მიერ უწყალო და უსამართლო დევნულობისაგან. ამასაც უფრო ცხადად დავინახავთ შემდეგი საბუთებით.

გიორგი მეფემ თავის მამას შაჰნავაზს ბევრით გადააჭარბა მისიონერების პატივისცემასა და ლათინის ეკკლესიისადმი მიდრეკილობაში. ამას, ქვემოთ მოყვანილ საბუთებს გარდა, გვიმტკიცებს ეს წიგნიც, რომს მიწერილი.

„მეფემ კერძოდ დამავალა, როდესაც თქვენს მაღალს ღირსებას მოვსწერ, ყოველთვის კდემით მოვახსენო მოკითხვა ანუ ხელს კოცნა და გთხოვო თქვენი ამბავი და მისიონერების გამოგზავნა. აწ გულმოდგინეთ ვასრულებ ამ დავალებას ყოვლად ღირსეულის მეფისას, რომელიც ჩვენი დიდად საყვარელი შვილია; იმედი მაქვს თქვენთვისაც სათნოსა ყოფელი იქმნეს. თქვენს ღირსებას აზრუმის გზით გამოვუგზავნე ერთი ვრცელი წერილი, მეორეს გწერ შემდგომ ჩვენის უფროსის მოსვლისა, რომელიც მოვიდა მოსკოვით, სადაც ჩვენი მეფე გზავნის კაცსა თავის ძმა არჩილთან... ტფილისი, 7 ნოემბერს, 1684 წ. პატრი იოსები“. (1).

იმავე წლის პირველ თვეებში საქართველოში ჟამი გაჩენილა და შვიდ თვეს არ მოსპობილა. ბევრი უმსხვერპლია თუ გორსა და თუ ტფილისში. ამ დროს კაფუცინებს დიდი კაცთმოყვარეობა აღმოუჩენიათ ერისათვის. გორში მყოფ პატრი კარლო პეშელის შესახებ გვაქვს ერთი ვრცელი წერილი, სადაც მოხსენებულია, სხვათა შორის, შემდეგი გარემოება: სენის გაჩენის დროსვე, ვისაც კი მოუსწვრიათ, გორის მცხოვრებნი გახიზნულან მთებში; ამათ უთხოვიათ პატრი კარლოსთვის, რათა ისიც მათთან წასულიყო, რომ სიკვდილისგან თავი გადერჩინა; პატრს არ უქმნია, იქვე დარჩენილა და დაუწყვია უპატრონოდ დარჩენილ ჭირიანთა მოვლა; რაც კი შესძლებია, მათთვის მოუგია ყველანაირი სამსახური, თუ სულიერი და თუ ხორციელი, თვითონაც დასწეულეულა მაგრამ მალე გაკურნებულა. ამ დროს უფრო უშიშრად და გულს მოლგინეთ დაუწყვია სწეულების შემწეობა; ახალგაზდა გორელი ფრანჩისკეს, თავის ერთგული მოსამსახურისათვის, რომელიც კათოლიკე ყოფილა, ერთგულ დედის მსგავსად, სამსახური არ დაუკლია, მაგრამ სიკვდილისგან ველარ გადურჩენია: მისი სიკვდილის მეორე დღეს ამასაც

ხელმეორედ შეჰყრია ეს საშინელი ჭირი და გარდაცვლილა მეორე დღეს სექტემბერში; ასე რომ გორის მისიონი ამ დროს უპატროდ დარჩენი-
ლა. (1).

ტფილისში მყოფმა პატრებმა არა ნაკლები გულშემატკვირობა და შემწეობა აღმოუჩინეს გაჭირვებულ ხალხს იმ საშინელ დროს. კაფუცი-
ნების ესრეთმა თავგანწირულებამ და კაცთმოყვარებამ მიიზიდა არა მარ-
ტო გიორგი მეფე, არამედ ბევრი ქართველი თავადიც, ვინც კი მოინ-

– 260 –

დომა ერთიანად შეერთება რომის ეკლესიასთან. ამ ამბის შესახებ გვაქვს
პატრი უფროსის შემდეგი წიგნი პროპაგანდაში მიწერილი:

„გავლილ მარტის ხუთს პატრი ჯუსტინო ლივორნელი ისპაჰანს
გავგზავნეთ მე და მეფემ, რათა აქ მოეყვანა ეპისკოპოსი ფრანჩისკე პი-
კეტი *) სასარგებლოდ ამ მისიონისა, რადგან ქართველ ბატონებს მო-
ლაპარაკება აქვსთ და უნდათ შეერთება რომის კათოლიკე ეკლესიას-
თან. ეს ხსენებული პატრი ტფილისს მობრუნდა 21 დეკემბერს. ამნაი-
რად მე და პატრი კარლო პეშელი დავრჩით მარტო, ის გორში და მე
ტფილისში. გავლილ ზაფხულს საქართველოში და კერძოდ ტფილისსა
კარლოც მიიწვიეს, რათა მათთან წასულიყო, მაგრამ თავის სიცოცხ-
ლეს არჩია მათი სულების ცხოვნება და ეს სურვილი საქმით დაამტკიცა;
ნამდვილათ შევიტყე, რომ ამან ბევრი იღვაწა ღვთის დიდის დიდებისა
და იმ საბრალო სულთა ცხოვნებისათვის; ბოლოს მოუკვდა სახლის ერ-
თი ახალგაზდა, რომელიც მას ემსახურებოდა, ორის დღის შემდგომ
თვითონაც გარდაიცვალა. მე ტფილისში ვარ მორჩილ ძმა ბართლომე
გვილანოელთან ერთად. იგი მეფემ მიიწვია, რომ მას ხლებოდა, მაგრამ
მოახსენა, რომ ვერც მე დამტოვებდა მარტოკას და ვერც სახლს დაანე-
ბებდა თავს, რადგან ამ დროს ძლიერ გახშირებული იყო ქურდობა. მე
მუდამ ქალაქში დავიარებოდი, და სიკვდილის განსაცდელში ვიყავი, მა-
გრამ არ ვერიდებოდი, ბევრი ჩვენი კათოლიკეთაგანიც მიიცვალა, მა-
გრამ არც ერთი მომკვდარა საიდუმლოების მიუღებლად. დაწვრილებით
არა გწერ ყველას, რაც ღმერთმა ამ დროს თავის დიდებისათვის იმო-
ქმედა ჩვენის საშუალებით, რადგან ქარვანის წასვლის გამო დრო აღა-
რა მაქვს. ხოლო შემდგომ ეგ ბატონი კარდინალები და თქვენც, რა
დაწვრილებით სცნობთ ამ დროის ამბავს, ძრიელ განიხარებთ და დარ-
წმუნდებით კიდევ, რომ ხარჯი და შრომა ამ მისიონზე უბრალოდ არ
წასულა. ამიტომ დიდათ გევედრები, მალე უშველოთ, რომ ეს მისიონი
არ მოისპოს, რაც საშიშოა, რადგან უკანასკნელ მდგომარეობაში ვართ **).
ეპისკოპოსი პიქეტი არ მოსულა, მაგრამ კი შემოგვიპირდა მოსვლას.
ტფილისი 2 იანვარს 1685 წ., პატრი იოსები ბოგოინანელი“. (1).
ესევე პატრი იოსები ამავე წლის 8 აგვისტოს წერილით რომში,
აცნობებს, რომ სპარსეთში მყოფის პიქეტი ეპისკოპოსისაგან უარი მიუ-
ღია საქართველოს მოსვლისა მგზავრობის სიძნელისა გამო) ეგრეთვე

*) ეპისკოპოსი ფრანგი და პაპის ელჩად გაგზავნილია შაჰსთან:

*) გაჭირვებაში მისიონი იმიტომ იყო, რადან ერთ პატრზე მეტი აღარ იყო.

– 261 –

სთხოვს პატრების გამოგზავნას გორისათვის, რომელიც უმღვდლოდ დარჩენილა. ამავე თხოვნას კიდევ უმეორებს და ეგრეთვე პროპაგანდას ავედრებს ერთ ქართველ კათოლიკეს, რომელსაც რომს გზავნის, ამ სიტყვებით: „ეს ახალგაზდა ამ წიგნის მომტანი, სახელად ანჯელო, არის ქართველი კათოლიკე ლათინის ტიპიკონისა, პატარობიდანვე ამ მისიონში აღზრდილი, რომელშიც თექვსმეტ წელიწადზე მეტი მსახურებდა: მუდამ ნატრობდა ევროპაში წასვლას. როგორათაც თქვენვე ნახავთ, კაინიჭიერია, ახლა დრო აქვს, მუდამ კარგად იქცეოდა და ყველას კარგს მაგალითს აძლევდა; ამიტომ ღირსეულად შევრაცხე და სიმართლევ მავალეებდა, რომ ეს გამომეგზავნა წმიდა კრებისათვის, რომელსაც გამოეყენებინა ისე, როგორათაც საუკეთესოდ შერაცხავდა. ამიტომ რაოდენათაც შემძლია მას გავედრებ, რადგან კაი ყმაწყილია და ღირსია ყოველის სიკეთისა, უკეთუ მანდაც ისე მოიქცა, როგორც აქ იყო. მაგისგანვე შეგიძლიათ შეიტყოთ იმ მისიონის გარემოება, რადგან იტალიანური კარგად იცის... ტფილისი, 13 მარტსა, 1686 წ., პატრი იოსებ ბოგოინანელი“.

(2). ამ ქართველის მეორე სახელი მიხელი ყოფილა, მამამისს შერმაზანა და დედამისს თამარი რქმევია. იგი 22 წლისა მიუღიათ პროპაგანდის კოლეგიაში 10 დეკემბერს, 1686 წ.

პატრი ჯუსტინო ლივორნელი 8 ოქტომბერს 1686 წ. წერილით რომში აუწყებს უფროს პატრი იოსების სიკვდილს და ახლად სამის მისიონერის მოსვლას; ეგრეთვე ასახელებს გაკათოლიკებულ აბრაჰამ ქართველ მღვდელს და მეფის მწერალს კათოლიკე ესტატეს. ამასთანავე იმედს აძლევს, მეფეც მალე გაკათოლიკდებაო.

ზემოთ ვნახეთ, რომ, სომეხთა მიერ დევნულობისაგამო, რომსა სთხოვდნენ, რათა იტალიის მთავრებს გამოეცხადებინათ თავიანთი რისხვა სომეხების წინააღმდეგ. ამისგამო ფლორენციის დიდი დუკა კოზიმო მესამე სწერს გიორგი მეფეს ამ შემდეგ წიგნს:

„საქართველოს მეფეს, ტფილისს, 26 ნოემბერს 1686, ფლორენციიდან.

„მათს უგანათლებულესობას, ფრიად საყვარელს ჩვენს მოკეთეს,

„უგანათლებულესო ბატონო,

„რაოდენათაც დიდის სიამოვნებით ვსმენულობთ მაგ სამეფოში მოგზაურ პირებისაგან, რომ თქვენი ხელმწიფების უმაღლესობა სიყვარულს უჩვენებს რომის ეკკლესიის მოძღვრებს, რომლებიც მანდ წმიდა სამსახურს ასრულებენ ღვთის პატივის გასაძრიელებლად; ეგოდნათ უფრო დიდათ ვსწუხვართ, რა ვხედავთ, რომ ეგ თქვენი გულმოწყალება არ ეთანხმება სიყვარულს, რომელიც მათ დარგქონდათ. ვინაიდგან უმწეოთა და უცველ-უფარულთ სომეხები სდევნიან, მეტადრე მაგ ქალაქში საცა

ეს ხსენებული მისიონერები რომის ეკკლესიის მორწმუნებთან ერთად გამუდმებით მეტის-მეტ შეურაცხყოფას ითმენენ. ჩვენ კი ასე არავის ვეპყრობით, რადგან ამ ჩემს სამთავროში უცხო ტომის ხალხი სრულის თავისუფლებით დიდის მყუდროებით სცხოვრებენ, მეტადრე სომეხები, რომლებიც აქ თავისუფლად და დაუბრკოლებლივ ასრულებენ თავიანთის სარწმუნოების წესებს; ეგრეთვე ჩვენის ბრძანებით ხალხიც მათ დიდ პატივს სცემს და ძრიელ კარგადაც ეპყრობა, დაიმედებულნი თქვენის უმაღლესობის ჩვენდამი ერთგულობითა და აღსავსე ღვთის მსახუ-

რების ერთგულობის გრძნობითა ჩვენს მოვალეობად ვრაცხთ ვაუწყოთ თქვენს ხელმწიფებას ჩვენი უკმაყოფილება, შესახებ იმ ბოროტ მოპყრობისა, რომელსაც მანდ სომხები უყოფენ საბრალო კათოლიკებს და მათს მოძღვრებს. დარწმუნებული ვართ, რომ ეს ჩვენი ნათქვამი შეაგულიანებს თქვენის ხელმწიფების უმაღლესობას, რათა ჯეროანი ღონე იღონოთ წინააღმდეგ ესრეთის უსამართლო მოქცევისა, რომელიც ეწინააღმდეგება სიმართლეს და მთელის ქვეყნის აზრსა და იძულებული აღარ გავხდებით, რომ გამოვუცხადოთ ჩვენი განრისხება სომხებს, რომლებიც ჩვენს სამთავროში სცხოვრობენ ყოველგვარის შეღავათით და თავისუფლებით. მამ იმედი გვექნება თქვენის ხელმწიფებრივის უმაღლესობის კაცთმოყვარეობისა, რომ ჩვენს გამო კეთილ ინებოთ და უბრძანოთ ყველას, რათა მომავალში კათოლიკე მისიონერებმა და რომის ეკლესიის მორწმუნებმა აღარ გამოსცადონ ეგრეთი შეურაცხოყოფა და დაჩაგვრა, ჩვენც გპირდებით სამაგიერო კეთილი მოგაგოთ. ვისურვი თქვენთვის ყველა საუკეთესო ბედნიერებას.

„თქვენის უმაღლესის ხელმწიფების ყოვლად მხურვალე მონა კოზიმო მესამე, თოსკანის დიდი დუკა“. (1).

1687 ტფილისში ქართულის ენის მცოდნე პატრთაგანი, მარტო პატრი ჯუსტინო დარჩა. მრევლის მოვლის გარდა იგი იძულებული იყო ქართული ესწავლებინა ახლად მოსულ მისიონერებისათვისაც. იმავე წელს აქაურის მისიონის ამბავს იგი სწერს რომსა და მასთანვე აუწყებს ახლად გაკათოლიკებული ქართველების შემდეგს რიცხვსა და სახელებს: „აქვე გაახლებთ ახალ კათოლიკეთა შესახებ ცნობას... ბატონი თამაზა, სამხედროს გენერალი დი ბიძა მეფისა, რომელიც არის უკეთილშობილესი ქართველი ყაფლანიანთი, ამან მიიღო კათოლიკობა 15 ივნისს, 1687 წ.; ბატონი სულხან შვილი დიდი მინისტრისა *), ბიძაშვილი მეფისა, რომელიც არის უკეთილშობილესი ქართველი ყაფლანიანთი; თუ კეთილ ინებებს თქვენი უმაღლესობა, ნახავს, რა სათნო საქმე ჰქმნა

---

*) ეს უნდა იყოს საბა სულხან ორბელიანი.

ამან: თვით შეასწორა „საქრისტიანო მოძღვრება“, რომელიც მე ვთარგმნე; ამან მიიღო კათოლიკობა 15 აგვისტოს 1687 წ.; ეგრეთვე არიან სხვა სახლები და ოჯახები ლათინის წესისა, რომლებიც მარტო მისიონერებს ექვემდებარებიან; ამ მისიონის სხვა პირველი კათოლიკები არიან ეგრეთვე ბაინდურას შვილები: სტეფანე, იოსები, ფრანჩისკე და ნინო; გარდა ამათი, არიან ესენიც: გიორგი დიდებაშვილი, მისი მეუღლე ეთერე და დედა მისი მინგული ქართველები; ხუცესი, თავისი დედა თამარა და დები ანა ხანუმი, შანუბანი და მარიამი, ქართველები; გიორგი მაღლისშვილი, მისი მეუღლე და მეუღლის და... ტფილისი, 7 ნოემბერს 1687 წ. პატრი იოსები ლივორნელი“. (2).

ამავე წერილში გაკათოლიკებულ სომხებსაც ასახელებს, მაგრამ ესენიც მომეტებულად ქართველები ყოფილან, როგორათაც სჩანს მათის სახელებიდან, მაგალითად: თინათინა, ესტატე, ნასყიდა, ზალინა და მამაჯანა. ჰგავს ისინი წინეთ სომხის სარწმუნოებაზე გადასულან და იმიტომ სომხებად იხსენიებს. ამავე წერილით აუწყებს ეგრეთვე კარდინალს, რომ გიორგი მეფესაც მიუღია კათოლიკობა და კიდევაც რომში გაუ-

გზავნია ახლად მოსული პატრი ანჯელო. ამ წიგნს აგზავნის მოსკოვით, სადაც მეფე თავის ძმა არჩილს, კახეთის მეფეს განგებ კაცს უგზავნის.

ქართველების ეს მოძრაობა და კათოლიკობაზე გადასვლა მართო კერძო პირთა შორის არ იყო, არამედ თვით მეფე, საეკლესიო პირნი და ეპისკოპოსებიც შეუერთდნენ. როგორათაც მოწმობენ მისიონერების წერილები: „პატრი ჯუსტინომ კათოლიკობაზე გადაიყვანა საქართველოს მეფე გიორგი, მისი ძმა ლევანითურთ, რომელიც არის პირველი მინისტრი მთელის სამეფოსი, ეგრეთვე მათი უსამღვდელოება ექვთიმე საქართველოს არქიეპისკოპოსი თავისი რავდენიმე მღვდლითურთ;

ყველამ მათ აღსარებითა და წერილით სცნეს მსოფლიო ეკლესიის თავად და ამ ქვეყანაზე ქრისტეს მონაცვლედ რომის პაპი ინოჩენციო მეტერთმეტე, რომელსაც სრულიად დაექვედომნენ. გარნა ის ორი წარჩინებული პირი არ დასჯერდა გაკათოლიკების კერძოდ გამოცხადებას და ხუთი თვის შემდგომ გაგზავნეს რომში თავიანთ მოციქულად პატრი ანჯელო ფილინელი და თან გაატანეს პაპთან წიგნები, რათა მათის სახელით, მის ტახტის წინაშე წამდგარი ფეხზე მოხვევოდა და მათი უმდაბლესი მორჩილება მიემღვნა პაპისათვის“. (1).

ამ საგანზე დიდად არ გამოვუდგებით მისიონერთა წერილების მოყვანას, მხოლოდ საკმაოდ ვრაცხთ მოვიყვანოთ შესანიშნავი წერილები: ერთი თვით პატრი ჯუსტინოს დაწერილი, რომლითაც ავედრებს პაპს გაკათოლიკებულ პირთა, მეორე – გიორგი მეფისა და მესამე – ტფილისე-

– 264 –

ლი არქიეპისკოპოსისა, პაპისადმი მიწერილი მის შემდეგ, რა გაკათოლიკებულან. ჯერ მოვიყვანთ პატრი ჯუსტინოს წერილს.

„უნეტარესს მამას, ღვთის ეკლესიის საყოველთაო მწყემს და იესო „ქრისტეს მონაცვლეს ამ ქვეყანაზე, უმაღლესს მღვდელთ მთავარს, ინოჩენციო მეტერთმეტეს.

„თუმცა ჩემი მდგომარეობის გამო უფრო მხნედ უნდა ვყოფილვიყავი, მაგრამ მაინც კი ყველა ჩემს საქმეში, ჩემმა მწუხარებამ გადააჭარბა ყველა საზღვარს, რადგან ვგონებდი, რომ მხოლოდ საქართველო მოაკლდებოდა იმ პატივის მიგებას, რომელ პატივსაც უძღვნიან მეფენი და იმპერატორნი თქვენს ყოვლად დიდებულს მღვდელთ-მთავრობას, და ესრედ ამაო შეიქმნებოდა ეგოდენი წლის ჩემი შრომა. მუდამ მოველოდი თქვენის კურთხევის ფერხთა წინაშე წარმომედგინა თქვენი მორჩილი შვილი ამ ქვეყნის მთავარი, რომელიც ძრიელ მოწადინებულია, ყოველს შემთხვევაში, აქოს თქვენი დიდებულება და უწმიდესობა. ამიტომ უსარგებლოდ და დაკარგულად არა ვრაცხდი დროს, რომ მისი ერთგული ლაპარაკი გამეძრიელებინა. როდესაც გავაცანი კათოლიკე სარწმუნოება, მაშინვე მოინდომა შემოერთება ეპისკოპოსი პიქეს საშუალებით. ეს ეპისკოპოსი ხშირად სწერდა ამას თქვენი გულკეთილობის ამბავს. კორსიკის პროვინციელი უფროსი პატრი იოსებ ზოგონელი გაგზავნა აბრანელში, სადაც მონასტრების დასათვარიელებლად იყო მათი უსამღვდელოესობა ეპისკოპოსი პიკვი, და მოიწვია აქ. მაგრამ არ მოვიდა რადგან ძრიელ ნატრობდა შემოერთებულიყო ჩვენთან. შემდგომ მე გამგზავნა ისპაანს იმ დროს, როდესაც იქ მათი უსამღვდელოესობა სპარსეთის

მეფის წინაშე თქვენს ელჩობას ასრულებდა. შემომპირდა მოსვლას საქართველოში და კიდევ მოვიდოდა, სიკვდილს რომ არ მოესწრო მისთვის ამაღანში. ამისა და სხვა მიზეზების გამო მე შერცხვენილად ვრჩებოდი, რომ ეპისკოპოსის ხელით ეს მეფე ვერ შევუერთე ეკკლესიას, და ესე გვიანდებოდა. გარნა მუდამ დღეს ამის სისრულეში მოყვანას ვცდილობდი და კიდევ შევასრულე: 7 დეკემბერს, 1686 წ. ჩემს წინაშე მეფემ წარმოსთქვა სარწმუნოების აღსარება და თან ფიციც დასდო, რომ თავისი სამეფოც ერთიან დაუმორჩილოს თქვენს უწმიდესობას. დიდ მადლობას ვწირავ ყოვლად მაღალ მოწყალე ღმერთს, რომ ამდენი წელიწადია მყო თქვენი ხელის იარაღად, რათა აღმოსავლეთელი ივერიის ეს მთავარი თქვენდამი მორჩილებაში შემომეყვანა. შეერთების ხუთი დღის შემდგომ ამ მეფეს აღსარებაც ვათქმევინე. ცხრა წელიწადზე ცოტა მეტია, რომ იგი ურჯულლო მაჰმადიანთ აღსარებას აღიარებდა, მაგრამ გარეულად, მოჩვენებით ვიდრე გულით; ისიც იმიტომ, რომ მეფობა არ ჩამორთმეოდა, რადგან, მამის სიკვდილის შემდგომ ერთი თა-

– 265 –

ვისიანი ეცილებოდა ტახტს. განვასწავლე სარწმუნოებაში, რაოდენათაც ჩემი უძლურება შემწევდა და მოითხოვდა თქვენი უმაღლესი ბრძანება. სარწმუნოებას აწ ძრიელ ერთგულად იცავს; მეტად სახელ-განთქმულია, ბრძენი და ყველანაირი ნიჭით შემკული, როგორათაც მოგახსენებს ჩემი მონდობილი პატრი ანჯელო, რომელსაც მეფე თავის პირველ ელჩად გიგზავნისთ, რათა ვრცლად გაუწყოსთ ყველა მისი სურვილი და გთხოვოსთ, რომ მეფე რომის ეკკლესიის შვილად შერაცხოთ, როგორათაც არიან სხვა ქრისტიანე მთავარნი და მეფენი. ვითარცა მეც ყოვლად უღირსი გთხოვ და გევედრები, რომ, მაგ თქვენი გულმოწყალეობის პატივისათვის, მიიღოთ ეს მეფე თქვენს შვილად. ამიტომ მთელის სოფლის მართველ ხელთა თქვენთა შევავედრებ მას. დარწმუნებული ვარ და იმედიც მაქვს, რომ რომის კათოლიკე ეკკლესიის ნამდვილი საყვარელი შვილი შეიქმნეს. ეს იქიდგანაც ცხადია, რომ ყველასფერში იქცევა რჩევისამებრ ლევან თავის ძმისა, რომელიც ამ სამეფოს პირველი მინისტრია, და ეგრეთვე უკეთილშობილესი რატიშვილის ექვთიმე არქიეპისკოპოსის რჩევით. ამათაც ფიცით ჩემს ხელში აღიარეს კათოლიკე სარწმუნოება: ლევანმა იმავე წლის დეკემბრის ცხრამეტს და მათ უსამღვდელოესობამ არქიეპისკოპოსმა დეკემბრის ოცს, მეორე დღეს. მეფემ კაცი და წერილები წარმოგზავნა, მაშინ ლევანი სხვა სამთავროში იყო მეფისათვის მეუღლის და დედოფლის მოსაყვანად: ვინაიდგან მეფე მეორედ ქორწინდება. ფიცითი შეერთების წერილებზე მათ უსამღვდელოესობამ არქიეპისკოპოსმა და მეფემ საკუთარი ხელიც მოაწერეს, თქვენი უწმიდესი დიდებულება დარწმუნებული ბრძაბდებოდეს, რომ ფიცის ქვეშ პირდაპირ ვსთარგმნე ეს წიგნები ლათინურად, რასაც, ჩემს სულს და გულს შეერთებულს, მოგიძღვნის პატრი ანჯელო. ესეც ცხადად უნდა მოგახსენო, რომ ეს მთავარი თავის სახელს სწერს მთავრად და მეფედ სრულიად საქართველოსა, რომელიც ხუთ სამთავროდ გაყოფილია და ყველა თვითეულ პროვინციას ჰყავს თავისი მთავარი. თუ ყველას მეფედ იწოდება, ეს იმიტომ, რომ თავისი ძველისძველი უფლება დაიცვას. თუმცა ახლა მარტო ერთი სამეფო ქალაქი აქვს, რომელიც უწარჩინებულესი, დიდი და თავია მთელი საქართველოსი: ეგრეთ-

ვე სხვა ქართველი მეფეებიც მას პირველ ქალაქად რაცხვენ. თვით მეც ბევრ გზის ვნახე და წავიკითხე სპარსეთის მეფის გამოგზავნილი წერილები, სადაც გიორგის გვირგვინოსან მეფედ უწოდებს. მართლაც, სხვა ყველა ქართველ მთავრებზე, ეს უფრო ძრიელი და დიდებულია. მას ემორჩილებიან არა მარტო ამაზონები, არამედ თვით ჩერქეზებიც, რომელთაგანაც ომის დროს შეუძლია გამოიყვანოს დიდძალი მეომარ-

– 266 –

ნი. თუ ამისა და თუ თავის დიდ სულოვნობის გამო ძრიელ მოწადინებულია ეომოს ყველა ქრისტიანების მტერ ოსმალებს. ამ ომის შესახებ მოელის თქვენს ბრძანებას; ეს ბრძანება ისეთი იყოს, რომ სპარსეთის მეფეს არაფერი ეწყინოს, რადგან რავდენიმე წელიწადია მასთან კარგად ვერ არის, თქვენი ესეთი ბრძანება ამისთვის, თქვენი უწმიდესობის მიერ, იქმნება უდიდესი მოწყალება. უფრო უკეთესად, ამ საქმისას მოგახსენებთ პატრი ანჯელო, რომელსაც თან მოჰყავს, მრავალ მოწაფეთა შორის რჩეული ერთი მოწაფე. პატარაობიდანვე აღვზარდე იგი კათოლიკე სარწმუნოებაში, ამ მისიონის ნამდვილი შვილია და მივუძღვნი თქვენს უწმიდესობას. ეს ჩემი მოწაფე სოლომონ თუმანიანთი თბილელი კეთილშობილია. ამისი მამა დიდ ხანს ქალაქს მართავდა. მასთან ერთად შემოგავედრებ ჩემს უღირს თავსა და ყველა საჭიროებას ამ მისიონისას, რომელსაც ძრიელ ცოტა მუშაკი ჰყავს, კვალად თქვენის უწმიდესობის მოწყალებას შემომავედრებ აქაურ ყველა ერთგულ კათოლიკებს და ამ ბატონებს: გიორგი მეფეს თავისი სამეფოთი, მის ძმა ლევანს პირველ მინისტრს და მათ უსამღვდელოესობას არქიეპისკოპოსს და ყველა აქაურ ერს. – საქართველოში ტფილისით, მაისის 28-ს ახალი კალენდარისა და 18 ძველისა, 1687, თქვენი უწმიდესობის ყოვლად მდაბალი და უღირსი მონა. ლივორნელი კაფუჩინი, პ. ჯუსტინო, საქართველოს მისიონერი“. (1).

ამავე თარიღით პროპაგანდის კარდინალებსაც სწერს ამის მსგავს წიგნს და ავედრებს ეპისკოპოს ექვთიმეს, ლევანს, მეფეს და მის თექვსმეტი წლის მხოლოდ შობილ ძეს ბაგრატს, რომლის მასწავლებელი ყოფილა პ. ანჯელო იტალიანური ენისთვის. ლევანის შესახებ ამბობს, წიგნს იმიტომ არ გზავნის, რადგან იმერეთს წავიდა მეფისათვის საცოლოს მოსაყვანად. კარდინალებს აიძულებს, რომ ეს ახლად გაკათოლიკებული პირები ძრიელ მოწადინებული არიან მთელი საქართველო შეურთონ რომის ეკკლესიასო. ეგრეთვე აუწყებს, საქართველო ყოველ კერძოდ გარე მოცულია ისეთი მაჰმადიან საშინელი მტრებისგან, რომ თვით დედა მიწასაც უმძიმს მათი ყოფნაო, და ამიტომ ეს მეფე ძრიელ მოწადინებულია, თქვენის ლოცვა-კურთხევით, ეომოს ოსმალებს, რათა საქართველო მათგან მთლად განათავისუფლოსო.

ახლა მოვიყვანთ გიორგი წერილსა.

„ყველა მეცნიერთა შორის გამოჩენილო, სავსეო სულის წმიდის მადლითა, ღვთიური ტახტის ხმაო მოქადაგეთა შორის, მოციქულთ მსგავსო და თანასწორო დიდებათა და სამღვდელო ღირსებათა, სვეტო აღმართებულო და, მსგავსად ბრწყინვალე ვარსკულავისა, ქვეყნის განმანათლებულო, სიწმიდის რჩეულო ჭურო და მოციქულთა საუნჯეო,

– 267 –

ცხოველო ტახტო და სახარების მქადაგთა სათხველო, მწყემსო უკეთი-
ლესო და დიდისა რომის მღვდელთ მთავარო, ღვთის მიერ უნეტარესო
მამაო, ინოჩენციო მეთერთმეტე პაპავ. მეორედ აღმოშობილი ყოვლად
წმიდა სამებაში, წარვსდგები თქვენს წინაშე მართმადიდებელი ჭეშმარი-
ტი სარწმუნოების აღიარებით მე, თქვენი მონა და სულიერი შვილი,
ჩამომავალ ღვთის მიერ კურთხეულ ბაგრატიონთ მეფეთა, საქართვე-
ლოს სამეფოს მპყრობელი, მეფეთა-მეფე გიორგი, სიმდაბლით ვემთხვე-
ვი თქვენს წმიდა სამეფო მარჯვენას, რომელიც აღმალეზული ჰფენს
ნათელსა, ჰყოფს სასწაულთ და ჰფანტავს მტერთა, და შიშითა და ძრწო-
ლით თქვენს წინაშე მოვიდრეკ მუხლთა, გამსჭვალული მტკიცე სიყვა-
რულითა. ამ წერილით მნებამს გამოგიცხადო ჩემი გულის სურვილი:
გვნებავდა ჩვენი კაცი გამომეგზავნა, მაგრამ, თუ სიშორისა და თუ
გზის აღურაცხველი განსაცდელების გამო ვერ გამოვგზავნეთ; ეგრეთვე
გვნებავდა წარმოვლენა პატრი ჯუსტინოსი, მაგრამ ამის გამოგზავნით
მონასტერი მარტო დარჩებოდა *). ამისათვის აღვირჩიეო პატრი ანჯელო,
რომელსაც გიგზავნით და მოვახსენებთ თქვენს სიწმიდესა, რომ არა თუ
ახლა, არამედ დიდის ხნიდან თქვენი სიყვარული ჩვენს გულს
ჩანერგილია,

ჩვენი კურთხეული მამის დროდანვე თქვენი სიყვარული ჩემში დამყარე-
ბულია, ამაზე ჰკითხეთ თქვენს პატრებს, რომლებსაც გიგზავნი. ახლა ამას
მოგახსენებ, რომ მიმიღოთ მეც თქვენს შვილად ეგრედ, როგორც გყავსთ
სხვა გვირგვინოსანი მეფენი. მასთანვე ამასაც ვაუწყებ თქვენს სიწმიდესა,
რომ მხოლოდ ერთი პირმშო შვილი მყავს, სახელად ბაგრატი, რომელიც
არის ჩემი უმთავრესი ტახტი და გვირგვინი, ქება და დიდება, ესა და
სხვა, რაც კი მაქვს ღვთის მოწყალებით და თქვენის ლოცვაკურთხევით,
მინდა რომ ღვთისაგან კურთხეულის თქვენის ტახტის ქვეშევრდომი იყოს;
ამისთვის გთხოვ, რომ ეს ჩემი პირმშოც აიყვანოთ თქვენს შვილად. ათას
გზის კურთხეულ იყავნ ღმერთი, რომ იცავს და აძლიერებს ჭეშმარიტ
კათოლიკე ქრისტიანებს. ეგრეთვე გვფარვიდეს ჩვენც ყველას ყოვლად
წმიდა ღვთის მშობელი მარიამი. ჩვენი ცოდვების გამო ურწმუნოებმა
მოგვისპეს ქრისტეს სარწმუნოება და დავეშორდით მას.... (ამ ალა-
გას არ ამოიკითხება სიძველის გამო). აწ ღვთის მშობლის მეოხებით
დაგვიცვას ღმერთმა თავისის მაღლით. ეგრეთვე იმედი მოგვცეს მათგან
დახსნისა თქვენის სასწაულთ მომქმედ მარჯვენის შემეწეობით და თქვენ-
თა გვირგვინოსან შვილთა მეფეთა საშუალებით, რომლების დიდს და
მრავალს გამარჯვებას ვსმენულობთ. ჩვენ და ჩვენი სამეფო დიდ შვებას

---

*) რადგან დანარჩენ პატრებმა, რომლებიც ახლად მოსულნი იყვნენ, ქართული
ჯერ არ იცოდნენ.

ლად წმიდა სამებას, რათა უფრო განაძლიეროს თქვენი კურთხეული
მარჯვენა და ჭეშმარიტ კათოლიკებს და ხსენებულ პატიოსან მეფეთ
მიანიჭოს მტრებზე გამარჯვება. ამას მოგახსენებთ, გვნებავს ღვთიურ
სიმართლესთან თქვენც შეგიყვაროთ. ჩვენ და ჩვენი სამეფო ვემორჩი-
ლებით სპარსეთის მეფეს, თვინიერ მისი ბრძანებისა არაფერი შეგვიძლია,
გარნა მსგავსად თქვენის საყვარელ შვილებისა, გვირგვინოსან მეფეებისა,
რომლებიც მუდამ ჟამს ურწმუნოებას ებრძვიან და მათზე იმარჯვებენ,

თქვენის ლოცვა-კურთხევითა ჩვენცა ვძლევთ ამ ურწმუნოთა... ნეტაი ღმერთმა და ღვთის მშობელმა შეგვადლებინოს, რომ ჩვენმა სამეფომაც მიაგოს ზიანი თქვენთა მტერთა, თქვენ გემსახუროთ და თქვენ მორჩილ მეფეებთან ერთად შევიარაღდეთ. ესეც სცანით, რომ ჩვენი სამეფო, ჩვენი ბრძანების ქვეშ მყოფნი და მთელი ჩვენი საქართველოს მხედრობა მზათ ვართ და მოველით თქვენს ბრძანებას; რასაც თქვენის ლოცვა-კურთხევით გვიბრძანებთ, მზათა ვართ შევასულოთ. ეს არის ჩვენი ნატვრა. ჩვენს თქვენს ერთგულ შვილობაზე ნურასფერს ექვს შეიტანთ. თუმცა კი შორს ვართ, მაგრამ დიდათ ვნატრობთ თქვენს ნახვას. ჩვენი სარწმუნოების აღვიარება ვკყავით პატრი ჯუსტინეს წინაშე, რომელიც ჩვენი სულიერი მამა არის; რასაც ეს ჩვენ გვიბრძანებს, ყველაფერს შევასრულებთ. აპრილის 29, ქრონიკონი იესო ქრისტეს შობიდან 1687, ინდიქტიონი ჩვენის მეფობისა (აკლია)“.

ამ წერილს ბოლოში აწერია: „რომის პაპთან გაგზავნილი მეფის წიგნი სთარგმნა პატრი ჯუსტინო ლივორნელმა, საქართველოს მისიონის მოქადაგემ და უფროსმა, რომელმაც მეფეს ფიცი მისცა, რომ სიტყვა-სიტყვა ეთარგმნა“. (1)

ასეთის შესანიშნავის წერილის შესახებ სხვა რისიმე თქვმა მეტი იქმნება. ხოლო ეს უნდა შევნიშნოთ, რომ ეს წერილი მეტად ცუდის იტალიანურის ენით არის ნათარგმნი.

ახლა მოვიყვანთ მესამე წერილს.

„წიგნი ექვთიმე საქართველოს არქიეპისკოპოსისა ინოჩენციო მეთერთმეტე რომის პაპთან, მისივე ბრძანებით ნათარგმნი იტალიანურად პატრი ჯუსტინო ლივორნელის მიერ, რომელმაც ფიცი მისცა, რათა სიტყვა-სიტყვა ეთარგმნა“.

„ღვთის მადლითა და შემწეობით მიაწიოს ამ წიგნმა რომის დიდ ქალაქში უწმიდეს მამისა ინოჩენციო მეთერთმეტე პაპისადმი:

„ბატონო პაპავ, ინოჩენციო მეთერთმეტე, უაღრესო რომის მღვდელთ-მთავარო პაპავ, დიდი ხნიდან სავსე სიბრძნითა და მეცნიერებითა, ღვთის მსახურთა მბრძანებელო, მრავალ ფეროვან ვარდით შემკობილო

ღვთისმეტყველო, თაფლის მსგავსად ყველას საბედნიეროთ საუკეთესოდ მომდინარევ, ქვეყნის ყველა მხარეს სიკეთის მომფენო, ღვთის სიყვარულის მოზიარეთა ზედა სიბრძნის ბრწყინვალე ბაგევ და მთელის ღვთისმეტყველო წყაროვ, ორპირიანო მახვილო, რომელიც განკვეთ მტერთა და ამხელ მღვდელ-მონაზონთა, ცხონების გზის ყოველდღივ სისრულით მასწავლებელო, მწეო დიდთა და პატარათა, დასაწყისიდანვე გამტკიცებულო ეკლესიის ბრწყინვალე სვეტის დადგინებულო ჭეშმარიტო მწყემსო და მოძღვარო ყოველთა ქრისტიანეთა, მათი სიკეთის გამაძლიერებელო და მოციქულთა თანასწორთ, შეურყეველო ტახტო და დიდის რომის ქალაქის მფლობელო, უნეტარესო მეთერთმეტე ინოჩენციო. თქვენს წინაშე წამდგარი სარწმუნოების აღვიარებით ვეამბორები თქვენს წმიდას, უნეტარესს და სამეფო მარჯვენას მე, თქვენის უწმიდესობის და უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი მონა, ექვთიმე არქიეპისკოპოსი მთელის საქართველოს ღვთიურის დიდის ეკლესიისა, რომელიც არს მისი განმანათლებელი და დამცველი წმიდა კვართისა, სიმდაბლით წარვსდგები თქვენს წინაშე, მიწაზე მთხვევით და სიამოვნებით

მივესალმებით თქვენს დიდებულებას. ამას ვყოფთ არა მარტო გარეგნულად ხორციელად, არამედ სულითაც, რომელიც თქვენის სიყვარულით სავსე გვაქვს, თუმცა კი შორს ვიმყოფებით. ჩვენი მაცხოვრის ბრძანებისამებრ, რომელმაც სთქვა: „დამწყსენ ცხოვარნი ჩემნი, ჭეშმარიტად გეტყვი შენ: შენ ხარ კლდე და ამას კლდესა ზედა აღვაშენო ეკლესია ჩემი, და მოგცენ შენ კლიტენი სასუფეველისა ცათსანიო“. შენ ხარ მწყემსი საყვარელი! და ეს ჭეშმარიტების სიტყვა თქვენ გეკუთვნისთ. ჰოი! მწყემსო ჭეშმარიტებისა და სიმართლისაო, ცოდვაში ჩავარდნილ უძლურთა აღმადგინებელო და მათ მტვირფელო, რომელ უძლურთაგანაც მსგავსად სხვა თქვენ მორჩილ და მდაბალ მორწმუნებისა, ჰყოფთ ერთ სამწყსოსა; ესე არს თქვენი ხმა, რომელიც უნდა მოისმინოს მთელმა ქვეყანამ. ხოლო მე თქვენი სულიერი შვილი, თქვენს სიყვარულსა მოწყურებული თქვენ არასდროს გაგშორდებით. ამასაც მოგახსენებ, რომ ღვთისაგან კურთხეული ჩვენი მეფე გიორგი, საქართველოს ყველა ეპისკოპოსნი, მღვდელნი, მონაზონნი და ერისკაცნი დიდათ მოხარულნი არიან თქვენს გამლიერებასა და თქვენი მტრების დამარცხებაზე. ამისთვის ვევედრებით ღმერთს, რომ უმეტესად გაგამლიეროთ და აღამაღლოს თქვენი მარჯვენა, ეგრეთვე უყოს თქვენთა შვილთა მთავრებსაც, რომლებიც თქვენი მორჩილნი და ერთგულნი არიან. ჩვენი ამბავი ყველა კარგად იციან თქვენმა გამოგზავნილმა პატრებმა. ამისთვის ჩვენი პატრი ჯუსტინო წიგნით გაუწყებთ და პატრი ანჯელოც პირად მოგახსენებთ, ვითარცა გაუწყათ ჩვენმა მეფემ. ყველა

– 270 –

ეს მოხსენება ჭეშმარიტი და დამტკიცებულია. დაიწერა ტფილისსა, 2 მაისისა 375, ქრისტეშობის აქეთ 1687 წ. ინდიქტონს, გიორგის მეფობის მეათე წელს“! (1) .

ამ ექვთიმე ეპისკოპოსის გვარი ყოფილა რატიშვილი (Ractis-civili).

მეფემ თოსკანის გრანდუკასაც მისწერა წიგნი. ჩვენ კი ვერ ვიპოეთ ეს წერილი. ამის გამო პატრი ანჯელო ჯერ მივიდა ფლორენციაში და გარდასცა დუკას წიგნი. ამანაც პატრი ანჯელოს კარგად მიღების შესახებ პაპს წიგნი მისწერა. ამისთვის პაპმაც შემდგომ მადლობა მოახსენა, ეგრეთვე იმისთვისაც რომ ეს დუკა საქართველოს მისიონერებს კარგად ეწევოდა. არც ის წიგნი გვაქვს, პატრი ჯუსტინომ პაპთან რო გამოატანა მეფისა, ექვთიმე ეპისკოპოსისა და სხვა წარჩინებულ გაკათოლიკებულ ქართველთა შესახებ.

პაპმა დიდის სიხარულით მიიღო მეფის გაგზავნილი პატრი ანჯელო, რომელმაც გადასცა წერილები და პირადაც მოახსენა მეფის და ეპისკოპოსის დაბარება და საქართველოს გარემოება. პაპი ამ ამბის მოსმენაზე დიდათ კმაყოფილი და მოხარული დარჩა და ორივეს მისწერა შემდეგ წერილები.

„ზიელ ივერიის სამეფოს არქიეპისკოპოსს, ჩვენს პატივცემულ ძმა ექვთიმეს, პაპი ინოჩენციო XI.

„პატიოსანო ძმაო, მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთხევა.

„სიტყვით გამოგვითქვამს ის სიხარული, რომელიც ვიგრძენით, რა ვსცანით ჩვენ საყვარელის შვილის კაფუცინი პატრი ანჯელო ფილინესა და თქვენის წერილისგან, რომ თქვენ სული წმიდის წინამძღ-

რობით მიგიღიათ, როგორც ჯერ არს, კათოლიკე სარწმუნოება და შემოერთებულხართ სულითა და გულით ამ წმიდა საყდართან, რომელიც არს მოძღვარი და დედა სხვა ყველა ეკკლესიებისა. აწ მადლობასა ვწირავთ ღვთის სახიერებას, რომ თქვენზე ესრეთი მოწყალება მოიღო და თქვენც უფლისა მიერ მღვდელ-მთავრულის სიყვარულით გემთხვევით; ეგრეთვე ყოველს შემთხვევით ვისარგებლებთ, რომ გამოვაქვეყნოთ, თუ რაოდენად შესანიშნავ და დიდი ნაყოფი მოიღო კათოლიკე ეკკლესიამ აზიელ ივერიის სამეფოში. აწ ჯერ არს სავესებით გაამართლოთ ყველა ჩვენი მოლოდინი, რომელსაც გვამღევეს თქვენი ერთგულობა; ეცადეთ ყველა თქვენი ღონისძიებით ამავე ეკკლესიის გავრცელებისა და დიდებისათვის მაგ ერში, რომელიც მუდამ თვალწინ გვყავს. ამ ხსენებულ პატრი ანჯელოს მივანდობთ, რომ ვრცლად ყველა ჩვენი აზრი და სურვილი მოგახსენოთ. იგივე გარდმოგცემსთ ჩვენი სიყვარულის წინდასა, რომელიც შესაფერისია ქვენი სამსახურისა. მასთანვე სამარადი-

– 271 –

სოთ განიჭებთ მოციქულებრივ კურთხევას. რომით, 14 მაისისა 1688, მღვდელთ-მთავრობის მეთორმეტე წელს“. (1)

პაპის გაგზავნილი საჩუქარი იყო ერთი ძვირფასი და დიდნახელავი ბარძიმი.

პაპის პირველი წიგნი მეფისადმი:

„ქრისტეს ამიერ ჩვენს დიდათ საყვარელს შვილს გიორგის, აზიელი ივერიის ბრწყინვალე მეფეს, პაპი ინოჩენციო XI.

„ქრისტეს მიერ ფრიად საყვარელო შვილო, მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთხევა. გამოუთქმელის აღტაცებით ვსცანით თუ თქვენის დიდებულების წერილიდგან და თუ ჩვენ საყვარელ შვილის პატრი ანჯელო ფილინელის მიერ, რომელიც წარმოგვივლინეთ, რომ ღვთის მადლის შემწეობით დაუტევეთ მაჰმადიანთა რჯული და წრფელი გულით აღიარეთ კათოლიკე სარწმუნოება. ვინაიდგან ჩვენი მწყემსობრის მოვალეობის უმთავრესი ზრუნვა არის იესო ქრისტეს პატიოსანის სისხლით დახსნილთა სულთა ცხოვნება, ამიტომ ისე არაფერს შეეძლო ჩვენთვის ნუგეში ეცა, როგორც გვანუგეშა თქვენის მოქცევის ამბავმა, რადგან ამ თქვენს მოქცევას დიდათ ვაფასებთ და იმედი გვაქვს, რომ მაგ თქვენის მაგალითით დღიდან დღე უფრო განეფინოს ეს ჩვენი სარწმუნოება. ღირსეულ ქებას შევასხამთ რა მაგ თქვენს წარჩინებულ მოქმედებას, თქვენს დიდებულებას კათოლიკე ეკკლესიის წიაღსა შინა შევიწყნარებთ და გრაცხთ თქვენც ჩვენს მორწმუნე და ქვეშევრდომ მეფეთა შორის; ეგრეთვე არ დავსცხრებით და გულით ვევედრებით ყოველთა სიკეთეთა მომნიჭებელ ღმერთსა, რათა თავისი დაუშრეტელ სიყვარულის საუნჯიდან მოგაგოსთ შესაფერი სასყიდელი მაგ თქვენის წარჩინებულ ღირსებისათვის. თქვენდამი ჩვენს სიყვარულის შესახებ ბევრს რასმე მოგახსენებს ხსენებული პატრი ანჯელო, რომელიც კვალად მანდეთ ბრუნდება და რომელსაც დიდათ გავედრებთ. აწ ქრისტეს მიერ ჩვენო საყვარელო შვილო. თქვენს დიდებულებას მოციქულებრივ კურთხევას ვანიჭებთ. რომით, 14 მაისისა, 1688 წ.“ (1).

პაპი ეგოდნათ მოხარული იყო გიორგის შეერთებისა რომის ეკკლესიასთან, რომ არ დაჯერდა ამ წერილის გაგზავნას, და მოინდომა მისი დასაჩუქრება სულიერადაც, რისგამო გამოუგზავნა ძვირფასი ვერ-

ცხლით მოჭედული ღვთის მშობლის ხატი და მოსწერა მეორე წერი-
ლიც, რომლითაც მას ანიჭებს სულიერს შენდობას.

„პაპი ინოჩენციო XI.

„ქრისტეს მიერ უსაყვარლესო შვილო, მშვიდობა და მოციქუ-
ლებრივი კურთხევა. რა განვიცადეთ გამოუთქელის სიხარულით, რომ
თქვენმა დიდებულებამ, შემკულმა არა მარტო ბუნებრივის უზომო ნი-

– 272 –

ჭითა, არამედ უმეტესად ღვთიური ზეგარდამო მადლით განათლებულმა,
დაუტევა ძველი შეცთომის სიბნელე და სცნო ნათელი კათოლიკე ჭე-
შმარიტების, ვაკურთხებთ და დიდს მადლობას ვსწირავთ უფლის ჩვე-
ნი იესო ქრისტეს ზეციერ მამასა, რომელმაც თავის გამოუთქმელის სა-
ხიერების წყალობით მოგიყვანათ თქვენ საუკუნო ცხოვრების გზაზე.
ამიტომ ჩვენც იძლებული ვართ გამოგიცხადოთ ჩვენი მამობრივი
სიყვარული რომლითავე ძღვნითა თქვენდა სულიერ ნუგეშად და
სულის ცხონების შესაწევნელად. საჭიროდ ვსცანით მივუძღვნათ
თქვენს დიდებულებას საუკეთესო ხელოვნებით შემკობილი და ვერცხ-
ლით შემოჭედული ღვთის მშობლის ხარების ხატი, რომლის ჩარჩოც
აბანოზის ხისა არის; გარდავეციტ ჩვენს საყვარელს შვილს პატრი ანჯე-
ლო ფილინელ წმიდა ფრანჩისკეს ორდენის კაფუცინს, რომელიც ჩვენ
წარმოგვიგზავნეთ, რათა მანდ მობრუნებისათანავე გარდმოგცესთ თქვენ.
ვინაიდგან გვსურს, რომ მუდამ დღე აღემატოს გულმხურვალება თქვე-
ნისავე სულის საცხონებლად, ამიტომ განიჭებთ ამ შემდეგ სულიერ
წყალობას: ვიდრემდინ ეს ხსენებული ხატი თქვენთან გექნებათ, როდე-
საც იტყვით წმიდა ქალწული მარიამის ანუ მიცვალებულთა ჟამ-კანონს,
შვიდ სინანულის ფსალმუნთ. „სავარდის“ მესამე ნაწილს, ანუ რომელ-
სამე საავადმყოფოში სნეულთა სანახავად წახვალთ, შეეწევით ქრისტეს
გლახაკთ; რაოდენ გზისაც შეასრულებთ აქ დასახელებულ რომელსამე
ლოცვას და მასთანვე გულით შენანებულ აღსარებას იტყვით უფროსი-
საგან განწესებულ მღვდელთან და ეზიარებით კვირა ან უქმე დღეს,
და ილოცავთ მწვალებლობის და განყრილობის მოსასპობლად, კათო-
ლიკე სარწმუნოების გასაძრიელებლად, ქრისტიანე მთავრებში ერთობის
დასაცველად და წმიდა დედა ეკკლესიის საჭიროებისათვის, კვირაში
ერთგზის მიიღებთ თქვენი ყველა ცოდვების სრულ შენდობას; გარდა
ამისა, არა სრულ შენდობას მიიღებთ, უკეთუ რომელსამე პარასკევს
უფლის ყოვლად წმიდა ვნების პატივისათვის იმარხულებთ და იმავე
დღეს ანუ მომავალ კვირას გაენდობით და ეზიარებით და ზემოდ ხსე-
ნებულისამებრ ილოცავთ; რაოდენ გზისაც გულისტანჯვის გამოძიებას
იქმთ ცოდვათა შენანებით და პირობის დადებით, ყოველ გზის მიღებით
ათი წლის და ორმოცეულს შენდობას; უკეთუ ამ გამოძიებას განა-
გრძობთ ყოველ დღევ ერთი თვის განმავლობაში და ბოლოს გა-
ენდობით და ეზიარებით, მსგავსადვე მიიღებთ სრულ შენდობას;
გარდა ამისა, უკეთუ ყოვლად წმიდის სამების პატივისათვის იტ-
ყვით სამს „მამაო ჩვენოს“ და სამ „გიხაროდენს“, ანუ ხუთს, იესო
ქრისტეს ხუთი წყლულების პატივისათვის რომელსამე ცოდვის გასწო-
რებისაგან პირობის დადებით, ანუ მოისმენთ წირვას თვით სამუშაო

– 273 –

დღეებშიაც, ან თუ შეასრულებთ ზემოთ აღნიშნულთაგან რომელსამე საგანს, მიიღებთ ყოველ გზის ათი წლის და ორ-მოცეულს შენდობას. ხოლო სიკვდილის დროს ჭეშმარიტად მონანებული, ვითარცა ზემოდ, აღსარებას იტყვიან და ეზიარებით, თუ შეგიძლიათ, თუ არა პირით ანუ გულმხურვალებით და შენანებული გამოსთქვამთ იესოს სახელს, მსგავსადვე მიიღებთ სრულ შენდობას; დასასრულ ყველა ეს ხსენებული შენდობანი შეგიძლიათ მიიღოთ მორწმუნე მიცვალებულთა შესაწევნელად. რომით. 22 მაისისა, 1688 წ.“. (1)

პროპაგანდამაც თავის მხრით პატრი ანჯელოს გაატანა ეს შემდეგი წიგნი მეფესთან:

„საქართველოს მეფეს. 3 აპრილს 1688 წ.

„არც ჩვენ ბატონ პაპისათვის და არც ამ პროპაგანდის წმიდა კრებისათვის იქმნებოდა იმაზე სასიამოვნო, რაც თქვენის დიდებულების და პატრი ჯუსტინო ლივორნელის წერილებიდან სცნეს, რომ თქვენ გიცნიათ ჭეშმარიტება და თქვენის შვილითურთ აღიარებთ, კათოლიკე სარწმუნოებას; ეგრეთვე ისა, რომ, მაგ თქვენის მაგალითით, ვინც თქვენს სამეფოში ჭეშმარიტ გზისაგან დაშორებულნი იყვნენ, ახლა სიადვილით შემოდინა წმიდა დედა ეკკლესიის წიაღში. თქვენის უმაღლესობის სახელით გამოგზავნილი პატრი ანჯელო ფილონელი პაპმა რა დიდის სიყვარულით მიიღო, ამას სცნობთ მისივე წერილიდან. ახლა მათ უმაღლეს მამა კარდინალებს სხვა აღარა სანატრელი აქვსთ, თუ არ ეს, ევედრონ თქვენს დიდებულებას, რათა ყველანაირი თქვენის ერთგულებით შეუდგეთ მაგ თქვენს დაწყობილ საქმეს, რაოდენათაც კი შეგიძლიათ; დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ რომ, ესრეთის მოქცევით მუდამ მოიპოვებთ თუ თქვენთვის და თუ თქვენის სამეფოსთვის ყოველ გვარ ბედნიერებას და შემდგომ ზეცას მიიღებთ საუკუნო სასყიდელსა. ბატონ კარდინალებთან ერთად ყოვლის მპყრობელსა ღმერთსა ვსთხოვ თავისი მადლი არ მოაკლოს თქვენს დიდებულებას“. (2)

ამავე რიცხვით პროპაგანდა ტფილისის კაფუცინების უფროსსაც დიდ მადლობას სწერს, რომ კათოლიკე ეკკლესიას თავიანთის ცდით შესძინეს ესრეთი წარჩინებულნი პირნი. ეგრეთვე უგზავნის სარწმუნოების სიმბოლოს, რათა გაამეორებინონ აღსარება მეფეს, მისს შვილს და მისს ძმას. ხელი მოაწერინონ და ისევ რომში გაუგზავნონ, იმიტომ, რომ ესრეთი შესანიშნავი საქმე სახსოვრად დარჩეს. ეგრეთვე პ. ჯუსტინოს განსაკუთრებულს მადლობასა სწერს და აგულიანებს, რომ კარგად განასწავლოს კათოლიკე სარწმუნოებაში თუ მეფე და თუ სხვანი, რათა გულმხურვალებით დაიცვან იგი.

ვიდრემდე პატრი ანჯელო მობრუნდებოდა საქართველოში, სპარსელებს კიდეცა ომი დაეწყეთ ქართველების წინააღმდეგ. ამისთვის ამ პატრმა მოსვლისას მეფე ჰპოვა ომის ველზე, სადაც თან ახლდა ექვთიმე არქიეპისკოპოსი. ორივეს გადასცა პაპის და პროპაგანდის წერილები, რომლებიც დიდის პატივით მიიღეს. ხოლო საჩუქრად მოტანილი ხატი მეფემ იქ არ გამოართვა, არამედ ტფილისში პატრს წააღებინა თავიანთ მონასტერში, რათა, როდესაც მობრუნდებოდა, დიდის

ამბით მიეღო ეს პაპის საჩუქარი. (1)

როდესაც პატრი ანჯელო წასულა რომში, თან წაუყვანია ერთი ახალგაზდა თავადის შვილი პროპაგანდის კოლეგიაში სასწავლებლად. ამას გვიჩვენებს მხოლოდ პროპაგანდის წიგნი კარდინალ ბარბერინი-სადმი მიწერილი:

„ბატონ კარდინალ ბარბერინის, 3 თებერვალს 1688.

„პატრი ანჯელო ფილინელმა, მისიონერმა კაფუცინმა, თან მოიყვანა საქართველოდან ერთი ახალგაზდა 19 წლის კეთილშობილი ქართველი, სახელად სოლომანი და თხოვნა შემოიტანა, რომ ეს მიღებულ იქმნას პროპაგანდის კოლეგიაში, ვინაიდან ეს იმ ტომისაა, რომლის მოწოდებაც განსაზღვრა ნეტარ ხსენებულმა წმიდა ონოფრიოს კარდინალმა. ეს საქმე ბატონ კარდინალებმა თქვენ მოგანდეს. ამის უწყებით აწ ვასრულებ ჩემს მოვალეობას და მდაბლად თავს გიკრამ“. (2)

პროპაგანდის სკოლაში რამდენსამე წლის სწავლის შემდგომ ეს ქართველი კაფუცინებთან მონაზონად შესულა, მაგრამ მის საქართველოში დაბრუნებისა არავითარი ცნობა არ გვაქვს. ეს მესამე ქართველი კათოლიკეა, რომელიც ევროპიელებთან შემონაზონებულა, რაოდენათაც ჩვენ ვუწყით.

წინა თავში მოვიხსენიეთ იეზუიტი ივანე გოსტკოვსკი, რომელმაც ტფილისიდან 24 აგვისტოს 1690 წ. რომში კარდინალს წერილი მისწერა. ამის წერილის ერთიან მოყვანა გვინდოდა, მაგრამ სიმოკლის გულისათვის ვსტოვებთ; ხოლო მოკლედ გავიხსენიებთ ამ წერილის შინაარსს. ეს იეზუიტი სწერს: მეფე გამორეზია სამეფოს; სპარსელებს მის ადგილს სხვა დაუყენებიათ; მთავრებს ერთმანერთში უთანხმოება ჰქონიათ, რისგამო ყველაფერი ძრიელ არეულ-დარეულა; არჩილიც მოსკოვიდან მობრუნებულა, მაგრამ ვერაფერი ჩაუგდია ხელში, რადგან იმერთი ოსმალებს დაეპყროთ, თავის ნათესავებს შეხიზვნია; კათოლიკეები გამრავლებულან ტფილისს არა მარტო მდაბალ ხალხში, არამედ თვით მთავრებშიც, რომლების შიშით მისიონერების მტრებს მათთვის ვეღარაფერი უვნიათ. კათოლიკობა მუდამ დღე ვრცელდება და ახლად გაკათოლიკებულნი ხშირად ეზიარებიან წმინდა საიდუმლოებს. მასთანვე

– 275 –

დმერთს ევედრება, რომ თავისი ახლად დასაწყობი მისიონი იმერთში ტფილისის მისიონისავით მხურვალე და ნაყოფიერი შეიქმნას. (1).

მეფის მაგალითს ბევრმა მიბაძა და კათოლიკობა მიიღო, მათ შორის უფრო შესანიშნავი ბარძიმ ერისთავია. რაც მეფის განშორებით დააკლდათ კათოლიკებს, ის იმან შეუთავა. ამ ერისთავის შესახებ ბევრი წერილები გვაქვს. რადგან იგი იყო მეფის შემდგომ მეორე პირი და ბევრნაირად შესანიშნავი, ჩვენც მოვიყვანთ მის შესახებ რამდენსამე საბუთს, რათა კარგად ვსცნოთ მისი ამბავი.

ამ ბარძიმმა მიიღო კათოლიკობა 1689 წ., ეს ამბავი მაშინვე აცნობეს რომში წერილით. კაფუცინების უფროსი ჯულიო რომში მის შესახებ პირველად ამ წერილს სწერს:

„ყოვლად ტკბილის უფლის სახიერებამ იწება ჩემი და პატრი სილიბისტრეს ნუგემისცემა სწორედ ამ არეულ-დარეულობის დროს, რომელშიც იპოება საბრალო საქართველო, ვინაიდან პაპის მორჩილებაში შევიდა ყველაზე უფრო შესანიშნავი პირი ამ სამეფოში. ამისთვის აღ-

ტაცებით გაუწყებ ამას და მასთანვე გვედრები, რომ თქვენც თანამონაწილეობა მიიღოთ ამ საქმეში. ამით თქვენს მისიონებსა დიდი პატივი მიენიჭება, რომის ეკკლესია აღმალდება და ქრისტეს სარწმუნოება იდიდების, რადგან ახლა მთელს ივერიის სამეფოში განეფინება. აწ საჭიროა, უწყოდეთ, რომ ეს პირი სახელად ბარძიმი, რომელიც ეხლა შევუერთე წმიდა რომის ეკკლესიას, არის ერთი უძლიერესი და უწარჩინებულესი საქართველოს მთავართაგანი და აქვს დიდი სამთავრო, საესე მეომარი ხალხით; ეგრეთვე არის უკეთილშობილესი და ძრიელ დაახლოვებული ნათესავი მეფისა, რომელიც განივლტო. ამ ჟამად ეს ჰვლობს და მასთანვე არის მდივანბეგი, რისგამო აწინდელ მეფის შემდეგ ეს პირველი პირი არის. ისიც უნდა ვსთქვა, რომ ცოტათი წილი ამასაც უდევს იმაში, რომ საქართველო გიორგი მეფეს აუჯანყდა. გიორგიც მეტად განრისხებულა მასზედ. ეს ბარძიმი რადგან საკმაოდ მსასოებელი და გულისხმიერია, რა სცნო თუ რა ნაირის უსამართლობით ეპყრობიან სპარსელები საქართველოს და თუ რა მოელის მას მომავალში, ამისათვის დიდათ ნატრობს, არა მარტო თავისგან, არამედ თვით მთელი სამეფოსგანაც მოაშოროს ეს მათი სამარცხვინო უღელი, აღმოფხრას ერისგან განხრწნილობა, შეცთომილობა, ცრუმორწმუნება და ურწმუნობა, და დანერგოს ყველგან იესო ქრისტეს ნამდვილი და ჭეშმარიტი სარწმუნოება. ამისგამო დიდათ შეიყვარა პაპი და ჩვენც გვევედრა, რომ მიგველო იგი წმინდა ეკკლესიის მართალის შვილების რიცხვში. კიდევაც შევასრულებთ. მისი მიღებით დიდათ ვინუგეშეთ და მეტის სიხარულით ცრემლებსაც ვღვრიდით, რადგან ვხედავდით ესრეთ ძრიელ მთავარს

– 276 –

რომლისაც ყველას ეშინია, დიდათ თავს იმდაბლებდა და თუ ჩვენ და თუ კათოლიკე ეკკლესიას დიდს სიყვარულს უცხადებდა; ეგრეთვე მეტად მოწადინებულა, რომ ყველგან მთლად აღმოფხრას მაჰმადიანობა და შეცთომილება. როდესაც შევასრულებთ წესი მისი შეერთებისა, გვევედრა, რომ მიგვეწერა პაპისათვის, რათა მასაც ენებებინა და მიელო იგი წმიდა რომის ეკკლესიის შვილად, ვინაიდგან მის ტახტსა, რომელსაც ღვთის ტახტად უწოდებს და წმიდა პეტრესი სრული ქვეშევრდომია ყველანაირის სიმდაბლით, მორჩილობით და სიყვარულით, და ითხოვს მის წმიდა კურთხევას, რათა, მისი და ღვთის კურთხევით გაძლიერებულმა, შეიძლოს და შეასრულოს თავისი წმიდა და გულმხურვალე წადილი, ესე იგი მთელი სამეფო შეუერთოს კათოლიკე ეკკლესიას; ეგრეთვე ევედრება მათ უწმიდესობას, რათა მისცეს საჭირო რჩევა და შეეწიოს თავისი რჩევით და ბრძანებით ვითარცა შვენიის ჭეშმარიტს ქრისტეს მონაცვლეს, მამას და კათოლიკე ერის უმაღლესს მწყემსს, რათა დაიწყოს ეს შეერთების საქმე, რომელიც პაპის დიდათ სათნო საყოფელი იქმნება, რადგან შეეხება რომის წმიდა ეკკლესიის ამალლებას. ეგრეთვე უწყოდეს, რომ იგი მზად არის ყველაფერში დაემორჩილოს, რასაც კი პაპი უბრძანებს. ღვთის შეწევნით საქმენი ძრიელ კარგად იქმნენ დაწყობილნი და იმედი მაქვს, რომ პასუხის მიღებამდე კარგად წავიდენ. გარნა კარგი იქმნება, სთხოვოთ პაპს, რომ ორი სიტყვა მოსწეროს ჩვენს ლტოლვილ მეფეს, რათა შეერთდეს ამ მთავართან და ერთად დაიწყონ ეს წმიდა საქმე უფრო მეტის ძალით და ეგრეთვე იმისათვის, რომ ყველა ჩვენი რჩევა მიიღონ ისე, როგორც მის წარმომადგე-

ნელისაგან. ამას ამიტომ კი არა გწერ, რომ საქმეში რაიმე დაუძლეველ სიძნელეს ვხედავდეთ, ანუ ვითომც ჩვენ მას არ ვეხმარებოდეთ, არამედ იმიტომ, რომ ეს ორი მთავარი ერთმანერთს არ ენდობა. ორივე ერთ და იმავე წმიდა გზას რომ დაადგებოდეს, მაშინ უფრო ადვილათ დასძლევენ ყველა სიძნელეს და წინააღმდეგობას, ეგრეთვე თავს დაანებებენ ყველა უბრალო ქიშპობას, თუ კიდეც როგორმე დარჩა მათში ასეთი ქიშპობა: რადგან ორთავ დიდი პატივისცემა აქვსთ პაპისა. ამ საშუალებით წინათვე წამალი დაედება ყველა იმ არა სასიამოვნო საქმეს რაც კი მომავალში შეიძლება აღმოჩნდეს. ამ ჩვენმა ახალ გაკათოლიკეზულმა ძალიან დამაიმედა, თანახმა ვარ ერთგულად შევუერთდე წინანდელ

მეფესაო. ეს შეერთება ადვილად მოხდება, ორივე ერთი მეორეს ერთგულობაზე რომ დარწმუნდებოდენ. ამას მოველი საშუალებით ჩვენის ერთი ბერძნის ტიპიკონის კათოლიკე ეპისკოპოსისა, რომელიც ახლა გახდა ბარძიმის სულიერი მამა. ინებოს ღმერთმა და დაგვიცვას სიმშვიდით, როგორათაც ახლა ვართ და შეაერთოს ეს ორი მთავარი ერთმა-

- 277 -

ნერთთან. მერმე ნახავთ, რომ საქართველო წმიდა ეკლესიის სამოთხე გახდება, ვინაიდგან, მიუხედავად ეგოდენის არეულობისა, განსაცდელისა, შიშისა და დევნულობისა, ბევრნი გაკათოლიკდენ და შეიქმნენ მსასოებელნი, კეთილის მაგალითის მიმცემნი, უანგარონი და უყვარსთ ღმერთი.

„კარგი იქმნება, რომ ამ წიგნის მომტანთან ერთად წამოვიდენ მონაზონებიც და მას გზის ხარჯიც მისცეთ მოზრუნებისათვის. საჭიროა, რომ ეგ აქედგან გამოგზავნილი მალე წამოვიდეს; ეს რაც უფრო ადრე წამოვა, მით უფრო კაცი წინათვე აიცილებს იმ უბედურებას, რომელიც შეიძლება მოხდეს მაგის დაგვიანებით.

„ეგრეთვე სათანადო იქმნება, რომ ერთი კარგი რამ სასულიერო ნივთი პაპმა საჩუქრად გამოუგზავნოს ამ წარჩინებულს ბატონს, რადგან გიორგი მეფეზე ნაკლები ღირსებისა არ არის, თორემ საწყენოდ დაურჩება.

„რადგან ამ გაკათოლიკეზულის ქართველის წერილის თარგმანში გამოსახულია ჯვარი და არის ეგრეთვე სიტყვა ერისთავი, უნდა აგიხსნათ ორივე. ამ ქვეყნის ჩვეულება ეგრეთია, რომ ქართულად არაფერს დასწერენ, თუ თავში ეს ასო ქ არ დაუსვენს, რაც ნიშნავს ჯვარსა. მისი სახელი ერისთავი ნიშნავს ერის მთავრობას. ამ ბატონს ეს ღირსება ძველის დროიდგანვე აქვს მეფის პალატში. ნამდვილი მთავარია ერთის უდიდესის და უწარჩინებულესის სამთავროსი.

„ჯვარის ნიშანი კვალად იხმარების ბეჭედის მაგიერად, აღსარებისა, მოწმობისა და სხვა წერილემი. რაისგამო თავის ქართულად დაწერილ წიგნზე დაუსვა ასეთი ბეჭედი, თუმცა მას თავისი ბეჭედი საცალკეო აქვს, მაგრამ არ იხმარა, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ არავინ გაუგოს, და მეორედ, უდიდესი სასოებისა გამო.

„ჩვენმა გულითადმა კათოლიკე ეპისკოპოსმა, რომელიც ამ ახლად გაკათოლიკეზული ბარძიმის სულიერი მამა გახდა, მთხოვა, ბარძიმი მეშოვნა მისთვის, რადგან ერთი უშნო ბარძიმის მეტი არა აქვს და არც ტფილისში იპოება მისი გამკეთებელი. ამიტომ ვსწერ და ვსთხოვ წმიდა

კრებას, რომ გამოუგზავნოს, რადგან იმას ბევრი სიკეთე მიუძღვის წმიდა სარწმუნოების წინაშე. ეგრეთვე როცა გვიჭირდა, ყოველთვის გვეწოდა ხოლმე, ვინაიდან ძალიან დიდი გავლენა აქვს მათზე, ვისაც კი შეუძლია შემწეობის აღმოჩენა.

„ამ ჩვენის გაკათოლიკებულის ბატონის გულმხურვალეობამ იქამდე მიაწია, რომ არ დაჯერდა მოწერას ერთის წიგნისას, რომელიც მე ვსთარგმნე, როგორც ზემოდ ვთქვი და ერთი სხვაც კიდევ დასწერა უფრო გულმხურვალეობით აღსავსე. ეს წიგნი ვრცლად შეიცავს ქართუ-

– 278 –

ლად მისი სარწმუნოების აღსარებას. დროს უქონელობის გამო ეს მეორე ვედარ ვსთარგმნე იტალიანურად. საჭიროა შეატყობინოთ მის მთარგმნელს, რომ გაჩუმდეს და ამ ბატონის გაკათოლიკებაზე არც წერილითა და არც სიტყვით არავის არა უთხრას. რათა არავითარი წინააღმდეგობა შეემთხვეს იმაში, რის აღსრულებასაც ფიქრობს და არც ამას რაიმე უსიამოვნება ემიზეზოს. ასევე უნდა დააბაროთ იმ მონაზონებს, რომლებიც საქართველოს მოდიან. ტფილისი, პირველი იანვარს, 1690, პატრი ჯულიო ქრემონელი“. (1)

ცოტა ხნის შემდგომ ამავე უფროსმა პატრმა გაუგზავნა რომში ეს წიგნიც, რომელიც პირველზედ არა ნაკლებ შესანიშნავია.

„ღვთის განსაკუთრებულის შემწეობით ამ ჩვენის მისიონის წარმატება ეგოდნათ დიდა, რომ არავის შეუძლია მასზე რაიმე ეჭვის შეტანა. ამისათვის მოვალედ ვრაცხ ჩემს თავს, რომ გაუწყო ესა, რათა თქვენის გონიერებით სასოების განძლიერების საშუალება მოგვეცეთ, როგორათაც მოველით და მოგვაწოდოთ საჭირო დახმარება ამ საბრალო ქვეყნისათვის, რომელიც მართლა დიდს გაჭირვებაშია ჩავარდნილი. აწ უწყოდეთ, რომ ამ ჩვენ დიდათ გულმოდგინე ახალ კათოლიკე მდივანბეგს ჯერ ჩემთან ბევრ გზის ჰქონდა ვრცელი ლაპარაკი კათოლიკე სარწმუნოების და სულიერ საკითხავთა შესახებ, შემდგომ რა კარგად სცნო ყოველივე და გამოიძია ყველა ძალა თავის მიერ ახლად აღსარებულის სარწმუნოებისა, მიიწვია თავისი მღვდლები ბერძნისა ტიბიკონისა*), იმდენად ჩააგონა და ისე შეაყვარა მათ რომის ეკლესია, რომ არა თუ აღიარეს იმათაც რომის ეკლესიის სარწმუნოება, არამედ მასთან ერთად საქვეყნოდ გამოაცხადეს მისი გამოსარჩლება და დაცვა სომხების წინააღმდეგ. ჭემმარიტად უნდა მოგახსენო, რომ ღმერთს დიდად უყვარს ეს თავისი სძალი წმიდა ეკლესია, ვინაიდან გაჭირვებაში მოუვლენს მას კეთილ ანგელოზთა მისსავე დასაცველად; ამიტომ შეგვიძლია ვუწოდოთ ამ მთავარს ნამდვილი მშვიდობის ანგელოზი, რადგან ჭემმარიტი შვილია ეკლესიისა და დიდათ მოყვარე და მდაბალი მონა პაპისა. ამ შვიდი წლის წინეთ, როდესაც მთელი ქალაქი ჩვენს წინააღმდეგ ამდგარი იყო და უნდოდა ჩვენის ეკლესიის და სახლის დაქცევა, ამან, რადგან კაფუციანები უყვარდა, ლტოლვილ მეფეზე უკეთესად დაგვიცვა, დიდი სიმხნე გამოიჩინა, ხალხი ძალით განაშორა და მთელი არეულობა დააწყნარა; ახლაც როგორც ერთი მოციქულებრივი კაცი, ისე იქცევა ჩვენის პატივის ასამაღლებლად და კათოლიკე სარწმუნოების გასავრცელებლად. ასეთ უბედურ დროებში ჩვენთვის სწო-

*) ხოლო ტომით ქართველები.

რედ ასეთი ძლიერი მფარველი იყო საჭირო. სომხების პეტრიარქმა საქართველოში მყოფ თავის მონაცვლეს, ვიკარიოზს, რომელიც ტფილისში სომხების უფროსია, უბრძანა რათა გამოეძია და დაესაჯა, ვინც კათოლიკეები იყვნენ და ჩვენს ეკკლესიაში მოდიოდნენ. იგი წინააღმდეგი გაუხდა და არა მარტო ხელი შეუშალა ასეთი საქმე ექმნათ ჩვენთვის, პირიქით ჩვენი თავიც კი შეაყვარა, შემდგომ მეფით და ყველა თავადებით ერთად მოვიდა ჩვენს ეკკლესიაში, გალობიან წირვას დაესწრო და დიდი სიყვარული გამოგვიცხადა. რა ნახა სომხების პატრიარქმა, რომ ეს თავისი ჯოჯოხეთური მანქანება დარჩა ამაოდ და თავის თავისავე შესარცხვენად, გამოგზავნა ტფილისს იგივე ვართაპეტი, რომელმაც წინად არეულობა მოახდინა. გარნა ამ ვართაპეტის ცდა დღევანდლამდე დარჩა ისევ თავისა და თავისი პატრიარქის სამარცხვინოდ, რადგან ამ ვართაპეტმა დიდ ეკკლესიასთან ახლო მყოფი ეკკლესია დააკეტინა იმის გამო, რომ მის პატრონსა და მღვდელზე კათოლიკობის ეჭვი შეიტანა; ხოლო ბარძიმი თვით მივიდა იქ, გააღებინა ეკკლესია, დაუწყო მას ქადაგება კათოლიკე სარწმუნოებაზე და ისე იმოქმედა, რომ თითქმის დაარწმუნა იმას შეერთებიყო და პაპის მორჩილებაში კათოლიკე სარწმუნოება ეღიარებინა. ამ მთავარმა ეს იმოქმედა ეგოდენის სიმტკიცით, გულმოდგინებით და გონიერებით, რომ ამ შემთხვევაში ვერავინ შეიძლო მისთვის რაიმე წინააღმდეგი ეპასუხებინა. იმ ვართაპეტს ქადაგებაც აუკრძალა. როდესაც ტფილისს ჩავიდა, დაიკვება, როგორც წინეთ ისპაჰანსა და თავრეზში ვქმენ, ისე აქაც, კათოლიკებს ჩვენს სარწმუნოებაზე გადმოვიყვანო. ახლა კი ვგონებ იმას ფიქრობს, თუ როგორ გაიქცეს ტფილისიდან, რათა ისეთი შრომისათვის კარგად არ სცემონ. ამიტომ იმედი მაქვს, რომ, ღვთის წმიდა მფარველობით, საქმე უფრო კარგა წავიდეს ამას იქით.

„ჩემს გამოგზავნილს ახალგაზდა კაცს თუ მალე გამოგზავნით, ძრიელ კარგი იქმნება, რადგან მისი აქ ჩამოსვლით, თუ კიდევ დარჩება რაიმე დამაბრკოლებელი მიზეზი კათოლიკობის წინააღმდეგ, პაპის კურთხევით სულ მოისპობა. ვინაიდან თუ ეს მთავარი, როგორც მეც ვურჩევ, ხსენებულ გიორგი მეფეს შეუერთდა, მთელი საქართველო სულ ადვილად მიიღებს კათოლიკობას. ტფილისი 18 მარტს, 1690 წ. პატრიჯულიო ქრემონელი, კაფუცინი პრეფექტო“. (1)

რადგან კაფუცინების რომში მიწერილი წერილები ბარძიმის კათოლიკობისა და მის მოქმედების შესახებ ერთი მეორეზე უკეთესია, ამიტომ ჩვენც არ გამოვსტოვებთ და მოვიყვანთ პატრი სილიბისტროს ამ წერილსაც:

„არზრუმისკენ ეს არის ქარვანი მოდის. ამ შემთხვევით ვსარგებლობ, რომ დავუმატო ჩემი წერილიც და გაუწყო თუ რაოდნათ კარგ

მდგომარეობაში ვართ ღვთის შემწეობით. დიდათ მოხარული ვართ, რომ ქალაქში გვყავს ერთი მფარველი. მართლაც უზომოდ და დიდათ გულმხურვალე კათოლიკეა, რაც კი შეუძლია მფარველობას არ გვაკლებს. ეს ის ბატონია, რომელსაც შეიძლება ეწოდოს საქართველოს მეფე,

რადგან ყველაფერი ამაზედაა დამოკიდებული და ყველას ეს განაგებს თავისუფლად. ჩვენი უფროსი მოგწერდათ ამ ბატონის გულმოდგინებისას, თუ როგორ საჯაროდ ჰქადაგებს კათოლიკე სარწმუნოებას. ეგრეთვე საჯაროდ გამოაცხადა, რომ, თუ საქართველო არ შეუერთდა და არ მიიღო კათოლიკე სარწმუნოება, მინდა, რომ ჩემი ოჯახობა და ჩემის საერისთაოს ქვეშევრდომნი მაინც გახდენ კათოლიკენი. უნდოდა რომში გამოეგზავნა ერთი თავისიანი თავისი სრული მორჩილების გამოსაცხადებლად, მაგრამ უფროსმა პატრმა აცნობა, რომ საჭირო არ იყო. გარნა მგონია, რომ, მიუხედავად უფროსის რჩევისა, მანდ გამოგზავნოს ერთი სხვა ვინმე. რომიდგან მოელის ბრძანებას, რადგან მზად არის აღასრულოს რაც კი ებრძანება. ცოტათი მაჰმადიანებისა რომ არ ერიდებოდეს, უეჭველად დიდს რასმე იმოქმედებს. გარდა ამისა, მის გულმხურვალეობას ამტკიცებს უფროსი, რომელზედაც ისეა დამოკიდებული, როგორც უმორჩილესი შვილი. მართლაც საუცხოვო საქმე იქმნება, მაჰმადიანები ამ ქვეყნიდან რომ განიდევნებოდნენ. ტფილისი 27 მარტს, 1690 წ., პატრი სილიბისტრე”. (1).

ესევე პატრი, 29 დეკემბერს 1689, სწერს რომში ბარძიმ ერისთავის შესახებ და ამბობს: სარწმუნოების აღსარების წიგნი ექვს-შვიდ გზის წაიკითხა, მერმე წიგნს ემთხვია და კდემით თავზე დაიდო და სთქვა: ამაში სწერია ხალისი და სული წმიდისგან ჩაგონებული ჭეშმარიტება და ყველაც მრწამს სიმტკიცით. ეს დიდათ პატივცემულია ყველასაგან და ეგოდნათ ძრეილია, რომ ყველას ემინია ამისი: ახლა მრავალნი კათოლიკობას ღებულობენო.

იგივე პატრი ჯულიოც სწერს მარტში 1690, რომ ახალი კათოლიკეები ბევრნი მოემატნენო; მათ შორის არიან ერთი წარჩინებული ქართველი დედაკაცი, სპარსეთის მეფის დეიდაშვილი (cugina) და ერთი უპირველესი თავადთაგანი თავის შვილებითურთ, რომელიც უწინ მაჰმადიანობაზე ყოფილა გადასულიო. ეგრეთვე ხელახლავ ამბობს ბარძიმ ერისთავის ქებას და მას ემადლიერება, როგორც თავის წინანდელ წერილებში.

ესევე პატრი იმავე წლის 30 აგვისტოს კვალად სწერს კარდინალს მისიონის წარმატების ამბავს და არწმუნებს, რომ ახალი გაკათოლიკებულები თითქმის ყველანი დიდათ შესანიშნავი პირები არიანო; ეგრეთვე აუწყებს, რომ პატრიარქის გამოგზავნილ ვართაპეტს მათთვის დევნა

დაუწყვია, 300 სკუდზე მეტი ფული დაუხარჯავს გავლენიან პირთა მოსამხრობლად, მაგრამ ვერ გაუმარჯვნია და მათთვის ვერაფერი უვნია.

კაფუფუციებისაგან რომში მიწერილი ქება და სიხარული ბარძიმ ერისთავის შესახებ რაოდნად საფუძვლიანი იყო, მის მიერ პაპთან მიწერილი ორი წერილიდანაც სჩანს. მართლადაც ეს წერილები ნათლად გვიჩვენებს, თუ რა ერთგულად შესდგომია იგი კათოლიკობას. სამწუხაროდ, მისი ქართულად გაგზავნილ წერილთაგანი ვერც ერთი ვიპოეთ. იძულებული ვართ ესენიც ლათინურიდან ვსთარგმნოთ.

„მწყემსთა მწყემსს და მამათა მამას, ინოჩენციო მეთერთმეტეს.

„სახსოვრად იყოს წინაშე ყველა ქრისტიანების ბატონისა და მთავრისა, რომელიც სამწყსოს საუკეთესო მცველია და რომლის წინაშე მტაცებელი მგელი ვერასდროს შეიძლებს მიახლოებას. თქვენ ხართ

ქრისტეს სჯულისა და ზნეობის მთავარი, თქვენ ჰმართავთ ერს თანახმად შვიდის კრებისა და უზიარებთ მათ შვიდთა საიდუმლოთა მადლსა. უმაღლესმა მწყემსმა ღმერთმა ღირსეულად აღვირჩიათ ამ მორწმუნების წყაროსათვის, რომელიც თკბილად მომდინარეობს და რომლისათვისაც ამბობს წმიდა სახარება: „მე ვარ წყალი ცხოველი, რომელნიც სუმიდენ ჩემგან, აღარა სწყუროდენ უკუნისამდენ“. შენ ხარ ხე კეთილი, რომელიც მოსცემ ნაყოფსა ტკბილსა; შენ ხარ უფალი და მთავარი, ახალი წმიდა მოციქული პეტრე, რომლისადმი მოგიწოდა შეუცდომელმა სიტყვამ „შენ ხარ კლდე და ამასა კლდესა ზედა აღვაშენო ეკლესია ჩემი და ბქენი ჯოჯოხეთისანი ვერ ერეოდენ მასო“; შენ ხარ ახალი ივანე ოქროპირი, ბასილი კესარიელი და მოადგილე დიდისა კლემენტესა და სილიბისტრესი. შენ ოთხ მახარებელთათანა შესადარებელო და მათო თანამსგავსო; შენი ხმა განისმის ქვეყნის კიდით-კიდემდე და შენის მოწოდებით მოდიან ერნი სარწმუნოებაზე. შენ ხარ დიდი იმედი და მფარველი შენდამი შემოხიზნულთა, ვითარცა გოდოლი დაუძლეველი. შენ ხარ იგი, რომლისათვისაც ითქვა: „მე ვარ მწყემსი კეთილი; და ვიცანი ჩემნი იგი, და მიციან ჩემთა მათ“. შენ ხარ ჩემი უფალი, ჩემი მოძღვარი, ჩემი მამა და ჩემი მთავარი † ვითარცა სახედ ჰსურინ ირემსა წყაროთა მიმართ, ეგრე ჰსურინ სულსა ჩემსა შენდამი, მე ვარ ცოდვილი და დატვირთული სიბოროტით, ვითარცა მეზვერე ანუ ის მონა, რომელსაც მიეტევნენ ათი დრაკანი, რადგან ვერ შეიძლო მისი გარდახდა. აწ ვისწრაფი შენდამი და გვედრები, ჰოი ყოველთა ქრისტიანეთა სასოებაო, საქებელო, დიდებულო, დიადო და ბრწყინვალეო, ამაღლებულო და გამძრიელებულო; შენ ხარ მთესველი მართლმადიდებელის სარწმუნოების თესლისა და აღმომფხვრელი ღვარძლისა ქრისტიანების გულთაგან; შენ ხარ თავი და მთავარი ქრისტეს სარწმუნოებისა. აჰ! მე

– 282 –

ვარ შენი ცხოვარი ვნებული მგელთაგან, რომელთაც უნდათ ჩემი შთანთქმა. მტკიცედ მრწამს უმანკო ღვთისმშობელი მარიამი და მისი საყვარელი ძე, მისი ხარება, შობა, ტამრად მიყვანება, თაბორზე ფერისცვალება, ლაზარეს მკვდრეთით აღდგინება, იერუსალემში შესვლა, მისი ვნება, ჯვარცმა, დასაფლავება, მკვდრეთით აღდგომა, ზეცას ამაღლება და სულიწმიდის მოფენა მოციქულთა ზედა, რომელთა თავსა განიყვენ ენანი ცეცხლისანი. მე ვარ შენი ერთგული შვილი ჭეშმარიტად შვიდი კრების აღმსარებელი; პირველი ნიკიისა, მეორე ეფესოსი, მესამე კოსტანტინეპოლისა, მეოთხე ქალკედონიისა და სამნი დანარჩენნი, რომელიც მოხდა ნიკიასა და კოსტანტინეპოლში. მრწამს შვიდი საიდუმლო: ნათლისღება, მირონცხება, აღსარება, ზიარება, მღვდლის კურთხევა, გვირგვინის კურთხევა და უკანასკნელი ზეთის ცხება. ქვეშევრდომი შვილი ვარ და მორწმუნე სამოციქულო და კათოლიკე ეკლესიისა. შეგვაერთე შენს სამწყსოსა და გვიხსენ ჩვენ ამ ისმაელიტელების ნაშობ ბოროტ მგელთაგან. გარდმოავლინეთ ამ ჩვენ ცოდვილთა თავსა თქვენის მარჯვენის კურთხევა. ჩვენ ვსასოებთ თქვენს მოწყალებაზე და ვართ აღმასრულებელნი თქვენის სარწმუნოებისა და წესისა, ამისგამო მუხლ მოყრილნი მიწამდე თავს დაგიკრავთ. ჰოი სვეტო და ქრისტიანების შეურყეველო საფუძველო! შენზე მონდობილობამ დაგვიხსნა. ამიტომ მარადის თქვენი ერთგული ვიქნებით და მომლოდინე თქვენის წყალობისა, ეგრეთვე ვე-

ვედრებით ქრისტე უფალს, რომ აღგვისრულოს ყოველი თქვენი ნატურა და დაცულ იქმნას თქვენი ბრძანება. აწ ჩვენო ბატონო მთავარო, მოველით თქვენს ბრძანებას და თქვენს წყალობას. როდესაც ამ ჩვენს მხარეს და ქვეყანას მოაღწევენ თქვენი წმიდა სიტყვა და პატიოსანი ბრძანებანი, მაშინვე შევუდგებით მათ აღსრულებას და ვიტყვით დავითთან: „წარმართენ ლოცვანი ჩემნი ვითარცა საკმეველი შენს წინაშე. გვიხსენ ჩვენ წარწყმედისაგან, ვითარცა იხსნა მორწმუნე ერი, ანუ ვითარცა მირელმა ნიკოლოზმა სამი უმანკო ყმაწვილი სიკვდილისგან. ჩვენს გულსა და თვალით შენდამი მოვაქცევთ და ვიმედოვნებთ შენის სახიერებისგან და მოველით შენს პატიოსანს წერილს და ბრძანებას. რასაც გვიბრძანებთ ყველას აღვასრულებთ. ჩვენო ბატონო, ილოცეთ ჩვენთვის, რათა უბედურად არ წავსწყმდეთ, ჩვენო მამაო, უფალო ბატონო, ამინი შეგვიწყნარებია და აღვიარებთ წმიდა კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიის ყველა კრებას; ეგრეთვე აღვიარებთ და შევიწყნარებთ წმიდა სახარების ბრძანებათა. ამიტომ ვართ შენი ერნი და შენი სამწყსოს ცხოვარნი. შევსცდით, აწ გვიპოეთ და შენის ძალით გამოგვიხსენით მგლის პირისაგან: როგორათაც უფალმა ჩვენმა იესო ქრისტემ აღმოიხსნა ქვესკნელიდგან ადამი, შეიტკბო და მიუყვანა მამა ზეციერს. ეგრე-

– 283 –

თვე შენც, ბატონო, მოგვიპოე ჩვენ ცოდვილნი, ნუ დაგვივიწყებთ და ნუ დაგვტოვებთ! ბრძენს ერთი სიტყვაც ეყოფა. აწ მოველით შენს სიტყვას და მივიღებთ თუ არა შენს ბრძანებას, მაშინვე აღვასრულებთ. დაიწერა პირველ იანვარს, ქრისტეს აქეთ 1690. †“.

ხოლო მისი მეორე წიგნი არის შემდეგი:

„დიდება ღმერთსა, უნეტარესო მამაო, *)

„აჰა, შენთა წმიდა ფერხთა წინაშე ერთი დიდი ცოდვილი, სახელად ბარძიმი, საქართველოს ერისთავი. გარნა აქამდინ თვინიერ რჩევისა ვიყავი მოტყუილებული და სიბნელეში გართხმული ჩვენის ეპისკოპოსების სიცრუით და უმეცრებით. უმეცრებით ცთომილ ვიყავ ჭეშმარიტების გზისგან, გარნა აწ ღვთის მადლითა და წყალობით, ეგრეთვე ტფილისში მყოფის შენი პატრების მოძღვრებით და კეთილის მაგალითით ვსცანი ჩემი შეცთომილება და მივიღე კათოლიკე სარწმუნოება, რომელი სარწმუნოებაც სულის წმიდის ჭეშმარიტი სიტყვა არის. აწ დიდად მოხარული სიბნელისაგან გამოსვლითა ყოვლადის კდემით, სიმდაბლით და გულმხურვალებით ვემხობი შენის პატიოსანის საყდრის წინაშე. თუმცა ტფილისის მისიონის უფროსის წინაშე სულით-გულით და ცრემლთა ფრქვევით უარ ვყავი ჩემი უწინდელი შეცთომილება; გარნა აწ თქვენი სიწმიდის წინაშეც მათ კვალად უარ ვყოფ და სამუდამოდ ვშორდები, რადგან ჭეშმარიტად და სიმტკიცით ვსცანი, რომ შენ ხარ ჭეშმარიტი იესო ქრისტეს მონაცვლე და უწმიდესი პეტრეს მოსაყდრე, სასუფევლის კლიტეთა მქონე, ყველა მორწმუნეთა მამა, წინამძღვარი და მოძღვარი ამიტომ გთხოვ მიმიღოთ მე ვითარცა თქვენი მდაბალი მონა. მეც გპირდები, რომ რასაც ინებებთ, ყველა აღვასრულო წმიდა კათოლიკე ეკლესიის ასამაღლებლად, იესო ქრისტეს პატივისთვის და თქვენს სამსახურებლად; მზათ ვარ ამისათვის სისხლიც დავღვარო. კვალად თქვენს წმიდა და სამოციქულო საყდარს შევსწირავ ჩემს თავს, ჩემს სახლობას და მთელს ჩემს ქვეშევრდომ ერსა. აწ სხვა არას-

ფერს მოველი, თუ არ თქვენს წმიდა კურთხევას და რჩევას, რათა სულით და გულით წმიდა კათოლიკე ეკლესიის გავრცელებასა და განძლიერებას შევუდგე, რადგან ეხლა შეიქმნა იგი ჩემი უსაყვარლესი დედა.“ (1).

ამ წერილების მიმტანი უნდა ყოფილიყო ახალგაზდა კაცი ერთი ქართველი, რომლის მალე დაბრუნებას პატრები ეშურებოდენ.

როგორც ამ წერილებმა და ისე კაფუცინების ზედ მოწერილმა ამბებმა დიდი სიხარული გამოიწვია რომში. ამიტომ პროპაგანდამ უწი-

---

*) ეს ზემო წიგნზედ უწინ დაწერილია.

– 284 –

ნარეს ბარძიმის პასუხისა, უფროს პატრს გამოუგზავნა შემდეგი მადლობის წერილი:

„საქართველოში პრეფექტოს, პატრი ჯულიოს, 20 ნოემბერს 1690.

„თქვენმა მოწერილმა ამბავმა, რომლითაც გვაუწყეთ, რომ ღვთის შემწეობით, კათოლიკე სარწმუნოებაზე მოგიყვანიათ მთავარი ბარძიმი, დიდად გაახარა კარდინალები, რადგან შემოგიერთებიათ ისეთი, თუ მეომრებით და თუ სიმდიდრით, ძლიერი ბატონი, რომლის გულმოდგინების წყალობით კათოლიკე სარწმუნოებას დიდი წარმატება მოეღოს. ეს ამბავი მაშინვე ვაცნობე ჩვენს ბატონს პაპს. ამანაც დიდად განიხარა ასეთი ამბავის მოსმენით და ამ სიხარულს თვითვე უცხადებს თავის წერილით. არ დასცხრეთ და გონივრად შეუდექით შრომას, რათა მოუპოვოთ საუკუნო ცხოვრება მაგ სულითა, რომელნიც მონდობილნი არიან თქვენს სიფხიზლეზე. თქვენს ლოცვაში მომიხსენიეთ“ (2).

სანამ ბარძიმს პასუხს მოსწერდა, კაფუცინების თხოვნის თანახმად, პაპს გიორგი მეფისათვის მოუწერია 1691 წ. რჩევის წიგნი, რათა კვალად დამეგობრებოდა ბარძიმს და მას შეერთებოდა, რომ თუ მისი და თუ სხვა კათოლიკეების დახმარებით ერთად ეზრუნათ საქართველოს საკეთილდღეოდ. ეს მტკიცდება პროპაგანდის ერთის წერილით, რომელიც 28 დეკემბერს 1690 წ. დაწერილა. ცოტა ხნის შემდგომ პაპის წერილი ბარძიმისათვისაც მოუშზადებიათ, მაგრამ პაპი ალექსანდრე მერვეს სიკვდილის გამო, ამ წიგნის გაგზავნა შეუჩერებიათ 1692 წლამდინ.

თუმცა კი ბარძიმი ერისთავი მუდამ მფარველი იყო კაფუცინებისა და იცავდა მათ სომხების წინააღმდეგ, გარნა ამათ რაღაცა შემთხვევის გამო მოუხერხებიათ და კვალად დაუწყვიათ კათოლიკეების დევნა. ამ შემთხვევაშიაც, როგორც წინეთ, ბარძიმი გამოჰქომაგებია კაფუცინებს და კათოლიკე ერთ გაშმაგებულის სომხების უსამართლობისგან უხსნია. სამწუხაროდ, ამ დევნულობის შესახებ რომში გაგზავნილი წიგნი ვერ ვიპოეთ.

ბარძიმის ამ დროის გამოსარჩლების ამბავი ვიცით მხოლოდ პროპაგანდის ერთი წერილიდგან. ხოლო ამ დევნას კი მისიონერები იხსენიებენ თავიანთ წერილებშიაც. ამავე დროს გაჩენილა ჭირი, რომელსაც საკმაოდ უმსხვერპლია ხალხი. თუ ამ ამბავს და თუ მისიონის სხვა გარემოების შესახებ უფროსი პატრი სწერს ესრედ რომში:

„შემდგომ ერეტიკოს სომეხთა მიერ დევნისა, რომელთაც კარგად გაიმარჯვეს და ამიტომ გაამაყდენ, ღმერთმა შავი ჭირით დასაჯა ეს უბედური ერი. ჭირისგან შეშინებულნი და სინიდისისაგან მხილებულნი

იქით-აქეთ დაიფანტნენ, რათა როგორმე გადარჩენილიყვნენ სიკვდილს და პატრონად ამ ქალაქისა, საიდანაც გადევნას გვპირობდენ, ჩვენ დაგვტოვეს... გამოუთქმელია, თუ რაოდენი ზარალი ემიზეზათ მათ,

– 285 –

წინეთ ხომ გლახაკები იყვნენ, ახლა კი ერთიანად გაუბედურდენ, რადგან სამი თვის განმავლობაში თუ გლახაკებმა და თუ ქურდებმა მთლად გაავერანეს ქალაქი... მაინც კი არ მოაკლდენ და კვალად შემოვიდნენ ეკკლესიის წიაღში ქართველები და მაჰმადიანებიც. მეფე ოთხ გზის მოვიდა ჩვენს ეკკლესიაში მთელის თავის წარჩინებულის თავადებითურთ, ცალცალკეც მოვიდენ საქართველოს უწარჩინებულესნი თავადნი და დიდათ შესანიშნავი ქალბატონებიც; რა ხედვენ ეკკლესიას, ტრაპეზს და სხვა ყველაფერს ეგრედ კარგად შემკობილს და მოწყობილს, ყველანი ღმერთს ადიდებდნენ და აღიარებდნენ, რომ კათოლიკე ეკკლესია ქრისტიანების ჭეშმარიტი დედააო... ტფილისი, 22 ოქტომბერს, 1690 წ. პატრი ჯულიო“. (1)

სომხები არა მარტო ტფილისში, არამედ გორშიც მტრობდენ კაფუციანებს, მათ მოსვენებას არ აძლევდენ და ხალხში ქადაგებას უშლიდენ. ამას უფრო კარგად დავინახავთ შემდეგ წერილიდან. ხოლო ეს კი დიდად საკვირველი და შესანიშნავია, რომ კაფუციანების მისიონი, მეტადრე ტფილისში, სომხების გამუდმებულ მტრობით და დევნულობით, არა თუ უძღურდებოდა, არამედ ყველა ნაირად უფრო მატულობდა და ყველას ყურადღებას იზიდავდა; რაის გამო მთელი აღმოსავლეთის საუკეთესო მისიონად მიაჩნდათ ყველა ესა. ამას სხვათა შორის გვიჩვენებს ხსენებული პატრი ჯულიოს წერილი:

„... მარტო გორია, რომ ვერც წინეთ და ვერც ახლა შეიძლო თავის გამოჩენა, რადგან ჩვენი ძმები დაიძაბუნეს სომხების მღვდლებმა, რომლებსაც ძალით ჩამოართვეს მათგან მითვისებული ჩვენი სახლი (პატრი კარლო პეშელის სიკვდილის შემდგომ ჩვენი ძმათაგანი აღარავინ მდგარა იქ, ამისთვის შეჩვენებულმა სომხების მღვდლებმა მითვისეს ყველაფერი), გარნა ამ მისიონს კვალად სჭირია გიორგი მეფის მობრძანება, რადგან დიდი ხარჯია საჭირო, რომ ეკკლესია რიგიანად იქმნეს მოწყობილი... რაოდენათაც ვიცნობ ქვეყანას, შემძლია ყოვლადის სინამდვილით და ჭეშმარიტებით მოგახსენო, რომ ტფილისის მისიონი აღმოსავლეთის ყველა მისიონებსა სჯობს. ეგვევ აზრი გავიგონე ბევრთაგან, რომელთაც ესმისთ და დაუვლიათ აღმოსავლეთი. ეს ისედაც ცხადად სჩანს. ქართველები ძალიან აფასებენ ჩვენს ძმებსა, რადგან მათ ჩვენი რიდი აქვსთ, პატივს გვცემენ და გვიფარვენ კიდევაც. რაც უფრო მაღალ ხარისხის პირნი არიან, მით უფრო მეტი პატივისცემა აქვსთ ჩვენი... აქ ჩვენი მონაზონები ყველგან მიღებულნი არიან, თუ პალატში, თუ სახლებში და თუ მათ ეკკლესიებში; ყველგან ჰქადაგებენ დაუბრკოლებლივ და არც შიშია, რომ მოუხდესთ რაიმე შფოთი ან მაჰმადიანებთან, ან ქართველებთან და ან სომხებთან. როდესაც ქალაქში

– 286 –

დაიარებიან, ყველა მათ გზას უთმობს. თუ ჩვენთაგანს ვისმე გული უთქმიდეს პატივისათვის, აქ უძებნელად მოიპოებს, რადგან ყველანი

კდემით გვეპყრობიან და პატივს გვცემენ. აქაური კათოლიკეები კაი გულმოდგინე და გაშინაურებულნი არიან; ხშირადაც ამზობენ აღსარებას და ეზიარებიან ესენი ჩვენს ეკლესიებში აღმოსავლეთის წესისამებრ, როდი სდგანან ფეხზე თავდახურულნი *) , არამედ დაჩოქილნი, ჩუმად და თავმოხდილნი არიან. ეს რა ნახა იეზუიტმა პატრი კოსკოვსკიმ დიდად განუკვირდა და გვითხრა: „ნეტაი თქვენ, რომ ამისთანა ბარბაროსულ ქვეყანაში ყოველ დღივ უფრო დიდს გულმოდგინებას ხედავთ, ვიდრემც თქვენს იტალიაშიო“. ხოლო იეზუიტი პატრი ლაპოლსკიმ, რომელიც ერთი წლის შემდგომ მოვიდა და ჩვენთან 25 დღე დარჩა, ყველაფერი რა კარგად შენიშნა, ნახა ახლად მოწყობილი ეკლესიის სიმშვენიერე, მეტადრე ხალხის ხშირი სიარული და მათი აღსარება, ზიარება ღვთის მშობლის მიძინების დღეს, ტირილითა სთქვა: „სად ვარ, იესოვ ჩემო! თვით პოლონეთშიაც არ მინახავს, რომ ჩვენი ქრისტიანები ეგრე ბლომად მოდიოდენ საიდუმლოების მისაღებათ, როგორც ამ ეკლესიაში ვხედავ“. იმახდა: „ოჰ! რა ბევრმა ჰსთქვა აღსარება, ოჰ! რა ბევრნი ეზიარნენო“. ჩვენც ვუპასუხეთ, რომ, რაც მას ენახა იმაზე უფრო მომეტებულმა სთქვეს აღსარება და ეზიარნენ. ხოლო მათი რიცხვი ბევრად უფრო მომეტებული იქმნებოდა, მაგრამ, რადგან დევნულება ახლად დამცხრალიყო, ამიტომ, მეტადრე ახლებმა ზიარება ვერ გაბედეს, რათა არ შეენიშნათქო. ეგრეთვე წასვლის დროსაც გვითხრა: დიდის მწუხარებით ვშორდები ამ კურთხეულს ადგილს, გარნა ბევრი მექმნება ამაზედ სალაპარაკო და ბევრ რამესაც დავსწერ ამ საუკეთესო მისიონისასო... ტფილისი, 28 ნოემბერი 1691 წ., პატრი ჯულიო“.

სამწუხაროდ, ჩვენ ვერაფერს შევხვდით ამ იეზუიტის ნაწერების საქართველოს მისიონის შესახებ.

პატრი ჯულიოს რომში წინეთ გაუგზავნიათ ამ წერილის გარდა კიდევ სხვა წერილიც, რომელშიც აუწერია სომეხთა მიერ დევნულობა და კათოლიკეების წარმატება. ამ წერილს კი ჩვენ ვერ შევხვდით. ხოლო პროპაგანდა 17 მარტს 1691 წ. ამ პატრს სხვათა შორის ესრედ სწერს: „ბატონმა კარდინალებმა დიდად აქეს თქვენი ერთგულობა და დიდის გულმოდგინებით და სიამოვნებით მოისმინეს თქვენი გამოგზავნილი მოხსენება შესახებ მაგ მისიონისა, რომელიც მუდამ წარმატებაში

---

*) ოსმალეთში ქრისტიანები საზოგადოთ ქუდმოხდილნი ლოცულობენ ეკლესიებში.

მიდის, მიუხედავად იმ შფოთისა, რომელიც წინეთ აღძრეს კათოლიკე სარწმუნოების მტრებმა...“ (2) ამავე წერილით აცნობებს ასი სკუდის გამოგზავნას მისიონის საჭიროებისათვის.

ზემოდ ვსთქვით, რომ ბარძიმის წერილების პასუხის გამოგზავნა შეაჩერეს რომში პაპი ალექსანდრე მერვის სიკვდილის გამო. ხოლო აირჩა თუ არა ინოჩენციო მეთორმეტე, ამ გამოსავლან პასუხსაც ყურადღება მიაქციეს. გარნა უწინდელი დაწერილი წიგნი აღარ გამოდგა, მისი შეცვლა საჭირო გახდა, რადგან საქართველოდან 1691წ. ბარძიმის შესახებ უფრო კარგი ამბავები მისწერეს, რაის გამო საჭირო ხდებოდა, რომ ეს გარემოებაც მოხსენებული ყოფილიყო წერილში. ამიტომ 26 იანვარს 1692 წ. პროპაგანდა სწერს პაპის სეკრეტერს და

აცნობებს, რომ ბარძიმს დიდის მხნეობით დაუფარავს კაფუცინები და კათოლიკეები ახალ დევნულობისაგან. ამიტომ სთხოვს, რომ პაპმა თავის წერილში ამისთვის კერძო მადლობა მოახსენოს, ეგრეთვე დაასახელოს საჩუქრები, რომლების გაგზავნაც პაპს მოუნდომებია და რომლებიც შემდეგნი ყოფილან: ორი მედალი და ერთი ჯვარი ოქროსი, ერთი კრილოსანი თავისთვის და ერთიც მის მეუღლისათვის და ერთი კრილოსანიც მის ძმა დივანისათვის. გარნა წერილში არ არიან მოხსენებული ეს საჩუქრები. აი პაპის წერილიცა:

„ჩვენს საყვარელს შვილს, კეთილშობილ კაცს, საქართველოს თავადს ბარძიმს, პაპი ინოჩენციო მეთორმეტე.

„საყვარელო შვილო, კეთილშობილო კაცო, მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთხევა.

„შევიტყეთ, რომ ღვთის მადლის შემწეობით, დაგიტოვებიათ ის შეცთომილებანი, რაშიაც შობილ და აღზრდილ იყავით და მაგილიათ კათოლიკე სარწმუნოება, რომლის გარეთ შეუძლებელია ცხოვნება და სავსე ხარტ გულმოდგინებითა, რათა დაიცვათ და განავრცოთ ესევე სარწმუნოება. მასთანვე ვსცანით, რომ სხიზმატიკების მიერ გამართულ ფიცხელის დევნილობისაგან მხნედ დაგიფარავს სამოციქულო მისიონერი კაფუცინები და ეგრეთვე ისინი, რომლებსაც თქვენის მიზამდით მიუღიათ იგივე კათოლიკე სარწმუნოება. სათნოდ ვრაცხთ, რომ ამ წერილით ჩვენი დიდი მადლობა გამოგიცხადოთ, რათა ამნაირად როგორმე ვუპასუხოთ მაგ თქვენს უდიდეს ღირსებას. მასთანვე, როგორც იმედი გვაქვს, უეჭველის უფრო შეგულიანდეთ და შეეწიოთ დაუცხრომელად ხსენებულ მისიონერებს და კათოლიკებს. რათა ამ მიზანს უწიოთ, საჭიროდ ვრაცხთ, შეუერთდეთ გიორგი მეფეს. ამითი ჩვენ დიდად გვასიამოვნებთ, მასთანვე ეცადეთ, რომ დაურღვეველად დაიცვათ ეგ მეგობრობა. ამისი იმედი გვაქვს და ყოვლის სიკეთის მომნიჭებელ

– 288 –

ღმერთს ვსთხოვთ თქვენი კეთილშობილობისათვის უხვად ყველა სულიერს და საწუთრო სიკეთეს. მასთანვე ჩვენის მამებრივის სიყვარულით განიჭებთ მოციქულებრივი კურთხევას“. (1)

არ ვიცი, თუ ვინ მოუტანა ეს წერილი ბარძიმს, რომელსაც დიდად სასიამოვნოდ უნდა დარჩენოდა პაპის ესრეთი მადლობა და ქება. არც ის ვუწყით, თუ რა გაარიგა გიორგი მეფესთან ბარძიმმა. ხოლო ეს კი ცხადია ისტორიიდან, რომ სხვა და სხვა გარემოებამ გიორგი მეფეს ხელი შეუშალა ბარძიმს შეერთებოდა და ცდილიყო მაჰმადიანების უღლისაგან საქართველო განეთავისუფლებინა. ეგრეთვე ვიცი, რომ შემდგომ გიორგი მეფე დაიბარა ყეენმა და მისცა ყანდაარის მართველობა, რათა აჯანყებული ავღანელები დაემორჩილებინა და მით აეცილებინა სპარსეთისათვის ის დიდი უბედურება, რომელიც მას მოელოდა. გიორგი იმ შორეულ ურწმუნოების ქვეყანაშიც დარჩა ერთგული და მორწმუნე კათოლიკე სარწმუნოებისა, რომელიც სულით და გულით მიიღო საქართველოში. იქ, როგორც ექიმები, მუდამ თან ახლდა სიკვდილამდე ორი კაფუცინის პატრი თავის მოძღვრებად. ამას სხვათა შორის, ცხადათ მოგვითხრობს მისივე თანამედროე პოლონელი მისიონერი კრუზინსკი ესრედ: „ესეც საჭიროა მოვიხსენიოთ ამ მთავრის გალაშკრებისა, რომ... ქრისტიანედ დარჩა და კათოლიკედ მიიცვალა,

როგორათაც მოგვითხრობენ. როდესაც მოჰკლეს, მას გულზე უპოვეს ჯვარი, ერთი ოქროს ჯვარიც თავის ჯარის დროშის ბურთში ჩაეტანებინა. ყველამ ვიცით, რომ წინათვე ის სრულიად შეერთებული იყო კათოლიკე ეკლესიასთან. ომისა და სიკვდილის წინა დღით წმიდა ზიარებაც მიიღო, რადგან მკურნალობის მიზეზით ომში თან წაეყვანა ორი პატრი კაფუცინი, პატრი რეჯინალდო და პატრი ამბროჯიო მილანელი, რომელიც ჩემი დიდი ნაცნობი და მეგობარია“. (1).

ზემოდ ხსენებული უფროსი პატრი ჯულიო 1692 წ. რომში სწერს და ანგარიშს აძლევს რომიდგან წამოდებული და დახარჯულის ფულეზისა, რომელთა რიცხვში 505 სკუდი დაუხარჯავს მონასტრისა და ეკლესიის შეკეთებაზე. ეგრეთვე ამ წერილში იხსენიებს, რომ ბარძიმ დივანბეგს ეკლესიისათვის შეუწირია ძვირფასი ფარჩა, რომლისაგანაც რავდენიმე ხელი სადღესასწაულო წირვის შესამოსელი გაუკეთებიათ. ამ პატრსვე აუშენებია ეკლესიის სამრეკლო, რისათვისაც თუ ბარძიმი და თუ სხვა კათოლიკეები შესწევიათ.

ამ დროდან ვიდრე 1698 წლამდინ აღარა ვიცით თუ რა მომხდარა და მისიონის საქმე როგორ წასულა, რადგან მთლად გვაკლია ამ დროის საბუთები. მხოლოდ ეს შემდეგი წიგნი გვაქვს პროპაგანდისა ტფილისის კაფუცინების უფროსთან მიწერილი, რომ

– 289 –

ლითაც სთხოვს ორ ახალგაზდა ქართველის გაგზავნას რომში სასწავლებლად:

„პატრი სილიბისტრე კავს/უცინ პრეფექტს II ოქტომბერი 1697.

„ეს წმიდა კრება ნატრობს და მისთანმე ზრუნავს, რომ ამ ჟამად ურბანოს კოლეგიაში დარჩენილი ცარიელი ადგილი შეავსოს ორი ახალგაზდა ქართველით, რათა მათ, სწავლის შემდგომ, თავის დროზე შეიძლონ შეწევნა სულიერად თავიანთი ტომისა, რომელსაც ეგოდნათ სჭირია კარგი მოციქულებრივი მუშაკნი. ამიტომ გთხოვთ მოსძებნოთ ორი ახალგაზდა და რაც შეიძლება მალე გამოგზავნოთ აქ. ამასთანვე გაუწყებ, რომ ის ყმაწვილები უნდა იყვნენ კარგი აგებულობისა, მრთელნი გონებით და სხეულით, გარეგნად უნაკლულონი; ჰქონდესთ საკმაო ნიჭი, რათა მათგან შემდეგში სარგებლობის იმედი იყოს; არ იყვნენ უმცირესი თუთხმეტი წლისა და უდიდესნი, ოცისა, ანუ სულ ბევრი 21 წლისა; ეგრეთვე თუ შეიძლება ჰქონდესთ რომელიმე სწავლა დაწყებული...“ (1) ვინ და ანუ როდის გაგზავნეს ეს ორი ახალგაზდა ქართველი რომში, ამაზე არც ერთი დოკუმენტი გვაქვს.

1698 წლის პირველს კაფუცინები რომში იმის აღწერას გზავნიან, თუ როგორ ასრულებენ საეკლესიო წესებს ტფილისში. ეგრეთვე აუწყებენ, რომ სკოლაში ჰყავსთ 40 მოწაფემდე, რომლებსაც, წერა-კითხვის გარდა, ასწავლიან სარწმუნოების უმთავრესს საგნებს და ლოცვებს, არა მარტო ქართულად, არამედ ლათინურადაც. მასთანვე ეუბნებიან, რომ სწეულთა წამლობა მათ ძრიელ შველის, რადგან ამის მიზეზით ხშირად დაიარებიან ბინაზე უმაღლეს ქართველ პირებთან და მაჰმადიანებთან, რომლებსაც იმეგობრებენ, რათა დევნილობის დროს მათ შემწეობას მიმართონ, ვინაიდან მისიონის მოღვაწეობას სულმუდამ სჭირდებოდა მათი მფარველობა.

იმ დიდმა სიხარულმა, რომელიც მოუპოვა რომს და ტფილისის

მისიონერებს თუ ბარძიმის ერისთავისა და თუ სხვა წარჩინებული ქართველების გაკათოლიკებამ, ბევრხანს არ გასტანა. დიდ შვებას დიდი მწუხარება მოჰყვა და იმდენი შრომა სულების სასარგებლოდ მტერმა თითქმის ერთიან ფეხქვეშ გაქელა და მოსპო. სულ სხვა და სხვა ნაირად ეპყრობიან მისიონერებს ქართველები და სომხები. პატრებმა თავიანთი მიუკერძავე და უზომო კაცთ-მოყვარეობით არა თუ მოიგეს ქართველების გული და მათი სიყვარული და მეგობრობა დაიმსახურეს, არამედ თვით ბარბაროსი და კაცობრიულ გრძნობას მოკლებულ თათრების გულიც მოარბილეს და მიიზიდეს. გარნა სომხების გაქვავებული და შურით განძვინებული გული ვერავითარის სიკეთით მოალბეს. სომხების მოქმედება ძრიელ სამწუხარო სურათს წარმოგვიდგენს და გვი-

– 290 –

მტკიცებს არა მარტო მათს დაუცხრომელ მტრობას კათოლიკე სარწმუნოებისადმი, არამედ თვით კაცობრიობის წინააღმდეგადაც, რადგან აქვავებენ და სდევნიან იმათ, რომლებიც თავიანთ სიცოცხლეს არ ზოგავდენ და ყველა ღონის ძიებას ხმარობდენ, რომ აღმოეჩინათ ყოველგვარი შემწეობა საწყალ და გაჭირვებულ ხალხისათვის განურჩევლად სარწმუნოებისა და ერობისა. სომხების ასეთი უმოწყალო მოქმედების შესახებ კაფუცინების ერთი ვრცელი მოხსენება ჩავივარდა ხელში, რომელთაც დიდათ გვაოცებს. ამ სამარცხვინო ამბის გამოქვეყნებას ჩვენს წერილში სიამოვნებით დავანებებდით თავს, ისტორიის საჭიროებას იგი რომ არ მოეთხოვა. ამიტომ იძულებული ვართ მოვიყვანოთ აქ ესეც. რადგან ეს წერილი საკმაოდ ვრცელია, უსაჭიროესის გარდა დანარჩენს გამოვსტოვებთ.

„... აწ მოგახსენებ ამ საბრალო მისიონის დიდათ სამწუხარო დაჩაგვრის ამბავს. კათოლიკობის მტერმა წრეულს დაგვიწყო ეგრეთი სასტიკი დევნა, რომ მისი მსგავსი ჯერ არასდროს გვსმენია; მასთანვე ისე გაძლიერდა და გამტკიცდა ეს დევნულობა, რომ მარტო ღვთიურ შემწეობას შეუძლია დაგვიხსნას მისგან. მოკლედ გაუწყებ ამ დევნულობის ამბავს. ვინაიდგან კათოლიკები კარგად გამრავლდენ და დაიწყეს ხშირად მოსვლა ჩვენს ეკლესიაში, კათოლიკე სარწმუნოების მტერმა სომხებმა ვეღარ მოითმინეს... ფულის მოსაკრებად პატრიარქასაგან გამოგზავნილმა ვართაპეტმა ყველა მღვდლებთან და ქალაქის ხუთ-ექვს მოწინავე პირებთან ერთად გადასწყვიტეს ჩვენი ეკლესიის დანგრევა და ჩვენი ამ ქალაქიდან გადევნა. მეფისაგან ნების ასაღებად ეს ბოროტები მივიდენ ვეზირთან და მისცეს 100 ოქრო (zecchini)...დაიმედებულთა, რომ ნებას გამოიტანდენ. ამ დაწყველილმა ეშმაკის მუშებმა ერთ ეკლესიაში პირველ გზის შეჰკრიბეს ყველა ისინი, რომლებიც წინააღმდეგნი არიან კათოლიკებისა... შემდგომ ვართაპეტმა უბრძანა ეკლესია დაეკეტათ და ზარები აღარ დაერეკათ, რათა ყველას მარტო ის ეფიქრათ, რის აღსრულებაც უნდოდათ. ხოლო ჩვენ გული არ გავიტეხეთ და არც ზარების რეკა შევაჩერეთ პარასკევამდე. მეორე დღეს ადრიან დილაზე ყველა მღვდლები შეიკრიბნენ ტერ დავითას ეკლესიაში, სადაც იდგა ის დაწყველილი ვართაპეტი და მოელაპარაკეს, რაც უნდა ეთქვათ მფისათვის. შემდგომ დიდძალის ხალხითურთ მივიდენ მეფის სახლში და დაუცადეს ვიდრე მეფე გამოვიდოდა; რა გამოვიდა მეფე საწოლიდგან, ყველა ეს საძაგელი ბრბო შევიდა შიგნით, სადაც დაიწყეს თავიანთი

ეშმაკებრივი აზრების წარმოთქმა, ჩვენზე დრტვინვა და თქმა, რომ ნახევარი ქალაქი გაფრანგებულიაო, ამის თანახმა არა ვართ, არც გვინდა სომხები მათს ეკლესიაში დადიოდნენო, ისინი მატყუვრები არიან-

- 291 -

ნო... აღარ გვინდა პატრები ქალაქში დარჩნენ, არამედ ქალაქს გარეთ უნდა გავიდნენო; სპარსეთის მეფემ რომ შეიტყოს, ნახევარი ქალაქი გაფრანგებულა, არც თქვენ მოგივათ კარგი საქმეო; აგრეთვე რადგან იმათ ცოლი არა ჰყავთ, ნება არა აქვსთ ვისმე აღსარება ათქმევინონო და სხვა ამნაირი ბევრი საძაგლობა უთხრეს... სადილობის შემდგომ უფროსი პატრი და პატრი ალექსანდრე წავიდენ ყულარ აღასთან, რომელსაც დაებარებინა ისინი ამ საქმის შესახებ მოსალაპარაკებლად; რა მივიდენ, იქვე დახვდათ მეფე, ვართაპეტი ოთხი სხვა მღვდელითურთ, მამასახლისი და აბედინაშვილი. შესვლისას ისინი მეფემ მიიწვია და თავისთან ახლო დასვა, ხოლო სხვა ყველანი ფეხზე იდგნენ. ჩვენს სასარგებლოდ ლაპარაკობდენ მეფე და ყულარ აღასი ვართაპეტთან და ეუბნებოდენ, რომ, ჩვენ ვითარცა მოციქულები, გამოგზავნილი ვიყავით პაპისაგან წმიდა სახარების საქადაგებლად, ჩვენ ყველას ვსწამლობდით დიდის სიყვარულით, ჩვენ აქ არ ვიყავით სიმდიდრის მოსაპოებლად, არამედ მართო ყველასთვის სიკეთის საქმნელად და იმისთვის, რათა გვესწავლებინა ჭეშმარიტი გზა სასუფეველისა. ვართაპეტმა უპასუხა მეფეს: ეს ყველაფერი კარგი, მაგრამ ჩვენ არ გვინდა, რომ მაგათ ეკლესიაში რომელიმე სომეხი მივიდეს, ჩვენც ვიცით სწავლება და ჭეშმარიტი სასუფეველის გზის ქადაგება. რადგანაც მეფეს ბლომად მიეღო ფულები, 20 თუმანი, პატრებს უთხრა: გაიგონეთ, რასაც ამბობს ეს ვართაპეტი, მართლაც ძრიელ კარგი იქმნება, რომ ყველანი თავის ეკლესიაში იარებოდნენ, მაშინ ერთმანერთში ძმასავით ვიქმნებითო. პატრი ალექსიმ მიუგო: ბატონო, ჩვენ ხომ ძალით არავინ მოგვყავს ჩვენს ეკლესიაში, იგი ყველასათვის ღია არის, ვისაც უნდა მოვა... მეფე წავიდა, პატრები დარჩნენ ყულარ აღასთან და სომხებთან, სადაც ბევრი ილაპარაკეს. ეს მატყუარა ყულარ აღარ ლაპარაკში განგებ მუდამ ჩვენ გვესარჩლებოდა და მათ აყვედრიდა; ვართაპეტმა რა ნახა ეს, თუმცა მოჩვენებით იყო, მაგრამ მაინც კი პატრების წინაშე ეს ყვედრება ვეღარ აიტანა, გაბრაზებული გავიდა თავის მღვდლებთან ერთად და დაიწყო შეჩვენება და წყევლა ყველა იმათი, ვინც არ დაკეტავდა დუქნებს და ჩვენის ეკლესიის და სახლის დასაქცევად არ მოვიდოდა. ამ შეჩვენებისა და წყველისაგან შეშინებულმა ვაჭრებმა და მედუქნებმა ყველამ დაკეტეს დუქნები, და ყველანი საშინელის ყვირილით, შეიარაღებულნი კეტებით და ცულებით, წამოვიდენ ჩვენი სახლისკენ. ამ გაბრაზებულ ეშმაკის მონების ყვირილი ისეთი იყო, რომ ქუჩებში ყველა დედაკაცები სახლებიდგან გარეთ გამოცვივდენ და ზოგიც თავიანთი სახლების ბანებზედ ავიდნენ, რათა იქიდგან ეცქირათ ამ წარმოდგენისათვის, რომელიც მართლა მეორედ მოსვლის დღესა ჰგავდა; რა მივიდენ, დიდრონი ქვებით, კეტ-

- 292 -

ბით და ცულებით დაიწყეს კარის შემტვრევა, მაგრამ ვერ ჩამოაგდეს კარი, რადგან მაგარი იყო. ხოლო ჩვენ შიგნით სახლში ვიყავით და ამ

ყვირილისა, კუტების და ცულების ჯახა-ჯუხისა ვერაფერი გაგვეგო, რისთვის იყო; რადგან უფროსი პატრი და პატრი ალექსი მეფესთან იყვნენ, ჩვენ ვერ შევიტყუეთ: ეს ამბავი მეფის ბრძანებით იყო, თუ არა. ავ ხალხმა რა ნახა, რომ კარიდგან ადვილად შემოსვლა არ შეიძლებოდა, უმეტესობა ავიდა ბანებზედ, ჩვენი ბაღის წინ რომ იყო და იქიდგან დაუწყეს სეტყვასავით ქვების სროლა ეკლესიასა და ყორეს დიდის ხმა-ურობით. ამ დროს, როცა ეს გაცოფებული ხალხი თავის ჯავრს ქვების სროლით იყრიდა, ჩვენის ბაღის ქვეითა გზით გაიარა ცხენით დივანზეგმა, რომელსაც თან ახლდა მრავალი თავისი კაცები. ამ ბატონმა რა დაინახა ჩვენის სახლის გარეშე ეგოდენი ხალხი და გაიგონა რახარუხი, რომელსაც ჩვენს სახლს უყოფდენ, სასწრაფოდ გამოგზავნა შეიარაღებული კაცები, რომ დაეცვათ ჩვენი ეკლესია, სახლი და ჩვენ ყველანი. ისინი საჩქაროდ მოვიდნენ ჩვენ კარებთან, მაგრამ რა ნახეს, რომ ხალხის სიმრავლის გამო კარებიდგან ვერ შემოვიდოდნენ, ავიდნენ ბანზედ, რომელიც გადმოსცქეროდა ჩვენს ბაღს და საიდანაც ხალხი სარკმელებს და ეკლესიას ქვებს უშენდა. მდივანზეგის კაცები ხალხს მისცვივდნენ ჯოხებით და შეაჩერეს კიდევაც; ზოგი მათგანი გადმოხტა ბაღში და მოეშველნენ კარებს, რომელიც უკვე ცოტა ჩაენტვრიათ. ხალხმა რა დაინახა, რომ იმ ბატონის კაცები შიგ იყვნენ, კარის მტვრევაზე ხელი აიღო. ჩვენი მოსამსახურე ჩინტეტი ყულარაღის სახლში პატრებთან იყო. რა გაიგო ქალაქში ეს ხმაურობა, საჩქაროდ გამოიქცა ჩვენის სახლისკენ და ნახა თუ არა, რომ ხალხი კარებს ამტვრევდა, მაშინვე გაბრუნდა და შეატყობინა პატრებს, რომ ხალხი ჩვენს სახლს ანგრევსო. ეს ამბავი რა გაიგონა მოჩვენებულმა ყულარ ალასმა, გაბრაზებული წამოდგა ფეხზე და უთხრა მამასახლისს: დიდი ცეცხლი მოეკიდოს შენს სახლს, წადი ჩქარა შე ძაღლო და მოაშორე იქიდგან ხალხიო. ესეც საჩქაროდ წამოვიდა ჩვენს სახლისკენ და ჯოხით გაფანტა მომეტებული ხალხი, რომელიც უკვე დამცხრალიყო მდივანზეგის კაცების შიშით. ყულარ ალასმა შემდგომ პატრებს ჩვენს სახლამდე თავისი მეკარე გამოაყოლა. ამათ რა ნახეს უწყალო სომხების ეგოდენი ნასროლი ქვა, მოთმინებიდან გამოვიდნენ. ის კი არ აბრაზებდათ უფრო, რომ სომხების ნასროლის ქვებისაგან ასეთი ყორე დამდგარიყო, არამედ ისა, რომ ყულარაღამ ჯერ მოჩვენებით ჩვენს სასარგებლოდ ილაპარაკა და ბოლოს კი ამდენი ხალხი მოგვისია. ეს ხალხი ორ საათამდინ დარჩა ჩვენის სახლის წინ. შაბათს მამასახლისი მივიდა მეფესთან და გამოართვა ერთი წერილი, რომლის ძალითაც, თუ რომელიმე სომეხი მოვიდოდა ჩვენს

ეკლესიაში, უნდა გადაეხადა 12 თუმანი მეფისათვის; შემდგომ ასეთის კაცისათვის სომხებს ან თვალები უნდა დაეთხარათ, ან წყალში უნდა გადაეგდოთ. რა მიიღო ეს გასაკიცხი წიგნი, მთელ ქალაქში გამოაცხადებინა, როგორც ერთი ბრძანება რამ. ამის გამოცხადების შემდგომ თუ აქაური და თუ უცხო სომხები აღარ მოდიან ჩვენს ეკლესიასა და სახლში... ახლა უეჭველად საჭიროა, რომ წმიდა კრებამ სპარსეთის მეფისაგან მოგვიპოვოს რახამი (მეფის ნებართვა), თუ უნდა რომ მისიონი დარჩეს ამ ქალაქში. სხვა გავლილის დევნულობის დროსაც მეფე მუდამ გვეუბნებოდა ესრეთ: „მოიპოვეთ ნება სპარსეთის მეფისგან, მერე უყურე თუ რას ვიქმ თქვენთვის: ეხლა არაფერის ქმნა შემიძლია, რა-

დგან სომხები მეუბნებიან: რათ გყავსთ აქ ეს ფრანგები, რომლებსაც არა აქვსთ სპარსეთის მეფის ნებართვაო.. ცხადია რომ ამ ნაირად მისიონი აქ ბევრ ხანს ვერ გასტანს, ეს უწმინდური სომხები აქედგან გვერეკებიან, აქ ამბობენ, რომ ამ მეფის შემდგომ სპარსეთის მბრძანებელს აზრად ჰქონია, აქ ნამდვილი სპარსელი მაჰმადიანი გამოგზავნოს მის მაგიერად, რათა ბაგრატიონთ ჩამომავლობა მთლად ამოგდოს; თუ ასე იქმნა, მაშინ ჩვენ აქ ურახამოდ დადგომა აღარ შეგვეძლება... საქართველოს ამბავი ისევ ეგრეთია, როგორათაც წინად მოგწერე. გიორგი მეფე ისპაჰანს არის და იმედით სცხოვრობს“. ტფილისი 20 ივნისსა, 1698 წ. პატრი ამადიო ბრემელი“. (1).

კიდევ გვაქვს ერთი ამისთანა ვრცელი მოხსენება, რომელშიც აღწერილია სომხების მიერ ატეხილი დევნულობა, ბარძიმის გამოსარჩლება და კათოლიკეების დაფარვა. ამ წერილს არც თარიღი აქვს და არც დაწერის ხელია მოწვრილო. როგორც სჩანს, ერთ მესამე პირს გამოუკრეფია ტფილისიდან პატრი სილიბისტრეს წერილებიდან და პროპაგანდისათვის გადაუცია. ეს წერილი დაწერილი უნდა იყოს ან 1697, ანუ 1691 წელს, როცა სომხებმა დევნულობა გამართეს. რადგან ამას თარიღი არა ჰქონდა, ვერც ჩვენ შევიძელით მისი დროს განსაზღვრა; ამიტომ მოვიყვანთ მას აქ ბოლოში და შევამოკლებთ რაოდენათაც კი შეიძლება.

„ტფილისის მისიონერი კაფუცინი პატრი სილიბისტრე იწერება ვრცელს მოხსენებას შესახებ ერეტიკოს სომეხთა მიერ ჩადენილის დევნულობისა იმ ქალაქის კათოლიკეების წინააღმდეგ. ამბობს, რომ ეს დევნულობა გამოწვეულ იქმნა კათოლიკეების გულმხურვალების გამო. რადგან საჯაროდ აღიარებდნენ კათოლიკე სარწმუნოებას. ეგრეთვე სომხებმა ისარგებლეს ბარძიმის იქ არ ყოფნით, რადგან იგი იქაურობას განისარგებლეს ბარძიმის იქ არ ყოფნით, რადგან იგი იქაურობას განშორებოდა შიშის გამო ჟამისა, რომელიც ძრეელ მძვინვარებდა; იქ დარჩენილ იყვნენ მარტო მაჰმადიანები. ამიტომ სომხები წინააღმდეგმო-

დენ კათოლიკებს და თავიანთისვე უფლებით გამოეცათ ბრძანება, რომლითაც უკრძალავდენ კათოლიკებს კაფუციონების ეკკლესიაში წასვლას. თუ ვინმე წავიდოდა, მას ჯარიმად გადახდებოდა თორმეტი თუმანი, რომაული 15 სკუდი, ხოლო ეს წამსვლელი თუ დედაკაცი იქმნებოდა, ვირზედ უნდა შეესვათ და ისე ქალაქი უნდა შემოეტარებინათ. ეს რა შეიტყო მთავარმა, მაშინვე გაგზავნა რავდენიმე მოხელე და გამოაცხადებინა ამისი წინააღმდეგი ბრძანება. გარნა ეს ბრძანება შეურაცხებად მიიღეს და მაშინვე წავიდნენ, ნახეს მაჰმადიანი ნახჩევნის მთავარი, ვეზირი, ციხის უფროსი და სხვა სამსახურის კაცები; ამ პირებს ჩააგონეს, რომ მისიონერებს ქალაქის უმეტესი ნაწილი გაუფრანგებიათ, მალე ქალაქს ერთიან გააფრანგებენ და კიდევაც სპარსეთის მეფის წინააღმდეგაც ააჯანყებენო, თუ ისინი არ შეაშინეთ და ნაცვალსაც ნაცვლობა არ ჩამოართვით, რადგან ისიც ფრანგების ერთი წინაპართაგანიაო... სომხები გაამაყდენ ამ შეჩვენებულის გამარჯვებით, მასთანვე დაიყოლიეს ერთი სამსახურის კაცი და გაალაზნინეს სამი კათოლიკე, რომელთაც სიამოვნებით მოითმინეს ეს გალაზნვა, იქამდე, რომ თვითონვე აქეუბდენ მოხელეებს კიდევ გვცემეთო და ეუბნებოდნენ: სრულებით არაფერია იმას-

თან შედარებით რაც სიყვარულისათვის ჩვენმა გიორგიმ იტვირთაო, ჩვენც დავითმენტ ჭეშმარიტების სიყვარულისათვისო. ამ კათოლიკეთა შორის იყო ერთი მეტად პატიოსანი კაცი, რომელსაც ჰყავდა კვალად სამი ძმა კათოლიკე. ეს მივიდა იმ ადგილს, საცა სხვა კათოლიკებს სცემდნენ და ეს უთხარა მტარვალებს: „ჩემი ძმა გალახეთ ჭეშმარიტების მიღებისათვის, ესევე ჭეშმარიტება მე უფრო იმაზე წინ მივიღე, მაშ მეც შემბოჭეთ და გამლახეთ, რადგან მეც ვნატრობ ვნებას უფლისა ჩემისათვისო“. და ეს თხოვნა განიმეორა და ამიტომ ესეც გალახეს. ხოლო ამან გალახვის შემდგომ ისეთი კარგი სიტყვა უთხრა, რომ ბევრმა მათგანმა შეინანა. ქალაქში რომ არ სცხრებოდა სომხების თავგასულობა და დევნულობა, დედაკაცები, რომელთაც ერთი წლის წინეთ მიეღოთ კათოლიკობა, იძულებულნი გახდნენ სხვაგან უშიშარ ადგილს შეჭვარებოდნენ. ბოლოს უფროსი პატრი წავიდა ნახჩევნის მთავართან და ვეზირთან და უთხრა თავისი აზრი, რომ ისპაჰანს სპარსეთის მეფესთან კაცის გაგზავნას ვაპირობო, რათა მას ვაცნობო ყველა უსამართლობა, რაც ამ ქვეყანაში ხდებოდა, ამ კაცის გაგზავნაზე თქვენი თანხმობაც, მომეცითო. ეს თანხმობა მისცა, მაგრამ დაავალა კი, თავისი სახელი არ გამოეცხადებინა და ესეც უთხრა, რომ მეც მინდა ამ საქმეს ბოლო მოეღოსო. ხოლო ვეზირს ამ ამბავისა მოერიდა და წავიდა ბარძიმ მთავართან და თან მიუტანა ნახჩევნის მთავრის წიგნიც და აუწყა თავისი აზრი. ბარძიმმა რა მოისმინა ეს ამბავი, იწყინა და ორ გზის მისწერა

– 295 –

ქალაქის მცხოვრებთ და დაემუქრა, თუ არ დასცხრებით, დაგსჯითო. ამავე ნაირად ჰყო მდივანბეგის ძმამაც, რომლისა მთელს საქართველოს ეშინია. გარნა ამითი არაფერი იქმნა და არ დასცხრნენ, რადგან სომხების მღვდლებმა ხალხის დიდ ნაწილთან ერთად დაატანეს ძალა და რავდენიმე კათოლიკეს ჩამოართვეს პირობის წვირილი, რათა კათოლიკების ეკკლესიაში აღარ ეარათ. ამ ხელწერილის მიმცემნი იყვნენ თორმეტნი. ეს ყველა რა შეიტყო დივანბეგის დედამ, მაშინვე წერილით თავისთან დაიბარა უფროსი პატრი. ხოლო ამან ბოდიში მოიხადა და შეუთვალა, ასეთის არეულობის დროს მისიონს თავს ვერ დავანებებო. გარნა შვილმა ოთხგზის მოსწერა უფროსს: მოდი ჩემთან, რადგან მინდა ეგ საქმე დავაბოლოვო ისე, როგორც თქვენ გინდათო. შეგულიანებული პატრი წავიდა მთავართან და შეატყობინა ყველაფერი. მთავარი (ბარძიმი) მაშინვე წამოვიდა ქალაქს, ნახა ნახჩევნის მთავარი და უთხრა: ეს საქმე მე უნდა დავაბოლოვო ისე, როგორც მე მინდა, თქვენ სრულებით ნუღარ გაერევით ამაშიო. ამანაც უპასუხა, რომ მე არაფერ შუაში ვარ და თვით ამ საქმისაგან ხელს ვიბანო, ამან მაშინვე გასცა ბრძანება და აუკრძალა ყველას, რომ არავის შეეძლოს ვისთვისმე დაეშალა პატრების ეკკლესიაში სიარული, რადგან მინდა კაფუცინების მდგომარეობა შეიქმნეს ისეთი, როგორც უწინ იყოვო. გარდა ამისა დააჭერინა სომხის მღვდლები და მათი უფროსი, რომელიც ორგზის გაალახვინა და ეგრეთვე გამოუცხადა, რომ უკან დაებრუნებინათ კათოლიკებისათვის ჩამორთმეული პირობის წერილები. სომხებმა რა ნახეს მისი ეს ფიცხელი და მკაცრი მოპყრობა, შეშინდნენ და შეჰპირდნ, ხვალვე მოგართმევთ ამ წერილებსო. იმ დღესვე მიცემა აღარ შეეძლოთ, რადგან წიგნები უკვე ბევრის ხელში იყო გავლილი. მეორე დღეს სხვა მღვდლები მივიდნენ

ნახევრის მთავართან და შესჩვილეს, რომ სარწმუნოების საქმეში ერის კაცები ერევიანო. იმანაც უპასუხა: მაგ საქმისგან ხელი დამიბანია და არც ამას მოგისმენთო. ამ გარემოებაში ერისთავის სასიამოვნებლად ერთმა ქართველმა მუშტები შემოჰკრა მღვდლების უფროსს და ბევრი უშვერი სიტყვაც უთხრა, რისგამო ქალაქის მცხოვრებნი მივიდნენ ქართველების პატრიარქთან, რომელიც მთავრის ღვიძლი ძმა არის და სთხოვეს მას, რომ კათოლიკების წერილები მათ არ ჩამორთმევოდათ და დაჰპირდნენ საჩუქრად ძექინების (ოქროების) მიცემას. იგიც შეჰპირდა. პატრი სილიბისტრემ ყველაფერი წერილით აცნობა ბარძიმ მთავარს, რომელმაც რა შეიტყო ეს, პატრი დააიძვინა, რომამ წერილებს გამოურთმევლად არ დავსტოვებ, თვით სიკვდილიც რომ მემიზეხოვოსო, რადგან დედაჩემს ამისი პირობა მივეციო... რა ნახეს მღვდლებმა, რომ აღარაფერი იმედი იყო, მას ჩააბარეს წერილები. შემდგომ დაუძახა ამათ

– 296 –

და კარგად დაარიგა და ეგრეთვე საჯაროდ გამოაცხადა, რომ იგი კაფუცინების მფარველი იყო; რაისგამო მაშინვე წავიდა და უფროსი პატრი ნახა და უთხრა, მე თქვენს ეკლესიას ვეკუთვნიო, შუა ქალაქში მუდამ მას ხელს გაუყრის და ისე გაატარებს ხოლმე“... (1).

ზემოდ დასახელებულმა 1698 წელს მომხდარმა სომეხთა მიერ საშინელმა დევნულობამ დიდი ყურადღება მიიქცია რომისა და ეგრეთვე ევროპისაც. ამიტომ რომმა შესაფერ ღონისძიებას მიმართა, რათა სომეხების ესრეთის თავგასულობისათვის ბოლო მოეღო. ამავე დროში საქიროების გამო საქართველოდგან რომში გაეგზავნათ პატრი ფილიპე სელანელი, რომელსაც რომში თუ წინანდელი და თუ ამ დროს მოხდენილი დევნულობის ამბავი ყველაფერი კარგად შეატყობინა. პაპი იძულებული გახდა სპარსეთის მეფესთან ელჩი გაეგზავნა და წიგნი მიეწერა. იქ გასაგზავნად ამ კაფუცინზე უკეთესი კაცი ვერ ნახა პაპმა; ამისთვის ესევე დანიშნა თავის ელჩად და შაჰს მისწერა წიგნი 26 იანვარს 1699 წ. და სთხოვა, რომ მთელ მის სამეფოში კაფუცინებისა და მისიონისათვის თავისუფლება მიეცა და მფარველობა აღმოეჩინა სომეხთა მიერ დევნულობის წინააღმდეგ. ეს პატრი წავიდა სპარსეთში ამავე წლის 3 თებერვალს და პაპის წერილის გარდა შაჰთან ეგრეთვე ევროპის მთავრების წერილებიც წაიღო.

ზემოდ ხსენებული დევნულობისას ეს კაფუცინი თავის წერილში ამბობს:

„როდესაც მე ამ საქმისათვის რომში ვიყავი, თუ ხსენებული უფროსი პატრისა და თუ სხვა მისიონერების წერილებიც მოვიდა. იუწყებოდნენ მკაცრს დევნულობას, რომელიც სქიზმატიკ სომეხებს აღედრათ ორივე მისიონის წინააღმდეგ საქართველოში ტფილისსა და განჯასა სპარსეთის სამეფოში. ამ დევნულობას იქამდე მიეწია, რომ უნდოდათ თურმე ერთიან გაენადგურებინათ მისიონი. ამ თავიანთ უბოროტეს წადილს კიდევაც შეასრულებდნენ, მაღალ ღმერთს სახიერებით და მოწყალებით რომ არ გადმოეხედნა, ქართველებისა და მაჰმადიანების გული საბრალო მისიონერ კაფუცინების შეწევნის სურვილით რომ არ აღედრა. თუმცა იმ დროს დევნულობა ცოტა დაწყნარდა, მაგრამ სომეხები ეცადნენ და დააკეტინეს ჩვენი ტფილისის ეკლესია. ეხლა კათოლიკეთაგანს არავის შეუძლია იქ შესვლა, რადგან სიკვდილით დასჯიან“ (1).

ამ პატრმა თუ მიტანილი წერილების საშუალებით და თუ ისპაჰანში მყოფის მისიონერობის დახმარებით, მალე გამოიტანა ყეინისაგან, რასაც პაპი სთხოვდა. ყოველი მისი სათხოვარი მთავრობამ წერილებით აღუსრულა: ეს წერილი (ეგრედ წოდებული რახამი) მაშინვე გამოუგზავნა ტფილისს, რათა ამით როგორმე შეღავათი მისცემოდა კათოლიკებსა და პატრებს. შაჰი ამ ბრძანებით კაფუცინებს ანიჭებდა ასეთ სი-

– 297 –

მართლეს: მათ შეეძლოთ ახალი ეკკლესიები აეშენებინათ და ძველები შეეკეთებინათ; კაფუცინებს თავისუფლად უნდა ემგზავრათ სპარსეთის მთელ სამეფოში და არავითარი ბაჟი უნდა გამორთმევიოდათ; თუ ვინმე შეეხიზნებოდათ სახლში, არავის შეეძლო მისი იქიდან გამოყვანა; ყველანი პატივისცემით უნდა მოჰპყრობოდენ კაფუცინებს, ვითარცა მთავრობის სტუმრებს; მით ეკკლესიებში მისვლა ქრისტიანებისათვის არავის უნდა დაეშალა და არც რამ ვნება უნდა მიეცა ვისმე გაკათოლიკებისათვის; ის სომხის მღვდლები, ვინც კათოლიკებს როგორმე დააშინებდენ, ფიცხელად უნდა დასჯილიყვნენ; კაფუცინებს სრული თავისუფლება ეძლეოდათ ყველა ნაირი საეკკლესიო სამსახურის აღსრულებისათვის; რაიმე შეურაცხყოფა არავის უნდა მიეყენებინა მათი საჭმელის გამო; ადგილობრივ მთავრობას მათთვის მფარველობა უნდა აღმოეჩინა ყოველთვის და დაესაჯა, ვინც ამ ბრძანების წინააღმდეგ მოიქცეოდა. შაჰმა ერთი სიტყვით მიანიჭა, რაც სთხოვეს. ამაზედ მეტიც აღარ მოეთხოვებოდა სხვა სარწმუნოების მთავრობას. მთავრობის მიერ ამ უზომო მფარველობის აღმოჩენამ მაინც დიდად არაფრად იმოქმედა სომხებზე. ამათ თავიანთი ბოროტების იარაღი ხელიდან არ გააგდეს; როდესაც და სადაც გაუვიდოდათ, უწყალოდ სდევნიდენ კათოლიკობას, როგორც ამას შემდეგ თავშიაც ვნახავთ.

აქ ვაბოლოვებთ XVII საუკუნის განხილვას. ჩვენის აზრით ეს საუკუნე უნდა შეირაცხოს კათოლიკობისათვის ერთ საუკეთესო ხანად, რადგან, როგორც ვნახეთ, პაპის ყურადღების მიქცევა და მისიონერების შრომა უბაყოფოდ არ დარჩა. საქართველოს ყველა კუთხეში კათოლიკობას ქართველებმა მტრობა კი არ დაუწყეს აღმოსავლეთის სხვა ერთა მსგავსად, არამედ დიდი თანაგრძნობა აღმოუჩინეს. თუ საქართველო ერთიანად ვერ შეუერთდა რომის ეკკლესიას, რაზედაც ერთ ორ გზის მოიწადინა, არ აუკრძალავს მაინც, რომ ქართველებს, ვისაც კი უნდოდა, მიეღო მისი სარწმუნოება. ამიტომ ამ გაკათოლიკებულ ქართველების რიცხვში არა მარტო მდაბიო ერის კაცი, არამედ საქართველოს თვით უწარჩინებულესნი პირნიც იყვნენ, როგორც, მაგალითად, ბარძიმ ერისთავი, გიორგი მეფე, ლევან დადიანი, ექვთიმე მთავარ-ეპისკოპოსი, დიდათ განათლებული ალავერდელი და სხვაც ბევრი მათ მსგავსი.

ეს საუკუნე არა მარტო კათოლიკობისათვის იყო შესანიშნავი და საუკეთესო, არამედ, ამა თუ იმ მხრივ, თვით მთელ საქართველოსათვისაც. ამ საუკუნის აღწერა შეადგენს ერთ ვრცელს და ძვირფასს ნაწილს ჩვენის მატრიანისას. ჩვენ ამის დაწვრილებით აღწერას არ გამო-

ვუდგებით, რადგან ამ წერილის საგანს არ შეეხება. მხოლოდ აქ მოვიხსენიებთ რავდენიმე სიტყვით.

ეს საუკუნე ჯერ იმითია ყურადსაღები საქართველოსთვის, რომ მისიომერებმა დაახლოვებით და ზედ მიწევნით გააცნეს ევროპას ჩვენი ქვეყანა და ჩვენი ერი; აუწერეს ყოველი ჩვენი ავ-კარგი; გააცნეს, თუ რა უსაზღვრო ენერჯით იცავდენ ქართველები თავიანთს მიწა-წყალს; გამოაქვეყნეს ოსმალების და სპარსელების აღურიცხველი უღმრთოება, რომელსაც აყენებდენ ქართველ ერსა სარწმუნოებისა და თავისუფლების მოსასპობლად. მათმა სხვა და სხვა აღწერილობამ მთელი ევროპა განაკვირვა და ქართველ ერისადმი სიმპატია დაუბადა; მანვე ყოველ შეგნებულს ადამიანს ცხადათ უჩვენა ქართველი ერის დიდი ღირსება; რაისგამო ევროპის მთავრები არ თაკილობდენ ჩვენ მეფეებთან დაახლოებას და მათ დამეგობრებას. რაც ამ საუკუნეში დაწერეს ევროპელებმა საქართველოს შესახებ, ვგონებთ, ეგოდენი არც ერთ საუკუნეში დაეწეროსთ. ამას მოწმობენ ვრცლად აღწერილნი ისტორიანი, სხვათა შორის, პეტრე დელავალესი, პეტრე ავიტაბლესი, სილოსი, არქანჯელო ლამბერტისა, კლემენტე გალანოსი, ვერიჩელისა და ბევრიც სხვათა.

საქართველოსთვის ეს საუკუნე კიდევ იმითი არის დიდათ შესანიშნავი, რომ სწორედ მის პირველ წლებში, ესე იგი 1629 წ., როდესაც საქართველოს ჯერ სიზმრადაც არ ექნებოდა ნახული სტამბა, რომში პატრებმა დაარსეს პირველად ქართული საბეჭდავი, გამოსცეს წიგნები და მით ევროპას ჩვენს ერთან ერთად გააცნეს ეგრეთვე ჩვენი ენა და ლიტერატურაც; გამოსცეს სხვა და სხვა წიგნები, როგორც ლექსიკონი, გრამატიკა, კატეხიზმო და სხვა. ეს არ იკმარეს. იქვე დაარსეს ქართულის ენის შესასწავლად კათედრაც; პროპაგანდის კოლეგიაში სხვა ტომთა ენებთან ერთად ჩვენს ენასაც საპატიო ადგილი დაუთმეს. მასთან ბევრ ქართველის შვილებს გზა გაუხსნეს ევროპაში, მაღალ სასწავლოში სწავლა მიაღებინეს, რათა ესეთი განათლებულნი ქართველნი პატრებს მხარში ამოსდგომოდენ და ეღვაწნათ გასანათლებლად ქართველთა ერისა, რომლის ნიჭიერება ევროპამ კარგად სცნო და დააფასა.

ყოველივე ესე წვრილმანია შედარებით იმ მრავალ გვარ და აღურიცხველ სიკეთესთან, რომელიც ლათინის მოძღვრებამ მიაგეს ქართველ ერს თვით საქართველოში და მის გარეშე. ამ საუკუნეში საქართველომ რაოდენი უბედურება და წამება არ გამოიარა! ამ უბედურების მიზეზნი იყვნენ: ერთის მხრით მისნი დაუძინებელნი და ძლიერნი გარეშე მტერნი, მეორეს მხრით შინაური უთანხმოება, ყოველსავე ამასზედ დაურთეთ სხვა და სხვა ბუნებისგან მოვლენილი უბედურება. ესრეთ ბევრნაირად

დაწყლულებულ საქართველოს შემოესწრნენ გულმოწყალე პატრება და როგორც ლმობიერთა და დედათ, ყოველ ს ნაირი გულშემატკივრობი და შემწეობა აღმოუჩინეს. ქრისტიანებრივის სიყვარულით გამსჭვალულთ, მაღალის ზნით და გონებით შემკულთ და მოყვასის სიყვარულით გატაცებულთ, რა ნახეს ერთი მშვენიერი ქართველი ერი ეგოდენ მრავალ ნაირი უბედურებით შეჭირვებული, მწუხარესთან შესწუხდენ, მტირალ-

თან ცრემლი ღვარეს, ყველას თავს შემოევლენ და რაოდენადც კაცობრივი ძალა შესწევდათ, ყველას ნუგეში ჰსცეს და ცრემლი მოსწმინდეს, ვინ ჩამოსთვლის მათ აუარებელს ამაგს ჩვენის ქვეყნისთვის! რაოდენი ტყვე დაიხსნეს, თუ გაყიდულნი და გასაყიდნი; რაოდენი ქართველი სიკვდილს გადაარჩინეს, რაოდენი სისხლის ღვრა შეაჩერეს, რაოდენი მგელი კრავად აქციეს, რაოდენი შური, მტრობა და ძმის მკვლელობა მოსპეს და აღმოფხრეს, რაოდენი სნეულნი გაჰკურნეს, რაოდენი გაჭირვებულს უშველეს და ცრემლი მოსწმინდეს? ვინ განსაზღვრავს მათ მიერ რჩევას, სწავლასა და დარიგებას, რომელსაც აძლევდენ ყველას, მეფითა და ეპისკოპოსებით დაწყებული, ვიდრე უკანასკნელ მონაგლებამდე? ვინ გაითვალისწინებს, თუ რა ყოვლადის უანგარობით სცდილობდენ ქართველის გულში ჩაენერგათ გრძნობა მამულის სიყვარულისა, მისის ერთგულებისა, ესწავლებინათ, რომ მისი წმიდა მოვალეობა იყო შეერთებულის ძალით მტრისაგან დაეფარა ქრისტიანე სამეფო! მათის ამაგის სათითაოდ ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანს, ხოლო საკმაოა ვსთქვათ, რომ ლათინის მოძღვრები იყვნენ საქართველოში, როგორც მისნი ერთგული ნამდვილნი შვილნი და ეპყრობოდენ ქართველ ერს, როგორც დიდად გულ დამწვარი მამა და ძმა: ცდილობდენ მისთვის აეცილებინათ ყველა ნაირი უბედურება და მოეპოვებინათ მისთვის ყველა გვარი სიკეთე თუ ნივთიერი და თუ გონებრივი, თუ საწუთრო და თუ სამარადისო. ამ თავიანთი სურვილის განსახორციელებლად იგინი არ ერიდებოდენ არავითარ შეწუხებას, ყველაფერს თავზე ღებულობდენ და ბევრ გზისაც თავიანთ სიცოცხლესაც მსხვერპლად სწირავდენ.

პატრების ე მრავალგვარი სიკეთე და თავის განწირულება ჩვენთა წინაპართა საკმაოდ ჰსცნეს და ჯეროვნადაც დააფასეს: კიდევ იმიტომ გაიხადეს ისინი თავიანთ ერთგულ მეგობრებად და მამებად; გულმოდგინებით უსმენდენ მათ რჩევას, ხშირად მათ სარწმუნოებასაც ღებულობდენ; მათ უწოდდენ ღვთის კაცებს და უსაზღვროდ ენდობოდენ.

აი, ამისა და თუ სხვა მიზეზების გამო ეს საუკუნე პატრების წყალობით დიდად ყურადსაღები შეიქმნა საქართველოსთვის.

თ ა ვ ი VIII.

ქართველი კათოლიკენი

ეს საუკუნე საზოგადოდ დიდად განსხვავდება გავლილის საუკუნიდან როგორც პოლიტიკურის, ისე სარწმუნოებრივის მხრით. ესრეთივე დიდი განსხვავება ეტყობა ამ ორ საუკუნეს საქართველოში კათოლიკობის გავრცელების საქმესაც. ამ დროს აქ აღარ ვხედავთ ისეთსავე წარმატებას, როგორც წინეთ იყო, ვეღარც იმ მომზადებას ვხედავთ ქართველის ერისას და მის მიდრეკილებას რომის ეკლესიისადმი, როგორც აქამდე ვნახეთ. ამ საუკუნეში აღარ გვესმის ხმა მისიონერებისა, რომლებიც წინა საუკუნეებში ხშირად სწერდენ ევროპაში, რომ საქართველოს მისიონი ერთი საუკეთესო მისიონიაო, ქართველნი მეტად მიდრეკილნი არიან რომის ეკლესიისადმიო და იმედი გვაქვს მალე მთელი საქართველო შეუერთდეს რომსაო. პირიქით ჩვენ ეხლა ვხედავთ ამავე ქართველების გულგრილობას და პატრებისადმი არ ყურადღებას. ნაცვ-

ლად მათის დაფარვის და შეწევნისა, როგორც აქამდე იქცეოდენ, ეხლა ზოგჯერ უერთდებიან მათ მტრებს და მხარს უჭერენ მათ წინააღმდეგ გამართულს დევნულებაში. ამ მხრივ ქართველების ესეთი გამოცვლა პირდაპირი შედეგია იმ მდგომარეობისა, რომელშიც იყო მთელი საქართველო. ამ ცვლილების უმთავრეს მიზეზებად სამი მიზეზი მიგვაჩნია: პირველია ის უბედური პოლიტიკური მდგომარეობა, რომელშიაც ძალაუფლებურად ჩავარდა საქართველო. ძრიელ სამწუხარო სურათს წარმოგვიდგენს საქართველოს ამ დროის ისტორია. არც ერთს საუკუნეში არა ყოფილა საქართველოს მდგომარეობა ეგრედ აწეწილი, გაჭირვებული და არეულ-დარეული, როგორც XVIII საუკუნის პირველ ხანებში იყო. ვინ ჩამოსთვლის იგოდენ აღურაცხველ ომს, რომელიც გაუმართეს თუ სპარსეთის უღმრთო და მეტად გალაღებულმა ყეინებმა, თუ ოსმალეთის განძვინებულმა ფაშებმა და თუ საქართველოს ათასწაირ თავგასულმა მტრებმა! ვინ წარმოიდგენს ეგოდენ შუღლს, მტრობას, ორგულობას, ძმის სისხლის ღვრას, რომლის ასპარეზად გახადეს მრავალგზის ეს ქვეყანა ზოგიერთმა მისმა უღირსმა შვილებმა? ასეთმა სამწუხარო მოვლენამ საშინლად დასცა საქართველო და მოუსპო ღონე თავის შვე-

- 301 -

ლისა და პატრონობისა. ასეთი დაცემის დაღი ბევრნაირად და დიდხანს დააჩნდა საქართველოს. ამ სამწუხარო მდგომარეობამ, რასაკვირველია, დიდათ დააბრკოლა პატრების მეცადინეობა კათოლიკე სარწმუნოების წარსამატებლად.

მეორე მიზეზად ვსახავთ, რომ სპარსელების გაბატონებამ საქართველოში მეტად სამწუხარო კვალი დააჩნია ქართველთა ერსა უფრო ერთად სარწმუნოების და ქრისტიანებრივის ზნეობის მხრით. თავიანთის გახრწნილებით და ურწმუნოებით ქართველს შეურყიეს ძველი დროიდგან გულში ღრმად ჩანერგილი ქრისტეს სარწმუნობა. საქმე იმ ზომამდე მივიდა, კაცს რომ ქართველისათვის სარწმუნოება დაეტოვებინებინა, საჭირო აღარ იყო არც მისი დატყვევება, არც მისი ოჯახის აკლება და არც სიკვდილის დამუქრება. პირიქით ბევრი ქართველი თავის თავად ჰსტოვებდა ქრისტიანობას და გადადიოდა მაჰმადიანობაზე. ამას ჰყოფდენ არც ფარულად და არც სპარსეთში, არამედ ცხადათ აქვე ტფილისში, ყველას წინაშე. ამ სამწუხარო მოვლენის ერთი მაგალითი, რომელსაც გვიჩვენებს ჩვენი ისტორია: „ხოლო ლევან მიუხვნა ამილახობა ავთანდილს და მისცა ანდუყაფარს ძესა გივისასა. ამან არ ინება უმაჰმადიანოდ. მოიყვანა მოლა, იქმნა მაჰმადიან და წინადაიცვეთა ტფილისს, რომელი არაოდეს ქმნილ იყო აქ თვინიერ სპარსეთისა“. (1). სარწმუნოებისგან ესეთ განდგომილებას თავისთავად მოჰყვა ზნეობის განხრწნაც, რაც მეტად მავნებელი შეიქმნა ჩვენი ერისათვის. ამ სამწუხარო სურათსაც ესე აღგვიწერს ჩვენი მატყანე: „ამავ ჟამთა იპარვიდიან სილაღითა მცველნი ციხის თათარნი ტფილისისა, გორისა და სურამისა ტყვეთა და ჰყიდიან და შეერიათ ქართველთაცა ყიღვა ტყვეთა და იცვალეობდაცა ქცევა-ზნენი ქართველთანი და იქცეოდენ უმეტეს ყიზილბაშთა ზნე-წესითა და ყოვლითა უწესობითა ქრისტიანულისათა ცოდვითურთ“. (2). რა საკვირველია, ასეთ გარემოებაში მყოფნი, ნაცვლად მიახლოებისა, უფრო განუდგებოდენ მისიონერებს, რომლებიც დაუცხრომელად აყვედრიდენ მათ ასეთ შეუსაბამო მოქცევას და ამის წინააღმდეგ

უქადაგებდენ მუდამ.

მესამე მიზეზი, რომელმაც უფრო მეტი ზედგავლენა იქონია ქართველებზე და ლათინებს ჩამოაცალა, არის სომეხთა მიერ შეუწყვეტელი უმოწყალო დევნულება. მაგალითს, როგორც ავს, ისე კარგს, რომ დიდი გავლენა აქვს კაცზე, ყველასათვის ცხადია. ამნაირის მოქცევით, მეტადრე ათასნაირის ცილის წამებით, სომეხებმა ცოტად თუ ბევრად შეუწყის გული ქართველებსაც, ნელ-ნელა დააშორეს პატრებს და თავიანთის მანქანებით ზოგჯერ ისინიც მოიმხრეს, რათა უფრო სასტიკად ედევნათ მისიონერები. ამას ცხადად გვიმტკიცებს თუ ზემოდ მოყვანი-

– 302 –

ლი და თუ ამ თავში მოსაყვანი ბევრნაირი საბუთები. აი ასეთი მიზეზების გამო კათოლიკე სარწმუნოებამ ვერ იქონია უწინდელივით ძალა და გავლენა და ვერ მოახერხა მთელი საქართველო რომისათვის შეეერთებინა. ის კი დანამდვილებით ვიცით, რომ შეერთებისათვის მოწადინებულნი არა მარტო ლათინის მოძღვრები იყვნენ, არამედ საქართველოს თვით უწარჩინებულესნი პირნიც. გარნა, ამასთან ესეც უნდა აღვიაროთ, რომ ეგოდენ სხვა და სხვა ზედ-გავლენამ ერთიან ვერ აღმოფხვრა ქართველების გულიდან ის უსაზღვრო პატივი და მიდრეკილება, რომელიც ჰქონდათ პატრებს და რომის ეკკლესიისადმი. ამიტომ თვით ასეთ სამწუხარო მდგომარეობაშიაც კი ბევრ თანაგრძნობას უჩვენებდენ და უერთდებოდენ ლათინის ეკკლესიას. ამას ნათლად დაგვანახვებს აქ მოსაყვანი საბუთები.

თუმცა ამ საუკუნის საბუთები ყველა ვერ ვპოვეთ, – კიდევ ბევრი გვაკლია – გარნა რაც კი შევკრიფეთ, საკმაოდ ბლომად არის. ყველას აქ ვერ მოვიყვანთ, რადგან მეტად შორს წაგვიყვანს. ამიტომ ამ თავშიც გამოვსტოვებთ, რაც უმთავრესის მნიშვნელობისა არ იქმნება.

როგორათაც წინა თავი სომეხთა მიერ დევნულების აღწერით დავასრულებთ, ისე ეხლაც იძულებული ვართ, ეს თავიც მათისავე მდევნელობის ამბით დავიწყოთ. ჩვენთვის უფრო სასიამოვნო იქმნებოდა, ასეთ სამწუხარო კითხვას სრულებით არ შევხებოდით, მაგრამ, რა ვქნათ, უტყუარი ამბები და ისტორიული მოვალეობა ძალას გვატანს ასეთ გასაკიცხ სურათებსაც გვერდი არ ავუხვიოთ.

წინა თავის დასასრულ ვნახეთ, თუ რა ძვირფასი თავისუფლება მიანიჭა სპარსეთის მეფემ კაფუცინებსა და კათოლიკებს. მაგრამ ასეთმა მისმა ბრძანებამ საჭირო ნაყოფი ვერ გამოიღო რადგან სომეხებმა კიდევ იპოვეს სხვა საშუალება, რომლითაც მოსვენებას არ აძლევდენ მისიონერებს. ამის შესახებ მოვიყვანთ მისიონერების ორ წერილს, რომლებიც რომს გაგზავნეს 1700 წ. პირველი არის ტფილისის უფროსი პატრისა.

„...აქ ამის მომტანმა რა დააპირა მანდ წამოსვლა და წმიდა ადგილების ნახვა, მეც საჭიროდ ვრაცხ, ყველაფერი გაცნობოთ. ის ფიცხელი დევნულება, რომელმაც წელიწადი და რავდენიმე თვე გასტანა, ანჩირის ეპისკოპოსის შემწეობით, უკვე დასცხრა. ამ ეპისკოპოსმა მეტად კარგი რახამი (შაჰის ბრძანება) გამოგვიტანა. ეს რახამი ბევრს რასმე შეეხება. გვეგონა, რომ ამის შემდეგ მშვიდობით ვიქმნებოდით, მაგრამ ახლა უფრო შეწუხებაში ვართ, არა პირადად და არც ეკლესიის გამო, რადგან თავისუფლება არის; ხოლო ემმაკმა სხვა საშუალება ჰპოვა ჩვენს

მელმაც წინეთ საშინლად გვდევნა, მთელი ქალაქი გადაიბირა და ჩვენს წინაღმდეგ ააღელვა, რადგან ყოველ კვირა სხვა და სხვა ეკლესიაში ჰქადაგებდა; მისი ქადაგება სულ ჩემ და პაპის წინააღმდეგ არის, ორსავეს გვწყევლის და გვაჩვენებს. ამით ეგოდნათ წააქეზა ქალაქი ჩვენ და კათოლიკების გასაუპატიურებლად, რომ უარესის თქმა აღარ შეიძლება. თავის დღეში არ ყოფილან პატრები ამ ქალაქში ეგრედ შეურაცხყოფილნი, როგორც ეხლა არიან... ამის დაწვრილებით აღწერას აღარ გამოვუდგები, მივანდობ ამ წიგნის მომტანს, რომ ყველაფერი მოგახსენოსთ, ვინაიდან იტალიანური ენა იცის. ეგოდენი არეულობის გამო ჩვენს ეკლესიაში ცოტა კათოლიკენი მოდიან. ბევრის კეთილის ქმნის იმედი მქონდა ამ დიდ მარხვაში, რომელსაც მწვალებლები ბოროტად ატარებენ. ამ ვართაპეტმა ბავშვებსაც კი დაავალა, ქუჩა-ქუჩა იარეთ და პაპი და პატრები სწყევლეთო. თუ ღმერთი თავის მადლით არ შეგვეწია და არ მოავლინა ერთი სხვა ელჩი პაპისა და იმპერატორის მკაცრი წერილებით, არ ვიცი, ეს საბრალო კათოლიკები რა დღეში ჩავარდებიან, რადგან აქაურ მთავრებს ფული ენატრებათ და ფული კი აქ არ იშობა, საჭიროდ დავინახე ეს ყველაფერი მეცნობებინა. უკეთესად ამ წიგნის მომტანისგან გაიგებთ, რათა ყველა აუწყოთ პაპსა, რაიმე მკაცრ ღონისძიებას მიმართოს. ამ წერილის მომტანი ახალგაზდა ძრიელ გამოადგა აქაურს მისიონს, ვინაიდან ჩვენს სახლშია აღზრდილი; თავის კაი ყოფაქცევით და კეთილის მაგალითით ეს ახალგაზდა კარგად პატივცემულია ქალაქში. ამისი მანდ წამოსვლა ჩვენთვის დასაკლისია, რადგან არ ვიცი რა მოხდება აქ. გარნა თავის გულმხურვალების დასაკმაყოფილებლად მეც ნება დავრთე წამოსულიყო... ტფილისი 20 მარტს, 1700 წ. პატრი სილიბისტრე პანიქალელი“. (1). ამ წიგნის წამლების ტფილელის სახელი ვერ შევიტყეთ.

მეორე ამის მსგავსი წერილი არის გაგზავნილი განჯიდგან ისპაჰანს სპიგა ეპისკოპოსისადმი, რომელსაც თავისი მხრით გაუგზავნია რომს. მოვიყვანთ ამის უმთავრეს ნაწილსაც.

„...თუმცა პატივცემულმა ანჩირის ეპისკოპოსმა გამოგვიტანა ჩვენსა და სასარგებლოდ მეტად კარგი ფირმანი (შაჰის ბრძანება), რომლითაც საგანგებოთ ყველას ებრძანება, ფრანგები არ შეაწუხონ, გარნა ტფილელი მწვალებელი სომხები ამ ფირმანითაც არ ცხრებიან, არამედ ახალ-ახალ რამეს იგონებენ ჩვენისა და კათოლიკების შესაწუხებლად. ტფილისში მცხოვრები ერთი ვართაპეტი, სახელად მესროფ, დღე ყოველ სხვა არაფერს შვრება, თუ არ მას, რომ სწყევლის პაპს, ყველა მეფეებს და რომის კათოლიკებს; ეგრეთვე ერსაც ურჩევს ასე ჰქმნას; მასთანვე ჩვენის დიდ შეურაცხყოფისთვის, შეადგინა ერილი ემმაკებრივი

ლოცვა, რომელსაც ტფილისის ყველა ეკლესიებში დილა-სადამოს ღო-

ცვის დროს ათქმევინებს; ამ უწმიდურის ღოცვის დასრულებაზე ერსაც პასუხად ათქმევინებს „ამენ, ამენ“. რათა თქვენი უმაღლესობა კარგად

სცნობდეს ამ ემმაკებრივის ლოცვის შინაარსს, გიგზავნი მის ერთს პირს; წაკითხეთ ერთს თქვენს რომელსამე მეგობარს და სცნობთ, თუ რა სისამაგლეა და როგორ შხამს ანთხევს ეს ჯოჯოხეთის სული, ეს უბოროტესი ვართაპეტი. აქედგან შეგიძლიათ სცნოთ ისიც, თუ ეს უბოროტესი მწვალელები როგორ მშვიდობიანად უნდა სცხოვრობდენ ჩვენთან... აწ ნახოს თქვენმა უსამღვდელოესობამ, ნუ თუ ასეთი რამე ითქმის საქვეყნოდ ეკკლესიაში ეგოდენ გულუბრყვილო ხალხის წინაშე? ხედავთ ეს უბოროტესი ვართაპეტი რას ასწავლის! ყველას აგონებს, რომ სწყევლონ ამ ქვეყანაზე ღვთის მონაცვლე პაპსა და ყოველ მის მიმდევარსა. მტკიცედ მოგახსენებ; რომ შემემძლოს, ამ მწვალეებელს სომხებს არც ერთს იტალიაში დავადგმევინებ ფეხსა, რადგან ამათგანი ვინც კი იტალიაში რჩება, სრულებით არ ხედავს ეგოდენ დიდ კეთილს და სულიერს მოქმედებას რაიც იქაურ ეკკლესიებში სრულდება, არამედ უწმინდურებთან მიდიან და ხედავენ მარტო იქაურ ბოროტ ჩვეულებას; როდესაც აქ ბრუნდებიან, წყევლის მეტს არაფერს ამბობენ, რათა ჩვენ დიდათ შეგვარცხვინონ. გარდა ამისა, იტალიაში დიდ მკრეხელობის ცოდვასაც ჩადიან, ვინაიდგან იქ თავს აჩვენებენკათოლიკედ, ღვთისა და თავიანთ თავის მოსატყვილებლად აღსარებას ამბობენ და ზიარებას ღებულობენ, ხოლო როდესაც აქ ბრუნდებიან, წინანდელზედ უფრო უბოროტესი მწვალელები ხდებიან; გამოცდილებამ გვიჩვენა... ესევე მწვალელები ამბობენ, რომ ფრანგები თათრებზე უბოროტესნი არიან, უმჯობესია კაცი თათარი გახდეს, ვიდრე ფრანგიო... სპარსეთში განჯიდან, 20 სექტემბერს, 1700 წ., პატრი რეჯინალდო ლენტინელი“. (1).

აქ დასახელებული სომხურად ლოცვის წერილი კათოლიკების წინააღმდეგ ვნახეთ და ამავე წერილის დედანთან ინახება, მაგრამ მისი გადმოწერა შევიძელით.

აღარაფერს ვიტყვით ასეთი წერილისას, რადგან მთელი მისი ღირსება განუმარტებლადაც ცხადად და გარკვევით არის წარმოდგენილი.

არ ვიცით, თუ რა შედეგი მოჰყვა სომხების ამნაირ საქციელს, რადგან საჭირო საბუთები არა გვაქვს ხელში. ხოლო ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ამ საქმისათვის სხვა წერილებიც უნდა ყოფილიყვნენ გაგზავნილი რომსა, რაის გამო პაპს საქართველოს მეფისათვის წიგნი მოუწერია. არც ის წიგნი გვაქვს ხელში. მხოლოდ ვიცით პროპაგანდის ერთი წერილიდან, რომელიც პაპის სეკრეტარს სწერს 18 თებერვალს 1701, რათა პაპმა მისწეროს საქართველოს მთავარს ერთი ეგრეთი წიგნი, როგო-

– 305 –

რიც 7 თებერვალს 1692 წ. მისწერა და დავედროს იქ მყოფი კათოლიკები და პატრები, რომ შეირჩინონ ის თავისუფლება და პრივილეგია, რომელიც წინაპრების დროს ჰქონდათ. (1)

1702 წ. ტფილისიდან გაგზავნეს ერთი ახალგაზდა ქართველი იოსებ აბელალომანი რომს სასწავლებლად. ამის შესახებ პროპაგანდის შემდეგი წერილი გვაქვს:

„ბატონ კარდინალს საკრიპანტეს, 9 მაისისა, 1702 წ.

„ეპისკოპოსი სეკრეტარი მდაბლად მიესალმება თქვენს უმაღლესობას და სთხოვს, რომ კეთილ ინებოს, პროპაგანდის თანახმად, გაუწიოს პაპის წინაშე სამსახური ერთი ახალგაზდა ტფილელის ქართველისათვის, საჭირო სახარჯოს გამოსართმევად, ვინაიდგან ამ ურბანოს კოლეგიაში

უადგილობის გამო მისი მიღება ეხლა არ იქმნება. რათა ამ ახალგაზდა კაცის გარემოება და მის მამისაგან მიგებული სამსახურის ამბავი კარგად შეიტყოს თქვენმა უმაღლესობამ, სიმდაბლით ვუგზავნი იმ მოხსენებას, რომელიც წმიდა კრებას წარუდგინა მისმა რომს მომყვანმა კაფუცინმა, პატრი ამადიო ბრემელმა; ვგზავნი ეგრეთვე საქართველოს მისიონის უფროსის წერილსა და ელია ისპაჰანის ეპისკოპოსის მოწმობასა. გთხოვთ, ეს წერილები ისევ უკან დაუბრუნოთ სეკრეტარიატს და მასთანვე აუწყოთ, რას გარდასწყვეტს პაპი ამ ყმაწვილი კაცისთვის". (2). აქ დასახელებული წერილები ვერ ვიპოვეთ. ამ ახალგაზდა კაცის მამა ყოფილა გასპარა და დედა ანნა ტფილელი კათოლიკეები. პროპაგანდის კოლეგიაში უადგილობის გამო, გაუგზავნიათ მონთეფიასკონის სემინარიაში სასწავლებლად, ვიდრე ადგილი აღმოჩნდებოდა პროპაგანდაში. იქ მიუღიათ 11 ოქტომბერს 1703 წ. ამ დროს 16 წლისა ყოფილა. ფილოსოფიის შესწავლის შემდგომ ერთი წელიწადიც საღვთის-მეტყველო საგნის შესწავლისათვის მოუნდომებია. მაგრამ სწავლა ვეღარ დაუსრულებია და შინაურის გარემოების გამო რომიდან საქართველოს დაბრუნებულა 1709 წ.

ამ დროდან ვიდრე 1708 წლამდე აღარაფერი ვიცით, საბუთები გვაკლია. ხოლო 1706 წ. პროპაგანდის ერთი წერილიდან სჩანს, რომ კაფუცინს პატრი ლავრენტი მილანელს საქართველოში წამოსვლის დროს პროპაგანდისათვის უთხოვია ოთხი ქართული ლექსიკონი და ოთხი ქართული კათეხიზმო. დასახელებული ქართული ლექსიკონი ის არის, რომელიც დაიბეჭდა 1620 წ. იტალიანურიანათ თუ სხვა, არ ვუწყით.

პროპაგანდას ერთი შენიშვნიდან სჩანს, რომ გიორგი მეფის ძმას ლევანს, ერანის მსაჯულთ-უხუცესს, რომს მიუწერია, მსურს კათოლიკობას შევეუერთდეო. მაგრამ, სამწუხაროდ, მისი წერილი დაკარგულია.

– 306 –

ამიტომ მისი მეტი არაფერი ვიცით. ვფიქრობთ, რომ ეს წერილი უნდა იყოს გაგზავნილი რომს 1707 წ., იმავე დროს, როდესაც მისმა შვილებმა დომენტი კათალიკოსმა და ქაიხოსრომ მისწერეს პაპს თავიანთი შეერთების სურვილი. არც ამათი წერილები გვაქვს. ხოლო ამათი ცოტა რამ ვიცით პროპაგანდის წერილებიდან. ვინაიდგან ამათ გარემოების შესატყობლად პროპაგანდა სწერს ესრედ ისპაჰანს:

„პატრი მარია იოსებს იესოსი, ფეხშიშველ კარმელიტანს, პროვინციის ვიკარს, ისპაჰანს, 13 აგვისტოს 1708.

„აქ პაპისათვის მოიტანეს ორი წიგნი, ერთი საქართველოს პატრიარქისა და მეორე მისი ძმა ხოსრო მირზასი, რომელიც არის ისპაჰანის მსაჯული და სპარსეთის მეფისგან დიდად მიღებული პირი. ხოლო ეს ორივე წიგნი დაუწერია ფეხშიშველ კარმელიტანს პატრი ბასილს, მაგ ქალაქშივე მყოფს მისიონერს. პატრიარქი იწერება, რომ მზად არის იგი დაემორჩილოს პაპს, რომელსაც სცნობს ეკლესიის თავად და იესო ქრისტეს მონაცვლედ. ამიტომ სპარსეთის მეფეს ძალა-დაუტანებია სარწმუნოების უარის საყოფელად, მაგრამ სრულებით არ დათანხმებია. არამედ ცდილობს გამოიპაროს იქიდგან და მოვიდეს აქ, რათა პაპის წინაშე აღიაროს კათოლიკე სარწმუნოება.

„ხოლო მისი ძმა იწერება, რომ მას წინეთ დაეტოვებინა ქრის-

ტიანობა, გარნა ამ ხსენებულის პატრი ბასილის შემწეობით საიდუმლოდ მაჰმადიანობა უარუყვია, ეგრეთვე საქართველოს ეკლესიის შეცთომილება და მიუღია კათოლიკე სარწმუნოება და ხელიც მოუწერია რომისგან აღმოსავლეთელებისათვის გაგზავნილ სარწმუნოების სიმბოლოზედ. რადგან საყოველთაო მსაჯულია და გარეგნად თათარი, ამისთვის ჰგონია, რომ ვალდებული არ იყოს ქრისტიანობა საჯაროდ აღიაროს და შეუძლია ფარულად საიდუმლოების მიღება და გულით ქრისტიანედ ყოფნა.

„როდესაც საქართველოში დასახლებულა, ერთი თავადის ქალი შეურთავს, მაგრამ მასთან ცოლქმრული კავშირი არა ჰქონია, ხოლო გათათრების შემდგომ მრავალი ცოლი მოუყვანია. გარნა ახლა რა ისევ მიუღია წმიდა სარწმუნოება, ამ ქალთაგანი აურჩევია ერთი, რომლისაგანაც შესძენია შვილები. ახლა ევედრება პაპს, რომ ნება მისცეს გარეგნად დაფაროს თავისი ქრისტიანობა, მინიჭოს ახსნა წინედ ქრისტიანობის უარყოფისათვის და შენდობიანი ჯვარი უბოძოს, ეგრეთვე აუწყოს რომს რომ მოვიდე, პაპთან თავის შესაფერებელ ადგილს ვიშოვნო თუ არაო? ესე ყველა რა მოისმინა პაპმა, მოანდო ამ წმიდა კრებას, რომ, სანამ ამისთვის რასმე გადასწყვეტენ, ამისი გვაცნობოთ ყველაფერი უფრო გარკვევით და დაწვრილებით, მაგრამ დიდის ზედ-

– 307 –

მიწევნით და საიდუმლოდ: თუ რა პირნი არიან მომწერნი და თუ რაოდნათ სარწმუნოა მათი წერილები და ეგრეთვე ამ წიგნების დამწერის მონაზონისაცაო; ამისათვის იმდონი ვრცელი ცნობები მოგვაწოდე, რაოდენსაც თქვენი ბრძნულის აზრით საჭიროდ დაინახოთ. მასთანვე, ეცადეთ ამ ხსენებულ პირთ, ჩააგონეთ გულმხურვალეობა და განუმტკიცეთ წადილი, ყოველსავე ამას ვაუწყებ თქვენს პატიოსნებას და თქვენს ლოცვას ვავედრებ თავსა“ (1)

ერთი ამის მსგავსი წერილი მისწერეს ეგრეთვე ისპაჰანში მყოფ იეზუიტებსაც და მათაც მოსთხოვეს ამბის შეტყობინება. საჭირო ცნობების გამო შეაჩერეს პასუხის მიწერა კათალიკოსისადმი ვიდრე 1711 წლამდე, ხოლო ამ დროს ეს წიგნი მისწერა პროპაგანდამ დომენტის:

„ბატონს საქართველს პატრიარქს, 24 იანვარს 1711.

„პაპს დიდად სათნო ეყო თქვენი დიდებულების წიგნი, რომლითაც აცხადებთ თქვენს დიდს წადილსა კათოლიკე სარწმუნოების აღსარებისათვის, ეგრეთვე რომის საყდრისადმი თქვენს მორჩილებას და პატივისცემას, რაის გამო მათმა უწმიდესობამ დიდათ აქო ეგ თქვენი სურვილი და მოწადინება და მასთანვე თავისი მამობრივის სიყვარულით და კეთილმზნებლობით შეგაგულიანებსთ, რათა მტკიცედ იქონიოთ ეგ თქვენი საქებელი წადილი და მომზადებულად და გუნებურად ხელი მოაწეროთ კათოლიკე სარწმუნოების სიმბოლოს, რომელსაც ამ წერილთანვე გაახლებთ; ამ ნაირად ყოველის შეცთომილების მხრივ უშიშრად იქმნებით და მორწმუნებით შეუდგებით მოძღვრებას სამოციქულო საყდრისას, რომელიც არის პირველი კათედრა და ყოველთა ეკლესიათა დედა და მოძღვარი. არა მარტო თქვენ შეუდგებით მტკიცედ და შეურყევლად ამ მოძღვრებას, არამედ, ვითარცა მოითხოვს მწყემსებრივი მოვალეობა, სხვებსაც ასწავლით ყველა ნაირის საშუალებით, რაოდნათაც შესაძლო არის. ესეც უწყოდეთ, რომ დიდი ცოდვა იქმნება, თუ და-

უტევით დევნულობის შიშით თქვენზე მონდობილი ქრისტეს სამწყო, ვინაიდგან წერილ არს: „მწყემსმან კეთილმან სული თვისი დასდვის ცხოვართათვის“. უკეთუ როდისმე ატყდეს დევნულება და ერის სულიერმა სარგებლობამ მოითხოვოს თქვენი თავის განრინება, მაშინ თქვენც, იმ ზოგიერთის წმიდანების მაგალითისამებრ, დროებით ახლო ქვეყნებში სადმე მოეფარეთ, რათა იქიდან განსაცდელში მყოფ თქვენს სამწყოს როგორმე შეეწიოთ და კიდევ მიხვიდეთ, ნახოთ, როდესაც საშუალება მოგეცემათ. მაგრამ თუ მტრის მიერ დევნულებამ იქამდე მიაწიოს, რომ მაგ მხარეს უშიშრად ველარსად შეგემლოთ, დგომა, მაშინ მოდით რომს, სადაც თქვენდამი სავსე სიყვარულით პაპი ეგრეთის სახიერებით მიგიღებსთ, როგორათაც სხვა ყველა ეპისკოპოსებს, რომლე-

– 308 –

ზიც მოდიან ქვეყნის ყოველ მხრიდან. ამასთანავე პაპი დიდის სიყვარულით განიჭებსთ მოციქულებრივ კურთხევას. ხოლო მეც ვევედრები ყოვლის მპყრობელ ღმერთსა, რათა თქვენი დიდებულება უვნებლად ბევრხანს ცოცხლებდეს“. (1)

ამ დროის შესახებ მისიონერების წერილი ყველა გვაკლია. ამიტომ დომენტი კათალიკოსის მიერ კათოლიკე სარწმუნოების მიღებისა სხვა არაფრის თქმა შეგვიძლია. არც ის ვუწყით, თუ ამ წერილში დასახელებული შიში და დევნულება ვისგან ყოფილა.

რადგან დომენტისა და ქაიხოსროს წერილები ერთად იყო გაგზავნილი რომს, ამავე დროს პროპაგანდა ქაიხოსროსაც სწერს წიგნს:

„მთავარ ხოსრო მირზას, 24 იანვარს, 1711 წ.“

„დიდის სიამოვნებით მიიღო პაპმა თქვენი უწარჩინებულესობის წერილი, რომლითაც ეგრე კარგად აცხადებთ თქვენს მიდრეკილებას კათოლიკე სარწმუნოებისა და მათდამი, ვინც მას აღიარებენ. ამიტომ მათმა უწმიდესობამ დიდათ გაქოთ და მასთანვე გულმხურვალედ ევედრება ღმერთსა, რათა მარადის განაბრწყინოს თავისის მადლით ეგ თქვენი კეთილი წადიერება და წარემატოს მას. მასთანვე მათი უწმიდესობა თავის მამობრივის სიყვარულით შეგაგულიანებსთ, რომ ეგრეთ თქვენს კეთილ წადიერებაში მარადის მტკიცედ იყოთ და უერთგულოთ მას და ეგრეთვე თქვენი სულის საუკუნო ცხოვრება არჩიოთ ამაო და საწუთრო პატივსა, დიდებასა და განცხრომას. ხოლო პაპი გულმოწყალებით ყველაფრის ნებას გაძლევს, რაც კი კათოლიკე სარწმუნოებას არ ეწინააღმდეგება. მანდ მყოფი მისიონერი პატრები გაუწყებენ, რაც ნება დართულია, ან რაც აღკრძალულია ქრისტიანისათვის; ეგრეთვე გარდმოგცემენ ამ წიგნსაც. ეს პატრები რადგან გაწურთნილნი და გულმოწყალებით სავსენი არიან, თქვენ მოგცემენ იმ რჩევა-დარიგებას, რომელიც შეეხება თქვენს სულიერ საჭიროებას; კარგად შეეწევით თქვენი სულის ცხოვნებას და რაც კი შეეხება თქვენის მდგომარეობის მოთხოვნილებას; ამის უფლება ყველა მიანიჭა მაგათ პაპმა. გარდა ამისა პაპი დიდის გულშემატკივრობით და მამობრივის სიბრალულით უმზერს ყველა თქვენს განსაცდელს! გარნა სასოებს ყოვლის მპყრობელი ღვთისადმი, რომელიც მუდამ შეეწევის კეთილ მოსურნეთა და დაუცხრომელად ევედრება, რომ თავისი ღვთიური შემწყობა არ მოგაკლოსთ. ეგრეთვე დიდს მადლობას მოგახსენებს იმ ყველა სამსახურისათვის, რომელსაც საჭირო დროს აგებთ ქრისტიანებს; თავის თქვენდამი მამობრივის გულკეთილობისა და

სიყვარულის ნიშნად გიგზავნის ოქროს და ვერცხლის ჯაჭვებს თავისი სურათითურთ და განიჭებსთ მოციქულებრივ კურთხევას. მასთანვე მზათ არის დიდის სიყვარულით ამ ქალაქში მიგიღოსთ და თავისთან სამუდა-

– 309 –

მოდ შეგინახოსთ, თუ აქ შემოხიზვნა დაგჭირდათ. ინებოს ღმერთმა თქვენის დიდებულების უვნებლად დაცვა“. (1).

რადგან ზემოდ დასახელებულის კარმელიტანების პატრისგან მიიღეს მათ ორთავ შესახებ საჭირო ცნობები, ამიტომ პასუხს ისევ ამასვე უგზავნიან, რათა ორთავ ამან გადასცეს; მასთანვე ამ წერილს სწერენ:

„პატრი მარია იოსებს იესოსი, ფეხშიშველ კარმელიტანს, პროპაგანდიის ვიკარს ისპაჰანში, 31 იანვარს, 1711 წ.

„წმიდა კრებამ რა წაიკითხა თქვენი გამოგზავნილი წერილები ხოსრო მირზა მთავრისა და მისი ძმის პატრიარქის შესახებ, დაადგინა, რომ მათ პაპთან გამოგზავნილ წერილებს პასუხი მისცეს ისე, როგორათაც თქვენვე შეგიძლიათ ნახოთ ამ წერილთან, რაისა გამო ვგზავნით დაუბეჭდავად. მამ შეგიძლიათ მიართვათ ეს წიგნები და პირადაც გააგებინოთ მთელი ძალა, ამ წიგნებში გამოცხადებული აზრები, ისე როგორც შეჭფერის თქვენს გულმოდგინებასა და სიბრძნეს. ხოლო შესახებ მთავრისა, ჯერ მის ერთგულს პატრს ბასილასთან მოილაპარაკეთ და მერე მიეცით ისეთი რჩევა-დარიგება, რომელიც უფრო შესაბამი იქმნეს მისის მდგომარეობისა და საჭიროებისათვის და რომელსაც უფრო მისდევდენ რჩეულნი მოძღვარნი. ეს მონდობილება რომ ადვილად შეასრულოთ, გიგზავნით 7 აგვისტოს 1629 წლის დეკრეტსა, რომელიც საუკეთესოა და შეეხება ასეთ საქმეს. რადგან წმიდა კრებას აქედგან არ შეუძლია წინ და წინ გაითვალისწინოს განსაკუთრებული შემთხვევანი და მათი შედეგნი, ამიტომ ყველა დანარჩენს მიანდობს თქვენს სიბრძნეს და თქვენს სიყვარულს. დასასრულ, დავშთები თქვენის ლოცვა-კურთხევის მავედრებელი“. (2).

არ ვიცით ამ წერილმა მიუხწრო თუ არა ქაიხოსროს, რადგან ავღანელებმა 1711 წ. მოჰკლეს. როგორათაც პროპაგანდის წერილი მოწმობს, ქაიხოსრო ერთგული კათოლიკე და სხვა კათოლიკების და მეტადრე მისიონერების შემწე ყოფილა. ამას მოწმობს ეგრეთვე ერთი მისი თანამედროვე იეზუიტი კრუზინსკი: „ტფილისისა, გორისა, განჯისა და თავრეზის მისიონებს მუდამ მოწყალეებას აძლევდა, მათი მფარველი და დიდი კეთილის მყოფელი იყო ხსენებული ხოსრო ხანი. თანა ჰყავდა ღირსეული მისიონერი პარიზელი პატრი ბასილი, ფეხშიშველი კარმელიტანი, რომლის სახელიც დიდად განთქმულია სპარსთა შორის. ამან განსაკუთრებული ღვაწლი გამოიჩინა თვით უკანასკნელ გაჭირვებაშიც, არ დასტოვა მთავარი ქაიხოსრო, რომელსაც დაევალებინა, გაცეულიყო და თავის თავისათვის ეშველა; ისიც მთავართან ერთად მოჰკლეს. ეს პატრი მთავარს იმიტომ ახლდა, რათა მისი სულიერის საჭიროებისათვის ეზრუნა ფარულად“. (1).

– 310 –

გარდა ამისა, ქაიხოსროს ამზავს ვპოულობთ სპარსეთის ამბოხებისათვის მოხსენებაში, რომელიც საფრანგეთის კონსულმა ისპაჰანიდან პა-

რიზს გაგზავნა: „ეს გენერალი ხოსრო ხანი ძმისწული იყო გიორგი ხანისა, რომელიც თავისივე კარავში მოაკვლევინა მირვეიმ. ისინი ორნივე ქართველები და რომის კათოლიკენი იყვნენ. ხოსრო კათოლიკე სარწმუნოების სიყვარულით ეგოდნათ აღტყინებული იყო, რომ თვით მაშინ, როდესაც ყანდარს გარემემო ჯარი ერტყა, თავის კარავში წირვას ასრულებინებდა. ამიტომ განგებ თანა ჰყავდა სამი ფრანგის მონაზონი“. (2).

როგორც ზემოდაცა ვსთქვით, საქართველოს მისიონის შესახებ არა ვითარი წერილი გვაქვს ამ დროებისა. ამიტომ სრულიად გამოუკვლეველი გვრჩება ეს ხანი. უნდა კი ვიგულისხმოთ, რომ ამ ხანში საქართველოს მისიონის ამბავი არა ნაკლებ საინტერესო უნდა ყოფილიყო, მხოლოდ ნამდვილი მარტო ეს ვიცით, რომ ამ დროებშიაც ყოფილა სომხების მიერ ატეხილი დევნულება კათოლიკეების წინააღმდეგ. ამას გვიჩვენებს პროპაგანდის წერილი საფრანგეთის ელჩისადმი:

„ბატონს საფრანგეთის ელჩს კოსტანტინეპოლში, 4 აპრილს, 1709.

„ამ ჟამად ჩვენი წმიდა კათოლიკე სარწმუნოება ძრიელ დიდ განსაცდელშია სპარსეთის სამთავროში. ამის მიზეზია უმღრთო მოქმედება ერთი სომხისა, რომელსაც ჰქვიან ისრაელორი და რომელმაც ამ რავდენისამე წლის წინად ევროპაში ყველას მეტად გულმხურვალე კათოლიკედ მოაჩვენა თავისი თავი და ამის წყალობით ბევრს ქრისტიანე მეფეს და განსაკუთრებით პაპს წერილები გამოართვა სპარსეთის მეფისათვის, რომლისათვისაც ვითომ შეღავათი უნდა ეთხოვა იმ მხარეში მყოფ კათოლიკეთათვის. გარნა ახლა თუ წმიდა კრებამ და თუ პაპმა დიდის მწუხარებით გაიგეს, რომ ის კაცი რა მისულა სპარსეთს თავისი თავი ქრისტიან მეფეთა და პაპის ელჩად აღუარებია; მერმე დაკავშირებია ექმიაწინის სქიზმატიკე პატრიარქსა და ყოველის ღონისძიებით ცდილობს კათოლიკე სარწმუნოების ერთიანად მოსპობას და ამიტომ საშინელი დევნა დაუწყვია“... (1) ჩვენ ამ დევნულების აღწერას ვერ გამოვუდგებით, რადგან საჭირო დოკუმენტები გვაკლია, ხოლო ეს კი შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ ამ დევნულება კაი ხერხით დაწყებული ყოფილა, რადგან ვიდრე 1711 წლამდე გაგრძელებულა. ამას მოწმობს მოხსენება, რომელიც ფრანგებს სპარსეთიდან პარიზს გაუგზავნიათ: „ბატონი აგათაპოლის ეპისკოპოსი, ბაბილონის შემწე, საქართველოს დედა ქალაქ ტფილისიდან, აგვისტოს 1711 წ. გამოგზავნილ წერილებით იუწყება, რომ იქ ყველა კათოლიკეები დიდ შიშში ყოფილან; ფრანგი მისიონერებისაგან შეუტყვია, რომ ბატონ მიხელს მისიონერების სასარგებლოდ

– 311 –

ბრძანება რომ მისცეს, იმისი წინააღმდეგი ბრძანება ყეინისათვის გამოურთმევიათ სომხებს... ახლა ამ ბრძანების ძალით ამ სქისმატიკებს დაუწყვიათ დიდი შეურაცხყოფა ზოგიერთის მისიონერებისათვის, და აწ აპირებენ ერთიან აიკლონ ყველა მათი სახლები“. (2).

ვინ იყო ეს აგათაპოლის ეპისკოპოსი, ტფილისის რისთვის და რა დროს მოსულა, სხვა აღარაფერი ვიცით. სრულიად ეს კი ცხადია, რომ ამ ეპისკოპოსის მოსვლას საქართველოს მისიონისათვის დიდი მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა.

ახლა დროა შევუდგეთ დიდათ განთქმული და ყველასაგან ცნობილის საბა სულხან-ორბელიანის ამბავს. თუ ყველა არა, უმეტესი ნაწი-

ლი მაინც შევკრიბეთ სხვა და სხვა არქივებში მისი და მის შესახები წერილები. რადგან ყველას აქ მოყვანა შორს წაგვიყვანს, ამიტომ მოვიყვანთ იმ წერილებს, რომლებიც უმთავრესი და შესანიშნავია.

ჩვენში ის აზრია გავრცელებული, ვითომც საბა ორბელიანს კათოლიკობა მიეღოს ევროპაში 1714 წ., მაგრამ ეს აზრი სრულიად შემცდარია, რადგან ევროპაში წასვლამდე კარგა ხნით ადრე გაკათოლიკებულია საქართველოშივე; ამის წინა თავში უკვე შემოვიტანეთ ერთი საბუთი ლივორნელი პატრი იოსებისა, რომელიც 1687 წ. რომს სწერს ახლად გაკათოლიკებულთა სახელებს და მათ შორის იხსენიებს მთავრის მინისტრის შვილს სულხანს. ეს დასახელებული სულხანი ჩვენ მიგვაჩნია თვით საბა ორბელიანად. სახელი „საბა“ მაშინ მიიღო, როდესაც მონოზნად შედგა. ამას საკმაოდ გვიმტკიცებს მისი ქართულად დაწერილი წიგნი, რომელიც პაპს გაუგზავნა. ეს აქვე მოგვყავს უმეტნაკლოდ:

„წმიდა პაპასა რომისასა, მეათერთმეტეს კლემენტოსს.

„ქ: ზეცისა სასუფეველისა კლიტეთა მპყრობელსა: და ქუეყანასა ზედა წმიდათა შესაკრებლთა თავსა: თავისა მის მოციქულისა პეტრეს მოსაყდრესა: იესოს ქრისტეს სისხლით მოსყიდულთა ცხოვართა მართალსა

მწყემსსა: წმიდათა უაღრესსა: ცრემლით და შევრდომით აღუარებ ყოველთა ცოდვათა და ვევედრები წმიდათა ფერხთა მთხვეველი მეუღლითურთ ჩემით: მინდობილნი მაღლისა მაგათისანი: რათა ცოდუათა ჩუენთა სიმრავლეთა აღვოცად ევედროს ღ~თსა. და წმიდა კურთხევა მათი მოგვფინოს, და ლოცვა ყოს ჩუენ უღირსთათვის: რათა სიმტკიცით ვეგნეთ მართალსა სარწმუნოებასა ზედა შეურყეველად, სიტყვით და საქმით: უწყით რამეთუ შენ გაქუს ჳელემწიფება მიტევებად ცოდუათა, რომელი მოგცა განჯსნა და შეკრვა იესო ქრისტემან:

„თქვენის მაღლის მფარველობითა უხილავ მტერსა ზედა მომეკმარე, თუ არა ხილულს მტერს ჩემზედ არა შეუძლია რა:

– 312 –

„ოღონ ეს ვინცავინ აქ მართ მადიდებელნი არიან ამათზედ თქუენი ლოცუა და საქმითაც მოხმარება იყოს, ხილულის მტრებისგან დიდს ჭირში არიან:

„ყოველთ ცოდვილთ უცოდვილესი ორბელისშვილი სულხან ყოფილი მონაზონი საბა. მიწა ფერჯთა თქვენთა:

„179: (1709) აგვისტოს 15“. საბას ბეჭედი (1).

ამ წერილიდგან არა სჩანს რა ქალაქიდგან არის მოწერილი; გარნა ეჭვი არ არის, რომ საქართველოდან არის გაგზავნილი. ამ წერილთანვეა ამისივე თარგმანი იტალიანურად 1709 წლის თარიღით, ამის მოყვანას საჭიროდ არ ვრაცხთ.

აქ დასახელებული ხილულის მტრისგან მიყენებული გაჭირვება არის ზემოდ ხსენებულის სომხის ისრაელორის მიერ დაწყებული დევნულობა. არა სჩანს თუ წერილი ვის წაუღია რომს.

საბას ევროპაში მოგზაურობისათვის ყოველი ცნობა არა გვაქვს, ხოლო ჩვენი შეკრებილი წერილებიდან საკმაოდ სჩანს ამ მოგზაურობის უმთავრესი გარემოება. პირველი ამ წერილთაგანი არის სპარსეთში მყოფის ფრანგის მისიონერის რიშარდისა, რომელმაც გამოიარა საქართვე-

ლოში და თან წაიყვანა საბა. რიშარდმა ეს წერილი 1713 წ. კოსტანტინეპოლიდგან საფრანგეთს გაუგზავნა მინისტრს. რადგან ამ წერილის პირველი ნაწილი არ შეეხება საქართველოს, ამიტომ გამოვსტოვებთ და მოვიყვანთ შემდეგს:

„მინისტრ ტურსის, მოწყალე ხელმწიფევ.

„...ერევნიდგან წაველ საქართველოში ტფილისს, საცა მფლობელადაა მმა ვახტანგ მეფისა, რომელიც არის ისპაჰანს. თექვსმეტი დღე თავისთან დამიჭირა, შემდგომ რავდენიმე აფიცერი მომცა, რათა გამომყოლოდენ ვიდრე შავ ზღვამდე. რა გავიარე გორში, იქ დამხვდა სულხან საბა, ბიძა საქართველოს მეფისა. რავდენიმე წელიწადია რაც მონაზონობის სამოსელი შეიმოსა; მონაზონად შედგომამდე თავის ძმებს დაუტოვა ერთი დიდი პროვინცია, რომელიც მისი საკუთრება იყო. იმიტომ ჰყო, რათა უფრო ადვილად აღეარებინა კათოლიკე სარწმუნოება.

„ამ თავადმა აღზარდა ვახტანგი და მისი სახლობა. ამისთვის ისეთს პატივს სცემენ და ისე უყვარსთ, როგორც საკუთარი მამა; ეგრეთვე მთელ საქართველოსაც მამად მიაჩნია. ისპაჰანიდგან მიიღო თავის წერილის პასუხი, რომელიც ხელმწიფემ კეთილ იწება და გამოუგზავნა. რაც მისმა საფრანგეთის მიმართ სიყვარულმა ჩააგონა, ყოველი პატივი მცა. შემდგომ ბევრის აფიცრებით და მოსამსახურებით შავ ზღვამდე გამომყვა სამეგრელოს გზით. ამ დროს ამან ვახტანგისაგან წერილი

– 313 –

მიიღო და გამომიცხადა, რომ დიდი ხანია ხემწიფის (ლუდოვიკეს) ნახვა მინდა და უკეთესი შემთხვევა არც მექმნება და ამიტომ მთხოვა, თუ ჩემი სიყვარული გაქვს და ან რაც ამაგი მისიონებს მივაგე, თუ დამიფასო, თან წამიყვანეო.

„მისმა მხლებლებმა შეიტყეს მისი განზრახვა თუ არა, მაშინვე აცნობეს დედოფალს, რომელმაც სასწრაფოთ ოცდაათზე მეტი შიკრიკი გამოუგზავნა და ეგრეთვე ის ბატონები მამულებისა, სადაც უნდა გაგვევლო.

„დედოფლისა, ახალგაზდა ბაქარის ვახტანგის პირველ შვილის და ზოგიერთის აფიცრების წერილებმა გული მეტად აუჩვილა ამ თავადს. იგინი უცხადებდენ, რომ დედოფალმა რა შეიტყო თქვენის წასვლის ამბავი, მეტის ტირილით სიკვდილის პირად არისო. თავადმა ყველა ანუგეშა, მალე დავბრუნდებით და განვაგრძეთ ჩვენი მგზავრობა. სამეგრელოსა და სხვა პროვინციების პატრიარქი შავ ზღვამდე წამოგვეყვა. წინეთ ამ პატრიარქმა ბევრ გზის გამომიცხადა კათოლიკე ეკკლესიასთან შეერთების სურვილი. მთხოვა გამომეგზავნა მისიონერები სამი ადგილისათვის, რადგან უნდოდა დაეყენებინა სამეგრელოსა, იმერეთსა და აფხაზეთში, წარმართების პროვინციაში. ამას აზრად აქვს სარწმუნოება განავრცელოს ჩერქეზთა შორისაც და ეგრეთვე სხვა მახლობელ პროვინციებში, სადაც სულ წარმართები არიან. ბატონი საბა დაესწრო ყველა ჩვენს საუბარს და შეაგულიანა პატრიარქი, რომ მისთვის გაეყოლებინა თავისი შემწე დავით მონაზონი, რათა შემდგომ წამოჰყოლოდა იმ მისიონერებს, რომლებსაც მე გამოვგზავნიდი. მისივე რჩევით ერთი კარგი ადვილი გზა ვპოეთ ჩვენ ვაჭარ ფრანგებისათვის, რომლებიც ისურვებენ კოსტანტინეპოლიდან შავის ზღვით საქართველოსა და სპარ-

სეთს წასვლის.

„მოვედით რა კოსტანტინეპოლს, ბატონი სულხან საბა და ეს მონაზონი მივიყვანე ბატონ დეზალურ ელჩთან, რომელმაც მეტის მეტი გულკეთილობით მიიღო და საბაც დარწმუნდა, რომ რაც გაეგონა კოსტანტინეპოლში მყოფის საფრანგეთის ელჩის დიდებისა, სულ მართალი ყოფილაო. ყველაფერმა განაკვირვა იგი. მაგრამ უმეტესად გაუხარდა, როდესაც ეგოდენი, ჩვენი საბრალო ტყვე-ფრანგები, რომლებიც ელჩმა ისე კარგად მიიღო. მათმა დახსნამ ძრეულ გააოცა საბა, უფრო იმიტომ, რომ ზემო ქართლში, საუბედუროდ, ჩვეულებათ აქვსთ ერთმანერთი თათრებს მიჰყიდონ ხოლმე. ბატონმა დეზალურმა თავის პალატში ბინა მოგვცა და პირველ მარჯვე შემთხვევაშივე გამოგვისტუმრებს... ი. რიშარდ, მისიონერი, კოსტანტინეპოლით, 17 ნოემბერს 1713“ (1).

– 314 –

ისე სჩანს, საბასაც ვახტანგთან ერთად მიუღია საფრანგეთის მეფის ლუდოვიკე XIV-ის წერილი. ეს წერილი გვიჩვენებს, რომ საბა მრთელი საქართველოსაგან პატივცემული და ყველას საყვარელი ყოფილა, თვით მაშინაც კი, როდესაც მას კათოლიკობა მიღებული ჰქონია. ეგრეთვე ისიც ცხადია, რომ ამ დროს საქართველოს საკმაო დაახლოებული განწყობილება ჰქონია საფრანგეთთან.

რა მივიდნენ იგინი კოსტანტინეპოლიდან მარსელს, იქიდან რიშარდმა საფრანგეთის მეფის მინისტრს ტურსის ეს წიგნი მისწერა:

„მოწყალე ხელმწიფევ. მგზავრობამ ეგოდნად დამალა, რომ იძულებული გავხდი ერთ სხვა საიმედო პირის საშუალებით მომეწერა თქვენის დიდებულებისათვის და მეუწყებინა, რომ ამ თვის (იანვრის) 23 მოვედით მარსელს მე და წმიდა ბასილის წესის მონაზონი ბატონი საბა სულხანი, ბიძა საქართველოს მეფისა. ამას მოაქვს პასუხი იმ წერილებისა, რომელიც კეთილ ინება და მისწერა ხელმწიფემ და თქვენმა დიდებულებამ.

„ბატონმა არნუმ *) კეთილ ინება და ისეთის პატივით მიიღო, როგორათაც მოითხოვს ამისი ჩამომავლობა და ღირსება. იმანაც იმნაირივე პატივი სცა, როგორც კოსტანტინეპოლში ბატონმა დეზალურმა... იმედი მაქვს, რომ ბატონი არნუ თქვენს დიდებულებას უკვე აცნობებდა აქ ბატონ სულხან საბას მოსვლას და მის ნატვრას მეფის ნახვისას, რის გამო მარსელში ბევრხანს დარჩენა არ სუნდა. გარნა დიდათ მაფიქრებს მგზავრობისაგან მისი დაღალვა, მისი ხანში შესულობა, ზამთრის სუსხი და ეგრეთვე მომავალი დიდმარხვა, რომელიც კიდევაც დაწყებული იქმნება, ვიდრე თქვენი ბრძანება მოვიდოდეს. გარნა ისე მოვიქცევი, როგორც თვით ინებებს და ჩემის მხრით, რაც შემიძლია, სიფრთხილის ზომებს ვიხმარ, რათა გზაში ავად არ გახდეს.

„ვგონებ, თქვენს დიდებულებას ბატონი დეზალური აუწყებდა, რომ ამ ბატონს სამეგრელოდან წამოჰყვა ერთი მონაზონი, რომელმაც, თავისი პატრიარქის ბრძანებისამებრ, უნდა წაიყვანოს ფრანგი მისიონერები თავის ქვეყანაში; მათ პატრიარქი მისცემს სამ სახლს ერთს სამეგრელოში, ერთს აბაშიძებთან (იმერეთში) და მესამესაც აფხაზეთში, სადაც წარმართები არიან და მეზობლებადაც წარმართი ჩერქეზები ჰყავსთ. სამეგრელოში იმ პატრიარქთან 40 დღეს დავრჩი. ძრეულ კაი ხასიათის

და გონიერი კაცია, კათოლიკე სარწმუნოების სიყვარულით და ეგრეთვე ჩემის პატივის ცემით ბევრ გზის მეხვეწა, რათა მისთვის მომეყვანა მისიონერები. მეც მის მრავალგზის განმეორებულ ვედრებას უარი ვეღარ

*) ეს პირი მარსელის ქალაქის თავი უნდა იყოს.

– 315 –

ვუთხარი და ამიტომ ვიკისრე ეს მონდობილობა. მას რა ვაცნობე ეს ჩემი თანხმობა, მომანდო წამომეყვანა ხსენებული მონაზონი, რომელსაც ძალიან ენდობა და დიდი იმედიცა აქვს, რომ ამან შეისწავლოს ჩვენი ენა და შემდგომ ასწავლოს თავისი ენა იმ მისიონერებს, რომლებიც ამას წაჰყვებიან... ი. რიშარდი, მარსელით, 1 თებერვალი, 1714 წ.“. (1)

ამ დროს საბამაც მარსელიდან რომს მისწერა და თავისი საფრანგეთში მოსვლა აუწყა ამ ქართული წერილით:

„დიდსა და ღირსს უფალსა:

„ქ: დიდებულო. ვიცი რომ თქვენ ვერ მიცნობთ: მე თქუენის სამსახურის ღირსი, სულხან საბა ორბელიანი. წმიდისა ბასილის მონაზონ-თაგანი: – სიწმიდისა თქვენისა მოხსენებას ვიკადრებ; – თქვენს ღირსეულებას რომ პატრი კაფუჩინები ჩვენს ქვეყანას გამოეგზავნა, მათგან შევიტყე, თქუენ მართლის სარწმუნოების გამრავლებას დიად ცდილობთ ჩუენს ქუეყანას: – ამისთვის დიდად მადლს გარდვიხდი. და თქუენს სიწმიდეს თაყვანსა ვსცემ. სრულ ქართველიანად:

„რადგან მაღალსა და დიდად ქრისტიანს დიდებულს ფრანცისის მეფეს ჩვენის მეფისათვის წიგნი მოეწერა, მე მისის პასუხის მოსატანად საფრანგეთს წამოველ; მერმე ამისი ნდომა მაქვს, რომ უფროსად წმიდისა პაპის ფეკს კოცნა მეღირსოს; მაგათის ბრძანებით უფრო მრავალი პატრები გაიგზავნოს, რომ ჩუენს ქუეყანას მართალი სარწმუნოება გამრავლდეს: – იმისი უკეთესი ღონე ეს არის, რომ ფრანცისის დიდი მეფე ჩვენი მეფის მოხმარებას ეცადოს. რომ თავის უნდომლად აჯამშია: და ის თავის ქუეყანას მოვიდეს. მისი საქმე ვიცი გუნებით და სიყვარულით ახლოა ამ წმიდას რჯულზედა და მალე ის გაამრავლებს:

„ეს ვიცი თუ უფროსად წმიდა მამა ჩვენი თავის შვილს ფრანცისის მეფეს ტკბილად ასწავლის. და ფრანცისის მეფე მოინდომებს, ჩუენს მეფეს ეშველება. თუ ამ წყალობას გვიზამთ ჩუენთვის დიდი საქმე იქმნება. რომ მე მოვალე ვარ ქართველთათვის:

„ღირსი პატრი უმფროსი იაჯინთო. წმიდის ტერეზიას პატრების მთავარი: მარჩილიას დამხვდა. თავის მონასტერში დამაყენა და დიდად კელი შემიწყო: ჩუენგან რა სამსახური გაეწყო: მადლს მოვასხენებ: შევიტყე რომ თქუენი ღირსი ძმა ყოფილა: რადგან ასე კარგა დამხვდა ჩუენ წიგნი მას პატიოსანს მივეც. რომ თქუენს სანატრელს კელს მიერთვას: თქუენს ნეტარელს თავს ვეხვეწები. რომ უფროსად წმიდის პაპის შენდობა გვიშოვნოთ: და გვიბოძოთ: – 1714. მარტის: 11: საბას ბეჭედი “. (1) ამ წერილთანავე არის ლათინურად თარგმანიც.

– 316 –

ერთი კაფუცინი, სახელად მურმორო ვახტანგის მაგიერად, 19 თებერვალს 1714 წ., ისპაჰანიდგან სწერს საფრანგეთის მინისტრს, რომ თქვენ მიერ 28 ნოემბერს გამოგზავნილი წერილები ვახტანგმა მიიღო. ეს წერილები ამ პატრსვე უთარგმნია მისთვის. ვახტანგსაც იმ კაფუცინისთვისვე მიუხდვია მინისტრისათვის პასუხის მიწერა. სიფრთხილისათვის ვახტანგი არც ქართულად სწერს და არც თავის ხელს პასუხზე, რათა წერილი მის მტრებს სპარსელებს არ ჩავარდნოდათ ხელში და უარესად არ გადამტერებოდენ. ამიტომ მას აზრად ჰქონია გაეგზავნა ერთი საიმედო პირი, რომელსაც უშიშრად ყველა მისი სურვილი საფრანგეთის მთავრობისათვის უნდა შეეტყობინებინა. წიგნში სწერს აგრეთვე, რომ საქართველოში მყოფ კაფუცინებს რაც შემიძლია ერთგულობას არ ვაკლებ, ვეწევი და მომავალშიაც არ მოვაკლებ დახმარებასო.

ამის მსგავს და ამაზედ უფრო ვრცელ წერილს ესევე კაფუცინი კოსტანტინეპოლში მყოფ საფრანგეთის ელჩს დეზალურს სწერს ვახტანგისას, რომელიც დიდ მადლობას უხდის საბას კარგად მიღებისათვის; უცხადებს მისი წერილის მიღებას; ჰპირდება ვისმენ თქვენს რჩევას თუ ჩემის და თუ ჩემის შვილის ავადმყოფობის შესახებო; აცნობებს მიზეზს, თავის მაგიერად თუ რად აწერინებს კაფუცინს, ეგრეთვე საბასთვის გადასაცემად უგზავნის იტალიანურად დაწერილს ამ წიგნს:

„საბა სულხანს. დიდად საყვარელო ჩემო ბატონო ბიძავ, თქვენი გავლილ 28 ნოემბერს კოსტანტინეპოლიდან გამოგზავნილი წიგნი მივიღე 14 თებერვალს, დიდად გამახარა. მასთანვე ერთად მივიღე პატიოსანი წერილიც მათის უმაღლესობის საფრანგეთის იმპერატორის ელჩისა, რომელმაც დიდად დამავალა თუ იმ პატივით, რომელიც თქვენა გცათ და თუ თავის სათნოებანი და გულითადი რჩევით, რომელსაც მე მამლევს ბატონი რიშარდის პირით. იმას ისე მოვეპყრობოდი და დავავალედი, რომ თავის დღეში ვხსომებოდი, მაგრამ რა მექნა, რომ ჩემს მამულში არ ვიყავი. ახლა კი ვპირდება, რომ მომავალში, რაც შემიძლია, კარგად მოვეპყრა ყველა ფრანგულებს და მათ მეგობრებსაც, რომელთა თვისაც კი რასმე მთხოვენ. ჩემი დახმარება, იმედი მაქვს მალე ცოტა ხანში ნახონ, თვით ამ შემთხვევაშიაც, რომ სპარსეთის სამეფოში არსდება საფრანგეთის სამეფო კამპანია.

„დიდად შევწუხდი, როცა შევიტყე, რომ გზაში მეტად შეწუხებულხართ, მაგრამ ვნუგეშობ თქვენს მშვიდობით მისვლას საფრანგეთსა, სადაც, იმედი მაქვს, ნახოთ ამ ქვეყანაზე ყველაზე დიდი და ყველაზე გულ უხვი მეფე, ევროპის საუკეთესო აღყვავებული მთავრობა, ეგრეთვე ნახოთ რაც უფრო განსაკუთრებით ყურადსაღები აქვს მაგათ მეფე-

– 317 –

სა და მის სამთავროს ღირსს ერსა, რომელიც მორწმუნეა და დიდად მოწადინებულია იესო ქრისტეს, უფლისა ჩვენის, სარწმუნოების გასავრცელებლად. ყველა მისი თვისება ღირს ჰყოფს ამ ერს, რომ მთელმა ქვეყანამ ნახოს იგი. ხოლო მარტო მე ვარ აქამდე მოკლებული ნახვისა, მაგრამ ნუგეშად ის მაქვს, რომ ცოცხალი ვარ და ვიდრე ვიცოცხლებ, ეს იმედიც მექნება.

„ვერ ვბედავ და ჩემის ხელით ვერაფერსა გწერ, რადგან მეშინია ჩემის ძმის არტილერიის გენერალის იესესი, რომელიც, როგორც მუ-

დამ განდგომილი მტერი და ეშმაკი, ისე დამტრიალებს გარს, რათა ჩამ-
თქას; ამას ყველას შეიტყობთ თქვენის ძველის მეგობრის იოსებისაგან,
როდესაც ის საფრანგეთს მოვა. იმედი მაქვს ამ დიდ მარხვის შემდგომ
წამოვიდეს. პრიელ მეძნელება ამისი გამოშვება, რადგან მარტო ესაა,
რომელიც ყოველდღივ ჩემთან მოდის და მანუგეშებს, მაგრამ რა ვქნა,
სხვა ნაირად არ შემიძლია. ეს არი მიზეზი, რომ ჩემის ხელით არა გწერ.
აწ გთხოვ ილოცოთ ჩემთვის და ეგრეთვე ალოცოთ ის ყველა მონაზო-
ნებიც, რომლებსაც ამ თქვენის მგზავრობის დროს დაემეგობრებით. ვე-
ვედრები მოწყალე ღმერთს, რომ ინებოს და აღვისრულოს ყოველი
თქვენი კეთილი სურვილი და მოგანიჭოს ყველა ნაირი ბედნიერება.
დავითები მარად, როგორც აქამდე ვიყავი, ჩემი ყოვლად საყვარელ ბა-
ტონის ბიძის უმდაბლესი ძმის წული (ანუ დის წული). მეფის მაგიერ:
მათი ყოვლად მდაბალი, ერთგული, დიდად დავალებული და ერთგული
მონა, იოსეფ ფრეზერატი, ვერონეული, 20 თებერვალს, 1714.

„ბატონ სულხან საბას, საქართველოში წმიდა ივანე ნათლისმცემ-
ლის მონასტრის უფროსს წმიდა ბაზილის მონაზონებისას.“ (1).

საბა და რიშარდი მარსელიდგან მალე წავიდენ პარიზს. იქ მაშინვე
საბამ მინისტრს პონშარტრენს აუწყა თავისი მოსვლა ამ წერილით:

„ქ. ბატონო ბრძენო და მეცნიერო: ღმერთმან დიდი მეფე დაიცვას,
და შენ დღენი კეთილნი მოგცეს: მე სულხან საბა ორბელიანი ამ წიგნს
გწერ და ამას გაცნობებ, რომ თქვენის მაღალის მეფის ბრძანებითა, წყა-
ლობითა და ნიჭითა, აქ დიდ ქალაქს ფარიზს მოვედით და მეოთხე ვახ-
ტანგ *) ქართველთ მეფის პასუხები დიდებულთანაც და თქვენთანაც მო-
ვიტანე; როდესაც გინდათ, თქვენთან მოვალ და მადლსაც გარდვიხდი,
რომ ორნი პატიოსანი თქვენი მოსამსახურე მოგეგებინათ და ალერსები
და მოკითხვა შემოგეთვალათ და წამოგვიძღვენ და დაგვასადგურეს:

„ჩემთან უფალი მუსუ რუშარ მღვდელი არის რომ ქართლიდამ
ამან მომიყვანა. რა ვახტანგ ეს შეისწავლა, დიად გაეწყო. ამისთვის

---

*) ეს შეექვსე ვახტანგია და არა მეოთხე.

ეთქუა თავის პასუხები: რადგან ამან ყიზილბაშური-თათრული კარგად
იცის. ამის სიტყუას უკეთ შეიტყობ და ჩემსა ეს შეიტყობს და ჩემი
საქმე. და სანდომი რაც არის, ამან ყველა კაი იცის და თუ უბრძანებთ
ყუალკას ეს მოგახსენებს და გაგისინჯვებს:

„ბატონი თანდან დიდებული მარცილიას რომ არის, მისი დიდათ
მადლიერი ვართ. რომ საქართველოს საქმეები მუსუ რიშარით დაგვაწე-
რინა, და გაახლოთ: თუ აკლია რამე მზათა ვართ, და გავაკეთებთ: ამ
პატიოსნის დემარასი დიდათ მადლიერი ვართ, მრავალი გვამო გზაზედა:
აწე გუმართებს რომ თქვენ შემოგავედროთ: მარტს: 23, საბა სულხან.
(1714)“. (1).

საბას რომში კარდინალთან მიწერილმა წერილმა გასჭრა, რადგან
მოიპოვა პაპის შუამდგომლობა ვახტანგის შესაწევნლად, როგორც თი-
თონ სთხოვდა. ამისგამო კარდინალი მას შემდეგ წერილს სწერს:

„მამა სულხან საბას, წმიდა ბასილის მონაზონს, 17 აპრილს, 1714.

„გავლილი თვის 11-ის თქვენმა მოწერილმა წიგნმა დიდათ გამახა-
რა, რადგან ვსცანი მით თქვენი მისწრაფება გასავრცელებლად კათო-

ლიკე სარწმუნოებისა, რომელიც უკვე მიგილიათ და გინდათ განავრცელოთ იგი არა მარტო საქართველოში, არამედ მის გარეშე პროვინციებშიაც. ყოველივე ეს ვაუწყებ ბატონ კარდინალებს, რომლებიც დიდად გავედრებენ და მზდ არიან ყველა შემწეობა აღმოგიჩინონ თქვენის კეთილის სურვილის შესასრულებლად, ამიტომ აქ მოგელიან, რათა თქვენის პირით მოისმინონ ყველაფერი და იხმარონ ყველანაირი შესაფერი და საჭირო საშუალება ამ წმიდა აზრის განსახორციელებლად. აწ მათი უწმიდესობა პაპიცა, თქვენის თხოვნისამებრ, სთხოვს თავის უქრისტეიანეს მეფეს, რათა საქართველოს მეფეს შეეწიოს. პაპის წერილს ვუგზავნით პარიჟში მყოფ ნუნციოს, რათა მან თქვენ გარდმოგცესთ და თქვენის ხელით მიართვათ მათ ხელმწიფებას. მასთანვე ამავე ნუნციოს დაგავედრეთ თქვენ და თქვენი საქმე, ამიტომ იმედი გქონდესთ, რომ მაგ მთავრობის წინაშე დაგებმაროს ყოველნაირად. მასთანვე დიდად გამეხარდა, რომ როგორც თქვენ თვითონ იწერებით, ფეხშიშველ კარმელიტანების უფროსისაგან მიგილიათ ეგოდენი პატივი. ამნაირის ქცევით იმან აღასრულა თავისი მოვალეობა, რომელიცა ჰქონდა თქვენის ღირსების წინაშე. დასასრულ გთხოვ მომიხსენიოთ თქვენს ლოცვაში". (1).

აქვე მოვიყვანთ მეორე წერილს, რომელიც პროპაგანდამ მისწერა პარიზის ნუნციოს.

„მათ უმაღლესობას პარიზის ნუნციოს, 17 აპრილს, 1714.

„თქვენთან მოვა მამა სულხან საბა ორბელიანი, წმიდა ბაზილის მონაზონი, ნათესავი საქართველოს მეფისა და ძრიელ ერთგული კათო-

– 319 –

ლიკე. გამოუგზავნია სპარსეთის ყეინს *) მაგ მთავრობასთან და გამოუტანებია რამდენიმე წერილის პასუხი უქრისტეიანეს ხელმწიფესთან შესახებ

მისიონისა. მასთანვე ამავე ხელმწიფეს უნდა მოსთხოვოს თავისი უძლიერესი მფარველობა ხსენებული საქართველოს მეფისათვის, რომელიც სპარსეთის მეფის წინაშე არის დატყვევებული. რადგან ამ მეფეს ძრიელ მისწრაფება აქვს კათოლიკობისადმი და მისი განთავისუფლება დიდად შეეწევა მის სამთავროში კათოლიკე სარწმუნოების გამტკიცებას და გავრცელებას. ამიტომ პაპმა კეთილ ინება და დაავედრა უქრისტეიანეს ხელმწიფეს ამ მთავრის საქმე, როგორათაც თქვენ სცნობთ აქვე ჩადებულის პაპის წიგნისაგან, რომელსაც გადასცემთ ხსენებულ მონაზონს, ხოლო უკანასკნელი თვითონვე გარდასცემს ხელმწიფეს. თქვენ უსამზღვრო გულკეთილობას მივანდობ მიიღოთ ეგ მონაზონი პატივით, დაეხმაროთ ყველა ღონისძიებით მთავრობის წინაშე თავის საქმეებისათვის და აღმოუჩინოთ ყველა ნაირი თქვენი შემწეობა-მფარველობა. ერთი სიტყვით მაგას დიდად გავედრებთ პაპის და ამ წმიდა კრების მაგიერად. მარადის თქვენი“. (1)

პროპაგანდა იმავე ნაირად მესამე წიგნს სწერს პატრი რიშარდს, დიდად აქებს მის მეცადინეობას, მეტადრე სამეგრელოს მისიონის შესახებ და დიდ მადლობას უხდის ყველა იმ შემწეობისათვის, რომელსაც აგებს საბას.

როგორც აქამდე ვნახეთ, რომი მუდამ მზათ იყო საქართველოსთვის შემწეობა აღმოეჩინა; ამიტომ რაც შეეძლო არაფერს ზოგავდა. ევროპაში საბა ორბელიანის მოსვლით პაპს ერთხელ კიდევ მიეცა შე-

მთხვევა საქართველოსათვის სიკეთე ეყო და საბას წერილი საკმაო შეიქმნა, რომ საქართველოს მეფისა და მისის გამოგზავნილის კაცის სურვილი აღესრულებინა და საჭირო დახმარება აღმოეჩინა. მაგალითი არ ვიცით, რომ პაპი აღმოსავლეთის სხვა რომელსამე ქვეყანას ასე ხალისით შესწოდეს, როგორც საქართველოს შეეწია. თითქმის ყველა საუკუნეში ვხედავთ რომისა და საქართველოს შორის ასეთს გულითადად კავშირს და მეგობრულ განწყობილებას.

პაპის წერილი, რომელიც პარიზს საბა სულხანს გაუგზავნა მეფე ლუდოვიკე მეთოთხმეტესათვის გადასაცემად, შემდეგია:

„ქრისტეს მიერ ჩვენს საყვარელს შვილს ლუდოვიკეს, ფრანგთა უქრისტიანეს მეფეს, პაპი კლემენტე XI.

---

*) აქ შევდგომავ, რადგან საბას კი არა, რიშარდს ჰქონდა რაღაც მინდობილება შაჰისგან შესახებ ვაჭრობისა. აქ უნდა დაესახელებინათ სპარსეთში მყოფი ვახტანგი და არა ყეინი.

– 320 –

„ქრისტეს მიერ ჩვენო ფრიად საყვარელო შვილო, მშვიდობა. მთელმა საქრისტიანომ უწყის თუ მუდამ როგორ მზად ხართ, სადაც კი კათოლიკე სარწმუნოების დასაცველად და გასავრცელებლად მოითხოვბის თქვენი გავლენა. ხშირად გვიქია და დაგვივედრებია ესეთი თქვენი წარჩინებული და ძველებური თვისება. ამიტომ სრულიად ეჭვი არა გვაქვს, რომ აღსწრაფებით და სიამოვნებით თქვენის ძრიელის მფარველობის ქვეშ მიიღოთ და თქვენი შემწეობა აღმოუჩინოთ საქართველოს მეფეს, რომელიც ამ ჟამად სპარსეთის მეფის მიერ დატყვევებულია. როგორათაც ვსცანით, თუ ეს მეფე თავის სამშობლოში დაბრუნდა თავისუფლად, ცხადად აღმოუჩენს თავის გულკეთილობას კათოლიკებს და გულმოდგინებით მათ ყველანაირად შეეწევა და დიდი იმედიცა გვაქვს, რომ იქ კათოლიკე სარწმუნოება, ღვთის შემწეობით, აღორძინდეს და დღითიდღე წარემატოს. ამას დაწვრილებით სცნობთ წმიდა ბასილის წესის მონაზონის, ჩვენის საყვარელის შვილის, საბა სულხან ორბელიანისგან, რომელიც ნათესავია საქართველოს მეფისა და რომელიც გადმოგცემს ამ წერილს. აღვზნებული ღვთიურის სასოებით, მდაბლად და დიდის ვედრებით მოითხოვს თქვენს სამეფო მფარველობას. აწ დიდად ვევედრებით თქვენს ხელმწიფებას, რომ ჩვეულებრივის სახიერებით მოუსმინოთ მას და აღმოუჩინოთ ყოველგვარი შემწეობა ხსენებული მეფის გასათავისუფლებლად. ჭეშმარიტად ეს საქმე დიდად ღირსია თქვენის წარჩინებულის გულმხურვალებისა; ამით ჩვენ მეტად გვასიამოვნებთ და ღმერთიც გადღეგრძელებსთ, ყველაზედ უმეტესად გაგაბედნიერებსთ აქ და შემდგომ მოგაგებსთ საუკუნო სასყიდელსა, რადგან ეს საქმე განსაკუთრებით შეეხება ღვთის დიდების საქმეს. აწ, ქრისტეს მიერ ფრიად საყვარელო შვილო, ჩვენის მწყემსბერძვის სიყვარულის ნიშნად სიამოვნებით განიჭებთ მოციქულებრივ კურთხევას. რომით, 13 აპრილი, 1714“ (1)

ამ წერილის მიღებამდი საბამ პირველად ნახა საფრანგეთის მეფე აპრილში. სამწუხაროდ, ამის შესახებ დაწვრილებით ცნობებს ვერაფერს შევხვდით. პარიზის ნუნციო, 14 მაისისა 1714 წ. რომში სწერს, რომ მან გადასცა საბას პაპის წიგნი და ყოველივე დახმარება აღუთქვა; აცნობებს, რომ საბა წინათვე მასთან ყოფილა და ამასაც მისთვის გა-

დუხდია დარბაზობა; ეგრეთვე აუწყებს, რომ ამ წიგნის გამო საბა მეორედ კიდევ ნახავს მეფეს და მალე წავა რომშიო.

მეფისათვის გადასაცემად საბამ წარადგინა ერთი ვრცელი დაწერილი მოხსენება. ამ მოხსენების პირი ქართულად არ არის, მარტო ფრანგულია, პატრი რიშარდის დაწერილი. ამის გამო ჩვენ ფრანგულადაც მოვიყვანთ აქვე.

– 321 –

„საქართველოს მეფე ვახტანგი ისპაჰანშია და საქართველოს ერთიანად გამაჰმადიანება მოელის და დიდ განსაცდელშია. თუ დაბრუნდა თავის სამთავროში, ქართველები არა მარტო ქრისტიანედ დარჩებიან, არამედ კიდევ შეერთდებიან კათოლიკე ეკლესიას თავიანთი მეფის მაგალითისამებრ, რომელიც საამისოდ მზად არის და რომელმაც აღთქვა, რომ მობრუნდება თავის სამშობლოში თუ არა, კათოლიკობა მიიღოს, რადგან იგი ამ თავის უბედურობას აწერს იმას, რომ აქამდე შეაყოვნა კათოლიკობის მიღება. მეფე ამას გარდა ფიქრობს ყოველი დახმარება აღმოუჩინოს მისიონერებს, რათა მოაქციონ მთელი ჩერქეზეთი, რომელიც საქართველოს საზღვარზეა და საიდანაც თავისი მეუღლე მოიყვანა.

„რადგან ვუწყვი, რომ საფრანგეთის დიდი იმპერატორი იმიტომ უჩენს თავის მფარველობას სარწმუნოებისათვის დევნულ მეფეებს, რათა განჰვინოს მთელ ქვეყანაზე ის სარწმუნოება, რომელსაც თვით ეგოდენის გულმხურვალეებით აღიარებს, ამიტომ მეც ვუჩვენებ მას, თუ რაოდენად ადვილია კათოლიკედ მოქცევა მთელის ოცდაოთხის პროვინციისა, რომლებიც სავსე არიან ერთთ და ეგრეთვე ბევრს მეზობელ სამთავროებსაც, რომლებიც წარმართობას მისცემიან.

„აი, მხოლოდ ამ ერის ცხოვნების გამოა, რომ მე ვიკისრე ეს დიდი მგზავრობა, მოველ და ვემხობი ეკლესიის პირმშო შვილის ფერხთა წინაშე. იმედი მაქვს, ამ წერილმა წადილსა გვწიოს და დაავალოთ ყეინს, რათა თქვენის ბრძანების აღსასრულებლად ვახტანგი საქართველოში გამოგზავნოს. უკეთუ შეჰპირდებით საჩუქარს სპარსეთის დიდებულთ, მაშინ ამ დაპირების გამო ყეინს დაავალებენ, რომ მალე აღასრულოს.

„ამნაირის საშუალებით ვერავინ გაიგებს, თუ რა დახმარების აღმოჩენა ეწადა თქვენს იმპერატორობას; ხოლო ამის ასრულებას მიანდობთ თქვენს მიერ არჩეულ პირს. სპარსეთში ჩვეულებად აქვსთ ხოლმე, რომ, რომელსამე საქმის შესასრულებლად, ჯერ შეჰპირდებიან მარტო წერილით და არაფერს მისცემენ, ვიდრე საქმეს ბოლომდე არ ასრულებენ. ამიტომ სპარსეთის გავლენიან პირთ ჯერ არაფერი უნდა მიეცესთ, ვიდრე ვახტანგი თავის სამეფოში არ დაბრუნდება უვნებლად.

„დავსახელოთ თუ რა გვარი დახმარება იქმნება საჭირო. საჭიროა 300,000 ეკიუ და კიდევ კმარა. მაგრამ საქართველოს მეფემ რა ჰქმნა ისეთი, რომ ღირსი გახდეს ამ წყალობისა? ეს ერთი ქრისტიანე მეფეა და, იმის საბუთად, რომ ისიც ღირსია დახმარებისა, ასახელებს ბევრს მეფეებს და მთავრებს, რომელთაც სხვა და სხვა უბედურების დროს შეეწია და კვალად ეწევა ეგოდენის დიდებით მათი უქრისტიანესი ხელ-

– 322 –

მწიფება. გარდა ამისა, ეს მეფე დიდათ ნატრობს თავის ერის ცხონებისათვის გულწრფელად მიჰბადოს კეთილ მაგალითს უავგუსტოესის და მეტად გულუხვის ხელმწიფისას, რომელსაც სთხოვს შემწეობას, ხოლო ვერ მიბადავს, უკეთუ მისი ძლიერი მფარველობა არ ექმნა.

„გარდა ამ წყალობისა, რომელსაც ვახტანგისათვის ვსთხოვ საფრანგეთის უძლიერეს იმპერატორს, კვალად მინდა მოვახსენო მას ყოვლად მდაბალი სათხოვარი სამეგრელოს პატრიარქისა. ამ ეპისკოპოსს მე ძრიელ დიდი ხანია ვიცნობ სათნო კაცად; როცა მის პროვინციაში გამოვიარე, დიდის ვედრებით მევედრა, რათა რვა ანუ ათი მისიონერი ვსთხოვო მათ ხელწიფებას, რომელიც ცნობილია მთელს აღმოსავლეთში ყველა მისიონერების მფარველად და შემწედ.

„ამ პატრიარქის აზრი ეს არის, რომ შეუერთდეს წმიდა საყდარსა და მისიონერებთან ერთად ეცადოს აფხაზების მოქცევას. იმის საბუთად, რომ ყოველსავე ამას გულწრფელად მთხოვდა, თან გამომატანა მონაზონი დავით, რომელსაც იგი უზომოდ ენდობა, ამან უნდა მოუყვანოს მას მისიონერები, რომლებსაც გამოგზავნასაც მოელის მათის ხელმწიფობის გულკეთილობისაგან... ინებოს და მოწყალების თვალთ გადახედოს ეგოდენ გაჭირვებულ პროვინციებს. მას ადვილად შეუძლია ამათგანს ზოგს გააცნოს ჭეშმარიტი ღმერთი და ზოგიც ეკკლესიის მორჩილი გახადოს.

„ამ აზრის განსახორციელებლად ყველაზედ მეტად ბუნებრივი და შეგვიძლია ვსთქვათ, ერთად ერთი საშუალება ის არის, რომ ვახტანგი დაბრუნდეს თავის სამეფოში. რადგან მას იჭერენ ისპაჰანში სპარსეთის მოწინავე პირნი, რომელთაც ყეინი თავის ნებაზე დაჰყავსო და აგონებენ, თუ თავისი სარგებლობა უნდა, არ გაუშვას ვახტანგი საქართველოში. ამიტომ საჭიროა იმ პირთა გულის მოგება, რის ქმნაც შეიძლება საჩუქრებით. ხოლო ამ საჩუქრების მიცემა ვახტანგს არ შეუძლია თუ იმიტომ, რომ ცოტა ხანია, რაც მეფობს და თუ იმიტომ, დიდი ხარჯი მოუვიდა.

„თავისი გულმოდგინებისა და სახიერების გავლენით თუ აწ ინებებს ყოვლად ქრისტიანე ხელმწიფე და შეეწევა ამ მეფეს, საუკეთესო საშუალება ამისი სისრულეში მოყვანისათვის ის არის, რომ ინებოს და ერთი თავისი საიმედო პირი გაგზავნოს და მასვე გაატანოს ვახტანგისათვის საჭირო ნივთიერი შემწეობა, რათა იმან შეიძლოს სპარსელთ მოწინავე პირთა გულის მოგება; ეგრეთვე სპარსეთის მეფეს ერთი წიგნი მისწეროს და სთხოვოს, რომ მან უბრძანოს საქართველოს მართველებს, რათა ფრანგებს, რომლებიც იქ გაატარებენ თავიანთ საქონელს სპარსეთში წასაღებად, შიში არაფრისა ჰქონდესთ“. (1)

რაც შეეხებოდა სამეგრელოში მისიონერების გაგზავნას, საფრანგეთის მთავრობა დაჰპირდა, რომ როგორც პაპი დაადგენდა, ის ყველაფერს შეასრულებდა, მაგრამ თხოვნა კი ფულით დახმარებისა, ვგონებთ, ვეღარ აუსრულა. ამასთანავე არის კვალად ერთი სხვა ვრცელი მოხსენება, საბას ნალაპარაკების თანახმად შედგენილი და დაწერილია იმავე დროს, ესე იგი 25 აპრილს 1714. დამწერის სახელი არა სჩანს. მოხსენება შეეხება საქართველოს მისიონს და ფრანგთა ვაჭრობის საქმეს სა-

ქართველოსა და სპარსეთში. ჩვენ მოვიყვანთ მარტო მისიონის შესახებ ნაწილს:

„... როგორც სჩანს, სულხან საბას საქართველოში გავლენა აქვს ხალხსა და მეფის სასახლეზე. ეგრეთვე ეტყობა, რომ დიდი სასოება აქვს კათოლიკე სარწმუნოებისა და უნდა მიაღებინოს ეს სარწმუნოება თავის ქვეყნის მთელს ერს, რომელიც რომისგან განყრილიაო. თვითონ 22 წელიწადია, რაც კათოლიკობა მიიღო და შემდგომ გახდა მონაზონი, რათა უფრო თავისუფლად იღვაწოს შეერთებისათვის, ამიტომაც იმ სიშორიდან მოვიდა საფრანგეთს, რომ მოიპოვოს მისიონერები. სამეგრელოს პატრიარქი, რომელიც იმავე დროს პატრიარქია აფხაზეთისა, იმერლებისა და გურულებისა, რომელნიც სულ სხვადასხვა ხალხნი არიან, ამავე აზრით მას მიემხრო. ამ პატრიარქს უნდა ჯერ თვითონ შეისწავლოს კათოლიკობა და შემდგომ რომის ეკკლესიას შეუერთოს ყველა ეს ქვეყნები. ისინი ამბობენ, რომ საქართველოს მეფე ვახტანგ ძრიელ ნატრობს მიიღოს კათოლიკობა და ამ ნაირად თვითვე მისცეს მაგალითი ყველა იმ თავის ქვეშევრდომებს, რომლებიც კიდეც დარჩენია. გარდა ამისა ეს მეფე თავის მეუღლის საშუალებით დაკავშირებულია სამ მთავართან, რომლებიც განაგებენ ჩერქეზეთს და რომლებიც ძმები არიან: ამის გამო შემდეგში ადვილი იქმნება მოქცევა ამათი ქვეშევრდომებისა, რომლებსაც ვრცელი და მიუდგომელი ადგილი უკავიათ კავკასიონის მთების იქითა მხარეს. ღრმად დასაჯერი და მოსალოდნელია ამ ერთა შექმნა. მით უფრო ადვილი შეიქნეს, რომ პატიოსანნი, მშვიდნი, ზრდილნი, უცხოების ძრიელ პატივის მცემელნი და შემწყნარებელნი არიან; სწორედ არც ერთ სარწმუნოებას არ ადგანან: ზოგნი ქრისტიანედ უწოდებენ თავიანთ თავს და ზოგნიც მაჰმადიანად. ხოლო არც ერთმა და არც მეორემ იცის, თუ რა არის ის სარწმუნოება, რომელსაც ვითომ თვითონ აღიარებს. შეიძლება ითქვას, რომ ნელნელა იგოდენი ერი მოაქციოს კაცმა, რაოდენიც საფრანგეთშია. ეს საქმე ძრიელ ადვილია, ამიტომ ყურადღებელი არ უნდა დარჩეს. ამის დასაწყობად და სისრულეში მოსაყვანად საჭიროა მხოლოდ საკმაო რიცხვი კარგად გამორჩეულის მისიონერებისა, რომელთაც სხვა

არაფერი უნდა ეძიონ, თუ არ თავიანთი მისიონის კარგად აღსრულება. თქმა არ უნდა, რომ მარტო ეს მიზანი ჭეშმარიტად ღირსია მეფის დიდებისა, მისის გულმოდგინებისა და მხურვალებისა...“ (1)

ეს მოხსენებაც კარგ ცნობებს გვამლევს. ამ წერილის მოწმობით საბას კათოლიკობა უნდა მიეღო 1692 წ. ხოლო ჩვენ ზემოდ ვნახეთ, რომ იგი გაკათოლიკებულია 1687 წ. გიორგი მეფესთან ერთად. ზემოს ვახტანგის მიერ გაგზავნილ იტალიანურ წიგნში ვნახეთ, რომ საბა მონაზონად აღკვეცის შემდგომ წმიდა ივანე ნათლის მცემელის მონასტრის წინამძღვარი გამხდარა. ეს საბუთი საკმაოდ გვიმტკიცებს, იმ დროს ხსენებულის მონასტრის მონაზონებიც კათოლიკენი უნდა ყოფილიყვნენ, რადგან წარმოუდგენელია, ერთ და იმავე ალაგს უფროსი კათოლიკე იყოს და მისნი ქვეშევრდომნი კი არა. ეს უფრო ადვილად დასარწმუნებელი იქმნება, თუ მხედველობაში ვიქონიებთ საბას დიდ გავლენას მთელს საქართველოზე და მის დიდ მოწადინებას კათოლიკობის გასავრცელებლად, როგორათაც საბუთები გვიჩვენებს. ამ საბუთების ძალით

ისიც შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ იმ დროებში ქართველ კათოლიკენი ბევრნი უნდა ყოფილიყვნენ.

სამეგრელოს კათალიკოსისას ზედ მიწევნით ვერაფერს ვიტყვით, რადგან ამ საბუთებს გარდა მის შესახებ სხვა ცნობები არა გვაქვს. ხოლო აქ მოყვანილი ქალაქებიდან საკმაოდ სჩანს მისი დიდი სურვილი კათოლიკობის მიღებისა და გავრცელებისა. აგრეთვე შეგვიძლია დავსძინოთ, რომ მისი ასეთი სურვილი კათოლიკობისათვის სამეგრელოში უნაყოფოდ არ უნდა დარჩენილიყო.

ჩვენ აღარ გამოვუდგებით შემოტანას სხვა მოხსენებისას, რომელიც შეეხება ამავე საგნებს და რომელიც ეკუთვნის საბას და ეგრეთვე სხვა პირებსაც. ხოლო მოვიხსენიებთ, რომ მისიონერები იმ დროს სპარსეთიდან ვახტანგის შესახებ სწერენ და იტყობინებიან, რომ ვახტანგს საფრანგეთიდან წერილების მიღების შემდგომ სპარსელები უფრო მკაცრად ეპყრობიან, და ძალას ატანენ გამაჰმადიანდესო, მაგრამ იგი მტკიცედ არის სარწმუნოებაზეო; ეგრეთვე აუწყებენ საქართველოს დიდ არეულობას.

საბამ რა მიიღო პაპის წერილი, მეორედ ენახულა საფრანგეთის მეფეს მაისის თვეში და ეს წერილი გადასცა. ამ შემთხვევაში საბას შესხმა უთქვამს მეფისათვისა ეს მარტო ფრანგულად არის. სჩანს რომ მეფის წინიშე პატრი რიშარდს საბას გამოთქმული სიტყვა ფრანგულად გადაუცია. რადგან ეს ვრცელი არ არის, სრულიად მოვიყვანოთ აქ.

„პატივი გვაქვს მოვართვათ თქვენს ხელმწიფებას წერილი, რომელიც ჩვენმა წმიდა პაპმა კეთილ ინება და გამოგზავნა საქართველოს

– 325 –

მეფის ვახტანგის სასარგებლოდ. მათი უწმიდესობა ამითი ჩვენ ძვირფას შემთხვევას გვაძლევს, რათა მეორე გზის წარვსდგეთ თქვენის მეფობის ტახტის წინაშე, რაის ნებაც კეთილ ინებეთ და გვიბოძეთ. ამ თქვენის მოწყალების განმეორება საკმაოა ჩვენს დასავალებლად, რათა მარადის გამოუთქმელის სიამოვნებით მოვიგონოთ ეს ჩვენი მგზავრობა, კიდევ რომ ღვთის ნებით სხვა აღარც ერთი სასარგებლო ნაყოფი მოჰყვეს.

„რა დიდი ბედნიერებაა აწ ჩვენთვის განვაცხადოთ, რომ ღირსი გავხდით დავსწრებოდით და გვეხილა ყოველივე ის, რაც სხვებს შორიდან აკვირვებს და აოცებს, ვინაიდან ჩვენის თვალით ვიხილეთ თქვენს უავგუსტოეს ხელმწიფებაში არა მარტო სოლომონის სიბრძნე და დიდება, არამედ დავითის სარწმუნოება და სასოებაც.

„დიდებულო მეფეო, სწორედ ამ სასოებით არის, რომ თქვენი ხელმწიფება შეიქმნა მეფეთა შემწე და სარწმუნოების მფარველი თვით იმ დაშორებულ ადგილებშიაც, როგორც არის ჩვენი ქვეყანა“. (1).

მეფის მეორეჯერ ნახვის შემდგომ საბა დიდ ხანს აღარ დარჩენილა საფრანგეთში, ივნისის პირველ რიცხვებში წავიდა რომს. მინისტრმა პონშანტრმა კარდინალთან გაატანა ერთი წერილი, რომელიც დაწერილია 1714 წ. მაისის 30. ამ წიგნში მინისტრი იხსენიებს საბას საფრანგეთში მისვლას და მეფის წინაშე წარდგომას. ეგრეთვე აუწყებს მეფის გარდაწყვეტილებას, რომ მზად არის აღასრულოს ყველა, რასაც პაპი დაადგენს საქართველოში მისიონერების გაგზავნის შესახებო. მასთანვე ავედრებს კარდინალს, რათა საბა განსაკუთრებულის პატივით მიიღოს. როდესაც საბა რომს მოვიდა, პაპმა, კარდინალებმა და ეგრეთვე

რომელმაც თავადობამ დიდის პატივით მიიღეს. ამას თვითონაც იხსენიებს ამ წერილში, რომელიც მისწერა მინისტრს:

„ქ. დიდისა და მადლის მეფის საყვარელო და გულითადო მისანდობელო, და ხუაშადის შეენახა უფროს ვეზირო, ბატონო მუსუ პანშანტრან, სულხან საბა ორბელიან. გიხანოდენ:

„ღვთის მადლითა და მადლის მეფის ბედნიერებითა, მეფის კატარლით, ცხრა ივლისს *), მშვიდობით მოვედით რომს თქვენი პატიოსანი წიგნები კარდნელს **) მისინიორ ლატრიმულს, და კარდნელს მისინორ საკრიპანტის მივართვით: რომელიც თქვენი ვედრება ეწერა, ნამეტნავად გაისარჯნენ, და სიკეთე მოიჭირვეს, და კარგად დაგვხდნენ. ერთს კაის ადგილს დაგვაყენეს:

„რადგან მტკიცე ქრისტიანის მეფის გამოგზავნილი ვიყავით წმიდა პაპმა მამაშვილურის თუალით და გულით შეგვიტკბო: მუსუ რიშარს

---

*) ერთ სხვა საბუთში ივლისის ათია მოხსენებული.

**) უნდა იყოს: კარდინალს.

რაც დააბარა თავის შვილ მეფესთან ჩვენის საქმისა, ეს მოგახსენებს: მუსუ რიშარიც მეფის ბრძანებითა და წმიდა პაპის ბრძანებით მანდეთ წამოვიდა: ჩვენც ამის მოიმედნე ვართ, როგორათაც თქუენის მართლის პირისაგან ჩუენის საქმის გარიგების პირობა გვიბრძანეთ, ისიები ისე გავვითათო: ჩვენც დღე და ღამე თქუენი მლოცავი ვართ. და თქუენის შვილისა რომ ღმერთმან დიდი დღე მოგცეს. კვ: ივლის დაიწერა: სულხან საბა. (1714)“. (1).

პატრი რიშარდი, რომელმაც რომს ჩაიყვანა საბა, მეფემ მალე დაიბარა საფრანგეთში, რადგან ამ დროს სპარსეთიდან პარიზს მიდიოდა ელჩი, რომელსაც პატრი რიშარდი კარგად იცნობდა. პაპმა ამავე თარიღით რიშარდს გაატანა მეორე წიგნი ლუდოვიკე მეფესთან ვახტანგის დასახსნელად. ამ წერილში პაპი დიდათ ევედრება, რომ გაბედული და სწრაფი შემწეობა აღმოუჩინოს ვახტანგის დასახსნელად. ამის სისრულეში მალე მოსაყვანად უჩვენებს ვახტანგის სიმტკიცეს სარწმუნოებაში, რადგან გამაჰმადიანებაზე არ თანხმდებაო; ეგრეთვე უთვალისწინებს ყოველ იმ სიკეთეს, რომელიც მოელის კათოლიკე სარწმუნოებას ვახტანგის დაბრუნებით.

სამწუხაროდ დაწვრილებით ცნობები ვერ ვიპოვეთ საბას დარჩენისა რომში, სადაც ორი თვე გაატარა. არც ის ვიცით, თუ რავდენგზის ინახულა პაპმა. რომიდან წასვლის დროს პაპმა მეფე ვახტანგთან ეს წერილი გაატანა:

„ბრწყინვალე და უძლიერეს ვახტანგს, აზიელ ივერიის მეფეს.

„კლემენტე XI. ბრწყინვალე და უძლეველო მეფევ, მშვიდობა და ღვთის მადლის ნათელი, არ შეგვიძლია სიტყვით გამოვაცხადოთ, თუ რაოდნად გაგვახარა ამ წარჩინებულ ქალაქში მოსვლით ჩვენმა საყვარელმა შვილმა, საბა სულხან წმიდა ბასილის მონაზონმა და თქვენმა ნათესავმა. ბევრი რამ გვიამბო ისეთი, რაც მაგ მხარეში კათოლიკე სარწმუნოების წარმატებას ხელს შეუწყობს. რა ვსცანით თქვენი დატყვევება სპარსეთის მთავრობისაგან, ძრიელ შევსწუხდით, ვინაიდგან თქვენი ძლიერი და განუწყვეტელი დახმარება კათოლიკე სარწმუნოებას დიდად

შეეწევა. ამიტომ ჩვენც არაფერი დავზოგეთ, ყოველი ღონე ვიღონეთ, რათა თქვენ გელირსოსთ მალე განთავისუფლება და თქვენს სამთავროში მობრუნება, ვითარცა ამას ვრცლად მოგახსენებს ეს ხსენებული მონაზონი. აწ უფლისა მიერ მამობრივის სიყვარულით შეგაგულიანებთ, რათა ყოველი შეწუხება და სატანჯველი, რომელიც ხშირად შეგვემთხვევა ამ ცრემლის ხევში, მოთმინებითა და მხნედ იტვირთოთ და ამნაირად მაგ შეწუხებისგან გამოიღებთ ნაყოფს. თუმცა კარგად ვუწყით, რომ თქვენ არ გჭირიათ გამხნეება, რათა, მსგავსად თქვენ წინაპართა, კათოლიკე

– 327 –

სარწმუნოება, მისი აღმსარებელნი და მისი მოძღვარნი დაიფაროთ და შეეწიოთ მათ: გარნა, რადგან ეს ჩვენის მწყემსებრივის ვალდებულობის უმთავრესი საზრუნველია, ამიტომ სულ არ დავდუმდებით, არამედ დიდად დაგავედრებთ და გთხოვთ, რაც თქვენის ნებით ჰყოფთ მათ სასარგებლოდ, ინებეთ მისი ქმნა ჩვენგამო, რათა უფრო გულმოდგინებით იყოს. ვინაიდან ვსცანიით, რომ თქვენი ხელმწიფება დიდათ მოწადინებული

ყოფილა კათოლიკე ეკკლესიასთან შეერთებას და აღთქმაც დაუდვია, ამის გამო ჩვენც გირჩევთ რათა დაუყოვნებლად აღასრულოთ ეგ თქვენი სასარგებლო და საჭირო სურვილი, რომ მით მიაგოთ ღმერთს რაც აღუთქვით. უკეთუ ეს აღასრულოთ, თქვენის სულის საუკუნო ცხოვრება უზრუნველ ჰყოთ; ეგრეთვე ჩვენც თქვენდამი მამობრივის სიყვარულის გამოცხადება არ შევსწყვიტოთ და რითაც კი შეგვიძლია, ყოველთვის შეგეწიოთ. აწ სიმდაბლით ვევედრებით ღმერთსა, რომლის ხელთ არიან გულნი მეფეთანი, რათა სრულ ჰყოს თქვენში ის საქმე, რომელიც დაიწყო, განამტკიცოს და დიდხანს უვნებლად გაცოცხლოს და მოგანიჭოს ცხოვრების ყოველგვარი ბედნიერება. რომით, 17 აგვისტოს 1714⁴. (1).

სანამ საბა რომიდგან წავიდოდა, პროპაგანდამ 1714, ივლისს 25, მინისტრს პონშანტრანს დიდის მადლობის წერილი მისწერა საბას მფარველობისათვის და თანაც აუწყა, რომ პაპმა საბა დიდის პატივით მიიღო და უჩვენა მას უზომო მამობრივი სიყვარული და გულუხვობაო. ეგრეთვე დაჰპირდა, როდესაც გადაწყდება მისიონერების გაეზავნის საქმე სამეგრელოში, მაშინვე გაცნობებთო. ამავე წერილში მოხსენებულ იყო საფრანგეთში, რომ საბა კვალად უნდა მიბრუნებულიყო საფრანგეთში, რათა მეფისათვის განეახლებინა ვახტანგის გამოხსნისათვის თხოვნა. მაგრამ

სხვა წერილიდან ვიცით, რომ საბა აღარ მიბრუნებულა საფრანგეთში. ამის რომში ყოფნის დროს ჯერ გადაწყვეტილი არ იყო, თუ რომელი მისიონერები უნდა გაეზავნათ სამეგრელოში; მაგრამ შეჰპირდენ კი უეჭველად გამოგზავნიოთ. ტფილისის მისიონისათვის კი პროპაგანდამ მაშინ-

ვე იშოვნა 12 კაფუცინი. სიფრთხილისათვის ისინი სამგზავროდ ორად განიყვნენ. ექვსი გაემგზავრა ვენეციიდან 14 დეკემბერს, 1714, ხოლო ექვსი წავიდა ლივორნიდან 4 თებერვალს, 1715.

სამწუხაროდ რომში ვერაფერი ვპოვეთ საბას იქ ყოფნისა, ხოლო ფლორენციის არხივებში კი ცოტა რასმე შევხვდით მის იმ ქალაქში მისვლის შესახებ. გრანდუკა კოზიმო მესამეს დროის არხივებში მოხსენებულია: „ხუთშაფათ დილით 13 სექტემბერს, 1714, წინაღამით, რო-

მიდან ფლორენციაში მოვიდა ბასილიანი მონაზონი სულხან საბა ორბელი, საქართველოს ერთი თავადთაგანი. დააყენეს იგი წმიდა სამების მონასტერში, სადაც გრანდუკა დიდის პატივით მოეპყრო. ეს უკვე გა-

– 328 –

კათოლიკეზებული იყო; ამას ჰყავდა ორი მეუღლე; უკანასკნელი გარდაიცვალა კათოლიკედ. *) თვითონაც ამ დროს 62 წლისა იყო. ამ ქართველი თავადის თხოვნით ახადეს ფარდა 18 სექტემბერს, ხარების ღვთისმშობლის ხატს, რასაც დიდი ხალხი დაესწრო. 20 სექტემბერს 1714, ხუთშაფათ დილით ხსენებული საბა ორბელი ბასილიანი მონაზონი თავისი მისიონერებით აზიაში დასაბრუნებლად წავიდა მეტად კმაყოფილი გრანდუკასა და ფლორენციის ქალაქისგან". (1). საბას გრანდუკასთვის ერთი მოხსენება წარუდგენია. ეს ჩვენ ვერ ვიპოვო.

ხოლო თოსკანის მისიონერების არხიპოს მოხსენებაში უფრო დაწვრილებით ცნობას ვპოვებთ ამის შესახებ: „1714 წ. ივლისის 10, ზღვით მოვიდა რომს საქართველოს მეფის ბიძა, რომელიც პაპმა, კარდინალებმა და თავადებმა დიდის პატივით მიიღეს; კარდინალებმა და თავადებმა მას ძრიელ ბევრი საჩუქრები მიართვეს; ეგრეთვე პაპისაგანაც მიიღო ერთი დიდი ოქროს მედალი, სხვა და სხვა საჩუქარი და მასთანვე საკმაო ფულიც საქართველოში დაბრუნების გზის ხარჯად, რადგან ეხლა გადარიბებულა იმისგამო, რომ ხსენებულ საქართველოს მეფეს, მის დისწულს, სულთანმა (Gran Turco) სამთავრო ჩამოართვა და ახლა დატყვევებულია. რომს იმიტომ მოვიდა, რათა პაპისაგან დასხვა მთავრებისაგან შემწეობა მოიპოვოს თავის დისწულის დასახსნელად, 28 აგვისტოს მიწვეულ იქმნა უცხოელთათვის გამართულ ნადიმზედ, საცათვით პაპი ემსახურებოდა, რისგამო ამ მთავარმა მეტად კეთილი მაგალითი მიიღო. – 11 სექტემბერს მოვიდა ფლორენციაში, ჩამოხდა წმიდა ლუიჯის სასტუმროში, მაგრამ, გრანდუკას ბრძანებით, ორი ეტლით წაიყვანეს წმიდა სამების სასახლეში, სადაც მშვენიერად მოწყობილია ყველაფერი ამისთანა სტუმრებისათვის. ეს 60 წლისა არის (1), მაღალი ტანისა, მხნე და ძრიელის აგებულობისა, მშვენიერი სახე აქვს და თეთრ-მოწითლო ფერი; ერთ მტკაველზე მეტი გრძელი წვერი აქვს, რომელიც დიდად უხდება. ბერძნების სარწმუნოებისა იყო, მაგრამ 20 წელიწადზე მეტია, რაც კათოლიკობა მიიღო საქართველოში მყოფ ჩვენი პატრების საშუალებით, განსაკუთრებით პატრი სილიბისტრე და პატრი ანჯელოს შემწეობით. ქართულის და თათრულის მეტი სხვა ენა არ იცის. ამიტომ მოითხოვა და რომში გაუგზავნეს ხსენებული პატრი სილიბისტრე (რომელიც კარგა ხანია საქართველოდან დაბრუნებულიყო), რომელმაც ქართული ძრიელ კარგად იცის. იგი თან ახლდა მოენედ და სხვა საჭიროების დროს (რადგან რიშარდი მას განშორდა 25 ივლისს). ამისგამო ის პატრი თან მოჰყვა ფლორენციაში. – აქ გრანდუკა მიჰყვა

---

* ეს უნდა მომხდარიყო 1709-1712 წლებში.

– 329 –

პაპის მაგალითს და, რაოდნადაც შეეძლო, კარგად მოეპყრო და დიდი პატივი სცა, რადგან არა მარტო თავის ეტლს აძლევდა ქალაქში სასია-

რულოდ და შესანიშნავს სუფრას უშლიდა, არამედ ძრიელ შვენიერი საჩუქრებიც უთავაზა. – კაფუცინმა პატრებმაც მიჰბამეს და გამოუცხადეს თავიანთი სიყვარული და პატივი, რაოდენათაც კი თავიანთი სიგლახაკე ნებას აძლევდათ, რადგან რომის პროვინციალს თავი გაუცნობებია, ამიტომ მონთუგის მონასტრის უფროსმა 17 სექტემბერს მონასტერში სადილად მიიწვია მისის მხლებელი პირებითურთ, ვინც კი იყო, ერთი მღვდელი, ერთი თავისი ბაზილიანი მონაზონი და ერთიც თავისი მოსამსახურე მოიყვანეს ექვს ცხენიანი ეტლშით. დილით აღსარება სთქვა და წირვაზედ ეზიარა დიდის სასოებით; ამ დროს დიდი კეთილი მაგალითი მისცა იქ დამსწრეთ. რაოდენათაც კი შესაძლებელი იყო კაი სუფრა გაუწყვეს; რისაც დიდი კმაყოფილი დარჩა. სადამოზე გრანდუკამ ექვს ცხენიანი ეტლი გამოგზავნა და წააყვანინა სადგომში. მეორე დღეს აქ მოვიდა პატრი ანჯელო, რომელიც მას იცნობდა საქართველში. მაშინვე ერთ სხვა მისიონერთან ერთად მივიდა მის სანახავად, რაც ძრიელ გაეხარდა საბას, რადგან ამ პატრმაც ქართული იცოდა; ეს ორივე თავისთან დაიჭირა სადილად და ძრიელ შინაურად შეექცნენ. 20 სექტემბერს თავის მხლებლებით წავიდა ფლორენციიდან მათის ხელმწიფობის საგანგებო ნავით. პატრი ანჯელო ლივორნამდე გაჰყვა. ხოლო მეორე მისიონერი კი თან წაიყვანა სიჩილიამდე“.

საბას სიჩილიაში მოგზაურობისა არაფერი ვიცით. მხოლოდ მოგვეპოვება ეს წერილი, რომელიც მინისტრს მისწერა საბამ პარიზში:

„დიდათ ბრძენო და პატიოსანო, უფროსო ვეზირო ფრანცისის მეფისაო, მუსუ პონშანტრან: ქ. ვიცი რომ დავაკელი. თქვენ რომ მიბძანეთ. „სადაც მიხვიდე შენი ამბავი მომწერე“: რომიდგან მოგწერე, რომელიც წმიდა პაპმა ჩვენზედ წყალობა ქნა; რომელიც დიდმა მეფემ მისწერა ჩვენის გულისათვის, კიდევ ნამეტნავი წყალობა გვიყო.

„რომიდამ წამოსვლის უკან, წმიდის პაპის ხარჯით ის ქვეყნები გამოვიარეთ, და ფლორენციაში მოვედით: რა გრანდუკამ ჩვენი პიტივი დიდის მეფისგან, და წმიდა რომის პაპისგან შეიტყო, მაშინვე კარგად დაგვაყენა, კაი პატივითა, კარგა დაგვხვდა. იქ ყოფაშიაც, და გზაზე მამულშიაც სრულობით მისი ხარჯი იყო. კაის ჯელის შეწყობით მოგვეპყრა.

„ალიკორნას თქვენი კუნძული (კონსოლი) მუსუ დემალია დაგვხვდა. იმან მოინდომა რომ სახლში დამდგარვიყავით, მაგრამ გრანდუკასგან ბრძანება იყო ჩვენ რომ მონასტერში უნდა დამდგარვიყავით. და მისთვის ვერ დავდექით: კუნძული მალ-მალ მოვიდის. გვიალერსის: და

– 330 –

აჯამის ქუეყნის ამბები ჩამოვარდა. ასე იცოდა სპარსეთის საქმე, იქ გაზდილი მეგონა. დიად მიამა მისი ასეთი ცოდნა. იმ ქუეყანას კაი გასაგზავნია. პირველად ეს კუნძულო და იმ ქუეყნის საკადრისი.

„მე მაგას არ მოგახსენებ რომ თქვენს დიდ ჭკუას დავეცილო საქმესა. მაგრამ მე, რაც მოხსენება მართებს, მოგახსენებ, რომ ფრანცისები ჩემთვის დიდად საყვარელნი არიან.

„ალიკორნიდამ წამოსული, პილერმოს მოვედით: იქ თქვენი კუნძულო მრავალს გაისაჯა. სხვა არავინ გვინახამს: იქიდამ მისიონას მივედით: აქაური კუნძულო თუ არ დაგვხდომოდა, არ ვიცით სად უნდა დამდგარვიყავით: იმან თვითონ წამიყვანა წმიდის ბასილის ჩუენის მო-

ნასტერში დამაყენა. ყოველ დღეს თავის ეტლს გამოგზივნის: ყოველ დღე მოვიდის, გვიალერსის: ეს ბატონები ყველა, თქუენის გულისათვის, კარგა გვეპყრობოდნენ. ამისათვის მოგწერ რომ იმათ წყალობა უყოთ.

„გეხვეწები რომ მოციქულები მალე გამოგზავნოთ. რომ კოსტანტინეპოლს მოვიყვანო. ამ ზამთარ აქ მოვასვენო: ვიცი ჩუენის საქმისათვის დიდად მომჭირნე ბრძანდებით. და ამას მოველი უფრო თავს გამოიღეთო, რომ ჩემი მეფე და ჩუენი ქუეყანა შენი მოვალე შეიქმნენ: და მე ნიადაგ შენი მლოცველი ვიყო:

„დაიწერა ოკდომბერს: 26: (1714) სულხან საბა ორბელიანი მოგახსენებ“. (1).

ისე ჰგავს, საბას დიდ ხანს არ დაუყვია სიჩილიაში, მალე წასულა კოსტანტინეპოლს. იქ რა მივიდა, ეს წერილი გამოუგზავნა მინისტრს:

„მუსუ პონშარტრან: მაღალის მეფის გულითადო ვეზირო და საყვარელო მოსანდობელო.

„მერმე ღთის მაღლითა. და თქუენის ბძანების შეწევნითა: ით: იანვარს კოსტანტინეპოლს მშვიდობით მივედით. მალთოდამე: ბატონმა ელჩმა ერთს სახლში დაგვაყენა კაის პატივით, ჳელის შეწყობით, როგორც უწინ ვიყავით. ისრე ეხლა გაგვირიგა. აქ ვახტანგ მეფის, და ჩემ ძმების წიგნები დამხვდა მონაწერი: ვახტანგს ივნისის თვეში მოეწერა. და აჯამთ ქრისტეს სარწმუნოებისათვის. დიად შეუწყუხებიათ. მაგრამ მიხარიან რომ მაგრა დგარა, და რამდენიც შეაწუხონ. უფრო გამაგრდება:

„ჩემთან ეს მოუწერია „ჩემი იმედი, ღთის გარდა, არა არი რაო. და შენ იცი ჩემს საქმეზე რასაც გაირჯებიო. და დიდი მეფის შეწევნას და შველის მაყურებელი ვარო“: თქუენ ხომ მრავალს გაისაჯენით'. მაგრამ ამას გეხვეწები კიდევ უფრო გაისაჯოთ. რაც დიდმა მეფემ თავის უტყუარი პირით წყალობა მიბძანა, მისი მომლოდინე ვარ:.

– 331 –

„თქუენ მიბძანეთ „წადი, კოსტანტინეპოლს დაჯდეგო. ჩვენც ელჩს მივსწერთო. რომ, იქ რაც ვახტანგს ერგებოდეს ის ქნათო: „და აქ ამა ელჩს ბრძანება არა მოსვლიარა:

„ჩემს ძმებს ხვეწნა მოუწერია ჩემი მისვლისა, ჩემი ქუეყანა აშლილა, ყულას უნდა მალე მივიდე. მაგრამ თუ მეფის წყალობა და ან ეგ მოციქულები არ მოვლენ, მე ვერ წავალ: ჩემი საქმე და ჩემის ქუეყნისა გამიშვია. და უწინ უნდა მაგ მოციქულების საქმე ვინაღვლო, მერმე ჩემს თემს წავიდე: ჩემის ქუეყნის აშლას, თქუენ ნურას დაიხედავთ, მაგ მოციქულების საქმე არას დამარცხნებს: თუ ამ თათრებსა და შავ ზღვას მოვრჩით, იქით ღთით, მოციქულების საქმე არა დაშავდება რა: ჩემი აქ ყოფნა გრძლად არ ვარგა მისთვის, რომ ვინ იცის, თუ ჩემი რამ ითქუა, და საჯაროდ გამოვიდა, მრავალი საქმე წახდება:

„ჩემი საქმე და ჩემის ქვეყნისა ყველა თქუენს საფარველს შემომიგდია, და შენ იცი.

„ერთს ამას გეხვეწები, მალთიდამ, რომ წამოგვიყვანა თქუენის ბრძანებითა, ან ეს ელჩი რასაც ჩუენზე ირჯება, მე მმართვეს ამისათვის ღთის წინაშე ვილოცო, სხვა არა შემიძლიარა. ეგება თქუენს წყალობას გარეთ არ დარჩნენ თქუენი მოსამსახურე სულხან საბა, 18 თებერ-

ვალს 1715“. (1).

შემდგომ აპრილის შვიდს ერთი ამისი მსგავსი წერილი კიდევ მისწერა. ამ წერილში აუწყებს, რომ კოსტანტინეპოლში მყოფს ელჩს მისთვის ხომალდში ნავი მიუგებებია; ოსმალებს მისთვის მტრობა დაუწყებიათ, მაგრამ ელჩის მფარველობით ვერაფერი უქმნიათ: ეგრეთვე აუწყებს ვახტანგის უმცროსი ძმის, გამაჰმადიანებულ იესეს, საქართველოში მოსვლას და ბაქარის და მისი მომხრეების შეხიზვნას კავკასიის მთებში; მასთანვე ეუბნება, რომ ამ ახალი ბატონის მოსვლა საქართველოში კათოლიკეებისათვის კარგი არ არისო და სთხოვს საჩქარო შემწეობას. ამ წიგნთან არის კვალად ერთი ფრანგული წერილი საქართველოს ამბების შესახებ, რაც კოსტანტინეპოლში საქართველოდამ მიღებული საბას სხვა და სხვა წიგნებიდან გამოუკრეფიათ და მინისტრისათვის გაუგზავნიათ.

დომინიკე დელლა როქა კოსტანტინეპოლიდან პარიზში სწერს პატრი რიშარდს 2 აპრილს 1715, და სთხოვს, რომ ეცადოს მალე დააბოლოებინოს საბასათვის შეპირებული საქმე, რადგან ძმები და საქართველოს მოწინავე პირნი, დიდი საჭიროების გამო, საჩქაროთ იბარებენ, რათა საჭირო რჩევა-დარიგება მისცესო.

რომმა მალე დანიშნა სამეგრელოში გასაგზავნი პატრები. ეს ახალი მისიონი მიანდო პარიზში მყოფ სამისიონო კონგრეგაციას, რომელსაც

– 332 –

უნდა გაეგზავნა სამეგრელოში და მის გარეშე პროვინციებში იმდენი მღვდელი, რავდენიც კი საჭირო იქნებოდა. საფრანგეთის მეფემაც, თავისი შეპირების თანახმად, თავს იდო იქ მისიონერების შენახვის ყველა ხარჯი. პირველ ხანად ამისათვის გადასდო წელიწადში ათასი სკუდი. პაპმაც საბას და სამეგრელოს კათალიკოსს აცნობა მისიონერების დანიშვნა და დიდად დააავედრა მათ, რათა ყველანაირი შემწეობა აღმოეჩინათ კათოლიკე სარწმუნოების გასავრცელებლად. საბას ეს წიგნი გაუგზავნა:

„ჩვენს საყვარელს შვილს, წმიდა ბასილის წესის მონაზონს უფროსს, საქართველოს თავადს სულხან საბას, პაპი კლემენტე XI.

საყვარელო შვილო მონაზონო, მშვიდობა და მოციქულებრივი კურთხევა, თანახმად შენის ნატვრისა და თხოვნისა, გადავსწყვიტეთ გამოგზავნოთ ამ მოკლე ხანში მოციქულებრივი მისიონერები მაგ მხარეს. თუმცა დიდად დარწმუნებული ვართ შენს მხურვალეზაზე, რომლისაც მრავალნაირი და წარჩინებული ნიშნები გვიჩვენე ამ ბრწყინვალე ქალაქში ყოფნის დროს და მზათ ხარ შეეწიო; მაინც კი კვალად და კვალად დიდის თხოვნით დაგავედრებთ მათ, რათა შენი გულკეთილობის ნაყოფი უჩვენო და შენი ძრიელი მფარველობა არ მოაკლო. უწყოდე, რომ ჩვენთვის მეტად სათნო საყოფელი იქმნება და ბევრს გვასიამოვნებ ყველა იმ სამსახურით, რასაც შენის გულკეთილობით და პატიოსნებით მიაგებ მათ, რომ შეიძლონ ყველა თავიანთი მოციქულებრივი სამსახურის აღსრულება. როდესაც შემთხვევა მოგვეცემა, კიდევ გამოგიცხადებთ ჩვენს მადლობას. აწ დაუცხრომელად ვევედრები მოწყალე ღმერთსა, რათა ნაყოფიერ ჰყოს ამ მისიონის წმიდა მოღვაწეობა და შენც წარგიმატოს ზეციერი მადლი და მასთანვე მოგანიჭოს ყოველი ბედნიერება. ჩვენი მამობრივის სიყვარულის ნიშნად განიჭებთ მოციქულებრივ კურ-

თხევას. რომით, მაისისა, 1715“. (1).

ამსთან ერთად პაპს კათოლიკოსისათვის ეს მოუწერია:

„პატივცემულს ჩვენს ძმასა სამეგრელოს პატრიარქს, პაპი კლემენტე XI.

„პატივცემულო ძმაო, მშვიდობა და ღვთის მადლის ნათელი.

„ვინაიდან ჩვენის მწყემსებრივის ვალდებულობის გამო, მოვალე ვართ მამობრივი მზრუნველობა ვიქონიოთ მთელის ქვეყნის ყველა ქრისტიანებისათვის, ამიტომ სხვას არას ვნატრობთ, მის უმეტეს, რომ ყველა თვითეული მათგანი შეუდგეს ჭეშმარიტს საუკუნო ცხოვრების გზას. აწ აქედან შეგიძლიათ იგულისხმოთ, თუ როგორ გულმოდგინედ გევედრებით, რათა მოციქულებრივი მისიონერები, რომლებიც ამ მოკლე დროში მანდეთ უნდა გამოეგზავნოთ, გულკეთილად დაიფაროთ და

– 333 –

თქვენის მფარველობით შეეწიოთ მათ კეთილისთვის შრომას. ვითარცა დაგვარწმუნეს, თქვენს პატიოსნებასა და სიმართლის მოყვარეობაზედ, რომ მზად ხართ ყველა უხვად მიანიჭოთ, ამიტომ დიდად ვიმედოვნებთ, როდესაც მათ აღმოუჩნეთ თქვენს უხვს შემწეობას, მაშინ ამითი ჰყოფთ თქვენის ვალდებულობის ღირსეულ საქმეს, ჩვენთვისაც მეტად სასიამოვნო და სათნო საყოფელი იქმნება ეგა და ეგრეთვე თქვენდამი მონდობილის ერისათვისაც შეიქმნება ფრიად სასარგებლო. აწ მხურვალედ ვევედრებით ყოვლის სიკეთის მომნიჭებელ უფალსა, რათა თქვენს ძმობას მიჰმადლოს ყოველი ბედნიერება და ჰყოს თვისის მოწყალებით, რომ სანთელი ფერხთა შენთა იყოს სიტყვა შენი და ნათელი ადგილთა შენთა. რომით. 7 მაისისა, 1715“. (2).

საბამ კოსტანტინეპოლიდან, როგორც მინისტრს სწერდა საქართველოს ამბავს, ისე რომშიც აცნობებდა ყველაფერსა; გარნა მისი იქიდან მიწერილი წერილები ვერ ვიპოვეთ. პროპაგანდა კოსტანტინეპოლში მას პასუხად სწერს:

„ბატონ სულხან საბას, 30 ივლისი, 1715.

„ამ წმიდა კრებას ძრიელ ესამოვნა თქვენი მშვიდობით მისვლა მაგ ქალაქში, ეგრეთვე რა სცნო თქვენი ეგრედ კარგად მიღება და მოპყრობა უქრისტიანისის მეფის ელჩის მიერ, კარდინალებმა და მეც თქვენთან ერთად განვიხარეთ მაგ ამბითა. თქვენი მშვიდობის ამბავი ვაუწყე პაპსაც. მანაც განიხარა და გამოაცხადა განსაკუთრებული მამობრივი სიყვარული და პატივი, რომელიც აქვს თქვენდამი. ეგრეთვე პაპი და კარდინალები ძრიელ შესწუხდენ, როცა გაიგეს, რომ საქართველოს მეფის ვახტანგის ძმას მთავრობა ხელში ჩაუგდია და ამით ვახტანგის საქმე აურ-დაურევია; გარნა იმედია, რომ სპარსეთის მეფის წინაშე უქრისტიანისი ხელმწიფის გავლენიანი შუამდგომლობით, გარემოება შეიცვალოს და ეგ ქვეყანა ჩაჰბარდეს თავის კანონიერს მთავარს.

„ხოლო მისი, რომ კაფუცინების უფროსმა საქართველოში გაგზავნა ესეთ უხერხო დროს ეგრედ მრავალი მისიონერი ერთად, იგი ღირსია შებრალებისა, რადგან მოიქცა ამნაირად იმ აზრით, რომ სასწრაფოდ და გულმოდგინეთ აღესრულებინა თავისი მოვალეობა მისიონერების საჩქაროდ გაგზავნისა. თქვენი წასვლა ეგრეთ მოულოდნელი შემთხვევის გამო რომ არ შეგულიანებულიყო, მაშინ ამნაირი მოქცევისა-

თვის ღირსი იქნებოდა ქებისა. აწ მისიონერებს დიდად დავავედრებ თქვენს მფარველობას, რათა თქვენის შემწეობით შეიძლონ მოტანა იმ უდიდესი ნაყოფისა, რომელსაც მოველით მათის შრომისაგან. დავშთები თქვენი სამსახურის მონატრე“. (1).

– 334 –

საბა კოსტანტინეპოლში დიდის მოლოდინებით უცდიდა სამეგრელოში წასაყვან მისიონერებს, რომელთა გაგზავნის და შენახვის ხარჯი საფრანგეთის მთავრობამ იკისრა. ეგრეთვე ხსენებული პატრი ივანე რიშარდი დაინიშნა საფრანგეთის საგანგებო ელჩად სპარსეთის მთავრობის წინაშე ვახტანგის გასანთავისუფლებლად და აგრეთვე სხვა საქმეების გამო. მაგრამ სანამ სპარსეთში წავიდოდა და მისიონერებიც სამეგრელოში გაიგზავნებოდნენ, საფრანგეთის მეფე, ლუდოვიკე მეოთხემეტე გარდაიცვალა. ამ დროს საფრანგეთის საქმეებიც აირ-დაირია და მისი მდგომარეობა შესანიშნავად შეიცვალა. რადგან სპარსეთში ელჩის და სამეგრელოში მისიონის გაგზავნის საქმე მარტო გადაწყვეტილი იყო და დაწყებული კი არ იყო მეფე ლუდოვიკეს სიცოცხლის დროს, საფრანგეთის მთავრობამ, სხვა და სხვა გარემოების გამო, სრულებით ყურადღება აღარ მიაქცია და ყოველივე დაპირებად დარჩა. საბამაც რა ნახა, იქ მოცდით აღარაფერს გახდებოდა, დაღონებული წამოვიდა საქართველოს. არა სჩანს, შემდგომ საქართველოში საფრანგეთიდან გაიგზავნენ მისიონერები თუ არა.

ვიდრე საბა მობრუნდებოდა საქართველოში, აქ კათოლიკობის საქმე კარგად მიდიოდა. სპარსეთში მყოფი საფრანგეთის კონსული გარდაწინე, რა აუწყებს მინისტრს სპარსეთისა და საქართველოს გარემოებას ვაჭრობის შესახებ, 8 ივლისს 1715 წ., კათოლიკობისათვის სწერს: „ტფილისში ექვსი იტალიანელი კაფუცინია. საკმაოდ ჰყავთ კათოლიკები ქართველ ბატონთაგანი. იქაური ეპისკოპოსები და მონაზონები განგებ სწავლობენ, რათა შეიძლონ მათთან ბჭობა დოგმატიკურ საგნებში. ესე ნელ-ნელა ეცნობებიან ჭეშმარიტებას. გორში მარტო ოთხი კაფუცინია, რომელნიც გართულნი არიან გაწვრთნან და ჭეშმარიტ სარწმუნოებაში დაიკვან რავდენიმე თავადი, ანუ საქართველოს პატარა მთავრები და მათი მრავალი ყმა“. (1).

რა მობრუნდა საბა სულხან ორბელიანი, ახლად მოყვანილ 12 კაფუცინთან ერთად დაიწყო გულმოდგინედ ქადაგება და კათოლიკობის გავრცელება საქართველოში. რადგან მეტად გავლენიანი პირი იყო, მისმა ქადაგებამ დიდი გავლენა იქონია ხალხზე და იმდროს ბევრმაც მიიღო კათოლიკობა. ამის შემწეობით კათოლიკობა მალე გაძლიერდა. რა ნახეს კათოლიკების მტრებმა – სომხებმა, ძრიელ განრისხდნენ. ამათ ცოტა თუ ბევრად მხარი დაუჭირეს ზოგიერთმა იმ ქართველმაც, რომლებიც საბას მოწინააღმდეგე იყვნენ და მისი ასეთი საქციელი სრულებით არ მოსწონდათ. ასეთის გარემოებით განმხნევებულმა სომხებმა დაუწყეს საშინელი დევნა კათოლიკებსა და კაფუცინებს, ისე რომ მიაყენეს ყველანაირი უბედურობა, რომლისა მსგავსი მანამდე სრულიად არ გა-

– 335 –

გონილიყო. იმ დევნულობაში ქართველებს მონაწილეობა არ მიუღიათ

საჯაროდ; მაგრამ წინააღმდეგ თავიანთი ჩვეულებისა, დათანხმებულან და, როგორც უწინ, არ დაუშლიათ. ამის შესახებ გვაქვს ერთი წერილი, რომელიც იტალიაში თავიანთ უფროსისათვის მიუწერია თავრიზიდან ერთს საქართველოდან წასულს კაფუცინს. ეს წერილი მთლად მოგვყავს.

„ამ ქვეყნის ამბავი საკმაოდ სატირალია. გავლილის წლის სექტემბერში, ჩვენი ტფილისის მისიონი, ეგოდნად შვენიერი და დიდებული ღვთისა და კაცის წინაშე, სომხების სიბრაზით თუ სულ არ გაოხრდა, უკანასკნელ მდგომარეობაში ჩაყენებულა. ღვთისა და რომის საყდრისაგან გამდგარნი არ დაკმაყოფილდენ ჩვენის მონასტრის საფუძვლიანათ დაქცევას, იმ მონასტრისა, რომელსაც ჰყავდა 13 მონაზონი, არამედ მისცვივდენ ეკლესიასაც. რაკი ის დღე ვერ დააყენეს, როგორც სახლსა და შენობა მაგარი იყო, ბევრს ადგილს ცეცხლი წაუკიდეს და გამოსწვეს; მერმე გაუჭირვებლად შევიდენ შიგ; რადგან ამ დროს ორი პატრის მეტი არ იყო; შიგ შესულთა ტრაპეზი ერთიან დაანგრის, ყველა ხატები ნაკუწ-ნაკუწად დასჭრეს, ჯვრები და ჯვარცმები დაამტვრიეს; ერთმა უბოროტესმა ამოიძრო ხმალი და შემოუქნია ერთს შვენიერს და დიდად ძლიერს ღვთის მშობლის ხატსა, მაგრამ (დახე სასწაულს) სანამ ხატს მოხვდებოდა, ხმალი შუაზე გადატყდა. რა ნახა ეს ბოროტმა და გაშმაგებულმა სომეხმა, ნაცვლად შენანებისა, უფრო გაკერპდა, აიღო ერთი დიდი დანა და მით ბევრს ადგილს დასჭრა წმიდა ღვთის მშობლის ხატი. ამითი არ დასრულდა მათი ურიული სიბრაზე. ამ სომხების შეიძლება ვსთქვათ, რომ ურიებზედ უარესნი არიან. შემდგომ ღვთის დედის შეურაცხყოფისა, მიესიგნენ მის ძესა, ხანჯლით გამოგლიჯეს ტაკუკის კარები, გამოიღეს წმიდა ზიარების კოლოფი, რომელიც ხანჯლით ორად გაჩეხეს და წმიდა ზიარება მიწაზედ მოაბნიეს და დაიწყეს ზედ ხტუნვა და მღერა. ზოგმაც წირვის შესამოსი ჩაიცვა და ისე დაიწყო თამაში, მათი ფეხქემ ქელა და დაფხრეწა და ამნაირად იქცეოდნენ, ვიდრე კარგად დაილალებოდენ. შემდგომ რა უღმრთოებაც ვერ უყვეს ცოცხლებს, ის მიაყენეს მკვდრებს; შევიდენ აკლდამაში, სადაც თუთხმეტი დღის დასაფლავებული იყო ერთი ჩვენი პატრი, უფროსად ნამყოფი. უღმრთოდ და უწყალოდ გაუპატიურება მრავალი მიაყენეს და გამოსვლის შემდგომ შიგ გამოანწყვდიეს ერთი ძალი, რათა დამშეულს შეეჭამა ეს მკვდარი პატრი. მეტს აღარ გავაგრძელებ ამის აღწერას, რათა უმეტესი ზიზღი არ მოგგვაროთ. ახლა ჩვენი საბრალო პატრები დარჩნენ უმონასტროდ და უეკკლესიოდ, დგანან ერთ პატარა სახლში. მანდეთ და რომში ნამყოფ ბატონ საბაზე განრისხებულ ქარ-

თველებს თუმცა ასეთი მკრეხელობა და უდროო დევნულება არ ჩაუდენიათ, მაგრამ კი წააქეხეს სომხები და ჩაადენინეს.

„ეს ბატონები (სომხები) თაყვანს სცემენ წმიდა ზიარებას და შემდგომ მას კი ფეხით ქელენ, პატივს სცემენ წმიდა ხატებს და შემდგომ მათ ფხრეწენ; პატივს სცემენ ეკლესიას და შიგ კი მკრეხელობას ჰყოფენ და ანგრევენ. ასეთია სარწმუნოება ამ სქიზმატიკის-მწვალებელის სომხებისა. ასეთი უწყალობის ქმნა არ შეეძლოთ, ქართველებს რომ ნება არ მიეცათ. აწ ნახეთ, თუ მართალი არ არის, რომ საბრალო მისიონერები დასჯილი არიან მხეცებში. თუმცა კაცი ღვთის მტრები-

საგან ამაზედ მეტს არაფერს უნდა მოელოდეს, მაგრამ დიდად სამწუხაროა საბრალო მონოზნისათვის, როცა ხედავს წმიდა ზიარების ფეხით თელვას, წმიდა ხატების აოხრებას მათგან, რომლებსაც თავიანთი თავი ქრისტიანად მოაქვს და ურწმუნო უღმრთოები კი არიან. თავიანთ თავს იტალიაში ეგოდენი ზიარება ვსჭამეთო. არ ვიცი ეს სასჯელი ღმერთმა მოგვივლინა ჩემი უღირსობის გამო, თუ იმიტომ, რომ მწუხარებისაგან მომკვდარვიყავი, იქ რომ ვყოფილიყავი და მენახა ასეთი მკრეხელობის მოქმედება წინაღმდეგ წმიდა ზიარებისა და ღვთისმშობლის; განა მე უკვე ტფილისიდგან წამოსული ვიყავი ერთი თვის წინედ, რადგან თავრიზს დამიბარეს ერთის ჩვენი ფრანგის პატრის გამო, რომელსაც ამხანაგი მოჰკდომოდა და, თითონაც, რადგან სნეული იყო, შიშობდა საიდუმლოების მიუღებლად არ მომკვდარიყო. ამიტომ არ დავსწრებივარ იმ სატირალ ტრაგედიას, რომელიც უყვეს ღმერთსა და რომის ეკლესიას სქიზმატიკის მწვალებელმა სომხებმა. ამ უღმერთოების მოსაქმედებლად იგინი აღძრეს მათმა უბედურმა პატრიარქმა და ერთმა სომხის ეპისკოპოსმა, რომელმაც სწავლა რომში მიიღო. აქაური სხვა ამბავი არ არის რა მის მეტი, რომ ჰგონია წრეულაც ჟამი ისევ გაჩნდეს, როგორც ამ ხუთი წლის წინეთ იყო. თავრიზი 8 აპრილს, 1718, მორჩილი მონა პატრი ანჯელო პოპიელი“ (1).

ამ მეტად გასაოცარსა და ყველასგან გასაკიცხს ფაქტს არ წარმოვადგენდით, უკეთუ ამ დროისა სხვა საბუთი არ გვქონოდა. საკვირველია, ბაქარ მეფემ ასეთი ბარბაროსული მოქმედება როგორ მიუშვა, ვინაიდგან დიდი პატივისცემა ჰქონდა საბა ორბელიანისა. გარნა პროპაგანდის ერთი წერილიდგან სჩანს, რომ მეფე წინააღმდეგი ყოფილა ამ დევნულობის ატეხისა, ხოლო ვერ მოუხერხებია და ვერ შეუჩერებია გაცოფებული მდევენელები.

ეს სამწუხარო ამბავი რომში საჩქაროდ მისწერეს მისიონერებმა. ცოტა ხნის შემდგომ იქ წავიდა კაფუცინი პატრი ანტონი რომაელი),

– 337 –

ერთი საბასთან მოსული თორმეტთაგანი. იმანაც წარადგინა ვრცელი მოხსენება საქართველოს მისიონისა და დევნულობისათვის. რომში წარდგენილი ქალაქდები, ხსენებულ დევნულების შესახებ სრულიად ეთანხმება აქ მოყვანილ წერილს. ყველანი ერთპირად მოწმობენ სომხების მიერ ჩადენილს უღმრთოებას, და ქართველებს იმაში სდებენ ბრალს, რომ, როგორც სხვა დროებში, ისე ახლა, პატრებს შემწეობა არ აღმოუჩინეს და მიუშვეს სომხები ასეთი უსამართლობის საქმნელად. ამ წერილებში მოხსენებულია ისიც, რომ პატრები გალახეს და ყველაფერი ჩამოართვესო. ამ უწყალო დევნულების ამტეხად ასახელებენ ექმიაწინის პატრიარქსა და მის ვიკარიოსს მინას ვართაფეტს.

ამ დევნულობის ამბავი ვგონებ, თვით საბას კონსტანტინეპოლს საფრანგეთის საელჩოშიაც მიუწერია, რადგან პროპაგანდა საბას მიერ გაცნობილ პირს სწერს პასუხად ამ წიგნს:

„ბატონ დომინიკე დელ როკას, 15 ოქტომბერს, 1718.

„აქ უკვე შეტყობილი იყო ამბავი, თქვენ რომ მოიწერეთ 23 მაისს, და გავლილ ივლისში, იმ უწყალო დევნულებისა, რომელიც ატეხეს სომხების პატრიარქმა და მისმა ვიკარიმ წინააღმდეგ ტფილისის მისიონერებისა და კათოლიკებისა საქართველოში. ამ ამბავმა მეტად შე-

აწუხა წმიდა კრება და პაპიც. ახლავე მივმართავთ იმ ყველა საშუალებათა, რომლებიც უფრო შესაფერი იქმნებიან ამ საჭიროებისათვის და ვეცდებით, რომ დავასჯევინოთ დამნაშავენი და გადავახდევინოთ ყველა ზარალი, რაც კი უყვეს მისიონს.

„პირიქით მეტის მეტად სასიამოვნოდ დაურჩა ამ წმიდა კრებას თქვენი მიწერილი ამბავი მისი, რომ ბატონ სულხან საბას, ბევრი შეწუხებისა და შეურაცხყოფის შემდგომ, იქაური მეფის შემწეობით დაუწყნარებია შფოთი, რომელიც აუტეხეს კათოლიკე სარწმუნოების მტკიცედ აღსრულების გამო“. (1).

რომიდან მაშინვე მისწერეს ევროპის ყველა მთავრებს, რათა სპარსეთის ყეინისათვის წიგნი მიეწერათ სომხების დასასჯელად და კათოლიკების დასაფარავად. მალე მოიპოვეს ის წერილები. პროპაგანდამ ისპაჰანში მყოფ ლათინის ეპისკოპოსს, ბარნაბას, 28 იანვარს, 1719, გაუგზავნა ვენეციის რესპუბლიკისა, თოსკანის გრანდუკასი და პაპის წერილები, რათა გარდაეცა სპარსეთის ყეინისათვის და მოეთხოვა მისგან სამართალი ამ დევნულების წინააღმდეგ. პაპი ამ წერილში უთვლის, რომ გამოუთქმელი მწუხარება ვიგრძენი ისეთი უწყალო დევნულობის შეტყობაზეო. სთხოვს სამაგალითოდ დასაჯოს პატრიარქი, მინას ვართაპეტი და სხვა მოთავენი დევნულებისა, გადაახდევინოს მათ ყოველი ზარალი, რაც მიაყენეს და აღმოუჩინოს მფარველობა კათოლიკობას. ამავე

– 338 –

საქმისთვის მოიპოვეს ეგრეთვე ავსტრიის იმპერატორისა და საფრანგეთის მეფის წერილებიც. ამ წერილებთან პაპმა სპარსეთის ყეინს 18 თებერვალს 1719 კვალად მეორე წერილიც მისწერა და გაუმეორა ერთი და იგივე სათხოვარი და სთხოვა მალე ექმნა სამართალი.

ხსენებული ისპაჰანს მყოფი ეპისკოპოსისაგან და საქართველოს მისიონერებისგან რომს მისულა ამბავი, რომ ვახტანგ დაბრუნებულა სპარსეთიდან თუ არა, მაშინვე შემწეობა აღმოუჩენია პატრებისათვის სომხების წინააღმდეგ, ძრიელ განრისხებულა დევნისა გამო, რომელიც აუტეხიათ და გამოუცხადებია დიდი მიდრეკილება და ერთგულება კათოლიკე სარწმუნოებისადმი. პროპაგანდამ ჰსთხოვა პარიზის ნუნციოს ტერმოილეს, რათა საფრანგეთის მთავრობას მიეწერა სპარსეთსა და საქართველოში მყოფ კონსულებთან, რომ დიდი მადლობა მოეხსენებინათ ვახტანგ მეფისათვის კითოლიკეებისადმი აღმოჩენილის მფარველობის და ეგრეთვე კათოლიკობაზე მიდრეკილების გამო. ეგრეთვე მოხსენებულია პაპისაგანაც ვახტანგასადმი სამადლობელი წიგნის გაგზავნა.

პროპაგანდა, 6 ოქტომბერს 1719, აცნობებს პარიზის ნუნციოს ბარნაბას ისპაჰანში მყოფის ეპისკოპოსის მოწერილ ამბავს, რომ იქ მყოფის საფრანგეთის კონსულის გორდანეს თხოვნით სპარსეთის მთავრობას კარგად დაუტუქსავს სომხების პატრიარქი, რავდენიმე მისი ეპისკოპოსი და სხვა მათი ამხანაგები დევნულების გამო და კიდევ ტფილისში დაუწყვიათ პატრების ეკკლესიისა და მონასტრის აშენება. ამავე წელიწადს პროპაგანდა ჰსწერს ტფილისის პატრების უფროსსა, რათა ქართველი ახალგაზდები გაგზავნოს რომში სასწავლებლად.

პროპაგანდა, 27 იანვარს 1720 პაპის სეკრეტარს აცნობებს საქართველოდან მიღებულ ამბავს, რომ საფრანგეთის მთავრობას ერევნის ხანისათვის მიუხდვია სომხების პატრიარქისა და მისი ამხანაგების დასჯა.

ხოლო ამ პატრიარქს ხანისა და სხვა თავი კაცებისათვის ბლომად მიუცია ფული და თავიდან აუცილებია სასჯელი. ამიტომ პაპის სეკრეტარს ჰსთხოვს, რომ ევროპის მთავრებს ხელმეორედ მიაწერონ სპარსეთის ყეინთან, ეგრეთვე პაპის მესამე წერილიც გაგზავნოს შაჰთან. მალე სპარსეთის ყეინმა პასუხი მისწერა პაპსა და ევროპის მთავრებსაც და დაარწმუნა, რომ ჯეროვან ყურადღებას მივაქცევ თქვენს თხოვნას და ყველა ნაირ მფარველობას აღმოუჩენ მისიონერებსო.

დაწყობილი 1709 წლიდან ვიდრე 1718 წ. ეს ჩვენი წერილი მთლად საბა ორბელიანის მგზავრობას მოვანდომეთ და ტფილისის მისიონისა ვერაფერი ვსთქვიო. ამის მიზეზი ისაა, რომ, როგორც უკვე მოვიხსენიეთ, ამ დროის შესახები საბუთები ხელში არავითარი გვაქვს, ხოლო ერთი მცირე შენიშვნა შეგვხვდა თოსკანის მისი-

– 339 –

ონერების აღწერაში, აი როგორი: 9 ნოემბერს 1713 წ. საქართველოში მოვიდა სამი ახალი მისიონერი. ქალაქის მომეტებული ცხოვრებნი ტფილისის ახლო ჟამის გამო, გახიზნული დახვედრიან. ჟამი ძრიელ მოდებული ყოფილა და ბევრი ხალხი გაუწყვეტია. ახალი მოსული პატრები კაი დროს შესწრებიან, რადგან იქ მყოფ პატრებთან ერთად დიდი შემწეობა აღმოუჩენიათ სულიერად და ხორციელად დასნეულებულის ხალხისათვის; თავიანთი თავი სრულებით არ დაუზოგავთ; საცა საჭიროებას მოუთხოვია, ყველაგან მიშველებიან და ამნაირ გაჭირვებულ მდგომარეობაში ხაალხისათვის დიდი და უზომო დახმარება აღმოუჩენიათ.

აქ საჭიროა გავიხსენიოთ კერძოდ ვახტანგ მეფეც, რაოდნათაც შეეხება ჩვენს საგანს. ჩინებულის მამულიშვილის და ბრძენის საბა ორბელიანისაგან აღზრდილს და ლათინის მოძღვართაგან გაწვრთნილს ვახტანგს უეჭველად დიდი სარგებლობა უნდა მოეტანა საქართველოსთვის და დაეტოვებინა სამუდამო დაუვიწყარი სახსოვარი. იგი ადრითვე დაუახლოვდა პატრებს, რომლებმაც საკმაოდ გააცნეს ევროპა, და მეტადმე დაუახლოვდა-დაუმეგობრეს საფრანგეთის უდიდეს მეფეს ლუდოვიკე მეთოთხმეტეს, რომელთანაც იქონია მეგობრული მიწერ-მოწერა, სხვა საბუთებთან, სამწუხაროდ, ამისი ცნობებიც დაკარგულა, ხოლო მცირე რამ კი მოგვეპოება.

ტფილისიდან რომში 15 აგვისტოს 1709 წ. გაგზავნილ პატრი რეჯინალდოს ერთ მოხსენებაში ვახტანგის შესახებ ვკითხულობთ შემდეგს:

„ეს ბატონი მთავარი საკმაოდ მაღალ ნიჭიერია და სწავლის მოყვარე, ეგრეთვე კარგად მიდრეკილია კათოლიკე სარწმუნოებაზე: ერთხელ ერთ ჩვენს მისიონერს თავის ხმალზე შეჰფიცა, გულით კათოლიკე ვარ და მრწამს ყველა, რასაც აღიარებს რომის ეკკლესიაო. მეც მრავალ გზის გამომიცხადა და მრავალ გზის შევიტყვე, რომ ის საზოგადოებაში ბჭობდა ჩვენს სასარგებლოდ და ჰკიცხავდა ბერძნების განყრას; თუმცა თვითონ, როგორც ქართველი, მათ ტიბიკონს მისდევს. ხშირად მისიონერებს ბოდიშსა სთხოვს, მართლა ბერძნის ტიბიკონის წესს ვიცვამ, მაგრამ მაინც ვკიცხავ, და თუ ჩემს კათოლიკობას საჯაროდ არ ვაცხადებ, ამის მიზეზი ის არის, რომ მეშინიან, რომ რაიმე ვნება არ მოგაყენონ თქვენო. გარდა ამისა, ამ უკანასკნელ დროებში იგი ძრიელ დაგვიახლოვდა და დაგვიმეგობრდა. იმისგამო, რომ პატრი უფროსი ასტრო-

ნომიის გაკვეთილებს აძლევს, ისიც კარგად ითვისებს და ძალიან კმა-
ყოფილიცაა“. (1).

პროპაგანდის ერთის წერილისაგან სჩანს, რომ ვახტანგს, უწინა-
რეს გამაჰმადიანებისა, დაუწყვია კათოლიკე სარწმუნოების ცხადად
აღსარება.

– 340 –

ჩვენი ისტორია ვრცლად მოგვითხრობს იმ ბევრნაირ არეულ-დარე-
ულობას, რაიცა ხდებოდა ვახტანგის მეფობის უკანასკნელ წლებში.
ამიტომ ვახტანგი იძულებული გახდა ევროპაში პაპისა და იმპერატორი-
სათვის მიემართა, რათა საჭირო შემწეობა აღმოეჩინათ. პაპს ინოჩენციო
მე-XII-ს შემდეგი წიგნი მოსწერა:

„უნეტარესო მამაო, ვინაიდგან დავითის მიერ დადგენილი ხართ ყვე-
ლა ქრისტიანების წინამძღვრად და თავად. თქვენს მამობრივის სიყვარუ-
ლით აღვსილ გულს მეტად სამწუხაროდ დაურჩება მოსმენა ეგოდენი შე-
წუხებისა და ტანჯვისა, რისგამო თქვენი შვილები კვენესიან. ოსმალე-
ბის მთავარი აწ ამზადებს ჯარს ჩვენი საზღვრების ახლოს, რათა ჩვენი
სამთავრო ერთიან მოაოხრონ და ეგრეთვე აქაურობაში ერთიან მოსპონ
ქრისტიანობის სახელიც. ასეთი მწუხარებაში მყოფთ ჩვენ სხვა გზა აღა-
რა გვაქვს მის მეტი, რომ მოვმართოთ თქვენს მამობრივს წიაღს და
მზრუნველობას. მხოლოდ მას შეუძლია ქრისტიანე მთავრების ძალით,
ან მათის შუამდგომლობით ოსმალეთის მთავრობას თავის მუქარა არ
აასრულებინოს და ჩვენი ქვეყანა არ ააოხრებინოს. თუმცა ეს ერი
ულირსია თქვენის უწმიდესობის მფარველობისა, რადგან მათგანი მომე-
ტებული არ ემორჩილებიან თქვენს წმიდა საყდარსა. გარნა მე გპირდე-
ბი ვცხოვრებდე თქვენს მორჩილების ქვეშ წმიდა კათოლიკე სარწმუნო-
ების აღმასრულებელი, როგორც ჩემი წინაპარნი: სამწუხაროდ, აქაური
უბედურება და ხალხის ღალატი ნებას არ მაძლევს ცხადად აღვიარო კა-
თოლიკობა. ვინაიდგან მამის სიკეთე დიდად შეეწევა ჭეშმარიტების ერ-
თობაში განყრილ შვილთ შემოყვანასა, კვალად ჰყავთ იმ კათოლიკეთა-
თვისაც, რომლებიც ბლომად არიან ამ ჩვენს სამთავროში. ჩემ მოვალე-
ობად ჩავრაცხე, რომ გაცნობოთ ეს გარემოება და ამნაირი გაჭირვება-
ში ვედრებით ვითხოვო თქვენი მფარველობა და კურთხევა.

„ამ მხარეს მაჰმადიანებისაგან გზები შეკრულია, ამისგამო ვერ შე-
ვიძელი, რომ თქვენთვის გვეახლებინა ხარისხოვანი ვინმე პირი.

თქვენი უწმიდესობის ყოვლად მდაბალი და უმორჩილესი მონა
ვახტანგ, საქართველოს მეფე, ტფილისი, 29 ნოემბერს, 1722“. (1)

თუმცა ამისაგან ბევრად არ განსხვავდება ავსტრიის იმპერატორთან
მიწერილი წიგნი, მაინც-კი ამასაც მოვიყვანთ აქ.

„მირონცხებულ ხელმწიფე კეისარს.

„ჰოი! კეისარო! ღვთისაგან ამაღლებულსა საიმპერატორო ტახტზე,
რათა, ვითარც მთავარი, წინამძღვრობა უყოთ ყველა ქრისტიანე ერთა.
ვიცი თქვენი მოწყალე გული აღიძრება ეგოდენ გაჭირვებასა და შე-
წუხებაზე, რასაც განიცდის ქრისტეს სახელისათვის აქაური ერი. ამ ჟა-
მად მაჰმადიანების მთავარი ჯარს აგროვებს ჩვენ მეზობელ ქვეყნებში,

– 341 –

რათა აიკლოს ერთიანად ჩვენი სამთავრო და ამ მხარეში მთლად მოსპოს ქრისტიანობა, როგორათაც დაგვემუქრა. ამნაირ გაჭირვებაში მხოლოდ ის გზა დაგვჩნდა, რომ მივმართო თქვენს გულ-მოწყალებას, რათა, ან ძალით და ან თქვენი ელჩის შუამდგომლობით პორტას წინაშე შეაჩეროთ ეს მაჰმადიანები, არ მოვიდნენ, თავის მუქარა არ შეასრულონ და არ ამოგვეწყვიტონ. თუმცა თქვენი საკეისრო მფარველობის უღირსნი არიან ეს ერნი, რადგან განყრილნი არიან ჭეშმარიტის რომის ეკკლესიისაგან, გარნა ამ ჩვენს სამთავროში ძრიელ ბევრი კათოლიკები არიან და მეც ამათ რიცხვში ვითვლები. ხოლო ამ ქვეყნის არეულობა ნებას არ მაძლევს ჩემი კათოლიკობა გამოვაცხადო. ჩემს ვალდებულებად ვსცანი ეს ვაუწყო თქვენს ხელმწიფობას, რადგან თუ თქვენის გულ-მოწყალებით აქეთ მყოფთ კათოლიკე ეკკლესიის ერთგულ შვილებს მფარველობა აღმოუჩინეთ, მაშინ ვინც გაყრილნი არიან, წახალისდებიან და კათოლიკე ჭეშმარიტებას აღიარებენ. ამიტომ დიდად გვედრები და ვითხოვ თქვენს მფარველობას. მაჰმადიანებისაგან გზები შეკრულია, ამიტომ ჩვენი ხარისხოვან პირთაგანი გამოგზავნეთ.

„დავშთები თქვენი საკეისრო ხელმწიფების ყოვლად ერთგული მონა ვახტანგ, საქართველოს მეფე. ტფილისი, 29 ნოემბერი 1722“. (1)

ეს წერილი ვახტანგმა იმპერატორისთვის გადასაცემად გაუგზავნა კონსტანტინეპოლში ავსტრიის ელჩს, დირლინგს, და თან ერთი ამისი მსგავსი წერილიც მისწერა და სთხოვა, რომ იმპერატორთან და ოსმალეთის წინაშე ეშუამდგომლა, რომ საქართველოს ასცილებოდა ის უბედურება, რომელიც მოელოდა. რა შედეგი მოჰყვა ვახტანგის ამ სამ წერილს, სრულებით არაფერი ვუწყით. ის-კი ვიცით, რომ 1723 წ. ოსმალეთის ომის გამო საქართველოს გზები შეკრული იყო და მისიონერები იმ დროს აქ ვეღარ მოდიოდნენ. ეგრეთვე ვუწყით ისიც, რომ ვახტანგმა კათოლიკე სარწმუნოება მტკიცედ დაიცვა და რუსეთს წასული კათოლიკედ მიიგვალა. როგორათაც მოწმობს კაფუცინების ერთი წერილი, მას სიკვდილის დროს დაესწრენ ლათინის მოძღვრები.

აქ უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ სრულიად უსაფუძვლოდ მიგვაჩნია საბა ორბელიანის შესახებ ის აზრი, ვითომ მას რუსეთში კათოლიკობა უარ ეყოს. საბამ თითქმის 40 წელიწადი აღიარა კათოლიკობა და მისთვის ბევრი შეწუხებაც დაითმინა; ეგრეთვე თავისი მეცადინეობით ბევრი გააკათოლიკა და რომთან უკანასკნელ დრომდე ერთგული განწყობილება იქონია. სრულებით არ არის შესაწყნარებელი, რომ თავისი ცხოვრების უკანასკნელ წელს, ვახტანგთან წასულს რუსეთში, უარეყოს ეს სარწმუნოება, როდესაც მის სიკვდილს შემდგომ, თვით ვახტანგმა მტკიცეთ დაიცვა კათოლიკობა.

– 342 –

ამ დროებში ერთი გაკათოლიკებული ქართველი მონაზონი კონსტანტინეპოლში ჩამოსულა, რომს წასასვლელად. იქაურ ლათინის არხი-ეპისკოპოსს მისთვის შემწეობა აღმოუჩინა და პროპაგანდისათვის შემდეგი თხოვნის წერილი გაუტანებია:

„თქვენო პატიოსნებამ და მაღალო ღირსებავ!

„ამ წერილს გარდმოგცემსთ ტფილელი ქართველი მონაზონი ბეჟანა, მორჩილი ძმა წმიდა რახილის წესისა, ბერძნულის ტიბიკონის მცოდნე. იმან რა სცნო კათოლიკე სარწმუნოების ჭეშმარიტება, მი-

ილო იგი. ამისგამო ბევრი სდევენეს, გალახეს, დაამწყვდიეს და სხვა ბევრი შეწუხება მიაყენეს, ისე რომ იძულებული გახდა გამოქცეულიყო, რათა აქედან მანდეთ საქრისტიანეთში წამოსულიყო. ასე დამარწმუნეს იმ სანდო მოწმებმა, რომლებიც ტფილისში იყვნენ სწორეთ იმ დროს, როდესაც ამას თავისი მონაზონები სდევნიდენ, რათა უარ ეყო კათოლიკე სარწმუნოება, მაგრამ სულ ამო იყო მათი ცდა. ამიტომ ვავედრებ ამას თქვენის უმაღლესობის გულმოწყალებას და ვსთხოვ, რომ მანდ ბასილიანების რომელსამე მონასტერში დააყენოთ, რათა შეიძლოს კათოლიკედ ცხოვრება და ღვთის მსახურება, რადგან მეტად ხელმოკლეა. მის სამგზავროდ იძულებული გავხდი აქ წყალობა მომეკრიფა. ამას მოველი თქვენი უმაღლესობის გულმოწყალებასაგან. დავშთები მონდობილი და თქვენი ღრმად პატივისმცემელი. პერა-კოსტანტინეპოლი, 13 დეკემბერს, 1722. პიერი ნათლისმცემელი მავრო, კარტაგინის არქიეპისკოპოსი და პატრიარქის ვიკარია“. (1).

ზემოდ ხსენებულის ბეჟან მონაზონის შესახებ სხვა ცნობები არა გვაქვს.

პროპაგანდა, 1723 წ. 10 ივლისს, პაპის სეკრეტარ კარდინალს უგზავნის ერთ წერილს პაპისათვის გადასაცემად და სწერს: „ეს წერილი არის ერთი ქართველი კათოლიკე თავადისაო; ვგონებ ეს ის თავადია, რომელიც ამ ცხრა წლის წინეთ აქ მოვიდა და პაპმა კარგად მიიღოვო და რომელიც ძრიელ მტკიცე კათოლიკე არისო“. ყოველ ეჭვს გარეა, ეს ხსენებული ქართველი თავადი საბა ორბელიანია. მაგრამ, სამწუხაროდ, აქ დასახელებული წერილი ვერ ვიპოვეთ. ჩვენის აზრით, ეს წერილი კაი შესანიშნავი უნდა ყოფილიყო, რადგან მასში უეჭველად მოხსენებული იქმნებოდა ეგრეთვე საქართველოს იმ დროის ამბავიც.

რომში მყოფი კაფუცინების პროკურატორისაგან 1728 წ. პროპაგანდისადმი წარდგენილ მოხსენებაში ნათქვამია, რომ 1723 წ. საქართველოდან რომს წამოსულან ორი ახალგაზრდა ქართველი სასწავლებლად: ერთ იმათგანს აღარ უსურვებია სწავლა და ქალაქ ლივორნოში

ვაჭრობას დასდგომია; ხოლო მეორე კი შესულა პროპაგანდის კოლეგიაში და დაუწყია სწავლა. არ ვიცით კი ვინ რომელი ქალაქიდან ყოფილა ეს ქართველი.

ხსენებული პროკურატორის ეს მოხსენება გამოიწვია ერთი სხვა ახალგაზრდა ქართველის მოსვლამ რომში. ამ ახალგაზრდის სახელი და გვარი არა სჩანს. ეს ქართველი იძულებული ყოფილა თავისი ხარჯით წასულიყო რომს. ამისგამო ცხენი გაუყიდა და დანარჩენი გზის ხარჯი დედა მისს მიუცია. როდესაც მისულა რომს, კოლეგიაში მიღების უარი უთქვამსთ მისთვის, რისგამო ძრიელ შეწუხებულა და გაჭირვებაშიაც ჩავარდნილა. თუმცა სახარჯო ფული აღარ ჰქონია გზისთვის, მაგრამ მაინც დაუპირებია უკან გამობრუნება. ამ მიზეზის გამო პროკურატორს წარუდგენია 1728 წ. პროპაგანდაში ხსენებული მოხსენება, რომლითაც უჩვენებს, რომ ამ ქართველის უსწავლელად დაბრუნება საქართველოში მისიონისათვის კარგი არ იქმნება და შეიძლება ზარალიც მოუტანოსო; ეგრეთვე უჩვენებს, რომ პროპაგანდაში საგანგებო ადგილია ქართველი გვარისათვის, ამიტომ მუდამ ორი ახალ-

გაზდა ქართველი უნდა იყოსო. (1) ამ წერილის შემდგომ პროპაგანდას უარი აღარ უთქვამს და მიუღია ის ახალგაზდა კოლეგიაში.

ამ ხანებს ეკუთვნის გორელ ტულუკანთ დავითას მისვლაც რომში. პროპაგანდის კოლეგიის მოწაფების სია მის ცნობას გვაძლევს ესრეთ: „23 წლის გორელი ტულუკანთ დავითა, რომელიც ბასილიანთ უფროს-მა საბამ, ქართველ კათოლიკე თავადმა გამოგზავნა, პროპაგანდამ მიიღო 30 ივლისს, 1725 წ. კოლეგიაში შევიდა 4 აპრილს; 10 ნოემბერს 1726 მისცა ფიცი; 1732, 22 მარტსა დაიცვა ფილოსოფიის საჯარო დისერტაცია პრეფექტო კარდინალის წინაშე; 21 მარტს 1733 წ. ეკურთხა მღვდლად ლათინურ ტიბიკონზედ, და კაფუცინებთან მონაზონად შევიდა, 1734 წ. ნოემბრის 28-ს გარდაიცვალა ექვსი თვის ავადყოფობის შემდგომ“. (2)

ცხადად სჩანს, რომ ეს დავითა საბა ორბელიანს გაუგზავნია რომში, ვიდრე ვახტანგთან ერთად რუსეთში წავიდოდა. მონაზონად შესულა კაფუცინებთან, და მღვდლად კურთხევის შემდგომ საქართველოში აღარ დაბრუნებულა. ამან დასწერა ქართული კათეხიზმო 1733 წ., როდესაც ისევ კოლეგიაში სწავლობდა. მის სიცოცხლეში არ დაბეჭდილა ეს კათეხიზმო, არამედ რამდენიმე ხელთნაწერი ეგზემპლარი გამოუგზავნიათ საქართველოში. ეს წიგნი პირველად დაიბეჭდა მღვდელის ივანე ჯიგანანთის თაობით რომში 1741 წ., ხოლო მეორედ 1797 წ. ბალინანთ გრიგოლი მღვდლის თაოსნობით. მაგრამ ამან დაამახინჯა ეს მეორე გამოცემა და მიაწერა ავტორს ის, რაც თვითონ ჩაუმატა. რადგან ტულუკანი

– 344 –

დავითას თავის წიგნში არსად უწოდებია თავისითავისთვის სომეხი, გარნა ამ ბატონმა მიუმატა მის წინასიტყვაობაში ლექსი „სომეხი“ ესრედ: „საქრისტიანო მოძღვრება გინა წურთნა შვიდთა საიდუმლოთაზედ, გადმოთარგმნილი იტალიანის ენისაგან ქართველის მხედრულის ენასა ზედა საქართველოს გორელი ტულუკანთ სომეხთ დავითასაგან“. ამიტომ ჩვენ საჭიროდ ვრაცხავთ, აქ მოვიყვანოთ პირველ გამოცემის ქართული და ლათინური წინასიტყვაობა.

ამ წიგნის სათაური ასე იწყება: „საქრისტიანო მოძღვრება საქართველოს მისიონებში სახმარებლად, გადმოთარგმნილი იტალიანურიდან ქართულს მხედრულს ენაზე ქართველი ტულუკანთ დავითისაგან ამავე გვარის კათოლიკების საყოველთაო და სასულიერო სარგებლობისათვის. რომში, 1741 წ.“ (1) შემოწმება პირველი:

„მე ძმა კლაუდიო რეჯიელი, წმინდა ფრანჩისკეს კაფუცინების წესისა, მოქადაგე და ეგრეთვე სამოციქულო პროტონოტარი, სპარსეთის სამეფოს, უმეტესად, აღმოსავლეთის ივერიის ანუ საქართველოს მისიონში თერთმეტი წლის ყოფნის შემდგომ, პროფესორი სომხური და ქართული ენისა, ჩემს იქ ყოფნის დროს, დიდის სიამოვნებით და ჩემზე მონდობილ სულთა სასარგებლოდ, ხშირად ვხმარობდი ამ წიგნს, რომელსაც ჰქვიან „საქრისტიანო მოძღვრება საქართველოს მისიონერებისათვის სახმარებლად“ დიდად პატივცემული გორელი ქართველი დავით ტულუკანთ, პროპაგანდა ფიდეს ურბანოს კოლეგიის მოწაფის მიერ შედგენილი და მისგანვე მშვენიერ ქართულ ენაზე გამოყვანილი. იმ დროიდან დიდად ვნატრობდი, რომ ეს წიგნი დასტამბულ იყო მისიონერების და იმავე ერის სასარგებლოდ, რადგან თუ პირველნი და თუ მეო-

რენი სრულად მოკლებულნი არიან ამისთანა ქართულად დაბეჭდილი წიგნსა. ხოლო ამ რომში ესევე წიგნი რა ვნახე, პატივცემულ ბ. ივანე ჯიგანანთი ტფილელი ქართველ ამავე წმინდა პროპაგანდის კრების მოწაფესთან, საჭიროდ შევრაცხე და მას ვურჩიე მისი დაბეჭდინება და საქართველოში გაგზავნა ბლომად რაოდენათაც კი შესაძლებელი იყო, რადგან ყველასათვის სასარგებლო იქნებოდა. აწ ვაცხადებ, რომ ამ ხსენებულ წიგნში არაფერი იპოვება რაიმე წინააღმდეგი წმიდა დოგმატიზისა დაკათოლიკე ზნეობისა; ეს დიდად შეეწევა კათოლიკე სარწმუნოების გავრცელებას და ქრისტიანობრივი გულ-მხურვალეობის გამლიერებას. ამიტომ ყოველად პატივცემულს სამოციქულო პალატის მოძღვარს და მათ ვისაც-კი შეეხება, მოვახსენებ, რომ არა მარტო საჭიროდ ვრაცხ, არამედ დიდათაც ვევედრები, რათა უბრძანონ და ეს დააბეჭდინონ, რაისგამო მიიღებენ დიდს სასყიდელს მისგან, რომელმაც სთქვა: „წარვედით ყოველსა სოფელსა და უქადაგეთ სახარება ესე ყოველსა დაბადე-

– 345 –

ბულსა“. ამის დასამტკიცებლად და შესამოწმებლად ჩემს საკუთარ ხელს ვაწერ და ვუსვამ ბეჭედს, რომელსაც მე ვხმარობ, რომის კაფუციანების მონასტერში, 22 აპრილსა 1740 წ., ძმა კლაუდიო რეჯიელი კაფუცინი“.

მეორე შემოწმება: .

„მე ქვემოთ ამისა ხელის მომწერი, პროპაგანდა ფიდეს, ურბანოს კოლეგიის მოწაფე, ვმოწმობ და ვაცხადებ, რომ დიდის სიამოვნებით წავიკითხე წიგნი „სახელად საქრისტიანო მოძღვრება საქართველოს მისიონების სახმარებლად“, რომელიც შემოჰკრიფა, შეადგინა და შვეწერად სთარგმნა ამავე კოლეგიის მოწაფემ პატივცემულმა ტლუკაანთ დავით გორელ ქართველმა. ეგრეთვე ვაცხადებ, რომ ამ წიგნში არა რაი იპოვნების წინააღმდეგი კათოლიკე სარწმუნოებისა, ან კეთილი ზნეობისა. ამიტომ არა თუ რაიმე ცენზურის ღირსია ესა, არამედ დიდად სასიკეთო იქმნება, რომ გამოიცემოდეს იმ ერის სულიერის დიდი საჭიროებისათვის, რადგან სრულად მოკლებულია თავის ენაზე საჭირო წიგნებს რომის იმავე კოლეგიაში 19 მარტსა 1741 წ. ივანე ჯიგანანთი, ტფილისელი ქართველი“. ხოლო წიგნის ქართული სათაური ასეა: „საქრისტიანო მოძღვრება, გინა წურთნა შვიდთა საიდუმლოთა ზედა. გადმოთარგმნული იტალიანის ენისგან ქართულის მხედრულის ენასა ზედა საქართველოს გორელი ტლუკაანთ დავითისაგან, მთავრობასა კლემენტოს მეთორმეტე ჰრომის პაპისასა, სასწავლოთა შინა უცხოთასა, რომელსაც ეწოდების პროპაგანდა ფიდე. სადიდებლად დედა ღმრისის მარიამ ქალწულის უმანკო ჩასახებისათვის და სასარგებლოდ ძმათა და დათა სულიერთა სულთათვის. ქრონიკონი ქრისტეს ჩღღ, ესე იგი არს, ათას შვიდას ოცდაცამეტი. ბრძანებითა უფროსთა“.

ზემოდ ხსენებული კაფუცინი კლაუდიო რეჯიელი მოვიდა საქართველოს 1724 წ. ვითარცა აღნიშნულია მისიონერების სიაში ამას, ცხადია, კარგად უნდა სცოდნოდა ტლუკაანთ დავითას ვინაობა, რომლის წიგნსაც ხმარობდა მისიონში. ესა და თვით დავითის თანამედროვე ქართველი მოწაფე ივანე ჯიგანანთი მას აღიარებენ ქართველად. ამიტომ, 64 წლის შემდგომ მისი გარდაცვალებისა, მას რა საბუთით ჰსთვლის სომეხად მღ. გრიგოლ ბაღინანთი, რომელმაც ეს მისი წიგნი მეორედ გამოსცა და მის სახელს მიუმატა ლექსი „სომეხი“?

აქ დასახელებული მეორე ქართველი ტფილელი ივანე ჯიგანიანთი 16 წლისა მიუღიათ რომის კოლეგიაში 18 ივნისს 1729 წ. მტკიცედ არა სჩანს, მაგრამ შეიძლება ვსთქვათ, რომ ეს ის ქართველი ახალგაზდაა, რომელსაც პროპაგანდა არ ღებულობდა და რომლისათვისაც კაფუცინების პროკურატორმა 1728 წ. მის მისაღებად თხოვნა წარადგინა, როგორც ზემოთ ვნახეთ. ამ ივანემ 2 თებერვალს 1731 წ. პროპაგან-

– 346 –

დის კოლეგიაში ფიცი მისცა. ორს ივნისს 1740 წ. მღვდლად ეკურთხა სომხურ ტიბიკონზე; 29 აპრილს 1741 წ. მიიღო სამეცნიერო დოქტორობის ხარისხი ფილოსოფიისა და ღვთის მეტყველებისა და ამავე წელს 31 აგვისტოს წამოვიდა საქართველოში . (2). მოვიდა რა საქართველოში, ახალციხეს გაამწესეს ერის მოძღვრად. მიზეზი იმისი, თუ ტფილელმა ქართველმა რათ მიიღო სომხის ტიბიკონი, ის არის, რომ კაფუცინებს ამ პირობით გაეგზავნათ. შემდეგშიაც ვნახავთ, რომ თითქმის საქართველოს ყველა ახალგაზდებს კაფუცინები რომში ამ პირობით აგზავნიდენ, რომ სომხურ ტიბიკონზე კურთხეულიყვნენ, რათა შემდგომ ახალციხის და მის გარეშე სოფლების კათოლიკებისათვის მოეხლოთ. კაფუცინების პატრებს ამ საქმეში ვამჩნევთ მიკერძებას და პირად ინტერესს, რადგან საქართველოს შვილებს ადვილად არ აკურთხებდენ ლათინურს ტიბიკონზე, ვგონებთ იმიტომ რომ მათთან ერთად ლათინის წესის ეკკლესიებში არ ყოფილიყვნენ, არამედ ცალკე და დამორებით, რათა როგორმე არ დაეჩრდილათ.

ორბელიანის გვარში მარტო საბა სულხანს არ მიუღია კათოლიკობა, არამედ ბევრი სხვა მისი ნათესავიც შეუდგა მის მაგალითს, ვინაიდან საბამ დაიწყო კათოლიკობის გავრცელება ჯერ თავის ოჯახობასა და ნათესავებში. როგორც სხვა საგნების, ისე ორბელიანის შესახებ საბუთები გვაკლია. საქართველოს ერთს აღწერაში, რომელიც წარედგინა პროპაგანდას 1773 წ. მოხსენებულა, რომ საბამ გააკათოლიკა თავისი მეტად მრავალ რიცხოვანი ოჯახობა, რომლის წევრებიც თავიანთ მხრივ სხვებში ავრცელებდენ კათოლიკობას. ეგრეთვე ორბელიანების კათოლიკობისა გვაქვს ერთი წერილი, რომელსაც პროპაგანდა სწერს პირდაპირ ოჯახობას და ულოცავს მათ კათოლიკობის მიღებას. აი ეს წერილიცა:

„წარჩინებულ ორბელიანთ ოჯახის კეთილშობილ კათოლიკებს. ტფილისსა, 20 თებერვალს 1734 წ.

„მეტის მეტად ანუგეშა და ასიამოვნა წმიდა კრება მანდ მყოფის მისიონერი კაფუცინი პატრის ანჯელო პოპოლის წერილმა, რომლითაც მიგიღიათ კათოლიკე სარწმუნოება, რომელიც საბედნიეროდ გიცნიათ ღვთის შემწეობით და კიდევ დიდის გრძნობით აღიარებთ მას. ეს ჩვენი ბატონი კარდინალები დიდად გევედრებიან, დაიცვათ ეგ თქვენი გულმხურვალება და კეთილი მაგალითი, რომელსაც ეგრეთ ცხადად და მხნედ ამღვეთ თქვენს საკუთარს გვარს, რათა ეგენიც დაადგნენ მაგ თქვენს კვალს და ჭეშმარიტი სარწმუნოება იცნონ. მასთანვე ესენი ევედრებიან ღმერთსა, რათა აღგავსოსთ თქვენ მარადის ზეციერის უხვის მადლითა, რომ შეიძლოთ გაიმრავლოთ თქვენი სასყიდელი და სხვებიც შემოუერ-

– 347 –

თოთ ამ წმიდა ეკკლესიას, რომლის გარედ ცხოვნების იმედი ამაოა. წმიდა კრებამ ასეთი საბედნიერო ამბავი სიმდაბლით მოახსენა პაპსა, რომელმაც დიდის და უზომო სიამოვნებით მოისმინა; ამიტომ ამ სიხარულის გამო მოგანიჭათ თავისი მწყემსებრივი კურთხევა და ნატრობს, რომ ეს კურთხევა შეიქმნას თქვენთვის შემაგულიანებელი, რათა მარადის მტკიცედ დაიცვათ ეგ თქვენი კეთილი გარდაწყვეტილება, რომელსაც დაადექით თქვენდა სასარგებლოდ და პაპის და ამ კრების სანუგეშოდ. ამ წერილით გაუწყებ ყოველსავე ამას, ეგრეთვე ვსთხოვ ღმერთსა, რომ აღგისრულოსთ ყოველი თქვენი კეთილი ნატვრა და მოგანიჭოსთ ყოველი ბედნიერება“. (1).

აქ დასახელებული პატრი ანჯელოს წერილი, რომელიც შესანიშნავი უნდა ყოფილიყო, ვერ ვიპოვეთ და არც სხვა გზით ვიცით მისი სრული შინაარსი.

ვახტანგ მეფის ერთ სიგელში, რომელიც ორბელიშვილებს მისცა 1730 წ., მოხსენებულია მათი ბიძაშვილი ბენედიქტე, (2) სახელი „ბენედიქტე“ (Benedictus კურთხეული) ლათინურია. ჩვენის აზრით, ესეც ერთ საბუთად უნდა შეირაცხოს კათოლიკობის გავრცელებისა ორბელიანებში, რადგან ამნაირ სახელს, საზოგადოთ ისინი ხმარობენ, ვინც კათოლიკები არიან. ქვემოთაც ვნახამთ, რომ ეს ორბელიშვილები არა თუ მარტო თვითონ უერთდებოდნენ კათოლიკე ეკკლესიას, არამედ სხვებსაც აკათოლიკებდენ.

ქართველ კათოლიკების გამრავლება მარტო საქართველოში არ ხდებოდა, არამედ საზღვარ გარეთაც, საცა კი მოიპოვებოდენ. კაფუცინი ანდრია ბუთელი, რა გაბრუნდა საქართველოდან და გაიარა კოსტანტინეპოლში, იქ მყოფ ქართველებს ბევრი შეეწია სულიერად. ამ გარემოებას თავიანთ პროკურატორს რომში, მარტის პირველს 1735 წ., თვითვე სწერს ესე: „გავლილი წლის აგვისტოს კოსტანტინეპოლში მივიღე თქვენის მაღალ ღირსების წერილი, რომლითაც ინებეთ და აკურთხეთ ჩემი შრომა აქაურ მისიონში, მართლაც ვიგრძენი ამ თქვენის კურთხევის ძალა, ეგრეთ, რომ ბევრი საბრალო ქართველი, იმ ქალაქში მყოფი სრულებით მოკლებულია სულიერ შემწეობას, მოვიზიდე და მივალეხინე კათოლიკე სარწმუნოება; ამ ქართველებთაგანი ზოგი ისეთიც მოვნათლე, ორმოცდა ათ წელს გადასული იყო დამოკლებული ეკკლესიის ამ საიდუმლოებსა, რადგან იქ მყოფ მისიონერებში არავინ იცოდა მათი ენა. კოსტანტინეპოლში დავრჩი თოთხმეტი თვე. შემდგომ სმირნის უფროსმა საფრანგეთის ელჩსა და პერაში მყოფ მონასტრის უფროსსა არა ერთ გზის სთხოვა ჩემი თავი, რისგამო წაველი სმირნაში. იქაც უფრო მომეტებული სამუშევარი დამხვდა, არა მარტო ქართველებს ვე-

წეოდი სულიერად, არამედ სომხებსაც, რომლებიც ტირილით შევედრენ, რომ იქ დავრჩენილვიყავი რამდენსამე ხანს“. (1) ესეთი გარემოება პირველი შემთხვევა არ არის; საქართველოში მომსვლელ-წამსვლელ მისიონერებს, თუ ამის წინეთ და თუ ამის შემდგომ, ბევრგზის აღმოუჩინიათ ამის მზგავსი შემწეობა და დახმარება კოსტანტინეპოლში მყოფი ქართველი კათოლიკებისათვის.

როგორც ძველ დროებში ქართველებს ჩვეულებად ჰქონდათ, რომ წასულიყვნენ რომში წმიდა ადგილების მოსალოცავად. ისე შემდეგშიაც

იცავდენ ამნაირ ჩვეულებას. ამ გარემოების ერთმა საბუთმა მოაწია ჩვენამდე. რომს მისულა ერთი ქართველი კითოლიკე მღვდელი და 1738 წ. 30 სექტემბერს წარუდგენია შემდეგი თხოვნა:

„ფრიად მაღალნო და პატივცემულნო ბატონებო, მღვდელი პეტრე ბაღდასარ ჯანო (ჯანიძე) ქართველი გურის (გორის) ქალაქიდან, თქვენი უმაღლესობის მდაბალი მონა, რომელიც აქ რომში მოვიდა წმიდა ადგილების მოსალოცავად, სიმდაბლით გევედრება, რათა კარდინალ ვიქარისაგან მოუპოვოთ საჭირო ნება წმიდა წირვის ასრულებისათვის“. (2) ამ მღვდლის სხვა არაფერი ცნობა გვაქვს. გარნა ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს მარტო არ უნდა ყოფილიყო, არამედ რომში უნდა მიეყვანა ერთი ახალგაზდა ქართველიც, რადგან ამავე წლის 19 დეკემბერს პროპაგანდას მიუღია თავის კოლეგიაში სასწავლებლად ერთი ტფილელი ახალგაზდა ქართველი ანტონ გოდაკაანტი (Godakaanti, მოწაფების სიაში სწერია Kodacanti, თავის წერილებში კი Lodakanti). (3).

ზემოთ ვნახეთ, რომ 1729 წ. ტფილელი ქართველი ივანე ჯიგანანთი მივიდა რომში სასწავლებლად 1740 წ. აკურთხეს სომხურს ტიბიკონზე (კაფუცინების თხოვნისამებრ) და 1741 წ. გამოისტუმრეს რომიდან. გარნა იმ დროების არეულობის გამო, ამან წამოსვლა ვერ გაბედა საქართველოში, ამიტომ დარჩა სმირნაში რამდენსამე ხანს. აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ, თუ კაფუცინების წერილებში და თუ პროპაგანდის საბუთებში ეს ივანე მუდამ დასახელებული იყო ქართველად; ხოლო, როდესაც მღვდლად ეკურთხა სომხურ ტიბიკონზე, მაშინ მას მეტსახელად მიუმატეს „სომეხი“ და უწოდეს მღვდელი სომეხ-ქართველი (armeno-giorgiano). საქმე ამითი არ გათავებულა. შემდეგ ზოგიერთ წერილში ამას ქართველის სახელიც მოუსპეს და მარტო სომეხად იწოდებოდა, ამავე ნაირად მოექცნენ თითქმის ყველა იმ ქართველებს, რომლებიც სომხურ ტიბიკონზე მღვდლად ეკურთხნენ რომში. ესე საერო სახელი ტიბიკონის სახელად შეუცვალეს.

თამაზ ყული-ხანს სპარსეთის მეფეს, მთელი საქართველოსათვის დიდი ხარ კი შეუწერია, და კაფუცინების სამს ეკვლესიასა და მონასტ-

რებზედაც დაუდგია წლიური ხარჯი 800 სკუდამდე. ამიტომ 30 ივლისს 1742 წ., პაპი სპარსეთის მეფეს სწერს და სთხოვს, რომ კაფუცინები განათავისუფლოს ისეთის ხარჯისაგან, რომლის გადახდა მათ არ შეეძლოთ. შაჰსაც შეუწყნარებია ეს თხოვნა და მათთვის ხარჯი აღარ გამოურთმევია. (ქ)

ზემოთ ვნახეთ, რომ პროპაგანდამ 1734 წ. ახლად გაკათოლიკებულ ორბელიანის ოჯახობას მისწერა სამადლობელი წერილი. ამ ოჯახის უმთავრესმა პირებმა ივანემ და ვახტანგმა 15 სექტემბერს 1741 წ. პაპსა და კარდინალს წერილები მისწერეს. აი პაპთან ქართულად მიწერილი წიგნი:

„ნეტარელო მამაო. ქ: მაღალსა მის და ზენა აღმატებულისა და უზენაესსა, ყოველთასა ჭემმარიტსა, მონაცვალესა მეუფისა ქრისტესა და მისსავე პირველ მოსაყდრესა ზესკნელთა, და ღმერთისა. სფერისა იმისი სოფლისა და ქვესკნელთაცა, მოურნესა, რომლისაგან დიან წყარონი უხვად, მომდინარენი მოტევებისა და შენდობისანი; გარემომცველნი სამგვრგვლიანისა ჳმელთანი; კლიტეთა მპყრობელსა

სასუფევლისასა; რომლისა ჯელემწიბებითა განეხრან ბჭენი საუკუნო-
სა ცხოვრებისანი მორწმუნეთა, მართალ მოწმენეთათვის და დაიწვიან-
ვე არ მფარველთა მისთათვის. კლდესა შეურყევლად დაფუძნებულსა,
რომელსა ვერა მურადი შეარყევნ ბჭენი ჯოჯოხეთისანი; რომლისა
უფლებ, მწყემსობ განმგებობითა; აღმართებულ არს ჯვარი ცხოველი
ზედა ყოველსა ქვეყანასა და რომლისა ქადაგებითა მოუდრკების
მუკლი მჭურვალედ ყოველთა ტომთა და ენათანი უფლისა იესოს;
და აღუარებენ მჯდომარესა ცათა უმაღლეს, უვრცელესსა ერთსა
წმიდასა და კათოლიკე სამოციქულო ეკკლესიასა; დედისა მის და
დედოფლისა აღმოსავალ სამხარ დასავლისათა; მამისა ყოველთა
ადამიერთა დაშენებულთა ჯმელთაი ეპიფანისათა; და მჭურვალედი მომ-
ძიებელისა და მზრუნველსა მათსა უფალსა უფალთასა.

მათის ქრისტეს მსგავსი სიმდაბლით შვილად კადნიერი ქმნილ-
ნი მცირე მონანი და მჭურვალედ მორწმუნენი დიდისა შიშითა და
ძრწოლით წმიდასა და მშვიდობასა მახარებელთა ფერხთა მდულა-
რისა ცრემლითა განწმედნისა მომლოდინენი გონებისა განზრახვი-
თა მრავლისა სავედრისა სიტყვითა თაყვანებით სათხეველსა ჩვენსა
სულისა და ხორცთასა; და მდიდარ ვიქნებითი უტყუელისა სასოებითა;
ჴე მაღალო და ნეტარო მამო ვითარცა სულნი სახსნადნი ქვესკნე-
ლიანი შენგან ელიანი გამოხსნასა და შენ ხარ გამომსწნელი. ეგრე-
თვე შეგვიწყალენ დიდითა ამათა ჴირთა და განსაცთელთა შინა
მყოფნი და კეთილად შეიწყნარენი ვედრებანი ჩვენი შორიელთა,

– 350 –

და განწირულთა მონათანი: და მოიხსენენი სიტყვანი ჩვენნი. აჰა წარ-
მოგვივლინებთ ეპისკოპოსი ქვეყანისა ჩვენისა წინაშე დიდებულე-
ბისა შენისა და ჩვენნი საქმენი ყოველანი პირითა ამისითა ბრწყინ-
ვალეზამან მეუფებისა თქვენისამან შეისმინენ და ვითარცა ჯერ იჩი-
ნოს უცთომელმან შვილმან შვილ-მოყვარეობამან სახიერისა მამისა-
მან, ეგრეთ იყავნ.

„მდაბალი მონანი ორბელინნი იოვანე და ვახტანგ:
(ბეჭედი ივანესი და ვახტანგისა“). (1)

ამ წერილისთანავე არის ერთი იტალიანური წიგნი ივანეს და
ვახტანგის სახელით, მაგრამ ამ წერილის თარგმანად არ მიგვაჩნია, რად-
გან ბევრით განსხვავდება ქართულისაგან. ამისგამო აქ მოვიყვანთ იმ ნა-
წილს, რომელიც განსხვავდება. „თორმეტი წელიწადია ოსმალების
ტყვედ ვიყავით და ახლაც ვართ სპარსელების ხელთ. ამათ ჩვენი ქო-
ნება სულერთიან წავგართვეს და ამისგამო აწ სამწუხრო მდგომარეობა-
ში ვართ. ეგრეთვე ხშირად გვაწუხებენ მწვალებელნიც. თქვენ რომ
ინებებდეთ და ერთ რომელსამე ადგილს გვიბომებდეთ საცხოვრებლად,
ჩვენ ყველა ჩვენის ქვეშევრდომებით მზათვართ დავუტევოთ ჩვენი სამ-
შობლო, ოღონდ ჩვენი სულის ცხონება შეგვეძლოს. ხოლო ამას თუ
არ ინებებთ, მაშინ გვიშვამდგომლეთ ყული-ხანთან, რათა ასე არ დაგვ-
ჩაგროს, და ეგრეთვე სთხოვეთ მას, რომ შეაჩეროს ეს განუწყვეტელი
დევენულება, რომელსაც ჩვენ გვიყოფენ მწვალებლები, ვანაიდგან ამ
ბოლო დროებში ძრიელ უკანასკნელ მდგომარეობაში ჩავვარდით, რაის
გამო იძულებული გავხდით ჩვენი არხიმანდრიტი გამოგვეგზავნა, რათა
თქვენს უწმიდესობას აცნობოს ჩვენი სატირელი მდგომარეობა“.

ამათ პაპის წიგნთან ერთად პროპაგანდის კარდინალსაც გამოუგზავნეს შემდეგი წერილი:

„კარდინალი პეტრა ჭრჭეტო.

„ქ: წმინდასა და დიდებულსა ყოვლად ნეტარებით აღვსილსა ჩვენ მდაბალთათვის მწედ და მეოხედ სასოსა სულიერსა მამასა და უფალსა ჩვენ წმიდისა რომანელთა ეკკლესიისა. სარწმუნოებისა მორწმუნენი. თაყვანისცემითი ამბორს უყოფთ ბრწყინვალესა მარჯვენასა თქვენსა; თქვენი ყოვლადი პატიოსანი წიგნი 1734 წ. მოვიდა, რომელმან სცა ნუგეში უძღურებასა ჩვენსა, რომელსა შინაი ეწერნეს სიხარულნი სარწმუნოებისა ჩვენისანი და ჩვენ ჟამთა ქცეულებამა მრავალ-გვარათ განსაცთელი შვგვამთხვიაურუმთაგან და ყიზილბაშთა და ლეკთაგან და ამ ჟამამდე არღარა დრო გვეცა, რომელ გვეუწყებინა ცხოვრებანი ჩვენი. აწე ესე სულიერი მამა ეპისკოპოსი ქვეყნისა ჩვენისა ქრისტეფორე წარმოგზავნეთ ყოვლისა სოფლის მაკურთხეველისა წმინდა-

– 351 –

სა მეუფესა წინაშე, რომლის მიერ დიან მოწყალებისი წყარონი და რწყვენ ყოველსა ქვეყანასა შენდობის მდინარენი, და გვაქვს სასოება სიწმინდისა თქვენისა მინდობილთა, რათა შეწივნეთ უცხოობით შეუწევნელობასა მისსა. და რომელიცა ვედრებანი ჩვენ მიერ მოგახსენოთ, კეთილნან კეთილად შეისმინოთ და გვიმეოხოთ მეოხსა ყოვლისა სოფლისათანა. თქვენი სიწმინდის მსასობელნი ორბელიანნი იოვანე და ვახტანგ“. იოანეს და ვახტანგის ბეჭედი (1)“ ამის იტალიანურ თარგმანში მოხსენებულია მათი 12 წლის ტყვეობა, მწვალებელთა მიერ დევნულება, სამწუხარო მდგომარეობაში ჩავარდნა. დაწერილია თფილისში 26 აგვისტოს 1741 წ. აქ ხსენებული ვახტანგ ორბელიანი კათოლიკეთ გარდაიცვალა ნოემბრის დამლევს 1752 წ.

ამ წერილებს პაპის მიერაც კარდინალმა უპასუხა შემდეგის წერილით:

„დიდათ ბრწყინვალე ბატონებო. საქართველოს ბატონებს ს. ს. (იოვანე და ვახტანგს).

„ჩვენმა ბატონმა პაპმა, ბენედიქტე XIV, ღვთისაგან დღეგრძელებულმა მიიღო ტფილისიდან გამოგზავნილი 155 სექტემბერს 1741 წ. თქვენი წერილი, რომელიც მოიტანა მათმა უსამღვდელოესობამ ქართველ-კათოლიკე ეპისკოპოსმა, როდესაც აქ მოვიდა წმიდა ადგილების მოსალოცავად და პაპისადმი თავისი მორჩილების გამოსაცხადებლად. პაპმა თავისის ჩვეულებრივის მამობრივის სიყვარულით მიიღო ხსენებული ეპისკოპოსი და მიანიჭა ბევრი წყალობა და სულიერი ძალა, ეგრეთვე წმინდა ჯვრის ნაწილი, და ნაკურთხი კრავები *), შეუძლია თქვენც გადმოგცემსთ მისი რავდენიმე ნაწილი. მასთანვე ვეცადეთ, რომ ეს აქ პროპაგანდის კრების ხარჯით ყოფილიყო და მივეცით გზის ხარჯიც, თუმცა ხსენებულ კრებას არ შეეძლო ადვილად ამ ხარჯის გაწევა რადგან თვითონაც გაჭირვებულ მდგომარეობაშია, პაპმა კეთილინება და მე, პრფექტოს, მიბრძანა, თქვენთვის მომეწერა, რომ ხსენებულ კრებას დაავალა, ზომა მიიღონ, რათა შეგისრულოსთ ნათხოვარი, რომელიც თქვენს წერილში გამოაცხადეთ, და აღმოგიჩინოსთ ყოველ ნაირი მფარველობა, როგორათაც მოხსენდა ხსენებულ ეპისკოპოსს საშუალებით ერთის მოენისა, რომელმაც მანდაური ენა და გარემოება კარგად იცის

და რომელიც არის ამ პროპაგანდის კოლეგიის მოწაფე **). მომავალში-
აც პაპი მუდამ მზრუნველი იქმნება მანდაური კათოლიკებისათვის და ყვე-
ლა ღონისძიებით ეცდება ანუგემოს ეს ტომი და დაუკმაყოფილოს ყვე-

---

*) ესეთი კრავები შეზავებულია სანთლითა და წამებულთა ნაშითთა.

***) ეს არის ზემოდხსენებული ტფილელი გოდაკანთ ანტონი.

– 352 –

ლა თხოვნა რაც აქამდე ჰყო და ან რასაც შემდგომში წარმო-
ადგენს. ამ წიგნის თქვენდამი მოწერით ვასრულებ პაპის პატიოსან ბრძა-
ნებას და გაუწყებ, რომ იგი თქვენ და ყველა თქვენის ტომის კათოლი-
კებს განიჭებს მამობრივის სიყვარულით სავსე კურთხევას. ეგრეთვე გა-
უწყებ თქვენის წერილის მიღებას და მასთანვე პაპთან ერთად გიცხადებ
ჩემს პატივისცემას, რომელიც მაქვს თქვენს გვარსა და კათოლიკეებზედ,
როგორათაც სხვა დროებშიც მოგწერე“. (1)

აქ დასახელებული ქართველი კათოლიკე ეპოსკოპოსი ტფილელი
ქრისტეფორეა. იმისი გვაქვს მრავალი ცნობა, საიდგანაც სჩანს, რომ
შესანიშნავი პირი ყოფილა, თუმცა ჩვენ ისტორიაში კარგად ცნობილი
არ არის. ტფილისიდან ევროპაში წასულა პირველ ოქტომბერს 1741 წ.
რა მისულა სმირნაში, იქაური ეპოსკოპოსი რომში ისტუმრებს და თა-
ვის გასაცნობელ წერილს აძლევს პროპაგანდის კარდინალთან:

„პატივი მაქვს თქვენის მეუფების უმაღლესობას ვაუწყო, რომ
სმირნაში მოვიდა მათი ბრწყინვალეობა ტფილისის არხიეპისკოპოსი ქრის-
ტოფორე ყაფლანიანი *). როცა გამოძღვანებულა, რომ იგი კათოლიკე
იყო, სქიზმატიკ სომეხთა პატრიარქს დაუწყვია მისთვის სატიკი დევნა,
ჩამოურთმევიანებია ყველა მისი ქონება და გაუმევიანებია საქართველო-
დგან; ეგრეთვე ამავე მიზეზის გამო გაუღარიბებიათ კეთილშობილნი
ორნი ძმანი კათოლიკენი ივანე და ვახტანგ, ორბელიან წარჩინებუ-
ლის გვარისა, რომელსაც პროპაგანდა კარგად იცნობს. სანუგეშებლად
და შესაწევნელად იმ სამწუხარო მდგომარეობაში, რომელშიც ყოველ
შემწეობას მოკლებული იმყოფებოდა ეს ღირსეული ეპოსკოპოსი, აქაურ
ვაჭრებში ჩამოუკრიფე მოწყალება და ეგრეთვე მოუხერხე, რომ უსას-
ყიდლოდ ემგზავრა ვიდრე ლივორნამდინ, საიდანაც მოვა თქვენ ფერ-
ხთა წინაშე“. სმირნა, 1 ივნისს, 1742. თქვენი მდაბალი მონა ირო-
ნიმე ლანცა, სმირნის სამოციქულო ვიკარია“. (2)

როდესაც ლივორნაში მისულა, იქ მყოფ კაფუცინებს, რომში
თავიანთ კაფუცინებისათვის უცნობებიათ მისი მოსვლა. იქ ამ დროს
საქართველოდან დაბრუნებული ყოფილა კაფუცინი ანჯელო ვოლთე-
ზანელი, რომელიც ამ ეპოსკოპოსს იცნობდა საქართველოში. ამიტომ 3
სექტემბერს 1742. პროპაგანდას თხოვნა წარუდგინა, რათა კარგად მიეღო
ეს და მისი ყველა სათხოვარი მოესმინა. ამ წერილში სხვათა შორის,
ქრისტოფორესათვის ნათქვამია: „...მართლაც დიდად ღირსია ეს ეპოს-
კოპოსი თავისი კარგის თვისებისათვის, რაის გამო მეტად უყვარსთ და
პატივისცემენ არა მარტო ქართველი პატრიარქი, რომელსაც თვალის

---

*) ორბელიანთ ხშირად ყაფლანიანთაც ემახდნენ.

– 353 –

ჩინსავით მიაჩნია, არამედ, უფრო მეტად ყველა ქართველები და ბატონები,

ესეც არა მარტო ქართლში, არამედ საქართველოს ორსავე პროვინციაში – იმერეთსა და კახეთში. როდესაც ზემოდ ხსენებული პატრიარქი კოსტანტინეპოლში დაჭერილი იყო ოსმალების პოლიტიკის გამო, როცა საქართველო მათ ხელში იყო, მაშინ ამ პატრიარქმა ხსენებული ეპისკოპოსი, თავის ვიკარია დანიშნა თავის მონაცვლეთ და წერილიც გაუგზავნა, მოეწოდო მისის სამწყსოსათვის...“ (1)

აქ ხსენებული პატრიარქი არის დომენტი, რომელიც ტყვედ იყო კოსტანტინეპოლში 1739 წელსა. ხოლო ამ დროს კი იგი მიცვალებული იყო, რაიც, ჰგავს, ამ მიმწერ კაფუცინს ჯერ შეტყობილი არა ჰქონია. ეს კაფუცინი ამ ეპისკოპოსს უწოდებს ქრისტოფორე თუმანანთს. თუ ეს მართლა მისი სახელია და არ ყოფილა ორბელიანთი, მაშინ ეს ეპისკოპოსი უნდა იყოს ის თბილელი მიტროპოლიტი, რომელიც 1762 წ. გუჯრებში მოხსენებულია ქრასტოფორე თუმანაშვილად. (2)

ქრისტეფორე რომში დიდის პატივით მიიღეს და ბევრი რამე ჰკითხეს საქართველოსა. ენის უცოდინარობისა გამო დიდად გამოადგა იქ მყოფი ტფილელი მისივე ნაცნობი ანტონ ქოდაკანთი, რომელმაც მის მაგიერად პროპაგანდას წარუდგინა ეს წერილი:

„მე ტფილელი ანტონ ქადაკანთი, პროპაგანდის კოლეგიის მოწაფე, ვიცნობ წმიდა ბასილის მოწესეს მათ უსამღვდელოესობას ქართველ ქრისტოფორე ტფილისის ეპისკოპოსს. ჯერ ისეც მღვდელი იყო, როდესაც მიიღო კათოლიკობა პატრი ანჯელო პაპილის საშუალებით; ყველა ჩვენის კათოლიკების თხოვნით ანტიოქის პატრიარქმა კირილემ დანიშნა იგი ეპისკოპოსად, მას შემდეგ ხუთი წელიწადია. აწ აქეთ იმიტომ წამოვიდა, რომ დიდად ნატრობდა რომში მოსვლას, პაპის ფერხთა მთხვევას, წმიდა ადგილების მოლოცვას და მოხსენებას ეგრეთვე იმ უბედურებისას, რომელშიაც ყველა მისი საბრალო ხელქვეითი კათოლიკეები ჩავარდნენ. ამის გამო უძველესის ორბელიანთ გვარის ორ თავადთა, ამისავე კათოლიკე ნათესავთა, რომლებსაც, ათი წელიწადია, რაც კარდინალმა პრეფექტომ მისწერა და მიულოცა კათოლიკობის მიღება თავიანთი ხელქვეითებთან ერთად, გამოატანეს წერილი კარდინალ პრეფექტოსთან; ამის შესამოწმებლად ეპისკოპოსს გამოატანეს ეგრეთვე კარდინალის იგივე მიწერილი წიგნიც. სხვა თავის გასაცნობელ წიგნებთან ერთად იმ თავადებმა პაპთანაც გამოატანეს წერილი.

„ეს ხსენებული ეპისკოპოსი ნატრობს მოახსენოს წმიდა კრებას, რაკი ქართველთა ტომს ორი ადგილი აქვს კოლეგიაში, გაუჭირვებლად მიიღებოდენ ხოლმე, როდესაც კათოლიკე ეპისკოპოსი და სამეგრელოს

კაფუცინები გამოგზავნიან ახალგაზდებსა, თუმცა იქაური უდიდესი საჭიროება მოითხოვს უფრო ბევრის შეწყნარება.

„ეგრეთვე ჰსურს მოახსენოს წმიდა კრებას და თვით პაპსაც ქართველთა ერის საჭიროება, რათა რომში თავისი საკუთარი სახლი ჰქონდეს, როგორათაც აქვსთ სხვა ტომთა, ვითარცა ამას შეჰპირდა ნეტარხსენებული პაპი კლემენტე მეთერთმეტე. ეს სახლი დიდად შეეწევა აქა-

ურ მისიონს.

„ეს ეპისკოპოსი საჩქაროდ წავა, რა ნახავს წმიდა კრებას და პაპსა, რადგან ძრიელ ეჩქარება დაბრუნდეს თავის ეპარქიაში, რათა ანუგემოს თავისი დაღონებული კათოლიკეები.

„საქართველოდამ წამოვიდა პირველ ოქტომბერს 1741 წ. შავი ზღვით, მივიდა კონსტანტინეპოლში, იქიდან სმირნაში და შემდგომ ლივორნაში.

„ტფილისი არის დედა-ქალაქი მთელი საქართველოსი. აწ მრთლად ექვევრდომება სპარსელებს. საქართველოს მთავრები არიან შვიდნი: პირველს ჰქვიან ვახტანგ, რომელიც ამ ბოლო დროს საქართველოს მეფე იყო; ამ ჟამად მისი სახლობა მოსკოვში იმყოფება, რადგან ოსმალების გამო, რომელთაც იმ დროს დაიპყრეს მისი ქვეყანა, იძულებული გახდა ლტოლვილიყო. 1738 წ. გარდაიცვალა მოსკოვში თანდასწრებით ერთის კაფუცინისა, რომელმაც შეუსრულა უკანასკნელი სულიერი სამსახური, მისი შვილები და მეუღლე ცოცხალნი არიან.

„ხოლო ექვსნი დანარჩენნი მთავარნი არიან თავ-თავისს სამთავროში. იმათგანი ოთხი გაყრილია და ორი კათოლიკე, რომლებიც არიან ხსენებული ორბელიანები. ერთ ამათგანს თამაზ ყულიხანმა ძალით წართვა ქალი და დააქორწინა თავის შვილზე.

„ხარკი, სპარსელებისაგან ძალადატანებულნი არიან გარდაიხადონ სულზე ათი ოქროს სკუდი, თუ დიდმა და თუ პატარამ, თუ კაფუცინმა და თუ მღვდელმა. ეგრეთვე ყველა ეკკლესია ვალდებულია გარდაიხადოს ოცი სკუდი. გარდა ამისა, მცხოვრებნი, როგორც კათოლიკენი, ისე მწვალებელნი, იძილებულნი არიან საომრად გავიდენ.

„ის ორი კათოლიკე მთავარი ძრიელ დაჩაგრულია, ვინაიდგან მათ წინააღმდეგ არიან არა მარტო სპარსელები, არამედ ყველა მწვალებელი, ამიტომ მათ უფრო მეტს ხარკს ართმევენ. გარდა ამისა, ისინი ვალდებული არიან ყული ხანს ყოველწლივ მისცენ ხუთი ათასი ჯარის-კაცი. სპარსელებისათვის სულ ერთია, ჯარისკაცები კათოლიკეები იქმნებიან, თუ განყრილები, რადგან ყველას ერთნაირად ეპყრობიან. ხოლო საბრალო კათოლიკეები მეტად დევნულნი არიან მწყვალელებლთაგან. როგორათაც შევიტყეთ, ამ ბოლო დროებში მწვალებელ სომეხთა პატრი-

– 355 –

არქს ძალათ დაუკეტინებია ეკკლესია და გაუდევნია პატრი კაფუცინები და სხვაც დიდი ვნება მიუყენებია მათთვის. ამბობენ ყული ხანს არა სცოდნია ეს უკანასკნელი დევნულებაო, არამედ მარტო გუბერნატორის მოთავეობით ყოფილა; მწვალებელ სომეხთა პატრიარქის მეგობარი და მისი ფულით მოყიდულიაო.

„მათი უსამღვდელოესობა ტფილისის ეპისკოპოსი ქრისტეფორე ორბელიანთი, რომელიც 30 სექტემბრის აქეთ რომშია, წმიდა კრებას აუწყებს იმ უდიდეს სამწუხარო მდგომარეობას, რომელშიაც იმყოფებიან ყველა კათოლიკეები, ვითარცა სავსებით ეუწყა ბატონს კარდინალ პრეფექტოსაც. ეს ამბავი ეგრეთვე მოსწერეს ორბელიანთ იმ ორ კათოლიკე მთავარსა, რომელთაც ერთი წერილი პაპსაც გამოუგზავნეს.

„ხსენებული ეპისკოპოსი ნატრობს, წმიდა კრებამ როგორმე უშველოს და გამოიყვანოს იმ სამწუხარო მდგომარეობისაგან, რომელშიც არიან ყველა იქაური სპარსელების ქვეშევრდომი კათოლიკეები; ვინაიდ-

გან ძრიელ ფიცხად სდევნიან მათ მწვალებელნი“. (1).

ყველაფერი ეს მოხსენებულია თვით ქართველ ქრისტიანთა ეპისკოპოსისგან, რომელმაც, ენის უცოდინრობის გამო, იტალიანურად დააწერინებია. ეს საბუთი იმით უფრო შესანიშნავია, რომ ქართველ კათოლიკების მრავალს საჭირო ცნობას შეიცავს. ამ ქრისტიანთა კარგა ხნით ადრე უნდა მიეღო კათოლიკობა, რადგან ის კაფუცინი ანჯელო პოპელი, რომლის მეცადინეობით მიუღია კათოლიკობა, საბას მოყვანილია 1715 წელსა. ხოლო კაფუცინები საზოგადოდ ათ წელიწადზე მეტს არ რჩებოდენ საქართველოში. ამიტომ ჩვენის აზრით, მისი გაკათოლიკება უნდა მომხდარიყო 1725 წინა წლებში. ხოლო კათოლიკობის მიღების შემდგომ, მიუღია ეპისკოპოსის ხარისხი 1734 წ. და დომენტი კათოლიკოსის ვიკარიად ყოფილა 1739 წ. და მინდობილება მიუღია (როდესაც კათოლიკე იყო). მის ნაცვლად ემწყსო მთელი საქართველოს ერი, ვიდრე ტყვეობიდან დაბრუნდებოდა. არ დავივიწყოთ, რომ დომენტი კათალიკოსსაც უკვე 1709 წ. პაპისათვის მიეწერა შეერთების წიგნი, როგორც ზემოდ ვნახეთ. რა საკვირველია ქრისტიანთა ეპისკოპოსი კათოლიკობის მიღების შემდგომ დარჩენილა თავის ქართულ ტიბიკონზევე. რადგან მდიდარის და უძველესი ორბელიანების სახლიშვილი იყო, ყმებიც ბლომად ჰყოლია, მათთვისაც კათოლიკობა მიუღებინებია. ეგრეთვე ქრისტიანთა ყოფილა საეპარქიო ეპისკოპოსი და ერად ჰყოლია ქართულის ტიბიკონის მქონე კათოლიკეები, რომელთა შორის ირიცხებიან ივანე და ვახტანგ ორბელიანებიც. ამ ორ თავადსაც მარტო თვით არ მიუღიათ კათოლიკობა, არამედ მთელი თავიანთი ყმებით შეერთებიან რომის ეკლესიას. თუ რაოდენად ბევრი

– 356 –

ხელქვეითი ჰყოლიათ, იქიდან სჩანს, რომ წელიწადში 5000 მეომარი უძღვევიათ სპარსეთის მეფისათვის. ისე ჰგავს, ამ ქრისტიანთა ეპისკოპოსს უწინ მიწერ-მოწერა ჰქონია პაპთან, რადგან კლემენტე მეთერთმეტე, რომელიც მიიღვა 1721 წ. შეჰპირებია რომში ქართველებისათვის ცალკე სახლის დაარსებას.

ქრისტიანთა რომში ორი თვე ძლივს უნდა დარჩენილიყოს. მალე გაობრუნებულა საქართველოში, რადგან ზემო წერილთან ერთად მოიპოვება ეს წერილი, რომელშიც მოხსენებულია მისი რომში ყოფნის დრო ასე:

„პროპაგანდის პრეფექტო ბატონი კარდინალის პეტრას ბრძანებით მე სუქიასმა შემიწყნარე ჩემს სახლში მათი უსამღვდელოესობა ორბელიანთა ქრისტიანთა, ტფილისის ეპისკოპოსის და 38 დღის განმავლობაში მას და მის მოსამსახურეს, რაც-კი საჭირო იყო, ყოველი სამსახური მივაგე. ამიტომ ოთახისათვის ორი თვის ქირა მერგება. გარდა ამისა, პროპაგანდის კოლეგიის მოწაფე ბატონი ქოდაკანთ ანტონას თხოვნით, მას ვასესხე 24 სკუდი, რათა ხსენებულ ეპისკოპოსს ტანისამოსი შეეკერა და შეეკეთებინა, რაც-კი სჭიროდა. იმედი მაქვს, ჩემი დანახარჯისა კმაყოფილი იქნება თქვენი უმაღლესობა. ნოემბრის 21 1742 წ.“.(1)

შემდგომ ერთი მოკლე წერილით ორბელიანთა ეპისკოპოსი ქრისტიანთა კარდინალს დიდ მადლობას უხდის ყოველის სიკეთისათვის, რაც მისგან მიიღო რომში ყოფნის დროს, ჰპირდება რომ არაოდეს დაივიწყებს მას და მუდამ ღმერთს ევედრება მის დღეგრძელობას; ეგრეთვე

სთხოვს კარდინალმა მფარველობა არ მოაკლოს.

აქედან სჩანს, რომ ნოემბრის დამლევს 1742 წ. გამობრუნებულია საქართველოში. იმ აუარებელ დაღუპულ საბუთებთან ქრისტოფორე ეპისკოპოსის შესახებაც ბევრი რამეა დაკარგულია, ამიტომ სრულად არაფერი ვიცით, რა გააკეთა, როდესაც საქართველოში დაბრუნდა.

როგორც ივანე და ვახტანგის წერილებში, ისე ქრისტეფორე ეპისკოპოსის მიერ წარდგენილ მოხსენებაში დასახელებული იყო სომხების მიერ დევნულება, მაგრამ აქ რომელსამე საცალკეო დევნულების შესახებ კი არ არის ლაპარაკი, არამედ საზოგადო მტრობისათვის, რომელიც სომხებს მუდამ ჰქონდათ კათოლიკების წინააღმდეგ. გარნა შემდგომ სომხებმა, თავიანთისა ჩვეულებისამებრ, დაუწყეს კვალად ძრიელი დევნა კაფუცინებს 1742 წელს, და როგორც იყო, მიაწიეს თავიანთ გულის წადილს, ესე იგი მათ ჩამოართვეს ეკკლესია და ცემატყეპით განდევნეს ტფისისიდან. განდევნილი კაფუცინები ახალციხეს მივიდნენ და იქიდან მათში პატრი ნიკოლა ბორგოელი გაგზავნეს რომს, რათა ყოველი თავიანთი უბედურება ეუწყებინა და რაიმე შემწეობა

– 357 –

ეშოვნა შეურიგებელის მტერის ასალაგმავად. პატრმა ნიკოლამ, ავადმყოფობის გამო, როგორც იყო ძლივს მიაწია კონსტანტინეპოლს და იქიდან 17 აგვისტოს 1742 წ. წერილი მისწერა რომში და ამ დევნულობის ამბავი ასე აცნობა: „... აწ მიზეზი იმ ქვეყნიდან ჩემი წამოსვლისა ისაა, რომ საუბედუროდ, დავკარგეთ ტფილისის მისიონი. ამ 1742 წლის მარტის დამლევს და აპრილის დამდეგს მწვალებელმა სომხებმა დაგვიწყეს მკაცრი დევნა. ჩვენი მონასტერი და ეკკლესია სპარსეთის თათრებს ერთიან ააკლებინეს, ტფილისში მყოფი მონაზონები დაგვამწყვდიეს, გაგვლახეს და ათასნაირი ტანჯვა მოგვაყენეს, ისე, რომ აღარავის გვეგონა, თუ კიდევ ვიცოცხლებდით; გარდა ამისა, შეუბრალებლად და უწყალოდ გალახეს ყველა სომხის კათოლიკები, რომელთაც მოინდომეს მტკიცედ დარჩენა წმიდა კათოლიკე სარწმუნოებაში; ბარბაროსულად წაართვეს ყველაფერი, რაც-კი გააჩნდათ; ეს არ აკმარეს, არამედ ბევრის ცემის შედეგ აღვიარებინეს ეგტიქეს შემცდარი სარწმუნოება და აწყველინეს პაპი წმიდა ლეონ დიდი. ამას არ დასჯერდნენ და ბოლოს ჩვენც ძალით გაგვდევნეს ტფილისიდან... ტფილისში დარჩენ მარტო ქართველი კათოლიკები, რომლების წინააღმდეგ სომხების მუხანათობრივმა სიცოფემ ვერაფერი გააწყო...“ (1)

ამ ბარბაროსულის დევნულების ამბავს 2 ივნისს 1742 წ. ჰსწერენ ეგრეთვე ახალციხის მღვდლები კონსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს და ეუბნებიან, ტფილისიდან გამოდევნილი კაფუცინები ყველა აქ მოვიდნენო, სომხის კათოლიკე აქ ერთიც აღარ დარჩა, ყველა გადაიყვანეს ეგტიქეს სარწმუნოებაზე და აქაც გვიპირობენ დევნასაო.

ამ დევნულების დროს ქართველები მეტად დაჩაგრული იყვნენ სპარსელებისაგან, რომლებსაც მთავრობა და სამსახურის ყველა მაღალი ადგილები ეჭირათ. ხოლო სომხები-კი ამ დროს მეტად გათამამებული იყვნენ და სპარსელებიც მათ მხარს უჭერდნენ. ამისგამო ქართველებმა ამ ხანად, ჩვეულებისამებრ, ვეღარ უპატრონეს კაფუცინებს და ვეღარ დაიკვეს სომეხთა მიერ დევნულობის წინააღმდეგ. გარნა რა ნახეს კაფუცინები ესე უწყალოდ გალახულნი და ტფილისიდან მთლად გადევნილ-

ნი, შეეშინდათ, რომ სამუდამოდ არ გამოვრებოდნენ საქართველოს. ამიტომ საჩქაროდ რომს წიგნები მისწერეს საქართველოს საუკეთესო პირებმა, ესე იგი ახალმა კათოლიკოსმა, ნიკოლაოზ ხერხეულიძემ, ამილახვარმა და ორბელიანებმა. ამ წერილებში აუწერეს სომხებისაგან მიყენებული უსამართლობა და მასთანავე დიდის ვედრებით ჰსთხოვეს პაპს, რათა, სომხების მტრობისგამო, საქართველოდან არ განემორებინათ კაფუცინები და ეგოდენი ქართველი კათოლიკეები არ დაეტოვებინათ უმწყემსოდ. მესამე თავში უკვე მოვიყვანეთ ნიკოლაოზ კათალიკოსის

– 358 –

მეტად შესანიშნავი წერილი, რომელიც საკმაოდ უჩვენებს მის ერთგულობას რომისადმი და ეგრეთვე კათოლიკობას. აწ მოვიყვანთ თარგმანს ორი დანარჩენის წერილისაც, რომელიც არა ნაკლებ შესანიშნავია. ამილახვარი პაპს ბენედიკტე XIV ასე ჰსწერს:

„უბრწყინვალესო უძლიერესო უმეტეს ყოვლისა ქებისა, ვინაიდგან ქვეყნიერ მფლობელთა და მთავართა შორის არავინ არს უმაღლესი თქვენზედ, რომელმაც სასუფევლის კლიტესთან ერთად ზეცით მიიღეთ უმაღლესი ძალა შეკვრისა და გახსნისა და ეგრეთვე მოგენდოთ მთელის სოფლისათვის ზრუნვა, და რომლისაგან ძრიელნი ქვეყნისანი ძრწიან და ცოდვილნი ითხოვენ მოწყალებას და შენდობას. ამ თქვენს ესრედ მაღალს ღირსებას ჩვენ მორჩილნი და მდაბალნი, თუმცა სხეულით დამორებულნი, გარნა გულით ახლოს მყოფნი და თქვენთან შეერთებულნი მოკრძალებით და სიყვარულით ვეთაყვანებით. კდემით ვემთხვევით თქვენს

წმინდა ფერხთა და ვითხოვთ თქვენგან ჩვენის ცოდვების შენდობას.

„დიდი ხანია, რაც ჩვენს ქვეყანაში, კათოლიკეების საჭიროებისათვის, თქვენი ეკკლესია აშენდა და თქვენი პატრი-კაფუცინები სცხოვრობენ. ჭეშმარიტად ამათ დიდი შრომა მიიღეს, ბევრი შემცდარნი ცხოვარნი უფლის სამწყსოს შეუერთეს და ესრედ დიდ-სულოვნობით და პატივით მოუპოვეს კათოლიკე წმიდა სარწმუნოებას. გარნა ამ საქართველოს პროვინციაში სომხებმა გაიმარჯვეს; კათოლიკე სარწმუნოების გამო თქვენი პატრები დაატყვევეს, გალახეს და ეგოდენად უსამართლოდ სდევნეს, რომ უარესის ქმნა თითქმის აღარ შეიძლებოდა; ეკკლესია, წმიდა ჯვრები და წმიდა ხატები შეაგინეს და ფეხქვეშ გათელეს; როდესაც მთავრობამ ეკკლესია და სახლი ჩამოართვა, სომხებმა აქ თქვენი პატრები ბევრ ხანს აღარ დააყენეს, არამედ აქედან განდევნეს. ყველა კათოლიკეები, თუ მამაკაცები თუ დედაკაცები დაატყვევეს სცემეს, და ეგოდენად აწვალეს, რომ უარესის თქმა აღარ შეიძლება: ყველა მათი ქონება აიკლეს და სარწმუნოებაც უარაყოფინეს. აწ ჩვენ *) დიდად გვედრებით ამ ქვეყნისაგან ნუ განაშორებთ თქვენის მოწყალების ხელსა, იმდენის მოქცეული კათოლიკეებითურთ ნუ დაუთმობთ მწვალებლებს და ჩვენც ნუ მოგვაშორებთ კაფუცინებსა. ვევედრებით თქვენს ხელმწიფებას, შეგვეწიოთ და ჩვენი ცრემლით შერეული ვედრება შეიწყნაროთ. ჩვენი შეწევნა და ნუგემისცემა თქვენთვის ძნელი არ არის, ამიტომ ნუ აიღებთ ხელს ნურც ჩვენზე და ნურც ჩვენ უბედურ ქვეყანაზე. ეგრეთვე შეეწიეთ ამ ხსენებულ პატრებსაც და ნუ ინებებთ, რომ წმიდა ეკკლესიის მტრების გამო სამუდამოდ გამოვრდნენ აქაურობას და

ესრედ დაიღუპნენ ერთიანად იმდენი კათოლიკეები. დანარჩენს ამბავს თქვენივე პატრები მოგახსენებენ“. (1)

ამ ამილახვარისა სხვა არაფერი ცნობა გვაქვს. ეს წერილი ვგონებთ საქართველოშივე უნდა იყოს ნათარგმნი ლათინურად. ამის ქართულ დედანს ვერ შევხვდით. ამ წერილთანავე იყო ეგრეთვე ორბელიანების ეს მეორე წერილი პროპაგანდის კარდინალთან:

„ყოვლად წარჩინებულო, ფრიად პატივცემულო და უმაღლესო, ღვთისაგან რჩეულო, წმიდა კრების უფროსო, ჩვენო ბატონო და ჩვენო მფარველო. თქვენი სულიერი შვილები, ყველა ერთად, თქვენს მარჯვენას ვეამბორებით და თქვენს უმაღლესობას ვაუწყებთ მას, რაც უკვე წმიდა კათოლიკე ეკკლესიის კრებამ იცის, ესე იგი, თუ რა დიდი ხანია, რაც ყველა ჩვენის ნათესავებით და ოჯახობით საბედნიეროდ თქვენი მორჩილნი ვართ და ჩვენთან ერთად საქართველოს ბევრი მამაკაცები და დედაკაცები. გავლილს წელს (1741) მანდ წარმოგივლინეთ ჩვენი ეპისკოპოსი ქრისტოფორე, რომლის საშუალებითაც გაუწყეთ ყოველი ჩვენი საჭიროება და მასთანავე ყველა ის შეწუხება, რომელიც გამოვიარეთ მწვალებელთა და ურწმუნოთაგან. დარწმუნებული ვართ, რომ აქამდე ის ყველაფერს მოგახსენებდათ, გარნა მისი შვიდობით მანდ მოსვლისა არავითარი ამბავი შეგვიტყვია. აწ გაუწყებთ, რომ 1742 წ. სომხებმა ჩვენს საქართველოში მარჯვე დრო ჰპოეს და შეისრულეს ბოროტი წადილი: ჩვენი პატრი-კაფუცინები დაიჭირეს და ბევრნაირად აწვალეს და დასჭრეს. მართალია, არ დაუხოციათ, მაგრამ ყველანაირი სტანჯეს; ეკკლესია, წმიდა ჯვარი და წმიდა ხატები შეაგინეს, ეკკლესია ჩამოათვეს და კაფუცინებს ჩვენს პროვინციაში ცხოვრების ნება აღარ მისცეს, არამედ აქედან განდევნეს. გარდა ამისა, აქ რავდენი კათოლიკე ჰპოვეს ორისავე სქესისა, დაიჭირეს, უწყალოდ გალახეს, მათა ქონება აიკლეს და ძალით თავიანთ სარწმუნოებაზე გადაიყვანეს. აწ ტირილით გევედრებით და გაფიცებთ ღვთის სიყვარულისათვის, რომ ეს ყოველი ჩვენი ამბავი წმინდა მამას მოახსენოთ და ნუ ინებებთ ეგოდენი სულთა დაკარგვას. უკაფუცინებოდ დარჩენა არ შეგვიძლია. კარგახანია ეგოდენი კათოლიკეები დავრჩით გაუნდობელ-უზიარებელნი; ბევრი კაცი მოკვდა თვინიერ სულიერის შემწეობისა და ბევრი ბოვში მოუნათლავი. აღი-სწრაფეთ ჩვენს შესაწევნელად და გვიშუამავლეთ წინაშე უწმიდესის პაპისა; იმდენ ქრისტიანე კათოლიკეთ ნუ ჩააგდებთ ემმაკის ხელში. ჩვენ მივიღეთ კითოლიკე სარწმუნოება პატრი-კაფუცინების ქადაგებით, ახლა თუ დავრჩით უკაფუცინებოდ და უეკკლესიოდ, არ ვიციტ რო-გორი ქრისტიანე შევიქნებით? ინებოს ღმერთმა, რომ ეს არა დროს მოხდეს. ეს დევნულება მარტო სომხებმა ასტეხეს. აწ უწყოდეთ, რომ

ჩვენი მწუხარება და ტირილი უფრო უმეტესია ამაზე, რაც აქ მოგახსენეთ. ამისას დანარჩენს გაუწყებენ ხსენებული პატრები. თქვენი უმდაბლესი მონანი ორბელიანთი ყველა ნათესავებით“. (1).

ეს შესანიშნავი საბუთი ცხადად გვიჩვენებს, რომ, გარდა ორბელი-

ანთ გვარისა, იმ ჟამად კიდევ სხვა ბევრი ქართველი ყოფილა კათოლიკედ, როდესაც სომხებს ეგრედ უწყალოდ უდევნიათ და გაუძევებით კაფუცინები და ყველა სომხის კათოლიკები გადაუყვანიათ თავიანთ სარწმუნოებაზე. არც ამ წერილს და არც ზემო წერილს აწერიათ თარიღი. გარნა ცხადად სჩანს, რომ დაწერილია 1742 წ. უნდა იყოს მაისის თვეში გაგზავნილი, როდესაც ხსენებული პატრი ნიკოლა გაიგზავნა რომს და თან წაიღო ესენი.

საქართველოს ამ სამ უპირველეს პირთა წერილმა დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა რომში და ააღელვა იქაურობა ასეთი უსამართლო დევნულების მოსმენამ. ამისგამო რომმა საჩქაროდ მიმართა იქ, სადაც საჭირო იყო. არა სჩანს-კი ამ პირებმა რაიმე პასუხი მიიღეს რომიდგან თუ არა. ხოლო კაფუცინების სანუგეშოდ პროპაგანდამ მისწერა ეს წიგნი მათ უფროსს:

„საქართველოს მისიონების უფროსს, პატრი ქლაუდიო რეჯიელს.

„21 სექტემბერს, 1743 წ. წმიდა კრებამ პატრი ნიკოლა ბორგიელისაგან დიდის მწუხარებით მოისმინა ყოველი უბედურება, რომელიც შემთხვევია თქვენს გამგეობაზე მინდობილს ტფილისის მისიონს. რადგან დიდად ებრალება მისიონერების ეგრეთი მდგომარეობა და მეტად სწუხს, რომ იმდენ პირთ დაუტოვებით სარწმუნოება და კვალად მიქცეულან თავიანთ სქიზმატიკობაზე, ამიტომ დიდის მზრუნველობით მიმართა ყველა იმ საშვალებას, რომლის ხმარებასაც აწინდელ გარემოება ნებას აძლევს, რათა როგორმე გამოაკეთოს ეგრეთ დიდად გაფუჭებული საქმე ჩვენის წმიდა სარწმუნებისა“. (1)

კაფუცინებმა დევნულების შებდგომ, გაგზავნეს ეგრეთვე პატრი ლეონ ბავაელი ისპაჰან ფრანგის კაფუცინ დამიანე ლიონელთან. პატრი შაჰის მკურნალი იყო, ამისგამო დიდი გავლენა ჰქონდა მის წინაშე. ბევრს ეცადა და კარგი ბრძანება გამოიტანა შაჰისაგან სასარგებლოდ ტფილისის კაფუცინებისა, რომლითაც შეეძლოთ თავისუფლად დარჩენილიყვნენ ტფილისში. ამისგამო პატრი დამიანეს 21 სექტემბერს 1743 წ. პროპაგანდამ მისწერა შესაფერი წერილი; ამავე დროს თვით პაპმაც მისწერა მას. კაფუცინები, პატრი დამიანეს მიერ მოპოებულის ბრძანების შემწეობით, მალე დაბრუნდნენ ტფილისს, ეკლესია და სახლი ისევ ჩაიბარეს, მაგრამ ნივთები-კი ყველა დაიკარგა და ვეღარაფერი დაიბრუნეს უკან. რადგან ესე ყველაფრისაგან ცარიელი დარჩნენ და აღარაფე-

რი გააჩნდათ, პროპაგანდამ საჩქაროდ გამოუგზავნა 500 სკუდი კონსტანტინეპოლის ეპისკოპოსის საშუალებით.

რამდენისამე ხნის შედგომ იტალიაში გაბრუნდა ხსენებული პატრი ლეონ ბოვაელი. პროპაგანდას წარუდგინა საქართველოს შესახებ ვრცელი მოხსენება, რომელშიაც აქ ხსენებულ დევნულებაზეც სიტყვა ჩამოაგდო და სხვათა შორის, ესეც მოახსენა: „როდესაც კაფუცინები განდევნეს, ტფილისში მიწის ძვრა დაწყებულა და მთელ ხუთ თვეს გაუწევია, ვიდრე კაფუცინები დაბრუნებულან. თვით ურწმუნოებს აღუარებიათ, რომ ეს მიწის ძვრა სომხების დასასჯელად მოვლენილა, რადგან მათ კათოლიკები განდევნესო. ამ დევნულების ყველა მოთავენი, ცოტა დროს განმავლობაში, ერთიან დახოცილან, გარდა სომხების მმართველისა; მაგრამ არც ამას დაჰკლებია სასჯელი: ორჯელ კინაღამ დაურჩვიათ, ცოლი

და ძმა დახოცია. ამის მხილველ მაჰმადიანებს კაფუცინებისათვის უთქვამსთ, რომ თქვენი ჯვარი მათ ხოცავსო. კაფუცინების შემდგომ სომხებსაც მოუპოვებიათ შაჰის ერთი ბრძანება, რომლის ძალით კაფუცინები უნდა განდევნილ იყვნენ, ვითარცა ქვეყნის აღმაშფოთებელნი; მათ მიმდევარ კათოლიკებსაც უნდა გარდაეხადათ დიდი ჯარიმა, და მის შემდგომ ისევ ახლად მოსულ ხანს კაფუცინების მიერ მოპოებული ბრძანება უფრო საუკეთესოდ უცვნია, უფრო იმის იმედით, რომ კაფუცინებისაგან დიდი საჩუქარი მიეღო. შემდგომ ამ ახალმოსულ ხანს მოუნდომებია კაფუცინებისათვის დიდი ხარჯის გადახდევინება. გარნა ერთი მათი მეგობარი ქართველი შეხვეწნია ხანსა, რომელსაც აღარ გამოურთმევია მათთვის ხარჯი“.

კონსტანტინეპოლს ლათინის ეპისკოპოს რადგან ხშირი მისვლა-მოსვლა ჰქონია ქართველებთან, უთხოვნია რომისათვის სამეგრელოში მისიონერების გაგზავნა და იმ ქალაქში ტყვედ მიყვანილი ბავშვების გამო-სყიდვა. პროპაგანდაც 27 მარტს 17451წ., მას ნებას აძლევს, რომ გა-მოსყიდოს ბავშვები, იქვე მათ ასწავლოს იტალიანური, ლათინური და პირველ დაწყებითი გრამატიკა და შემდგომ რომს გაგზავნოს, რათა იქ პროპაგანდის კოლეგიაში ისწავლონ თავიანთი ერობის სასარგებლოდ.

ალეპოდგან კარმელიტანების უფროსს, პატრი ადალბერტოს, 14 სექტემბერს 1746 წ. პროპაგანდისათვის უთხოვია სამი ახალგაზდა ქართველის მიღება კოლეგიაში, ხოლო პროპაგანდა 1746 წკ 14 იანვარს პასუხს უთვლის, დიდ სიამოვნებას უცხადებს და უწინარეს მათი მიღე-ბისა, თხოულობს შემდეგ ცნობებს: 1) ეს სამი ქართველი რომელი ტიბიკონისა არიან, სომხურისა თუ ბერძნულისა; 2) თუ დასდებენ ფიცს, შემდგომ თავიანთი სამშობლოში დაბრუნდენ და იშრომონ სულთა სა-

– 362 –

სარგებლოდ; 3) თუ შეუძლიათ თავიანთ ქვეყანაში დაბრუნდენ ისე, რომ მტრებს ტყვედ არ ჩაუვარდენ. იქ მყოფი ერთი ვაჭარი მზად ყო-ფილა იმათთვის გზის ხარჯი მიეცა. ვერ შევიძელით გამოკვლევა, ის ბავშვები ალეპოში საქართველოდან ან სპარსეთიდან მიუყვანიათ, თუ ტყვეობისაგან დაუხსნიათ.

ზემოდ დასახელებული ტფილელი ქართველი ქოდაკანთ ანუ ლო-დაკანთ ანტონა პროპაგანდის მოწაფე რომში კურთხეულა მღვდლად ლათინურ ტიბიკონზედ და საქართველოში წასულა 1747 წ. მაგრამ 1748, 21 სექტემბერს გარდაცვლილა. ამ დროს ტფილისში ომი ყო-ფილა სპარსელების წინააღმდეგ. ამ ამბავს სწერს რომს უფროსი პატრი ქლაუდიო, 1749 წ. 7 აპრილს.

ისე ჰგავს, ამ დროებში პროპაგანდა ძრიელ მოწადინებული ყოფი-ლა, რომ ქართველი მოწაფეები ბევრი ჰყოლოდა თავის კოლეგიაში, რადგან ქართველი ბავშვების გაგზავნის შესახებ ტფილისის უფროსს სწერს:

„ტფილისში კაფუცინების მისიონის უფროსს, პატრი ქლაუდიოს რეჯიელს, 6 ივლისს, 1748 წ.

„წმიდა კრებამ ურბანოს კოლეგიაში ადგილი დანიშნა მანდაური ქართველთა სამი ახალგაზდისათვის და რადგან თქვენს უკეთესს ვერავის იშოვიდა, ამიტომ თქვენს სიბრძნეს და გამოცდილებას მიანდო, აარ-

ჩიოთ ეს ახალგაზდები და გამოგზავნოთ. ამ არჩევის დროს უნდა ეცადოთ, რომ ახალგაზდები ორი სომხის ტიბიკონისა იყოს და ერთი ბერძნის ტიბიკონისა. უნდა იყვნენ კათოლიკეთა შვილები და შეძლებულის ოჯახებისა, რომ არა მარტო შეიძლონ რომს თავიანთი ხარჯით წამოსვლა, არამედ, როდესაც მანდ დაბრუნდებიან, შეეძლოსთ პატიოსნად ცხოვრება, რათა წმიდა კრების შემწეობა არ დასჭირდესთ. არც თხუთმეტი წლისაზე ნაკლები და არც თვრამეტ წლისაზედ მეტი უნდა იყვნენ, მასთანვე მორჩილნი, კარგი ზნეობისა და ნიჭიერნი, რათა შეიძლონ მეცნიერების შესწავლა. საჭიროა შეატყობინოთ, რომ ეგენი უნდა დაადგინენ საეკკლესიო წოდებას და თავს უნდა იღონ სულთა სასარგებლოდ შრომა მღვდელმოქმედების სამსახურის აღსრულებით. ამიტომ კარგი იქმნება გამოიძიოთ მათი კეთილი მომზადება ამ წმიდა სამსახურისათვის. როდესაც გამოარჩევთ, გამოუგზავნით აქ წმიდა კრებას, გამოატანთ თქვენს წერილს და ეგრეთვე მათი ნათლილების და მირონცხების მოწმობას. ექვი არა გვაქვს, ასეთი მინდობილება შეასრულოთ ყოვლადის გულმოდგინებით და სახეში გექმნესთ ღვთის დიადი დიდება და მანდაური მისიონის სარგებლობა და არც ერთის ოჯახის ან პირი-

– 363 –

სადმი მიმკერძველობას არ გამოიჩინთ. თავის დროზე მოველით ამის პასუხს. დავედრებული თქვენს ლოცვაზე“. (1).

არა მარტო პროპაგანდის კოლეგია მრავლდებოდა ქართველი კათოლიკე ახალგაზდებით, არამედ თვით კაფუცინების მონასტერიც რომში, რადგან ქართველები მათთან მონაზონებათაც შედიოდნენ. ასეთ მონაზონ ქართველ კაფუცინს ვხედავთ იმ დროებში ტფილელ ქართველ პატრი ფრანჩისკე ანტონს, რომელიც მღვდლად კურთხეულა და სხვა მისიონერებთან ერთად გამოუგზავნიათ საქართველოში 1747 წ. (2) სამწუხაროდ, ამისი გვარი არა სჩანს, რადგან კაფუცინები დღესაც გვარის მაგიერად, ყველას საკუთარი ქალაქის სახელით უწოდებენ.

რადგან საქართველოს კათოლიკეების ეპისკოპოსად ირიცხებოდა ისპაჰანში მყოფი ლათინის ეპისკოპოსი კარმელიტანების წესისა, ამიტომ ხანდახან ეს ეპისკოპოსი მოდიოდა საქართველოში. მის მოსვლის დაწვრილებითი ცნობები არა გვაქვს; გარნა ვიცით კი სხვა და სხვა საბუთებიდან, რომ ისპაჰანის ეპისკოპოსი, ფილიპედ წოდებული, ტფილისში იყო 1746 წ. ამან რა ნახა, რომ ტფილისში საჭირო იყო ლათინის ეპისკოპოსის ყოფნა და თვითონაც ვერ შეეძლო აქ დარჩენა, თავის ვიკარიად დანიშნა ქართული ენის კარგად მცოდნე კაფუცინი პატრი ნიკოლა ჯირჯენთელი, საბა ორბელიანის მოყვანილი. ეს პატრი მაშინვე შეუდგა ტფილისში სხვა ახალ ეკკლესიის აშენებას, რადგან წინანდელი პატარა იყო და ვედარ იტევდა კათოლიკებს, რომლების რიცხვიც დღითიდღე მრავლდებოდა. ეკკლესია დაასრულა 1749 წ. როგორც ბევრ წერილიდან სჩანს, საქართველოში ეს ეკკლესია ერთ საუკეთესო ეკკლესიად ითვლებოდა თურმე, რადგან ძრიელ შვენიერი ყოფილა და მის აშენებაზე დიდი ფული დახარჯულა (ოთხი ათას თუმანზე მეტი). ამ ეკკლესიის დასასრულებლად პატრი ნიკოლას ფულები შემოჰკლესია და ამიტომ, პროპაგანდის დაუკითხავად, ძველი ეკკლესიის მამულები გაუყიდა. ამის გამო 17 აგვისტოს 1748 წ., პროპაგანდა ისპაჰანის ეპისკოპოსს სამდურავს სწერს. – ეს ის ეკკლესიაა, რომელიც თეი-

მურაზ მეფემ ჩამოართვა, როგორც ქვემოთ ვნახავთ.

საქართველოში ლათინის ეპისკოპოსის ყოფნის საჭიროებას ყველა ჰგონებდა. ამისგამო კათოლიკებს რომს თხოვნა გაუგზავნიათ, მაგრამ მათი თხოვნა არ შეუწყნარებიათ. ხოლო 1750 წ. საქართველოდან გაბრუნებულა პატრი პიერ მარია ბორგიელი, წარუდგენია პროპაგანდისტის საქართველოს მისიონის შესახებ მოხსენება, რომელშიც, სხვათა შორის. ეპისკოპოსისთვის ესეა მოხსენებული: „ასეთ მისიონში მოუცილებლად ერთი წარჩინებული ეპისკოპოსი მეტად და ძრიელ საჭიროა, უკეთუ გნებავსთ კათოლიკე სარწმუნოებას იქ თავის შესაფერი

– 364 –

პატივი და წარმატება ჰქონდეს. გარნა საჭიროა, ლათინი იყოს ეპისკოპოსი, რადგან როდესაც ლათინი იქნება, მაშინ შიში აღარ იქმნება მწვალებელთაგან, ვინაიდან მისიონში იქმნება ოსმალეთის და სპარსეთის მთავრობის თანახმობით და არც მათსავით ქვეშევრდომი იქმნება ამ ორი მთავრობისა... კვალად მოგახსენებ, რომ ამ ხსენებულ მისიონში საჭიროა განსწავლული, ბრძენი და გულმოდგინე მისიონერები.... დასასრულ, მოგახსენებთ, რომ უკეთუ ჯეროვან ყურადღებას მიაქცევთ ამ ნაირ მისიონებს, მეტად დიდ ნაყოფს მოიტანს, არა მარტო იმ ადგილებში, სადაც მისიონერები არიან ამ ჟამად, არამედ კვალად შეიძლება, მისიონი გავრცელდეს იმერეთის ვრცელ პროვინციაშიც, სადაც მრავალ გზის დაიბარეს მისიონერები, მაგრამ სიცოტავის გამო ვერ შეიძლეს წასვლა. ადგილის სივრცის დაგვარ ცოტა მისიონერები არიან. იქ მყოფნი ცოტანიც არ არიან ეგრეთი კეთილ მოშურნენი, როგორათაც ვალდებულია ერთი გულმხურვალე მისიონერი. ამიტომ ზოგიერთის მათგანისთვის შეიძლება ითქვას: „რასა ჰსდევით თქუჴნი აქა დღე-ყოველ უქმად“. ვევედრები წმიდა კრების კარდინალებს, რომ ასეთ მისიონერებს მოუპოვონ კარგი უფროსი, რათა გულმოდგინეთ ჰმართოს, და იქ გაგზავნონ გულმხურვალე და კეთილ მოშურნე მისიონერები, რომელთაც არ დაზოგონ თავიანთი შრომა, არამედ ჰქონდესთ ყოველნაირი მოწადინება, რათა აღმოფხრან ცუდი და დანერგონ სათნოება გულმხურვალე და კეთილ მოშურნე კათოლიკეთა გამრავლებით“. (1).

ნამდვილი მიზეზი ვერ შევიტყუეთ იმისა, პროპაგანდა რისთვის არ აქცევდა ყურადღებას ერისა და მისიონერების თხოვნას შესახებ ლათინის ეპისკოპოსის დანიშვნისა ტფილისში, სადაც შუა საუკუნეებში იმდენი ლათინის ეპისკოპოსი ინიშნებოდა. ჩვენის აზრით, ერთ მიზეზთაგანი ის უნდა იყოს, რომ პროპაგანდა ცდილობდა სხვა ახალი ხარჯი არ მისცემოდა ეპისკოპოსის დანიშვნით. – ეგრეთვე არ უნდა ვიგულისხმოთ, რომ ვითომც სრულობით არ ყოფილიყვნენ იმერეთში კაფუცინის მისიონერები, არამედ ისა, რომ მათ იმ დრომდე იქ სამუდამო ბინა არა ჰქონდათ. ვინაიდან ბევრი წერილიდან ვიცით, რომ იქ ხშირად ყოფილან კაფუცინები და ზოგჯერაც დიდ ხნობითაც დარჩენილან.

აქ მოყვანილ წერილში ჩივილიცაა გაწვრთნილის და კეთილ-მოშურნე მისიონერების სიცოტავის შესახებ. სამწუხაროდ, ჩვენც შევნიშნეთ ეს გარემოება სხვა და სხვა წერილებიდან. თვით ეს მოჩივარი პატრიც რომ იმ უსარგებლო მისიონერთაგანია, ამას მისივე წერილი გვიჩვენებს. 1749 წ. იგი ყოფილა ახალციხის ახლოს მყოფ დაბა ივლიტას და უქადაგია იქაურ ეკკლესიაში, რაც ძრიელ მოსწონებით

ვე შეუძლებიათ სახლი და ეგრეთვე საჭირო სახარჯოც. მაგრამ ამ ბატონს არ უნებებია, რადგან ათავის სამშობლოში დაბრუნებას აჩქარებულყო. ბოლოს უთხოვიათ მანამდე მაინც დარჩენილიყო, რომ ამ გარემოებას რომში მისწერდენ და იქიდან პასუხს მიიღებდენ. მაგრამ არც ეს შეუწყნარებია. ესრეთი გულგრილნი და მასთანვე უსწავლელნი პირნი ხშირად მოდიოდენ საქართველოში და თავიანთის მოუმზადებლობით მისიონის წარმატების საქმეს ზოგჯერ ხელს უშლიდენ. მართალია, იმათში მოიპოვებოდენ მეტად შესანიშნავნი პირნი, როგორც იყო პატრი ბერნარდე ნეაპოლელი და დიდად განვითარებულნი და უზომოდ თავგანწირული იყვნენ, მაგრამ, სამწუხაროდ ასეთი პირები ძრვიელ ცოტანი იყვნენ საქართველოს მისიონისათვის. ნაცვლად კაფუცინებისა, სხვა წესის მონაზონები რომ დანიშნულიყვნენ, მაშინ უეჭველად საქართველოს ბედი სულ სხვანაირად შეიცვლებოდა და თავის კულტურით ევროპის ერებს არ ჩამორჩებოდა, რადგან საქართველომ დიდი თანაგრძნობა აღმოუჩინა ამ ევროპელ მოძღვრებს, სული და გული გადაუშალა და მათ სწავლა-მოძღვრებას მტრულის თვალით არ შეხედა და განზე არ გაუდგა სხვა ტომსავით, არამედ დიდის სიხარულით მიეგება და ბევრი რამ მისგან შეითვისა. თუ საქართველოში ამ მისიონერებმა ვერ გამოიღეს ყველა ის სასურველი ნაყოფი, როგორათაც რომი და სხვა უწინდელი შეგნებული მისიონერები მოელოდენ, გარდა ძემოდ დასახელებულის მიზეზებისა, ერთ მიზეზადაც ვრაცხთ კაფუცინების მოუმზადებლობას და მათ უნიჭობას. ამის საბუთად შეგვიძლია ესეც დავასახელოთ, რომ კაფუცინები ორასიოდე წელიწადი საქართველოში იყვნენ, მაგრამ არც ერთ მათგანს არ დაუტოვებია საქართველოს შესახებ რაიმე შესანიშნავი წერილი, რათა მით თავი ეჩინათ. ხოლო მათ უწინარეს ყოფილმა თეათინელმა მონაზონებმა, რომელთაც 50 წელიწადიც არ გაუტარებიათ საქართველოში, მთელ ევროპას გააცნეს საქართველო თავიანთის წერილებით. ამ სამდურავს ჩვენ ვეუბნებით არა მარტო კაფუცინების დაბალ პირებს, არამედ თვით უფროსებსაც, რადგან საქართველოში ზოგჯერ ისეთი პირები ინიშნებოდენ უფროსებად, რომ საკმაოდ მომზადებული არ იყვნენ მისიონის მართვისა და წარმატებისათვის. ამის დასასაბუთებლად აქ მოვიყვანთ კაფუცინ როდოლფო ბორმოლის წერილს, რომელიც ტფილისიდან რომს გაგზავნა თებერვლის 26 დღესა 1751 წ. განჯის მისიონის შესახებ: „...განჯაში მისულმა პატრებმა არ იცოდნენ იქაური ენა სომხური ან თათრული, მხოლოდ იცოდენ მარტო ქართული, რომელიც იქ არ გამოადგებოდათ... იქ პატრი უფროსმა ქლაუდიო რეჯიელმი ტფილისიდან გაგზავნა ეს ორი პატრი, რომელთაც ქართული ენა იცოდენ, ტფილისის მისიონში აღარც

ერთი პატრი დარჩა ქართული ენის მცოდნე. როდესაც ტფილისიდან წავიდენ ეს ორი პატრი, იქ დიდი მითქმა-მოთქმა ასტყდა, ქართველ კათოლიკებმა ჩივილი დაიწყეს, პატრებმა მარტო უნდა დაგვტოვონო. სწორედ იმ დროს, როდესაც ტფილისში აღარავინ იყო ქართულის

მცოდნე, მძიმედ ავად გახდა ორი ქართველი თავადი დაკიდევ გარდაიცვალნენ: ალუარებელ-გაუნდობელნი მოკვდებოდენ, ტფილისში იმ დროს შემთხვევით რომ არ ყოფილიყო ერთი უცხო კათოლიკე მღვდელი, რომელმაც ერთ მათგანს აღსარება ათქმევინა. ხოლო მეორე ქართველი ავად გახდა იმ დროს, როდესაც ეს მღვდელი წასული იყო, ამიტომ საჭირო შეიქმნა თვით პატრი ნიკოლა წასულიყო და იმ ავადმყოფისათვის აღსარება ეთქმევინებინა. ამ პატრს დიდი ხანია სიარული აღარ შეუძლია, ასე რომ ოთხმა კაცმა წაიყვანა სნეულთან. ახლა განჯის მისიონი მთლად დატოვებულია“. (1).

ამ წერილისაგან საკმაოდ სჩანს, თუ რა უხეირო მართველი ჰყოლია მისიონს. ასეთ მაგალითს ბევრს მოვიყვანთ, რომ გამოუდგეთ.

ამ წერილში დასახელებული უცხო მღვდელი, რომელსაც ავად მყოფის ქართველისათვის აღსარება უთქმევინებია, არა გვგონია, მთლად უცხო, ესე იგი, ევროპელი ან სხვა გვარისა იყოს, შეიძლება ახალციხელი მღვდელი ყოფილიყო.

მიუხედავად კაფუცინების მიერ მისიონის ასე ურიგოდ მართვისა, კათოლიკობა გვარიანად ვრცელდებოდა და საქართველოს საუკეთესო პირები უერთდებოდენ რომის ეკკლესიას თვით ხსენებულ ხანშიაც. ეს გაკათოლიკებული წარჩინებულნი პირნი არიან იმერეთის მეფე ალექსანდრე, როსტომი რაჭის ერისთავი, ამისივე ძმა ბესარიონ იმერეთ-აფხაზეთის კათალიკოსი და ეგრეთვე წმიდა ბასილის მონაზონი სტეფანე წინამძღვარი. პროპაგანდის არხივში მოიპოვება ლათინურიდგან ნათარგმნი ქართულად სარწმუნოების აღსარების რვეული, რომელიც ალუარებიათ ბესარიონს და როსტომს. კათალიკოსს ზედ ბოლოში თავისი ბეჭედი დაუსვამს და ხელი მოუწერია ესრედ: ქ. ჭემმარიტად მრწმუნებელი სარწმუნოებისა ამის ბესარიონ კათალიკოსი **ბეჭედი**. ეგრეთვე ამისთანა როსტომის ბეჭედიც არის და ასე აწერია: ქ: მე ერისთავი როსტომ, სარწმუნოებისა ამის დამრწმუნებელი. მესამე პირის ხელი არის ესრედ: „ბატონმა ჩვენმა ერისთავმა როსტომ, წიგნი არ იცოდა და მე სტეფანე კათოლიკე წინამძღვარს იმისის ბრძანებით დამიწერია“.

ამავე რვეულზედ ბოლოში აწერია კაფუცინების ეს მოწმობა: „სახელითა უფლისათა. ამინ. მე, ქვემოთ ხელის მომწერი, წმიდა ფრანჩისკეს წესის კაფუცინებისა წმიდა კრების ბრძანებით კავკასიის მთებში გამოგზავნილი მისიონერი, ვმოწმობ და რაოდენადაც საჭიროა, გულზე

ხელის დადებით, ვამტკიცებ, რომ მათმა ყოვლად უსამღვდელოესობამ, რაჭის, კოლხიდის, ოდიშის და აფხაზეთის ქვეყნების ბატონმა კათალიკოსმა და ეგრეთვე მათმა ბრწყინვალეობამ როსტომ რაჭის მთავარმა გულმხურვალეობით და მართებულად აღიარეს ეს განსაზღვრული სარწმუნოების სიმვოლო, რომელიც ჩემს წინაშე წაიკითხა ყოვლად პატივცემულმა ზემოდ ხსენებულ ბესარიონმა. ჩემთან დამსწრე იყვნენ ახალი კათოლიკე ფრიად პატივცემული სტეფანე წმიდა ბასილის წესის მონაზონი და ჩემი ამხანაგი ძმა ლავრენტი პლაჩინელი. რადგან ეს ყოველი მოხსენებული ჭემმარიტია, ამისთვის ეს წერილი დავწერე და ჩემი საკუთარი ხელი მოვაწერე ონის ჩვენს ახალს მონასტერში, 29 მაისისა, 1751 წ. – მე ძმა იერონიმე მარია ნურსიაელი კაფუცინი მისიონერი, ვითარც ზემოთ საკუთარი ხელით.

„მე, ქვემოთხელის მომწერი, ქართულ ენაში გამოცდილი, ვმოწმობ, რომ აქ მოყვანილი ქართულად ნათარგმნი სარწმუნოების აღსარება, სრულიად ეთანხმება ამ დაბეჭდილ დედანს, რომელიც რომში ნეტარ ხსენებულ ურბანო მერვის ბრძანებით გამოიცა პროპაგანდის სტამბით. გორი 4 აგვისტოს, 1751 წ. მე ძმა სერაფინე მალთელი, უფროსის მოადგილე, საკუთარს ხელით“. (1).

აქ დასახელებული ახალი კათოლიკე წინამძღვარის სტეფანესი სხვა ცნობები არა გვაქვს. ხოლო ზემოდ წარწერიდან სჩანს, რომ ერთ-ერთი მონასტრის უფროსი ყოფილა. ეგრეთვე კაფუციანების ონის ახალ მონასტრისა ბევრი არაფერი ვიცით.

აქ დასახელებულ გორში მყოფ პატრი სტეფანეს 4 აგვისტოს 1752 წ. ბესარიონის ხსენებული სარწმუნოების აღსარება გაუგზავნია რომს, უცნობებია ამ პირების გაკათოლიკება და უთხოვია, რომ პაპმა დაამტკიცოს კათალიკოსი ბესარიონი მის ღირსებასა და სამწყსოში. მისი წერილი დაკარგულია. პროპაგანდა ამ პირველ მოკლე მიწერილზედ არ დათანხმებულა, არამედ 15 სექტემბერს 1753 წ. მიუწერია და მოუთხოვია ამ ახლად გაკათოლიკებული პირების შესახებ უფრო ვრცლათ მოხსენება. ამავე საგანზე იმავე დროს ეგრეთვე მიუწერია ახალციხეს მღვდლის ივანე ჯიგანანთისათვის. რა საკვირველია, ამ დროს უფრო დაწვრილებით მოხსენება გაიგზავნებოდა რომს, მაგრამ, სამწუხაროდ, ვერაფერი ვიპოვეთ. ხოლო პატრი იერონიმე ნორჩაელის 1763 წ. მარტში მიწერილი წიგნიდან სჩანს, რომ დაწყებული 25 მარტს, 1751, ვიდრე 14 ივნისისა 1753 წ. ონში ვინც ყოფილან, ყველა გაკათოლიკებულან, ესე იგი 35 სული, ამ პირთა ამბავი კი არ არის მოხსენებული.

ამ შესანიშნავ პირთა გაკათოლიკებაში კაფუციანებს კი არ მიუძღვისთ დიდი ღვაწლი, არამედ კათოლიკე ორბელიანებს. ხსენებულის

– 368 –

ბესარიონისა და როსტომის მოქალაქობრივის მიმართულებისა მოგვეპოვება ბევრი ცნობა, რომლებსაც შემდეგში ცალკე გამოვცემთ. ეს ცნობები 1773 წ. პროპაგანდას წარუდგინა ახალციხელმა პავლე ეპისკოპოსმა. ამ ეპისკოპოსისთვისაც გვექნება სიტყვა შემდეგ თავში. წარდგენილ ცნობებში დასახელებულ გაკათოლიკებულ პირთათვის მოხსენებულის: „საბა (ორბელიანი) ეცადა და კათოლიკობაზე მოაქცია ყველა თავისი სახლობა და თავისი უკეთილშობილესი და უმრავლესი გვარეულობა, მათგანი ერთი დღესაც ცოცხალია, 80 წლისა, და სახელად ივანე ჰქვიან. ეს ნოტარი და უმთავრესი მსაჯულია ბატონის ერეკლე მეფისა და ქართულად ეწოდება ივანე დივან ბეგი. ერთი იმათ ბიძაშვილთაგანი, სახელად ვახტანგ, გადვიდა იმერეთს და მის საშუალებით გაკათოლიკდენ: იმერეთის მეფე ალექსანდრე, როსტომ ერისთავი და მისი ძმა ბესარიონ, პატრიარქი მთელის იმერეთისა. რა გახდენ კათოლიკენი, ყველამ დიდად შეიძულა ყმების გაყიდვა“. (1).

თუმცა სომხები მისიონერებს არას დროს ასვენებდენ და მათ მტრობაზე ხელს არ იღებდენ, მაგრამ ისეთი დევნა, რომელიც 1742 წ. აუტეხეს, რამდენისამე წლის განმავლობაში აღარ უქმნიათ. ამისგამო კაფუციანებმა ცოტა სული მოიბრუნეს, საქმე გამოაკეთეს და მეტად შვენიერი ეკლესიაც აღაშენეს. გარნა მათმა ესრედ დამშვიდებულმა მდგომარეობამ ბევრ ხანს არ გასტანა. მათ შეურიგებელს და დაუძინებელს

მტრებს გული აემღვრათ, როცა დაინახეს მათის მისიონის აღორძინება და წარმატება, მალე მიმართეს თავიანთ ჩვეულებრივს უსამართლო ხელობას და დაუწყეს კვალად დევნა, რაოდენათაც კი შეეძლოთ. ამის შესახებ საკმაო ცნობებს გვაძლევს კაფუცინი პატრი იოსებ მოდენაელი, რომელიც საქართველოდან გაბრუნდა ევროპაში 1754 წ. და პროპაგანდას 3 იანვარს 1756 წ. წარუდგინა ვრცელი მოხსენება: „1753 წ. სომხებმა დაუწყეს პატრებს წინააღმდეგობა, მათი მთავარი აღა მელიქი მოვიდა ტფილისის ქართველ პატრიარქთან და წარუდგინა ერთი ქისა სახსე 500 თუმნით, რომელიც ჩვენებურს 52,000 სკუდს უდრის და სთხოვა, რომ პატრებს თუ არ განდევნით, ეკკლესია მაინც ჩამოართვეითო. მაგრამ პატრიარქმა უპასუხა: არაფერი მაქვს პატრების წინააღმდეგ და ასეთ უსამართლობას ვერ ვუზამ და ამიტომ ეს ფული ისევ თქვენთვის შეინახეთო. ესრე შერცხვენილი გაისტუმრა.

„ამავე 1753 წელს ეჩმიაწინიდან ტფილისს ჩამოვიდა ერთი სომხის ვართაპეტი. მისი მოსვლის რამდენსამე დღის შემდგომ სომხებმა დაიწყეს მისიონერების წინააღმდეგ ცუდი ლაპარაკი, სადაც კი შეხვდებოდათ, ასე ემუქრებოდნენ: დაიცადეთ ორი თვე კიდევ და მერე ნახავთ რასაც გიზამთო. მისიონერები ვერ მიმხვდარიყვნენ, თუ იმათთან რა უნ-

– 369 –

დოდათ; ბოლოს კი დაინახეს მათი მახე. ჩვენსას მოვიდა ქართველი პატრიარქი და სთქვა, რომ ახალ მოსულმა ვართაპეტმა თხოვნა მომცა, რომ სარწმუნოების საქმისათვის გესაუბროთ: ამიტომ სადილთ უკან ჩემთან მოდიოთ, სადაც თავადების თანადასწრებით კრება იქნებაო. ამის მოსმენა პატრებს გაეხარდათ, რადგან ესვიდნენ შეუცდომელ ჭეშმარიტებას, რომელიც დაჰპირდა: „როდესაც წარსდგეთ წინაშე მეფეთა და სხვ.“. თუმცა მომზადებულნი არ იყვნენ, მაგრამ ღვთის წყალობასა და შემწეობაზე მინდობილთ ადვილად გამოუცხადეს თანახმობა. ხოლო წყალობა ღვთისა უკვე გამოცხადდა, ვინაიდან ბჭობის დროს სომხის ვართაპეტი ისე დამდამბლდა და დაიძლია, რომ ველარაფერი პასუხის მიცემა შეიძლო და ესე შერცხვენილი წავიდა.

„ხმა გაავრცელეს, ვითომ სომხების ვართაპეტი პატრების აზრისა გამხდარიყოს, რაისგამო ხალხი ისე გამხეცდა ჩვენ წინააღმდეგ, რომ მთავარი იძულებული გახდა ჩვენთვის თავისი კაცები გამოეყოლებინა, რათა მათ წინააღმდეგ დავეფარეთ დი სახლამდინ მივეცილებინეთ; მაინც კი გზაში დაგვიშინეს ქვა, ტალახი და სხვა მსგავსი შეურაცხება მოგვაცყენეს. ასეთის უპატიურების მოყენება დიდ ხანს არ დაიშალეს, მაგრამ სირცხვილი ისევ მათვე დარჩათ. თქვენ უმაღლესობას აქიდან შეუძლია სცნოს, თუ რაოდენად საჭიროა იმ მხარეში იგზავნებოდეს კარგად გასწავლილი მონაზონები, რადგან იქ ყოველთვინ საჭიროა ბჭობა.

„თუმცა ცოტად თუ ბევრად დაწყნარდნ სომხები, მაგრამ გულიდან არ ამოიხოცეს ჩვენი მტრობა და მუდამ ნატრობდნ ჩვენს იქიდან განდევნას. რადგან ვერ შეისრულეს თავიანთი ბოროტი წადილი, ვერც ფულით და ვერც ბჭობით, ამიტომ მიჰმართეს სხვა მანქანებას, რომელიც, მართლაც, ყველაზედ უფრო ძრიელი შეიქმნა.

„1754 წელს გორისა და ტფილისის სომხები ერთად შეერთდნ და მივიდნ მეფესთან, დაიწყეს ჩივილი წინააღმდეგ პატრებისა და სთხოვეს, აქედან განდევნეთ, რადგან ყველას აფრანგებენო. მაგრამ ერეკლე

მეფე წინააღმდეგი გაუხდა. მაშინ მივიდნენ დედოფალთან და საჩუქრებიც მიუტანეს. დედოფლის საშუალებით თუმც ვერ მოიპოვეს, რაც უნდოდათ მეფისაგან, მაგრამ მოიპოვეს მისი ერთი წერილი, რომელშიც მეფე უბრძანებდა, რომ ამას იქით აღარავინ გაკათოლიკდეს, ვინც გაკათოლიკდეს, თავის საკუთარ სახლიდან განძევებულ იქმნას და ჩამოერთვას ყველაფერიო. შეუძლებელია გამოთქმა, თუ რაოდენად განიხარეს სომხებმა ამ წიგნის მოპოვებით. საკმაოა ვსთქვათ, რომ თავიანთ ეკკლესიებში ყველაგან წაიკითხეს ეს წიგნი იმნაირის განმარტებით, როგორც თვით უნდოდათ, და ხალხს ეგოდენი შიში ჩაუგდეს გულში რომ, თითქმის ველარავინ გაჰბედა ჩვენთან ლაპარაკი.

– 370 –

„ერთი სიტყვით ყოველ დღე ჩვენს წინააღმდეგ ლაპარაკობენ და ყოველ წამს ეძებენ შემთხვევას, რათა შეასრულონ თავიანთი წადილი. გარნა ღმერთმა ყოველთვის დაამხო მათი მანქანება, რადგან არ ჰნებავს იმ მისიონის დაკარგვა. ამიტომ ეგოდენ მტერთა შორის კათოლიკე სარწმუნოება მუდამ წარმატებაშია“. (1)

ქართველებსაც რომ შეეწყოთ ხელი სომხებისათვის კაფუცინების წინააღმდეგ, მაშინ მალე ბოლოს მოულებდნენ კათოლიკობას. მაგრამ ქართველები არ განუდგნენ თავიანთ ძველ ჩვეულებას და არ უღალატეს თავიანთ ძველ მეგობრობას, რომელიც შეუწყვეტლივ ჰქონდათ ლათინის მოძღვრებთან. ქართველთაგანი, რომლებიც კათოლიკები იყვნენ, თან სარწმუნოებით შეერთებულნი, ისინიც არ აკლებდნენ მათ თავიანთ პატივისცემას, რაოდენათაც კი შეეძლოთ. ზემოდ დასახელებული პატრიოსების მოხსენება აი რას გვეუბნება ამის შესახებ: „ამ ჟამად გორში მყოფი კათოლიკები არიან 100, გარნა სხვა კიდეც რავდენიმე გაფანტული არიან აქა-იქ სოფლებში. როდესაც გზაში უშიშრობაა და რომელსამე ქარავანს გავლა შეუძლია, მისიონერები მიდიან მათ სანახავად, სწვრთნიან და საიდუმლოებს უსრულებენ. თითქმის ყველა ეს კათოლიკები გორში თუ მის გარე მყოფნი, არიან ქართული ტიბიკონისა და მის თანახმად სცხოვრობენ. თუმცა ცოტანი არიან, მაგრამ უნდა ვსთქვა, რომ კაი კათოლიკები არიან და ყველაფერში ემორჩილებიან თავიანთ სულიერს მართველს“. (2)

მალე აღმოუჩნდა ძრიელი მტერი კაფუცინებს, რომელმაც დიდად ავნო მათ. იგი იყო კონსტანტინეპოლის პატრიარქი. რა ნახა საქართველოში კარგად ვრცელდებოდა კათოლიკობა, შეეშინდა, რათა სამუდამოდ არ მოსპობოდათ ბერძნებს ის უხვი წყალობა, რომელიც ყოველ წლივ გაჰქონდათ საქართველოდან. ამიტომ 1754 წ. თავის წერილით აღჭურვა და გამოუსია ბერძნის მღვდლები და მოასპობინა რაჭის მისიონი. ამ დევნულებას კარგა ხელი შეუწყო იმ დროის ქუთაისის სამეფოს საქმეების არევ-დარევამ და აგრეთვე გაკათოლიკებული ალექსანდრე მეფის გარდაცვალებამაც. ამ დევნულების ამბავს ზემოდ დასახელებული პატრიოსები თავის მოხსენებაში ესე აღგვიწერს: „პატივი მაქვს მოგახსენოთ, რომ წამოსვლისა დროს მწუხარენი და შეშინებულნი დავსტოე მისიონერები და კათოლიკები კონსტანტინეპოლის ბერძნების პატრიარქის გამო, რომელიც გახდა მიზეზი კავკასიის მთების ძირს რაჭაში მყოფი მისიონის მოსპობისა; ამის გამო დიდ შიშსა და განსაცდელში არიან სხვა დანარჩენი მისიონებიც. ამიტომ ჩემმა უფროსმა

ლება მინიონერებს და კათოლიკებს დაუწყო კოსტანტინეპოლის ბერძნის პატრიარქმა თავის დაწყევლილი წერილებით და მოსპო რაჭის მისიონი; იქ მყოფი პატრებიც ბერძნის მღვდლებმა დიდის შეურაცყოფით განდევენს და მთლად დაუნგრიეს მათ სახლი და ეკლესია. უმეტესად საზიზლარი ის იყო, რომ იმავე მღვდლებმა ტრაპეზის ჯვარ-ცმის ხატი მთლად დაფრიწეს. მისიონის დაკარგვამ ძრეელ შეაწუხა ყველა მისიონერები, რადგან იქიდან დიდ ნაყოფის გამოლებას მოელოდენ. რადგან ეშმაკი მეტად მოშურნეა კაცთა საუკუნო ცხონებისა, აღაგზნო დიდი ცეცხლი, რომლის ჩაქრობა ადვილი არ არის. ვინაიდან თქმულია: ბქე ნი ჯოჯოხეთისანი ვერ ერეოდენ მასო. ამიტომ საქართველოს დანარჩენმა მისიონმა იგრძნო ნაყოფი ასეთის დაპირებისა. თუმცა კოსტინტინეპოლის ბერძნის პატრიარქის გამოგზავნილმა სამმა მღვდელმა რაჭიდან განდევენს ყველა მისიონერები, იმერეთიდან ტფილისს წავიდენ, რათა იქაც ევნოთ კათოლიკე სარწმუნოებისათვის ისე, როგორც ჰყვეს რაჭაში, მაგრამ დამცირდენ და შერცხვენნილნი იძულებულ გახდენ იქიდან წასულიყვენ, რადგან ვერც მისიონერებისა და ვერც კათოლიკობის წინააღმდეგ ვერაფერი ჰქმნეს. მას ეწინააღმდეგენ იქაური პატრიარქი და მთავრები, და ჩვენის გადევნის ნაცვლად, თვითონვე შეიქმნენ განდევენილნი, რადგან დიდს სიყვარულს აცხადებენ ჩვენდამი და მრავალ გზის დაგვიფარეს რომის კათოლიკე ეკლესიის მტერთაგან, რაიცა ცხადადა სჩანს ამ წერილიდან. ამიტომ მე ამის დამწერი, დამდაბლებული თქვენს წინაშე, ვბედავ და გთხოვთ მომიპოვოთ წყალობა, რომელიც ორი წელიწადია უფროსმა პატრმა მოგთხოვათ, ესე იგი მოუპოვოთ ან პაპის და ან წმიდა კრების კურთხევა წერილით ჩვენი მოკეთე ბატონებისათვის, რომელთაც არა ერთ გზის ინატრეს ასეთი წერილი. პატრიარქმა და ერეკლე მეფემ სამ გზის მეც მთხოვეს. იქაური საბრალო მისიონის სულიერ წარმატებას კარგა ხელს შეუწყობს ასეთი წიგნი“. (1).

აქედან და სხვა წერილებიდგანაც სჩანს, რომ ერეკლემ სხვა მეფე-ებივით მიდრეკილი ყოფილა კათოლიკობაზედ და მისი მფარველი. ზემოდ დასახელებული ახალციხელი პავლე ეპისკოპოსი, 1773 წ. თავის წარდგენილ მოხსენებაში ერეკლეს შესახებ სხვათა შორის, ამბობს: „ბატონი ერეკლე მეფე თუმცა აღიარებს ბერძნების სარწმუნოებას, გარნა ჰსცნობს რომის კათოლიკე სარწმუნოების სიჭეშმარიტეს, ძრეელ მიდრეკილია კათოლიკებისაკენ, ყოველთვის პატივსცემს და იცავს მათ ყველა გასაჭირში.“ თუ შემდეგში ერეკლე ყოველთვის ასე არ იქცეოდა, უნდა მივაწეროთ სხვა და სხვა განსაკუთრებულს გარემოებას.

კოსტანტინეპოლის პატრიარქის მიერ დევნულებამ, ზემოთ რომ ვახსენეთ, თუმცა ონში კაფუცინების მისიონი მოსპო, მაგრამ იქაურ კა-

თოლიკებს ვერაფერი დააკლო. ამიტომ ბესარიონ კათალიკოსი, როსტომ ერისთავი და სხვები დარჩნენ ისევ კათოლიკედ სიკვდილამდე. ბესარიონიც გაკათოლიკების შემდგომ ისევ კათალიკოსად დარჩა რავდენსამე წელიწადს, ვიდრე სოლომონ მეფე პოლიტიკური მიზეზების გამო

ჩამოართმევდა კათოლიკოსობას და მისცემდა თავის ძმას იოსებს.

ძალაუნებურად მივუახლოვდით იმ დროს, როცა უნდა წარმოვადგინოთ ჩვენს ისტორიაში კარგად ცნობილი ფაქტი, რომლითაც, დაწყებული 1240 წლიდგან ვიდრე 1755 წლამდე, ქართველ მეფეთა შორის მარტო თეიმურაზმა განითქვა სამწუხარო სახელი, რადგან მხოლოდ მან ჩაიდინა ისეთი საქმე, რომლის მსგავსი არც ერთ მის უწინარეს გვირგვინოსანს ექმნა. ის ფაქტია დევნულება, რომელიც მან აუტეხა დიდათ განვითარებულ ანტონ კათალიკოსს და კათოლიკეთა მოძღვრებს. ამ ნაირმა მისმა მოქმედებამ მისი მეფობა კარგათ დაამცირა არა მარტო საქართველოს ერის წინაშე, არამედ მთელ ევროპაშიაც, სადაც დიდად გაჰკიცხეს მისი ასეთი საქციელი. თუმცა ჩვენთვის საქებური არ არის ასეთი ფაქტის წარმოდგენა, მაგრამ, რადგან ისტორია მიუკერძოველი მსაჯულია, ჩვენც არ ვითაკილებთ ამ სამწუხარო ფაქტის შემოტანას. ჯერ მოვიყვანთ ერთ მოკლე მოხსენებას, რომელიც 1757 წ. რომს გაუგზავნია კაფუცინს იერონიმე ნორჩელს.

„აქ ღმერთმა ინება და გაანათლა მათი უსამღვდელოესობა ანტონ დავითიანთი, საქართველოს არხიეპისკოპოსი, რომელიც ამ უკანასკნელის დევნულების დროს განდევნეს რუსეთს, ვითარცა მწვალებელი. რავდენისამე თვის განმავლობაში წმიდა ეკკლესიას შეუერთდენ ასზედ მეტი ქართველი, რომელთა შორის სახელდობრ 60 თავადს უჩივლეს განყრილებისათვის, ხოლო სინოდმა მათი გასამართლება ვერ გაბედა შიშის გამო, რათა საერთო აღშფოთება არ მომხდარიყო. უმაღლესო ბატონებო, ეს თავადები დამოუკიდებელი პატრონები არიან კაი მოზდილი საბატონოებისა. ამათ სხვებმა უწოდეს პატარა მეფენი. დანარჩენი ახლად გაკათოლიკებულნი იყვნენ მონაზონები, მღვდლები და ეგრეთვე აზნაურები, რომლებიც, სულ ცოტა მაინც, თითო სოფლის პატრონები არიან. ამათი გაკათოლიკება, ღვთის შემწეობით, მთელის საქართველოს შემოერთების იმედს იძლეოდა, მაგრამ, ჩემი ცოდვების გამო, უფალმა სხვა ნაირად ინება. ამიტომ მოგახსენებ, რომ ქართლში ხსენებული პირებიანად ათას ორასი კათოლიკე ძლივს იქნება, კოლხიდაში სამას კათოლიკემდე იქმნება, რომელთა შორის არიან ბატონი არხიეპისკოპოსი (კათალიკოსი) ბესარიონ თავისი სამი მონაზონით, ბატონი რაჭის ერისთავი როსტომ და ერთი სომხის მღვდელი. კახეთში უფრო ცოტანი არიან და ისიც აქეთ-იქეთ გაფანტულნი; მათთანვე არის არხიმანდრიტი

– 373 –

თავისი სამი მონაზონით წმიდა ივანე ნათლისმცემლის მონასტერში *) და ერთი ბერძნის მღვდელი ქალაქ თელავში“. (1).

ერთი სხვა წერილიდგან სჩანს, რომ დევნულების უწინარეს ანტონ კათალიკოსის დეიდა ანუ მამიდა (zia) კათოლიკედ მიცვლილა.

ეს საბუთი ცხადად გვიჩვენებს იმ თქმულობის სიცრუესა, ვითომც თეიმურაზს ყველა გაკათოლიკებულ ქართველებისათვის უარი ეთქმევი-ნებინოს კათოლიკობისა და დევნულების შემდეგ, მან რომ ასტეხა, აღარავინ დარჩენილიყოს ქართველ კათოლიკეთაგანი.

აწ მოვიყვანთ ამაზე ვრცელს მოხსენებას, რომელიც 1757 წ. რომს წარუდგინა კარდინალს განგებ გაგზავნილმა პატრი ჯულიო ბონავენ-თურა ტრენტოელმა. მოხსენება იწყება ასე:

„მოხსენება იმ დევნულებისა, რომელიც 12 დეკემბერს 1755 წ.

საქართველოს დედა ქალაქ ტფილისში დაუწყეს იმავე სამეფოს მისიონერებს და კათოლიკებს.

„აწინდელის კირილე მონაზონი პატრიარქის წინა-მოსაყდრე ავიდა თუ არა კოსტანტინეპოლის საპატრიარქო საყდარსა, ვერ მოისვენა და ყველანაირი საშუალება იხმარა, რათა კაფუცინები საქართველოს ყველა ადგილებიდან გავედევნეთ. ამიტომ ყოველ წლივ კოსტანტინეპოლიდან გზავნიდა ორ მონაზონს, რომელნიც მოწყალების მოკრეფის მიზეზით, ყველგან ჩვენ წინააღმდეგ არიგებდენ თვით პატრიარქის ხელმოწერილ ცირკულიარ წერილებს. 1753 წ. კი კარგად გაიმარჯვა და გადაედვინა ჩვენი თავი რაჭის ჩვენი ახალი მონასტრიდან, რომელიც კავკასთა მთებშია. ამითი გაამაყდა, რადგან არ დახვდა იქ ძრიელი წირააღმდეგობა, თუმცა უარს ჰყოფდა იქ ჩვენ წინააღმდეგ კაცების გამოგზავნას. ამიტომ მოუხშირა კაცებისა და წერილების გამოგზავნას, ისე რომ თავის საწადელს ეწია.

„დევნულობის დრომდე ჩვენ გვიცავდა კათალიკოსი ანუ ქართველთა პატრიარქი, რომელიც თავის თავს ყველასაგან დამოუკიდებლად რაცხავდა. რადგან კაის თვალით გვიყურებდა, მისდამი გამოგზავნილს წერილებს ჰფარავდა და კოსტანტინეპოლელ მონაზონებს საქართველოდან ტკბილის სიტყვებით ისტუმრებდა. ამ კათალიკოსმა, ღვთის მადლით აღძრულმა, ბოლოს მიიღო რომის წმიდა სარწმუნოება და ჩვენის მისიონერის გორის უფროსი პატრი იერონიმე ნორჩელის წინაშე აღიარა კათოლიკე სარწმუნოება. რადგან თვითონ სცნო ჭეშმარიტება, ძალიან ცდილობდა, სხვებისათვისაც ეცნობებინა. ამ ნაირად ერთი თავადის ქალს, რომელიც ერთხელ მისი სულიერი შვილი იყო, ჩააგო-

---

*) საბა ორბელიანიც ამ მონასტრის წინამძღვარი იყო.

– 374 –

ნა და შეუერთა კიდევ წმიდა ეკკლესიასა. რა დასნეულდა ის დედაკაცი, მივიდენ მის სანახავად ნათესავები, მეგობრები და სხ. მათ შორის იყო ეგრეთვე ასული თეიმურაზ მეფისა, რომელსაც უპყრია საქართველოს უდიდესი ნაწილთ. არ ვიცი რა აზრით აღძრულმა ავანტიურმა წამოიძახა ამის მსგავსი სიტყვები: „ჰოი! რომის წმიდა პაპავ, ილოცეთ ჩემთვის, რომ ეგოდენ ხანს ცრუ მორწმუნების სიბნელეში ვიყავი“.

მეტიც არ უნდოდა მეფის ასულს, შეეტყო, რომ ეს ქალბატონი კათოლიკე იყო. მაშინვე მიუბრუნდა და უთხრა იქ დამსწრეთ: ოჰ! ნახეთ, ესეც ფრანგი ყოფილა, მაშ კარგი, მობრუნდება მამა ჩემი ომიდან ლეკების წინააღმდეგ და მაშინ ვნახავთ. მართლაც მობრუნდა თუ არა ტფილისს მეფე მამა მისი, შეატყობინა რაც მომხდარიყო. იფიქრა თუ ვისი წყალობით უნდა წარმომდგარიყო ესა და ეჭვი შეიტანა პატრიარქზედ, რადგან იცოდა, რომ ის ქალი იმისი სულიერი შვილი იყო. ვერც კაფუცინები მოვიდოდენ მის სახლში, საქართველოს განაპირზე იყო. ეჭვი უფრო იმიტომ შეიტანა, რომ წინათვე შეეტყო პატრიარქის ნამდვილად გაკათოლიკება.

„ამ ამბის კარგად გამოსარკვევად მეფემ და მისმა მოძღვარმა რაბეთიმ მოიმიზეხეს და მიაგზავნეს ერთი მონაზონი, რომელმაც ბევრი ეჭვი მოიგონა სარწმუნოების შესახებ და მივიდა პატრიარქთან ასახსნელად. პატრიარქს თავი ისე მოაჩვენა, ვითომც დიდად კმაყოფილი ყო-

ფილიყოს მისის სიტყვა-პასუხისა და აზრებისა; მერმე მობრუნდა და ყოველივე აცნობა მეფეს და მის მოძღვარს.

„მეფემ რა მოისმინა ყველაფერი ცრუ მონაზონისაგან, განრისხდა, მაშინვე შეკრიბა არქიეპისკოპოსები, ეპისკოპოსები და მონაზონების უფროსები ტფილისში. რა შეიკრიბნენ, მეფისა და კრების სახელით, მიუგზავნეს ორი ეპისკოპოსი პატრიარქს საკითხავათ, თუ რომელ სარწმუნოებას მისდევდა. პასუხის ნაცვლად შემოუთვალა, რომ თვით კრებაზე მივიდოდა, ვითარცა მათი უფროსი. გარნა მეფემ და კრებამ ნება არ მისცეს შიშის გამო, რომ თავის თანადასწრებით არ შეერცხვინა მოწინააღმდეგენი და ესრე გამარჯვებული არ გასულიყო შესაკრებელიდან, სადაც მისი დასჯა უნდოდათ. ამიტომ კვალად მიგზავნეს ორი ეპისკოპოსი და ჰკითხეს, თუ რომელ სარწმუნოებას აღიარებდა. მეორე ჯერ დიდის სიმხნით უპასუხა, რომის კათოლიკე ვარ და ვისაც ცხონება უნდა, უეჭველად უნდა მიიღოს და დაიცვას ეს სარწმუნოებაო. ასეთმა პასუხმა უმეტესად განარისხა მეფე და პატრიარქის მტერნი, რომელთაც მაშინათვე ახადეს ღირსება. ბევრს რასმე შეჰპირდენ, დაემუქრენ კიდევაც, რათა მიეზიდათ თავიანთკენ, მაგრამ მისი სიმტკიცე ვერ შეარყიეს, ამიტომ ერთ სოფელში გაგზავნეს, გარნა პირადად კი არავითარი უპატიურობა მია-

– 375 –

ყენეს, იმ მოსაზრებით, რომ ამით არ განერისხებინათ მისი სახლობა და ნათესავები, რომლებსაც თვით მეფესაც ერიდებოდა. ხოლო ქართველებმა

თავიანთი ჯავრი ამოიყარეს სამ კათოლიკე სასულიერო პირზე, რომელნიც პატრიარქს ახლიდნენ. სამი დღე ქალაქის მთელ ქუჩებსა და მეიდნებში ატარეს ყოველნაირი შეურაცყოფით და გაუპატიურებულნი; ეგრეთვე სიბრაზით ეგოდნათ გალახეს ორი კათოლიკე დედა-კაცი, რომ მეტი სიმწარისაგან ორივე სამი დღის შემდგომ მიიცვალა.

„ამ ამბავზე საქართველოს ყველა ადგილებიდან შემოიკრიბნენ მეფის ნაცვლები (vicari) და მსაჯულები, რომელნიც უმეტესად სქიზმატიკი სომხები არიან. იმათ უფრო შეაგულიანეს მეფე ჩვენს წინააღმდეგ; ბევრი ელაპარაკნენ, ბევრს ეცადნენ და დიდი ფულიც მისცეს მეფეს ჩვენს გასადევნელად. ბოლოს მოგვივიდა ბრძანება ჩვენის განძევებისა მის სამფლობელოდან, და აღარც მიგვიღო თავისთან.

„კოსტანტინეპოლელი ბერძნის მონაზონები, რომელთაგანი ერთი ეპისკოპოსი იყო, თურმე ტფილისის ახლოს იყვნენ ფარულად. რა წამსაც გამოვედით ერთი მხრიდან, იმ წამსვე შევიდენ ქალაქში მეორე მხრით, ეკკლესიაში საჯაროდ წაიკითხეს თავიანთი პატრიარქის წერილები, დაანგრის მთავარი ტრაპეზი, თავიანთებურად ეკკლესია აკურთხეს და ჩააბარეს ერთ ქართველ მღვდელს, რათა მოეწოდებინათ. ხოლო ჩვენი მეორე ეკკლესია გორისა მეფემ მისცა იქაურ არხიეპისკოპოსს, რაჭიდგან ხომ ორი წლის წინეთ გამოგვდევნეს. ეხლა ქართლში აღარაფერი დაგვრჩა...“ (1)

ეს კაფუცინი თავის მოხსენების დანარჩენ ნაწილში მოგვითხრობს თავის მოგზავრობას, რომ კოსტანტინეპოლში ამ საქმის შესახებ ვერაფერს გამხდარა. ვენაში გამოუვლია და იქაც, ოსმალეთთან ომის გამო, იმპერატრიცას ყურადღება არ მიუქცევია. ბოლოს კარდინალს ეხვეწება, რომ ნუნციების საშუალებით სხვა-და-სხვა მთავრობათა მისწერონ, ეგრე-

თვე რუსის იმპერატორიკას, რათა მეფეს მისწეროს რამე კაფუცინე-ბის სასარგებლოდ და მათ დასაბრუნებლად, რადგან მეფეს იმპერატორის წყალობა ძრიელ სჭირია, მაშინ უარს ვერ იტყვისო და ხათრს დასდებსო.

ამ საბეთებიდან ნათლად სჩანს, თუ ამ მისიონერთა დევნის საქმეში რაოდენი მონაწილეობა ჰქონიათ ბერძნებსა და მეტადრე სომხებს, რომლებიც ამისთანა შემთხვევას მუდამ ეძებდენ. თუმცა არც თეიმურაზია უბრალო ძმათა სრვისა და კათოლიკეთა დევნის საქმეში.

მაშინვე, ესე იგი 21 სექტემბერს წ., რომმა მისწერა პატრი-არქსა, ვენასა და კოსტანტინეპოლში, მაგრამ დიდი ვერაფერი შემწეობა აღმოუჩინეს. რომმა პარიზიდან მიიღო ეს პასუხი: „ბატონმა კავა-

– 376 –

ლიერ ვერჟერმა მიიღო ბრძანება, რათა დიდი ყურადღება მიაქციოს საქართველოში მყოფ რაჭის, განჯის, ტფილისის და გორის კაფუცინ მისიონერებს, რომელთა სასარგებლოდ ბატონმა ნუნციომ ოქტომბერში წარმოადგინა მოხსენება. ეს ელჩი იუწყება, რომ საქართველოს ის ნაწილი, საიდგანაც განიდევნენ კაფუცინები, სულთანს არ ექვემდებარებაო. გარდა ამისა პორტა სრულებით არ არის მოწადინებული მისიონერებს ხელი შეუწყოსო. ვინაიდან ოსმალეთის მთავრობა იმასაც გაჭირებით თანხმდება, რომ კათოლიკე სარწმუნოება დაცულ იქმნას მარტო იმ ადგილს, საცა ოსმალეთის მიერ დაპყრობამდე არსებობდა ესეთი სარწმუნოება, და აგრეთვე ზღვის ნაპირებზე, საცა ფრანგები სცხოვრობენ. ოსმალეთის მთავრობა წინააღმდეგია, რომ მისი ქვეშევრდომნი ბერძნის ტიბიკონისანი გადაიყვანონ ლათინის ტიბიკონზე. ამის ასაკრძალავად გამოსცა სასტიკი ბრძანებანი.

„ახალციხეში შეხიზნულის კაფუცინებისათვის ბატონმა ვერჟელმა ძლივს შეიძლო განახლება იმ ბრძანებისა, რომელიც მათ უშიშარ ჰყოფს გავლენისაგან კერძო მოხელეთა, რომლებსაც უნდოდათ გადებდევინებინათ ის ხარჯი, რაც ერთმევათ ოსმალეთის არა მაჰმადიან ქვეშევრდომებს. ეგრეთვე მოუპოვა მათ კარგი რეკომენდაცია აქაურ ფაშასთან, რათა მათ კაი სამსახური გაუწიოს. ელჩი ამის მეტს ვერას იზამს ამ მონაზონებისათვის. სხვა ყოველი ცდა, რომ მათ დაუბრუნდესთ ყველა ადგილები, საიდგანაც განიდევნენ, სრულებით ამაოა, და შეიძლება მავნებელიც იყოს. პარიზი, 20 მარტს 1758“. (1)

ეს საბუთი ნათლად გვიჩვენებს ერთ უმთავრესს მიზეზსა, თუ საქართველოს ზოგიერთ მხარეში რათ არიან ქართველთ ერობის კათოლიკეები სომხურ ტიბიკონზედ.

პროპაგანდა 17 სექტემბერს 1757 წ. ახალციხეში სწერს კაფუცინების უფროს პატრი სტეფანე მალტელს და აუწყებს, რომ გაგზავნოს რომს ორი ახალგაზდა ქართველი ბერძნის ტიბიკონისა, რადგან პროპაგანდის კოლეგიაში უკვე დაუნიშნავს მათთვის ადგილი.

თეიმურაზ მეფის საკვირველ საქციელს უნდა მივაწეროთ შემდეგი ამბავიც, რომელიც მართლაც გასაკვირველია. ასეთ ამბავს აზრათაც არ წარმოვიდგენდით, უკეთუ არ შეგვხვედროდა ნამდვილი მისი ხელთნაწერი საბუთი, რომლის პოვნამ დიდად გაგვაოცა. ეს საკვირველი ამბავი ისაა, რომ თავის მიერ წინეთ დევნულის კათოლიკეებისათვის ისევ თავს იღო შემწეობის აღმოჩენა. როცა დაინახა კათოლიკეების სულიე-

რად გაჭირვება, თვითონვე მიმართა თვისაგან გაძევებულ კაფუცინებს და სთხოვა, მათთვის შემწეობა აღმოეჩინათ. აი ამის შესახებ რა წერილი ინახება ამ მეფისა პროპაგანდის არხივში:

– 377 –

„ქ. მეფის თეიმურაზის და მეფის ირაკლის კეთილად სახსენებლო და არასოდეს არ დასავიწყარო ახალციხის ხუცების უფროსო პატრი ლეონარდო. მერმე რაც ამ ჩვენს ქვეყანაში თქვენის სარწმუნოებისა არიან ვინმე და რადგანაც იმათ ღვდელი ეჭირებოდათ, მოვიდნენ და შემოგვეხვეწნენ და ჩვენც თქვენთვის მოგვიწერია, რომ ერთი ახალციხელი ხუცესი გამოგზავნო ამათ უმღვდლოს. ახალციხელი ტერ სტეფანა რო არის, თუ ის სიბერეკაცით არ დაზარდება და წამოვა, კარგი იქმნება, თუ არა და, რომელიც შენ მუნასიბი ნახო, ისი გამოგზავნე, მაგრამ ახალციხელი ხუცესი კი იყოს, მოვიდეს აქ. იმათი უღვდლოსი მანამდინ ან თქვენი და ან ამ ხუცის ნება იყოს და როცა წამოსვლა უნდოდეს, ეს წამოვიდეს და მანდედამ მაგიერს სხვას გამოგზავნიდეთ. ნუ რა ეფიქრება რა. კაცებს გამოვატანთ, ღვთის შეწევნით შვიდობითი გამოვატარებინებთ და მანდედამაცი მშვიდობით წამოვაყვანინებთ. თქვენს ამბავს მოგვეწერდეთ. იანვრისა კგ. ქეს. უმც. ბეჭედი თეიმურაზისა ბეჭედი ერეკლესი“.

ცხადათ სჩანს, რომ ეს წერილი არ არის მტრისა, არამედ მეგობრისა. თუ ახალციხელ მღვდელს თხოულობს და არა პატრსა, ეს უნდა მივაწეროთ იმ დროის საჭიროებას. პატრი ლეონარდი რომში წიგნთან უგზავნის ეგრეთვე იმის თარგმანსაც იტალიანურად; მასთანვე აუწყებს წერილის დაწერის გარემოებას. მეფე ერეკლეს თავისი პირველი შვილი ვახტანგ ავად გახდომია ყვავილით. ტფილისის კათოლიკე დედაკაცები მისულან ერეკლესთან და უხვეწნიათ ბევრი, რათა მათთვის მიეცა ერთი კათოლიკე მღვდელი. მეფემაც შეუსმინა. ამ გარემოების გამო მიუწერიათ ახალციხეს. წამოსულ მღვდელს ჯერ გამოუვლია გორსა და ხელთუბანში (Cheltuban), საცა კათოლიკეებისათვის საიდუმლოები მიუღებინებია და შემდგომ ჩასულა ტფილისს, საცა შეუსრულებია კათოლიკეებისათვის ყოველი სულიერი სამსახური. რადგან ეს მღვდელი დროებით ყოფილა წამოსული, მალე გაბრუნებულა ახალციხეს. წასვლის დროს მეფეს საჩუქრებიც მიუცია და ისე გაუსტუმრებია. შემდგომ ერეკლეს განჯიდან მოუყვანინებია კაფუცინი პატრი ლორენცო. იგივე პატრი ლეონარდი სწერს რომში 1759 წ.: თეიმურაზ მიდის რუსეთს და ვგონებ იქიდგან აღარ დაბრუნდესო, რადგან საკმაოდ დროულიაო. მასთანვე აუწყებს ერეკლეს გამეფებას. დიდად აქებს და იმედს აცხადებს, ჩვენზე მიდრეკილია და ჩვენთვის კეთილი უნდაო. პატრს იმედი არ გაუცრუვდა, რადგან ერეკლემ მალე დაიბარა ტფილისში. თავის დაბრუნების ამბავს თვით პატრი ლეონარდო სწერს რომს ესრეთ: „ფრიად პატივცემულო და ღირსო მამაო. ტფილისი 18 აგვისტოს 1760 წ. იმე-

– 378 –

დი მაქვს, რომ ჩემს წერილს მიიღებდით. ამ წერილით გაუწყებდი, რომ ერეკლე საქართველოს მეფემ ორგზის მეტად ალერსიანი წერილით მი-

მიწვია. შემდგომ ერთი თავისი ნათესავი თავადი 60 ჯარისკაცით გამოგზავნა ჩემ წასაყვანათ. ამ თვის 14-2 რა მივუახლოვდით ტფილისს, მისივე ბრძანებით, მოგვეგება ჯარი. როგორც წინეთ გაცნობე, აქ მომიწვიეს ვითარცა ექიმი, რადგან საქართველოს მეფის თეიმურაზის ასული, ერეკლეს დაე, ავად არის. ეს მგზავრობა ჩემთვის სასარგებლო იმ მხრივ არის, რომ თავისუფლად ვემსახურები სულიერად ამ კათოლიკე ერს. თვით მეფემაც სიყვარული გამომიციხადა, მაგრამ ჩემდა სამწუხაროდ, იძულებული გახდა წასულიყო იქიდან იმერეთის მეფის მისაგებებლად, რადგან დადიანთან და ერისთავთან ერთად მოდის თუთხმეტი ათასი ჯარის-კაცითა. უნდა წავიდენ განჯის ასაღებად. მაინც-კი ერეკლე მეფემ ჯარიდან ერთი ცხენოსნის პირით შემოთვალა ბრძანება, რომ არავის შეეძლოს ჩემთვის დაშლა წირვის თქმისა და სხვა სულიერი სამსახურის შესრულება. ამიტომ აქაური კათოლიკე ერი გამოუთქმელ ნუგეშის ცემაშია“. (1)

როდესაც ერეკლეს დაუბარებია ეს პატრი, სამი წიგნი მიუწერია ერთი ახალციხის ფაშისათვის, მეორე იენიჩრების სარდლისათვის და მესამე პროვინციის ბეგისათვის და უთხოვნია, რომ პატრი ტფილისში დაუბრკოლებლად გამოემავათ.

ერთი კაფუცინი საქართველოში წამოსასვლელად მომზადებული ვენეციიდან 1760 წ. რომს სწერს იქვე მყოფი ერთი ქართველის ამბავს და მისთვის შემწეობას სთხოვს. ის ქართველი ყოფილა თბილელი გიორგი, რომელიც ორმოცი წლის წინეთ გაშორებია საქართველოს, შაჰ-ყული-ხანის სამსახურში შესულა და მისგან უშოვნია მთავრობა მათისა და ფერდისა. დიდი გავლენიანი პირი ყოფილა მთელს სპარსეთში და ყველას მისი შიში და რიდი ჰქონია. კაფუცინების პირველი მეგობარი, შემწე და მფარველი ყოფილა. კაფუცინები სპარსეთის მთავრობისგან თურმე მისი გავლენით და საშუალებით შოულობდენ ბრძანებას და მფარველობას სომეხთა მიერ დევნულების წინააღმდეგ. მისი მოწინააღმდეგეების გაძლიერებისა და სპარსეთის არეულობის გამო გაბედუკულმართებულა და ყველაფრისაგან ცარელა დარჩენილა. ცოლ-შვილი ჰყოლია ყიზლარში, სადაც მოუნდომებია დაბრუნება, რისგამო შემწეობა მოუთხოვია გზის სახარჯოთ, ხოლო არა სჩანს, თუ რისთვის და რა დროს მოსულა ვენეციაში. მისი კათოლიკობისა წერილში კერძოდ არაფერია მოხსენებული. გარნა ჩვენ მიგვაჩნია კათოლიკედ, რადგან, როგორც სწერს კაფუცინი, ვენეციის ეკლესიებში ხშირად დაიარებოდა და ყველას დიდ კეთილ მაგალითს აძლევდაო.

– 379 –

ერეკლესაგან ტფილისში დაბარებული პატრი ლეონარდო რავდენსამე თვის შემდგომ გაბრუნებულა ახალციხეს ჰაერის გამოსაცვლელად, რადგან დასწრებული იყო და აგრეთვე ახალციხის საქმეების გამო. იმ დროს ერეკლეს მეუღლე ავად გამხდარა; უთქვამს, თუ არ პატრი ლეონარდოს, სხვის წამალს არ დავლევო. ამიტომ ერეკლე იძულებული გამხდარა მეორედ დაებარებინა ახალციხიდგან; გაუგზავნია სახლთუხუცესი და თან გაუტანებია 34 ცხენოსანი წამოსაყოლად; ეგრეთვე წიგნიც მიუწერია წამოსულიყო. ეს წიგნი ვერ ვიპოვეთ, მარტო მისი იტალიანურად თარგმანი გვაქვს. ვსთარგმნით ამას და იტალიანურიც მოგვყავს:

„ლეონარდო!

„ღირსსა და შესაფერ მოკითხვას უძღვნით ბრძენს, პატიოსანს და მონაცვლეს პატრი ლეონარდოს. სიამოვნებით მოისმინეთ ჩვენი ვედრება.

„იმ ხანად მივიღეთ თქვენი წიგნი, რომელმაც დიდად გვასიამოვნა და მოვისმინეთ ყოველი, რაც მოგვწერეთ. როდესაც ჩვენ ვბრუნდებოდით კახეთით ჩვენი მამულიდგან, თქვენ კიდეც წასულიყავით. აწ ამას გევედრებით: დიდი ხანი არ არის, რაც ჩვენი სახლობა უქეიფოდ არის, არ ვიცით ხველებაა, თუ სხვა რამ სატკივარი. ჩვენი მდივანი, რევაზ, გამოგზავნეთ მანდეთ. იმედი გვაქვს თქვენი კეთილის გულისა და ღვთის სახიერებისა, რომ არ გეწყინოსთ და წამოჰყვეთ ამ ჩვენ პირველ მინისტრსა. კარგად ვიცით, რომ მანდ ბევრი საქმე გაქვსთ, მაგრამ ჩვენის სიყვარულისათვის დროებით თქვენს ადგილას დანიშნეთ ერთი ვართაპეტი, ან რომელიმე სხვა მღვდელი და თქვენ აქ მოდით. რადგან ქრისტიანების მოყვარე ხართ. ვიცით კარგა, რომ ქრისტეს სიყვარულისათვის არ გეწყინებათ მგზავრობა და სხვა ამის მსგავსი შეწუხება; უსასყიდლოდ არ დავსტოვებ თქვენს შრომას. თუ გინდათ რაიმე ჩვენგან და ნატრობთ ჩვენს პატივს და სიყვარულს, წამოდით, აქ მოგელით. ღვთის წყალობით სწეულემა არ არის მძიმე, გარსა მაინც სიჭიროდ შევრაცხეთ თქვენი მოწვევა. აწ ღვთის შეწევნით გზაში მშვიდობა არის. უშიშრად ჩამოხვალთ, და როდესაც ინებებთ დიბრუნებას, უფლის შემწეობით, კარგათ გაგისტუმრებთ. მანდ გამოგზავნილი ჩვენი მდივანი რევაზ ისე ჩათვალეთ, თითქო ჩვენ თვითონ მოვსულიყოთ, რადგან სულ ერთია. იმედი გვაქვს, რომ ღვთის სიყვარულისათვის არ გეწყინოსთ, არ დაიგვიანოთ და წამოჰყვეთ. აქამდე აქ არ ვიყავით, და შევიტყეთ, რომ თქვენთვის აქედან წასასვლელად მოუციათ ერთი გლახა ჯორი. ახლა მის ჯავრზე გიგზავნით ერთს კარგს ჯორს და ცხენს, რათა მანდედან წამოხვიდეთ ამ ცხენით. გარდა ამისა გიგზავნი ერთ ჯორსაც თქვენი ბარგის წამოსაღებად; ამასთანავე გიძღვნით სამოცს ძექინს

– 380 –

ფულსა, რათა ამითი იყიდოთ წამლები და სხვა მოწყობილება. გაფრთხილდით. ნუ დაიგვიანებთ. სხვა თქვენ იფიქრეთ 21 აპრილს 449, ქართულის ინდიკტონისა“. (1)

ტფილისს რომ ჩამოსულა ლეონარდო, მალე გაუკურნებია დედოფალი, რისგამო უფრო დიდი სიყვარული გამოუცხადებია მისთვის ერეკლეს. დაუმსახურებია ეგრეთვე პატივისცემა მთელი ქართველი ბატონებისა და ზოგიერთ გავლენიანი სომხებისაც; კათოლიკეების ერთი მოზდილი სახლი გადაუქცევია ეკლესიად: საჯაროდ დაუწყია ქადაგება, წირვა და სხვა ყოველის სამსახურის ასრულება. კათოლიკეების გარდა, წამლობის მიზეზით ბევრი სხვებიც მიდიოდენ მასთან და ისმენდენ მის ქადაგებას. რავდენიმე კაცი გაუკათოლიკებია: სხვათა შორის გორიდგან მოსულან ბერძნის ტიბიკონის მქონე ორი ქართველი მღვდელი და მიუღიათ კათოლიკობა. ანტონ კათოლიკოსის გაკათოლიკებას ბევრი დაუფიქრებია და ბევრიც მოუმზადებია კათოლიკობის მისაღებად}} მაგრამ დროთა ვითარების გამო, ცხადად გადასვლა კათოლიკობაზე ვერ გაუბედიათ, რადგან ბევრს ერიდებოდა თურმე მღვდლისა გაბანთ (Gabanti) ზაქარიასი, რომლის ხელშიც ყოფილა მთელი სინოდი და ყველას მისი რიდი ჰქონია. ძრიელი მტერი ყოფილა კათოლიკეებისა და მათ წინააღ-

მდეგ ხალხისათვის ბევრი სიბოროტე ჩაუგონებია, უთქვამს კიდევაც, რომ ფრანგების დახოცვა და მათი ლუკმა-ლუკმა დაკეპა ცოდვა არ არისო. იგივე მღვდელი წინააღმდეგი ყოფილა კაფუციანებისათვის ეკკლესიის დაბრუნებისა. ამიტომ თვით ერეკლეს უთხოვია კაფუციანებისათვის რუსის ან საფრანგეთის მთავრობისაგან სარეკომენდაციო წერილი ეშოვნათ, რათა ამით მას შესძლებოდა ზაქარია მღვდლისა და კათოლიკების სხვა მოწინააღმდეგეთათვის პირი დაეხშო. ერიდებოდა, უამისოდ შეიძლება ამ მღვდელმა რამე უწესოება მოახდინოსო.

პატრი იერონიმე ნორჩაელი მარტმი 1763 წ. ჰგზავნის რომში საქართველოს შესახებ მოხსენებას სხვა-და-სხვა საქმეთათვის თავიანთ ეკკლესიების და მონასტრებისას ამასა სწერს: „ტფილისის ადგილი ერთი ნაწილი პატრებს აჩუქა შაჰნავაზმა 1662 წ., ხოლო უფრო მომეტებული ნაწილი სხვა-და-სხვა დროს პატრებმა შეისყიდეს გარეშე მეზობლებისაგან. ნასყიდობის ქალაქდები მისიონის სხვა წერილებთან ერთად დაიკარგა 1717 წლის დევნულების დროს. გორის ადგილი აწინდელის მეფის ერეკლეს პაპამ თეიმურაზ მეფემ აჩუქა თეათინელ პატრებსა. შემდგომ, 1666 წ., მათი ადგილი დაიჭირეს კაფუციანებმა.

„ონის ადგილი აჩუქა ქართველ კათოლიკე ბატონმა ერისთავმა 1751 წ. ამავე ბატონმა სრულიად თავის ხარჯით ააშენებინა მონასტერი და ეკკლესია.

– 381 –

„არა სჩანს, თუ პატრებმა ვისგან მიიღეს ქუთაისის ადგილი. ხოლო ეს-კი ცხადია, რომ ეს ადგილი ჩაიბარეს 1672 წელს.

„ახალციხის ადგილი მისცეს ბატონ ნავროზანთ კათოლიკებმა 1733 წ., ხოლო ეკკლესია მისცა იქაურმა კათოლიკე ერმა 1730 წ.“. (1)

კაფუციანები ბევრს ცდილობდნენ თავიანთი ეკკლესიის დაბრუნებას, ამისგამო გაგზავნეს ორი პატრი სპარსეთის მთავრობასთან, რათა გამოერთმიათ ბრძანება ეკკლესის დაბრუნებისა. იმათ წაჰყოლია ეგრეთვე თავიანთი კათოლიკე მდივანბეგი, რომელსაც საჭირო ბრძანება მოუტანია ერეკლესთან. ბრძანების სისრულეში მოსაყვანათ თან წამოყოლია იმანვერდი ბეგი სპარსელი. ამ ბრძანების მოტანა რა შეუტყვიათ ზოგიერთ კაფუციანების მტრებს, ქართველებს და სომხებს, წინააღმდეგობა დაუწყვიათ. შემდგომ გაუკეთებიათ იმათაც არზა და წაუღიათ სპარსეთის მთავარ ყარიმ ხანისათვის მისართმევლად. ხოლო ერეკლეს კაფუციანებისათვის უპასუხნია: თუმცა თქვენი დიდი პატივისცემა მაქვს და გულითაც მინდა თქვენი დაკმაყოფილება, მაგრამ ამ ნაირ არეულ-დარეულობის დროს, მეტადრე სარწმუნოების შესახებ, არ შემიძლია თქვენ დაგაკმაყოფილოთ და ხალხს ავუკრძალო არზის მიწერაო; ნებას კი გაძლევთ ტფილისში დარჩეთ და ერს მოუაროთო.

ახალციხიდან პატრი ჯერილამო 2 მარტს 1768 წ. სწერს რომში, რომ იქ ბერძნის ტიბიკონის მქონე სამ ქართველს მიუღიათ კათოლიკობა. ერთი იმათგანი, რომელიც მღვდელი ყოფილა, ევროპაში წასულა, ხოლო ვერ შევიტყეთ, ევროპის რომელ ქალაქს წასულა.

ზემოდ ვსთქვით, რომ რადგან კაფუციანებს სჭიროდათ სომხის ტიბიკონის მღვდლები თუ ახალციხესა და თუ მის გარეშე სოფლებში, ამიტომ საქართველოს შვილებს თითქმის ყოველთვის მარტო ამ ტიბიკონზედ აკურთხებდნენ რომში. ამას როდი კმარობდნენ კაფუციანები,

არამედ იმათ, ვისაც რომს გზავნიდენ სამღვდელოდ, უკვე წინდაწინ რაცხავდენ სომხის ტიბიკონის მქონედ და სომეხად. თუმცა სხვა მათი წერილები ცხადად მოწმობს, რომ ის პირები ნამდვილად ქართველები იყვნენ და სომხის ტიბიკონისა ჯერ მათ არაფერი ჰქონდათ, ვიდრე ეკურთხებოდენ. ასეთის საკვირველი საქციელის მაგალითად მოვიყვანთ პროპაგანდის წერილს:

„კაფუციანების წესის პატრი ივანე ბაპტისტას სარელოელსა, 2 ივნისს, 1759.

„რომს მოვიდა ერთი ახალგაზდა ტფილელი ქართველი სომხის ტიბიკონისა სახელად პეტრე ყორღნაანთი და ითხოვა ურბანოს კოლეგიაში მიეღოთ, რისგამო, როგორც თვით ამბობს, დაუტოვებია სამშობლო, და მოსულა იტალიაში. თუმცა წმიდა კრება მუდამ მონატრულია

– 382 –

აღზარდოს ქართველი ახალგაზდები, რადგან იმ პროვინციებში დიდად საჭიროა კარგი მისიონერები, გარნა კანონიერი წესდება მოითხოვს, ამისთანა პირები არ მიიღებოდენ ხსენებულ კოლეგიაში, ვიდრე მათ შესახებ საჭირო ცნობები არ იქნება შეკრეფილი. ამისგამო იყო, რომ თქვენ დაგეკითხეთ: თუ ვინ არიან მისი მშობლები, ნათლისღება მიუღია თუ არა და ვისგან და ეგრეთვე ვინ ყოფილა მგზავრობის დროს მისი ამხანაგი. თქვენც უპასუხეთ, რომ მის მიცვალებულ მამას ჰრქმევია ივანე ყორღანანთი, მის დედას, რომელიც ცოცხალია, ჰქვია მარიამ თემურანთი; ხოლო თქვენი პასუხი მის მონათვლისა და ამხანაგის შესახებ, ორჭოფია, რადგან ხან ამბობთ, რომ მოუნათლავს პატრი კლაუდიოს და ხან ამბობთ პატრი ლეონსაო; ხოლო მის ამხანაგად კოსტანტინეპოლამდე ხან ასახელებთ მძა ლავრენტის და ხან პატრი ივანე ბაპტისტას“... (1). აქედან ცხადათ სჩანს, რომ ის ქართველი ყოფილა და პროპაგანდას იმის მიღებით ქართველის მიღების აზრი ჰქონია; ეგრეთვე მონათლული ყოფილა კაფუციანი პატრებისაგან. მაშ ყოველ ეჭვს გარეშეა, რომ იგი ლათინის ტიბიკონისა ყოფილა. დალოცვილ კაფუციანებს კი რომში წარუდგენიათ სომხის ტიბიკონის მქონედ. ეგრეთვე 1758 წ. რომს გაუგზავნიათ 28 წლის ტფილელი ქართველი ფრანჩისკე შაროვანთი; ისიც სომხის ტიბიკონის მქონედ ჩაუწერინებიათ.

პროპაგანდა 5 მარტს 1763 წ. კოლეგიაში იღებს კვალად ორ ახალგაზდა ქართველს, რომლებიც უკვე მისულან კოსტანტინეპოლს და უგზავნის მათ 200 სკუდს ფულს გზის სახარჯოდ. არ არის გამოცხადებული მათი სახელი და გვარი და არც მათი სამშობლო ქალაქი.

რომს კარგა ხნიდან უნდოდა კავკასიის მთებში მცხოვრებთათვისაც გაეგზავნა მისიონერები. მაგრამ კაფუციანებს საკმაო მღვდლები არა ჰყავდათ, თვით საქართველოს მისიონსაც ვერ ჰყოფნიდენ. ამიტომ მისიონი მიანდო წმიდა ივანე ნათლისმცემლის მონაზონებს და 1763 წ. პატრი სტეფანე განდოლფოს წინამძღვრობით წამოვიდა რავდენიმე მისიონერი, ჯერ მოვიდენ ახალციხეს, შემდგომ იქიდან წავიდენ კავკასიის მთებისკენ. გზაში უფროსი მოუკვდათ, ბევრი გაჭირვებაც გამოიარეს, მეტადრე ენის უცოდინარობის გამო. ამიტომ ვერსად დაბინავდენ და ისევ დაბრუნდენ ახალციხეს, სადაც დარჩნენ რამდენსამე თვეს და შემდგომ ისევ გაბრუნდენ ევროპაში.

რადგან კაფუციანები ვერ დაბრუნდენ ტფილისისა და გორის მო-

ნასტრებში ისე, როგორც უწინ იყვნენ, ვიდრე გაიდევნებოდენ, პაპმა ეს წიგნი მისწერა ერეკლე მეფეს:

„ბრწყინვალეს და უძლიერესს ერეკლეს, საქართველოს მეფეს და კახეთის მთავარს.

– 383 –

„პაპი კლემენტე XIII. ბრწყინვალე და უძლიერესო მთავარო, მშვიდობა და ღვთის მადლის ნათელშ. დიდად შევსწუხდით, რა ვსცანით, რომ, სქიზმატიკი ბერძნების შეგულიანებით, თქვენ დაგიფიციათ აღარ შეუშვათ თქვენს სამეფოში მისიონერი კაფუციანები, რომლებიც დიდის ხნიდანვე მთელ საქართველოსგან მიღებულნი და პატივცემულნი არიან. ხოლო ჩვენ, რა კარგად ვსცნობთ თქვენს კაცთ-მოყვარეობას და ეგრეთვე თქვენს მიდრეკილებას კაფუციანებისადმი, რომლებიც აღიარებენ და ერს ასწავლიან ჭეშმარიტ სარწმუნოებას, ვინებთ გამოგზავნა ამ წერილისა, რომლითაც დიდათ შეგაგულიანებთ და გთხოვთ, რათა მოწყალების თვალთ მიხედოთ და შეიბრალოთ ის კათოლიკები, რომელთაც დააკლდათ მოძღვრები და ღმერთს ისე ვეღარ ემსახურებიან, როგორათაც ავალებს მათი სარწმუნოება. თქვენს ფიცს ყურს ნუ უგდებთ. რადგან ფიცი კეთილის აღსასრულებლად იქმნება და არა რამე ბოროტისათვის. არც ვალდებული ხართ დაიცვათ, თუ დაგიფიციათ, როდესაც მისი საგანი წინააღმდეგია ჭეშმარიტებისა, რადგან თქვენი ფიცის საგნის სიბოროტე ყოველ ძალას უსპობს თქვენს სამეფოში ეგ მონაზონები, გთხოვთ ინებოთ და დააბრუნოთ თქვენს სამეფოში ეგ მონაზონები, რომლებიც უწინ თავიანთის ღირსებით თქვენნი საყვარელნი იყვნენ და კიდევ იფარავდით მათ. აწ რასაც ვსთხოვთ თქვენს ხელმწიფებას, დიდ სიკეთედ შევრაცხავთ და თქვენგან მარადის დავალებული ვიქნებით. სიკეთის მომნიჭებელს ღმერთს ვსთხოვთ, რათა დაგიცვასთ უვნებლად და აღაორძინოს ყოველი თქვენი საქმე. რომით, 16 აპრილს 1763 წ.“ (1).

ვგონებთ აქ შეცდომა უნდა იყოს ფიცის შესახებ. არც ერთი წერილიდან სჩანს, რომ ფიცი ერეკლეს დაედოს, ჩვენ ვგონებთ, ისევ თეიმურაზის საქმე უნდა იყოს. ზემოდ ვნახეთ, რომ ერეკლემ მრავალგზის მიიწვია კაფუციანები ტფილისში და ერის მოვლის ნება მისცა. ამას არ იქმოდა, დაფიცებული რომ ყოფილიყო.

ზემოდ უკვე ვთქვით, რომ კაფუციანები საზოგადოდ რომში სასწავლებლად ყმაწვილებს არ გზავნიდენ თუ არ იმ პირობით, რომ სომხის ტიბიკონი მიეღოთ და შემდგომ დაბრუნებულთ ემღვდლოთ სოფლებსათვის. ამის კვლავ დასამტკიცებლად მაგალითსაც მოვიყვანთ. კაფუციანებს სამი ახალგაზდა გაუგზავნიათ ამ პირობით და პროპაგანდისათვის კი მათ გაგზავნისა წინდაწინ არაფერი უცნობებიათ. ყმაწვილები რა მისულან კოსტანტინეპოლს, იქ დახვედრიათ ახალციხელი პავლე ეპისკოპოსი. იმას უთქვამს, რომს მანამდე არ გაგიშვებთ, სანამ პროპაგანდის ნებართვა არ მოვაო. ამისგამო 11 ივლისს 1767 წ. კოსტანტინეპოლელი არქიეპისკოპოსი სწერს რომში შემდეგს: „თქვენო უმაღლესობავ, აქ მოვიდა საქართველოდგან სამი ახალგაზდა კაცი; იქ მყოფი კაფუცი-

– 384 –

ნების უფროსისაგან გამოგზავნილი უფროსი პავლე ეპისკოპოსს წერი-

ლითა სთხოვს, ესენი გაგზავნოს რომის კოლეგიაში მისაცემად თუ იმიტომ რომ გაწვრთნან საგნებში, თუ იმიტომ, რომ იქ დიდად საჭიროა მისიონერები სოფლებისათვის, როგორც თვითვე იუწყება, რადგან იმ ადგილებში მღვდლები ძირიელ ნაკლებად ყოფილან. ამისგამო ხსენებულ ახალგაზდებში ორს, თუმცა ორივე ქალაქელები არიან, ერთი ტფილეს უკისრიათ და წერილითაც პირობა დაუდვიათ იმსახურონ სოფლებში, სადაც კი მათ დანიშნენ უფროსები“ ... (2) ამასათანავე უგზავნის კაფუცინთა უფროსის წიგნს, რომლითაც აუწყებს ამათგან წერილებითი ფიცის მიღებას და იმ გარემოებას, რომ სოფლებში მეტად საჭიროა მღვდლებიო. პროპაგანდა იმ ორს შეიწყნარებს და ეპისკოპოსს სწერს:

„ეპისკოპოსს, კოსტანტინეპოლის საპატრიარქოს მონაცვლეს, 19 სექტემბერს, 1767 წ.,

„წმიდა კრებამ საქართველოს მისიონის უფროსს ბრძანება გაუგზავნა, რათა მის ნება დაურთველად აქ არ გამოგზავნონ ყმაწვილები; ახლა მეტად უკვირს, რომ მის დაუკითხავათ მისიონი გზავნის სამ ყმაწვილს კოსტანტინეპოლამდე, მათ მშობლებს ზარალში აგდებს და კოლეგიასაც იძულებულ ხდის მიიღოს განსაზღვრულ რიცხვზე მეტი მოსწავლე, რათა ერთიან არ უარჰყოს მათ ქართველების ვედრება და წადილი, წმიდა კრება დათანხმდა მათგან მიიღოს ორი, რომლებსაც უფრო ნიჭიერებად სცნობთ, რადგან თავიანთი ხარჯითვე უნდა მოვიდნენ რომამდე და პირობაც მიუციათ, იმსახურონ სოფლებში, სადაც კი დაინიშნებიან. მაშ გამოგზავნეთ ორი, ვინც უფრო საიმედო იყოს, ხოლო ეცადეთ, მესამემ მარჯვე დრო შეირჩიოს და დაბრუნდეს ისევ უკან თავის სამშობლოში. აწ სხვა არაფერია საჭირო. ღმერთსა ვსთხოვ თქვენს სიცოცხლეს და ბედნიერებას“. (1).

ეს ახალი ქართველი მოწაფეები არიან ბატონჯანაშვილი გრიგოლ კროხიჭამიანთი ახალციხელი და მეორე პეტრე გიორგის შვილი. ხოლო გვარი არა სჩანს.

როგორც ტფილისიდან გადევნილი პატრები ნელ-ნელა მობრუნდნენ, ისე რაჭასაც წავიდნენ და ჩაიბარეს ყოველივე, რაც დევნულებას გადარჩენოდა. ბევრი წერილი გვაკლია ამის შესახებ. ხოლო გვაქვს ერთი საბუთი, რომელიც საკმაოდ გვიხატავს იმ დროს. ეს წიგნი ახალციხიდან რომში მისწერა უფროსმა პატრმა ალიოზიმ 18 მარტს, 1767 წ.:

„უაღრესი პატივისცემით ვისურვებ თქვენს უვნებელს სიცოცხლეს და გაუწყებ, რომ აქამდე ხუთი წიგნი მოგწერე რომში და არც ერთის პასუხი არ მიმიღია. შეიძლება ვინმე ბოროტებმა დაიჭირეს გზაში. აწ

მოგახსენებ, თუ ღმერთმა როგორ თვით უიმედო მდგომარეობაში არ დაგვტოვა, რადგან კაფუცინების მდგომარეობა ყოველ მხრივ გაჭირვებული იყო, არამედ მოგვიხსენია კაფუცინები და გაჭირვებული მორწმუნენი. ამიტომ გაუწყებთ სანუგეშოდ, როგორც იმედი მაქვს, რომ ორ-ორი წიგნით სამ გზის იმერეთის ერისთავმან კითალიკოსთან ერთად მომწერეს და მომთხოვეს ძმა დიონიზიო და ერთი პატრი თავიანთ ქვეყანაში სამუდამოდ დასანარჩუნებლად. მართალია, ჩემს უწინარეს ყოფილმა უფროსმა, პატრი იერონიმემ მირჩია ადვილად არ ვნდობოდი იქაურ მთავრებს, თუ წინანდელის ომებისა და თუ მონაზონ აკადებულის გამო (Akadebuli), რომელსაც შეეძლო ახალი დევნულების და-

წყება და პატრების გადევნა. მაგრამ მე უსმინე ხსენებულს მთავარს და ბატონს კათალიკოსს, როდესაც მესამედ მომწერეს, რაიცა ვყავ პატრი იერონიმეს და სხვების რჩევით. ამიტომ იმერეთს გავგზავნე ძმა დიონიზიო ფაშის ბრძანებით და თავის გასაცნობელი წერილით. გავატანე ეგრეთვე დარიგება (ინსტრუქცია) ჩემი ბეჭედ დაკრული იტალიანურად და ქართულად დაწერილი, რომელსაც ხსენებულმა ბატონებმა ფიცის ქვეშ ხელი უნდა მოაწერონ, რომ იქ პატრსა და მორჩილ ძმას არაფერი გაუჭირდეს. ძმა დიონიზიომ კიდევ ორი სასუგეშო წიგნი მომწერა და მაუწყა, რომ წერილით თანხმობა მიუციათ ყველა მთავრებს და ბატონ კათალიკოსს (ეგრეთვე თვით იმ მონაზონ აკადებულსაც, რომელიც ღვთის განგებულობით დასწრელებულა და ძმას გაუკურნებია, ახლა თანახმაა და ჩვენთვის ლოცულობს), რათა ონისა, ანუ რაჭის ადგილი ერთიან ჩააბარონ მას. კიდევ აუშენებია იქა სამი ოთახი, ეკვლესიაც უნდა დაეწყოს, ხოლო ამის ნება არ მივეცი, სანამ არ გამომიგზავნის დადიანის და ახალი მეფის *) წერილებით თანახმობას. ეს ძმა აქამდე ვერ მივიდა იმათთან, რადგან ოსმალებისა და თავიანთის ჯარით განშორდენ თავიანთ ადგილ-მამულს, რადგან სოლომონის შეპყრობა უნდათ. თუმცა ზამთარი სუსხიანია, რა მივიღებ ამ წერილსა თქვენც გაუწყებთ და იქ გავგზავნი ერთ პატრს.

„მსგავსადვე ერეკლე მეფემაც წიგნი მომწერა და მომთხოვა პატრი გიორგი გორის პატარა საზოგადოებისათვის, საცა, როგორც ტფილისში, მისცა სახლი. შიგ ტრაპეზი აღმართეს და კათოლიკებს დაუბრკოლებლივ უსრულებენ საიდუმლოებს და სხვა საეკვლესიო სამსახურსა. ღმერთმა განუმტკიცოს მეფეს ამნაირი კეთილი წადიერება. ასეთი წყალობა მიანიჭა პატრი ლავრენტის, რომელსაც ეხლა აუხირებია თავის ქვეყანაში დაბრუნება, რისგამო ძრეილ ვწუხვარ. ამიტომ მე გავგზავნე

---

*) სოლომონ მეფის ბიძაშვილი თეიმურაზია.

საგანგებო კაცი და ის პატრი გიორგი დავიზარე ართვინიდან, საცა აგერ ექვსი თვეა, რაც მისიონერის მოვალეობას დიდის გულმოდგინებით ასრულებს, რადგან ბავშვების სასწავლებლად იქ სკოლა აღაშენა და დიდის შეტკობით უსწორებდა იქაურ მღვდლებს მათ შეცდომილებას და ნაკლსა. ამ ორი კვირის წინეთ კიდევ გავგზავნე იგი გორსა, საიდგანაც ჯერ მისი მისვლის ამბავი არ მიმიღია. პატრი დომინიკემ და პატრი ლავრენტიმ კი მომწერეს, რომ პატრი გიორგი აღდგომის უკან ტფილისში უნდა დაიბაროს მთავარმა, ანუ მეფემო, როგორათაც ქართველები უწოდებენ, რისგამო იძულებული ვარ მის ადგილს სხვა გავგზავნო. ამიტომ მე უთხარი პატრი ანდრიას, რათა წასასვლელად მოემზადოს. ეხლა ამის მეტი სხვა არავინ მყავს ისეთი, საკმაოდ იცოდეს ქართული ენა და ექიმობა“... (1).

ერეკლეს იმ დროსვე გორში მიუწერია ორი წიგნი ერთი ჯარის უფროსისა და მეორე ქალაქის თავისათვის და მათთვის დაუვალებია, ყური უგდეთ პატრებს, რათა არავინ შეაწუხოსო.

აქ დასახელებული ერისთავი და კათალიკოსი არიან ზემოდ ხსენებული როსტომი და ბესარიონი, რომელთაც 1751 წ. მიიღეს კათოლიკობა და დარჩნენ მორწმუნედ.

ამავე პატრი ალიოზს პროპაგანდა 6 თებერვალს 1768 წ. დიდი კმაყოფილების წიგნსა სწერს, რომ ერეკლეს გორში დაუბრუნებია მისიონერები და ერისთავთან და კათალიკოსთან დიდი გავლენა ჰქონია. ჰპირდება ყოველ დახმარებას, ოღონდ კი თვით ეცადოს კათოლიკე სარწმუნოების გავრცელებას.

იგივე პროპაგანდა აპრილს 1769 წ. კოსტანტინეპოლის არხიეპისკოპოსს სწერს და უცხადებს თავის დიდს მწუხარებას მღვდლის ფირანთან ანტონას სიკვდილის გამო, რადგან მეტად სასარგებლო ყოფილა საქართველოს მისიონისათვის. მასთანვე უარს ეუბნება სხვა ქართველი ყმაწვილების მიღებისას, რადგან მაშინ კოლეგიაში ადგილი აღარ ყოფილა.

იმავე დროებში კაფუცინებთან მონაზონად შესული მორჩილი ძმა ქართველი ანტონა გორელი დაბრუნდა რომიდან საქართველოში (1) სხვა კაფუცინებთან ერთად საშრომელად. არ ვიცით კი, თუ როდის გაგზავნეს რომს კაფუცინებმა.

რადგან ერეკლე კაფუცინებს გულკეთილად ეპყრობოდა, ამ ამბავმა რომში ყველა დიდად გაახარა. ამიტომ პაპმა ეს შესანიშნავი წერილი მოსწერა:

„ბრწყინვალეს და უძლიერესს საქართველოს მეფეს ერეკლეს.

„პაპი კლემენტე XIV. ბრწყინვალე და უძლიერესო მეფევ, მშვიდობა და ღვთის მადლის ნათელი. ძრიელ მოხარული ვართ, რომ ჩვე-

– 387 –

ნის მღვდელთ მთავრობის დასაწყისშივე გვეძლევა შემთხვევა მოვსწეროთ თქვენს ხელმწიფებას, რომლის გულუხვობისა და უზომო მხნეობის ქებანი მოგვდის ჩვენთა მოძღვართა წერილებით და რომლის სახელ განთქმულობა და ამბავი განუწყვეტლივ გვეუწყება. პირმელად უგულითადეს მადლობას მოგახსენებთ, რომ თქვენის მეტად განთქმულის გულკეთილობით ეწევით და იფარავთ ყველას, ვინც ჩვენთან სარწმუნოებით შეერთებულნი, ჩვენი ქვეშევრდომნი და მორჩილნი არიან. შემდგომ, გამხნეებულნი იმავე თქვენის გულკეთილობით და დაიმედებულნი, გთხოვთ და გვედრებით, რომ მომავალშიაც ყველა თქვენის ღონისძიებით დაიცვათ და დაიფაროთ მტრის წინააღმდეგ თქვენს სამეფოში მყოფი ყველა კათოლიკეები და მეტადრე პატრი კაფუცინები, რომლებიც სარწმუნოების გამო მანდეთ არიან წამოსულნი. ესენი სიბოროტეს არავის უყოფენ, არამედ სათნოებას იცვენ და ავრცელებენ ღვთის ბრძანებათა და სჯულსა; ყველას სიყვარულით ეპყრობიან და საზოგადოების მშვიდობისა და სიწყნარისათვის შრომობენ. გარნა მტრები არ სცხრებიან, მათ წინააღმდეგ ძალასა და მზაკვრობასა ხმარობენ და ხშირად მათ ჰსცემენ კიდეცა. ვერას დროს ველარ შეიძლებდენ მანდ მობრუნებას, უკეთუ კაცთმოყვარეობით და მფარველობით არ შესწეოდით. ამ კაფუცინებს იმედი აქვსთ, თქვენის ძლიერის მფარველობით უშიშრად და უვნებლად შეიძლონ მანდ ყოფნა და არც სცდებიან. რისგამო უმეტესად ვევედრებით თქვენს ხელმწიფებას, რათა კვლავაც დაიფაროთ და შემწეობა არ მოაკლოთ. ესეთი თქვენი მოქმედება თქვენთვის არასდროს შეიქმნება სანანელი. დარწმუნებული ბძანდებოდეთ, რასაც კი მაგათ მიაგებთ, ისე ჩავსთვალთ, ვითომც ჩვენთვის გექნასთ. რაისგამო თქვენი მადრიელი და მომხსენებელი ვიქნებით და მას კიდევ გამოგიცხადებთ, როდესაც შემთხვევა მოგვეცემა შემდგომში. ეგრეთვე გარწმუნებთ, რომ

თქვენს წარჩინებულს თვისებას აღვიარებთ და დიდათაც ვაფასებთ; მასთანავე ყოვლის მპყრობელ ღმერთსაც ვევედრებით, დაგიცვასთ უვნებლად, ყოველი სიკეთე მოგანიჭოსთ და ჭემმარიტი საუკუნო ბედნიერებაც მოგმადლოსთ. რომი. 23 აგვისტოს 1769, მღვდელ-მთავრობის პირველ წელს“. (1)

ერეკლემ ძრიელ კარგა დაიწყო, მაგრამ ბოლომდე ვერ გაატანა და, როგორც ბოლოს ვნახავთ, პაპის მოლოდინი ყოველთვის ვერ გამართლდა.

იმავე წელს სომხებმა დაუწყეს საშინელი დევნულება ახალციხეში კაფუცინებს და სხვა კათოლიკე ერსა და მღვდლებს. ესენი პატრებთან ერთად ტყვედ წაასხეს. შემდეგ თავში ვრცლად გვექნება საუბარი ამისთვის.

– 388 –

როგორც სჩანს, ტფილისის მისიონს დაუწყვია უწინდელივით აღყვავება და წარმატება. საჭირო მოხსენებანიც გაუგზავნიათ კაფუცინებს რომს. გარნა ვერ შევხვდით წერილებს. ამის შესახებ გვაქვს მხოლოდ ერთი წიგნი, რომელიც 1773 წ. 13 თებერვალს, პატრი დომინიკეს, კაფუცინების უფროსს, უცხადებს კარდინლების კმაყოფილებას, რომ ტფილისიდან კაი ამბავები მიდიოდა სარწმუნოების შესახებ.

1773 წ. რომის კოლეგიაში მივიდა სასწავლებლად ახალციხელი ანტონ ხუციანთი. პროპაგანდა 29 სექტემბერს 1773 წ. მარსელში კაფუცინ პატრი სებასტიანეს სწერს მადლობის წიგნს იმის გამო, რომ ეს ქართველი წამოუყვანია კოსტანტინეპოლიდან მარსელამდე და იქიდგანაც რომს გამოუგზავნია.

რომისა და მისიონერების სიხარულმა ბევრ ხანს არ გასტანა. საქართველოში კათოლიკების თავისუფლებას და წარმატებას მალე შეეკვეცა ფრთები, რადგან მეფემ უმტყუნა თავისს სიტყვას. მალე დაადგა მას ის უწინდელი შავი დღე ძმათ სრვისა და მტარვალობისა. აქ იძულებული ვართ წარმოვადგინოთ ის სამწუხარო სურათიც, რომელიც დიდად აჩრდილებს ერეკლეს მეფობას, მის დიდსულოვნებას და მიუბამავ სიმხნესაც. როგორც თავის შესანიშნავის სარდლობით სახელი მოიხვეჭა ევროპაში, ისე თავის ანგარებით და შემცდარი მოქმედებით დაიმცირა თავი ყველას წინაშე, რადგან ინტერესის გამო მტრის ჩაგონებით დააჩაგვრინა თავისი ერთგული მეგობრები, ლათინის მოძღვრები და მკაცრად დასაჯა ისინი, ვისაც არაფერი ბრალი ჰქონდათ. ამის შესახებ ერთი ვრცელი მოხსენება გვაქვს თვით უფროსი პატრი დომინიკესი, გაგზავნილი რომს 24 ნოემბერს 1775 წ., რომლის უმეტეს ნაწილს მოვიყვანთ აქ.

„რადგან ჩვენი მისიონი მეტად დაცემულია ახლად გამოღვიძებულის და მფარველობით გაძლიერებულის დევნულებისაგან, რომელიც ბევრი ფულის მიცემით აგვიტეხა გველად გადაქცეულმა ეჩმიაწინის სომეხთ პატრიარქმა, სიმონმა, ვალდებული ვარ თქვენს უმაღლესობას ვახლო ერთი მოკლე და სარწმუნო მოხსენება ამ უსამართლო დევნულების შესახებ, რათა თქვენც კეთილ ინებოთ და ყოველივე აუწყოთ პროპაგანდის კარდინალებს, რომლებისგანაც მოველით შეწევნასა, განკარგულებასა და ბრძანებასა, თუ როგორ უნდა მოვიქცეთ და რა შველა უნდა მივიღოთ აწინდელ სამწუხარო მდგომარეობაში.

„გავლილის მაისის თვეში მეფე ერეკლემ დააქორწინა თავისი მეორე შვილი ლევან. ქორწილში დაჰპატიჟა არა მარტო ამ ქვეყნის ყველა მთავარი, არამედ ბევრი უცხოელიც, რომელთა შორის მოწვეული იქნა აგრეთვე ზემოხსენებული პატრიარქიც. თუმცა ქორწილში თვი-

– 389 –

თონ არ მოვიდა, მაგრამ თავის მაგიერ გამოგზავნა ორი ვართაპეტეპისკოპოსები (ამათგანი ერთი ის ვართაპეტი იყო, რომელმაც ამ რვა წლის წინეთ დაუწყო დევნულება ახალციხის კათოლიკებს) და სამას თუმნის, ანუ ჩვენებურად 3,000 სკუდის საღირალი საჩუქრები გამოატანა. ქორწილის შემდგომ ამ ორ სომხის ვართაპეტმა აქაურ მღვდლებთან და ერის მოწინავე პირებთან მოილაპარაკეს, ვისარგებლოთ ამ მეგობრობით, რომელიც ერეკლემ ჩვენის საჩუქრების წყალობით გვიჩვენაო. კარგად უწყოდენ, რომ მეფე ფულისათვის ყველასფერს დათანხმდებოდა, თვით უსამართლობასაც-კი. ამიტომ ამ საჩუქრების გარდა კვალად უთავაზეს მეფეს ნაღდი ფული 700 თუმანი, ანუ 7,000 სკუდი, და სთხოვეს ნება მოგვეცი, ძალა დავატანოთ და სომხის სარწმუნოებაზედ გადმოვიყვანოთ არა მარტო ამ 20 წლამდე გაკათოლიკებულნი, არამედ მათი შვილებიც სომხებისგან მონათლულნი მაშინ, როდესაც კაფუცინები განდევნილნი იყვნენ ამ ქალაქიდგან, ან მონათლულნი სომდებოდენო. სომხები ეფიცებოდენ ერეკლეს, არც ჩვენ ფულს და არც სიცოცხლეს დავზოგავთ, ოღონდ დაგიფაროთ თქვენის მტერებისაგან, რომლებიც ცდილობენ ტახტი წაგართვანო. მაგრამ მათმა დაპირებამ იმდენად ვერ გასჭრა, რამდენადაც მათმა ფულმა. 700 თუმნის მიღებამ ერეკლე დააბრმავა, მათ თხოვნაზე თანხმობა განაცხადა და დაჰპირდა, ნებას გაძლევთ კათოლიკებს როგორც გინდათ, ისე მოეპყარითო. ამის გამო 3 ივნისს ზარების რეკით სომხის ეპისკოპოსებმა შეჰკრიბეს თავიანთი ერი, ვაჭრებს და ხელოსნებს დააკეტინეს დუქნებიმ რათა ყველანი წასულიყვნენ და ენახათ, თუ რა შეურაცყოფით და „კაცრად მოეპყრობოდნენ კათოლიკებს. ასე ამიტომ მოიქცნენ, რომ თუ ვინმე ჩვენს წმიდა სარწმუნოებაზე მიდრეკილი იყო, იმის ნახვით შეშინებულიყო და გაგვშორებოდა, და ვინც მტერი იყო, უფრო გამრთელეულიყო ჩვენს მტრობაში. რა შეიკრიბა სომხის ერი, ყველანი წავიდნენ მეფის სასახლეში, სადაც ერთ ფართო ადგილას მეფე ზოგიერთი თავის უსამართლო მსაჯულებით იჯდა. აქედან ჰგზავნიდენ მოხელებს და მოჰყავდათ ხან ერთი და ხან მეორე კათოლიკები, ვითომც დამნაშავენი; არ დაზოგეს თვით დაორსულებული დედაკაცები, რომელთაგან ორს მაშინავე მუცელი წაუხდათ შიშისა და ცუდად მოპყრობის გამო. არ შემიძლია აღვწერო ის ყველა უსამართლობა, შეურაცხყოფა და გაუპატიურება, რაც ამ უსჯულო სამსჯავრომ მიაყენა საბრალო კათოლიკებს! მათ წინაშე თუ ვინმე ერთ-ორ სიტყვას იტყოდა თავის თავის დასაცველად, მაშინ მთელი ხალხი დაუწყებდა ათას ნაირ წყევლა-გინებას; თუ ვინმე მხნედ და უშიშრად გამოაცხადებდა, რომ მას სურდა

– 390 –

ცხოვრება და სიკვდილი კათოლიკე სარწმუნოებაში, უწყალოდ სცემდენ კარგა ხნის განმავლობაში, შემდგომ ჩააგდებდენ სატყვეოში, სა-

იდანაც ვერ გამოვიდოდა თუ ბლომად ფულს არ გადაიხდიდა. რისგამო ჩვენი კათოლიკეები ზოგნი მთლად დაღარიბდნენ და ზოგმაც დიდი ვალი დაიდო. რადგან ბევრ კათოლიკებს დაუწყეს ჩივილი, ამისგამო ასეთმა სასამართლომ და დევნულებამ ორი თვე გასტანა, რომლის განმავლობაში, საშინელის მუქარით და უწყალო მოპყრობით, რვა სული ორივე სქესისა შეაცთინეს, დაატოვებინეს ჭემმარიტი სარწმუნოება და მიადებინეს სომხის მწვალებლობა. ჩემ შესარცხვენად სამ ჯერ დამიბარეს იმ უღმრთო სასამართლოში, მკითხეს მხოლოდ ისეთი საგნები, რომელიც მარტო ჩემსა და ჩვენი წმიდა სარწმუნოების გაკიცხვას შეეხებოდა. ამ დროს მეფე ერეკლე არ დაესწრო სასამართლოში, რადგან, როგორც თვითონვე აღუარებია ერთი თავისი მეგობრისათვის, ჩემი რცხვენოდა თორმეტი წლის განმავლობაში ჩემის ერთგულობისა და მიგებული სამსახურის გამო. რადგან ერეკლე მაფის ესეთი უსამართლობა ყველასთვის ცხადი იყო, ამიტომ ქართველების მომეტებული და საუკეთესო ნაწილი ბერძნის სარწმუნოებისა, განსაკუთრებით მონაზონები, ეპისკოპოსები და მათი კათოლიკოსი ცხადად ჰკიცხავდნენ მეფის ასეთ უსამართლო მოქცევას; არა მარტო ბერძნის მონაზონები (ქართველები), არამედ თვით პატრიარქიც და ეგრეთვე მეფის უფროსი შვილიც მოდიოდნენ ჩვენ სანახავად და გვანუგეშებდნენ, რადგან გვხედავდნენ, თუ რა უსამართლოდ ვიყავით დევნულნი; ვერც გაეგოთ, თუ ფულმა ისე როგორ დააბრმავა და შესცვალა ერეკლე, რომ თვით თავის საუკეთესო ქვეშევრდომებსაც კი აღარ უსმენდა, როდესაც რასმეს ეტყოდნენ ჩვენს სასარგებლოდ. თვით იმავე დროს, როდესაც ესე ძრიელ დევნული ვიყავით, პირის შემშლელმა ერეკლემ ერთი თავისი სასახლის კაცი გამოგზავნა და შემომითვალა: „მოუფერებლად აღვიარებ, რომ დიდად დავალებული ვარ უფროსი პატრისაგან მისი ერთგულობის გამო, რომლითაც ბევრ შემთხვევაში მემსახურა. ვიცი, რომ შეწუხებული იქმნება ამ შფოთისა და ჩხუბის გამო, რომელიც გამართულა კათოლიკებსა და სომხებს შუა, მაგრამ უნდა მოითმინოს, რადგან ქვეყნის საქმეები ასე თხოულობსო; გარნა შედეგი კარგი იქნება, თუ პატრებისა და თუ მათის ერისათვისო“. ამის შემდგომ პირველად უფრო დიდის უსამართლობით და სიფიცხით დაუწყო დევნულება საწყალ კათოლიკებს, რაის გამო დაემსგავსა ტირანსა.

„ამით არ დასრულდა ერეკლეს უსამართლობა. სომხების სხვა კაი დაპირების გამო დაჰყვა მათ და კათოლიკების წინააღმდეგ გამოსცა რავდენიმე უბოროტესი ბრძანება, ჯოჯოხეთისაგან ჩაგონებული. ამ ბრძან-

ნების ქალაქებში ჯერ ჩამოთვლილი იყო მოჭორილი ამბები ჩვენის კათოლიკე სარწმუნოების წინააღმდეგ, ათას გვარ სიბოროტეს ამბობდა, და ბოლოს უღმრთო ბრძანებას იძლეოდა, თუ მომავალში რომელიმე სომეხმა კათოლიკობა მიიღო, ორი თვით სატყვეოში იქმნება ჩაგდებული, სადაც მარტო წყალი და პური ექმნება, შემდგომ ორი თვისა გაიწკეპლება 300 კაცის მიერ, ჩამოერთმევა მთელი თავისი ოჯახობა და ბოლოს განიდევნება სიკვდილამდე ერთ დაბაში, საიდანაც ვერ შეიძლება გაქცევასო. ხოლო იმ პატრმა, რომელიც ვისმე გადაიყვანს სარწმუნოებაზე, უნდა გადაიხადოს 50 თუმანი, ანუ 500 სკუდი ჯარიმად და შემდგომ, გაკიცხული, უნდა გაიდევნოს მეფის ქვეყნისაგანო. აი

მოკლედ ეს ბრძანებული ბრძანება, რომელიც ერეკლემ სარფისა და ფულის გულისათვის გამოსცა...“ (1).

იგივე პატრი განაგრძობს, რომ ერეკლე შემდგომ თავის მხლებლებით, რაღაცა საქმეების გამო, გორს წასულა, მოუსაქმებია, დაუწყვია იქაური კათოლიკებისათვისაც ისეთივე დევნულება, როგორც იყო ტფილისში. ამის შემდგომ გარეგნად ცოტათი დამცხრალა დევნულება, მაგრამ ეჩმიაწინის სომეხთ პატრიარქი ეკლესიებში წასაკითხავად უწყვეტლივ კონდაკებს იწერებოდა, რათა ხალხი უფრო აუღელვებია კათოლიკების წინააღმდეგ და უკრძალავდა მათ კათოლიკებთან დაახლოვებას და თვით მათთვის სალამის მიცემასაც; ეგრეთვე ეძებდა ყველა საშვალელებს, რათა მისიონერები გაედევნებინა იქიდგან. თვით ახალციხის კათოლიკეებიც დიდ შიშში იყვნენ, რომ მათთვისაც არ დაეწყოთ ხელახლავ დევნულება, რადგან პატრიარქი ამისათვის დიდ ფულს ხარჯავდა. იმავე დროს ქართველთ კათოლიკოსმა ურჩია პატრს მისიონის სასარგებლოდ, რომ კოსტანტინეპოლში მყოფ საფრანგეთისა და ავსტრიის ელჩებმა მოსწერონ ერეკლესა და ეჩმიაწინის პატრიარქს და საყვედური გამოუცხადონ კათოლიკების ასეთის დევნულებისა გამო. წერილებს დიდი გავლენა ექმნებათ და დიდათაც სომეხებს დაამდაბლებს; ეგრეთვე იმ ორის მთავრების დიდი შიში აქვს ერეკლესაცო.

ამნაირი სამწუხარო ამბავისას ჩვენის მხრით, ჩვენ არას ვიტყვით. აზრის დასკვნა მკითხველისათვის მიგვინდია.

ამ მოულოდნელმა და სამწუხარო ამბავმა რომი მეტად დააღონა. პროპაგანდამ 31 აგვისტოს 1776 წ. კაფუცინებს მოსწერა ნუგეშის წერილი და შეჰპირდა, თქვენს შესაწევნად ყოველ გვარს ღონეს ვიღონებთო.

თუმცა ისეთის ოსტატობით დაწყებული დევნულება პირველში ცოტა შეჩერებულა, მაგრამ ერთიან არ დამცხრალა. ცოტა შემდგომ კვალად გაძრიელებულა და განუგრძვია უწინდელი მტარვალობა. ხსე-

– 392 –

ნებული პატრი დომინიკე 24 იანვარს 1777 წ. ამ დევნულების ამბავს მოკლედ სწერს ესრედ რომს: „ამ უპატრონო კათოლიკების დევნულება დღესაც ისე გაცხარებულია, როგორც იყო გავლილს წელს წყალობითა ეჩმიაწინის მწვალელების პატრიარქისა, რომელმაც მრავალის საჩუქრის ძლევეთ ისე დაიმონავა მეფე ერეკლეს ნება, რომ რაც უნდა და რასაც ჩააგონებს თავისი გაბრაზებული გული, იმას აქმნევინებს. ესეთის გაამაყებული უფროსის დასამდაბლებლად სხვა საშვალეება არ არის მის მეტი, რომ ერთ-ერთი კათოლიკე ელჩის შუაკაცობით მიეწეროს ოსმალეთის მთავრობას და ეთხოვოს ძალა დაატანოს კოსტანტინეპოლელ პატრიარქს, რათა თავისი ერთი მიჰმართოს ეჩმიაწინის პატრიარქს, რომელზედაც დამოკიდებულია, კათოლიკების დევნა შეაჩეროს საქართველოში და ოსმალეთმაც არ სდევნოს მათი ქვეშევრდომები კოსტანტინეპოლში“. (1)

1777 წ. 8 ოქტომბერს, ერთი, ჩვენთვის უცნობი პირი, ლავრენტი ბარლეთი ლიონიდან რომს წერილთან ერთად ჰგზავნის ერთს ქართველს ყმაწვილს, რომელიც ლივორნამდე ერთ კაფუცინს მიუყვანია. იმ ახალგაზდა ქართველის სახელი და სამშობლო ქალაქი არა სჩანს.

ზემოთ მოყვანილის სურათის შემდეგ უნდა წარმოვიდგინოთ ერთი

სხვა არა ნაკლებად გასაკვირველი, მაგრამ მისი წინააღმდეგი ამბავი. უნდა მოგახსენოთ ის ამბავი, რომ ერეკლემ კათოლიკების სასარგებლოდ უფროსი პატრი თავისთან დაიჭირა და ევროპაში არ გაუშვა. ამ გარემოებას თვით იგივე პატრი დომინიკე რომსა სწერს 10 აპრილს 1779 წ. „სისწრაფით მოვემზადე წასასვლელად კოსტანტინეპოლს, სადაც იმედი მქონდა მიმესწრო ჩვენის მისიონერებისათვის, იქვე მიმელო ჩემი მორჩილების ქალაქი, რათა იქიდგანვე გავმგზავრებულვიყავი ევროპას. მაგრამ რის წასვლა? წასვლისათვის დანიშნულ დროს ერთის დღის წინეთ ერეკლე წინააღმდეგი გაუხდა ჩემს გარდაწყვეტილებას, ორი თავისი ოფიკალი გამომიგზავნა და მაუწყა მიზეზი, თუ რისთვის არ მიშვებდა; შემდგომ თვითონვე კერძოდ რა მიმილო, მითხრა მიზეზი, რად უნდოდა ჩემი დარჩენა და არ მიშვებდა. აი თვით მეფე ერეკლეს სიტყვები: „1) არ შემიძლია წასვლის ნება მოქცეთ, რადგან ჩემთვის საჭირო ხართო; 2) ჩვენს ქართველ ერს, მღვდლებს და მონაზონებს თქვენი აქ დარჩენა უნდათო; 3) თუმცა სომხები დიდი მტრები არიან კათოლიკებისა, მაგრამ მაინც კი თქვენი პატივისცემა და დიდი სიყვარული აქვსთო; 4) თქვენმა კათოლიკე ერმა თხოვნა მომცა, არ გაგიშვათ, რადგან წინათვე ჰსცნობენ იმ სულიერ ვნებას, რომელიც მიადგებათ თქვენის წასვლითო;“. და ესე დააბოლოვა: ძალას ვერ დაგატანთ, თუ თქვენის სიყვარულის გამო და თუ იმიტომ, რომ ჩემი ქვეშევრდომი არა

– 393 –

ხართ, გარნა თუ ჩემი ნების წინააღმდეგ წახვალთ, წინათვე ვხედავ, რომ ხელახლავ ბევრი უსიამოვნება დაიბადება სომხებსა, რომლებიც მეტად ბევრნი და ძლიერნი არიან ამ ქალაქში და კათოლიკებს შორის, რომლებიც ცოტანი არიანო, ამისათვის ამ თქვენ კათოლიკე ერს რა ბრალიც შეემთხვევა თუ ხორციელი და სულიერი, ყველას მიზეზი თქვენ იქმნებით, თუ წასვლაზე ხელი არ აიღეთო“. ვერ წარმოიდგენთ, თუ რაოდენი ვეხვეწე ხსენებულ მეფეს, რომ დამეყოლებინა და ჩემთვის ნება მიეცა, აღმესრულებინა ჩემი გარდაწყვეტილი მგზავრობა. მაგრამ ის სულ იმეორებდა ზემოდ ხსენებულ მიზეზებს და დასკვნას, და დამპირდა, მერე კი გაგისტუმრებო“. (1).

კაფუცინის ისეთი მოქცევა აქ დარჩენაზე, რომს დიდად ესიამოვნა, რადგან ცხადი იყო, მეფე და ერი იმიტომ ეხვეწებოდენ დარჩენას, რომ კარგ გამგედ სცნობდნენ. ამიტომ პროპაგანდა იმავე წელს თავის კმაყოფილების წერილს ჰსწერს ამ პატრსა.

საწუხაროდ, სრული სია არა გვაქვს ყველა იმ ქართველებისა, რომლებიც პროპაგანდის კოლეგიაში წასულან და გაწვრთნილან. გარნა რაც კი ვიშოვეთ მათ შესახებ, ცხადად გვიჩვენებს, რომ ბევრ ქართველობას განუცხადებია სურვილი ევროპაში გაწვრთნისა და სამღვდლო წოდების მიღებისა, რაიცა მოწმობს ჩვენის ერის სწავლისა და სარწმუნების ნამეტნავ სიყვარულს. ხშირად პროპაგანდა უშლიდა მისიონერებს, მის დაუკითხავად რომს არ გაეგზავნათ ქართველი ყმაწვილები. გარნა კაფუცინები, მსურველთა სიმრავლის გამო, ხშირად ყურადღებას არ აქცევდენ ნაბძანებს და რომის დაუკითხავად პირდაპირ გზავნიდენ: თუმცა რომიც ზოგჯერ ან უკან აბრუნებდა, ან კარგა ხანს აცდევინებდა და მხოლოდ შემდგომ ღებულობდა. ერთი შესანიშნავი რამ ისიც არის, რომ კოსტანტინეპოლის ლათინის ეპისკოპოსიც საკმაოდ ხელს

უწყობდა ქართველებს რომს წასასვლელად სწავლისათვის. მაგალითად მოვიყვანთ კოსტანტინეპოლის არქიეპისკოპოსის წიგნს რომს ქართველთა გაგზავნის შესახებ:

„ფრიად პატივცემულო მამაო, ვინაიდან მაგ კრებამ მიიღო მოწაფედ ახალგაზდა ქართველი პეტრე ხუციანთი, ამიტომ ეს ამბავი ვაუწყებ მის მშობელს, იმანაც მაშინვე მოუმზადა ხარჯი, ტანსაცმელი და რაც კი საჭირო იყო მგზავრობისათვის. ხვალ, ამ თვის უკანასკნელ რიცხვს, აპირობს სმირნას წასვლას, სადაც იშოვის გემს ევროპაში წასასვლელად, რადგან აქ არ იშოვება. ეს ყმაწვილი, როგორათაც ნახავს თქვენი უმაღლესობა, ჯანმრთელია და ეგრეთვე კაი ზნეობისა. ამიტომ იმედი მაქვს, მისიონის სასარგებლოდ კარგად დაწინაურდეს. ამ შემთხვევისაგან ვსარგებლობ და გულ-წრფელად აღვიარებ თქვენს მონად ჩემს

– 394 –

თავს და ღრმად თავს დაგიკრავ. კოსტანტინეპოლი, 30 დეკემბერს, 1799. ანტონ ფრაკია, არქიეპისკოპოსი და პატრიარქის მონაცვლე“ . (1)

ზემოთ ვნახეთ, რომ იმერეთსაც მიიწვიეს კვალად კაფუცინები და დაუბრუნეს ადგილები იმ დროს, როდესაც კათოლიკოსად იყო გაკათოლიკებული ბესარიონ. კაფუცინებმა ფეხი მოიკიდეს იქ, მაგრამ გამუდმებულის ომების გამო, მისიონის საქმე ისე კარგად ვეღარ წავიდა, როგორც ქართლში. სოლომონ მეფემ, მოქალაქობრივ საქმეთა გამო, თუმცა დასაჯა გაკათოლიკებული როსტომ ერისთავი და ბესარიონის მაგიერ დასვა კათოლიკოსად თავისი ძმა იოსები, როდესაც ხელახლავ დაიპყრო თავისი სამეფო, გარნა კათოლიკობას არა რაი ავნო. თუმცა თვით ბევრს არაფერს ეწეოდა მისიონერებს, როგორც სხვა ქართველი მეფეები, მაგრამ თავისუფლებას კი აძლევდა კათოლიკობის გასავრცელებლად. ხოლო მისი ძმა, ახალი კათალიკოსი, კაის თვალთ არ უყურებდა კათოლიკობას, მაგრამ კი არცა დევნიდა. როგორც სჩანს კაფუცინებს, ონის გარდა, სხვაგანაც დაუარსებიათ მისიონი, ქუთაისი რომ არ ვახსენოთ. იმერეთის კათოლიკეთა შესახებ ეს შემდეგი წერილი გვაქვს, რომელიც რომს 1779 წ. პატრი ანდრიას მიუწერია:

„ერთ პატარა სოფელში იმერეთს, რომლის მეფე სოლომანმა ეხლა პაპს გაუგზავნა წიგნი, სამხრეთ კავკასიის მთების ძირში, გონიას *) ერთი სუსტი მისიონია. ამ ჟამად იქ მკვიდრი კეთოლიკები არ არიან; ხოლო კათოლიკე ვაჭარი სომხები მიდი-მოდინ. მის ახლოს არიან განყრილნი ბერძნის ტიბიკონის რავდენიმე ბატონები, რომელთა შორის რავდენიმე კათოლიკეც მოიპოება. იმათ სულიერ შემწეობას აძლევენ ახალციხეში მყოფი მისიონერი კაფუცინები, რომელნიც წამლობის მიზნით მიდი-მოდინ, როგორათაც მოითხოვს გარემოება. ეს კათოლიკები ახალციხიდან სამდღენახევრის სავალზე არიან. იმერეთის მთავარ ქალაქს ქუთაისს, რომლის გარეშე (ახლომახლო) ხშირად იმყოფება ხსენებული სოლომონ მეფე, არის ერთი კათოლიკე ეკკლესია თუთხმეტი მოსახლე კათოლიკეთი; ეგრეთვე არიან წამსვლელ-მომსვლელი ვაჭრებიც. ამათ სულიერ საჭიროებას უსრულებენ ხან ერთი კათოლიკე მღვდელი, ხან ახალციხეში მყოფი კაფუცინები, რომლებიც დღე-ნახევარის გზით შორს არიან. აქ კაფუცინები თუ სამუდამოდ დამყარდენ, მისი მიზნითა ცვალებადობა იმერთა, რომელთაც გაწერილ ბერძენთა ტიბიკონი აქვსთ და რომლებიც ხან ეხვეწებიან, რომ მათთან მივი-

დნენ, და ხან კი ისტუმრებენ, მაგრამ პატივითა ორჯელ ვიყავი იქ და ყველაფერი ვსცანით. ჩემის აზრით, კარგი იქნება კაფუცინები ხანდახან

*) ბათომის ოლქში

– 395 –

წავიდოდესნ ხსენებულ მეფესთან საწამლებლად, რადგან მისი მომადლიერება დიდათ გამოადგებათ. სოლომონმა, ვგონებ, ახლა გონიაში დააყენოს ორი პატრი, გარნა ჩვეულების დაგვარ, ბევრ ხანს არ გასტანოს მისმა სიკეთემ; მაინც არა უშავს რა, ისევ დაბრუნდებიან ახალციხეს; ხოლო შემდგომ, როდესაც დასჭირდებათ ექიმები, კვალად მოუწოდებენ, როგორათაც აქამდე მუდამ შვრებოდენ".

იგივე პატრი ცოტა ხანს უკან კვალად აუწყებს რომს, რომ კაფუცინები იმერეთში დამყარდენ და იმედია დიდი ნაყოფი გამოიღონო. თანაც შემწეობასა და ახალი მისიონერების გამოგზავნას სთხოვს.

აწ მოვიყვანთ სოლომონ მეფის წერილს, პაპი პიო VI-სადმი მიწერილს. თუმცა შიგ ბევრი არაფერია, მაგრამ ინტერესი მაინც არ აკლია, რადგან შიგ საკმაოდ იხატება ის რიდი და პატივი, როგორსაც საქართველოს სხვა მეფენი უცხადებდენ.

„მათს უწმიდესობას, პაპს პიო მეექვსეს.

„უწმიდესსა და უნეტარესსა წმიდათა მოციქულთა ყოვლისა ქრისტიანობისა. განმნათლებელთა პეტრესა და პავლესა. დიდსა საყდართა და პატიოსანსა ეკლესიასა ზედ მჯდომარესა დიდისა ქალაქისა რომისა მპყრობელ განმგესა. ყოვლისა დიდებითა აღსავსეს უფალს. ბატონს. ჩვენი მაგათი ჟამ მარად სამსახურსა და კარგად ბძანების წადიერი, სრულიად იმერეთის მეფე სოლომონი წმინდას მარჯვენას, კელს მთხოვენას მოვახსენებთ. ვიკითხამთ მაგათის უწმიდესობის მშვიდობის ამბავს. ვითხოვთი უფლისა ჩვენისა იესოს ქრისტესაგან გვეუწყოს: ამას მოვახსენებთ მათს უწმინდესობას ჩვენდა: ჩვენი ქვეყანა ყოველთვის ბრძოლით უსჯულოთაგან დიად შეიწრებულია. რათა მოხედოთ. სხვას ამას მოვახსენებთ: ვედრებას ვყოფთ წინაშე მათსა. აქიმი ასრეთი გვიწყალობოთ ყოვლის სნეულობის, თიაქარის, ჩამოსულის თუ ჩამოუსვლელის კარგად იცოდეს, თქვენეულად, თქვენ რომ გეკადრებათ. ერთიი სათივ კარგია გვიბოძოთ ბატონო. აღიწერა: თვესა აგვისტოს. კე: ქს უ. დ. ხ.“. (1779). (1).

ამ წერილს რომის არხივებში ვეძებდით, მაგრამ პარიზის ბიბლიოტეკაში შევხვდით იტალიანურ თარგმანითურთ. ვერ გამოვიკვლიეთ ის, თუ რა შემთხვევისა და მიზეზების გამო წაუღიათ ეს წერილი რომიდან პარიზს. აგერ ესეც ერთი ცხადი საბუთი იმისი, რაც წინეთ გამოსთქვით, ესე იგი დალუპისაგან საქართველოს შესახებ საბუთები რაც გადარჩენილა, ყველა თავის ადგილზე არ არიან, არამედ აქეთ იქით გაფანტულა. რაისგამო დიდი დრო და განწირული შრომა უნდა, რომ კაცმა შემოკვირიფოს ყველა, რაც კი დღეს სხვადასხვა ადგილს არსებობს მეთქი.

– 396 –

პაპმა საჩქაროდ უპასუხა მეფეს შემდეგის წერილით:

„ბრწყინვალეს და უპრიელეს სოლომონ იმერეთის მეფეს.

„პაპი პიო მეექვსე.

„ბრწყინვალე და უძლიერესო მეფევ, მშვიდობა და ღვთის მადლის ნათელი, დიდად განვიხარეთ თქვენის წერილით, ბრწყინვალე და უძლიერესო მეფევ, რადგან ამ წერილით გვიცხადებთ ჩვენს შესახებ რა აზრისაც ხართ და თანაც გვაუწყებთ თქვენის მდგომარეობის ამბავს: ეგრეთვე ზრუნვით და მეგობრულად გვთხოვთ შეგატყობინოთ ჩვენი ამბავი. ხოლო ჩვენთვის დიდ სამწუხროდ შეიქმნა ისა, რომ თქვენ და თქვენი სამთავრო ურწმუნოებისაგან დიდად შეწუხებულა. ესეთი მგომარეობა ცხადია მოითხოვს თქვენგან დიდ ზრუნვას და გამუდმებულ სიფხიზლეს. ვევედრებით ღმერთს, რათა მოგანიჭოსთ ჭემმარიტი და მკვიდრი მშვიდობა, რომლის მოპოება მხოლოდ შეიძლება მისივე ზეციერის მფარველობითა და მადლით. ხოლო იმის შესახებ, რომ ჩვენის ამბის შეტყობას ნატრობთ, ღვთის შემწეობით ჯანის სიმრთელით კარგათ ვართ, გარნა გონებით მუდამ ვწუხვართ და მუდამ ზრუნვაში ვართ მართვისათვის ამ მსოფლიო ეკკლესიისა, რომლის მთავრად ღმერთმა დაგვადგინა. უფროსი ერთად ეს გვნებას გამოგიცხადოთ და დაგარწმუნოთ, რომ მეტად მოხარული ვართ, რომ სიკეთე გნებავსთ ჩვენის საყდრისა და ჩვენთვის, ეწევით და იფარავთ ყველა კათოლიკებს და მეტადრე მისიონერებს. რასაც თქვენ თავად ჰყოფთ გევედრებით, რათა, ჩვენის გულისათვის, უფრო გულმოდგინედ განავრცოთ შემდეგშიაც მისი ქმნა; რაის გამო ჩვენც უმეტესად ვნატრობთ, ღმერთმა აღგავსოთ ყოველ ნაირის ბედნიერებით. ამ ჩვენი გრძნობის თქვენდამი გამოცხადებისათვის დიდის სიამოვნებით ვისმენთ თქვენს სათხოვარს ერთის ექიმის გამოგზავნის შესახებ. თქვენის წადილის ჯმა საყოფლად, რაოდენათაც შეგვიძლია, ვეცდებით. ეხლა ვბრძანეთ, წარმოგივლინონ საჩუქრად საათი. გვნებას ეს საათი შეინახოთ იმის სახსოვრად, რომ თქვენთვის ვზრუნავთ. კვალად ვევედრებით ყოვლის მპყრობელს ღმერთს, დიდ ხანს გაცოცხლოსთ უვნებელის სიცოცხლით, და უდიდესად წარუმართოს ყველა თქვენს საქმესა და არ მოგაკლოსთ თვისი მადლი. რომით. 27 იანვარს 1781 წ. მღვდელ მთავრობის მეექვსე წელს“ (1)

შევნიშნოთ, რომ პაპი პიო VI გარდაიცვალა 1779 წ. მაშ ეს წერილი დაწერილია იმ დროს, ხოლო პაპის სიკვდილის გამო, წერილის ბოლოს აღნიშნულ დრომდე დაუგვიანებიათ მისი გაგზავნა. ან არა და უნდა ვსთქვათ, რომ, რადგან სოლომონმა პიო მეექვსეს გაუგზავნა, ამიტომ პასუხზე სახელი იმ პაპისვე დააწერეს და არა პიო მეშვიდესი, რომელიც იმ იყო არჩეული.

– 397 –

პაპის დაპირების თანახმად პროპაგანდა შეუდგა ექიმების ძებნას, მაგრამ, როგორც თეიმურაზ პირველის დროს, ისე ახლაც გაძნელდა მათი შოვნა. რა კი ფულის საქმე იყო, წასვლას ადვილად თავზე არავინ ღებულობდა, რადგან არ იცოდენ, თუ რა ჯამაგირს მიიღებდენ მეფისგან. ბევრი ძებნის შემდგომ აღმოჩნდა ერთი ფრანგი და იქ წასვლის სურვილი გამოაცხადა. იგი იყო ავინიონის უნივერსიტეტის პირველი ექიმი პენიერ დელონგმან. იმისა და პროპაგანდის შორის მიწერ-მოწერა გაიმართა. პროპაგანდა მზათ იყო ყველაფრით დახმარებოდა და მალე გაესტუმრებინა. სხვა ცნობები არა გვაქვს, ამიტომ არ ვიცით,

თუ ეს ექიმი როდის მოვიდა იმერეთს. ხოლო მეფის წიგნი და მის სა-
ჩუქრად საათი საქართველოში მიიტანა ქართველმა კაფუცინმა გორელმა
ანტონამ, რომელიც ტფილისიდან კაფუცინებმა რომს გაგზავნეს 1779 წ.
რადგა საჭირო საქმის გამო.

კაფუცინების წერილებში მოხსენებულია, რომ ტფილელ ანტონას
1781 წ. რომის მონასტერში კაფუცინების სამოსელი შეუმოსია. არა
სჩანს-კი თუ როდის დაბრუნებულია საქართველოში. ეს მეოთხე ქართვე-
ლია, რომელიც კაფუცინთ ორდენში შესულა. შეიძლება კიდევ სხვანიც
ბევრნი იყვნენ მათ მონასტერში შესულნი, მაგრამ არავითარი ცნობა
გვაქვს მათი.

სომხების მტრობამ და დევნულებამ მაინც ერთიანად ხელი ვერ შე-
უშალა კაფუცინებს, რომლებსაც არა მარტო ჰყავდათ მორწმუნე კათო-
ლიკები ყველა წოდების წრეში, არამედ ჰყავდათ ეგრეთვე ყმებიცა.
ამის შესახებ წარმოვადგენთ თვით ერეკლე მეფის სიგელს, რომლითაც
ათავისუფლებს ხარჯისაგან მათ ყმებს:

„ქ: ჩვენ საქართველოს მპყრობელ-მქონელმან იესიან დავითიან
სოლომონიან პანგრატოვანმან მეფემან და თვით ჰელმწიფემან მეორე-
მან ირაკლიმ ესე წყალობის წიგნი და სიგელი გიბოძეთ თქვენ პატრი
უმფროსს ანდრიასა და ერთობილ პატრებსა. ასე, რომ ვინცა ვინ თქვენი
ყმანი ან აქ ქალაქში და ან გორში იმყოფებიან. ამ თქვენს ყმებს არა
ხარჯი და არა გამოსაღები არა სათხოვარი და ბეგარა არა ეთხოვებო-
დეს რა. და არცა რა გამოერთვასთ სალეკოსა და მორიგის მეტი. რაც
შეძლება ჰქონდესთ თავიანთის შეძლებით, სალეკო გამოიღონ და მორი-
გეთ გამოვიდნენ. ამას გარდა არაფერი არა ეთხოვებოდესთ რა, ვერცა-
რავინ რამ გამოართვასთ და ვერც არავინ შეაწუხოს. და რომელნიც აქ
ქალაქში ან გორში მებაჟები იმყოფებოდეთ, თქვენთვისაც ასე გვიბძანე-
ბია. რაც ბაჟი ეჩმიაწინის ყმებსა და თუ სხვა ეკკლესიების ყმებს ერთ-
მეოდესთ, ამათს ყმებსაც ის ბაჟი უნდა გამოართვათ. თუ მეტი გა-
მართვით რაიმე, ჩვენგან დიად საწყენო იქნება და კიდევაც გარდაგახ-

დევინებთ. ქალაქისა და გორის მოურავნო და მელიქო და ან ვინცა
ვინ ჩვენი მოხელენი და ჩვენგან გამოგზავნილნი იასაულნი იქნებოდეთ.
თქვენც ასე იცოდეთ. ამ პატრების ყმებს არაფერი არა ეთხოვებათ რა
და ვერცა რას გამოართმევთ და ვერცა რას შეაწუხებთ. თუ ან ჩვენმა
მოხელემ და ან ჩვენმა იასაულმა ამათი ყმები შეაწუხებთ და ან გამოარ-
თვით რამე და ან შესცოდევით ვინმე, ჩვენი დიდი საწყენო იქნება და
არც მოგიტევეთ ასე იცოდეთ. აღიწერა წელს: ჩ.დ.პ.ა. თვესა ნოემ-
ბერსა ა~კ. ქ~კს. უდთ. **ბეჭედი ერეკლესი**“. ხოლო გვერდზე აწერია
ესეც: „ქ ჩვენ საქართველოსა და კახეთის დედოფალთა დედოფალი
ბატონის დადიანის ასული პატრონი დარეჯან ამ ბატონისაგან ბო-
ძებულს წყალობის წიგნს ვამტკიცებთ. ნოემბერს კე. ქ~კს უდთ“. (1).

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ პატრების ყმები ბლომად უნდა ყოფილიყ-
ვნენ, რადგან მეფეს ისინი სხვა ეკკლესიების ყმებთან გაუთანასწორობია.
ეგრეთვე არც ეჭვი გვაქვს იმისი, რომ იმათგანი ყველა თუ არა, მომე-
ტებული ნაწილი მაინც კათოლიკე უნდა ყოფილიყო, რადგან ხშირად,
როგორც ზემოთაც მოვიხსენიეთ, ყმები ბატონებს სარწმუნოებითაც
უერთდებოდნენ.

ზემოთ ვნახეთ, რომ კაფუცინი პატრი დომინიკე ერეკლემ არ გაუშვა მის სამშობლოში. ახლა თვითონ ჰგზავნის ევროპაში თავის საჭირო საქმეებისათვის. ამის შესახებ გვაქვს პატრი მავრის წერილი, რომელიც კარდინალს მისწერა 14 მარტს 1781 წ. და რომელიც საკმაო ცნობებს გვაძლევს. რადგან უმნიშვნელო და უინტერესო არ იქმნება, მთლად ტექსტითვე მოგვყავს.

„თქვენო უაღმატებულესებავ. აქაურის დამოუკიდებულის პატრონის ერეკლე მეფის პატიოსანმა ბრძანებამ მომცა შემთხვევა წერილით მივმართო თქვენს უმაღლესობას.

„მათ იმპერატორებრივ ხელმწიფებასთან მეფეს ჰქონდა საჭირო საქმეები. ნაუფროსალი პატრი დომინიკე თრიესტელი რა ბრუნდებოდა თავის პროვინციაში, საჭიროდ სცნო და იმას მიანდო მათ გარიგება, რადგან მისი ძრიელ ერთგული მეგობარია. გარდა ამისა ბრძენი, მეტად მარჯვე და მტკიცე ასეთ ძნელ და საჭირო საქმეების გარიგებაში. ამიტომ მას უბრძანა, რათა პირველად მოვიდეს რომს და მოგართვას ეს ჩემი წერილი, რადგან მეც მიბრძანა თქვენთვის მეთხოვა, რათა ეს პატრი, მიუხედავად მისი პირადის ღირსებისა, რომელიც აქ დიდი ხნის მისიონერობით შეიძინა, მიიღოთ, ვითარცა მისგან წარმოვლენილი პირი თქვენდამი თავისი ერთგულობისა და პატივის გამოსაცხადებლად და ამავე ნაირად წარადგინოთ იგი მათის იმპერატორობის წინაშე, რათა შეიძლოს მის სხვა და სხვა საჭირო საქმეთათვის მოლაპარაკება.

– 399 –

„ამ მხრით მეფე კვალად ევედრება თქვენს უმაღლესობას, რომ გაატანოთ ამ პატრს იმპერატორისადმი თავის გასაცნობელი წერილი, რომელმაც იმპერატორს გული აღუძრას მაგაზე და ჩააგონოს ის პატივი და ნდობა, რაც კი მოითხოვბის იმისთანა ღირსების პირთან საჭირო საქმეთა გასარიგებლად.

„ეს მთავარი მადლობის და სიკეთის გამოსაცხადებლად პირობას იძლევა მტკიცედ და მართალის გულით მუდამ დაიფაროს აქ კათოლიკობა უკეთესად და მიაგოს ყოველგვარი სამსახური, რაოდენადაც შეიძლება. ეგრეთვე მეფე ამბობს და კიდევაც ფიცსა სდებს, თქვენს უმაღლესობას არას დროს დანანდეს ყოველი სამსახური, რასაც იმას გაუწევთ იმპერატორის წინაშე; მალეც ნახავთ, რომ საქმიტაც გადაგიხადოსთ თქვენის სამსახურისათვის.

„რაც დავსწერე ყოველივე თავისი პირით მითხრა თვით ერეკლე მეფემ. მაშ მისი ნათქვამია. ამიტომ ვევედრები თქვენს უმაღლესობას, მიიღოთ წერილი, როგორც ჩემი დაწერილი, მაგრამ აზრი კი მეფისაა, რომლისაგან დიდათ ვართ დავალებული“ (1)

პატრი დომინიკე მისულა კოსტანტინეპოლს 20 ივნისს 1781 წ. და იქვე გარდაცვლილა 3 ივლისსა. თან ჰქონია ერთი წერილი ერეკლესი ავსტრიის იმპერატორთან. არა სჩანს, თუ რა იყო იმ წერილის შინაარსი. ხოლო მიცვალებულის პატრის კოსტანტინეპოლში ნალაპარაკვისაგან სჩანს, რომ ეკკლესიის დაბრუნებაც უნდა ყოფილიყო სალაპარაკო. პატრს იქ უთქვამს კაფუცინი ძმა ფორთუნათოსათვის, რომ ერეკლეს უნდა მოიშოვოს ერთი წერილი რომელისამე ხელმწიფისა ტფილისის ეკკლესიის დასაბრუნებლად, რათა მოწინააღმდეგენი ჩააჩუმოს და აიცილოს თავიდან არეულობა, რომელიც შეიძლება მოხდეს თვი-

ნიერ ისეთის წიგნისა. ეგრეთვე ულაპარაკია, თუ 19 წლის განმავლობაში როგორ დიდად დამეგობრებია ერეკლე მეფეს, რომელთანაც ძმასავით ყოფილა იმ ზომამდე, რომ ერეკლე ერთ დღეს არ დადგებოდა მის უნახავად და მასთან ულაპარაკოდო. ხსენებული ძმა ფორთუნათო, მისი სიკვდილის შემდგომ, უგზავნის კარდინალს აქ მოყვანილ წერილს და იმპერატორის წიგნს და სთხოვს, წიგნი იმპერატორს მიაწვდინოს. ერეკლეს გაგზავნილი წიგნი ვერ ვიპოვეთ.

ხსენებულივე ძმა ფორთუნათო 10 იანვარს 1782 წ. ჰსწერს რომში საქართველოდან მიღებულ ამბავს, რომ ეჩმიაწინის სომხის პატრიარქს ერეკლესათვის წინადადება მიუცია, საქართველოდან კაფუცინები განდევნე და სამაგიეროდ ჩემი ხარჯით მოვიყვან ევროპიდან კარგს ექიმსო. ამ პატრიარქს კიდევ მიუწერია წერილი კოსტანტინეპოლში ექიმის გამოსაგზავნად. რა შეუტყვია იმ კაფუცინს, შესდგომია ექიმ კაფუცი-

– 400 –

ნების შოვნას და გაგზავნას, რაის გამო პროპაგანდა 6 ივლისს 1782 წ. მაღლობას უხდის.

სომხები მაინც არ სცხრებოდნენ და აწუხებდენ კათოლიკებს. უფროსი პატრი ანდრია 25 აგვისტოს 1782 წ. გორიდან ჰსწერს რომში, რომ იანვარში სომხებს გორის კათოლიკებისათვის დაუწყიათ დევნულება, ჩხუბი და სისხლის ღვრაც მომხდარა. კაფუცინების ეკლესიისათვისაც ქვები დაუშენიათ, რაის გამო კათოლიკეთა პირები აქეთ-იქით გაქცეულან, ზოგნიც ჩასულან ტფილისში და უჩივლიათ მეფესთან, რომელსაც შემდგომად გამოუცია ბძანება კათოლიკების სასარგებლოდ.

რა საკვირველია, ერეკლეს დიდად ეწყინა თავისი ერთგილი მეგობრის პატრი დომინიკეს გარდაცვალება, რაის გამო მისი მინდობილი საქმეც გაუკეთებელი დარჩა. ამიტომ გარდასწყიტა, პატრი მავროს გაგზავნა ევროპაში, რათა დაახლოვებოდა ევროპის მთავრებსა. ამ გარემოებას უფროსი პატრი ანდრია 14 ნოემბერს 1782 წ. ესე აუწერს კარდინალს: „მეფე ერეკლე გაჯავრებულია ჩემს გორში ყოფნაზე, გამოგზავნა 30 კაცი, ჩამომიყვანა ტფილისში და დამავალა, ორი დღის განმავლობაში ვენას გამესტუმრებია პატრი მავრო ვერონელი მისკოვის გზით. ეგრეთვე მომანდო, რომ მეთარგმნა წერილები, რომლებსაც უგზავნის ჩვენს წმიდა მამას, საფრანგეთის მეფეს, სარდინიის მეფეს, ნეაპოლის მეფეს და ვენეციის რესპუბლიკას. პატრი მავროს აბარებს, რომ თუ იმპერატორთან გამირიგე საქმე, მაშინ შეგიძლია თვითვე მიხვიდე სხვებთან და პირადად გადასცე ეს წერილები, ან შეგიძლია გაუგზავნო, როგორათაც გაუწყეთ აგვისტოში მათთან თხოულობს დაკავშირებას და შემწეობას ურწმუნოთა წინააღმდეგ და ჰპირდება ჩვენი ეკლესიები დააბრუნოს. დიდის სიფრთხილით ვსთხოვე დღეს ეკლესიები მოგცეს და კიდევ მომცა წერილი, რომელიც თავის ხელითვე დასწერა, რადგან ამისთანა დიდად სადავიდარაბო საქმეში არ მიენდო თავის მდივანს; ეგრეთვე პირობას იძლევა, აღმოგვიჩინოს მფარველობა წინააღმდეგ მწვალებელ სომეხთა მიერ დევნულებისა.

„ხსენებულ პატრი მავროს მეც გავატანე წერილი იმპერატორთან, რათა მიიღოს იგი. ეგრეთვე პროპაგანდასაც ვთხოვე მისთვის დახმარება. თუმცა ვალდებული ვიყავი თქვენთვის მეახლებინა თითო პირი ნათარგმნი იმ წერილებისა, რომლებსაც მეფე ჰგზავნის, და მეტადრე ერ-

თი პირი თავისი მოცემული წერილისა ეკკლესიის დაბრუნების შესახებ, მაგრამ ვერ შევიძელი, რადგან დრო არა მქონდა. გარნა თქვენს საუწყებლად მოკლედ მოგახსენებ, რასაც სწერს და სთხოვს.

„მეფე ერეკლე მოხარკვა სპარსეთისა, რომელიც დღეს დაყოფილია უძღურ სამთავროებად; ამის გამო დამოუკიდებელია, მაგრამ დასუსტე-

– 401 –

ბულია სკვითთაგან განუწყვეტელის რბევით; უნდა ვთქვათ, რომ დაიწყო ომი ოსმალეთთან, ამიტომ თხოულობს ორ ჯარის გუნდს იმპერატორისაგან და ორ ჯარის გუნდს საფრანგეთისაგან, ხოლო თითო გუნდს სარდინიისა, ნეაპოლისა და ვენეციისაგან, თუ არა და ჯარის მაგიერად ფულის გამოგზავნას, რაც უფრო უჯობსთ. შუამდგომლობას სთხოვს პაპსა მთავართა წინაშე; თვითონაც მზათ არის შეუსრულოს იმ მთავრების ყოველი პირობა თუ სპარსეთის დასაპყრობლად და თუ ოსმალეთის წინააღმდეგ დასახმარებლად მთელის თავისის ძალითა. დახმარებას იმიტომ თხოულობს, რათა დააუძღუროს სკვითები, რომლებიც ძლიერ თავს გავიდენ.

„ხოლო ეკკლესიის მოცემის წერილში გვპირდება, მომიხერხეთ ევროპის მთავრობათ დავუახლოვდე და დაგიბრუნებთ ეკკლესიებს, ჩამორთმეულ სახლებს, პატრებს და კათოლიკებს მფარველობას აღმოუჩენო. გვპირდება ეგრეთვე ტვილისში მუდამ თავისი ხარჯით შეინახოს ექვსი პატრი და ამბობს ესე: თუ ეს პირობა სავსებით არ აღვისრულებთ, მაშინ მე მტყუანი და ქრისტიანე მეფეთა შებრალების უღირსი ვიქმნები. მე დარწმუნებული ვარ, რომ, თუ ყველას არ აასრულებს, ეკკლესიებს მაინც მოგვცემს, ოღონდ კი თავისი წერილებით მოიპოვოს რამ შემწეობა თუნდაც მცირედი.

„აწ იესო ქრისტეს სიყვარულისათვის ვევედრები მათ უწმიდესობას ჩვენს პაპს, მოიქმედოს წინაშე ხსენებულის მთავრებისა, რასაც-კი ჩააგონებს თავისი ყოვლად კეთილი გული.

„შემდგომ, ერეკლე მეფის წერილის პასუხად პაპს შეუძლია სთხოვოს 18 ეკკლესიის დაბრუნება. ეკკლესიების დაბრუნებას თუობით იმიტომ შეგვპირდა რომ, როგორც თვითონ კერძოდ გამოგვიცხადა, მერე თავის სამღვდელთა წინაშე თავი იმართლოს.

„მეორედ მოსთხოვოს მოსპობა ბრძანებისა, რომელიც მეფემ 1775 წელს გამოსცა პატრებისა და კათოლიკების წინააღმდეგ მწვალებლის სომხების სასარგებლოდ, რადგან თავის დაპირების წერილში ეს არ არის მოხსენებული. გარნა მისი მოსპობა დიდად საჭიროა, ვინაიდგან, გარდა ბევრი შეცდომილებისა, რომელსაც შეიცავს სარწმუნოების წინააღმდეგ და გარდა მძიმე სასჯელისა, რომელსაც თვითეული მიიღებს, ვინც კათოლიკე გახდება, კვალად ავალებს სასჯელად გადაიხადოს 350 რომაული სკუდი და განიდევნოს მისიონერი, რომელიც კათოლიკე სარწმუნოებას შეუერთებს რომელსამე სომეხ მწვალებელს.

„აი ეს არის ჩემი აზრი, რომელსაც დავუმქვემდებარებ თქვენს უმაღლესს და წმიდა მამის მსჯელობას, და მის წინაშე მდაბლად პირქვე დავრდომილთ, ვითხოვ მის წმიდა კურთხევას“. (1)

– 402 –

ერეკლეს მიერ ევროპის მთავრებთან მიწერილები, გარდა ორისა, ხელთ არა გვაქვს. ეს ორი წერილი ვენეციის რესპუბლიკისათვის გაუგზავნია. აი ისინიც:

„განათლებულთა მაგათ დიდსა ვენეციის ქალაქსა შორის შემძლებელთა შეკრებულთა.

„მრავლის ჟამიდგან დაგვირდა, რათამცა ევროპიის თვით-მპყრობელთა ყდ მაღალთა კეისართა, და ყდ დიდებულთა ხელმწიფეთა, და მეფეთა და უგანათლებულესთა მაღალთა შეკრებულებათა ვაწყინოთ თავი და დამჭირნეცა ჩვენი მოვახსენოთ, და რათამცა ჰყონ წყალობა. მაგრამ აქამომდე მძლავრთა მტერთაგან ისმაიტელთა, და სხვათაცა წინააღმდეგომთაგან ვერ მივიღეთ ჟამი.

„და არა დროსა შინა ვეწიენით მოწყალესათა ღვთისათა და მივიღეთ ესდენი ბედნიერება, და, აწ დროსა ამას ვაწყინეთ და განათლებული გონება თქვენი ნუ უმე შევაწუხეთ, და გთხოვთ თქვენის განათლებულებისაგან რათა ახლა ღვთის წყალობა აღიაროთ და რომელიც ამ პატრი მავროსაგან დაბარებული აქვნდეს წერილით თუ ზეპირათ, უნაკლულთ მოიხსენოთ ჩვენად და რა გვარიც ჩვენის სათხოვარის აღსრულება მოგახსენოთ, ის აღგვისრულოთ.

„ჩუწნ თქუწენს განათლებულებასთან სიშორით არაფერი სამსახური არ მიგვიძღვის რა, მაგრამ ქრისტიანობისათვის და ერთა შეწუხებულთათვის იღვაწეთ და ივახსეთ, ღვთისა თხოვილ ჩუწნი აღგისრულებთ, და ესდენ უმრავლესთა შეწუხებულთა ქრისტიანეთა გული თქუწნთვის მოიგვეით განათლებულებისა მრავალნი თქუწნნიც საქმენი წარგიმართოსთ ღმერთმან ყოვლისა შინა, რადგანაც აზიის ერთის კერძოდამ ევროპაში ვსახეთ შეწევნად, თქუწნც რომ წყალობა შეგიძლიანთ ჩუწნდა ჩვენს ერზედ თქვენიცა საკადრისი გვგონია, რომ ჩუწნი თქვენთან მოხსენებული თხოვილი აღგვისრულოთ. აღვასრულებთ თქუწენს განათლებულების იმდენ თავის წყენას.

„ვითხოვთ, რომ ეს მოხსენება თქუწნს განათლებულს გონებას არ შესწყინდეს.

„განათლებისა თქვენისა უერთგულესი მეფე ქართლ-კახეთისა და სხვათა. ერეკლე. თფილისს, ოქტომბრის 18 დღესა 1782 წ.“

მისი მეორე წერილი იმავე მთავრობასთან:

„მათ განათლებულთა დიდსა ვენეციის შეკრებულთა.

„ქ. თუმცა ამ მოხსენებისათვის დიდად ვრცხოვთ და ვეკრძალვით, მაგრამ რომელიც ჩვენის ქვეყნის მწუხარება და შეჭირვება სხვას არზით მოგვიხსენებია ის მაკადნიერებს: ჩვენის სათხოვრის ჰაზრი ეს არის, რომ ერთის პოლკის ჯარის ჯამაგირი გვებოდოს, რომ კაცი ჩვენ ვიშოვოთ,

და იმ ჯამაგირით ის ჯარი გავაწყოთ ევროპის რიგზე, რომ მტერი ამ ჯარის რიგის საბოლოოთ რომ სცნობს, ვერას დროს ჩვენს მტრობას ვეღარ გაბედავს.

„მეფე ქართლ-კახეთისა და სხვათა ერეკლე. ოქტომბრის 18 წ. 1782“. (1)

ეს პატრი მავრო ტფილისიდან წასულა ამავე წლის 14 ნოემბერს. ერეკლეს მისთვის პასპორტი 28 ოქტომბერს მიუცია, ეს პასპორტი დაწერილი ყოფილა ქართულად, თათრულად და ლათინურად. სამწუხა-

როდ, როგორც წინეთ გაგზავნილი პატრი დომინიკე, ისე ეს პატრი მავროც გარდაცვლილა გზაში მაისის თვეს პოლონეთის ქალაქს ბერდი-კოვიაში (Berdiczovia). ამ ქალაქიდგან ორ პოლონელ კაფუცინს წაუღიათ ყველა მისი ქაღალდები ვენას პაპის ნუნციოსთან და უთქვამსთ მისთვის, რომ მიცვალებულ პატრი მავროს საქართველოს მეფისაგან ბევრი რამ ჰქონია პირად დაბარებული. ეს ნუნციო 19 იანვარს 1783 წ. რომში უგზავნის წერილს, რომელიც კარდინალის შესახები ყოფილა და რომელიც მოვიყვანეთ ზემოთ; ხოლო დანარჩენი წერილები მარტო ქართულად ყოფილა. ყველა გადაუცია ვენის მთავრობისათვის. მაგრამ იქ ქართული არავის სცოდნია და ამიტომ ვერ უთარგმნიათ წერილები. შემდგომ აღარაფერი სჩანს, თუ რა უყვეს წერილები და რა შედეგი მოჰყვა მათ.

ეს ამბავი, ცხადია, ძრიელ საწყენად დაურჩა მეფე ერეკლეს, მეტადრე იმისგამო, რომ პატრი მავროს გამოგზავნას უფრო სჩქარობდა ერეკლე და დიდის აღსწრაფებით მოელოდა რაიმე შემწეობას ევროპი-დგან ოსმალეთის წინააღმდეგ.

უფროსმა პატრმა მაინც კი მისწერა რომს, თუ ერეკლე მეფის წერილებმა მანდ მოაღწია, სათანადო განკარგულება მოახდინეთო. ამასთანავე 1მ ნოემბერს 1783 წ. რომში აუწყებს ტფილისის ამბავს:

„გავლილ წელს მეფეს მივართვი ერთი არზა, რომელშიც მოვახსენე, რომ, რადგან ჩვენი ნადგომი სახლი ინგრევა, ჩვენს დასადგომად ერთი ადგილი ან სახლი გვიბოძეთ მეთქი. მან საზოგადოებაში მითხრა, ადგისრულებ ყველას, რასაც კი მთხოვო. ხოლო ცალკე საიდუმლოდ მითხრა, რომ მზათა ვარ ეკლესიები დაგიბრუნოთ, მხოლოდ დიდებულითა და სამღვდელთა წინაშე თავის გასამართლებლად მინდა, რომ ამის შესახებ ვინმე სახელ განთქმულმა მთავარმა მომწეროს და ეთხოვოსო.

„ვიდრე ეს მამა (ერეკლე) ცოცხალია, ეკლესიების დაბრუნება ადვილი საქმეა, მერე კი გაძნელება, რადგან მის უფროს შვილს ურჩია მისმა მოძღვარმა ეკლესიები არ დაგვიბრუნოს. მისი შვილის მოძღვარი არქიმანდრიტი წინამძღვარია ჩვენგან ჩამორთმეულ ეკლესიაში,

საიდანაც თავის სარჩოს შოულობს. მაშ კარგი შემთხვევა არის, რომ ზემო ხსენებულის საშუალებით მოიპოვოთ ეს წყალობა. ხოლო წინააღმდეგ შემთხვევაში, წმიდა კრების ნებართვით, მეორე გზის წარვუდგენ თხოვნას, სადგომი სახლი მოგვცეს; ამითი რა თქმა უნდა, უარს არ ვყოფთ იმ სიმართლეს, რომელიც გვაქვს ჩვენის ეკლესიების მიმართ." (1).

რუსეთიდგან საქართველოში მოსულ ჯართან ყოფილა თავადის ერნესტო რეინფელის (Reinfelis) უმცროსი ძმა კარლო ემანუელ ლანგრაუო როტენბურგისა. კავკასიის მთებზე ომში მოუკლავთ 1784 წ. ლეკებს. რადგან კათოლიკე ყოფილა, ამიტომ ჯარის გენერალს უთხოვნია ერეკლესთვის, ნება უბოძეთ პატრებს ჩემი მიცვალებული მათგან ჩამორთმეულ ეკლესიაში დაასაფლავონო. ერეკლეს უარი არ უთქვამს, ნება მიუცია იმ პირობით, რომ დასაფლავების დროს ეკლესიაში ლოცვები ჩუმათ სთქვან და არ იგალობონო.

ერეკლესვე რჩევით, პატრებს რუსეთში მისულის პოლონეთის ნუნციოსთვის მიუწერიათ და უთხოვიათ, ეცადეთ, მთავრობას ერეკლესთან წერილი მოაწერინეთ ეკლესიების დაბრუნების შესახებ. იმასაც თხოვნა

მიუნდვია თავადის პოტემკინისათვის, რომელიც შეჰპირებია. მაგრამ მალე მოსკოვში გადაუყვანიათ და მისგამო საქმე შეჩერებულა. მაშინ ერეკლეს უთქვამს პატრისათვის, თუ ეკკლესია არ დაგიბრუნდათ, მისი ფასი მოგეცემათო. ამავე ნაირად უთქვამს მრავალ გზის მის შვილს გიორგისაც. უფროსი პატრი რომში წიგნსა სწერს და რჩევას სთხოვს როგორ მოვიქცეო. ეგრეთვე აუწყებს, რომ სრული ფასის გადახდას ვერ შეიძლებენ, რადგან მარტო ტფილისის ეკკლესია ოთხი ათას თუმნად ეღირებაო. ამის გამო პატრი იმ აზრისა არის, რომ ფასი არ მიიღოს, არამედ ეკკლესიის დაბრუნება ითხოვოს.

1784 წ. ნოემბრის 20-ს პროპაგანდა სპარსეთს, ჯულფაში, სწერს საეპისკოპოსოს იქ მყოფ ქართველ კათოლიკეთა ცოლებისათვის, რომლებიც მაჰმადიანები ყოფილან. იმათ ზოგს მოუნდომებიათ მონათვლა და ზოგს არა. ეგრეთვე ავედრებს იქ ახლად მოსულ ქართველ კათოლიკებს, ცუდი ყოფაქცევა ამხილეთ და გაუსწორეთო.

1786 წ. 16 დეკემბერს პროპაგანდა ეგრეთვე სწერს ტფილისში პატრი ანდრიას და დიდ კმაყოფილებას უცხადებს სამეგრელოში ორის მისიონერის გაგზავნის თაობაზე. იქ დადიანს თავისი ხარჯით აუშენებია მათთვის ეკკლესია, ამიტომ დიდი ნაყოფის გამოღების იმედი ყოფილა. ამავე წლის 15 ნოემბერს ისევ პატრი რომში სწერს, რომ ნიკოლოზ დადიანის ძმის მიცვალების შემდგომ სამეგრელოს მისიონის აღარაფერი ამბავი მოდისო. ეგრეთვე აუწყებს, რომ ამავე წლის 23 აპრილს იმერეთის მეფე სოლომონი გარდაიცვალაო. (1).

– 405 –

ერეკლემ აიღო ხელი უსამართლობაზე და კაფუცინებს ძველებური მეგობრობით ეპყრობოდა და მფარველობდა. მაგრამ სომხების სიბოროტეს და მტრობას არაფერი ეშველა და დროს განმავლობამ ვერავითარი ზედმოქმედება იქონია მათზედ, არა სცხრებოდენ და ყოველგვარ საშუალებას ეძებდენ მათ სავნებლად. მრავალ გზის დასახელებული უფროსი პატრი ანდრია თავის ერთ-ერთ წერილში 31 მარტს 1786, რომში სხვათა შორის, სწერს: „აქ ომების დევნულებას ემატება ეგრეთვე სომხების დევნულებაც. ჩემს აქ არ ყოფნაში სომხებმა იყიდეს ჩვენს სახლზე მოკრული ერთი სახლი იმ აზრით, რომ გააღონ სემინარია ყმაწვილების აღსაზრდელად; ნამდვილი მათი აზრი კი ის არის, რომ განუწყეტელი ჩხუბი იყოს კათოლიკე ბავშვებსა და მწვალებელ ბავშვებს შუა ადგილის სიახლოვის გამო. რადგან ისე ახლოა, რომ მათ ჩვენი ლოცვა ესმისთ და ჩვენ მათი გაკვეთილები. ამის გამო მივმართე მეფეს, რომელმაც, რა სცნო სომხების ეშმაკობა და მათი ბოროტი აზრი, ჩვენს სასარგებლოდ გადასწყვიტა საქმე და ახლა იძულებული ვარ შევიყიდო ის ადგილი. მე მათს ხელმწიფებას მოვახსენე, რომ ესე დგომა შეუძლებელი იყო, რომ დამჭირნე ვიყავი სახლი მიმეტოვებინა და იქიდან გამოვსულიყავი, რათა კათოლიკებსა და სომხებ შუა შფოთის მიზეზი არ ყოფილიყო. დღევანდლამდე კი ისევ იმ სახლში არიან დაუძინებელი ჩვენი მტერი მღვდლები, არ გამოდიან სახლიდან“. (1).

სამი თვის ჩხუბის და დავის შემდგომ როგორც იყო იმ პატრმა იყიდა ის სახლი 600 რომაულ სკუდათ; ნასყიდობის წერილი დაუმტკიცა თვით ერეკლემ. ხოლო იქიდან გამოდევნილმა სომხის მღვდლებმა მთელის სომხის ერის სახელით თხოვნა მისცეს ეჩმიაწინის პატრიარქს,

რათა ამისგამო ეშუამავლა მეფის წინაშე. პატრმა კი ნაყიდი სახლით ეკკლესია გაადიდა და დანარჩენი შეჰმატა მონასტერს.

იმავე დროს პატრი დიდ მაღლიერობას სწერს რომში ერეკლეს მეუღლის მიმართ, რადგან მათი დიდი კეთილის მყოფელი ყოფილა. თურმე ბევრნაირად ეწეოდა, მაგალითად, გორში უჩუქებია ერთი ადგილი, სადაც პატრებს აუშენებიათ სახლები გლახაკების თავშესაფარად.

1787 წ. 3 აგვისტოს ხსენებული პატრი ანდრია რომში აუწყებს ქართველის კაფუცინის გორელი ძმა ანტონის გარდაცვალებას. ძრიელ სწუხს იგი, რადგან ძმა ანტონი ძრიელ სათნოიანი ვინმე ყოფილა. ამის ქებას რომს წინეთ სხვა კაფუცინებიც სწერდენ. გარდა ამისა ძმა ანტონი მეტად დახელოვნებული ყოფილა ექიმობაში, რისგამო თითქმის მუდამ ერეკლესთან ყოფილა და მის დიდკაცობას თურმე სულ იგი სწამ-

– 406 –

ლობდა ამასთანავე პატრი ანდრია სთხოვს, რათა რომში მყოფი თბილელი ანტონა, რომელიც კაფუცინებში მონაზონად შედგა 1781 წ., განასწავლონ კარგად ექიმობაში და გამოგზავნონ საქართველოში მიცვალებულის ძმა ანტონის ადგილს.

ქართველ წარჩინებულ პირთა შორის თითქმის მუდამ იყო რომელიმე კათოლიკე. მათ რიცხვში უნდა შეირაცხოს ეგრეთვე მეფე ერეკლის დადც, რომლის შესახებ უფროსი პატრი 20 იანვარს 1789 წ. რომში კარდინალს ესე სწერს:

„გასულის დეკემბრის პირველ დღეებში გარდაიცვალა მეფის ერთად ერთი დაე. თავის სიკვდილის წინა დღეს, როდესაც მასთან ვიყავი საექიმოდ და ეგრეთვე მრავლად იყვნენ ქალბატონები და სამეფო ოჯახის პირები, საჯაროდ შემდეგი აღიარა: „მე აღვირებ წმიდა პეტრესა და ყველა მის მოსაყდრებსა და მათ შორის დღევანდელ მფლობელს წმიდა პაპს მინიჭებული აქვსთ ხელმეწიფება ცოდვათა მიტევებისა და სიტყვებით: წარვედით და იქადაგეთ. ამისათვის უწინარეს სიკვდილისა მიბოძეთ თქვენ კურთხევა. მე ხელის მიცემა შემერიდა. მაგრამ თუ სწეულის დამალეების გამო და თუ დამსწრეთა ძალა დამატანეს დავთანხმებოდი, ქართველების ჩვეულებისამებრ ჯერ მხურვალედ პირჯვარი გამოიხახა, შემდგომ შემთხვია ხელზე და შუბლზე დაიდვა. ჩურჩული გაიმართა იქ დამსწრეთა შორის, მაგრამ შიშის გამო, ყველაფერმა მშვიდობით ჩაიარა“. (1).

ამ გარემოებას კვალად იხსენიებს პატრი თავის 20 იანვრის 1790 წ. წერილში, მასთან დასძენს სომხების შესახებ: „სომხების ეპისკოპოსები, სანამ მღვდლად აკურთხებდენ, ავალებენ თავიანთ სამღვდელოებს: ფიცით შეჰპირდენ, რომ ლათინის ეკკლესიის მტრები იქმნებიან, ახალი მღვდლებიც თავიანთ ეკკლესიებში პირს გააღებენ თუ არა, მაშინვე დაიწყებენ ჩვენს წინააღმდეგ ქადაგებას, მაგრამ ღვთის შემწეობით ჩვენი ექიმობა მათ ცოტათი აშინაურებს და გვიმეგობრებს. ეს რომ არ იყოს, მცირე რამეც კმარა, რომ დაგვიწყონ ჩვენ და ჩვენს კათოლიკებს დევნულება“. (2).

1792 წ. რომიდან გამოგზავნეს, სხვა სამ კაფუცინებთან ერთად, მეტად შესანიშნავი პატრი ნიკოლა რუთილიანელი, რომელიც კარგად ცნობილია ჩვენს მწერლობაში და რომელსაც 1896 წ. ბ. ზ. ჭიჭინაძემ

მიუძღვნა წერილი „პატრი ნიკოლა“.

იმ დროებში კაფუცინების მისიონის საქმე კარგად მიდიოდა და ვრცელდებოდა იმ ზომამდე, რომ ოსებშიაც აპირებდნენ ახალის მისიონ-

– 407 –

ნის დამყარებას. გარნა ამ გარემოებისას ვერაფერს ვიტყვით, რადგან ტფილისის მისიონის შესახებ მთლად გვაკლია საბუთები იმ წლებისა. ჩვენის აზრით ის დაკარგული საბუთები მეტად შესანიშნავი უნდა ყოფილიყო, რადგან იმ დროებში საქართველომ ბევრი შავი დღე გამოიარა, პატრების მისიონიც ვერ ასცდებოდა საყოველთაო უბედურებას. გაბრაზებულმა შემოსეულმა სპარსელებმა, 1795 წ. მთლად გადაუწვეს ეკკლესია, მონასტერი და სხვა ყოველივე, რაც კი გააჩნდათ, რაის გამო თავიანთი მრევლით პატრები დიდ შეწუხებაში ჩაცვივდნენ და არ იცოდნენ, თუ როგორ გაძლოდნენ ერისა და თავიანთ ეგოდენ სხვა და სხვა საჭიროებას. მათ გაჭირვებას ბოლო აღარ ეღებოდა მტრის განუწყვეტელის შემოსევის გამო. ამ გარემოებისათვის პროპაგანდის მხოლოდ შემდეგი წერილი გვაქვს:

„საქართველოში კაფუცინების მისიონის უფროს, პატრი ანდრია პალერმელს. 13 იანვარს, 1798.

„წმიდა კრება მეტად დაღონებულია, რომ თქვენ და თქვენი მისიონერები გამუდმებით დიდს შეწუხებაში იმყოფებით ბარბაროსების და უცხოომელის შესოსევისა, შიმშილისა და საშინელის მოხრების გამო, რომლის მსხვერპლი მანდაური პროვინციები შექმნილა. ვინაიდან ყოველსავე ამას ღვთის დიდებისათვის ტვირთულობით, ამიტომ ინუგეშეთ, რადგან არ მოგაკლდებათ სასყიდელი. იმედი მაქვს, უფალმა მოგანიჭოსთ მადლი, რათა სიმხნით დაითმინოთ ყოველი ეგ უბედურება, ვიდრე თვით ინებებდეს და მანდაურ მისიონს მოანიჭებდეს უწინდელს სიმშვიდეს.

„ეს წმიდა კრებაც თავისი მხრით, რაოდენათაც კი შეიძლებს არ მოგაკლებსო და აღმოგიჩენსთ ყოველნაირ შემწეობას, როგორათაც ჰყო ამ ორი წლის წინეთ განსაკუთრებული შემწეობის მოცემით და ორი წლის ჯამაგირის წინდაწინ გამოგზავნით. ახლაც გიგზავნისთ 400 სკუდს. ეს ფული გარდაეცა თქვენი წესის საზოგადო ვექილს, რათა თქვენ გადმოგცესთ.

„ესევე ვექილი შევაგულიანე, რომ მოამზადოს ახალი და კარგი მისიონერები საქართველოში გამოსაგზავნად, რათა შეავსონ ის ცარიელი ადგილები, რომელიც დაცარიელდა ჩინგოლელი პატრი კარლოს და ორი სხვა პატრის სიკვდილით, როგორათაც მსგავსად მაუწყებს პატრი სილიბისტრე ავოლელი. ეს კიდეც გამოიგზავნა; ამასთანავე ერთად მოვლენ მალთელი პატრი ივანე მახარებელი და ძმა ბერნარდო ჩივითაკასტელანელი. შევიტყე, რომ ისინი კიდეც ჩამოსულან კოსტანტინეპოლს. მალე სხვებსაც გამოვაგზავნინებ, რათა ყველა საჭირო ადგილი

– 408 –

შეივსოთ და ეგრეთვე მანდედან განაშოროთ ის პირები, რომლებიც ცუდად ასრულებენ თავიანთ ვალდებულებას.

„აწ გამხნევდით და გმირულად განაგრძეთ თქვენი მოღვაწეობა და

სრულებით გულს ნუ გაიტეხთ მაგ ქვეყნიერი უბედურებით. ეგრეთვე უწყოდეთ, რომ ეს წმიდა კრება დიდად კმაყოფილია თქვენი. ვთხოვ უფალს თქვენთვის ყოველს ბედნიერებას". (1).

ამ წერილიდგანაც საკმაოდ სჩანს თუ რა დიდი უბედურება დატრიალებულა საქართველოში. უეჭველად, ეს ყოველი გარემოება აღწერილი და გაგზავნილი უნდა იყოს თავის დროზე რომს, მაგრამ, სამწუხაროთ ჩვენ ვერ აღმოვაჩინეთ.

სხვა საბუთების უქონლობის გამო იძულებული ვართ ამით დავაბოლოოთ ეს თავი.

თუმცა ამ საუკუნეში კათოლიკობამ ბევრი დევნულება და შეწუხება გამოიარა, მაგრამ თავისი ძველებური ხასიათი არ დაჰკარგა, რის გამოც უკლებლივ ახალი მისიონერები მოდიოდნენ. არც მოითხოვბოდა მისგან უმეტესი აღორძინება, რადგან მუდამ და ყველა მხრივ სხვა და სხვა სიძნელე ეღობებოდა, ამიტომ ამ საუკუნესაც შესანიშნავ ეპოქად ვრაცხავთ კათოლიკოზისათვის საქართველოში.

ამ თავის დასასრულ უნდა ჩავურთოთ სოლომონ მეფის ერთი წერილიც. თუმცა დიდის სიფრთხილით გადმოვსწერეთ, მაგრამ მისი თარიღის გარჩევა ვერ შევიძელით, რათა თავის შესაფერს ალაგს მოგვეყვანა. ამისათვის აქ მოგვყავს.

„ქ. მე იმერთა მეფე, ძე არჩილის, სოლომონ დავითიანი, წყალობის წიგნს გიწერ ქუთაისს მდგომს პატრებს აქ მყოფს და მომავალს. მათი უმაღლესობის ბატონის ბიძის ჩემისაგან ბრძანება გკონებოდათ საყდარი გედგათ და შემდგომად მისსა მეც წყალობა გიყავი და გიბოძეთ ახლა რომ საყდარი გიდგია ის ადგილი საყდრიანათ შენი სადგომი რომ გიდგია, იმის აქეთ ჩემმა მამასახლისმა ბერმა მესხმა ქუთაისის ხელთუფლისშვილმა ბერიკამ რომ სარებით დააკავა იმის იქით შენ პატრებს გიბოძეთ აკოფას შვილისკენ რომ მინდორი არის, ის აკოფაშვილისა არის. იმასთან კაცს ხელი არა აქვს. იმ მიდორსა და მოსახლეს შუა თქვენ პატრებს საურმე გზა სრული უნდა გექმნეს. ამისი დამშლეი არც აკოფაშვილი, არც ქუთაისის მემკვიდრე, არც სხვა ადგილიდამ მოსული არ იქმნება, თუმცა პატრები ვინც ქუთაის მოვა, იმ პატრის საყდარზე იმის ადგილზე დასდგება, თუმცა ჩემის ბრძანების მოსამსახურე იქმნება კაცს სიტყვა არა აქვს. აღიწერი წელთა უფლისათა (ჩ'ლ წ. სექტემბერს). იმ შენს ზეით რომ მეზობელი არის იმას აქეთ რიონამდის

– 409 –

თქვენთვის მიბოძებია იმ ზეითა მეზობლის სახლკარს აქეთ შენთვის მიბოძებია“.

ესა თუ სხვა სიგელები კაფუცინებისა რუსის მთავრობას დაუმტკიცებია და ზედვე დაუწერია საჭირო ბეჭვდით შემდეგი შემოწმება:

„Сей документъ въ Имеретинскоиъ временномъ правленіи „отъ губернскаго регистратора князя Михаила Туманова 15 марта 1823 года, явленъ и въ книгу подлинникомъ отъ слова до „слова подъ № 2845-мъ записанъ. Въ чемъ симъ подписомъ при„сутствующаго и приложеніемъ казенной печати свидѣтель„ствуется“.

მთავრობის
ბეჭედი.

თავი IX.

სამცხის ქართველი კათოლიკენი XVIII საუკუნეში.

ეს თავი მხოლოდ იმიტომ გავაცალკევეთ, რომ ამ საუკუნის შესახებ ბევრი საბუთი გვქონდა და ყველასი ერთ თავში მოქცევა, მეტი რომ არა ვსთქვა, მოუხერხებლად დავინახეთ. სამცხე მუდამ შეადგენდა ქართლის მისიონის ნაწილს. მიზეზიც ეს არის როგორც უკვე ვსთქვით, რომ სამცხის კათოლიკეების შესახებ ცალკე საბუთები არ მოიპოება. ხოლო სამცხეში რომ კათოლიკობა ძველ დროშივე იყო დამყარებული, ყოველ ეჭვს გარეშეა. ბროსეც მოწმობს თავის საქართველოს ისტორიაში: „აქ არ უნდა დავივიწყოთ, რომ კათოლიკეთა ყველაზე უძველესი ეკლესია ახალციხეში არსებობს 1298 წლიდან“ (1) ამის შენიშვნად დასძენს ბ. სიმ. ლოლობერიძე: „ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ამ მისიონერებმა მაშინ მოაქციეს ზოგიერთი ქართველი კათოლიკეზად და ამ დროიდან შემოდის ჩვენში კათოლიკეს სჯულის აღსარება“.

თანახმად ამ შენიშვნისა სარწმუნოდ უნდა მივიჩნიოთ ისა, რომ კათოლიკობა გავრცელებულა თვით ქართველობაში. რადგან ამ მხრის მკვიდრნი სულ მუდამ ქართველები ყოფილან. ამისგამო ბროსეს სამცხე და კერძოდ ახალციხე მიაჩნია საქართველოს უძველესი და შესანიშნავი ნაშთების ადგილად. ამისას აი რას გვეუბნება: „1) რადგან ყოველ დროს ეს ქვეყანა გაშენებული იყო ქართველთა ტომით და მუდამ მას ეპყრო და არასოდეს მას არ გამორთმევია. 2) რადგან ამ მხარეში აღშენდენ (ქართველების) პირველი ეკლესიები კოსტანტინე დიდის დროს. 3) რადგან ეს ქვეყანა თავის მიდამოებით შეიქმნა აკვანი ბაგრატიონთ შთამომავლობისა თავიანთ საქართველოში შემოსვლის დროდგან, VI საუკუნეში, გურგასლანის გვირგვინოსან მოადგილეთა დროს, ვიდრე X საუკუნემდე... დასასრულ, იმიტომ, რომ ამ ადგილების სიმშვენიერით მოზიდულ აფხაზეთ-ქართლის მეფეთაგან შეუწყვეტილ შენდებოდა შესანიშნავი ციხეები, ეკლესიები და მონასტრები IX-XII საუკუნემდე“.

ამისი უფრო ცხადად დამამტკიცებელი საბუთია იმდენი ნაშთი გამაჰმადიანებული ქართველებისა, რომლებმაც, სიკვდილის შიშით, სარწმუნოების გამოცვლა ირჩიეს, ვიდრე სამშობლოს მიტოვება და სხვაგან ლტოლვა.

სამცხეში ძველის დროიდგანვე კათოლიკობის გავრცელება არ უნდა ჩავთვალოთ საკვირველ მოვლენად. რადგან სამცხე მუდამ გზა და კარი იყო ქართლისა ევროპიელ მგზავრებისათვის. როდესაც ევროპის მისიონერები მოდიოდენ საქართველოში, უეჭველად უნდა შეჩერებულიყვნენ ჯერ სამცხეში, თუ ყველა, არა ერთი ნაწილი მაინც, რადგან ქართველთა ერი, რომლის გასაკათოლიკებლად ისინი განგებ იგზავნებოდენ, შემოსვლისავე იქვე ხვდებოდათ. ამიტომ მათი საქართველოში მისიონი უაზრო იქმნებოდა, უკეთუ ქართველი ერის ეს პირველი რაზმი დაეტოვებინათ ყურ-უთხოვებელი და ყველანი მოშურებოდენ შუაგულ

საქართველოს. ეს გარემოება გვიხსნის საკმაოდ სამცხეში ძველის დროი-
დგანვე კათოლიკობის დამყარებას.

ხოლო საქართველოში მესხნი, როგორც პირველნი იყვნენ ევრო-
პელების დახვედრისა და მათგან სწავლა-განათლების მიღებაში, ისე პირ-
ველნი შეიქმნენ ოსმალებთან შეტაკებასა და მათ მიერ ამოწყვეტის საქ-
მეში. ოსმალეთმა XVI საუკუნეს რა შემოდგა საქართველოში თავისი
დაწყველილი ფეხი, მესხები გმირულად შეებნენ, მხნედ და დიდხანს
ეომეს და ბევრი ჯარიც გაუწყვიტეს. მაგრამ ეს ერთი მუჭა ხალხი ოს-
მალების ხშირ შემოსევას, აღურაცხველს, მრავალ გზის გამღიერებულს
და საშინელ ძალას მუდამ ვეღარ გაუმკლავდენ, და ბოლოს დასუსტე-
ბულმა და უშემწეოდ დატოვებულმა სამცხელებმა თავიც შეაკლეს. სა-
რწმუნოების მტერმა და ერობის მძლავრმა თუ როგორ გაანადგურა
ცეცხლით და სისხლში აცურა მთლად მესხეთი, დღესაც ლაღადებს
გავერანებული ქვეყანა, აღურაცხველი ნანგრევები და მეტადრე სამცხის
დიდებული 19 საეპისკოპოსოს ერთიანად მოსპობა. იმ უწყალო სვრას
ვინც კი გადურჩა ქართველი მართ-მადიდებელთაგანი ძალა-უნებურად
მაჰმადიანობა მიიღო. რადგან ოსმალეთმა XVI საუკუნეშივე მოუსპო
გზა ევროპელ მისიონერებსა, უმწყემსოდ დატოვებულ სამცხის ქართველ-
კათოლიკებსაც იგივე შავი დღე დაადგა, ხოლო მათმა მცირე რიცხვმა
შეირჩინა უკვე მიღებული კათოლიკე სარწმუნოება სომხის ტიბიკონის
მიღებითა. რადგან ამ დროს სომხობას ოსმალეთი ისე არ აწუხებდა,
როგორც სხვა ტომის ქრისტიანებს, სომხები თავიანთ სარწმუნოებას
თავისუფლად აღიარებდენ. სომხური ტიბიკონის მიღება დიდად შეეწია
ქართველ კათოლიკებს, რომლებიც დაიხსნა არა მარტო სიკვდილისაგან,
არამედ სხვა ბევრნაირი შეწუხებისაგანაც. ამ გარემოების წყალობით
იგინი შეუერთდენ სომხის ტომის კათოლიკებს არა მარტო სარწმუნოე-
ბით, არამედ ერობრივადაც, რათა მათსავით უშიშრად ყოფილიყვნენ
გამძვინვარებულის ოსმალეთის მთავრობის ხელში. ვერც გაბედეს შემ-
დეგში ქართული ტიბიკონის მიღება, რადგან მათი მტარვალნი ბატონი-

– 412 –

საგან მოელოდათ ან სიკვდილი და ან გამაჰმადიანება. ხოლო როდესაც
ელისათ ლათინის მისიონებს კვალად საქართველოში შემოსვლა, ვერც
მათ გაბედეს იმ კათოლიკების ლათინურ ტიბიკონზე გადაყვანა, რადგან
მკაცრად აკრძალული ჰქონდათ ოსმალეთის მთავრობისგან. წინა თავში
მოვიყვანეთ ერთი ასეთი საბუთი კოსტანტინეპოლში მყოფის
ფრანგის ელჩისა, რომელიც აუწყებს პროპაგანდას ოსმალეთის მიერ
მიღებული განკარგულებას ლათინურ ტიბიკონზე გადაყვანის წინააღმ-
დეგ. ამიტომ, თუ ამისა და თუ სხვა გარემოების გამო, სამცხის კათო-
ლიკები დღევანდლამდე დარჩნენ სომხურ ტიბიკონზე და ხშირადაც
სომხის ერობის მღვდელთა გავლენის ქვეშ. ამ მიზეზის გამო ლათინის
პატრებს მათზე მუდმივი გავლენა არა ჰქონდათ ისე, როგორც ტფილი-
სის, ანუ სხვა ადგილების კათოლიკებზე, რომლებიც შედგომოდენ ლა-
თინის ტიბიკონს. იმიტომვე აქ მოსაყვანი საბუთები არც ისე ერთი მე-
ორის შემდეგია, როგორც აქამდე ვნახეთ და არც პატრებს შეეხება
მათი მომეტებული ნაწილი, არამედ შეეხება უფრო ახალციხის
მღვდლებს.

ამ თავშიც უნდა გავიმეოროთ ის საჩივარი, რომელიც არა ერთ-

ხელ გამოვსთქვით, ესე იგი, რომ ახალციხის და მის გარეშე კათოლიკების შესახებ გვაკლია არა მარტო გასულ საუკუნეთა კერძო საბუთები, არამედ თვით XVIII საუკუნის მომეტებული ნაწილიც დაკარგულია. ამიტომ კათოლიკების შესახებ საბუთი ძრიელ ცოტა გვაქვს. მათის შემწეობით საკმაოდ ვერ შევიძლებთ გავითვალისწინოთ ყოველი მათი უმთავრესი მდგომარეობა. ასე რომ ძალაუწებურად უნდა დავჯერდეთ ცნობებს, რომელიც მოგვეძევა ვიდრე სხვა ცნობები აღმოჩნდებოდეს. ამის იმედს არ ვწყვეტთ, რადგან დაგვარწმუნეს, რომ უწინ რომის კაფუციანების არხივში ყოფილა ერთი ხელთნაწერი პატარა წიგნი განსაკუთრებით ახალციხის კათოლიკების შესახებ. მაგრამ დღეს, სამწუხაროდ, წერილი დაკარგულია. მისი ძებნა აქამდე სრულიად უნაყოფო შეგვექნა. შეიძლება მომავალში სხვაც აღმოჩნდეს.

კაფუციანებს პირველშივე როდი დაუფუძნებიათ თავიანთი მისიონი ახალციხეში. მისვლით კი ხშირად მიდიოდნენ იქ და ხალხს უსრულებდნენ მღვდელმოქმედებას. ხოლო პროპაგანდამ რა შეიტყო ახალციხის კათოლიკებს სამუდამო მისიონი სჭირდებოდა, 15 სექტემბერს 1710 წ. დაავალა მათ უფროსს, რათა ახალციხეშიაც დაემყარებინათ მონასტერი და სამი კაფუციანი დაენიშნათ. მაგრამ ბრძანების აღსრულება სომხების გამო ვერ შეიძლეს. ამ გარემოებას ვრცლად ასწერს პატრი ალექსი მილანელი, რომელიც 1716 წ. წავიდა რომს და მიაღწია ეს მოხსენება:

– 413 –

„საქართველოში უფროსად გამოგზავნილის პატრი ანდრია ბრემელისაგან მივიღეთ ჩვენის წესის საყოველთაო პროკურატორის წერილი, რომელშიც გამოცხადებული იყო თქვენი სასიკეთო სურვილი და ეგრეთვე წმიდა კრების ბრძანება დასაარსებლად და დასამყარებლად კაფუციანების მისიონისა ახალციხის ქალაქში, ოსმალეთის ხელში რომ არის და საქართველოს დედაქალაქ ტფილისზე ცოტა დაშორებით, სპარსეთის სამზღვარზე მდებარეობს და სიამოვნებით შევუდექით იმ ბრძანების აღსრულებას. აგვისტოს დამლევს 1715 წ. სხვა მონაზონებთან ერთად წავედით და წავიღეთ ფაშასთან კარგი წერილები. მაგრამ ვერას გზით ვერ შევიძელით ახალციხეში შესვლა, ფაშამ იძულებულ გვყო, რათა ფარულად მასთან დავრჩენილიყავით, ვიდრე კარგად გამოიძიებდა და შეიტყობდა, შეიძლებოდა თუ არა გაუჭირებლად შესვლა ახალციხეში ისე, რომ არაფერი ვნებოდათ კათოლიკებს, რომელთაც კაფუციანების მოსვლა ითხოვეს. იქ იყო ერთი მწვალებელი სომხის ეპისკოპოსი. მტერი და საშინელი წინააღმდეგი იყო მისიონის დამყარებისა და პატრების იქ ბევრ ხანს დარჩენისა. მტრობას თავის დღეში არ მოიშლიდა და სულთანის იქ მყოფ იანჩრებს ააღელვებდა, რომლებიც ყოველნაირ უბედურებას მიაყენებდნენ საბრალო კათოლიკებს. კათოლიკეთაგანი, ვინც შემძლებულნი იყო, არ დათანხმდა მისიონერების მოსვლას, რადგან ეწინოდათ, ოსმალებს მათი ქონება არ აეკლოთ. ვინაიდან ოსმალეთს წესად აქვს დიდი ფული გადაახდევინოს ერთსა თვით იმის მაგიერადაც, ვისაც არაფერი შეუძლია და დარიბია, რადგან კაცის კი არა, ფულის დარდი აქვს. ამისგამო ხსენებულმა ფაშამ, თუმცა ჩვენი დიდი სიყვარული და პატივისცემა ჰქონდა, ნება არ მოგვცა შევსულიყავით ახალციხეში, რათა ცხადსა და აუცილებელ განსაცდელში არ ჩავცვნილიყავით. ეგ-

რთვე გამოგვიცხადა, რომ ჩემი დიდი შეურაცხყოფა და უპატიურება იქმნება, იანიჩრებმა და ოსმალოებმა რაიმე ბოროტება გიყოსთ, მეტადრე რაკი ჩემთან დადექით, თავისგამაცნობელი წიგნებიც მომიტანეთო.

„იქ ორ თვეს დავრჩი სექტემბერს და ოქტომბერს, მერე იძულებული გავხდი დავბრუნებულიყავ საქართველოს მისიონში. ვინაიდან ისეთი გარემოების გამო პორტსაგან ხონთქრის ფირმანის შოვნა არ მოხერხდა. ამისთანა ბრძანების მეოხებით იქ კათოლიკებს ძრიერ ვეღარ შეაწუხებენ და მისიონერებიც უფრო უშიშრად იქმნებიან.

„გარნა ვნატრობდი კვალად მეცადა ესა, ამისათვის აღდგომის შემდგომ, წრეულს 1716 წ., ვითარცა მგზავრი, დავბრუნდი ახალციხეს იქ გასავლელად: ორმოცი დღე დავრჩი იქ ხან ერთსა და ხან მეორეს სახლში, მაგრამ ჩუმად და ფარულად. რა შეიტყო მწვალებელმა ეპისკოპოსმა, თავის სახელით ესრე შამომითვალა: თუმცა ნება არის უცხო-

– 414 –

ებმა გამოიარონ, ჩემს მოსაკითხად და პატივისაცემლად მოვიდენ, გარნა მსურს, მალე განშორდეთ აქაურობას და დადგეთ თქვენს გზასო. ამითი ისე შეშინდენ კათოლიკები, რომ ძალა დამატანეს წავსულიყავი; მეც განვაგრძე გზა კოსტანტინეპოლისაკენ, გარნა უწინარეს წასვლისა ახალციხიდან, კათოლიკებს აღსარება ვათქმევინე და, რაოდენადაც შემეძლო, სულიერად ვანუგეშე. თუმცა სისრულით არ არიან გაწვრთნულნი, მაგრამ საკმაოდ იციან რაც-კი საჭიროა, ვინაიდან რავდენიმე კათოლიკე მღვდელი ჰყავთ, რომლებიც მათ ეწევიან და იცავენ კათოლიკე სარწმუნოებას. ეს მღვდლები ტფილისში ორ ანუ სამს წელიწადში ერთხელ მოდიან აღსარების სათქმევინებლად.

„ამის გარდა თქვენს უწმიდესობას სიმდაბლით მოვახსენებ, რომ საქართველოს მისიონერები მუდამ ნატრობდენ ახალციხეში სამუდამოდ სახლის დაფუძნებას და მონაზონების დაყენებას თუ კათოლიკების სულიერ სანუგეშოდ და სარწმუნოების წარსამატებლად, და თუ მონაზონების უშიშრად და სიადვილით შემოსასვლელათ საქართველოში. მაგრამ იმ სიძნელისა და წინააღმდეგობის გამო, რაიცა იქ ხელს გვიშლიდა, გულის წადილი ვერ აისრულეს. ამიტომ გავბედავ და სიმდაბლით მოვახსენებ თქვენს უწმიდესობას: 1) რადგან ახალციხე ისეთი ადგილია, რომ იქ ევროპელი ვაჭრები არც მკვიდრობენ და არც დროებით მოდიან, სულთნის უფირმანოდ არ შეიძლება არც მისიონებისა და არც მონაზონების დაყენება; 2) კიდევაც რომ მოიპოვონ სულთნის ფირმანი, მაინც არასოდეს მიუშვებენ მონაზონებს, რომ ან საზოგადო, ან კერძო ეკკლესია ააშენონ და სრულიადაც არ მისცემენ ნებას ერი შეიკრიბოს; არც შეუძლიათ ბერძნებს (ბერძნის ტიბიკონის მქონე ქართველებს) ან სომხებს კათოლიკობის მიღება. რადგან მაჰმადიანები დიდად შურიანები არიან. ამიტომ ოსმალეთი თავის საბძანებელში ყველგან, საცა ეკკლესია დაზიანდება, ან დაინგრევა, მის აშენების ნებას კათოლიკებს სრულებით არ აძლევს.

„3) რადგან ახალციხე ოსმალეთის საბრძანებლის განაპირასა და სპარსეთის საზღვარზედ არის, თავმოყვარეობისა და სარფისა გამო, ისეთ ფირმანს პორტა არც-კი მისცემს. ის მიზეზი და თავისმოყვარება ოსმალებისა ისე ძრიელია, რომ არც ფრანგის და არც სხვა რომლისამე ტომის ხალხის გემებს ნებას არ აძლევს შავ ზღვაში შემოვიდენ. მო-

სკოვის დიდ მეფესაც მოუსპო მიმოსვლა და შეუკრა გზა, რომელიც უწინ ჰქონდა.

„4) დასასრულ, მისიონერმა ტანისამოსი რომ გამოიცივლოს, მაინც კიდევ ახალციხეში უცნობლად ვერ დარჩება და შეიტყობენ მის მონაზონობას, რადგან ზემოდ ხსენებული მწვალეხელი სომხის ეპისკო-

– 415 –

პოსი კათოლიკების მტერია. ამის გამო ის მიმართავს ოსმალებს და შეატყობინებს და ამითი დადად ავნებს კათოლიკებს; მისიონერებსაც დააჭერინებს წირვისა ან აღსარების დროს, მეტადრე დედაკაცების განდობის დროს; ესე კათოლიკებს ძლიერ დიდ შეწუხებას და ტანჯვას მიაყენებენ; ეგრეთვე მისიონერებსაც ან სამუდამოდ დაატყვევებენ და ან განდევენან.

„მე მგონია, ერთად ერთი საშვალეხა ის იყოს, რომ კოსტანტინეპოლში მყოფმა საფრანგეთის ელჩმა მიმართოს და სულთანისაგან მოიპოვოს ხსენებული ფირმანი კათოლიკებისა და მისიონერებისათვის. მაგრამ ამისთანა მტრობის დროს მისი გამოტანის იმედი არ არის. ან იმპერატორსა და პორტას შუა ომი გათავდება თუ არა, ვენაში მთავრობას შეეხვეწონ, რათა შერიგების პირობებში ისიც იყოს, რომ მისიონერებს თავისუფალი და უშიშარი გზა მიეცეს შავ ზღვაზე საქართველოში და მის გარეშე ქვეყნებში შესასვლელად, ეგრეთვე იქონიონ ახალციხეში ბინა, მონასტერი, ეკლესია და თავისუფლება ჰქონდესთ როგორც კათოლიკებს ისე მისიონერებს.

„მგონია, რომ ამ ორის საშუალეხათ შესვლა გაადვილდეს სარწმუნოების გასაძლიერებლად და ახალციხის ერის სანუგეშოდ. აი ამას ვბედავ და მოვახსენებ და მასთანავე დიდის სიმდაბლით და ღრმა პატივისცემით ვემთხვევი თქვენს უწმიდესობის ფერხთა. მისიონერი კაფუცინი, პატრი ალექსი მილანელი“. (1)

ეს საბუთი სომხების მტრობის გარდა, ცხადად გვისურათებს, თუ როგორ ეპყრობოდენ უწინ ოსმალები კათოლიკებს და როგორ სდევნოდენ მათ. ეგრეთვე გვიჩვენებს ჩვენი ნათქვამის სიმართლესაც, რომ ახალციხის ერს ოსმალების შემოსვლამდე ჰქონია კათოლიკობა მიღებული.

ამის შემდგომ არ ვიცით კიდევ თუ რავდენ გზის მიბრუნდენ კაფუცინები ახალციხეს დასაბინავებლად. ხოლო ეს-კი ცხადია, რომ პატრები დამყარდენ იქ 1733 წ. მაგრამ არც ამ უკანასკნელის მათი მისვლისა გვაქვს რაიმე ცნობები. მისვლის ამბავიც ვიცით მარტო ერთი წერილიდგან, რომელიც წარდგენილია რომს 1734 წ.

„კაფუცინების საზოგადო პოქურატორი სიმდაბლით მოახსენებს თქვენს ბრწყინვალეხას, რომ, როგორც თვითვე უწყის, წმიდა კრებამ 10 მარტს 1732 წ. გადისწყვიტა მიეცეს 75 სკუდი წლიური ჯამაგირი წინ და წინ ახალციხის ახალ მისიონს, რომელიც საქართველოს მისიონს უფროსის ხელქვეითი არის. ფულის მიცემა უნდა დაწყებულიყო, როდესაც კაფუცინის მისიონერები მივიდოდენ იქ. აწ დროა მივიდოთ წმიდა კრების ეს წყალობა, რადგან საქართველოს მისიონის უფროსი პატრი ნიკოლა ჯირჯენტისაგან მივიღეთ ამ წლის 5 მარტს, წე-

– 416 –

რილი, რომლითაც იუწყება, რომ გავლილ 1733 წ. 8 ოქტომბერს, მისულა ახალციხეს და დაბინავებულა; როგორც თვით იწერება, ყველას დიდის სიხარულით მიუღიათ მაჰმადიანებს და მეტადრე ყველა ჩვენს ქრისტიანებს“. (1).

ერთი სხვა წერილიდგან სჩანს, რომ პატრი ნიკოლას (ერთი იმ კაფუცინთაგანია, რომლებიც საბამ მოიყვანა 1714) ფირმანი გამოუთხოვია 1732 წ. და იმის ძალით აუშენებიათ მონასტერი და დამკვიდრებულან. ხოლო ეკლესიის აშენებისა არაფერი ხსენებაა. გარნა ერთი უთარილო წერილი გვაქვს იტალიანურად და ქართულად; როგორც მის წარწერითგანა სჩანს, იგი დაუწერია ახალციხის უფროს პატრს ივანე როვიგოელს, რომელიც მოვიდა საქართველოს 1782 წ. წერილი აი რა საკვირველს ამბავს მოგვითხრობს:

„პატრი ნიკოლოზის ჯირჯენტელის დროს რაც მოხდა ახალციხეს პატრების ეკლესიის გამო. ქ. შენდობილმა პატრი ნიკოლოზმან სტამბოლიდამ ფირმანი მოატანინა ყოვლა წმიდის ეკლესიის აშენებისათვის. იმ თარიღში უსუფ ფაშა ფაშათ იჯდა, ისალ ფაშის შვილი მელიქი ელიზბარაი იყო მამასახლისათ; კოკოტაი იყო უფროსათ, დიდი ტეროანესი იყო პოდოს ეპისკოპოსის პაპა. და იმ ცხონებულმა პატრი ნიკოლოზმა, რომელმანც კიდევ ეს პატრების მონასტერი ააშენა დიდის მეცადინეობითა, და სიყვარულითა მოიწადინა აშენება ამ ყოვლა წმიდის ეკლესიისა, რომელიც აწყვრელმა ქალიმაჯიმა მოლამ დააქცია პატრების ახალციხეში მისვლის წინეთ. შემა, ქვა, კირი, ყველა დაამზადა. მივიდა, უსუფ ფაშას შეუტანა ფირმანი, რომელიც ყოვლა წმიდის ეკლესიის აშენებისათვის მოეტანინებინა. წაიკითხა, ფაშას შეეხვეწა; მუხლზე აკოცა. ერთი ჩემს სახლში მობძანდით, ჩემი სახლი ნახეო. ფაშამ უთხრა: კარგი იქნებაო; მერმე ფაშა მივიდა პატრების მონასტერში. ფიცხლავ ყადი, მუფთი. იენიჩერ ალა, ოჯახლი აღები. მოლები, ყველა მოაყვანინა, უსუფ ფაშამა: და ნახეს, გაშინჯეს რაც სიგძე, სიგანე, სიმალლე რომ დასტური მიმიციაო, უნდა აშენდესო. მერმე ყადმა დასწერა, რაც ფაშამ უბრძანა; მაგრამ ყადმა მოახსენა ფაშას. თუ ორი თათარი მოწამე არ მოვიდა მისი, რომ ჩვენ ვნახეთო, რომ ეს საყდარი ქალიმაჯ აფენდიმ დააქციაო ამ სიგანე, ამ სიგძეა ეს საყდარიო, იმისი აშენება თუგინდ ხემწიფის ფირმანი იყოსო, არ იქმნებაო, მერე ფაშამ მოახსენა პატრი ნიკოლასა, პატრო გესმისო, ეს ყადი ეფენდი რას ბძანებსო. ფიცხლავ პატრი ნიკოლოზმა მოახსენა: ადვილი არისო, მოწამეს მოვიყვანო; და რაც შეიძლებოდა პატრი ნიკოლოზმა ყავა, მაჯუნნი, შაქრის შარბათი მიართვა; და ფაშა და სხვანი წაბძანდენ; მერმე ახალციხის ქეთხუდები და უფროსები შებძანდენ პატრი ნიკოლოზთან მონა-

სტერში. ბატონო ეს რა კარგი საქმე ჰქენიო; ღმერთმა გაცხონოსო, აშენებაზე გული ნუ შეგიწუხდებაო. იეთარაშვილმა, პარუნ სიმონამ უთხრა: ერთი გვერდის კედელს მე ავაშენებო ჩემის ხარჯითო. ხოჯოანათ ბატონჯანამ უთხრა, ერთი გვერდის კედელს მე ავაშენებ სულ ჩემის ხარჯითაო, მაქანდრიანთ ზურაბამ მოახსენა, ზედა გვერდის კედელსა და ბემბსა მე გავაკეთებო ჩემის ხარჯითაო. პატრი ნიკოლამ დალოცა ისინი, მადლიერობა მოახსენა. მეორე დღეს საყდარში ხუცებმა გადმოიძახეს ყველა წმიდის საყდარი შენდებაო, ვინც ყველა წმიდის მართალი

მორწმუნე ხართო, ზოგნი თეთრითა, ზოგნი სხვათა საქონლითა, რითაც იყოს შეეწიეთო, რომ პატრი არ შესწუხდესო. ხსენებულმა დიდმა ტერვანესმა რომ იმ თარიღში თემის უფროსობა იმას ჰქონდა, დაუძახა ვინც თავისი თარაფი იყო, და უთხრა: რას შვრებითო? ერთი საყდარი გინდათ აშენოთ, და ორი საყდარი უნდა დააქციოთო. იმ ვაჟებმა მოახსენეს: რას ბძანებო? რათ დავაქცევთ ორ საყდარსო. მერე ტერვანესმა მოახსენა: თქვენ რა იცითო, ესე იცოდეთ, თუ პატრების საყდარი აშენდა, არც ზემო საყდარში, არც ქვემო საყდარში ერთი მრევლი აღარ მოვაო, სულ იქ წავლენო, და უმრევლო საყდარი უნდა დავუყაროთო, ეცადეთ რომ დაუშალოთო, არ აშენდეს, თვარემა ჩვენი საქმე წახდებო. ადგა ამ ტერვანესმა ბევრს ალაგს ქთამი დახარჯა, მელიქი ელისბარად მამასახლისი კოკათაი ყადთან გაგზავნა, ორასი მარჩილი მისცა ყადსა, ოდომც პატრს მოწამე გაუმტყუნეო, უჯათს ნუ მისცემო საყდრის აშენებისთვისაო. ადგა პატრმა აქეთ იქითა, სოფლებში ქალაქში კაცები დაფანტა მოწმების საშოვნელათა. მეკურტნე ესტატემა ერთი აწყვრელი, ერთი სლესელი მოლაები მოიყვანა მოწმათა. პატრი ნიკოლას გაეხარდა დიდი სიხარულითა, ფაშასთან შეიყვანა; აჰა ბატონო მოწმებიო მოვიყვანეო, ფაშასაც იამა. ყადთან გაგზავნა პატრიცა, მოწმებიცა. ყადთან რომ მივიდნენ, ყადმა საქმე წახდინა, მოწმები გაამტყუნა. პატრი ნიკოლამ უთხრა ყადსა, რატომ მიშვრები ესეო? მასუკან ყადმა უთხრა დიდის ფიცითა. პატრი რას მეუბნები? შენი კათოლიკები ორას მარჩილს მამლევენო, პატრს საყდარს ნუ ააშენებინებო. შენ ასი მარჩილი მომეციო, შენს მოწმებს დავიჭერო. ეს სიტყვები რომ შეიტყო პატრი ნიკოლამა, დიად ძალიან გაჯავრდა, მე იმათი გულისათვის რა სასჯელს ვწევო თეთრითა, თავითა, სულითა, და ესენი ჩემს მტრობაში არიანო. მოვიდა, მუშები, დურგლები სულ გაყარა. მასუკან ნელა ნელა ახალციხის ქეთხუთებმა ზოგმა შეშა გაზიდეს, ზოგმა ქვა გაზიდეს, ზოგმა კირი. სულ გაფუჭდა; აღარც ერთი ალაგს აღარ მოვიდა. მასუკან ბოლოს ხანი და დრო გაატარეს. მოვიდნენ ზემო საყდრის იშხანები, და ირიცფოხანნი პატრი ნაკოლას გული მოუგეს, ჩვენ ხაბარი

– 418 –

არა გვაქსო, ჩვენ მაგ საქმეში არ ვურევით, ღმერთმა კითხოს ვინც ქნაო, ან მიზეზი შეიქნაო. ვიცით შენი საყდრის თეთრი გაქვსო. მანდედამ რვასი მარჩილი გვასესხეო. როცა საყდარს აშენებთ, ჩვენსას სხვასაც მოგცემთო, თვარემა შენს თეთრს, და ეკლესიის თეთრს როგორ დაგიჭერთო? იმ შენდობილმა პატრი ნიკოლამ გალო დოლაბი, და რვასი მარჩილი დაუთვალა, და ასესხა ზემო საყდრის ირიცფოხანს, და იშხანებსა, რომ დღესაც იმათთან არის. არც პატრი ნიკოლას და არც იმის უკან მოსულ პატრებს დღევანდლამდინ რაც პატრები მოსულან, გაუვლიათ, და არიან, ერთი ფარა არ აუღიათ იმ თეთრისა, ისეც ძმათზე არის.

„ეს ჩემ დროსაც იმოწმეს აქაურ კათოლიკებმა და სხვა მოწოდებულთა ოთხი მოწმის წინაშე. პატრი ივანე ნათლისმცემელი როვიგოელი, ახალციხის უფროსი“. (1).

ამ საბუთიდან მტკიცდება, რომ ლათინის ძველის-ძველი ეკლესია ახალციხეში დაუქცევია აწყვრელ ქალიშაში მოლას, უფრო წინ, ვიდრე კაფუცინები ახალციხეში დაბინავდებოდნენ, ესე იგი 1733 წლის

წინეთ, მაშ დღევანდელი ეკკლესია აშენებულა იმ დროს შემდგომ. ამიტომ ჩვენ გვიკვირს, რომ ბროსე, თავის არხეოლოგურს მოგზაურობაში, ამ დღევანდელი ეკკლესიის დაწყებას აწერს 1356 წ. ხოლო მის შეკეთებას 1442 წელსა. (2) ისე ჰგავს, იმას კედლებში ჩატანებული ძველებურ დანგრეულ ეკკლესიის ქვები უნახავს და ამიტომ გამოუყვანია ასეთი დასკვნა.

ნამდვილად და ზედმიწევნით არ ვიცით, თუ დღევანდელის პატრების ეკკლესია ახალციხეში ხელახლავ როდის ააშენეს. გარნა კაფუცინები 1742 წელს, სხვა და სხვა წერილებში, უკვე იხსენიებენ იმ ეკკლესიაში ღვთის-მსახურების შესრულებას. აქედგან ის უნდა ვიგულისხმოთ, რომ დღევანდელი ეკკლესია აუშენებიათ 1734-1740 წლებში.

ამ ზემო წერილიდგან სჩანს, რომ ახალციხის ერს დიდი მიდრეკილება ჰქონია პატრებისადმი. ხოლო ზოგიერთი მღვდლები კი მათი მტრები ყოფილან. იმათში პირველი ადგილი უჭირავს წერილში დასახელებულ მღვდელ ივანეს. იმისი სახელი ყოფილა ეგრეთვე მინას მარკოზ, რომელიც სომხურსა ჰგავს, მაგრამ არ ვიცით, რომელ ქვეყნიდგან ყოფილა. კაფუცინები იმ მღვდელს მოჩვენებულ ტყვილ კათოლიკედ სთვლიან. ამის და კაფუცინების შუა პირველშივე, ესე იგი მათის მისვლისთანავე, ჩამოვარდა უთანხმოება, წინააღმდეგობა და მტრობა, რომელსაც ბოლო აღარ მოელო და რომელიც მეტად მავნე შეიქმნა იქაური კათოლიკებისათვის. ამის პირველი მიზეზი ის იყო, რომ ის მღვდელი ურიგო ხსენებისა ყოფილა, სმა ჰყვარებია, მუდამ დღე მთვრალი

– 419 –

ყოფილა და ხშირად სახლში ხელით წაუყვანიათ. მეორე ის, რომ ამისთანა ურიგო მღვდლების წყალობით ერში თუ მწვალებელთაგან და თუ მაჰმადიანთაგან ბევრნაირი ბოროტი ჩვეულება და ცრუმორწმუნება გავრცელებულა, ისე რომ მოლებს ხშირად ალოცვინებდენ და მაჰმადიანების მკვდრების ნაბან წყალს წამლად ხმარობდენ! ამისთანა ცრუმორწმუნობაზე კაფუცინებმა ვრცელი მოხსენება გაგზავნეს რომს. ასეთი სარწმუნოების წინააღმდეგ საგნებისა და სხვა ბევრნაირ ბოროტ ჩვეულებისა არამც თუ წინააღმდეგი იყვნენ ივანე და მისი მსგავსი მღვდლები, არამედ ხშირად ხელსაც უმართავდენ. ასეთს მავნე და ბოროტ ჩვეულებას კაფუცინებმა ფიცხად დაუწყეს წინააღმდეგობა და მათ მოსპობას ეცადენ. მაგრამ ადვილად ვერ გაიმარჯვეს, რადგან ივანე მღვდელმა, ნაცვლად თავის ცუდის ზნეობის გასწორებისა, დაუწყო მტრობა კაფუცინებს, ეცადა მათი სახელი დაემცირებინა, ხალხისათვის მათი თავი შეეძლებინა და ბევრნაირი ცილიც დასწამა. თავისუფლად რომ განეგრძო თავისი ურიგო ცხოვრება და მაცვედრებელი არავინ ჰყოლოდა, დააპირა კაფუცინების იქიდგან განდევნა. თავისი შვილი კოსტანტინეპოლში განგებ ჰყავდა, რათა იქაურ ლათინის ეპისკოპოსთან, მისი საშუალებით, საქმე როგორც უნდოდა, ისე გაერიგებინა. გარდა ამისა, რომსაც მისწერა კაფუცინების შესახებ ბევრი სიცრუე და წინააღმდეგი და სთხოვა მათი ახალციხიდგან. კაპუცინებმა რა სცნეს მისი მტრული ყოველი მოქმედება, თვითონაც მისწერეს რომს და ეგრეთვე გაგზავნეს პატრი იოსებ მოდანელი, რათა ყველაფერი კარგად ეამბნა. გაიმართა საჩივრები, მიწერ-მოწერა, იმ ზომამდე, რომ კოსტანტინეპოლიდან რომმა განგებ გამოგზავნა ახალციხეში აზრუმის

მღვდელი ქერუბინე არაქელი 1742 წ., რათა კაფუცინებსა და მღვდელ შუა ატეხილი უკმაყოფილება კარგად გამოემდია. პატრები გაამართლა. შემდეგში, როცა გაბრუნდა, მათ შესახებ კარგი მოხსენება გაგზავნა რომს. მაგრამ მაინც ურიგობას ბოლო არ მოეღო და სრული მშვიდობიანობა ვერ დამყარდა.

ამ დროს ახალციხეში ექვსი მღვდელი ყოფილა. ხუთის გვარი არ ვიცით და სახელად კი რქმევიათ: ივანე, გიორგი, ანტონი, პეტრე და სტეფანე. ეს უკანასკნელი ახლად ნაკურთხი დაბრუნებულა რომიდან. თუმცა ხნიერი. მაგრამ ერთგული, პატიოსანი, ერის კარგად მომვლელი და კაფუცინების მომხრე მღვდელი ყოფილა. მას ჰგვანებია ეგრეთვე ქვემო საყდრის წინამძღვარი პეტრე მღვდელი. ზემოდ ხსენებული ივანე მღვდელი, რომელიც ზემო საყდრის წინამძღვარი ყოფილა, მტრობდა ეგრეთვე იმ ორ პატიოსან მღვდელს პეტრესა და სტეფანესა. ხალხს თურმე შეჩვენების მუქარით უკრძალავდა იმ მღვდელთან და პატრების

– 420 –

ეკკლესიაში მისვლას. მასთანვე თავის მოვალეობასაც სრულებით ყურადღებას არ აქცევდა, იმ ზომამდე, რომ კაფუცინებს არ მოესწროთ ბოლო წამს, გაუნდობელნი და უზიარებელნი გარდაიცვლებოდენ მღვდელი ანტონი, ივანე, გიორგი, ოსტატი დავითო და ხოჯოანათ დანიელას მეუღლე მარიამი.

ისე ჰგავს, ზოგიერთ ახალციხის მღვდლებს სომხურ ტიბიკონთან შეუთვისებიათ მტრობა, რომელიც სომხებს მუდამ ჰქონდათ ლათინის მოძღვრების მიმართ. ეს არც უნდა იყოს გასაკვირველი, რადგან ახალციხის მღვდლებს ხშირად დაახლოვება ჰქონდათ სომხის ტომის მღვდლებთან, რომელნიც მღვდლების სიცოტავის გამო, ხშირად ახალციხეს მოდიოდენ და მათ თანამდებობას ასრულებდენ. საბუთი ბევრია. მაგალითად: 2 ივნისს 1742 წ. ოთხს მღვდელს ახალციხიდან მოუწერიათ თავიანთი ამბავი პასუხად ზემოდ დასახელებულის არზუმის მინას ვართაპეტისათვის; წერილს ხელს აწერენ: ტრაპიზონელი მღვდელი პავლე ვართაპეტი, ახალციხის ეკკლესიების უფროსები მღვდელი ივანე დიდი და მღვდელი პეტრე ბასილის შვილი და მღვდელი სარქისი. აქიდგან ცხადათ სჩანს, რომ პირველი და მეოთხე მღვდელი ტომითაც სომხები ყოფილან. ეგრეთვე იმათზე უწინ ახალციხეში უფროსად მოსულა კოსტანტინეპოლიდან ერთი სომხის მღვდელი, ივანე მეხითარი. აი ამითი აიხსნება ახალციხის მღვდლების ხშირი მტრობა ლათინის მოძღვრების მიმართ.

სამცხეში რომ კაფუცინების მისვლამდე კათოლიკეები ბლომად ყოფილან, ამას პროპაგანდის ეს წერილი გვიჩვენებს:

„საქართველოში ბატონ მღვდელ იოსაფატს შავშელს, 3 იანვარს 1733 წ. – წმიდა კრებამ მიიღო თქვენი გავლილი წლის 15 მარტის წერილი, რომლითაც სცნო დიდის გულშემატკივრობით ყოველი შეწუხება, რომელშიაც იმყოფებიან მანდაური კათოლიკეები. კაი ხანია მანდეთკენ გამოგზავნილ იქმნენ კაფუცინების ახალი მისიონერები და იმედია ეგენი შეეწიონ მაგ კათოლიკებს. რაც კი შეეხება წმიდა კათოლიკე სარწმუნოების შესრულებას, კარგად მოქცეულხართ, რომ კოსტანტინეპოლში მინას მღვდლის შეუსაბამო თხოვნას არ დათანხმებხართ და უფრო კარგად მოქცეულხართ, რომ ეგ არ გაგიმხელიათ მაგ პროვინ-

ციის სხვა კათოლიკე მღვდლებისათვის. ხოლო როდესაც, რომლისამე საქმის გამო, საჭირო გაგიხდებათ მიმართვა კოსტანტინეპოლის საპატრიარქო ვიკარია არქიეპისკოპოსთან, პირდაპირ მას მისწერეთ, სხვებს არ მიმართოთ. თქვენს ყოველს საფუძვლიან თხოვნას დააკმაყოფილებს. ჯერ ამის მეტი არაფერი მაქვს თქვენთან მოსახსენებელი. ვსთხოვ ღმერთს თქვენთვის ყოველ სიკეთეს“. (1).

– 421 –

ამ შავშელის მღვდელის სხვა ცნობები არა გვაქვს და არცა გვაქვს ის წერილი, რომელიც გაუგზავნია რომს.

რომში 1746 წ. 23 ივლისს, მღვდლად ეკურთხა სომხურ ტიბიკონზე ახალციხელი ივანეს შვილი სტეფანე ვარამანთი და იმავე წელს 15 სექტემბერს დაბრუნდა ახალციხეს. რაკი პროპაგანდის კოლეგიის სიაში არ არის მოხსენებული, ამიტომ არ ვუწყით, რომში სასწავლელად როდის წასულა.

იმავე 1746 წელს ახალციხიდან წასულა ერთი მცირე დიაკონი როსტომი 60 წლისა რომში მღვდლად საკურთხებლად. როსტომი უწინ ოქრომჭედელი ყიფილა. როდესაც დაქვრივებულა, სასულიერო საქმეს შესდგომია. პატრი ლეონ ბოველი თავის 1746 წ. წარდგენილ მოხსენებაში კარგად აქებს მას.

1747 წ. ახალციხიდან წავიდა რომის კოლეგიაში სასწავლელად ივანეს და სოსანას შვილი პავლე ასლანოვი, რომელიც შვილის შვილი იყო ზემოდ დასახელებულის ივანე მღვდლისა. რადგან იმ დროს, კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსის მეცადინეობით, დამყარდა მშვიდობა ახალციხის მღვდლებსა და პატრებს შუა, უმფროსმა პატრმა პროპაგანდასთან გაატანა პავლეს თავის გასაცნობელი წიგნი. ეგრეთვე მისი მიღება სთხოვა თვით კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსსაც. პავლესი პროპაგანდის კოლეგიის სიაში მოხსენებულია ესრედ: „საქართველოდგან მოსულმა სომხის ტიბიკონის მქონე 15 წლის ქართველმა პავლემ ლეონიმ (ასლოვმა) ფიცი მისცა 21 ნოემბერს 1749 წ“. (1).

თავის თავს აწყვერის ქართველთ ეპარქიის მრევლის წევრად სთვლის. ქვემოთ უფრო ვრცლად გვექნება ლაპარაკი.

კოსტანტინეპოლის ლათინის ეპისკოპოსი ფრანჩისკე იერონიმე, 18 აგვისტოს 1748 წ. აღმოსავლეთის კათოლიკეების შესახებ ერთ მოხსენებას უგზავნის რომში და სამცხის კათოლიკეების რიცხვის შესახებ ამ ცნობებს აძლევს: ახალციხის კათოლიკეები 10,000 არიან, ივლიტას 500; ახალციხის გარეშე სოფლებში, უდეს, არალს და ვალეს, 600; ახალქალაქსა 1,000; შავშეთსა, 1,000 და ორი მღვდელი; სათლელსა, 500 და ერთი მღვდელი არტაან უჯისა, 100; ართვინისა 2,000 და ორი მღვდელი.

წინა თავში უკვე მოვიხსენიეთ ტფილისელი ივანე ჯიგანანთი, რომელიც რომში სომხურ ტიბიკონზე ეკურთხა მღვდლად და წამოვიდა საქართველოში 1741 წ. იმან მაშინვე ვერ შეიძლო საქართველოში შემოსვლა ოსმალეთისა და სპარსეთის ომის გამო და ეგრეთვე კოსტანტინეპოლში კათოლიკეების წინააღმდეგ სომეხთა მიერ დევნულების გამო. ამიტომ განკარგულება მიიღო, შეჩერებულიყო გზაში. რაისგამო დარჩა

– 422 –

სმირნის ვენეციის კონსულთან ვიდრე 1749 წ. იქ, როგორც ერთი მისი წერილიდან სჩანს, ტყვედ მიყვანილ ქართველებს ასწავლიდა სარწმუნოებას, ამზადებდა ქადაგებანსა და სთარგმნიდა წიგნებს. რადგან ახალციხეში ძრიელ საჭირო იყო ერთი კარგი გასწავლული მღვდელი, კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსმა დანიშნა იგი თავის ვიკარიად; პროპაგანდამაც დაამტკიცა არჩევა. ამიტომ პროპაგანდამ 25 იანვარს 1749 წ. მისწერა, რათა წამოსულიყო საქართველოში ახალ თანამდებობის ჩასაბარებლად და დაეცვა მშვიდობიანობა და წესიერება. იგი მაშინათვე დაადგა გზასა, მაგრამ ზედ მიწევნით არ ვიცით, თუ რომელ თვეში მოვიდა ახალციხეს.

მანამ ის მოვიდოდა, ახალციხეში უფროსად და ვიკარად დანიშნული იყო პატრი ნიკოლა ჯირჯენტელი, მაგრამ არა კოსტანტინეპოლში მყოფი ლათინის ეპისკოპოსისგან, არამედ ისპაჰანის ლათინის ეპისკოპოსისგან. რადგან საქართველოს კათოლიკეები იმის ბრძანებას ემორჩილებოდნენ, ახალციხეც თავის ეპარქიად მიაჩნდა. ის ეპისკოპოსი, როდესაც საქართველოში მოვიდა, ახალციხის მღვდლებს მისწერა ეს წერილი: „ფეხშიშველა კარმელიტანების წესისა ფილიპე მარიამი წმიდა აგვისტინესი, საღვთო მადლითა და სამოციქულო საყდრის წყალობით ისპაჰანის ეპისკოპოსი და სრულიად საქართველოს უფროსი.

ფგაუწყებთ მღვდელს ივანეს და ახალციხის ეკკლესიის სხვა ყველა

„გაუწყებთ მღვდელს ივანეს და ახალციხის ეკკლესიის სხვა ყველა მღვდლებს, ვითარცა უკვე გაცნობეთ 1738 წ., რომ ჩვენ უღირსს მოგვინდო ისპაჰანის ეპისკოპოსობა, მასთანვე უფლება ვმართოთ მთელი საქართველო თანახმად წმინდა პროპაგანდის კრებისა, 8 ნოემბერს 1732 წ. დადგენილებისა. ამისგამო წრეულ მოვედით ტფილისსა და გორში. გვინდოდა თქვენს სანახავადაც მოვსულვიყავით ახალციხეში, რომელიც საქართველოს ნამდვილი უმთავრესი ადგილია, მაგრამ ქვეყნის იგოდენი არეულობის გამო ვერ შევიძელით ჩვენი სურვილის შესრულება. ამიტომ ქრისტეს მიერ საყვარელი ჩვენი ძმა პატრი ნიკოლა ჯირჯენტელი, წმიდა ფანჩისკეს წესის კაფუცინი, დავადგინეთ ჩვენს ვიკარად, მთელს საქართველოს სამფლობელოში, ტფილისსა, გორსა, ახალციხესა, შავშეთსა, ართვინსა და მათ გარეშე ადგილებში, და მივეცით სრული უფლება, ვითარცა შეჰფერის ასეთს სამსახურს. გვედრებით დაემორჩილოთ ისე, როგორც მე. რადგან ჩვენდა დიდ სამწუხაროდ ვიცანით, რომ ზოგიერთის მღვდლების უზრუნველობით, მანდ მიცვლილან ქრისტიანები გაუნდობელნი და უზიარებელნი, რაიც უდიდესს ცოდვას შეადგენს ღვთის წინაშე; ეკკლესიაში თავის დროზე ჟამ-კანონის მხურვალედ შესრულებაც მოსპობილა და საუბედუროდ, თქვენში აღარ არსებობს ის ერთობა, რომელიც უნდა იყოს ღვთის მსახურთა შორის.

ამიტომ იმავე ღვთის სიყვარულისა და მისი საშინელის სამსჯავროს გულისთვის გთხოვ, ამას იქით იფხიზლოთ ღვთის და წმიდა ეკკლესიის სამსახურის შესრულებისათვის. თუ თქვენს შორის ვინმე ჩვენი მამობრივი რჩევა-დარიგება ყურადუღებელი დასტოვა (რაც ღმერთმა ნუ ინებოს), მაშინ დავსჯით თავის ბრალის დაგვარ და ვიტყვით პავლე მოციქულთან ერთად კორინთელების მიმართ გაგზავნილ ეპისტოლეს

სიტყვებს: „ეს ვყავი რადგან თქვენ ძალა დამატანეთ“. დიდად ვნატ-
რობ, ღვთის მსახურება წესიერად შესრულდეს, ამიტომ ამ წიგნის მა-
ლით ახალციხის ეკკლესიების უფროს მღვდლად გნიშნავთ თქვენ ივანე
მინასას შვილს და იმედი მაქვს თქვენის სიბრძნისა, ამ ეკკლესიების სვე-
ბედი ღვთის სიტყვის თანახმად განაგოთ. უკეთუ რაიმე დაგჭირდესთ
საჩქაროდ ან ჩვენ გვაცნობეთ, ან ხსენებულს ჩვენს ვიკარიას, რათა მა-
შინვე მივეშველოთ. თუ ქრისტეს მიერ საყვარელს ბატონ იეთარანთ
სიმონას სურს პროკურატორად ყოფნა, იყოს; ხოლო თუ არ მიიღებს,
მაშინ მიიღოს ეგ მოვალეობა ბატონმა ქარჩხონანთ გრიგოლმა. აწ შე-
გეწიოსთ ღმერთი და წარგიმართოსთ ყოველი თქვენი საქმე მის ყოვ-
ლად წმიდა სახელის სადიდებლად და ვსთხოვთ, აღგავსოსთ თავისი ყოვ-
ლად წმიდა კურთხევით. უფლისამებრ მოგესალმები. ტფილისი 1745,
აგვისტოს 26“. (1).

ამ წერილმა ბევრი უსიამოვნება და წინააღმდეგობა გამოიწვია.
ახალციხის მღვდლებმა არა სცნეს პატრი ნიკოლა თავიანთის ეპისკოპო-
სის წარმომადგენელად. ეს გარემოება მაშინვე აცნობეს კოსტანტინე-
პოლის ეპისკოპოსსა. რომშიაც გაიმართა მიწერ-მოწერა და გამოძიება
ამ საგნის შესახებ. კაფუციანები იმ აზრისა იყვნენ, რომ ახალციხე, სა-
ქართველოს სხვა პროვინციებით, ისპაჰანში მყოფის ეპისკოპოსის უფ-
ლებაში უნდა იყოსო. ხოლო ახალციხის მღვდლები კი კოსტანტინე-
პოლზედ დამოკიდებულებას რჩეულობდენ. გამოძიების შემდგომ, პრო-
პაგანდამ რა სცნო კოსტანტინეპოლში მყოფი ლათინის ეპისკოპოსი დი-
დის ხნიდგან განაგებდა ახალციხის საქმეებს, თუ წერილებით და ვიკა-
რიების დანიშვნით, ეგრეთვე რადგან უწინვე პაპს დაედგინა, რომ იმ
ეპისკოპოსს დაქვემდებარებოდა ოსმალეთისგან შეძენილი ყველა ახალი
ადგილებიც, ამიტომ ახალციხის ეპისკოპოსობა მიაკუთვნეს ისევ კოსტან-
ტინეპოლის ეპისკოპოსს. ხოლო ისპაჰანში მყოფი ეპისკოპოსის ბძანების
ქვეშ დარჩა საქართველოს დანარჩენი ადგილები. ამ გარემოებამ გამოი-
წვია და ააჩქარა ზემოდ ხსენებულ მღვდელ ივანე ჯიგანთის ვიკარიად
დანიშვნა ახალციხეში.

გარნა ამ ახალმა ვიკარიამ არ შეასრულა არაფერი, რასაც ავალეუბ-
და მისი ახალი თანამდებობა. რა მივიდა, პირველ ხანად კარგად შეუდ-

– 424 –

გა ყოველ სამსახურის ასრულებას, მაგრამ ბოლომდინ ისე ვერ გაატანა,
მალე უკლო გულმოდგინებას. მას მიჰბაძეს დანარჩენ მღვდლებშიც, რის-
გამო მალე გამრავლდა ერში უწესოება და სარწმუნოების მხრივაც დი-
დი უმეცრება დაეტყო ყველას. გარდა ამისა, ჟამის დროს ეს ვიკა-
რია გაიქცა ახალციხიდან; სხვა მღვდლებმაც მას მიჰბაძეს, ისე რომ გა-
ჭირვებულ დროს ეგოდენა ერი დარჩა უმწყემსოდ, რისგამო ქალაქსა
და სოფელებში ბევრი იხოცებოდა საიდუმლების მიუღებლად. იმ დროს
მარტო ხიზაბავრას 30 სულზე მეტი მიიღვალა აღსარება-უთქმევინებელი.

ამ გაჭირვებულ მდგომარეობას მოუხსრო ზემოდ დასახელებულმა,
ახლად ნაკურთხმა პავლე ასლანოვმა, რომელიც რომიდგან 1755 წ.
მოვიდა. დიდის გულ მოდგინებით შეუდგა ერის მოვლას; ყველას აღ-
მოუჩინა შემწეობა, ჟამის დროს თავისი თავი არ დაზოგა და ავადმყო-
ფებს ყური უგდო. თუმცა თავ განწირულის და ერთგულის სამსახურით
მალე ერის სიყვარული დაიმსახურა, მაგრამ მღვდლების გული კი ვერ

მოიგო. უფროსმა მღვდელმა ივანემ მადლობის ნაცვლად, შური და მტრობა დაუწყო. ამ ნაირად იმ უწინდელ ურიგობას მიემატა ეს ახალი შფოთიც, რომელიც არა ნაკლებ მავნებელი შეიქმნა ახალციხის ერისათვის. ასეთი სამწუხარო გარემოება პავლე მღვდელმა მალე აცნობა პროპაგანდას ვრცელის წერილით ესე:

„ყოვლად უმაღლესო ბატონებო, დიდათ ვნატრობ, თქვენმა უმაღლესობამ კარგად სცნოს ყოველი გარემოება იმისი, ვინც თქვენი უმაღლესი მონა და შვილია, ესე იგი, საქართველოს ახალციხელი მღვდლის პავლე ასლანოვისა. თქვენის პატიოსანის ბძანებით ამ წლის 17 თებერვალს წამოვედი რომიდგან და მოვედი ჩემის სამშობლოში 16 ოქტომბერს. რამდენისამე დღის შემდგომ დავიწყე ყოველი საგნის აღსრულება, რასაც კი სასარგებლოდ ვსცნობდი სულთა ცხოვნებისათვის. მალეც მოვიგე ერის სიყვარული, მაგრამ მღვდლებისა კი ვერა. იმიტომ კი არა, არ მსურებოდეს, არამედ იმათ არ ინდომეს. მითხრეს, ვითომც წმიდა კრებისაგან დათხოვნილი ყოფილვიყო ჩემის ცუდის საქმეების გამო და ეს შენი დოქტორობის მოწმობაც ყალბიაო. ამ უსიამოვნების უმთავრესი მიზეზი შეიქმნა ის მღვდელი, რომელთანაც რომიდგან ერთად წამოვედი თქვენის ბრძანებით. შემდგომ მოველაპარაკე ბატონ-მღვდელს ივანე ჯიგანანთს, რომელიც აგრეთვე მანდაური მოწაფეა; ვსთხოვე, ენება და წაეკითხა კოლეგიის მოცემული ჩემი წამოსვლის მოწმობა და კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსის ბიაჯო დე პავლის მოწმობაც. ამაზე ბევრი ვეხვეწე და სხვებსაც ვათხოვინე, მაგრამ, მაინც კი არ წაიკითხა. ამისგამო კაფუცინ პატრებს და განსაკუთრებით უფროს პატრს ვსთხოვე, წაეკითხა და ერისათვისაც ამის შესახებ რამე ეთქვა,

– 425 –

რათა ერს, თუ ცუდი რამ აზრი ჰქონდა, გამოეცვალა და უმეცარი პირების ნათქვამისათვის ყური არ ეთხოვებინა. მართლაც იმ უფროსმა პატრმა პატივი მცა და ყოველ ნაირად ეცადა, რათა დამემსახურებინა პატივი და კარგი სახელი, რომელიც საჭიროა სამოციქულო მისიონერისათვის. ღვთის წყალობით ერი მაშინვე დარწმუნდა ამაზედ, ხოლო მღვდლები კი არა. ამის წინააღმდეგ მეფურობით სთქვეს და დღესაც ამბობენ, რომ ვითომც ჩემი დოქტორობის მოწმობა ყალბი იყვეს, როგორც უწყიან პატრებმა და ერმა, მე უპასუხე, თუ არა გჯერათ მისწერეთ წმიდა კრებას და იმის პასუხის შემდეგ გამოცხადდება ანუ ვინ არის მატყუარა და ვინ სცრუობს მეთქი. ეგრეთვე გაუწყებ თქვენს უმაღლესობას, რომ ტფილელი ჯიგანანთ მღვდელი ივანეს არ უნდა ჩემი ახალციხეში დარჩენა, არამედ უნდა, რომ დავბრუნდე საიდანაც მოვედი. ეს მითხრა რვა მღვდლის წინაშე. მეც უპასუხე: პროპაგანდის მოწაფე ვარ, ამიტომ ვალდებული ვარ, სიკვდილამდე ჩემს სამშობლოში ვიყო და ვიშრომო სულთა ცხოვნებისათვის მეთქი; მაშ მძაო, თუ გინდათ ჩემი წასვლა, სიამოვნებით წავალ მეთქი. ამაზე მითხრა, „მმას“ ნუ მეძახიო. მეც შევეპირდი ასე აღარ დავუძახო. ბოლოს ხელზე ვაკოცე და გამოვემშვიდობე. გარდა ამისა, აქ, ახალციხეში, ჟამი მძვინვარებდა; ხსენებული ჯიგანანთი შიშით გაიქცა, მის შემდგომ სხვა მღვდლებიც გაიქცნენ. ორ გზის უთხარი არ გაქცეულიყო, რადგან ჩვენ ცალკე ფიცით დავალეებული ვიყავით, რათა, მეტადრე ამისთანა გაჭირვებაში გვეშრომა სულთა ცხოვნებისათვის, გარნა პასუხი არ მომცა. იმ დროს ერთი გა-

დაიცვალა, მან კი მიცვალებული საეკლესიო წესით არ დაასაფლავა და ბოლოს მაჰმადიანებმა დაასაფლავეს. ეს არაფრად ჩააგდო, მრევლს ეუბნება, რომ ეკლესიებში აიღონ ფიჩვები და დუქნებში აღარ იარონ, რათა ჟამი არ შეეყაროსთ. ერი კი მის ესეთ ლაპარაკისათვის დრტვი-ნავს. ეკლესიის ხელსაწმედები, როგორც ნახშირი, ისე ჭუჭყიანები იყო; პირველად მე გავარეცხინე. ღვდლები ხარბნი არიან და საშინლად ღვი-ნის სმა უყვარსთ. როდესაც ვინმე გარდაიცვლება, ღამე ასაფლავებენ; ასეთი რამ ჯერ არ გაგონილა ახალციხეში. ეკლესია სამიკიტნოს და-მსგავსებია და თითქმის უარესიც გამხდარა. ხმის ამომღები კი არავინ არის. ერთი სიტემით სარწმუნოება და ქრისტიანობა აღმოფხვრილა ახალციხეში. ბევრი უარ ჰყოფენ სარწმუნოებას, ამიტომ ვალად ვსცანი მეუწყებინა თქვენთვის. ამ ყოველსავე მოვანდობ თქვენს სიბრძნესა. გარდა ამისა ჩემი დოქტორობის მოწმობა წავაკითხე, რათა ჩემი ცილის-მწამებლები შერცხვენ და ცილის წამება მოიშალონ და ეგოდენი ცო-დვები აღარ მოიკიდონ, რასაც ყოველ დღევ ცხადად მოქმედობენ. ეს რა შეიტყო ჩემმა თანამოწაფემ, ბატონმა ჯიგანანთმა, განრისხდა, შეჰ-

– 426 –

კრიბა ყველა მღვდლები, მეც დამიბარა და ყველას წინაშე დამიწყო ყვირილი ისე, რომ ყველა იქ მყოფთაც დამიწყეს ყვედრება. ამ ნაირად მათ წინაშე დამაკარგვინა ის კაი სახელი, რომელიც აქამომდე მქონდა. მეც ეს ვუპასუხე: ბატონო რად ჯავრობთ, ორ გზის გთხოვე, რომ წა-გეკითხათ ჩემი მოწმობა, მაგრამ თქვენ არ ინებეთ და არც რამეთ ჩას-თვალეთ; შემდგომ სხვებს წავაკითხე, რათა ჭეშმარიტება გამოცხადებუ-ლიყო, ამიტომ საბუთი არა გაქვსთ გამიწყრეთ; რატომ არ გინდათ, რომ პროპაგანდის მოწაფემ, შურით დაკარგული სახელი და პატივი ხელახლავ მოიპოვონ, როდესაც შეუძლია მეთქი? არაფერი პასუხი მომ-ცა. კვალად ვუთხარი ეს: მუდამ თქვენის ბრძანების ქვეშა ვარ. მიბრძა-ნეთ რამე და, უკეთუ არ დაგემორჩილო, მაშინ გექმნებათ საბუთი, გამი-წყრეთ; ახლა კი არა გაქვსთ მიზეზი ჩემზედ ეგრე უსამართლოდ გა-წყრომისა მეთქი. პასუხი აღარ მომცა, ეს ყველამ იცის: პატრებმა, მღვდლებმა და ერის კაცებმაც. კაფუცინებმა კოსტანტინეპოლში კიდე-ვაც მისწერეს ბიაჯო ეპისკოპოსს, რათა მალე ყურადღება მოექცია ასეთი უსამართლობისათვის, მოესპო დაბრკოლება და მოეხედნა სამწყსოსათვის.

„დასასრულ მზად ვარ ჩემი სისხლიც კი დავღვარო აღსასრულებ-ლად იმ კეთილის საქმისა, რომელსაც საჭიროდ შევრაცხავ სულთა ცხოვნებისათვის. ამის მოვალე ვარ ფიცითაც, რომელიც ვყავი მაგ კო-ლეგიაში. ამიტომ ვევედრები თქვენს უმაღლესობას, რათა ჯერ იჩინოთ და დამიხსნათ ესეთი დაბრკოლებისაგან და კეთილ ინებოთ და აცნო-ბოთ ამ ერსა, რომ თქვენი მოწაფე და შვილი ვარ, და ჩემი დოსტაქ-რობის მოწმობა ყალბი კი არა, ნამდვილია და ის ნამდვილი ვუჩვენე ხალხსა და არა სხვა რამ მოჩვენებული. ერს არც კი ვუჩვენებდი, უკე-თუ იმ დროს იძულებული არ ვყოფილვითყავი. ამიტომ სიმდაბლით და დიდის კდემით ვემთხვევი თქვენს მარჯვენას და ბისონს და ვითხოვ უფ-ლისაგან თქვენს ყველანაირს ბედნიერებას. მარადის თქვენი ყოვლად მდაბალი შვილი და მონა, მღვდელი პავლე ასლანოვი, პროპაგანდის მოწაფე“. (1).

პროპაგანდამაც პასუხად სანუგეშო წერილი მისწერა 1756 წ. 21

ავვისტოს.

ხსენებულმა ჯიგანანთ მღვდელმა თავის უწესოება მაინც არ მოიშალა. რისგამო ბევრი საჩივარი მისწერა კოსტანტინეპოლში ეპისკოპოსს, რომელმაც რა სცნო ყველაფერი, თავის ვიკარიობა ჩამოართვა იმ მღვდელს და დროებითად მის ადგილას დანიშნა კაფუციონების უფროსი ლეონარდო, ეგრეთვე ერთი მღვდელი განგებ გაგზავნა ახალციხეში ყველაფრის გამოსაძიებლად. ამ ამბავს თვით ეპისკოპოსი აუწყებს პროპაგანდას 19 ივნისს 1757 წ.

– 427 –

ახალციხეში ესეთი უწესოება იმიტომ გაძლიერდა, რომ კაფუციონებს აქაურ მღვდლებზე აღარავითარი ძალა და გავლენა ჰქონდათ, თუმცა იქ ერს უვლიდენ. პატრი ლეონარდომ ყოველი საშუალება იხმარა იქაურის ურიგობის მოსასპობლად და მშვიდობის დასამყარებლად და საკმაოდ დაადგინა წესიერება.

მღვდლების ურიგო ყოფა-ქცევამ მეტად ავნო კათოლიკობის წარმატებას, მაგრამ ისე კი არ მოსპო, როგორც ზემოდ მოყვანილ წერილში ამბობს მღვდელი პავლე; არამედ კვალად ბლომად იყვნენ კათოლიკები თუ ახალციხეში და თუ მის გარეშე. ამას გვიჩვენებს პროპაგანდის ერთი მოხსენება 1757 წ. სამცხის კათოლიკების შესახებ: „ახალციხის კათოლიკებია ექვსი ათასი; ახალციხეზე დამოკიდებულ სოფელ ახალქალაქში იყო 200 კათოლიკე და ერთი მღვდელი; ახალციხიდან სამი საათის სავალზე ვალეში 150 კათოლიკე და ერთი მღვდელია; ნახევარი საათის სავალზე ივლიტას 700 კათოლიკე და ერთი მღვდელია; არალს 100 კათოლიკე და ერთი მღვდელია; უდეს 300 კათოლიკე და ორი მღვდელია და 700 კათოლიკეც არის სხვა გარეშე სოფლებში, რომლებსაც სულიერ სამსახურს უსრულებენ ზემოდ ხსენებული უდისა, ივლიტისა და ახალციხის მღვდლები. ახალციხეზე დამოკიდებულ შავშეთის სანჯაყში არის 1000 კათოლიკე და ორი მღვდელი; პატარა ქალაქ სასათელში 500 კათოლიკე და ერთი მღვდელია; არტანუჯში 100 კათოლიკეა, მაგრამ ფარულად; იმათ საიდუმლოებს უსრულებს აქ დასახლებული სასათელის მღვდელი. ართვინის ქალაქში, რომელიც საკმაოდ დასახლებულია და გაშენებული ნახევრად გორაზე და ნახევრად ვაკეზე, ორიათასი კათოლიკეა და ორი მღვდელი“. (1).

ზემოდ ხსენებული მღვდელი პავლე ასლანოვი 1760 წ. ახალციხიდან კოსტანტინეპოლს გაიქცა, რადან მისის მშობლებს მოვალე თათრები ძრიელ აწუხებდენ და მოკვლასაც უპირებდენ. ვგონებთ 1761 წელს, ლიბანის მთას კათოლიკე სომხების კათალიკოსმა ეპისკოპოსად აკურთხა პროპაგანდის დაუკითხავად და მის ნება დაურთველად. ამნაირი უკანონო მოქცევაზე რომმა სასჯელად, შეჩვენების ქვეშ, სამარადისოდ აუკრძალა იმ ასლანოვს საეპისკოპოსო მღვდელთმსახურების ასრულება, ეგრეთვე აუკრძალა ეპისკოპოსის სახელიც ეტარებინა და ახალციხეში მიბრუნება.

როგორც წინა თავში მოვიხსენიეთ, იმ დროებში კავკასიის მთიელთა გასაკათოლიკებლად რომმა გამოგზავნა მისიონერები. ასლანოვსაც ნება მისცა, ახალ მისიონერებს წამოჰყოლოდა და მათთვის გზათა კვალი ესწავლებინა. რადგან კავკასიის გზებში იმ მისიონის უფროსი მოკვდა და სხვები უკან დაბრუნდენ, პავლე ასლანოვიც, რომის თანახმო-

ბით, მოზრუნდა ახალციხეს და შეუდგა უწინდელივით ერის მოვლას როგორც მარტივი მღვდელი და არა როგორც ეპისკოპოსი.

რომში სწავლა დაასრულეს ახალციხელმა ფირალანთ ანტონამ და ტფილელმა ქართველმა შაროვანთ ფრანჩისკემ და 1763 წ., აგვისტოს თვეში, კოსტანტინეპოლში ეკურთხნენ მღვდლად სომხურ ტიბიკონზედ. იმათ იქ ყოფნაში ახალციხიდან მოვიდა ორი ახალგაზდა ქართველი რომის კოლეგიაში წასასვლელად. ერთი ყოფილა მაქანდრიანთ გრიგოლი. კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსი ჯერ იმას ჰგზავნის რომს და სწერს: „...თქვენს ყოვლად უმაღლესობას ვაუწყებ, რომ გავლილის თვის 24-ს, მაგ ბრწყინვალე ქალაქში გამოვგზავნე ერთი ახალგაზდა ქართველი გრიგოლ მაქანდრიანთი ურბანოს კოლეგიაში შესაბარებლად. ხსენებული ყმაწვილი იქაური საუკეთესო ოჯახის შვილია, ეგრეთვე ძრიელ ნიჭიერი, კარგის ზნეობისა და ჯანმრთელია; უფრო სასიამოვნო ის არის, რომ სულ თავისი ხარჯით მგზავრობს; მეც ამ პირობით გამოვგზავნე. იმედი მაქვს, თქვენს უმაღლესობას ესეთი მომჭირნეობა საწყენად არ დაურჩეს. ხოლო მეორე ახალგაზდა, რომელიც მოვიდა ძრიელ ღარიბია, მაგრამ ძრიელ ნიჭიერია. იმედი მაქვს, ისიც მომავალ თვეში გამოვგზავნო, გარნა წმიდა კრების ხარჯით იქნება; ვეცდები კი რაც შეიკლება, ცოტა დაიხარჯოს. აწ მდაბლად თავს დავუკრავ თქვენს უმაღლესობას და ვემთხვევი თქვენს კურთხეულ ბისონს. – თქვენის უმაღლესობის ფრიად მდაბალი მონა, ბიაჯო პავლო არქიეპისკოპოსი, სამოციქულო ვიკარია კოსტანტინეპოლისა. 20 აგვისტოს, 1763, კოსტანტინეპოლის პერას“. (1).

მეორე ახალგაზდას რა სახელი ჰქონია, არა სჩანს. იმ ორი ქართველის შესახებ ფირალანთ ანტონაც სწერს იმავე დროს რომსა, მაგრამ არც ის იხსენიებს მეორე ქართველის სახელს. გარნა იმ წერილზე უწინ მღვდელ ფირალანთ ანტონას გრიგოლ მაქანდრიანთზე რომს მიუწერია წიგნი:

„თქვენო ყოვლად უსამღვდელოესობამ.

„ჩემი წერილის მომტანი ახალგაზდა გრიგოლ მაქანდრიანთი პატიოსანის კოლეგიის მოწაფედ დიდის ხნიდგან იყო არჩეული თუ ეპისკოპოსის პავლე ასლანოვის და თუ პატრი კაფუციანებისგან, მაგრამ აქამდე შეუძლებელი შეიქმნა, თავის მშობლებს განშორებოდა. ახლა, საბედნიეროდ, აქ მოვიდა თავის ძმასთან ერთად იმ აზრით, რომ წავიდეს წმიდა ლაზარეს მონასტერში *) გარნა მისი ძმა და ესეც დავიყოლიე მანდ წამოსასვლელად, მაშინვე წარვუდგინე ეპისკოპოსს, საპატრიარქო

---

*) მეხითარისტებთან ვენეციაში.

ვიკარიას და ვსთხოვე მისი რომში გაგზავნა. თავდაპირველად მითხრა ძნელიაო, ჯერ საჭიროა რომში მივსწეროთო, იქიდგან ნება ავიღოთ და ისე გავგზავნოთო. კვალად ვთხოვე, პირველ შემთხვევაშივე გამოვგზავნა, რადგან რომიდან ჩემის წამოსვლის დროს თქვენმა ღირსებამ მითხრა, რომ წმიდა კრება სიამოვნებით მიიღებდა საქართველოს ხუთ

მოწაფეს, ესე იგი ორ ახალციხელს, ორ ტფილელს და ერთს ართვინელს. მე და ვიკარია ეპისკოპოსი მოვუცდიდით რომიდან ნების მიღებას. მაგრამ შეგვემინდა, ეს ახალგაზდა ვენეციაში არ წასულიყო და ან არ ემსხვერპლებია ჟამს, რომელიც იქ მძვინვარებდა. იმედია, ეს ყმაწვილი კარგი გამოდგეს, რადგან ძრიელ დიდი ნიჭი აქვს; მეტად მიზიდულია სწავლასა და სარწმუნოებაზე, მხიარულია, ჯანმრთელი და ახალციხის საუკეთესო ოჯახის შვილია და ეგრეთვე ჩემი ბიძაშვილი. ამ მიზეზის გამო იმედი მაქვს, თქვენმა უმაღლესობამ არ გაგვამტყუნოს არამედ მიიღოს და შეიწყნაროს თავისი ჩვეულებრივის სახიერებით და გულკეთილობით. შემდეგში სხვა წერილით გაცნობებთ ჩვენს წასვლისა და კურთხევის შესახებ. აწ დავშთები ღრმა პატივისცემით თქვენი უმდაბლესი და უმორჩილესი მონა ანტონ ფირალანტი, პროპაგანდის მოწაფე. 26 ივლის, 1763 წ. კოსტანტინეპოლი“. (1).

აქ დაპირებული წერილი მისწერა 24 აგვისტოს და აუწყა თავისი მღვდლად კურთხევა და მეორე ახალგაზდა ქართველის მოსვლა. ეს და ზემოდ ხსენებული ტფილელი ფრანჩისკე, რა ეკურთხებოდენ, რომის განკარგულებით უნდა წაჰყოლოდენ წმიდა ივანე ნათლისმცემლის მონაზონებს კავკასიის მთების მისიონისათვის, გარნა არ ვიცით, რა მიზეზით, თან აღარ წაიყვანეს. ამიტომ 1763 წ. ორნივე წავიდენ ახალციხეში და შეუდგნენ ერის მოვლას. ამ დროებში მღვდლის ფირალანტი ანტონის მოქმედების ბევრი არა ვიცით რა. ხოლო ტფილელის მღვდლის ფრანჩისკე შაროანთის შესახებ მოგვეპოება ერთი მისივე ვრცელი წერილი, რომელშიც დაწვრილებით აღწერს თავის მოქმედებას და თავგადასავალს. რადგან საკმაოდ საინტერესოა მისი რომში მიწერილი წიგნი, ტექსტითვე მთლად მოგვყავს.

„თქვენო უმაღლესობავ ყოვლად პატივდებულო ბატონო. თქვენი უმაღლესობა ჩემის 1764 წ. მარტის წერილიდან სცნობდა, რომ ნათლის მცემლის წესის მონაზონებმა მე დამტოვეს და თავიანთთან აღარ წამიყვანეს. ერთ თვეს დავდექი პატრი კაფუცინებთან ახალციხეს. შემდგომ პატრი ვიკარიამ მოსავლელად მომანდო სამი სოფელი. ერთში სცხოვრობს 27 კომლი. ხოლო დანარჩენებში შვიდ-შვიდი კომლი. იმ ადგილებში შვიდი წლის წინეთ იყვნენ ორი მწვალებლობიდან მოქცეული უმეცარი მღვდელი. იმ სოფლების მრევლი ისე უმეცარი იყო,

– 430 –

რომ ამ ერთ მღვდლის მეუღლემ, რომელიც დღესაც ცოცხალია, არ იცოდა არც პირჯვრის დაწერა და არც ის, თუ რავდენი რა ეცოდინებოდა. შვიდი წელიწადია, რაც მღვდლები მიიცივალნენ, მას აქეთ მრევლი უმღვდლოდ დარჩა. იმ დროს განმავლობაში ახალციხე ქალაქიდგან მიდიოდა ერთი მღვდელი წელიწადში სამ გზის და სამ-სამ დღეს რჩებოდა ყველა სოფელში, სადაც უფრო თავის სარგებლობას ეძებდა, ვირემც სულთა შეწევნას. მე დავბინავდი იმ სოფელში, გავმართე სკოლა და დავაწყებინე სწავლა იქაურ ვაჟებს, რომლებსაც შეეძლოთ ლაპარაკი და სიარული. თუ ძალით და თუ ტკბილად ვაბარებინებდი სკოლაში ბავშვებს. თუ სიპატარავის გამო მშობლები არ მოიყვანდენ ეკკლესიაში, ყველას წინაშე საკანონოს ვაძლევდი. ყოველ კვირა-უქმობით დილა საღამოობით მუდამ ვწვრთნიდი. ბავშვებს საქრისტიანო მოძღვრება ვასწავლე და თითქმის ყოველ დღეს ეკკლესიაში

ვასწავლიდი ცხონებისათვის რაც საჭირო იყო. ხუთი თვეა რაც ამ მხარეში ვცხოვრობ. გავაკათოლიკე ათი მწვალელებელი. ერთი თვის განმავლობაში სხვა რვა სულიც უნდა მოქცეულიყო. მაგრამ ჯერეთ საკმაოდ არ იყვნენ მომზადებულნი. მეორე სოფელში ხუთჯერ ვიყავი, ქალებს და ვაჟებს ვასწავლე საქრისტიანო მოძღვრება, მესამე სოფელში კი ერთ გზის მეტი არ ვყოფილვარ, რადგან იქ ბევრი მწვალელებელია. რა გაიგეს ჩემი მისვლა და ეგრეთვე ის ყველა, რაც მომექმედებია სხვა ადგილებში, მეორე დღეს ყველანი შეიკრიბნენ ერთად და სთქვეს: ეს რომში ნასწავლია. თუ რამე სიავე არ ვუყავითთ, ყველას გაგვაფრანგებსო. წავიდენ, ადგილის მთავართან მიჩვილეს, ბევრი ცილი დამწამეს, ქრთამი მისცეს და ჩემი თავი დააჭერინეს. ასე დამასმინეს: აქ მოვიდა ერთი მღვდელი და დიდ ძალი ფული მოიტანა; მიდიოდა კავკასიაში, მაგრამ ამ ადგილებში სამი დღე დაიმალა და ესე გაიარა აქიდგან, წვერიც მოიპარსაო; ეგრეთვე ჩააგონეს წვერ მოპარსული მღვდელი დიდი ბოროტი ვინმე უნდა იყოსო. გამგებელმა რა გაიგონა ფულის სახელი, შეჰპირდა ჩემს დაჭერას. ეს კი მართალია, რომ ქართლში, გორს რა გავიარე სტეფანე განდოლფ მღვდელთან ერთად წვერი მოვიპარსე, რათა მღვდლად არ გამოვცხადებულვიყავი, მაგრამ მაინც კი შემიტყეს. ჩემმა მოჩივრებმა ესეც უთხრეს: კარებ დაკეტილში ოთხი საათი დარჩა ერთი დედაკაცის გასანდობადაო. ეს სიცრუეა, მართალია, რომ ეკლესიის უქონლობის გამო, ერთ დედაკაცს აღსარება ვათქმევინე სახლში, მაგრამ კარები ღია იყო და სულ ცოტა ხანს დავრჩი. ეს

– 431 –

მღვდელი ამბობსო, განაგრძეს ჩემმა მოჩივრებმა, საფრანგეთიდგან საუნჯე მოვიტანე და ვინც გაფრანგდება ფულს მივცემთო; ცოტა განმავლობაში ყველას გავაფრანგებ თათრებს, ურიებს და სხვას, ვინც კი არიანო. დამწამეს სხვა კიდევ ბევრნაირი ცილი, რომლებსაც არა ვსწერ, რათა სიტყვა არ გავავრცელო. გამგებელმა მაშინათვე დააჭერინა ჩემი თავი, არც კი მალაპარაკა, ერთ ბოსელში შემავლო შებორკილებული ერთი დღე და ღამით; შემდგომ თორმეტი პიასტრი გადამახდევინა და ისე გამიშვა. ეს ჯარიმა ზოგი მე მივეცი და ზოგიც კათოლიკებმა მისცეს. მეორე დღესვე წავედი იმ ადგილიდან. ეს ამბავი აღდგომის კვირაში შემემთხვა, შემდგომ იმ კათოლიკებს მივსწერე, რაც უნდა დამემართოს, უნდა მოვბრუნდე მეთქი, მაგრამ არა ჰქნეს და შემომითვალეს, თუ მოხვედი, ჯარიმას კიდევ გადაგვახდევინებნო. გადასახდელი ფული არც მე მქონდა და არც იმათ. ხუთი თვეა, რაც ამ ადგილებში ვშრომობ. უკეთუ იკითხავთ თუ როგორ ვსცხოვრობ, მოგახსენებთ, რომ ძრიელ იშვიათად ვსჭამ ხორბალის პურს, მხოლოდ ქერნარევ პურს და ხშირადაც მთლად ქერის პურს და ამასაც უშეჭამანდოთ ვსჭამ, ასე რომ ხშირად ყელი მისივდება; თუთხმეტ დღეში ერთ გზისაც არა ვსვამ ღვინოს და არც ვსჭამ ხორცს; ერთ დღეს ერთ სახლში ვსჭამ და მეორე დღეს, მეორე სახლში; ხსნილში რძესა და ყველსა ვმოულობ, ხოლო მარხვაში კი ცარიელ პურსა და წყალში მოხარშულ მხალზე გადავდივარ. ამ მკის დროს ორი კვირა შევეფარე ერთ უშიშარ ადგილს შიმის გამო ლეკებისა, რომლებიც გამოვიდენ ხუთასი ანუ ათასამდინ და დაარბიეს აქაურობა. ასეთ შემთხვევაში პატრი ვიკარიასაგან 8 აგვისტოს მივიღე წერილი, რომლითაც მითვლის, წერილს მივიღებდი თუ არა,

დღე ყოფილიყო თუ დამე, წავსულვითყავი ქალაქში ერთის საჭირო და მწელ საქმის გამო. მეც შუალამისას წავედი. ქალაქში თურმე გიორგი ეპისკოპოსის გაკათოლიკება გამოცხადებულიყო, რისგამო მწვალებლებს მისთვის ეჩივლათ და ფაშასაც დაეტყვევებინა. პორტაშიც ეთქვათ ჩემი, რატომ იმასაც არ დაიჭერენო ყველას რომ ისე აფრანგებსო? ამისგამო პატრებმა დამიბარეს ახალციხეში, რადგან უკეთუ მთავრობის კაცი წავიდოდა სოფელში, მაშინ მგზავრობის ხარჯი გადასახადი იქმნებოდა სამოცი პიასტრიც; ხოლო თუ აქ დამიჭირეს, ეს ხარჯი აღარ გადამხდებდა. ამ ჟამად ერთ სხვა სოფელში ვარ დამალული და არ ვიცი, თუ რა მომეღოს. გიორგი ეპისკოპოსმა დაიხსნა თავისი თავი ათასი პიასტრის გადახდით. ვალი მაქვს 60 პიასტრი, რომელიც დავხარჯე ნათლისმცემლის მონაზონების გამო. მათ ვსთხოვ ამას და ერთ ფარასაც არ მაძლევენ, მეუბნებიან, რომში მისწერე და ფულს გამოგიგზავნიანო. იმ ფულიდან ერთი ფარაც არ დამიხარჯავს სასმელ-საჭმელში, სულ დაიხარჯა მათთან

– 432 –

მგზავრობაში. მათთან რომ არ წამოვსულვითყავი, ვალი არ დამედებოდა. ახლა, როდესაც სოფლიდგან მოვედი ახალციხეში, დიდად სამწუხარო ამბავი შევიტყე. იმ ამბავმა სხვა ყოველი მწუხარება დამავიწყა. ერთმა პირმა დამარწმუნა, რომ მას უნახავს ერთი წერილი, რომელიც მისვლია ეპისკოპოსს პავლე ასლანოვს და რომელშიაც გამოცხადებულია, რომ წმიდა კრებას ჩემთვის და ფირალანთ ანტონა მღვდლისათვის დანიშნული ფული ხსენებულ ეპისკოპოსისა და ჯიგანანთ ივანე მღვდლისათვის მიუცია, იმისთვის, რომ ვითომ ჩვენ არ გვესურვებინოს წაყოლა კავკასიის მთებში. მტკნარი სიცრუეა და უკეთუ ინებებთ, დავიფიცავ კიდევ. არა თუ ვისურვე წასვლა, ვითარცა წინა წერილითაც გაუწყე, არამედ ორი თვე სულ ვებრძოდი ნათლისმცემლის წესის მონაზონებს იმის გამო, რომ მათ ჩემი დათხოვა არ შეეძლოთ წმინდა კრების უნებურად. ბოლოს ჩუმიად წავიდენ და არც შემატყობინეს, რათა თან არ გავყოლოდი და ერთ სოფელში დაიმალნენ. ამის მოწამე არიან ყველა ის პატრები, რადგან მათ წინაშე მოხდა, ხოლო სხვებს კი არ ესმოდათ ჩვენი ლაპარაკი. პატრი ვიკარიამ წინეთ ამის შესახებ გამოგზავნა მოწმობა; ახლაც ორი სხვა პატრის მოწმობას ვგზავნი. ხუთი თვეა, რაც ნათლისმცემლის მონაზონები აღარ მინახავს. როდესაც ქალაქში ვიყავი, მინდოდა მათი ნახვა, მაგრამ ვერ შევიძელი, რადგან მეშინოდა, გზაში არავის დავენახე; ისინი კი ახლოს იყვნენ და იცოდენ, რომ მე ქალაქში ვიყავი ხუთი დღე, მაგრამ არც კი მოვიდენ ჩემს სანახავად. თუ მათ არ გადაიხადეს 60 პიასტრი, მე არ შემიძლია მისი გადახდა. რადგან აგერ ხუთი თვეა, რაც ამ სოფელში ვმსახურობ და ორი საწირავის მეტი არაფერი მიმიღია, ვინაიდან აქაურები ღარიბნი და დაგლახაკებულნი არიან ლეკებისგან. ამისგამოა, რომ შვიდია წლის განმავლობაში აქ აღარ ყოფილა განწესებული მღვდელი, რადგან არ შეუძლიათ მისი შენახვა; არც მღვდელს შეუძლია იქ დგომა შიშის გამო, რომ ლეკებმა ტყვედ არ წაიყვანონ. იმ სულთათვის, რომლებიც 250 კათოლიკენი არიან, ჩემ თავს ვწირავ და არც ვერიდები განსაცდელს; თუ წმიდა კრებამ რამე შემწეობა არ მომცა, ამნაირ მდგომარეობაში გაძლება არ შემიძლია. გარდა ამისა, იმათ ერთი ბარძიმის გაკეთება არ შეუძლიათ, ხუთი თვეა სხვის თუნუქის ბარძიმს ვხმარობ; იმასაც პატრონი ხშირად

მთხოვს; შესამოსელიც ისე დახეულია, რომ იმ შესამოსლით შემოსილ მღვდელს წირვა არ შეუძლია. წმიდა კრებას აწ ამ წყალობას ვსთხოვ, რომ მომიპოვოს ერთი ბარძიმი და შესამოსელი. ეგრეთვე მზად ვარ დავიფიცო, არას დროს გამიგონია, რომ ჩემს ამხანაგს ფირალანთ ანტონა მღვდელს კავკასიის მთებში წასვლის უარი ეთქვას. მოქალაქენი ასე მეუბნებიან: აქ ნათლისმცემლის ორი მონაზონია ცუდათ, კვირაში ორ

– 433 –

სკუდზე მეტს ხარჯვენ, ხოლო თქვენ კი ეგოდენ შრომობთ წმიდა კრებისა და ეკკლესიისათვის და ეგოდენ გაჭირვებაში ხართ, ნუ თუ თქვენც მისიონერი და წმიდა კრების მოწაფე არა ხართო?

„ეს მქონდა თქვენის უმაღლესობისათვის სიმდაბლით მოსახსენებელი, დიდის კდემით და სიმდაბლით თავს დაგიკრავ და დავმთები თქვენის უმაღლესობის უმდაბლესი მონა, მოწაფე ტფილელი ფრანჩისკე შარანთი, ახალციხეს, 13 აგვისტოს, 1764“. (1).

იმ წერილის პასუხად პროპაგანდამ 9 თებერვალს 1765 მოსწერა სანუგეშო წიგნი და ცოტა შემწეობაც გამოუგზავნა.

არც იმისი ამხანაგი მღვდელი ანტონ ფირალანთი შრომობდა ნაკლებ სულთა ცხონებისათვის. იმ ხანებში, 1764 წ. რომში იმასაც მიუწერია წიგნი, რომლითაც სთხოვს სამი მოწაფის მიღებას პროპაგანდის კოლეგიაში. ეგრეთვე ურჩევს, ერის დიდის საჭიროების გამო, სემინარიის დაარსებას ახალციხეში. ამის შესანახავად სთხოვს წლიურად სამას სკუდს. ამის პასუხად პროპაგანდასაც მოუწერია:

„ბატონ ფირალანთ ანტონ მღვდელს ახალციხეს, 23 თებერვალს, 1765 წ.

„ურბანოს კოლეგიაში ყველა ადგილები ამ ჟამად დაჭერილია, ამიტომ არ შეიძლება მიღება ყმაწვილებისა, რომელთა გამოგზავნაც გასურსთ. მეტადრე ახლა, რომ აქ ქართველი მოწაფეები ბევრნი არიან.

„დიდად მიხარიათ, რომ ეგრეთ დაუცხრომელად ცდილობთ, რათა თქვენის წოდების მოვალეობა ღირსეულად აღასრულოთ. ვსთხოვ უფალს აკურთხოს ყოველი თქვენი საქმე“... (1).

იმათ არ ჩამორჩებოდა შრომაში ბევრ გზის დასახელებული პავლე ეპისკოპოსი. იმასაც მიუწერია მაშინდელი ჟამთავითარებისა და თავისი მოღვაწეობის ამბავი; სამწუხაროდ, არც ის წიგნი გვაქვს, ხოლო მოგვეპოება შემდეგი პასუხი, რომელიც პროპაგანდამ მოსწერა: „ეპისკოპოსს პავლე ასლანოვს, ახალციხეს, 9 მარტს 1765 წ.

„თქვენი გასულის წლის 27 ოქტომბრის წერილიდგან ვსცანით ყოველივე, რაც მანდ მომხდარა ახლად გაკათოლიკებულის ქართველთ ეპისკოპოსის გამო. ეგრეთვე გავიგეთ, რომ დიდი თავგანწირულება გამოგიჩენიათ. დიდად გიქებ სიყვარულით სავსე საქციელს, რომ დაგიფარავთ ის საბრალო ეპისკოპოსი, რომელსაც ეგრე უსამართლოდ სდევენიათ. ეჭვი არ უნდა გქონდესთ, რომ სამაგიეროდ უფალმა მოგაგოს უხვი სასყიდელი, რომელსაც ვინატრი თქვენთვის და ეგრეთვე ვსთხოვ მოწყალე ღმერთს, მოგანიჭოსთ ყოველი სიკეთე“. (2) აქ დასახელებული ეპისკოპოსი, ვგონებთ, უნდა იყოს ზემოდ ხსენებული გიორგი.

– 434 –

უფროსი პატრი იერონიმე ნორჩელი 1763 წ. მარტში პროპაგანდას კათოლიკების რიცხვს ატყობინებს: „...ახალციხის გარეშე თხუთმეტ საზოგადოებაში 13 მღვდელია, რომელთა შორის მოიპოვება ერთი მოწაფე პროპაგანდისა და ჰყავსთ 5547 სული. იმათ გარდა არტანუჯის საბეგოში ერთი მღვდელია ბერძნის ტიბიკონისა და ჰყავს 154 სული იმავე ტიბიკონისა. ახალციხის გარეთ ძრიელ ცოტაა მწვალებელი და სქიზმატიკი. ხოლო ახალციხეში კი არიან უცხო მწვალებელი სომხები, შემოხიზნული სხვა ადგილებიდან; იმათებური ხუთი მღვდელია და ეყოლებათ ათას ხუთას სულამდე. ეგრეთვე არიან ბერძნის ტიბიკონის უცხო სქიზმატიკები, სამი მღვდელი და 180 სული. როგორც პირველთ, ისე მეორეთ აქვსთ თავთავიანთი ეკკლესია». (1).

იმ წერილში ყურადსაღები უფრო ის არის, რომ არა თუ მარტო სომხები, არამედ თვით მართ-მადიდებელი ქართველებიც არ ყოფილან ახალციხის ნამდვილი მკვიდრნი, არამედ სხვა ადგილებიდან შემოხიზნულან. ეს თუ ასეა, მაშინ უნდა ვიფიქროთ, რომ ისინი გადმოსახლებულან ოსმალთა მიერ ახალციხის დაპყრობის შემდეგ დროებში. უმანდელნი რომ ყოფილიყვნენ, მაშინ იმათაც სხვა დანარჩენ ქართველების ხვედრი ეწეოდათ: ოსმალები მათ ან ამოსწყვეტდენ ერთიანად, ან გამაჰმადიანებდენ.

ახალციხეში შემთხვევით გაუვლია ერთ ახლად გაკათოლიკებულ ეპისკოპოსს გიორგის, იქ ცოტა შეჩერებულა. რა შეუტყვია ეჩმიაწინის პატრიარქს, მაშინვე ყარსის ფაშისგან მოუპოვებია წერილი და გამოუგზავნია ახალციხეს თავისი ეპისკოპოსი პავლე, რათა ფაშისათვის გიორგი ეპისკოპოსი დაეტყვევებინებინა. ამ ამბავს, 27 ოქტომბერს 1764, ახალციხიდან სწერენ რომში ეპისკოპოსი პავლე ასლანოვი და მღვდელი ანტონ ფირალანთი. მათ წერილში, სხვათა შორის, შემდეგია მოხსენებული: „ჩვენმა ფაშამ რაკი მიიღო ფული (პატრიარქის საჩუქარი), მწვალებელ ეპისკოპოსს უთხრა, გიორგი ეპისკოპოსი ვერ ვიპოვნეო. მაშინ ეპისკოპოსმა უთხრა: ხვანთქრის ფირმანის ძალით ახალციხელები უნდა ექვეშევრდომებოდენ ჩემს პატრიარქსო; ახლა კი გაფრანგებულან და მისი მორჩილნი არ არიანო. ვითხოვ ეკკლესიებს, რომლებიც ფრანგებისა კი არა, სომხებისა არისო. რა მოისმინა ფაშამ, დაიბარა კათოლიკები, რათა პასუხი ეგოთ იმ საჩივრისათვის. იმათაც აირჩიეს ეპისკოპოსი პავლე და ერთიც სხვა მღვდელი, რომლებმაც თან წაიყვანეს რამდენიმე კათოლიკე და მივიდენ ფაშასთან. აქ გაიმართა მოკლე ბჭობა მწვალებელსა და ჩვენებ შორის. მწვალებელმა უთხრა: იმათ არ უნდათ დაემორჩილონ სულთანის ბრძანებას, რომლის ძალითაც უნდა იყვნენ მორჩილნი ჩვენის პატრიარქისაო. ჩვენებმა უპასუხეს, ურჩობა მოგონი-

ლია, ვინაიდგან სამ წელიწადში ერთხელ მოდის პატრიარქის გამოგზავნილი კაცი და ჩვენც ვაძლევთ გადასახადს ზეთისათვის, რომელსაც გვიგზავნისო. მაშინ ფაშამ ჰკითხა მწვალებელ ეპისკოპოსს, მართალია თუ არაო? იმანაც უპასუხა, მართალიაო. ფაშამ დასძინა, მაშ თქვენი მორჩილნი არიანო, ამისი რაღა გეთქმისო? მწვალებელმა დაუმიტა, იმათი ლოცვები ჩვენი ლოცვების მსგავსი არ არიო. ფაშამ უთხრა: ამის გარემოებაში არ შევალ, რადგან ჩემი სარწმუნოებაა ჭეშმარიტო. ესე

ყველა გამოგვისტუმრა. ხოლო მწვალებელ ეპისკოპოსს უთხრა. აქ მოსულხართ არა სულთანის ფირმანით, ტყვილად გაქვს იმედი, უფირმანოთ ვერას შეგეწევითო; წადით და როცა ხსენებულ ფირმანს მოიტანთ, მაშინ სულ სხვანაირად ვილაპარაკებო. ეპისკოპოსიც შეჰპირდა ფირმანის მოტანას; კათოლიკებს დიდათ დაემუქრა და წავიდა. ამის გამო ხალხი მუდამ შიშობს, სხვა ახალი რამ უბედურება არ მოხდეს“. (1).

ეს საბუთი იმითი უფრო ყურადსაღებია, რომ სომხების პატრიარქს ახალციხელებზე, სომხურის ტიბიკონის ქონების გამო, სულთანის ბრძანებით მოუპოვებია ზედ გავლენა და უფლება, რის შემწეობითაც მათთვის ურთმეგია გადასახადიც.

ტფილისელი მღვდელი შარიანთ ფრანჩისკე 16 ნოემბერს 1766 რომში სწერს თავისი შრომისა და მისიონის ამბავს. წერილში კი მოხსენებულია ის სამი სოფელი, რომლის შესასებ უკვე ლაპარაკობდა თავის წინა წერილში. წიგნს მრთლად არ მოვიყვანთ, მხოლოდ მოვიხსენიებთ მისის შინაარსის უმთავრეს ნაწილს. კაფუცინებს დაუნდნავსთ იგი ხიზაბავრას, სადაც ორ წელიწადზე მეტი დარჩენილა. ხიზაბავრას კათოლიკების რიცხვი ყოფილა 176, იმათში 24 ლათინის ტიბიკონისა ყოფილა. იმედს აძლევს, რომ კათოლიკების რიცხვი მალე გამრავლდებაო. ამ სიტყვებიდგან სჩანს, რომ იმ სოფელში მარტო კათოლიკები არ ყოფილან, როგორც დღეს. მისი იმედი კათოლიკების გამრავლებისა გამართლებულა კიდევ, რადგან დღეს იმ სოფელში 1790 სულზე მეტი კათოლიკეა. იმის მიზეზი, რომ იმ დროებში კათოლიკე ცოტა ყოფილა, ჩვენის აზრით უნდა ყოფილიყო უმღვდლობა, რადგან იქ ხშირად მღვდელი არა ჰყავდათ. დალოცვილი კაფუცინებიც სოფლებში მსახურობას არ კადრულობდენ; არც იმდენი იყვნენ, რომ ყველგან გასწდომოდენ. რა საკვირველია, უმღვდლობით მორწმუნეთა რიცხვი არა თუ შემცირდება, არამედ ხშირად მთლადაც მოისპობა. ამის გამო იყო, რომ კაფუცინები რომში სასწავლებლად ბლომად გზავნიდენ ქართველებს იმ პირობით, რომ შემდგომ სოფლებში ემსახურებინათ. ფრანჩისკე მღვდლისთვის, ხიზაბავრის გარდა, მოუწვდიათ სოფელი ახალქალაქი, ხერთვისი და ბარალეთი. ახალქალაქს ყოფილა, რომ წინეთ თათრებს დაუჭერიათ,

– 436 –

შემდგომ კი იქ მისვლის ნება მიუციათ. ახალქალაქში კათოლიკები ყოფილან 40 სული და ჰქონიათ ერთი ძველი ეკლესია, სოფელზე ცოტა მოშორებით. დღეს იმ ეკლესიის კვალი არა სჩანს. ხერთვისში ყოფილა 46 კათოლიკე, ეკლესია კი არ ჰქონიათ. დღეს კი იქ ერთიც აღარ არის ქრისტიანე, სულ მაჰმადიანები სცხოვრობენ. ხოლო ბარალეთში ცოტა ყოფილა კათოლიკები. ის მღვდელი ექვს თვეს ხიზაბავრას რჩებოდა, სამ თვეს ახალქალაქს და სამ თვესაც ხერთვის, რათა ყველასათვის საჭირო სულიერი სამსახური მიეგო. ამ ადგილებში იმ დროს ძრიელ ხშირი ყოფილა ლეკების შემოსევა და ხალხის ტყვედ წაყვანა.

1766, ნოემბრის 22-ს, პროპაგანდა იმ მღვდელს ხერთვისში წინა წლის წერილის პასუხს სწერს, დიდად ემადლიერება თავგანწირულებსათვის და ამხნევებს, რათა განაგრძოს თავისი შრომა სულთა საცხოვნებლად.

პატრი ლეონარდო გაბრუნდა იტალიას და ნოემბერს 1766 წ. პროპაგანდას ახალციხესა და მის მიდამოებში მყოფ კათოლიკეთა შესახებ წარუდგინა მოხსენება, სადაც ამბობს, ახალციხის ციხე გაუშენებია თამარ დედოფალსო. იმ მოხსენებასაც მოკლედ მოვიყვანთ. ზემო ეკკლესიაში ყოფილა 6 მღვდელი. იმათგანს სამსა ჰყოლია მრევლი. ისინი არიან: ეპისკოპოსი პავლე ასლანოვი, მისი მრევლი 387 სული; მღვდელი ივანე ბარბრიანთი, მისი მრევლი 264 სული; მესამე მღვდელი სტეფანე აღამალიანთი (Agamalianti) თბილელი, მისი მრევლი 284 სული; ხოლო დანარჩენი სამი მღვდლის სახელები არა სჩანს. მეორე ქვემო ეკკლესიაშიც ყოფილა ექვსი მღვდელი, რომელთაგან შემდეგს სამს ჰყოლია მრევლი: კირაკოზა მღვდელს 190 სული. (არ ვიცით სადაურია); არაქელა მღვდელს (არზრუმიდან არის) 229 სული; იაკობ მღვდელს 222 სული; დანარჩენების სახელი არ არის მოხსენებული. იმ დროს ახალციხის სკოლაში 70 მეტი მოსწავლე ყმაწვილი ყოფილა; ხოლო მასწავლებლად ჰყოლიათ ის სამი მღვდელი: ყორღანანთი, ავთანდილიანთი და მაქანდრიანთი. იმ დროს კათოლიკეების რიცხვი ახალციხეში იმ პატრს ჰყავს 1573 სულამდე, რომელთა შორის პატრებიანთ ეკკლესიის მრევლის რიცხვი არ არის შეტანილი, მაგრამ მაინც კი სწორედ არ მიგვაჩნია ის რიცხვი, რადგან ძრეელ ბევრად განსხვავდება იმ რიცხვისაგან, რომელსაც რამდენისამე წლის წინეთ იხსენიებდენ მისიონერები, ვინაიდგან ზოგი 5,000, ზოგი 6,000 და ზოგიც უფრო მეტს ამბობდა. ივლიტას სამი მღვდელი ყოფილა. პირველი არის უწინდელი ახალციხის უფროსი ივანე ჯიგანანთი. დანარჩენების სახელი არა სჩანს. იმ პატრის სიტყვით, ივლიტის მრევლი ყოფილა 594 სული და სამი

– 437 –

ოჯახიც მაჰმადიან; ხოლო პატრი კაპურო 23 მარტს 1765 წ. ივლიტიდგან სწერს რომში, რომ კათოლიკეების რიცხვი 700-ია და 8 მოსახლე თათარიო. ეს უფრო სარწმუნოდ მიგვაჩნია. – უდეს ერთი მღვდელი და 380 კათოლიკე ყოფილა და ძრეელ ცოტა, რავდენიმე მოსახლევ მაჰმადიანი. არც ეს რიცხვი მიგვაჩნია სარწმუნოდ, რადგან ამაზედ წინ მიწერილ წიგნებში უფრო მეტს იხსენიებდენ და ორ მღვდელს ასახელებდენ. არალს ყოფილა 83 სული; ვალეს 139 კათოლიკე; ოცხეს, 40 კათოლიკე და ასამდე ურია. აქვე მოხსენებულია ოცხის განთქმული აბანოები. სათლელში სამი მღვდელი და 320 კათოლიკე ყოფილა; მისგან ერთი საათის სავალზე სოფელ მამანელში 72 კათოლიკე; სოფელ პიკიურში (Pichiur) ორი მღვდელი და 189 კათოლიკე; არტანუჯში, ერთი მღვდელი და 187 კათოლიკე; არტაანში, 41 კათოლიკე უეკკლესიოდ; ხოლო ართვინში ოთხი მღვდელი და 501 კათოლიკე, არც ერთი რიცხვი ეთანხმება წინანდელს რიცხვს, რომელიც გვიჩვენებდა 2,000 კათოლიკეს, სოფელ კორზულში, ერთი მღვდელი და 65 კათოლიკე; სოფელ მაჭახელში, ერთი მღვდელი და 33 კათოლიკე; სოფელ ველში ორი მღვდელი და 142 კათოლიკე ბერძნის ტიბიკონისა, ხოლო სომხური ტიბიკონისა 82 კათოლიკელ ახალქალაქში 42 კათოლიკე; ხიზაბავრას ერთი მღვდელი და 134 კათოლიკე; ამას წინათ თვით იქ მყოფი ფრანჩისკე მღვდელი სწერდა, კათოლიკეების რიცხვი 176 იყო; ხერთვის, 34 კათოლიკე; აზავერში (Azaveri), 42 კათოლიკე, ბორგში (Borghì), 17 კათოლიკე. ის პატრი ახალციხისა და მის გარეშე კათო-

ლიკების რიცხვს იხსენიებს ერთიანად 4675, რაიცა რიცხვი სრულებით არ ეთანხმება რომში სხვა და სხვა დროს მიწერილს რიცხვებს, მეტადრე 1748 წ. მიწერილ რიცხვებს, რომლებიც უჩვენებდა 15,000 კათოლიკეზე მეტს. პატრი კაპურო ივლიტიდგან გაგზავნილ წერილში ამბობს, რომ რავდენიმე ეკლესია და რავდენიმე კათოლიკე ოჯახი დატოებულია და ყურადღებას არავინ აქცევსო.

კათოლიკების სულიერ გაჭირვებასა და უმღვდლობისას ფირალანთ ანტონა მღვდელი პროპაგანდას სწერს: „ყოვლად საყვარელო მამაო, დიდად პატივცემულმა უფროსმა პატრმა, ლუიჯი პრაგელმა საჭიროდ დაინახა და გამოგზავნა მანდ სამი ყმაწვილი ურბანოს კოლეგიის მოწაფებად, სამივე ჩინებული და ძრიელ კარგი თვისებისაა, მეტადრე ყმაწვილი გრიგოლ კრუხიჭამიანთი (ბატონჯანის შვილი) ამ ქალაქის საუკეთესო ოჯახისშვილია, სახლში ისეა აღზრდილი, როგორც უმანკო მტრედი. იმავთავითვე სასულიერო სამსახურისადმი მოწოდება ეტყობოდა და შეუწყვეტელის თხოვნის შემდეგ, როგორც იყო დაიყოლია მამა მისი, რომელიც ძრიელ წინააღმდეგი იყო.

– 438 –

„არ შემიძლია სავსებით აგიწეროთ საბრალო მისიონის გაჭირვებული მდგომარეობა. მთლად ოსმალეთის სახელმწიფოში არ მოიპოვება სხვა პროვინცია, სადაც იმდენი კათოლიკე და სარწმუნოების მხრივ ისეთი თავისუფლება იყოს, როგორც აქ. მაინც კი უმეტესი ნაწილი იმ კათოლიკეთა უმწყემსოთაა დატოვებული. მე და ეპისკოპოსი პავლე ასლანოვი ამ ქალაქში ვიმყოფებით. ის წმიდა ჯვრის ეკლესიაში ზემოდ და მე ქვემოდ წმიდა ივანე ნათლისმცემლის ეკლესიაში. სხვა მღვდლებიც არიან ამ ქალაქში, მაგრამ ადვილად შეგიძლიათ წარმოიდგინოთ, თუ რა და რა სწავლა აქვსთ. შარავანთ ფრანჩისკე მღვდელს სამი სოფელი აბარია და ისეთი გულმოდგინებით და თავგანწირულებით ჰმართავს, რომ ყველა გაკვირვებულია. ყორღანანთ პეტრე მღვდელი მოვიდა თუ არა, მაშინვე გაგზავნეს ახალციხის ახლოს სოფელს ივლიტას, სადაც სულ კათოლიკეები არიან და მღვდელიც ძრიელ სჭიროდათ. მოძღვრებისა და სწავლის საქმე კარგად მიჰყავს. სხვა დანარჩენი სოფლები, რომლების რიცხვიც არ ვიცი, სულიერის მხრივ ძრიელ დიდ უმეცრებაში იმყოფება, რადგან ან მღვდლები არა ჰყავსთ, რომ ასწავლონ და ან თუ ჰყავსთ, სრულიად მომზადება არა აქვსთ, გაუწვრთნელნი არიან, სასულიერო საგნებისა არაფერი იციან და სხვა ერის კაცებისაგან ბევრი არაფრით განირჩევიან. ამ ადგილების მცხოვრებნი ყველანი დიდად ნატრობენ ცხოვრების საქმეში წარმატებას, მაგრამ არავინ არის, ზეციერი პური განუტეხოს, ღვთის სიტყვა ასწავლოს; უმღვდლობის გამო ძრიელ ბევრნი საბრალოდ იღუპებიან. ძრიელ მებრალეებიან საწყალი კათოლიკეები, მინდა შევეწიო, მაგრამ არ შემიძლია, ჩემს ეკლესიას თავს ვერ დავანებებ, რადგან მთლად ჩემს ამარას არის დატოვებული; კიდევაც რომ შემეძლოს ამ ეკლესიიდან გაშორება სოფლების შესაწევნელად, საკმაო საშუალება არა მაქვს, ვიარო მისიონში. რადგან დიდი სიგლახაკაა აქეთ, და სოფლებს არ შეუძლიათ, მომცენ საჭირო გზის ხარჯი, იძულებული, ჩემი დავხარჯო. წმიდა კრება რომ ინებებდეს და წელიწადში 50 ან 60 სკუდს შემწეობას მომცემდეს, დიდის სიამოვნებით თავზე ავიღებ მისიონებს და რაც შეიძლება

ვეცდები, გავწვრთნა სარწმუნოებაში საბრალონი.

„ეს მქონდა მოსახსენებელი თქვენის მამობრივის ღირსებისათვის.“

„თქვენი უმდაბლესი და უმორჩილესი მონა, მოწაფე ანტონ ფირალანთი. ახალციხე 24 აპრილს, 1767 წ.“ (1).

აქ ხსენებული მეორე მოწაფის სახელი არ ვიცით, ხოლო, მესამე, ყველაზე ახალგაზდა, მალე გარდაცვლილა ჟამით. ფირალანთ მღვდელიც მალე იმავე წელსა ან მის შემდეგ წლის დამდეგს გარდაცვლილა. პრო-

– 439 –

პაგანდას ძრეელ სამწუხაროდ დაურჩა ასეთი კაი მღვდლის ისე ადრე გადაცვალების ამბავი.

როდესაც უკანასკნელი პატრი ნათლისმცემლის წესისა კავკასიის მთებისათვის გამოგზავნილი მისიონერი, ანტონ კაპურო გაბრუნდა, მისთვის ახალციხელებს ბევრი უხვეწნიათ, პავლე ეპისკოპოსის საქმე გაერიგებინა, რათა იქ დარჩენილიყო და ნება ჰქონოდა ყველა საეპისკოპოსო სამსახურის შესრულებისა, იმიტომ, რომ ამაზედ საიდუმლოდ წინააღმდეგი წერილები მიეწერათ ზოგიერთს. ის პატრიც რომში 16 სექტემბერს, 1767 წ. აძლევს პროპაგანდას ვრცელ მოხსენებას ამ გარემოების შესახებ. ამასაც შემოკლებით მოვიყვანთ აქ. პავლე ეპისკოპოსის მხარეს ყოფილან ქალაქის თითქმის მთელი მოწინავე პირნი, მოწინააღმდეგეები ყოფილან ოთხი მღვდელი და კაფუციანები; პატრები იმიტომ გადამტერებიან, რომ უფროსობა ხელიდგან არ გამოსცლოდათ, ხოლო სხვები კი იმიტომ, რომ შემდეგში ვაი თუ თავიანთ ქეიფზე ვეღარ ეცხოვრათ. როდესაც შეუტყვიათ პავლეს ეპისკოპოსად კურთხევა, შეკრებილან პატრი ლეონარდო, მღვდელი ივანე ჯიგანანთი, მღვდელი სტეფანე ვარამანტი, მღვდელი ივანე ავაზანთი და მღვდელი ივანე ონანათი; უკანასკნელი მდივნათ დაუნიშნავთ წიგნის დასაწერად. მღვდელ სტეფანე ალაღამანთისა და სხვა მღვდლებისათვის მოუწერინებიათ ხელი მარტო დაუწერავ ქაღალდზედ, რათა არ შეეტყოთ წიგნის შინაარსი. შემდგომ მრევლის სახელით პავლე ეპისკოპოსის წინააღმდეგ გაუგზავნიათ წერილი. მერმე ეს გარემოება რა შეუტყვიათ, ხალხს უფროსი პატრი იერონიმესთვის უხვეწნია, რომ მიეწერა ეპისკოპოსისა და პროპაგანდისათვის, რათა ყურადღება არ მიექციათ ისეთი მტრულ წერილისათვის. გარნა პატრი ჯეროლმოს თხოვნისათვის ყურადღება არ მიუქცევია. ამიტომ პატრი კაპუროსთვის უთხოვიათ შუამდგომლობა და მისთვისვე გამოუტანებიათ თავიანთი წერილი, რომელსაც მოვიყვანთ ამის ქვემოთ. ის პატრიც აქებს პავლე ეპისკოპოსს, სთხოვს ამ საქმეების გამოკეთებას და ურჩევს, დაინიშნოს ახალციხის უფროსად კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსის ხელქვეშ და ეგრეთვე აღასრულოს საეპისკოპოსო სამსახურიც. თუ პროპაგანდა არ დათანხმდებოდა მაშინ, ახალციხიდან განაშოროს და რომში მოუწოდოს მღვდლების საკურთხებლად. ამ შემთხვევაში კი დიდი სიფრთხილე საჭირო იქმნება, რათა მისმა ნათესავებმა არაფერი ბოროტი იმოქმედონ, რადგან მისი დედის ძმა პეტრე პაპაცილი (Papazoli), ფაშის პირველი ვაჭარი და ერთგული მეგობარი არისო. როგორც ქვემოთ ვნახავთ, ახალციხელებს თხოვნა არ შეუსრულეს. აწ მოვიყვანთ მათ ქართულად თხოვნას რომში გაგზავნილს, რომელზეც ყველას ხელი უწერია და ბეჭედი დასმული აქვსთ.

„წმინდა კრებას ფროფაგანდესა.

„ქ. მერმე, ამას მოვახსენამთ. პოლოს ეპისკოპოზი რომელიც ჩვენი წყემსი და მომლელი ღვდელი არის, რა თქვენ სიწმიდესა ამ ქალაქში გამოუგზავნია ჩვენთვის, იმ დღიდანვე დღევანდლამდისინ, დიდის სასჯელითა ირჯება ჩვენზედა ქადაგებითა, სწავლითა და სხვა სულიერი მოვლითა. ამას წინათ, პატრი ლეონარდო ვითერბელ უმფროსობაში ამის საბეზღარი მოუხსენებიათ, თქვენთვის ჩვენ იმხანებსა და მთლივ ერსა ახალციხისასა, არც შეგვიტყვია და არც გავრევივართ. ვისაც, მოუწერიათ, მტრობით და შურით მოუწერიათ, თუარემ ამისი აქ ყოფნა მუდამ ჩვენთვის საჭირო არის და სასარგებლო, ამის მიზეზითა არცავისგან ზიანი გავგიწევია და არც გავსწევთ. ამისთვის რომ რადგან გვართა და პაპითა ჩვენი ღვდელი არის და ამ ქალაქის ესლი და მემკვიდრე. ამისი მოდაობა და შარი არავის უქნია და არც ვინ იქმს. ამ წყალობას ვითხოვთ თქვენგან, რადგან ჩვენთვის დიდათ საჭირო არის ეს ეპისკოპოზი, როგორც ახლა ჩვენის ბეჭდებით ვამტკიცებთ ამის მოწმობასა ამისათვის წყალობა უყოთ ამ ქალაქსა და არ მოაშოროთ, ბძანება ბეჭდოთა ნუ დაუჯერებთ: ტყვილი იქმნება და შურით დაწერილი იქმნება. დაიწერა ესე არზა ახალციხესა აპრილის 15 გასულსა 1767.

„ქ. მე კრუხიჭამიათ პეტროსაი ირიცფოხანი სურფ-ოვანესისა ვამტკიცებ ჩემის ბეჭდითა ამ წერილსა **ბეჭედი**. მე ხუციანთ ოვანესი ტერ-არაქელას მრევლი ვამტკიცებ ამ წერილსა. – ქ. მე მაქანდრიანთ ელიზბარა ირიცფოხანი სურფ-ნიშნისა ჩემი ბეჭდით ვამტკიცებ ამ წერილსა. – ქ. მე ახალციხელი პატარა სიმონა ტერ-კირაკოზას მრევლი. – ქ. მე ვარუხიქმათა ბატონჯანა. – ქ. მე ქირქჩიანთ ყაზარა. – ქ. მე იეთარათ შენდობილი სიმონას შვილი იოსეფაი ტერ-არაქელას მრევლი. – ქ. მე ქაჩხოაშვილი შუბაში პეტროსა. – ქ. მე ალოშათ ოვანესი ტერაკოვას მრევლი. – ქ. მე საპთჯი პეტროსა. – ქ. მე ქურქჯი იმაჰნას შვილი ბაბონაი. – ქ. მე მილდისი აკოფაი. – ქ. მე უდელი ტერ-არუთენაშვილი ელიზბარი. – ქ. მე ბეზუათ გრიქორას შვილი პეტროსა. – ქ. მე ახალციხელი გაბრიელა. – ქ. მე ახალციხელი კოჭიბროლაშვილი სტეფანე. – ქ. მე ქურქჩიბაში ოანესი ტერ-არაქელას მრევლი. – ქ. მე უდელი ოვანესი. – ქ. მე ხოჯოვანათ ბოლოსაი. – ქ. მე ბატონჯანა კრუხიჭამიათ. – ქ. მე ივანე კუსიანთი". (1) ამისი თარგმანი იტალიანურად გვაქვს, მაგრამ საჭიროდ არ ვრაცხთ მოყვანას.

ეს წერილი ცხადად გვიჩვენებს სომხური ტიბიკონის ზედ გავლენას ერზედ, მეტადრე ნათლიღების სახელების შესახებ. თუ უცხო გვარის, სომხის მღვდლებს და თუ ახალციხელ მღვდლებს ერში ბევრი შე-

უტანიათ სომხური საკუთარი სახელები მაგ. პეტროსა, ბოლოსა, არუთინა, ტერ და სხვა. არ უნდა გავვიკვირდეს, რადგან ყველა ტიბიკონი თავის კვალს სტოებს ერში. ლათინის ტიბიკონსაც ესეთი გავლენა აქვს ერთსა და იმავე ერზედ, მაგ. ამ ტიბიკონის მქონე ქართველ ხალხში რად ვხედავთ ლათინურს სახელებს: პიო, ალფონსი, დომინიკე, ფრანჩისკე, ბენედიქტე, ემერენცია, პატრი, დონ და სხვა.

ყორდანანთ პეტრე მღვდელს ივლიტიდგან რომში მიუწერია და უთხოვია თავის ეკკლესიის ტრაპეზისათვის შენდობის განახლება' პაპს სათხოვარი შეუწყნარებია და პროპაგანდა ამ მინიჭების ქალაქს უგზავნის ივლიტაში, ვი აპრილს, 1768 წელს.

სოფლები ხშირად გაჭირვებაში იყო უმღვდლობის გამო. ეს საპრობლემა, ვგონებთ, უფრო უნდა ეგრძნო ველის სოფელსა, სადაც ქართველთ ტიბიკონის კათოლიკეები იყვნენ, რადგან იმ ტიბიკონის მღვდელი ადვილად არ მოიპოვებოდა იმ ადგილებში. კაფუცინების უფროს, რა ვერ დაუკმაყოფილებია იმ სოფლის საჭიროება, მიუმართავს კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსისათვის, რომელსაც რომისათვის უცნობებია. ამისგამო პროპაგანდა პასუხს აძლევს: „კოსტანტინეპოლის საპატრიარქო ვიკარიას. 17 ივნის, 1769. – ამ თვის 13-ს საერთო კრებაზე განხილულ იქმნა კაფუცინების უფროსის სახელით თქვენი წარმოდგენილი თხოვნა, იმის შესახებ, რომ ველის სოფელში მცხოვრებ ბერძნის ტიბიკონის კათოლიკეებისათვის ერთი მღვდელი დანიშნოს. კარდინალებმა დაადგინეს, რათა თქვენ მოგანდოსთ, იქ გაუგზავნოთ, რაოდენადაც შეიძლება, საუკეთესო და ნიჭიერი ბერძნის ტიბიკონის მღვდელი, რომელმაც შეიძლოს მაგივრობა გასწიოს უწინდელის დროულის და დასწეულებულის მღვდლისა. როდესაც იმას დანიშნავთ, ცოტა შემწეობაც მიეცით, რათა გაუჭირვებლად შეიძლოს ცხოვრება“.

მიცვალებულის ფირალანთ მღვდლის ძმას იმავე დროს უთხოვია მისი ძმისწული პროპაგანდის კოლეგიაში მიეღოთ. მაგრამ უადგილობის გამო უარი შემოუთვლიათ.

სომეხები დიდის ხნიდგანვე უპირებდენ ახალციხის მისიონერების და კათოლიკეებისათვის ის დღე დაეყენებინათ, რაც უკვე ტფილისში უყვეს ბევრ გზის, ესე იგი, ეკკლესიები ჩამოერთმიათ და პატრები გაედევნათ, მაგრამ ადვილად ვერ შეიძლეს თავიანთი ბოროტი განზრახულების სისრულეში მოყვანა. ბოლოს კი ბლომა ქრთამი გაიღეს და ამით გულის საწადელი აისრულეს. ისეთი უწყალობა მიაყენეს, რომ მისი მსგავსი არც წინ და არც შემდგომ მომხდარა, ამის საბუთები საკმაოდ გვაქვს. პირველი საბუთი კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსისაა, რომელსაც ეს ამბავი შეუტყია თუ არა, სწრაფად მიუწერია რომს:

– 442 –

„მათს ყოვლად პატივცემულს უმაღლესობას.

„უკანასკნელად საქართველოდგან ამბავი მოვიდა, რომ სპარსეთში მყოფ მწვალებელ სომეხთა ერმიაწინის პატრიარქს ახალციხის აწინდელის ფაშისათვის მიუცია თხუთმეტი ქისა ფული და დაუტყვევებინებია იმ ქალაქის მღვდლები, რომელთა შორის არის პავლე ეპისკოპოსიც, და წაუყვანინებია თავის მონასტერში და ეხლა ხელში ჰყავს; მათი ეკკლესიებიც ჯერ აუკლებინებია და შემდგომ დაუბეჭდინებია; ხუთი კაფუცინიც ტყვედ წაუყვანინებია პარდუმად წოდებულ თათრების სოფელში, ახალციხიდან რვა დღის სავალზე; მთლად კათოლიკეები შეუძრწუნებია და დაუტოვებია უმღვდლებოდ და უეკკლესიოდ.

„ჩემთან მოვიდენ მოსალაპარაკებლად მოწინავე ქართველები (კოსტანტინეპოლში მყოფნი), რათა როგორმე გვემველა ეგოდენ უბედურებისათვის. მოვიწადინეთ სულთნისათვის მიგვერთმია ერთი მოხსენება, მაგრამ არავითარ ნაყოფს გამოიღებდა, რადგან არავინ იყო ხემწიფის

წინაშე ერთი მისი შემაგულიანებელი. დავიბარე ეპისკოპოსი ათანასი და ვსთხოვე, ერჩია აქაური მოწინავე სომხებისათვის, რომლებიც პალატში მყოფ პირებს ემსახურებიან, რათა იმ მაღალ პირებს ქართველი კათოლიკებისათვის ეზრუნათ. ეპისკოპოსთან მოვილაპარაკეთ რაც უნდა გვექმნა; გადავწყვიტეთ პორტას არ მივმართოთ, რადგან ამ ომიანობის დროს მისგან რისამე გამოთხოვნა დიდად საეჭვოა, ამიტომ უკეთესად შევრაცხეთ და მივმართეთ აქაურ სომხების პატრიარქს; ვნახოთ, მომავალში ამისგან რა შემწეობას მივიღებთ. „თქვენი უმაღლესობა ეპისკოპოსს ათანასეს წიგნს მოსწერდეს და შეაგულიანებდეს ამ საქმეზე, ვგონებ უნაყოფოდ არ დარჩეს.

„ხოლო პატრი კაფუცინებისათვის მივმართე ბატონ საფრანგეთის ელჩს. ჩემს თხოვნაზე მიპასუხა, რომ მის წინა მოადგილე ელჩს მათთვის მფარველობა აღარ აღმოუჩენია; აღარც კაფუცინებს მოეპოვებათ ფირმანი, რაისგამო, ამბობს იგი, ალბად ჯეროვანი მიზეზი უნდა ყოფილიყო უარის თქმისათვის. ბევრი მიზეზი დაევსახელე და დავიყოლიე. იგიც შემომპირდა შემწეობის აღმოჩენას, მაგრამ არა ეხლა, რადგან ეს სქმე შეეხება დიდ ვეზირს, რომელიც ამ ჟამად ომის ველზეა და მას ეხლა სხვა საქმეები არ წარედგინება, თუ არა უჩვეულო და მოუცილებლად საჭირო რამ. მაინც კი წერილობით ვაუწყე რაც მომხდარიყო. თუ ახლავე ეცადა გაკეთებას, კვალად წავალ და ვსთხოვ, რაც შეიძლება, მალე დაიხსნას ისინი ტყვეობისაგან. როგორც იყო, გამოძიების შემდგომ გამოუშვეს სატყვეოდგან პატრი იოსები ოქროპირი ქონვანთელი, რომლის უდანაშაულობაც დამტკიცდა. ვგონებ მალე წავიდეს აქიდან თავის სამშობლოში.

– 443 –

„თქვენი უმორჩილესი და უმდაბლესი მონა იოსებ მარჩიანაპოლის არქიეპისკოპოსი კოსტანტინეპოლის ვიკარია. პერა. 30 აგვისტოს, 1769“. (1).

ამ უბედურებას თვით უფროსი პატრი საპყრობილიდგან უფრო დაწვრილებით აუწერს კარდინალს:

„ბარდუსი, 11 ნოემბერს, 1769.

„ყოვლად მაღალო ბატონო. ღრმა სიმდაბლით ვემთხვევი თქვენს წმიდა მარჯვენას და თუ აქამდე არ შეგიტყვიათ, აწ გაუწყებთ, რომ ახალციხეს, ივლისის პირველს, მწვალებელმა სომხებმა იქაურ კათოლიკებს და მეტადრე ჩვენ დაგვიწყეს დევნა, რომელიც ბევრ გზის ნაცადი, ახლა სისრულეში მოიყვანეს, რასაც ხშირად წინათვე ვებრძოდი და ვშიშობდი. სხვა ოთხ მღვდლებთან ერთად არა მარტო შეგვბორკეს ახალციხეში და დაგვატყვევეს, არამედ კვალად ყველა ჩვენი საჭირო ნივთები ზოგი გაჰყიდეს, ზოგი დაბეჭდეს, ეკლესიის ვერცხლეულობა და შესამოსელი აქეთ-იქით წაიღეს; მეხუთე თვეა, რაც ოთხ თანამძთან ერთად, ესე იგი, პატრი იერონიმე ნორჩელთან, პატრი ვინჩენცო ანტონ პალეროელთან, პატრი ფრედერიკო სტირიაელთან და პატრი ფორთუნათო კარინელთან ერთად დაფლული ვართ ზღვაში, მთების უფსკრულში, ბარდუს წოდებულ სოფელში, მიწის ქვეშ ერთ სოროში, საცა სწორედ ფეხის გაშლა და დაწოლა არ შეგვიძლია. ერთხელ აქაურ გამხეცებულთ მცხოვრებთა მოინდომეს ჩვენი მოკვლა, მაგრამ ღვთის განგებამ არ მიუშვა და ამ ბარბაროსებს ჩვენი თავი შეაბრალა. თქვენო

უმალესობავ, სინამდვილით შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ დიდი უფსკრულია ჩვენსა და სხვა კაცთა შუა ერთმანერთთან განწყობილების მხრით. ამ მიზეზის გამო აქამდე ვერ გაუწყეთ ჩვენი ამბავი. აწ უწყის თქვენმა უმალესობამ, ამისთანა მდგომარეობაში გვჭირია კაცთაგან შემწეობა თუ არა! ახალციხეში როდესაც ფირმანი, სხვა ქალაქდები და სხვა ყველა დანარჩენი აიკლეს და წაგვართვეს, გვითხრეს, არც გაგანთავისუფლებთ და აღარც უკან დაგაბრუნებთ, თუ ოსმალეთის მთავრობისგან ახალ ფირმანს არ მოიტანთ. თუ საფრანგეთის ელჩი არ მოგვიპოვებს ფირმანს, არ ვიცი სხვა რომელ მინისტრს შეუძლია იკისროს. ჩვენზე ორი დღით წინ სხვა მღვდლები წაიყვანეს სომხების პატრიარქთან ემიანში, საცა იგი ძრეელ უწყალოდ სცემს. ყოველი უბედურება ახალციხის ქრისტიანებმა ჩუმად მაცნობეს საშუალებით ყორღანანთ პეტრე მღვდლისა, რომელიც ჟამით მიიცივალა. ინებოს ღმერთმა, ეს ყოველივე მართალი არ გამოდგეს. ჩვენც ერთი მეორეს შემდგომ ავად გავხდით; ამ დღეებში პატრი ფრედერიკოსაც სიცხე მისცა. საკვირველიც არ არის, რადგან ჩვენი საჭმელი მხოლოდ სიმწუხრის პურია და სასმე-

– 444 –

ლი წყალი ჭირისა. მწვანილი ძვირია და ერთი დღის სავალზე არის, ამიტომ ადვილად მისი შოვნა არ შეგვიძლია. კურთხეულ იყოს ღმერთი ყოველისა გამო, რაც მოგვივლინა. აწ სისწრაფით, ჩუმად და ათრთოლებულის ხელით გწერ, ვემთხვევი თქვენს ბისონს და წმიდა მარჯვენას და ვავედრებ თქვენს მამობრივს მფარველობას ჩემს თავსა და ამ ჩემს ძმებს. თქვენი უმორჩილესი შვილი კაფუცინი პატრი ალიოზი პრაგელი". (1).

რა მიიღო პროპაგანდამ ახალციხის ამბავი, მაშინვე, 15 ნოემბერს 1769, მიმართა საფრანგეთის მთავრობას, აუწყა ყოველი უბედურება პატრების და მღვდლების დახსნის ბრძანება. ელჩიც მაშინვე შეუდგა ფირმანის აღებას, მაგრამ ვიდრე აიღებდა, კარგად დრომ გაიარა. იმ დროს განმავლობაში ერთად შეერთებული სომხები და დაქრთამული თათრები ახალციხის კათოლიკებს ბევრნაირ უბედურებას აწევდენ. ამ გარემოებას იგივე კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსი პროპაგანდას მოკლედ ასე აუწერს:

„ახალციხის მისიონისა უნდა ვაუწყო თქვენს უმალესობას, რომ იქაური მისიონის უფროსი პატრი ლუიჯისაგან გასულს 12 ივნისში მოწერილი წიგნი მივიღე. წერილიდგან სჩანს, რომ ელჩის მიერ გაგზავნილის იენიჩრის ხელით მიტანილი ფირმანი რა წაუკითხავს ფაშას, უთქვამს, რომ ჯერ თავი უნდა ვიმართლო პორტის წინაშეო, რადგან მისიონერები ჩემის ნებით კი არ დამიტყვევებია, არამედ ბრძანება მქონდა ჩემის მთავრობისაგანო. ამიტომ ეს ფირმანი სისრულეში არ მოუყვანია და არ გაუნთავისუფლებია პატრები.

„ამ ბოლო დროებში 14 დღის წინეთ ახალციხით მიღებულ წერილებიდგან ვტყობულობთ, რომ ქართველები ხსენებული ფაშის მიერ მიყენებული ბარბაროსობით ძრეელ დიდ შეწუხებაში ჩაცვივნულან, რისგამო მიუმართავსთ იმავე ქალაქის მცხოვრები თათრებისათვის და მათგან შველა უთხოვიათ (ეს თათრებიც წინააღმდეგნი ყოფილან ფაშის ამნაირ მძევლებისა). იმათ მოწმობა მისცეს ყველა იმ უსამარლოებისა, უღმრთოებისა და უწყალობისა, რომლებიც ფაშას მიუყენებია სულ-

თანის ისეთი ერთგული ქვეშევრდომებისათვის. ფაშის სიხარბეს იქამდე მიუღწევია, რომ ამ კათოლიკების ეკკლესიები მიუყიდნია ეჩმიაწინის პიტრიარქისათვის თოთხმეტ ქისა ფულად. მოწმობის ქალაღი რა მოუვიდა აქ ოსმალოს მთავრობას, მაშინვე მოაშორებინა იქიდგან ფაშა და მის ადგილს დაუნიშნა იქაური ერთი ქართველი, რომელმაც მაშინვე კათოლიკებს დაუბრუნა ეკკლესიები და მოაყვანინა მისიონერები მათ უწინდელს ადგილს; იგრეთვე დაატყვევა ხსენებული პატრიარქის ვიკა-

– 445 –

რია, რომელიც ახალციხეში იყო და უბრძანა, საჩქაროდ მოაყვანინე ქართველი მღვდლები, რომლებიც პატრიარქს ტყვედ ჰყავს, თუ არა შენ ჩამოგახჩობო. ქართველების აქ მოწერილმა რავდენიმე წიგნმა ეს ამბავი გვაუწყა. ამასვე ამტკიცებს მღვდელი ქერუბინე აზრუმის მისიონერი, რომელმაც ეს წერილით მაუწყა. ხოლო დანამდვილებით ყველაფერს მაშინ შევიტყობთ, როცა იენიჩარი დაბრუნდება. ფირმანი წაიღო და ჯერ კიდევ არ მოსულა, რადგან ფაშას იქ დაუჭერია ამ საქმის დაბოლოვებამდე.

„იმედი მაქვს შემდეგის წერილით უფრო ზედმიწევნით გაუწყო ყველაფერი. აწ მისიონის უფროს პატრთან გამოგზავნილს თქვენს წერილს გაუგზავნი ზემოდ ხსენებულ არაქელა მღვდელს, რომელიც ეცდება, მიაწვდინოს ან ახალციხეს, ან იქ, საცა იქმნება. ღრმა სიმდაბლით ვემთხვევი თქვენს ბისონს. – პერა, 18 ოქტომბერს 1770, სამოციქულო ვიკარია კოსტანტინეპოლისა“. (1).

ხსენებული წერილი არის პროპაგანდის პასუხი, 1770, რომელიც გაუგზავნია სანუგეშებლად პატრი უფროსს. შემდგომ ეპისკოპოსმა შეკრიბა კოსტანტინეპოლში ქართველები და მათ ურჩია, ერთი მოხსენება თავიანთის ერთგულებისა გადაეცათ სულთნისათვის ერთი ვინმე უმაღლესი პირის საშუალებით.

იმ მღვდლებისა და პატრების გამოხსნის დაწვრილებით ამბავი გვაქვს ახალციხის კათოლიკებისაგან დაწერილი და პატრებისაგან იტალიანურად ნათარგმნი. აი ეს აღწერაც:

„პატრები რომ ბარდუზის ციხეში სურგუნი ქნეს იმას ბაიან იქს ვითამც განაცხადებს.

„იმ დროს ფაშათ იჯდა ნომან ფაშა. ქვათა, სარი ქეა იყო იენიჩერ აღათა, ხალილ ამდალა იჯდა ყადის ნაიბი მემიში აფენდი იყო. იმ მემიში აფენდიმა აწერა რაც პატრების შეი (ნივთები) იყო თუ ოქრო, თუ ვერცხლი, თუ შეი, პატრების, და ხუცების წაყვანის უკან, შევიყარეთ ქვემო საყდარჩი რაც ახალციხის ხუცები, იშხანები იყვნენ. მაშინ პოების ვართაპეტი მარტიროზ ვართაფეტი იყო. მამასახლისათ ხიზანაშვილი პეტრე იყო, სამსავე საყდრის შები მარტიროზ ვართაპეტსა მემიში აფენდი აწერა იენიჩარ აღის ჯელითო. ამ აღის ჯელითა მივაბარეთ მარტიროზ ვართაპეტსა. მასუკან ერთ დრომდინ სამივ საყდარი ვართაპეტს ჰქონდა. მასუკან კიდევ შევიყარეთ ახალციხის ხუცები, და იშხანები, და მამასახლისი ხიზანათ პეტრეი. თემის უმფროსათ ოვანეს ვართაპეტის ვექილი იყო აზანაშვილი ტერ-ოვანესი. დავდექით ქვემო საყდარში, დიად. მოშავარა ვქენით. ეს ჩვენი ხუცები ეჩმიაძინს ტყვეთ არიან. საყდრები პოების ხელში არის, ამ საქმეს ბევრი თეთრი უნდა.

უთეთროდ ვერც ხუცებს გამოვიხსნით, ვერც საყდრებს დავიხსნით. ეს ილაპარაკეს და სხვებმა ყური წაუგდეთ. მასუკან კრუხიჭამიათ პეტროსას შვილმა სტეფანემ წამოიჩოქა, და ჯავრიანათ თქვა. პატრებიო? იმათვინ რას ამბობთო. ისინი ციხეში თათრების ხელში იყვნენო. მერე იმათ უპასუხეს: ჩვენ პატრებში რას ვერევითო. პატრებს ხემწიფე ყავსთო, ელჩები ყავსთო, ულუფა აქვსთო. ჩვენ იმათში რას ვერევითო? მერმე კიდევ იმავე კრუხიჭამიათ პეტროსას შვილმა სტეფანემა უთხრა: პატრებისათვინა ათას მარჩილ მივცემო. ხუცებისათვინ ათ ფარას არ მივსცემთ. მერმე სტეფანასთან სხვა მრავალმა ისევე სიტყვა თქვეს. ხანუმაშვილმა პეტროსამ, პოლოსამ, ფირალაშვილმა ოსეფამ, ბატონჯანამ, პატარა სიმონამ, მეწვრიმალე აკოფამ, მეკურტნე ესტატემა, ტინტიკაშვილმა პეტროსამ და ოსეფამა, შანასარმა, ღურგლიშვილმა ოვანესამა; ტერ-არაქელის სიძემა, მეწვრიმალე გოდერდამა; სხვა ვინც პატრების მრევლი იყო ყველამ დიდის ყვირილითა იმახეს: ჩვენ პატრები გვინდაო. მამასახლისი პეტრეც ამათთან იყო, თუ პატრებს დაიხსნითო, ხომ ჩვენც თქვენთან გავერევითო. თუ არა ერთ ფარას არ მოგცემთო. ერთი დიდი ჩხუბი იქმნა ქვემო საყდარში; ხალხი შუა გაიყო. ნახევარმა პატრები ინდომეს, ნახევარმა ხუცები ინდომეს. დახედეს ამ ხუცებმა და იმათმა მრევლმა, რომ უფრო დიდი შფოთი მოხდებოდა. იმ დღეს დაიფანტნენ. მას უკან კიდევ შეიყარნენ ქვემო საყდარში და გვითხრეს დიდის ფიცითა: ოლომც თქვენ ჩვენთან იყავით და უწინ პატრებს დავიხსნითო, მერმე ხუცებსა. ფიცით დაგვაჯერეს; მასუკან ნება მივეცით. და ყველა ხუცებსა თავისი მრევლის დავთარი ავუწერეთ, და მივეცით ვისაც რა შეგვემლებოდა. მას უკან სტამბოლიდამ თათარი მოვიდა ფრანცუზის ელჩის იასახჩი. ფარვანი მოიტანა პატრების გამოხსნისათვის. ის თათარი ფაშამ მამანახლისი პეტრეს სახლში დააყენა. ორი კვირა იქ იდგა მამასახლისის ხარჯითა. მასუკან მამასახლისმან ფაშის ბუიროლთი აიღო ქეი თასკარა მეციხოანებზედა, რომა პატრებს არაფერი წაართვანო. მეხარკე სეროფად გაატანა ელჩის თათარსა. წავიდნენ, და პატრები მოიყვანეს ბარდუზის ციხიდამ. სამი ოთხი დღე პატრები მამასახლისი პეტრეს სახლში იყვნენ; მარამდინ მამასახლისი ფაშისაგან დასტურს აიღებდა პატრების სახლის დაცლისათვინ, რომა ოდებში საფაშო ფქვილი ეყარა. მერმე ოდები დაცალეს. პატრები ავიდნენ, თავიანთ სახლებში დადგნენ. მასუკან ახალციხის ზოგმა უფროსებმა მალვითა ჩუმათა უდელი ტერ-პოლოსი გაგზავნეს სტამბოლსა. და ჩუმათ ერთი ვექილმა მისცეს ტყვილი პატრებზედ შვიდას მარჩილი ჰმართებსთ მოგვეცითო. ეს უდელი ეპისკოპოსი ჩავიდა სტამბოლს ეპისკოპოსთან, და ეს თეთრი თხუა. წიგნები უჩვენა. პატრებზე შვიდასი მარჩილი მართებსო. ეპისკოპოსს

უნდა მიეცა. მერმე ფრა ფორთუნათოს დაეკითხა. ეს ბატონი მღვდელი ჩამობძანებულაო, ამდენი გარჯილაო, პატრები დაუხსნიათო, შვიდასი მარჩილი უსესხებიათო, მივსცეთო. ფრა ფორთუნათო დიად გაჯავრდა, და უთხრა ეპისკოპოსსა, ბატონო რას ბძანებო? ასე თავაქალი თეთრი მიცემაო, არც პატრების წიგნი აქვსო, არც პატრების თამასუქი აქვსო: მე

ასრე გიჟურეფა მიცვემო, მე დამაცადეთ, ახალციხის პატრებს წიგნს მივსწერამო, იქიდან თუ ამბავი მომივაო, მიეცი, მართალი არისო, მარამ-დი მაგ მღვდელსა ჩემის ხარჯით შევინახამო და თუ ტყვილიაო, მე ვიციო. ადგა, ფრა ფორთუნათმა ახალციხეს პატრი ჯერონიმესთან წიგნი მისწერა. ახალციხეს წიგნი მიუვიდა პატრი ჯერონიმესა და პატრი ჯერონიმემა ეს წიგნი რომ გააღო, წაიკითხა, თითქმის გაგიჟდა. ეს რა ამბავი არისო ჩემ თავზედა. ფიცხლავ მამასახლისის სახლში ჩავიდა პატრი ჯერონიმე, და დაუწყო ლაპარაკი. ეს რა ამბავი არისო? ეს რა საქმე არის ჩემ თავზეო, რომ თქვენ მიშვრებითო? თუ მაგისთანა ამბავი არისო, აქ მე რათ არ შემატყობინეთო. ჩემის მალვითაო ხუცეს რათ გზავნიდითო? აქ ჩემთვის გეთხოვათო; ან მოგცემდიო, ან შეგეხვეწებოდიო. მერმე მამასახლისმა პეტრემ დიდი ფიცით შეიფიცა, ბატონო რას ამბობო? ტყვილიაო, სიზმარს ლაპარაკობო. თუ ახალციხელებს მაგისთანა საქმე ექნათო, მე ვერ შევიტყობდიო? მაშინ ამოიღო პატრი ჯერონიმემა ფრა ფორთუნათოს წიგნი, და წაუკითხა. მამასახლისი გაშტერდა. დიად ეწყინა, და პატრს უთხრა ბატონო, შენ მიბძანდიო, და მე ახლა ბაზარში წავალო, და შეგატყობინებო. ადგა მამასახლისი პეტრე, და ბაზარში ჩავიდა, და ხუთი ათი მუხთაბარი კაცი დაუძახა და ბაზასტაბში შეყარა, და ლაპარაკი დაუწყო, და უთხრა ეს რა საქმე არის თქვენი ნაქნარი საქმეა, რომ გიქნიათო, უდელი ტერ-პოლოსა გაგიგზავნიათო სტამბოლსა, პატრებსა შვიდასი მარჩილი მართებსო, გითხოვიათო. ამათ უთხრეს, მართალიაო. მემრე მამასახლისი პეტრემ ლაპარაკი დაუწყო და ებრძოლა, და ვინც პატრების საყდრის მრევლი იყვნენ ზემოხსენებული სახელდობრივ ვაჟები მოვიდნენ ბასასტანში; იმათაც დაუწყეს ჩხუბი, ჩვენ პატრებს თეთრი რათ ვასესხეთო? სად ვასესხეთო? თქვენ არ იყავითო რომა ქვემო საყდარში წმიდა ხარების წინაშე შეგვფიცეთ, ოღომც თქვენ ჩვენთან გაერიეთო, უწინ პატრებს გამოვიხსნითო, მერმე ხუცებსაო. ჩვენ ის თეთრი პატრების წყალობით მივეციეთო. მასუკან მამასახლისმა პეტრემ უთხრა. მე თქვენი მამასახლისი ვარო. რაც ამ ხუცების საქმეზედ რამე თეთრი წავიდა, ესენები სულ ვიციო. ამ პატრებისათვის შვიდასი მარჩილი ვის მიეციეთო? მაცოდინეთო. თუ ფაშამ აიღო, რათ არ ვიციო? ქვამ აიღო, ყადმა აიღო, იენიჩარ აღამ აიღო? ვის მიეციეთო? რათ არ შემატყობინეთო? სულ ტყვილს ამბობთო. ადგნენ იქიდან

– 448 –

მამასახლისმა პეტრემა თავისი სამთი ვინც იყვნენ, აიყვანეს პატრი ჯერონიმესთან, დაბეჭდეს ყველამ ჩვენ პატრებისათვისა არაფერი გვისესხებიანო, და თუ რამე დაუხარჯამსთო ჩვენს უფროსებსა პატრებისათვისა წყალობაო მიგვიციაო. ერთი ფარა, ერთი თეთრი არ მისცეო. ტყვილი არის მაგის წიგნიო: ჩვენ წყალობათ მიგვიციაო. მიდღეში ვალად არ მიგვიციაო. ეს წიგნი გააკეთეს, და გაგზავნეს პატრებმა სტამბოლს. და ფრა ფორთუნათოს ეს წიგნი ჩაუვიდა. რომ გააღო, და წაიკითხა, დიად გაიხარა, და ფიცხლავ ეპისკოპოსთან ჩავიდა, პატრების წიგნი უჩვენა. ეპისკოპოსი გაშტერდა, დაუძახეს უდელს ტერ-პოლოსას. ეს წიგნი რა არისო, ტერ-პოლოსი გამრა, ხმა ვედარ ამოიღო. ფრა ფორთუნათო გაჯავრდა. დაიჭირა ტერ-პოლოსი, და რამტოლს ხანსაც შეინახა დაიჭირა რაც ესმევიანა, ექმევიანა დიბიღუზ სულ წართვა ოდის ქირა ბილა წართვა; მასუკან მამასახლისმა პეტრემ უთხრა თავის ქეთხუთებსა, წვერ თათრებსა. ტერ-პოლოს ასე დაემართა სტამბოლსაო: ეს რა ქენითო.

იმის გაგზავნასაო ერთი შეგეტყობინებინა ჩემთვის შენი ფიქრი და მე რას გეტყობდი თქვენაო. ამ პატრებსა ხემწიფის ფირმანი მოუვიდათ. მახსუსია თათარი მოვიდა ამათთვინა ფირვანზე ფარა არ დაგიხარჯათო. თათრისათვინა ფარა არ მიგიციათო. სხვაგან ხარჯი არავისთვინა არ მიგიციათო პატრების გამოისათო. პატრები რომ ესაბჩი ჩამოვიდნენ თქვენ რას ეტყობდითო, ნახე რომ გამტყუნდებოდითო“ (1).

თუმცა მამასახლისი უარს ჰყოფს ახალციხელებისგან პატრებისათვის ფულის დახარჯვას, მაგრამ კი ნამდვილად დაუხარჯავთ. ეს მტკიცდება კაფუცინების რომში გაგზავნილი სიით, რომელშიც მოხსენებულია ყველა ხარჯი ტყვეობის გამო გაწეული. იმ სიაში მოხსენებულია: „დახარჯულო ფული ქართველი ქრისტიანებისაგან ჩვენს დასახსნელად პიასტრი (მარჩილი) 889“ (2).

აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ პატრების მრევლში შემძლე პირები ბლომად ყოფილან, ვინაიდან უამათოდ სხვა ეკკლესიების მრევლთ ვერაფერი გაურიგებიათ და ფიცის მიცემით შეუერთებიათ თავიანთან.

კაფუცინები იმ დროს რომს ჰგზავნიან სიას ყველა იმ ზარალისას, რომელიც მიეცათ ტყვეობის მიზეზით. დაკარგული ნივთები და დანახარჯი ერთიანად არის 4373 პიასტრისა. არც ახალციხელები დარჩენილან უზარალოდ, იმათაც ბევრი ფული დაუხარჯავსთ, ისე რომ დედაკაცები იძულებული გამხდარან თვალ-მარგალიტი გაეყიდნათ რადგან მღვდლების დახსნისათვის 12 ქისაზე მეტი ფული მიუციათ თათრებისათვის, რის გამო დიდ სიღარიბეში ჩავარდნილან.

ამ დევნულობაში მღვდლებმა და ერმა დიდი და წარმოუდგენელი შეწუხება გამოიარეს, მაგრამ მაინც ბოლო არ მოელო მათ უბედურო-

– 449 –

ბას. რადგან ამისთანა უსამართლო მოქმედებაზე სომხების პატრიარქი ხელს არ იღებდა, მუდამ შემთხვევას ეძებდა, რათა კვალად განეახლებინა ესეთი ბარბაროსული დევნულება. მისი სიბოროტის ამბავი მიუტანა ფირმანის მომტანმა თათარმა ეპისკოპოსსა, რომელმაც, 15 ნოემბერს 1770, აცნობა რომს ესე: „დასასრულ მობრუნდა იენიჩერი ახალციხეს გაგზავნილი პატრი კაფუცინების დასახსნელად და მოიტანა მათი ამბავი და წერილები. პატრები დაბრუნდნენ თავიანთ ეკკლესიასა და სახლში. დიდ ძალი ფული დაუხარჯავსთ, რადგან ფაშას და მის აფიცრებს გამოურთმევიათ 823 პიასტრი; ამას გარდა კიდევ დაუხარჯავსთ სატყვეოში, ფირმანის შოვნასა და გაგზავნაში. მთელი ხარჯი 2,000 პიასტრზე მეტია, რაისგამო საბრალო კაფუცინები მთხოვენ ყველაფერი ვაუწყო თქვენს უმაღლესობას, რათა აღმოუჩინოთ საჭირო შემწეობა ამ დიდი ვალის გადასახდელად. იძულებულნი გამხდარან ვალი აელოთ თავიანთ თავის გამო-

სახსნელად და ეკკლესიისა და კათოლიკების ქონების დასაბრუნებლად.

„გარდა ამისა უფროსი პატრი მწერს, რომ ეკკლესია და სახლი ძირიელ დაზიანებული და ბევრს ადგილს ჩანგრეული დახვედრიათ. მათს ოთახებში თურმე შენახული ყოფილა მთავრობის ფქვილი. მაგრამ უფრო სამწუხარო ეს არის, რომ ბევრი რამ აღარ იპოვება. სახელდობრ ეკკლესიის ვერცხლეულობა, რომელიც ათ ოყამდე ყოფილა. ეს ვერცხლეული წინანდელ ფაშას თან წაუღია, თუმცა ფირმანი ავალებს და უბრძანებს, რომ პატრებს ყველა დაუბრუნდესთო.

„ეგრეთვე სომხების პატრიარქის ვიკარია ისევ ახალციხეშია და ცდილობს გამოაკეთოს ის, რაც ხელიდგან გამოეცალა. ამიტომ ფაშისათვის შეუძლევია 25 ქისა პიასტრი, რათა დაუბრუნოს ეკკლესიები, განდევნოს ლათინის პატრები და დაავალოს მათ, რომ დაბრუნდნენ თავიანთ ქვეყნებში. ხარბს ფაშას რა დაუნახავს ისეთი კაი ლუკმა, დაებარებია პატრები და უბძანებია მათთვის კოსტანტინეპოლს წასვლა, რადგან ფირმანის ბრძანება ასეაო. პატრსაც არ შეშინებია და უპასუხებია, მეც ვიცი ფირმანის შინაარსი. რადგან მისი თარგმანი მაქვსო, თქვენი ნათქვამი სიმართლე არ არისო. ფირმანი კოსტანტინეპოლში წასვლას კი არ გვიბრძანებს, არამედ თქვენ გავალებსთ ყოველგვარი შემწეობა აღმოგვიჩინოთ, ჩაგვაბაროთ ჩვენი ეკკლესია, სახლი და ქონება, და არავინ გაგვიბედოს შეწუხებაო. ფაშამ რა ნახა, პატრმა უკვე იცოდა ფირმანის შინაარსი, გაჩუმდა და გაისტუმრა სახლში.

„პატრებს მაინც კი ეშინისთ, პატრიარქმა, ჩვეულებისამებრ, ბევრის ფულით არ მოიყიდოს ფაშა, პატრებს რაიმე ბოროტი არ შესწამოს და არ გადევნოს იქიდგან. ამიტომ მთხოვენ, ყველაფერი ვაუწყო ბატონ საფრანგეთის ელჩს, რათა ფაშას ხელახლა ფიცხლად უბრძანოს, რომ

– 450 –

პატრების წინააღმდეგ არაფერი იმოქმედოს. ეს ყველა მოვახსენე ელჩსა, მაგრამ ბევრისა და უსაჭიროესის საქმეების გამო, ბევრს ვერაფერს დამპირდა, ხოლო მითხრა, ვეცდები, იქმნება როგორმე დაგიბრუნოსთ ვერცხლეულობა, თუ შესაძლებელი იქმნებაო.

„ახლა პატრებმა დაიწყეს სამსახურის აღსრულება თავიანთ ეკკლესიაში, მაგრამ დიდად ფრთხილობენ, ეკკლესიის მარტო პატარა კარს აღებენ, რათა ბევრი ხალხი არ მოვიდეს და ამითი მწვალებლებმა წუხილი არ დაიწყონ, იმდენი კათოლიკების ეკკლესიები როგორ დავკარგეთო! ეგრეთვე ქართველი კათოლიკებიც ასრულებენ მღვდელ-მოქმედებას თავიანთ ეკკლესიებში.

„ეჩმიაწინის პატრიარქმა პატრებს მოსწერა ერთი წერილიც, რომელსაც ამასთან ვგზავნი, და რომელშიც პატრებს უწოდებს ქურდ-ავაზაკებათ, სხვისი ერის გამტაცველად და სხვა“. (1).

პატრიარქის წერილის დანარჩენ ნაწილში წყევლაა და გინებაა ლათინების წინააღმდეგ.

პატრები თოთხმეტი თვის ტყვეობის შემდგომ დაბრუნდნენ ახალციხეს. გარნა ახალციხის დანარჩენ მღვდლებს, რომლებიც პატრიარქის ხელში იყვნენ, თავისუფლება ისე მალე არ ღირსებიათ. თურმე პატრების ჯავრსაც იმათზე ყრილობდა, ხშირად აცემინებდა და ბევრნაირად სტანჯავდა. ახალციხელებმა თუმცა ბევრი ფული დახარჯეს, მაგრამ კი დასახელებული უდელი მღვდელი პავლე გაუგზავნიათ კოსტანტინეპოლს ეპისკოპოსთან, რათა ეზრუნა მათი გამოხსნისათვის. იმასაც იქაური ქართველების რჩევით გადაუწყვეტია, ცდილიყო სასახლეში მყოფი ევროპელი მკურნალების საშუალებით მოეპოვებინა იმნაირივე ბრძანება, როგორიც კაფუცინების შესახებ გამოართვეს სულთანს, მაგრამ იმ საშუალებამაც, ისე ჰგავს, ვერ გასჭრა. ამ ნაირად ახალციხის მღვდლები დარჩნენ ტყვეობასა და ტანჯვაში სამის წლის განმავლობაში. ამ ხნის განმავლობაში სომხის პატრიარქი ხშირად სწერდა ახალციხის დანარჩენ მღვდლებს, რათა კათოლიკე სარწმუნოება უარ ეყოთ; ზოგჯერაც

ეჩმიაწინში იბარებდა. ერთხელაც პავლე ეპისკოპოსის სახელით სიცრუით სავესტრიონი მისწერა და მიიწვია კათოლიკე სარწმუნოების უარის საყოფლად. ახალციხის მღვდლები მის წერილებს სრულებით ყურადღებას არ აქცევდნენ. ხოლო ახალციხეში მყოფი ზემოდ ხსენებული კირაკოსა მღვდელი თავისი ნებით წასულა ეჩმიაწინს, უარი უყვია კათოლიკე სარწმუნოება და იქვე დარჩენილა.

ერთ წერილში ვნახეთ, რომ ტყვედ დაჭერილ ახალციხის მღვდლებს, თავიდან ასაცილებლად დიდის სატანჯველისა, რომელშიაც

– 451 –

მათ აგდებდა სომხის პატრიარქი, ვითომც კათოლიკე სარწმუნოება უარ ეყოსთ; გარნა სარწმუნოდ არ მიგვაჩნია, რადგან იმის თაობაზე არაფერია მოხსენებული პროპაგანდას წერილებში. მართალი რომ ყოფილიყო, მაშინ უეჭველად მიწერ-მოწერა გაიმართებოდა პროპაგანდას და ეპისკოპოსის შუა. ხოლო პავლე ეპისკოპოსის მიერ სარწმუნოების თაობაზე ნამდვილად გავრცელდა ხმა, რაისგამო პროპაგანდა ძრიელ შესწუხდა, მაგრამ ეს ამბავი ბოლოს ცრუ გამოდგა. ამიტომ, 14 აგვისტოს პროპაგანდა კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს დიდ კმაყოფილებას უცხადებს, რომ ეს ხმა არ გამართლდაო.

ახალციხის მღვდლების ტყვეობიდან დაბრუნების დრო ზედ მიწევნით არ ვიცით. არც ვიცით ყოველი ის გარემოება, რომელიც მათ დაბრუნებას შეეხება. ის კი ცხადია, რომ სომხის პატრიარქი მათ შემდეგშიც მტრობდა და მოსვენებას არ აძლევდა, მეტადრე პავლე ეპისკოპოსს, რადგან ყოვლად ერთგული მუშაკი იყო კათოლიკე სარწმუნოებისა. ეს გარემოება რა უცნობებიათ კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსისათვის, დაუბარებია თავისთან პავლე ეპისკოპოსი და ავთანდილიანთ სტეფანე მღვდელი. პროპაგანდაც ეპისკოპოსს თავის სრულ თანახმობას უცხადებს, 1 ივლისს 1772 წ. მღვდლების დაბრუნების შესახებ. ორნივე ჩავიდნენ კოსტანტინეპოლს, საიდგანაც მალე წავიდნენ რომს. იქ პროპაგანდის თხოვნისამებრ, პავლე ეპისკოპოსმა აღწერა მშვენიერად საქართველოს იმ დროის გარემოება, რომელსაც ცალკე გამოცემით. თავის ამხანაგითვე დარჩა რომში და მიანდეს მას სომხის ტიბიკონის მოსწავლე მღვდლების კურთხევა, თანახმად პატრი კაპუროს წინადადებისა, როგორათაც ზემოდ ვნახეთ. პავლე ეპისკოპოსი რომშივე გარდაიცვალა 2 ნოემბერს, 1784 წ. მის მაგიერად დანიშნეს მისივე ამხანაგი, სტეფანე ავთანდილიანთი და მისცეს ტფილისის არქიეპისკოპოსობის ტიტული.

როდესაც ის ორი მღვდელი გაისტუმრეს ახალციხიდან, თუ მღვდლებმა და თუ ერმა მათ მიანდეს, რომ ცდილიყვნენ და რომის საშუალებით ოსმალეთის მთავრობისგან მოეპოვებინათ საჭირო ბრძანება, რათა მწვალებელ სომხებს აღარ ედევნათ. გარნა, ისე ჰგავს, დიდი ვერაფერი გაარიგეს ამ საქმისა, რადგან ახალციხეს შემდეგშიც ვხედავთ ისევ იმ შიშსა და შეწუხებაში, როგორშიაც წინეთ იყო. ამიტომ ახალციხის მღვდლები ამ საქმისათვის ხშირად სწერდნენ კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსსა და პროპაგანდას. ამნაირი წერილის ნიმუშად მოვიყვანთ ამ შემდეგ წერილს, რომელიც ახალციხის მღვდლებმა მისწერეს პროპაგანდას:

„ქ: ჩვენ სამი წლის მწარე ტყვეობიდან გამოხსნილნი რომ მოვედით ჩვენს შეწუხებულს და დაგლახაკებულს ქალაქშია. რადგან დიდის

მუქარით მოგვდევდა თანა ის უღლო ემმაკებრივი ამპარტავნებით აღზავებული ჩვენი წა სარწმუნოების მტერი, რომ ჩემის ცოცხალის თავით არც თქვენგან და არც თქვენის ქალაქისგან ჯელის ამღები არა ვარო. ან უნდა მე გავფუჭდე ამ ჩემის მონასტრითა და ან თქვენ და და იმ კეთილს მწყემს მაშინვე დიდის სიყვარულითა წიგნი ებოძებინა, და ოთხნივე დავებარებინეთ, აქ ჩამოდიეთო და მე ვიზრუნებ თქვენთვისო. და ჩვენი ქალაქისათვისაც მრავალი სხვა ჭკვიანი ფრანგისა და სომხის გვარის ბატონებთა ეს ეფიქრა რამე ერთი დახსნის ფარვანი აგვართვას სამუდამოთა ახალციხის ქალაქსა და მისი სოფლებისა საერთოდ, რომ არასოდეს აღარა ეზიანოსთ რა მწვალებლებისაგან; და ამ ფარვანისათვის ეჭირებოდა კარგა თეთრი, და რადგან ქალაქში ორმოცი ქესა ჯარიმა გაწეულ იყო, საყდრები თუ ერი სრულ გაცარცული იყო, და აღარ შეეძლოთ რამე ამ ფარვანის თეთრის ილაჯი ექნათ; ქალაქმან სხვა ვერა იფიქრა რა კეთილი ამის მეტი, რომე ოთხნივე ვერ გამოგვიმეტეს სტამბოლს გამოსაგზავნათ. პირველად ამისთვის რომე დიდათ ეშინოდათ რომე არ დაეებულებინათ ფაშისათვის, და ჯაშუშათ და მოღალატეთ არ დაეთვალათ, მეორედ ამისთვის რომე ჩვენი სამი წლის ტყვეობაშია ქალაქისა თუ სოფლების სულიერი ყოფნა სატირელი გამხდარიყო. და ბატონი პოლოს ეპისკოპოსი გამოგზავნეს ერთი ჩვენი ოთხისაგანი ტერ-სტეფან ავთანდილიანთი, და ამათვისაც ფაშასაგან წიგნი აიღეს, რომე წყალობის დასაკრეფად მიდიან თავიანთი დაჭირებისათვის, თვარემ სხვა რიგად ვერ წამოვიდოდენ. და მე პოლოს ეპისკოპოსმან თავის მაგიერ მე ჩამაბარა ეს ქალაქი თავის სოფლებითა, რადგან იოსები ეპისკოპოსის ვიკარი იყო, რომე მენადვლა ამათი სულელებისათვის, როგორც მერმე სტამბოლიდამე ახალი სამოციქულო ვიქარი ბატონი ივანე ბავესტრე-

ლისაგან ახალი ბრძანება მომიწერინა, რომე ამ ფერადვე აქაურებისათვის მომევილო. და მეოთხე მღვდელი ჩვენი ჭირის ამხანაგი, რომ ცოლშვილის პატრონი იყო, და გაწეული ჭირისაგან და ავთმყოფობისა დალეული, იქვე დარჩა და შარშანვე ქრისტიშობის 23 სული ღმერთს მიაბარა.

„აწე ქალაქის ეხტიბარებმან და ღვდლებმან ერთი სახვეწურის წიგნი მიართვეს იოსებ ეპისკოპოსსა, რომე ჩვენ შეძლება აღარა გვაქვს მაგ ფარვანის თეთრისაო, მარტო რვა ასი ყურეში გვაქვს ასაღები პატრი კაფუცინებზედა, რომე ფრა ფორთუნათო სახელით რომე კაფუცინების ვექილია მანდა ის გაარიგებინე და რაც აკლია წმიდა კრებას შეგვახვეწე, სხვა ილაჯი არა გვაქვს.

„ჩავიდა ეს ბატონი ეპისკოპოსი სტამბოლსა, და იოსეფ ეპისკოპოსი, მიცვალეული დახვდა; აგერ წელიწად ნახევარზედ მეტია, ქალაქის მღვდლებსა და ერსა თვალი მაგისკენ დაგვრჩენია; თუგინდ სამჯერ მოეწერა, რომე გარიგებული ჰქონია საქმე, მაგრამ რადგან თეთრი არა ჰქონია, დარჩომილა. და ახლა მოუწერია რომე, თქვენის წმიდა ბრძანებითა წამოსულა რომისკენ, და ჩვენ ვყრილვართ ამ ფერს უბედურობის შიშია.

„და უფრო საშინელიც ეს გავიგონეთ რომე ის ჯორციელი ეშმაკი კაცი სახელი მილდისი უწინ რომე ჰყავს იმ ჩვენი სჯულის მტერს პატრიარქსა, რომლის ხელითაც მოატანინა და წაგვასხა დაბორკილებულნი, კიდევ გამოუგზავნია სტამბოლსა ჩვენთვის და ჩვენი ქალაქისათვის სამტეროთა, და თუ აქამდე გვეჭირებოდა შველა, ახლა ერთი ათასათ გვეჭირდება.

„მთელი ქალაქის ღვდლების და ერის პირითა ვეხვეწებით თქვენს სიწმიდესა რომე რადგან სულეების ცხოვებისათვის ბძანდება ეგ წმიდა კრება, ეს ქალაქი თავისი სოფლებითა, ამდენი სულეების სიმრავლე დაიხსნას სამუდამოდ ამფერის წაწყმენდისაგან ერთი იმ ფერის ფარვანის გარიგებითა, რომე ცხოვნებულს ეპისკოპოსს და სხვა ჭკვინებს დაურიგებიათ, თვარემ ის უღვთო კაცი ასეთის ამპარტავნებით არის აღძრული რომე თვითონაც თუ გინდ მოკვდეს, მის უკან ერთი უარესი არის, იციან ყოველთავე, უეჭოდ გაუოხრებელი ვერ მორჩება ეს საწყალი ქრისტიანობა, მერმე ამ ფერს არეულობის დროშია, რომე თავიანთი მტრობის სიტყვები ამ არეულობის მიზეზით ადვილად გაუდისთ.

„მაშ რადგან თქვენი სიწმიდის წადილი ეს არის რომე ეს ქალაქი თავისი სოფლებითა გაოხრებული არ დარჩეს ამ ჩვენი სულიერი მტრებისა-

გან, ვეხვეწებით დიდათა, რომე ნულარ დააგვიანებთ და ახლავ ერთი ამფერი ფარვანითა ეგ ბატონი ეპისკოპოზი მოგვე ღვდლითა საშურათ გამოგვიგზავნეთ, რომე დიად ეჭირვებათ ამ ქვეყანას, და რადგან დიად შიშში ვართ ყოველგზითა, ამისათვის ყოველი ვისმეს ბეჭდები არ მოვინდომე რომ ყოფილიყო. ეს არის ჩვენი სახვეწური. და ახლა ნება თქვენი სიწმიდისა არის. ივლიტას, მარტის 6. წ. 1774.»

ამ წერილის ბოლოში შემდეგი აწერია:

„ქ. ეს მესამე ჯერობაა. რომ ვეჩვენები თქვენს სიწმიდესა ჩემის დასაბეზრავის მოთხრობითა და არც ვიცი, ან თუ ერთი მაინც მოგწდენოდესთ აქნობამდე. უფალმან წყალობა მიყოს ეს მოგერთვას სხვებიანათა აქ შეკეცილთა, რომელთაგანა ადვილად იგულისხმებთ სხვა დანარჩომი დარდი ყოველივე აქაურობისა. ასეთი უბედური დროებაში ვართ

ამას ჟამსა, რომელ, უარესი არც ვისმე უნახამს და არცა გაუგონია. თემი დაქცეული, მუდამ უარესად ოხრდება, უილაჯო უძლურ შექმნილი მძიმე უღლის გაწევითა“. (1).

ამის მიმწერი არის მღვდელი ჯიგანანთი. მკითხველთ მივანდობთ, რომ თვითონ დასდვან თავიანთი მსჯავრი სომხის პატრიარქის ესეთ უღმერთოებას და მის მიერ ახალციხის მოოხრებას. მხოლოდ ამას ვიტყვით, რომ ახალციხეში კათოლიკე სარწმუნოებას ძრიელ ღრმად ჰქონია ფესვი გადგმული, რადგან შემდგომ ეგოდენის მტარვალობისა კიდევ დარჩენილა ხალხში ეს სარწმუნოება. სხვათა შორის ესეც ერთ საბუთად მიგვაჩნია ახალციხეში კათოლიკეების სიძველისა, რადგან ახალ მიღებული რომ ჰქონოდათ სარწმუნოება, მაშინ ადვილად დაანებებდენ თავს ისეთ სარწმუნოებას, რომელიც მუდამ ჟამს მათი მწუხარების მიზეზი ხდებოდა. სჩანს, დიდის ხნითვე შესისხლხორცებული ჰქონიათ იგი, რომ ასე უცბად არ უარუყვიათ.

ზემოთ უკვე მოვიხსენიეთ) რომ კაფუცინებსაც, ახალციხის მღვდლე-ბისავით, მუდამ ემინოდათ სომხების მტრობისა. თუმცა სომხების პატრიარქმა ისეთი უწყალო დევნულების განახლება ვეღარ გაბედა, მაგრამ სხვაფრივ კი არ მოაკლო მტრობა და საკმაოდაც ავნო. ერთი მისი ესეთი მტრული მოქმედება ის არის, რომ ბარდოზში ტყვედ ყოფილი უფროსი პატრი მოაწამვლინა. ამ ამბავს გადმოგვცემს იმ დროშივე აღწერილი მოკლე მოთხრობა, დაწერილი ქართულად და კაფუცინებისაგან იტალიანურად ნათარგმნი.

„პატრი ალიოზის სიკვდილზე რაც მოხდა.

„ქ. იმ თარეხში ფაშათ სუმბატი შვილი იჯდა. ქეათ სუმბატის შვილის სიძე აწყვერის აღის შვილი ალი ბეგი იყო. ეს პატრი ალიოზი პოების მარტიროზ ვართაპეტთან ყოფილიყო. იქიდან მამასახლისის პეტრეს სახლში ამოევლო, და ეთქვა: მალე ცოტა მაწონი მომიშოვნეთო. ხოჯოანთ ბატონჯანას სახლში მარტიროზ ვართაპეტთან ვიყავიო. იქ ერთი ფინჯანი რახი მასუესო. მუცელში ცეცხლი მეკიდებო. მერმე იქ ცოტა მაწონი ეშოვნათ. ერთი ორი კოვზი მაწონი ექამა. წასულიყო და დაწოლილიყო, იმ ღამეს მომკვდარიყო. დილაზე ღამიანათ ზემო საყდრის ჟამგოჩი ჩამოეგზავნათ ღამიან მამასახლისის პეტრესთან. ამას ეძინა. ჟამგოჩმა გაადვიდა, ზემო საყდრის გვერდზე, ქეთხუთები გემახიანო, მალე აქ მოდიო. მამასახლისმა პეტრემ უთხრა ჟამგოჩსა. ამ დროს რა უნდათ? რა ამბავია? ჟამგოჩმა უთხრა, მე რა ვიციო? საყდრის კუთხეში ზიანო და იქ გემახიან საჩქაროთაო. მე არავიციო. ადგა, მამასახლისმა ტანი ჩაიცვა, და ჟამგოჩის წაჰყვა ზემო საყდართანა. იქ რომ ავიდა, ნახა და უთხრა: ამ დროს რათ მიძახითო? რა ამბავი არისო? იქ იყვნენ

– 455 –

პატარა სიმონაი, კრუხიჭამიათ ბატონჯანაი, ხანუმათ პეტროსაი, ქურქჩიანთ ყაზარაი. ამათ უთხრეს: რა გაყვირებსო. აქ მოდი და შეიტყოფ, რაც ამბავი არისო. პატრი ალიოზი მომკვდარაო: ვართაპეტს მოუწამლიაო. მალე ახლავე წადიო, და ფაშას შეატყობინეო: მერმე მამასახლისმა პეტრემ უთხრა: ამ დროს სად წავიდეო? ფაშას ყველას ძინამსთო. ამათ უთხრეს; თუ არ წახვალ, არ იქნებაო. მერმე მამასახლისმა უთხრა, რაფერ იქნება უბრალოთ ვეზირთან მოსვლა. აქ გზაზედ ლაპარაკი არ იქნებაო. ერთი სახლი იშოვნეთო. სულ ყველანი იქ შევიდეთო. ვარჩიოთ, სიტყვა შევკრათ, და რასაც თქვენ დამაბარებთო, მეც მივალო და ფაშას იმას ვეტყვიო. ადგნენ იქიდან. პატარა სიმონას სახლში ჩამოვიდნენ იქ არჩიეს. ეს ბრალი ვართაპეტს დავდვათო, ჰამ ფაშა დიდს ჯარიმას გამოართვამსო, ჰამ ქვეყანაზე სახელი გაუტყდებო, ჰამ იმის მტრობა გამართლდებო. მამასახლისის პეტრეს უთხრეს. შენ წადი; ახლავ ფაშა ნახეო, და კაი ნაირად მოახსენე; და უთხარიო. ბატონო მარტიროზ ვართაპეტმა ჩვენი ექიმი პატრი მოწამლაო, და მოკვდაო. მერმე წავიდა მამასახლისის პეტრე ფაშასთან. ნახა რომ ფაშას ჰარამში ეძინა. იკითხა, რომელ ოდაში ძინამს ფაშასაო? მუახლებმა უთხრეს: მბეინ ოდაში ძინამსო. წავიდა მამასახლისმა, და მოუარა დივან ხანაში, რომ პატარა ჰარამის კარია, ის დაარახუნა, და ფაშა აყენა ლოგინიდან ნიფხავ-პერანგითა, ფაშა კართან მოვიდა: ვინახარო. მერმე მამასახლისმა უთხრა, მე ვარ ბატონო, ერთი კარი გააღეო. თქვენთან ერთი საიდუმლოანი სიტყვა მაქვსო. ფაშამ ფიცხლავ კარი გააღო. მამასახლი-

სი შევიდა, კარი მიუგდო, და უთხრა, ბატონო, ერთი დიდი ამბავი მოხვდაო. პოების ვართაპეტსაო ექიმი პატრი მოუწამლიაო და მოკუდაო. და შენ იცი, რასაც იმას უზამო ამ საქმეზე, ბევრი თეთრი შემოგივაო. მერე ფაშამ უთხრა მამასახლისსა: შევიტყეო. შენ წადიო. ახლა მე ვიციო. მასუკან მამასახლისი წამოვიდა. ფაშა რომ ადგა დილაზე, გამოვიდა, ფიცხლავ მუბაშირი გამოგზავნა: წადიო, ქეთხუთები, და მამასახლისი მომგვარეო. მუბაშირი მოვიდა. ქეთხუთები, და მამასახლისი წაიყვანა: მალე ფაშა გიძახისო. იმათ უთხრეს მუბაშირსა, რა უნდაო. მუბაშირმა უთხრა: მე რავიციო. წავიდნენ ფაშასთან ქეთხუთები და მამასახლისი. ფაშამ უთხრა: ექიმი პატრი მოკვდაო. იმათ უთხრეს: მოკვდა ბატონო. ვინ მოკლაო. ფაშამ უთხრა: იმათ უთხრეს პოების ვართაპეტს აბრალებნო. იქ რახი უსვამსო, ამოსულა, დაწოლილა, და მოკუდაო. ფიცხლავ ფაშამ ყადი იენიჩარალა თავისი კაცი გამოგვატანა, და მოვედით პატრის ოდაში, და კბილები გაუშინჯეს. შავი ქონდა. ბაგები ლურჯი ქონდა. თათრებმა თქვეს, რალა მოწამე გვინდაო. იმისი ნიშანი ის არისო. კბილები გაუშავდებაო, ბაგები გაუშავდებაო. ყველამ

– 456 –

დაამტკიცეს, მოწამლული არისო. მასუკან კიდევ შევიდნენ ფაშასთან, და როგორც ნახეს, ისე მოახსენეს. მასუკან ვართაპეტი მოაყვანინა: ფაშამ უთხრა: ამ პატრის სიკვდილს შინ გაბრალებნო. იმან დიდი ფიცითა შეიფიცა: მე მაგ საქმის მქნელი არა ვარო, შარს მიგდებნო, ჩემი მტერი არიანო. მაინც ამ სიტყვებით ვართაპეტი ვერ მორჩა. ქეის ყავის ოჯახში ტყვეთ ჩააგდეს ვართაპეტი. იქ ბევრი ქრთამი დახარჯა ვართაპეტმა და მოწამე ითხოვეს ჩვენგანა. ჩვენ მოწამე ვერ ვიშოვნეთ. დაგვიჭირა ფაშამა. ხუთასი მარჩილი ახალციხელებს წაართვა, ხუთასი პოების ვართაპეტსა. ამ საქმეში არც პატრები რეულან, არც პატრების დიაკვნები რეულან. როგორც სწერია, ისე მოხდა“ (1).

ამის იტალიანურის თარგმანში, რომელიც აქ არ მოგვეყვას, ბოლოზე სწერია: „ეს ფიცის ქვეშ დასწერა მამასახლისმა თავის ხელით“. ეს მამასახლისი იგივე ზემო ხსენებული პეტრე ხიზანაშვილია. ამ წერილზე რიცხვი არა სწერია. უნდა მომხდარიყო პატრების ტყვეობიდან დაბრუნების რამდენისამე თვეს შემდგომ, ესე იგი 1771 წ. რადგან ტყვედ ნამყოფი პატრი უფროსი იყო; იმავე წელს მის ალაგს უფროსად დაინიშნა პატრი დომინიკე ტრიესტელი.

ახალციხის კათოლიკეებსა და მღვდლებს, სომხების გარდა, ხშირად მტრობდენ ეგრეთვე თათრები და ლეკები. რასაც პირველი მტრები აკლებდენ, უკანასკნელები უთავებდენ. ასეთი მდგომარეობის შესახებ მოვიყვანთ ამ წერილს:

„თქვენო უმაღლესობავ, მივიღე თქვენი უპატიოსნესი წერილი 18 იანვრისა 1772. უკეთუ ჩემს გარემოებას იკითხავთ, ჩემი რომიდგან წამოსვლის შემდგომ ცხრა წელიწადი დავრჩი ერთსა და იმავე სოფელ ხიზაბავრაში. შემდგომ მოვიდენ მტრები და წამართვეს, რაც კი გამაჩნდა. სოფლელებიც აღარ მამღვედენ პატარა გადასახადს, რასაც შემომპირდენ. დავბრუნდი ახალციხეს მთლად გაცარცული და მიველი ბატონ ივანე მღვდელთან, რომელიც იმ დროს პავლე ეპისკოპოსს ასლანიშვილს დაეტოვებინა ვიკარად. იმას ვუთხარი: იმ სოფლის შველა მე აღარ შემიძლია, სხვა მღვდელი მონახეთ მეთქი. უმთავრესი მიზეზი ის

იყო, რომ ხშირად მე იქ გაუნდობელი ვრჩებოდი მთელის წლის განმავლობაში, რადგან არ შემემლო ახალციხეში მოსვლა მტრების შიშით. იმან მიპასუხა, ძრიელ კარგიო, დარჩით ცოტა ამ ქალაქშიო და შემდგომ მოდით ჩემს ამხანაგად სოფელ ივლიტაშიო. მეც ვუთხარი ამ მოკლე ხანში წავალ, მოვივლი სოფლებს, ხალხს ვასწავლი საქრისტიანო მოძღვრებას და მის განმარტებას მეთქი. იმან მიპასუხა, ძრიელ კარგი იქმნებაო. წავედი ერთ სოფელში და დავრჩი 20 დღეს, შემდგომ იქიდან წავედი ლეკების ფაშის სოფელში აბასტუმანს. რამდენისამე ხნის

– 457 –

შემდგომ ლეკების ფაშამ ერთი წიგნი მომწერა ესრედ: მაგ სოფლიდგან სხვაგან არსად წახვიდეთ, თუ გამოსულხართ მაგ სოფლიდგან, ვეტყვი ლეკებს, რომ, სადაც გნახონ ტყვია გესროლონო. ესრედ დავკარგე თავისუფლება. ახლა ვარ ამ სოფელში, 13 ღარიბი მოსახლე კათოლიკეა, რომლებსაც შეძლება არა აქვსთ შემინახონ. კიდევ ბევრი ჩემი საწუხარი მაქვს მოსახსენებელი თქვენი გულმოწყალე უმაღლესობისათვის, მაგრამ ველარ ვბედავ, რათა თავი არ მოგაბეზრო. ხოლო სიმდაბლით ვაუწყე კოსტანტინეპოლის არქიეპისკოპოსს, სამოციქულო ვიკარიას, ივანე ბავესტრელსა, რომელიც, უკეთუ ინებებთ, გადმოგცემსთ ყოველის ჩემის უბედურების ამბავს. სიმდაბლით ვემთხვევი თქვენს ბისონს კალთასა და ვითხოვ თქვენს მამობრივსა და სამოციქულო კურთხევას. თქვენი უმაღლესობის უმორჩილესი და უერთგულესი შვილი და მონა, მღვდელი ფრანჩისკე შარაეთი, პროპაგანდის მოწაფე, ახალციხეს, 2 მაისისა 1774“. (1).

კარდინალმაც საჩქაროდ ეს წიგნი მოსწერა:

„ბატონ მღვდელს ფრანჩისკე შაროანთ, მისიონერს, ახალციხეს, 26 ნოემბერს 1774.

„მეტად სამწუხაროდ დამირჩა თქვენ მიერ მოწერილი ამბავი მანდაურ კათოლიკების სამწუხარ მდგომარეობისა. უფროსი ერთად შემაწუხა იმან, რომ ეჩმიაწინელი მწვალებელი პატრიარქი მანდაურ სამღვდელოებას გადამტერებია. ინებოს უფალმა და ააცილოს მანდაურობას დევნულება, რომელმაც, შეიძლება, მთლად მოსპოს მანდ სარწმუნოება. აწ გულს ნუ გაიტებთ, მტკიცედ იყავით სარწმუნოებაში და ეცადეთ, რომ თქვენის მაგალითით სხვები განამტკიცოთ და გაამხნეოთ, რათა მოითმინონ ყველანაირი უბედურება და არ დაუტეონ სარწმუნოება. ივანე მღვდლის საქმისა, ახლა რომ განაგებს მანდაურ მისიონსა, ძრიელ კარგა გიქმნიათ თქვენ და თქვენს ამხანაგ მღვდლებს, რომ მიგიმართავსთ საპატრიარქო ვიკარიასათვის; იმედი მაქვს, რომ ღირსეულმა ეპისკოპოსმა მოგცეთ ყოველი შესაფერი განკარგულება, რასაც კი საჭიროდ შერაცხავს. ესრედ, ეგ მორწმუნები კარგად იქმნებიან მორთულნი და არც ერთი სახარების მუშაკი იქმნება დაჩაგრული უსამართლოდ. აწ მოწყალე ღმერთსა ვთხოვ თქვენთვის სიმხნესა და უხვ კურთხევასა“. (1).

როგორც სჩანს, ამ წერილის გარდა, კიდევ სხვა წერილიც ყოფილა რომში გაგზავნილი პატრიარქის მიერ დევნულების შესახებ.

ამ ნაირ გაჭირვებულ მდგომარეობაში დაბრუნდა რომიდან ახლად ნაკურთხი მღვდელი ახალციხელი მაქანდრიანთ გრიგოლი. მოსვლისთანავე რომში მისწერა კარდინალს იქაური ამბავი და თვისი მოგზაურო-

ბა. სამწუხაროდ ის წერილი ვერ ვიპოვეთ. ხოლო გვაქვს მისი წერილის ეს პასუხი, რომელიც კარდინალმა მისწერა:

„ბატონ მაქანდრიანთ გიორგის, ქართველ მღვდელს, ახალციხეს, 2 სექტემბერს 1775.

„ამ წმიდა კრებას დიდად სასიამოვნოდ დაურჩა ის ამბავი, რომელიც მოიწერეთ თქვენს სამშობლოში მშვიდობით მისვლაზე. მეტადრე ესიამოვნა ის ამბავი, რომ თქვენ სიმრთელით კარგად ხართ და კიდევაც დაგიწყიათ ახალციხის სამრევლო ეკლესიაში წმიდა სამსახურის აღსრულება. თქვენს წერილში გამოცხადებული საუკეთესო აზრები გულმოდგინეობისა და სარწმუნოებისა კვალად გვარწმუნებს მე და ბატონს კარდინალებს, რომ არა ვსცდებოდით. ამიტომ დიდის სიამოვნებით გაძღვესო 50 საქრისტიანო მოძღვრებას ქართულს ენაზე, ამათ მოვაწოდებთ კოსტანტინეპოლში საპატრიარქო ვიკარია ეპისკოპოსს, რათა პირველ შემთხვევაშივე გამოგიგზავნოს საქართველოში. მაშ განაგრძეთ ეგ თქვენი სასარგებლო მოღვაწეობა თქვენის ტომის ერის სასარგებლოდ; ამნაირად სასარგებლოდ გაამართლებთ იმ საუკეთესო იმედს, რომელიც თქვენს შესახებ გვაქვს. დარწმუნებული იყავით, რომ სიამოვნებით მოვისმენთ ყოველ ამბავს, რომლის მოწერასაც გვპირდებით. ვსთხოვ თქვენთვის ღმერთსა ყოველ ნაირ ბედნიერებას“. (1).

ჩვენთვის დიდად სასიქადულო უნდა იყოს პროპაგანდისაგან ამ ქართველის მღვდლის ესრე ქებით მოხსენება, რადგან პროპაგანდა ისე არავის აქებს, თუ მეტის მეტი ღირსეული ვინმე არ არის. მართლაც ის მღვდელი მეტად შესანიშნავი ვინმე ყოფილა, რადგან პროპაგანდის მოწაფების სიაში მის შესახებ ამ სიტყვებს ვხედავთ ჩაწერილს: „In omnibus insignis“ (ყველაფერში წარჩინებული)“.

იმ დროებში (1776 წ.) მოსკოვიდგან მოსულან რომს ორი ძმა ახალციხელი ქართველები. უფულობის გამო გაჭირებაში ჩაცვივრულან, ამიტომ პაპის პიო მეექვსესათვის შემწეობის სათხოვხელად მიუმართავსთ ამ წერილით: „უნეტარესო მამაო, დამხოზილნი თქვენს წმიდა ფერხთა წინაშე ახალციხელი ქართველი ძმანი პეტრე და იოსებ ამირანთ მარიბეგი, მელიქი ელიზბარბეგი, უმდაბლესად მოახსენებენ, რომ უკანასკნელი ომის გამო გამოიდევენ მოსკოვიდან, სადაც 26 წელიწადი იცხოვრეს და დასტოვეს თავიანთი დედა და ერთი დაა; არც შეუძლიანთ დაბრუნდნენ თავიანთ სამშობლოში, საიდანაც გაიქცნენ, რათა უარი არ ეყოთ თავიანთი წმიდა სარწმუნოება, რომელსაც იცავენ და უნდათ მორწმუნებით სიკვდილამდინ დაიცვან. ამისათვის მათ დაუტევეს თავიან-

თი სიმდიდრე და ქონება, რომელიც უხვად ჰქონდათ; ახლა აღარ იციან, თუ როგორ იცხოვრონ, რადგან აღარც ტანისამოსი და აღარც

ნივთეულობა აქვსთ, რომ ან გაყიდონ და ან დააგირავონ; უცნობნი ამ რომის ქალაქში შიმშილით დიდ სიმწუხრეს სწევენ იმ ზომამდე, რომ ხშირად ერთი ლუკმა პურიც ენატრებათ; ამიტომ მომართავენ თქვენის სიწმიდის მამებრივ გულმოწყალებას, რათა იესოს სიყვარული-

სათვის ცოტა თვიური შემწეობა მისცეთ მათ, რომ შეიძლონ ცხოვრება ვიდრე ამ ქალაქში არიან. ესენიც არ დასცხრებიან და ევედრებიან ღმერთსა თქვენთვისა. აგრეთვე ამასთან აახლებენ თქვენს სიწმიდესა საჭირო მოწმობას, და იმედი აქვსთ, რომ ნუგემის-ცემულ იქმნებიან". (1).

წერილს თარიღი არა აწერია, ხოლო სჩანს, რომ წარუდგენიათ დეკემბერს 1776 წ. ისე ჰგავს, რომ იმათი წარდგენილი მოწმობის ქალაქები არ ყოფილან საკმაო, რადგან პირველის სათხოვრით ვერაფერს გამხდარან. მერმე 15 ივლისს 1777 წ. ხელმეორედ მიუციათ თხოვნა, რომელიც ცოტა განირჩევა პირველისაგან. თხოვნაში ასახელებენ რომში ვალის აღებას, აგრეთვე სთხოვენ ფლორენციაში წასასვლელად სამგზავრო ფულს, რადგან იქ რაცღა დიდად საჭირო საქმე ჰქონიათ. იმათთვის მეტს ვერაფერს ვიტყვით, რადგან მათ შესახებ სხვა არაფერი ცნობები გვაქვს; არც ვიცით, თუ რა შემწეობა აღმოუჩინეს.

მღვდელმა მაქანდრიანთ გრიგოლმა, პრაპაგანდასგან რა მიიღო ზემოდ მოყვანილი წერილი, მისწერა რომში კვალად ეს წიგნი:

„მათს უმაღლესობას, წმიდა კრების ბატონ კარდინალებს.

„ჩემს სამშობლოში მოსვლისათანვე თქვენგან 50 ცალი ქართველი საქრისტიანო მოძღვრების გამოგზავნა მამტკიცებს თქვენის უმაღლესობის ჩემდამი სიყვარულს. წიგნები ჯერ არ მიმიღია, მაგრამ, იმედი მაქვს, მივიღო კოსტანტინეპოლიდგან მოსასვლელი მეორე ქარავანით. დიდს მადლობას ვუძღვნით თქვენს უმაღლესობას იმათის გამოგზავნისათვის; დარწმუნებული ბძანდებოდეთ, რომ მათ გამოვიყენებ იმ ნაირად, როგორადაც თქვენ ინებებთ და რა აზრითაც გამოგზავნეთ. აწ ახალციხეს ვარ სიმრთელით, რასაც გულითად ვისურვებ თქვენის უმაღლესობისათვისაც. ახლა წმიდა ჯვრის ეკკლესიის მაგივრად, მღვდლე-

ბის თხოვნით, წმიდა ივანე ნათლის-მცემლის ეკკლესიაში ვასრულებ სამსახურს. აქ დიდი სულიერი გაჭირვება არის, რადგან რვა წელიწადია, რაც მრევლს თავიანთს ეკკლესიაში საქრისტიანო მოძღვრება აღარ მოუხმენია. აქ კაი კათოლიკეები არიან და ძველთა ქრისტიანეთა ჩვეულებას მისდევენ. თუმცა არიან ზოგნიც გულგრილნი სარწმუნოებისა და კეთილი ზნეობის მიმართ, თუ თავიანთ დიდი სიგლახაკის გამო და თუ ჩვენის წმიდა სარწმუნოების მტრის შიშის გამო. დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ, ჩემის უძღურობის დაგვარ, თავი არ დავზოგო და ყველას სულის ცხოვნებისათვის ვიღვაწო. ექმიაწინის პატრიარქი მუ-

– 460 –

დამ გვემუქრება და გვაშინებს, თუმცა ახლა თავისი ბოროტი განზრახვანი ვერ შეუსრულებია, რადგან, ღვთის წყალობით, სოლეიმან აწინდელი ფაშა ძრიელ კარგად ეპყრობა კათოლიკებს. მაინც კი სარწმუნოების მტკიცედ დასამყარებლად და რომ შემდეგში ექმიაწინის მტრობისაგან აღარ გვერიდებოდეს, საჭიროა წმიდა კრების შეგნებული რჩევა, რადგან მტერს არ სძინავს არც დღე და არც ღამე, და ცდილობს ერთიანად მოგვისპოს სარწმუნოება...

„კოსტანტინეპოლში ეპისკოპოსს ბავასტრელსა, ვითარცა თვით ნატრობდა, ბევრი რამ მივსწერე ზოგიერთი ჩვენის მღვდლების საქციელისა. იმედი მაქვს, ეპისკოპოსმა, ვითარცა საუკეთესო მწყემსმა, მალე უშველოს ამას, როგორც თვით საჭიროდ შერაცხავს. მხოლოდ ერთ

რასმე საჭიროდ ვრაცხვ ვაუწყო წმიდა კრებას: ზოგიერთმა ჩვენმა მღვდლებმა თავიანთის ნებით ჩვეულებად შემოიღეს ხმოან წირვაზე ორი სახარების წაკითხვა, ან უკეთ ვთქვათ, ერთის და იმავე სახარების ორი სხვა და სხვა ენით წაკითხვა, ესე იგი სომხურის ენით და ქართულის ენით, ვითომც ქართული სახარება განმარტება იყოს სომხურის სახარებისა. ამის შესახებ თქვენს ბრძანებას მოველით, რადგან ვუწყვი, რომ თქვენი უმაღლესობა მუდამ მზათ ბრძანდება ჩემს შესაწევნად. ამიტომ გავბედავ და გთხოვთ ერთს სომხურის წირვის წიგნს, რომლის დაბეჭვდაც დაიწყეს ჩემი რომში ყოფნის დროს; ახლა უეჭველად გათავებული იქმნება. დასასრულ, ვეამბორები თქვენს ბისონს და დავშთები თქვენის უმაღლესობის ყ~დ მდაბალი და უმორჩილესი მონა გრიგოლ მაქანდრიანთი. ახალციხეს, 23 ოქტომბერს 1776 წ.“ (1).

პროპაგანდამაც არ დაახანა, მალე პასუხი მისცა და კანონიერად სცნო წირვაზე ქართულის სახარების წაკითხვის ჩვეულება:

„ბატონს გრიგოლს მაქანდრიანთ მღვდელს, ახალციხეს, 1 თებერვალს, 1777.

„დიდის კმაყოფილებით მოისმინეს კარდინალებმა სულიერი მდგომარეობა მაგ ერისა, რომელიც ეგრე ქრისტიანებრივის სათნოებით შემკობილი ყოფილა; ეგრეთვე თქვენი ფხიზელი და კეთილი გულმოდგინება, რომლითაც შრომობთ მაგათი ცხონებისათვის. რადგან ღვთის წყალობით ეგრეთ უხვ ნაყოფს იღებთ, იმედი მაქვს, ღმერთმა აკურთხოს თქვენი მოციქულებრივი მოღვაწეობა და შეგეწიოსთ, რათა განაგრძოთ მათი მოვლა, და სძლიოთ ყოველ წინაღმდეგობას, რისაც გეშინიათ. იწერებით, რომ ზოგიერთ მანდაურ მღვდელს ჩვეულებად შემოუღია ხმოსანი წირვის დროს ორი სახარება წაკითხოს ერთი სომხური საეკლესიო ენით და მეორეც ქართულ ხუცურად და თანაც თქვენს ექვს აცხადებთ, რადგან მაუწყებთ, რომ მეორე სახარება არის უბრალო

– 461 –

განმარტება, ანუ თარგმანი სომხურისა, ამიტომ მაგაში მე არაფერს ვხედავ წინაღმდეგს, ვინაიდგან პირველი, რომელსაც კითხულობენ სომხურის ენით, შეადგენს ლიტურდიის ნაწილსა იმავე ტიბიკონში, ხოლო მეორე ქართულად წაკითხული თანახმაა ეკლესიის აზრისა, რომელიც ნატრობს, რომ სახარება ყველამ კარგად გაიგოს, ამიტომ ჰნებავს, რომ მწყემსთა, ტრაპეზზე სახარების წაკითხვის შემდგომ განუმარტონ ერსა. უკეთუ ქართული სახარება თანახმა არის სომხურის, მაშინ თქვენც ნუ დაუშლით შემოღებული ჩვეულება დაიცვან ქართულად სახარების წაკითხვისა. სომხური წიგნის დაბეჭვდისა, უნდა გაუწყო თქვენს დასაიმედებლად, რომ, მიუცილებელი მიზეზების გამო, რამდენისამე ხნით შეწყდა მისი ბეჭვდა; მალე დაიწყებენ ხელახლავ. ეს მქონდა თქვენის 23 ოქტომბრის წერილის საპასუხოდ. ეგრეთვე გაუწყებ, რომ სრული კმაყოფილი ვართ თქვენი. ვთხოვ უფალს, მოგანიჭოსთ ყოველი ჭეშმარიტი სიკეთე“. (1).

რადგან ის მღვდელი პატიოსანი ვინმე იყო და დაიმსახურა პროპაგანდის განსაკუთრებული პატივი და სიყვარული, ამიტომ ხშირად მიწერმოწერა ჰქონდა მასთან. ამ წერილის მიღების შემდგომ, კვალად 10 მაისისა 1778 წ., სწერს პროპაგანდას თავის გარემოებას და ჰპირდება, რომ ნიადაგ ვიღვაწებ ჩემის ერის გასარწვრთნელად და საპატრონებ-

ლადო. ბრაპაგანდას იმავე წლის 28 ნოემბერს მოუწერია, მაგრამ არ-
ვიცი, თუ რა საქმისთვის, რადგან ეს წერილი არა გვაქვს.

იმ პატიოსან მღვდელს მალე რომიდან მოეშველა ერთი მისი საუ-
კეთესო ამხანაგი, მღვდელი გრიგოლ კრუხიჭამიანთი, ახალციხელი
ბატონჯანას შვილი. თუმცა ნაკურთხი მოვიდა, მაგრამ სწავლა ვერ
დაამთავრა რომში, სწეულების გამო იძულებული გახდა მალე წამო-
სულიყო. იგიც შესანიშნავი ვინმე იყო და ძრიელ კაი სახელი დასტოვა
რომში, რადგან პროპაგანდის მოწაფეების სიაში მის შესახებ ეს საუკე-
თესო შენიშვნა სწერია: „In omnibus excellens Gregorius, (გრიგოლი
ყველაფერში წარჩინებულია)“. მოსვლისათანვე კოსტანტინეპოლში გა-
გზავნა წერილი რომში მისაწვდენათ. წერილი ჩვენ არ გვაქვს. ხოლო
მოვიყვანთ მის საკმაოდ ვრცელს წიგნს, რომელიც მის შემდგომ მისწერა
რომში:

„მათ უმაღლესობას კარდინალს.

„ამ წიგნით თქვენის უმაღლესობისაგან მოვითხოვ ბოდიშს წერი-
ლის დაგვიანებისთვის. გარწმუნებთ, რომ მიზეზი ამისა ჩემის მოვალე-
ობის უცოდინარობა ანუ კდემა-პატივის უქონლობა არ ყოფილა, ვი-
ნაიდგან აღვიარებ ყოველ ნაირ სახელქვეითო მოვალეობას, ხოლო მი-
ზეზი ის იყო, რომ ერთი შემთხვევის გამო გავუგზავნე ჩემი წერილი

– 462 –

კოსტანტინეპოლში საპატრიარქო ვიკარიას თავისივე თანახმობით, რათა
თქვენის უმაღლესობისათვის მოეწვდინა. ამიტომ დიდის ნატვრით მოვე-
ლოდი ჩემი წერილის პასუხს. ორ წელიწადზე მეტმა გაიარა, რომ
ღირსი ვერ გავხდი თქვენის უპატიოსნესის წერილის მიღებისა, და იმე-
დიც დაგვკარგე. ამიტომ გადავწყვიტე, გაახლოთ მეორე წერილიც და
ამასთანვე, თანახმად ჩემის მოვალეობისა, გაუწყოთ საქართველოს მისი-
ონის გარემოება. დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ ამ ორნახევა-
რის წლის განმავლობაში, რაც აქ ვარ, სულ ახალ ახალი დევნულე-
ბის განსაცდელეები ვნახე. აქ ვიკარად ეჩმიაწინის პატრიარქმა გამო-
გზავნა ერთი ვართაპეტი. ამას უნდოდა, რომ წირვა ლოცვაში არ გვე-
ხსენებინა პაპის სახელი, არამედ თავის პატრიარქისა; ეგრეთვე მოინ-
დოდა ჩვენის ახალგაზდა კათოლიკეების მღვდლად კურთხვაც; ხან უნ-
დოდა, რომ ჩვენს ეკკლესიებში წირვა ეთქვა. რაკი ვერასფერს გახდა,
დაგვემუქრა, წინანდელზე უარესად ვიყრი თქვენს ჯავრსო, უკეთუ რა-
საც გთხოვთ, არ აასრულებთ. გარნა ნიადაგ ვასრულებთ ჩვენს მოვა-
ლეობას, და მუდამ ვეწინააღმდეგებით იმ ვართაპეტის გლისპობას და
თავ-

გასულობას; ქრისტეს სამწყსოს პატრონობაზე, რაოდნათაც ჩვენი სუსტი
ძალა შეგვეწევა, ხელს არ ავიღებთ. უკეთუ მანდაურ კოლეგიაში ვერ
შევათავე დანარჩენი წლების სწავლა და ვერ გამოვიღე ეგრეთი ნაყოფი,
რაც კი შესაძლებელი იყო, ერთის მასწავლებლის ხელში მაინც კი
ცუდაობაში არ გავატარე წლები, რადგან დილიდგან საღამომ-
დენ ვკითხულობ ან ზნეობის და ან ამ ქვეყნისათვის განსაკუთრებით
საჭირო წიგნებს; ან თუ არა, ვთხზავ ქადაგებას და საქრისტიანო მო-
ძღვრებას. ვხედავ, რომ საღვთო მადლი მოქმედობს ჩემზე, რადგან ჩემი
სწეულება, გულის ტკივილი, აღარ მიგრძნია; მხოლოდ მაშინ მომივა
ტკივილი, როცა ქადაგების დროს ჩემთავს ძალას ვატან. უკეთუ ინებე-

ბებთ შეტყობას, თუ რა მდგომარეობაში იმყოფება აქაურობა, გაუწყებ, რომ ამ ჟამად არავითარი დევნულება არ არის, თუმცა პატრიარქს არ სძინავს, ეძებს კარგ შემთხვევას, რათა მახე დაგვიდგას და მუდამ ახალ საშუალებას იგონებს ჩვენს სადევენლად. იმედი მაქვს, რომ ამ ჟამად ვერაფერი გვავნოს, რადგან ახლანდელი აქაური ფაშა ჩვენი მეგობარია და ჩვენ დიდ პატივსა გვცემს. გარდა ამისა პატრიარქის მიერ ხშირი დევნულებისა და თათართა უსამართლობისაგან აქაურობა ისე დაგლახაკებულია, რომ ძრიელ ცოტანი არიან, ცოტა რამ ძლივს გააჩნდესთ. ამიტომ დიდად მეშინია (ღმერთმა ნუ იწინებს) თუ ახალი დევნულება დაგვიწყეს, ძრიელ მავნებელი შეიქმნება კათოლიკებისათვის, რადგან სომხები ძრიელ მდიდრები არიან, ხოლო ჩვენი საბრალო კათოლიკები კი ძრიელ ღარიბნი; თათრის მთავრობასთან ფულია საჭირო და ვინც

– 463 –

მათ მომეტებულ ფულს მისცემს, თათრები სამართალს მისკენ მიაბრუნებენ. ამიტომ, რაოდენადაც კი ძალმიძს, სიმდაბლით გვედრები, თუ სხვა ნაირად შეწევნა არ შეგიძლიათ ამ უბედური ქვეყნისათვის, ილოცეთ მაინც, უფალმა თავისი საღთო სახიერებით მისცეს ამ სამწყსოს სურვილი და ძალა, რათა ებრძოლოს მხნედ თავის მტერსა, დაგვიხსნას მათის ხელისაგან და გვაღირსოს საუკუნო სიხარული. დასასრულ, ვევედრები თქვენს უმაღლესობას, მიბოძოთ ერთი სომხური წირვის წიგნი, თუ დაიბეჭდა და რავდენიმე დასტამბული ქართული საქრისტიანო მოძღვრება, რომლებიც ძრიელ საჭირონი არიან ამ მხარეს. ამის მეტი სხვა არაფერი მაქვს მოსახსენებელი. სიმდაბლით ვემთხვევი თქვენს ბისონს და დავშთები თქვენის უმაღლესობის ყოვლად მდაბალი და მხურვალე მონა, გრიგოლ კრუხიჭამიანთი, პროპაგანდის მოწაფე. ახალციხეს, 9 მაისისა, 1778“. (1).

აქ დასახელებული სომხების და თათრების მოქმედება საკმაოდ გვაინიშნებს, თუ რაოდენი შეწუხება უნდა ეტვირთათ ახალციხელებს კათოლიკე სარწმუნოებისათვის.

მღვდელი გრიგოლ კრუხიჭამიანთი მალე დაინიშნა ახალციხის უფროსად, კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსის ვიკარად, მაგრამ სამწუხაროდ, ვერ გაამართლა იმედი, რომელიც ჰქონდათ ერს და უფროსებს. თუმცა კაი პატიოსანი და კეთილი მღვდელი იყო, მაგრამ საუფროსო სიბრძნე კი ვერ შესწევდა. როგორც მის წერილიდგანვე სჩანს, ვერ დაასრულა სასულიერო სწავლა რომში, დანაკლისი მისთვის მეტად მავნებელი შეიქმნა. ავტორიტეტის იარაღი მან ცუდათ მოიხმარა. თავისთავიც დააწყლულა და სხვაც. დაინიშნა უფროსად თუ არა, მაშინვე გადააყენა სამსახურიდგან უმეცარი მღვდლები, რომლებსაც ბევრი ხანი ემსახურნათ ერისათვის. ამნაირმა უცნაურმა და მოულოდნელმა განკარგულებამ მეტად ცუდი შთაბეჭდილება მოახდინა ყველაზე. ვერც სხვა მხრივ იჩენდა სიბრძნეს. ყველაფერში ცხადდებოდა მისი უმეცრება. მისი ამხანაგი მღვდელი მაქანდრიანთ გრიგოლი, როგორც მასზედ ბევრათ განვითარებული და შესანიშნავი პირი, ბევრს ეწეოდა თავისი რჩევით. მაგრამ, საუბედუროდ, მისმა უმეცრებამ არც თავისი ამხანაგი დაზოგა. სულ უბრალო და უსაფუძვლო საქმისათვის მათ შორის უთანხმოება ჩამოვარდა. მათმა უთანხმოებამ იქამდე მიაწია, რომ უკანონოდ და თვინიერ ჯეროვანის მიზეზისა თვით მაქანდრიანთ მღვდელიც შეაჩვენა სხვა

ორ მღვდელთან ერთად; ისენი იყვნენ მღვდელი ხოჯოვანათ ივანე და მღვდელი გარსევანანთ ივანე. იმათ მიუმატა მღვდელი იოსებ ორთავანთი, მღვდელი ივანე მელიტონანთი და მეტად შესანიშნავი მღვდელი ფრანჩისკე შაროანთი. ხალხიც დაიყო ნაწილ-ნაწილად. მღვდლების ერთმა-

– 464 –

ნერთთან შფოთმა ერს საქმე გაუჭირა. მიწერ-მოწერა და ტყუილი ბეზღება გაიმართა რომთან, რომელიც დიდად აღელდა ამ ამბავზე. რომსაც სხვა გზა რომ არა ჰქონდა, დაავალა კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს წესიერება დაემყარებინა ახალციხეში. საუბედუროდ, იმ დროის ეპისკოპოსი თრაქიაც არ იყო თავის ღირსების შესაფერი კაცი, საქმეს ძირიანად არ იძიებდა, ამიტომ ახალციხის უწესოებას ადვილად ბოლო არ ეღებოდა.

პირველშივე უსიამოვნებას ძრიელ ხელი შეუწყეს ორ ახლად მოსულმა უმეცარმა კაფუცინმა და ერთმა საიდგანდაც მოსულმა სომხის მღვდელმა ხაჩატურ არუპჯუმ, რომელიც ახალციხეში დროებით იყო. უფროსი კრუხიჭამიანთ მღვდელი ხშირად იმათ რჩევას მისდევდა. რაც უწინ სომხების პატრიარქის მტრობამ და დევნულებამ ვერ ავნო კათოლიკე სარწმუნოებას, ავნო ახლა უმეცარი მღვდლების საქციელმა.

ყოველმა გარემოებამ კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსი იძულებულ ჰყო გადაეყენებინა უფროსობისგან კრუხიჭამიანთ მღვდელთ. იმ ხანებში, ესე იგი 1784 წ., ახლად ნაკურთხი ახალციხელი ანტონ ლევან ხუციანთ პეტრეს შვილი რომიდგან მოვიდა კოსტანტინეპოლს. ეპისკოპოსმა ახალციხის უფროსად მოინდომა იმის დანიშვნა, ამიტომ პროპაგანდას სთხოვა თანახმობა, მაგრამ პროპაგანდამ იუარა, იმის გამო, რომ ამისათვის, პროპაგანდის კოლეგიაში ყოფნის დროს, ამაყობა შეემჩნიათ. ამიტომ ჯერჯერობით შეჩერდა უფროსის გამოცვლა.

ზემოდ ვნახეთ, რომ კოსტანტინეპოლში მყოფი ქართველი კათოლიკეების მოსავლელად ხშირად აჩერებდნენ საქართველოდგან გაბრუნებულ ქართულის ენის მცოდნე კაფუცინებს. იმ დროებში იმ კათოლიკებს აღარ ჰყავდათ საკუთარი პატრი მოძღვრად. ამ შემთხვევით ისარგებლა ეპისკოპოსმა და ახალციხიდგან განშორება მოინდომა იმ მღვდლისა, რომელიც დასახული იყო შფოთის მოთავედ. ამაზე შეჰკითხა რომს, რომელმაც ეს პასუხი მისცა:

„წმიდა კრება თანახმდება, რომ ახალციხის სამღვდელოებას განაშოროთ მღვდელი ივანე ხოჯოვანათი, რომელიც უმთავრესი მიზეზია მათ შორის მომხდარის უწესოებისა და შფოთისა, და გადაიყვანოთ კოსტანტინეპოლში ქართველების მოსავლელად თქვენი მართველობის ქვეშ, თანახმად მოწერილობისა... 10 სექტემბერს, 1785“ (1).

იმავე დროს 3 დეკემბერს, პროპაგანდა თვით ხოჯოვანათ მღვდელსაც სწერს, წავიდეს კოსტანტინეპოლს და მოუაროს თავის ტომის კათოლიკებს და ჰპირდება საჭირო სახარჯოს მიცემასაც.

იმის შემდგომ ბევრი აღარ უცოცხლია კრუხიჭამიანთ მღვდელსა, მალე გარდაიცვალა. ახალციხის უფროსად ეპისკოპოსმა რომს წარუდ-

– 465 –

გინა მღვდელი გრიგოლ მაქანდრიანთი. წინათვე გაეგზავნა რომს თავისი

თავის გასამართლებლად ერთი ვრცელი მოხსენება, რომელშიც დაწვრილებით აეწერა ახალციხეში მომხდარი შფოთი და მისი მიზეზი. პროპაგანდამ სცნო მისი უდანაშაულობა და შეიწყნარა უფროსად დანიშვნა მაქანდრიანთისა, რომელსაც, 25 ნოემბერს, 1786, თვითვე მოსწერა გასამხნევებელი წიგნი და დაავედრა კარგად აღასრულეთ თქვენი ახალი მოვალეობაო.

პროპაგანდის კოლეგიის მოწაფეთა სიაში მოხსენებულია, რომ 15 აგვისტოს 1783 წ. ახალციხელ ბატონჯანაშვილს ივანე გოკიელს სავალდებულო ფიცი მიუცია. მაგრამ არ ვუწყით მისი რომში მისვლის დრო. საზოგადოთ, მოწაფენი მისვლის შემდეგ ერთი ანუ ორი წლის უკან აძლევდენ ჩვეულებრივს ფიცსა. ამავე წელს, 16 სექტემბერს, პროპაგანდის კოლეგიაში ფიცი მიუცია ახალციხელ იოსების შვილს ხუციანთ პეტრეს.

1784 წ. 10 აპრილს პროპაგანდა კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს სთხოვს ნებას, რომ გაგზავნოს რომის კოლეგიაში ახალგაზდა ქართველი, რომელიც ახალციხის უფროსს მოუმზადებია. იმ ყმაწვილის სახელი არ არის გამოცხადებული. ხოლო ჩვენ ვგონებთ, რომ ის უნდა იყოს ახალციხელი პეტრეს შვილი, იოსებ გურჯიანი, რომელმაც იქ ფიცი მისცა 15 აგვისტოს, 1786 წ. ეგრეთვე პროპაგანდამ 18 დეკემბერს 1784 წ. მისწერა კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს ახალციხელი ალექსანდრეს შვილი დავით-პავლე შაჰყულიანის მისაბარებლად, პროპაგანდის კოლეგიაში, გარნა მისი რომში მისვლის დრო ზედ მიწევნით არ ვიცით. ხოლო ხსენებულის მოწაფების სიაში მოხსენებულია, რომ ჩვეულებრივი ფიცი მისცა 15 აგვისტოს 1788 წ.

წინა თავში ვნახეთ, რომ კაფუცინებმა 1757 წ. მიიღეს რომის თანახმობა შემოდებულ წესისა, რომ ჩვეულებად ჰქონიათ ლათინურ წირვაში წაეკითხათ ეგრეთვე სამოციქულო და სახარება ქართულად და მასთანვე სხვა გალობებიც ეთქვათ ამ ენით. ესევე ნება, როგორც ზემოდ ვნახეთ, რომმა მისცა მღვდელ მაქანდრიანთ გრიგოლს, 23 ოქტომბერს 1776 წ. სომხური ტიბიკონის შესახებ მთელის ახალციხის მაზრისათვის. არ ვიცით კი, თუ შემდეგში ამ საგანზე თხოვნა რა მიზეზისათვის განუახლებიათ რომისათვის. შეიძლება ესეც ერთი შედეგი იყოს იმ ზემოდ ხსენებული უთანხმოებისა, რომელიც არსებობდა კრუხიჭამიანთ მღვდლის უფროსობის დროს. რომიც ამ პასუხს აძლევს: I

„ეპისტოლესა და სახარების გალობისათვის ქართულის ენით ლათინურს წირვაში უნდა შევნიშნოთ, რომ 16 აგვისტოს 1784 წ., წმიდა კრებისადმი მოხსენებულ იქმნა კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსის შემდეგი

თხოვნა: ახალციხის კაფუცინებს ლათინურ წირვაში, შემდგომ ლათინურად თქმისა ლოცვებისა, ეპისტოლესი და სახარებისა, ჩვეულებად აქვსთ ყველა ესენი გაიმეორონ ქართულის ენით ერის გასაგებინებლად; ეპისკოპოსი უმატებდა, რომ ახალციხის და მის გარეშე მყოფი ერი ნატრობდა, თავიანთ გასაწვრთნელად და სანუგეშოდ ლოცვების, ეპისტოლეს და სახარების სომხურად წაკითხვის შემდგომ ესე ერთი და იგივე გაემეორებინათ თავიანთი ქართულის ენით. ამიტომ წარდგენილ იქმნა ეს კითხვა: „ნუ თუ უნდა მიეცეს ნება სომხის ტიბიკონის მღვდლებს, რომ წირვის ლოცვები, ეპისტოლე და სახარება გაიმეორონ ქართულის

ენით"? ბატონმა კარდინალებმა დაადგინეს: „მიეცეს ამის ნება თანახმად 1757 წლის წმიდა ოფიჩიოს კრების გარდაწყვეტილებისათვის“. ხოლო წმიდა ოფიჩიოს ხსენებული გარდაწყვეტილება არის შემდეგი „კვირინალის პალატაში, 27 იანვარს და 10 თებერვალს 1757 წ. მოხდომილს ინკვიზიციის კრებაზე, რომელსაც პაპი ვერ დაესწრო, ბატონ ინკვიზიციის კარდინალებს, ჩვეულებისამებრ, გარდასაწყვეტლად მოხსენდა საქართველოს მისიონის უფროსის ოთხი კითხვა, წმიდა პროპაგანდის კრებისაგან წარდგენილი, რომელთაგანი მესამე კითხვა იყო ეს: ამ მხარეში ჩვეულება არის, რომ მწირველი მღვდელი ხმოანი ლათინური წირვის დროს ლათინურის ენით ხმადაბლა სამოციქულო და სახარების წაკითხვის შემდეგ ერთისა და იმავეს ხმა მალღა კითხულობს ქართულის ენით. ვსთხოვთ ამის შესახებ დარიგებას. – ეპასუხა ამ მესამე კითხვას: „ნება მიეცეს იმისა, მხოლოდ პირველად წაკითხული იქმნას სამოციქულო და სახარება ლათინურად წმიდა რომის ეკლესიის წესისამებრ, და ის სახარება, რომელიც იკითხება ქართველების ეკლესიაში არ განსხვავდეს ლათინურის ანუ ბერძნულის სახარებისაგან“. (1).

ისე ჰგავს, ხუციანთ გვარისა სამი მღვდელი ყოფილა. ორი ხომ ზემოდ დავასახელებთ, მესამეც არის უდის მრევლის მოძღვარი პავლე ხუციანთი. ამას უდის გარდა ორი სხვა სოფელიც კიდევ ჰქონია სამწყსო. რა ვერ გასწვდენია ყველას სამსახურს, რომში მიუწერია და უთხოვია, რათა თავისი ძმისწული ხუციანთ პეტრე განეთავისუფლებინათ დანარჩენი ორი წლის სწავლისაგან, მღვდლად ეკურთხებინათ და მის შემწედ გაეგზავნათ. პროპაგანდა 18 ივნის 1785 წ. ამას პირდაპირ სოფელ უდეში სწერს და მისი სათხოვნის უარს უცხადებს; მიზეზად იმას ეუბნება, რომ მისი ძმის წული საკმაო ნიჭიერი არ არის, რაისგამო საჭიროა მისთვის სწავლის დასრულებაო.

იმავე წლის 6 აგვისტოს პაპი პროპაგანდის საშუალებით, კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს ნებას აძლევს, რომ ახალციხიდან მოიყვანოს სიმონ ქაჩხოანთი და გრიგოლ ნაროანთი და აკურთხოს მღვდლად.

– 467 –

ახალციხეს და მის მაზრაში კათოლიკების ბლომად ყოფნას გვიმოტკიცებს ეგრეთვე სამღვდელოების სიმრავლევ. პროპაგანდის კოლეგიაში ხომ უკლებლივ და განსაზღვრულ რიცხვზე მეტიც იყვნენ; თვით ახალციხეშიაც კი ასწავლიდენ სამღვდელოებს. ისე ჰგავს ეს ორი ადგილი არ კმაროდა, არამედ კოსტანტინეპოლშიაც დაუარსებიათ სკოლა აზრუმისა და ახალციხის სამღვდელოთათვის. ეს ვიცით მხოლოდ შემდეგის წერილით, რომელსაც, 9 იანვარს 1787 წ. პროპაგანდა სწერს კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს ესე:

„... არზრუმელი და ახალციხელი ახალგაზდებისა, რომლებსაც წმიდა კრება თავის ხარჯით ინახავს კოსტანტინეპოლში, რომ ისწავლონ, ისე ჰგავს

რიცხვი გარდამატებულა და ყოვლად მძიმე სატვირთავი გამხდარაო. ამიტომ იმ მხარეთა მოწაფენი ჩვენს ნებადაურთველად აღარ მიიღოთ...“ (1).

პროპაგანდის კოლეგიის მოწაფეების ფიცი უფროსი ერთად იმაში მდგომარეობდა, რომ სწავლის და კურთხვის შემდგომ დაბრუნებულიყვენ თავიანთ სამშობლოში და ეშრომათ თავიანთ თანამომძეთა სულიერის საჭიროებისათვის კანონიერის უფროსის განკარგულების ქვეშ. ეს

ფიცი, როგორც სჩანს, არ აღასრულა ახალციხელმა მღ. ანტონ ხუციანთმა, რომელიც ნაკურთხი რომიდგან კოსტანტინეპოლს წავიდა 1784 წ. თუმცა ახალციხეს მუდამ საჭიროება ჰქონდა მღვდლებისა, თუმცა პროპაგანდა მუდამ ავალებდა წასულიყო თავის სამშობლოში, ხშირადც სასჯელს ემუქრებოდა, მაგრამ ყურადღებას არ აქცევდა. იმის დაუდევრობის საბუთად გვაქვს, სხვათა შორის, ერთი მისის ნათესავის ახლად ნაკურთხის პეტრე ხუციანთის წერილი, რომელსაც კოსტანტინეპოლიდგან სწერს რომში:

„თქვენო უმაღლესობავ.

„შემდგომ კაის მგზავრობისა მეორმოცე დღეს მოველი კოსტანტინეპოლს, საცა მაშინვე ვნახე მღვდელი ანტონ ხუციანთი და ვაუწყე ყველაფერი, რაც თქვენმა უმაღლესობამ მიბრძანა მის წასვლისა, მაგრამ ვერც მუქარით და ვერც დაყვავებით დავიყოლიე, რადგან იმედი აქვს იმფარველოს ნეაპოლელი ელჩი, რომელსაც კარდინალთან უკვე ერთი თხოვნის წიგნი მოუწერია. 7 დღის შემდგომ წავალ შავი ზღვით, სადაც ბევრი განსაცდელი მომელის. მათმა უმაღლესობამ მიბოძა წირვის შესამოსები; ამაზე უნდა მოეწერა ეპისკოპოსს თრაქიასთვის, გარნა დავიწყებია და არასფერს ამბობს თავის წერილში. ახლა ბატონი ეპისკოპოსი მოელის მაგის ბრძანებას შესამოსების მოსაცემად. თუ მიბოძა ხომ რა კარგი, თუ არა, მაინც დავრჩები მათის უმაღლესობის ერთგული მონა. ახალციხელი ქართველი პეტრე ხუციანთი, პროპაგანდის მოწაფე. კოსტანტინეპოლი, 1 ივლისს, 1789“. (1).

– 468 –

ხუციანთ ანტონს არა მარტო ნეაპოლის ელჩი უწევდა მფარველობას, არამედ ვენეციის ელჩიცა, რომლის შვილებსაც სწურთნიდა. საქმე იქამდინ მისულა, რომ ელჩებს რომისათვის უთხოვიათ ანტონ მღვდლის სამუდამოდ ფიცისგან განთავისუფლება, რათა აღარ წასულიყო ახალციხეს და იქვე დარჩენილიყო მუდამ. საკვირველი კონტრასტია! ჩვენს ერს ძრიელ სჭიროდა გაწვრთნილი მღვდლები, რაისგამო სხვა ტომის მღვდლები მოდიოდნენ ჩვენს გასაწვრთნელად, ის კი რჩეულობს სხვა ტომის უმაღლეს პირთა წვრთვნას. როგორც ვიცით, რომი არ დათანხმდა, სამუდამოდ ფიცისაგან განეთავისუფლებინა, მხოლოდ უახლებდა

დარჩენის ნებას წლითი-წლამდე. სამშობლოზე გულის გაგრილება იმ მღვდლისა, ვგონებთ, გამოეწვიოს იმას, რომ მის კოსტანტინეპოლში მისვლის დროს ახალციხის მღვდლებში ძრიელ უსიამვნება იყო; ეგრეთვე იმას, რომ რომმა ახალციხის უფროსად არ მიიღო. შემდგომ აღარ ვუწყით, დაბრუნდა, თუ იქვე დარჩა.

ზემოხსენებული ახალგაზდა მღვდელი პეტრე ხუციანთი, რა მივიდა ახილციხეს, მღვდლებმა და მრევლმა დიდის სიამოვნებით მიიღეს. მალე დაინიშნა იგი სოფელ უდეში მომღვრად; მასთანვე მიანდეს ერთი სხვა სოფელიც. იმ სოფლებში თურმე გაჩნდა ჟამი, რომელსაც ბევრი ხალხი გაუწყვეტია. მღ. ხუციანთ პეტრეს თავისი თავი სრულებით არ დაუზოგავს, არაფერს დარიდებია და სნეულებისათვის დიდი შემწეობა აღმოუჩენია. ამ უბედური მოვლენის შესახებ ერთი მოხსენება გაუგზავნია რომს. ვერ ვიპოეთ. რომიც 3 სექტემბერს 1791 წ. დიდ მადლობას უცხადებს შემწეობისათვის, რომელიც გაჭირვებულ მდგომარეობაში

მიუგია მრევლისათვის.

იმ დროებაში მშვიდობიანობა და ერთობა სუფევდა ახალციხის მღვდელთა შორის. ესეთი გარემოება მეტად სასარგებლო შეიქმნა ერისა და სარწმუნოებისათვის იმ ზომამდე, რომ თუ ჩვენმა მღვდლებმა და თუ კაფუცილებმა მთლად 300 სულამდე გააკათოლიკეს ახალციხეში მყოფი სომხები მათი მღვდლებითურთ. ამ ამბავმა ძრიელ განარისხა კათოლიკების შეურიგებელი მტერი, სომხების პატრიარქი, რომელმაც ყველას დაუწყო სასტიკი დევნულება. ორი კაფუცინიც ტყვედ დააჭერინა; ახლად გაკათოლიკებული მღვდლები ეჩმიაწინში წაყვანინა, სადაც ძრიელ უწყალოდ სტანჯა იმ ზომამდე, რომ ერთმა იმ მღვდელთაგანმა, სააკმა, ტანჯვაში სულიც დალია და ესრეთ ეწამა ახლად მიღებული კათოლიკე სარწმუნოებისათვის. ხოლო დანარჩენმა გაკათოლიკებულმა სომ-

ხებმა, მკაცრის დევნულების გამო, ბევრმა დაუტევა კათოლიკობა და მიუბრუნდა ისევ თავიანთ სარწმუნოებას.

– 469 –

დევნულების დროს, უწინდელივით, ახალციხეში კათოლიკებს ეკლესიები დაუკეტეს, და მათი მღვდლებიც დაატყვევეს. კათოლიკებმა ფაშას შემდეგში 18 ქისა ფული მისცეს მღვდლების გამოსახსნელად და ეკლესიების გასაღებად. იმ დროს კაფუცილებმაც ბევრი ფული დახარჯეს. ეს მოხდა 1791-1792 წლებში.

1794 წ. 5 ივლისს პროპაგანდა კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს ნებას აძლევს, რომ სოფელ ახალქალაქისათვის ეკურთხებიან მღვდლად ახალციხელი სტეფან ნოვრემანთი, ხოლო ახალციხისათვის ეკურთხებიან მიხეილ სანუხიან არზრუმელი.

მღვდელმა მაქანდრიანთ გრიგოლმა განაგრძო უფროსობა და შესაფერად მართა საქმეები. მაგრამ მისმა უფროსობამ ვერ მოუტანა მრევლს სასურველი ნაყოფი, როგორც მოსალოდნელი იყო მისი მაღალის მეცნიერებისაგან. რაცაღა მიზეზისათვის უსიამოვნება მოუხდა ქაჩხონათ ანტონა მღვდელთან, რომელმაც დიდი მტრობა დაუწყო და ხალხიც გადაუბირა, კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს ბევრი ცილის წამება მისწერა და ყალბი ხელმოწერილი და ბეჭედ დაკრული წერილები გაუგზავნა. იმ დროს კოსტანტინეპოლში ჰყავდა ახალციხელი თავის მეგობარი, ვგონებთ ნათესავიც, მღვდელი ივანე ამადანთი, რომელიც იქვე ახლად კურთხეულ იყო. მისი საშუალებით ქაჩხონათ მღვდელმა ეპისკოპოსი დაიყოლია; ეპისკოპოსმაც დაუჯერა შეთხზული ცილის წამება იმ ზომამდე, რომ სრულებით ყური აღარ ათხოვა სხვების წერილებს და თავის გამართლებას; გრიგოლ მაქანდრიანთი უფროსობიდან გადააყენა და იქაც აღარ დასტოვა, არამედ კოსტანტინეპოლს დაიბარა; მაგიერად დანიშნა ერთი უმეცარი მღვდელი, სათლელი გაბრიელი, რომელმაც პირველშივე ახალციხის საქმეები უფრო აურ-დაურია, წავიდა თავის სოფელ სათლელში და სრულებით ყურადღება აღარ მიაქცია ახალციხის საქმეებს.

მაქანდრიანთ გრიგოლს არა თუ ეპისკოპოსის, არამედ თვით პროპაგანდისაგანაც პაპის სახელით ფიცხელი ბრძანება მოუვიდა 5 ივლისს, 1794 წ. რომ დაეტოვებინა უფროსობა და ახალციხე, და წასულიყო კოსტანტინეპოლს ქართველი კათოლიკების მოსავლელად. ისიც არ

ეურჩა ბრძანებას, მაშინვე წავიდა კოსტანტინეპოლს. იქიდგან წინეთ გამოეგზავნათ ახალციხეს მღვდელი გაბრიელ აზაპარი, როგორც გამომძიებელი. მაგრამ დიდი ვერაფერი გაარიგა. ამიტომ დროებით ახალციხის უფროსად პროპაგანდამ დანიშნა კაფუცინების უფროსი პატრიანდრია პალერმელი 13 დეკემბერს, 1794 წ. ეპისკოპოსი ეგოდნად ცუდად ჩასმენილი იყო მაქანდრიანთ გრიგოლის წინააღმდეგ, რომ, როდესაც მოვიდა კოსტანტინეპოლში, ვერას გზით დაარწმუნა ეპისკო-

– 470 –

პოსი თავის უდანაშაულობაზე. შემდგომ მიმართა რომს და წარუდგინა ყველანაირი საბუთი თავის გასამართლებლად. ახალციხის მრევლმაც რა ნახა, ეპისკოპოსი მათს თხოვნა-წერილებს აღარავითარ ყურადღებას აქცევდა, მიმართა რომს წერილებით. აი ერთი ამ წერილთაგანი პროპაგანდაში წარდგენილი ქართულად:

„ზეშთა პატივცემულს უბრწყინვალეს, და უბრძნეს მთავარს კარდინალს.

„აღიწერა ქს 1796 წ. მაისს 10.

„დიდის სიმდაბლით დამდაბლებულნი ყნი აღრობითა მათი უწმიდესი ქლამიდის მწუჭრვალსა ვეამბორებით: ქვემოდ წერილნი ერნი და მღვდელნი და ვითხოვთ მათ წა კურთხევასა:

„თუმცაღა ვიშიშვით და დამერიდებით თქვენის სიმაღლის თავის წყენასა მაგრამ ფდ ძალდატანებულნი ჩვენის გულისტანჯვისაგან ვწადინებთ განსუენებასა ჩვენი გულისტანჯვისასა. რომლისათვის ვევედრებით თქვენს უმაღლესობას მცირეოდენ ყური გვიგდოთ გულხშიერად რაისაც მოსახსენებელ ვართ:

„პდ ჩვენ მოვტყუვდით ერთი ახალი ჩვენი ღვდლისაგან, რომლის სახელი ტერ ანტონ ქაჩხუანთი, რნი გვეგონა რომ ეძებდა ღთის დიდებას და საყოველიერო სარგებელს, და ამის შეგულიანებით მივართვით ერთი არზა ფდ პატივცემულს სტამბოლის ეპისკოპოსს თქვენს ვიქარს, რომ გამოეცვალა თავისი პრავიქარობისაგან ფდ პატივცემული ტერ გრიგორი მაქანდრაანთი, და ჰყო ეგრედ; და რადგან წვლილად გამოვიძიეთ მერმედ და კარგად მოადგილენი შევიქმენით, რომ ზემოდ ხსენებული ტერ ანტონი ეძებდა თავის დიდებასა და საკუთარს პატივსა, ამისთვის მეორედ მივწერეთ სხვა არზა, ჩვენი უწინდელი უფროსის უბრალობაზედ და უმანკობაზე, და როგორც მივწერეთ უპწყინვალეს ეპისკოპოსს. თუ ბატონო რასიც არწმუნებენ თქვენს სიმაღლეს, და ცრუ ცილის წამებას და ბრალს დებენ პატივცემულ მაქანდრიანთ ტერ გრიგორზე იმაებზე ჩვენ არც ერთზე ლახა არა გვაქვს მარტო ეს რომ ხათრიანი არის:

„მეორედ ჩვენ ვპგონებდით, რომ ამას რომ გამოსცვლის, ერთს სხვას უკეთეს მოგვცემს, მაგრამ არა უკეთესი ერთი ჩვენი თემის სოფლისა სახელად ტერ გაბრიელ რნი სიბრძნით და მეცნიერებით მრავალ ნაკლები არის ტერ გრიგორზე ჩვენს პნი უფროსზე. რნი რა უფროსი შეიქმნა ორსამ დღეს გაიარა წავიდა სოფელში თავის სამკვიდროში და კინაღამ ერთი წელიწადი შესრულდებდა თვალით არ გვინახამს და არც ამ ჟამში იქნება. ახლა აქ არის. ჩვენ მოველოდით, რომ უფრო შვიდობა იქნება ჩვენ თემში, მაგრამ ახლა ვხედავთ, რომ ეს უკანასკნელი ბოროტი უფრო

უძვირესი არის პირველისაგან, ახლა უფრო შფოთი არის, ვირემც ტერ-გრიგორის დროს, და უფრო ურიგობა ვირემც რიგიანობა:

„უკანასკნელად დიდის ვედრებით ვსთხოვთ თქვენს უმაღლესობისაგან, რომ თუ თქვენი ნება არის, ისევ უწინდელი ჩვენი უფროსი მაქანდრიანთ ტერ გრიგორი გვიბოძეთ მაინც იმ ჟამამდენ მარამდინ თქვენი არაქელაკან ქნნიჩი მოვიდეს და მისგან უფრო დამტკიცდეს თქვენი უმაღლესობა მის უმანკობაზე და უბრალობაზე და მაშინ გნებავს ისევ ის დაგვიმტკიცე და თუ არა რ~ც თქვენი ნება არის ის გვიბოძეთ. რადგან ასე კინალამ უთავოთ ვიარებით არაფერს არეულობაში არ ჩავარდეთ; დაცაკვალად დიდის სიმდაბლით ვეამბორებით მათს უუწმიდეს ბისონის მწუჭრვალსა და ვითხოვთ მათი უმაღლესობისაგან კურთხევას და ქვევიწერებით.

„უმაღლესობისა თქვენისა წინაშე, ახალციხის კათოლიკე ერნი და ღვდელნი.

„ქ: ჩვენ ეს, ქვემოწერილნი მღვდელნი როგორც პ~დ გვიმოწმა პატიდებული მაქანდრიანთ ტერ გრიგორის უმანკობაზე და უბრალობაზე, ახლაც კიდევ ხელ-ახლავ მასვე კიდევ ვამტკიცებთ ჩვენს ბატონს იმხანებთან საკუთარი ჩვენი ხელის წერილებითა:

„ქ: მე მაქანდრიანთ გარსევანას მე ტერ ივანე ბაროხი წ~ა ივანესი ვამტკიცებ ჩემი ხელთ წერილითა †

„ქ: მე ტფილისელი ადამალიანთი ტერ სტეფანე ორმოცი წლის ბაროხი წმიდა ნიშნის ტაძრისა. ვამტკიცებ ჩემ ხელწერილითა †

„ქ: მე ტფილისელი შაროანთ ტერ ფრანჩისკე წ~ა კრების შვილი ვამტკიცებ ჩემის ხელთ წერილითა †

„ქ: მე ხუციათ პეტროსა კრების შვილი და ბაროხი უდისა ვამტკიცებ ზემო წერილსა, და ბეჭდის მაგიერად აგერ †

„ქ: მე ტერ გრიგორი ნარუანთ, ბაროხი წ~ა იოანეს ეკკლესიისა ვამტკიცებ ამ ჩემი ხელთ წერილითა †

„ქ: მე ტერ იოანე ლაზარიათი ბაროხი ოცხისა ვამტკიცებ ამ ჩემი ხელის წერილით †

„ქ: ამა წერილსა ვამტკიცებ მე ჴ სი ქჩინაში†

„ქ: მე ანუღანთ ანტონ წ~ა ოვანის ერეცფკონი ვამტკიცებ ჩემი ხელის წერილითა †

„ქ: მე სკანდარიანთ ტერ პოლოსი არლის ბაროხი ვამტკიცებ †

„ქ: მე ვარამანთ აკოფ ვამტკიცებ ჩემის ხელის ნაწერით †

„ქ: მე ნურალიანთ ოვანესა ვამტკიცებ ჩემის ხელის წერილით †

„ქ: მე ბალღამათ აკოფა...

„ქ: მე შილაჯებანთ თათოხაი...

„ქ: მე სადათურათ სიმონა...

„ქ: მე ყოვლად წმიდა საყდრის დიაკვანი ფილიპე...

„ქ: მე ბეროშვილი პოლოსა...

„ქ: მე გიორგიანთ ოანესი სურფნიშნის ირიცფოხანი...

„ქ: ოუავათ ოსეფაი...

„ქ: მე ხოჯოანათ ნიკოლოსაი...

- „ქ: მე თერთი ბაში ოანესაი...
- „ქ მე ხალინათ პოლოსა...
- „ქ: მე ფალაშათ ბატონჯანა...
- „ქ: მე პავლე ბერომელაშვილი...
- „ქ: მე ილოს შვილი პეტრე...
- „ქ: მე ყუიმჩიბაში ოანესა...
- „ქ: მე ფირალანთ იაკობა...
- „ქ: მე ქურთოთ გრიგოლი...
- „ქ: მე სტეფანე სარიანთი... (1).

პროპაგანდამ ნახა თუ არა ესა და სხვა ამის მსგავსი ქაღალდები, ცხადათ სცნო უდანაშაულობა მაქანდრიანთ გრიგოლისა და სიბოროტე მის მოწინააღმდეგე მხარისა. ამიტომ თავის ვალად შერაცხა, რომ მამულში დაებრუნებინა იგი და მიეცა წინანდელი უფროსობის ხარისხი, რაისგამო მოსწერა ეს წერილი.

„ბატონ მღვდელ მაქანდრიანთ გრიგოლს, 8 აპრილს, 1797.

„თუმცა თქვენი თავისი გასამართლებლად წარმოგზავნილ ქაღალდებში არ არის ყოველი საჭირო საბუთები, რასაც სასამართლო წესი მოითხოვს, გარნა რაც კი წარმოადგინეთ და სხვა რაც ცნობები მივიღეთ, ღირს გხდიან თქვენ ამ წმიდა კრების კეთილ-მსჯელობისა, უფროსი ერთად იმის გამოც, რომ ახალციხის ერი თქვენს იქ დაბრუნებას თხოულობს. ამიტომ ვუბრძანებთ ბატონ გვილელმო მარკიზს, კოსტანტინეპოლის საყოველთაო ვიკარიას, რათა თქვენ ხელახლავ გაგამწესოსთ ახალციხის უფროსად (პროვიკარიად) და მასთანვე მოგცესთ ფული, რაც კი მოუცილებლად საჭიროა სამგზავროდ, რომ ახალციხეში რაც შეიძლება მალე დაბრუნდეთ, მიიტანოთ მშვიდობა, სიყვარულით და სიტკბოებით მოეპყრათ თქვენს მოწინააღმდეგეებს, რათა ხელი აიღონ თქვენს მტრობაზე და ესე შეაერთო ყველა განაწილებული სამღვდლონი. ერთის სიტყვით, მოიქეცით ისე, რომ თქვენმა მოქმედებამ ცხადათ დაანახოს ყველას სიცრუე თქვენს წინააღმდეგ დაწერილის საჩივრებისა, და სიმართლე თქვენი ხელახლავ მაგ სამსახურში ჩადგომისა. ეჭვ გარეშეა, რომ სავსებით აასრულებთ წმინდა კრების სურვილსა. ამიტომ ვსთხოვ უფალს, მოგანიჭოსთ ყოველნაირი ჭემმარიტი ბედნიერება“ (1).

იმავე რიცხვით მისწერა პროპაგანდამ კოსტანტინეპოლის ვიკარიასაც და დაავალა, რათა დაუყოვნებლივ დაებრუნებინა ახალციხეში უფროსად მაქანდრიანთ გრიგოლ. ვიკარიამ (რადგან ისიც მისი მოწინააღმდეგე იყო) არ აღასრულა პროპაგანდის ბრძანება, რაის გამო ახალციხის ურიგობას ბოლო არ მოეღო. შემდგომ რა სცნო პროპაგანდამ, 18 აპრილს 1798, სამდღურავი მოსწერა ვიკარიას და განუახლა ბრძანება, რომ დაუყოვნებლივ დაებრუნებინა მაქანდრიანთი ახალციხეს. მაგრამ ვიკარიამ არც ახლა მიაქცია ყურადღება უმაღლეს ბრძანებასა და კიდევ არ გაგზავნა თავის მამულში. ესე უსამართლოდ დევნული პატიოსანი მღვდელი გრიგოლ მაქანდრიანთი მალე კოსტანტინეპოლშივე გარდაიცვალა. მისმა სიკვდილმა მოუღო ბოლო ახალ უთანხმოებასაც, რომელიც ჩამოვარდა კოსტანტინეპოლის საეპისკოპოსოსა და პროპაგანდას შუა.

ახალციხეში უკვე მოსული იყო ახლად ნაკურთხი დავით პავლე

შაჰყულიანთი, რომელიც გრიგოლ მაქანდრიანთის მაგიერად დანიშნეს ახალციხის უფროსად.

ამ თავში უკვე რამდენსამე გზის ვახსენეთ სოფელი ველი. ვგონებთ, მეტი არ იყოს, მასზე კვალად ცოტა რამე ვსთქვათ.

ცხადია, რომ ველის მრევლს კათოლიკობა მიაღებინეს ლათინის მოძღვრებმა, მაგრამ კი არა სჩანს, თუ რა დროს მოხდა. კაფუცინი პატრი ანდრია პალერმელი, 31 მარტს 1786, პროპაგანდას სწერს და აუწყებს, რომ ველელების გაკათოლიკება მიეწერება კაფუცინს პატრი ნიკოლა ჯირჯენტსაო. ზემოთ ვნახეთ, რომ პატრი ნიკოლამ დაამყარა კაფუცინების მისიონი ახალციხეს 1733 წ., გარნა მის წერილებში სრულებით არაფერს ვხედავთ ველის გაკათოლიკების შესახებ. მაინც კი მოვიყვანთ ხსენებულის პატრი ანდრიას წერილს. წერილით მოხსენება გამოიწვია იმ დროს აღძრულმა კითხვამ, თუ ველის კათოლიკეები ვის უნდა დაქვემდებარებოდნენ: კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს თუ კაფუცინებს? ამიტომ ეს კაფუცინი აუწერს მის ისტორიას ესრე:

„ამ ამბავს მოკლედ და მარტივად აღგიწერ. მიცვალებულმა პატრი ნიკოლა ჯირჯენთიმ (თუ სწორედ მახსოვს მისი სახელი) რომის სარწმუნოებას შემოუერთა მათი უფროსი ქართველი მღვდელი, რომელმაც გააკათოლიკა ერი. როდესაც მღვდელი არ ეყოლებოდათ, სულიერ სამსახურს უსრულებდნენ პატრი მისიონერები. ხოლო 1755 წ. განდევნის გამო, პატრების რიცხვი რა შემცირდა *), ნელ-ნელა ახალციხის მღვდ-

---

*) აქ სულ წინააღმდეგი უნდა ვიგულისხმოთ, რადგან ახალციხეში ყოფილ პატრებს მიემატნენ ტფილისიდან გამოდევნილი პატრებიც.

ლებმა ველში ფეხი შესდგეს. საჭიროების დაგვარ, ხან პატრები მიდიოდნენ და ხან ახალციხელი მღვდლები და უსრულებდნენ მრევლსა ყოველ სულიერ საჭირო სამსახურს, თვინიერ შურისა და შფოთისა. არც ყურადღებას აქცევდა ვინმე, თუ ვის უნდა დამორჩილებოდა. დროს განმავლობაში ახალციხის პროვიკარმა ხელში ჩაიგდო იქაური უფროსობაც, ასე რომ სხვას ვისმე ხმაც არ ამოუღია ამაზე. მაგრამ, საუბედუროთ, 80 წელს (1780 წ.) იქ მოვიდა ერთი ახალგაზდა ტფილელი თერძი, რომელიც გაკათოლიკებული იყო და რომელიც ახალციხის მოწმობის წერილით ლიბანიაში მღვდლად ეკურთხა ბერძნულს ტიბიკონზედ, და მოვიდა ახალციხეს. იქიდგან წავიდა ველსა, სადაც უმცარი ხალხი მთლად არივ-დარია, რაისგამო ხშირად მე მომმართავდნენ; მეც ყოველივე ვაცნობე ეპისკოპოს თრაქიას, რომელმაც ბოლოს დანიშნა პატრი პოლიკარპო. ამან, თუ არ ვცდები, 7 ოჯახობა ბერძნის სარწმუნოებისა ვერ გააკათოლიკა. ისინი იმ სარწმუნოებაზე გადასულიყვნენ ძმა თადეოს გამო, რომელიც ახლა ბერძნის ტიბიკონის მღვდელია. ველის მრევლი არ სცხრება და მუდამ მომმართავს ხოლმე და თხოულობს მღვდლად ერთ პატრ მისიონერს. პასუხად ვეუბნეოდი, მიემართნათ კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსისათვის. რათა ამაზე ლაპარაკი არ გავაგრძელო, სიმდაბლით მოგახსენებ ჩემს აზრსა, რომ საჭიროა ველს სასწრაფოდ დაენიშნოს სამრევლო მღვდელი და მიეცეს სამკვიდრებელი მტკიცე ხალხის მისიონერს. ველის მცხოვრებნი უბრალო ხალხია, მომეტებულად მწყემსები არიან. მრავალი განცვიფრებულია ტიბიკონების შეცვლით, რადგან ბერძნულიდგან სომხურზე გადავიდა, სომხურიდგან ლა-

თინურზე. თუ ერთი პატრი მისიონერი რამდენსამე ხანს დარჩა ველში, მერმე ხალხი სომხის ტიბიკონის მღვდელს აღარ მიიღებს. რადგან ბერძნის ტიბიკონის ხალხი კაის თვალთ არ უმზერს სომხის ტიბიკონს *)). უკეთუ წმიდა კრება ინებებს, კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსმა დანიშნოს ველის მწყემსად პატრი მისიონერი. ამ შემთხვევაში წინათვე საჭიროა ყურადღება მიექცეს იმ სიძნელეს, რომელიც შეიძლება აღმოჩნდეს მღვდლებსა და პატრებს შუა. თუ ველი მიენდო პატრების მისიონის მზრუნველობას, მაშინ საჭიროა დანიშნოს იქ ორი მისიონერი პატრი, რომლებმაც კარგად უნდა იცოდნენ თათრული და ქართული ენა, რათა, საჭიროების დროს, რასაც ერთის ენით ვერ გააკეთებენ, მეორე ენის საშუალებით შესძლონ. ეგრეთვე საჭიროა იმ მრევლის წინამძღვარს დაენიშნოს საკმაო შემწეობა, რათა სამწყსო არ შეაწყუბოს გამუდმებულად

---

*) ბოლოს კი ძალაუნებურად სომხური ტიბიკონი თავზე მოახვიეს ამ ქართველებსაც.

მოწყალეობა-სარჩოს თხოვნით, რადგან პირადის ინტერესების ჩამოგდება ამ მხარეში ძალე საქმეს გაუფუჭებს. ხალხი მთავრობისაგან ძრიელ გაღარიბებულია და მღვდლის შენახვა აღარ შეუძლით ამიტომ არც ერთი მღვდელი მიდის იქა... პატრი ანდრია პალერმელი. ტფილისი, მარტს, 1786“. (1).

რაოდნათაც ვიცით, ახალციხის მღვდლები ველში დიდ ხანს არ დარჩენილან, არამედ იშვიათად და განსაკუთრებულ შემთხვევაში მოდიოდნენ იქ.

ერთი საკვირველი გარემოება ისიც არის, რომ ანტიოქის ბერძნის კათოლიკე პატრიარქსაც მოუნდომებია სოფელ ველის სამწყსო თავის უფლების ქვეშ მყოფად აღეარებინა და ამ აზრით გამოუგზავნია ველში ერთი თავისი მღვდელი ბერძნის ტიბიკონისა, სახელად ვასილი, რომელსაც მოვლის მაგიერ, ხალხი უფრო გაუბრიყვებია თავის ცრუ მოძღვრებით. ამიტომ პროპაგანდა 23 სექტემბერს 1786, სწერს კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს, რომ ანტიოქელ პატრიარქს აუწყოს, გამოსცვალოს ველიდგან ხსენებული ვასილი მონაზონი და მის ადგილს კარგი მღვდელი დანიშნოს, სანამ პროპაგანდა გამოიძიებდეს, თუ ვის უნდა ეკუთნოდეს ველის სამწყსო.

კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსის ბრძანებით უფროსმა პატრმა გაგზავნა ველში დროებით პატრი პოლიკარპო, რომელიც კაფუცინი კოსტანტინეპოლელი იყო. ამიტომ ზედ მიწევნით არ ვიცით, ბერძნული ტიბიკონი ჰქონდა, თუ ლათინური. ორი ველელი ყმაწვილი წაუყვანია კოსტანტინეპოლს რომის კოლეგიაში გასაგზავნად. პროპაგანდაც, 2 დეკემბერს 1797 წ. სწერს ეპისკოპოსს, რომ გამოგზავნოს ის ორი ახალგაზდა რომს. პოლიკარპო რომში დროებით იყო გაგზავნილი მაგრამ მრევლს სამუდამოდ უნდოდა, რომ მღვდლებად პატრები ჰყოლოდა, ამიტომ ამაზე თხოვნას ხშირად უგზავნიდნენ უფროსს პატრს. ერთი ამნაირ თხოვნათაგანი არის ეს წერილი, რომლის ქართული დედანი არა გვაქვს.

„დიდად პატივცემულ მამა უფროსს.

„ჩვენ ქვემოთედ ხელის მომწერნი ქართველნი რომის კათოლიკენი, რომლებმაც ჩვენი საკუთარ სახელებთან დავუსვით ჯვარი ჩვენის საკუ-

თარის თითით, ვევედრებით თქვენ ღირსებას, რათა ჩვენ არ დაგვივიწყოთ ეგრეთ, რომ არაოდეს მოაშოროთ ამ ჩვენს სოფელს ველს ერთი პატრი მისიონერი, რომელმაც მოგვიაროს სულიერად და გვიწინამძღვროს საუკუნო ცხოვრების გზაზე. ღვთის შემწეობით და პატრების საშუალებით მივიღეთ ჭეშმარიტი სარწმუნოების ნიჭი, და პატრებივე იყვნენ ჩვენნი უწინდელნი მოძღვარნი. ამიტომ იმედი გვაქვს თქვენის

– 476 –

მამობრივის კეთილის გულისა, რომ ეს ჩვენი მდაბალი ვედრება სათნო საყოფელი და შეწყნარებული იქმნება თქვენ მიერ.

„ + ეფრემი. + აბოი. + გიგოლგილი. + სავაი. + ოქრუაჲ.
+ პეტრე ანდრიას შვილი. + ელიზბარი + აპოსტოლი. + გეგეი.
+ მესროფი. + იმედი. + პავლე. + ოქრუაი. + ბენვაგილი. +
ჯოჯოი. + სუმბული. + ფრანდოი. + იგიოხანი, + პეტრე შიო-
შვილი. + თათაი.

„მე პატრი პოლიკარპო მანთოელი *) კაფუცინი, სამოციქულო მისიონერი, მოძღვარი ველისა, ზემოხსენებული ქართველი კათოლიკების თხოვნისამებრ (ყველა თვითეული მათგანი ოჯახის უფროსია), შევადგინე ეს მოხსენება, და ვმოწმობ, რომ თვითეულმა ზემოხსენებულ ქართველთაგანმა თავის სახელთან თავისი საკუთარის ხელით დაუსვა ჯვარი, რათა ამითი როგორმე განუცხადოს თავისი ვედრება ზემო ხსენებულ პატივცემულ უფროს პატრს. ველი, 18 იანვარს, 1787. პატრი პოლიკარპო მანთოელი, მისიონერი კაფუცინი, ბაროხი". (1).

ერთი ამისთანა თხოვნა ველელებისა ქართულად დაწერილი კიდევ გვაქვს, მაგრამ უთარილოა. ჩვენ ვფიქრობთ რომ ისიც იმ დროებს უნდა ეკუთნოდეს, რადგან ბევრი ზემოდ მოხსენებული სახელები ამაშიც შეხვდება კაცს. შეიძლება, ის უფრო ცოტა ადრე იყოს მოწერილი, ვიდრე ზემოდ მოყვანილი:

„ბატონს. პატრი: უმფროს: და უმთავრესს. მამას საღმთო სიბრძნით სავესა. და საღმთო: მოქალაქობით აღზრდილსა.

„ქ. ცოდვილნი ერნი ველის ზოგად კათოლიკები ქართველთ გვარისნი უმწყემსოდ დაცვინულნი ცხოვარნი პირველად ღთისაგან რჩეულსა და მერმე წმინდა კრებისაგან აღმორჩეულსა აღმოსავლეთის კათოლიკე ეკლესიის შვილებზედ ზედამხედველად დადგენილსა ჩვენ ცოდვილნი და არა ღირსად წოდებულნი კათოლიკე სარწმუნოებისა ქედ. დადრეკით დავრდომით, ხელპყრობილნი სამღთოსა მას ფერხთა ანბორებას, მოუძღვნით.. ახლა ამას ვეხვეწებით და ვეუწუებით რომ ჩვენი რიგის მღვდელი ღმერთს გამოუგზავნია ჩვენთვის და ეგ ჩვენი კათოლიკე მამები აყენებენ. ახლა ამ წყალობას ვითხოვთ თქვენის მოწყალე გულისაგან, რომ თქვენის ბრძანებით წყალობა უყოთ მაგ ჩვენ მღვდელსა, რომ ჩვენს საბრალო სულელებს მოუაროს ჩვენს ქართველ რიგზედა. არა თუ იმ შეჩვენებულის ფოციოს რიგზედა. მაგრამ იმ წმინდა მამის ივანეს ოქროს პირის რიგ-

*) როგორც ვთქვით, ეს პატრი კოსტანტინეპოლელია, სახელი განგებ გამოიცვალა.

– 477 –

ზედა. ახლა თუ იკითხოთ ჩვენთ ნამყენობა, ლათინთ ნამყენი და ნაყოფნი დამოწაფებულნი და მონადირებულნი ვართ, არათუ სომეხთ გვარისაგან. და ესეც უწყოდეთ ბატონო, თუ რომე საგ მღვდელს წყალობას გვიზამთ, დიად ბევრი სულელებს შეგძინამს ღთით.

„ქ. ამის წიგნის მოწმობა პირველად ტერ სიმონ. ქ. ძმისწული ეფრემა ქ. ალექსანი. ქ. ელიზბარი. ქ. ყარაგოზი. ქ. დავითი. ქ. აპოსტოლი. ქ. მესროფი. ქ. ასლანი. ქ. ჟოჟომი. ქ. სუნბული. ქ. პეტრეი. ქ. იასაი. ქ. პავლეი. ქ. ოქრუაი. ქ. შიო. ქ. ელიკი. ქ. ცაცოი ქ. (აქ წაშლილია მელნისაგან). ქ. თათა... ღთით ახალციხეს პატრი. უმფროს: მიერთვას" (1).

აქ დასახელებულ ქართველის წესის მღვდელზე სხვა წერილებს ვერავითარს შევხვდით. შეიძლება, იგი იყოს ზემოთ დასახელებული მღდე-

ლი ტფილელი თადე, თუ ასეა უნდა იყოს დაწერილი 1784 წ. უფრო წინ.

ველის მცხოვრებნი მომეტებული ქართველები იყვნენ, 500 სულამდე. მათში რავდენიმე ოჯახი ერივნენ სომხის ტიბიკონისა კათოლიკენი, რომლებმაც 1784 წ. მისულს პატრი პოლიკარპოს უმტრეს. მთავრობას სიცრუით დაასმინეს და იქიდგან გააგდებინეს. ამ. სამწუხარო მოვლენას, 16 აპრილს 1787 წ. ახალციხიდგან რომში სწერს პატრი ჯამბატისტა როვიგელი ესე:

„... იქ (ველში) წავიდა ხსენებული პატრი პოლიკარპო მოძღვრად განსაკუთრებით ბერძენ-კათოლიკე ქართველი ერისათვის, რომელმაც დიდის ვედრებით გამოითხოვა. ცხადათ თანახმა იყვნენ ეგრეთვე სომხის ტომის კათოლიკეზი, როგორათაც მტკიცდება პირველი გამოგზავნილი მოხსენებითი, რომელზედაც სიკუთარი ხელი უწერიათ ორსავე გვარის მოწინავე პირებს. ამის მოწამეა თვით მათი უსამღვდელოესობა არქი-ეპისკოპოსი თრაქია. თითქმის სამ წელიწად ნახევარია, რაც ხსენებული პატრი პოლიკარპო იმ სოფელში მოღვაწეობდა მოციქულებრივის თავგანწირულებით, სადაც მოსპო ბევრი უწესობა, რომელიც დიდის ხნიდგან ფესვს იდგამდა ღრმად, და სადაც მიჰფინა ჭეშმარიტი საუკუნო ცხოვრების სიტყვა. სომხის კათოლიკეზმა დაიწყეს მეშურნეობა და ოსტატობით დაიყოლიეს პატრი პოლიკარპო, რომ ახალციხის მღვდლების უფროსისათვის ეთხოვა ერთი სომხის მღვდელ-მონაზონი რომელიც დიდი

ხნიდგან აღარ ჰყოლოდათ, რათა ამ საშუალებით დაეცვათ თავიანთი სომხური ტიბიკონი, რაც კი შეეხება საეკლესიო ლიტურდიას, ვინაიდგან ტიბიკონის სხვა დანარჩენს ნაწილებს ყველას კარგად ასრულებენ; როგორათაც თავიანთ საკუთარ ბერძნის ტაბიკონს დიდი გულმოდგინებით იცმენ. ქართველი კათოლიკეები, რომლებიც ბევრად უმეტესი

არიან სომხის კათოლიკეზზედ. პატრმა შეიწყნარა მათი თხოვნა, რადგან კარგად უწყოდა, რომ იმაზე უარის თქმა უფრო მომეტებულად განარისხებდა ამ მეშფოთარ სომხის გვარსა. შეჰპირდა დაეკმაყოლებინა იმათი თხოვნა; თუმცა სომხების სანუგეშოდ ხშირად ათქმევინებდა ლოცვებს სომხურად თვით ხმოან წირვაზედაც. პატრი პოლიკარპომ პირობა და-

ადებიანა, ამ საშუალებით ერთმანერთში ჭეშმარიტი სახარებრივი სიმშვიდე

დაეცვათ. მოწინავე პირებმა ამაზე შეჰფიცეს და ეგრეთვე თავიანთი პირობა წერილობითაც მისცეს. პატრი პოლაკარპომ მისწერა და მდაბლად ჰსთხოვა მონაზონი ბატონს მაქანდრიანთ გრიგოლს, რომელიც გაუგებარი სასწაულით დაინიშნა აქ პროვიკარად. კარგად ვუწყვი, რომ ის პირი მეტად ცნობილია თქვენ და წმიდა კრებისაგან წარსულ და აწმყო მეტად სამწუხარო მოქმედების წყალობით *). ბატონმა პროვიკარმაც უსმინა

თხოვნა და გაგზავნა ის მღვდელ მონაზონი **) ხაჩატურა, რომელიც პროვიკარის მოწაფე იყო, და ერთი წელიწადია, რაც კოსტანტინეპოლში მღვდლად ეკურთხა. თუმცა არ უნდა გამოვიძიო და არც უნდა ვიცოდე, მაგრამ საკვირველი კია, რა აზრით გამოაცხადა ბატონმა არქიეპისკოპოსმა თრაქიამ პროპაგანდის მისიონერად, რომელიც არა თუ ჰყვენს სარწმუნოებას, არამედ სპობს?! მეტად ახალგაზდა მონაზონი ხაჩატურა მოვიდა ველში თუ არა, თვით სომეხი კათოლიკეების წინაშე გამოაცხადა თავისი თავი პატრი პოლიკარპოს ხელქვეითად და თანაშემწედ. წინათვე არქიეპისკოპოსს თავისი ხელით დაწერილი წიგნი გამოეგზავნა პატრი პოლიკარპოსთვის და უცხადებდა, რომ მისი ქვეშევრდომი იქმნებოდა ყველა სხვა მონაზონი, ვინც კი მივიდოდა იმ სოფელში, მაგრამ ცოტახნის შემდგომ სომხის კათოლიკებმა გადაიბირეს გამოუცდელი ახალგაზდა მღვდელ-მონაზონი ხაჩატურა, რომელმაც ამართა წანააღმდეგობის დროშა, დაუჭირა მხარი სომხის კათოლიკებს და გააუპატიურა თვით პატრი პოლიკარპო შეურაცხყოფის სიტყვებით. ამნაირად მოსპო ყოველი წესიერება, შეიქმნა დასაწყისი ყოველი უწესობისა! პატრი პოლიკარპო დაჩუმდა, რათა დაბრკოლება არ მომხდარიყო, თუმცა დუმილითვე იცავდა თავის სიმართლეს. ორ ტომს შუა მალე აღიმრა უბვე-

---

*) ეს შეუსაბამო სიტყვები ცხადად გვიჩვენებს, რომ ყველა კაფუცინები ანგლოზი და ქრისტეს სულით გამსჭვალულნი არ იყვნენ, და დაღონებულის თვალთ უმზერდენ, როდესაც ახალციხის მღვდლებზე უფროსობა ხელიდგან გამოერთმევიდათ. თუმცა კი ხშირად არც ის მღვდლები იყვნენ უდანაშაულონი. ზემოთ ვნახეთ, რომ მდ. მაქანდრიანთ გრიგოლი ერთი საუკეთესო და პატიოსანი მღვდელი იყო, და პრაპაგანდამაც შემდეგ დროებში ის იცნო უდანაშაულო-უბრალოდ და ხელ ახლავ ახალციხის უფროსად დანიშნა.

**) არ ვიცით ეს მხითარისტია, თუ სხვა წესის მონაზონი.

ლესი უთანხმოება ხაჩატურა მღვდელის მიერ გამხნევებულმა სომხის კათოლიკებმა დაუწყეს მეტად მკაცრი წინააღმდეგობა პატრი პოლიკარპოს. მართლთაც სომეხ-კათოლიკეს მოწინავე პირებმა მიიმხრეს ეგრეთვე თათრები და მწვალებელი სომხებიც და მეტად ფარულად მიმართეს იმ სოფლის ოსმალ მოსამართლეს, რომელსაც ეწოდება არტანის ბეგი და იჩივლეს პატრი პოლიკარპოზე. ბევრნაირი ცილი დასწამეს და განსაკუთრებით გამოუგონეს, რომ მაშფოთარია და წინააღმდეგი ოსმალების კანონისა შესახებ აკრძალულ ხორცის ჭამისა *). მოსამართლემაც, გამოუძიებლად, მაშინვე დააწერინა განაჩენი პატრის სოფლიდგან განდევნისა. ერთმა თათრის კომანდირმა პატრი პოლიკარპოს წაუკითხა განაჩენი, რომელშიც იყო მოხსენებული, რომ ფრანგის პატრმა ნახევარ საათის განმავლობაში უნდა დაუტევოს ის სოფელი და წავიდეს

იქიდგან, ხოლო იქ უნდა დარჩეს მკვიდრად გაიური მღვდელ-მონაზონიო. პატრი პოლიკარპოც მაშინათვე დაემორჩილა ბრძანებას და მოვიდა აქ, ახალციხეს ჩვენს მონასტერში 15 აპრილს (1787). აქ აღარ ჩამოვსთვლი, თუ რაოდენი მწუხარება გამოიწვია ბერძნის ტიბიკონის ქართველ-კათო-ლიკებში, რომლებიც ერთგულნი არიან პატრებისა და კერძოდ პატრი პოლიკარპოსი. არც იმას ვიტყვი, თუ რაოდენი განციფრება გამოიწვია პატრი პოლიკარპოს უცხად ახალციხეში მოსვლამ; არც იმას ჩამოვთვლი, თუ რაოდენა გაუპატიურება მიიღო ჩვენმა სამოსმა ურწმუნო ტომები-საგან და თვით სომხის კათოლიკებისაგან, რომლებსაც მუდამ ჩვენს წანაადმდეგ ამხედრებენ აქაური ბატონი სამღვდელონი. ყოველსავე ამას გამოვტოვებ სიმოკლისათვის...“ (1).

ამნაირმა მტრულმა მოქმედებამ ველის კათოლიკები დიდ შეწუხებასა და განსაცდელში ჩააგდო. რომსაც მეტად სამწუხაროდ დაურჩა ეს ამბავი. ამიტომ დაავალა კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს მალე სხვა მღვდელი გაეგზავნა ველელ კათოლიკებისათვის. რა გამოიძია ყველაფერი და სცნო სომეხ-კათოლიკების უსამართლო მოქმედება, ისევ პატრი პოლიკარპო დანიშნა და გაგზავნა ველში, იქმნება მშვიდობა დამყარდესო. პროპაგანდა, 31 მაისისა, 1788, სწერს ამ ეპისკოპოსს და აქებს მის ამნაირ მოქცევას.

ველელების შესახებ ამის შემდგომ განსაკუთრებული ცნობები არა გვაქვს. იმათ ჩამომავლები არიან ჯავახეთის ახალქალაქის ახლოს მდებარე სოფლების ხურხუმო, კარტიკამის და ბავრის მცხოვრებნი, რომლებსაც, სომხური ტიბიკონის მღვდლების წყალობით, აღარც ქართული

---

*) ისე ჰგავს სომხებს ბუნებითად შეთვისებული ჰქონიათ ლათინის მოძღვრების მტრობა, რადგან თვით გაკათოლიკებული სომხებიც არ იშლიან მათ დევნულებას.

ტიბიკონი და აღარც ქართული ენა შერჩენიათ, და დღეს თავიანთი ქართული დედა ენა გაუცვლიათ ოსმალოს ენაში. მაგრამ, მიუხედავად მათ მიერ გამოვლილი ეგოდენის ტანჯვა-წვალებისა, უწინ მიღებული კათოლიკე სარწმუნოება მაინც მტკიცეთ დაუცავთ.

აი, აქ ვათავებ ამ თავსაც. თუმცა ვერ წარმოვადგინეთ ყველა ის საბუთები, რასაც კი ამ საგანზე სამცხის კათოლიკების ისტორია მოითხოვს, გარნა რაც კი მოვიყვანეთ, საკმაოდ ცნობებს შეიცავენ და მეცნიერებს საშუალებას აძლევენ, უფრო მტკიცედ, ვიდრე აქამდე შეიძლონ თავიანთი აზრი გამოსთქვან სამცხის კათოლიკების გავლილის შესახებ. სიმოკლისათვის ჩვენ მიერ შეკრეფილი საბუთებიდგან აქ მოვიყვანეთ მხოლოდ რაც უფრო ყურადსაღებად მიგვაჩნდა.

თავი X.

ქართველი კათოლიკენი XIX საუკუნეში.

XVIII საუკუნის მიწურულში უღმობელმა მტერმა დიდი უბედურება დაატეხა თავს საქართველოს, სამარეს კარამდე მიიყვანა. საქართველოსთან ერთად კათოლიკობაც დიდ განსაცდელსა და უკანასკნელ

მდგომარეობაში ჩააყენა. ტფილისის აოხრებასთან ერთად ბარბაროსმა სპარსელებმა არა თუ მისიონერების ეკკლესია და მონასტერი მთლად გადასწვეს, არამედ ბევრი კათოლიკეც დახოცეს და ზოგიც ტყვედ წაიყვნეს. ამნაირ სამწუხარო მდგომარეობაში მყოფი ქვეყანა, მწარედ შეჭირვებული თითქმის სულ-მოზრძავი, თავის გამოხსნას და კვალად სიცოცხლის დაბრუნებას მოელოდა. საერთო მოლოდინი ამაოდ არ დარჩა. XIX საუკუნეში რა შემოვიდა საქართველოში რუსის მთავრობა, მტერს თავზარი დასცა და დამყარდა მშვიდობიანობა. ამ მოვლენამ მისიონერებსაც ნუგეში სცა და დააიმედა, რომ ამიერიდგან ვეღარც მტრები ინავარდებდენ კათოლიკების წინააღმდეგ და ვეღარც პატრებს დაუშლიდა ვინმე თავიანთ სამსახურის თავისუფლად აღსრულებას. ამნაირის მოლოდინისაგან გატაცებულნი, საერთო სიხარულს მიეცნენ. მართლაც ამ საუკუნემ როგორც საქართველოს, ისე კათოლიკობასაც ახალი ხანი დაუყენა. ამ დიდ განსხვავებას ცხადათ დავინახავთ ამ თავში მოსაყვანი საბუთებიდგან.

ჩვენგან ჩვენი გამოკვლევა XIX საუკუნის ნახევრამდინაც არ მივა, და არც ყველა საბუთი გვაქვს, ამიტომ აღარ გავაცალკევებთ პროვინციებს, არამედ ყველა მისიონის შესახებ საბუთებს ამ თავში მოვაქცევთ ქრონოლოგიურის წესით.

სასიქადულოდ მიგვაჩნია ამ თავის დასაწყისშივე წარმოვადგინოთ სოლომონ მეორის შესანიშნავი სიგელი, რომლითაც პატრებს აძლევს ეკკლესიის ახლო მდებარე ადგილს, და რომელიც შემოწმებული და ცნობილია რუსის მთავრობისაგანაც.

„ქ: ნებითა და შეწევნითა ლ~თისათა ესე წყალობის წიგნი აღგიწერეთ და გიბოძეთ ჩვენ ლ~თივ ამაღლებულმან დავითიან სოლომონიან პანკრატიანმან მეფემან მეფეთამან მეორე სოლომონ. თქვენ ჩვენს ერთგულს ჰაქიმთ პატრებსა. პატრი მირიოზ და პატრი ჩელენირეს.

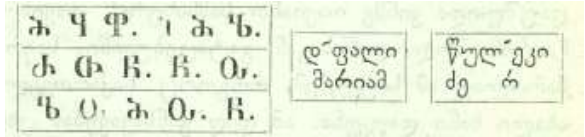
– 482 –

„ესე რომ თქვენი საყდრის გვერდზე რომ მოკლიაშვილი ნონია და როსტომა რომ ესახლენ, რადგან ის ადგილი მოკლიაშვილებს უსამართლობით წართმეული ჰქონდათ რომ ავთანდილა-შვილისა ყოფილიყო ის ადგილი, და მოკლია-შვილები და ავთანდილა-შვილები გაიპყვნენ ჩვენის ბძანებით. და აშორო მოკლია-შვილებს დარჩათ. მაგრამ რადგან სიცრუით აშორო დაიკავეს ვერ შეიძლეს ფიცი, და გამოტყდნენ მოკლია-შვილები ნონია და როსტომ. და ისევ დარჩათ სამართლით ის ადგილი სუქიას შვილებს, ოსეფს სუქიას და პეტროსას, მაგრამ რადგან ეს ადგილი პირველიდგანვე სამეფო იყო, ამისგამო ეს ადგილი თქვენ პატრებისათვის გვიბოძებია და მოგვიცია სამუდამოთ ყოველი კაცის უცილებლათ, მოგცესთ ლ~თნ და გიბედრიეროსთ თქვენ და თქვენს შემდგომ პატრებს უკუნისამდე. ეს წყალობა მოვიღეთ თქვენზედ თუ შემდგომ პატრებთა თქვენთა ზედა, ასე რომ არაოდეს არ წაგერთვასთ თქვენ ეს ადგილი, არც ჩვენსგან, და არც ჩვენთა შემდგომთა მეფეთაგან. და უკეთუ ვინმემ ინებოს და ჳელი ჳყოს ამ ჩვენ მიერისა წყალობასა დახსნად დიდმან ანუ მცირემან, სამღუდელომან ანუ საერომან, და რამანც ძემან კაცისამან, მასცა კაცსა რისხოს ლ~თნ რისხვითა საშინელითა, დამოუწყვიდნეს გულისა საყვარელნი მისნი, და საუკუნოდ ჯოჯოხვითისა მემკვიდრედ გამოაჩინოს. ხ~) დამამტკიცებელნი ამისანი აკურთ-

ხნეს სიბრძემან ლ~თისამან, განაძლიერნეს და დაამტკიცნეს უკუნისამდე ამინ. აღიწერა ქუთაისს წიგნი ესე თვესა ნოემბერს: იდ. ქ~ტეს აქეთ: ჩ. ყ.

წერეთელი სახლთ ხუ-
ცესი მოწამე ვარ ამ
წერილისა ზეჰედი.

Сей документъ въ Пмеретинскомъ временномъ правленіи отъ губернскаго регистратора князя Михаила Туманова 15 марта 1823 года явленъ и въ книгу подлинникомъ отъ слова до слова подъ № 2847 записанъ; въ чемъ Нсимъ подписомъ присутствующаго и приложеніемъ казенной печати овидѣтельствуется.

მთავრობის
ზეჰედი

მდივანბეგი თ~ი დავით ჩხეიძე

ზეჰედი
დავით~.

(1).

როგორც ჰგავს მეფეს ძრიელ მიღებული ჰყოლია პატრები.

გასულ საუკუნეში, 1787 წ., გარდაიცვალა უფროსად დანიშნული პატრი ანდრია პალერმელი. მის სიკვდილს მოჰყვა ზოგიერთი კაფუცი-
ნების ერთმანერთ შორის უსიამოვნებაც, რაიც ახალციხეში მყოფმა
პატრმა ბონავენტურამ რომში აცნობა და სთხოვა დროით კარგის უფ-

როსის გამოგზავნა უწესობის მოსასპობლად. პროპაგანდამ უფროსად
გამოგზავნა პატრი ფრაჩისკე ანტონ პადოელი, რომელსაც უკვე 1782 წ.
საქართველოში შეესრულებინა სამისიონოს სამსახური და გაბრუნებულ
იყო იტალიას. პატრების გამოგზავნის საჭიროებისა და საქართველოს
ახალის ჟამთა ვითარებისა რომს მისწერა ეს წიგნი:

„თქვენო უმაღლესობავ,

„აქამდე კიდევ არ ვიცი, ჩაგბარდა თუ არა ჩემი მოწერილი სამი
წიგნი. მეოთხე წერილით ხელახლა გთხოვთ გამოგზავნოთ ოთხი პატრი,
რომლებიც მეტის მეტად გვპირვია აქ.

„გასულ წელს, შობის დღესასწაულის შემდგომ, ტფილისში გარ-
დაიცვალა გიორგი მეფე, რომელიც რუსეთს უკვე დაეგვირგვინებინა
საქართველოს მეფედ, მისმა სიკვდილმა აღმოაბრწყინა ახალი მზე ამ
ცის ქვეშ, რისგამო მთელი საქართველო მხიარულია. რუსეთმა ამ სამ-
თავროს მემკვიდრედ გამოაცხადა დავითი, გიორგი მეფის პირველი შვი-
ლი; ეგრეთვე ყველა ეკკლესიებში გამოაცხადებინა ათის წლით საზო-
გადო გარდასახადის გარდა, ყველანაირი ხარჯისგან განთავისუფლება
ხალხისა, მასთანვე მოიწვია ეგრეთვე უცხოელნიც, რომელნიც როგორც
მემკვიდრენი ისარგებლებდენ ამ უმწვერვალესი სიკეთით და რომელთაც
თავისუფლება ექნებოდათ თავიანთ ქვეყანაში დაბრუნებისა, უკეთუ
ისურვებდენ. გარდა ამისა ბრძანება გამოსცა, რომ შეკეთებულიყვნენ
აქაური ყველა ციხე-სიმაგრენი, სადაც დააყენებდენ რუსის ჯარს, რომე-
ლიც უკვე აქ არის და სხვაც კიდევ რუსეთიდგან მოდის ამ ბრძანების
ძალით და განკარგულებით. მასთანვე საზოგადოდ ხმა გავრცელდა, რომ
რუსეთი შეიქმნა პატრონი ამ სამეფოსი. ჩვენც სხვებსავით იმედი გვაქვს,

ვიცხოვროთ უფრო ბედნიერად. თქვენო უმაღლესობავ, როგორც წინეთაც მოგწერეთ, ეს კაი დროა, რომ სცადოთ, იქმნება რუსეთის საშუალებით დავიბრუნოთ ჩვენი ეკკლესიები და სახლები ტფილისსა და გორში. ამას თუ წმიდა კრება არ ეცადა, ჩვენ რისი ქმნა შეგვიძლია? თორემ იძულებული ვართ გთხოვოთ, სხვა ჩვენს მოსაცემ შემწეობას მიუმატოთ წლიურად ასი პიასტრი, რომელსაც ვიხდით ჩვენს სადგომ სახლსა და ეკკლესიაში.

„ამ სამთავროს ესეთი ცვლილების გამო, შეიძლება რუსეთიდგან ჩვენც მოგვივიდეს რომელიმე ბრძანება, როგორც წინეთ ჩემი აქ ყოფნის დროს მოდიოდა *). თუ რამე მოგვივიდა, იმედი მაქვს ჩვენი მისიო-

---

*) მოგილოვის არქიეპისკოპოსი ხშირად სწერდა კაპუცინებს, რომ ის ეცნოთ თავიანთ უფროსად და მასთან ჰქონოდათ დამოკიდებულება, რომის ბრძანების წინააღმდეგ.

– 484 –

ნის სასარგებლოდ იქმნეს. გორი, 14 თებერვალს 1800 წ. უფროსი პატრი ფრანჩისკე პადოელი“. (1).

ამ წერილიდგან სჩანს რომ, 1795 წლის შემდგომ კაფუცინებს თავიანთი საკუთარი ეკკლესია და სახლი აღარ ჰქონიათ, არამედ ქირაობდნენ.

იგივე პატრი ერთი სხვა წერილით აუწყებს, რომ ტფილისის მოხრების დროს, სპარსელებს, მათის ეკკლესიისა და სახლის გადაწვის შემდგომ, კათოლიკები ზოგი დაუხოციათ და ზოგიც ტყვეთ წაუყვანიათ. ხოლო ცოტა ხნის შემდგომ იგივე უფრო ვრცლად აუწერს ამ გარემოებას შემდგომ წერილით:

„... უნდა მოგახსენო, რომ აქ ტფილისში მისიონერები, ვალით სავსენი, სატირულ მდგომარეობაში ვიპოვებით, რადგან ხუთი წლის წინეთ სპარსელები მოულოდნელად შემოესივნენ ამ უბედურ ქალაქს და თითქმის მთლად გადასწვეს. დაქირავებულ სახლში ვართ; ამაშივე მოვათავსეთ ეკკლესია, რომელიც მთლად გაშიშვლებულია. უნდა მოგახსენო, რომ არც ნაწილი გვაქვს ტრაპეზოზედ დასასვენებლად, არც შარავანდედი ყოვლად წმიდა ზიარების გამოსასვენებლად; წირვის შესამოსები, არამც თუ სადღესასწაულო, არამედ თვით უბრალო, საზოგადოც არა გვაქვს, ისე დღეობით ვწიროთ. ყველაფერი ჩვენს ეკკლესიასა და სახლთან ერთად დაიწვა; იმდენი საშუალებაც არა გვაქვს, ეკკლესიისათვის რამე ვიშოვოთ. ჩვენი კათოლიკები, თითქმის ყველანი, უსახლოთ და უსარჩოთ დარჩნენ; ვალითაც სავსე არიან და არ იციან, თუ როგორ გადაიხადონ. ორი წელიწადია ჩვენს ქვეყანასა და სხვა ადგილებში მათმა იმპერატორობამ აღმოსავლეთის მისიონებისათვის წყალობა მაკრეფინა. გარნა მგონია, ეს მისიონი სხვებზედ ბევრად მომეტებულად გაჭირვებულ იყოს; ღმერთმა გადმოგვხედოს. ვემთხვევი თქვენს წმიდა ბისონს და დავმთები თქვენი ყოვლად მდაბალი მონა, ფრანჩისკე პადოელი. ტფილისი, 4 აგვისტოს, 1800“. (1).

1801 წ. 3 ოქტომბერს, პროპაგანდამ ყოველი ეს ამბავი ვენაში რუფო ნუნციოს მისწერა და სთხოვა მთავრობის წინაშე ეშუამდგომლნა და ამ პატრებისათვის მოეპოვებინა შემწეობა; ეგრეთვე მისწერა რუსეთში ეკკლესიების დაბრუნების შესახებ. ამ გზობის კი რუსის მთავრობამ მალე მიაქცია ყურადღება ამ სათხოვარს და დაადგინა, რომ დაბრუნე-

ბოდათ კაფუცინებს თავიანთი ეკლესიები და სახლები. ეს გარემოება გვიჩვენებს, რომ ტფილისის ჩამორთმეული პატრების ეკლესია გადარჩენილა სპარსელებისგან აოხრებას. მთავრობის ამ გადაწყვეტილებას აბბათე ბენვენუტი პეტერბურგიდგან რომში სწერს 17 დეკემბერს, 1801; ეგრეთვე აუწყებს რომ, ეს გადაწყვეტილება უკვე გამოეცხადა საქარ-

– 485 –

თველოს გამგებელს, გენერალ კნორინგს. იმავე საგნის შესახებ უფროსი პატრი ტფილისიდგან რომში კარდინალს სწერს შემდეგს:

„თქვენო უმაღლესობავ,

„თქვენი უპატიოსნესი წერილი მივიღე გასულ იანვარში. პირველად ვღებულობ თქვენს წერილს, რაც აქ მისიონში ვარ. დიდის სიამოვნებით ამოვიკითხე, რომ იმედია ჩვენის ეკლესიების დაბრუნებისა. ერთი თვეა, რაც ამ დაბრუნების შესახებ აქ მოვიდა ბრძანება მათი ხელმწიფების სრულიად რუსეთის იმპერატორისა. რუსეთში მყოფ ამ განყოფილების ინსპექტორს საქართველოს მთავარ-მართებლისთვის მოუწერია, რომ თებერვლის დამლევს მოვა და თვით ინებებს, რაც კი ჩვენ გვეკუთვნის ჩაგვაბაროს. ხოლო ვეჭობ. ამბობენ, ქართველებს უკვე ინსპექტორისათვის საჩუქრად გაუგზავნიათ ორი ათასი პიასტრი, რათა ეკლესიები არ დაგვიბრუნოსო. ამისთვის ზოგი შიშობს და ზოგსაც იმედი აქვს და მოელის. გარნა მე მგონია, რომ ვერაფერს გახდენ...

„დასასრულ გთხოვ არ დაგვივიწყოთ. კარგი ხანია, რაც შესაწევნელი ფული აღარ მიგვიღია. თუ ეკლესიები და სახლები დავიბრუნეთ ეგოდნათ დაზიანებულია, რომ დიდი ხარჯი უნდა მათს შეკეთებას, რათა მთლად არ დაინგრეს. ჩვენი ტფილისის ეკლესიის გუმბათი ლამის დაინგრეს; ამიტომ, შიშის გამო, ბევრი ქართველები აღარ შედიან... ვემთხვევი თქვენს წმიდა მარჯვენას და დავშთები თქვენი უმდაბლესი და უმორჩილესი მონა, პატრი ფრანჩისკე ანტონ პატოელი, 7 იანვარს, 1802, ტფილისი“. (1).

არც ის ინსპექტორი მოვიდა და არც ეკლესიები დაუბრუნდათ პატრებს; ხოლო როგორც ქვემოდაც ვნახავთ, რუსის მთავრობამ, ეკლესიების დაბრუნების მაგიერად, პატრებს მისცა 6,000 მანეთი ახალი ეკლესიის ასაშენებლად. რუსების შემოსვლით ქართლის მდგომარეობა გაუმჯობესდა, მაგრამ სამცხე კი დარჩა უწინდელ მდგომარეობაში და არ მოელო ბოლო იგოდენ უსამართლობას, რომელიც იქ ხდებოდა. ამ სამწუხარო მდგომარეობას მოკლედ აუწერს კარდინალს ერთი იქაური მღვდელი ესრეთ:

„თქვენო უმაღლესობავ, ფრიად პატივცემულო ბატონო.

„ჩემის მოვალეობის ასასრულებლად თქვენს უმაღლესობას უკვე ვახლე ჩემი ქვევრდომითი წერილები, მაგრამ, ჩემდა სამწუხაროდ, არც ერთის პასუხი არ მიმიღია, რომ მით თავი მენუგეშებინა. ამიტომ კვლად გაახლე ამ წერილსაც ნიშნად ჩემის სამარადისო რიდისა და მორჩილებისა, მასთანვე მოგახსენებ ყოველ ჩემს ამბავს. ორი წელიწადი შესრულდა, რაც ამ მძლავრთა უთანახმოობის გამო, რომლების ქვეშევრდომნიც ვართ, ვიმყოფებით ეგოდენს შეწუხებასა და უბედურებაში,

– 486 –

რომ არც ერთი სიტყვით შემიძლია გამოვაცხადო, რადგან ამათი უწყალობა ზევრად აღმატება უწინდელ ბარბაროსების უწყალობას; ვინაიდან ეს პროვინცია მთლად მოაოხრეს და მკვიდრთ წაართვეს, რაც კი გააჩნდათ! ეგოდენ უბედურობას ადვილად დავითმენდი, რომ, თავიანთ უღმრთოების შესასრულებლად, ერთიანად ამოწყვეტას არ გვემუქრებოდენ ყოველ დღე. ამიტომ ძრიელ გვჭირია ღვთიური შეწევნა, რომლის მოპოების იმედი გვაქვს თქვენის ლოცვის საშუალებით, თუმცა ამ საერთო უბედურებას არც მღვდლები და არც ეკკლესიები გადარჩნენ, ყველა განაშიშვლეს, მაინც კი, რაოდენათაც შემეძლო ჩემს მოვალეობას უკლებლივ ვასრულებდი, ეგრეთვე შევეწიე მორწმუნებს, შევაგულიანე, რათა მოთმინებით ეტვირთნათ ყოველი უბედურება და მინდობოდნენ ღვთის ნებას. ამიტომ, ჭემმარიტად, დიდს ნუგეშსა და სიამოვნებას ვგრძნობ, რომ მორწმუნეთაგანს არავის დაუტოვებია ჭემმარიტების გზა ეგოდენს შეწუხებასა და უბედურებაში. ვევედრები უფალსა, რათა ღირს იჩინოს და აღგვიმატოს თავისი წმიდა მადლი, რომ მტკიცედ და მხნედ განვაგრძოთ მისი მსახურება ამნაირ შეწუხებაში და დასტკბეს მისი გული ჩვენზე, რომ აგვაცილოს მომსგრელი ხმალი, რომლისაც ღირსი გავხდით ჩვენთა უბედურთა ცოდვათა გამო. დასასრულ, ვემთხვევი თქვენის უმაღლესობის ბისონს და ვითხოვ ღვთისაგან თქვენთვის ყველა ბედნიერებას. თქვენის უმაღლესობის უმდაბლესი და უმორჩილესი მონა, სტეფან გურჯიანთი, მოწაფე პროპაგანდისა და თანაშემწე ახალციხის პროვიკარისა, სათლელი. 24 ივნისს, 1802“. (1).

ვგონებთ, ერთი უკანასკნელი დევნულებათაგანი იყოს, რომელიც მიაყენეს სამცხეში დანაშთ ქრისტიანებს. ქართველ კათოლიკების და ქრისტიანების წინააღმდეგ ოსმალთა მტარვალობის შესახებ ბ. ზაქარია ჭიჭინაძემ უკვე ბევრი დასწურა.

უფროსი პატრი 5 ივლისს 1802 წ. რომში სწერს და სთხოვს ევროპაში მოკრეფილი მოწყალებიდან საკმაო ფული გაეგზავნოს, რათა შეიძლოს ტფილისისა და გორის ეკკლესიების აშენება, რადგან ეკკლესიების დაბრუნების იმედი აღარ არისო.

ამავე დროებში რომში გაუგზავნიათ მოხსენება ველის კათოლიკების შესახებ, ვერ ვიპოეთ და არც ვიცით მისი შინაარსი. ხოლო იქ მოყვანილი გარემოება ცოტა მოხსენებულია ამ წერილში, რომელსაც პროპაგანდა იწერება:

„ახალციხის პროვიკარს, ბატონ პავლე დავით შაჰყულიანს, 14 ივლისს 1802.

„უკვე მოგვხსენდა, რომ ველის დროული წინამძღვარი მიცვლილა, ბერძნის ტიბიკონის სხვა მღვდელიც არ მოიპოება, ერის მოვლა შეე-

ძლოს; უმღვდლობა მეტად მავნებელი შეიქმნება იქაურ ქართველ-კათოლიკებისათვის და სქიზმატიკების მოქცევასაც დიდად ხელს შეუშლის. ამისგამო სულიერი საჭიროებისათვის მტკიცედ საზრუნველად ახალციხის და ველის ბერძენ ქართველებისათვის (ბერძნის ტიბიკონის მქონე) უკვე დადგენილი იყო, მოგვეყვანინებინა რომში იმავე ტიბიკონის ორი ყმაწვილი და აღგვეზარდა ურბანოს კოლეგიაში, რათა მღვდლად კურთხეულიყვნენ და მაგ მრევლთათვის მოევლოთ, როდესაც წინამძღვარი აღარ ეყოლებოდათ. რომის სხვა და სხვა გარემოებამ ხელი შეგვიშალა,

სისრულეში მოგვეყვანა ესეთი სასარგებლო დადგენილება. ეხლა, თუმცა ჯერ არ გაღებულა ურბანოს კოლეგია, მაგრამ, წმინდა კრებამ, რადგან კარგად უწყის ბერძენ-ქართველი მღვდლების საჭიროება, კვალად დაადგინა, რომ დავიბაროთ მაგ ტომის ორი ყმაწვილი და გავრწთვნათ ბაღინანთ გრიგოლ მღვდლის ხელმძღვანელობით. ამიტომ გთხოვ ამოარჩიოთ ორი ახალგაზდა, კარგი ზნეობისა და მიდრეკილნი საეკლესიო წოდებისადმი, ჯან-მრთელნი, არც 12 წლისაზე პატარა და არც 15 წლისაზე ხნიერი და საზოგადოდ ისეთები, რომ იმედი იყოს, ბოლოს სასარგებლონი შეიქმნენ. პირდაპირ რომში გამოგზავნით, სადაც წმიდა კრება მათთვის ყველანაირად იზრუნებს. ეჭვი არა გვაქვს, კათოლიკე სარწმუნოების ესრეთი სასარგებლო საქმისათვის ყველანაირად ეცადოთ“. (1).

აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ მოხსენებულია ქართულ ტიბიკონის მქონე კათოლიკეების ყოფნა ახალციხეშიაც; წინა დროებში ამის შესახებ არ შევხვედრივართ საბუთებს.

როგორც ჰგავს, მღვდელი შაჰყულიანთი პროპაგანდის ესეთ ბრძანებას არ დამორჩილება და თავის გასამართლებლად სხვა და სხვა მიზეზები მიუწერია. წერილი ჩვენ არა გვაქვს. ხოლო პროპაგანდა ასეთს პასუხს უთვლის:

„ახალციხის პროვიქარს, ბატონ პავლე დავით შაჰყულიანს, 6 აგვისტოს, 1803.

„თუმცა ამბობთ, რომ საჭირო აღარ არის ქართველი მღვდლები ბერძნის ტიბიკონისა აღარც მანდ ახალციხეში და აღარც ველში, სადაც ის ცოტა დარჩენილი ქართველი კათოლიკეები შეეჩვიენ სომხურ ტიბიკონის მქონე მღვდლებისაგან სულიერი სამსახურის მიღებასო, გარნა წმიდა კრებას ეგ დიდად სასარგებლოდ მიაჩნია როგორც ერთისა ისე მეორე ადგილისათვის. შესახებ ველისა უფრო შესაფერი იქმნება იქ მყოფ ქართველ კათოლიკებს, რაგინდ ცოტა იყვნენ, ჰყავდესთ მღვდელი, რომელმაც საიდუმლოები და საეკლესიო წესები შეუსრულოს მათ თავიანთ საკუთარი ტიბიკონისამებრ, რისაც ძრიელ კმაყოფილი დარჩე-

– 488 –

ბიან, თუმცა საჭიროებამ იძულებულ ჰყო მიემართათ სომხური ტიბიკონის მღვდლებისათვის წმიდა საიდუმლოების მისაღებად, რადგან სხვა გზა არა ჰქონიათ. ესრეთი აზრისა მარტო ამ საგნის შესახებ არ არის წმიდა კრება; იგი მუდამ ზრუნავს მწვალებელთა მოქცევისათვის და უმზადებს ყოველ საშუალებას, რათა ადვილად შეიძლონ შეუერთდენ ჭეშმარიტს ეკლესიას, იმათი მოქცევის საქმეს ერთი დიდი დამაბრკოლებელი მიზეზი ის გამოუჩნდება, რომ თავიანთ შეცთომილებასან იძულებული გახდებიან ეგრეთვე თავიანთი საკუთარი ტიბიკონიც დაუტეონ. ამისგამო კრება მეტად მოწადინებულია, ველსა და ახალციხეში განწესებულ იქმნენ ქართველი მღვდლები ბერძნის ტიბიკონისა, რათა მათი საშუალებით შეუერთდნენ იმავე ტიბიკონის სქიზმატიკები, რომლებიც მანდ იპოებიან. წმიდა კრების უმთავრესი მიზანია და კიდევ თხოულობს ქართველის ყმაწვილების ბერძნულ ტიბიკონზე აღზრდასა. თქვენც უეჭველად თანახმა უნდა იყვნეთ და არ დაზოგოთ მთელი თქვენი თანამშრომელობა“. (1).

რაოდნათაც ვიცით, იმ მღვდელს შემდგომ პროპაგანდის ესეთი

ბრძანებაც არ შეუსრულებია. აი მეტად უსამართლო მოქმედება მღვ. შაჰყულიანისა, რომელსაც საბრალო ქართველებისათვის მოუსპია თავიანთი ენით წირვა-ლოცვის შესრულების ღონისძიება. ასეთი მოქმედება მეტად უფრო იმიტომ გასაკიცხია, რომ თვით რომი დიდად მოწადინებული იყო, ქართველებს თავიანთი ტიბიკონის მღვდლები ჰყოლოდათ და ამის სისრულეში მოყვანას თვითვე უბრძანებდა, მაგრამ ის მღვდელი კი წინააღმდეგ იქცეოდა და თავის ძალადობით მოქმედების გასამართლებლად არა ერთ ცხრა მიზეზს უთვლიდა, ამნაირ მის შეუსაბამო მოქმედებას ხალხზე ისეთი სამწუხარო შთაბეჭდილება მოუხდენია, რომ, ბევრი დროს გავლის შემდგომ, ახალციხელი მისი თანამედროვე მოხუცი პირებისაგან თვით ჩვენ გავგიგონია მისი საყვედური და კიცხვა.

ზემოდ ვნახეთ, რომ საქართველოს მისიონის შესაწევნელად პროპაგანდამ მიმართა ავსტრიის კეისარს, რომელმაც უარი არ უთხრა, მაშინვე გადასცა საქართველოში გამოსაგზავნად 1282 პიასტრი.

ამ წერილში ჩვენ უკვე მოვიხსენიეთ რავდენიმე ქართველი თეათინელებთან და კაფუციანებთან მონაზონებად შესული. უნდა მივუმატოთ ერთი სხვა ქართველიც, რომელიც მონაზონად შემდგარა პოლონეთში დომინიკიანებთან. იგი თვითვე აღწერს თავის ვინაობასა და გარემოებას ამ წერილში, რომელსაც უგზავნის პროპაგანდას ლათინურად:

„წმიდა პროპაგანდის კრებას,

„მე ძმა ონოფრიო ოანჯანოვი, მღვდელი და მისიონერი სარატოვის პრეფექტურისა რუსეთის იმპერიაში, უფროსი და დეკანოზი სარა-

– 489 –

ტოვის პრეფექტურის კათოლიკე ეკლესიებისა და მოწესე მოქადაგეთა ძმათა (დომინიკიანეთა).

„მდაბლად გაუწყებ შემდეგს. მე, საქართველოს ქალაქ ტფილისში დაბადებული, 17 წელიწადი დავყავი პატრი კაფუციანებთან. ოცდა ორი წელიწადია, რაც ჩემს სამშობლოს გავშორდი და პოლონეთში მოქადაგე ძმებთან, გამოსაცდელი დროს გატარების შემდგომ, მონაზონად შევდეგი. მათი უსამღვდელოესობის მიტროპოლიტ არქიეპისკოპოსის, სტანისლავ სეთცევიჩის თანხმობით და ეგრეთვე ჩვენის წესის პროვინცილის ნებით საქართველოში მოვედი სანახავად და სანუგეშოდ დედაჩემისა და სხვა დანარჩენ ნათესავებისა. მაგრამ რა მოვედი, ნუგეშის მაგიერ, შევსწუხდი. ჯერ იმის გამო, რომ იმერეთში მყოფი კაფუციანი პატრი ნიკოლა რუთინიანელი დაბრკოლებას აძლევს, რისგამო ჩვენს კათოლიკებს განსაცდელი მოელის კათოლიკე სარწმუნოების დატოებისა. მეორედ იმის გამო, რომ უფროსმა პატრმა, ფრანჩისკე პატოელმა, თვინიერ საჭიროებისა, ქორწინებისათვის ნება მისცა მესამე ხარისხის ნათესავებს...

„წმიდა კრების უმორჩილესი მონა, ძმა ონოფრიო ოანჯანოვი, გორი, 28 აპრილს 1803“. (1).

ამ წერილში კაფუციანების მიმართ სამდურავი უსაფუძვლო როდია. სამწუხაროდ, თვით იმ დროებშიც ბევრნაირად შევნიშნეთ მათი შეუსაბამო მოქცევა. ისინი მუდამ ისე არ იქცეოდნენ, როგორათაც მოითხოვდა მათი მოვალეობა. ზოგჯერ ერთმანერთში უთანხმოება ჰქონდათ; ზოგჯერაც თავიანთი ცუდი ყოფაქცევით ერს დაბრკოლებას აძლევდნენ. გარდა ამისა, საკმაო მღვდლები ჰყავდათ, მეტადრე გასულის საუკუნის პირველ წლებში. მათი რიცხვი იქამდე შემცირდა, რომ თითო ქალაქ-

ში თითო მღვდელი და ძლივს მოიპოვებოდა; ახალციხეში კი აღარც ერთი კაფუცინი იყო, რისგამო იქ მყოფი სომხების ვართაპეტი თურმე დიდძალ ფულს აძლევდა ფაშას, რათა პატრების ეკკლესია და მონასტერი ხელში ჩაეგდო და ამ საშუალებით, სამუდამოდ განემორეზინა ახილციხიდან. თავის მხრივ შაჰყულიანი მღვდელიც ცდილობდა ხელში ჩაეგდო ის ეკკლესია, რადგან კაფუცინებს კაი თვალით არ უყურებდა და მარტო თვით უნდოდა გაბატონება.

უკვე ზემოდ გავიხსენეთ, რომ კაფუცინები საქართველოს შვილებს ლათინის ტიბიკონზედ იმიტომ არ აკურთხებდენ, რათა შემდგომ მათ გვერდზე არ ამოსდგომოდენ და როგორმე არ დაეჩრდილათ. ამისგამო ხსენებული ლათინის წესის მღვდლის ტფილელის ონოფრიოს მოსვლა საქართველოში სასიამოვნოდ არ დაურჩათ. რა დაყარა ხმა, საქართველოში დარჩენას ვაპირებო, კაფუცინები შეშფოთდენ და 5 ივნის 1803 წ. კიდევ რომში მისწერეს თავიანთი მწუხარება და დარდი:

– 490 –

„სამი თვე იქნება, რაც აქ მოვიდა პოლონეთიდან ერთი პატრი დომინიკიანი, აქ დაბადებული, თავის დედის სანახავად; მაგრამ ახლა ვეღარ გადაუწყვეტია წასვლა და აქ დარჩენას აპირებს“.

ის მღვდელი უქმად არ ატარებდა დროს, მათ ბევრს შველოდა სულთა მოვლაში, მაგრამ მაინც კი მათი გული ვერ მოიგო.

როგორც სჩანს ზემო წერილში დასახელებული პატრი ნიკოლა ძრიელ ცუდათ იქცეოდა, მრევლს ბოროტ მაგალითს აძლევდა და თავის უფროსის ბრძანებას აღარაფრად აგდებდა, თუმცა სხვაფრივ, შესანიშნავი პირი, გამოჩენილი ექიმი და მეტად მიჩნეული იყო ქართველებისაგან. მისი საქართველოდგან განმორება უნდოდათ, მაგრამ ვერ გაისტუმრეს, რადგან იმათ ბრძანებას ყურადღებას აღარ აქცევდა. ამიტომ მისმა უფროსმა რომს მისწერა, პროპაგანდამაც პეტერბურგში მინისტრს სთხოვა, მთავრობას შემწეობა აღმოეჩინა მისი საქართველოდგან გასტუმრებისათვის; საქართველოს მთავარმართებელმაც ამის შესახებ ბრძანება მიიღო. ბოლოს პატრი ნიკოლა დასთანხმდა იტალიაში წასვლას, კიდევ დაადგა გზას და წასვლისას გაიარა ქუთაისში, სადაც დახვდენ ერეკლე მეფის შვილები, რომელთაც იცნობდა. მისი გაშვება არ ინდომეს და არც მეფე სოლომონს უნდოდა. იმ დროს ახალციხის ფაშამ რა შეიტყო პატრი ექიმის ქუთაისში ყოფნა, სოლომონ მეფეს მისწერა და სთხოვა, რომ პატრი ნიკოლა მისთვის გაეგზავნა, რადგან ძრიელ სჭიროდა. სოლომონმა არ გაუგზავნა, თავისთან დაიჭირა და კაფუცინების უფროსს სთხოვა, ფაშასთან სხვა პატრი გაეგზავნა და პატრი ნიკოლა იქ დაეტოვებინა. უფროსმა უპასუხა, რომი იბარებს, მე არაფერი შემძღვია და საჭიროა იქ მიწერაო. ამიტომ ბატონიშვილებმა მისწერეს ეს წერილი ქართულად:

„მათს მაღალ ყდ უსამღვდელოებას, და მაღალთა ადგილთა მოსაყდრეს დიდისა რომის კრებისა თანაწევრს უფალს კარდინალს.

„ჩვენს მოწყალე ხელმწიფეს.

„ადრითგანვე მეფენი საქართველოსანი ჟამ ყოველ პატივითა და სიყვარულითა შესაბამითა ბძანებულან საქართველოსა შინა მყოფთა პატრთა ზედა; და უმეტესად მათდა მამა პაპათა ჩვენთა და ჩვენ მამობრივი და მეგობრობითი სიყვარული გვქონია ყოველთა შეძლებითა ჩვე-

ნითა ვიდრე აქომამდე, და აწ დროსა ამას მივიღეთ უბედურობა... მოგვიხდა გადმოსვლა ამის უმაღლესობის ჩვენს დისწულის იმერეთის მეფეს სოლომონთან, და კვალად ვიმედონოებთ ღ~თით და მიზეზიტა ამით რომელ წელიწადსვე ამას შინა მივიღოთ სამკვიდრო და სამეფო ჩვენი საქართველო; ვინაითგან ძალითა ღ~თისათა ამის თავის უფლებითი ნება

– 491 –

ხელთა ჩვენთა, ყ~დ უსამღვდელოესო მეფეო. სამეფოსა ჩვენსა ყოფნაში იყო საკუთრად აქიმი ჩვენი პატრი ნიკოლოზ, და ოდესაც მივიღეთ ლტოლვა... და გარდმოვედით იმერეთად ჟამსა ამას, დაშთა პატრი ნიკოლოზ საქართველოსა შინა მყოფთ თავის მრევლში; და შემდგომად რაოდენსამე ხანში თქვენი უმაღლესი ბრძანება მოსვლოდა წამოსვლისა საფრანგეთად, და ვინაიდგან გზა საფრანგეთისა იმერეთი არის, მოვიდა სამეფოსა ქალაქსა ქუთაისსა და ამისმა უმაღლესობამ მეფემ სოლომონ არა მისცა ნება გზისა და არცა თავისუფლება წამოსვლად. ვინაიდგან იხილა საჭიროდ საქმესა შინა სააქიმოსა, და ჩვენც ფრიად მოხარულ ვიქმენით ამისათვის პირველი ესა რომ საკუთრად და სანდოდ აქიმად მყოფობდა ჩვენთან და მეორეც ეს, რომ საუცხოვო კაცი არის; ამ საქმეზედ თქვენს ყ~დ უსამღვდელოესობას წერილი მიართვა ხვეწნისა ამისმა უმაღლესობამ მეფე სოლომონმა; და ჩვენც უმეტესად ვითხოვთ ვედრებით რომელ მისცეთ უმაღლესი ბრძანება პატრი ნიკოლოზს ჩვენთანა ყოფნისთ და როდესაც მოწყალებითა ღვთისათა მივიღებთ კვალად სამეფოსა და სამკვიდროსა მამულსა ჩვენსა საქართველოსა, რაც უწინ პატივი და სიყვარული ჰქონიათ თქვენგან გამოგზავნილთ მოსულთ პატრებს, ერთის წილ ათას იმდენს მიიღებენ პატივსა და სიყვარულსა ჩვენგან; და კვალად ვითხოვთ რომელ უმდაბლესათ ესე მოხსენება ჩვენი არა უგულობელს ჰყოთ, და ვედრებისა და წადიერებისამებრ ჩვენისა აღსრულება ინებოთ; რომლისათვისაც ვეგებით მდაბლითა და უღრმესითა ერთგულობითა თქვენდამი.

„თქვენის მაღალ ყ~დ უსამღვდელოესობის მოწყალის ჯელმწიფისა ჩვენისა უმდაბლესად სამსახურისა მათისა მოწადინე ს~დ საქართველოს

მეფის ძენი. იულიონ

ბეჭედი ხუცურის ასოთი

 ფარნავაზ

ბეჭედი მხედრული ასოთი

 ივნისის
20 წელთა 1803“. (1).

აქ ხსენებული წერილი სოლომონისა ბევრი ვეძებეთ, მაგრამ ვერ ვიპოვეთ. ხოლო შეგვხვდა მარტო მისი თარგმანი იტალიანურად, რომლის თარგმანსაც ტექსტით აქვე ვურთავთ:

„მათს მაღალს ყ~დ უსამღვდელოებას, დიდი რომის კრების კარდინალ ბორჯიას.

„ჩვენო მოწყალეო ხელმწიფევე, გავლილ დროებში თქვენის ბრძანებით ევროპაში წასასვლელად პატრი ნიკოლამ აქ გამოიარა, და ჩვენ შევაჩერეთ, რადგან აქიმი გვეჭირვებოდა, კაი სამსახური მოგვაგო.

ახლა მოუვიდა მას კვალად ბრძანება მანდ დაბრუნებისა; თუმცა ამას მტკიცედ გადაწყვეტილი აქვს წამოსვლა და ჩვენი დატოება, მაგრამ ავუკრძალეთ წასვლა, ვინაიდგან აქიმებად მუდამ თქვენი გამოგზავნილი პატრები გვყავდა, ამიტომ ვნატრობთ, თქვენმა უმაღლესობამ კე-

– 492 –

თილ ინებოს და ჩვენის სიყვარულისათვის პატრი ნიკოლას ნება მისცეთ ჩვენთან დარჩეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ძალით არ დავიჭერთ, გამოგვიზავნით, მაგრამ შემდეგში კი აღარც ერთ პატრს დავაყენებთ აქ; ყველანი იძულებულნი გახდებიან აქედგან წავიდნენ, თუ ჩვენის პატივისათვის მისი აქ დატოება არ ინებეთ; ესრედ ერი დარჩება უმწყემსოდ. მაგრამ იმედი გვაქვს, არ ინებოთ. დავშთებით ყველანაირის პატივისცემით, სულით და ერთგულობით თქვენი უმაღლესის მოწყალე ხელმწიფობისადმი – სოლომონ მეფე სრულიად იმერეთისა, ოდიშისა და გურიისა. **ხეჭედი**: (1).

ამისთანა უმაღლეს პირთა თხოვნას პროპაგანდა არასოდეს უარს არ ეტყოდა. სასიამოვნოთაც კი დაურჩა ასეთი თხოვნა. დათანხმდა და მოსწერა შემდეგი წერილები სოლომონს და ბატონიშვილებს.

„მათს ხელმწიფებას სოლომონს, სრულიად იმერეთის, ოდიშის, და გურიის მეფეს, ქუთაისს. 9 ივნის 1804.

„არც ერთი ამბავი შეიძლებაოდა ყოფილიყო ჩვენთვის ისე სათნო და სასიამოვნო, როგორც ახლა მეძლევა, რათა დავაკმაყოფილო სურვილი თქვენის ხელმწიფებისა, რომელმაც მუდამ ეგოდენი სახიერებით მიიღეთ ჩვენი მისიონერები და პატივი ეცით. თუმცა კაფუცინი პატრი ნიკოლა რუთილიანს შევუთვალეთ, დაბრუნებულიყო იტალიას, მაგრამ ახლა თქვენის ხელმწიფების სურვილის თანახმად, დიდის სიამოვნებით ნებას ვაძლევთ, შეეძლოს დარჩენა თქვენს სამეფოში, როგორათაც წმიდა კრება თავის პატივად რაცხს დასთანხმდეს ყოველ თქვენს სურვილსა, რაც კი შეუძლია, ეგრეთვე იმედი აქვს, თქვენმა ხელმწიფებამაც კეთილ ინებოს და სახიერებით დაიფაროს ჩვენი მისიონერები და კათოლიკეები, რომლებიც სცხოვრებენ თქვენს სამეფოში და რომელთაც ვალად აქვსთ დაემორჩილონ თავიანთ მთავარს და მისნი ერთგული იყვნენ. უკეთუ შემთხვევამ მოიტანა როდისმე, რომ ტვილისს, გორში და საქართველოს სხვა ადგილებში მყოფი კაფუცინები, რაიმე მიზეზის გამო იძულებულნი გახდნენ დაუტევონ ის პროვინციები, ამნაირი შემთხვევისათვის, ვევედრები თქვენს ხელმწიფების გულმოწყალებას, რათა კეთილ ინებოთ, და მიიღოთ იგინი სიმშვიდით თქვენს სამეფოში და დაიფაროთ ყოველნაირი უსამართლოებისაგან. დარწმუნებულიც ბრძანდებოდეთ, ღირსი გახდებიან თქვენის სიკეთისა, ერს უწესოდ არ მოექცვიან; არამედ დიდს სარგებლობას მოუტანენ. დიდს მადლობას მოუძღვნით თქვენს ხელმწიფებას, რომ უდიდესი პატივი მიეცით თქვენის წერილით და მასთანვე დიდად მონატრე ვართ მარადის თქვენის მსახურებისა. ვევედრები უფალს, მოგანიჭოსთ უხვად თავისი მადლის ნათელი

და უმეტესად განამტკიცოს თქვენი დიდებული სამეფო. დავშთები თქვენი უღრმესად პატივის მცემელი...“ (1).

ყურადსაღებია პროპაგანდის სიტყვები, რომლითაც მეფეს სთხოვს კაფუცინების შეწყნარებას, როდესაც საქართველოს მისიონებს თავს დაანებებენ. ასეთი თხოვნა გამოიწვია სხვა და სხვა გარემოებამ. პირველად იმან რომ, როგორც უკვე დიდის ხნიდგან რუსეთში მკაცრად აკრძალული იყო მართმადიდებლების გაკათოლიკება, ისეთივე კანონი ძალაში შეიტანეს რუსებმა, რა შემოვიდნენ საქართველოში. ამიტომ კა-

ფუცინებს საქართველოში დიდი აღარაფერი იმედი ჰქონდათ კათოლიკობის გავრცელებისა. მეორე ეს, რომ მთავარმართებელმა კნორინგმა აკრძალა ახალის მისიონის შემოსვლა ევროპიდგან; სხვათა შორის, 1803 წლის პირველ თვეებში ევროპიდგან ტფილისს მოვიდა ექიმი ძმა ივანე კარლო; როგორც უწინ საქართველოს მეფეებს გაეხარდებოდათ ხოლმე ახალი ექიმი კაფუცინის მოსვლა, ისე იმნაირ სიხარულს მოელოდენ კაფუცინები რუსის მთავრებისაგანაც; ამიტომ ხსენებული ექიმი კაფუცინის მოსვლა უფროსმა პატრმა საჩქაროდ და ხლებით ახარა კნორინგს, რომელმაც წყრომით უთხრა, რომ ამას იქეთ აღარ შეიძლება ევროპიდგან მისიონერების შემოსვლაო. მესამედ, კაფუცინების ტფილისსა და გორში დარჩენაც განსაცდელში იყო. ამის შესახებ უფროსი პატრი ფრანჩისკე, 23 ივლის, 1803, კარდინალს ამას სწერს:

„აწ თქვენი უმაღლესობა კარგად სცნობს მთავარმართებლის ჩემდამი ნათქვამი სიტყვებიდგან, რომ აღარც აქ ტფილისში და აღარც გორში, რომლებიც აწ რუსეთის უფლების ქვეშ არის, აღარ შეიძლება პროპაგანდისაგან გამოგზავნილი ახალი მისიონერების დაყენება. იმერეთს, ქუთაისს კი შეიძლება. მაგრამ ვიდრე პატრი ნიკოლა რუთილიანი იქ არის, არ გავგზავნი ახალ მისიონერებს, რათა მისი ცუდი მაგალითი არ შეითვისონ. ამას ხშირად ვუმეორებ ჩემს ამხანაგებს. ამიტომ თუ ახალისა და თუ ძველ მისიონერების თავშესაფარი ადგილი უნდა იყოს ამას იქით ახალციხე (ვამბობ ძველი მისიონერებისაც), რადგან ამ დღეებში მთავარმართებელთან ვიყავი და ლაპარაკში ესეც ვუთხარი, რომ საჭირო იყო ცხინვალში იქაური 30 კათოლიკებისათვის აგვემუშებინა ერთი პატარა ეკლესია. მიპასუხა არა თავაზიანად: „თქვენ ფიქრობთ ეკლესიის აშენებას, მაგრამ შეიძლება კიდევ, რომ რომ აქიდგან ყველანი წახვიდეთო“. არ ვიცი, თუ რა საბუთით მივაჩნივართ ბატონ რუსებს აქ ევროპელ მთავრობათა ჯაშუშებათ? ნეტაი შევიძლებდე აქიდგან წასვლას, სანამ გამდევნიდენ. ღვთის სიყვარულისათვის, დამიბარეთ, რათა გავშორდე აქაურობას და კვალად შევიძლო თქვენი მოსალმება. ნულარც იზრუნავთ აქ ახალი უფროსის დანი-

– 494 –

შენისათვის, რადგან, როგორც მესმის, აქ ჩვენთვის ყველაფერი გათავდა“. (1).

ამას უნდა მივუმატოთ ისიც, რომ 1784 წლიდგან მოგილოვის ლათინის ეპისკოპოსი, რომის ბრძანების წინააღმდეგ, ცდილობდა საქართველო თავის უფლებისათვის დაექვემდებარებინა; ამაზე ბევრგზის კაფუცინებს მოსწერა და უშლიდა პროპაგანდასთან მიმართვას; ხოლო საქართველო რა შეუერთდა რუსეთს, მაშინ უფრო ძალა დაატანა კაფუცინებს, ხოლო რომი კი ჰკიცხავდა იმ ეპისკოპოსის ასეთ მოქმედებას. ამ გარემოებამაც საკმაოდ გაამწვავა კაფუცინების საქართველოში ყოფნა.

პროპაგანდამ მეფის შვილებსაც ეს პასუხი გამოუგზავნა:

„მათს უპრწყინვალესობას საქართველოს მიცვალებულ ერეკლე მეფის შვილებს თავადთა იულიონს და ფარნავაზს. ქაუთაისს, 9 ივნის 1804.

„რადგან წმიდა კრება დიდად მადრიელია დიდებული მეფის ერეკლესი, რომელიც განსაკუთრებულის გულმოწყალებით მფარველობას უწევდა მუდამ ჩვენს მისიონერებს, ამიტომ ვალად რაცხს თავის თავს

მის უწარჩინებულეს შვილებსაც ყოველგვარი პატივისცემა მიაგოს და აუსრულოს ყოველი მათი სათხოვარი. თუმცა კაფუცინს პატრი ნიკოლა რუთილიანოს ებრძანა იტალიაში დაბრუნება, გარნა მივიღებთ რა მხედველობაში თქვენს რეკომანდაციას, რომელთანაც იყო ეგრეთვე მათი ხელმწიფების სოლომონ იმერეთის მეფისაც რეკომანდაცია, წმიდა კრება ნებას აძლევს დარჩეს მაგ სამეფოში თავისუფლად თანახმად თქვენის თხოვნისა. იმედი მაქვს, ჩვენი ნების დართვა არა მხოლოდ სათნო საყოფელი იქმნეს თქვენთვის, არამედ კვალად უფრო მიზიდულს გყოფსთ მისიონერებსა და კათოლიკეთადმი. ვნატრობ, მუდამ ახალი შემთხვევა მიბოძოთ, რათა შემეძლოს თქვენი მსახურება. დავშთები უღრმესის პატივისცემით თქვენი უმორჩილესი მონა“. (1).

იმ დროებში ქუთაისი კაფუცინებისათვის კაი საიმედო ადგილი ყოფილა, რადგან, მეფეს გარდა, დედოფალიც სწყალობდა მათ და შესაწევარს აძლევდა, რაც კი საჭირო იყო. ამას ცხადად გვიჩვენებს მისი სიგელი:

„ქ: წყალობითა ღ~თისათა ჩვენ ს~დ იმერთა ლეჩხუმთა ოდიშთა და გურიათა დედოფალმან დადიანის ასულმან მარიამ. ესე უცვალელებელი და მოუშლელი წყალობის წიგნი გიბოძეთ თქვენ პატრებს; ასე რომ თქვენის ეკკლესიის მახლობლად ჩვენის კაცის მარტიას მამული იყო, და იმისი მიზეზით ვიწროებით შემჭიდროებულნი იყავით. მოხვედით და იმ მამულს დაგვეაჯენით. ჩვენცა ვისმინეთ მოხსენება თქვენი და გიბოძეთ მოკლესა შვილის მარტიას ნაქონი მამული თავისის სამართლიანის

გარემოებით; ორი გვერდი სამძღვრისა თქვენის საყდრის წინ და უკან მოუძეს. მესამე გვერდი თავს შარის გზისკენ, და მეოთხე გვერდი ავთანდილა შვილების მხრისკენ, ესენი ყოველივე თავისის გზით სამძღვრით და შესავალ-გასავალით თქვენთვის გვიბოძებია, გქონდენთ და გობედნიეროს ღ~თნ ჩვენსა ერთგულად სამსახურსა შინა და არავისგან არ მოგეშალოს არცა ჩვენგან და არცა შემდგომთა სხვათა დედოფალთა და მეპატრონეთაგან რამანც კაცმა მეფემან ანუ დედოფალმან, ყ~დ სამღვდელოებამან გინა მოხელემან და თავადმან დიდმან ანუ მცირემან ამის დაშლად ხელ ჰყოს, მასამცა რისხავს ყ~დ ძლიერი ღ~თი, და იგიმც ამოიხოცების წიგნისა მისგან ცხოველთასა, მასამცა მიეცემის ძრწოლა კაენისა, კურთი გეზისა, შიშვთილყო იუდისა, დანთქმა და თან და აბირონისა შეჩვენებულ იყოს ქრისტეს მიერის ბრძანებით სულით და ხორციით აქაცა და მას საუკუნესაცა. ხოლო დამამტკიცებელი ამისი აკურთხოს ღ~თან. უხუცესო და მოურაო და მოხელენო ბრძანება ესე ჩვენი თქვენ ასე დაუმტკიცეთ და აღასრულეთ.

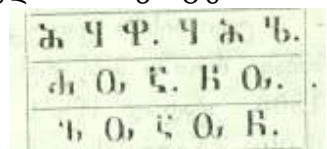
„აღიწერა თვუქსა მაისს გ წელთა ჩ. ყ. გ. დედოფალი“.

მარიამ

ამ წერილს გვერდზე უწერია ეს შემდეგიც:

„ქ: წყალობითა ღ~თისათა ჩვენ იესიან დავითიან სოლომონიან პანკრატიან მეფე იმერთა სოლომონ ვამტკიცებ სიგელსა ამას. ვინც ეს მო-

შალოს შეჩვენებულ იყოს სულით და ხორციით

„Сей документъ въ Пмеретинскомъ временномъ правленіи
„отъ губернскаго регистратора кн. Ми аилиТуманова 15-го мар-
„та 1823 явленъ и въ книгу подлинникомъ отъ слова до слова
„подъ №, 2849 записанъ; въ чемъ симъ за подписомъ присут-
„ствующаго и приложеніемъ казенной печати свидѣтельствуется“.

ბეჭედი მთავრობის მდივანბეგ თ~ი დავით ჩხეიხე“. (1).

ეს დედოფლის წერილიც ცხადად გვიჩვენებს, თუ ქუთაისშიც პატ-
რებს რა ადგილი სჭირიათ და რაოდენი სიყვარული და პატივი დაუ-
მსახურებიათ თვით სამეფო სახლშიც.

ზემოთ ვნახეთ, რომ შაჰყულიანი მოწადინებულიო არ იყო, რათა
ქართულის ტიბიკონის კათოლიკებს თავიანთი წესის მღვდლები ჰყოლო-
დათ. პროპაგანდამ ძალა დაატანა და მხოლოდ მაშინ, როგორც იყო,
იშოვა ორი ყმაწვილი ველელი ქართველი ბიძაშვილები იაკობა და
ანდრია, ნათესავები მიცვალებულის სიმონ ბატონისა. რა აცნობა რომ-

– 496 –

ში, პროპაგანდამ 3 აგვისტოს 1805, მაღლობა მოსწერა და მათთვის
გზის სახარჯოდ მისცა 140 სკუდი, რაცა მათ უნდა გადასცემოდა კო-
სტანტინეპოლში. ისინი ზღვით არ წასულან კოსტანტინეპოლს, რათა
ქანებს (ლაზებს) ტყვეთ არ წაეყვანათ; ამიტომ იძულებული გამხდარან
ხმელეთით წასულიყვნენ. კოსტანტინეპოლშიც მათი რომში გაგზავნა
შეჩერებულა ომიანობის და სხვა მიზეზების გამო. ამიტომ პროპაგანდამ
მოსწერა იქაურ ეპისკოპოსს, რომ ის ყმაწვილები იქვე გაეწვრთნევი-
ბინა და გაეგზავნა მათ ქვეყანაში.

ჩვენდა უცნობის მიზეზების გამო, გურჯიანთ სტეფანე მღვდლის
მოხსენებისა გამო კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსმა სათლელი და მის
გარეშე გამორიცხა ახალციხის უფროსის ხელქვეითობისაგან და პირდა-
პირ დამოკიდებულ ჰყო კოსტანტინეპოლზე. შაჰყულიანმა იწყინა, რად-
გან თვით იყო იმ დროს ახალციხის უფროს პროვიკარად. ამის გამო
საჩივრები მოსწერა პროპაგანდას, სადაც დიდი სახელი ჰქონდა მოხვე-
ჭილი და ბალინანთ გრიგოლ მღვდელიც მხარს უჭერდა. პროპაგანდამ
მოუსმინა და 5 ივლის 1806 ეპისკოპოსს მოსწერა და დაავალა, რათა
უკან მოეწოდებინა თავისი გარდაწყვეტილება და სათლელი უწინდე-
ლებრ ისევ ახალციხისათვის დაექვემდებარებინა. ეპისკოპოსმა ძალაუნე-
ბურად შეასრულა ბრძანება, მაგრამ ამ გარემოებამ ბევრი უკმაყოფილე-
ბა გამოიწვია სათლელში, მეტადრე მღვდლებს შორის.

ტფილისში კაფუცინებმა დაიწყეს ახალი ეკკლესიის აშენება. ეს
ამბავი რომში მოსწერეს 2 მარტს 1805 წ. უფროსი პატრი, 29 იანვარს
1806, კვალად სწერს და აუწერს, რომ მთავრობის მიერ მიცემული
6,000 მანეთი (ეს ფული მოიპოვეს ძველი ეკკლესიის მაგიერად მთავარ-
მართებლის ციციშვილის შემწეობათ) დაუხარჯავთ და ეგრეთვე სხვა ფუ-
ლი, რაც კი ჰქონდათ, მაგრამ ეკკლესია ვერ დაუმთავრებიათ. ამიტომ
რომს სთხოვს მეწეობას. ეგრეთვე სთხოვს ნებას გაჰყიდონ თავიანთი
ბაღი, ერთი სახლი და ორიც ცარიელა ადგილი, რათა მისი ფულით
აღაშენონ მონასტერიც. პროპაგანდა შემდეგს პასუხს აძლევს.

„პატრი ფრანჩისკე ანტონ პატოელს საქართველოში მყოფს კა-
ფუცინების მისიონის უფროსს. ტფილის, 6 სექტემბერს, 1806.

„.... ხოლო წმიდა კრების ხაზინა თქვენც კარგად იცით, ეგოდ-

ნად დადარიბებული და დაცარიელებულია, რომ მისიონერებისათვის გასულის დროის პენსიონები ჯერეთაც არ გადაუხდია. გარნა მიიღო რა მხედველობაში ეგრეთი გაჭირვებული მდგომარეობა, რომელშიც იმყოფებით, ვითარცა იწერებით, შეგიბრალა და გიგზავნის 200 სკუდს შესაწევარს. სამწუხაროდ დამირჩა ამბავი, რომ, ფულის შემოკლების გამო, ეკკლესიის აშენება ვერ დაგიმთავრებიათ. სჩანს თქვენ საჭირო

– 497 –

ზომა არ მიგიღიათ და, ვინ იცის, ეგებ უდიდესი რისამე აშენებაც განიზრახეთ... ნება ითხოვეთ, რომ გაჰყიდოთ მისიონის საკუთარი ერთი ბაღი, ერთი სახლი და ორიც პატარა ადგილი, რათა ნავაჭრის ფულით აღაშენოთ მისიონერების სადგომი სახლი. ჩვენმა ბატონმა პაპმა, რა გამოიძია გარემოება, კეთილ ინება და ნება დაგროთ იმ პირობით, რომ ის ფული სახლის აშენებას კი არ შეახარჯოთ, არამედ ეკკლესიის დასასრულებლად, რადგან ყოვლად საჭიროა“ (1).

ევროპიდგან მოწოდებული შემწეობით, მამულების ფულით და აქ მოპოვებულის მოწყალების შემწეობით, კაფუცინებმა მალე დაასრულეს ტფილისის ეკკლესიის აშენება. ამ ამბავს იგივე უფროსი პატრი 24 იანვარს, 1808 წ. სწერს კარდინალს:

„თქვენო უმაღლესობავ, გასულ წელს მივიღე თქვენი პატიოსანი წერილი. ცნობილის არეულობის გამო გზა შეკრულია, მგზავრები ვერ მოდიან. ამიტომ მეც ვერ შევიძელი აქამომდე პასუხის მოწერა და ამის გამო ვალი ვერ მოვიხადე. თქვენის პირველის წერილის მიღების ცოტა შემდგომ მივიღე ოსმალური 720 პიასტრი, რომელიც წმიდა კრებამ გვიწყალობა, რისთვისაც სიმდაბლით მადლობას მოვახსენებ. თქვენ სახუგემოდ უნდა გაუწყო, რომ ვენის მთავრობისაგან გამოგზავნილი შესაწევარის მომეტებული ნაწილი მივიღე. დანარჩენი, იმედი მაქვს, ამ დღეებში მივიღო. ჩვენის ახალის ეკკლესიის აშენებისას თქვენი უმაღლესობა მწერს, ვინ იცის, ეგებ განიზრახეთ აშენება იმისთანა დიდი რისამე, რაიცა აღემატება თქვენს შეძლებასო. ჩემი ბრალი არ არის, რადგან თვით თავად ციციანოვმა, იმ დროის აქაურ მთავარმართებელმა დახატა გეგმა. იხუგეშეთ, რომ ეკკლესიის შენობა თუ კედლები და თუ დანარჩენი, დასრულდა. ჩვენმა კათოლიკებმა, რაც კი შეეძლოთ, იღონეს; მთავრობისგან 1,000 სარგებლით ისესხეს და სხვა ვალიც დაიდვეს ორი თვეა, რაც შევედით ეკლესიაში. ძველი ეკკლესიიდან ყოვლად წმიდა ზიარების საიდუმლო პროცესიით გადმოვასვენეთ „პანჯელინგვინ“ გალობით და მუსიკით. პროცესიას აქეთ იქით რუსის ჯარი ახლდა და წინ მიუძლოდენ რუსის მთავრობის სამხედრო და სამოქალაქო აფიცრები, ქართველები, სომხები, და მთელი ქალაქი უყურებდა. აქაური ქართველების კათალიკოსმა და მათმა მიტროპოლიტმა ეკკლესიაში შემოსვლა ინებეს, ეგრეთვე სომხების პირველი ეპისკოპოსიც შემოვიდა. პატივი ვეცით და სკამზედ დავსვით...“ (1).

ამ წერილიდგან სჩანს, რომ კაფუცინების მდგომარეობა ციციშვილის გამგებლობის დროს კარგად გაუმჯობესებულა, და აღარც ჰქონიათ შიში განდევნისა, რასაც კნორნიგი ემუქრებოდა. ეგრეთვე სჩანს, რომ ციციშვილს დიდი სიკეთე მიუძღვის კაფუცინებისადმი, რადგან

– 498 –

მთავრობას 6,000 მანეთი გამოართვა და კაფუცინებს მისცა ჩამორთმეული ეკკლესიის მაგიერად; ახალი ეკლესიის გეგმაც თვითვე შეადგინა და თვითვე დააწყებინა მისი შენობა; ეგრეთვე თავის შემწეობითვე დაასრულებინებდა, რომ მტრებს არ მოეკლათ. კაფუცინები ეკკლესიის პატრი 15 ივნის 1806, რომში სწერს ესე:

„ჩვენის ეკკლესიის შენება შედგა, რადგან ფული აღარა გვაქვს და ჩვენი მფარველი რუსის მთავარმართებელი სპარსელებმა ღალატით მოჰკლეს. ახლა ჩვენზე ამას იტყვიან: „კაცმან ამან იწყო შენობად და ვერ შეუძლო აღსრულებად“. (2).

ეგრეთვე მის დროს კაფუცინებს დაუბრკოლებლივ შეეძლოთ ახალი მისიონერები მოეყვანათ.

კაფუცინების ტრაპიზონის არხივში ვპოვეთ ბევრი კერძო პირთა ქართულად დაწერილი ნასყიდობის გუჯრები, რომელსაც არავითარი მიმართი აქვსთ კაფუცინებთან, ან კათოლიკების ეკკლესიასთან. ამათმა ნახვამ დიად გაგვაკვირვა, რადგან ესრეთი ქაღალდები მათ სრულებით არ შეეხება. ჩვენის აზრით, ეს იმითი უნდა აიხსნას, რომ ხალხი ისეთ სამუდამოდ საჭირო ქაღალდებს მათ აბარებდენ შესანახავათ, რადგან მათ უფრო ენდობოდენ და უფრო საიმედო კაცებად რაცხავდენ. ხოლო როდესაც კაფუცინები საქართველოდგან წავიდენ, ისე ჰგავს, წასვლისას საკმაო დრო აღარ ჰქონდათ, რომ ყველასათვის თავიანთი ქაღალდები გადაეცათ და ამ რიგად თან გაჰყოლიათ ის გუჯრებიც. იმათში ზოგიერთი ისეთი ქაღალდიც, რომ მათ შეეხება და თავის ადგილს შემოვიტანთ:

„ქ. ამ წიგნს ვსწერ ჩემის ნებით მე კრუხიჭამიანთ იოსეფის ძე ბატონჯანა, ამ საქმეზედ, რომ ქუთაისს ქვარიანის გვერდით ხულა რომ მქონდა, დაიწვა და ცარიელი ადგილი დარჩა; იმ ადგილის ნახევარში ათი სული დავაწერინე ქუთაისს იესო მარიამ და იოსების ძმობაში, და რაც მეტად ღირდა, ძმობას შევაწიე, მასუკან აღვაშენეთ და რაც დაიხარჯა ნახევარი ძმობის თეთრიდამ და ნახევარი ჩემი დაიხარჯა; და ახლა ის ხულა ნახევარი ძმობისა არის და ნახევარი ჩემი არის. – ამისი მოწამე არის ბატონი პატრი ჩელერინე, და აკოფაშვილი გაბრიელა; და მე თვითონ ბატონჯანას დამიწერია და ჩემი ყაბულიც არის; აღიწერა ქტეს 1807, მაისის პირველსა.

„ნახევარი ხარჯი აღშენებაზედ სამძო თეთრისაგან რომ დაიხარჯა, არის ოთხმოცდა ათი ყურუმში.

„ამის მოწამე ვარ მე ძმობის უმფროსი პატრი ცელერინე.

„ამისი მოწამე ვარ მე აკოფაშვილი გაბრიელი“.

ეს წერილი შემოწმებულია რუსის მთავრობისაგან 15 მარტს 1823, № 2857, და ხელი უწერია მდივანბეგი თქონით დავით ჩხეიძეს თავისი ბეჭდით.

„წელსა ჩ ყ ი ა , აგვისტოს ლ.

„მოვიდნენ ჩვენს წინაშე ქუთაისის მცხოვრები გუნებაშვილი გრიგოლა, და მისი მოყვარე ბახუტა ბაქრაძე, და ლთის ფიცით აღიარეს, ჩვენი სამოსახლო ადგილი ერთობით კათოლიკებს მიეყიდეთ სასაფლაოდ სომხებზე უწინ.

„ამ მოწმობის დამსწრე ვარ მე თავადი ჩიჩავაძე გიორგი.

„მე გრიგოლ წინამძღვარი ამ მოწმობის დამსწრე ვარ.

„მე ანანია დიაკანი ლ~თის წინაშე ამ მოწმობის დამსწრე და მოწამე ვარ

ანანას ბეჭედი

“. (1)

თუმცა საქართველოში ახალის მისიონერების მოყვანა თავისუფლად შეეძლოთ კაფუცინებს, მაგრამ ასეთის თავისუფლებისაგან ისე არ ისარგებლეს, როგორათაც მოითხოვდა საჭიროება. ხსენებული უფროსი პატრი ფრანჩისკე გარდაიცვალა 1812 წელს. მის შემდგომ ყველანი უფროსოდ დარჩნენ. ამ გარემოებას საქართველოში კარგა ცნობილი პატრი ფილიპე ფორანელი რომს აღუწერს ესე, 28 მაისს, 1813.:

„... აწ თქვენმა მეუფებამ უწყოდეს, რომ გასულ წელს ჩემი უფროსი ფ~დ პატივცემული პატრი ფრანჩისკე ანტონ პადოელი მიიღვა, და მიიღო საუკუნო განსვენება, როგორათაც იმედი მაქვს. იგი გარდაიცვალა ქუთაისს სექტემბერში. მისის სიკვდილის შემდგომ დავრჩით მარტო ორი პატრი კაფუცინი, ესე იგი, მე და პატრი მარიო კოლონიელი, ეგრეთვე აქ არის ტფილელი პატრი ონოფრიო დომინიკანი, რომელიც თავის უფროსების ნება დართვით აქ არის, რათა თავის დედას შეეწიოს. მისი დახმარებით ძლივა ვავსებთ სამ სამრევლო ადგილს ტფილისს, გორსა და ქუთაისში. ახალციხის მონასტერში მორჩილი ძმად ივანა კარლო ვიკაროელი არის *). მაგრამ უფროსის მიცვალების შემდგომ მის და ჩვენ შორის აღარ არსებობს უფროს-უმცროსობა... ამ მოხსენებიდგან სჩანს, თუ რა დიდ გაჭირვებაში ვართ და თუ რაოდნად საჭიროა ახალი შემწე მისიონერები; რადგან ერთი ჩვენთაგანი ავად რომ გახდეს, საბრალო ერს მოაკლდება სულიერი შემწეობა. ამიტომ ვევედრები თქვენს მეუფებას, გამოგვიგზავნოთ ოთხი, ან ხუთი პატრი, ან არა და ნება დაგვართოთ, ამ კათოლიკებმა რუსეთიდგან მაინც დაიბარონ სულიერი მოძღვრები. თუმცა ესევე კათოლიკები სთხოვენ წმიდა კრებას, რათა არ მოხდეს ასეთი ცვლილება რაოდნადაც კი შესაძლებ-

*) იმანაც თავის ქვიზად დასტოვა ახალციხე და გურიაში წავიდა!

ლია, და არ მოაკლოთ მათ პატრი კაფუცინები, რომლებთანაც მიჩვეულნი არიან, და რომლებსაც მეტად სახელი განთქმული აქვსთ ამ ერში. ამასვე გთხოვსთ თვით ქართველი მიტროპოლიტი, რომელიც ჩვენი დიდი მეგობარია". (1).

იმ დროებში ევროპის არეულ-დარეულობის გამო პროპაგანდამ ვერ მოაშველა საქაროდ ვერც ახალი უფროსი და ვერც სხვა მისიონერები; არც პატრი ფილიპე დანიშნა უფროსად, რადგან იმის და სხვა, კაფუცინების შესახებ მღ. შაჰყულიანი ბევრ წანააღმდეგ წიგნს სწერდა პროპაგანდას, რომელიც ადვილად უჯერებდა ყველაფერს. რადგან ამ შემთხვევაში სხვა გზა აღარ იყო, პროპაგანდამ თვით შაჰყულიანი დროებით დანიშნა კაფუცინების მისიონის უფროსად, 24 მაისს, 1813 წ.

ასეთის გარემოებისაგან კარგად სარგებლობდა მღვდელი შაჰყულიანი, რათა საქართველოს ყველა კათოლიკების სულიერი უფროსობა, თვით ჩაეგდო ხელში და თავისი თავიც ეპისკოპოსად დაენიშვინებინა, რომ მხოლოდ თვით გაბატონებულიყო საქართველოში. ამის შესახებ რომს არა ერთგზის მისწერა, აუწერა, თუ რამდენად საჭირო იყო საქარ-

თველოში ეპისკოპოსი. აგრეთვე ჩამოუთვალა საეპისკოპოსო პირს ასეთი და ასეთი ღირსება უნდა ჰქონდესო. იმედი ჰქონდა, პროპაგანდა ყოველ იმ ღირსებას იმას უპოებდა. რადგან თვით სომხის ტიბიკონისა იყო, სომხის ტიბიკონის ეპისკოპოსი სთხოვა. ამის შესახებ არავითარი სიმნელე რომ არ აღმოჩენილიყო, იმ ბატონმა საქართველოს ყველა კათოლიკეები სომხებად წარუდგინა და ახალციხეც სომხეთის ნაწილად შერაცხა. როგორც სჩანს სხვა და სხვა წერილებიდან, მღ. შაჰყულიანს რომში ამისთანა საგნებზედ, სხვათა შორის, მიუწერია 29 მაისს, 1813; პთებერვალს 1813; 25 ივნის; 1813 წ. და ოქტომბერს 1816. პროპაგანდა მას მეტად ენდობოდა და ყველა მის სიტყვებს მტკიცედ იჯერებდა იმ ზომამდე, რომ კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსმა, რომლისგანაც დამოკიდებული იყო, მოინდომა სხვა და სხვა მიზეზების გამო, მისთვის უფროსობა ჩამოერთმია; მაგრამ ეს აუკრძალა პროპაგანდამ 16 სექტემბერს 1811 წელს. ამიტომ ადვილად ეწეოდა თავის სურვილს. პროპაგანდა ადვილად დანიშნავდა მას ეპისკოპოსად, სხვა გარემოებასაც რომ ხელი მოეწყო.

ვგონებთ, მეტი არ იქმნეს მოვიყვანოთ ის, რასაც როტიე პოლკოვნიკმა თავის მოხსენებაში დასწერა შაჰყულიანის შესახებ, რომელსაც კარგად იცნობდა. როდესაც ლაპარაკობს პატრების ახალციხის მონასტრის შესახებ, სხვათა შორის, აი რას ამბობს:

„ამ მონასტრის მმართველად იყო რამდენისამე წელიწადს პატრი ნიკოლა რუთილიანელი, რომელიც ჟამისგან გარდაიცვალა 1813 წ.

– 501 –

მერმე მიანდეს ღირსეულს ძმას კარლო ვივროელს. გარნა ახლა მთლად დატოებულია იქაური მღვდლების შუღლის გამო. ასეთი შუღლი ძრიელ შორს წაიყვანს და ქრისტიანობას სახელს გაუტეხს, თუ სასწრაფოთ არ განაშორეს იმ ქალაქ ახალციხეს ყველაფრის ამრევ-დამრევი მღვდელი პავლე პროვიკარი, რომელიც გარეგნობით უზომოდ ხიბლავს კაცს და თავის წერილებში თავის თავი სარწმუნოების ერთგულ კაცად გამოჰყავს. ეშმაკი ამ მელია კაცს იარაღად ხმარობს, რათა საქართველოს მისიონს ომი აუტეხოს. თავის სურვილის მისაწევნელად დიდი ხანია მისიონს ძირს უთხრის და პატრებს და მათ შესანიშნავ მორჩილ ძმებს სახელს უტეხს. ამას გაუფრთხილდნენ. რომს დაბეზღების წერილებსა სწერს, ისე რომ მისმა ეპისკოპოსმა არაფერი იცის. განგებ წავიდა ქუთაისს, რომ რუსის გენერლებს მიელაქუცოს, რათა მომავალისათვის მათი შემწეობის იმედი ჰქონდეს. მათ სთხოვა, გაეცნოთ იგი პეტერბურგში მყოფის არქიეპისკოპოსისათვის. იმახის საქართველოს კათოლიკებისათვის უფროსად ეპისკოპოსია საჭიროო; მაგრამ ეს ღირსება არ შეშვენის უცხოეთიდან მოსულ კაფუცინებს, ამ ეკკლესიის სამართავად საჭიროა აქაური მღვდელიო. ამ კაცს თვით თავის საკუთარის სამსახურის აღსრულებაში ბევრი დანაშაულობა აქვს ჩადენილი და ერს ძალიან სძულს. თქვენს უმაღლესობას პირადათა მოვახსენე მისი გაუკითხველობის და ამაცობის ამბავი“. (1).

თუ რაოდნად საფუძვლიანია ამ მიწერილის წინდახედულობა, ამას შემდგომ მოსაყვანი საბუთები ცხადად დაგვიმტკიცებს.

საბედნიეროდ, პროპაგანდა აღარ მოტყვილდა მისი ფარისევლურის წერილებით, ფაქტებს ყურადღება მიაქცია, ეჭვი შეიტანა, მალე გაახი-

ლა თვალი და საქმე უფრო ფრთხილად დაიჭირა, მალე შაჰყულიანს ჩამოართვა კაფუცინების მისიონის უფროსობა და 1814 წ. დანიშნა უფროსად პატრი ფილიპე ფორანოელი, რომელმაც პროპაგანდის მო-
თხოვნილებისამებრ ეს მოხსენება გაუგზავნა:

„უბრწყინვალესო და პატიოსანო ბატონო,

„გავლილ დღეებში მივიღე ერთი შეკვრა წერილი, რომელიც წა-
კრებამ გასულ წლის 30 ივლისს გამომიგზავნა. შიგ იყო პატენტი,
რომლითაც მე მნიშნამს საქართველოს მისიონის უფროსად და მასთანვე
იყო უფლებანი, რომელნიც კეთილ უნებებია და მოუპოვებია წმიდა
მამისაგან; იმ შეკვრაში ეგრეთვე იყო ცირკულიარი, რომელიც გვაუ-
წყებდა წმიდა სარწმუნოების საკვირველ გამარჯვებას. პეტერბურგის
ფრანგულის გაზეთის საშუალებით მე შეტყობილი მქონდა ევროპის და,
კერძოდ რომის, მეტად სასიამოვნო ამბავი. ყოვლად წმიდა მარიამის
მიძინების ძალში სამადლობლო პარაკლისი გადავიხადეთ კიდევ წმიდა

– 502 –

მამის რომში დაბრუნებისათვის. მივუმატე მშვენიერი გაჩაღება და მოკ-
ლე სიტყვაც წარმოვსთქვი, რაც მეტად სასიამოვნო შეიქმნა არა მარ-
ტო ამ კათოლიკებისათვის, არამედ სხვა სარწმუნოების ერთათვისაც,
რომელთაგანაც ბევრი მოვიდნენ და მომილოცეს წმინდა მამის რომში
დაბრუნება. ამავე წერილით წმიდა კრება მიბრძანებდა მისიონის მდგო-
მარეობის მოხსენებას, ამიტომ ვაუწყებ შემდეგს:

„1) აქ ტფილისში ვართ მე და ბატონი ბარლამო განდილი *),
ღირსეული მღვდელი და პროპაგანდის მოწაფე. მკვიდრი კათოლიკები
არიან 40 მოსახლე, იქნება კიდევ სხვა თხუთმეტი მოსახლე, რომლე-
ბიც სხვა და სხვა დროს მოვიდნენ ყარსიდან და ახალციხის საფაშო-
დან. იმათი რიცხვი ყოველ წლივ მატულობს. აქა გვაქვს ახლად აშე-
ნებული ეკკლესია. როგორც წმიდა კრებამ უწყის, ახლა აკლია მარ-
ტო გარეთა ნაწილის დასრულება. ღვთის შემწეობით, შიდა ნაწილი
დავასრულე და ისე დავამშვენე, რომ ამ ქვეყნის საუკეთესო ეკკლესიად
ითვლება. ეკკლესიას კარგად ამშვენებს გალავანი, რომელიც (აქაური
ჩვეულებისამებრ) შემოვავლებინე და გავათავებინე ორი თვეა. იმასა და
ერთ მშვენიერ ოთახს, რომელიც სკოლად უნდა იქმნეს, მოვანდომე
1,400 სკუდი (გარნა სკოლა ჯერ არ დასრულებულა). ეკკლესიის შიგ-
ნით და გარეთა ნაწილისათვის იმდენი ფულის დახარჯვა მაკვირვებს,
რადგან მეც არ ვიცი, თუ ღმერთმა საიდანამ გამომიგზავნა! ახლა მიხარის,
რომ გვაქვს ისეთი მშვენიერი ეკკლესია, რომელსაც ყველანი აქებენ,
მეტადრე რუსები. ამას იმიტომ გაუწყებ, რათა თქვენც ინუგეშოთ.
გვაქვს აგრეთვე ერთი ბაღი, ანუ ვენახი, რომელიც უწინდელმა უფრო-
სებმა იყიდეს ორას სკუდათ. რადგან გაფუჭებულიყო მთლად, განვაახლე
და კარგად მოვაწყე; ამისთვისაც დავხარჯე შვიდასი სკუდი. თავის
დროზე იმდენს შემოიტანს, რომ ერთს პატრს პატიოსნად ცხოვრება
შეეძლება მისი შემოსავლით. (სახლს არ ვაკეთებ, რადგან რომში ასი
სახლი უფრო მეტი ღირს, ვიდრე აქ ათასი). ბაღი ახალია, ამიტომ
ჯერ-ჯერობით არაფერი შემოსავალი აქვს. კვლად გვაქს ერთი დუქა-
ნი, რომელსაც თვეში სამი სკუდი შემოაქვს. ეგრეთვე გვაქვს ახალი
სახლი, სადაც ვდგავართ და რომელიც აქაურ ერთ საუკეთესო სახლად
ითვლება. აქვე არის იესოს, იოსების და მარიამის წმიდა სახელის ძმო-

ბა მამაკაცების და დედაკაცებისათვის. ამის წინამძღვარი აქ დროებით მყოფი უფროსი პატრია. ეს ძმობა ერთ დროს მდიდარი იყო, მაგრამ როდესაც სპარსელები შემოვიდნენ ტფილისში, ერთიან გააოხრეს; ახლა 9 დუქანი აქვს. შემოსავალითგან კვირაში ორი წირვა სრულდება ცო-

---

*) არზრუმელია, ტფილისში შემთხვევით და ცოტა დროს იყო.

– 503 –

ცხალთა და მიცვალეზულთ ძმობისათვის; ბავშვების მასწავლებელსაც იმ ფულიდგან ეძლევა ჯამაგირი. ხოლო დანარჩენი შემოსავალი თავნის ემატება, რათა მისი სარგებელი მოხმარდეს იმ კეთილ საქმეებს, რომლებიც აღნიშნულ არიან ამავე ძმობის წესდებაში.

„2) გორში არიან პატრი მარო კოლონიელი და დომინიკანი პატრი ონოფრიო ტფილელი. იქ 30 მოსახლე კათოლიკეა. ეკკლესიის მაგიერად აქვსთ კარგად მოწყობილი სახლი, რომელზედაც მიკრულია რავდენიძე ოთახი, სადაც დღევანდლამდე პატრები სცხოვრებენ. ახლა პატრი მარიამ და პატრი ონოფრიომ თითქმის დაასრულეს ახალი სახლი და ახალი ეკკლესიის კედლებიც მიწას ამოაცილეს ერთი კაცის სიმალეზე. მე არ მინახავს, მაგრამ ბევრი აქებს როგორც სახლს, ისე ეკკლესიის გარეგნობას. გორშიც არის ერთი და იგივე ძმობა, რომელიც ბევრს შეეწია ეკკლესიის აშენებას, და ამ ძმობასავით რავდენიძე დუქანი აქვს.

„3) ქუთაისში დროებით გავგზავნე ერთი ახალციხელი მღვდელი, რომელიც დამითმო პროვიკარმა *). იქაური ეკკლესია ხისაა, მაგრამ სუფთა და ადამიანს ღვთის სასოებას უნერგავს გულში. სახლის კედლები ზოგი ხისაა, და ზოგიც ქვისა; იქვე საბალო ადგილი აქვს. გარდა ამისა იმ მონასტერს აქვს ერთი პატარა სოფელი შვიდი ანუ რვა მოსახლით, რომელიც სოლომონ მეფემ მიცვალეზულ პატრი ნიკოლას აჩუქა. რუსის მთავრობამ დღევანდლამდე შეგვარჩინა. იმ სოფლიდგანმთელი წლის საყოფი ღვინო შემოდის და ეგრეთვე სხვა რამეებიც.

„4) ახალციხეში გვაქვს ერთი პატარა მონასტერი, რომელიც ევროპის წესისამებრ მოწყობილია. აქაური მისიონისათვის ძალიან საჭიროა, რადგან პატრები, უწინარეს ტფილისში მოსვლისა, იქ დგებიან. გვაქვს ეგრეთვე პატარა ეკკლესია ყოვლად წმიდა მარიამის, რომელიც დიდი სასო-სავედრებელია იქაური კათოლიკეებისათვის. ეს კათოლიკეები იქმნებიან 450 მოსახლემდე. ჰყავსთ თავიანთ მღვდლები სომხის ტიბიკონისა და იმავე ტიბიკონით ასრულებენ მღვდელ-მოქმედებას ორს ეკკლესიაში. იქ ჩვენის მონასტრის და ეკკლესიის ყურის საგდებლად არის მორჩილი ძმა კარლო ვივაროელი. როდესაც იქ პატრი იმყოფება, წირვა ლათინურად სრულდება და მგალობლები (იქ დიაკვნებად წოდებულნი) ხმოან წირვაზე გალობენ და პასუხს აძლევენ ქართულად; ეგრეთვე ამავე ნაირად ამზობენ ჟამ-კანონს და სხვა ლოცვებს. ახლა რადგან იქ პატრი აღარ არის, ამიტომ სომხის ტიბიკონის ერთი მღვ-

---

*) რადგან აქაური კავუცინი გარდაიცვალა და სხვა პადრი ჯერ არ იყო მოსული.

– 504 –

დელი სწირავს. წმიდა კრების უკეთესად საუწყებლად მოგახსენებ (ჩემს აზრს), რომ ახალციხეში საჭიროა სამუდამოდ ერთი პატრი იყოს, რათა ერთობა დაიცვას იქაურ მღვდლებში.

„ამას გარდა გორის ახლოს, ექვსი საათის მანძილზე, ერთი სოფელია, საცა ოთხი მოსახლე კათოლიკეა. იქ არც ეკლესია და არც სახლი გვაქვს, გარნა ერთი ჩვენი პატრი იქ წელიწადში სამგზის მიდის, შესაფერ სახლში სწირავს და იმ კათოლიკებს უსრულებს საიდუმლოებს.

„საქართველოს ერთ სხვა პროვინციაში, სოფელ ყარაქილიშაში, რომელიც აქედგან ხუთი დღის მანძილზე იქმნება, არის 35 მოსახლემდე კათოლიკე და ჰყავსთ თავიანთი მღვდელი სომხურის ტიბიკონისა. ის სოფელი ექვემდებარება არზრუმის პროვიკარს. ის კათოლიკები თათრის სახემწიფოდან გამოიქცნენ და მოვიდნენ რუსის იმპერიაში.

„ვგონებ, წმიდა კრებამ უკვე უნდა იცოდეს, რომ რუსის კანონის ძალით, ქართველს არავის შეუძლია გამოიცვალოს თავისი სარწმუნოება. ამიტომ იმათი გაკათოლიკება აღარ იქმნება. ხოლო სომხების მოქცევა შეიძლება, მაგრამ უნდა იყოს სრულიად ნებაყოფლობით და თავისუფალი, რადგან უდიდეს სასჯელს ქვეშ აკრძალულია მათთვის ქადგება. გარნა ეს აკრძალვა არ შეეხება წარმართების მოქცევას. იმათ ხანდის-ხან ვნათლავთ, უფრო განსაკუთრებით ბავშვებს (როდესაც ან ჩვენ და ან ჩვენს კათოლიკებს კავკასიის მთიული თავადები აჩუქებენ, ან მიჰყიდიან). ამას გარდა, ჯერჯერობით სხვა სარწმუნოების მქონეთ გაკათოლიკება არ შეგვიძლია. უწყოდეს წმიდა კრებამ, რომ ამ ერში უზომო ღვთიური ნათელი ბრწყინდება. თუმცა (სხვა დასხვა მიზეზების გამო) ვერ შევავლიანებთ, თავიანთი თავი კათოლიკედ გამოაცხადონ, მაგრამ თითქმის ყველას და, კერძოდ, სამღვდლო პირთ დიდი პატივისცემა აქვსთ კათოლიკე სარწმუნოებისა; უფრო ჩვენი წმიდა მამის გამოა, რომლის სათნოებანი ამ მხარეს კარგად ცნობილნი არიან. მეც რაც შემიძლია, ვცდილობ, უფრო კარგად გავაცნო. პატრებსა და ქართველ სამღვდლოების შუა მუდამ არსებობდა მეგობრობა და ახლა კი უფრო გამტკიცდა ეს მეგობრობა. მაგრამ სომხების სამღვდლოება მუდამ ჟამს მტერი იყო პატრებისა და მათსას არასფერს ისმენდა. გარნა, ახლა, ღვთის მადლით, ისინი პირველი ჩვენი მეგობრები გახდნენ; და ეს ამბავი აკვირვებს და ანუგეშებს არა მარტო კათოლიკებს, არამედ თვით სომხებსაც; ასე რომ მათი არქიეპისკოპოსი ხშირად მოდის ჩვენთან და ჩვენც მასთან მივდივართ; ხანდისხანაც თავისთან სუფრაზე გვიწვევს და მე თავის ეპისკოპოსებზე უფრო პირველ ადგილს მაძლევს. ასეთი რამე (როგორც ამბობენ) არადროს უნახავსთ.

– 505 –

„აწ რაიცა ჩვენ შეგვეხება, თქვენმა უმაღლესობამ უფრო კარგად უწყის, რომ პატრებს ყოველთვის ეშოვებოდათ ღონისძიება წამლობის წყალობით, ვინაიდგან წმიდა კრების მიერ მოცემული შემწეობა არ ყოფნიდათ აქაურობისათვის. ახლა კი წამლობით ცოტა გამორჩენა გვაქვს, რადგან რუსეთიდგან ექიმები მოვიდენ. მაინც ამ ერს, განსაკუთრებით გორს და იმერეთში, ჩვენი ნდობა აქვს და დიდის ნატვრით მოელიან ახალ პატრებს. ამიტომ გთხოვ, პატრებთან ერთად გამოგვიგზავნოთ ეგრეთვე ერთი მორჩილი ძმაც, რომელიც ნამსახური იყოს

საავადმყოფოში, რათა, მოვა თუ არა, მკურნალობის აღსრულება შეეძლოს სანუგეშოდ ქართველ ბატონებისა, რომლებიც ბევრს მევედრებიან; ამ ნაირად ამათ არ დავკარგავთ.

დასასრულ, მოვაგონებ წმიდა კრებას, რომ აქაურ უფროსებს მუდამ ჰქონდათ უფლება ერთგზის მირონ-ცხებისა. ხოლო ამ ჩემ უფლებათა სიიდეგან გამორიცხულია. ამიტომ გთხოვთ კეთილ ინებოთ და მომიპოვოთ ეს უფლებაც, უფრო იმის გამო, რომ აქ ორი კაცია, ერთ 40 წლისა და ერთი 60 წლისა, რომელთაც ჯერ არ მიუღიათ მირონცხება. ვგონებ საჭირო იქმნეს, უფლება ცოტა ვრცელი იყოს, რადგან ძნელია ამ ქვეყნის ყველა კათოლიკების ერთად შეკრება, რათა ყველამ მიიღოს ეს საიდუმლო, გრეთვე გთხოვ მომიპოვოთ ნებართვა, ეს ჩემი უფლებანი ერთიან, ანუ ნაწილად გადავსცე არა მარტო მანდედგან გამოგზავნილ პატრებს (როგორც უკვე მეუწყა), არამედ სხვებსაც, როცა საჭიროდ დავინახავ.

„თქვენის უმაღლესობის უმორჩილესი მონა, უფროსი პატრი ფილიპე. ტფილისი, 23 იანვარს, 1815“. (1).

ამ წერილიდგან კარგად სჩანს, თუ რაოდნად შესანიშნავი პირი ყოფილა პატრი ფილიპე, რომელსაც ყველას პატივი და სიყვარული დაუმსახურებია. მაგრამ წინეთ პროპაგანდას ვერ გაეხედნა მისი უფროსად დანიშვნა, რადგან ბატონის შაკყულიანისაგან ცუდად იყო ჩასმენილი.

მალე ორი მღვდელი და ერთი მორჩილი ძმა მოვიდენ ევნოპიდგან. გამოიარეს ქუთაისზე და იქიდან უნდა ჩამოსულიყვნენ ტფილისს, რადგან ბრძანება ესე ჰქონდათ. მაგრამ თურმე ქუთაისის კათოლიკებმა აღარ გამოუშვეს და ტფილისში უფროსს მოსწერეს და სთხოვეს მათი იქ დარჩენა. გარნა უფროსმა არ შეიწყნარა მათი თხოვნა, რისგამო ქუთაისის კათოლიკებმა მიმართეს იქაურ გუბერნატორს, უჩვენეს თავიანთი საჭიროება და სთხოვეს, ერთი პატრი მაინც გაეჩერებინა იქ. გუბერნატორმაც თავისი წერილით სთხოვა უფროსს, რომელმაც უარი ვეღარ უთხრა და დასტოვა იქ ერთი კაფუცინი. ხოლო მეორე კი დაიბარა ტფილისში.

– 506 –

ერთი ახლად მოსული პატრი ჩელესტინე, რა აუწყებს რომს თავისს მგზავრობას და საქართველოში მოსვლას, მასთანვე 8 აგვისტოს 1816, ტფილისიდან შემდეგს ამბავს სწერს:

„არ შემიძლია გავკუმდე და არ აღვნიშნო, თუ როგორ სცემენ პატივს ჩვენს წმიდა მამა პიო მეშვიდეს არა მარტო კათოლიკები, არამედ ქართველები და სომხებიც. თან წამოვიღეთ მისი 1,000 სურათი, მაგრამ მსურველთ უმცირესობასაც არ გასწვდა. გორში რავდენიმე დღე დავრჩი; აქ მოვიდენ, მნახეს თითქმის ყველა მღვდლებმა და თვით არქიეპისკოპოსმაც; ყველამ გამოაცხადა განსაკუთრებული სიყვარული ჩვენის წმიდა მამისა; არქიეპისკოპოსმა მთხოვა მისი სურათი და მოწიწებით ემთხვია. ეგრეთვე მკითხა, ახლა როგორ ბძანდება და რაოდენი შეწუხება გამოიარაო? რაც მკითხა, ყველას პასუხი მივეცი იქვე მყოფის ონოფრიო პატრის საშუალებით. ლაპარაკის შემდგომ მითხრა, დიდად სასიამოვნოდ დამირჩება, პაპის კურთხევას რომ ველირებოდეთ; სხვა აღარაფერი სთქვა, ხოლო ხსენებულმა პატრი ონოფრიომ მაუწყა, რომ მღვდლებისა და ეპისკოპოსების მომეტებულ ნააწილს შეუწყნარებია

ჭემმარიტი ეკლესია და ნატრობს შეერთებასო“. (1).

უფროსი პატრი ფილიპე, გარდა იმისა, რომ თავისი მაღალი ნიჭით დიდი სახელი გაითქვა და ყველას პატივი დაიმსახურა, დაუცხრომელად შრომობდა მისიონის გასაუმჯობესებლად და ხშირადაც წიგნებს გზავნიდა რომს. მოვიყვანთ აქ მის მიერ 1817 წ. 14 მაისს ტფილისიდგან მიწერილი წერილის ნაწილს:

„... მეორე მხრით იძულებული ვართ ამ მისიონს თავისი შესაფერი პატივი შევარჩინოთ მეტადრე აქ ტფილისში, ვინაიდგან რუსის მთავრობა აქ ჩვენ გვიცხადებს სიყვარულს, პატივისცემას და ჩვენის ეკლესიისადმი მიზიდულობა აქვს; მასთანვე კმაყოფილია და გულში კარგი გრძნობა ენერგება, რომ ჩვენის შეძლების დაგვარ, ეკლესიებში შესაფერის ღირსებით ვასრულებთ ღვთის სამსახურს. მართლადაც აქ ჩვენი ეკლესია ყველას აკვირვებს და კარგს გრძნობას უნერგავს გულში. აკვირვებს იმიტომ, რომ ჩვენი მრევლი (სხვებთან შედარებით) რიცხვით მცირეა და მისი მომეტებული ნაწილი გლახაკია, მაინც კი ღმერთმა გადმოგვხედა და ეკლესია იმისთანა მდგმარეობაში ჩავაყენეთ, რომ თვით ევროპაშიც გააკვირვებს ადამიანს. ეგრეთვე კაცს დიდ სასოებას აძლევს, რადგან ხშირად მორწმუნებით სავსეა და სუფევს დიდი განკრძალვა და მხურვალეობა თვით პატარა ბავშვებშიაც კი. ქართველებს და სომხებს ნაკლები გულმხურვალეობა აქვს და ძრიელ ცოტას ზრუნვენ თავიანთი ეკლესიისათვის. რუსებზე კი უფრო მეტი გავლენა აქვს ჩვენს ეკლესიას და ნადიმის დროს ჩვენ გვიხსენიებენ და სხვებს კი

– 507 –

ჰკიცხვენ. უფრო კარგად რომ სცნოთ, თუ რაოდნათ პატივსა სცემენ ჩვენს ეკლესიას, შემდეგ შემთხვევას მოგახსენებ. ჩვენი ეკლესია გარედგან გაუღესავი იყო და სამრეკლო აკლდა. ღვთის შემწეობით, ხელი მივყავი ორსავე ნაკლის აშორებას. რადგან ჩვეულებათ აქვსთ გუმბათიან ეკლესიის აშენება, ხოლო ჩვენს ეკლესიაზე მის დადგმა არ შეიძლებოდა განსხვავებულის შენობის გამო, ამიტომ დავაწყებინე ორის მშვენიერის სამრეკლოს გაკეთება გვერდებზე (რომლებისათვის უკვე ჩამოვასხმევიანე ერთი მშვენიერი ზარი მისამატებლად ორი ზარისა, რომელიც უკვე გვექონდა); გუმბათის მაგივრობას იზმენ. რა გამართეს ფიცრები, დავაწყებინე ეკლესიის შელესვა ისე, როგორც შემეძლო, ესე იგი, ამოვსება აგურებს შუა დარჩენილ ცარიელ ადგილისა, როგორათაც სხვა ეკლესიებია გალესილი. ამასობაში პოლიციელი მოვიდა და გამომიცხადა, რომ უკეთესად უნდა გააღესვინოთ, კირით შეათეთროთ და შეაღებინოთ ხუროთ-მოძღვრის ზედამხედველობითაო. ამის შემდგომ მოვიდა გუბერნატორიც და, სხვათა შორის, მითხრა, ჩვენ გვინდა, რომ ტფილისში კათოლიკების ეკლესია იყოს უმშვენიერესი ყველა ეკლესიებზედ, რომელიც კი მოიპოვება საქართველოში და მის გარეშე, რათა სხვებისათვის სამაგალითო შეიქმნესო“. შეიძლება ჩემს საამებლად მითხრეს ესე, რადგან ჩემი მეგობრები იყვნენ. მეც იმავე შინაურულის კილოთი ვუპასუხე: „მე ისე ვაკეთებ, რაოდნათაც შემეძლია; თუ გნებავსთ, უკეთესი გავაკეთო, შემეწიეო თქვენვე, რადგან ჩვენი მრევლი გლახაკია და მათგან არაფერ შემწეობას მოველი მეთქი. იმათაც მიპასუხეს, შეგეწევითო, მოკრიფეთ ფული და ეს მოკრეფა დაიწყეთ თვით გუბერნატორისგანო. მეც ახლა ასე ვიქცევი, თან ვკრეფ ფულსა და

თან ვამუშავებ თანახმად იმ პლანისა, რომელიც მომცეს. იმედი მაქვს, მართლაც ჩვენი ეკკლესია შეიქმნეს ყველაზე მშვენიერი. ეგრეთვე სკოლაც ავაშენებინე და დავასრულებინე ბატონ რუსთა შორის მკრეფილი ფულით. საჭიროდ დავინახე მეცნობებინა წმიდა კრებისათვის მთავრობის ესეთი გულკეთილობა, რომელიც აქვს ჩვენზე.

„დასასრულ, ესეც უნდა მოვახსენო თქვენს უმაღლესობას, რომ საქართველოს მფარველი მოწამე წმიდა გიორგის ჟამ-კანონი და წირვა ჩვენთვის მარტო ნახევარ ხარისხოანი დღესასწაულია. საჭიროდ ვრაცხ, რომ ეს შეიქმნას ჩვენთვის სრული, უმაღლესი ხარისხის დღესასწაული. გთხოვ ადგვისრულოთ. სიმდაბლით ვემთხვევი თქვენს წმიდა ბისონს და დავთები თქვენი უმორჩილესი მონა, უფროსი პატრი ფილიპე ფორანელი. ტფილისი, 14 მაისს, 1817“. (1).

ესევე პატრი იმავე წლის 10 ოქტომბერს რომს აუწყებს, რომ გუბერნატორი პაულუჩის შუამდგომლობით იმპერატორმა სამუდამო

– 508 –

პენსია დაუნიშნა ტფილისისა, გორისა და ქუთაისის ეკკლესიებს, თითოეულს 120 მანეთი წელიწადშიო. ეგრეთვე ატყობინებს, რომ ქუთაისის კათოლიკებს მოუწადინებიათ ქვითკირის ეკკლესიის აშენება და უფროსი პატრისათვის დახმარება უთხოვიათ. ისიც შეჰპირებია შემწეობის მიცემას. ხოლო გორისათვის ამას სწერს:

„გორში 40 მოსახლემდეა კათოლიკე. უფროსად პატრი მარიო კოლონიელია. რაც შემიძლია, ჩემის შემწეობის მიცემით იქაური კათოლიკების დახმარებით და ეგრეთვე ქართველი ბატონების შემწეობით, რომლებიც ჩვენი კაი მოკეთენი არიან, მშვენიერი ეკკლესია შენდება, კიდევაც ნახევრად დასრულდა, მონასტერიც აქაურ ტფილისის სახლის პლანზედ არის; კიდევ დახურეს და ახლა პატრი მარიო სდგას შიგ თავის ამხანაგით და მოსამსახურებით“. (2).

იმ ეკკლესიის მნახველი პოლკოვნიკი როტიე კარგად აქებს თავის მოხსენებაში და ამბობს, ზოგჯერ მუშაობა ჩერდება უფულობის გამოვო. ეგრეთვე პატრი ონოფრიორედ, რომელსაც კარგად იცნობდა, ამას სწერს: „გარდა ამ მისიონერებისა, საქართველოში არის ეგრეთვე, როგორც თანაშემწე, პატრი ონოფრიო, წმიდა დომინიკეს წესისა. იმან გამოიწყო მონასტრისა და ეკკლესიის შენება, რომელიც ახლა სრულდება გორში. ქართველია ჩამომავლობით და ეკუთვნის პოლონეთის ერთ მონასტერს. ის მონაზონი ძრიელ გამოადგა მისიონს“.

აქ მოვიყვანთ ორ პატარა წერილს კაფუცინების მამულების შესახებ.

1) „1817-ს წელსა ივლისის 5-ს დღესა, ესე წერილი მოგეცი მე ქვემო ამის ხელის მომწერელმან, თქვენ უფალს პატრო მთავარს უფროსს ფილიპეს; ასე რომ სუქო ავთანდილა შვილის ნასახლარს ადგილზე, შეწირულზე მისგან ქუთაისის კათოლიკე ეკკლესიისათვის მე დავდექი, და იმ ალაგის ქირა წელიწადში ოცი ყურუში უნდა მოგართვათ სანამდინ ამ ადგილზე ვიდგე. ხელს ვაწერ მე სტეფან დათიაშვილი. მე აკოფაშვილს გიორგის დამიწერია სტეფან დათიაშვილის თხოვნით და მოწამეცა ვარ“.

2) „Supplica data al Tribun: le per la conferma dei beni Della nostra Chiesa e casa (თხოვნა სასამართლოსადმი მირთმეული ჩვენ ეკკლესიის და სახლის მამულების დასამტკიცებლად).

ამ წერილს გვერდზე აწერია: „+ სამმო დუქნები“.

„ჩვენს ეკკლესიას აქვს სხვა და სხვა მამულები ტფილისში მდებარენი, ესე იგი: შუაბაზარში სამი დუქანი ერთმანერთთან მიკვრივით. იმავე შუა ბაზარში ერთი დუქანი კიდევ იქვე, მდგომარე. ბეზირგანიანთ ქარვასლის წინ ერთი დუქანი. ნახევარ დუქანი კიდევ შუა ბაზარში. ქურქში ხანში ერთი დუქანი. ორი დუქნის ალაგი მდგომარე მზექაბუკ

– 509 –

მდივანის სახლების. ზემო ბაზარში ოთხი დუქანი თავის სამის სარდაფით ტერ-პეტროსას ქარვასლის პირდაპირ. სახლები, რომელშიაც ვდგევართ და ეკკლესიის იქით ალაგი, მდომარე პირველ ჩასტში მესამე კვარტალში. ერთი ბალი მდგომარე გარეთ უბანს. ერთი დუქანი მდგომარე სიონის სობოროს ზემოდ. სასაფლაო მდგომარე გარეთ უბანს, რომელზედაც წარმოებს საქმე უეზდის სუდში. ამეების წერილნი დაგვეკარგა დროსა ტფილისის წახდენისასა. ხოლო ვფლობთ ამა მამულთა თვინიერ ყოვლისა ვისგანმე შეცილებასა, და რომე ეს ხსენებული უძრავნი ქონებანი ჩვენ გვეკუთვნის, ამისათვის უმორჩილესად ვითხოვ ეკითხოს მათ და საფუძველსა ზედა წინადადებისა უფლის მთავარმართებ-

ლისასა მოგვეცეთ ჯეროვანი მოწმობა. „კნიაზ ახნაურ იაგორ ჩიქიანოვი, აზ. გაბრიელ ბაშბუქოვი, ივანე ყარაევი, ივანე ბეზირგანოვი, სტეფანე ზარაფოვი, გასპარ ნაცვალოვი, შორმან ლიონოვი, ახნაურ ანდრეა ყარაევი, მელქონ ხითაროვი, ივანე ენიბეგოვი, ზაქარია იეზოვი, ისაია ჩიგიანოვი.

„საფუძველსა ზედ წინადადებისა უფლისა მთავარმართებლისა წარმოვადგენ ამასთან ერთსა სიგელსა დაწერილსა ქ~კს უ. პ. ზ. რომლითაც მიყიდნიათ ჩვენის ეკკლესიის სამმოსათვის ტულუანთ შაქარას და ოსეფასაგან დუქანი, მდგომარე პირველ ჩასტში მეორე კვარტალში. ვითხოვ უმდაბლესად დამიმოწმოთ და დამიბრუნოთ მე.

„23 დეკემბერს, 1818“.

„1819-მა დეკემბრის 3~ლს. ავსწერე ესე წიგნი და ჩავდე ქუთაისის ეკკლესიის ძმობის ყუთშიდ მე ოცხელ ტერ-ანტონ თუმანოვმა, ამისთვის, რომ რადგან ადრევე ოცხელი ვართანასძემ პეტრემ შესწირა ერთი ხულა ქუთაისის და აბასტუმნის ეკკლესიას თავის სულის კეთილ სახსენებლად, რომ ამ ხულის ქირა რაც მოვა, ნახევარი ზემო თქმული ძმობისა იქმნება და ნახევარი აბასტუმნის ეკკლესიისა, რომლის სიმტკიცე იპოება ამავე ძმობის წიგნშიდ პატრი ჩელერინე მიცვალებულის მიერ აღწერილი, რადგან ზემო ხსენებულმა პეტრემ მის დროს შესწირა; და მეც ზემოხსენებული მღვდელიდამსწრე ვარ და მხილველი ამ შესაწირავისა; და ამ ხულის თუ ადგილი და თუ თვით ხულა ცხადი არის იმავე ადგალის წიგნისაგან (რომელიც ჩემთან იყო ამ ჟამად) და აწ ის წიგნი იმ წიგნთან ერთად ქუთაისის ეკკლესიის ძმობის ყუთშიდ არის შენახული და რადგან წრეულ ავიღეთ ნახევარ ქირა ამ ხულისა ჩვენ აბასტუმნის ეკკლესიისათვის და ნახევარი ქუთაისის ძმობაშიდ ჩავყარეთ; კ~დ ამას იქითაც ასე იქმნება და ამ ჩემი წერილით ვამტკიცებ ამ ეკკლესიებისათვის შეწირულ ხულასა უფალი პატრი იოსების წინაშე მე ტერ-ანტონ თუმანოვი.

„და სხვა ამის ქვემო ხელის მომწერნი მე პატრი იოსებ მუწმობ. პირი პირისა ნამდვილისაგან გადმოწერილისა აქ ქვემო ხსენებულის აკოფოვის მიერ.

„შესწირა ყდ წა სავარდის ძმობაში, ვართანა შვილმა პეტრემ ერთი დუქანი, ნახევარი ქუთაისის ეკკლესიას, და ნახევარი აბასტუმნისას; ის დუქანი ზაქარა შვილის დუქნის, და ბადურა მამასახლისის დუქნის შუა არის, და ბადურას დუქანს და ამ დუქნის შუა, რომ პატარა ადგილი არის, ნახევარი იმ დუქნისა არის. ქს ჩ ყ დ-ს ოქტომბრის ა-ს.

„ნამდვილისაგან უმეტნაკლებოდ გადმოვსწერე გრიგორ აკოფოვი". (1).

ამ წერილთან არის ეგრეთვე დუქნის პლანი რუსულად.

1806 წელს საქართველოში მოსული პიემონთელი კაფუცინი ავადმყოფობის გამო გაბრუნებულა იტალიაში 1818 წ. და პროპაგანდის კარდინანალებისათვის წარუდგენია ეს მოხსენება:

„თუ ქვემო და თუ ზემო საქართველოს მისიონი მეტად ვრცელია, ვინაიდგან ოცდაორ პროვინციას შეიცავს ამათგანი ორი პროვინცია არის სვანეთი და აფხაზეთი, სადაც თვით დღესაც იმყოფებიან წარმართები, არსად არის ეგრეთი სამეფო და ეგრეთი ტომი, რომ ისე ადვილად შეუერთდნენ კათოლიკე სარწმუნოებას, როგორც ბერძნის ტიბიკონის მქონე ქართველები არიან. გარნა ის რომისგან საკმაოდ არ არის გაცნობილი მისიონერების სიცოტავის გამო. ზემო ქართლს, გორსა და ტფილისში 3,000 კათოლიკემდეა. იმერეთს, გინა ქუთაისს, ქვემო ქართლის სამეფო ქალაქში, საცა მე ვიყავი, 800 კათოლიკეა; იმათგან ორასმა კათოლიკობა მიიღო ჩემის ოფლით, შრომით და ქადაგებით. წინა დროებში, ვიდრე რუსის მთავრობა სრულიად დაიპყრობდა ამ უვრცელეს სამეფოს, ყველა კაცს, მკვიდრს, თუ უცხოს, თავისუფლად შეეძლო კათოლიკე სარწმუნოება მიეღო. იქ პატრი მისიონერებს აქვსთ ერთი უმშვენიერესი ეკკლესია, რომელიც ააშენა თავის ხარჯით იქ მყოფმა პატრმა. მისიონერები ეკკლესიიდან არავითარ სასყიდელს დებულბენ, იმიტომ, რომ არ მიეზამონ იქაურ მღვდლებს, რომელთაც უყვარსთ ევროპელები და დიდ პატივს სცემენ. მისიონერებს საცხოვრებლად მხოლოდ ექიმობის შემოსავალი აქვსთ. თუ ამ შემოსავლის წყალობით და თუ იმ ფულით, რაც თავიანთის მომჭირნეობით შეუნახავსთ, მისიონერები იხსნიან ტყვეებს. მახლობელი მცხოვრებნი და შორეულნი 50 ოჯახობა გამოვისყიდე, მისიონერები სწვრთნიან, კატეხიზმოს ასწავლიან; როდესაც ყველაფერს კარგად შეისწავლიან, მაშინ კათოლიკე ხდებიან, შემდგომ აძლევენ დუქანსა და ფულს, საქმეს დაადგენ და იცხოვრონ. იქ ღვთის მსახურებას ეკკლესიაში დიდის დღესა-

სწაულობით და სრულის თავისუფლებით ასრულებენ, თითქო თვით რომში არიანო. ის მისიონი სადაც ვმსახურებდი, იმიტომ დავტოე, რომ ბევრმა შრომამ და სწეულებამ დამაუძღურა და გამოუდგარი შევიქმენ, როგორათაც ცხადათ სჩანს ჩემი წერილებიდან, ამიტომ იქ ბევრ ხანს კიდევ დარჩენა აღარ შემეძლო. საქართველოში მყოფი მისიონერები ნამდვილი მისიონერები არიან, რადგან ბევრს შრომობენ და შეწუ-

ხებას ითმენენ, რასაც სხვები ვერ ხედვენ.

„ოსმალეთის საქართველოს მთავარი ქალაქი არის ახალციხე, საცა 5,000 კათოლიკეა. იმათი რიცხვი არ მატულობს. დანარჩენი მცხოვრებნი არიან მაჰმადიანები, სომხები და სხვა. სამოციქულო ვიკარად არის მღვდელი პავლე, რომელიც დიდი მტერია იტალიელ მისიონერებისა და კიდევ თავისი მტრობა საქმითაც გამოიჩინა. თუ საქიროება მოითხოვს, შემოდლა ამის შესახებ ვრცელი მოხსენება წარმოვადგინო და ფაქტებიც დავასახელო. ახლა კი ვიტყვი, რომ ორი იტალიელი მისიონერი ძალაუნებურად განშორდნენ იქაურ მონასტერს ხსენებულის მღვდლის მიერ ფიცხის დევნულობის გამო. იმ ქალაქშია სამი სხვა ეკლესია, რომელიც აღმოსავლეთის მღვდლებს უჭერიათ. არიან რვანი, მაგრამ ზემოხსენებულ მღვდელსავით ავნი და ბოროტნი არ არიან. იქაური მონასტერიც თავის თავს ირჩენს ექიმობის საშუალებით, თუმცა დიდი არაფერი შემოსავალია. პატრი ამედე პიემონთელი კაფუცინი. საქართველო 1815“. (1).

ამ წერილიდგანაც სჩანს და ზემოთაც უკვე მოვიხსენიეთ, რომ მღვდელი შაჰყულიანი კაფუცინებს მტრობდა და რომში მათ ხშირად აბეზღებდა. ცრუ დაბეზღების წერილები რომში გაუგზავნია ეგრეთვე შესახებ მორჩილი ძმის კარლო კაფუცინისა, რომელსაც როცა გაბრუნებულა საქართველოდგან, თავისი თავის გასამართლებლად, თან წაუღია ახალციხელების მოწმობაც. ამათგანი პირველი ეს არის:

„მე მღვდელი სტეფანე მეფისანთი ღვთის წინაშე ვმოწმობ, რომ, ძმა კარლოს თოთხმეტ წლის განმავლობაში ახალციხეში ყოფნის დროს, მისი ცუდი არც მინახავს და არც გამიგონია; ეს მუდამ კეთილ მაგალითს იძლეოდა და ისე იქცეოდა, როგორც შესაფერი იყო. პირიქით, მან დიდი შრომა მიიღო და კარგი მზრუნველობა გამოიჩინა ჩვენი წმიდა კათოლიკე სარწმუნოებისათვის და მთელი ერის სასარგებლოდ. ხოლო მის წინააღმდეგ ის საჩივრები, რომ ვითომც ამას თათრის მთავრის წინაშე ეჩივლოს პროვიკარის წინააღმდეგ, რაის გამო ვითომც ამ პროვიკარს ბევრი ფული დაეხარჯოს და სიკვდილის განსაცდელში ჩავანდნილიყოს, ყველა ეს სრულობით სიცრუეა. აგერ ესე ვმოწმობ წინაშე

ღვთისა და წმიდა ეკლესიისა და ეგრეთვე შემეწიოს ანგელოზებრივი წმიდა მამა ფრანჩისკე. ამინ. 12 დეკემბერს, 1817.

„მე უღირსი მღვდელი სტეფანე მეფისანთი.

„ეგრეთვე მე მღვდელი ანტონ თუმანანთი ვმოწმობ და ვამტკიცებ როგორც ზემოდ“. (1).

ამ კაფუცინისათვის პატრების ეკლესიის დიაკვნებსაც მიუციათ ამისთანა მოწმობის წერილი და მასზე ხელი მოუწერიათ ამ პირებს:

„მე მხატვარ ივანემ, პატრების ეკლესიის დიაკვანმა, დავსწერ ჩემის სრულის სურვილით და სიმართლით, 2 იანვარს 1818.

„მე ფილიპე პატრების დიაკვანი ჭეშმარიტებით ვამტკიცებ ყველას, რაც დაწერილია.

„მე სტეფანე ჩილაშვილი ვამტკიცებ, რაც ზემოდ დაწერილია.

„მე მღვდლის შვილი ივანე ვამტკიცებ, რაც ზემოდ დაწერილია.

„მე ანტონ ხანუმანთი ვამტკიცებ, რაც ზემოდ დაწერილია“.

ამისი მსგავსი მესამე მოწმობა ამ კაფუცინისათვის მიუციათ ახალ-

ციხის კათოლიკებს და ხელი მოუწერიათ შემდეგ პირებს:

„მე ბატონჯანა კრუხიჭამიათ იოსების შვილი.

„პავლე ბერომელანთ შვილი.

„გრიგოლ გიგინათ გიორგის შვილი.

„ბაღდასარ მეფისაშვილი.

„ივანე არჩილის შვილი.

„სიმონ ნარიბეგა შვილი.

ამ იტალიანურ მოწმობის ქალაქებზე ქართულათაც მოუწერიათ ხელი ამ პირებს:

„მეფისანთ ტერ სტეფანე ამ ზემო ნაწერ ვამტკიცებ ჩემი ხელთ-
ნაწერითა და ბეჭდითა.

„ქ. მე მეფისანთ ბაღდასარა ამ წერილის თანახმა ვარ.

„მე პაატაშვილი დავითი ამ ზემო ნაწერს ვამტკიცებ და ეს ჩემი ხელია.

„მე პაატაშვილი კათოლიკე გაბრიელ, ამ ზემო ნაწერს ვამტკიცებ და ეს ჩემი ხელია.

„მე აკოფაშვილი აკოფა ამ ზემო ნაწერს ვამტკიცებ.

„მე აკოფაშვილი ივანე აკოფის ძე კათოლიკე.

„მე კათოლიკე ტინტიკაშვილი მამაჯან ამ ზემო ნაწერს ვამტკიცებ“.

ამ წერილებთან არის ეგრეთვე ერთი პატარა წერილი; შაჰყულიანს მიუწერია ერთის მღვდლისათვის ესე: „მონაზონების საქმეში ნუ გაერევი, ნუ უმოწმებ და ხელს ნუ მოუწერ, თვარემ მახეში ჩავარდები,

– 513 –

ბოლოს ყველა გამოცხადდება. მაგრამ შენი შენანება კი უსარგებლო იქმნება“.

1818 წ. ნოემბრის 22 კოსტანტინეპოლის საეპისკოპოსოდგან რომში სწერენ შაჰყულიანის ცუდს ამბავს, ყველას ცუდათ ეპყრობა, თავის ამაყობის გამო ვერავინ შეუფერებია და თავის უფროსად პაპის გარდა სხვა არავის სცნობსო.

1824 წ. დეკემბრის 18 უფროსი პატრი ფილიპე ტფილისიდან რომში სწერს პროპაგანდას, რომ მას კათოლიკების სასაფლაოზე უკვე დაუსრულებია პატარა ეკლესია, რის ამბავს დაწვრილებით აუწერს; ეგრეთვე აუწყებს, რომ იმავე ეკლესიისათვის ახატვინებს ერთ მშვენიერ ხატს, იესო ქრისტეს დასაფლავებისას; მასთანვე სთხოვს, წმიდა მამისაგან მოუპოვოს შენდობა იმ ხატის წინაშე მლოცველებს, განსაკუთრებით წმიდა ჯვრის პოვნისა და მისივე ამბლებს დღესა და ეგრეთვე მიცვალებულთა მოხსენების დღეს.

პაპმა, 1825 წ. აპრილის 17, მიანიჭა სრული შენდობა ყველა იმ მორწმუნებს, რომლებიც, აღნიშნულ დღეებში, მივიდოდენ სალოცავად ახალ ეკლესიაში.

მღვდლის შაჰყულიანის სიბოროტე რა გამრავლდა, სულიერმა მთავრობამაც ჯეროვანი ყურადღება მიაქცია. კოსტანტინეპოლის არქი-ეპისკოსმა ვინჩენციო ქორეზიმ 1826 წ. აპრილის თერთმეტს არა მარტო ჩამოართვა უფროსობა, არამედ კიდევ აუკრძალა ყოვლის მღვდელ-მოქმედების შესრულებაც და დაიბარა კოსტანტინეპოლს, რათა სამსჯავროში პისუხი ეგო ყოველის საჩივარისათვის, რომელიც მის წინააღმდეგ

იყო გაგზავნილი. იმავე დროს ეპისკოპოსმა შაჰყულიანის მაგიერად მღვდელი ივანე ლაზარიათი დანიშნა ახალციხის მრევლის უფროსად და შემწედ მისცა მღვდელი სტეფანე მეფისანთი და მღვდელი სტეფანე აპინიანი.

გარნა მღვდელი შაჰყულიანი არ დაემორჩილა თავის უფროსს ეპისკოპოსს და არ წავიდა კოსტანტინეპოლს. ამ ურჩობის გამო პროპაგანდამ განაშორა ახალციხეს და გაგზავნა ტფილისს, საცა კაფუცინებმა პატივით მიიღეს და თავიანთთან შეინახეს რავდენსამე წელს. კაფუცინები შაჰყულიანისათვის ბევრს ეცადნენ რომის წინაშე და რავდენსამე წლის შემდგომ მას ისევ მოუპოვეს უწინდელი უფროსობა. ხოლო ცოტა ქვემოდ ვნახავთ, რომ მღ. შაჰყულიანმა თავის სიბოროტეზე ხელი არ აიღო, არამედ უფრო აღმატა და კაფუცინებს კეთილისმავლიერ დიდი ბოროტი მიაგო.

პატრი ფილიპე 19 აპრილს 1829 და ახლად მოსული პატრი თომა თემპიელი 6 ნოემბერს 1829 წ, სწერენ რომში ყოველს უბედუ-

– 514 –

რებას, რაც შეემთხვა ახალციხეს, როდესაც რუსებმა აიღეს. ამასაც მოკლედ მოვიყვანთ უტექსტოთ.

ახალციხე ერთიან დაუნგრევიათ თათრებს და რუსებსაც; რავდენიმე სახლი ძლივს გადარჩენილა. კაფუცინების მონასტერი მთლად დაუნგრევიათ და მათი ეკლესიისთვისაც ცეცხლი მიუციათ, რაის გამო ერთი კედელი დანგრეულა. ეკლესიის ნივთები კი მთლად დაუტაციათ. თათრებს 69 სული ქალი და ვაჟი ტყვეთ წაუყვანიათ ოსმალეთის სხვა და სხვა ადგილებში. ომისა და ცეცხლისაგან დახოცილა 73 კათოლიკე, ხოლო დანარჩენი კათოლიკეები ზოგი ქართლსა და ზოგი იმერეთს შეხიზვნაინ. ომსა და ხალხის ჟლეტას ეგრეთვე მოჰყოლია ჟამიც. ახალციხეზე ესრეთი დიდი უბედურების მოვლენას კაფუცინები აწერენ იმ სიბოროტეს, რომ უწინ საქართველოდგან აღურაცხველი ქრისტიანები მიჰყავდათ იქ და ჰყიდდნენ როგორც პირუტყვებს. ამ სიბოროტეს მოჰმატებია ეგრეთვე კათოლიკეების ურიგობა, მეტადრე სასულიერო პირებისა.

უფროსი პატრი ფილიპე, 1830 წ. 6 მარტს ტფილისიდან რომს ჰგზავნის ერთ ვრცელ მოხსენებას საქართველოს მისიონის შესახებ. რადგან მაინც და მაინც ყურად საღები შიგ ბევრი არა არის რა, იმასაც მოკლედ მოვიყვანთ უტექსტოთ.

„საქართველოს ეკლესიებ შორის ტფილისის ეკლესია მეტად მშვენიერი და შემკულია, მაგრამ პატარაა, რადგან მრევლის რიცხვი განმრავლდა. ამ ეკლესიას ძრიელ ცოტა შემოსავალი აქვსი გარნა ერთგული კათოლიკეები დღიურ-დღიურად სწირვენ წმიდა სანთელს და სხვა რამ მსგავსსა, რაიცა ეკლესიის ხარჯსა ჰფარავს. როგორც ტფილისში, ისე გორსა და ქუთაისში საეკლესიო სამსახურის შესრულებისათვის სრული თავისუფლება არის. წმიდა ზიარების პროცესია ეკლესიის გარემემო დიდის დღესასწაულობით სრულდება და ყველა სარწმუნოების დიდ ძალი ხალხი ესწრება. ეკლესიას ჰყავს ერთი ძმობა წმიდა სავარდისა და იესოს, იოსების და მარიამის სახელობაზე. უფროსი პატრი ძმობის წინამძღვარია. ახლად შეკეთებული ათი დუქანი აქვს ძმობას. წლიური ქირა ექვსასი მანეთი შემოუდის. ძმობის წესდებულობისამებრ,

ამ შემოსავალი ფულიდგან 1) კვირაში ორი ხმოანი წირვა სრულდება მიცვალებულ დათა და ძმათათვის; 2) სკოლის მასწავლებელს ჯამაგირი ეძლევა; 3) ეკკლესიის სანთელში იხარჯება; 4) მეორგანოეს ჯამაგირი ეძლევა და 5) დანარჩენი ფული ხმარდება გლახაკების შესაწევნელად. ეკკლესიას ქალაქის ახლო ერთ გორაზე აქვს სასაფლავო ვრცელის მიწით, რომლის ნახევარიც სათესავ-სათიბავია. შვიდი წლის წინეთ შემოველო ღობე და გადაიქცა მშვენიერ ბაღად, რომლის შემოსავალი

– 515 –

ეძლევა გლახაკთა. ამ მოწყალების განწესება იქვე ახლად აშენებულის ეკკლესიის კედლის ქვაზეა დაწერილი, რაც სათნო საყოფელი შეიქმნა მთავრობისათვის, რაისგამო ამ ბაღს მოსარწყავი წყალი დაეთმო უსასყიდლოდ. ტფილისის ეკკლესიას აქვს ეგრეთვე თავის ეზოში ერთი პატარა სამკურნალო ოთხი ავადმყოფისათვის.

„ტფილისში პატრებს აქვსთ ერთი მშვენიერი მონასტერი. უწინ პატრები წამლების შემოსავლით სცხოვრებდენ; ახლა კი რუსის მთავრობამ აუკრძალა მათ ექიმობა. გარნა ხანდისხან კიდევ სწამლობენ სახლებში და ესე მით ცოტა შემწეობასაც შოულობენ. პატრებს კიდევ აქვსთ სამი პატარა დუქანი, რომელსაც წელიწადში ასი მანეთი ქირა შემოაქვს; ეგრეთვე ქალაქის ახლოს აქვსთ ერთი კაი ბაღი, მთავრობაც აძლევს წელიწადში ასოც მანეთს, როგორც ტფილისის ეკკლესიას, ისე გორის და ქუთაისის ეკკლესიებსაც. ეს შემოსავალი პატრებს ჰყოფნის საცხოვრებლად.

„ტფილისის მკვიდრი კათოლიკეები არიან 92 ოჯახი; ხოლო უცხო კათოლიკეები, სხვა და სხვა ტომის ვაჭრები, როგორც მაგალითად სომხები, ბევრნი არიან; კვირა-უქმეობით ეკკლესია ორ-სამგზის ივსება და იცლება. ეგრეთვე კათოლიკეების რავდენიმე ოჯახი ამ გუბერნიის სხვა და სხვა ადგილებში გაფანტული არიან სამსახურისა და ვაჭრობის გამო.

„გორის სამრევლო ეკკლესიაც ახლად აშენებულია, მაგრამ ერთიან დასრულებული ჯერ არ არის გავლილის ომების გამო, რამაც შიმშილი ჩამოაგდო აქ. გარნა ეკკლესიას სართული დაეხურა თუ არა, მაშინვე დიდის გამოჩვენებით აკურთხეს და დაიწყეს შიგ წირვა-ლოცვის შესრულება 1822 წელს სექტემბრის თვეში. ეს ეკკლესია, როდესაც კი მთლად დასრულდება, მეტად მშვენიერი რამ იქმნება. იქ 30 მოსახლე კათოლიკეა.

„გორის მონასტერიც ახალი აშენებულია, აქვს ერთი ბაღი და ორი დუქანი, რომელსაც წელიწადში 20 მანეთი შემოაქვს.

„ქუთაისის ეკკლესია ხისაა. გარნა აგერ სამი წელიწადია, რაც დაიწყეს იქაურმა კათოლიკეებმა აშენება ქვითკირის ეკკლესიისა, რომელიც ტფილისის ეკკლესიაზე დიდია. გარნა ომისა და შიმშილის გამო შენობა შეჩერდა.

„ქუთაისის მონასტერიც ხისაა და აქვს ორი ბაღი, რომელიც ეკკლესიას და მონასტრის მოშორებით არის. ეგრეთვე ქუთაისის ახლოს აქვს ერთი ხუთ-კომლიანი სოფელი. ეს სოფელი სოლომონ უკანასკნელმა მეფემან აჩუქა მიცვალებულ პატრი ნიკოლა რუთილიანელს. ის ხუთი მოსახლე ჭირნახულის ერთ ნაწილს პატრებს აძლევს, რა შესავალიც

დიდი არაფერია, რადგან იმერლებმა ხენა-თესვისა ხელობა არ იციან, მასთანვე საკმაო ზარმაცნიც არიან.

„ახალციხეში გვაქვს ერთი პატარა ღვთისმშობლის ეკკლესია, სადაც კათოლიკები ხშირად და მზურვალეებით დაიარებიან. ეხლა კი ეს ეკკლესია მეტად დაზიანებული, ერთ გვერდზე ჩამონგრეული და გაშიშვლებულია. იქაური მონასტერი კი მთლად დაიწვა; დაიწვა აგრეთვე ოთხი დუქანიც, რომელიც მას ეკუთვნოდა. ეკკლესია, როგორც არის შეკეთდება, მაგრამ მონასტრის ასაშენებლად საჭიროა ექვსასი სკუდი მაინც მისცეს წმიდა კრებამ.

„თუმცა კათოლიკე სარწმუნოების ქადაგება მთავრობის ბრძანებით აკრძალულია, მაგრამ, ხანდისხან სხვა და სხვა ტომის პირნი, ღვთის მადლით აღძრულნი, თავის თავად უერთდებიან ეკკლესიას. ხოლო საბრალო ქართველებს კი სრულებით აეკრძალათ კათოლიკობის მიღება. გარნა სარწმუნოების დასაცველად საჭიროა, მაინც სამი ახალი მისიონერი გამოიგზავნოს. მხოლოდ საჭიროა, ახალგაზდა იყვნენ, რათა ენების შესწავლა ადვილად შეიძლოს, რადგან, უწინ თუ მარტო ქართულ ენას სწავლობდენ, ახლა, გარდა ქართულისა, საჭიროა შეისწავლონ თათრული, ფრანგული, რუსული, სომხური და ლათინურიც.

„აქ ჩვენ ყველანი ხანში შესული ვართ და უფლებაც გვაქვს, იტალიაში დაბრუნების ნება მოვითხოვოთ“.

1834 წ. 6 სექტემბერს უფროს პატრს მოუვიდა მოწერილობა ორი ქართველი ყმაწვილი გაეგზავნა რომის კოლეგიაში სასწავლებლად. არ ვიცით კი, თუ ვინ იყვნენ ის ახალგაზდა ქართველები, რომში გაგზავნილნი სასწავლებლად, რადგან არც პროპაგანდასა და არც ვატიკანის არხივებში მიგვიშვეს, რომ იმ წერილების მერმინდელი საბუთებიც შეგვეკრიბა, ამისგამო, ჩვენდა სამწუხაროდ, ბევრი საინტერესო საგნები კიდევ უნდა დაგვრჩეს შეუტანელი ამ წიგნში. ხოლო კაფუცინების არხივებიდან კი გამოვკრიფეთ შემდეგი დროის საბუთებიც, რომელსაც კიდევ აქ მოვიყვანთ რამდენსამეს. გარნა ისინი ისე შესანიშნავნი არ არიან ჩვენთვის, როგორც ზემო ხსენებული არხივების საბუთები იქმნებოდა.

კაფუცინების საბუთებში შევხვდით ერთ წერილსა, რომელშიც აღწერილია რაც კი შეეხება გორის ეკკლესიისა და ძმობის მამულებს და ასაღებ ფულებს. ამ წერილში არც თარიღი და არც დამწერის სახელია გამოცხადებული. უტექსტოთ მოგვყავს.

„უძრავი მამულები და ასაღები გორის ეკკლესიაში დაწესებული წმიდა სავარდის ძმობისა.

„№ 1. ჩემი აშენებული ოთხი ოთახი, რომელსაც შემოაქვსთ 26 მანეთი წელიწადში. ამ ფულით მთელი წლის განმავლობაში ყოველ

ორშაბათობით სრულდება ერთი ხმოანი მიცვალებულ ძმათა და დათათვის.

„№ 2. ერთი ნაჭერი სათესი მიწა ძმობის ფულით ნაყიდი 1788 წ. და-ძმათათვის ეგოდენი წირვა უნდა ითქვას, რაოდენს სარგებლობასაც შემოიტანს ეს მიწა.

„№ 3. ორას ოცდა ათი მანეთი ნაანდერძევი თავადი სილიბისტრე

თუმანოვის მიცვალებული ქვრივი მარიამისაგან 1834 წ. 5 იანვარს. თვით ამასვე მიუცია ეს ფული 12-ს სარგებლით გორელ გიორგი გამბარანთათვის.

„№4. შემოწირულია ასორმოცდა ათი მანეთი ანასტასია ზუბალოვისაგან. ეს ფული სარგებლით არის მისივე შვილთან დავითთან, რომელიც ამ სარგებელში 24 წირვას ათქმევინებს წელიწადში თავისი მიცვალებულის დედისათვის, და თითო წირვის მოწყალებისათვის ამლევს ნახევარ მანეთს.

„მძობის გასესხებული ფული, რომლის აღება ახლა შეუძლებელია. პატრი იოსებ დელლა ქოლოლოს უფროსობის დროიდან *) წელიწადში 42 წირვა სრულდება ამ ფულის შემომწირველ მიცვალებულთათვის. ეს სხვა და სხვა პირებისაგან შემოწირული ფული მძობის უფროსს გაუსესხებია სარგებლით, სარგებელთან თავნიც დაუკარგავს, ამის გამო არ ვიცით, თუ ამ წლიური 42 წირვის ვალი რა საშუალებით გადავიხადოთ. რადგან ფულის ვალად ამლები პირნი მეტნაწილად უკვე მიიცვალნენ, და მათ მემკვიდრებს ან არ შეუძლიათ და ან არ სურსთ ვალის გადახდა. ეგრეთვე აღარც ჩივილი შეიძლება, რადგან მთავრობის კანონის მიერ განსაზღვრული დრო გასულია, აი ნუსხა ამ გასესხებული ფულისა, რომლის აღებაც შეუძლებელია.

„№ 1. სტეფანე ბეჟანანთ პეტრეს შვილს მძობისა მართებს 172 მანეთი ვერცხლის ფული. ცხადია მისი ორი ბარათით, ერთი მოცემულია 1802 მარტის 1-ს და მეორე 1813 თებერვლის 15-ს.

„№ 2. ივან ზუბალოვის შვილს სტეფანეს მართებს 10 მანეთი, ვითარცა სჩანს, 1822, იანვრის 1-ს, თავისი მიცემული ბარათით.

„№ 3. ჯულაბანთ გიორგის მართებს 65 მანეთი ვერცხლის ფული, რომელიც უსესხია 1811, იანვრის პირველს და 1818, თებერვლის პირველის ბარათით.

„№ 4. ანანას შვილს იოსებს 70 მანეთი ვერცხლის ფული უსესხია 1823 წ. მარტის 19-ის ბარათით.

---

*) საქართველოში მოვიდა 1866 წელს.

„№ 5. ალაპაპანთ (Alapantanti) სტეფანეს მართებს 90 მანეთი ვერცხლის ფული, ნასესხი 1805 წ. აგვისტოს პირველის ბარათით.

„№ 6. ყანდინანთ ივანეს 80 მანეთი უსესხია 1798 წ. მარტის პირველის ბარათით.

„№ 7. მიცვალებულ ვალაშვილ სიმონას უსესხია 10 მანეთი 1830 წ. დეკემბრის ბარათით. ყველა ბარათები ინახება ამ არხივში.

„გორის მონასტრის უძრავი მამულები, გასესხებული ფული და მისივე ვალები.

„1) ამ მონასტერს 4 ოთახი პირველ სართულში და 4 ოთახი მეორე სართულში აქვს და მასთანვე ერთი სარდაფი.

„2) მონასტრის გვერდზე არის ექვსი ოთახი, სადაც არის სკოლა, სამკურნალო და ეგრეთვე აწყვია ეკკლესიის საჭირო რაიმეები.

„3) ერთი ვენახის მოსავალი ნახევარი მისია; ეგრეთვე ღებულობს მეოთხედ შემოსავალს ერთ სხვა ვენახიდან, რომელიც ცხინვალის ახ-

ლოა, და რომელიც უკვე ეკუთვნოდა ავეტიკანთ ივანეს, რომელმაც პატრი მარიო კოლონიელს დაუტოვა საწინდარში. სამი წელიწადია, რაც უფრო იმიტომ, რომ, როცა ხსენებული ავეტიკანთ ოჯახი სრულიად ამოწყდა, დიდი ყურადღება მივაქციე ამ ვენახის მოვლას, თუმცა ეხლა ავეტიკანთ სხვა დანარჩენი მოვალეები გვედავებთან ამ ვენახზე

„4) ერთი დუქანი ბაზარში მდებარე, რომელსაც წლიური ქირა შემოაქვს 23 მანეთი.

„5) ხუთი ნაჭერი მიწა გორის მიდამოში, რაიცა პატრებს დაუტოვა დავრემანთ ზაქარიამ, იმ პირობით, რომ მისი შემოსავლიდგან თვეში ორი ხმოანი წირვა უწირონ ხოლმე. ხოლო წრეულ ერთი ნაჭერი ვენახათ გადავაკეთებინე და შიგ პატარა სახლი ავაშენებინე, რისგამო დამეხარჯა 350 მანეთი.

„6) ერთი სართულიანი სახლი ქვითვირისა, რომლის სიგძე ათ საჟენ ნახევარია და აქვს ორი ზალა და 4 ოთახი. ის სახლი ავაშენე მიწაზე, რომელიც ერეკლე მეფეს პატრებისათვის ეჩუქებინა“. (1).

კაფუცინების ქარალდებში ვპოვეთ ეგრეთვე ერთი პატარა წერილი ახალციხის ეკლესიის შესახებ:

„1836 წ. ენკენისთვის 2-ს რაიც წმიდა ივანეს ეკლესიას აქვს ფული თუ ნივთი აქ აღინიშვნის.

„1836 წ. იანვრის 11, უდელ ლებრიანთ იოსეს მართებს 25 მანეთი თავის ანგარიშით.

„1835 წ. მარიობის 9 ონო ქურქიბაშოვს მართებს 25 მანეთი თავისი ანგარიშით.

– 519 –

„1836 მაისის 7-სა ყაზარ ქერობა შვილს ალაჯანას მართებს ბარათით 40 მანეთი თავისი ანგარიშით.

„1836 აპრილის 20-სა კიდევ ასაღები არის ბარათით 30 მანათი თავის ანგარიშით, რომ ჯამი გახდა 1020 მანეთი.

„ამის გარდა პატრი თომაზედ გუაქუს ასაღები 72 ოქრო, თვით შენც უწყი ბარათიც გუაქუს“. (1).

ამის შემდგომ ჩამოთვლილია ეკლესიის სამკაული და ნივთები.

ახალციხეში მყოფი პატრი თომა თემპიელი ვგონებთ გარდაცვლილიყოს 1839 წ. რადგან პატრი იქ მარტო ყოფილა და მაშინვე არ მისულან და არ დაჰპატრონებთან მის დატოებულს ეკლესია-მამულებს, ახალციხას სასამართლოს მთავრობისათვის უკუთნებია მისი უძრავი მამულები, ხოლო მოძრავი ქონება პატრებისათვის დაუთმია. ასეთი უსამართლო გარდაწყვეტილება პატრებს გაუსაჩივრებიათ უმაღლეს მთავრობის წინაშე. პატრებს დიდი იმედი კი ჰქონიათ ყველა მამულების დაბრუნების, მაგრამ ჩვენ არ ვუწყით, თუ საქმე როგორ დაბოლოებულა.

უფროსი პატრი ფრანჩისკე მესინელი 1841 წ. 25 იანვარს ტფილისიდან სწერს ლიონში არსებულ სარწმუნოების გამავრცელებელ საზოგადოებას და მადლობას უხდის იმის გამო რომ, მისიონის შესაწევნელად მიუღია მისგან 12,100 ფრანკი, ეგრეთვე აუწყებს, რომ ქუთაისის ეკლესიის შენობა, უფულობის გამო უკვე შეჩერებული, განვაგრძეო და მალე დავასრულებ კიდევცო; იმასთანვე სთხოვს, მისიონს ბევრნაირი საჭიროება აქვს და შემწეობის მოწოდებას ნუ მოგვაკლებთო.

საქართველოში ნამყოფი კაფუცინი იოსებ-ანტონ ლივორნელი ინ-ლოეთის აგრა ქალაქის ეპისკოპოსად უკურთხებიან რომში. ინდოეთში წასასვლელად გამოიარა საქართველოში. გორის, ქუთაისის და ტფილისის კათოლიკეებმა თავიანთ შორის მოკრიფეს 509 მანეთი და წყალობად მისცეს. 1841 წ. 25 ივლის, ინდოეთის აგრა ქალაქიდგან რომში სწერს წყალობის მიმცემ კათოლიკეების სახელებს; ეგრეთვე მოკლედ აუწერს აქაური მისიონის გარემოებას და სომხის კათოლიკეების შესახებ ამას ეუბნება:

„სომხის კათოლიკეების მღვდლებს უნდათ, არა მარტო იუფლონ ულათინებოდ, არამედ ეგრეთვე უნდათ, რომ კაფუცინების ეკლესიები და მონასტრებიც თვით დაიპყრან, მარტო იმიტომ რომ იქ დიდი სარგებლობა და კარგი შემოსავალით იმ მღვდლებში ურევია ორი, რომლებიც შფოთს სტეხენ მრევლში და არ სჯერდებიან იმას, რაცა აქვსთ. ისინი არიან მღვდელი პავლე შაჰყულიანი, პროპაგანდის მოწაფე და მღვდელი მეფისანთი“. (1)

– 520 –

ახლად არჩეული უფროსი პატრი ბენედიქტე აჩირუაღელი 1842 აპრილის 29 რომში სწერს, რომ, კათოლიკეებისათვის ლოცვის წიგნი დაუბეჭდვინებია და ეგრეთვე მოუმზადებია კიდევ ქართულ ენაზე დასაბეჭდად წმიდანების ცხოვრებაც; მასთანვე სთხოვს, რჩევას იმის შესახებ, რომ რომში ახლად ნაკურთხ მღვდელს, ანტონ გლახოვს, მოუთხოვია მისთვის ჯამაგირი და თავის სამშობლო ქალაქის ეკლესიის წინიმძღვრობა. ეგრეთვე განკარგულებას სთხოვს, თუ როგორ უნდა მოიქცეს იმის შესახებ, რომ ხშირად ქართველი კათოლიკეები და პოლონელები სომხების და ლუტერანების ქალებს ირთვენ ცოლებად და თუ კათოლიკე მღვდელმა მათ არ დასწერა ჯვარი, მაშინ ისინი წავლენ სომხების და პროტესტანტების ეკლესიებში ჯვარის დასაწერადო.

უკანასკნელი უფროსი პატრი დამიანე ვიარეჯიელი 1843 წ. 24 მაისისა ტფილისიდგან რომში თავის უფროსს სწერს და ავედრებს იქ მიმავალს გიორგი პოლკოვნიკის შვილს იოსებ ზუბალოვს; მასთანვე მის შესახებ ეუბნება, რომ საქართველოს კათოლიკეებში უპირველესი არის ეს იოსებო; მისმა წინაპრებმა ძველის დროდგანვე ჩვენს ორდენს დიდი პატივი და სიყვარული გამოუცხადეს და ჩვენის წესის ძმობაშიაც წევრებად ჩაეწერნენ; გორის მშვენიერი ეკლესია უმეტესად მათის ხარჯით აშენებული და შემკულიაო; ამიტომ ღირსია, ამას ყველა ნაირი პატივისცემა და დახმარება აღმოუჩინოთ, რათა რომში ყველაფერი კარგად ნახოსო.

მართლდაც აწ დიდად პატივცემული ზუბალაშვილების გვარი უწინაც მეტად შესანიშნავი ყოფილა თავისი პატიოსნობით და ქველ-მოქმედებით, რადგან კაფუცინების წერილებში წევრს ადგილას შევნიშნეთ, რომ ყველა ნაირ კეთილ საქმეში პირველი ყოფილან ამ გვარის ჩამომავალნი, როგორათაც ამას დღესაც ვხედავთ ცხადად ამ გვარის ღირსეულ წარმომადგენელთა შორის.

როგორც სჩანს კაფუცინების წერილებიდგან, ლიონში არსებულის სარწმუნოების გამავრცელებელის საზოგადოებისაგან მიღებულ ფულით კაფუცინებს დაუწყიათ აშენება ქუთაისის ეკლესიის გარდა, ალექსანდროპოლის ეკლესიისაც, რომელიც დაუმთავრებელი დარჩა ქუთაისის

ეკლესიასავით.

ზემოთ ვნახეთ, რომ მღვდელი შაჰყულიანი თავისი ურიგობისათვის დაისაჯა კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსისა და პროპაგანდის კრებისაგან და ახალციხიდან გაძევებულ იქმნა ტფილისის კაფუცინების მონასტერში, რათა იქ შეენახებინა თავისი შეცოდებანი. კაფუცინებმა თავიანთ მონასტერში არა მარტო პატივით და სიყვარულით მიიღეს იგი, არამედ რომის წინაშეც უშუამდგომლეს, რათა მისთვის დანაშაუ-

– 521 –

ლება ეპატივებინა, შეზღვევისაგან აეხსნა და ისევ უწინდელი თანამდებობა მიეცა. ათი წლის შემდგომ კაფუცინებმა ყოველივე ეს მოუპოვეს და ისევ ახალციხის უფროსად დაანიშნინეს. გარნა შაჰყულიანმა, ახალციხეში მობრუნების შემდგომ, უწინდელ თავის სიბოროტეზე როდი აიღო ხელი; ეგრეთვე კაფუცინების სიკეთის დახსოვნების მაგიერ უფრო მეტი მტრობა დაუწყო და ეცადა, რომ ყველა ეს მისიონერები საქართველოდგან სრულიად გაეძევებინა.

რადგან შაჰყულიანი თავის ჩვეულებრივ სიბოროტეზე ხელს არ იღებდა, ამიტომ სასულიერო მთავრობამ, 1839 წ. მას კვალად ჩამოართვა უფროსობა. ამ გარემოებამ უფრო განარისხა შაჰყულიანი და აღძრა იგი შურისძიებისათვის. ამის გამო მიჰმართა ყველა უჯერო საშუალებას და ცდილობდა, მარტო თვით დარჩენილიყო საქართველოში კათოლიკების უფროსად, რათა იქმნება მაშინ მაინც ღირსებოდა ეპისკოპოსობას, რასაც დიდი ხნიდან დაეძებდა. ამ გარემოებათა კაფუცინები თავიანთ წერილებში ხშირად იხსენიებენ და მის შესახებ ძრეელ ბევრ რასმე სწერენ რომს. შაჰყულიანის შესახებ რომში გაგზავნილი წერილები თითქმის ერთ წიგნს შეადგენს. იმ სამწუხარო წერილებს აქ არც ერთს მოვიყვანთ. ხოლო მოკლედ გავიხსენებთ, თუ რა მოხდა და როგორ დაბოლოვდა ეს საქმე.

1839 წლის შემდგომ შაჰყულიანმა უფრო ხშირად დაიწყო, რომთან მიწერ-მოწერის გარდა, რუსის უმაღლეს მთავრობასთან ცრუ დაბეზღების წერილების გზავნა კაფუცინების წინააღმდეგ. სახელდობრ, შაჰყულიანს ერთი ამისთანა წიგნი მიუერთმევია რუსის სამხედრო მინისტრის ჩერნიხოვისათვის, როდესაც იგი 1842 წ. ახალციხეში მოსულა. ამას არ დასჯერებია, არამედ კავკასიის მთავარმართებლისათვისაც მიუცია ცრუ დაბეზღების წერილი. თვით შაჰყულიანის ქაღალდებშივე აღმოჩნდა ერთი ამისთანა გაგზავნილი წერილის პირი, რომელიც ქართულად არის და აქვე მოვიყვანთ:

„ესე არს ჭიტი მაგალითი არზისა მის ჩვენისა, რლ (ცალკ-ცალკე) წარვუდგინეთ მთავარმართებელსა, და გუბერნატორსა, მოწერილობითა ათხუტმეტთა კათოლიკეთა მღვდელთა სომხის გვარისათა წელსა 1843. ივლის. ფოშტითა №№ 17 18.

„განცხადებით არზის წერილითა ამით გთხოვთ სმენად ჩვენდა სულგრძელობითა, და აღსრულებითა თხოვნისა ამისა ჩნისა. რამეთუ დასაბამითვე მამა-პაპათა ჩნთაგან გუაქუს სჯული და კანონი სომხის გუართა კათოლიკეთა, რომ გვყავდეს ჩნივე გუარისაგანვე უფროსად მღვდელი ვინმე, ვა ეგრეთი წესი არს ყლთა გუართა შორის, მსგავსად კდ ეპისკოპოსი გუარისა თვისისა სამფლობელოსაგან: აჰა ესე რა კდ

ჟამსა ამას შინა გუყავს უფროსად მკვიდრი პოლოს ვჰტი შაჰყულოვი; და ვა მთავრობა გვიშლის უცხოისა სამფლებელოის მღვდლისა ვისამე ცნობა და შეწყნარება, ბრძანებისა ამის მარადის მორჩილ ვყოფილ-ვართ, და ვართ; არამედ კაპუჩინო პატრები ტფილისს მყოფნი და პატრი ბონავენტურა, რომელიც აწ აქ ახალციხეს არის, რომელთა არა ჰყავთ ერი გვარისაგან თვისისა არცა აქა, და არცა სხუაგან, ანდ ვა მწირნი და სტუმარნი არიან რუსეთის საბძანებელსა შინა. ესენი არ გვასვენებენ ჩნ მკვიდრთათა, ანდ თანაჰმა ქმნილ რავდენნიმე ჩნი გვარისა ამრევ დამრევენი აქაურნი მღვდელნი ძველთა მტერთა თანა შაჰყულოვისათა; კდ ვენეტიკის ბერი ვინმე აღმშფოთებელი ჰაირ სიმონ ჯულარდოვი, რლი მალვით შემოდრომილ არს ერსა ამასა შინა რუსის საბრძანებლისასა, და არს კაფუჩინების მხარესა აღმღვრეველი მშვიდობისა, ესენიც ძალას გვატანებენ რომ შევიწყვაროდ უმფროსად, ჩნი დიდებული ჯელემწიფის ბრძანების წინააღმდეგ, და უძველესისა წესისა ჩვენისა, ვითომც კ. დამიანე, რლი ტფილისს არის, და თუ რომელი ბრძანებითა, თვით მათ ჰკითხეთ: ვა წელსა 1840-სა ამავე პატრი დამიანემ სტამბოლის წერილითა თუ ვითარ გამოუთქმელი აღშფოთება ჩამოაგდო ახალციხესა შა, და ცხადნი დამაბრკოლებელნი საქმენი იმოქმედა წინაშე ყლთა გუართა აქ ახალციხეს, ჩნსა და ერსა შუა, ჩნ თვით თვალთ ჩვენით მხილველი ვიქმენით, და სხუათა უდიდესთა უღმრთოებათა იმოქმედებდა იგი, უკეთუ ღთიულითა განგებულებათა, ტფილისით შეწვენაი არ მოგმშველებოდა, რათა იგივე კ. დამიანე აქედამ მსწრაფლ უკან დაბრუნებულიყო ტფილისსა; ვინაით პატრი ესევე ამ ახლოს ჟამსა შინა აპირობს აქ მოსვლასა, ისევე აღშფოთებისა მის ჩამოგდებად, ამისთვის ვსთხოვთ უაღრესობასა თქნსა, რათა დაუშალოთ აქ მოსვლა, ვა წელან მოგახსენეთ, ჩვენ პატრებს ვერ ვინდობთ, არცა გვენბავს, ვერც ძალ გვიძს ცნობა მათი, თუ მიზეზისათვის მაგათი აღმშფოთებლისა ბუნებისა ვა გამოცდით ვუწყით, თუ მზაკვრობისა მაგათისა, რლი ჰყვეს შარშან ჩნის დიდებულის ჯელემწიფის ბრძანების პირდაპირ, გაგზავნით ახალციხელი პეტრესი ივანიჩ აღუშოვისა გრანიციის გარეთა, მღვდლად დასაკურთხავად. რლი ესე იყო შაგირდი მეფისოვ ტერ-გრიჟორისა ამრევ-დამრევისა თათრების უფლების ჟამითვე, და იმავე პეტრე აღუშოვის მხარისაგანთათა ხუთთა თავდებობის წერილი მისცეს აქ პოლიციას, რომ იგი გრანიციის გარეთ არ უნდა წასულიყო დასაკურთხავად, არამედ სტამბოლს წავიდა, და იქ დაეკურთხა მღვდლად, და ერის კაცის ყლით შემოიპარა რუსის მიწასა შინა, და აწ არს ტფილისს, ანუ სხუაგან: ხ შაჰყულოვმან ვერ შეიძლო დასტურის

აღება მთავრობისგან, თუმცა მრავალგზის სთხოვა გრანიციის გარედ გაგზავნა ხუთთა სამღვდელთა გუამთა. ვინაით შარშან იმ ჟამად გააგზავნა ხუთნი იგი პეტრებურგს, და მუნ დააკურთხვინა იქაურს კათოლიკე ეპისკოპოსსა, და შაჰყულიანის უფროსობა იქიდანაც დამტკიცდა. რ მოვიდა წიგნები, რომ მოუტანეს იქიდან ახლად დაკურთხვილთა მღვდელთა მათ დასაწყისსა წელსა ამისასა პეტრებურგით; ამისთვის კაფუჩინთა

პატრთა არა რაი ჳელმწიფება აქვსთ ჩნზედა, და ვერცა ძალ უცხოთა ქონვა, თუ ამისთვის რ სრულიად განრჩეულ არიან გუარისაგან ჩნისა, თუ რ აღმაშფოთებელ არიან, და ძველნი მტერნი ჩვენნი, და თუ უთანხმოებისათვის ჩნსა მათთანა ბუნების შეხელილობათა აყრისა, ენისა, და თუ ტიბიკონისა სრულიად განრჩეულისა ურთიერთარს, და თუ მიზეზისათვის იმპერატორის ბრძანებისა, რათა მისი საბრძანებლის გარედ მყოფი თუ ეპისკოპოსი, თუ მღვდელი არ იცნობებოდეს; ვინაით და ჳელმეორებით გთხოვთ, რათა უგულვებელს ჳყო თხოვნა ესე ჩვენი, და ამის მაგიერ პასუხი გვიწყალობო, და დავშთებით

„უზესთაესისა უფლებისა თქნისა.

„ახალციხეს, ივლის 1. 1843.“

ამ წერილში თითქმის ეგოდენი უსამართლობა და სიცრუეა, როდენიც სიტყვაა. ეპისკოპოსობის მოსაპოვებლად, როგორც ამას წინეთ რომის წინაშე ყველა სომეხად გამოიყვანა და თვით ახალციხეც სომხეთის ნაწილი გახადა, ისე ეხლა, რუსის მთავრობის წინაშე ყველა სომხის ტომად გამოჳყავს.

იმ დროს მთავარმართებლად იყო გენერალ ნეინდჳარდი, რომელმაც რა მიიღო კაფუცინების წინააღმდეგ ესეთი საჩივრები, საქმის ჯეროვან გამოსადიებლად ახალციხეში გამოგზავნა პოლკოვნიკი კოცეზუ (Cozzebu), ლუტერანი. ამან ყველა რა კარგად გამოიძია, სცნო სიცრუე ყველა გაგზავნილ საჩივრებისა, მეტადრე სიყალბე საჩივარზე ხელ-მოწერილისა. რადგან ჳემოდ დასახელებულ თხუთმეტის მღვდლის ხელ-მოწერილში ნამდვილად მარტო შემდეგს ოთხს მღვდელს ხელი მოწერათ: მღ. ანტონ ნიკოზიანს, მღ. გრიგორ ჳარაფიანს, მღ. ანტონ ხუციანთს და მღ. ივანე სერემიანს. ხოლო დანარჩენ მღვდლებს უარი უთქვამსთ, ეგ ჩვენი ხელ-მოწერილი არ არისო, ჩვენ მაგ საჩივრებში არავითარი მონაწილეობა გვაქვს და არაფერი ვიცითო. პოლკოვნიკმა ყველაფერი მოახსენა მთავარმართებელს, რომელმაც, რა დარწმუნდა შაჳყულიანის დამნაშაობაზე, დაადგინა, რომ ის მღვდელი იყო ურჩი, ყალბის მქნელი, შემაცთუნელი და ერის აღმაშფოთებელი; ამიტომ მიუსაჯა მას; 1) რომ სამუდამოდ გადევნილ ყოფილიყო ახალციხიდგან და გორს კაფუცინების მონასტერში გაეგზავნათ, რათა მოენანიებინა ეგოდენი მძიმე დანაშაულობანი; 2) ყველა მისი მომხრენი სუ-

– 524 –

ლიერის სასჯელით დასჯილიყვნენ კაფუცინების უფროსისაგან, ისე როგორათაც საჭიროდ დაინახავდა; 3) ამ საქმის საწარმოებელი ხარჯი ყველა გადაეხადა შაჳყულიანს და მის მომხრეთა. მთავარმართებელმა ეს დადგინება გამოაცხადა 1515 ნომრით, 1844 წ. თებერვლის ოცდა ერთს.

მთავარმართებელმა, რა სცნო კაფუცინების უდანაშაულობა, უფრო მეტი პატივისცემა დაუწყო, მათს მონასტერში მივიდა და 100 მანეთი საჩუქრად მისცა.

როდესაც შაჳყულიანის და ახალციხის საქმე ესე არეულ-დარეული იყო, კოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსმა აღარიომ, ყველასაგან მოულოდნელად, გადაყენებული მღვდელი შაჳყულიანი, რომელიც მას თავის უფროსად აღარ სცნობდა, დანიშნა ისევ უწინდელ თანამდებობაზე უფროსად. ეპისკოპოსის ესეთმა შეუსაბამო საქმემ არა თუ მთელი თემი

განაკვირვა და კაფუცინები სასოწარკვეთილებაში ჩააგდო, არამედ თვით მთავარმართებელიც დიდად განარისხა, რადგან ესოდნად დამნაშავე კაცს იგი ასეთს ღირსებას აძლევდა. ამის გამო ეს ნეინჰარდი ეპისკოპოსის ესეთ დადგენილებას არ დათანხმდა.

შაჰყულიანის საჩივრებმა თუ მთავარმართებლის წინაშე ვერ გაიმარჯვეს, მინისტრსა და თვით იმპერატორზე სულ სხვანაირად იმოქმედეს, და გამოიღეს ასეთი ნაყოფი, რომელსაც არავინ მოელოდა.

კაფუცინები ჯერ ისევ თავიანთ გამარჯვების სიხარულში იყვნენ, როდესაც შინაგან საქმეთა მინისტრმა, შაჰყულიანისაგან მიღებული წერილების გამო, უმაღლესი განკალგულება გადმოსცა მთავარმართებელ გურკოს. ამანაც თავისის მხრით, 1844 წ. 2 ივნისს, № 105, კაფუცინებს გამოუცხადა უმაღლესი ბრძანება: 1) კავკასიაში მყოფი ლათინის მღვდლებს სრულებით აეკრძალოსთ სომეხ-კათოლიკების საქმეში გარევა. 2) ლათინის მღვდლები დაექვევრდომონ მოგილევის კონსისტორიას და რუსეთის ტახტის სამუდამო ქვეშევრდომობა აღიარონ, თუ უნდათ დარჩნენ თავიანთ სამსახურში და განშორებულ ყოფილიყვნენ რუსეთის საზღვრიდგან ყველანი, ვინც ამ პირობას არ აღასრულებდენ; 3) შესწყვიტონ ყველა გვარი მიმართობა საზღვარ გარეთის სასულიერო პირებთან.

ამის გამოცხადების შემდგომ მთავარმართებელი ბევრი ეცადა სამინისტროს წინაშე, რათა კაფუცინები იქაც გამართლებულიყვნენ, მაგრამ მისი ცდა ამაოდ დარჩა. კვალად მიიღო ბრძანება, რომ დაუყოვნებლივ აესრულებინა იმპერატორის უმაღლესი განაჩენი, რისგამო იძულებული შეიქმნა კაფუცინებისათვის ძალა დაეტანებინა, რომ წასულიყვნენ, თუ იმ პირობათ არ აღასრულებდენ.

– 525 –

კაფუცინებმა პაპის უნებურად ის პირობანი ვერ შეიწყნარეს. ამიტომ იძულებულ ჰყვეს მთავრობა ძალით განემორებინა იგინი საქართველოდგან. 1845 იანვრის პირველს ტფილისიდან მთავრობის კაცებმა წაიყვანეს გორში უფროსი პატრი დამიანე, პატრი ფილიპე, პატრი ქერუბინე და პატრი ემილიო, რომელთაც კაი მანძილზედ გაჰყვა ტირილით ასიოდე კათოლიკე. გორში პატრები, მთავრობის ნება დართვით, თავისთან დააყენა იაკობ ზუბალაშვილმა. 3 იანვარს გორში მყოფი პატრი ემანუელი და პატრი ბერნარდე გამოიყვანეს ძალით ეკკლესიიდან და ყველა ერთად წაიყვანეს ქუთაისს იანვრის 9-ს მიიყვანეს ქუთაისს, საცა სტეფანე აკოფოვმა თავის სახლში დააყენა. ამათ ჩასვლამდე იქიდგან უკვე განემორებინათ პატრი ფლორენციო. ორი დღის შესვენების შემდგომ ისინიც წაიყვანეს ქუთაისიდან; ყველა ერთად გაიყვანეს საზღვარგარეთ და 17 იანვრისას მივიდნენ ჩურუქსუში. იქიდგანაც, ცოტა შესვენების შემდგომ, წავიდნენ და ტრაპიზონს ჩავიდნენ 25 იანვარს. იქ დაბინავდნენ იმ იმედით, რომ კიდევ მალე შემოსულიყვნენ საქართველოში, რისგამო რუსის მთავრობას ბევრგზის სთხოვეს, მაგრამ ნება ვერ აიღეს და დღესაც ამ იმედით იქ არიან კაფუცანები.

აი ერთმა კაცმა, შაჰყულიანმა, თავისი სიბოროტით მთლად ბოლო მოუღო ამდენის ხნის მისიონს, რომელმაც დიდი და ბევრნაირი სამსახური მიაგო საქართველოს. გარნა ეს ბატონი ვერ ეწია ყველა თავის გულის თქმას, რადგან ვერც ეპისკოპოსობა მიიღო და ვერც პატრების

ეკლესია-მონასტრები დაისაკუთრა. თუმცა ეკლესიების დასაკუთრებას ეცადა, მაგრამ ერმა სრულებით არ შეიწყნარა სომხურის ტიბიკონის მღვდლები. იმ დროს ლათინის წესის მღვდელი დარჩა მარტო ქუთათური დონ ანტონ გლახოვი, რომელმაც კაფუცინების წასვლის შემდგომ დაიწყო ერის მოძღვრობა. ამიტომ იძულებული იყო ხშირად მოსულიყო ტფილისს და გორში მრევლის სამსახურებლად. მთავრობამ რა ნახა, რომ უმღვდლობის გამო კათოლიკები დიდს გაჭირვებაში იყვნენ, მოგილევის არქიეპისკოპოსს სთხოვა გამოეგზავნა საქართველოში ორი ახალგაზდა პოლონელი მღვდელი, რომელთაც ქართული უნდა ესწავლათ და მოეველოთ მრევლისათვის. მალე მოვიდნენ ის პოლონელი მღვდლები კაფუცინების ადგილას და დაიწყეს მრევლის მოვლა.

ესე სამწუხაროდ დასრულდა საქართველოში კაფუცინების მისიონიც, რომელმაც დაიწყო თავისი მოქმედება-ქართველთა ერის სასარგებლოდ 1662 წელსა.

აქ მოვიყვანთ რამდენსამე ქართულ წერილებსა, რომლებიც ერს და მღვდლებს მიუწერიათ კაფუცინებისათვის, თუ მათის აქ ყოფნისა და

– 526 –

თუ მათის აქედგან წასვლის შემდგომ. ეს წერილები გამოკვრიფეთ ტრაპიზონსა და რომში კაფუცინების არხივებიდგან.

„მათ მაღალს ბრწყინვალეობას უს უს ბატონს პატრი იოსებს ჩვენს მოწყალე უფროსს.

„მათ ღირსს და ნათელ მოსვილ მარჯვენას თავ დაკვრით ვეამბორებით და მაღალსა კეთილად სუფევას მარადის ღმერთსა ვსთხოვ და შ~დ ამისა საცნაურ ვყოფთ მათი ღირსების წინაშე, რომ როდესაც უ~თ ბარონ როზინი მობრძანდა აქა (ვ~ა თქვენთან აღმეთქვა), ერთი ვედრების არზა მივართვი, რათა ჩემთვის მოეცა კმაყოფილება, რომ ჩემს სახლში წავსულვიყავი, მაგრამ ვერა რაჲ პასუხი ვერ მივიღეთ, არცა მე და არცა სხვათა, თუ არ ესე რომ მანდედგან უნდა ეპასუხებინა ყოველთათვის. მაგრამ ფ~დ შეაყოვნა არზების პასუხმან და ამისთვის დარჩენილი ესრედ სხვის კარათ, და აგერ ზამთარმაც კარი აგვართვა, და ამისთვის ვთხოვ რომ თქვენ იზრომოთ და ეს ჩემი საქმე აწარმოოთ. მართლად დიდათ ვკვირვობ თქვენის პატიოსნებისაგან, რომ აგერ ახლოს ერთი წლისა იქმნა რომ მე ასრე სხვის კართა დავრჩი, და თქვენ სრულიათ არაფერი იზრუნეთ ჩემთვის, მე ეს საქმე გარდამხდა სარწმუნოებისა, და ერთი სულის დახსნისათვის, და ესრედ მოწყვეტილი ვიტანჯები. და თქვენ ამ ჩვენს წყლულს არაფერი წამალი არ მიეცით, და თუ (ღ~თნ ნუ ინებოს) ერთი უსჯულოებსათვის გარდამხმდოდა, მაშინ სულაც რას მიზემდით. ეს საქმე თქვენი ვალი არის, რომ მამა და უფროსი ბრძანდებით, და ამისთვის ვითხოვ რომ ანუ თქვენი და ანუ სხვის საშუალებით ეს ჩემი საქმე წინ-წაიყვანოთ. ხომ მოგეხსენება, რომ მე სხვაგან წასვლა აღარ შემიძლია, თუ ჭირისა და თუ მოხუცებულობის გამო, და თან რომ თექვსმეტი სული ხიზანი მე შემომცქერია, და ასრე სახლი მიფუჭდება, და ამისთვის მორჩილობით გთხოვ, რომ დაუყოვნებლად ეს ჩემი საქმე აწარმოვოთ, და თუ თქვენ არ ინებებთ, მე მიბრძანებთ, და მე გეახლები, და თქვენ თავს არ შეგაწენ. მანდ ჩვენი ხიზავავრელები სოლოლაკზედ არიან და მათთან გეახლები, და ჩემს საქმეს მე ვეცდები.

მანც რომ მანდ თონეთსაც საჭირო საქმე მაქვს, და ამისათვის ვითხოვ, რომ ნება მომცე, რათა მე თვით გეახლო, და არ დამიშალო მანდ ჩემი ხლება, რომ სხვა საჭირო საქმეცა მაქვს, და ვითხოვ რომ ეს ჩემი სათხოვარი შეისმინოთ და უგულუბელს არა ჰყოთ. ლ~თის სადიდებლად გაისარჯეთ, და კიდევაც დავაბოლოებ ამ ჩვენს სათხოვარსა, და თქვენი, თავის წყენასა, დავედრებული თქვენს წ~ა ლოცვაზედ, ვითხოვ თქვენს შვიდობასა; და ამასაც ვთხოვ, რომ ამავე მომავალს ფოშტაში გვაცონილოთ რაიმე;

– 527 –

„მათი ღირსების წინაშე რ~ლ დავშთები უღირსი ტერ-ანტონ გოდებაძე ხუციანოვი მოგახსენებ:

„დაიწერა 1836. ნოემბრის 12-ს“.

„ათას რვაას ოცსა წელსა სეკტემბრის ათსა დღესა მე ქვემო ხელის მომწერი გაძლევ ამ წერილსა, ქუთაისის კათოლიკის ეკკლესიის მოძღვარს პატრი იოსებს, ასე რომ ჩვენ საყდრის წინ ადგილი გვექონდა, და რადგან მამის ჩვენისაგან ანდერძი იყო რომ საყდრისათვის უნდა მიგვეცა, და შ~დ ჩვენმა უფროსმა ძმამ გიორგიმაც შესწირა. და ახლასევე თვითონ დაიკავა, და რადგან შეწირული იყო. მე ჩემი წილი სრულიად ეკკლესიისათვის შემოწირავს ეს ხსენებული ადგილი, რომელზედაც ხელს ვაწერ გრიგორ აკოფაშვილი“.

ეს წერილი რუსის მთავრობისაგან შემოწმებულია 15 მარტს, 1823, № 2855, და მდივანზეგ თავად დავით ჩხეიძეს ხელი უწერია თავის ბეჭდით.

„1839-სა წელსა იულისის 14-სა დღესა ახალციხის ერის ვედრებისათვის პატივდებულ მთავარ უფროსმან პატრი ფრანჩისკემ მიწერილობითა თვისითა სთხოვა წმიდა ფროფაქანდე კრების მიერ გრიგოლ მეთექვსმეტე წმიდა პაპისაგან ახსნა ყ~ლი შეჩვენებისაგან, რომელსა შინა იმყოფებოდნენ ახალციხის ქალაქის მცხოვრებნი;

„კარდინალი წმიდა ფროფაქანდის კრების უფროსმა აცნობა პატიოსანი მოწერილობითა თვისითა ოქტომბერს 31-სა 1839-სა წელსა, 1, ხსენებული მთავარ უფროსი პატრი ფრანჩისკეს ყ~დ წმიდა პაპმან გრიგოლ მეთექვსმეტემ მიანიჭა ახალციხის საზოგადო მღვდელთა თუ ერთა, არა მხ~დ ახსნა შეჩვენებისაგან 2, არამედ თავისი წმიდა კურთხევა-3) შენდობა. – 4, ყ~დ წმიდა სავარდის ძმობის განწესება (ამ პირობით რომ დღეის შ~დ ერის კაცნი თუ დედაკაცნი არ გაერიონ მღვდლების სასულიერო საქმეში).

„ამისთვის ჩვენ სახელდობ ახალციხის მოქალაქე წინა კაცნი ხელს ვაწერთ, რათა რომ ღირსი შევიქმნათ ზემო მოხსენებული საღმთო წყალობის მიღებისა. – პირობას ვსდებთ ამის შ~დ არა დროს შევიძლოთ სასულიერო საქმესა შინა გარევა; უკეთუ საჭიროებამ მოითხოოს, ვ~დ ერთ გვარს ვისმეს საჩივარი ჰქონდეს მღვდელზედ ვ~დ შეიძლება სულიერ უმფროსთან საჩივარი და უკეთუ ახალციხის უმფროსმან ვერა რადი განაგოს იმ საჩივარზედ, შეიძლება საქართველოს კათოლიკეთ

მთავარს უმფროსთან ცნობა; და ამისთვი ჩვენს საკუთარ ხელს ვაწერთ. და უკეთუ ეს მცნებაჲ გავტეხოთ, მაშინ მოვალენი ვიქმნებით ღმრთის წინაშე და საკანუნოს გადახდის ღირსი ვიქმნებით.

– 528 –

„14 ივლისის იოსებ ხოჯოვანოვი, 14 ივლისის გრიგოლ ნეფისოვი. – 14 ივლისის პოლოს ნეფისოვი. – პეტრე მეფისოვი. – პავლე ხეჩინოვი. – პეტრე ხოჯოვანოვი. – ანტონ ბარალუსოვი. – სიმონ მეფისოვი. – ლუკა ქურქჩიბაშოვი. – სტეფან არლელიოვი. – ანტონ ქაჩხონოვი. – კონო კითანოვი. – თომა ხანუმოვი. – პეტრე ქაჩხოვი. – პეტრე აბინოვი. – სტეფან მექამოვი. – მელქონ ხოჯოვანოვი. – სტეფან იზმიროვი. – მე სტეფან ჩახალოვი. – ბატია მურვანოვი. – პეტრე ბერიძის მაგიერად ხელს ვაწერ, რადგან იმან წერვა არ იცოდა ბატია მურვანოვი. – დოვანე ვარძელიოვი. – კონო გალუსტოვი“.

„მის მაღალ ღირსებას მოწყალე სულიერ მამას უს პატრი უუფროსს. .

„პდ ხელს ამბორს მოგიძღვნი და ღმრთის მხერ ვითხოვ თქვენს მშვიდობასა რა ბძანდებოდეთ უკლებლად. გარდა ამისა ახლა ცხონებული პატრი თომას. პდ სახლი და მისი ნივთეულობა ასრე არის მოუვლელად, მეორედ მისი სოფლის მოსავალსა ძველსა და ახალსა. ასე იქმნება, რომ თქვენ არ პატრონობთ. რადგანაც თქვენ არ პატრონობთ, ანუ ვინმე ვეკილი გახადეთ კანონიერი ვეკილობითა, და მან უპატრონოს, თვარა სულ გაოხრდა. ახლა ჩვენ ვაყენებდით რომ აგერ პატრი მოვა და ის ჩაგაბრის. ახლა რადგანაც შეიტყეს არ მოდისო, ძალას იტანებიან, რომ ჩაგვაბარეო და ჩვენ იმისთანა საქმით შევაყენეთ რომ ვირამდისინ ერთი წერილი წავიდეს და პასუხი მოგვივიდეს ამტენ ხანამდისინ მოვაცდევინეთ, და ახლა დროზედ თუ არ უპატრონეთ, იცოდეთ რომ წავა თქვენგნითა, ჩვენ არაფერი დაგვაბრალოთ, უო.

„თქვენი მაღალი ღირსების პატივისმცემელი, სტეფან იზმირელი.

„მარტის 23 დღესა, 1839. ახალციხით.

„ყდ უსამღვდელოესობავ იმერეთის და გურიის გამგეს ეპისკოპოსს სოფრონიოს.

„ქუთაისის კათოლიკე ეკკლესიის გამგის მღვდელ-მონაზონის მისიონურის პატრი ქერუბინა სარავეცცელისაგან.

„უპატივცემულეს მოწერილობასა ზა თქუწნსა მაღალ ყდ უსამღვდელოესებასა, 10-სა აპრილსა ნომერის ქუწშე 413.

„მაქვს პასუხის გება, ხა) ა-დ ახალი ეკკლესია დაწყებულ არს მაღლისა ღირსის, ხოლო აწ გარდაცვალებულისა პატრი მთავარ უმფროსისა ფილიპესგან წელსა შინა ათას რვას ოცდა ექვსსა: – სიღრმე საძირკვლისა როგორათაც დამარწმუნეს ზოგთა კათოლიკეთაგან ერთს საუენს გარდასცილდება. – შიგნეული სიგრძე კარიდგან მოკიდებული ხორნია-

– 529 –

ნათ არის ოცდა თორმეტი არშინი, შუაშიდ ტრაპეზიდგან მოკიდებული სამწირველოიანათ და სხვა აქვს სიგრძისა ოცდა თექვსმეტი არშინი. – სიგრძე მრევლისათვის ცარიელი არის ოცდა ოთხი არშინი. – სიგანე თანასწორეთ შიგნით არის ოცი არშინი. – წინა პირის კედლის სიგანე არის ორი არშინი და ხუთი ვერშოკი. – სიგანე გვერდის კედლისა არის ერთი არშინი და ათი ვერშოკი. – ზემოხსენებული ეკლესიის შენობა დაყენდა მის მიზეზით, რომელ დაწყობა მისი იყო სურვილითა მრევლთასა, რომელნი მზა იყვნენ შეწევნად თვისის ქონებისაგან, გარნა რადგან შ“დ ჟამში მდგომარეობა მრავალთა მათგანთა შეუარდა სიღარიბესა, ამისგამო მიერ არა შემძლებელ იქმნა რათა ეკლესია იგი მოეყვანათ სისრულეში. ხოლო თვით ეკლესიას არავითარი ღონისძიება არ აქვდა რათა სისრულე მიეცა. ბ-დ – ქუთაისსა შინა მოსახლედ მცხოვრებნი მდგომარენი კათოლიკენი არიან ორმოცდა თუთხმეტი. გ-დ – სიგრძე მრთლივ შიგნეული ძველის ეკლესიისა არის ცხრამეტი არშინი – სიგრძე ცარიელი მრევლისათვის არის თოთხმეტი არშინი და ორი ვერშოკი – სიგანე ამისივე არის თვრამეტი არშინი და შვიდი ვერშოკი – დ-დ. ქუთაისის კათოლიკეთ ეკლესიას ყვანან ყმანი მოსახლენი ათი – ის დუქანი ერთი – ყმებისაგან იღებს შემოსავალსა ბეგარისასა ღვინისასა ოთხას ოთხმოც ჩაფსა – კაკალ პურისასა ასოც ბათმანსა – ქათმისასა ოცსა – ხოლო თვითეულისა მოსახლესა მათგანს გლეხთასა მართებს მუშაობა სად-

დრისათვის ოცდა თორმეტი დღე ყოველს წელიწადში – დუქნისაგან ახლა იღებს წლიურს ქირასა ორმოცდა ათ მანეთს ვეცხლისასა. შემოსავალი ესე განწესებული აქვსთ საზრდოდ ქუთაისის ეკლესიაზე მდგომარეთა პატრებთა; სხვა შემოსავალი ეკლესიას არა აქვს რა. № 13 ჭემ-მარიტის პატივისცემით დავშთები თქვენი მაღალს ყ“დ უსამღვდლეობისა. „წელსა 1840. აპრილისა 30-სა. ქუთაისით“.

„ჩყმა-ს წელსა იანვრის კზ-ს დღესა, ესე წერილი მოგეცი მე ქვემო ამისმა ხელის მომწერელმა იაკოფმა ფარემუზის შვილმა შენ გორის კათოლიკე ეკლესის უფროს პატრი დამიანეს ამისათვის, რომ რომელთაცა ეკლესიის ალაგზე სახლები მქონდა აღშენებული და შიგ ვიდექი, მე იმ ჩემი სახლების შენობის მასალა, ჩემის კეთილის ნებით, შენ მოგყიდე სრულობით და ალაგი დაუტევე ისევ ეკლესიასა, და მივიღე შენგან ფასი სრულობით ექვსი თუმანი ვერცხლის ფული, რომ შენზე აღარ არის რა დარჩენილი. ამისთვის ჩემს საკუთარ ხელს ვაწერ – მე იაკობ ფარემუზოვი. ამ წერილის მოწმობას ვაწერ იაკოფა ფარემუზისშვილის თხოვნითა ანდრია ზუბალოვი. ამ წერილის მოწამე ვარ იაკობ ფარემუზოვის თხოვნით მე იოსებ სააკოვი“.

– 530 –

„წელსა 1842 თებერვლის პირველსა დღესა, ჩვენ ქვემოთ ამის ხელის მომწერნი ქუთაისის მცხოვრებნი ანტონ კნიაზი, და მისი მეუღლე, თერეზინა თოქმაჯიანთ ქალი ამ წერილს გაძლევთ თქვენ ქუთაისის კათოლიკეთ დეკანოზს პატრი ბერნდარდეს, მას შინა რომელ, თქვენ ინებეთ რა მოწყალებით დადგმა ჩვენი სახლისა ეკლესიის ადგილში იოსებ დავითოვის გვერდზე, ამისთვის ჩვენ პირობას გაძლევთ, რომ თქვენ-

მა შემდეგმა დეკანოზმა პატრმა უკეთუ აღარ ინებოს ჩვენი სახლის იმ ადგილში დგომა, მაშინ ყოვლის უმიზეზოთ ავიღოთ ჩვენი სახლი. დავტოოთ ცარიელი ადგილი. და ამ პირობითა რომელ უკეთუ თქვენ ხელში ანუ თქვენი შემდეგის ხელში აქ იდგეს სახლი და მოვკვდებით, მაშინ სახლიც საღდარს დარჩეს, რომ მოდავე და წინააღმდეგი არვინ გამოვა. რომელსა ზედაც ჩვენი საკუთრითა ხელს ვაწერთ. ანტონ კნიაზი“.

„თქვენო მაღალო ღირსებავ გორის კათოლიკეთა შემვლელი,

„ულო პატრი დამიანე.

„ულის მიერ მოვიკითხამ მაღალ ღირსებასა თქვენსა. და უვნებლად ბედნიერებასა, და კეთილს ცხოვრებასა შა დაცუასა ლუთის მიერ ვითხომ. თუმცა პასუხი წერილისა თქუენისა რლიც ჩემთვის გებრძანათ, ამა წიგნში ძევს, რადგან გიორგის დაავიწყდა. და შემდგომ მე მითხრა, რომ ყოველივე პირათ მოვახსენეო. ამისთვის არღარ თავი გაწყინეთ, ხ აწ მაქუს სხუა რაიმე მოსახსენებელი თქვენთან. მე უს პატრი ბონავენთურას ვსთხოვე, რათა ეთხოა მთავარმართებლისგან ნება, რათა ჩემი დიაკვანი გრანიცის გარეთ გასულიყო დასაკურთხავათ, და მანც სთხოვა, და მიიღო ბრძანებაც, რათა თხოვნა მისი აღსრულებულიყო სწრაფად. რა შეიტყო ეს აქ შაჰყულიანმან სწრაფად დაიწყო ჩივილი და ბევრს ეცადა, რათა ეს საქმე დაეშალა. ხ ვერ შეაძლო. კ დ მიერთმევინა არზა ამავე შაჰყულიანს მინისტრისათვის რომ უკეთუ პატრები არ გაიდევნებიან საქართველოსაგან, არაოდეს მშვიდობა არ იქმნება, და მარადის შფოთი იქმნებაო. და ეს საქმე თვით ნაჩალნიკს დაემახა პატრი სიმონაი. და მისთვის ეთქვა. და რადგან მე არ მაქუს იგოდენი ცნობა ახალი მობრძანებული პატრთ-მთავარი უმფროსისა, თქვენ გაუწყეთ, კ რომ ვსთხოვე მოწმობა ჩემი დიაკვნისათვის, და მას ებრძანა, რომ მე არა ვარ უმფროსი ახალციხისაო. თქვენც კარგად მოგეხსენებათ, რომ ჩვენ მარადის დამოკიდებული ვყოფილვართ ტფილისზედა, და ეს როგორ შეიძლება, თქვენ მხოლოდ მიეცით მოწმობა, თვინიერ მთავარი უმფროსის მოწმობისა მარტო ჩემი მოწმობით როგორ მიიღებენ. მარადის ჰქონიათ სხვა დიაკვნებს მთავარი უმფროსის მოწმობა და კ დ მე თუ ნება მომივა, მაშინ კი მიცემო. თქვენც უწყით, რომ ვინც

– 531 –

ყოფილან ტფილისის მთავარი უმფროსნი, ყოველთ ჰქონიათ ეს შეძლება, და მაგასაც აქუს, რადგან ეგ არის აწ მთავარი უფროსი. ხ მე ვერა რაი შევატყობინე, რადგან ენა არ ვიცი. ამისთვის გთხოვ, რათა თქვენ მოიწადინოთ, და ჩაახვდინოთ იგი, და მერედ მეც გემსახურები.

„მომსურნე თქვენი მაღალი ღირსების ბედნიერებისა, მონა ქტესი ტერ-გრიგორ ნეფისოვი. მაისის 13-სა დღესა 1842-სა წელსა“.

„1842-ს აგვისტოს 2-ს მე ქვემორე ამის ხელის მომწერელი გარდაცვალებული სტეფანე დათაშვილის ქვრივი მარიამ ვაძლევ წერილსა ამას ქუთაისის რომის კათოლიკე ეკლესიას, მას შინა რომელ, პატრ მთავარ უმფროსის ნების მიცემით გარდაცვალებული ქმარი ჩემი სტე-

ფან დათაშვილი სცხოვრებდა რა ქუთაისის სამოსახლო ადგილზედ, რომელი ადგილიც ეკუთვნის ქუთაისის კათოლიკეთ ეკლესიას სუქა ავთანდილაშვილების შეწირულობით, რომელზედაც ქმარი ჩემი დათაშვილი იყო შეკრული 1817-სა ივლისის 5-ს თვისის ხელის წერილით პატრ მთავარ უფროს ფილიპესთან, რომ რაოდენს წელსაც იცხოვრებდა მის ადგილზედ, ყოველს თვითეულს წელიწადს უნდა მიეცა ქირად ოც ოცი ყურუში, და ამა სამოსახლო ადგილზევე არის რა დატოვებული სიტყვიერი ანდერძი ჩემის ქმრის სტეფანე დათაშვილისაგან თავისის მოძღვრის პატრი ჩელესტინესადმი, და თვით მოძღვარი პატრი ჩელესტინე თავისი ხელის წერილით ამტკიცებს, რომელი წერილი ესე არის დღეს ამა ეკლესიის მონასტერში, ესე იგი, ვინაიდგან მისი სიღარიბის გამო თავისისა იმა დამტკიცებულს წერილში წარწერილი ქირად ოც ოცი ყურუში არ შეეძლო რომ ქუთაისის ეკლესიისათვის გადაეხადა, ამისათვის სახლი მას ადგილში მდგომარე მისგან დატოვებული მისცა ეკლესიას ადგილის ქირაში, და დიდის ვედრებით შესთხოვა, რომ მე მისი მეუღლეც ვიდრე ჩემს გარდაცვალებამდე ვიცხოვრო მის ადგილზედ, და ოდესაც გარდავიცვლები, მაშინ ჩაბარდეს სახლი იგი ეკლესიას სრულ მფლობელობაში; ამისათვის კერძოთ ჩემსა განვაცხადებ მეცა სრულს თანახმობას, რათა გარდაცვალების მერმედ ჩემისა დაშთეს სახლი იგი, რომელსა შინაც დღეს მე ვცხოვრებ ამ ქუთაისის კათოლიკეთ ეკლესიასა ყოვლის პირის უცილებლად და უდაოთ, ვინაიდგან მე უმეტესის მოვალე ვარ ეკლესიისადმი მიცემის ადგილის ქირისათვის, მაგრამ სიღარიბის ჩემისა გამო ეკლესიამ მაპატივა, და ამისათვის სრულის გულის ტანჯვითა და სურვილითა წრფელითა სვინიდისისა ჩემისათა ხელს ვაწერ ქვემოთ ხელის მომწერ მოწმობით, სტეფან დათაშვილის ქვრივი მარია.

– 532 –

„სტეფან- დათაშვილის ქვრივის მარიამის თხოვნით დავსწერე და ვმოწმობ ალექსანდრე ენდრონიკოვი. – მოწამე ვარ სიმონ ფირალოვი. – ზემო წერილის მოწამე ვარ სტეფან ფეიქაროვი. – ზემო წერილის მოწამე ვარ იოსებ ქაჩხუოვი“.

„თქვენო მაღალო ღირსებავ,

„განცხრომებითა გულისა ჩემისა წარმოვაჩენ სიხარულს თქვენის მაღალის ღირსებად და მოგილოცავ მთავარ უფროსობას საქართველოსასა, რელიც მიგიღია პროპაგანდისაგან, და გეტყვი ამ სიტყვებსა, რაიც თქვესა ქტესა დაიქუხა, ანუ ანგელოზი ელაპარაკა. თუ არ ესე რაი არს. ჩვენ ნეფისათობას ნაღველით გვამწარებდნენ, თქვენი პატრი დამიანე მალე უნდა წავიდეს იტალიაშიდ, და აწ სვიმონ ბერისაებრ იხილეს თვალთა ჩვენთა ცხოვრება თქვენის ამაღლებისა, მაშ ამის გამო ვლადებ და ვამბობ ულნ ღთნ უმეტეს ხარისხსა ზედა ალგამალოს ბედნიერებით, გასაბრწყინებლად წისა ეკლესიისა, და სიქადულად ჩვენდა; კდ გთხოვ, რომ ჩასწეროთ გორის ძმობაშიდ პეტრე მამიჯანიჩ თერომოვი, რომელი არის მიცვალებული, და მიბრძანოთ განწესებისაებრ მაგ ადგილისა რამდენი მანეთიც ესაჭიროების, რომ გაახლო, რადგან აქაური ძმობამ ცუდად გაიარა, და არ შეიწყნარა შავგულმა *), პატრები აქ

ვერაფერშიდ გაერევიანო. ძმობის წიგნმაც გაიარა, და თქვენმა სასჯელმაც. ხოლო აწ აკურთხვინა ის ხუთი დიაკვანნი თქვენგან ცნობილნი უღირსნი, და უკანუნონი, რომელი ერთი მათგანი ახლა არს 22 წლისა უდასტუროთ პაპისა, რომელს სრულიად პირზეც ბალანი არა აქვს ესენი მოვიდნენ აქ 21-ს უნვარისას, და რა ფორმით შემოიყვანა ქალაქშიდ ვიდრე ეკკლესიამდე, და ამავე თვის 31 შიდ იქადაგა, და დაამტკიცა ორი წმიდა ივანეს ეკკლესიაშით ბაროხებად, და ერთი წმიდა ჯვრისა, და მისცა დასტური აღსარების სმენისა თავის სადიდებლად, რათა მიიზიდონ ერი მისკენ, და ჰქადაგონ იგი, და არა იესო ქრისტე, რადგან თავისი მხარე მღვდელნი აღარ ჰგებენ. თუმცა მივსწერე ილაროს ყოველი აქაური ვითარება, იგიც მწერს (მთავარ უმფროსის მომაგიერე, პ. ბონავენთურა, რომელი არის ტფილისშიდ, მას ყოველი შეუძლიაო). ესე წიგნი წარვუდგინე მას თვით განიხილა. ამის შემდგომად მოსვლია წიგნი, პ. ბონავენთურას, შენ დაამშვიდე ახალციხე, რადგან მრავალი საჩივარი მივიღე ახალციხიდანა და უკეთუ გენებოს შეგიძლია გამოცვლა შაჰყულიანისა უმფროსობისაგან ესე გვიამბა, პ. ემედიომ თვით მე წავიკითხე ილარის წიგნიო. მაშ უკეთუ ძალგიცს რამე ჰყავ მეყსეულად.

---

*) შაჰყულიანს დაცინვით ხან შავგულიანს ემახდნენ და ხან შავსულიანს.

– 533 –

„მოვიკითხამ. პ. მანველს საყვარელს შენსა და ჩემსას. იცხოვრე ჩვენ სიქადულად. ყოვლად უხმარი ტერ-გრიგორ მეფისოვი. 4-ს ფებერვალს 1843-ს. ახალციხეს“.

„მათ მაღალ ღირსებას.

„საქართველოს კათოლიკეთ სათემო უმფროს, ღირს ვიქარს მამას, სიმდაბლით მარჯვენას ამბორი, და სიყვარულით გიხაროდენი.

„შემდგომ ვითხოვ უფლისაგან თქვენს მრავალ ჟამიერ სიცოცხლესა ჩვენდა სიქადულათ, და მშვიდობის ჩამოსაგდებად მრთელს საქართველოსა შინა. რომელიც იმედიც მაქვს ღთისაგან და მერმედ თქვენგან, რომ სიბრძნით იმოქმედებთ მშვიდობის ჩამოგდებასა ახილციხესა შინა მშვიდობისა მის ზეციერისა.

„აწ მამავო მივიღე წერილი პატრი ბონავენთურასაგან, და მასთან თარგმანი წერილისა მის მოვლინებულისა თქვენდა არქიეპისკოპოზისა ჩვენისაგან უფლისა ულიანესი, მთავარ უფროსობისა ღირსებისა თქვენისა. წავიკითხე. ყურად ვიღე და განვიხარე დიდათ, რადგან თქვენ უფრო შეგშვენით უმფროსობა, ვირემც თუ სხვათა, რომელს ვთხოვ უფალსა მრავალ ჟამიერ ყოვლისათვის ჩვენდა გასასწორებლად; და აჰა ამ მოსასვლელ კვირა დღეს განვაცხადებ ეკლესიაში შემოკრებულს ერში თქვენს მთავარ უფროსობას, და რათა ილოცონ თქვენი დღეგრძელობისათვის;

„მამაო წმიდაო. ეს არის ვედრება ჩემი თქვენთან ვითარცა შვილისა მამასთან, რომ არ იქმნას კიდევ მაშინდელე პატრი უმფროსი ფრანჩისკეს ნაირათ ერთი შფოთი მოხდეს ახალციხესი. მაშ თქვენ თუ გნებავსთ რომ ახალციხე დამშვიდდეს, ჯერ ისევ ის პოლოს ვართაპეტის შაჰყულოვის უმფროსობა დაამტკიცე ჟამიერათ, რომ ყველამ სცნოს

თქვენი მთავარ უმფროსობა. დავალებითა ყოველთა განურჩევლად რომ მისი მორჩილნი იყვნენ, მღვდელნი თუ ერნი. რომ ამითი ერთი გახდნენ, და მერმე როგორც თქვენი სიბრძნე გასჭრის, იმ ფერად მოახდინე მამაო. ეს ჩემი ვედრება უარი არა ჰყო, თუ თქვენი მოსვენება გულისა და ახალციხის მშვიდობა გნებავს. ამიტომ რომ უფრო მეტი წილი ეკლესიერთა, და ერის კაცთა მისაკენ მიზიდულნი არიან, და ამისთვის ხამს, რომ მეცნიერნი უდიდეს წილს უნდა შეუდგნენ და მერმედ ხმას აღარავინ ამოიღებს თუ სხვა ნაირად იქმნას საქმე; და რათა არავინ თქვას თუ ძველათ დანაშთ ჯავრი ახლა ამოიყარაო: ამ ვედრებას გწირამ ჯვრის წინაშე მხოლოდ ამ ფიქრითა, რომ უეჭოდ მშვიდობა ჩამოვარდება ახალციხეში, რომელს თუ ამ ფერად ინებებთ, იმედი მაქვს, რომ უეჭოდ მშვიდობა ჩამოეარდება ახალციხეში. და ესრედ კიდევ თქვენ

– 534 –

უნდა იტვირთოთ ნაღვლი მშვიდობისა. თვარამ ახალციხელებს არც ერთ კერძოს არა ჰნებავსთ მშვიდობა, არამედ ერთმანერთის დაძლევა და დამცირება:

„ხოლო რადგან დღეს ჩვენი მთავარი უმფროსი ბრძანდებით, უნდა მოგახსენო ჩემი გულის პასუხი. ასრე რომ მივიღე წერილი ჩვენი მთავარ ეპისკოპოსისაგან უფალი ულიანესი წელსა 1843. უნისის 20-სა, აღწერილი სტამბოლსა წელსა 1843, მაისის 17-სა. იტალიანურის ენით მოწერილი ჩემთან, რომელიც ვათარგმნინე პატრი ბონავენთურს. სადაც მწერს რომ შენი უმფროსი და მაგ ახალციხის ეგ შაჰყილიანი არის. ვალი გაქვს, რომ მაგას დაემორჩილო და არაფერი ეჭვი გაქუნდეს მასზედ, რადგან მე დამიმტკიცებია მაგის უმფროსობა წერილების მოწერითა პატრი ფრანჩისკესაგან დაყენების შემდგომ, და რაც უწინ შეძლებანი ჰქონდა, ახლაც აქვსო, და არაფერი ეჭვი ნუ გექნებაო, და ეს წერილი მრავალთ შეიტყეს. ამ თიბათვის 5-სა და ერთ პირად თქვეს ახალციხეს თუ აჰა ახლაც არ დაიჯერებთ რომ უფროსი არ არის შაჰყილიანიო. და მეც თქვენი უმფროსობის წერილის ნახვის უწინარეს მივწერე მორჩილობის წერილი, რომ თუ აქამომდე ეჭვით ვიყავი, ახლა ყოველივე ეჭვი გამოვიდა ჩემგან, და მრწამს, რომ უფროსი ბრძანდები ეპისკოპოსის ბრძანებითა მეთქი (რომელზე აქომამდე ეჭვიანათ ვიყავი) და ესეც ამისთვის მოგწერე, რომ თქვენ უფრო კარგად განარჩევთ, თუ როგორ იქმნება მისი ბოლო, რომელ როგორც სული წმიდა გაგონებსთ, იმფერათ ჰყავით მამაო;

„და თუ სხვა უფროსის დადგინება ინებე ახალციხეზე, ისევ თქვენი პატრებისგანნი დაადგინე უფროსად, და არა ჩვენი მღვდელთაგანი, რადგან არ დასცხრება შფოთი;

„თქვენ უღირსი მღვდელი ტერ იოსებ ხუციანოვი უდის სოფლის ბაროხი. უდეს. წელსა 1843, ულისის 8-სა“.

„თქვენო ღირსებავ ტერ

„საუფლო გიხაროდენი და მშვიდობა.

„თუმცა ტერ იოსებ ხუციანოვმა მიიღო წიგნი ილარიოს ეპისკოპოსისაგან სტამბოლისა, რომელში აცხადებდა ტერ პოდოს შაჰყულოვის უმფროსობას, ჭეშმარიტი არის. ეგრეთვე მეც დასაბამით ჩემი აქ

მოსვლისა ვაცნობებდი ყოველთა მღვდელთა, რომ შაჰყულოვი არის სწორეთ უმფროსი ახალციხის პროვინციისა დამტკიცებული არხიეპისკოპოზისაგან. გარნა ჩვენი პატრი ფრანჩისკე მთავარ უმფროსის საქმის შესრულებამდინ, ვიქმენ აღნიშნული იმავე ეპისკოპოზისაგან ზედამხედველად მრთელი პროვინციისა. მისი სხვა და სხვა წიგნების ჩემდამო მო-

– 535 –

წერთა, და უმეტეს იყვნენ შეძლებანი ჩემნი შეძლებათა ზეა ტერ პოლოს შაჰყულოვისა. ვითარცა ცხადი არს წიგნებისაგან, რომელი მიმილიეს ზემო ხსენებული არქიერისაგან, და შეძლებითა მით მე შევიწყნარე ტერ ივანე მამულოვი მართალი და მძიმე მიზეზისათვის, რომლის შეწყნარება ძალ მედვა ძალითა იმავე სასულიერო სამართლისაგან დამტკიცებულისა, რომლისათვის იჩივლეს ჩემ ზედა მთავარ უფროსთან და არქიერთან, და ჩივილი მათი იქმნა მათთვის უნაყოფო, რადგან ჩივოდნენ უკანუნოდ, და შემდგომად შეიტყო რა ეპისკოპოზმან რომ პ. ფრანჩისკეს ყოველი საქმე არის შესრულებული, დამნიშნა მის ადგილს მთავარ უმფროსად პ. დამიანე ამ პროვინციისა, არა თუ ასახოცავად თქვენი რიგისა (როგორც ლაპარაკობენ მზაკვრობითა და მოტყულებითა), ანდ დასამტკიცებლად თქვენ შორის მშვიდობისა და შერიგებისა, რომ მოყრუებულნი ღვთის ხმისა მიმართ და გულის ტანჯვათა თქვენთა განეშორეთ მისი უფროსობისაგან, რომელი დამტკიცებული არის არა მხოლოდ ილარიოს ეპისკოპოსისაგან, არამედ ქონჩისტორისაგანაც; და უზემოხსენებულს პ. დამიანეს აწ გარდაუყენებია ტერ ბოლოს შაჰყულოვი უმფროსობისაგან მრავალი და მძიმე მიზეზების გამო, რომელს უხმარია სამუდამო მტრობა, და ეკლესიის კანონის წინააღმდეგად უჩივლია საქვეყნო სასამართლოსა შინა გუბერნიისა, და განხილვითა სულიერ ზიანისა, რომელი მოტყუებით აძლევს მიზეზსა მღვდელთა და ერთა შეჩვენებასა შინა შთავარდნისასა, მსგავსად 1826-სა, როდის მასთან შთავარდნენ შეჩვენებაში მრავალნი მღვდელნი თუ ერნი, და ახლაც იმავე სახით იქცევა და არ წყნარულობს პ. დამიანეს მთავარ უმფროსობასა, რომელი არქიერმან დანიშნა მას ზედა. და ნაცვლად მისი შეწყნარებისა, მოატყუებეს უმანკო გვამთა თქმითა თუ მე დამტკიცებული ვარ წმიდა კრებისაგან უმფროსათაო. მაგრამ მერწმუნეთ მე, რომ ეგ ტყუილი არის, რადგან მე მინახამს ჩემის თვალებით იგი წიგნი, რომელსა შინა სწერია არა თუ დამტკიცება მისი უმფროსობისა, ანდ შეძლება თავისი სამღვდლოების გასაგზავნებლად და საკურთხებლად მღვდლად იმ ლათინურ ეპისკოპოზთან, სადაც უნდა. ხოლო უიმგვარი წიგნი დაამტკიცებს მის უფროსობას. აბა ჩემი წიგნიც, რომელი მომივიდა წმიდა მამისაგან 16 გრიგოლისაგან შარშანწინ სახელითა მთავარ უმფროსის მოადგილისა, რომელში მაძლევდა შეძლებას დასაგვირგვინებლად ერთი კათოლიკისა რუსის ქალთანა, მაშ აბა მეც შემიძლია თქმა ჩემი მთავარ უმფროსობის მოადგილობა არის დამტკიცებული წმიდა მამისაგან. ამისთვის წმიდა კრებას არა ჰქონდა შეძლება აღებად ჩემი მოადგილობისა. მაგრამ მე გეტყვი თქვენ, რომ ეს არის შეცთომილობა. არც ტერ პოლოს და არც მე შეგვიძლია თქმა, რომა ჩვენი უმ-

– 536 –

ფროსობა აუღებელი არიაო. მაშ თუ ესრედ არის, ნუ იქმნებით სმენელნი მატყურობისა, რომლის საშუალითს ცდილობენ შაჰყულოვი და შემდეგნი მისნი გაოხრებასა თქვენსა სულიერად და ხორციელად. ადვილად უსმინეთ ჭეშმარიტების ხმასა და აცნობეთ წერილითა თქვენიტა პ. დამიანეს მთავარ უფროსსა თქვენი მორჩილი და წრფელი ქვემდებარეობა, განსაშორებლად თავისა თქვენისა უბედურობისაგან ტერ პოლოს შაჰყულოვის შემდეგთა, რომელნიცა გამოძიებისამებრ შთავარდებიან სამართალსა შინა გუბერნიისასა; გარდა ამისა საუწყებელ იყოს ღირსებისა თქვენიტა, რომ ხსენებული პ. უმფროსი მიბრძანებს გამოცხადებათ ყოველს ეკლესიებსა შინა თუ ახალციხის და სოფლებისა ტერ პოლოს შაჰყულოვის უმფროსობისაგან გადაყენებისა, ამისათვის გაახელით ეს წიგნი, რა კვირა დღეს ტრაპეზიდგან აღმოიკითხოთ წინაშე ერთა".

ამ ცირკულიარს არც თარიღი და არც დამწერი სახელი აქვს, მაგრამ ჩვენ ვიცით სხვა წყაროებიდგან, რომ 1843 წ. პატრი ბონავანთურამ მისწერა ყველა მღვდლებს სომხური ტიბიკონისას.

„სტამბოლიდამ 1843-სა, აპრილის 6-სა.

„უპატოსნეს მამაო.

„ორი პატრები წინაპარნი თქვენი მამებრივი პატოსნებისა უფლობასა ზედა სამოციქულო მთავარ უმფროსის საქართველოს მისიონის ადგილისა, ჩემი მაშინდელი ვედრებითა მომცეს ეს სიკეთე ყურის გდებად თავიანთის უმფროსობის დროზედ ეკლესიებსა ზედა ახალციხის პროვინციისა. ამისთვის მე იმედი მაქვს სიმხურვალისაგან თქვენი მამებრივი ღირსებისა, რომ თქვენც ეგრეთვე ყურს უგდებთ, და ეცდებით განსაშორებლა და გასასწორებლად ურიგობათა, რომელნი ახლაც არიან, და დასამტკიცებლად მანდ წარმოებათა კათოლიკე სარწმუნოებისა, ამისათვის გვედრები თქვენ, რათა მოიხმაროთ ისევ ის შეძლებანი, რომლებსაც თქვენ მოიხმართ სამოციქულო უმფროსობასა ზედა, და უკეთუ ეჭირება, რომ თქვენ დანიშნოთ ახალციხის პროვინციისა ზედა სხვა ვინმე უმფროსად ვინც უნდა იყოს, მაშინ თვით ახალმან აღმორჩეულმან უნდა შეატყობინოს სამოციქულო ვიქარსა, გ~ა ეპისკოპოსსა სტამბოლისასა მისაღებლად თავის უფროსობის დამტკიცებისა, მაგრამ მაინც იმ აღმორჩეულს უმფროსსა ვაძლევ ნებას ყოველი შეძლების აღსრულებისასა, რაიც ეკუთვნის, რომელსაც მე ვაძლევ თქვენს ღირსებასა იმისთვის მისაცემლად უწინარეს თავისი პასუხის მიღების დამტკიცებისა სტამბოლიდამ;

„ყოველს დროსა შინა, რომ თუ მღვდელნი თუ ერნი იჩივლებენ ჩემთანა (მაინც ესე მუდამ გამოდის თითქმის შურისაგან, ანუ თვინიერ

– 537 –

მართალი მიზეზისა) მე შევასრულებ თქვენი მამებრივი ღირსების მიერ, რადგან თქვენ დიდ ხანს გიცხოვრიათ მანდ და კარგად სცნობთ ხასიათს მანდაურ მცხოვრებელთასა. ამისთვის იე მაქვს დიდი იმედი, რამეთუ თქვენ შეგიძლიათ ყოველთა მშვიდობის დანერგვა მტკიცე შერიგებისა და მშვიდობისა:

„ფრიად პატიცემულს მამისა პ. დამიანეს ვიარეჯიელსა მთავარ უფროს საქართველოსა შინა.

„ყოველი პატივით დავშთები თქვენი მამებრივი ღირსებისა, უმდაბლესი მონა იულიანე, მ. ილარიოს, პეტრას არქიეპასკოპოზი, და პატრიარქის მოადგილე სტამბოლისა: ზეჰედი.

„თქვენი ძმა ქრისტეს მიერ პ. ბონავენთურა.

„1843, ფებერვალს 23-სა ახალციხეს:

„თქვენო მაღალ ღირსებავო უფალო მამაო დამიანე უხვი გიხაროდენის შემდგომ თქვენს წმიდა მარჯვენას ვეამბორებო:

„პირველ მომილოცავს ბედნიერება თქვენი მთავარ უმფროსობისა, და უფალსა ვსთხოვ თქვენს სიცოცხლესა ჩვენდა სიქადულად. ჭეშმარიტად ოდეს მესმა ეს ამბავი მთავარ უმფროსობისა თქვენისა დიდი სიხარული მემიზევა სულის ცხონებისა გამო, და ვსასოებ ღვთისა, რომე შეწევნითა მისითა კიდევაც აღასრულებთ ვალსა თქვენსა:

„მეორედ ვუწყი თქვენს მამებრივს სიყვარულსა, რომე იძიებთ ჩვენს ამბავსა მოწყალებითა ღვთისათა, და თქვენს წმიდა ლოცვითა ვარცოცხალი არამედ უდიდესათ აღშფოთებული მიზეხით შაჰყულოვ ვართაპეტისა და მისი ურიგო საქმების მოქმედებისა. ხოლო ვითარ ძალმიძს აქა თვითო თვითოდ აღწერად რაიც იმოქმედა ჩემზედ თავისი უკანუნო საქმენი თუ გავლილად და თუ ახლა, არამედ რათა არა შეგაწუხო ახლანდელს მოქმედებულს შავგულისას აღვწერ თქვენდა საუწყებლად:

„მესამედ რადგან ინება შავგულიანმა ძველი მღვდლების ქალაქში ჩამოყვანა, და ახლებისა სოფლებში დარიგება, და არც ერთაგანმა ინება შთამოსვლა ქალაქში, იფიქრა, რათა ესე ნება თავისი აღასრულოს მზაკვრობითა, ასრე რომ რადგან ჩემს სამწყსო არლის სოფელში (რომელშიც თქვენ ერთ გზის ამობმანდით ჩემთან) აქვს თადეოზ ნაზაროვს მეცხრედი ნაწილი და რომ შაჰყულოვის თათოი არის ერთგული მეგობარი მისის შემწეობითა ამიბუნტა სოფელი, და შთამოაგდო ერთა შორის განხეთქილობა რომელნიც განიყვნენ ორად, უმრავლეს კერძოთ უნდათ ჩემი მუნ ყოფნა, და მცირეთა ცოლიანი მღვდელის წაყვანა, და თითქმის ერთს კვირეს ომობდნენ ურთი ერთთანა, და რომელნიც იყვნენ ჩემი კერძონი, იძახდნენ ჩვენ არ ძალგვიძს ცოლიანი მღვდლის

– 538 –

შენახვა, და საშიშარის ფიცით ამობდნენ, ჩვენ არ შევალთ მის წირვაზედ, არც ვიტყვით მასთან აღსარებასა, რადგან კარგად ვიცნობთ იმასა, რომელიც შვილი არის ჩვენი სოფლისა და არის პირუტყვთა შორის აღზრდილი და სრულიად არ იპოება მასში მოქალაქობა, და ვითარ ძალუძს მას ჩვენი შევლაო;

„ოდეს ვსცანი საქმენი რომ ამათ შემავგულიანებელნი არიან შავგულიანი და თათო ვიფიქრე ჩემათ რომე არა რაი საყოფი გამოვალს გარდა ცოდვისა, მოუწოდე ჩემს მდომელს ერსა და უთხარი, უკეთუ ხართ ღთისა და ეკლესიის შვილნი, დასცხერით ამ გვარი საქმისაგან, თავი დაანებეთ, გასტეხეთ თქვენი ნება, და რაიც ერჩიოსთ, იგი ჰქმნან. ოდომც ჩამოვარდეს თქვენს შორის მშვიდობა და მე არა მსურს აქ დგომა, აწვე წავალ თქვა;

„მითხრეს ნუ თუ შენი წასვლით იქმნება მშვიდობა არა არა, არამედ უდიდესი შფოთი და ომი, რადგან ჩვენ არ გვინდა იგიო და ბო-

ლოს ძალნებრივ და ვედრებით დავიმორჩილე, და გეახელი ქალაქში. არა მხოლოდ მე გარდამახდევინა ეს საქმენი, არამედცა სხვა სოფლებთა შორისაც. აგდებს შფოთსა, და განხეთქილებასა, ამიტომ რომ ნებითა თავისითა ვერ შეიძლო მათი ჩამოყვანა, და ამ ნაირი საქმებით ცდილობს;

„აწ მამაო ესე ყოველი გაუწყე, და მოველი თქვენი მაღალი ღირსებისაგან დარიგებასა და გზის ჩვენებასა, რაისაც მიბრძანებთ, მზათ ვარ ნებიერთა აღსრულებისა ბრძანებისა თქვენისა. ესეც მოგეხსენებოდესთ რომე პატრი ბენედიქტე წყნარულობდა ჩემს წიგნებსა მის მიმართ მიწერილსა, და არ წყნარულობდა ჩვენზედ უფროსობასა და ვიყავით უთაურად. ხოლო აქ გვაქვს იმედი თქვენგან პატრონობისა, რომელმან დააწყნარო ანღრეულობა, და გული ჩვენი, რათა ვიპოებოდეთ მშვიდობასა შინა: კვალად, გთხოვ ვედრებითა დიდითა რომე უკეთუ იყოს შესაძლებელ გარდამარჩინო აქაურობიდგან, და მითხოვთ მანდ თქვენთან მაინც იქამდინ, ვიდრე წამალი დაედვას ჩვენს სნეულებასა, და ვპოებდეთ მართალ მწყემსსა, თვარა იცოდეთ ვილუპვი და მრავალნი სხვანიც, ამიტომ რომ არას გზის არ დავემორჩილები ბრძანებასა შაჰყულოვისასა, და არც შევუდგები სხვათა საქმეთა ნებისა მისისა: აწ თქვენ უწყით მამაო.

„დავედრებული თქვენს წმიდა ლოცვასა ტერ ივანე მამულოვი“.

ეს შემდეგი წერილი წინათვე ნათარგმნია სომხურიდგან,

„პატრი დამიანეს მოწესეს და წინამძღვარს ტფილისის და ახალციხისა და ყოველი მისი თემისა... ყოველი პატივით. ტფილისს.

„ფრიად პატივდებულს უფალს პ. დამიანეს, და წინამძღვარ ჩვენსას გიხაროდენი პატივისცემისა, და მორჩილობისა მიერთვას უ~თს მიერ:

– 539 –

„მართლად შესაფერი და ჯერ იყო ჩემდა არა მხოლოდ მეგობრობისა, და სიკეთის დასწავლისათვის დამორჩილებად, და ქვემდებარეთ ყოფნად თქვენი სიწმიდის დიდებულობისა, არამედ სიმართლისა, და სიმართლისათვისაც, და არა რაიმე კერძოზედ მარჯვნივ და მარცხნივ დაბრუნება ბრძანებისაგან თქვენი პატივცემული უმაღლესობისა, რომელი მიეცა ღირსეულებასა თქვენსა უმწირვალეს და უწმინდესი პაპისაგან, და იეპისკოპოზისაგან სტამბოლისა რ~ა არა ლაქუცებითი სხვათა სიტყვებმან, არამედ სულელობამან ჩემმან და ადვილად მოტყვილებულ ბუნებამან ჩემმან შემარყიეს მე წრფელი გზისაგან, ვინაიცა იმ ყოველს საქმეში თუ გარეულს სასამართლოში ჩივილის, და თუ ჩემი ხელის მოწერისა იმ წერილზედ მაქვს წილი, მაგრამ მრავალ გზისაგა ჯერეთ ჩემის თანხმობით ჩემს მაგიერ ხელი მოუწერიათ. ამისათვის ვწუხვარ დიდის შეცილებისა ზედა ჩემსა გულის დაწვითა ჩემითა, და ვნანობ მართალი სინანულით, რამეთუ დავაშავე და ვცოდე პირდაპირად ეკკლესიის სჯულით, და სჯულიერი უმაღლესობისა თქვენისა, და უფროსი ერთად მიცოდებია სიკეთისა თქვენისა პირდაპირ თქმულობისამებრ დავით წინასწარმეტყველისა, უკეთუ გაველახე მტერსა მართლად დავითმენდიო. მაშ დიდი არის დანაშაულობა ჩემი, რომ ვიდრე არავარ ღირსი მოტევებისა, არამედ შემოხიზნული თქვენს კეთილს მამობრივს მოწყალებასა ზედა, რომლის ჰაზრი არის მოტევება, ვითხოვ შეწყალებასა და მოტევებასა ყოვლის შეცთომილებასა ჩემითასა, რათა შევიწყნარო ღირსეუ-

ლება თქვენი ვითარცა წინამძღვარი, და მხნე მწყემსი სულისა ჩვენისა, და ვიყო ქვემდებარე ყოველი ბრძანებისა თქვენისა, და მისი, რომელი სიწმიდისა თქვენისაგან არს დავალიანებული ჩვენზედა.

„უპატიოსნებასა თქვენსა მამობასა თქვენსა... ტერ ოანეს იერემიანი.
„1 ოკტომბრისა 1843-სა, სხვილისს“.

„თქვენო მაღალო ღირსებაჲ მამაო დამიანე,

„მდაბლად თავის დაკვრით თქვენს წმიდა მარჯვენას ვეამბორები და თქვენს სიცოცხლეს ვისურვებ.

„წერილი თქვენი მივიღე, და რაიც მოეწერა მაღალსა ღირსებასა თქვენსა ყოველივე ვიუწყე, თუმცა გისმენიათ ვედრება ჩემი წარსასვლელად ოზურგეთში, არამედ ვერ გავბედე ვინაიცა არ გინებებიათ გრძლად დაყოვნება ჩემი ქუთაისში სიცხარისათვის ოზურგეთის ჰაერისა. ამისთვის დამინებებია თავი ამიტომ რომ უკეთუ მზგავსად ტერ პეტროს აღუშოვისა შემემთხვევის იგი სნეულობა (რომელს ჯერეთ კიდევაც მისდევეს მისი პალურები) უმჯობეს არს ჩემდა აქ სიკვდილი ვირემც იქა. ხოლო უკეთუ ინებებს მაღალი ღირსება თქვენი, და არის ადგილი ლორში,

– 540 –

მე მნებამს წარსვლა, და თუ ლორში არ არის ადგილი, ინებეთ რათა წარვიდე იმ სოფელში, რომელი არის ახლოს ალექსანდროპოლისსა, რომელს სახელად ეძახიან შიშთაფა. რადგან მილაპარაკნია იმ სოფლის დიდროან კაცებთან, და იგინიც მწყნარულობენ სიხარულითა და პატივითა დიდითა; ამისთვის ჭეშმარიტსა მოგახსენებ რომ ვინც ამ სამაგელს ქალაქში დარჩების, მნელი არის მისი ცხონება და უმფროსი ერთად ამ გვარს დროებაში. თუმცა ჩემი სამამულო ქვეყნისაგან განშორებითა შეუძლებელი არის რომ არ გავსწიო საკანუნო, მაგრამ რადგან სული უმჯობეს არს ხორცზედა, უნდა ვიტვირთო მცირე საკანუნოცა: მაშ აბა იმედი მაქვს თქვენი მამებრივი მოწყალებისაგან რომ იქმნებით მსმენელი ამა მეორე ვედრებისაჲ ჩემი, და მოლოდინებითა დიდითა მოუცდი თქვენს ნებასა: ტერ პეტროს აღუშოვი და ბატია გინა პეტრე მეფისოვი მომიკითხე ბატონო ჩემო; – დავშთები უმდაბლესი მონა ტერ ივანე მამულოვი;

„1844-სა მაისის 24-ს ახალციხეს“.

„თქვენ უსამღვდლოებაჲ.

„ფრიად პატივცემულო მამაო და მეტად სასურველო,

„მოგიკითხავ სიყვარულით სავესე გიხაროდენითა და თქვენს უვნეცხოვრებას უმაღ ხილვითურთ უფლისაგან ვითხოვ;

„ნეტარ თუ ზედ მიწევნით სცნობდეთ შეწუხებასა ჩვენსა და ეკკლესიის მოსარჩლე ერთა, რაიც შემდგომ წასვლისა თქვენისა გავსწიეთ, ვსწემთ, და უნდა გავსწიოთ ამა მძლავრი ეკკლესიის პირდაპირი და წინააღმდეგი გვამისაგან რომლისა დიად სცნობს უ~ლება თქვენი მამაო თუ რა სახით გამტანჯეული არის ჩვენი თუ ერისა რუსთ ჰელემწიფესთან გაცემით და საქვეყნიერო უფლების ძალის მოხმარებითა გვატარებს აქეთ იქითა თუ ნაჩალიკთან, თუ გამომძიებელთან, თუ პოლიციაში, რა-

თა ნაირ ნაირის დაქადნებით ჯელი მოგვაწერინოს შეწყნარებად თავისი უკანუნო, უსჯულო, და ეკლესიის გარეთ მიღებული უმფროსობისა, და როგორ შემიძლია სარწმუნოების პირდაპირი უმფროსობის შეწყნარება. ვითარცა პასუხი მივეცი ნაჩალიკსა ჩემს კერძოდ რომ არ შემიძლია მისი მორჩილობის ქვეშ შესვლა რადგან უცხო კარიდ შემოსული არის; მოვიდა კვალად სხვა გამომძიებელი ტფილისით და მიგვიხმო რა, რომელი იყო ქალაქის მცხოვრე დეკანოზის შვილი ალექსოვი და ამისი დიდი მოსარჩლე მან მკითხა რატომ არ წყნარულობთ შაჰყულიანს; ვუპასუხე არ შემიძლია რადგან მიშლის ჩემი სარწმუნოება, მითხრა, მამ დაწყევლილ არის ეს კაცი. ვუთხარი დაწყევლილიც არის შეჩვენებულიც და კრულვილიცა. კვალად მითხრა აბა არ შეგიძლიათ შეწყნარე-

- 541 -

ბა მისი თუ რომ თქვენ ერზე ანუ თქვენზე რაიმე ბძანება გამოსცეს, ანუ იმის წირვა-ლოცვაში თანხმობა. ვუპასუხე, არა თუ სასულიეროში თანახმობა არ შემიძლია და ანუ დამორჩილება, არამედ არც სახორციელოში თანახმარება ძალმიძს, და ასრე იცოდე არც ლაპარაკი და არც ჯმის გაცემა შემიძლია, რადგან ჩემი სარწმუნოება მიშლის; მკითხა რით იცი რომ შეჩვენებული არის. ვიცი წერილების ძალით, წმიდა ეკლესიის კანონით, და კვალად ახლად ეპისკოპოზთაგან მოწერილობითა რომელი გარდაჭრილ განაჩენს სტამბოლის ეპისკოპოზთა გვიცხადებს ჩვენ აზრუმის უმფროსი თავისი წერილითა, და ამ კითხვის გამოცდის დროს ჩემთან იპოებოდა მხოლოდ ტერ იოვანე მამულოვი და მასაც უთხრა, თქვენც ამის თანახმა ხართო, უპასუხა ჭე, ამ წამს ჩემი ყოველი ნათქვამი წერილით მიიღო თვით გამომძიებელმან და წაგვიკითხა, თანვე ხელი მოგვაწერინა იმა გაწერისა ზედა ჩვენ ორთა, იმავე საქმეზე მოუწოდა პატრი სიმონ ჭულარდოვი, ტერ გრიჟორ ნეფისოვი თავისიანებით და თითო ოროლა სხვა ერისგანნი ამათაც მისცეს პასუხი, მერმე წავიდა ის გამომძიებელი ახალქალაქისკენ აზრუმელი იმ სამთზე ღვდელთაც გამოსადიებლად. იქიდან მობრუნდა და წარვიდა ქალაქსა. მაგრამ ამის აქ ყოფნაში მოხდა კვალად ეს რომ შავგულიანმან ამოგზავნა თავისი ღვდელთაგანი პირველნი პოლიციის კაცებითა რათა წაიკითხონ ის ქვა სომხურად დაწერილი, რომელიც ატანია აღმოსავლეთის კერძოთ კედელში თქვენს გ~ა პატრებანთ ეკლესიისა ღთისმშობლის სახელზე აღშენებულისა, და ისე ორ სამ გზის ამოსვლითა რათა დაამტკიცონ მათ რომ ჩვენი არის და არა პატრებისა. არ აკმავე იმათი ამოგზავნა, მერმე თვითონ შაყულიანი ამოვიდა ხალხითა, კიბე მიადგმევინა იმ კედელზე ღთისმშობლის ეკლესიისა და აკუთხინა ის ქვა. ცდილობენ რათა ამ სახით ხელში გაიტარონ ეკლესია და გააღონ; იმავე ეკლესიისათვის ჰქმნა გამომძიება იმავე ალექსოვმან კათოლიკთაგან, სომეხთაგან, და თათრებისაგანაც და ამათ გაქი კარგად დაემტკიცებინათ ვ~ც ალიბეგსა, და ალიბეგის შვილსა თქმითა რომ ჩვენ მამაპაპით ვიცით რომ ეგ ეკლესია პატრებისა ყოფილა ძველადვე და ჩვენც ასე გვინახამს მუდამ პატრების ხელში, რომელთ კარგი მონასტერიც აქუნდათ საყდრის გვერდით ცხრაოდიანი და იქ ცხოვრობდნენ და კიდევც ექიმობდნენ. იმ საღდარს ეტყოდნენ პატრების საყდარს. ზეით ვოკოლა საღდარსა და ციხეზე ახლოს ბაზრის პირზე მყოფ საყდარს ეტყოდნენ ფრანგების საყდარსა. ღელეში ერთი პატარა საყდარი არის. იმას სომეხების საყდარს

ეტყვიან ვც ერმანი ქილისასი. ხოლო გაღმა მაჰლაში ქართველების საყდარს ეტყოდნენ და ვეტყოდით თიქანლი ქილისა. ვც ეკლიან საყდარი. თათრებმა ასე ლამაზათ განიცხადეს თითოულთა. უთხრა ამათ

– 542 –

ალექსოვმან, ეკლიან საყდარს რათ უძახით ჩვენს საყდარსაო. უპასუხეს იმიტომ რომ იმას გარეშე ეკლის ღობე ჰქონდაო, და სომხებმანც და ქართველებმანც სწორეთ უთხრეს, და რა საკვირველი ჩვენებმანც. მაგრამ შავგულიანის კერძომ მრუდეთ აჩვენა, და ამაზე უწინარეს მე მკითხა, ვისი არის ეკლესიაო. მე ვუთხარი, ეგ რა საკითხავი არის, ქვეყანამ იცის და ყველამ რჯულმა რომ პატრებისა ყოფილა და არის. თქვენ მღვდლები არ სწირამდნენ მასშიდ, ზე სწირამდნენ პატრების ბრძანებითა, ვა ქალაქს უიმათ ნებოთ არავის არ შეეძლო ჩვენგანთ მასშიდ წირვა; ბოლოს მათი გამოძიებისა პრისთავი და დებუტატი ამოვიდნენ თქვენს ეკლესიაზედ მე მიმიხმეს წასაკითხავად, რადგან ძალიან ძალა ჩატანებული არის ის ქვა კედელში სწორედ არ ირჩევა შორიდან, და მე ამოდნათ გავარჩიე რომ ამოვიკითხე ეს ორი სიტყვა ძლივსა ლადინ შიგაც. ვც ლატინმა აღაშენა, რახამიც სომხური იყო რლით ვსცანი ჩემი ამოკითხვისამებრ რომ ოთხას ოთხმოცდა რვა წლის აღშენებული არის, ანუ თუ გაახლებული; მე იმდენი შევიტყევი, რადგან თავში ნაწერი გაფუჭებული იყო; პრისტავმა სთქვა, მე ამას დავსწერ რომ ორ გვერდზე ქართული ნაწერი არის, და ერთ გვერდზე სომხური, და მე წამოველ; ესე ყოველი მოხდა ნოემბერში, და ამავე თქვეში მოვიდა ტფილისიდან გუბერნატორის ბრძანება ნაჩალნიკთან, ნაჩალნიკმანც წარსცა პოლიციაზე სად დესეტნიკებით ჩვენი ერისაგანნი დიდი თუ პატარა წარიყვანეს პოლიციაში აზრუმელნიცა რომელნიც არ არიან შავგულიანის შემდეგნი სად გამოუცხადეს მოწერილობა კელმწიფისა, რომ უნდა დაემორჩილოთ შავგულიანს ყოველს კერძოდ, თუ არა პატაქს მიიღებთო. ამათ უთხრეს უპაპოდ ჩვენ არ შეგვიძლია მისი დამორჩილება, მაგრამ პოლიციამ რა ძალა დაატანა კელის მოწერაზე კელმწიფის ბრძანება არის უნდა დაემორჩილოთ, ამათაც შიშით ხელი მოაწერეს არა თუ მორჩილობასა, არამედ გამოგვეცხადაო. ამ დროს მე და ტერ იოვანე მამულოვიც იქ წაყვანილ ვიქმენით დესეტნიკებითა, თუმც ვნახე მათი შეცთომილება რომ ხელი უნდა მოეწერათ, იმართით ვაცნობე ზოგთაც ხმითა, მაგრამ ველარ შეიმაგრეს თავიანთ თავი და ყოველმან ეგრედ მოაწერეს. მერმე ჩვენ ორთა ცალკე წავგიკითხეს გუბერნატორის მოწერილობა, რომ თქვენ ხელემწიფის ბრძანების პირდაპირ ერს უქადაგებთ, რათა არ მივიდნენ შავგულიანთან, არ დაემორჩილნონ, და არცა მისი წირვა ლოცვაზედ წავიდნენ, თანვე აცხადებთ რომ შეჩვენებული არის და ერს აშფოთებთ ამისთანა სიტყვებითა, ამიერით აღარ გაჰბედოთ ამ გვარი საქმე და მორჩილება უჩვენოთ შაჰყულიანთ, რამეთუ დიდებული ხელემწიფე იმპერატორისაგან მიენიჭება მთავარ უმფროსობა და ესე არის თქვენთვის ბოლო შეტყო-

– 543 –

ბა, თუ არ დაემორჩილეთ აწცა ცუდათ მოვა თქვენი საქმე. ვუპასუხეთ ჩვენ ხელემწიფეს ვცნობთ ხორციელ უფლად და მორჩილნიც ვართ და

ვიქნებით, ხოლო ჩვენი სულის მფლობელი ჰრომის წმიდა პაპი არის, და სხვა არ ვიცით, და არცა იმის გარეთ შევიწყნარებთ ვისმესა სულიერ უფლად, რადგან გვიშლის ჩვენი წმიდა კათოლიკე სარწმუნოება. ამ სიტყვებზედ პოლიციის მთავარმან მითხრა, ჯელმწიფის ხატის წინაშე თითის მისკენ გაშვერითა ახა ამ ჯელმწიფეზე რომელი არის ყოვლად ძლიერ კვალად აქვს სულიერი უფლებაცა და თქვენ არ შეიწყნარებთ, მაშინდა ვუპასუხე რიგორ შემიდლია შეწყნარება, და როდის ჰქონია, რომ ახლაც ჰქონდეს. მითხრა არ შეიძლება, უნდა შეიწყნარო და ეს უნდა იცნა სულიერ უფლადცა, და გრანიცის გარეთ არსად და არც ერთ სასულიერო მფლობელთან საქმე არ უნდა გქონდეს და არც მიწერ მოწერა. მაშ მაგის თქმას ცხადად სთქვა უფრო არ გიჯობს და გვითხრა, რომ შენი რჯული დააგდე და ეს შეიწყნარე. თქვენი ლაპარაკი ამას აჩვენებს, და თათრის დროს ჩვენ მაგ გვარი შეწუხება მათგან არა გვქონია, ასე კარგად იცოდეთ არც შენ და არც ნაჩალნიკს, არცა მთავარმართებელსა და უდიდესაცა არა აქვსთ ჩვენზე და ჩვენს სულზე უფლება, ჩვენი სულიერი უჩინო უფალი და ჯელმწიფე ქრისტე არის, და მისი მაგიერი ამ ქვეყანაში ჩინებული უფალი არის წმიდა პაპი, და ჩვენ ვართ მისი ქვემდებარენი, სხვას ვერ ვიცნობთ, და არცა შევიწყნარებთ, და არც ხელს მოვაწერთ, თუმცა პოლიციამ ბევრი დაქადნება და მერმე ვედრება გვიყო, მაინც არ მოვაწერეთ ხელი და გამოველით. კვალად უკან გამოგვიდგნენ ვედრებითა მაინც ასე მოაწერეთ რომ გამოგვეცხადა. ვუთხარით რა რისხვაც რომ ჩვენზე მოიღოს იმას კი თავზე ავიღებთ, და მაგის შეწყნარება კი არ შეგვიძლია, და წამოველით. მერმე ჰაირ სიმონი წაიყვანეს, ის ამითი მორჩა რომ მე არზა მიმიცია, როდის მისი პასუხი მომივა, მაშინ მაგის პასუხსაც მოგცემ; ნეფისოვ ტერ გრიქორ მან იმ დღეს თავი მოიავანთყოფა, რომ იყო ნოემბრის 23; მაგრამ დღეს რომ არის 29, წარიყვანეს ნეფისოვიცა პოლიციაში, მაგრამ კი ვერ დადგა, ჯელი მოუწერია და ამათი ორპირობა ძალიან გულს უტეხს ერსა. და მოელიან წმიდა მამისაგან დახსნასა; ამას გარდა გუშინ მოუვიდა შავგულიანსა კაზმირის ეპისკოპოზისაგან ერთი წიგნი, რომელი არის რუსეთში და ქვეყანაზე ხმა დაჰყარეს, რომ პაპისაგან მოუვიდა და იმასაც მიუცია უმფროსობაო, მაგრამ სიცრუე იყო თავის ჩვეულობისამებრ თემის მოტყვილება. ის წიგნი კაზმირის ეპისკოპოზისა ქართულად ეთარგმნათ და ბაზარში დაჰქონდათ, რომელიც ერთმა ჩვენგანმა წაიკითხა, სად უწერდა, რომ გამოგვეცხადა ჩვენი თქვენი უმფროსობა ყოვლად მოწყალე რუსეთის იმპერატორს მთავარ უმფროსობა

– 544 –

მოუნიჭებია თქვენთვის, რომელიც მომილოცამს, და მეტრიკები მაგ ადგილის თემთა გამომიგზავნეო. შავგულიანმა კმა დაჰყარა, რომ პაპს იმ ეპისკოპოზისათვის ჩაუბრივართ, და ისიც მე მაბრის, და ამაზედ აპირობს რათა კვალად პოლიციაში გააყვანინოს ყოველნი იგინი, რომელიც არ წყნარულობენ. ამისთვის შემინებული თქვენი მთავარ დიაკვანი მისულა შაჰყულიანთან ჯელზე უკოცნია და შეუწყნარებია, და ვინ იცის რამდენი უნდა ამისგან დაბრკოლდნენ, რაც აღიოშამ დააბრკოლა ერი და გადარია, იმის დანაკლისსა ახლა ეს შეუთავებს, ასრე რომ აღოშატერ სტეფანმან ერთ კვირასაც ვერ გასძლო, რომ ის ჩვენ დაგვიშალა შაჰყულიანმან ეკკლესიაში შესვლა და ერისაც შევლა აღგვაკრძალა, და გა-

გამონწყვდევით ჩვენს სახლებში ვასრულებთ ჩვენ სამღვდელო სამსახურსა.

ჰაირ სიმონიც თავის ხუცში რომლის ძალით ეკკლესიის გასაღები გამოართვა პოლაციის ძალითა, და ჩვენს ჩვენი ეკკლესისა წარგვტაცა გამოსევით თავისი ახალი ღვდლებისა და მოდამებულზე ჩვენს ჟამკოჩს წართვეს გასაღები ზემო საყდრისა და ამ დღიდამ ვინემც აგვისტოს ცხრიდამ ვიდრე აქამომდე ეკლესიაში ველარ შევსულვართ და ვერცადა ერისთვის შველას ვძლებულობთ თუ არ მალვით სახლებში, და დღითი დღე რაც არ გვემატება შეწუხება და ტანჯვა სხვა არა რაი ჩანს. ალო-შაი იმ დროს რა მოვიდა მასთან და მისცა წერილი შეწყნარებისა მორჩილებისა. ხუთი დღე დააყენა საკანუნო გასწიე და მერე შედი ეკლესიაში, ესეც თავზე აილო და მას მოღმა შევიდა ეკლესიაში და ერში დაიწყო ჩაჩული და ლაპარაკი ხან წაღმა და ხან უკულმა, ვის ეუბნევა შეჩვენებული არის შაჰყულიანი, ვის ეუბნევა არ არის შეჩვენებული. მე გამოვიძიე და მრავალს ასე აჯერებს, თუმცა ეპისკოპოზისაგანაც განცხადებული შეჩვენება აზრუმის უმფროსმანც მოიწერა და სხვა მრავალთაგანაც მოვიდა წერილები მისი შეჩვენების განცხადებისა თუ სტამბოლს თუ აზრუმში, მაგრამ არად შეიწყნარა, და ამ ნაირად არის ალო-შოვი გარდადგომილი ჩვენგან, და ჩვენც ყოვლითურთ განვეშორეთ მისგან. ბოლოს რა თავი გაწყინო მამაო გთხოვ რომ ეს ყოველი წმიდა მამას განცხადებით წარუდგინო რომ ვართ დიდ საცდურში რომელიც ცხადათ ჩანს სულიერი თუ კორციელი უბედურობა მოსაწევნელი და ახლოსაც არის ქრისტეს დაუფასებელი სისხლის პატივისცემისათვის იხსნას ესოდენი ერი ამ საშინელი წარწყმედისაგან, და მალე მალე ერთი ჩვენი არზების პასუხი, და ილოცევდით ჩვენთვის, ღთის მშობელმან თქვენი ხილვაც გვაღირსოს. ამინ.

1844-სა; ნოემბრის 29.

ტ. იაკ“ მუ“:“.

—

– 545 –

„თქვენო მაღალო ღირსებავ უფალო მამაო დამიანე,

„უხვი გიხაროდნის შემდგომ თქვენს სიცოცხლეს ვისურვებთ,

„დიდს განკვირვებასა ვართ მიცემული მიზეზით დადუმებისა თქვენისა, რომ არა რაისა გვწერ მაინც მცირეოდენ სახუგემოდ. რადგან ვიპოვებით დიდს განსაცდელში, ასრე რომ რა გამოაცხადეს უმფროსობა შაჰყულოვისა შუა ბაზარში პუპლიკანციითა, ჩვენ მეორე დღეს ძალდატანებულნი მიგვიყვანა შაჰყულიანმან, და შემდგომად ხელემწიფის წიგნის წაკითხვისა მოვახსენეთ რომ ჩვენ თუმცა არ ძალგვიძს პირდაპირობა ხელემწიფის ბრძანებისა, და მორჩილნი ვართ, არამედ უნდა გაქუნდეს სასულიეროდგანაც, ეგრეთვე ეუბნეოდა ტერ გრიგორ მეფისოვიცა, თუ ბატონო ჩვენ გვისწავლია თქვენგან მორალი, და ამისათვის მორალისამებრ შესაწყნარებელი არ არის თქვენი უმფროსობა თვინიერ სულიერი შეძლების ქონვისა; ხოლო იგი გაწყრომილი ეტყოდა: არ არის საჭირო ბჭობა, გინა ბაჰასობა ჩემთანაო, თქვენ უყურეთ მხოლოდ ამ ბრძანებასო. მაშინ ვუთხარი რომ ჩვენი თავი არის წმიდა პაპი, და როგორ შეგვიძლია მის უნებურად შენი შეწყნარებაო. ხოლო იგი გვეტყოდა პაპის მაგიერი არის კოლეგი, რომელი არის პეტერბურხს, და აბარია ექვსი

მილიონი სულეები. ნუ თუ იგინი წარწყმდებიანო: მაშინ ჩვენ ვუპასუხეთ რომ თუმცა იგინი ეგრეთ იყვნენ, მაინც ჯერეთ ჩვენ არავართ პაპისაგან ჩაბრილნი, და რადგან გვაქვს წიგნი მიწერილი მასთანა, მოვითმინოთ ვიდრე მივიღებდეთ პასუხსა, არამედ იგი განრისხებული გვეტყოდა; მე არ ვიცი არავინ, ეს წიგნი არის თუ გინდათ, თუ არ გინდათ მიბრძანდით და მე მინდა მივსწერო. შემდგომად საღამოს ლოცვისა მოგვივიდა ბრძანება დაყენებისა, და დილაზედ მძლავრობით მიმღებელმან ეკლესიათა კლიტებისამან დაახშო კარები და არ გვიტევა შესვლად. რომლისათვის ვიპოებთ ულოცავ-უწირავად. და ამ მიზეზების გამო ორ გზის მივედით გუბერნატორ დესიმონთან. სად მრავალი ლაპარაკის შემდგომ გვითხრა რომ თქვენ აცოდინეთ მთავარს უმფროსს პ. დამიანეს ეს ყოველივე და როდის თვის ტფილისში წავალ, მოვილაპარაკებ მასთან და რაიც შემიძლია ვეცთებიო და აქ არა რაის შეწევნა შემიძლია თუ არ მივალ შაჰყულიანთან და ველაპარაკები სიტკბოებით რათა მშვიდობიანად მოიქცეს თქვენთანაო. და ახლა არ ვიცი თუ რომელი გზა დავიჭიროთ უკეთუ შევიწყნაროთ, შესვრილი არის და ბოლოს რაიც შეუდგების შეტყობილი გვაქვს და თუ არ უმიზეზოთ უნდა მივეცეთ პოსუდში და დავიკარგოთ სობორს, მაშ აბა გვედრებით რათა ერთი რამ დარიგების მოცემით სასწრაფოთ გვიჩვენო გზა რომ იმ სახით მოვიქცეთ რადგან დიად ცუდათ არის ჩვენი საქმე: ეგრეთვე თქვენს ეკლესიაშიც სწირავენ მათგანნი; და გვითხრა დესიმონ გუბერნატორ-

– 546 –

მა რომ იქმნება მე დამიგვიანდეს აქა, ჩემს ჩასვლამდინ მთავარ უმფროსმა ეცადოს იქა რადგან იცის მრავალი გზები და იქ უფრო გარიგდება თქვენი საქმეო, ამიტომ რომ სასულიერო უფროსი კიდევ იგი არისო. და გრიგოლ მიზანდაროვმანც ეგრე გვასწავლა, და ჰაირ სიმონსაც რომ ამ საქმეზედ საკუთრად მოუწერია წიგნი თქვენთან.

„მონა უმდაბლესი ტერ იაკობ მურადოვი; მონა ტერ გრიგორ ნეფისოვი; ტერ სტეფან ალოშანი; მონა ტერ ივანე მამულოვი. 1844. აგვისტოს 12-სა ახალციხეს“.

„თქვენო მაღალო ღირსებავ მამაო დამიანე, 1845, მარტის 4-სა.

„უხვი გიხაროდენის შემდგომ თქვენს სიცოცხლეს უფალს ვსთხოვ. თუმცა თქვენის აქედგან გასვლითა დიდი სიმწუხრე მივიღეთ გარნა ღთის ნება კურთხეული იყოს. ჩვენ დავრჩით საწყლათა თვარა თქვენ თქვენს ადგილებში მიბძანდებით.

„უკეთუ იკითხამთ აქაურს ამბავსა თქვენს ეკლესიაში შეჩვენებულნი სწირვენ ხან ფუშიანი და ხან ვირის ჭირი. გვესმა ერთი ამბავი ტფილისით და ქუთაისით, რომ ხელმწიფე დიდათ გასწყრომოდეს შავგულიანსა და ეთხოვოს თავისთან. ამისთვის შავგულიანი ავით არის და არღარა დაიარება ეკლესიაში. ამბობენ რომ გუმინ სისხლი გამოუშვაო და მე ერთი ვინმე მწვალებლისაგან შევიტყე, რომ ბეჯითად უთხოვნია მთავარმართებელსა და ვინ იცის ეგებას მატყუარობითაცა მოიავათმყოფა თავი, რადგან ამგვარი ეშმაკობა მრავალი იცის. ეგრეთვე ამბობენ მოსვლასა ორი წიგნისას ერთი წმიდა კრებისა და მეორე წმიდა მამისასა, რომელნი დებულან კაზმირ ეპისკოპოზის წიგნსა შინა, და რა შეუტყვია

თავისი თავის შეჩვენება, არცა ერთი არ გაუხსნია. ეს ამბავი გამოვიდა იმავე თავისი ახალი ნაკურთხი მღვდლებისაგან და ბაზარში იმახდნენ იმათგანნი, რომ უკეთუ პაპი შეაჩვენებს, ხელმწიფის შუამავლობით და მისივე ხათრისათვის იგივე ახსნისო: ესრედ მამაო ვნახოთ ბოლოს რა-ზედ დაბოლოვდების ჩვენი საქმე. პ. სიმონ იქ არის არ მოსულა, მომიკითხე სიყვარულით პ. ფლორენცია, პ. ქერუფინე და სხვანი დანაშთნი პატრებიცა რომელ ცნობა არა მაქვს, და ნუ დაგვივიწყამთ ლოცვისაგან. „უმაღლესი მონა ტერ ივანე მამულოვი. ახალციხით“.

„თქვენო უსამღვდლესობაო, მამაო წამებულო ძმებითა და ფრიად პატივდებულო. 1845-სა მარტის ოთხსა.

„უმაღლესად მოგიკითხავ სავეს სიყვარულითა... ვსთხოვ ლუთის მშობელს ხილვასა თქვენისა ღირსებასა, და ხელმეორ განათლებასა საქართველოსა ამის.

– 547 –

„შემდგომ ვუწყით რამეთუ მსურველი ხართ, ცნობად ვითარებათა ჩვენთა, და ქვეყნისა ამის, ამაღ მოვიწადინე წერილისა ამის მორთმევა ჭიდროსა ჟამსა ღამისას აღწერვითა, რომლის მიერ შემოკლებით განვაცხადებთ შემთხვევათა შემდგომ თქვენი წაბმანებისა, წინაშე უფლებისა თქვენისა: უპირველესად ჰოი თუ რა სამწუხრო და შემაწუხებელ მქმნა გარდამეტად ხმა იგი სასწრაფოდ თქვენი ამ საქართველოსაგან გაყვანისა და ესოდენი ერის უმწყემსოდ დატოებისა მეტადრე თქვენებ მოღვაწე მამათა, რომელმან გვამიზეუა სიმწუხრე დიდი და ჰყო რომელნიმეც სასოწარკვეთილ; მეორედ თქვენი ეკლესია მდგომარე ახალციხესა შინა ღვთის მშობლისა რომელსა ზედაცა კრძალვა იყო მძლავრი ესე შურის მიძიებელ რომლითა აეხოცა სახელი თქვენი მისგან და გაესაკუთრებინა. არამედ ყოველმან უსჯულო სარჯელმან მისმან გაიარა ამაოდ და დიდი გამოძიების შემდგომ მთავრობისაგან დამტკიცებულ იქმნა გამოცხადებით აქ ნაჩალიკთან და ნაჩალიკის ბრძანებითვე პოლიციისაგან ყოველთადმი ესრედ მოწერილობა ტვილისით, რომ ეკლესია ღვთისმშობლისა რომელი ახალციხესა ძველსა, დამტკიცდა რომ ორასი წლის აქეთ კაფუცინის პატრებისა ყოფილა და იმათი არის, არავის უფლება არა აქვს მასზედა, და ეკლესია იგი და მისი სამკაულნი, რიმცკის კათოლიკეთაგან თორმეტი კაცის მოწმობით და მათ შორის სამი კაცის აღმორჩევით ჩაჰბარდეს იმ სამთა პოლიციის დასწრებითა, რომელიცვე ამგვარად აღსრულებულ იქმნა, და მხოლოდ იმ განცხადების წერილში ეს იყო რომ, თუ ისურვეს შაჰყულიანმან მუნ წირვა არ დაემალოს. მაგრამ ამ გვარ ბრძანებაზედ გაგოროზებული დიდათ განრისხდა. და კვალად არ დასცხრა ცდასა გატარებისათვის თავის ხელში თუ სამკაულისა მისისა, და თუ კლიტენისა, მაგრამ არა გაუხდა რა. და რომელნიც ჩაიბარეს პოლოს ნეფისოვმან, სტეფან იზმირლიმ, დატია მურვანოვმან, აწი ამათ ჩამოუდგა, რათა წაართვას კლიტენი ამ ეკლესიისა და მოუწოდა სამნივე ესენი თავისთან, გადმოუდვა ერთი რაცაღა რუსული წერილი მატყუარობითა და უთხრა, რომ აჰა მე მაქვს ბრძანება, რათა კლიტენი ეკლესიისა მის მე ჩამაბაროთ, თანვე საყვედურიცა თუ უჩემს დაუსწრებლად ვითარ ჩაგაბარეს თქვენა, ხოლო ამათ უპასუხეს რომ ჩვენ ეგ

წერილი არ ვიცით, რას ვეძებთ ჩვენ, პოლიციამ ჩაგვაბარა. როგორც მოწერილობა იყო, აჰა შენა, აჰა პოლიცია შენ და იმან იცით, და სხვა ამისთანა პასუხნი, მაინც კიდევ გლისპობით გააგზავნინა თავისი მღვდელი პოლიციაში იზმირლიც კვალად. ხოლო ამითაც ვერა გაათეთრა. ბოლოს თავისი ამპარტავნულის ნების წინ წაყვანისათვის და ქვეყანაში გამოჩენად თავის მაგიერად ინება ამოგზავნა სარწმუნოების უარის მყოფელი ღვდელი ხიზაბავრელი საწირავად, და იზმირლიმაც გაულო კარი,

– 548 –

გასაღები კიარ მისცა და იმიერით სწირვენ და ლოცულობენ საღმრთო ტამარში.... სახელზედა, და ამ ეკლესიის გამღები და დამყრელი დილა საღამ არის იზმირლი. თუმცა მე ძალიან მეწყინა მათთვის კარის გაღება, რომელთაც ხელმეორ შეჰბილწეს გაწმენდილი ეკლესია. რადგან შეეძლოთ ამით რომ თუ თქვენ ამოხვალთ თქვენ გაგიღებთ ბრძანებით მთავრობისა, მაგრამ შენს გარდა სხვის შემოსვლა არ სწერია. ამისთვის სხვა ღვდელს ვერ გავუღებთ, ხოლო აქამდინ ვეღარ აიტანეს და რას იქმოდა თუ არ ამას რომ კიდევ მიეწერა იქ მთავრისათვის და ესე ერთხანს ისე დარჩებოდა და ღთით გაუფუჭდებოდა, ვგონებ რომ არც იმაზე მეტს მთავრობა ინებებდა წინააღმდეგად თავისი განსაზღვრისა. გარნა იზმირლიმ იმ მისვლის შაჰყულიანთან ძალიან მაგარი ილაპარაკა პირდაპირ შაჰყულიანსა, რადგან მას ეთქვა შესვლა იმ ეკლესიაში და იმას ეპასუხნა ცხადათ, რომ მე არ შემიძლია შემოსვლა და არც მნებავს სრულიად, ესრედ სხვათა ჩვენთაგანთა, და სხვაც ამის შესაფერნი რომლის ბოლო მიგება ეს იყო, რომ ბატონო ეს რა საქმე არის, ამდენი სულელები წყმდებიან თქვენის მიზეზით. ჩვენ კერძოდ არიან მხოლოდ სამნი მღვდელნი, თქვენ ესრეთ სიმრავლით. მაშ მე დავამზადებ ერთს დიდს ოთახს, რათა თუ ინებებთ შეიკრიბოთ მუნ ყველანი და ჩვენ სამ ღვდელთან იბააჰასოთ. რა უნდა იყოს ამდენი განხეთქილება, რომელსა ზედაცა ღვლელად იპოებით ამას დაფიქრება უნდა, და ამა ყოველს სიტყვათა ზედა იზმირლსა, რომელიც ამ ჯერად ძალიან გაბედა, ერთი ხმა აღარ ამოუღია შაჰყულიანს. ამის შემდგომ კვალად ხარისჭიროვთან მოუხდა ლაპარაკი იზმირლის ერთს ადგილს და რამდენიმე იმათ კერძო კაცებთან ეს პირობა შეჰკრა იმ ღვდელთან, რომ შაჰყულიანს ერთი წერილი გამოართვა ამ ნაირი, რომ მე თქვენ არა რაი წინააღმდეგი კათოლიკე სარწმუნოებისა არ შემოგიკვეთო, არცა გიბრძანო, და თუ ამნაირ მაგარ წერილს მოგვცემს, ჩვენ დავემორჩილებით მასა. რომელიც მაგრად შეჰპირდა, რომ ხვალ დილაზევე აღგისრულებო. და რა ეთქვა შაჰყულიანისათვის, მას არ შეეწყნარებინა, და სირცხვილით ის მღვდელი ვეღარც აღმოჩნდა იზმირლისთან პასუხის მოსატანათ. მერე კაციც გაგზავნა მაგრამ მაინც არ იქმნა და დარჩა შეკრული თავის სიტყვასთან. ჰაჲ თუ ამნაირ ჭეშმარიტი ლაპარაკით მოქცეულ იყვნენ სამთავრო ადგილებში, სადაც იმ საქმეზე წაყვანილ იქმნენ, ჭეშმარიტად დიდი ნაყოფი გამოვიდოდა, ვერც ესოდნად შეგვაწუხებდნენ, ვითარცა მასაც მოვახსენე. აი შვილო ეგრე პირდაუფერულად უნდოდა მუდამ პასუხის გება, რომელიც ამ საქმის უწინარეს შიშისაგან ვეღარ დამაგრდნენ ეს ჩვენი იმხანები, გარდა გრიგოლ ნეფისოვისა და სიმონისა, რომლებმანც მოიწა-

– 549 –

დინეს შეწყნარება მისი ტყუილი უმფროსობისა, და ინებეს თაღლით მარგალიტის მიღება იმ გვარად, როგორც ჭემმარიტი მარგალიტისა რომლისათვის ვევედრეთ ღთისმშობელსა, რათა ერთი რაიმე მიზეზით დაეშალა ამათთვის ეს დიდი დასაპრკოლებელი საქმე, და კიდევაც იქმნა ეს რომ შაჰყულიანმა გააკეთა ერთი უღმრთო წერილი რათა მასზედ თუ ხელი მოეწერათ, შეეწყნარებინა, რომელშიდაც ესრედ აცხადებდა „ჩვენ ქვემოთედ ხელის მომწერნი წინააღმდეგნი ღვთისა და ხელმწიფის ურჩნი და ყოვლითურთ ბრალიერნი, სხვაც, გაძღვეთ ამ წერილსა რომ ამიერით ყოვლითურთ მორჩილნი ვიყოთ თქვენა ბრძანებისა, და კვალად სხვაც, რა მაშუალმა ნახა ეს წერილი რომელი იყო მიმსვლელ-მიმსვლელი იზმირლივე, მაშინ დაფიქრდა და ამასთანავე იყო იმათ კერძო ტალიკაშვილი, ამ დროს უთხრა იზმირლიმ ეგ არ შეიძლება, ჩვენ რის დამნაშავე ვართ რომ ეგ წერილი მოგცეთ, და ამით უკან დადგნენ იმ საქმისაგან, რომლით უფრო კარგად სცნეს მისი უსჯულო დაწყობილება, მადლობა უფალსა, ახლა უფრო მაგრად არიან... სხვებრ დავშთები უ. მ. ტერ იაკობ მურადოვი“.

„მათს მაღალს ღირსებას, პატრო მთავარ უმფროს მას დამიანეს, უუმოწყალეს მამას,

„წმინდას მარჯვენასა ამბორს მოვახსენებ და ყოვლად მოწყალე ღმერთსა ვსთხოვ, რომ მშვიდობით იმყოფოდი და ჩვენც ღირსი გვყო თქენი ხილვისა. თუ ჩვენს ვითარებას მოიხსენიებ, გახლავართ ვითარცა ცხვარი დაბნეული და გაფანტული, რომ არც მანდეთ მხრიდამ არც აქედამ ჩვენთვის არა ჩანსა რა, თუმცა აქნობამდინ იმედნეულ ვიყავით, ახლა თქვენმა მოწერილმა წაგნმა იმედიც დაგვიკარგა. თქენი წიგნი მოვიდა აქა ამ თვის. გარდა ჩემი ივანე ქალაქს გახლდათ. ჩვენ ხომ იტალიანურ ვერ წავიკითხამდით და გაუგზავნეთ ქალაქს და ეხლა ეს ორი დღეა რომ გეახლა ქალაქიდამ. ვკითხეთ და გვითხრა თქენი მანდ ბრძანება და პატრი ემანუელის და ქერუბინეს წასვლა, რომ პატრი მანველი თავის მონასტერში წავაო და აი ამან თუ იმედი იყოს პატრი მანველი მონასტერში არ წავიდოდა და რადგან იმედი არ არის ამისთვის წასულა და ამან ჩვენ დაგვადონა და არ ვიცით ჩვენ რა უნდა ვქნათ, რომ არც რომიდგან ფიქრობენ ჩვენთვის და სხვა ვინ იფიქრებს თუ არ ისინი. აღდგომის უკან დონ ანტონი მოვიდა, და ყოველთ აღსარება გვათქმევინა და წავიდა და ვართ ასე უმწყემსოთ. შემთხვევაა თუ სიკვდილი მოვიდეს ვისმე, ისე უნდა წავიდეს, რომ არც აღსარება არც საიდუმლოები ვერა მიიღოს რა და აი რა უბედურებაში ვართ და ამისთვის თქვენ გევედრებით, რომ თქვენ იფიქროთ და მისწეროთ რომსა, რომ როგორც შეი-

ძლებოდეს უმწყესოთ ნუ დაგვტოებს. სხვა ფრივ მშვიდობით გახლავარ, და ეს ჩემი ივანე ხომ მანდეთ წამოვიდა და გთხოვ აღსარება ათქმევინო და აკურთხო, რომ მშვიდობით მოვიდეს, და ჩვენ კიდევ ღმერთს ვევედრებით, რომ თქენი ხილვა გვადირსოს, და ჯერ კიდევ უიმედოთ არა ვართ.

„ელისაბედმა, თეკლემ და ჩემმა გრიგოლმა თაყვანისცემით მარ-

ჯვენას ამბორი მოგახსენეს. რომელიც პატრები თქვენთან იმყოფებიან, უმდაბლესად მოვიკითხამთ და მარჯვენას ვეამბორებით.

„თქვენი მაღალი ღირსების უმდაბლესი მონა ანდრია ზუბალოვი.
„ივლისის 24, 1845-ს, გორსა“.

„მოწყალე საყვარელო მამაო პატრი დამიანე,

„პირველად ნათლით მოსვილს მარჯვენას გეამბორებით, და შემდგომ დიდის სიყვარულითა და პატივის ცემითა მრავალს მოკითხვას მოგიძღვნით მე და ჩემი სახლობა და მასთანვე ჩვენის ცოდვილის პირით ღმერთსა ვთხოვ, რათა ჩვენდა სასიხარულოთ და იმედათ სულიერად და ხორციელად უკანვე დაგვიბრუნოს თქვენი სულიერი მამობა.

„აწ მოწყალეო ვიცით თქვენი მოწყალე გულისაგან და ესოდენი წლის ამაგისაგან რომ ჩვენს ამბავს იუწყებთ. ღვთის მაღლითა და თქვენის კურთხევით თუმცა ცოცხალნი ვართ, არამედ ძრიელ მწუხარენი და თვალცრემლიანი გახლავართ ყოველს ჟამსა თქვენს გამო. ასე მოიხსენიეთ, რომ ყოველი ნაღველი დავიწყებული გვაქვს და ღმერთსა ვწირავთ, ოდომც ღმერთმა თქვენი ნახვა და მობძანება გვადირსოს.

„მოწყალე სულიერო მამაო. ამ რავდენიმე დღის წინეთ ივანე ზუბალოვი წამოვიდა და იმის ხელით წიგნი გაახლეთ. იმედი მაქვს, რომ მიიღებდით.

„ჩვენ დღე და ღამე ვევედრებით ღმერთსა, რომ თქვენი მობძანების ხმა გაგვაგონოს როგორათაც გაზეთებში გვესმის ნემენცისა; რომ წმინდა მამისაგან საკუთრივ თქვენი საქმეების გამო კურიელ გამოუგზავნია პეტრებურგში ჩვენს ხელემწიფესთან და მის შემდგომათ კი ეს ერთი თვეა ჯერ გაზეთი არ წავიკითხავს ზუბალოვი ზაქარიას რომ შეგვეტყო რაიმე ახალი ამბავი და სხვა.

„ჩვენი კათოლიკობის ამბავი თუ მოიხსენიებთ, მოკლედ მოგახსენებთ, რომ თუ არ ეცადეთ, უკან მობრუნებისათვის ძრიელ გაგრილდების ჩვენი სარწმუნოება ამ საქართველოში უთქვენოთ და ახლა თქვენ იცით და სხვა.

„მოწყალე სულიერო მამაო, არ ვიცი თუ რა მიზეზისათვის დაავიანეთ პასუხი გრაფ ვარანცოვის მოწერილობაზედ, რომელიც თქვენს გამო ქალაქი გამოგზავნეს ჩვენი მანდაურ კონსოლთან...

– 551 –

„მადლობა ღმერთსა ჩვენ კათოლიკობაში მშვიდობა არის, კარგახანია არავინ მომკვდარა. მიზანდარათ მაია , მინამ პატრები არ მოვლენო, მე აღსარებას არ ვიტყვი და იმედი მაქვს ღვთისაგან, რომ უიმიოთ არ მოვკვდეთ.

„პალკავნიკი ზოციკიმ და სხვათა მოგიკითხეს, პეტრუზამ ზაქარია ზუბალოვმან, გიორგი ზუბალოვმან და სვათაც.

„მარიამ ცრემლოვანის თვალით ამბორება მოგახსენათ, და მართლად გაგიკვირდებათ, რაისაც საკანუნოსა ესა სწევს თქვენი მობრუნებისთვის.

„სხვებ დამშთების თქვენი მაღალი ღირსების მოსამსახურე და

„სულიერი შვილი. ივანე ამირალოვი.

„18 $\frac{7}{28}$ ი წელსა, ტფილისით“.

„ყოვლად პატივ უსაცემლესო, მარადის საგონებელო და სანატრელო ტკბილო სულიერო უ~ო უ~ო პატრი უმფროსო,

„პირველ ნათლით შემოსვილს მარჯვენას გეამბორები დიდის სიყვარულითა, და შემდგომ უმორჩილესად მრავალს მოკითხვას მოგიძღვნი.

„მოწყალეო სასურველო მამავ, თუმცა გვესმა წერილითა თქვენიითა ჩვენ უბედურთა სიხარული ეგე, რომ ისევ მანდ ტრაპიზონში ბძანდებით მშვიდობითა, რომელზედაც განვიხარეთ, რომ ეგ იმედი კვალად გვანუგეშებს ნახვასა თქვენსა, არამედ ასე უნდა მოიხსენოთ, უფრო მრავალნი მწუხარებანი გვეძლევიან ესრედ, რომ ესოდენი წლის მოამამაგენი და საყვარელნი სულიერნი მამანი ჩვენნი, ეგოდენ ახლორესა ბძანდებით და არა ძალ გვიძს ხილვა თქვენი გასახარებლად როგორაც ხორციელად, უმეთეს სულიერად.

„გამბედნიერებელნო ჩვენნო, თუმცა რაც ღონის ძიება გვქონდა მოვიხმარეთ მობძანებისა ჟამსა უ~ი გრაფ ვარანცოვისა, და ცრემლიანით თვალით ვევედრეთ როგორათაც ჩვენა, ეგრეთვე დედა კაცნი. და წერილითაც მოვახსენეთ ესრეთი მწუხარება ჩვენი ა~დ მხოლოდ იმ იმედით გვანუგეშა, რომელიც დონ ანტონმა გაახლოთ წერილით მთავრობის შუამავლობითა და მოგწერათ ყოველი გარემოება, რომელსაცა უკვე სცნობდით. არამედ ჯერეთაც თქვენგნით სასიხარულო პასუხი არა გვესმა რა და ვართ ესრეთ დატოვებულნი დიდს მწუხარებასა შინა შთაღუპულნი: ერთი სიტყვით მოწყალეო სულიერო მამავ ჩემი მოხსენება ეს არის თქვენთანა. როგორათაც მე ვხედამ ამ ჩვენს კაიოლიკეთა შორის უბედურობასა და ღვთის შიშისაგან მოშორებასა, უთუოდ ღვთის სიყვარულისათვის უნდა ეცადოთ ყოვლის ღონის ძიებითა, როგორც არის შებრალებითა ნება მოატავინოთ უკან მობრძანებისათვის...

„მე ჩემს კერძოდ გელადადებით ცრემლიანი თვალითა, რადგანაც დიდ საჭიროთა ვრაცხამ: ღვთის სიყვარულისათვის იზრუნვით და იტვირთოთ კვალად უკან მობრძანებისათვის; და ამასთანვე ამასაც მოგახსენებთ რომ იცოდეთ, ეს უფალი ვარანცოვი ასეთი კეთილი გვამი ბძანდება, და ღვთის მოყვარული, რომ, თუ ღმერთმან გვადირსა თქვენი მობრძანება, დიდი ბედნიერი შევიქმნებით თქვენცა და ჩვენცა, და დიდათაც გაბრწყინვალდება ჩვენი ეკლესიანი, თუ ამის დროში თქვენი მოსვლა მოხვდების. უნდა იცოდეთ, მრიელათაც შეგიყვარებსთ და დიდ პატივისაც მოგცემსთ თქვენი კეთილის მაგალითის დაგვარ, რადგან ბრძენი არის და კეთილი. და თუ ღმერთს ენება იქნობამდისინ თქვენ აქ ბრძანებულ იყავით, უთუოდ ეცდებოდა პირდაპირ იმპერატორთან, რომ აღარ წაბრძანებულ იყავით, არამედ სულ ჩვენი ცოდვისაგან მოხვდა, თორემ ღმერთი იმ ფიქრს მოგცემდათ, როგორც იყო იმ ზამთრობით დაკეტილს სასახლეში დაჰყოფდით, როგორც ნეგარდმა ბრძანა.

„აწ არაბ ოლლი რომ მოვიდა, იმან მიაძხო თქვენი შვილობის ამბავი, და დიდათაც განვიხარეთ მას ზედა, რომ ვითამც მანდაურ ქონსოლებისაგან დიდი პატივისცემა გაქვსთ და მითხრა, რომ ორასი ოქროც სახარჯოთ მიეცათო მათვისაო. თუმცა მე სარწმუნოთ გახლავარ, რომ არის ყოველივე მოუკლებელი გექმნებისთ ღვთის მადლითა; მეორეთაც

ამაზედ დიდათ განვიხარე, რომ პატრი ბონავენტურა საყვარელი სულიერი მამა მანდ თქვენთან ენახა და ვმადლე ღმერთსა.

„ოჰ მოწყალე სულიერნო მამანო, ჭეშმარიტად მე ჩემს კერძოდ მოგახსენებთ, ნაკლებ სიხარულად და ბედნიერად არა ვრაცხამ თავსა ჩემსა, თუ ჩემს სიცოცხლეში კვალად მეღირსება ნახვა თქვენი. ვგონებ მიემსგავსოს სიხარული ჩემი და სხვათაცა ოდესაც ერთი ჩემებ ცოდვილი მოიქცევის ცხონდების, და განიხარებენ დიდათ ანგელოზნი ცათა შინა, რომ ღმერთმან გვადირსოს თქვენი ხილვა და ისიცა.

„ვიცი სარწმუნოთ, რომ დიდი დანაშაულობა მომიძღვის წინაშე თქვენსა წიგნის მოუწერლობისათვის. რაც წაბრძანებულხართ, არც ერთი წიგნი არ მომიწერია, არამედ მერწმუნედ, რამდენ გზის ავიღე ყალბი და ვიწყე წერა, არამედ ცრემლმან და გულმან არ გამიშვა, და ეხლაც თუმცა ვწერ დიდის ცდითა და სიფრთხილითა მაგრამ მე თვით არ ვიცი სწოედ და აღარ მახსობდების, რასაც გწერთ. გთხოვ უმორჩილესად, რათა მომიტეოთ. უნდა მოგახსენოთ, როგორათაც მგლოვარე, ჯერეთაც ისე არს ჩვენი ეკლესია და მრევლი, მეტადრე ჩემი სახლობა და მართა. თუმცა მართალია ყოველთვის განუშორებელი პოლიაქის პატრი აქ არის, და ყოველ დღე სწირავს, და აგრეთვე ტერ სიმონა, და ტერ

– 553 –

აკოფა, არამედ ჩვენი ფიქრი და გონება სულ თქვენთან არის. ფრა ანტონი კარგის პატივით დავმარხეთ, პლოსიოთ და ბაბთებით მოვრთეთ კუბო, და ზემო სახში ქელები გვქონდა კარგი.

„მოამაგევ და ფჲდ მოწყალეო მამავ პატრი უმფროსო, იმედი მაქვს ღვთისაგან, რომ ჯერეთ უკან მობრძანდეთ, და თუ ვინიცოდა რომ ღვთის ნება ეგრეთ იყოს და წაბრძანდეთ, გთხოვთ დიდის ვედრებითა, აღმისრულოთ აღთქმა იგი და ეცადოთ ანუ თვით თქვენ და ანუ სხვის შუამავლობითა, რომ ამ ზუბალოვი ივანეს ხელით მეც მეღირსოს თქვენს წყალობითა წმიდა მამის კურთხევის პატენტი, რომელი იოსებ ზუბალოვს აქვს მიღებული, როგორათაც თქვენ მიბრძანეთ; გევედრები დიდათ, რომ ამაზედ უთუოდ იფიქროთ და ღონისძიება მოიხმაროდ, რადგანაც დიდათ მომსურნე გახლავარ ღირსი გამხადო ამ დაუფასებელი ბედნიერებისა თქვენს სადღეგრძელოთ და სახსოვრად.

„ამისთვის გთხოვ, რათა დაუვიწყარ გეყოთ უღირსნი მარადის ლოცვასა და წირვასა შინა, და აგრეთვე ჩვენც ცოდვილნი ვასრულებთ ყოველ დღე წმინდა წირვასა ზედა ვალსა თქვენის ხილვისათვის და მშვიდობისათვის, სამი მამაო ჩვენოს თქმითა, სამს გიხაროდნის და სამი დიდება მამისა თქმითა წმინდა სამების სახელითა, რომ მან გვადირსოს განუზომელი მოწყალეობა, ესე იგი ხილვა თქვენი, რომ მით მივეცემით დიდსა ბედნიერებასა ახსარებითა და წმინდა საიდუმლოებითა, რომ ღმერთმან გვადირსოს.

„მე ამისათვის ახალსა და გავლილთა ამბავთა აღარას გწერ, რადგანაც ყოველი გარემოება და ამბავი რაც მე ვიცი, თვით ივანე ზუბალოვმანც იცის და პირის პირს მოგახსენებთ. მშვიდობისთ ჩემნო საყვარელნო სულიერნო მამანო და მოამაგენო. ამით მეორეთ გესალმები ცრემლოვანის თვალითა, და ღმერთსა ვთხოვ, რომ ამ წიგნის მიღების შემდეგ თქვენი წიგნით განვიხაროთ, როგორც ანგელოზთა განიხარეს და ჩვენც მათთან ვხარობთ შობასა ზედა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესა. ეგრეთვე

თითქმის მივამზავსებთ თქვენს ხილვას სიხარულად, რადგანაც უთქვენოდ ჩვენ და შვილნი ჩვენნი არა რაი ვართ სულიერის ანგარიშითა. ამისთვის მოვახსენებთ, თუ მრავალი სულის დაკარგვა არ გინდათ ჩვენის სარწმუნოების შვილთა, უთუოდ ყოვლის ღონის ძიებით ეცადეთ და მოგვეპატრონეთ.

„პეტრე მესათემა, ზაქარია ზუბალოვმან, ოჰანჯანამ, და სხვა ნათლით შემოსვილს მარჯვენას გეამბორეს სიყვარულითა. ჩემმა სახლობამ არამც თუ მხოლოდ ნათლით შემოსვილს მარჯვენას გეამბორეს, არამედ თვით ფეხის ზურგზედა დიდის ცრემლითა.

„მაშინაც რომ მოგწერათ პატრი სიმონმა, რომელიც წერილები იყო ფრა ანტონასთან, თავის ადგილს ჩავაბარე მაშინვე რომ მივედი და

– 554 –

კვიტანციები მე მაქვს შენახული ასე მოიხსენიეთ. ჩემს უხვს მოწყალეთა მამათა ფრიად სანახავად სანატრელთა. პ. ბონავენთურას, პ. ფილიპეს და პ. ბერნარდესა ნათლით შემოსვის მარჯვენეს ვეამბორებით. და ყოვლად მოწყალეს ღმერთსა ვთხოვ მათ ხილვასა ჩვენსა სასიხარულოდ. ახ. პატრი ბონავენთურამ, ახ. პ. ფილიპემ და ახ. პ. ბერნარდევ. უთქვენი. ით მკვდარნი ვართ. ახ. თქვენ დამკარგავს.

„სხვებრ დავშთებით თქვენი მაღალი ღირსების ყოვლად პატივის მცემელი მოსამსახურე და სულიერი შვილი. ივანე პეტრეს ძე ამირალოვი.

„1845 წელსა კათათვის, 18-სა ტფილისით“.

„მოწყალე ღირსო მამაო ბატონო პატრი დამიანე.

„დიდის სიმდაბლით ხელთ გემბორები, და გთხოვ ლოცვა კურთხევას.

„ჩემს ვითარებას მოიხსენიებთ მაკარიიდამ ღვთით და თქვენის ლოცვით მშვიდობით გეახელ ყულევს, მასში მაკარიისაკენ რომ მივემგზავრებოდი, იმ დროს აკოფა ბაჟოლლოვი მოვიდა ჩემთან და თქვენ მაგიერ მიაშბო თქვენი შვიდობა, მასთანვე საერთოდ სხვა აქ ნამყოფი პატრებისა, ეგრეთვე თქვენთვის თოკების მოქსოვაც გეამბნათ. გავაკეთებინე 12 ი. თოკია სულ და ყველასთვის საკმაო იქმნება, და ამ არუთენას ყასაბოვის ხელით მიახლებია და მიიღებთ. უმორჩილესად გთხოვ არ დამივიწყოთ თქვენის ლოცვით. გთხოვ ჩემ მაგიერ მოკითხვა განუცხადოთ პ. ფილიპეს, პ. ბონავენთურას, პ. ქერუბინეს, პ. ემიდიოს, პ. ემანუელს და პ. ბერნარდეს.

„მოწყალეების დედა ყოვლად წმინდა ღთის მშობელსა ვევედრებით არ მოგვაკლოს და გვადირსოს კიდევ თქვენი ნახვა თავის სადიდებლად. მეც ხვალ ქუთაისისაკენ მივემგზავრები. თუ თქვენის წიგნით მომიგონებთ, მოხარული ვიქმნები.

„თქვენი მარად მორჩილი მონა გაბრიელ ენდრონიკავი.

„ოქტომბერის 26. 1845. ყულევს“.

„კოსტანტინეპოლი ოქტომბრის 9. 1845.

„ფრიად პატივცემულო მამაო.

„მანდედგან წამოსული მესამე დღეს აქ გაიხელი. ის სამაგელი ქარი, რომელიც ამოვარდა ჰსწორედ ჩვენი წამოსვლის დროს, ჰქროდა მეორე დღეს შუალამემდინ, და რასაკურველია საკმაოდ არყევდა გემსა. მაგრამ ღვთით სულ მშვიდობით გაიხელით. თქვენ მგონია ძალიან-შესწუხდებოდით, მანამ მიბრძანდებოდით მიწაზედ.

„აქ პატრი უმფროსმა დამიჭირა თავის სახლში. მე ძალიან ძნელად ვჰბედამდი ამ პატივის მიღებასა, რადგან არ ვიცნობდი. პატრი მანვე-

– 555 –

ლას გარდა, არც ერთს პატრსა, და უმეტესად ამისათვის, რომ მე და-ბინავებულნიც გახლდი ცალკე ოთახში. მე ეჭვი არა მაქვს, რომ ეს ჩემი პატივისცემა არ სწარმოვბედეს თქვენი სიყვარულისაგან, რომლისათვისაც დიდს მადლობას მოგახსენებ.

„ამ ათ დღეზედ გახლები მარსელს, მომავალს ცეცხლის გემითა. მე ვჰსცდილობდი, რომ აქ მოვრჩენილვიყავი ჩემს საქმესა, მაგრამ არ მოხდა. ამისთვის აქამდინ დამიგვიანდა.

„პ. ბონავენთურასა, პ. ფილიპეს და პ. ბერნარდეს ხელთ ვემთხვევი. ღმერთსა ვსთხოვ, რომ ჩემის დაბრუნების შემდგომ სულ ერთათ გნახოთ ჩვენს საწყალს საქართველოში.

„მშვიდობით ბატონო! თქუ^ნ ჴენი ლოცვა და კურთხევა იყოს ჩემ-ზედა.

„თქვენი სულიერი შვილი ივანე ზუბალოვი“.

„თქვენო უმაღლესობავ, მოწყალე მამაო ფრიად პატივდებულო და სანატრელო დიდის სიმდაბლით მოგიკითხავ, და თქვენს უვნე ცხოვრებას უფლისა მხსნელისაგან ვითხოვ.

„შემდგომ თქვენი უსამღვდელოების წერილი რა მივიღე, დიდათ ნუგეშცემულ ვიქმენ, თანვე თხოვნილი ჩვენი უღირსობისა, რომელმანც მოაწია აქ ახალციხით, რომელიცვე გაეხსნა ტერ გრიგორ ნეფისოვსა, და იმა სარჯელისა თქვენისათვის დიდათ მადლობელი ვარ. დიალ სწორე იყო და მადლიანი, როდის იქმნება რომ მობრძანებულიყოთ და თქვენის ხილვით გვეხაროს სიხარულითა დიდითა, თვალნი და ფიქრი გზისაკენ გვაქვს. წინა თვეებში ამბავი ამბავზედ გაიშალა მობრძნებისა თქვენისა და სიხარული სიხარულზედ გვემატებოდა, ესრედ ერსაც, რადგან ტფილისიდან მოეწერათ, რომ პრიბილს ფრანსის გაზეთა მოუვიდა და მასშიდ ეწერა, რომ ტფილისიდან გადევნილი პატრები ისე უნდა შებრუნდნენ თავიანთ ადგილსა, ამ პირობით რომ ოც წლამდი იყვნენ იმავე ადგილთ, ყმაწვილები გაზარდონ პატრად, გაგზავნონ საფრანგეთში გასწურთნონ, გამოიცადნონ, პატრად ეკურთხონ და მოვიდნენ; კვალად გორით გვაუწყეს, რომ მუხრან ბატონის შვილი, რომელი რუსეთში ყოფილა, თავისი მამისათვის მოუწერია, რომ იმპერატორმა უბრძანა მინისტრსა, მისწერე საქართველოს მფლობელსა აცნობე, რომ პატრები შემოსასვლელი არიან, და მიიღონ პატივითაო. ხოლო რუსეთის გაზეთი არა რაის აცხადებს თქვენს შემოსვლაზედ, თუ არ ხელმწიფის რომში შებძანებასა, ორ გზის პაპთან ყოფნასა, წმიდა პეტრეს ეკკლესიის დავლასა და ნახვასა და მუნცა პატივის მიღებისა, და მეხუთე დღეს გამოსვლასა, რომელი მე კიდევაცა ვთარგმნე ქართულად და ის წინა ხმა

და სასიხარულო ამბავი სულ მიწყდა, არსიდ აღარ ისმინება რა, თქვენს კერძოთაც ვერა რაი მტკიცე ცნობა მივიღეთ შემობძანებისა თქვენისა, რომელთ სულ და სულ მოგელით ამ დღეებში, და ღირსი ვერ გავხდით. ამა ფრიად ცოდვილისა და უბადრუკისა ლოცვა და საკანუნო ღმრთის წინაშე ვგონებ, რომ არ იწყნარება. ჭეშმარიტს მოგახსენებ, რომ ამ კერძოდ ჩემი ფიქრი და ნატრა ეს არის, რათა შერცხვენ და დამდაბლდნენ წმიდა ეკლესიის მტერნი, და დაიხშოს პირნი კათოლიკე წმიდა სარწმუნოების დამამცირებელთა, მაგრამ აწ ის წინა სიხარულმა აღგვიცარცვა საქმის შეუსრულებამან, და ვართ ასე დაღონებული და მოლოდინე თქვენ მიერ სწორე ბეჯითი ამბავისა, თუ ვითარ უნდა იქმნას. მე ჩემს კერძოდ იმედი არც გადმიწყვეტია, და არც გიდვიწყვეტ მაცხოვრისა ჩვენისაგან რომელი უტყუარი არის და თავის წმიდა ეკლესიას არავის დააქელინებს, უმეტესად გააბრწვინებს და ადიდებს, რომელსა ზედა ესეთი ნუგეშით ერსაც სასოებაზე ვამტკიცებ, რაოდნათაც ძალმიძს შეწევნითა ღვთისმშობლისა. რომლისათვისაც ვიპოები ტანჯვასა შინა და დიდს შეწუხებაში თუ შინაურ მტრისაგან, და თუ ცრუ მატყუარ მეგობრისაგან, ასე რომე არ გვაკლებს დევნულობასა ის შინაური მტერი სარწმუნოებისა, წმიდა ეკლესიითა და ჩვენი სულისა, რომელიც მოუშვია უფალსა ჩვენზედა ჩვენს გასატანჯავათ, და გამოსაცდელად. იმ საწყაღს კიდევ ეჩივლა ჩვენზედ მთავარმართებელთან და ტფილისიდან მისი შემწე დირექტორი გინა პირი მთავარმართებლისა იწერებოდა აქ ნაჩაღნიკთან ქუთაისის უეზდისა, რომელმან გამოგვიცხადა და წერილი იგი კითხვითა თუ წმიდა საიდუმლოთ ხმარებათა ზედა, თუ სახლთა შორის

ასრულებათა ზედა, თუ იმ შამგულიანის უთანხმოებათა ზედა, თუ გვირგვინის კურთხევის საიდუმლოთა შესრულებათა ზედა, რუსის ზაკონებით გამოძიებანი ამა და ამ ტომის კანონებისა მათისა, რომელთა ზედა გვთხოვდა თვითეულად პასუხსა, და მივეცი მოკლედ ერთი პასუხი, რომ ჩვენ ვართ რომის აღიარებისანი. მისი სჯულიერი და კანონიერი უმფროსისაგან გ~ა მთავრისაგან მიმიღიეს შეძლება საიდუმლოთ ხმარებისა, ვალდებულებითა, და ჩვენი წმიდა სარწმუნოების დარიგებისამებრ აღმისრულებიეს და აღვასრულებ იმათზედ, რომელნიც ჩემდა ერთ მაღვიარებელნი მომმართვენ მე, და არა ძალმიძს დაცხრომა ჩემი ვალდებულებითი სამსახურისაგან სასულიეროსა და არც შემძლია მოწყვეტა წმიდა საიდუმლოთაგან ერისა მის; რა საქმე აქვს მას შაჰყულოვს სახორციელო მთავრობასთან, ანუ რა სასულიეროს სახორციელოსთან, აქვს რაიმე კანონიერი საჩივარი, ჩვენ გვაქვს სასულიერო მთავრობა, მას მიმართოს და მან გვკითხოს ჩვენ და ჩვენ ვიქმნებით მისდა პასუხის მგებელი. ამ გვარი წერილი ჩვენი გაუგზავნა ნაჩაღნიკმა დირექტორსა,

პასუხად მთავარმართებლის კითხვათა. მესამე მოვიდა აქ ტფილისიდან ერთი წერილი, რომელიც პოლიციაში გამოგვიცხადეს ჩვენ ორთა, მაგრამ ფარულად, ეს რომ ვითომც მთავარმართებლის მიერ თქვენ რაი-

საც სასულიერო სამსახურს ასრულებთ, თანახმობით გინა მორჩილობით იყოს შაჰყულიანისაო, არც გვკითხეს რაიმე, არც არა პასუხი გვთხოვეს. მხოლოდ ხელი მოგვაწერინეს, რომ გამოგვიცხადა ახალციხეს რაც მოიქმედა იმ სულიერმან ტერ გრიქორ ნეფისოვთან. ყოველივე ვიცი, რომ მან მოგწერათ, ნახე იმისი მზაკვრობა. აწ მივიღე ცნობა რომ მთავარ-მართებელი და ნერსესი ახალციხეს უნდა მოვიდნენ, მოელიან მარტის 22-საო. იმ თქმულობისამებრ დღეს იქ უნდა იყვნენ. არ ვიცი, თუ რა საქმე არის. ეგები მას უნდა აკურთხებინოს შავსულიანი ეპისკოპოზად. ანუ თუ იმასთან შეერთდეს თავისი ერთთა, რადგან სომხის გვარია, და ამითი უფრო მოტყვილდნენ უბედურნი ერნი მისი შემდგომნი. და მერმე ერთად რუსის რჯულთან, ღმერთმა კი დაიფაროს, თუ სხვა რაიმე არის ვინ იცის. ვნახოთ რა ხმა გამოვა, რა ვქმნა, რომ მორწმუნე წამსვლელი მომსვლელი თქვენკენ არავინ ჩნდება, თვარა სულ მალე შეგატყობინებ. ესეც თრთოლით მიმიცია ამ გიჟისათვის, და როდის ეს წერილი მოგბარდესთ, გთხოვ, რომ ერთი მცირე ზაპისკა მისცეთ, რომ მომბარდა გაუხსნავი...

„ილოცევდით ჩემთვის, რომელი დავრჩები უ. ღ. ტერ იაკობ მურადოვი.

„23 მარტისა, 1846. ქუთაისსა“.

სიმოკლის გამო სხვა ბევრ ამისთანა წერილს ვსტოვებთ და აქ აღარ მოგვყავს, და არც რომ შემეცნებას უწერთ აქ მოყვანილს წერილებს, რადგან წიგნი ძრიელ გავრცელდებოდა, უკეთუ ყველასთვის შესაფერი შემეცნება მიგვეძღვნა.

ამ წერილებით ვაბოლოვებთ ამ ჩვენს წიგნს. ვგონებთ, ამან იკმაროს ქართველი კათოლიკების შესახებ აღმრულის კითხვის პასუხად. რადგან აქ მოყვანილი საბუთები შეეხება თითქმის ყველა დროს და საქართველოს უმეტეს პროვინციებს, ამ საბუთების წარმოდგენის დროს ჩვენ, სიმოკლისათვის, ყველას განმარტებას არ გამოუდექით. მომეტებული ნაწილი შეუნიშვნელად დავტოვეთ, ამიტომ, უადგილო არ იქმნება, აქ რავდენისმე სიტყვით საზოგადოდ ჩვენი აზრი გამოვსთქვათ.

XIII საუკუნიდგან ვიდრე XVI საუკუნემდე საქართველოს კათოლიკობის შესახებ ყოველი გარემოება ვერ გამოვიკვლიეთ, რადგან იმ დროებისა ბევრი სხვა და სხვა საგნის საბუთები დაკარგულია. გარნა რაც კი აღმოვაჩინეთ და წარმოვადგინეთ, ნათლად გვიჩვენებს, რომ კათოლიკობა საკმაოდ გავრცელებულა, ვინაიდგან კათოლიკე სარწმუნოე-

ბის საეკლესიო იერარქია დაწესებულა და ეგოდენნი ლათინთ ეპისკოპოსნი და მოძღვარნი ყოფილან. ეს გარემოება იმასაც გვიჩვენებს, რომ იმ დროს საქართველოში კათოლიკობისათვის არავითარი წინააღმდეგობა გაუწევიათ არც ქართველთ მეფეებსა და არც თვით ერსა, ის კი არა, თუ მთავრებს და თუ ერს დიდი თანაგრძნობა და შემწეობაც უნდა აღმოეჩინათ, რადგან უამისოთ აქ საეკლესიო იერარქია ვერ მოიკიდებდა ფეხს, როგორათაც ეს დავინახეთ შემდეგს საუკუნოებში. უწინდელ ხშირ ომებს და მეტადრე ოსმალების გამლიერებას და მათ საქართველოსთან მოახლოებას ამ ლათინის მოძღვრებისათვის ხელი რომ არ შეეშალა და საქართველოში შემოსვლის გზა მათთვის არ მოესპო, საქართველო იმ დროშივე მიაწევდა განათლების უმაღლეს წერტილსა, რად-

გან ლათინის მოძღვრები წმიდა დომინიკეს და წმიდა ფრანჩისკეს წესი-სა, რომლებიც ხშირად და გუნდ გუნდათ მოდიოდენ საქართველოში, ყოველის მხრით მეტად განვითარებული პირები იყვნენ. მსოფლიო ისტორიიდან ვიცით, რომ ევროპაში შუა საუკუნეში სწორედ ამ ორდენების მონაზონებმა დაიცვეს და განავრცელეს ყოველგვარი განათლება. იმისთანა ბედნიერი დღე მოელოდა საქართველოსაც, ამ მონაზონებს რომ შესძლებოდათ მუდამ გავრცელება ჩვენში თავიანთი სწავლა-მოდვრებისა.

მეჩვიდმეტე საუკუნის დასაწყისს საქართველოში მოსულნი თეათინელი მონაზონები არა ნაკლებ განათლებულნი პირნი იყვნენ. იმათაც შეეძლოთ საქართველოსათვის დიდი სარგებლობა მოეტანათ, მაგრამ ეს ვერ მოახერხეს, ამისი პირველი მიზეზი იყო სპარსელების ხშირი შემოსევა საქართველოში. მეორე მიზეზი – სომხების მტრობა. ამას გარდა, უნდა დავასახელოთ ისიც, რომ თეათინელებმა ვერ გაუძლეს გაჭირვებას, მეტად შეუშინდენ საქართველოს ესეთ გარემოებას და სამეგრელოში გადაიხვეწნენ. მეორე უფრო მეტი შეცდომა მათი ის იყო, რომ ერთბაშად მოინდომეს გაკათოლიკება სხვა და სხვა ტომებისა და წინდაწინვე არ გაზომეს თავიანთი ძალა. საქართველოში მოღვაწეობას არ დასჯერდენ და ინდოეთშიაც გახსნეს ახალი მისიონი, თვით იმ დროს, როდესაც საქართველოში მათი რიცხვი საკმაოდ არ იყო და ვერ გასწდომოდენ ამ ქვეყნის ყველა საჭიროებას. ამ ნაირად საქმის დაჭერამ დიდად ავნო. ველარ იშოვეს საკმაო მისიონერები, რომ თუ ინდოეთსა და თუ საქართველოში გამოეგზავნათ. თავიანთის სიცოტავის გამო იძულებულნი გახდენ არა მარტო საქართველოსი, არამედ თვით ინდოეთის მისიონიც მიეტოვებინათ. მაინც იმათმა მოკლე დროს შრომამ საქართველოში უქმად არ ჩაიარა. როგორც უკვე ვნახეთ, ერს დიდი სამსახური გაუწიეს და ბევრნაირი სიკეთე უყვეს. გარ-

– 559 –

და ამისა საქართველო მთელს ევროპას გააცნეს თავიანთის წერილებით, რაც სხვა ორდენის მისიონერებს არ უქმნიათ.

ხოლო საქართველოში უკანასკნელად მოსულის კაფუცინებისაგან დიდი არაფერი არ იყო მოსალოდნელი ისე, როგორათაც მოითხოვდა საქართველოს საჭიროება, რადგან განათლების მხრივ, კაფუცინების ორდენს სხვა ორდენთა შორის უკანასკნელი ადგილი უჭირავს. მიუხედავად ამისა, კაფუცინებს შეეძლოთ საკმაო ნაყოფი გამოეღოთ, უკეთუ საქართველოში მოსული ყველა მისიონერები შესაფერად მომზადებულნი ყოფილიყვენ თავიანთი მისიონისათვის. სამწუხაროდ, რის ქმნაც კი შეეძლოთ კაფუცინებს, ისიც ვერ აღასრულეს სომხების გამო, რომელთაც იმდენჯერ სდევნეს და ყოველი ღონისძიება იხმარეს, მათი შრომა ყოველი მხრით უნაყოფო ექმნათ. ამნაირის უსამართლო და ბარბაროსულის დევნით სომხებმა მარტო კათოლიკე სარწმუნოებას კი არ ავნეს, არამედ სრულიად საქართველოსაც დიდი ზარალი მიაყენეს, რადგან უმეტეს შემთხვევაში კაფუცინებს ხელი შეუშალეს და არ მიუშვეს ექმნათ ის სიკეთე საქართველოსათვის, რის ქმნაც კი შეეძლოთ. ეს რომ არ ყოფილიყო, 1661 წლიდგან დაწყებული 1842 წლამდე საქართველოში 178 კაფუცინი, ერთი მეორის შემდგომ მოსული, რაგინდ დიდი უმეცარი ყოფილიყვნენ, იმაზედ უმეტეს ნაყოფს გამოიღებ-

დენ, რაც კი იმოქმედეს ეგოდენი დევნულობის დროს.

ქართველმა ერმა კი დიდათ დააფასა მისიონერების შრომა და ყოველგვარი თანაგრძნობა აღმოუჩინა; გარდა ორი სამი შემთხვევისა, მუდამ დაიფარა ისინი მათის მტერის წინააღმდეგ. არც ქართველთ მეფენი იყვნენ ნაკლები მათნი მფარველნი. თუ მეფეს თეიმურაზ მეორეს არ ჩავაგდებთ ანგარიშში, თითქმის ყველა მეფენი მათ თანაუგრძნობდენ და ბევრნაირათაც ეწეოდენ; ეგრეთვე რამდენმამე მეფემაც მიიღო კათოლიკე სარწმუნოება. თუ ქართველების მომეტებულმა ნაწილმა არ მიიღო კათოლიკობა, ამის მიზეზი ის კი არ იყო, რომ ქართველი ერი ვითომც მტერი ყოფილიყოს კათოლიკე სარწმუნოებისა, ან მისდამი მიდრეკილება არა ჰქონოდა, არა, ამ აზრის წინააღმდეგი საბუთები უკვე ბევრი წარმოვადგინეთ. ეს უნდა მივაწეროთ საქართველოს სხვა და სხვა გარემოებას, რომელიც ხელს არ უწყობდა. ეგრეთვე უნდა დავაბრალოთ მისიონერების უხეირობასაც, რადგან ისინი არ ეცადნენ და ანუ ვერ შეიძლეს, აღმოეფხვრათ ქართველების გულში, რაც კი ბერძნებმა შურით ჩაუნერგეს მათ კათოლიკე სარწმუნოების წინააღმდეგი. ეგრეთვე ვერც ჩაახვდინეს, რაოდენათაც საჭირო იყო, კათოლიკობისადმი უკვე მიდრეკილი ქართველი ერი, რომ კათოლიკე სარწმუნოებას და მართ-მადიდებელი სარწმუნოებას შუა არაფერი არსებითი დოგ-

– 560 –

მატიკური განხსვავება იყო; ვერც მოახერხეს ემოქმედათ მათზე წმიდა გიორგი მთაწმინდელის მაგალითით, რომელიც კათოლიკე სარწმუნოებას ისე შეუცვლელად აღიარებდა, როგორათაც დაუცავს საქართველოს ეკკლესიას. კაფუცინებს საკმაო ნიჭი რომ ჰქონოდათ, უეჭველად, თუ ერთიან საქართველოს არა, მის უმეტეს ნაწილს მაინც მიაღებინებდენ კათოლიკობას.

კი მათი უმადური არ უნდა ვიყოთ, რადგან, თავიანთის შეძლების დაგვარ, ეგოდენ სხვა და სხვა, ხშირათ დაუძლეველ დაბრკოლებათა შორის, განავრცელეს და დაიცვეს ქართველებში განათლებასთან კათოლიკობაც, რომელიც საქართველოს სხვა და სხვა კუთხეში დღევანდლამდე არსებობს.

ტექსტები და სქოლიოები.

თავი I.

ტექსტები და სქოლიოები

1.

(1) Moni. Histoire de la cremance et des nations du Levant.

2.

(1) Mélanges Asiatiques, 1846. Tom. V. p. 50—53.

2.

(2) ქრონიკები. გამოცემული, თ ჟორდანიას მიერ, წიგნი მეორე,

გვ. 75, 101, 140, 142 და 152.

2.

(3) იგივე, გვ. 63- 141.

3.

(1) იხილე გუჯრები ა. ხახანაშვილისა, გვ. 115, 135, 160.

3.

(2) Georgius Henricus Pertz. Scriptores. Monumenta Germaniae historica tom. 23. pag. 886 et 911.

4.

(1) Sanctissimo Papae Patri, ac domino omnium Christianorum, tenenti sedem B. Petri, Russudana humilis regina de Aneguia devota ancilla et filia sua et inclinato capite ad pedes salutem. Spero in Domino quod sicut estis magnus, et excelsus, ita Dominus adimplebit desiderium et devotionem vestram, si propter literas tibi missas es dulcis nobis et quaeris de statu nostro. Significamus Sanctitati Tuae quod frater meus Rex Georgianorum mortuus est, et regnum eius remansit mihi. Modo petimus benedictionem vestram super nos, et super Christianos nobis subiectos. Pervenit ad nos magnum consilium tuum, et mandatum per legatum qui erat apud Damatiam, quod frater meus veniret in subsidium Christianorum, et ipse erat in proposito, et apparatu veniendi; et si vos audistis, illi mali homines Tartari intraverunt terram nostram, et multa damna intulerunt genti nostrae, et interfecerunt VI

– 564 –

millia de nostris, et nos non cavebamus ab ipsis, quia credebamus eos Christianos esse, sed postea quam intelleximus eos non esse bonos Christianos collectis viribus insurreximus in eos et interfecimus XXV millia de illis, et cepimus multos ex illis, et reliquos fugavimus de terra nostra, et propter hoc remansit, quod non venimus ad mandatum legati.

Quia vero modo intelleximus quod imperator de mandato tuo nunc debet in Syriam transfretare ad liberationem terrae Sanctae plurimum gaudemus. Unde faciatis nos scire, quando transire debuerit imperator, et nos mittemus Ioannem comestabulum nostrum cum toto exercitu nostro in auxilium Christianorum, et liberationem Sancti Sepulchri, ad locum, quem mandaveritis ei venire. Et facimus vos scire, quod dictus comestabulus noster et quamplures alii nobiles de regno nostro acceperunt crucem, et expestant passagium. Unde supplicamus tibi et petimus a sanctitate tua quatenus tu mittas litteras, et benedictionem tuam nobis Christianis, qui sumus in Oriente. Latori praesentium dilecto nostro David episcopo de Hanii credas tanquam ab ore nostro audires et habeas nos commendatos in orationibus tuis sanctis (Archivi Vaticani Hona. III L. 8. ep. 432.).

6.

(1) Sanctissimo Patri et Domino totius christianitatis tenenti sedem Beati Petri, Ioannes vir obediens serviens comestabulus to-

tius Bratae sive Armeniae, salutem, capite inclinato usque ad pedes. Si vos quaeritis de statu meo, per vestram benedictionem bonus est status meus, et significo Sanctitati Vestrae quod dominus meus rex est mortuus, et cum sancta gratia et benedictione vestra nos elegimus in regem. Sanctum et iustum mandatum vestrum, quod legatus vester a Damiata mandavit nobis pervenit ad regem et ad me; sed cum praepararem, nos magnifice in armis et equis, victualibus et personis venire ad succursum Christianorum, et liberationem sepulchri, Tartari, cruce praecedente eos, intraverunt terram nostram; et sic sub specie Christianae religionis deceperunt nos et usque ad VI. millia interfecerunt de nostris. Sed postquam intelleximus eos nos esse veros Christianos, nos cum gratia vestra et auxilio sanctae Crucis insurreximus in eos, et interfecimus de eis usque ad XXV millia equitum et quosdam ex ipsis coepimus aliosque fugavimus de finibus nostris: et ista fuit causa, quare non

– 565 –

potuimus adimplere mandatum vestrum factum per legatum. Verum quia intelleximus, quod mandasti imperatori et coeteris Christianis de occidente ut ad liberationem sancti sepulchri se debeat praeparare, gavisus sumus quam plurimum, et scire vos velimus, quod cum super hoc receperimus vestrum mandatum parati sumus cum toto exfortio nostro ad Christianorum subsidium proficisci; et ego in propria persona paratus sum in succursum Terrae Sanctae venire cum. XL. millibus bellatorum ubi vobis placuerit; nam noveritis, quod ego et multi barones nobiles de terra nostra suscepimus crucem. De caetero rogamus sanctitatem vestram quod mittatis benedictionem vestram super nos et terram nostram ut cum benedictione vestra et gratia divina secure possimus prelia Domini preliari. Latori praesentium David sancto patri et episcopo credatis tanquam nobis in iis quae ex parte nostra sanctitati vestrae duxerit proponenda. Nepos meus filius fratris mei Sanxa nomine dominus XV magnarum civitatum inclinato capite ad pedes postulat benedictionem vestram (Raynoldus tomi, vel, torn. 20 an. 1224, pag. 530 – 536, XIX).

8.

(1) Tuae Serenitatis litteras devotionis odore plenas paterna benignitate recepimus et earum continentiam intelleximus diligenter et quidem multum gavisus sumus in Domino super devotione quam habes ad nos et ad Romanam ecclesiam matrem Christianorum omnium et magistram; et super pio desiderio; quod habes de liberatione terrae sanctae in qua Dominus Jesus Christus dignatus est humani generis operari salutem, tradens morti crucis ineffabili pietate seipsum ut genus humanum a morte perpetua liberaret. Super mortem autem clarae memoriae fratris tui regis Georgianorum tibi paterno compassi sumus affectu, ac in eo subsequenter gavisus quod pacifice obtines regnum eius, sicut nobis per ipsas litteras intimisti, optantes ut Deus, in cuius manus sunt jura regnorum et

regna te ac tuum regnum in sua fide ac devotione, atque in omnibus amplifcet et conservet. Et si enim absentes simus corpore praesentes tamen spiritu, te ac alios Cristianos regni tu cordis oculis intuemur et delectamur in fide quam habetis in Domino Jesu Christo, cui eo ipso est acceptior fides vestra quod eam servatis in medio infidelium nationum inter quas lucetis quasi lucernae in tenebris et redoletis quasi lilia inter spinas reportaturi fidei vestrae

– 566 –

desiderabilem finem, salutem vestrarum videlicet animarum. Propter quod tuam exhortamur in Domino celsitudinem, ut certa de promissione Christi dicentis: Qui confitebitur me coram hominibus confitebor et ego eum coram Patre meo, qui est in coelis; in confessione ac laude sancti nominis eius firmus stabilisque persistas et ad persistendum in ea subditos tuos exemplo sanctae conversationis inducas, ut post huius transitoriae vitae inevitabilem exitum, una cum ipsis regnum merearis consequi sempiternum.

Sane super eo quod de passagio carissimi in Christo filii nostri Friderici illustris Romanorum imperatoris semper Augusti, et regis Siciliae certificari desideras, te ac exfortium tuum ad ipsius terrae sanctae succursum magnifice offerendo; fidei tuae zelum in Domino commendantes tibi, auctoritate praesentium declaramus, quod idem imperator ad ipsius terrae liberationem magnanimiter, ac magnifice se accingit, a festo S. Joannis Baptistae proxime ad annum unum, pro liberanda de manibus infidelium terra ipsa, cum innumera fidelium magnitudine, et alio apparatu, imperiali, magnificentia digno, Christo dictore feliciter transiturus. Monemus igitur serenitatem tuam et hortamur in Domino quatenus iuxta laudabilem promissionem tuam, tuum studeas exfortium taliter praeparare, quod tunc possis Domino Jesu Christo dignum magnitudine tua servitium exhibere. Ut autem tu et subditi tui ad tam sanctum opus vos tanto libentius et devotius praeparetis, quanto ex hoc maiora vobis apud bis apud Deum praemia comparatis, notificamus devotioni tuae, quod omnes qui laborem istum in propriis personis subierint et expensis, et illi etiam qui non in personis propriis illuc accesserint sed in suis expensis iuxta facultates suas viros idoneos destinaverint et illi similiter qui licet in alienis expensis in propriis tamen personis accerint, plenam peccatorum suorum de quibus vere contriti fuerint, es confessi veniam dono apostolicae indulgentiae consequuntur. Tu ergo praesentes literas facias tuis subditis Christifidelibus recitari, quibus iuxta postulationem tuam, benedictionem apostolicam elargimur, promittentes tibi et eis in quibuscunque oportuerit, et decuerit, apostolicae sedis gratiam et favorem. Dat Later. IV id. Maii. Pontif. nostri anno VIII.

(Raynaldo Tomus primus 1224 pag. 585—536 Reg. Vat. A; 8. vol. 12 fol. 189).

9.

(1) Hanorius Tertius nobili viro Joanni Comestabulo Bratae. Litteras nobilitatis tuae receptas benignitate paterna et digna diligentia intellectis gavisi sumus in Domino Jesu Christo, tum super tuo prospero statu quem nobis significasti per litteras, tum super pio laudabilique desiderio quod geris de subsidio Terrae Sanctae pro ut eisdem nobilitatis tuse declararunt. Unde facimus magnitudini id quod intellexisti de benemerito imperatore et rege Siciliae, super negotio Terrae Sanctae, procul dubio verum esse. – Idem enim imperator ad ipsius terrae liberationem magnanimiter ac magnifice, etenim ut ita alio usque transiturus. Monemus igitur nobilitatem tuam et hortanur attentius per apostolicas tibi scriptas mandantes, quod juxta laudabilem et manificam promissionem tuam ita tuum studeas exfortium praeparete quod tunc sicut decet magnitudinem tuam venire possis in auxilium exercituum christianorum et dignam domino Jesu Christo servitatem exhibere. Ut autem tu et subditum tuum et etiam ut in alio usque recitari, sciens quod personam tuam sincera in Domino caritate diligimus, et super fide ac devotione tua plurimum in Domino congaudemus, parati in quibuscumque oportuerit • et decuerit tibi apostolicae sedis favorem et gratiam impertiri. Non solum tibi sed etiam pro tuis quibusque omnibus et specialiter nobili viro Sanxa nepoti tuo juxta devotam petitionem tuam benedictionem apostolicam elargimur. Datum Lateranense quarto idus Maii anno octavo.

(Reg. Vat. Honor. III. an. 8. vol. 12. epist. 485. fol. 190.).

10.

(1) Illustri Gorgiae. Gregorius Papa IX. Cum sit omnis ad Omnipotentem potestas et quae ad eo fiunt, ordinata credantur, illi prefecto reges non portant gladium sine causa qui et erecti adversus impios libenter vindicant iniuriam creatoris et fidelibus inclinati pisa ipsorum facta fovenda pariter et muniendo collaudant. Sane dilecto filio Jacobo de Russan de ordine fratrum Minorum latore praesentium accepimus referente, quod tu thronum glorie cui presidis ab auctore omnium recognoscens, personas ipsius ordinis quin potius operantem in eis spiritum veneraris, intelligens, sicut credimus, et attendens quod qui custodit parvulos hodie in confusionem heretice pravitatis, catholicam dignatur ecclesiam evidenti-
oribus signis atque miraculis decorare per eos, ut quo se fortius

paupertate simul et simplicitate deiiciunt, eo maioriubs ab eo qui humilia respicit, virtutum honoricus attollantur. Ut igitur justis et prophetis mercedem accipias, si rex, pro illo rege qui per ignem vivos et mortuos iudicare venturos, quicquid minimis suis actum clementer invenerit sibi prestitum reputabit, gratiam et favorem talium factis accomodas et eorum misericorditer infirma supportas,

serenitatem regiam rogamus, monemus et hortamur attentius ac per apostolica tibi scripta in remissionem peccatorum iniungentes quatenus dictum fratrem dilectum familiarem nostrum et ceteros ipsius ordinis professores, qui in oner voluntarie paupertatis pro Christo legatione funguntur ad gentes quae non noverunt Deum et assumunt in vacuum eius benigne recipias et caritative pertractes, in ipsis magnificens opus eius, qui seipsum nobis prebuit et pro nobis et nos de corruptionis redimens, servitute in filiorum libertatem vocavit, herediturus cum ipso gloriam sempiternam. Dat. Laterani III idus Aprilis anno septimo (1283).

(Ex iisdem regesto et anno epistola XXII. P. 6. to. 4. v. 17).

15.

(1) Rusude regine et David nato eius Georgianorum regibus illustribus.

Vas admirabile sol opus excelsi ex altis orbem illuminat..... Vobis equidem carissimi filii ille qui suum in sole tabernaculum posuit qui exultans ut gigas ad currendam viam egressus e coelo tanquam sponsus de thalamo virginali processit vestris infudit cor dibus sui luminis claritatem ab ipsis errorum tenebris amovens eis inextimabilem sue notitiae gratiam amirabili largitate concedens ut omnipotentis patris admirantes potentiam eterni filii sapientiam venerantes et in spiritu sancto qui est utriusque connexio possidentes reginam virtutum omnium caritatem caritatem Deum quem nunc in enigmate per speculum cernistis catholice fidei tandem exuti corpore mortis huius revelata mereamini facie in eterne glorie palatio intueri. Ibi enim iustis coram ipso clarius sole fulgentibus nulla nox est set nitete perpetua claritas. Ibi enim omnis superexcrescit habundantia, nulla invenitur egestas. Ibi nulla adversa prope diunt. Ibi ad nutum omnia beatis optata succedunt quia oculus non vidit et cor meditari non potuit bona quae Deus se diligentibus preparavit. Gaudemus igitur pro vobis filii pro vobis letitia summa gaudemus quod caritati vestre Dei verbum innotuit quod in partibus

– 569 –

vestris fides, ut scribitis, a tempore nascentis ecclesiae firma et sine ruga permansit. Gaudemus et iterum quod Dei filius inclinatis misericordiae suae celis vos duxit in sui notitiam nominis ut sic vobis omni plenum gloria suae largiretur participium bonitatis. Quis ergo hunc Dominum non veneretur et diligant qui hominem non pro se set ut eum glorie suae consortem faseret de terre limo constituit qui ut hominem de catena servitutis eriperet filium suum sub borma servi missum in terram subire crucis opprobrium et periculum mortis iussit. Quis ergo hunc Dominum non veneretur et diligat qui hoc solum requirit ab homine ut iudicium, misericordiam et alia salutis opera faciat ut dum toto ipso corde diligens timeat et cum eo ambulare sollicitus non desistat. Congratulamini etiam et vos nobis et aliis ad quos Christi pervenit dum Deum a nobis debita reverentia excoli et nos in eius fide vitam gau-

detis perpetuam promereri sique ad nos vestris venientibus ut ad vos nostris recurrentibus literis gaudia vicissim alterna suscepimus cumque vos in nobis fidem Christi exaltari conspiciamus et nos in vobis, mutua pietatis letitia exultamus. Illud quoque in vestris contentum litteris quod Tatarri hostes catholice fidei vestrum intraverant conceptam letitiam minuit et quod vobis damna gravia intulerunt acquisitum nobis gaudium vulneravit. Veruntamen in hoc exultationem resumpsimus quod et si predictis hostibus terga dederitis victi tamen finalem palmam victoriae de victoribus reportastis gravisque illos afflixit damni periculum quod arma in vestrum superant detrimentum. Decet autem et vos nobis compati qui multas persecutiones ab hostibus fieri hoc tempore patimur quo preter Sarracenos qui in Ispanie et Syrie partibus fidem impugnant catholicam nonnulli alii a fide Christi apostatantes ecclesiam Dei quibus*possunt impugnant viribus, novam perditionis septam indicere et fidem salutis et redemptionis humane de terra exterminare conantur. Set forsana divina voluntas nos hiis temptationibus ingerit que nonnunquam bonos per improbos tribulari permittit ut constantiam et eorum fortitudinem sicut in fornace aurum examinet, et omnem de corde iusti peccati rubiginem per huiusmodi tribulationem expurget quia divini templi edificium lapides minime recipit quos manus artificis multis tribulationibus non polivit et ex frumento panis nequaquam confiisitur nisi ipsius flagelle a paleis expurgetur. Sic enim iusti expurgati promie eterna recipiunt, sic probati ad eterne delicias

– 570 –

vite procedunt. Nam populus Israel non prius terram promissionis ingreditur quam post longi deserto circuitum et multorum victorias hostium dignus eiusdem terre introitu. censeatur. Veruntamen speramus quod redemptor noster post hanc tempestatem tranquillum faciet et adversarios apostolice sedis sub pedibus suis contere non omittet. Igitur filii desinite admirari sicontra dictos Tatarros ecclesie Romane exercitus in vestrum non venit auxilium quia id interpositorum sarracenorum quos in dicta Syria expugnari mandavimus prohibuisset improbitas et interiacentium que vis istos permiserunt ad nos venire rumores non permisissent intervalla terrarum nos quod in succursum vestrum insufficientes extitimus qui ad defensionem fidei christianne in Italia et dictis Syrie et Ispanie partibus sine intermissione totis viribus laboramus. Ideoque dum vobis aliter succurrisse nequivimus nostras sinceritati vestre duximus litteras destinandos, ut qui nostram ad vos affectum expectatis scribere non poteratis auxiliis saltim ex scriptura vobis nostre quam ad vos gerimus innotesceret indicium caritatis. Super eo vero quod domum vestram nostre uniri postulatis et petitis tanto digniori in domino laude magnitudinem vestram efferimus quanto istud siquid forsana ad perfectionem salutis vestre hactenus omissum extitit salutem ipsam et nostram de vobis gaudium iuxta mensuram bene confertam et coagitatem fortius adimplebit. Una este enim ecclesia catholica

christi sponsa qui beato Petro Apostolorum Principi ligandi et solvendi potestatem committens et Petrum ostendens super hanc inquit petram edificabo ecclesiam meam ut dum ostenderet solum Petrum et singularem ecclesiam diceret plures ecclesias esse et diversos ecclesie proponi pastores apertius prohiberet propter quod soli Petro ut eius oves pasceret perpetuo edicto precipiens et conversionem gentium futuram esse predicens se illos ecclesie primitive de iudeis exorte aggregaturum fore predixit apertius imperans ut ex hiis unum ovile fieret et ecclesie de iudeis et gentibus aggregande pastor unicus presideret. Istud idem Ezechiel propheta in spiritu previdens palam inquit quod dominus omnes filios israel per quos convertos ad deum intelligimus, ita gentem unam efficeret, quod in dio regna non dividerentur alterius et rex unus eis omnibus imperaret. Ex quo patenter plures ecclesias esse prohibuit et plures ecclesie pre-universali pastores penitus interdixit quia plura unius esse capita corporis et uni diversa coniungi sorpa capiti non permittit ratio na-

– 571 –

turalis. Licet enim plures populi in cultum sint catholice fidei congregati omnes tamen una consetur ecclesia dum uni capiti Christi Vicario et beati Petri successori cervise reverentiam exhibent inclinati. Reliqui vero qui eiusdem capitis se non membra constituunt quasi monstra sine capite in viam perditionis abscedunt quia sicut nec christus dividitur, nec in se deitas separatur sic etiam christus ascendens in celum anum relieuit in terris vicarium sic nesesse est, ut ei omnium qui Christi esse cupiunt subdantur capita populorum. Sed nec ex hos fratribus et episcopis nostris debitum honorem subtrahimus quosa B. Petro et eius successoribus in partem sollicitudinis evocatos vices Dei et Apostolicae sedis gerere minime dubitamus. Quare oportet filii charissimi, ut et vos et caeteri vestrae jurisdictionis subjecti Romanum Pontificem B. Petri successorem et Christi vicarium poetrem et caput fidei nostrae humiliter agnoscentes et dolentes, quod id bonum praeteritis temporibus non fecistis et Ecclesiae Romana uniri et ei iis, quae ad salutem animarum vestrarum quam et nichil aliud postulamus a vobis obedire curetis. Cum enim solum ob homine requiramus ut Deum timeat et ex tota ipsium mente diligens in eius justificatione procedat, non videtur sani spiritum habere consilii qui. suam in hoc negat nobis obedientiam impertiri. In hac quidem obedientia. nullius quantumcumque potentis imperium nullius, honor regis minuitur: sed ex hac omnium- potestas et libertas augentur: quia illi digne populorum proesunt regimini, quisicut ipsi alios praecellere cupiunt, sic divinae student excellentiae famulari.

Hinc est quod celsitudinem vestram monemus rogamus, et hortamur attente obsecrantes per aspersionem sanguinis Jesu Christi, quatenus Romanam Ecclesiam matrem recognoscere, et ipsius Pontifici obedire, ac ad Apostolicae sedis obedientiam subditos vestres efficaciter inducere studeatis ita quod ex hoc vobis corona dupli-

citer in coelis, dum studio vestro oriens et occidens in unum corpus convenerit ecclesiasticae unitatis. Scitis enim quod sicut praemisimus soli Petro a Domino coelorum clavium potestas conceditur: ex quo sequitur, quod janua paradiso non ab eo, vel ejus successoribus seu constitutis ab ipsis credentibus aperitur: quinimo nec alii ad ipsam eis permittentur clavigeris ingredi qui illorum vestigia sub humili renuunt obedientia imitatori. Ad hoc dilectos filios fratres Hugnionem, Jacobum Beneventum, Rubinum, Petrum

– 572 –

Bernardum, Lambertum, et Guizardum ordinis fratrum Praedicatorum potentes in opere ac sermone, in quibus vivificat vita doctrinam, et doctrina vitam informat dum hoc in eorum moribus legitur, quod sermonibus explisatur ad vestram presentiam venientes imo Christum in ipsis, benigne recipere et eorum salubria monita exaudire curetis.

Datum lat. idem. jan. an XIII {1240} (Annales Ecclesiastici a Baronio contin. a Odorico et Arch. vat. Gl. 9. an. 13. vol. VI num. 19. ep. 198. p. 142. ter.).

16.

(1) 1247 წ. ასლენი, ანუ ანსელმო დომინიკიანი, როგორც პაპის ელჩი, წავიდა მულალებთან რავდენისამე თანამგებითურთ. ტფილისში რომ გამოიარა, თან გაიყოლა დომინიკიანი გიშარდი ქრემინელი რომელსაც უკვე შვიდი წელიწადი დაეყო ტფილისში თავიანთ მონასტერში (ვგონებთ ზემოდ ხსენებული გვიზარდო უნდა იყოს) და აღმოსავლეთის ენები კარგად შეესწავლა. გიშარდი ხუთი თვის შემდგომ დაბრუნდა ტფილისს.

(Voyage de Tr. Ascelin et ses compagnons vers les Tartares.).

17.

(1) Nicolaus IV.

Ad Demetrium Regem Georgianorum.

Carissime in Christo fili salutem et apostolicam benedictinam.

Summi pastoris, qui pro suis ovibus animam posuit, diraeque mortis sponte pati supplicium voluit, ut nos ab hostis lacueo liberaret, vices licet insufficientibus meritis, gerentes in terris cunctorum salutem appetimus, solerter exquirimus sollicitate procuramus ut post vitae presentis ergastulum fidelum animae in celestibus pasuis, collocentur. Cum itaque fides Catholica quam Romana tenet et servat Ecclesia, semitam proeparet, pandatque aditum ad salutem. Celsitudinem tuam: hortamur attente, ac excitamus in Filio Dei Patris, quatenus mentis oculis eractis, Dominum, et ad salutis et pietatis opera directo proposito, ad observandam Christianam fidem, et proseguendam ipsius Ecclesiae unionem ferventer et efficaciter intendas, aliaque studea operari sollicitate, quae in conspectu Altissimi sint accepta sic de bono semper in melius, adjuvante Domino, processurus, ut eponis ad aeternae beatitudinis gaudia pervenire. Ceterum quia Celsitudinem tuam sincere in Domino caritate complectimur tuaeque salutis affectamus augmentum, tibi tuisque nostrae

benedictionis munus impendimus in vestrorum remissionem peccatorum. Datum Reate v Idus Julius Pontificatus nostri anno II (Reg. Vat. n. 53. inter, ep curiales).

19.

(1) Venerabili fratri.... patriarche Georgianorum salutem et apostolicam benedictionem. Disponente summi regis arbitrio cuius providentia magnitudo celestia simul et terrena disponit ad apicem apostolice dignitatis assumpti grandi desiderio ducimur ut sic cunctorum gressus mortalium salubriter dirigantur sic illi suorum operum moderentur habenas ut accepti reddantur altissimo eisque salus proveniat animarum. Quid enim illa iocundius quid desiderabilius quod in terris pretiosius fore dinoscitur cum si totius orbis quis sibi dominium vendicet prout evangelica testatur auctoritas nichil prosit si detrimentum animae patiat; quamobrem multiplici reddimur attentione solliciti ut universi per mundum populi constituti Christo domino sub christiane fidei religione commitentur quam sacrosancta Romana ecclesia tenet firmiter et observat que ut semitam preparat panditque aditum ad eterna gaudia promerenda. Speramus insuper ut et tu cui multus ut dicitur subiectus est populus magno desiderio ferveas et soler ter exquiras ut per laudabilium exercitium actionum sic suo creatori complaceat ut salutis commoda mereatur quod aqque ipsius observatione fidei que reatus espurgat maculas diluit nequit penitus provenire. Ideoque fraternitatem tuam paternis exhortamur affectibus ut in filio Dei patris tibi sinceris mentibus suademus quatinus ad observandam fidem catholicam quam sicut premittitur tenet et servit Romana ecclesia inconcusse ac etiam ad ipsius ecclesie unionem sublato cuiuslibet tarditatis obstaculo et nexibus difficultatis fractis festinus aceleres promptus advenias occurras spontaneus studiosus accedas eo maioris retributionis premia proinde consecuturus a domino quo plures ad id tuo exemplo laudabili evocabis cum fasile trahi soleat in exemplum subditis quod agi conspicitur a prelati. Speramus etenim magnaue fiducia ducimur quod premissa libenter et efficaciter adimplebis subiectum tibi populum ad ea diligenter et sollicite inducendo cum sicut dilectus filius frater Johannes de Montecorbino de ordine fratrum minorum lator presentium multa bona multaue laudabilia opera que letanter audivimus de tuis studiis nobis duxerit referenda. Suscipe igitur reverenter exhortationem sinceram et

salubrem devotus amplectere Christi vicarii suadelam sic te laudabiliter gerere studeas ad honorem et gloriam omnium conditoris ut conspectu eius reddaris acceptior cumulo meritorum. Cetero instantanter expetimus ut eundem fratrem et eius socios specialiter habeas commendatos ipsosque benigne ac favorabiliter pro-

sequaris ut tali et tanto muniti presidio utilius et comodius in ministerio se gerere valeant quod exersent et ad laudem divini nominis opera efficacius prosequi Jesu Christi ut autem in fide Christiana predicta plenius et melius vales alios informare dictam fidem et eius formam presentibus fecimus annotari....

Datum Reate nonis Julii anno secundo (Arhc. Vat. Nicol. IV Bullae An I. tom. I. vol. 44. fol. 312).

20.

Nicolaus IV Illustri Demetrio regi Iberum.

..... Cum igitur ad eiusdem terrae recuperationem celeriter actore Domino proventuram ferventibus studiis intendamus et huius Dei ac totius christianitatis negotium cuncti catholici reges et principes orbis terrae cordi potissime gerere debeant et vehementer affici circa illud opem et operam pro viribus impendendo sollicitum et votivum et acceleratum actore Domino exitum sortiantur, Serenitatem regiam rogamus et hortamur attente instanterque requiramus et obsecramus in filio Dei patris quatenus ob reverentiam Iesu Cristi, tanquam filius benedictionis et gratiae habens intimae cordi negotium supradictum, sic te ac regnum tuum tibi subditos ad negotium ipsum ut pro ipso disponas et praepares ut illud tuo et aliorum regum et principum fidei orthodoxae cultorum adiutum praesidiis et auxiliis circumfultum ad desideratum effectum ad laudem divini nominis et totius christianitatis honorem tuaeque salutis argumentum feliciter actore domino perdicatur- Illam in his diligentiam et efficaciam impensuri ut beatitudinis aeternae gloriam proinde hoc consequi merearis et Nos devotionis regiae promptitudinem quam in hac promptam et facilem cupimus invenire uberibus in Domino laudibus attollamus. Et ecce dilecti filii fratres Guillelmus de Chiero poenitentiarius noster et Mathaeus de civitate Theatina ordinis Minorum latores praesentium litterarum quos ad partes ipsas pro fidei negotiis christianaе fiducialiter destinamus quosque pro apostolicae sedis et nostra reverentia benigne recipiss et favo-

– 575 –

rabiliter prosequaris nostrae super praemissis intentionis propositum celsitudini regiae plenius explicabunt. Datum apud urbem Veter.

1 calendas septembris anno IV. (Lib. 4- ep. Cur. 66. Nicolaus IV. an 4. vol. 46. 1291. Arch. Vatic, fol. 178).

22.

(1) საქართველოს სამოთხე. გვ. 474.

23.

(1) იგივე, გვ. 617 და 415 — 428.

23.

(2) თბ. ზ. ჭიჭინაძის ქართული მწერლობა მეთორმეტე საუკუნეში, გვ. 23.

23.

(3) საქართველოს სამოთხე, გვ. 192. – საქართველოს საეკლესიო ისტორია, მოსე ჯანაშვილის მიერ, გვ. 49.

Epistola S. Gregorii I Quirino vel Quirico Episcopo et ceteris Episcopis in Hyberia catholicis.

Quia charitati nihil est longe, quos dividunt loca iungat epistola. Lator itaque praesentium ad Beati Petri Apostolorum principis limina veniens fraternitatis vestrae se asseruit ad nos epistolas accepisse, easque in Hierosolymarum urbe cum rebus quoque aliis perdidisse. In quibus, sicut ipse ait: studuistis inquirere sacerdotes ac plebes quae Nestoriana haereseos errore confusae sunt, cum ad matrem electorum omnium catholicam ecclesiam revertuntur, utrum debeant bapuzari, an certe solius verae fidei confessione eiusdem matris ecclesiae visceribus adiungi. Et quidem ab antiqua patrum institutione didicimus, ut qui apud haeresim in Trinitatis nomine bapuzantur, cum ad sanctam ecclesiam redeunt, aut unctione erismatis, aut impositione manus, aut sola professione fidei ad sinum matris ecclesiae revocentur. Unde Arianos per impositionem manus Occidens, per unctionem vero sancti erismatis ad ingressum sanctae ecclesiae catholicae Oriens reformat, Monophysitas vero et alios ex sola vera confessione recipit: quia sanctum bapuzisma quod sunt apud haereticos consecuti, tunc in eis vires emundationis recipit, cum vel illi per impositionem manus Spiritum Sanctum acceperint, velisti propter professionem verae fidei sanctae, et universalis ecclesiae

– 576 –

visceribus fuerint uniti. Hi vero haeretici qui in Trinitatis nomine minime bapuzantur, sicut sunt Bonosiani et Cathaphrygae: quia et illi Christum Dominum non credunt, et isti Sanctum Spiritum perverso sensu esse quendam pravum hominem Montanum credunt, quorum similes multi sunt, et alii tales cum ad Sanctam Ecclesiam veniunt, bapuzantur: quia bapuzismum non fuit quod in errore positi in Sanctae Trinitatis nomine perceperunt. Nec potest hoc ipsum iteratum dici bapuzisma: quod sicut dictum est, in Trinitatis nomine non erat datum, Nestoriani vero quia in Sanctae Trinitatis nomine bapuzantur, sed eos Iudaicae perfidiae similes, Incarnationem unigeniti non cedentes, suae haereseos error obscurat. Et ideo ad Sanctam Ecclesiam Catholicam venientes de verse fidei firmitate et hominis filium, Deum Deminum Nostrum Jesum Christum credant, ipsum existentem in divinitate et ante saecula, et ipsum factum hominem in fine saeculorum: quia verbum caro factum est et habitavit in nobis. Verbum caro sic dicimus factum, non immutando quod erat sed suscipiendo quod non erat. Incarnationis enim suae mysterio unigenitus Patris nostra auxit sua non minuit. Una itaque persona est verbum et caro, sicut ipse ait: Nemo ascendit in coelum, nisi qui de coelo descendit, filius hominis qui est in coelo. Qui filius Dei in coelo, erat filius hominis qui loquebatur in terra. Hinc Joannes ait: Scimus quia filius Dei venit, et dedit nobis sensum. Qui nobis quem sensum dederit, illico subiunxit: Ut copnoscamus verum Deum. Quem in hoc loco verum Deum insi-

nuat, nisi Patrem Omnipotentem? Sed quid etiam de omnipotenti Filio sentiat adiunxit: Et scimus in vero eius filio Iesu Christo. Ecce ait verum Deum Patrem verum eius filium Iesum Christum. Quem verum filium quid esse sentiat, aperte ostendit: Hic est, inquit, verus Deus et vita aeterna. Si igitur juxta errorem Nestorii alius verbum atque alius esset homo Iesus Christus, qui verus est homo, utique verus Deus non esset et vita aeterna. Sed unigenitus filius verbum ante saecula factus est Homo. Hic est ergo verus Deus et vita aeterna. Certe cum hunc sancta Virgo conceptura esset, et loquente ad se angelum audiret, ait: Ecce ancilla Domini fiat mihi sicut dicis. Quae cum eum concepisset, et ad Elizabeth cognatam suam pergeret, ab eadem Elizabeth protinus audivit: Unde ego digna, ut mater Domini mei veniat ad me? Ecce eadem virgo et ancilla Domini dicitur et mater. Ancilla enim Domini, quia verbum ante saecula unigenitus

– 577 –

aequalis est patri: mater vero quia in eius visceribus ex Spiritu Sancto de eiusque carne factus est homo. Nec alterius ancilla, alterius mater: quia dum unigenitus Dei existens, ante saecula ex eius utero natus est homo investigabili miraculo facta est et ancilla hominis per divinitatem, et mater verbi per carnem. Non autem prius in utero Virginis caro concepta est, et postmodum divinitas venit in carnem: sed mox ut verbum venit in utero, mox verbum servata proprie veritate naturae factum est caro. Et perfectus homo idest in veritate carnis et anime rationalis, natus est per uterum Virginis unigenitus Dei filius Unde et unctus prae participibus dicitur, sicut Psalmista ait: unxit te Deus Deus tuus, oleo dono videlicet Spiritus Sancti, Sed prae consortibus unctus est: quia omnes nos prius peccatores existimus, et postmodum per unctionem Sancti Spiritus sanctificamur. Ipse autem qui existens Deus ante saecula, per Sanctum Spiritum in utero Virginis homo conceptus est in fine saeculorum, ibi ab eodem spiritu unctus est, ubi conceptus. Nec ante conceptus et postmodum unctus est sed hoc ipsum de Spiritu Sancto ex carne Virginis concipit, a Sancto Spiritu ungi fuit. Hanc ergo nativitatis eius veritatem quicumque a perverso errore Nestorii revertentur, coram sancta fraternitatis vestrae congregatione fatentur, eundem Nestorium, cum omnibus sequacibus suis et reliquis haereses anathematizantes. Venerandas quoque synodos quas universalis ecclesia recipit, se recipere, et venerati promittant, et absque ulla dubitatione eos Sanctitas Vestra servatis eis propriis ordinibus in suo coetu recipiat, ut dum et pre sollicitudinem occulta mentis eorum discutitis, atque eos per veram scientiam recta que tenere debeant, docetis, et per mansuetudinem nullam eis contrarietatem, vel difficultatem de propriis suis ordinibus facitis, eos ab antiqui hostis ore rapiatis. Et tanto vobis apud Omnipotentem Deum aeternae gloriae crescat retributio, quanto multos colligitis qui vobiscum in Domino sine fine gloriatur. Sancta itaque Trinitas orantes pro nobis sua vos protectione cus-

todiat, vobisque in amore suo dona adhuc multipliciora concedat. (Epistolarum liber. 9, p. 132, Epistola 61.).

27.

(1) საქართველოს სამოთხე, გვ. 148.

თავი II.

2.

Anno 1321. Idus aprilis. Gloriosum subierunt martyrium feria quinta ante Dominica Palmarum quatuor illustres Fidei Agonothetae ex Ordine Minorum, frater Thomas Toletinus, frater Jacobus de Padua, frater de Senis et frater Demetrius Laicus de Tefelicio natione Georgianus. Fratrum interpres, qui optime collebat linguas Orientales. Passi sunt in partibus Indiae, in Thana. Gloriosum ipsorum agonem et perpressos labores plures calami celebrarunt et ex Oriente missis litteris consolidalibus intimarunt f. Jacobus socius itineris et Franciscus Pisanus, uterque Ordinis Praedicatorum, f. Petrus de Turre. (Luca Waddingo, Annales Minorum. tom 6. p. 353).

4.

(1) Johannes XXII episcopus servus servorum Dei Georgio regi georgianorum illustri eiusque baronibus..... Ex quo coligitur evidenter quod ad sedem Petri sit omnis quaestio referenda, cui cum, Dei gratia disponente, non nostris meritis provideamus, nequaquam sine dolore possimus intueri a tanti capitis corpore membra quaedam esse divisa, videlicet parcium vestrarum ecclesiam se invita, nempe per inobedientiam a suo capite spirituali corporis santificationem nequaquam participat cum ab eius se subtraxerit unitate. Igitur quia debitores sumus omnium salutem quaerere servus servorum illius qui neminem vult perire, non immerito circa vos et subditos vestros misericordie visceribus affluentes, Pauli gentium doctoris affectum induimus, qui sciens creatorem omnium acceptationem non facere personarum, confirmamus infirmis et omnibus omnia factus est ut omnes domino lucraretur. Rogamus et obsecramus in Domino Jhesu Christo quod ad unitatem sacrosancte Romane ecclesie redire non differatis, nec reputetis otiosum quod a nobis in hac parte diebus istis, inspiratione divina, de fratrum nostrorum consilio faciendum illuminacionem vestram, populi que vo-

– 579 –

bis subiecti non sine auctoritate sacrarum scripturarum est auctoritate provisum. Non enim vestra requirimus, sed animarum vestrarum cum Christo Jhesu lucra sitimus, nihil de facultate vestra subtrahere querimus, vel minuere de honore, sed quantum cum Deo possumus. juste provehere vos et ampliare pocius affectamus. Erit provide dante Domino nostro Jhesu Christo nostri affectibus incre-

mentum, si vos qui esse populi vesri capita et principes dicimini per gratiam intellectus quo a multitudine subiecta distinguimini proposita vobis per pacis nuncios patienter audientes, ad unitatem, ecclesie catholice revertamini, et efficiamini Christo primicie populi reversuri. Et si forte vos excusare volueritis hec dicentes: nequam, fieri posse sine concilio generali, respondemus quod ad congregandum concilium, ad requisitionem vestram,, offerimus nos benivolos et paratos, recipientes vos vestrosque procuratores et nuncios cum honore et cprdis letitia, et restituemus corpori ecclesie sua membra proferentes stolam primam, occidemus vitulum saginatum, generale convivium faciemus universis Cristi fidelibus* et annuntiabimus cum exultatione et gaudio quod Ecclesia catholica pro decore et a principio est indicta tanquam vitis abundans cuius filii sunt novelle olivarum in circuitu sue mense cedentes expectando ut occurrat salutari suo domino Ihesu Christo. Quapropter vestram exhortamur industriam et, vobis per Deum Omnipotentem et per Ihesum Christum eius filium, qui suo sanguine nos redemit iniungimus quatenus dilectos filios fratres orbdinis Minorum fratrum latores presencium, viros virtutis, quos diu sub observantia regulari probatos et in scripturis sacris instructos inter alios preelegimus, quia utiliores vobis fore credimus, tanquam nostri Salvatoris humilitatem sectantes ad vos duximus transmittendos pro divina reverentia et nosta libenter et benigne recipere et honeste tractare debeatis, immo potius nos in ipsis, et diligenter audire et credere firmiter quecunque ex parte nostra vobis duxerint proponenda. Nam si putassemus quod fructisiores et graciosiores vobis exitere vel aliquos ecclesiarum prelatos ad vos vel potentes alios misissemus, cum ipsis super predictis et specialiter que ad pasem pertinent tractatum habeatis fructuosum, providentes eisdem in eundo et redeundo de securo conductu, et aliis necessariis, ut ad Tartaros et alias gentes ulteriores valeant proficisci. Datum Avinione idibus Octobris anno sexsto (Arch. Vati. Reg. Vati. 62. pol. V.).

– 580 –

7 .

(1) Joannes XXII. Ad perpetuam rei memoriam... In libra itaque debite considerationis appenso et per huiusmodi relationem nostro et eorundem fratrum matura super hoc informatione premissa proposito roborato quod locus Thefelicensis in regni Jorgianorum meditullio constitutus insignior et populosior, et bonorum temporalium ubertate fecumdior esse dinoscitur quodque pe devotam sollicitudinem et operosam efficaciam quorundam ex fratribus ordinis predicatorum qui ab olim se ad dictum locum aliasque partes ipsius regni de superiorum suorum licentia sub spe lucrificandi animas Jesu Chisto personaliter contulerunt et per eruditionem salutiferam eisdem fidei multitudo habitantium locum prefatum et certas partes ipsius ad sinceritatem predictae fidei est conversa illud sentiens et profitens quod sancta Romana ecclesia credit, do-

cet et tenet, predictam sedem Smirnensem ad eundem locum Thefelicensem ad divini nominis laudem et gloriam, honorem et dilationem fidei memorate transferimus de fratrum predictorum consilio et apostolice plenitudine potestatis et quoniam supponit devota credulitas spes verisimilis pollicetur et asseverat relatio supradicta quod si doctrina dicte fidei per salubrem ei rectam informationem ipsius in mentibus colentium locum et partes eosdem amplius et imposterum imprimatur eiusque prosecutio non desistat et presertim si locus ipse voce ac re praesularis dignitatis per apostolice sedis clementiam illustretur seminate, multiplicante ac roborante domino firmabuntur corda fidelium et infideles alii velaminibus suorum errorum abiectis ad veram lucem que ipse Christus existit facilius convertentur, nos tam ex hiis quam etiam ex iliis piis salubribus et ratorabilibus causis que ad id nostrum animum indixerunt, predictum locum Thefelicensem de consilio et plenitudine supradictis in civitatem erigimus et civitatis vocabulo insignimus eumque civitatem Thefelicensem volumus perpetuis futuris temporibus nuncupari profecto ut dictus locus erectus et insignitus taliter ut preferatur auctoritatis ecclesiastice decore non careat, sed illa potius et latius decoretur de consilio et plenitudine antedictis decernimus in dicto loco iam civitate fore constituendam ecclesiam cathedralem eamque dignitatis episcopalis titulo decorandam ac eandem ecclesiam cathedralem in civitate Thefelicensi constituimus prelibata, proponentes deo auctore illi personam maturam et fructuosam pre-

– 581 –

licere in episcopum et pastorem. Exultet igitur ibidem turba fidelium de premissa rutilantis apostolice gratie ubertate dirigatque iugiter actus suos in viam domini mandatorum et infideles ceci nati de aperiendum materialia et interna eorum lumina ut fidem Christi sponte suscipiant ac hii et ceteri ab orthodoxe fidei tramite delirantes precis per salubris praedicationis efficaciam de ipsorum cordibus errorum sentibus per callem veritatis et rectitudinis gradiantur, et ad divinum beneplacitum ac eorum eterne salutis comodum fortius animentur. Nulli ergo et nostre translationis erectionis, insignitionis, voluntatis, decorationis et constitutionis infringere etc. Datum Auinione V. idus Augusti anno tertio decimo. (Archi. Vati. Jo XXII. com. an. XIII. pars. IV. fol. 110. no. 3114).

8.

Ad perpetuam rei memoriam... Sane pridem tam fama veridica quam etiam fidedigna relatio quod cum ingenti gaudio percepimus ab apostolatus nostri audientiam perduxerunt quod quam plurimi fratres ordinis predicatorum zelo fidei et devotionis accensi lucrifacere Christo animas cupientes ab regnum Jorgianorum quod a diversis populis incolitur ab olim de superiorum suorum licentia sese personaliter transtulerunt multa que loca regni et partium predictorum non vitatis laboribus peragrarunt et in illis fuerunt plurimorum annorum decursis curriculum commorari studioseque predi-

cantes intra eosdem populos verbum Dei, ac eos de ipso dulciter informantes, multos de illis ad fidem christianam feliciter converterunt eos de suorum errorum tenebris ad veram et eclipsis expertam lucem ipsius fidei reducendo. Quod que fidelium devota credulitas spem fidam et verisimilem gerit ad dominum quod ipsis fratribus circa eruditionem dicte fidei apud eosdem populos sine intermissionis defectu prosequentibus mandatum quod super hoc Deum maior dictorum numerositas populorum fidemque recipiet prelibatam. Nos igitur quod licet immeriti eidem beato Petro successimus Christique vices gerimus super terram de huiusmodi multorum conversione habita divine gratie devote landis vitulum offerentes et prosecutionem tam salubris negotii utpote divino beneplacito consonam digne in domino commendantes eamque volentes apostolici favoris presidio communire ac etiam promovere super hiis attenda meditatione intra nos ipsos ac etiam cum fratribus nostris diligenti

– 580 –

7.

(1) Joannes XXII. Ad perpetuam rei memoriam... In libra itaque debite considerationis appenso et per huiusmodi relationem nostro et eorundem fratrum matura super hoc informatione premissa proposito roborato quod locus Thefelicensis in regni Jorgianorum meditullio constitutus insignior et populosior, et bonorum temporalium ubertate fecundior esse dinoscitur quodque pe devotam sollicitudinem et operosam efficaciam quorundam ex fratribus ordinis predicatorum qui ab olim se ad dictum locum aliasque partes ipsius regni de superiorum suorum licentia sub spe lucrificandi animas Jesu Christo personaliter contulerunt et per eruditionem salutiferam eisdem fidei multitudo habitantium locum prefatum et certas partes igsius ad sinceritatem predicte fidei est conversa illud sentiens et profitens quod sancta Romana ecclesia credit, docet et tenet, predictam sedem Smirnensem ad eundem locum Thefelicensem ad divini nominis laudem et gloriam, honorem et dilationem fidei memorate transferimus de fratrum predictorum consilio et apostolice plenitudine potestatis et quoniam supponit devota credulitas spes verisimilis pollicetur et asseverat relatio supradicta quod si doctrina dicte fidei per salubrem ei rectam informationem ipsius in mentibus colentium locum et partes eosdem amplius et imposterum imprimatur eiusque prosecutio non desistat et presertim si locus ipse voce ac re praesularis dignitatis per apostolice sedis clementiam illustretur seminate, multiplicante ac roborante domino firmabuntur corda fidelium et infideles alii velaminibus suorum errorum abiectis ad veram lucem que ipse Christus existit facilius convertentur, nos tam ex hiis quam etiam ex iliis piis salubribus et ratorabilibus causis que ad id nostrum animum indixerunt, predictum locum Thefelicensem de consilio et plenitudine supradictis in civitatem erigimus et civitatis vocabulo insignimus eumque civitatem Thefelicensem volumus perpetuis futuris temporibus nuncu-

pari profecto ut dictus locus erectus et insignitus taliter ut preferatur auctoritatis ecclesiasticae decore non careat, sed illa potius et latius decoretur de consilio et plenitudine antedictis decernimus in dicto loco iam civitate fore constituendam ecclesiam cathedralem eamque dignitatis episcopalis titulo decorandam ac eandem ecclesiam cathedralem in civitate Thefelicensi constituimus prelibata, proponentes deo auctore illi personam maturam et fructuosam pre-

– 581 –

ficere in episcopum et pastorem. Exultet igitur ibidem turba fidelium de premissa rutilantis apostolice gratie ubertate dirigatque iugiter actus suos in viam domini mandatorum et infideles ceci nati de aperiendum materialia et interna eorum lumina ut fidem Christi sponte suscipiant ac hii et ceteri ab orthodoxe fidei tramite delirantes precis per salubris praedicationis efficaciam de ipsorum cordibus errorum sentibus per callem veritatis et rectitudinis gradientur, et ad divinum beneplacitum ac eorum eterne salutis comodum fortius animentur. Nulli ergo et nostre translationis erectionis, insignitionis, voluntatis, decorationis et constitutionis infringere etc. Datum Auinione V. idus Augusti anno tertio decimo. (Arch. Vati. Jo XXII. com. an. XIII. pars. IV. fol. 110. no. 3114).

8.

Ad perpetuam rei memoriam... Sane pridem tam fama veridica quam etiam fidedigna relatio quod cum ingenti gaudio percepimus ab apostolatus nostri audientiam perduxerunt quod quam plurimi fratres ordinis predicatorum zelo fidei et devotionis accensi lucrifacere Christo animas cupientes ab regnum Jorgianorum quod a diversis populis incolitur ab olim de superiorum suorum licentia sese personaliter transtulerunt multa que loca regni et partium predictorum non vitatis laboribus peragrarunt et in illis fuerunt plurimorum annorum decursis curriculis commorari studioseque predicantes intra eosdem populos verbum Dei, ac eos de ipso dulciter informantes, multos de illis ad fidem christianam feliciter converterunt eos de suorum errorum tenebris ad veram et eclipsis expertam lucem ipsius fidei reducendo. Quod que fidelium devota credulitas spem fidam et verisimilem gerit ad dominum quod ipsis fratribus circa eruditionem dicte fidei apud eosdem populos sine intermissione deffectu prosequentibus mandatum quod super hoc Deum maior dictorum numerositas populorum fidemque recipiet prelibatam. Nos igitur quod licet immeriti eidem beato Petro successimus Christique vices gerimus super terram de huiusmodi multorum conversione habita divine gratie devote landis vitulum offerentes et prosecutionem tam salubris negotii utpote divino beneplacito consonam digne in domino commendantes eamque volentes apostolici favoris presidio communire ac etiam promovere super hiis attenta meditatione intra nos ipsos ac etiam cum fratribus nostris diligenti

– 582 –

tractatu prehabitis, et matura deliberatione secuta de ipsorum fratrum nostrorum consilio et apostolice plenitudine potestatis ad excellencie superne laudem et gloriam honorem ecclesie sancte sue dilatationem fidei orthodoxe cultum divini nominis ampliandum animarumque profectum presentem et posterum per admirandam altissimi clementiam successuram et ex aliis etiam certis causis salubribus que ad id nostrum animum in favorem eiusdem fidei pie ac rationabiliter induxerunt, locum insignem aptum et congruum Thefelicensem nuncupatum in eodem regno constitutum in civitatem erigimus et civitatis vocabulo insignimus eumque civitatem Thefelicensem volumus perpetuis futuris temporibus nuncupari de consilio ac plenitudine supradictis ac decernimus in dicta civitate fore constituendam ecclesiam cathedralem ac eandem ecclesiam in civitatem constituimus memorata ipsamque dignitatis episcopalis titulo decoramus, sponsum proprium Deo auctore idoneum habituram cui sponsum ipse presit pariter atque prosit, Nulli ergo etc nostrarum erectionis insignitionis, voluntatis et constitutionum infringere etc. Datum Avinionis VIII idus Februarii anno XIV.

(Jo: XII. com. an. XIV. pars. II. (Reg. 91.) no. 938).

10.

(1) Dilecto filio Johanni de Florentia electo Thefelicensi salutem etc. Ad illa salubriter promovenda nostrum dirigimus animum impendimus studium ac opem et operam superne gratie cooperante presidio adiubemus per quorum efficaciam exaltatio catholice fidei divini cultus augmentum salutisque commoda proveniant animabusque prout firma spes suggerit et devota credulitas pollicetur tunc subsequi efficacius potuerunt cum ecclesiarum gubernacula pastoribus idoneis et rectoribus providis cum expedit committuntur qui potentes in opere ac sermone innocenti exemplo vite in se ipsis ostenso verboque salutifero seminato ad cognitionem excellentie divine preparent corda fidelium et cofirment, atque illis commissas ecclesias regant prudenter salubriter dirigant et feliciter satagant gubernare. Nuper siquidem ad dilatationem fidei christiane cultumque divini nominis ampliandum suadentibus etiam aliis rationabilibus causis locum insignem Thefelicensem nuncupatum, in regno Jorgianorum constitutum de fratrum nostrorum consilio et apostolice plenitudine potestatis in civitatem ereximus ipsumque

– 583 –

vocabulo insignimus civitatis et civitatem Thefelicensem volumus perpetuis futuris temporibus nuncupari ac de consilio et plenitudine autedictis decrevimus et constituimus in civitate ipsa fore constituendam ecclesiam cathedralem eamque dignitatis episcopalis titulo decorandam ac dictam ecclesiam in civitate constituimus prelibata et ut eadem ecclesia honore proprii capitis letaretur et exultaret in suavitate dulcedinis suis de proficiendo ei personam aptam congruam et honestam cogitare cepimus diligenter et post deliberatio-

nem quam cum eisdem fratribus super hoc habere curavimus oportuna in te ordinis fratrum predicatorum professorem in sacerdotio' constitutum in sacra pagina eruditum, qui conditiones et qualitates illarum partium presentialiter et palpabiliter expertus et per tuam sationem verbi dominici multorum iam fidelium lucrificasse animarum diceris domino Jesu Christo cuique sacre religionis zelus, vite munditia, morum gravitas discretionis maturitas aliaque dona virtutum prout etiam testimonia fidedigna perhibentur commendabiliter suffragantur, oculos convertimus nostre mentis, quibus omnibus debita meditatione discussis de persona tua ecclesie prefate de dictorum fratrum consilio auctoritate apostolica providemus teque ipsi preficimus in episcopum et pastorem, curam et administrationem eiusdem in spiritualibus et temporalibus tibi plenarie committendo firma in domino concepta fiducia ex premissis tuorum fructibus studiorum quod te gregem tue commissum fidei tueque custodie deputatum in viam mandatorum domini dirigente ac prosequente favorabiliter quod in predictis partibus circa eruditionem et informationem fidei orthodoxe laudabiliter inchoasti predicta ecclesia sub umbra tui nominis et per tuum ministerium fructuosum dextera domini tecum faciente virtutem salutaria et felicia succipiet incrementa. Tolle igitur iugum domini tam leve collis humilibus tamque suave et in dilectione domini ad pascendum suscipe gregem eius, super quem noctis vigiliis diligens sollicitusque custodi ut liber non pateat aditus invasori et dominus in suspicabili hora venturus si te invenerit sic agentem cursu consumato qui tuo labori et horum fide servata que tue sollicitudini committuntur te fidelem compertum in modico supra multa te constituat et in dilecta gaudiorum suorum tabernacula introducat. Datum Avinione VII idus februarii anno quartodecimo.

(Jo: XXII, com. an. XIV. pars. II. (Reg. 95.) N° 44).

– 584 –

11.

(1) Universis catholicis christianis civitatis et diocesis Thefelicensis salutem et apostolicam benedictionem Quocirca universitatem vestram rogamus et hortamur attente per Apostolica vobis scripta mandantes quatenus eundem electum tanquam patrem et pastorem animarum vestrarum suscipientes devote ac debita honorificentia nrosequentes ipsius salutaribus monitis et mandatis humiliter intendatis itaque ipse in vobis devotionis filios et vos per consequens in eo patrem invenisse benevolum gaudeatis. Datum Avinione VII idus februarii anno quartodecimo. (°a33)-

11.

(2) Dilectis filiis clero civitatis et diocesis Thefelicensis salutem et apostolicam benedictionem..... Quocirca discretioni vesre mandamus quatenus eidem electo tanquam patri et pastori animarum vestrarum humiliter intendentes et exhibentes sibi obedientiam et reverentiam debitam et devotam ejus salubria monita et mandata

suscipiatis dovote et efficaciter adimplere curetis, ita quod mutuo in vos et ipsum spirituale possit abundare gaudium prosperitatis optate consurgere incrementum alioquin sententiam quam ipse rite tulerit in rebelles ratum habebimus et fasiemus auctore domino usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter obcervari (Datum ut supra) (oan30).

13.

(3) Joannes XXII. etc. Manifico viro Regi Georgian, gratiam in praesenti, quae perducatur ad gloriam in futuro.

Licet vetis zelamur ardentibus ut cunctis mortalibus quos Dei Filius Jesus Christus, suo sanguine, redemit, coelestis gratiae radius illucescat, et salus votiva proveniat animarum, ut hostis antiqui semper quaerentis ut noceat, elusa nequitia, supenae beatitudinis gloria, quam non sufficit capere intellectus humanus, quamque Salvator noster, a quo universorum charismatum dona manant, se diligentibus repromittit, in suavitatis foecundae dulcedine perfruantur; hoc tamen profundius perpeti cura revolvimus hoc sitimus ardentius, hoc in solidae charitatis ardore, crebris orationibus postulamur, ut inter omnes, quos regeneravit unda baptismatis cesset scissurae divisio* cessent errorum nebulae, fidei claritas jubilet, et mentales oculos in Cristo credentium temeratae fidei perfidia non

– 585 –

obducat; unaque sancta catholica et universalis ecclesia in unitate verae fidei, sub uno pastore, et unius ovilis intemerata et solida unione, ad conquiendam ejusdem beatitudinis gratiam gratis successibus faecundetur. Ideoque excellentiam tuam monemus, rogamus et hortamur attente, te in Domino Jesu Christo, per aspersionem sui pretiosi sanguinis obsecrantes, quatenus diligenter attendens, quod tibi crescet ad meritum, accedet ad gloriam atque bamam, si datum tibi desuper fuerit ut tu et populus tuae ditioni commissus directionis tuse studio, ad unitatem ejusdem catholicas et universalis ecclesiae revertamini extra quam non est gratia, neque salus; te et praedictum populum 'habilitare et reducere studeas ad ejusdem catholicae et sacrosanctae Romanae Ecclesiae perpetuam et inviolabilem unionem. Datum Avin. 1329. (05033).

13.

(2) L'illusttrissime P. Jean. Eveque de Tiflis en Georgie, travailla infatigablement avec les Religieux ses freres a la reduction des Georgiens il avait traduit plusieurs livres en langue georgienne pour Tinstuction de ces peuples dans la foi catholique. (L'annee Dominicaine par le P. F. Charles de S. Vincent, p. 107).

13.

(3) Giovanni da Firenze su servi opportunamente dei ministro di parecchi religiosi dei suo Ordine e di quello di san Francesco per attirare gli uni (Giorgiani) e gli altri infedeli alia fede. (Storia Universale delle Misioni catoliche. tom. 1. p. 125).

14.

(4) Giovanni da Firenze durante il suo vesco vado, che fu di 19 anni, se fece ugualmente amare dai Giorgiani e degli infedeli, da cui erano circondati. (idem.).

14.

(5) (P. Charles de S. Vincent. L'annee Dominicaine, tom, 1. P. 107).

17.

(6) Clemens VI. Dilecto filio Bernardo Colleti electo 1 hefellicensi salutem etc. Regimini universalis ecclesie quamquam insufficientibus meritis disponente domino presidentes de universis orbis ecclesiis pro eorum statu salubriter dirigendo quantum nobis ex alto permittitur solícite cogitamus, sed earum propensior solícitudo

– 586 –

nos urget quas propriis carentes pastoribus viduitatis incommodis conspicimus subiacere ut illis per nostre cooperationis studium viri prefkiantur ydonei in pastoris qui velint, sciant et possint eisdem ecclesiis preesse utiliter et prodesse. Nuper siquidem fidedignis relatibus intellecto quod Thefellicensis ecclesia per obitum bone memorie Johannis episcopi Thefellicensis qui extra Romanam curiam viam fuit universe carnis ingressus diu extitit et est pastoris solatio destituta. Nos ad provisionem ipsius ecclesie ne prolixioris vacationis deploraret incommoda, paternis et solícitis studiis intendentes, cupientes quoque ipsi ecclesie Thefellicensi talem preesse personam que sciret, vellet et posset eam preservare a noxiis et adversis et in suis manutenere iuribus et etiam adaugere, post deliberationem quam super hoc cum fratribus nostris habuimus diligentem, demum ad te ordinis fratrum predicatorum profesorem in sacerdotio constitutum quem literarum scientia preditum, vite ,ac morum honestate decorum in spiritualibus providum et temporalibus circumspectum et aliis multiplicium virtutum meritis laudabiliter insignitum ex testimoniis fidedignis accepimus, convertimus aciem nostre mentis, quibus omnibus debita meditatione pensatis, de persona tua nobis ex eisdem fratribus nostris consideratione premissorum accepta prefate Thefellicensi ecclesie de fratrum ipsorum nostrorum consilio auctoritate apostolica providemus, teque illi preficimus in episcopum et pastorem curam et administrationem ipsius ecclesie Tbefellicensis tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie commitendo, firma spe fiduciaque tenentes quod tuos actus et opera illius a quo universorum carismatum dona proveniunt clementia dirigente, prefata Thefellicensis ecclesia per tuam curiosam soletiam tuumque ministerium studiosum regetur utiliter et prospere dirigentur. Jugum igitur domini humeris tuis impositum suscipiens reverenter et suavi eius oneri humiliter colla submittens ipsius Thefellicensis ecclesie solícitam curam geras gregem dominicum in illa tue vigilantie creditum doctrina verbi et operis informando ita quod Thefellicensis ecclesia gubernatori circumspecto et fructuoso administratori gaudeat se commissam ac bone fame tue odor latius

diffundatur tuqne proinde preter retributionis eterne premium, nostre benedictionis augmentum ac sedis prefate gratiam uberius concequi merearis. Datum Avinione V. idus Jauuarii anno septimo.

(Arch. Vatic. Reg. Vat. 188. Clem. VI).

– 587 –

17.

(1) Clemens VI. Dileqtis filiis universis vassalis ecclesiae Thefellecensis.... Quocirca discretioni vestre apostolica scripta mandamus quatenus cumdem electum debita honorificentia prosequentes ei fidelitatem solitam necnon consueta servicia et jura sibi a vobis debita exhibere integre studeatis, alioquin sententiam sive penam quam idem electus rite tulerit seu statuerit in rebelles ratam habebimus et faciemus auctore domino usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum Avinione V. idus Januarii anno septimo, (^aog^).

19.

(1) Innocentius VI. Venerabili fratri Bertramo episcopo Thefelicensi Pastoralis officii debitum cui disponente domino presidemus expocit ut de universis orbis ecclesiis quarum cura nobis imminet generalis et de illis presertim qne vacationis exponuntur incommodis solicite cogitemus ut illis preficiatur viri providi in pastores qui eas in spiritualibus et temporalibus possint et spiant salubriter gubernare. Nuper siquidem ecclesia Thefelicensis ex eo pastoris regimine destituta quod nos venerabilem fratrem nostrum Bartrandum Ampuriensem tunc Thefelicensem episcopum apud sedem apostolicam constitutum a vinculo quo tenebatur eidem Thefelicensi ecclesie cui tunc preerat, de fratrum, nostrorum consilio et apostolice potestatis plenitudine absolventes ipsum ad Ampuriensem ecclesiam tunc vacantem diximus transferendum preficiendo eum ipsi Ampuriensi ecclesie in episcopum et pastorem nos volentes eidem Thefelicensi ecclesie, ne dispendia longe vacationis incurreret paterna sollicitudine precavere, cum nullus preter nos ea vice de ipsius ecclesie Tefelicensis ordinatione se intromittere possit pro eo quod nos diu ante vacationem huiusmodi eiusbem ecclesie Thefelicensis provisiones omnium cathedralium ecclesiarum tum apud dictam sedem vacantium et inantea vacaturarum dispositioni nostrc duximus reservandas, decernendo extunc irritum et inane si secus super hiis a quoquam duavis auctoritate scienter vel ignoranter contingerent attemptari, post deliberationem quam de preficiendo eidem Thefelicensi ecclesie personam utilem et etiam fructuosam cum fratribus nostris habuimus diligentem demum ad te ordinis fratrum predicatorum professorem in sacerdotio constitutum,

– 588 –

cui de religionis zelo, literarum scientia et vite honestate, spiritualium et temporalium providentia aliisque virtutum meritis apud nos

laudabilia testimonia perhibentur, direximus oculos nostre mentis, quibus omnibus attenta meditatione pensatis de persona tua ipsi Thefelicensi ecclesie de dictorum fratrum nostrorum consilio auctoritate apostolica duximus providendum teque illi prefiximus in episcopum et pastorem, curam et administrationem ipsius Thefelicensis ecclesie tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo tibi postmodum per venerabilem fratrem nostrum Guidonem episcopum Portuensem fecimus apud apostolicam sedem munus consecrationis impendi. In illo qui dat gratias et largitur premie confidentes quod eadem Thefelicensis ecclesia per tue circumspeditionis industriam et providentiam circumspedam sub tuo felici regimine dextera tui domini assistente propicia salubriter et prospere dirigetur. Quocirca fraternitati tue per apostolica scripta mandamus quatenus ad prefatam Thefelicensem ecclesiam cum gratiam nostre benedictionis accedens curam et administrationem predictas sic exercere studeas, solisite, fideliter et prudenter quod ipsa Thefelicensis ecclesia gubernatori provideo et fructuoso administratori gaudeat se commissam tuque preter eterne retributionis premium benevolentie nostre gratiam uberius consequi merearis. Datum apud Villamnoyam Avinionensis diocesis II. idus Aprilis pontificatus nostri anno quarto. (Arch. Vati. Reg. Av. 134. fol 61).

20.

(1) Ad excolendam Dominicam vineam in Georgiare (ვაჭოკვაძის ანბივი და აგრეთვე Annales Minorum, T. 8. p. 213).

21.

(2) Clemens VIII. Dilecto filio Guillelmo tituli sancti Stephani in Celiomonte presbitero cardinali apostolice sedis legato salutem Nuper siquidem ad audientiam nostram deducto quod quidam Bertramus ordinis predicatorum professor se gerens pro episcopo Thefelicensi illi homini scelerato (Urbanob VI.) Bartholomeo Baiensi archiepiscopo in sede apostolica intruso adhesit.... propter quod idem Bertramus redidit se indignum.... Nos circumspeditioni tue, auctoritate apostolica, committimus et mandamus quatenus si dictum Bertramum eidem Bartholomeo intruso repereris adherere, ipsum Bertramum dicta Thefelicensis ecclesia ac om-

– 589 –

ni jure si in ea quomodolibet competenti eadem auctoritate sententialiter prives et amoveas totaliter ab eadem prout de jure fuerit faciendum et nihilominus de dicta Thefelicensi ecclesia.... auctoritate nostra provideas et Henricum Ratz Ordinis fratrum minorum eidem ecclesie preficias in episcopum et pastorem, curam, regimen et administrationem ipsius ecclesie sibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo ac faciendo a suis subditis et vassallis obedientiam et reverentiam debitas exhiberi, amoto ab ea dicto Bertramo et quolibet alio illicito detentore, contradictores per censuram ecclesiasticam, appellatine posposita compescendo.... Datum

Avinione III. Calendas aprilis anno quarto (1382) (Reg. Avi. 228. °a°33 ^b°3°).
22.

(1) Bonifacius IX Dilectio lilio Leonardo de Villaco electo
Thefellecensi salutem.... Datum Rome idus Martii, anno secundo
1391 (Arch. Vat. an. 2. lib. 17. fol. 168).

—
๓๓๐ III.

2.

(1) Martin us V. Dilecto filio Joani de Sanctomichaele electo
Tefliciensi salutem et apostolicam benedictionem... Postmodum vero
prefata Tefliciensis ecclesia per ejusdem episcopi Johannis obitum
pastoris solatio destituta, nos vacatione hujusmodi fidei dignis rela-
tibus intellecta ad provisionem ecclesie celerem et felicem... pater-
nis et solitudinis intendentes «post deliberationem quam de perfi-
ciendo eidem ecclesie personam utilem et etiam fructuosam cum
fratribus nostris habuimus diligentem demum ad te ordinis fratrum
predicatorum— direximus oculos nostre mentis, quibus omnibus
omnibus attendita meditatione pensatis de persona tua nobis et eis-
dem fratribus nostris ob tuorum exigentiam meritorum accepta, ei-
dem ecclesie providemus teque illi perficimus in episcopum et
pastorem curam et administrationem ipsius ecclesie tibi in spiritua-
libus et temporalibus plenarie committendo firma spe fiduciaque
conceptis quod dirigente domino actus tuos prefata ecclesia per
tue circumspectionis industriam et scudum fructuosum regetur
utiliter ac prospere dirigentur grataque in eisdem spiritualibus et tempora-
libus suscipiet incrementa.

Quocirca discretioni tue per apostolica scripta mandamus qua-
tenus impositum tibi a domino onus regiminis dicte ecclesie susci-
piens reverenter curam et administrationem predictas sic exercere
studeas, solícite fideliter et prudenter quod dicta ecclesia guberna-
tori provideo et fructuoso administratori gaudeat se commissam tu-
que preter eterne retributionis premium nostram et ejusdem sedio
benedictionem et graniam exinde uberius consequere merearis. Datum
Rome 14 Kalendas Januarii anno nono. (1424).

(Arch. Vatic. Mart. V. Vol. 264).

3.

(2) Alexander VI— Dilecto filio Alberto Elgel electo The-
felecensi salutem postmodum vero prefata Thefelecensis eccle-
sia per obitum ejusdem Johannis episcopi pastoris solatio destitu-

– 591 –

Ta..... ad te fratrum minorum... direximus oculos nostre mentis....
teque illi preficimus in episcopum et pastorem curam et administra-
tionem ipsius ecclesie tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie
commitendo.... 13 Kal. Maii, anno primo (1493).

(Arch. Vat. Reg. Lat. an. I. lib. I. p. 213).

4.

(1) Fontana, S. Theatrum, tom. 2 p. 305;— Vati. Obligationi, tom. S3, p. 13;—Moroni, tom. 75. p. 179.

6.

(2) Callistus 111 dilectis filiis populis et universitatibus Christianorum, qui Franchi appellantur, in regnis Persiae et Giorgiae constitutis salutem etc. Reversus ad Nos dilectus filius Ludovicus de Bononia frater ordinis S. Francisci nuncius noster qui apud vos anno praeterito fuit, nobis retulit, vos populos numero multos, fidem christianam catholice tenentes, sedi apostolicae cuius locum, licet immeriti, tenemus, devotissimos esse, et fidei catholicae ritus tenere et observare, quos fratres supradicti ordinis dudum edocuerunt; adeo ut a traditionibus et institutis Romanae nullatenus devietis. Quae quidem audita nobis summa placuerunt, et Deum benediximus, quivobis dedit, ut in tanta barbarorum infidelium, a quibus indique circumvallati estis, multitudine, viam veritatis et salutis aeternae et acceperetis et constanter retineatis. Unum vero a vobis desiderari dixit idem nuncius noster, in quo vobis duximus complacendum, ut quempiam ex nostris, vel vestris, virum probum et institutis, ritibus, moribusque Christianis bene instructum, in vestrum omnium caput et directorem eligere possitis, cuius electionem a vobis factam cum nobis praesentabitur confirmabimus. Ae conditine, ut quamprimum commode fieri poterit, ipse ad visitandum sedem apostolicam et limina Beatorum Apostolorum Petri et Pauli cum aliquibus ex vestris veniet, qui omnes prefecto melius instructe oedificati, et de nomine ac fide christiana contenti in patriam ad vos redibunt. Coeterum commendamus vobis praedictum fratrem Ludovicum nuncium nostrum, qui pro causis fidei christianae ad diversas partes accessurus est, ut vestro consilio, favore et auxilio, comissiones sibi factas per nos exequi possit. Datum Romae apud S. Petrum anno Pontif. 3 et ann. D. 1457, quatuordacimo kal. Januarii.

(Raynold tom. 10. an. 1457. pag. '125, et Platina in vita Callisti III. lib. 14. p. 267).

– 592 –

7.

(1) Pius II. Dilecto lilio Ludovico de Bononia, Nuncio nostro. Fide digno relatione accepimus te a fel. record. Nicolao V, et Calixto III. Pontificibus Romanis proedecessoribus nostris ad partes septantrionales Orientales quo missum pro causis fidei Christianae, et sedis Apostolicae honorem concernentibus, multos Praelatos plurimosque Principes et populos christianos ex iis, qui inter infideles viunt, adiisse, visitasse, et ad fidei perseverantiam modis tibi possibilibus animasse, adeo ut ad proedictum fel. Record. Calixtum nonnullorum ex proedictis gratas responsiones reportasse dicaris, ex quibus apparet multos abhuc esse principes et populos qui catholice Christiani Romanam reverentur Ecclesiam

et Romanum Pontificem dicant, sentiant, proedicent Christi Vicarium esse in terris, et beati Petri Apostolorum Principis successorem; inter quos sunt Catholicon Giorgianis, Rex Persarum, Rex Giorgiae, Rex Mengreliae, Imperator Trapezuntinus, et quidam populi ex Persis, ritibus Ecclesiae et dogmatibus inhoerentes, a quibus beati Francisci fratres conservari foverique.....1458, IV nonas Octobris, an. 1. (Arch. Vati.).

9.

(2) Beasissime Pater. Dignissime et sublimissime omnium Princeps, Dator Benedictionum, Judex totius Mundi, Vicarie Apostoli Petri, Praeses unius Sanctae, et Catolicae Ecclesiae, quae est mater omnium populorum terreae, et cui obediunt omnes linguae, omneque throni, qui sanctos pedes vestros adorant, recipientes veniam peccatorum, et spirituale ac corporale lumen. Nos coram excelsa potentia vestra prostrati benedictionem, pacemque a Vobis precamur et humili amore pedes vestros osculamur. Sicut haec nostra Regio jam ab antiquo tempore Vobis praestitit obedientiam, sic et Nos adhuc vestrae benedictionis et gratiae sumus praecones. Et quamvis aliqui nostrae Georgiae Patriarchae obedientiae Vobis debitae fuerint immemores, Vos tamen, ne me illis similem cenceatis rogo, cum ad vestra jussa promptum et obedientem me sistam. Vestri Patres Capucini jamdiu in hac nostra Georgia morabantur egoque eos peculiari amore prosequeris iisque omnia fausta precabar; Jam a brevi illo tempore trium vel quatuor mensium, a quo Domenti Patriarcha ab hac ad aliam mig-

– 593 –

ravit vitam, et in illius locum Patriarchalis dignitas mihi fuit collata, omnia fausta, et bona iis procurare studii, Armeni tamen tantum temporis, ut id plene exquerer mihi non permiserunt, eum a Nobis consilia non amplius requirant et ad arbitrium suum in hisce terris dominantur. Carceri manciparunt vestros Patres Capucinos, eosque tot plagis et verberibus affecerunt, ut plura infligi haud possent. Prophanarunt Sacras Imagines, et Cruces vestrae Ecclesiae, et postquam ipsam Ecclesiam et Eomum sibi appropriarunt, illos in hac Provincia amplius sufferre non voluerunt sed eos ignominiose ejecerunt. Quodque vulnus dilatatur et auget in hac atroci persecutione, vidimus omnes Catholicos, tum Viros, tum Mulieres variis tormentis affectos, percussos, et tota eorum substantia spoliatos, ac ab eadem Fide et Genitoribus violenter abstractos. Hinc nos omnes Georgiani demissime Vobis supplicamus, ut manum vestram ab hac Provincia non subtrahatis, et absque Patribus Capucinis nos non relinquatis, Amore Dei adjuvate nos, nec permittite, ut tot animae pereant, nec furios Infidelium vestrum populum acquisitionis expositum sinitis; difficile enim non est magnanimae Vestrae Celsitudini tum ei tum Nobis auxilium praebere. Alianova melius ab ipsis vestris Patribus percipietis. (1803 Miscelaneo. Vol. 30).

10.

(1) Honorabilibus Viri Primoribus Populi et Universis Incolis
Caucasi.

Clemens XIII.

Honorabiles viri salutem et gratiam celestem.

Cum a multo tempore Romani Pontifices, quorum curae spiritualis commissa est totius humani generis salus, summum studium eo contulerint, ut tradita Vobis eadem illa, quam intellexerent olim Majores, Vestros professos esso, Catholicae fidei doctrina, aperirent oculos vestros, et a tenebris, in quibus ambulatis, Vos ad lucem conveperent, non semel, sed interum ac soepius seminantes, uberem tandem e suis laboribus fructum perciperent, salutem animarum vestrarum. Verum Proedecenorū Nostrorum studio con profundo sapientiae suae consilio nondum Deus obsecundare volerit, Nos de illius Misericordia confisi novos Ministros ad Vos mittere comstituimus, qui christianae fidei propagandae, animarumque vestrarum sanctificandarum zelo adeo sunt incensi, ut nec iti-

– 594 –

neris longitudine, nec viarum asperitatibus, nec, qua tam longae peregrinationi imminet, multis gravibusque periculis deterentur. Qua propter Vos etiam atque etiam hortamur, et obsecramus, ut eos benigne et humaniter exceptos propensa voluntate audiatis, et in mansuetudine eorum verba suscipiatis, quoe fide illo annuncian- da, extra quam nulla est salus, salvare possunt animas Vestras. Deum interea enixe precamur, ut gratiae suae lumine mentes vestras illustret corda pemoveat, Vosque ad agnitionem veritatis ad- ducat. Datum Rome apud. S. M. Majorem sub annuo piscatoris die tertio februarii 1763. (oa^a, Epistolae ad Principes an. 5 ep. 74).

11.

(1) Relataque professione fidei ipsius Nicephori ex quo con- stitit giorgianos parum abesse a vera catholica fide. (Acta S. C. de Propaganda Fide, 20 Junii. 1628).

12.

(2) Brosset, Aditions et eclairsissement. p. 407.

12.

(3) Luca Waddingus, Anal es Minorum, t. 10. p. 274.— tom. 12.—p. 290.—t. 13. p. 27.

16.

(4) Illustrissime dux Burgmidiae, Ego Gorgora, dux Georgia- nae mitto ad te plurimam salutem. Quoniam intellexi te esse fide- lissimum Christianum, et desiderasse semper aliquid agere quod honori et amplitudini esset sanctae fidei nostrae sicut tui fecerunt antecessores, ideo multum desidero tuam habere amicitiam. Nam Ego Chrtstianus sum, et pro defensione et amplitudine illius sanc- tissimae fidei mori cupio, nec quidquam libentius facio quam bel- lum cum infidelibus gerere maiorum meorum vestigia et consietu- dinem imitando. Post enim obitum natris mei multa cum illis bel- la gessi, et saepissime gratia Dei deidlis victoriam habui, multas

civitates ipsorum debellando coepi, et nisi his superioribus annis bella quaedam inter me et aliquos principes Christianos finitimos meos orta fuissent maiora profecto contra infideles gessissem. Sed impresentiarum quantum mandato domini, videliset Ludovici nos-

– 595 –

tri patriarchae pacem feci cum omnibus Christianis finitimis meis omnino Decevi omnem meam facultatem et vires omnes adhibere contra Tureos, et quemadmodum promisi domino patriarchae nostro, ego personaliter cum XX. milibus equitum adhoc bellum contra infideles aggrediar quod ut facilius fieri possit non solum pacem, sed foedus et ligam feci cum omnibus principibus Christianis qui in istis sunt regionibus principibus Christianis qui in istis sunt regionibus ut communibus copiis Tureum, qui tenet Constantinolim, invadamus. Confederati enim sumus ego et Georgius Rex Persarum, David Imperatori Trapessmidiae, Bendian Rex Mirigreliae, Rabia dux Anocasiae; Bedebeth dominus Armeniae minoris et alii domini Orientales habemus etiam nobiscum in nostra confoederatione III. potentes principes infideles, qui Turei Constantinopolitani sunt inimici, Caramanum, scilicet et Asmailberch filium quondam dispendiarum, et assembech filium quondam Carailuci qui assembech eum confinia habeat ex ista nostra parte cum Tureo Constantinopolis promisit nobis dare aditum ad invadendum Nataliam, et nobiscum personaliter venire cum omni sua potentia, et in primis capere civitatem Bursiae, ut illa possideat pro se et potiatur omnes nos capitulis et pactionibus conclusimus cum hac scilicet conditione, ut ipse sit super amicissimus Christianorum. Et si vos Latini principes et populi venietis ad recuperandam domum sanctam Hierusalem ipsi debeat praestare vobis omne quod potuerit, auxilium et favorem. Quamobrem nos haec omnia pacem ad ligam ex parte nostra fecimus, quae a quingentis annis citra in his nostris regionibus non sunt audita; id quae fecimus persuasi, tum autoritate domini patriarchae nostri, tum literis domini Parse quibus ad nos scripsit, se et omnes principes Latinos in civitate Mantuae debere convenire, et ibi congregato concilio in exercitum praeparare contra infideles. Nos vero id vehementer cupimus, ut possimus vos una nobiscum unire hanc rem perficiendam, mittimus nostros Oratores cum domino patriarcha nostro, ac vos omnes principes Latinos, et praesertim ad te, quoniam accepimus te et omnes domino tua diu multumque desiderasse gerram sanctam recuperare et ut possitis ex ipsis nostris Oratoribus intelligere quem animum habeamus omnes ad hoc negotium fidei, et quibus per nos actum sit hoc tempore. Cupimus etiam et rogamus ut nostros Oratores cerciores faciatis, ut ipsi postea referre possint an paratisitis et prompti sumere hoc bellum justissimum, ut sciamus quo tempore ad arma progredi debeamus. Hoc vobis pollicemur in una aestate debellare et auferre Nataliam, et quicquid dominus othonionorum, id est ipse Turcus

Constantinopolitanus possidet ex nostro latere. Alteram vero partem domini sui quae Graecia est, quam mare Euxinum dividit, vobis expugnandam relinquimus quod vobis facile erit; nam ipse 'l' urcus in medio positus duorum exercitum cum resistere minime poterit, cito succumbet et nomen suum e terra delebimus. Quas ob res te ante omnes alios principes Latinos oro, ut super hoc velis cogitationem et curam suscipere, et nos sinas hanc commoditatem quam vobis offeremus praeterire, nec dedigneris, nos imitari qui omnibus rebus postpositis fidei utilitati intendimus et vacamus. Quod si hanc rem (quod absit) neglexeris, nihil a nobis actum esset, nam hac conditione nos obligati sumus ad hoc bellum si domini Latini un a nobiscum erisis, Alioquin soluti sumus ab ista liga et confederatione. Omnia enim nostra Concilia et rationes dependent a literis domini Papae per dominum Patriarcham ad nos illatis, quas veras esse praeposuimus. Et finaliter hoc uno cosiderato, quod si hoc tempore' cum a nobis sitis adiuti nihil facietis hic iniquissimus Tureus interim tantas vires et animos sumet ut quando ipsi resistere volueritis nullo modo poteritis et omnes nostri conatus, si vos non respond eatis, inanes forent, eritquae fere impossibile iterum nos in istis regionibus tam pronis voluntatibus uniri sicut nunc sumus. Multa essent dicenda quae per merum Oratorem poteris agnoscere, cui fidem indubitata praestare poteris, habeas quae eum oro commendatum. Vale in Christo, Data in Carceche, anno MCCCCLIX. Novembris. (Alnea Sylvius, lib. 1. p. 489).

18.

(1) Illustrissime dux Burgundiae, Ego Georgius Rex Persarum te plurimum saluto, et ut intelligas quae resgestae sunt impraesensiarum per nos in Oriente, istas literas ad te scribo. Scias igitur me omnes principes Christianos qui moramur in istis regionibus fecisse inter nos pacem et foedus ac ligam et coniurasse invadere cum omni nostro conatu et potentia Tureos; sed praesertim illos qui sunt in Constautinopoli, quoniam sunt Christianorum inimicissimi. In qua quidam liga nos singuli apparatus et copias nostras obtulimus. Ego promissi personaliter exire cum XL millibus hominum; David Imperator Trapessundarum obtulit et paratas habet XXX. biremes cum viginti millibus 'hominum: Bedian Rex Mirigreliae omnem suam potentiam exhibuit; Gorgara dux Georgianae

personaliter veniet cum XX millibus equitum; Rabia dux Anocaciae cum suis fratribus et baronibus promisit nobiscum et ipse veniet omni sua potentia; Berdebech dominus in Armenia minori pollicitus est ad hanc nostram expeditionem XX millia hominum Sunt etiam in dicta liga et alii populi Gilhiarani et Sasoni, et tres domini potentes Turei, qui promptissimi sunt movere bellum domiui Ot-

honianorum, hoc est Tureo domino Constantinopolis, quarum est unus Caramannis, alter Ismailbech filius quondam dsipendarii, tertius Aliembech. Rex Mesopotamiae filius quondam Carailuci qui et potens et capitalis inimicus Turei Constantinopolitani est paratissimus adimplere omnia quae promisit. Quae quidem omnia supradicta inter nos capitalis poenis et aliis vinculis promissimus, rataquae fecimus hac scilicet conditione adiecta, si vos Latini vos movebitis, et nobiscum una eritis ex vestri partibus bellum Tureis inferendo; alioquin si vos non intenditis hoc bellum suscipere, nos ad exolvenda ea quae promissimus nullo modo sumus obligati. Quamobrem rogo ut omnibus rebus postpositis, velis ad hoc bellum intendere, necte distrahant, aut divertant a tam sancto proposito alia quae cum quae sint obstacula, quemadmodum ego feci, qui si difficultatibus quae mihi occurrebant, intendere voluissem, numquam domino Patriarchae nostro paruissem cujus opera et mandato haec nostra liga et concordia inter nos facta est. Nunc vero licet in quibusdam rebus temporalibus mihi damno haec concordia fuerit, tamen contentissimus sum illud peregissem, cum spirituale a Deo praemium propter hoc expectem. Imrpaesentiarum aliud ad te non scribo, quoniam mitto ad te Oratorem meum una cum domino Patriarcha nostro, cujus verbis fidem adhibeas quoniam ex ipso omnia poteris cognoscere, habeas quae eum commendatum et ut des illi tuas literas responsionis te oro, ut possum intellegere tuam sententiam et opinionem. Vale in Christo. Data in castris nostris propetentorium, MCCCCLIX (1459). die V. Novembris (๐๘๐๓๓).

19.

(1) Misisti ad nos Ludovicum Bononiensem, professione Minorem, qui ait te Montuam petivisse, ut Conventu cum Christianis celebrato Mahumeti Turearum Imperatori Bellum inferres, cupere Principes Nostros cum tu in Europa illum oppugnares in Asia tumultum excitare. Placuit sermo, oderunt Tureas nostri Principes, te

– 598 –

amant, et Christi Vicarium venerantur parendum tibi esse fatentur; eam ob causam cum gravibus inter se odiis discordarent, bellumque gerent jubente Nuncio tuo arma deposuere, parati, cum jussis, adversus Tureas ea resumere—centum viginti millia pugnantorum, cum volueris, proesto aderunt, in Asia usque ad Helespontum et Thraciam Bosforum Mahumetis Imperium invasuri, dum tu pari modo cum Occidentalibus pouplis aggrediaris Tureas. Ad hoc missi sumus, simulque tuos osculemur pedes tanquam vicem Dei tenentis in terra, Nobis foederati sunt Bendas Mengrelise et Abasite Rex et Pancratius Jberorum qui nunc Georgiani vocantur, et Mania Marchio Goriae et Fabia Dux Angosise Illud tantum ex te nunc petimus ut Ludovicum, qui nos huc adduxit, super eos, qui Romanum in Oriente ritum custodiunt et tuae sedis fidei consociantur, Patriarcham constituas. (Waddingo, Annales Minnorum, tom. 13 p. 154).

21.

(1) Assensere Legati; verum expendas itineris et Ludovici Patriarchatum petiere. Pontifex utrumque concessit ea moderatione adjecta, ne Ludovicus se Patriarcham aut scriberet, aut appellaret antequam reverteretur, neve litteras hujusce dignitatis secum afferret, sed in custodia essent apud Cardinalem S. Petri, ut major interea de finibus Patriarchatus haberi notitia possit (05033).

21.

(2) Nicolaus Orator Georgii Alexandri magnis Regis Persarum diligentissimus in rebus agendis; Cussodam Orator bellicosissimi Gorgore ducis Georgianoe litteratissimus.

(Aeneae Sylvii Pi. II Pontif. Epist. lib. 1 p. 852).

22.

(3) Viaggio di A. Contarini nella Persia.

22.

(4) R. Vlateranus lib. 12 p. 258—Raynaldus Anales tom. 11 p. 269.

25.

(5) Alexander VI hoc responsum dedit Constantino III (filio Georgii VIII), in Christo filio nostro Constantino Georgianorum Regi illustri salutem et apostolicam benedictionem. Accepimus per dilectum filium Nilum cofessorem et oratorem tuum literas tuas

– 599 –

quibus summam erga nos ac sanctam sedem Apostolicam devotionem et reverentiam tuam, quantumve reipublice Christianae de victoria ad versus infideles per charissimos filios nostros Regem et Reginam. Hispaniarum illistres potita gratulararis plane significasti, et gratias propterea Deo omnipotenti habebas. Intelleximus etiam summa cum animi jucunditate optimam mentem ac sententiam tuam in expeditionem adversus Jesu Christi fidei rebelles undique parandam et quantum ad hujusmodi salutaria coepta una cum filio tuo exercitus offerebas ad prophanata templa expianda et oppresos populos in Christi libertatem vindicandos. De quibus omnibus vix exprimi potest quantam cepimus animo voluntatem, aegimusque gratias, ut par erat omnipotenti Deo quod majestatis tuae menti tantum ardorem atque fervorem fidei inspiraverit, et qui tanto pere animo et desiderio nostro in fidei Christianae observantia, et juramento respondeas, ac de Ghristianorum prosperitate lctaris nihil est enim quod magis cupiamus, dies noctesque frequentius mente volventes, quam meditari et aliquod consilium inire, quo nostrae fidei consulamus, semperque invigilamus, et supra vires enitmur ita principes hos Christianos tenere pacatos, ut de Constantinopolitana et Jerosolimitana, aliisque patriarchalibus sedibus recuperandis spes certa cupiatur. Sed nec defuit voto nostro, et bonis semper omnibus consiliis adversarius antiquus hostis, qui aliqua discordiarum semina inter eos sereret, quas nihilominus speramus nos fore Christi auxilio facile composituros omnenque conatum ad-

versus hostes sanctae fidei convertemus de quibus non veremur crucis vexillum praeferentes certam victoriam reportaturos ad quam rem semper noster animus fuit accensus nunc maxima cum alacritate festinat, quando quidem de tanta tua promptitudine et religione pro Christi gloria certi sumus.

Te igitur quantum possumus hortamur et in Domino oramus quod in isto tuo laudabili consilio perstes, tuosque subditos omnes hortaris acmandes, ut mentem tuam in tam sancto proposito sequantur, et pareant.

Et quoniam omnibus Christifidelibus expedit pro necessitate salutis aeternae in fide et obedientia cum sancta Romana ecclesia convenire, ubi caput et sedem Christus Dominus et Apostolus Petrus ipsius vicarius universo orbi Christiano reliquerunt, gaudemus summopere majestatem tuam ad veram orthodoxae fidei agnitionem

– 600 –

intendere et quae ad ipsius fidei rectam observantiam pertinent a nobis et hac sanctissima sede, universae Christianitatis capite expostulare. Cum igitur per eundem Nilum oratorem tuum nobis supplicari feceris, ut ad majestatem tuam definitionem fidei in concilio Florentino firmatum in quo sub felicis recordationis Eugenio Papa IV praedecessore nostro universa Ecclesia tam Latina quam Graeca convenit mitteremus, ut tu et dominia tua idem sentiendo; aeternam gloriam et temporalem hic victoriam contra hostes fidei a deo merearis cum sine recta fide Apostoli testimonio placere Deo sit impossibile, nunc dictam definitionem concilii literis nostris sub plumbo tibi mittimus hortantes devotionem tuam, quod illam mandes per universas provincias tuas publicari et observari. Et sicut in Christo vero Dei filio omnes, ita in ejus praeceptis et institutis per suum vicarium et inde coeteros successores nobis promulgatis uno cultu conveniamus confidentes si ita feceritis, nulla vobis adversantia tela inimicorum posse nocere cujus fide regna vincantur, habetesque serenitati tuae gratias innumeras de tuis oblationibus quas admisimus libenter, eisque cum occasio aderit utemur sicuti et dicto Nilo latius diximus, cui de caeteris, quae nobis exposuit, verbo respondimus. Datum Romae apud S. Petrum anno incarnationis dominicae MCCCCXCVI. III non. juii pontificatus nostri anno IV. (Raynal. tom. 11. an. 1496. p. 269).

26.

(1) Alexander VI etc. Universis et singulis etc. salutem etc
Cum Carissimus in Christo filius noster Constantinus Georgianorum Rex Illustris tanquam Catholicus ac devotissimus Christianus ad exhibendum nobis huiusque sancte sedi apostolice suam reverentiam devotionemque dilectam filium Nilum Monachum ordinis sancti Basili Oratorem suum destinaverit ipseque orator discedit hinc a nobis impresentiarum ad eundem Regem rediturus Nos cupientes liberum iter ubique ei petere devotionem vestram hortamur in domino Subditis vero nostris et gentium nostram armigeram Capitaneis et

Ductoribus nec non Episcopis et Capitalis ecclesiarum Cathedralium ac fratribus et monachis cuiuscumque ordinis harum serie mandamus quatenus eundem fratrem Nilum cum sua comitiva tam equestri quam pedestri ac cum salmis valisiis bulgis aliisque rebus et sarcinolis suis per omnes passus portus pontes et loca tam nostra quam vestra ire redire stare transire et pernoctare absque alicuius

– 601 –

Gabelle passagii fundaminis theolonii seu cuiusvis alterius indicti vel indicendi oneris tractetis in domino caritate providendo ei de Scorta et libero salvoconducta si necessariam fuerit et duxerit requirendum. Fratres vero et monachi in eorum monasteria et conventus admittant et de sibi necessariis provideant ita ut de promptitudine vestra possitis apud nos non immerito commendari. Mandates vobis omnibus et singulis nostris et sancte Romane ecclesie subditis ac fratribus et Monachis quibuscumque quatenus non obstantibus ordinationibus et prohibitionibus nostris prefatum Monachum Nilum cum eius Comitiva intra Civitates terras et loca nostra et dicte ecclesie nec non vestra monasteria et domos recipiatis et benigne per tractetis et ut ad hec libentius omnes inducantur quo exinde animarum suarum salutem se speraverint adepturos de omnipotentis dei misericordia ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi recipientibus eos caritative et eis subsidia itineris porigentibus ducentos dies de iniunctis eis penitentiis nunc in domino relaxamus. Praesentibus post Annum minime valituris. Dat. Rome apud Sanctum Petrum Anno etc. MCCCCLXXXIX secto Bertio Non. Junii Pontificatus nostri Anno quarto.

(Archiv. Vatic. Alexand. VI Reg. Secret. Bullar. To. VIII f. 367. 27.

(1) ქრონიკები თ. ჟორდანიას მიერ, წიგნი მეორე, გვ. 524.

თავი IV.

3.

(1) Ces invasions repetees des Persans et des Turcs qui ne cesserent jusqu'a nos jours meme de porter la destruction et la mort dans ce pays laisserent souvent, pendant longtems ce peuple sans pasteur, et le peu des fideles restes attaches a l eglise latine ne durent leur perseverance inalterable qu'a Tinstruction pur des laics que ces derniers conserverent entre eux queluefois pendant un siecle sans voir un seul pretre catholique por soutenir leur foi.... Il existe a Gori des actes de ventes de maisons date du 15 siecle, ou entre autres choses on peut remarquer: que la rue de Tiflis se nomait alors la rue des Francs, et Ton voit encore aujourd'hui non loin d'un moulin, des ruines parmi les quelles on distingue une grande pierre ou les habitants vont allumer de cierges et prier Dieu

quand ils sont attaqués de la fièvre. L'on prétend qu'en cet endroit était située une église catholique desservie par des prêtres Génois, qui fut détruite de fond en comble par les Turcs. (Rottiers De la religion chrétienne en Georgie)-

3.

(2) Anthoine de Gouea, Relation des Grandes guerres et victoires de Cha-Abbas p. 365. — იხ. აგრეთვე არქანჯელო ლამბერტის წინასიტყვაობა თავის „Relatione della Colchide — 7.

6.

(3) Paulus III.—(Char.mo in Chro filo nostro Levasap Georgianorum civitatis et Regni).

Regi illustri salutem etc. Ex plurimum fide dignorum relatione percepimus te quamvis tantis terrarum spaciis a nobis remotum tamen sanctam Romanam Ecclesiam ceterarum ecclesiarum caput Romanosque pontifices ei presidentes Domini Nostri J. C. vicarios et beati Petri apostolorum principis successorem pia devotione et affectu credere et venerari. Idemque tecum sentire charissimos in

– 603 –

Christo filios nostros affines tuos Patirach Cochaty, Lyon Zagam et Goghoram Chelsecha civitatim et regnorum Georgianorum reges illustres. Qua re intellecta plurimum exultavit cor nostrum in Deo Domino ejusque majestati gratias egimus quod vos' quatuor maximos reges sacro baptismate oblutos et fortissimos christiane fidei athletas, quamvis ab infidelibus undique circumvalatos tamen in ejusdem christiane fidei cultu et constantia tanto tempore conservaverit et conservat. Nimirum filii charissime idem Rex regum et Dominus dominantium Dominus noster J. C. qui vobis tanta regno contulit etiam hoc lumen fidei cordibus vestris inmisit ut primatum beati Petri et Romane ecclesiae credatis. Ipse enim est sacerdos in eternum secundum ordinem Melchisedech, cui dedit omnia pater in manus pedibus ejus subjiciens universa summum apostolice sedis et ecclesie Romane Pontificem quem in beato Petro sibi vicarium ordinavit suorum gentes et regna constituit ut evellat et destruet disperdat et dissipet omne quod adversatur veritati sacrosanctae fidei ejusdem Domini N. J. C. et quod suorum fidelium salutem quomodolibet insidiatur, edificet autem et plantet omne quod ad universalem animarum salutem conferre eodem inspirante Domino judicabit ad ejus ovile reducens eas etiam oves suo precioso Sanguine redemptas que locorum potius distantia maxima quam animarum minori devotione viderentur ab hujus summi pastoris cura longe semote: in quo unico Christi ovili te et ceteros reges Georgianorum pro tua et illorum vestrorumque populorum animarum salute includi cupimus et quantum possumus in Domino cohortamur ut sicut unus est Deus, unum baptisma, una sit etiam omnium fides, in unitate ovilis Christi sanctae matris ecclesiae catholice. Quod ut opera nostra prout decet pium patrem atque pastorem consequi valeatis, Deo gratias agimus occasionem hanc a Deo

nobis esse datam his nostris litteris nostram erag vos omnes paternam dilectionem manifestandi devoto obsequio dilectorum filiorum Dominici et Baptiste Ordinis S. Dominici qui de Nesaionam civitate Armenie majoris sunt oriundi, quem etiam Baptistam intelleximus serenitati tue notum et charum cum aliis patribus ejisdem Ordinis qui in civitate tui regni Deo devotum exhibent famulatum. His enim ad patriam redire dispositis mandavimus ut ad te presentes literas nostros apostolicamque benedictionem deferent prout illam tam tibi quam ceteris Georgianis regibus ac populis ex par-

– 604 –

te dei omnipotentis ad beatorum ejus apostolorum Petri et Pauli auctoritate confisi elargimur per presentes tuam serenitatem in eodem Deo Domino exortantes et rogantes ut paternam nostram erga te benevolentiam piaque nostra monita filiali devotione suscipiens ipsos Dominicum et Baptistam benigne audias fidemque verbis eorum in cunctis salutem anime tue et populorum tibi commissorum consertentibus indubiam prebeas. Deindeque propter eandem animarum vestrarum salutem et in honorem dicti beati Petri si tuos oratores ad nos mores ceterorum Christianorum regum et principum transmittes per quos te cum omni populo tuo in filium ejusdem sancto Romane et universalis ecclesie et capituli ejus potestati Romani pontificis devote offeras ac dedas idemque persuadeas predictis tribus regibus Georgianis affinibus tuis ut faciant et cum tuis suos ad nos oratores mittant eandem obedientiam oblaturos Romane et universali ecclesie potestate nobisque ei presidentibus, eisque si tibi videtur exemplum harum litterarum mittere cures. Nos eosdem oratores vestros paterna benignitate susceptos cum nostris ad vos nuntiis cum Dei auxilio remitemus per quos omnem oportinam illuminationem qua per viam salutis ad patriam secure pervenire celestem valeatis assequamini ac preterea gratias privilegia et spiritualia dona pro voto vestro et quantum vobis, per Dominum licuerit eodem concedente Domino largiemur quo possit ex his uberius consuli animarum saluti ac demum celestia regna possidere valeatis. Que nobis Dominus noster J. C. elargiri dignetur qui est benedictus in secula. Datum Rome apud Sanctum Marcum anno millesimo quingentesimo quatragesimo quinto XV Kal. Julii anno XI. ga^ojojob o[<]bogo⁵ Paulus III. an. 12. t. 5. lib. 245).

8.

(1) Paulus III. Venerabili Fratri Stephano Archiepiscopo Nesiovan, salutem et apostolicam Benedictionem Cum itaque tam tua quam aliorum fide dignorum relatione perceperimus quod charissimo Levasap, Patirac Cocati, Lion Zangam et Ghorgoram Cheltesca Georgianorum Regnorum Reges illustres, Spiritus Sancti divina afflata gratia, Sanctam Romanam Ecclesiam universi orbis Ecclesiarum caput, Nosque et alios Romanos Pontifices ejusdem Domini N. J. C. Vicarios et Beati Petri apostolorum principis successores in ea residentes pia devotione et affectu credere et ve-

nerari ac sanctam fidem catholicam juxta ejusdem Romanae Ecclesiae dogmata mente amplecti una cum universo eorum populo proponat prout ipsi Deo duce tuis et nonnullorum aliorum fratrum ordinis praedicatorum indicti concionibus illam amplecti consantur. Ac in premissorum testimonium et fidei Christianae professionis signum ac exaltationem in Regnis ipsis Ecclesias et domos ad divini nominis laudem et honorem erigi et edificari facere inceperint. Et si tales personae ad hujusmodi regna destinarentur qua charitatis et prefate fidei plantas in Regum et populi cordibus inserere ac doctrinam evangelicam in eis seminare valerent, profecto de facili ipsi Reges et populi ad ejusdem Romanae Ecclesiae gremium cum fecunda fructuum spiritalium perceptione ac alios Christi fidelium non modica consolazione adducerentur. Nos igitur qui agrum Dominicum pro illius gregis propagantione ubique decorari sinceris desideramus affectibus, eisdem Regibus et populo eorundem pio proposito hujusmodi favere, ac te specialibus favoribus et gratiis prosequi volentes, motu proprio non ad tuam vel alterius pro te nobis super hoc obtatae petitionis instantiam sed de nostra mera liberalitate Te ejusdem ordinis professorem ad prefatos Reges et eorum singula regna et dominia nostrum et apostolicae Sedis Nuncium et oratorem, ita quod omnibus et singulis privilegiis et immunitatibus quibus alii nostri et dicte Sedis Nuncii et oratores de jure vel consuetudine aut alias potiuntur et gaudent, uti potiri vel gaudere libere et licite valeas auctoritate apostolica fenore praesentium ad nostrum et ejusdem Sedis beneplacitum instituimus et deputamus.....

Datum Rome, anno 1546 pridie KL. Julii. Pontificatus nostri anno 12. (08039).

11.

(1) Miseratione Dei Symeon Rex Cardelii totius Iberiae et Orientis. Excelse et splendidissime et sanctissime et beatissime Domine noster, Pater noster, et Papa Magnae Romae, aurae tuba, organum Dei inflatum; Petre judex, et clavicularie regni ccelesis. Paule Doctor gentium qui ascendit usque ad tertium coelum et raptus est usque ad paradisum, et audivit ineffabilia verba, quae dici non possunt totius orbis preedicator, ipsarum Ecclesiarum luminare ubi sancta veneranda sepulcra Apostolorum ubi requiescunt

sanctae Reliquiae ipsorum et Dominator Ecclesiae Catholicae, et Governator magnae et illustrissimae Romae, sicut sol qui vestitur per totum Occidentem Maxime Princeps Papa Romae, sicut Sylvester, Regum Vates Domine et Dominator et Pater Spiritualis, Sanctissime Papa, profundam genuflexionem facimus et salutamus sanctam dexteram ejus. Benedictus sit Deus Pater et Filius, et Spi-

ritus sanctus cum Domina et pura Matre, filii Dei genitrice sanctissima. Et si nobis mandas per Sanctitatem tuam, qualiter venit huc Procurator Magnae Scythiae Ecmiacensis nomine Ter Jacob et accepimus venerandam scripturam tuam, sed nos nescimus intelligere eam et, de ore retulit nobis quod erat prostantius; gavisi sumus propter honoratissimam, et sanctam tuam celsitudinem et Regum laudem et victoriam, et gloriam et exultavimus laetitia sempiterna, gratias agentes Deo omnipotenti et Dominae nostrae Deiparae et sanctae Virgini Mariae et Venerandae et vivificanti Cruci. Deus omnipotens et Miserator majorem fortitudinem et victoriam det nobis et Christianis ab impiis Agarenis, nobis et omnibus Orthodoxis populi Christiani et gloriam, et spem et consolationem: et confundat eos, qui sunt extra fide. Precamur Optimun Deum sustentet imperium maximae Sanctitatis tuae: et per orationes tuas sanctas liberet nos ab injuriis inimici. Et etiam refero sanctitati tuae, quod beatissimus sanctus, et a Deo corona datus fuit Rex, et pater meus Ghiluar Saphi, ut Sanctitas tua audivit propter amorem Christi, impii Agareni occiderunt eum in bello, et accepit Martyr finem et sanguinem suum effudit, et nunquam voluntatem eorum fecit: postremo et nos auxilio Dei accepimus thronum partis nostri et ex tunc a bellis non cessavimus diu noctuque inter pulverem et pluvias. Quot bella et angustias, et maestitias propter amorem Christi accepimus et alia mala passi sumus? donec vulnerati fuimus in pcelio, et inHisi fuimus in carcere in manibus Persarum et Dei voluntate et au :>1 i > 'jus et per orationes tuas sanctas liberati sumus, et it .rum sedimus in throno nostro et iterum non quievimus a bello, cum Ottomanis feris et transierunt plura proelia primis cum Ottomanis ut opinor, vos audivisse, quot moerores er angustiae? Sed non occubuimus his usque' ad caput meum cum parvulo filio meo, ut effunderem sanguinem meum, propter Cruxifixum Christum meum et Deum meum; donec vixero, non parcam vitae meae a bello unam pugillum, sanguinem dulcis, mei et Domini mei. Et

– 607 –

Dei mei non vacuam dimittam. Nunc Christianitas, et totus mundus est in te, et in manibus tuis, o Domine mi Sanctissime, nunc da virtutem et auxilium ut salvetur populus Christianus, Deus retribuatur tibi Regnum Coeleste et nos cum auxilio Dei et per pias preces tuas sanctas donec vixerimus non faciemus voluntatem Agarerum Sed nos in deinceps quis scit quid velit fieri? Veremur ne convertatur bonitas in insipientiam et incidamus in impietatem. Ideo refero Sanctitati tuae da auxilium et misericordiam Christianis et salva eos a manibus iniquorum. Et precor et rogo ne nostri obliviscaris in orationibus tuis, sanctis omni tempore: Et proecipue ne obliviscaris scribere nobis, ut sciamus sanitatem tuam et Populi tui, piorum Christianorum ut cor nostrum cognoscas ore suo referet sanctitati tuae Ter Jacob Sacerdos sanctae orationes tuae sint nobiscum. Amicus animo, et corpore. Amen. Anno 7140 Chtisti

1546 Idichion 9.

(De Procuranda salutem omnium Gentium schismaticorum.... a Thoma a Jesu. Ordinis Carmelitarum Discipulorum. an. 1618. lib. 7. cap. 21. pag. 408).

N. B. ეს წერილი უნდა იყოს გამოგზავნილი 1596 წ და არა 1546 წ. როგორც აქ გადამბეჭდავს დაუწერია.

16.

(1) ob. С.-Петербургский Вѣдомости 26 ნომბერს 1999 წ. № 424.

თავი V.

2.

(1) Le Prince Manukar Han qui est seigneur d'une partie du Royaume des Georgiens me dit aussi en Ispaham qu'il serait très aise que quelques uns de nos Peres voulussent aller avec luy en son Royaume et que s'ils menoient avec eux un Medecin ils seroient pour ce sujet binn estimes, et o meme temps le P. F. Melchior de Anges estant a la Cour du Roy s'accorda avec Alexandre Roy d'une autre Province des mesmes Georgiens pour aller avec lui, mais Louis Pereyre de Lacerda qui avoit este envoye Ambassadeur en Perese l'empecha et ne voulut permettre en aucune faconne qui il fist ce voyage afin qu'il ne s'eloignast de lui. (Relation des Grandes guerres et victoires obtenues par le Roy de Perse Chah Abbas, par le P. Antoine de Govvea, p. 477).

4.

(1) L'anno 1616 ne' mesi di Giugno e Luglio ritrovandomi io assistente del Beatissimo Pontefice Romano appresso il potentissimo Abbas re di Persia, in Giorgia, quanto scopersi cola circa la qualita del Paese, la natura degli abitanti, e la loro religione e dispositione al Lubidienza dell'universale pastore delle genti ho voluto qui semplicissimamente referire

Grhuomini sono di colore bianchi di bella maniera e di assai soavi costumi; vestono alia Turchesca, et quasi tutti di seta della quale abbondano molto, sono di vivo ingegno e d'anima feroci. Le donne sono d'alta statura et belle di corpo: usano cavalcare, et cacciar con falconi nel pugno e portano Tarco et il carcasso.

Sono li Georgiani tutti Christiani di rito Greco; hanno la chies ben fatte all usanza nostra, ma non molto grandi, con campanili et campane mediocri.

Solo li sacerdoti ed altri dotti intendono et leggono la lingua gieca, parlano quasi tutti la Turchesca, ma la loro propria et na-

dersi.

Hanno alcuni caratteri simili alii nostri e la loro pronuncia mi parve poco discrepante dalla nostra.

Hanno grandissima riverenza al Beatissimo Pontefice Romano affermandolo Vicario di Christo in terra, in segno di che, a me come sacerdote venuto da Roma a nome del Papa appresso il re di Persia fecero Tinfrascritte somissioni:

1. Baciaron le mani et i piedi miei. 2. Ricercarono con ansia da me la beneditione per loro stessi, figliuoli, campagne et animali. 3. Desideravano confessarsi de me, al che non volsi mai acconsentire. 4. Riputavano a gran favore ch'io andassi alle loro chiese, dove m'era poi necessario porgere le mani a sacerdoti et secolari huomini et donne per esser bacciate. 5 Facevano a garra nellTaccarezzarmi. 6 Mi domandavano molti dubbii pero appresso di noi di poca considerazione circa lanta fede, et ammiravano credendo le risposte. 7. Esponendomi haver lor fatte alcune cose et intendendo da me esser state malfatte, humilmente chiedevano perdono, ricercandomi ch'io gli dovessi dare la debita penitenza. 8. Avvisati d' alcuni errori di superstizioni, se n'astenevano et con facilità.

Intesi piu volte da loro sacerdoti, ch'essi hanno alcune profetie che li Christiani di Roma devono in certo tempo, da tutti loro stimati felicissime, passare ne' loro paesi, e queste profetie hanno gl' antichi suoi ridotte in versi, quali alcune volte cantarono appresso di me.

Piu volte mi dissero che se alcuni di noi altri andassimo fra loro ci darebero chiese case et altre. et che havriano per segnalatissima granta esser dottrinati da noi; et che li lore figliuoli fossero da noi ricevuti sotto la nostra disciplina.

Da queste poche cose si puo congiettare, quanta speranza si sia di far progressi in quelle parti circa la nostra santa Fede Catholica et Romana. (Sincera relatione de' regni della Georgia del R. P. Maestro F. Paolo Maria da Faenza).

5.

(1) Existimo catholicae fidei propagantionem inter Georgianos valde facilem fore: 1-° quia gens facilis, docilis, simplex ac bonse conditionis habetur: 2-° quia litteras aliquando ad S. Sedem apostolicam obedientia, pietate, ac devotione in eadem oppletas scrip-

– 610 –

sit. 3-° quia hanc ipsam pietatem in eandem apostolicam, praeteritis semper annis confirmavit cum Teimuraz rex Kacheti aliquo nobiles Georgiani circa annos domini 1613 venerabili patri Guillelmo Lusitano ordinis Eremitarum D. Aug. pise memorise ac venerando patri Joanni Thadeo a S. Elisoeo Castellano carmelitae discalceato adhuc in vivis degenti, utrisque tunc ibi hospitibus ecclesiis et loca pro eorum sacris familiis obtulerint; iidemque patres ab ipsis requisiti, sacramenta ministraverint, cceremonias, ritusque catholicos ibidem, in Georgia inquam exercebant et quamvis dicti

religiosi inibi domicilium cum ecclesie non fixerint ac firmarint causa est prohodolor armorum strepitus, Abbas Persarum regis non multo post subsequitise copiosa ejusdem Georgiae gentis captivitas et trans migratio, ejusdemque regionis desolatio non modica et dicti Theimuraz piissimi ac strenuissimi principis suorumque nobiliorum coacta fuga: 4-° eadem fidei propagatio facilis inter Geoigianos demonstratur quia ad pietatem quam maxime videntur propensi et chrisiane fidei fervidi zelatores, plurifnumque erga deiparam virginem, apostolorum prinsipes Petrum et Paulum aliosque sanctos devoti, sed inter alios sanctos specialiter. D. Georgian! Venerantur sane inter omnes orbis terrarum partes in quibus fidei propagatio non est negligenda, dictae Georgianorum regiones de quibus loquimur habendae sunt, quas sanctissimo domino nostro Urbano Paba Octavo, sacrseque de propaganda fide congregationi plurimum obnixae et humilime ego minimus missionarius apostolicus commendo, sedis enim apostolicae gratiaae et favore haec Georgiae natio digna profecto existit.... proptem internam animi pietatem, quam versus sanctos apostolos Petrum et Paulum ut dictum est et urbem Romam gerunt, et propter reverentiam exhibent. Romano Pontifici oAbogo, Persia tom. 1. p. 143).

8.

(1) Al P. D. Pietro Avitabile chier° regol°.

Si sono riferite lettero di V, R, e li nomi deMi suoi compagni nella sacra congregazione de propaganda fide tenuta li 4 maggio et havendo il suo P. Generale resa amplissima testimonianza delle buone qualita et suflicienza sua e delli detti suoi compagni. Questi illini signori cardinali hanno risolut di mandarla insiem con Pietro essi alii Giorgiani, popoli de quali il Sig. della Valle ha

– 611 –

riferite gran cose et in particolare della loro buona dispositione verso questa santa sede apostolica; potra percio V. R. andarsi preparando con orationi, e sacrificia questa santa missione insieme con li sopradetti compagni, alii quali potra mostrare o mandar copia della presente perche giunta ch'ella sara qua coforme all'ordine ch'havera a quest'hora avuto dal suo generale con una buona istruttione che dovra il suddetto signor Pietro sara subito spedita con le lettere patenti, facolta et altre cose necessarie per la suddetta missione. E con questo fino prego Dio che la benedica, le conceda la sua santa gratia. Roma 6 maggio 1626.

(Vol. 5 fol. 92 lettere della S. Cong. di Pr. fide).

10.

(1) Al metropolita delli Giorgiani Occidentali.

M^{to} ill^{ri} e M^{to} R. R. SS^{ri} in r* affet^{mo}.

Havendo li signori cardinali della sac. cong^{ne} de propaganda fide da diverse relationi, et ultimamente de una, che diede frat' Angelo Cittadino domenicano, che fu non e molto tempo in coteste parti inteso Taffetto grande che li popoli Giorgiani portano alia

santa chiesa romana, et a questa sede apostolica nella quale ha sedito il gloriosissimo prencipe degla apostoli S. Pietro et insieme la devotione particolare ch'hanno alle sante reliquie del medesimo S. Pietro e dell'apostolo S. Paolo, che riposano in quest' alma cit-
ta di Roma e desiderando di continuare gli uflitii di carita che fecero con li medesimi popoli le fel. mem. di Pio 2. e Paolo 3.

Romani Pontefici hanno risoluto di mandare tre padri Theatini, cioe il P. Pietro Avitabile, il P. Francesco d'Aprile et il P. Giacomo di Stephano a visitar le signorie vostre come capo spiritalo a gli stessi popoli et a communicarle diverse cose pertinenti alia salute, lore, e delli loro sudditi, pero si compiaceranno di vederli volentieri e d'ascoltarli, e darli credenza in tutto quello, che per parte loro Tessoranno. Di piu si raccomandano li sudetti padri alia loro protetione, pregandole col maggior affetto che possono a darli quelle commedita di casa, ove possino habitare e di chiesa ove possino celebrare li divini ufficii e la santa messa e far altre funtioni pertinenti alia salute deH'anime assicurandoli che tutto quello che faranno alii suddetti padri, lo reputamanno fatto a se stessi e con questo offerendosi alle Signorie Vostre neiroccorrenze di

– 612 –

loro servigio le desiderano da Dio ogni compita felicitate—Roma XX Giugno 1626. (Lettere di S. G. Vol. 5 fol. 121).

14.

(1) Urbanus Papa VIII. Theiumuraz Principi Kacheti. Nobilis vir salutem et lumen divina,1 Jucunditas Georgians regionis, largo sylvarum et segetum foetu pubescens inundabitur fontibus aeternitatis si hac aetate, fructus progignet Europae notos et Romae salutare. Neque votum hoc, sine propinqua optati gaudii spe, concipimus in praesentia. Allegamus enim isthuc sacerdotes scientiam salutis edoctos et populorum felicitati servientes. Eos si isthic tuto commorari volueris, armatos patrocino nobilitatis tuae, si eorum verba, e charitatis fonte manantia isti Populi pronis auribus acceperint vix dici potest, quantum tibi istisque regionibus debet haec civitas sacerdotalis, culta Regum obsequiis et calebrata domicilis nationum. Famae italiae interest Principem Kacheti eorum paruisse consilio qui parasse dicuntur viam Domino et rectas fecisse semitas eius. Quid ais nobilis Vir? Levis ne fructus est eorum beneficiorum quae a tua magnitudine sacerdotes nostri expectant, plausus Romae, et laudatio Pontificis? Certe si excelsum ingenium oblectet gloria, facile conijcimus quanti facturus sis, nomen tuum celebrari in hac arce Christianitatis, et Patria Mundi. Etenim iisdem officiiis quibus nos demereberis, parabis patrocinium Omnipotentis qui se in peregrinantibus excipi et in pauperibus pati profitetur: Eum vero nos assiduo orabimus ut tibi coelestes fores patefacist et per divinae legis semitas ambulanti ostendat Regna triumphantis immortalitatis. Verum nec populos istos sacerdotum nostrorum penitebit. Non enim sitientes pecuniarum aut potentiae avidi, ex Europa in

Asiam commigrant: sed iis unum erit votum et negotium salus Provinciarum et et gloria Principum. O te felicem si populos tibi subiectos, salutaribus eorum doctrinis erudiendos curaveris, Ea enim vis est Sapientiae quam Christi pectore hauserunt un possit homines in Angelos et terram in Coelum convertere. Audita est Romae fama calamitarum, quae dum te diu conflictarunt dicuntur illustrasse virtutis tuae vim terroribus indomitae. Scimus quam constans fuerit Genitricis tuae pietas, quae e Regno maluit exulare, quam a Christo desciscere. Tam laudatae Parentis filius et tantorum periculorum victor crederis sacerdotibus nostris ea auxilia praebiturus,

– 613 –

quae videntur esse consilia maternae Religionis, et decora fortitudinis frustra oppugnatae. Nos autem faventes laudibus nominis tui una cum Apostolico Senatu, tibi victores exercitios coenites praecabimur ut inter mortalis vitae triumpho progredi possis ad Patriam Beatitudinis sempiternae. Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem die 4 Julii 1626. Pontificatus nostri anno tertio etc. (Archiv. Vati.).

12.

(1) Silos Historia Clericorum. Regularum, t. 2 p. 583—800.

13.

(2) Lamberti, Colchide sacra p. 53.

14.

(3) Magno Romae Pontifici. In Nomine dei Patris Filii et Spiritus Sancti. Unam Naturam unam Divinitatem, unam Potentiam adoramus. Ad sanctitatem tuam accedimus ea Fide ejusque omnino institutis quae nos Apostoli docuere ac leti quidem gratantesque accedimus colosati jam in Regio nostri Iberiae Regni Solio. Ab Oriente Romam perscribimus ubi tu, ceu sol fulgentissimus, Orbi illius et voluti Cherubim et Seraphim sanctissimam Triadem intuerie, acceptumque refers a deo id quo lucem Mundo facis. Christi honor ac fidei firmamentum ipse es. Quicquid Prophetarum atque Apostolorum praedicaverunt, tu vides. Petrus Mundum docuit et collustravit. Idem Sanctitati Tuae minus; eadem nempe auctoritate praeditus, es omnium Maximus ac Potens. Per has literas intimide veneror atque osculor Apostolicos pedes tuos qui immortalem aquam ad aeternitatem, omnibus propinas. Benedictionem ac peccatorum veniam, a te petimus qui es columna religionionis atque Imperii Oecumenici ac prima Sedes. Scimus te quicquid petimus libenter annuere. Iam favore Numinis, ac Sanctitatis tuse benedictione regiam dignitatem capessivimus ut eamdem tuo nutuconfirme, obtestamur' ac simul obsequium tibi ac reverentiam pollicemur. Cum Tureis ac Persis nobis res est conferere cum ijs manus sepe concigit; nulli tamen Deo favente paremus. Tibi obnoxii sumus; quicquid jusseris exequemur. Ut creaturarum Parens est Deus ita tu. Fidelium. Faedus cum Hispano Rege inituram me ope tua, spero. Scripsimus ad illum nos; ut hoc ipsum ab eo tu contandas etiam

rogamus. Nicephorus Sacerdos has ad te literas candidissime exa-

– 614 –

ratas perferet. Ea nobis votorum summa; gratiam a Sanctitate Tua inire, qui es prima sedes ac suprema potestas. Jube et paruisse nos statim intelliges. Cartuli, die 20 Novembris 1626. (Archivi. Vati.).

15.

(1) Le quali se fossero state da quello scritte vi e da dubitare poiche nel nostro arrivo in Giorgia nel Presentargli noi le lettere Pontificie apertamente egli nego di haver mai scritto sue lettere al Papa. E ben vero ehe potea essere che non havesse ardire egli cosi in pubblico rettificare il fatto: per non concitarsi contro Lo sdegno di tanti Greci, che erano in quel tempo con lui. Mentre questa natione aborrisce tanto Tobbedienza al Pontefice dovuta. E tanto piu in questa opinione io mi confermo in quanto che non posso persuadermi che Niceforo havesse falsificate le lettere: perche havendo domesticamente trattato con lui per lo spatio di dieci anni, sempre Tho ritrovato sincero e posato nelle sue attioni, e tenacissimo in riverire il Romano Pontefice (Lamberti, Colchide sacra p. 53).

15.

(2) Dittionario Giorgiano e Italiano composta da Stefano Paolini con Taiuto del M. R. P. D. Niceforo Irbachi Giorgian» .

Monaco di S. Basilio in Roma 1629. ეს პირველი წიგნია, რომელიც დაიბეჭდა ევროპაში ქართული ასოებით, და რომლის ერთი ეგზემპლარი ძლივს ვიშოვო რომში. ამასთანავე დაიბეჭდა ერთი პატარა ლოცვების წიგნიც ქართული ანბანით. დღეს არც ეს იშოვება.

16.

(1) Relataque professione fidei ipsius Nicephori ex. qua constitit georgianos parum abesse a vera catholica fide. (Acta S. C de Propaganda Fide, 20 Junii, 1628).

17.

(1) Carissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum Regi Catholico. Urbanus Papa VIII.

Carissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Christianorum Principum patrocini dignus Nobis videtur dilectus filius Nicephorus Erbacius Monachus S. Basilii, quem Georgiani Regis Legatum esse testantur litterae Majestati Tuae. Dum in Urbe ille commoratus est agens gravissima Iberi Principa-

– 615 –

tus et Religionis Christianoe negotia, Nos certe ei quantum potuimus et Pastoralem sollicitudinem et paternam charitatem declaravimus. Nunc ad patrias regiones revertentem Apostolicarum Litterarum officiis illum iis Principibus commendamus per quorum provincias iter tactus est. Hiis Pontificiae benevolentiae testimoniis virum comitati voluimus, quem adeo religiosi et diuturni itineris

consilium probat et gratum sibi esse significavit Majestas tua. Datum Romae die 18 Novembris 1628. An Pontificatus nostri sexto. (Archivio Vati.).

17.

(2) AI P. Niceforo Herbaci monaco di S. Basii io.

Ricevera V. P. con questa un Breve di N. S. in risposta della lettera del re d'Iberia che egli parto a Sua Santita. Sicompia-Cera a Sua Maesta e poidi negoziare con essa per parte di questa S. C. de P. F. quanto si contiene nelFinclusa istruttione e di dar a suo tempo alia medesima S. C. pieno ragguaglio di tutto quello che F. P. havra fatto in esecuzione de contenuto nella suddeta istruttione. Che etc. Roma 9 ottobre 1628. (Lettere della S. C. de Prop. Fide Vol. 7 fol. 143).

20.

(1) Dilecto Filio Regi Iberiae Theiumuraz Kan. Potentissimo Rex salutem et lumen divinae gratiae. Regna terrarum quo sempiterno Imperatori vectigalia sunt, parum firmis innituntur fundamentis nisi in ejus petrae soliditate consistant, adversus quam, numquam praevalere portas Iiferni, decrevit Omnipotens. Quare celestes regnandi artes, et perfectam scientiam salutis eodicti videntur Christianae Reipublicae Principes qui muniti legationem robore et triumphorum gloria coronati ad Apostolicos Romani Pontificis pedes, procumbunt religiosae obedientiae tributum persolventes. Catholicis eorum consiliis inferi, dum cupit in praesentia Celsitudo tua, videtur ad novi Principatus defensionem centuriari militia coelestis exercitus. Consilium adeo salutare e divinae Sapientiae Thesauris ad te, per custodientes Angelos nuper delatum, certissimum argumentum est clementiae coelestis in rem Iberam. Non obliviscitur Deus misericordias suas, qui dispersiones Israelis congregat, et sanabiles facit nationes Orbis terrarum. Quare paterna charitate complexi sumus dilectum filium Nicephorum Erbacium, Sancti Basilis

– 616 –

Monachum quem ad nos cum tuis literis legasti, testis potentiae tuae et sponsorem. Nunc autem supplici oratione, Deum rogamus, in cujus manu sunt corda Dominorum ut pias Celsitudinis tuae cogitationes, optatum ad exitum perducatur. Ut autem, quam primum committantibus Angelis ad maternum Romanae Ecclesiae gremium pervenias, volumus te censurarum laqueis absolvi iisque Ecclesiasticae Indulgentiae fructibus recreari, quibus perfrui solent qni Beato Petro in Romanis Pontificibus regnanti, Sacramentum dicunt. Sacra haec beneficia deferri tibi volumus per Venerabilem Fratrem Archiepiscopum Myrensem qui in Naxivana Dioecesi commorabitur. Ejus autem absentis vices supplebunt Theatini Sacerdotes; quos in regiones istas allegavimus praedicatores Evangelij. Quod si alliquod impedimentum iis etiam aditum ad Regiam tuam intercluserit evocari jussimus e Perside coenobitas Augustinianos vel Discalciatos Carmelitas, quorum ministerio venias ad optionem filio-

rum Dei. Ubi solemnem Fidei Orthodoxae professionem eis rite declaraveris et publicum tuae obedientiae testimonium ad nos pervenit, Apostolica auctoritas, per quem Omnipotens regnantium arbitro opportune transfert regna, atque constituit regale tui Principatus solemni Pontificia benedictione, muniet. Porro autem Celsitudini tuae conciliare conabimur fraternam Christianorum Principum benevolentiam, praecipue vero Hispani Regis optatam amicitiam. Sacra Cardinalium Congregatio, quae Propagandae Fidei negotia curat, Nicephorum ipsum monuit quid praecipue a Celsitudine tuae exigat atque expectet Roma. Omnino danda est sibi opera diligentissime ut Antistites et Sacerdotes, qui pastores animarum in Ibernica habentur, ambulantes et Sacerdotes, in Domo Domini cum consensu, tecum Principatum Petri, et visibile Ecclesiae caput in Romana Sede venentur. Nihil enim videtur excogitari posse, vel ad munendam Iberiae quietem utilius vel opportunius ad promerendum patrocinium Coeli. Nos certe, qui in animarum salute gloriam Pontificij Imperij constituimus pio triumphantes gaudio laudabimus Patrem misericordiarum, si te Principem armorum gloria et ingenti et virtute clarum complecti poterimus brachiis Apostolicae charitatis atque iis ornare beneficiis quae Catholici Regnatores pie solent coeteris humanae potentiae titulis anteferre. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub anulo Piscatoris secunda Decembris 1628 An. Pontif. nostri sexto. (Archi. Vati.).

– 617 –

21.

(1) Nam redimendae Patrum incolunitati ad tria ferme aureorum numero millia tunc insumpsit Legatus Francorum (Silos Historia Clericorum Regularum tom. 2 p. 589).

23.

(1) იგივე გვერდი 592.

25.

(1) Ben posso con tutto il cuore ringraziare Maesta divina m'ha fatto vedere giunti nel mio Regno due huomini simili alii SS. Cosmio e Damiano curatori di tutti i mali, (თეათონელების რომის არხივი).

29.

AI P. Niceforo Erbacì.

Le Lettere di V. P. scritte al segretario li 22 Ottobre essendo state riferite in questa S. C. tenutainanzi la santità di Nostro Signore, Sua Beatitudine insieme con questi miei illustrissimi signori si sono grandemente rallegrati del suo salvo arrivo in coteste parti e siccome hanno conosciuto, che ella co'buoni ufficii interposti presso di cotesto re, e de'suoi ministeri per la salute dell'anime loro, ha corrisposto airaspettazione ch'havevano di lei, così sperano che in ciò il suo zelo non habbia mai da cessare intanto che non resti eseguito quanto desiderano Sua Santità e la medesima sacra congregazione a gloria di Dio e per la salute univer-

sale deiranime di cotesti popoli. E mentre staranno pregandole dalla maesta divina quest'agiuti che per cio saranno necessari l'assicuro che per queste sue zelanti fatioche le sara apparecchiata in Cielo una copiosissima mercede. Roma primo giugno 1630. (Lettere dell'anno 1630 Vol. 10 fol. 52).

30.

(1) Penso adunque questo prudentissimo Re per evitare ogni incontro far il tutto segretamente e facendo in sagreto la professione della Fede Romana, dichiararsi figlio ubbidiente dell Romano Pontefice et in tal guisa mantenendo i Cattolici Romani nel proprio Regno a poco con la sua protezione alimentar il suo Rito, iinche ben imbeviti i popoli dei suoi dogmi si potesse con piu sana prudenza ad una pubblica dichiarazione procedere (თეათიბელებს). არბივი).

– 618 –

32.

(1) Domino Nostto Urbano VIII Pont. Max. Theimuraz Kan. Rex Iberorum. Excelsis Sanctitatis Vestrae benedictionibus ac praecibus etc. Accepimus ad Nos huc praelatas Beatitudinis Vestrae Lite tas a R. R. P. P. D. Pietro et D. Jacobo, Clericis Regularibus; qui tandem ad praescriptum suae viae terminum tunc temporibus advenerunt quo sane opportunius ecce praestolari minime poteramus. Hos igitur Patres, quorum adventu plurimum diximus gratiae ac favoris Nobis exhibitum de hac referenda gratia cogitantes, in osculo sanctae charitatis excepimus et super nostrum axlta-vinus; nullum enim officii genus aut studii praetermisimus quod ad ipsorum utilitatem spectaret: optimum eis locum assignavimus et Ecclesiam, ubi sommode habitantes possint diu noctuque orationibus in atrio et ostio Templi Dei vacare omnibus quoque subdtis nostris, illud nos maximum velle, patefecimus, dictos Patres ita in Dei servitium juxta sacros Religionis suae ritus et consuetudines constanter ac tuto incumbere; ut nemo prorsus audeat molestiam eis ullam aut damnum afferre; immo quo Deum pro Nobis precari commodius valeant universos eis inservire, obsequi, atque favorabiles esse, mandavimus. Ad ea vero quae Nobis Sanctitas Vestra, Pater Beatissime, scripto injunxit ut nimirum una cum Populis nostris eorumdem Patrum verba pronis exciperemus auribus ac fortes immobilesque in Christiana Fide et via Domini recta consisteremus; maximae quidem Omnipotenti Deo Nos gratias jugiter persolvere respondemus quod verae fidei Christianae quae Religionis arbor, et studium ex prisco illo Constantini Magni Imperatoris aevo, ad haec usque tempora ad ec tenaciter insinit in animis nostris ut divino beneficio ipsius quoque penitus impessa praecordiis videantur. Licet enim verum sit Regnum hoc nostrum, donec in tyrannicas Persarum manus fuit ab anno calutis 1614 usque ad mox proeteritum 1628 omnino vastatum, atque ad ultimam prope perniciem fuisse perductum: attamen in confessione Fidei Christianae non stabile modo

perstitit, semper, et inconcunssum verum et pro nostra virili parte sollicito etiam excubavimus animo, ne vel haeresis quidem ulla in ipsum potuisset corripere: sed et spe maxima nitimur fore ut ope divina ad novissimum usque diem Judicij in eadem vera fide integrum pariter perseverare et incorruptum; maxime vero sum jam in praesentia, Dei gratia, et Sanctitatis Vestrae, Patris, nostri beatis-

– 619 –

simi praecibus pacifico ejus perfruamus possessu. Hanc plane unam ob causam, zelum, inquam, et amorem Christianitatis, nostra olim Genitrix ad Regiam Persarum Aulam properavit studio impetrandi ut quisquis e gente nostra Ibera sub Persarum ditione a Christiana Fide decessisset impune posset ac tuto ad propriam Patriam et pristinam Religionem reverti. Verum enim vero e contrario factum est: quandoquidem impius ille Rex cum nequivisset ejus constantiam a castitate et Christi Fide tuenda abducere, primum in carcerem eam trudi jussit; mox tum ille, tum ejus perfida gens, adversus eam et Nos, obstinato animo, duriores crudelioresque praeseferentes dirisimis eam tormentis, quoad moreretur excruciarunt. Et jann annus recurrit ex duo reliquiae corporis ejus a Rev. P. Ambrosio, Ordinis S. Augustini, hic ad nos delatae fuerunt ab Urba Spahan, pro quo beneficio eundem Patrem remuneravimus et rure unde victitare possit et loco ad Ecclesiam sibi construendam opportuno, ubi ceu in vestibulo Aulae caelisticis assidue praeces fundat pro nobis. Caeterum quod ad praesentis Status nostris rem attinet; miseranda hujus Regionis vastatio, aedificiorum quae ligneorum, tum lapideorum ruinae jam oculis eorundem Patrum Clericorum Regularium expositae sunt; qui de omnibus vestram certiore facient Sanctitatem, Porro autem lacrymabilis super omnia Ecclesiarum populatio fuit, quae non solum argenteis et praetiosioribus vasis omnique prosus suppellectili, sed et ipsis etiam Sacris Iconibus expoliatae fuerunt. Quocirca enixe vestram rogamus Beatitudinem ut praedictos Partes, saltem de rebus ministerio Ecclesiae suae necessariis, jubeat provideri, ut ad finem optatae unionis et charitatis assequendum facilius eis aperiatur via. Domum si quae aliae Vestrae Sanctitati praestare officia, in hac poterimus Regione, Nobis, illa cito pro viribus, uti vestra in Nos beneficia postulant, exequenda curaturis, impetrare non dedignetur. Datum in Iberia die 5 Januarii 1629. (პროპაგანდოს არხოვი. Asiae Leo vente, Vol. 11*5, p. 369).

32.

(2) Lamberti, Colchide sacra, p. 119.

34.

(1) I-o Theimurasii Regis pietas qui ubi eo missos a Romano Pontifice Patres intellexit ut animarum sacrorumque procuracionem inibi navarent incredibili illos voluntate exepit. Cujus quidem

– 620 –

in rem christisnam propensionis argumento id fuerit, quod cum Greci ad Romanum nomen tumultarent a curarentque apud Regem, ut qui advennerant, Patres illico eiicerentur eo arboris devenit Theimurazius ut illos conviciis dirisque multaverit admota etiam ad ensis capulum manu, ceu evibrare animus esset eaque diserte enunciaverit proptum nempe se ipsos potius ad unum omnes contrucidare quam religiosos eos viros expelere; appellavitque aperte schismaticos.

2-o Ejus ingenii proestantia ac eruditio, versatus quippe est in sacro utroque instrumento, sacrisque Conciliis, ac veterum Patrum monumentis.

3-o Quamquam suaserant Greci ne cum ipsis in disceptationem de rebus fidei descenderet: quum dicerent Philosophiae consultos homines atque argumentari solitos peracutis suis rationibus decipere facile posse: ipse nihilominus disserere summa cum animi voluptate cum iis voluit; cumque rogasset quid de Spiritus Sancti processione Latini sentirent' ubi explicatum; non admodum discrepare se ait, ab eorum sententia. Quod si ea de re planius ac certius quid edocerent, fore, ut in reliqua religione inter ipsos facile conveniret.

4-o Quod praeclare de latinis sentit, veluti Evangelicae disciplinae servantissimis dtvini que cultus apprime studiosis: commendatque magnopere tum Sacramentorum frequentiam tum quotidianam Christi Domini libationem. Maxime vero constantiam admiratur animosque fidelium in propaganda Christi fide: proqua vulgare iis est fortitudinis spesimen, dare vitam ac sanguinem.

5-o Cum Matrem is habuerit longe piissimam quae tuendde fidei causa Persarum Regis jussu mortem intrepide subiit suo sanguine condecorata: Speratur fore ut tantae genitricis merito superiore lumine collustratus gentiles tamen errores exuat juretque una cum suis subditis in Romanae Ecclesiae verba Quam sane spem illud magnopere adauget quod ad hunc potissimum Georgiae Principem aditum Romani nominis viros divinum Numen voluerit: cum alioqui quid aliud dictare prudentiae leges viderentur; vastata nimirum atque eversa funditus Theimurazii regiones ac liberum esset, quem libuisset ex Iberiae Principibus convenire.

6. Quod non impar in plerisque e popularibus in Christianam disciplinam animi propensio quum affectus ac lachrimae probant qui-

– 621 –

bus nostra audunt' idque praecipuum iis votum fuit ut Ecclesia Romano riti quo convenirent excitaretur. (Silos Historia Clericorum Regumtom. 2. 601—2)

35.

In Arzerum... habitano anche Georgiani al dominio de quali soggiascqua antixuamente questa citta et hora oncora vita e il vescovo Giorgiano Arzerumeli chiamato (Lamberto. Colchide sacra. Pag. 171).

(1) Al re d'Iberia detto dei Giorgiani.

Nella eccoglienza et cortesie demonstrationi sperimentate dal P. Pietro Teatino e dal suo compagno neirarrivo loro in soteste parti, la Santita di Nostro Signore e questi miei Eminentissimi Signori Cardinali della sacra congregazione di Propaganda fide honno molto bene riconosciuto Fantico affetto e devotione di cotesti popoli verso questa santa et apostolica sede e la stima singolare che fa Vostra Alaesta della medesima sede, e della suddetta Sacra Congregatone poiche quelle sono stase accompagnate da un ordinato desiderio di favorire maggiormente gli stessi pardi e fatte loro in tempi tanto turbolenti in cotesto suo regno che ragionevolmente impedivano la Jbenignita di lei a dimostrargliele con effetti tanto abbondanti e percio sono state tanto grante a Sua Beatitudine et alia medesima Sacra Congregazione, che quella con Breve particolare a questa colla presente honno voluto rendere non poehe gratie alia Maesta Votstra, e perche e paruto loro che la missione dei suddetti Padri a questi tempi sia stata opera veramenta della Maesta Divina per consolare cotesta popoli d'aiuti spirituali che tanto sono travagliati a presente nelle cose temporali hanno voluto provvederla del P. I. Gioseffo di Giudice e del P. Arcangelo Lamberti padri pur l'eatini persone di vita e costumi esepolari e di molta dottrina et la particolare nella sacra teologia versatissimi, accio in caso di morte degli altri due suddetti o d'altri gravi accidenti che porta seco la travaglosa vita mortale possano supplire ai bisogni spirituali di cotesta antica christianita. Resta che vostra maesta riguardando con penigno occhio non meno le gatiche loro in cosi lungo viaggio

che l'affeto col quale sono mandanti da questa santa sede, solo per aiuto delTanime di cotesti popoli e di facilitargli la strada per I conseguimento di quei santi fini per li equal i questa Sacra Congregazione sta faticando et inviglando, assicurandola che non solo ronnipotente Dio coronera simili opere pie della maesta vostra con colmo di glorie presso tutto il christianesimo e con piu felice nell'altra vita ma anco questa apostolica sede le ne terra una perpetua et indelebile corrispondenza di gratitudine. Nel resto questa S. C. si rimette a quello diranno a A. Ai. di piu li suddotti padri missionari. Roma 31 Agosto 1630. (Vol. 10, fol. 95). Lettere S. C.

(1) Al patirca della Georgia.

Le lettere de Vostra Signoria ripiene no meno deiramorevolezze usate al padri Teatini che di particolare aftetto verso di questa santa sede essendo state riferite in questa sacra congregazione con non poca lode del suo zelo e pieta siccome sono state gratissime alia Santita di N. S. et a questa miei eminentissimi signori, cosi hanno meritato di essere honorate con breve particolare di Nostro

Signore e sono state degne che con la presentemte la medesima Sacra Congregazione con cortese risposte le ne renda come fa infinite gratie ie poich'esca ha travato tanta corrispondenza di zelo e d'affetto in V. S. nel cooperare alia salute dell'Anime di cotesti popoli ha voluto darie occasione d'impiegarla piu fruttuosamente con mandare consti il P. Giuseppe de Giudici et il P. Arcangelo Lamberti Teatini persone di dottrina e di vita esemplare, acciocche sotto la sua protectione profittino maggiormente nei progressi dell'animo se in caso di morte degli- altri due Teatini o d'altri sinistri accidenti suppliscino ai bisogni spirituali di codeste parti- Percio si compiacerà V. S. di far tentire anco a questi il beneficio della sua costesia e di prestare loro tutti quegli aiuti e favori che saranno profittevoli per le salute delle anime, perche oltre cha cio sara accettissimo alia maesta divina Sua Beattitudine e gli stessi miei eminentissimi signori n'havranno sempre gratiassima memoria e particolare desiderio d'impiegarsi in corrispondre cogli effetti all'occorrenze di V. S. rimettendosi nel resto a quello di piu le diranno li sudbetti padri missionarii. Roma 31 Agosto 1630. (Vol. 10 fol. 96). Lett.

– 623 –

39.

(1) Al mitropolita di Giorgia.

I felici successi et altri accidenti occorsi ai Padri Teatini costa, tsicorcomo sono stati stimati da questa sacra congregazione per evidenti segni, che cotesta missione sua particolarmente diritta dall'onnipotente mano di Dio, cosi sperava. che alTarrivo loro in coteste parti trovassero anco corrispondenti affetti delle accoglienze et amorevolezze di cotesti popoli, ma non gia in tanta copia, quanto gli Tha fatte sentiro V. S. alia quale percio questi miei eminentissimi hanno voluto che in nome loro le ne renda particolari gratie, come colla presente eseguisco con tutto Tanimò. E perche da simili sue dimostrazioni consecono un zelo non ordinario clVella ha della salute dell'Anime alia sua cura raccomandate, hanno voluto non solo per sollevamento dei bisogni spirituali di quelle mandare costa il P. D. Gioseffo di Giudice et il P. Archangelo Lamberti Teatini, ma anco perche possa questi supplire in caso di morte o di sinistro accidente nogli altri. Si compiacerà dunque V. S. di vederli e di sentirli volentieri e d'aprirli appresso la strada di poter piu profittevolmente far il servitio di Dio in coteste porti perche fara cosa gratissima a Sua Beatitudine et agli stessi miei eminentissimi signori ma molto piu a la maesta divina. Nel resto rimettendomi a quelle di piu le diranno li suddetti padri missionarii per fine etc. Roma 31 agosto 1630. (Lett. S. C.—Vol. 10 fol. 97).

40.

(1) Al P. Niceforo Erbacì,

Le prudenti maniere et il particolare zelo di V. R. conosciuti nel trattato de negotiis ch'ella ha fatto in questa corte, siccome

sono restati impressi nella memoria di questa S. C. così con Loc-
casione di mandare costì il P. Gioseffe di Giudici et il P. Arcan-
gelo Lamberti Teatini, per aiuti degli altri padri padri che già si
trovano costì ha voluto ricordarle Fafietto particolare che le porta
et insieme raccomandarli efficacemente i medesimi padri, acciocche
congiungendo il medesimo suo zelo con la pietà e do.ttrina loro
ci possa fare in cotesto regno qualche profitto dell'anime et il ser-
vigio di questa santa sede per la quale ella con tanta sua lode in-
trapasse cesi lungo e pericoloso viaggio e rimettendomi a quel di

– 624 –

più che le parpresentenanno gli stessi padri per fine etc. Rom 31
Agosto 1630. (Vol. 10 fol. 98).

41.

(1) Li Giorgiani che per loro costumanza di rado compariva-
no nelle Chiese e quando per la facevano era con somnia immo-
destria e alia predicazione de' nostri P. P. insinuatagli la riverenza
che alia Chiesa di Dio portar dovevano totalmente mutati con gran
frequenza e riverentemente ci intervenivano, la parol a di Dio divo-
tamente ci udivano assistevano con gran attenzione e essequio
agl' officii Divini e alia messa e fatto altri da quel che furono mo-
stravano quanto ne' loro cuori avesse operato Tonnipotenza Divina
con la sua grazia..... Miravano i Giorgiani la gran stima benevo-
lenza e affetto che il Re, la Regina e il Patriarca mostravano a
nostri Missionari e persio tpassfusi nel suo esempio per quanto
possibile fusse, procuravano d'amarli. Giudicano che fosse un gran
ossequio prestato al Re, alia Regina e al Patpiarca, farsi a parte della
divozione e modestia, che in essi loro scorgevano e duando
frequentemente sentivano che dal medesimo per Huomini santi era-
no commendati ricevendo per rigoroso commando ubedirli e pra-
ti care i presetti che insegnavano, facevano a gare per farsene osser-
vatori (თეათონელების რომის არხივი).

44.

(1) Urbanus Papa VIII. Iberiae Regi. Illustris et potentissime
Rex salutem et lumen, divinae gratiae Navigati. Mediterraneos, flu-
ctus, perambulat varias Europae Provincias fama, nuncia meritorum
quae (olim) in Asiatica Iberia fuerit ilustrium victoriarum specta-
trix. Romani Pontificis curae laudibus Iberi Regis consolatur, Pla-
ne videtur Majestas tua, novum Prinsipatum circumvallare propu-
gnaculis coeli, et munire legionibus Angelorum, dum in istis regi-
onibus excubare gaudet sacerdotes e Vaticano tabernaculo prodeun-
tes. Religio enim, quam ipsis docent, tutela Regum est et salus
populorum. Ea si in tuis Provinciis omnino dominabitur videbis
isthic exarmari furorem, seditiones meditatam et conquiescere pa-
cem, de vitiis triumphaturam. Tam salutaria consilia, deferri ad
Majestatem tuam e theauris regni coelestis nuper declaravii dilec-
tus filius Theatinus Sacerdos, Petrus Avitabilis, qui tuas literas re-

ddittit. Benedicat sceptris Pricipatus tui, et adstet gladiis regalium legionum, dextera omnipotentis quae fecit virtutem cum Magno illo Costantino, quem suae religionis auctorem cognoscit Iberia. Is enim dum Sacerdotes coluit, profligavit, hostes et verum victoriae omen intiueri potuit in hubibus coeli coruscantem Crucem, quam in Romani Postifkis diademate Ecclesia veneratur. Quando illa dies affulserit, dies laetitiae et salutis, qua Majestatem tuam, Constantini imitatione eruditam, complecti poterimus accentem per regios Legatos tuos ad Apostolicos pedes Eegum osculis nobiles et ambulantes in semita divinae legis? Quando te potentissimi Christianae Repubblica Rege fratrem in Ecclesia poterunt appellare Profliga tamen omnia impedimenta post quaesitum victribitus armis in Iberia Regnum, fiat theatrum religionis tuas Vaticanum Sanctituarium ubi, inter Romae plausus audiatur exportata legatio persolvens piae obedientiae tributum Beato Petro, perducenti Reges ad triumphale imperium beatitudinis sempiternae. Speramus fore ut Pontifici vota, optatos ed exitus perducatur omnipotens cui accuratissimis Orationibus te et Regnum tuum semper commendamus. Interea isthic redire volumus eundem Sacerdotem Petrum Avitabilem cui Evangelicae charitatis zelus et patrocinii tui spes incommoda videri non patitur itinera tot mautae atque iniquitatis periculis obsessa. Is certe atque alii Sacerdotes, tum Augnstiniani, tum Theatini digni sunt qui Majestatis tuae beneficia perfruantur. Patrias affluentes deli-
ciis, sonsanguineos, charitate blandientes relinquunt non et aurum ir son singrant aut voluptates in alerius propre mundi novalibus ché possino fare it serverum populatium ex infernalium luporum ogni affetto la persona di V. S. perducant. Idem Petrus prolixè dell’anime per il che fara cosa gratissittia felicitatem precamur piu a Sua Divina Maesta, dalla qualle per fine pregroud Sanctum gratie et aiuti spirituali che le sono necessari per cono Pontificavirla. Che etc. Roma 17 maggio 1631. (Vol. 11 f. 57).

48.

(1) Al P. Niceforo Erbacì.

Con particolare contento hanno inteso questi miei eminentissimi signori in favori per mezzo di V. S. fatti alii padri Pietro Avie e compagni dal re d’Iberia e perciò dopo essersi insieme con Sua Santita rallgrati non solo de medesimi favori ma dei catto-

signori cardinali ch’hanno voluto renderlene colla presente quelle dovute gratie die si possono maggiorie siccome dalle medisime sue cortesie sperano la perseveranza del suo pio zelo in favorire cotesta missione apostolica cosi pregano la divina maesta che per questo le ne renda una copiosissima retrebuzone e le die sempre il medesimo spirito et affetto al quale ella puo facelmente persuaders; ckc i medesimi padri per l’incommodita e patimenti di cosi lungo viag-

gio rendano il dovuto contracambio e restera insieme sicura che questi miei eminentissimi signori dovranno sempre molto obbligo con un particolat desiderio d'adoperarsi nell'occorrenze non tanto spirituali quanto temporali nelle quali conoschino poter servire la maesta vostra a cui etc. 17 maggior 1631. (Vol. 11 Lettere S. C. fol. 56).

46.

(1) Urbanus Papa VIII. Zachariae totius Iberiarum Metropolitae nuncupato. Venerabilis Prater. Exoriatur Christus, sol justitiae, in cordibus istorum popu'orum. Consolamini consilia justorum en apparent flores divinae gratiae in Asiatica Iberia. Speramus fore, ut isthic quam primum maturescant fructus suaves gutturi nostro et quam adeo digni qui convivii Angelorum inferamus. Audivimus ex remotis istis Provinciis redeuntem dilectum filium Theatinum Sacerdotem Petrum Avitabilem, nec sine eximio Apostolicae charitatis gaudio audivimus. Testatus enim est luculentissime, quibus beneficiis per manus Regis et Metropolitae declaratur isthic misericordia Omnipotentis Sacerdotibus Romany ficiscentibus. Deus qui dispersiones tama nuncia mentomm tandem perficiens quod^u****'^'^ ilrustrium victoriarum spectalus Iberiae deducer^' curae laudibus Iberi Regis consolatur, Plaelegit Domm^estas tua, novum Prinsipatum circumvallare propugnatiifacian^eli, et munire legionibus Angelorum, dum in istis regionibus 'incubare gaudet sacerdotes e Vaticano tabernaculo prodeuntes. Religio enim, quam ipsis docent, tutela Regum est et salus populorum. Ea si in tuis Provinciis omnino dominabitur videbis isthic exarmari furorem, seditiones meditem et conquiescere pacem, de vitiis triumphaturam. Tam salutaria consilia, deferri ad Majestatem tuam e therauris regni coelestis nuper declaravii dilectus filius Theatinus Sacerdos, Petrus Avitabilis, qui tuas literas re-

– 627 –

sed etiam excubabit oratio, Regnorum custos, quae legiones Angelorum devocare stidebit ex arcibus aeternitatis ut eodem tempore ac duplici victoria de vitii triumphetis et hostibus. Volumus eumndem Petrum ad vos redire testem Pontificiae sollicitudinis et benevolentiae; dignus plane est quem omni officiorum genere colat natio Ibera cujus saluti ut serviat patriam et propinquos oblivisctur. Ex ec cognosces cur optatos pictores, et medicos, tam periculosi itinerris comites non deducat. Ei autem non modo fiidem haberi sed etiam omnem qua polles opem cupimus adjungi. Hujus vero deneficii denitorem si bi allegare possumus ipsum Deum qui semetipsum in Sacerdotiubs coli, et in peregrinantipus excipi profitetur. Coeteros vero Augustinianos ac Theatinos Sacerdotes, vertutibus opulentos et charitate aestuantes dum patrocínio tuo juveris promerebis, deneficientiam Antissimi a quo tibi precamur felicitatem, Iberico Regno et Catholicae Religionis salutem. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Anulo Piscatoris, die 21 Junii Ann. 1681.

(08039).

47.

(1) Al metropolita d'Iberia.

Dal. P. Pietro Avitabile Teatino questi miei eminentissimi signori avendo inteso le cortesie et il favori prestateli da V. S. non hanno voluto al di lui ritorno in coteste parti tralasciare di renderlene come fanno con la presente, infinite gratie, con pregarla ancora a continuarglieli neiravvenire in tutto cio che conscera poter esser in beneficio della di lui persona e dei suoi compagni acciocche possano fare il servitio di Dio in coteste parti e servire con ogni affetto la persona di V. S. nelle materie spettanti alia sallute delTanime per il che fara cosa gratissima a questa S. C. e moito piu a Sua Divina Maesta, dalla qualle per fine prego a V. S. quelle gratie et aiuti spirituali che le sono necessari per conoscerla e servirla. Che etc. Roma 17 maggio 1631. (Vol. 11 f. 57).

48.

(1) Al P. Niceforo Erbacì.

Con particolare contento hanno inteso questi miei eminentissimi signori in favori per mezzo di V. S. fatti alii padri Pietro Avitabile e corrtppgni dal re d'Iberia e percio dopo essersi insieme con Sua Santita ralLgrati non solo de medesimi favori ma del catto-

– 628 –

lico fervore di V. S., pienamente significato dal medesimo padre m'hanno ordinato che io le ne renda come faccio le dovute gratie, e la preghi a perseverare in cosi santo zelo cooperando colli suddetti padri alia salute di coteste anime et a favorirli nelle occorrenze accio le fatighe a questo fino da lei fatte massime ne ±unghi viaggi partoriscono lo sperato trutto con infinito merito suo presso la maesta divina dalla quale per fine la prego ogni vero contento, 17 maggio 163. (Vol. 11 fol. 55).

51.

(1) Andai io per suo compagno e giunti dal re ci accolse con la solita amorevolezza, benche allora apunto avesse dal Patriarca di Gerasalimme ricevuto un presente ed una lettera con un greco apposta mandatogli di la con le quali lo pregava che avendo inteso che avendo qui nel suo stati ricevuti franchi cattolici li cacciasse via quanto prima, perche erano gente che facilmente Tavrebbero ingannato essendo astutissimi e di cervello e che fanno apparire il nero bianco e il bianco nero. Il cimile scrisse al Patriarca al allino e airaltro fece pochissima impressione, (თეათონელების არქივი).

51.

(2) Mutatus in virum alterum videri poterat: populis difficilis asper quos entiam ad vivum tendebat: imminuta ad eo sacrorum jura: nulla aequiirectique ratio leges avaritia cupiditas figebant (Silos, tom. 2 p. 616).

53.

(1) Noi con gli occhi nostri ogni giorno vediamo che molti

nostri Giorgiani si fanno Armeni et una infinita d'essi diventano Turchi; adunque per qual ragione non s'ha da far un Franco? (Relazione del P. Pietro Avitabile, Archivio di S. Silivestro).

(Lamberti Colchide Sacra p. 322).

Silos Historia Clericorum Regulorium tom. 3 p. 265.

55.

(1) La separazione de quetso nostro benedetto Fratello, quanto al senso, la sentiamo assai, pero con la parte superiore ne diamo infinite grazie a Dio, confidando nella Divina e Paterna Pro-

– 629 –

videnza di lui che debba egli farsi compagnia in questa cosi grande solitudine. E stata sensita la sua morte non solo nella Citta tutta ma in luoghi anche lontani, tenendolo ognuno, che lo conosceva come essi medesimi disevano per un santino. L'onore che al suo esanimato Corpo fu fatto, per essero stato di molta considerazione stimo bene diferirlo. Li Padri dei glorioso Ordine di S. Domenico desiderano d'averlo per la loro chiesa ma troppo tardi si dichiararono. Li PP. Benedetti di S. Teresa, perche parve loro sempre di certo, che ad essi e non ad altri si dovesse si per la vicinanza della nostra con la loro casa come per averci ricoverati nel nostro primo ingresso nell'India nel suo Sacro Convento; quando poi sentiremo non essere tale la risoluzione da noi presa, tentarono di furario quella notte che stette insepolto, mandando a tal fane due de'loro santi Religiosi con altre tre persone Secolari ben gagliardi che bramandoli Thavrebbero portato dove velevano. Volle Dio che lo presentissimo e cosi con veglie et altre diligenze stando tutti su la sua, fumo liberati da qualche confusione c'Yavrebbe potuta nascere se Tavesseto tolto. Fu adunque depositato nel convento e Capitolo di S. Augustino per avernelo con grand'amore piu d'un mese prima richiesto il M. R. P. Priore di quella Casa, dove egli con tutti gli altri suoi religiosi Taccompanarono e levarono la Domenica per tempo sopra le loro spalle con Musica funesta, solennita di canto, Messa, officio et ogn'altro suffragio et onore che se potesse fare ad un Provinciale del loro sacr'Ordine. Ne voglio tralasciare dergli ancora che con molta carita s'erano offerti prima di curare il detto nostro benedetto Fratello nella sua infermita, come anche fecero li PP. Carmelitani scalzi.

(Archivio di S. Silivestro Relazione del P. Pietro Avitabile).

56.

(1) Syntagmaton Lingarum Orientalium quae in Georgiae regionibus audiuntur. Liber Primus complectens Georgianae seu Iberiae vulgaris linguae institutiones grammaticas. Authore D. Francisco Maria Maggio. Romae 1670.

57.

(1) Lamberti, Colchide sacra, p. 370.

– 630 –

(2) Alii patres superiores dogli Agostianiani e Teatini in Georgia. Havendo santita di N. S. col parere di questa sac. cong. de propaganda fide creato vescovo d'Aspaan il P. Giov. Taddeo e dattoli per coadiutore con futura successione il P. Timoteo carmelitano caldato. et insieme concesseli diverse autorita e facolta acciti se ne vaglia in servizio de christiani nell'Imperio de Pasi et anco in cotesto regno della Georgia, questi miei eminentissimi signori, n'hanno voluto dar parte e V. R. e per lei ai suoi padri acciir nelFoccorenzo a benevitio di cotesti popoli e per servizio della sua missione ricorra a detto vescovo il quale ordine d'aiutar la detta sua missione et in particolare in quei casi ove e necessario l'ordine vescovale. Che etc. Roma V genn. 1633.

(1) ბულღები იწყება ესრედ: *Altitudo divinae Providentiae; Onerosa*, (Bullarium, tom. 6 pars. 2 pag. 33 an. 1637. pag. 198. an. 1639) En. 1639).

თავი VI.

2.

(1) Josafa Barbaro. *Viaggio alia Tana*. P. 96.

2.

(2) ამისთანა ეკკლესიების შესახებ თეათინელი პატრი გაეტანო რომს თავის გაგზავნილ მოხსენებაში, 1691 წ. სწერს ესრედ: აფხაზეთში არის ორი ეკკლესია, ერთი სიდიდით და სიმშვენიერებით აიასოფის მსგავსია და აშენებულია ჯენუელებისაგან, რომლებსაც უწინ ეს მხარეც ეჭირათ; მეორე ეკკლესია კი პატარაა, ისიც იტალიანური შენობა არის. (Archivio di S. Silvestro).

3.

(1) A Constantinopolitana urbe prodiit missio in Mengrelos et Georgeanos... Cum Mengreliae rex (Dadian) Latinos sacerdotes iampridem expeterat, id nostris hominibus significavit per suum oratorem qui anno 1614 ad aulam Ottomanicam de gravibus negotiis et fasienda potissimum Tureas inter et Mingrelos perenni pace venerat. Rati Patres occasionem minime contemendam responderunt nihil futurum in se morae quin regem quamprimum convenirent. Auctor huius consilii praecipuum Baro Sahcyus christianissimi, qui necessarios ad iacenda praeclarae missionis fundamenta sumptus ultro nobis obtulit..... Eodem suadente profectus est cum fratre domesticae rei adiutore P. Ludovicus, Grangerius exeunte Maio anni 1614, et legatum post confecta brevi negotia secuturum parumper antevertit. (Historiae Soc. Jesu. Pars quinta, tomus posterior, lib. XVII, pag. 428 a Josepho Juvencio).

(1) (Documents ineditis concernant la Compagnie de Jesus, publies par le P. Auguste Carayon a Poitiers chez Henri Oudin Libraire en 1869, tom. XX, pag. 1).

21.

(1) შროშაგანდობის არხოვი: Mingrelia, Tartaria, vol. 209. p. 339).

– 632 –

28.

(1) Padre da quel punto che permise Dio che capitassi in questa citta, sopra tutte le cose avendo ammirato la vostra forma di vivere me ne sono tanto invogliato che sono astretto per utile della mia Chiesa pregarvi volermi concedere aleuni de vostri Padri per condurli in Guriel a tine di coltivare quella mia Vigna che un gran bisogno ne tiene. Pria di pigliare questa risoluzione ho voluto farmi osservatore d'ogni vostro andamento per esaminare se la condotta deVostri postesse esser giovevole oppure di detrimento et avendo conosciuto che la vostra osservanza sarebbe la riforma de'depravati costumi non meno negli Ecclesiastici che ne secolari vi prego rendermi consolato con Tadempimento della domanda che vi porgo. Gia sono informato quanto di buono e d'eterna memoria avete operato in questo Regno e Citta ne servendomi altra informazione ho gia veduto a sufficienza per credere. Sara mia cura la vostra protezione et essendo piii che certo che il Principe Patriarca n'arva un sommo godimento non avrete altre che fare che attendere al servizio di Dio e alia salute defPopoli (Archivio di S. Silivestro).

24.

(1) Urbanus VIII Principi Guriel Georgiano. Vir nopilis salu-tem, et lumen divinae gratiae. Auri cupido, quae, priscis temporibus, dicitur, e Graie litore ad Phasidis ostia, duxisse Argivos heroes per iter fabulosis terroribus obsitum, non advocat certe hoc tempore Sacerdotes Romanae Ecclesiae in Georgianas regiones. Quamuis enim isthuc, et agri fertilitas et incolarum gloria possit peregrinantes adducere qui tamen a nobis allegantur, ii inter majores longioris vitae difficultates non armantur ferro, non stipantur milibus, non petunt thesauros, sed unam sitiunt salutem animarum losque, ut par est, benevolenter excipi,. ubicunque humanitas dominatur. Quae gens enim tam ferrea extra anni, solisque vias, repetitur, quae eos inhospitali buritate violet, duos suae felicitatis curatores adesse cognoverit? Quare cum Principatus Tui decus habere credaris, velle beneficentia gloriam et patrocinium innocentiae, haud, temere possumus Sacerdotibus nostris polliceri an officia, quibus, viris tuam gloriam curaturis Nobilitatis tuae humanitas declarabitur. Certe si perfeceris (ne nos hujus spei peniteat) fama tui

– 633 –

Principatus Caucasi scopulos et Ponti limites praetergressa, Ramam

perveniet, auditura, plausus, quos nationes in hac Orbis patria dare solent Principibus Apostolica Sede merentibus. Christi Regum arbiter qui pulchros esse vult pedes Evangelizantium pacem cum se in hospitibus excepti profiteatur facile est conijcere quae proemia parent beneficentiae ac pietati tuae. Ei autem dum Roma servit colitur tributis provinciarum et opsequiis Regum. Digni autem (Orbis mores, qui ubique filios Ecclesiae Romanae commendari possint. Hic enim hospitia patefiunt exteris nationibus: patet aditus ad sacros principatus peregrinae virtutis, et cum diversae gente hic commorentur omnes tamen se, tanquam in Patria vivere testantur in urbe, Parente generis humani. Hanc urbem demerebitur Nobilitatis tuae iis beneficiis per quae efficiatur ut Romani sacerdotes in Georgiam pervenientes non se in exilium ablegatos sed in Patriam missos fateantur. Eos ergo audire poteris, testes charitatis nostrae quae tibi semper divinum patricinium et populorum benevolentiam precabitur. Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem die 4 Julii 1626. Pontificatus nostri anno tertio. (Arch. Vati.).

26.

(1) თეათინელების არხივი რომში.

28.

(2) Lectoris existimatione relinquo fructum quo in Guriele sub tam benefico Principe Clericorum Regularum broedicatio redundavit, a quibus insuper instituto domi Collegio pueri, dono sibi oblato partim ab eodem Principe, partim a aliis eorum dominis et partim a parentibus qui eos prae nimia paupertate alere non volebant quominus Turcia venderentur accepti; tum litteris tum Doctrina Christiana instruebantur.... Incredibile est quanta Princeps hic affectus teneritudine vere paterna; quibus elemosinarum largitionibus; quali denique tutela septem circiter annos, quoad supravixit, Patres nostros, qui deinde ad septenarium usque numerum in ea increverint residentia, foverit, sustentaverit, patrociniatus eis sit. (Galanus Consiliatio Ecclesiae armenae tom. 3 p. 169).

28.

(3) Lainberti Colchide sacra, p. 332.

– 634 –

31.

(1) Antonius Jardina cum Christophoro an 1634 Gurielis regionem penetravit a Malachia Gurielis Patriarcha benigne excepti sedem iis constituit in urbe Uzurghet, ac eorum patrocinium suscepit.... Fidei mysteria explicare, publice declamare, sacramenta ministrare, medicem opem infirmis exhibere, ut animarum medelam procuraret, hoc continuum Antonii negotium. Ideoque per multoties ad catholicam fidem adduxit... Linguas omnes orientales calluit praesertim Tuream et Georgianam, quibus ita utebatur, ut iis in regionibus natus videretur. Indicta publica disputatione Deodatum Gurielis Mitropolitam, tanta eruditione et doctrina vicit ut ad orthodoxae fidei confessionem deduxerit, Ob magnum animarum fructum benevolentias vehemen-

tius a Patriarcha laudato complexus est, a quo per amplam domum juxta Palatii sui cedes Ecclesiam, aliaque necessaria ad fidei propagationem accepit. Huc instituto Collego pueros litteris ac christiana religione, ipse cum sociis instruebat magno cum animarum beneficio. Contra barbariem populorum qui pueros Tureis vendebant, libere declamando, multos ab infami hac quoestu retraxit.... cum enim una cum Episcopo Sciamocmedelo iter peageret, ut Proesulem a solarium radiorum arbore defenderet, sibi pileum detraxit eiqne dedit: hinc a solis vi percussus morbur contraxit in urbe Colchidis, cui monem Odisci, et angelicam vitam magnae sanctimonioe fama conclusit mense Augusti, an 1637. Ejus mors magno omnes dolore afficit: ab omnibus enim vir apostolicus tanquam sanctimoniae exemplar venerabatur Malachias Patriarcha et Princeps provinciae Gurielis, accepto nuncio postremae Antonii oegritudinis statim ad ejus hospitium convolaverit, ubi eidem lethaliter decumbenti ope sua adfuit ac omnia corporalia adjumenta, sive medicamenta expensis suis suppeditavit: nihilque proeterea omisit piissimus Princeps quod prodesse aengroti saritati noverat. Cui deinde ex hac vita functo exolvi juxta Pontificum more curavit Deodatus Gurielis Metropolita, quem Jardina Romanae Ecclesiae reconciliavit, conversoin amorem iugenti odio, quo prius adversis Antonium exarserat illum summa benevolentia ax veneratione deinceps persecutus est..... N. N. Sciamocmedelus Gurielis Provinciae Episcopus incredibili illum studio complectebatur: quem proinde delaudare coram omnibus ob zelum honoris Dei vitae innocentia et pietate jugiter consuevit (Caietano M. Cottono, de Scriptoribus Clericorum

– 635 –

Regularium pag. 50—51. Lamperti Colchide Sacra, p. 331.—Silos Historia Clericorum Regularium parte 3 p. 149).

32.

(1) In Guriel un certo signore Giorgiano la prima volta che le vidde con Christo riconciato, col capo scoperto per riverenza e con pianto li volse bacciare le mani. Honore che e solito farsi ai soli prelati. (Archivio di Propaganda Relazione di P. Pietro Ayitabile).

33.

(2) Petrus itineris comites qui deinde Gurielis vineam excolerent sacerdotes duo una secum duxit; nempe Franciscum Mariam Maggium et Vincentium Gilibertum; duos item Laici nominis Fratres, Jacobum Argugliosum et Andream Lippomanum Giorgianum (Silos Historia Clericorum Regularium torti. 3 p. 441).

36.

(3) Orsu amato Maestro non v'affanate di piu, rispose Elena, ecco gia a piedi dei Coceiisso la Corona di Persia con tutte le sue grandezze gettata, si segua Famato sposo e per la salute del'A.iima ogni umana delizia si tenga a vile. Abbracciai la Cattolica Fede che rrtinsegnaste, per questa daro il sangue, non che avro

cuore di spezzar le Corone. (Archivio di S. Silvestro).

37.

(4) Et enim cum constantissima virgine, veluti cum scopulo ac munitissima arce res cum esset nihil hoc expugnando pectore valuere, tenuitque ferme lucta, in qua tandem upi intercessere doli victi puella est. (Silos, tom. 3, p. 305).

37.

(5) Ast capta dolo ac vi Helena in Persidem deportata est, ubi tametsi Persarum regi in matrimonium fuerit collocata, Christi fidem nunquam ex animo et corde abjecit. (Cajetano de Scripturis. p. 93).

39.

6) Bauscia Contarizze signore de'Mechi e Mamocha Vascortosfilo cognato di Dadian, havendono umparata et appres dai nostri

– 636 –

la processione dello spirito la difendono ancora presso gli altri, quando occorre loro discorrere. Mamoche Nacascizz barone de principali fece un discorso in presnza d'altri signori che i Franchi osservavano ad unguem tutto il vangelo di Christo come a dire andavano confessano Christo per il mondo in presenza di qualsivoglia tirano senza temer la morte; e finalmente (comme essi credevano) si erano fatti castrare per il regno dei cieli, e per oserver la castita; conchidendo poi tutti che erano huomini veramente apostolici. Molte signore e fra Taltra la Baronessa di Nicodi e Tammarra figlia del principe di Gurielle che fu regina di Bussaciuch, bencse poi ripudiata re suo marito sentendo nei sermoni dei nostri missionarii che in Franchia vi erano monasterii ove le donne in castita servivano Dio compunte di cuore dissero fra l'altre parole: ah volesse Dio che noi ce ne potessimo fuggire di qua et andarvi habitare per servire il Signore. Vezzebari Morasfili, persona grande e la piu saggia di quel paese portoo in casa nostra una truppa di baroni che solevano vendere figliuoli e schiavi ai Turchi, accio li fosse predicata dai Padri Tenormita di questo vitio, come si fece con molta su- sodisfattione. stimando non esser contro di esso piupotente rimendio che la predica deTranchi (Archivio di Propaganda).

41.

1) პროპაგანდის არხივი, Mingrelia. Vol. № 48.

42.

(2) ჟორდანას ქრონიკები, წიგნი მეორე, გვ. 482.

42.

(3) Venerabili Fr. Macario Patriarchae Groecorum Antiocheno. Alexander Papa VII.

Venerabilis Frater salutem. Cum ex litteris fraternitatis, tuae 30 septembris anni proeterti datis, tum ex voce dilecti filii Francisci Piquet intelleximus te non solum Orthodoxoe fidei veritatem firmiter sequi, et Ecclesiam Romanam aliarum caput et magistram

agnoscere, verum etiam omnibus mentis tuae viribus in eo totum esse, ut Ecclesias et populos tibi subjectos omnes benedicente Domino ad ejusdem Apostolice sedis unitatem et communionem addicere queas quod in genti gaudio audivimus cum nihil gratius, aut optatius Nobis accidere possit quam tot animarum pretioso Jesu Xpi. Sanguine

– 637 –

redemptarum ad sinum amantissimae matris post Oevi tanti reductio et salus, Quare proecipuo Pontificiae caritatis affectu te quidem ac zelum proclarum tuum in Domino complectimur utque in adeo pium et incomparabili in utraque vita gloria plenum opus toto pectore constantiter incumbes te etiam atque etiam hortamur atque rogamus. In hanc profecto causam cuncta quae pro re ac tempore poterunt officiorum et auctoritatis adjumenta conferre et Misericordiarum Patrem deum precibus enixis adire nunquam desinemus
Die 22 Julii 1662 Pontificatus Nostri anno octavo (Arch. Vati.).

43.

(1) Suddetta. chiesa si dice Iscanio in lingua Greca, ma in uso volgare in lingua Giorgiana e Scanitelli et e in Gurieli provincia di Giorgia. In detta chiesa li vescovi si mettono dal principe proprio di Guriel, sono li piu devoti et si tengono per piu cattolici di ogni altro di tutti quelli paesi et infallibilmente se ne vanno per devotione in Gerusalem. Gedeon e arcivescovo di Sakseti pure in Guriel et e approvato per cattolico dal patriarca di Antiochia. Macario patriarca di Antiochia persevera ad essere benissimo cattolico. (პროპგანდოს არხივი, იგოვე).

45.

(2) Urbanus Papa VIII. Principi odisci Georgiano.

Nobilis Virg salutem et lumen divinae gratiae.

In Caucasi scopulis, decorum Carmeli, et in Phasidis fluctibus, fluenta Jordanis inventuros se sperant qui a nobis in Georgianam regionem allegantur Sacerdotes si eos muniat patrocinium, et consolabitur humanitas Nobilitatis Tuae. Roma vero Patria nationum, quam tamquam matrem Christianitatis potentissimi Reges, religiosis tributis venerantur, nomini tuo plausus Vaticani, et Iberis studia pollicetur si tanti solatii compotem effici volueris Ecclesiam. Neque potest illustrius ab Asiatico Principe flagitare nunc Europa magnanimitatis argumentum quam beneficentia eos juvare qui deliciarum obliti et contemptores periculorum, regiones tuas propriae Patriae antetulerunt. Neque enim eos per iter erroribus obsitum isthuc deducit potentiae aut pecuniae cupido quam illi aspernantur ut Dei gratiam querant. Salus animarum in qua Romani Pontificatus gloria collocatur, Dei nutibus obsequentes, isthuc advocat. Humanita-

– 638 –

tem plane, ne dum religionem abieceris videbitur qui obvia charitate isthuc non excipiet eos Sacerdotes qui in Regna tam remota

proficiscuntur ut vestrae felicitati famulentur. Illustre habetur ubique documentum fidei et amoris, suam utilitatem, commodis amicorum post habere. Quam autem vos de Romanae Ecclesiae charitate sententiam feretis, cum eos quos a vobis non solum locorum longinquitas, sed etiam famae taciturnitas disgregavit isthuc deductos videbitis ob unam eam causam ut Populis, ac Principibus Georgianis concilient patrocinium Dei, ut pariat thesauros aeternitatis. Itinerum discrimina hostium insidiae, maris procellae, quae omnia illi contempserunt, vestrae incolumitati consulturi, petunt viri tam bene miritis favorem Nobilitatis tuae, et benefici Georgianae nationis. Ea tamen nos Apostolicis literis flagitare voluimus ut apud te extet luculentum hoc pontificis amoris testimonium. Eos Nobilitas tua dum benigne audiet, er benevolenter excipiet audientur in hoc Mundi conventu laudes nominis tui. Porro autem Deus misericordiarum qui se eismo di beneficirum debitorem allegari vult, aliqua felicitate, Principatum tuum decorabit. Quod ab eo dum nos postulamus lumen Spiritus Sancti prefulgere cupimus Nobilitati tuae ut maius possit in Celo, quam in terra imperium possidere. Datum Romae die 4 Julij 1626. Pontif. nostri Anno tertio (Archi. Vati.).

46.

(1) ლამბერტი ერთ თავის, 1634 წ. რომს მიწერილ წიგნში, ამბობს, რომ ამ ილორის წმიდა გიორგის ჰქონია ვერცხლის კარები. კარებზედ გამოქანდაკებული ყოფილა ერთი ეპისკოპოსი და წმიდა გიორგი, რომელიც ეპისკოპოსს ხარს აძლევს (პროპაგანდის არხივი. ტომი 209), ამას კვალად იხსენიებს თავის სამეგრელოს აღწერაშიც.

47

(2) Silos, Historia Clericorum Regularium, tom. 2. p. 628.

47.

(3) Quos in proesentia cernis gloriosissime Rex, amictu quidem contemptibiles, exhaustos inopia, longissimis viarum itineribus, ferme ad consumptionem redactos, Religiosi Europei sumus, Cristi Evangelici sectatores; vi epuidem nulla, nec oegre: sed sponta nostra pro ipso miseriis hisce mundanis emancipati. Italioe alma Urbs

– 639 –

illa, ac toti celeberrima mundo, Roma regio nostra est: unde tanquam ex Imperii Ecclesiastici solio Petri principis Apostolorum successor ac in terris Christi Vicarius Pontifex Romanus, certam Christianoe fidei normam proescribit nationibus universis; Regumque ac Principum religiosus cultus obsequiis, diffusam toto Orbe Ecclesiam moderatur. Is igitur est, qui modo nos, Apostolicos sacerdotes, magni nominis tui, suavissimoeque fama humanitatis illectos, per innumera maris ac terroe discrimina ad te ultro volentes, allegavit; tibi que deinceps addixit famulatuos: plene non ut hic felicitatem nobis ullam; aut auri argentique, vel si habitantium, divitiarum opulentiam comparemus, jamdiu hoc solum Magnanime Princeps, cunctaque populo tui, veritatem Catholicae fidei nunciantes, felicitatem offeramus oeternam. (Clemente Galano, Conciliatio

48.

(1) ლამბერტის წერილი, პროპაგანდის არხივი, ტომი 2.09.

48.

(2) რა სცნეს პატრებმა, რომ საახალწლოთ ჩვეულება იყო დადიანისათვის ძღვენის მირთმევა, გააკეთეს მშვენიერი თაიგულები და მართვეს მეფეს და დედოფალს. თაიგულებმა ორივე ძრეელ განაკვირვა, რადგან ნამდვილი ბუნებითი ეგონათ. ამისთანა ძღვენი ნამეტნავად სასიამოვნოთ დაურჩათ იქამდე, რომ ვარდები ქუდზე დაირჭო და მთელი დღე ცხენით ისე დაიარებოდა. ეგრეთვე დიდი მადლობა შეუთვალა პატრებს და უთხრა, თუ ოქრო აბ სხვა ძვირფასი თვლებით მოჭედული რამე გეთავაზებინათ, ისე სასიამოვნოდ არ დაგვრჩებოდა, როგორც ეს ვარდი.

(Relazione del P. Giudici. პროპაგანდი არხივი, ტომი 209).

57.

(6) E' state tanto ben ricevuta da tutta la Mengrelia la nostra predicatioce contro punst'abuso in particolare che questo anno ve-

– 640 –

e teritorii di quella. In sentir tal nuova Allaverdeli quasi chc il Principe hevesse proferita un horrenda bestemia alzando gli occhi el Cielo e percotendosi il petto disse, Kirie eleison, Kirie eleison, Kirte eleison, e che cosa e questa che io sentor Questa chiesa volete dare a Latini? Non sono questi heretici e nemici della nostra fede? E voi li volete provvedere di Chiesa? Quando io credevo che li volessivo discacciare dal vostro stato voi mettendolli al pari de nostri sacerdoti, gli honorati in questa maniera?

(Lamberti Colchida Sacra p. 824—825. ეგრეთვე იბ. Ferro, Istoria delle missioni tom. 1 p. 353).

49.

(1) ლამბერტი, იქვე, გვერდი 326.

50.

(2) Il principe stesso con occasione che pochi giorni dopo fui a- visitarlo mi disse, il tuo compagno m'ha sanato e per questo e per altri motivi i sopradetti ministri ci restituirano le chiavi della chiesa, questa al presente teniamo, l habiamo adornata con farci tutti li officii e ceremonie, secondo il rito Romano, non ostante,“ che li Greci habiano fatto ogni sforzo per farciela di nuovo levare (პროპაგანდის არხივი: Breve Relatione della Mingrelia P. Guidice) ეგრეთვე იბ. Lamberti Colchide Sacra. p. 329).

47.

(2) Silo J Historia Clericorium Reglularium, tom. 2. p. 628.

47.

(3) Quos in proesentia cernis gloriosissime Rex, amictu quidem contemptibiles, exhaustos inopia, longissimis viarum itineribus, ferme ad consumptionem redactos. Religiosi Europei sumus, Cristi Evangelici sectatores; vi epuidem nulla, nec oegre: sed sponta nostra pro ipso miseriis hisce mundanis emancipati. Italioe alma Urbs

54.

(1) იგოვე, გვერდი 134.

54.

(2) იგოვე, გვერდი 189.

55.

(3) Ferro, Istoria delle Missioni tom. 1 p. 360.

56.

(4) Ne fu segno di minor stima) siccome fu a noi di somma consolatione) un ordine dato ultimamente per ben nostro nel quale persuadeva che non si vendessero piu i loro sudditi per schiavi a Turchi (S^{fn}oETiTaoli ooibogo, («)ra3o 203).

56.

(5) In molte case di baroni grandi si e sperimentato frutto delle nostre prediche; persio che alcuni che non ne vondevano si sono come stabili colonne resi maggiormente constanti a perseveraie in si buono proposito ancorche astretti da pualsivoglis bisogno de denari, e di quelli che soleano venderne in molto numero altru se ne sono astenuti in tutto, altri in parte, et altri hanno almeno fermamente proposto di austenenersene. Tra il numero di costoro saria degno d'esser qui nominato qualch'uno dei signori piu se gnalati di questa provincia e nostri maggiori benefattori come Rostuam Scotua la cui madre pativa de colori di pietra, e fu da noi molte volte sanata. Sicheria Micheia infermo di sette anni di mal francese e sanato da nostri in trenta giorni con la china. Caca suo fratello sanato anco da diverse infermita, e non solo stabilito a non vendere piu vassalii, ma di confesarsi ancora, e far penitenza de venduti. Cortuaze cognato della principessa morta il quale piu volte infermo, giudicato ammaliato e ridotto in fino di morte e stato da noi sanato, e dove prima ogrianno sglea vendere molto numero de figliuoli, quest'anno ha cercato redimere alcuni de'veduti per sotisfiitione de peccati passati; e mostrandosi non poco affettionato al nostro modo di vivere.

(Relazione del P. Giudici. პროპაგანდი არხივი, ტომი 209).

57.

(6) E'state tanto ben ricevuta da tutta la Mengrelia la nostra predicatioce contro punst'abuso in particolare che questo anno ve-

nendo un occasione di mandare figlioli al I urco la nostro casa divenne un asilo di fanciulli fuggiti et inviati da loro medesimi parenti per esser difesi sotto la stima apresso il principe et i grandi di qua: onde ci convenne ricettare tutti difenderh di vitto in casa nostra per alcuni giorni (იგოვე).

58.

(1) Onda e una cosa assai lagrimevole a vedere le contenai

di Putti christiani da Padroni cristiani esserno condotti a venderli a Turchi. I quali neirhaverli comprati, subito li vestono alia Turchesca, et havendogli in protestatione della loro falsa setta fattogli alzare Tindice delle sue dita a rinnegare la feda di Crstisto: Taddottrinano nel ceremonie e riti Turcheschi, e tutto cio fanno in mezzo a Christiani in un paese di Christiani prima di partirsi per Costantinopoli. Questi che fanno con Putti fanno parimente colle donne: nella compra delle quali, non risparmiano i Turchi a prezzo alcuno; massime essendo dotate di qualche belta (come per lo piu sono le Donne Mengrelle) impiegandovi alie volte par una di quelle il prezzo di tre o quattro cento zecchini.

(Lamberti, Relatione della Colchide p. 186 — 187).

59.

(2) In questo anno piacendo .al Signore farsi capitare nelle mani i rituali che ingnorantamente quelli leggono nel battesimo habbiamo chiramente trovato non solo no essere scritta in essi la forma di questo sacramento, ma neanche eserne consciuto vestigio di essa da medesini preti, poiche havengo noi data loro a leggere detta forma scritta nella loro lingua in una carta, hanno detto che non la conoscono non che Thanno mai pronunciata ne' battesimi. Alcuni vescovi di qua savi degli altri e che sanno la lingua greca si hanno anche accennata, Tinvalidita dei battesimo di questa provincia per difetto della forma. Determinassimo dunque in quest' anuo di battezzare, occultamente pero tutti i bambini dai sette anni a basso, sub conditione i battizzate prima da Mengrelli (პროკავადობის არხივი, ტომი 209).

60.

(3) Ad hoc nihil cum adultis industrio proetermissum ut persuaderente tandem sibi nullo se baptismo initiatos; valuitque

– 643 –

adeo frequens a zelo adhortatio ut passi plerique fuerint se exorari, ac permiserint ad veteris hominis naufragium salutari unda iterum mergi. Inter quos nonnulli fuere Episcopi, atque e proecipua nobilitate satis multi; primarius item Magistratus quem Vesirem vocant ipsumque secuta pene universo familia est, nec leves quidem stimulos admovit ipse Princeps quoe coelesti hoc lavacro expiata plerosque exemlo coegit. (Silos tom. 2 p. 631).

61.

(1) Dio ha data tanta forza alle nostre parole, che molti adulti si sono battezzati, anzi molti preti, e quello che piu importa due vescovi si sono validamente fatti battezzare et riordinare et ultimamente il Visir dei Principe, chiamato Papa Zulachia, la seconda persona dopo Dadian a nostra persuasione, s'e risoluto Battezzarsi, a perche dubitava che non lo Battezzassero bene, mando a chamar uno de'nostri accio Tassistesse, in quella attione e vedesse se fosse fatta rettamente... insieme coi visir, procurammo di far battezzare alcuni altri della sua famiglia come segui... Ultimamente avendo

discorso con il loro cattolico della nullità dei loro battezzimo; si risolve con nostra somma consolazione di farsi anch'egli battezzare e di nuovo consecrare, aggiungo che il negazio e passato tant'oltre che habbiamo persuaso ad una persona principalissima chiamata Certua, delle più ricche della Mingrelia, di far battezzare tutti li figli piccoli dei suo stato; con far imparare a tutti li preti suoi sudditi la vera forma del santo Battesimo e come si debba validamente ministrare (Breve Relazione della Mingrelia da P. Giudice tom. 209. პროპაგანდის არხივი).

61.

(2) Nam proeter ea, quoe superius retulimus, ad decem hominum millia lustralibus undis abluit (P. Christophorus Castelli). Cajetanus M. Cottono. De scriptoribus Clericorum Regularium, pag. 95).

61.

(3) Mighedevnen zoduani sceni sachelita mamissata dasisata da smisa sulisata amin (იგივე ტომი პროპაგანდის არხივი).

62.

(4) იგივე, ეგრეთვე ob. Ferro, ტომი I. გვერ. 367.

62.

(5) Lamberti Colside Sacra, p. 354. 35^0033 ob. Cojetanus M. Cottono. De Scriptoribus p. 52. Ferro tom. 1 pag. 415.

– 644 –

65.

(1) Illmo Signore e P^{rone}n Os^{mo}.

In questa occasione mi e parso bene inviarle il suo dilettilissimo figlio. P. Cirillo arcivescovo di Trebisonda, il quale per essere stato meco più anni operaio in questa vigna et averlo sperimentato zelantissimo della santa fede cattolica romana ho stimato che Sua Santità lo vedra volentieri, e questo buon Prelato avra Flntento di baciarle i santissimi piedi e di morire nella nostra santa religione, come le ho consigliato se dal nostro Padre Reverendissimo non le sara ordinato altrimenti, et aV. S. I. lo raccomando di cuore. Fra le altre azioni che ha fatto in questo parti nostre, non voglio lasciar di riferirle se bene Faveva rimesso al Nostro Padre Generale e fu del seguente modo. Correva la festa di S. Georgio che si celebra in queste parti con molta solennità e concorso di tutto questo regno per certo miracolo falso che vi segue. V'ando il buon Arcivescovo con alcune persone grandi per celebrare solennemente il santo sacrificio della messa, e mentre stava vestito innanzi Taltare per dar principio, sente un rumore di voci contro di lui, et se li fecero innanzai alcuni vescovi et in particolare uno chiamato Allaverdelli vescovo di Scalencichelle, il quale disse: che facciamo o fedeli? Costui per le dottrine che insegna e eretico, Popostz, et' in modo alcuno non si deve lasciare celebrare nelle nostra chiese, e pio rivolto airarcivescovo con malissimo termine le disse che in nessun modo permetterà che celebri in quell'altare un falso profeta et un eretico cattolico. A questa rispose Tarcivescovo non essere lui

eretico ma vero cattolico, e predicare et insegnare quelle dottrine, che hanno insegnato tutti i santi Greci come Latini. Soggiunse Allaverdeli se non sei eretico scomunica il Papa; il Papa, replico Farcivescovo non ha fatto cosa da essere scomunicato, et si deve riverire come Vicario di Christo e vero successore di S. Pietro. Allora alzo la voce piu che mai Allaverdeli dicendo: non vi dico Io che costui e papista, et comando ad alcuni suoi preti et diaconi che lo cacciassero di chiesa. Che percio subito gli si awentarono addosso come leoni e stracciandoli le sacre vesti, la barba, li capelli e libri, a forza di spinte e di ingiurie lo gettarono fuori tutto lacerato, gridando al popole che si guardasse da questo lupo fran-

– 645 –

co, che sotto coperta di pecora greca, era venuto per ingannarli. Il buon Prelato sopporto ogni cosa con tanta umilta, et pazienza che diede ammirazione a tutto quel popolo, che se bene ebbe a caro sapere che era franco ad ogni modo le parve ' che Allaverdelli accedesse ogni termine, per ragione della persona, del luogo e tempo et in particolare il principe (che non era molto contento) se ne lamento assai, ne voile ricevere scusa alcuna, e se lo porto sempre con lui, domandoli difficulta intorno alia Santa fede, et esso piu che mai insegno' il vero con tanta liberta quanta conveniva ad un vero missionario, et ha smosso tutto questo regno con la sua autorita et dottrina. Ci ha posta una corona in capo e ridotto tutte questi genti a confessare di aver perduto la fede perche danno maggior credito alle parole sue che alle nostre. S'è battezzato Pata locochia persona gravissima e que vescovi, uno chiamato Sverelli e Taltro Dandrelli, et il principe n'ha dato qualche intenzione, e se non fosse il sopradetto Allaverdelli forse noi sariamo li ministri. Questo ci fu sempre capital nemico, et a me fece gran danno in quelli anni che fatigai nelle residenze di Gurielle. Oltre il far spintare un altare dove avevo celebrato e forse per lui (come ci disse) il principe Vactan Gorielle mi levo quanto avevo e carcerato mi fece patire quello che non posso brevemente scrivere. Me venne poi a ritrovare Tarcivescovo, raccontandomi quanto era seguito (se bene io prima Tavevo inteso) mostrando allegrezza di aver patito quelli affroni per la santa fede catolica romana. Le vidi la barba li capelli strappati con la faccia malconcia. Aveva perduto una mappa d'oro del piviale e Tomoforio e libri tutti stracciati. Io Tabbracciai et le feci tutte quelle careze che potei, e provisto di libri si parti da me e caminando per insegnare la stada del cielo in questi, boschi; ben spesso sta senza mangiare et e lasciato solo da chi Paccompagna, onde patisce quello che non crede, e perche il P. Giudici viene costi, porta raguagliare V. S. I. d'altre cose, se gusterà sentirle, a lui me ne rimetto, e di nuovo le bacio umilmente le mani. Me raccordo devotissimo servo,

Dalla Mengrelia 14 Novembre 1642.

Di V. S. I.

Humilissimo e devotissimo servo nel Signore.
Don Christoforo Castelli chierico regolare.
(Lettere di Mengrellia etc. 1644. Vol. 123. Pag. 3 e seg.).

– 646 –

66.

(1) Beatissimo Padre.

Per alcuni bisogni di questa missione ho desiderato venire alli piedi di Vostra Santita. Ma non avendo potuto seguire, per avere poca salute, le invio un figlio che e maggiore di me cioè l'Acivescovo di Trebisonda persona molta devota di Vostra Santita e zelantissima della santa fede cattolica, come s'e sperimentato nel corso di piu anni che meco fatica in questa vigna.

Questo servo di Dio viene costi con intenzione di non ritornare ne quando da Vostra Santita non le sara ordinato altrimenti. Supplico la Santita Vostra che si degni raccogliere con la solita sua clemenza, et proteggerlo in quello le potra occorere.

Elena Artabachi regina di Persia che fu nostra figlia spirituale per setta anni incirca che dimorai nella residenza di Gorielle dove essa si ritrovava mi desidera in Aspaan con essa lei per aiuto dell'anima sua e delle sue damicelle come Vostra Santita porita intendere dal fratello Francesco Pistica che porta alii piedi di Vostra Sanctita il sopraddeto Arcivescovo da mia parte, e quando Vestra Santita volesse compiacerla, la supplico umilmente che si degni farmi provedere di quelli regali che ho di bisogno, accio non sia impedito, e per fine le bacio i santissimi piedi e la prego umilmente a benedirmi. Dalla Mengrellia 30 Ottobre 1642.

Della Santita Vostra umilissimo e devotissimo servo.

D. Cristoforo Castelli C. R.

(Lettero della Mengrellia etc. Vol. 123. Pag. 7).

67.

Quel vescovo Alaverdeli che ha maltrato piu degli altri il nostro Arcivescovo di Trebisoda si penti dell'errore, domando la pace, e fatto amicizia con lui si e ridotto in modo che non sa che si fare, e venendo per vedere la nostra messa si porta in modo edificato che non iascia celebrare dovunque si trova la devozione e spirito con che celebrano i sacerdoti Latini e domando ad una persona se tuttti celebravano a quel modo.

Il Cattolico di questo regno e poi ritornato da Gerusalemme per dove parti Tanno passato per farsi battezzare da quelli Greci, stimando che meglio degli altri dovessero sapere la formula del battesimo, ed a pena giunto se Te posto a dietro dell'Arcivescovo,

– 647 –

ne lo lascia prima di ridurlo sulla vera strada. Piaccia al Signore che cosi segua.

Il Parachiano ancora di Laporias che e un prete molto vene-

rando chiamato Verricelli vecchio di 60 anni, il quale e stato finora nostro fiero nemico in ragione di fede, alia vine convinto da uno dei nostri, mi ha pregato che lo battezzassi come feci alcuni giorni sono, et aspetto TArchivescovo'di Trebisondo per farlo ordinare accio possa continuare il suo uflicio con buona coscienza. Quest'anno si sono fatti da ottanta altri battesiemi in persona di putti parte de'quali ne sono volati al Cielo. Leporia 30 Ottobre, 1642. Don Christovoro Casteli (<^033, g>3- 9).

68.

(1) In questa provincia siamo stimati per voce publica e del principe e de tutti cosi grandi, come poveri per huomini di santa ed apostolica vita, ne'piu mai in queste parti veduti simili, nondimeno per opera de Greci e noto a tutti ancora esser noi di fede diversa... pure non mancano qui persone che edificate dal nostro modo di vivere e convinte dai nostri sermoni non confessino sinceramente essere la nostra fede solamente vera; il verace e generale pastore di tutta la chiesa essere il pontefice romano e non altri e che i Franchi soli hanno due occhi per discenere le cose divine et humane, laddove ogni altro huomo dei modo ne ha uno solo e camina alia cieca. In questanno specialmente Barzimi Vaccinaze, persona dotta e nobilissima nostro denefattore confesso in pubblico che il Rompapa era hoggidi il successore di S. Pietro e capo universale di tutti i christiani, mostrando agli altri con atti di tenerlo in somma veneratione. Mamocha Tameleia cognato del nostro principe Dadian desinando a tavola disse che: i padri professavano la vera fede di Christo e che lui con suoi paesani vivevano ingannati. Chacu Celia barone grande e nostro benefattora ha tenuto in tanto credito la nostra feda, che stando ammalato supplico un padre dei nostri che li recitasse orationi di sopra, e che dicesse in sua casa la santa messa— e finalmente per tacere molto numero di persone di mediocre grandezza, la moglie di Giorgio Michelleia signore grandissimo, zia di Dadian, ha fatto un lungo discorso a due de nostri missionari dicendoli che i religiosi frauchi erano veri servi di Dio e non i loro პრეპყანდის არხოვი, ტომი 209).

– 648 –

70.

(1) Breve relatione della Mingrelia 03033, 209.

70.

(2) Edoctusque proesertim ab Archangelo Lambert o, baptismum haud rite a Groecis suis ministrati intingit se latinum in morem lustrali fonte permiserat. (Silos tom. 3 p. 302).

71.

(3) Il Re Levan Dadian che si fece internamente Cattolico e divenuto nuovo Constantino o Teodosio, impugno so vente la spada per sua difesa. Quest'acque, che come a Saulo fecero cadere le squame dagli occhi cosi bene gli purgarono la vista, che non vedeva altro, che Fede Romana, altro non sospirava che di vedere

il Romano Pontefice e prostrato a suoi piedi farvi la professione della Cattolica Religione, ch'avea abbracciata. Entrati alia Fede per la porta de'Sacramenti a tutti gli altri trovossi divotamente disposto, ne quali instrutto perfettamente (Silos, tom. 3 p. 453).

72.

(4) Ferro, tom. 1 p. 454.

72.

(5) Lamberti, Colchide Sacra p. 377.

72.

(6) Silos, tom. 3 p. 302.

73.

(7) Lamberti Colchide Sacra p. 379.

73.

(8) ამით იტალიიდან- წამოსვლა ლამბერტი სდებს 1647 წ. გარ-
ნა ეს რიცხვი არ არის ნამდვილში, რადგან პროპაგანდის არხივიდან
სჩანს,

რომ ისინი წამოსულან 1646 წ. ვინაიდან ამავე წლის მაისში ტყვედ
ყოფილან კოსტანტინოპოლში.

74.

(9) Con sommo gradimento ovevano sentito, che illuminato dala grazia divina, avesse assieme con molti dei suo Regno, gli antiochi errori deposto. Che avendo assettato i Dogmi della Chiesa Latina, si fusse unito al suo corpo. Che il sommo Pastore, come Padre amoroso nel numero de'suoi amati tigli lo riponeva. Che con lagra mano le sue Sante Benedizioni li compartiva. Che perseverasse pure nel zelo della Cattolica Religione; e gia che con

– 649 –

tanto spirito s'era di nuovo immerso nel Sacro Fonte, procurasse con Cattolico zelo far pubblica professione della Fede Romana. Che procutasse regolarsi con la total dipendenza delli PP. Giudici, Lamberti, et altri Missionarii Apostolici ch'essendo huomini di gran virtu zelo e Religione non darebbero che documenti di salute non meno a lui che profittevoli al suo Regno; che pero rispedendogli il Legato d'ubidienza da lui mandato, sentirebbe dal medesimo i piu vivi attestati di godimento che la santita di Nostro Signore e tutta Roma n'avea da quel punto provato. Che per autentica prova di questo suo inesplicabile godimento mandavano a quella Vigna del Signore due Missionarii, per virtu per bonta e per dottrina molto riguardevoli, e che in appresso glie ne spedirebbero altri accio conoscesse Tardente zelo, che la Santa Romanae Sede di quel Regno e della sua persona teneva. (Ferro, tom. 1 p. 458).

74.

(1) Lamberti Colchide Sacra p. 891. (ამ დროს დადიანს ომი ჰქონდა იმერეთის მეფესთან).

76.

(1) Per la passiones frenata d'un favorito no si dovevano scon-
volgere Tantiche leggi dei Regno, la mutazione delle quali non

cagionando che gravi sconvolgimenti, non sarebbe stato poscia così facile Tapportarvi rimedio, quando vi si volesse. Christiana Ancella (Nina) antica madre di vostra fede, non avendo già mai così infame dogma insegnato, non era permissibile ciò che da Dio e dalla Natura era vietato. Roma strepiterebbe contro di voi e vi fulminerebbe di sue gravi censure, facendovi conoscere non più figlio di Santa Chiesa, come vi siete dichiarato, ma nemico capitale della medesima; umilmente vi supplico per interesse della vostra anima, non perdetevi quel buon credito di Re non meno prudente che pio che a questo tempo avete acquistato. (Ferro, tom. 1 p. 506).

76.

(3) 08030, 83. 515.

76.

(4) Lamberti Colchide Sacra p. 413.

79.

(5) Illustrissimo et Eminentissimo Signore,

Dal Nostro P. Generale sarà Vostra Eminenza ragguagliata dello stato et progressi di questa santa missione, la quale se sarà

– 650 –

provvista di soggetti idonei promette gran cose per le benevolenze e stima che anno dei nostri tutti questi principi et per il battesimo del principe unico figlio, et successor d'Alessandro Meppe re dei Giorgiani il quale suole per il più nella città di Cutatis dove i nostri Padri hanno residenza, se vi saranno soggetti che vi dimoreranno. Che adesso essendo in tre e due nuovamente venuti senza lingua e poco esperti non possiamo uscire dalla Mengrellia, non ostante che habbiamo per campo la Geogia et Eriwan ancora. Tutti i miei compagni sono o morti o ritornati. Io sono più di venti anni che servo la S. Congregazione in questo esilio, et essendo ormai vecchio e pieno d'infermità ho fatto istanza per venire a morire alla mia patria e santa religione. Però se i miei Superiori stimano che sia ancor necessario non ricuso laborem. Mi procedino di soggetti idonei e quanto più presto che sia possibile che io m'offerisco continuare sino alla morte in servizio di Dio benedetto e della sua santa fede. Ma perché i travagli ed io sono vecchio, mancandomi il soccorso a tempo, supponendo la ragionevole licenza me ne vengo ai piedi dei superiori e sarò stato l'ultimo. L'anno passato battezzai più di quattrocento anime fra Giorgiani e Mengrelli, adulti et infanti e quest'anno eorrente ne ho battezzati altresì un simil numero, dentro de' quali sono due figli del principe Libardianni maggiore e minore, et il Sig. Abulia Biscaia capo di detta casa, antichissimo signore di una parte dei monti Caucasi, dove abita. Battezzai similmente il figlio maggiore detto Mamuca nella sua chiesa su quei monti et anco il secondo genito Siacher che anch'egli vuole essere annoverato nella milizia di Christo. Questi popoli che abitano alle falde e sopra i monti Caucasi (che sono innumerabili) non hanno libri ne proprio alfabeto ne si

servono di quello dei Giorgiani, non sanno che sia aritmetica e contano con la eorona o con le pietre, overo con gruppi ad una fune e per levarli da tal misseria, io le ho scritto libro nuovo carattere per impararli, facilmente tal scienza, che per esserle stato grado, forse inviero copia alii piedi di Sua Eminenza. Le ho dato similmente un alfabeto nuovo' scelio dal prencipe fra molti, ehe gline ho fatto, cosi per lettera eorrente come per ecclesiatiche piu e meno gravi che insieme con Laritmetica inviero con questa se avro modo di ri capitare il plico che nelle guerre correnti si perdono iacilmente. Con che finisco e profondamente inchinandomi,

– 651 –

le sacre vesti, et le raccomando quecto povero peccatore et la santa missione. (1652).

Di Vostra eminenza.

Humilissimo et devotissimo servo nel Signore D. Christoforo Castelli chierico regolare, missionario indegno in Giorgia et Mengrelia.

(Volume 210. Persia, Georgia, Mengrelia, Mesopotamia, Tartaria, Paginn 204).

84.

(1) ....Se le scrisse adunque premieramente come cicra Battesimi il numero non era stato inferiore a quello degli anni passati perche doveva essera arrivato a 300 anime in circa molte delle quali tenevamo di sicuro godessero in Cielo Teterna felicità. Come si era battezzato un Adulto Mingrelo posto in articulo mortis.....
.... Quest'anno poi le facciammo sapere come non ha mancato la Divina Pietà che produchi qualche frutto di benedizione, quali volentieri esponiamo a gli occhi di V. P. M. Reverenda. E incominciando, secondo Tordinario costume a scrivere de Battesimi, le facciammo sapere come quest'anno pure s'e battezzato gran numero de'Bambini, che saranno arrivati da 150 in circa e sarebbero stati in piu numero se non fussero state le duasi continue infermita con le quali questo per noi pur troppo infesto e dannoso Clima, tiene quasi ogn'uno di noi miseramente oppresso. Quelli figlioli poi sopra de'quali abbiamo assoluto dominio li battezziamo solennemente in Chiesa et ora ne abbiamo due da battezzare che lo faremo piacendo al Signore la prima solennita che avremo. Abbiamo ancora quest'anno con l'aiuto di Dio Benedetto battezzato un Adulto di nostra casa, che pure si ritrovava in procinto di morte avendo primo molto bene esplorata la volonta sua e conosciuto che era di morire christiano e nel grembo di S. Chiesa, della quale infermita si e poi riavuto.

Il principe Dadian, e tutto il Paese d'Odiscis prosegue nella solita affettuosa propensione verso di noi non mancando ancor noi airincontro di sowerire ogn'uno con la maggior carita che pocciamo nelle loro necessita temporali somministrandoli d'ogni tempo varii medicamenti sempre che ricorrono da noi che quasi ogni giorno succede per esser nelle loro infermita medicati, andando

volontieri alie case loro, tutto che vi patiamo non poco, sempre che ne dimandano.....

– 652 –

Appresso alia proponsa inclinazione che ne mostra il Principe, seguita, come abbiamo toccato di sopra, quella che mostra il Paese, che certo non e punto inferiore, perche premieramente il Patriarca detto qui il Cattolico ci si mostra sempre molto affezionato, mandandoci di quando buone elemosine a casa, e faciendoci molto onore : empre che s'appresenta il molto d'abboccarci con esso' Doppo il Cattolico ci si mostrano affezionati tutti gli altri Vescovi ancora ma in particolare uno, che e di piu principali, chiamato Scalingichelli, quale perche ci mostra assai piu affezionato degli altri, ci pare anche degno di farne a V. P. M. R. particolar menzione e che la nostra Religione ne tenghi particolar memoria. Questo essendo in minoribus e semplice Bero, fu uno de' piu fieri nemici che in materia di Fede avessimo qua come lo dimostro in fatti gia molti anni sono in una disputa con un nostro padre alla presenza di Dadian e chiamavisi Illorione essendo poi fatto Vescovo se la passo cosi con nostri padri senza fargli ne bene ne male insino a tanto che venuto per non so qual cagione in nostra casa s'abette a vedere un certo Molino da girarsi con un cavallo, che uno di noi fece per comodita di essa casa. Di questo Molino adunque invaghitosi il Vescovo Scalingichelli, prego quel tal padre che andasse a disegnargliene uno al suo Vescovato di Scavagias; v'ando subito il padre e fece quanto bramava qual Molino riuscito assai, il Vescovo gradi tanto che ricompernsò il padre con assai larga elemosina e prese tanta affezione verso esso padre e di tutti noi che ora e fatto il piu caro et amorevole benefattore et amico che abbiamo; perche ci loda e dice molto bene di noi; sewiene spesso alia casa di grosse e copiose elemosine mantenendola di cera per la Chiesa, quasi per tutto Tanno; ci manda spesso e grosse elemosine di vino e massime quest'anno che n'abbiamo avuto grandissima carestia; ne manda a donar pecore e vacche invita spesso quel padre a suoi piu ameni luoghi per causa di mutazione d'aria facendole molte carezze, il che non ca con esso solo, ma con ognuno di noi, che le capita a casa; e comme che e il piu dotto, il piu trattabile e il piu intelligente dei paese essendo arrivato a tal grado per la sua virtu si diletta di farne molti dubbii si intorno alia fede si anche di chiederne varie curiosita intorno alio stato de' Principi d'Europa, ein particolare dei Sommo Pontice e delle cose spettanti alia Corte Romana, facendo molto

– 653 –

conto delle risposte che le diamo. Cofessa a piena bocca che li preti Mingreli non battezzano altrimenti, perche ne loro libri non hanno la vera forma de' Greci come si ha mostrato essere nee suoi

libri. Questo buon veccovo conservandosi in molta stima apresso al Principe e ritrovandosi il presente Catolico molto vecchio, speriamo doro la morte di questo, di vederlo forre Cattolico. Il che succedendo come ne preghiamo il Signore, potria essere che fusse di molto bene per noi, e per la nostra S. missione; fassia Iddio N. Signore quello che e per il meglio.

Oltre alii Ecclesiastici, li secolari ancora, d'ogni stato e condizione ci si mostrano molto benevoli che a numerariitutti ad uno ad uno c'allongaressimo di soverchio; fra qnesti il piu degno di stima e dei quale facciamo piu conto e il piu principale Signore del Paese detto Vomechi Libardiani, e sua Moglie che puo essere che puo essero che doppu la morte dei Principe le succeda nel Principato, per essere il piu prossimo parente che abbi, abile a sostenere questo peso. Questo Signore anch esso e sua Moglie, in particolare figi ia d'un Principe di Gurielle, non e credibile quanti segni d'amorevolezza ci mostrano e dei conto che di noi fanno che certo ne restiamo confusi ne possiamo saziarci di renderne le dovute grazie al Signore. Ben e vero che non manchiamo aneor noi dal canto nostro di usar ogni modo a noi possibile per cattivarsi la loro benevolenza di conservarcelo poi..... Con li proverbi poi e la gente piu bassa usiamo sempre ogni officio di carita a noi possibile, somministrando a tutti, senza veruno interesse, ogni sorte di medicamenti nelle loro infermita, sempre che ricorron da noi, il che succede quasi ugni giorno, e soccorendoli in altri molti bisogni; il che facciamo non ad altro fine che per arrivar in tal guisa a conseguir l intento nostro di battezzare i loro pargoletti e bambini; e per fargli qualche salutare discorso per Tanime loro, divertirli da qualche offese di Dio, instruirli nella Santa Fede, e indurli a qualche opera buona conforme all obbligo nustro di Missionarii....., Circa poi alio stato di nostra casa, le diam parte, come con l'aiuto dei Nostro Sinuor Iddio tanto nel temporale quanto nello spirituale, camina assai Bene..... Lo stato spirituale della casa camina anche egli mlto Bene..... Per terzo si attende con la maggiore assiduita possibile airammestrare quei figliuoli che sono in nostto potere e che ne sono capaci nella dottrina Christiana, insegnandoli anche secondo la loro

– 654 –

capacita il Pater Noster, TAve Maria, il Credo, il precetti divini e molte altre orazioni siccome anche a servir la Messa e adesso appunto nabbiano uno d'eta non piu che di dieci anni in circa, il quale oltre al saper benissimo servire alia Messa, al pari de'nostri Chierici, e saper quasi ben leggere, sa alia mente tanti orazioni in lingua giorgiana e latina che quando si mette a recitarle e un armonia a sentirlo' Con la gente adulta di casa, ogni Domenica e tutte le feste principali delFanno, se le ta sentir la Messa e se li fanno sempre esortazioni al bene, e a incaminarsi per la via del Cielo che molto bene la sanno..... Di Mingrelia li 16 Settembre 1655.
Andrea Boromeo, Prefetto, D. Giovanni Monti D. Giuseppe Zampi.

(Archivio di S. Silivestro).

85.

(1) Le nuove della nostra missione sono infauste, mercé il principe di Mingrelia si trova travagliato dal nemico e la nostra miserabile residenza e restata affatto desolata, i nostri fratelli dispersi, e piaccia a Dio per sua infinita clemenza che giunti cola troviamo terreno da stabilir il piede, per questo veniamo ragugliato dal P. Carlo da Marino cappuccino ch'adesso e tornato da quelle parti per venirsene a cotesta volta: con tutto cio tenteremo la fortuna, e non riconosceremo pericoli di noi stessi; havendo inteso che cola siino stati levati i vasi sacri co; i suppelettili della chiesa. ci siamo provesti di calice e patena, e se bisognera procurare anche i vestimenti sacerdotali, non mancheremo del nostro debito. (პროპაგანდის არხივი, ტომი 229).

87.

(2) ამ ხშირი ომების მიზეზი ბევრია. ეს არეულ დარეულობა უფრო ალექსანდრეს დადიანის შვილის გამო მომხდარა. ამას თავისი პაპა ლევანივით მისიონერები ძლიერ ჰყვარებია, რაისგამო ამის მოკვლაზედ პატრები ძრიელ შეწუხებულან. ამ ომების მოთხრობა დიდათ საინტერესოა ჩვენის ისტორიისათვის. ეს საკმაოდ ვრცელია. ამიტომ აქ ამის შესახებ მეტს არას ვიტყვით; შემდეგში კი იმედი გვაქვს ცალკე გამოცხეთ და თან დაუმატოთ ის საინტერესო საბუთები, რომლებიც სამეგრელოს შეეხებიან

88.

(3) Mingrelia non e piu Mingrelia, e percio dubito che questa nostra Missione non sia per sussistere. Siamo due poveri sacerdoti

– 655 –

quasi sempre infermi, afflitti e travagliati. Torno a dire, Mingrelia non e piu Mingrelia, ridotta in estrema poverta per le gurre disolata e distrutta, ormai non vi sono piu persone, spogliata di bestiami, e di sostenimento per vivere..... Non piu si puo camminare sicuro, standosi sempre coi timore deg'Abscassi; anzi li vascelli, che traficavano a Cavros e a Morbilas, ora vengono ad Anarghia per sicurezza. Per terra parimenti sino a Pocsur si sta in timore deH'Abbcassi, che vi fanno continua scorerie; onde la nostra povera gente d'Arcama la notte sta ne'boschi et in giorno con le gnardie tanto impaurita ch'ogn'ombra gli fa timore, e gli fa prender la fuga. O quanto piango la mia disgrazia, che la Sacra Congregazione havendo fidato molto nella mia debolezza per il frutto della Missione, per causa di queste guerre me gli son reso infruttuoso. Pensava mandargli qualche giovane atto per il Collegio, ma le continue guerre, dissensioni et assasinamenti m' hanno impedito ogni buon desiderio. Applicavo dilatar la Missione verso Guriel, come gia scrissi, ma il passo non e mai stato libero, essendo Guriel il capital nemico dei nostro Principe, e chi fugge dalla Mingrelia si ricovra per sicurezza in Guriel. Per tal caussa Saghi Ataba gia Visir di Levan Dadian, che stava in Anarghia, per

esser amico e tener corrispondenza con Guriel, venuto in sospetto al Principe fu posto in catena; et una notte condotto nel bosco dai Megiogori fu amazzato. Si che anche di questo buon fine son restao deluso. Dio cosi vole..... (ՅՐՈՅԵՅԱՆԴՈՅ ՆՐԽ., ԳՕԹԻ 229).

91.

(1) Euntes nostri sacerdotes hanc extirpant et diligentiam operosiozem impendunt.

Et quoad Baptismo. Qui animarum curam gerunt de iis instruuntur quoe hoc Sacramentum postulat. Si locus dubio est, quempiam adultum esse, cui Baptismo infantuli oetate haud rite datum iterum sub conditione tamen, fidem ante professus et culparum suarum vero affectus dolore lustraribus aquis abluitur. Et ne infantes absque Baptismate intereant, quod soepe accidit per domos patres nostri excurrunt hoc titulo, ut eorum necessitatibus presto sint, et aegrotantibus opem ferent: ad hoc enim charitatis opera frequenter vocantur; sub hoc vero nomine sacris undis Pueros quamplurimos Parentes admonentur privatim et publicis in Concionibus

– 656 –

ne stultae superstitiozi servientes Baptismatis tempus quod nunquam citra filiorum periculum agent, producant.

E suggestu et in privatis colloquiis acriter invehunt sacerdotes nostri in Poligamiam suscipiendoe prolis cupiditate, illumque aperte ostendunt a Christi lege, et a prbi christiani more turpiter discrepantem.

Execrabilem nequitiam detestantur qua Tureis Fideles venales proponunt, exiguo inhiantes lucro, redemptos Christiani Servatoris Sanguine, et 'sacra lotos aqua oeternoe perditioni exponunt.

Quoe falsa demum deiuria et omnia crimina increpamur; nec verba perdimus Divina enim afflante Gratia multum profectum est.

Ut frequens magis: minusque in sacrilegium degenerans Poenitentiae Sacramentum fiat, duo proestamus: Primo neque poscimus neque accipimus quidquam dono ab iis quorum confessiones audimus, ut nos cum noverint non nostrae sicut suarum animarum Pastores, sed eorum utilitati maximo adictos facilius noxas Patribus nostris exponant qui quo magis Gentem illam ad pietatem impellant, proeter instructionem pro valida Cofessione, sacris munusculis, videlicet Numismatibus vel sanctorum imaginibus illis donant. Secundo inviolabilem pollicemur fidem qua secretum custodiemus quid quid per Confessionem nobis aperiunt, citiusque cor e pectore, quam ne levem quidem eorum culpam ab ore nosro extrahi sinemus. Hinc fit ut noxas suas aperiant, referantque proeter absolutionem salubria monita, ne deinceps in eadem relabantur crimina.

Licet impossibile videatur falsam illam pietatis imaginem omnino delere, qua supra Defunctorum sepultura mactant animalia; tamen id patres nostri expugnarunt ut pecudes et hujismodi alibi necent, proetermina sacerdotali lustratione; sique poenales mortuorum flammis diminutas velint, carnes illas pauperibus distribuant.

Nostro in Templo Sacros Conciones habemus, Divinum Sacrificium aliaque ritu Romano sacro facimus citra impedimentum; imo magna cum frequentia tum Mengrelosum tum etiam Christianorum ad ventorum, qui Byzantio in Persiam tendentes hospitium in Mengrelia capiunt, et apud nos per Poenitentiam expiati. Sacrom Synaxim assumunt.

A principe Cholchidis Domino multi pueri ex regionis Nobilioribus cura nostra committuntur ut instruantur. Fidei que elementa doceantur; hoc que peragit quia bene sentit de nobis: ex

– 657 –

quo enim religiosi nostri in ejus ditione degunt quis piam opera et consilio nostro venditus, aut ulla in nos ei minime querela innotuit. De nobis pariter populus bene opinatur, quia cum nos utilitati suae tum corporis, tum animae unice intentos cognoscat, precibus enixe a superis efflagitant; ut diutius regionem illam incolamus.

Nisi Alani, Cercati, Ghichi, Abcasique alioque finitimae Gentes Cholchidi ejusque Principi infensissimae regionem diriperent perpetuisque rapinis, ac terroribus populos partesque nostros concuterent, maiores in dies fructus ab Apostolicis laboribus caperemus; verumque hactenus recensita temporibus tam adversis modica non censentur.

Cum Mengreliae valedixi quater ibi sacerdotes proeter Laicum reliqui, viros omnes sapientia spectantes salutisque alienae studio flagrantem illius proesertim derelictae vineae Domini, quo nostrorum Petrum laboribus benedicente, spiritualem messem speramus foecundioram 14 Septembris 1679. (პროკავანდოს არხოვი: Concisa Narratio rerum gestarum per Patres Theatinos in expeditione sacra Colchidis).

92.

(1) Do avviso all'E. E. V. V. che li mesi passati e morto il principe di questo paese ne per hora e costituito nuovo principe, essendo stato fatto schiavo il figlio dei defunto, al quale per giustizia apparteneva il principato: si tratta che il mese venturo nuovo principe sara eletto per padrone di questo paese. Iddio lo voglia perche e tutto affetto a noi e ci ha impromesso quando non potiam habitare la casa di Cipurias, di darci e loco e chiesa acciocche possiamo essercitare Follitio nostro di missionari apostolici Mingrelia 12 ottobre 1631. D. Gaetano Tureo.

93.

(2) Fetto. Tom. 1 p. 518.

95.

(3) Doppo sette anni di pelegriatione per le continue guerre, che hanno rovinato cotesto paese, sono ritornato con li miei padri allia missione di Cipurias, essendo alquanto agiustato questo paese, ma come siamo ritornati Iddio lo sa e lo intenderanno o a bocca o dalle lettere del P. Gaetano Rasponi, il quale habbiamo

man dato in Costantinopoli per meglio informare l'eminenze vostre del frutto che noi facciamo col mantenere questi pochi Mingreli che ci sono avanzati dalle guerre e de poveri ragazzi che se qua non fossimo morirebbero senza battesimo— per questo abbiamo determinato di mantenere questa missione quantunque sii di gran peso e fatica per le continue guerre ed havevamo determinato d'abbandonarla ma riflettendo al danno, che puo avvenire a queste povere anime, abbiamo determinato d'ancore patire per amore di Gesù Cristo.... le nostre fatiche sono tanto grandi che stufaria le E. E. V. V. a descriverle solo le avissiamo come io sono stato fatto schiavo e tenuto in catena e volevano che li desse 700 scudi per la mia testa, o pure che li desse delli .schiavi a questo non li ho acconsentito, ne li miei padri, ma la bentgnita di questo principe mi ha liberato e mi ha dato anche case de suditi col farmi giurare di non abbandonarlo e servirlo e per quasto habiamo inviato all'E. E. V. V. il suddetto padre Rasponi con grandissima difficulta non havendolo lasciato questo principe senza giuramento di ritornare o di mandare altri padri, dal qual intenderanno e saranno meglio informati di quello passa circa gli interessi e profitti che si fanno in questa nostra missione Mingrelia 19 Maggio 1686 P. Geetano Tureo e Giuseppe Torricella. (პროპაგანდოს არხოვი: Mingrelia. vol. 1).

95.

(1) Ferro t. lé p. 623.

96.

(2) In questo ordinario ricevo la sua a me gratissima, bella quale mi significa, come la sacra congregatione habbi gia richiamato li missionarii di Mingrelia, quale chiamata e pervenuta cola che pero intessa da quel principe disse di non volersi in modo alcuno lasciare, anzi con difficulta ha lasciato a me, come si dalla lettera diretta al molto Rev. F. Generale, come anche da quella sacra congregazione potra vedere, ma pero non ostante questoli significho.... che essendo il paese quietato, li padri hanno stimato bene non abbandonarla, tanto piu che hora si puo fare frutto nelli adulti, non essendoci piu Greci, distruttori di quanto noi predicavamo e Fassicuro con ogni confidenza che il principe presente e molto affezionato a noi e di continuo ben'spesso se ne viene in

casa nostra si a mangiare si anche a servire la messa, cosa non è seguita in tanto tempo che la religione ha la missione in quelle parti, anzi ad instigazione nostra ha publicato un ordine sotto pena di vita a che vendesse li figli, ha V. P. R. da questo potrà scorgere come sii inclinato alia fede nostra.... Non saprei che scrivere altro, vedda se sta bene ad abbandonare quella missione,

nella quale ha sparso sudori grandi nolti de' nostri padri..... Genova 'i 4 Gennaio 16S7. P. Gaetano Rasponi. (პროპაგანდოს არხივი: Mingrelia vol. 1).

99.

(1) Principi Imereti Georgiano.. Nobilis Vir salutem, et lumen divinoe gratiae.

Nomen nobilitatis tuae, quod inter Caucasi iuga, et Caspii fluctus colitur obsequio Populorum, ignotum non est Principibus Vaticani, et Patri Christianitatis. Quare decernimus ad te literas dare conciliatrices benevolentiae et obsides voluntatis nostrae. Cupimus enim illustre aliquando Beneficium deberi Nobilitati Tuae ab Urbe Roma, quae cum Patria sit Nationum universarum, e magistra doctrinae coelestis credatur, triumphalia Christianae obedientiae tributa accepit a potentissimis Europae Reigbus, qui depisito Diademate, Apostolicos Romani Pontificis pedes religionis osculis veneratur. Quin et late Dominantes in Asia, Reges Persarum, amicitiam nostram ultro petivere; et toto divisos Orbe Japonios soleni legatione aetas nostra vidit, absentium Dignastarum officia Apostolicae auctoritatis pollicentes. Fortitudo nostra et laus nostra Dominus, cuius omnipotentis clementiae beneficium est Romanae Sedis Principatus. His tamen legibus Ecclesiasticum hos imperium commendatur, ut serviens saluti mundi naufragantis, habeatur patrocinium generis humani. Ex altissimo enim Apostolicoe Maestatis solio petimus prospectum terrarum, atque ubicumque homines commorantur, petimus coeli fores patefieri et Angelorum Legiones militare cupimus. Nec inanibus tantum votis hanc causam agimus, qua divini nominis gloria continentur. Ea enim consilia dies, noctesque meditatur quibus vel inviti fateantur inimici, excubarte Romana specula solitudinem, quae nationum etiam remotissimarum felicitati prospiciat. Neque desunt Sacerdotes, qui ut charitati Pontificiae obsequantur, longinqua exilia dulcibus patriis anteferant, et

– 660 –

montium spopulos, marisque procellas eluctari, ipsa penetrare non timeant antra Draconum, et hominum saevitiam accendere, coronati scuto bonae voluntatis. Hos autem vitae mortalis profigos, et tot periculorum contemptores, ut alienae saluti famulentur, quae gens tam barbara uspiama reperiretur, quae eos, quasi ex alio terrarum Orbe ad se delatos, non excipiet hospitio, non complectatur charitate? Non enim thesauros quaeritant aut affectant imperia, sed triumphum arbitrantnr querere felicitatem morte sua gentibus et gloriam dominantibus. Quinimo tanta vis nunquam inerit hostili crudelitati, ut odium in eorum animis accendant, qui sciunt etiam inimicos diligere et his qui mortalem vitam adimunt, aeternos Principatus optare. Hanc doctrinam profitebuntur, qui a nobis in Giorginas regiones allegantur in praesentia .religiosi sacerdotes. Accepimus, eo esse ingenio nobilitatem tuam, et potentiae istius coronam arbitreris possessionem gloriae, et tutelam innocentiae. Quare

speramus, fore ut sacerdotes nostri consolari nos possint testificatione eorum beneficiorum, quibus Romam, et Pontificem Demereas. Feneraberis Deo misericordiam, qui in thesauris celestis opulentiae proemia sempiterna servabit Nobilitati Tuae. Quod si magnanimi Princeps belli pericula toties susceperunt, ut nominis sui gloriam apud exterarum gentes propagarent; non vile praemium Nobilitati Tuae Roma, beneficiorum memor pollicetur. Si enim hos sacerdotes audieris, si patrocinio armaveris, si divini Verbi semina in Georgianos agros spari passus fueris Princeps Imereti, et Basciacucchi, sentiens nomen tuum esse in benedictione Romae plaudentis, Porro autem Parens Regum, et custos Religionis Pontifex Romanus, una cum Apostolico Sanatu, et civitate sacerdotali precabitur Nobilitati tuae populos obsequentes et faventes coelites, ut tantus Princeps, divino lumine fecundatus, parias fructus salutis, et optatae segetem beatitudinis. Datum Romae apud Sanctam Mariam Maioram die 4 Julii 1626. Pontificatus nostri Anno tetio. (Arch. Vol.).

100.

(1) Adire siquidem ad se, eodem quo venerat die cum jussisset, streni auloea voluit, ac pulvinaria aximii operis Persarum more: tum Procerum coronam adesse, quae majestatem adaugeret: ipse amplissima indutis veste, ut venientem illum vidit, surrexit, complexusque per humaniter, assidere per honorifice loco jussit. (Silos. tom. 3 p. 306).

– 661 –

101.

(1) La vostra virtu o servo di Dio che per tanti anni con tanto frutto de Topoli ha illustrato questi Regni della Giorgia, se bene questo mio n'e stato l'ultimo per la varietà di funesti accidenti, non e pero, che nel mio cuore non sia sempre stato fisso un ardentissimo desiderio d'esserne a parte, e che questi miei popoli ne fossero aneor essi partecipi. Subito apertosi il campo di potermi godere, n'ho pregato il Re Dadiano nostro Cugino, acciò non mi negasse la grazia della vostra persona che tanto ardentemente bramavo, et essendosi degnato di compiacermi, maggior favore non mi poteva concedere: che pero essendovi tutta la mia assistenza e favore, siate per certo d'ogmi mio arbitrio e volere alia vostra difesa (Archivio di Si Silvestro).

101.

(2) Postera luce, Nasodorus illum eximia cum Procerum manu convenit, Jussitque Regis nomine, ut consensu quem secum attulerat, equo, magnifice quidem instrato, auro, videlicet, gemmis que insigni, Urbem Cotatim una secum inspiceret. (Silos, tom. 3 p. 306).

102.

(3) A quo quidem communis salutis studio cum excreceret in dies Regis in illum benevolentia, id tandem ab eo impetravit, ut in Principe Urbe, nempe Cotati sedem figeret. Tributa illi obsig-

natis publice tabilis, percelebri sanctae Jophioe Ecclesia ac prope Proetorium oedes. (o&°33).

104.

(4) Per il tempo, che il sacerdote Latino avea nella Citta e Regno fatto dimora era in tanta stima tenuto, che la sua gran virtu risuonava in pocca di tutti. Non Vera Principe che non lo stimasse e bramasse, ed i Popoli erano cosi additi al suo merito, che per oracolo lo stimavano. E poi ch'altro fa egli in questa mia Citta, ch'esser tutto applicato alia salute dell'Anime e de corpi? A tutti serve indifferentemente a tutti assiste con ardentissima carita, ne ve chi brami officio da lui, che non resti servito Fanno i Greci ciu che egli fa, d'assistere agi i "infermi, e di curarli senza marcede alcuna? Per me non Tho veduto ov'egli e medico e medicina di tutti. Ha poi di singolare virtu che dipinge con eccellen-

– 662 –

za le imagini de'santi, spiega con somma chiarezza i libri sacri, predica, et insegna a tutti con sommo amore, forma i caratteri di varie Nazioni, accio appaiando le varie lingue si passi la Gioventu instruir nelle scienze; perfettissimo d'architettura, provvede con somma facilita al pericolo degli Edifici, altri n inalza con maraviglia, et in sostanza cio che pio far di bisogno in qualsivoglia cosa di negozio, di consiglio o di mano, sempre e pronto Tingegno e la mano del P. D. Christoforo; onde devo confessare per vorita non aver mai trovato maggior hogmo di lui. Lascio ora a voi il giudicio se di huomo cosi grande singolare devo privarmi oppure se con ardentissimo affetto lo devo sringere e tenermelo molto caro, mentre sapete che i Prinsipi non devon far conto se non di que'che singolari si rendono nelle virtu, et al- proprio regno sono stimati per necessari. (Archivio di S. Silvestro).

105.

(1) Exceptum postera luce epulo Religiosum virum ac proecipua donatum veste, aliis cohonestatum benevolentioe argumentis, dimisit non sine peracri Iberorum sensu, qui in oerumnis ac morbis suis destitui proesenti tutela ac certissimo proesidio, conquerebantur. (Silos, t. 3 p. 807).

106.

(2) In Cotatis vi e una chiesa ch'era dei P. P. Teatini, e quel principe ce Tha promessa, se andaremo a risedere in quella citta. (პროპაგანდის არხივი, ტომი 229).

107.

(3) Al Sig. Card. Pallavicino. Li 12 Gennaio 1683. Pochi momenti dopo d'aver ricevuto Tumanissimo foglio di V. E. con la lettera del P. Giorgio David della Compagnia di Gesu scritta di Moscovia che rappresenta la commissione avuta dal Re Arcille di Mingrellia di chiedere operai evangelici per il suo regno, con promessa di unirsi alia Sede Apostolica, e di spedire a posta un Inviato alia Santita di nostro Signore, ho avuto la fortuna d'abboccarmi

col P. Generale de'Gesuiti il quale m'ha confermato d'aver avuta le medesime notizie dal P. David suddetto. e dato ordine alii Provinciali di Polonia e Boemia di Mandare ora due soggetti a proposito per riconoscere quale sussistenza habbia una simile proposi-

– 663 –

zione ad effetto che sentite le loro relazioni fondate, si possa poi venire a quelle espedienti che si giudicheranno piu adattati a promuovere il vantaggio della Cattolica Religione in quelle parti. Io non mancherò in tanto di portarne la notizia a Nostro Signore e di riferiele anche nella prima Congregazione, conforme a prudentissimi cenni di V. E. (Archivio di Propaganda. Lettere S. C. Vol. 78 pag. 63).

107.

(1) Gostovski Jean S. J. polonais, missionnaire a Imerethi en Georgie, possedait parfaitement la langue des indigenes, et s'acquit une estime universelle, meme aupres des eveques non catholiques. Il mourut en soignant les pestiferes en 1738. (Carlos Sommervagel S. J. Bibliotheque de la Compagnie des Jesus tom 3 p. 1621).

ο 3 ο VII.

4.

(1) In Tiflis siamo stati accolti dal vescovo della città, et informati del Sig. Andrea Epifanio, di nazione scioto ma vero e zelantissimo cattolico, che si ritrovava nei servigi del principe col quale allora era alia guerra di Baciacciochi, ma che il suo fratello era in villa, e mandatolo a chiamare con sua molta allegrezza ci porto subito in sua casa, dove oggi ancora ci ritroviamo qui in Tiflis Dopo visitati il principe, principessa, cattolico et altri signori, habbiamo fondato la casa e nuova missione. Attesoche questo principe sia Giorgiano rinnegato, ad ogni modo ci ricevé benignamente ci diede due case in una per habitare noi, nell'altra per accommodare una piccola chiesa, dove hoggi ci ritroviamo e celebriamo i santi sacrificii pubblicamente con consenso di tutta la città. Nel celebrare i divini officii si riempie sempre la nostra chiesa di tutta la città de' migliori, tanto Giorgiani, quanto Armeni, huomini duonne, vescovi e sacerdoti... La principessa stessa la quale e Christiana Giorgiana, accompagnata da due suoi figliuoli e della di lei corte venne due volte alia messa, e mi ha riferito un sacerdote Giorgiano che pratica il palazzo della principessa, che loda molto il nostro rito, et il modo di celebrare rinfacciando il sacerdoti Giorgiani della loro poca divozione nel celebrare la santa messa, soggiungendo volerci aiutare appresso il cattolico..... Non solo non c'è impedito da questo principe ne d'altro il culto divino,

ma di piu ci e affettionato a noi vedendoci che non andiamo appresso Lora e Yargento. Come egli ci stama vole che da tutti fossimo honorati, e quando sapremo bene la lingua giorgiana in modo che postessimo predicare, spero si fara grandissimo frutto, perche le genti sono piacevoli, i quali facilmente col buon esempio e la dottrina saranno per abbracciar la fede cattolica. (პროპაგანდის არხივი, ტომი 229.

6.

(3) Finalmente ho fatto il possibile appresso il orincipe e li ottenni nel centro della citta casa e luogo, dove accommodaranno

– 665 –

una chiesetta e giornalmente non cessano di celebrare li divini officii con molto non tanto applauso che ammiratione di tutta la gente. Spero nella clemenza divina che saranno per fare progressi grandissimi quando impereranno le lettere e la lingua Georgiana, quali insieme con la lingua Georgiana gli la vo insegnando nell'intermissione delle mie occupationi. Iddio me n'e testimonio che non tralascio mezzo e strada d'aggiustare in quel che posso all'aumento delle missioni: anzi accio che li padri, ha havuti li primi rudimenti, della lingua Georgiana possano com maggior qualita discorrere con questi preti e religiosi Georgiani circa 7 sacramenti, ne sto componendo un trattato de Sacramentis in lingua Georgiana, dove particolarmente discorro delli mancamenti et abusi che hanno questi Georgiani nelle loro amministrazioni correggendoli l'instruisco dei vero uso e sincera amministrazione. Prego sua D. M. mi conceda gratia di compirlo e quando non Lhavranno a discaro l'E. E. V. V. gli lu manderò a metterlo in stampa, La missione dunque per gratia del Signore e ben fondata, li missionarii non tralasciano fare ogni loro dovuto officio, auzi in alcune cose che scorgono essere aggradevoli a questo popolo s'estendono d'avantaggio per cattivare la benevolenza loro. Resta che TE. E. V. V. mantengano la missione nelle cose neccessarie altrimenti in vanum laboramus. Premieramente la devono mantenere d;una buonissima provisione annuale, poiche d'una parte qui non e luogo d'osservare l'instituto capucinesco di portar il sacco so jra le spalle et andar mendicando il pane, il vino, et altro necessario al vivere; dalFaltra parte da questo non hanno havuto che la mera casa: si che se dall'E. E. V. V. non li venga somministrato il vivere non hanno d'onde buscarlo; fuor dell'acqua non hanno nienta senza denaro, che qui facilissimamente si spende, perche e luogo populatissimo non solo di cittadini, ma anche d'infiniti mercanti d'ogni natione orientale, et il vitto non e cosi a buon mercato; onde LE. E. V. V. considerino che spesa ci vole: ho fatto certo il conto che con tutti i spargni non basta mezzo scudo di moneta romana il giorno. Secondariamente oltre la provisione annuale devono per questi principii LE. E. V. V. soccorrere alia missione d'alcuno aggiuto di costa per amor della fabrica, che e necessaria da farsi, attesoche il luo-

go dato dal principe e due case una dirimpetto all'altra et in mezzo vi e la strada, Luna Lhanno gia trasmutata in chiesa, quale vie-

– 666 –

ne piccola; la gente non poteva capire; et e necessario comprare da un vicino un poco di luogo per amplificarla e farne luogo distinto per rhuomini e distinto per le donne, come e qui costume. L'altra casa tiene per habitatione de'padri e fra queste due case é necessario fabricarne un piccolo ponticino che passare dalla stanza alia chiesa senza passare per strada; hor queste compre e fabriche giudichi la prudenza del TE. E. V. V. si vi bisogna qualche aggiunto di costo e pure di necessita a farsi. Terzo IT. E. V. V. devono mandare alii padri alcune galanterie di christianita per regalare qualche volta questi primati accio facilmente possa cattare la benevolenza loro..... per il priucipe piu volte ci siamo consultati con li padri che cosa sarebbe buone per regalargli e di commune consenso habbiamo scelto che un fornimento- signorile di cavallo all'Italiana li sarebbe piu che grato: overo dei gornimento di cavallo qualche paro di giacchi finissimi antichi che la forza della pica uon li possa trapassare: questo e il maggior regalo ce si posa fare alli Gioigiani qualli a tempo di guerra (che sono huomini molto guerreggianti e forti sopra il cavallo) si vdstono di sotto di giacco e con le piche lunche in mano combattono.... non credano TE. E. V. V. che questa spesa sia in danno. perche oltre che con questi regali si cattiva la benevolenza loro, ne renderanno il contracambio perche e constume anzi obbligo de Georgiani che il regalo datoli debano renderlo duplicato, spero che con simili il ptincipe aggiuntera in qualce modo lo stato dei padri.... Tiflis a di 7 Luglio 1663. Dor Andrea Epiphonio (05033).

8.

(1) ..... Di piu questo re di Cartuli bonche sia Giorgiano rinnegato, ad ogni modo, ci riceve nel suo. paese con ogni amorevolezza, ci diede due case, in una per celebrare, e nell'altra per abitare e ei guarda con buon occhio, ci convita al spesso nel suo palazzo, e ci tiene in maggior concetto delli Beri della Giorgia, e per quello che intese da noi tiene in gran concetto il nostro beatissimo papa Alecsandro (VII) per lo che ha scritto la qui collegata lettera sicome TE. V. potranno vedere e ci ha commesso alcune cose come il P. Carlo potra esporlie preghiamo TE. V. si degnino condescendere a questa sua domanda, perche il tutto resultera in beneficio della missione. Questo re e signore delli piu

– 667 –

grandi che sono nella Giorgia e stimato da tutti et anco temuto per le sue ricchezze e potenza grande che tiene.... Tiflis li 5 d'Ottobre 1664. P. Serafino da Melicocca (03033).

(2) Con gran prescia ne scrissi all'E. V. la qui accombagnata

per essermi allora ritrovato coi nostro principe in Cachetti stato dei suo primogenito figliuolo, essendomi stati awisato dalli nostri padri missionerii dimoranti in Tiflis, che Is caravana era in procinto di partirsi con la quale partiva il P. Carlo M. da San Marino. Ma perchee per alcuni interessi sopraggiunti fu necessitata detta carovana trattenersi sin alia ritornata dei nostro principe li aggiungo la presente significando alVE. V. che detto principe intendendo la partenza di detto padre, lo chiamo in compagnia degli altri e per bocca mia li pario molte cose, quali ruferira alTE. V. e li diede una lettere scritta in Giorgieno, interpretata da me in latino per Sua Santita. Li mostro anche i giacchi che loro sogliono portare sotto la sopravesta quando vanno alia guerra, e con molte istanze Tipose, che s'informasse dove si facciano, le ne portasse qualche paro, e licentiendolo li presento un cavallo per il suo viaggio. Si che se l'E. V. desiderano che la missione vada avanti, si compiacciano compiacere detto principe delle galanterie d Italia.... Tiflis 7 Ottobre 1664 D>' Andrea Epiphanio. (08030).

9.

(1) Sponte et auspicante Deo, Nos ex stirpe Jesse Davidis atque Salomonis orti, Pancratiosta, ac Iberiae potens possessor, divinitus diademate coronatus Rex Sciahnavas: Magno et indesinenter glorioso a Deo honorifice protecto, adeo forti, ut eo nullus fortior, et ab impugnatibus eum inexpugnabili, miseratione divina Patriarcharum omnium maximo, Sancti Petri vicem gerenti, super universam terram justitiam stabilienti, totius Christiani orbis Capiti, atque omnium agnatum dignitatibus digniori, triplicique diademate decorato, Mognorum Romae Papparum nomine praedito, Patri, atque Archi-Patrum Domino; atque Dispoto altassimo Domino Alexandro VII, servitutis, obsequiique nostri desiderium humiliter exponimus.

Gloria sut misericordissimo Deo, quod honoratissimi nominis vestri magnificentia, atque bona valetudo ad nostras aures pervenit, et auspicatissimo Sedes vestra plenipotentise vestrae lumen mundo reddit, atque incolimis servatur. Caeterum numiles Sacerdotes vest-

– 668 –

ri, monasticam vitam degentes, ad nostrum dominium pervenerunt; Et nos in obsequium cervitutis nostrae ergo vos, et ad complacenciam vestram, mansionem illis dedimus, et bene eos tractamus, Ecclesiam erexerunt assidue magnificentes Deum, et pro Beatitudinis vestrae capite precantes. Multum tamen temporis pertransiit, quod vestra jussa ad illos non pervenerunt, qua de causa unum ex his Religiosis Carolus Maria nomine, ad vestros beatissimos pedes deosculandos accedit, de Nobis, rebusque nostris vos commonere facturus, Nos certe, quod vos delectat cupimus instanterque petimus, ut si ad aliquid vobis servire valeamus, jubeatis nostrique non obliviscamini (ann. 1664) (Archi. Vol.).

10.

(1) Un Giorgiano che fu ribatezzato e fatto cattolico romano

da nostri padri di Costantinopoli erano 4 anni che stava senza sacramenti, dove subito giunti noi, il prese e dopo pochi mesi s'infermo e di nuovo ricevette tutti i sacramenti della chiesa e con gran sentimento e buon esempio di tutta la città passo all'altra vita. Vi è un Mengrello ribattezzato dai padri Teatini, quale si confessa e comunica continuamente. .... Abbiamo poi ribattezzati innumerabili figliuoli secretamente, de quali sapevamo non esser stati ben batezzati. Ho finalmente lasciato in Giorgia il patriarca d'Antiochia greco, quale visita quelle parti per esser sua giurisdizione, e siamo stati da detto prelito assai honorati, in modo tale, che molti dei primi Signori ci dicevano, che se verrà una volta il detto patriarca alla nostra chiesa, e vi predichi esser noi veri christiani, che subito volgliono pigliare la nostra fide, et in effetti speriamo ricever la grtia, mediante il console d'Aleppo, anzi che medesimo patriarca ci ha promesso e disse haverlo detto a diversi vescovi. Io patii e non so poi. (პროპაგანდის არხივი, ტომი 229).

11.

(2) Non si approva la vendita dei christiani schiavi, non solo ai Turchi, ma ne anche ad altri christiani, come che simii sorte di mercantie ridondano in disnreggio della religione cattolica, ne può esser lecito: anche il dar denaro ad usura di 20 per cento, che come ella deve sapere benissimo non può permettersi in modo alcuno..... Vuole la Sacra Congregazione che il missionarii osservi-

– 669 –

no nelle cose ecclesiastiche il calendario nuovo, conformandosi in tutto e per tutto a quanto viene in esso prescritto, con procurare che si metta in uso anche da quelli christiani (03,033).

12.

(1) A. E. Serafino da Melicocca, prefetto.
30 Dicembre 1665.

Per soccorrere. di, aiuti spirituali li Giorgiani, che mostrano buona dispositione verso la religione cattolica, siccome ha suggerito F. Carlo Maria di S. Marino, et haver in pronto per i bisogni, che alla giornata ne vengano, qualche operaio da potersene valere in servizio dei mesesimi, si è pensato di commettere alla diligenza di V. R. il trovare tra essi due soggetti per questo collegio Urbano, desiderosi veramente di attendere allo stato ecclesiastico, e di inviarli qua a questo effetto con qualche occasione sicura d'imbarco accompagnati con sue lettere. Dovrà però V. R. haver particolar riguardo che siano nati, se sarà possibile, di parenti cattolici, che non siano minori di 15 anni, ne maggiori di 20, habbiano almeno principii et habilita tale da poter bene apprendere le scienze e sopra tutto siano giovani di buona sanita, di buoni costumi, di natura quieta, e docile, et inclinati alla pietà, accio che non si habbia poi a perdere il fine, che si ha "in educarli, ovvero trattenerli qua inutilmente. Così Elia eseguisca et alie sue orationi mi raccamando. (პროპაგანდის არხივი, Lettere. vol. 52).

13.

(2) Al principe di Tiflis, 10 Ottobre 1665.

La spedizione de nuovi missionarii che costa invia la sacra congregazione de propaganda fide per aiuto spirituale di cotesti popoli, porge occasione a questi etc. d' impormi che io in nome loro renda insieme gratie a V. E. de' favori' ch' Ella va compartendo in beneficio di coteste missioni, de quali ne hanno molte volte data piena testimonianza cotesti missionari, il che siccome a questi religiosi accresce Tanimò per intraprender gl'incomodi di così gli assicura sh' Ella sia per riguardare con cortesse gradimento la loro prontezza, e riconoscere nelle loro fatiche la sincerità della loro intentione dei tutto indirizzata solo al bene spirituale dell' anime, onde Feminenze loro non lansciano di raccomandarli vivamen-

– 670 –

te in tutto queFo, che potrà loro occorrere alia benigna protectione di V. E. potendosi Elia accertare di riportare grandissimo merito appresso il Signore Iddio, e che questa sacra congregazione le resterà con obligatione straordinaria di tutte le gratie, che riceveranno li detti religiosi dalla somma pietà di V. E. a cui per line bacio le mani. (Lettere. vol. 52).

14.

(1) Vengo a suplicar di tutto cuore TE. V. di dar qualche soccoso a questa povera missione, una delle piu fruttuose l' Oriente, che di presente il P. Gabriello e padri tutti trattano la reconciliatione della chiesa Giorgiana e Latina e si spera tra poco tempo un grandissimo frutto, e non permettono mai che tante fatiche fatte vadino a terrq; le prego dico per le piaghe di Jesu Cristo sovenerla perche senza il loro aiut e impossibile poter vivere, non viven in questi parti che di poveri schiavi. E. se risolvono aprie le vidiosio scere di pietà verso questo popolo Georgiano, io mi offro vivere e morire per sempre in queste parti..... ritornero in Giorgia perche altro non ambisco se non servire... Arzerum, li 20 Dicembre 1666. F. Carlo M. da S. Marino. (პროპაგანდის არხოვი, ტომი 229).

14.

(2) Atti della S. Congregazione, 10 Agosto 1667 p. 182.

16.

(3) ..... Tiflis e la piu principale città di tutta la Giorgia, la quale farà da 70 overo 80 mila anime e la piu parte sono Armeni e Giorgiani, ma di presente per la loro proverta o per haver gradi, o per dar gusto al re di Persia, molti si fanno Turchi, et uno dei principali frutti datto da noi, massime dal nostro P. Gabriello Francese e Fhaver dissuasò e ritenuto molti e molti da questo loro volontà In Tiflis vi saranno da 8 famiglie di cattolici, oltre, a quelli che si confessano da noi tanto huomini, come donne e figliuoli che sono moltissimi. In Gori vi e il principal signore di quella città padrone di molte ville nostro vero cattolico con tutta la sua

fimiglia, et in Cotitis vi e pure un'altr femiglia La principi tutti permettono ogni esercitio christiano, e nisuno impedisce le

– 671 –

nostre funtioni. E'ben vero che molti nel venir a ricever li nostri sacramenti stanno cautelati, per timore di non haver qualche persecutione de'loro vescovi e religiosi.... Uabusio principale di tutto il paese e il vendere i loro sudditi christiani ai Turchi e la cagione principale di questo e la poverta, il rimedio sara il farli conoscere pian piano detto erroe.... Vi sono moltissime chiese, che in Teflis solo saranno circa Jo parte dei Giorgiani e parte d'Armeni, ma dei cattolici nessuna, celebrando noi in una piccola cameretta. In Gori sumilmente ven ne saranno circa una dosena come sopra; e tra Taltre vi e una bella chiesa che 20 anni sono era dei padri Agostiniani, quali vi havevano un bel monastero e questa hoggi e chiesa della regina, e vi effitiano religiosi Giorgiani. In Gori pure vi e una chiesuola ch'era dei padri Teatini 20 anni sono e con tntto che havessimo gran contrarieta il principe ha dato ordine che sia data a noi e di presente sta ancora in mano loro per non haver missionarii e provisioni da mantenerci In Cotatis ve ne sono molte, e vi e pure un'altra chiesa ch'era dei PP. Teatini, e quel principe ceFha promessa se andremo a rissedere in quella citta et un'altra chiesa dei padd Teatini si trpoa nel paesse di Guriel. Fuori di queste citta cosi nelle ville come per tutta la provincia vi sono infinite chiese antichissime con campanili e campane all'usanza nostra, e vi conservano il Santissimo alTusanza loro e sono bellissime fabbriche— La chiesa convento et horto ch'era dei padri Agostiniani in Gori, si potrebbe col tempo ricuperare se vu si dimorara quando quella regina ricevesse da noi qualche servitio intorno alia medicina oppure con qualche presente o favore..... Vi vuole una carita per fabricare una piccola chiesa nella citta di Teflis.... Li missionarii non si sono applicati se non alia lingua Giorgiana, si per la poca pratica del paese. come anco per non essersi aneor stabiliti, non vi sono alia nostra scuola di Teflis che 25 scolari in curca, quali si confessano e comunicano da noi, come fossero veri figli de cattolici. In Giorgia vi sono infinito monache in casa. Vengono molte alle nostre messe. Circa 20 o 30 anni sono, quando in Gori et in Cotatis vi erano e gF Agostiniani e li Teatini, dicono molti ch'ancor sn ne ricordano, che fecevano gran frutto, e che erano molti li cattolici, e mostrano gran desiderio che noi dimoriamo in quelle citta..... li 2S Novembre 1668. (პროპაგანდის არხივი, ტომი 229).

– 672 –

18.

(1) Basti sapere che in quel principio fu lor necessario esser ben forniti di pazienza, non solamente per sopportare le parole in-

giuriose, ch'erano lord dette, e le minacce che venivano lor fatte, massime degli Armeni; ma molto piu per soffrire i mali trattamenti dei medesimi, giunti fino a segno di percuoteli coi bastone e di lancialli sassi quando incontravanli per le strade. Questa mortale awersione, che patentamente mostravano gli Armeni scismatici verso de'nostri, benché l'habbiano avuta sempre, si accrebbe pero ora notabilmente nelle dispute che sovente facevano insieme, nelle quali restando quasi sempre confusi e convinti de'loro errori a segno di non sapere che si rispondere: non si puo credere quantodio concepissero contro dei Missionarii, sputando loro con grand'impeto di collera in faccia per ultimo sfogo dei diabolico sdegno, che covavano nel cuore. Ed era cotanto smisurato ill oro mal talento che sarebbero di sicuro venuti piu gagliarde risoluzioni verso de'nostri, se non havessero questi goduta la protezione de'Giorgiani, assai temuti dagli Armeni; perche amando quelli la verita, si affezionavano facilmente ai Missionarii, udivano volentieri i loro discorsi in pubblico e in privato, e spesso se ne convertiva qualcheuno. Quindi alienandosi ogni giorno piu dalle chiese degli Armeni, frequentavano la nostra, ivi si battezzavano ivi si confessavano e comunicavano et ivi insomma tutte le altre funzioni spettanti ad un vero Cattolico Romano; sapendosi per cosa certa che nel termine di 5 mesi in Gori solamente furono portate a battezzarsi piu di aOO creature. Tutto cio serviva di mantice per mantenere acceso dei continuo nel petto degli scismatici il fuoco dell'invidia, e d'un odio mortale contro i cattolici, principal mente contro i missionarii, ai quali non mancavano insulti, e procuravano anche di screditarli a possibile presso di quelle genti. (IVI. S. Missionari Toscani. tom. 1 p. 753).

18.

(2) Nostri religiosi potranno far molto bene in questa cristianita, comprando alcune ville, come fanno gli armeni, ai quali con tutto che i giorgiani abbiano grande awersione nelle cose della religione tuttavia essendo loro vassallo, molti di loro si fanno di rito armeno. Si e veduto awenire di reggio, che alcuni giudei ric-

– 673 –

chi che vivono nella Giorgia, non han lasciato di far giudei alcuni loro schiavi e servitori. Tanto piu senza dubbio e molto piu volentieri abbracceranno i giorgiani il rito latino, se saranno nostri vassalli. ((პროპაგანდის არხივი, ტომი 194).

18.

(1) Ne solamente in Gori, ma ancora in Cattatis ed in Teflis mediante l'assistenza dello Spirito Santo, si facevano per mezzo de' Missionarii frutti notabilissimi, non tanto di gente ordinaria e volgare, ma anco de' principali delle citta e lino degli stessi Vescovi e del Fratello del Re di Teflis, quali tutti si sottoscrissero all'Ubbidenza del Sommo Pontefice, alia credenza de' Purgatorio et alia gloria de'Santi, che sono i tre errori principali de'Giorgiani. (Missionari

Toscani. tom. 1 p. 734).

19.

(2) (Acta S. C. de Prop. Fide. 30 Lug. 1669. p. 258).

20.

(3) ..... Ho rimesso di nuovo la scola di molti liiglioli, che Tanno passato ci fu tolta per una persecutione fattaci dal Cattolico della Giorgia (per haver fabricata la nostra chiesa, per la quale havrebbe volsuto un grosso regalo) e insegnamo il Giorgiano e Fitalano e il latino, et oltre della dottrina Christiana che a figlioli ogni giorno insegnamo; anco publicamente ogni Domenica in Chiesa Fesercitiamo col concorso di molti. Ofliciamo di notte e di giorno il coro con messe cantate con molto decoro. Predicamo in chiesa e fuora quando vedemo opportunity, di tempo e ridotto di genti. Le dispute sono quasi di continuo singualmente con questi loro religiosi e vescovi Armeni e Giorgiani, il che non e senzafrutto. Un de nostri he tradotto il catechismo romano in Giorgiano per farlo stampare da cotesta sacra congregatione e quasi e nel fine. Molti si non confessati, e si confessano tutta via da noi, e si somnunicano ma pero di nasconto per timore di loro vescovi. L'altro mese e venuto spontaneamente, siccome ancora questa mattina appunto vennero due altre donne per confessarsi e gia le confessai, havendoli prima catechizzati e battezzati sub conditione, per il dubbio probabile della validira del battesimo, siccome ho battezzato nel medesimo tempo una figlia della medesima penitente. L'altro

– 674 –

siorno s'e confessato un fratello cTun vescovo Giorgtano, pure di nascosto. Il giorno della Santissima Annunciata confessasimo e communicassimo un arabo. Tre giorni fa mi scrisse il P. Giuseppe Corso da Gori il quale essendo andato vicino alle falde delle montagne dell'Ossi, per informarsi del paese afine di aver l'ingresso di quella paesi, mi awisa che si spera facile l'ingresso, e che per 10 giorni ivi si trattenne per la cura d'un signore infermo fece battezzare e confessare l'istesso, che gia vecchio si ne moriva senza battesimo e dopo lui medesimo ne catechizzo, e battezzo 17 adulti con promess- di confessarsi da noi. Nelle ville ove alio spesso uscimo sotto pretesto di medicina si fa del frutto molto, si in battezzare i fanciulli, come anco in instruir il loro sacerdoti, et in confessar la gente semplice. Havemo fatto alcune case di cattolici con tutti i loro figliuoli, 3 pubbliche et altre di nascosto, a quali sabbato solennemente battezzassimo in chiesa nostra una figliuola... Teflis il 30 di Marzo 1671. F. Serafino da Melicocca. (ოგოვე Persia, ტომი 1).

20.

(1) (ოგოვე სწობო, Lettere vol. 52 p. 37).

25.

Il y a dix annees revolues, Em PP. que par votre ordre les capucins allerent en Georgie pour y planter la foi: et dans un

terme si court la puissance divine y a opere tant de choses que vraiment il serait blamble d'envelopper dans un criminel silence des evenemens dont la connaissance peut servir a faire briller la gloire de Dieu, et donner en meme temps a vos Eminences les moyen de diriger avec succe les progres de cette mission, quand elles en seront informees..... Alors, sous pretextes de medecine, les capucins gagnerent les bonnes graces de Teveque de, Tifiis, comme deja ils avaeint celles du Catholique, et commencerent a discourir frequemment avec Tun ct Tautre et avec le Teste du clerge En suite on parla baeucoup et a diverses fois de la puissance et de la preeminence qu pontif romain... Nous commensons a jouir a la cour du plus grand credit, et principalement notre reputation de chastete nous avait ouvert les portes du gynecce de la reine, fermese pour tout le monde; il nons erait permis d'y entrer

– 675 –

librement, de nous entrerenir sans temoins avec ses femmes lorsqu elles venaient nous voir avec la plus grande confiance, sans eveiller aucun soupcon; le prince nous temoignait le plus grands egards et le plus grand respect, il nous avait donne une moison plus spacieuse et un jardin; et l'idee que Ton se faisait de notre probite et de notre science, nous rendait agreables eux deux nations iberienne et georggenne. Quelques uns meme avaient ete ramenes a la foi, lorsque le Catholique nous suscita une persecution. Apres l'arrivee de nouveaux renforts de missionnaires, a diverses reprises nous avions eleve une eglise publique, au lieu que jusqualors elle etait secrete, mais sans lui offrir d'argent, chose qu'il a coutume d'exiger imperieusement et d'une manieere exorbitante, meme des Arméniens qui ne dependent pas de lui. Il mit en jeu tous les ressorts contre nous, defendit d'abord au peuple de nous confier ses enfents, de venir a notre eglise, alia en suite trouver le prince, et fit les derniers efforts pour qu il nous expulsat de toute ITberie. Reduits a cette triste position, nous deliberames entre nous. A la grande influence du Catholique a la cour, nous ne pouvions, opposer, pour detourner cet affreuxorage, que la bienveillance du prince a notre egard, balancee en lui par les liens du sang, car il etait neveu du Catholique. En outre nous fimes servir nos connaissances en medecine pour soulager notre indigence et nos ptemieres necessites, au grand detrimement de notre consideration, et meme de Tamiti^ du plus grand nombre. La bonte du prince Temporta; Tassiduite de nos prevenances triompherent de Tindignation du Catholique. Il couvrit d'une apparence de reconciliation sa haine, quoique un peu calmée a Fegard de la croyance des Latins. Bientot de nouveaux secours venus dlitalie nous remirent en etat d'exercer gratuitement la medecine, et de rouvrir notr ecole, fermee par le depart des enfents. En suite nous commenda mes a celebrer les offices, a chanter la nuit dans Teglise, a accomplir les grands et les petits jeunes très-frequents dans ces pays..... Par la, nous obtinmes que le puple

se pressat a nos offices le careme suivant, et nous Ty retinmes par de piquans sermons; car il est en general avide de la parole de Dieu. Tout nous reussit alors mieux que jamais et environ cent personnes dans les deux villes de Teflis et de Gori vinrent se confesser a nous, la plupart faisant profession de foi, et frequentant les sacrements, quique en secret par crainte.

– 676 –

Teis furent les commencements et les progres de la Mission. Maintenant les choses en sont au point que tout semble promettre un grand accroissement pour la religion, surtout tant que vivra le prince actuel. Deja nous avons deux maisons, deux eglises, et ce, non en secret, mais (chose rare en Orient) au vu et au su de : Tune a Teflis, et Taure a Gori.... Nous avons une troisieme residence celle de Cotatis, en Imereth; mais la guerre, le manque absolu des necessites de la vie, nous Tont fait quitter, pour la reprendre a nostre aise, des quil se pourra. En outre les Gourieliens et les Osses nous invitent a venir, les uns pour avoir des pretres, les autres pour avoir des medecins

Ce n est pas tout; objet de derision et de moquerie a notre arrivee, nous sommes maintenant en grande veneration pres des ecclesiastiques a cause de notre scievnce, qui fait que les pretres, les eveque le Catholique lui-meme nous consultent .sans cesse dans leurs embarras; et pres du peuple, pour notre desinterressement tous ceux qui en font Tepreuve ne peuvent se lasser d'admirer que l'on vienne de si loin pour trarailler serieusement a gagner les ames sans espoir de recompense..... Presentement, outre un certain nombre que Dieu s'est choisi dans chaque maison, outre un pretre iberien de race juive, nomme Abraham, quelques familles entieres, y compris les esclaves, prefessent les uns'en secret, les autres ouvertement la foi catholique.....

Sous pretexte d'etudes, nous formons les enfants a la foi et aux bonnes moeurs, Mais soit inconstance naturelle, soitavarice de parens, a peine savent-ils lire, ou au plus ecrire en iberien, des qu ils sont devenus grands, ils s'en vont dans les rues pour y prendre toute sorte de manvaises. A fin d'obvier a ce mal, comme depuis quelque temps on desire apprendre le latin et l'italien, nous avons commence a en enseigner la grammaire: et l'experience nous a fait voir que quand ils savent Eitalien, ni les railleries de leurs compatriotes, ni la severite de leurs peres, ne peuvent les detacher de nous et de la foi En Imereth, le P. Angelo de Viterbe ayant sejourne quelque temps chez le seigneur d'un village en quality, de medecin ses exhortations et sa conduite ont donné lieu de mander le P. Joseph Corse, dont les soins ont gagné a la foi chatholique deja comrae d'eux, non seulement plusieurs de cette noble famille, mais encore nombre de villageois, qui ont fait pro-

– 677 –

fession de leur croyance, se sont confessés au nombre de cent, et ont perseveré. D'autre en plus grand nombre, qui n'avaient pas été ou qui étaient mal baptisés, ont reçu solennellement, et contre le gré de leurs parents, l'ablution baptismale. A quoi il faut ajouter que, dans l'espace de onze années que nos pères ont vécu en Ibérie, plus de mille personnes baptisées on ne peut plus mal, l'ont été de nouveau selon les rites soit en particulier, soit en public.

De plus, à Tiflis, où les catholiques formes par nous en secret n'osaient le paraître, et dissimulaient au dehors la vraie foi qu'ils avaient au fond de leur cœur, tout à change de face, les progrès deviennent si considérables qu'il semble que ce dont on se félicitait d'abord chez nous, n'est plus rien présentement. On dirait qu'alors était le temps de la semence, et maintenant celui de la récolte...., Outre de fréquents sermons que nous adressons au peuple toutes les fois qu'il se présente, depuis le dernier carême les enfants répètent tour à tour, de mémoire dans l'église, la doctrine chrétienne rédigée par M. Bellarmin, mise en géorgien par un des nôtres. Le directeur expose en suite plus en détail en forme de catéchisme, après avoir récité dans la même langue le rosaire de la bienheureuse Vierge, précède de la lecture des mystères. Cette cérémonie, soit par son excellence et sa grandeur ne manque jamais d'attirer beaucoup de peuple; mais ce qui a poussé à l'excès son étonnement c'est d'entendre pour la première fois, le jour de l'Assomption, un enfant prêcher sur la gloire et la puissance de Marie ..... D'autres, dans les villages, à l'occasion de quelque cure, se sont laissés persuader par les raisons, tout en disputant de la foi selon leur habitude, et ont abjuré les erreurs de leur nation. Parmi ces derniers, un personnage très distingué par ses alliances avec les grandes familles, et même avec celle du prince, comme le premier Aristav, Ardascelius, au mépris de Tauterite de son père qui est évêque vint d'abord à Gori puis à Tiflis renoncer aux erreurs des Orientaux avec tant de joie et de sincérité que nous espérons beaucoup, par son moyen, voir la foi catholique faire de très grands progrès... (Journal Asiatique 1732 tom. 2 p. 193).

26.

(1) Inibi et residet eorum Patriarcha, qui probus est et in unionem cum Romana Ecclesia propensus de qua jam olim in prae-

– 678 –

senti serio contulit cum patribus Cappucinis, quorum nunc aliqui sunt in praefata civitate omni populo amati Memoratus Patriarcha intentionem suam et pia memoriae Patri Prisco, et mihi per Superiorem PP. Cappucinatorum aliquando indicari fecit, cujus tamen executio impedita, quod magnus quidem Princeps Neros ejus recenter rebellis factus esset Persarum Regi, atque ad Tureas confugisset: unde tota Georgia usque de qua steterat ob timorem Regis Persarum: ut proinde eundem Patriarcham ad hoc negotium

petractandum accedere non possemus In aliis Persidis locis Catholisi inveniuntur: maxime Armeni, Giorgiani et nonnulli etiam Persae. Cuius memoratus P. Piscopus secunda vice ad Regis mensam invitaretur, cui quidem interesse debuerat Nepos magni illius Tamarazii olim pontentissimi principis Giorgianorum, nomine Heraclius Sed et retulerat idem R. P. Piscopus, qualiter memoratus Heraclius per quendam dilectum sibi P. Cappucinum Antonium Rufinum per plures annos zelosissimum Missionarium, indicaverit habere se animum proclivem ad fidem catholicam, et perlibenter accedere velle dictum R. Patrem si mos Persarum non contradiceret. (Petrus Bedik. Cehil Sutum, seu Explicatio Theatini Quadraginta Columnarum in Perside, p. 340—437—438).

26.

(1) (პროპაგანდის არხივი Lettere. vol. 61).

28.

(2) (კავუციონების არხივი, Torre del Greco).

31.

(3) (ოგოვე).

35.

(4) E'la Georgia non solo la piu fruttuosa missione dell'Asia, tutta da me sino neirindia vista, perche e paese di christiani, in mezza a Turchi e Persiani, la maggior parte de questi, la minor di quelli, e in molti luoghi sottoposta ad assoluti principi christiani, onde liberta grandissima si gode, si puo liberamente predicare, sonar campane, fabricar chiese, ma perche tutto cio cede a frutto maggiore senza pari, senza pericolo e certo meritevole che ringegni, le penne vi s'applicchino, il sangue si versi, la vita si

– 679 –

posponghi. Come S. Pietro Nolasco. S. Paolino che s'havessero vista la stragge miseranda, che si fa d'innocenti fanciulli e fanciulle, che tunquam, oves, ne pubblici mercati a villissimo prezzo si vendono per saziar Timpudica fama deTurchi, et udito i clamori, et ascoltati i pianti loro, altri tal ora buttandosi ne fiumi, cavadosi Thocchi, tagliandosi il naso, accio non vi sia compratore infedele che li sforzi a rinegar la santa fede il frutto e duqne la facilita, con la quale si potrebbe redimere quest'anime battezzate, mandarle in luoco, dove potessero vivere e morire christiane, perche siasi Turco, Greco, Armeno, o vero Europeo il compratore basta che sia plus offerto, et il prezzo corrente sono 25 o 30 scudi romani.... La facilita per la quale s'e introdotto uso cosi abbominevole, proviene dalla tirannia et abbondanza dei padroni, poscia che piena la Giorgia di Tavati diressimo noi baroni, hanno tal dispotica autorita sopta dei sudditi, che esclusa ogni imaginabile appellazione o ricorso sono assoluti padroni della robba, della vita e della honore onde non aspettano Testrema necessita a vender bene spesso Lintere famiglie a Turchi... I Giorgiani mai furono mercanti, sono frequentati da mercanti stranieri, ma ultimamen-

te i Persiani aumentarono Tiflis la principale citta popolandola tutta d'Armeni, dove e indrodotta qualche traffico. (პროპაგანდის არხივი, 1 № 38).

36.

(1) იგოვე, ტომი 1 № 43.

37.

(2) იგოვე, № 48.

38.

(3) Devo raguagliare V. S. Illm, di una persecuzione fattaci dalli Armeni duopo Pasqua, la quale fu in questa maniera: Vedendosi li Armeni la palla al balzo, uon vedendo capitar missionary e sapendo in che gran 'miserie ci troviamo e vedendo che per la Pasqua si ne confessarono da noi almeno 60, sospettando, che tutti si fossero cattolici, si unirono li secolari et ecclesiastici Armeni, e fecero un conciliabulo contro la missione cioe di farci uscire della Georgia; overo spiantar la nostra chies, e se non potevano ottener questo, fecero uno scritto, .che tutti quelli, che venivano alia nostra chiesa pagassero 200 piastre di pena da sborsarsarsi al

– 680 –

principe ed al patriarcha delli Georgiani; ma per gratia del Signore non poterno spuntar niente di quanto diabolicamente retendevano, havendo Iddio benedetto messo nel cuore di questo principe, benché sia Georgiano fatto Tureo, dinon parlar mai una parola in favore delli .Armeni, il che sarebbe bastato per diroccare la nostra chiesa; si che per la tardanza delli missionarii la missione ha passato gran burrascha..... F. Giuseppe da Bogognano, Di Tiflis 15 Maggio 1673 (იგოვე, № 53).

39.

(1) (პროპაგანდის არხივი, Torre del Greco).

39.

(2) Per la gratia del Signore la missione va assai bene e si fa gran frutto quantunque questi scismatici Armeni di tanto in tanto si sollevino, e ci movino fierissime persecutioni, conferme gli dira il P. Giuseppe Antonio, il quale anche gli euggerira il modo che si potrebbe tenere per per fargli abbassare la testa... 31 Agosto 1680. (პროპაგანდის არხივი, Persia, ტომი 1, № 64).

39.

(3) (იგოვე არხივი, Lettere Vol. 68 p. 23).

40.

(4) A Mons Nunzio di Napoli li 16 Luglio 1681. Essendo stata fatta istanza per un luogo in questo Collegio di Propaganda fide da un giovane delle prime famiglie Giorgiane che si trova costa in Napoli studiando Tumanita. Questi, Eminentissimi miei Signori, che desiderano essere informati delle di lui qualita e costumi come del profitto, che se ne potrebbe sperare, quando gli facessero la grazia, hanno ordinato si scriva a V. S. affinche ne pigli e dia una distinta relazione la quale si attendera dalla singolare diligenza

sua per poter poi sopra di essa risolyere quello si gludichera piú opportuno e Nostro Signore la prosperi. (ოგოვე, ტომო 70 გვ. 62).

41.

(5) Fra le missione che mantiene in Levante la sacra congregazione de propaganda fide, non solo puo contarsi quella di Giorgia fra le migliori, ma a mio giuditio se li deve il primo luogo fra tutte Taltre tanto per la liberia del ministero apostolico in potere esercitare tutte le funtioni ecclesiastiche, che si possono in

– 681 –

christianita: quanto per li frutto che se ne raccoglie ogni di e che vantaggiosamente se ne puo raccoglieri, quando se li porgano gli aiuti proportionati, e finalmente per Tindole della gente la piú civile, piu colta, piu nobile tra tutte le nationi dell'Oriente, e la piu perspicace d'ingegno e percio anche piu disposta a ricevere le verita della fede ogni volta che vengano convinti dal la forza degli argomenti e dalla autorita delle scritture... Circa l'imrossibilita praticata piu volte in mandar di Giorgia i giovinetti per alunni del collegio della sacra congregazione non solo per causa della grossa spesa del viatico; ma molto piu per il pericolo inevitabile e certo, d'esser rapiti per forza e fatti schiavi dei Turchi per il paese de quali per lunghissimo tratto s'ha da passare necessariamente. E. dellalto canto, se ben con le scuole sh'ivi fanno i nostri padri sotto Tindirizzio d'un buon maestro possono allevarsi ottimamente nell'infanzia; ad ogni modo appenna giunti aH'ottavo o al piu al decimo anno ci sono tolti dai parenti per impiegarli al negotio. Ma non per questo si debba trascurare Taiuto d'una gioventu che nell'indole, nelle'ingegno, nella capacita d'ogni buona disciplina sopravanza tutte Taltre dell'Oriente. Il rimedio dunque per mio parere sarebbe: che la sacra congregazione restasse servita d'ordinare che in Giorgia stessa nelle case della missione s'allevassero nelle lettere humane e divine e nei buoni costumi sotto la disciplina d'un buon maestro scelto fra migliori missionari quattro o piu ragazzi i migliori d'indole e capacita assegnando per loro mantenimento quello stesso danaro, che in collegio si spenderebbe per que alunni di Giorgia, o per quattro. Bel che, oltre che si risparmierebbe la spesa del viatico verrebbe col medesimo danaro a sostentarsi il doppio d'alunni in Giorgia che in Roma. (ოგოვე, Persia, ტომო 1, № 42).

42.

(1) Approvazione. Io Zali Enibeg Giorgiano primo Cattolico, e scolaro de'PP. Cappuccini Missionarii in Tiflis, dove risiede il Vice Re di Persia, appresso il quale fui, e sono Interprete e Segretario nella lingua Giorgiana Armena, Persiana. Turca e Italiana, faccio fede di aver con ogni studio e assistenza de'PP. Teologi letto e riletto per ordine di Monsignor Illustrissimo Cibo Segretario della Sacra Congregazione il presente volume composto dal

R. P. Bernardo Maria di Napoli Missionario Apostolico, e non solo, non vi ho trovato cosa repugnante alia fede Cattolica Romana o a buoni costumi, ma ad verbum tradotto della piccola dottrina Christiana dell'Eminentissimo Bellarmino in lingua Giorgiana nel qual Regno sara di grandissimo profitto, essendosi confusi tutti i Sacramenti, non potendosi con la penna soddisfare a tante Provincie Giudico necessarissimo che si stampi. ქ. მე ენიბეგანთ ზალი-
ნა როგორც ზეით წერილია დავამტკიცე.

42.

(1) პატრი ბერნარდეს წიგნები, რომელმაც მოაწია ჩვენამდე და ინახება კაფუცინების ძველი მონასტრის არხივში Torre del Greco-ში, შემდეგია: 1. რომანცი ან ქართული ზღაპარი "ბაამა" ერანის დიდი მეფის თავგადასავალი. გადმოუწერია ერთი ძველი წიგნიდგან, რომელიც უთხოვია მეფე შაჰნავაზის შვილს გიორგის, როდესაც ჯერ გამეფებული არ ყოფილა. წიგნი in-folio, შეიცავს 113 გვერდსა; 2. ამავე წიგნთან ერთად შეკრულია ქართლის ცხოვრება მხედრულად, რომელიც გადმოუწერია ერთი ხუცური ძველი წიგნიდგან, ხუცურ წიგნს თავიც და ბოლოც ჰკლებია და სიძველისაგან შიგაც გაფუჭებული ყოფილა; ეს მშვენიერი წმიდა ნაწერია და ეხება 1250 წ. ისტორიას, შეიცავს 40 გვერდამდე; ცოტათი განსხვავდების ბროსეს მიერ გამოცემული ქართლის ცხოვრებიდგან; 3. ლექსიკონი იტალიანური და ქართული მოდიდო წიგნი არ არის; 4. შემოკრებული რავდენიმე ქართული წერილი, რომელიც თვითონ მიუღია, ანუ მიუწერია და ან თავის აქ ყოფნის დროს ხელში ჩავარდნია, რომელთაგანი რავდენიმე მოვიყვანეთ ამ წერილში; 5. სასულიერო წიგნი ღვთის ნებაში ვარჯიშობა; არ ვიცით ნათარგმნია, თუ თავისი შედგენილია; 6. სამოციქულო, მხედრულათ გადმოუწერია იმ ხუცური წიგნებიდგან, რომელსაც იმ დროს ხმარობდენ საქართველოს ეკკლესიებში; 7. სახარება ოთხივე მახარებლის, მხედრულათ გადმოუწერილი; 8. კათეხიზმო ზოგი თავის ნათარგმნი და ზოგიც ფრანჩისკე პიემონთელისგან; 9. პატარა სასულიერო წიგნი განზრახვისა; 10. ქართულად თარგმანი შესანიშნავი „ფილოტეა“ სულიერო წიგნისა; 11. ბჭობა კათოლიკე სარწმუნოებაზედ; თვითონ შეუდგენია და იტალიანური თარგმანიც შიგვე ჩაურთავს. ამ წიგნის დაწერის მიზანი ყოფილა შემდეგი, როგორც თვითონვე სწერს შესავალში: „რადგან ქართველები თუმცა კი ძრიელ გონიერნი, კაცთმოყვარენი არიან, ხოლო სულიერ საგნებში კი უსწავლელნი და კათოლიკე სარწმუნოებაზედ ბრუდეთ ჩაგონებულნი (ბერძნებისგან) და არც უყვარსთ მოსმენა სწავლა დარიგებისა; არამედ მიზიდული არიან ბეჟანიანისა, ბარამიანისა, როსტომიანისა და მათი მზგავსი წიგნების კითხვაზედ; ამისთვის მო-
თხრობასავით დაუწერე ეს წიგნი, რათა მის კითხვაზედ შეხალისიანდნენო“. ამ წიგნში მოყვანილია თეოფილე ბერძნის ეპისკოპოს და მისი ძმისწული გაკათოლიკებული დიმიტრი, რომელიც სარწმუნოებაზე ებაასება თავის ბიძას; 12. ქართული ზღაპრები; პატარა წიგნია და შეიცავს 10 ზღაპარს; 13. განთქმული პატარა პოემა რესკარიანისა, რომელშიც მოთხრობილია რესკარის და მანისკანის თავსგადასავალი; სულ შეიცავს ხუთ გვერდს; გადმოუწერია მეფის შვილის გიორგის ნათხოვი წიგნის-

გან. პატრი ბერნარდე მოვიდა საქართველოში 1670 წ. და გაბრუნდა იტალიაში 1679 წ. ყველა ეს წიგნები იმ დროებში დაუწერია საქართველოში.

44.

(1) (კაფუცინების არხივი, Torre del Greco).

45.

(2)..... Vostra P. M. R. sappia che la missione hora si trova in bonissimo stato circa lo spirituale sicche il mese di Novembre p. p. per il SS. Giubileo si ne confessorno e communicorno cento, e per le feste del SS. Natale 65, in Tiflis sono li cattolici 200, ma il demonio ha spinto qua in Vartabiet a predicare questa quaresima, il quale e una furia infernale contro la missione e questi poveri cattolici, li quali sin hora stanno saldi, questo demonio ci predico tre anni sono, e ci fece gran danno, ma adesso piu che mai giacca alia disperata, esorta il popolo, o cacciarci via, il che sarebbe successo, se il principe non fosse dalla nostra; staremo a vedere quello che succedera in questa quaresima ..... Ardisco esporre che sarebbe ottima risoluzione che adistanza della sacra congregazione la serenissima republica di Venezia, Genova e l'Altezza del Gran Duca facessero apparente resentmentto con l'Armeni mercanti et habitanti e meglio se ad pompam li facessero dar sigurta ritenere mercanzie sin che li medesimi promettessero Temenda del sclerato clero d'Ecimiazin, come seguirebbe in poche ore non che giorni e cio sapendosi dal patriarcha havrebbe tanto timore di non perder questi traflici et elemosine De Tiflis li 5 Marzo 1683.

F. Giuseppe da Bogognano. (პროპაგანდის არხივი, Persia, ტომი 1. № 77).

– 684 –

46.

(1) Il principe mi have imposto con modo particolare che ogni volta che io scrivo a V. P. M. R. riverentemente lo saluti o baci le sue mani con suplicarla delle sue nove et espeditioni. Intendo farlo con quelTesattezza che alle obligationi di un tanto degno principe e nostro dilettestimo figlio devo e'lei non mancherà di riceverle. Doppo haver scritto una mia lunga per la via di Arzerume alia P. S. M. R. mi succede la seconda doppo l'arrivo del nuvo prefetto per la Strada di Moscovia, ove questo nostro principe manda uno sciatiro al siu fratello Arcilles.... Tiflis 7 Novembre 1684. (05033 № 86).

47.

(2) (M. S. Missionari Toscani parte prima p. 746).

48.

(3) II P. Giustino da Livorno li 5 del mese di Marzo passato ando mandato da me e da questo principe in Asphan per condur qua Monsigno Francesco Piquet, per beneficio di questa missione trattando li signori Giorgiani di volersi unire alia chiesa cattolica Romana; il detto padre e ritornato in Tiflis li 21 di Decem-

bre, sicche io con il P. Carlo da Pescia siamo restati soli uno in Gori et io in Tiflis, quest'estate passata nella Giorgia ci e stata la peste in particolare in Tiflis et in Gori, ne sono morti assai e piu ne sarebbero morti se non fuggivano alle montane; il P. Carlo fu invitato da queili signori ad andar seco, ma il detto padre postpose la vita propria alia salute di quelle povere anime e stette costante si affatico molto et ingenuamente ho inteso che si affaticto molto a maggior gloriam di Dio e salute di quelle povere anime, alia fine morse primo un figliolo di casa, che lo serviva e doppo duoi giorni il detto padre passo a miglior vita. Io mi ritrovavo in Tiflis con fra Bartolomeo da Gugliano laico, il quale fu invitato dal principe ad andar seco, lui rispose che non poteva lasciar me solo, ne la casa, perche si facevano molti rubbamenti. Io camminavo la citta sempre come si sol dire con la morte in bocca, nessuno delli nostri cattolici e morto senza sacramenti, che ne sono morti assai, non scrivo distintamento quello che Dio ha operato in questo tempo a maggior gloria sua, perche non ho

– 685 –

tempo e la carovana parte, quando cotesti singnori EE. cardinali, e V. S. Illma. sapranno distintamente il successo, molti si ralleggeranno e terranno per ben speso il danaro e le fatiche per questa missione, per la quale suppliso V. S. Illma d'apportare rimedio accio non si perda, del che ne dubito assai percht: siamo all'estremo. Monsignor Piquet non e venuto, ma ha dato speranza di venire. Di Tiflis li 2 Gennaio 1685. F.-Giuseppe da Bogognano. *პროპაგანდის არხივი, Persia, ტომი 1. № 88*).

48.

(1) ..... Questo giovane per nome Angelo latore della presente e giorgiano cattolico di rito latino allevato da piccolo dalla missione nella quale ha servito per lo spatio di 16 anni e piu e sempre ha mostrato desiderio di passarsene in christianita hora essendo nelFeta che potranno vedere, et essendosi portato bene e bato sempre buon esempio havendo buoni talenti; mi e parso bene per convenienza e per giustitia inviarlo alia sacra congregazione accio Fimpieghi in quelli li parera per bene che percio lo tengo raccomandato a V. S. Illma quanto so e posso perche e un bon figliuolo e merita ogni bene se costa si manterra come sinora ha fatto dal quale potra intendere lo stato di questa missione perche sa bene la lingua Italiana... Di Tiflis 13 Marzo 1686. F. Giuseppe da Bogognano. (*ოგოვე, № 88*).

50.

(2) Al Re della Giorgia Tiflis.

Li 26 Novembre 1686 di Eirenze.

Al Ser1 ^ Sig. Nostro e Amico Carissimo.

Serenissimmo Signore.

Si come udiamo con nostro gran contento in varie occasioni da Persone che viaggiono per le Provincie di codesto Regno L'af-

fettuosa polonta che V. A. Reale mostrava ai Ministri della nostra santa Chiesa Romana, che costa si esercitano nel Culto sacro, e nel vromovere, Fonor di Dio; cosi ci e stato di poi molto spiacevole Fintendere che non corrisponda alFaffetto il favor suo verso li stessi Ministri che privi di Protezione e di difesa, si trovino esposti alio strapazzo, et alie persecuzioni delli Armeni, e particolarmente nella loro citta dove i Poveri suddetti missionarlii patiscono

– 686 –

continui e gravissimi, insulti, insieme con tutti quelli che hanno divozione alia Chiesa Romana. Ora essendo molto diverso il costume che usiamo noi in questi nostri stati verso le nazioni che qui si trovano a vivere in piena liberta e con somma pace, e specialmente la nazione Armena, alia quale e lecito di professare il suo rito senza il minimo disturbo, e noi gli facciam portare dai nostri Popoli ogni maggior rispetto e godere tutti i migliori trattamenti. Percio confidando nellTAmicizia che V. A. R. ha per Noi e stimolati dal zelo che doviamo al divino servizio crediamo esser obbligo nostro il far sapere a V. A. R. la mala sodisfazione che abbiamo de sudetti cattivi trattamenti, che costa vengono fatti delli Armeni ai poveri Cattolici e loro Ministri, persuadiamoci che questo awiso dara stimolo a V. A. R. di provvedere ad una tale ingiusta indiscretezza, che e contraria alia giustizia et alia Ragon delle Genti, e che non vorremmo esser costretti a dimostrarne il mio sentimento contro li Armeni che vivono in questo nostro Dominio, dove godono ogni sorte di comedita, e di franchigia. Speriam dunque nell'umanita di V. A. R. che a nostro riguardo vomi dare ordini tali, che i Missionari Cattolici, e gli affezionati alia Chiesa Romana non abbiano in awenire a patir simili insulti, e vessazioni, mentre promettendole la nostra verace corrispondenza, preghiamo a V. A. R. ogni piu altra fortuna.

Di V. A. Reale.

Devotissimo servitore.

Il Gran Duca di Toscana: Cosimo terzo.

(Archivio di Stato, anchivio mediceo. Lettere e minute. N. 1028 pag. 818 a Firenze).

50.

(1) ..... Pongo qui annessa la nota dei nuovi cattolici

Il signor Tamas generale delle Armi e zio del principe nobilissimo Giorgiano de Chapellianti. 15 luglio 1687, Il signor Sulchan figlio del gran Cancellieri; cugino caruale dei principe nobilissimo Giorgiano de Gapellianti, le di cui dinissime attioni si vedederanno con la gratia delFE. E. loro nella rivista che egli medesimo have fatto della dottrina Christiana da me composta, questo di 15 agosto 1687. Case e famiglie dei rito latino, sopra delle niuno altro sacerdote tiene giurisditione, che il missionario

– 687 –

li figli di Baidura de primi cattolici di questa missione, Stetano, Giuseppe, Francesco e Nino: Giorgio Dideba Scivili con sua consorte Eteri, e sua madre Minguli, Giorgiani; Chustesi con sua madre Tamara, sorelle Anna Chanum, Scianubana e Maria Giorgiani: Giorgio Madliscivili con sua moglie e sorelia di sua consorte.... Di Tiflis 7 Novembre 1687. F. Giustino da Livorno. (პროკავანდობის არხოვი, Persia, ტომი 1. № 104).

51.

(1) P. Giustino ha riuscito convertire alia nostra fede Re di Giorgia Giorgio, col seguito di Levan suo fratello carnale e gran cancelliere del Reno, e di piu anche Monsignor Eutimio arcivescovo di Giorgia, oltre alcuni preti dell'istessa religione, i quali tutti, per mezzo della confessione di Scritture autentiche, riconobbero per Capo visibile della Chiesa universale, e per Vicaria di Cristo in terra il Romano Pontefice Innocenzio Undecimo, alia cui obediencia intieramente si soggettarono. Anzi che parendo poco ai suddetti due illustri Personaggi Tattestazione privata della loro sincera conversione alia Cattolica Fede, dopo 5 mesi vollero spedira in qualita di Ambasciatore a Roma con le lettere a Sommo Pontefice il P. Angelo da Figline, acciocche in nome dei medesimi si presentasse personalmente al soglio Fontificio, e col bacio del santo piede presentasse umilissimo ossequio di riverente Ubbidienza a Sua Santita. (Missionari Toscani parte 1 p. 738).

52.

(2) Beatissimo Padre Pastore Universale della Chiesa di Dio: Vicario di Gesu Cristo in Terra Innocenzo Un decimo Sommo Pontefice:

le mie afflizioni passavano li termini della mia debolissima complessione in tutti li atti umani: e spirituali che per altro la generosita del mio stato dovrebbe somministrarmi fervorosi: e gagliardi: mentre sentende che per ogni parte le glorie del suo gloriosissimo Pontificato sollevano a'limiti del SSn'o. suo Trono le cororie: e Timperii dubitavo che privo ei tanto onore dovesse restare la Geogia: e vane andare le mie fatiche di tanti anni; sempre aspirando di presertarli umiliato alii vostri piedi SSnu figlio ubidente il suo Principe; che ben disposto in ogni tempo al parlare della vostra grandezza: Verita; e Santita: non stimavo umanamente per-

– 688 –

so: il tempo nel secondare li suoi devoti discorsi quali portandolo alia cognizione della cattolica religione desiderava grandemento esservi abbracciato dalle pietose braccia di monsignor Piquet del quale spesso li erane le nuore della sua Bonta:. per il che mando il P. Prefetto Giuseppe da Bogogniano della provincia di Corsica in Abranello: ove si tratteneva visitando quei monasteri per invitarlo oua:. e non segundo Tintento:. e piu cresciendoli il desiderio: mando me in Ispaham: ove stava Ambasciatore di Vostra Santita presso quel Re persiano: riportandone le promesse di venire

in Georgia: se la morte non lo preveniva in Amadam: onde per questa ragione: per molte altre occupazioni: e, penso io, per quasi vergognarsi di non essere ricevuto al Grembo della Chiesa Romana per mano di Prelato: la mettesse in lungo: non passando pero mai giorgiano senza questi pensieri di ricolversi: come fece il sette di Decembre dell'anno 1686: in mia mano prolessando: e giurando ancora di unire tutto il suo regno all'obbedienza di vostra Santita:.. Grazie all'Altissimo Signore di misericordia:.. che le Vostre SS^a mani mi ave formato strumento di molti anni affaticato per rendere accomodato questo primo. Capo dell'Imperio Orientale all'obbedienza del Vostro Trono SS^a e al quale dopo cinque giorni della sua Professione ministrarai ancora il sacramento della Penitenza:.. Nove anni e piu e stato nella professione della perfida legge maumettana:.. piu per apparenza: che per affetto ad manutenzione del regno: al quale concorrevano uno della sua medesima casa maumettana dopo la morte di suo padre: avendoli dato quelli ammaestramenti: e postolo in quell'ordine che la bassissima mia intelligenza:.. e vostri altissimi precetti comandano: e gia ne ho visti li effetti di una perfetta osservanza: sendo uomo di molta riputazione: prudenza: e di tutte quelle buone qualita che il P. Angelo mio commissario li esporra: da lui mandato suo primo Ambasciatore per esporre piu diffusamente l'intenzione sua: e supplicarla di numerario figlio della Romana Chiesa con gli altri Principi:.. e, Re cristiani:.. come io indegnissimo che questa mia carta veda l'ombra de suoi imperiali confini supplico e prego accettarlo per quella sublime pietà:.. che nelle vostre SS^{me}. mani rinchiusa: tutto il mondo governa: sperando, e credendo che sia per riuscire vero diletto figlio della cattolica apostolica romana chiesa:.. In segno di che abbiamo visto che tutto il suo negozio Tave fatto con il consiglio

– 689 –

di Levan suo fratello assai intelligente Gran Cancelliere del regno: e Monsignor Arcivescovo nobilissimo e virtuoso Prelato per nome Eutimio de Ractis simili: quali anche hanno professato e giurato in mia mano: Levan il diciannove:.. e Monsignor Arcivescovo in ventitre del medesimo mese et anno:.. Levan non mostra con carta le prove delle sue obbligazioni perche nel fare il Principe le sue spedizioni si ritrova lontano nell'impieghi di condurre da altri stati la nuova sposa e regina pessando il Principe ora alle seconda nozze:.. Monsignor Arcivescovo controsegna di propria mano Teffetti de suoi giurati proponimenti: come anche il Principe:.. le quali lettere giurando: e giuro avanti la verita della Maesta Vostra SS^{ma}. di avere trasportate veridicamente in lingua latina: conforme il P. Angelo li rappresentera unite con il mio cuore et anima: Vero e che confesso chiaramente: questo Principe scriverà Principe e Re di tutta la Georgia davina in cinque Signorie:.. e Provincie ciascheduna delle quali ave il suo Padrone: e si domanda Re:.. fa per mantenere l'antico suo Ius:.. non ne possedendo

altro che una la regia di tutte che e la piu nobile:, grande: e capo di tutta la Georgia: anche delli altri Principi giorgiani per tale tenuto:. et Io molte volte ho visto e letto nelle lettere del Re di Persia darli tittolo sempre di coronato Re:, mantenendo de facto forza: e grandezza sopra tutte le altre. Provincia georgiane oltre la sommissione dell'Amazzoni:. e Circassi de quali ne puo disporre a sua riquisitione:.. d'onde viene ad avere in guerra una forza no ordinaria:, per la quale:, per il generoso suo cuore:.. e per desiderio d'impriegarsi contro TOttomano nemicon di tutti li christiani; desidera grandemente li comandi Vostra Suprema SSma. Maesta in modo che non dispiacci al Re persiano con il quale gia sono alcuni anni che stando di poca intelligenza:.. che sarebbe la maggior grazia che dall'erario delle Vostre infinite miserioecordie potessi ricevere:.. Meglio di ogni suplichevole carattere il P. Angelo l'esporra:.. conducendoli ancora questo mio alunno. che tra li molti discepoli di piccola eta allevati a tali sentimenti perfetti di cattolicismo:.. consacro alii pietosissimi piedi di V. Santita per nome Salmo de Tomanani nobile cittadino di Tiflis: che per molti anni suo padre ave governato la citta:.. e figlio vero di questa missione rassegnarsi:.. quale raccomando con la mia indegnissima persona tutti li alltri bisogni di questa missione scarsissima di soggetti:.. con tutti ques-

– 690 –

ti poveri devoti cattolici la serie de quali bencW quasi in ultimo luogo questi prima Signori il Principe Giorgio con tutto il suo regno:.. Levan suo fratello Gran Cancelliere: Monsignor Arcivescovo:.. e tutte queste povere anime al patrocinio della sua Santissima grazia raccomande: e me.

Dato di Tiflis in Georgia secondo il calendario nuovo 28 e secondo il vecchio 18 Maggio 1687.

Di Vostra Santita.

Humilissimo et indigo servo e figlio E. Giustino da Livorno Padre Capp. a Vice Prefetto della Missione della Giorgia indegnissimo o^bogo, Scritture originali, vol. 500).

53.

(1) (La lettre du roi George XI a Innocent XI en 1687).

Pieno di Gratia di Spirito S. dimostrato in mezzo a tutti li Sapienti. Voce alta di Trono Divino ne Predicatori. Simile allTnterpretationi dellApostoli, e come loro di Grandezza con il sacerdotio pari elevato come Colonna, e come Stella splendore e del mondo Illuminatore. Vaso eletto di Santita Tesoro dell Apostoli, Cattedra viva, e Rete dellEvangelio alii Predicatori, Pastore, Ottimo e Pontefice della gran Roma di Dio Beatissimo Padre Papa Innocentio undecimo, avanti voi con la seconda nascita del vero figlio della Santissima Trinita cou vera Orttodoxa fede Confessore e servi della Sant. V. e figlio spirituale della Genealogia de Benedetti da Dio Regi della stirpe Bagratovani Posseditore del Regno della Giorgia Re dei Re Giorgio, humilmente bacio della santa ed Im-

periale destra stenditrice di Lume, e fatrice di miracoli, elevata a spargimento de nemici TImperiale nostra mano, con timore e tremore all'effigie delle perfezioni de Vostri piedi mi genuflesso con stabile amore, questo hora e il segreto del mio cuore che mi conviene esporre con lettera. Volevano inviaee nostro uomo, ma essendo assai lontana la strada, e questa piena di molti impedimenti, volevano ancora questo che s'inviasse Pre Giustino, ma esser stato senza lui il monastero sarebbe restato solo, per questo habiamo scelto il Pre Angelo e questo vi inviamo, e noi esponiamo alia V. Sant, questa esposizione non essere di adesso ma di gran tempo che il vostro amore nel mio cuore e piantato nel tempo ancora del nostro benedetto Padre che amore havevamo, con

– 691 –

noi ancora sta, domandatelo alii Vostri da noi mandati qua Padri, hora questo espongo e vi prego della V. Immancabile misericordia che ci abbraciate per figlio nel medesimo che altri Coronati Principi sono da voi come figli abbracciati, ancora espongo alia S. V. un solo unigenito figlio tengo di nome Bagrat, et il mio principale Trono e Corona, lode e grandezza, e tutto questo che tengo con il commandamento dei nostro misericordioso Dio e con la gratia della V. S. voglio e questo queesto ancora da Dio al Vostri Benedetto I rono voglio Ubedisca pur che anche questo unigenito ve lo pigliate per figlio. Benedetto mille volte Dio conservatore e reparatore di tutti li veri Cattolici Christiani. La SS. Madre di Dio Santa Vergine Maria che da tutti noi per li nostri peccati cie accaduto esser voltati e sopressa questa fede Christiana dairinfedeli..... hora con la degna V. Gratia Dio con misericordia ci guatdi e la speranza della Vostra dextera fatrice de miracoli ci speranzi la liberatione da voi figli coronati Regi, de quali molte gran Vittorie sentiamo. In noi e nel mio Regno e grand'allegrezza e Gaudiamo assai il nostro Regno sempre prega Dio che piu awalori la Benedetta V. desrra, e della SS. Trinita li veri Chattolici, et honorevolmente nominati Regi Vittoria sia sopra li nemici. Di poi ancora questo vi espongo. Voi con Giustizia de Dio sia amata la vostra Persona. Noi e il nostro regno ubbediese al re di Persia e senza il suo comando nulla facciamo, altrimenti con le Vostre Orationi anche noi possiamo come de vostri dilette figli Coronati Regi le Vittorie sopra li Infedeli che sempre con combattimento..... mo intero; ancora noi procureressimo con Taiuto di Dio e della Vostra gratia, che il nostro, Regno per li vosrri nemici assai mali faessimo et ancora serviressimo voi, e con li Vostri Ubbedienti Regi armarressimo la nostra persona e questo ancora con il nostro Regno e comandamento alii nostri obediienti tutto Tesercito della Giorgia nosfra siamo in ordine, aspettiamo il Vostro commando ne quello il qualle le Vostre Orationi e Beneditioni ci ordinano, siamo esecutori e fattori di esse, questo nostro giust'e veramente da esposto, e della V. Beneditione e figlio, di quesro nulla di dub-

bio habbiate, e benche voi molto lontano state, e la V; visita per noi e desiderabilissima. La nostra professione nelle mani dei Pre Giustino rhabbiamo fatta questo e il nostro confessore, e tutto quello che questo ci ordina, dalle sue ordinationi noi faremo, Nel

– 692 –

mese di Aprile 29 Cronicon della Nascita di Christo a qua 1687. (Archi. Vati. Lettere e diversi, Principi e titoloti vol. 116 p. 114).

თუ ესა და თუ ეპიზკოპოსის შემდეგი წერილი სიძველისა და ცუდი ქალაქის გამო ძრიელ დაზიანებულა. მათი გადმოწერა ძლიერ გაგვიძნელდა.

55.

(1) Lettera di Monsig. Eutimio arcivescovo di Giorgia al Sommo Pontefice Romano Innocentio XI, tradotta dal padre Giustino da Livorno per ordine suo e giuramento ad litteram in questa lingua.

Con la gratia et aiuto di Dio arrivi questa carta alia grande citta di Roma al Beatissimo Padre Innocentio Papa Undecimo.

Tiflis 2 Maggio 1687. Alla Santita di nostro Signore Papa Innocentio Undecimo Sommo Pontefice Romano, Papa di molto tempe pieno di sapientia, di gran cognitione, commandatore de'servi di Dio con licentia di tutti, con colori de colori di tutti li flori ornato gi theologia simili a scelto miele colante ordinatamente a bene di tutti li boni sparsi a tutte le parti del mondo allamor di Dio partecipi, bocca splendente di sapientia e fonte di tutto li theologi, spada di due tagli, tagliente a nemici, coregente a tutti li religiosi sacerdoti, ogni giorno perfettamente insegnatore della salute, tanto dei piccoli come dei grandi procuratore, della chiesa colomna fin da principio fermata come lucido pastore vero dottore di tutta la Christianita confermato, e di tutti li christiani promettitore ottimo, pari delli Apostoli, e cathedra stabile; della grande citta di Roma possessore Beatissimo Innocentio Ubdecimo, Avanti voi confesso et abbracciamento faccio della Santa, beattissima et imperial, destra Vostra della gratia e della santita, vostro servo indegno e del nostro Signore Giesu Christo, della gran Chiesa di Dio, della Giorgia illuminatrice e di S. Tauco, potteditore di tutta la Giorgia arcivescovo Eutimio. Vengo alia vostra presenza con humilta unendo la mia bocca alia terra dolcemente alia pienezza di lume alia vostra maesta, non col il corpo solo, ma con l'anima piena di amore fra di noi benche lontani. Conforme ci comanda il nostro Signore Giesu Christo. Pasce oves meas, in verita vi dico: Tu es Petrus et super hanc petrum edificabo Ecclesiam meam et tibi dabo claves regni coelorum: tu sei pastore diletto e con voi e ereditaria guesta voce di verita: O Pastore di verita e di giusti-

– 693 –

zia raccogliatore e sopportatore di tutti li cadenti in peccato, facendoli simili et uno ovile con li umiliati e fedeli al vostro volere,

questa e la voce vostra da esser predicata sopra tutto il mondo, ma io vostro figlio spirituale assetato del vostro amore, mai saro per allontanarmi dalla vostra Santita; hora anco questo vi espongo, il nostro da Dio benedetto Re Giorgio, e tutti li vescovi della Giorgia, sacerdoti, religiosi e secolari gran'allegrezza tengono delli vostri accrescimenti e vittorie sopra li nemici, ancora preghiamo Dio che maggiormente vi dia forza et inalzi la vostra destra e con voi li obedienti e confermati vostri figli principi, le nostre nuove le sonno pienamente li vostri mandati padri et il nostro Pre Giustino con lettere et il Pre Angelo ve le esporrano in quel modo che il nostro principe ve le have espote, il tutto e vero confermato, scritta di Tiflis 2 Maggio 275, e dalla nascita di Christo a qua 1687 inditione 10 del regniare di Giorgio re. (Arch. Vati. Litt. eprum. vol. 73 pag. 90).

56.

(1) Venerabili Fratri Eutimio in Asiaticae Iberiae.

Regno Archiepiscopo.

Innocentius Papa XI.

Venerabili Frater Salutem et Apo^f Benedem.

Non satis verbis exprimere possumus gaudium quo affecti fuimus intelligentis ex Dilecto Filio Patre Angelo a Figline Ordinis Capuccinorum, atque ex ipsis Fraternalitatis tue literis, Te Spiritus Sancti ductu Catholice Fidei professionem rite emisisse, ac ad hanc Sanctam Sedem Ecclesiarum omnium, Matrem et Magistram, sincero corde, animoque accessisse. Copiosis autem Divine Bonitati; quae fecit tecum Misericordiam suam, persolutis gratijs intimo plane Pontificie Charitatis affectu, in Dno. Te complectimur, nullam que se offerat occasionem dimissuri, luculenter declarandi, quanti prestans hoc in Asiaticae Iberiae Regno Catholice Ecclesie lucrum fidamus. Reliquum est ut expectationi, quam de pietate tua gerimus abunde respondere, ejusdemque Ecclesie in amplificationem, et gloriam apud istas late Gentes, quas pre oculis continenter habemus totis viribus incumbere satagas dum Nos uberiores sensum nostrorum explicationem, predicto Patri Angelo, a quo quoddam etiam benevolentie Nostre pignus tuo muneri apprime consonum

– 694 –

accipies, reliquentes, Fraternalitati tue Aplicam. Benedictionem permanenter imprertimur. Datum Rome apud Sanctam, Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die 14 Maij 1688 Pontus. Nri. Anno Duodecimo. (Arch. Vati.).

57.

(1) Carissimo in Christo Filio Nro. Giorgio Asiaticae Iberiae Regi Illustri Innocentius Papa XI.

Carissime in Christo filii Noster salutem et Apolicam Benedictionem.

Inexplicabili exuberantis letitiae sensu ex literis Majestatis Tue et ex viva voce Dilecti Filij Patris Angeli a Figline, quem ad Nos

allegasti, intelleximus Te Divina aspirante Gratia, Mehemeticam Sectam penitus eiurasse, ac Fidei Catholice Proffesionem ex animo cum enim Animarum pretioso Christi Sanguine redemptarum salus precipus Pastoralis Oflicij Nostri cura sit Mullum profecto majus ejus Rei mentio evenire nobis solatitm poterat. Et quidem, tanti facimus exempli tui auctoritatem, ut prestantiora in dies ejusdem Fidei in crementa prorsus expectemus. Effusis vero Tibi de tam preclaro opere tributis laudibus, Maiestatem Tuam in Ecclesie Gatholice Gremium admittimus ac inter Reges fideliter obsequentes connumeramus, non emissuri impense rogare illum a quo bona cuncta procedunt ut inexhaustis beneficentie sue thesauris equam eximijs promeritis tuis largitam velit compenationem, Plura de propensa Nostra erga Te voluntate a prememorato Patre Angelo istuc redeunte quemque Nos admodum Tibi commendamus plane cognosces Carissime in Christo Fili, cujus interim Maiestati Apostolicam Benedictionem amantissime impertimus. Datum Rome sub Annulo Piscatoris die 14 Maij 1688. (Archi. Aati. an. 12 et 13 p. 51).

59.

(2) Innocentius Papa XI.

Carissime in Christo Fili noster salutem et Apostolicam Benedictiontm. Majestatem Tuam eximis non modo nature donis refulgentem, sed Divine in primis gratie splendoribus illustratam antiquas errorum tenebras deservisse, ac Catholice veritatis lumen agnovisse, non sine maximo animi nostri gaudjo considerantes.

– 695 –

Deoque proinde Patri Dni. Nri. Jesu Cristi qui secundum immensas bonitatis sue divitias gressus tuos in viam salutis direxit, cum effuse gratiarum actione benedicentes, vehementer urgemus, ut Paternam Nostam in Te charitatem aliquo munere, quo tue spirituali consolationi, ankneque saluti consulatur, testatam velimus. Cum itaque Nos eidem Majestati tue tabulam argenteam, in qua Annunciationis Beatissime Virginis Marie imago opere analjptico expressa est coronidi ex Hebano varijs celaturis argenteis orname inclusa, donandam esse duximus, eam que Dilecto Filio Angelo a Figline Ordinis Fratrum Minorum Sancti Francisci Capuccinorum nuncupatornm professori, quem ad nos allegasti, tradiderimus, per eum isthuc redeuntem quam primum ad te deferendam. Id circo ad ea per que tua pietas Animeque salus majora in dies suscipere valeat incrementa favoribiliter intendentes, Tibi, ut quamdiu tabulam predictam penes te habueris quotiescumque Officium Divinum ordinarium, vel Bme. Virginis Marie aut Defunctorum, vel septem Psalmos Penitentiales, seu graduales, Coronam Di, aut tertiam partem Rosarij recitaveris, aut infirmos alicujus Hospitalis visitaveris, vel Pauperibus Christi subveneris, quoties aliquod prestiteris ex operibus hujusmodi, ac vere penitens et Confessus Sacerdoti ab Ordinario approbato in aliquo ex Dominica, aut Festis diebus. de

precerto Sacram Communionem sumpseris, piasque ad Deum preces fuderis, pro heresum ac Schismatum extirpatione, pro Fidei Catholice propagatione Christianorum Principum concordia, aliisque Sanctae Matris Ecclesiae necessitatibus, semel in hebdomada plenariam omnium peccatorum tuorum indulgentiam consequaris; Preterea ut quando Feria Sexta alicujus hebdomade in honorem Sacratissime Passionis Dominice ieiunaveris, ac ipsa die, vel Dominica immediate sequenti confessus, ac Sacra communionem refectus ut supra oraveris toties plenariam eadem indulgentiam consequaris; utque quoties cum dolore de peccatis et proposito emendationis conscientiam tuam examinaveris toties decem annorum, et totidem quadragenarum Indulgentiam consequaris. Quod si per integrum mensem ut minimum semel in die id egeris, atque mense absoluto peracta Confessione Santissimam Eucharistiam sumpseris, plenariam pariter Indulgentiam consequaris. Insuper ut quoties ter Pater noster, et ter Ave Maria in honorem Sanctissime et individue Trinitatis, aut quinquies in honorem quinque Plagarum Domini Nri Jesu Christi

– 696 –

cum proposito te ab aliquo peccato emendandi, dixeris, aut Misse etiam private Ferialibus diebus interfueris, aut aliquod prestiteris ex operibus supra in primo capite prescriptis toties indulgentiam decem annorum, et totidem quadragenarum. In Mortis quoque articulo, tu vere penitens ac si potueris ut supra confessus Sacraque Communionem refectus alioquin saltem contritus, Nomen Jesu ore, si potueris, sin minus corde devote invocaveris plenariam pariter Indulgentiam consequaris, Denique ut omnes indulgentias soprascriptas per modum Suffragij Fidelibus Defunctis applicare possis concedimus: In contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque. Datum Rome apud Sanctam Mariam Maiorem sub Annulo Piscatoris die 22 Maij 1688 Pontus Nri. Anno duodecimo. (Arch. Vati.).

59.

(1) Al Re di Giorgia, li 3 Aprile 1688.

Nil iucundius poterat accidere Sanctissimo Domino Nostro, et huic Sacrae Congregationi de Propaganda Fide quam quod ex literis Celsitudinis Vestrae, tum P. Justini a Liburno intellexit, quod agnito veritatis lumine, catholicam fidem profiteri coniunctim cum filio suo se declaraverit, ut eorum enim exemplo omnes qui hoc regno abernates a vera via morantur in gremio Sanctae Martis Ecclesiae sese reducant minime dicitari potest. Quae benignitate a Sanctitate Sua receptus sit P. Angelus a Filigne, qui nomine Celsitudinis Vestrae comparuit, facile ex suo breve coniecere poterit, et ad hos Eminentissimos Patres nil aliud spectat, quam Celsitudinem Vestram enixe adprecari, ut opus inceptum, ea qua pollet pietate prosequatur, certe sibi suadens, quod sic agendo omnia felicia sibi et toti regno suo semper in die evenient et postea praemium aeternum in Patria obtinebit. Et hic Celsitudini Vestrae a Deo

Optimo Maximo incrementum Divinae gratiae cum Eminentissimis
hisce meis dominis enixe adprecoe (Lettere della S. Congregazio-
ne. Vol. 77 foi. 31).

60

(2) ჰსწერენ მისიონერები, რომ გიორგი მეფეს 20,000 მეომარი
ჰყოლია სპარსელების წინაღმდეგ. მათ კიდევ სძლევედა თუ თავისია-
ნებს არ ელაღატნათ, ამ ღალატობის გამო გაშორებულა იგი სამეფო-
დგანაც.

– 697 –

60.

(1) Al Sig. Carcl. Barberino. Li 3 Febbraio 168S.

Avendo il P. Angelo da Filigne missionario cappuccino por-
tato seco di Giorgia un giovane d'eta d'anni 19 nobile giorgiano
nominato Salomone, e fatto istanza perche sia ricovito in questo
Collegio Urbano come di nazione chimato dalla chiara memoria
del Sig. Card. S. Onofrio, questi Emi. Signori l'anno rimessa a
V. E. alia quale con darne questa riverentissima notizia dei mio
debito faccio profondissimo inchino. (03033. Lettere Vol. 77. p. 58).

61.

(2) (პროჰაგანდის არხივი, Persia, ტომი 1, № 166).

65.

(1) Molto Rev. Pre. Oss^{mo}.

Giache la bonta dell'amorosissimo signore si e degnata conso-
lare tanto me quanto il P. Sil vestro nelFauge delle confusioni del-
la povera Giorgia, con ridurre all'obediencia del sommo Pontefice
uno dei piu qualificati soggetti dei regno, non resto di soddisfare
all'obbligo mio con dargliene parte et insieme supplicare la P. V.
M. R. a cooperare nel presente negotio da cui n'e per risultate
tanto hnore ai suoi missionarii, tanta esaltatione alia santa chiesa
Romana, e tanta gloria alie legge santissima di Giesu Cristo per
la dilatatione dovrassi fare di essa nel regno Ibero.

Deve dunque sapere la P. S. M. R. come il presente sogget-
to per nome Barzimi quaFhora consegnai al grembo della santa
chiesa Romana e uno dei piu potenti e illustrissimi principi della
Giorgia si per il vasto principato che tiene pieno di gente bellige-
ra, come per la nobilita e stretta parentela che tiene coi re fuggi-
to, et al presente dominante e per il domino che hora tiene di
Divan regi, essendo la prima persona doppo il re presente. Ques-
ti e vero e stato causa parziale della revolutione della Giorgia con-
tro Giorgio re, irritato pero sempre. Ora per esser questi persona
assai pia, e ragionevole, vedendo come da Persiani sii trattata la
Giorgia, pre vedendo anche, come siano per andare le cose da qui
avanti desideroso di scuotere non solo da se, ma da tutto il regno
Finegno giogo, e d'estirpare dal popolo corrotto pieno d'errori, e
superstitioni Finfedelta e piantare da per tutto la vera e sincera fe-

– 698 –

de di Giesu Cristo, innamorato della santita del pontefice nostro, ci ha pregati a voler ammetterlo nel numero dei veri figliuoli di santa chiesa, come s'e fatto con nostra molta consolazione, e lacrime di tenerezza, vedendo in un cosi potente principe e tanto da tutti temuto tanto humiliationi et espressioni d'affetto si verso di noi, come della chiesa cattolica, et il fervore suo santo tendente solo a radicare del tutto la maumetica setta, et eresia. Onde dopo da noi compite tutte le funtioni sacre ci ha pregato di scriverre al sommo pontefice, accio si degni d'accretarlo per figlio della san ta Romana chiesa, giache al suo vero trono, trono proprio di Dio come esso dice, e di S. Pietro tutto humile et ossequioso si prostra con tutte le viscere et affetto con tutta sommissione et humilta per avere da esso la santa benedizione accio con quella fortificato da Dio possa eseguire i suoi santi disegni favore, che sono di oggiuingere questo regno alia cattolica chiesa, pregando la santita sua accio vogli degnarsi consigliarlo in cio li parra meglio e poter con li comandi o consigli di un vero vicario di Cristo padre e pastore sommo del grege cattolico intraprendere quelle imprese, che daesso sommo pontefice saranno stimate piu a proposito per Tesaltazione della santa Romana chiesa pronto ad obbedirlo in tutto quanto li sapra mai comandare.

Gia per grazia del signore sono assai bene incaminate le cose, penso, che si ridurranno a prefetione prima della risposta con tutto cio sara bene che la P. V. M. R. preghi il sommo pontefice accio scriva due righe al re nostro fuggito accio s'accordi et unisca con questo principe per poter insieme intrapendere con piu forza questa santa impresa e che di proposito abbraccino li consigli nostri, come suoi sostituti. Cio dico non perche il negotio patisca difficulta insuperabili o perche da noi si manchi di cooperare a questo, ma perche essendo questi due gran principi diffidenti l'uno dall'altro, sebbene tendenti ad un solo sentissimo fine, piu facilmente si supererebbero tutte le difficulta et ostacoli, se pur anco vi fossero si lascierebbero tutti li puntigli, se pur anco perseverassero in essi, stante la stima grande che ambeque d'esso sommo pontefice fanno; e si obviarebbe a tutti li inconvenienti che potessero insorgere. Sin hora il nostro caro convertito mi da assai speranza d'arrendersi et accordarsi in unione santa col re passato e tal unione soccedera se si potra assicurare Tun Taltro di

– 699 –

fedeltà al che attendo di proposito con l'aiuto d'un vescovo Greco nostro fervente cattolico, hora fatto confessore del nuovo convertito.

Iddio si compiaccia conservacci nella quiete, nella quale siamo, fino a tanto che questi due principi s'accordano perché poi li dò nuova che la Giorgia ha da essere il paradiso terrestre di santa chiesa, mentre sin hora in tante turbolenze, insidie, paure e per-

secutioni si sono non di meno fatti assai cattolici molto ferventi e santi, di buon esempio, e disinteressati per vero amor di Dio.

Convorrà poi che il latore delle presenti sii accompagnato con frati, e proviso delle spese per ritornarsene. E' necessario spedire il messo, perchè quanto più presto si spedirà, tanto più presto s'ovierà airemergenze lacrimevoli, che ponno per la dimora occorrere.

Convieni ancora, che il pontefice mandi qualche bel regalo di devozione a questo gran signore perché non essende di minor conditione di Giorgio re, troppo se ne haverebbe a male.

E perché nella interpretazione della lettera di questo convertito v'è la croce, v'è la parola Eristani, devo awisare che il modo di scrivere di questi paesi é tale, che mai si scrive cosa alcuna da Giorgiai senza nel principio scrivere questa lettera Giorgiana, J che viene adoperata nei principi per croce. Il nome suoi Eristavi vuol dire prencipe del popoli, dignità antica della corte di questo signore, quale né più nè meno é prencipe di un amplissimo e nobilissimo principato.

Il segno di croce viene anco adoperato per sigillo dei confessori, scritture, fedì etc. Onde la scrittura in lingua Giorgiana vien sigillata con tal segno, benché habbi il suo sigillo, qual non è stato da esso adoprato prima per non essere conosciuto secondariamente per maggior devotione.

Il vescovo nostro fervente cattolico confessore del nuovo convertito m'ha supplicato d'un calice per non havere che uno molto indecente e non esservi in Tiflis che lo sappi fare. Scrivo perciò alla sacra congregazione acciò facci la carità di mandarglilo, essendo molto benemerito della santa fede, et ha sempre aiutato noi nei bisogni, assendo molto potente appresso di chi può nelle necessità darci braccio.

Il fervore di questo convertito signore ha operato, che non contentandoci d'una sola lettera da me interpretata, come sopra,

– 700 –

ha voluto replicarne un'altra più ardente et efficace comprensivamente continente in se la professione della fede in Giorgiano quale per la scarsezza di tempo non ho potute distendere in Italiano. Bisogna pero awertire d'imporre a chi Tintepreterà il tacere néé far sapere ad altri o in voce o in scritto la conversione di detto signore accio non intorbidasse ciò che si pensa di fare o fosse di ptegiuditio irremediabile a queste caro signore, tanto si deve anco imporre ai frati che vengono nella Giorgia.

Tiflis il primo Gennaro 1690 alla vecchia.

Di V. P. M. R.

Hum° servo e figlio» in Christo.

F. Giulio da Cremona. Cappo, prefetto, (oꝝoꝝ vol. 1. N° 107).

67.

(1) Molto Revoo Pré Ossmo.

Perché li progressi della nostra missione sono veramento tan-

to grandi, che nos può dubitarsi da alcuno non siano immediatamente dal nostro Signore, stimo esserbbligato darne parte alla P. V. M. R. accio lei con il suo spirito accresca il fervore che si aspetta, provvedere di sussidii nessessarii questi poveri luoghi veramente bisognosi per tuttii i versi di soccorso. Sappia dunque come il nostro fervorosissimo cattòlico nuovo il Divan Regi doppo haver meco havuto più volte lunga conferenza dell cose delle religione e fede cattolica doppo d'essere informato bene del tutto, beu considerata la sostanza della professione di fede da se fatta chiamati il suoi preti Greci talmente li ha innamorati della santa Romana chiesa, che essi si sono indoti a professare la verita non solo della santa Romana chiesa ma anco a difenderla assieme con lui pubblicamente contra dairArmenismo. Certo è V. P. M. R. che il Signore tutto amore veso della sua santa sposa chiesa santa sa suscitare gli angeli buoni in tempo a proposito per difesa di essa; mentre questo prencipe può dirsi véro angelo di pace, véro figliolo di chiesa santa, sviscerato vassallo del sommo ponteficé. Questi di che sette anni fa per l'affetto che portava ai cappuccini nella revolutione della città tutta contro di noi per spiantarvi la chiesa, e l'hospitio, intrepido piùù che il principe che. fuggi, dalla città si difese, rivoltò il popolo a forza, e sedò ogni revolutione e che di presente fa da vero apostolico per l'esaltatione nostra e per la dilatatione della santa Romana fede, quale nelle calamità presenti havendo in queste nostre

– 701 –

parti véramente bisogno di tanto potente difensore, mentre mandato dal patriarca delli Armeni al vice patriarca in Giorgia, quale viene da esso dichiarato come suo vicari generale in Tiflis sopra gli Armeni, ordine d'inquirere, quali fussero i catolici e castigare quelli, che alla chiesa nostra venissero. Questi si è opoosto, et ha ritirato non solo il vice patriarca da tale eccesso, ma l'ha infervorato assai verso di noi e doppo col principi e tutti li Tavati si é portato alla nostra chiesa alla messa cantata con molte di mostrationi verso di noi d'amore et affetto.

Al vedere poi dal patriarca degli Armeni che il primo suo di abdico attentato era andato vacuo, e con dishonore é stato mandato ib Tiflis quello Vertabietto ictesso, che l'altra volta suscitò la seditione. Ma questa. Ma questa faccenda sin'hora è risultata in grandissimo dishonore si di esso, come del patriarca, perchè fatta dal Vertabietto serrare una chiesa contigua alla principale per sospetto solo, che il padrone di essa et il prete fossero cattolici questi l'ha fatta aprire portatosi colà in persona e predicatogli la fede cattolica li ha quasi persuasi a fare un'unione tutti insieme e professare la cattolica fede sottto l'obbedienza del sommo pontefice. Questa attione da questo prencipe è stata fatta con tanto fervore con tanra codezza, e forza di ragioni, che in tale continenza non v'è stato chi gli habbia contradetto. Ha poi proibito al Vertabietto il predicare, tanto che colui, che arrivato in Tiflis

si vantava d'haver tanto in Hispaan, come in Tauris ritornato alla primitiva setta tutti li cattolici fatti, hora credo: che pensi il modo, come fuggire da Tiflis senza il premio di buone bastonate. Onde spero, che le cose saranno per audar bene da qui innanzi assistendoci il Signore con la sua santa protezione.

Se il giovine mandato da me costi sarà presto spedito e rimandato, sarà cosa santissima, perché alla coparsa di esso, con la sonta benedizione del Sommo Pontefice spero si superanno le difficoltà, se per anco vi fossero, perché se questo principe s'accorda col detto re Giorgio, siccome li vado persuadendo tutta la Giorgia é cattolica senza opposizione veruna e resto.

Tiflis 15 Marzo 1690 alla vecchia Di V. P. M.. R.

Humo Serv. figlio.

F. Giulio da Cremona capp° prefo°. (oꝝoꝝ vol. 1 N° 108).

– 702 –

68.

(1) Mo Revo pré Ossmô.

In occasione della presente caravna, quale deve partire per Arzerum mi par bene di multiplicar anco la presente, dandole parte, comme per grazia del Signore ci la passiamo assai bene e molto consolati per haver in città un protettore veramente singolarissimo e fervorosissimo cattolico, dal quale siamo protetti a tutto potere, e questo é quel signore, il quale si può chiamare re della Giorgia, perché tutti dipendono do essi, et esso dispone dispoticamente il tutto. Dal nostro P. Prefetto li sarà scritto il fervore di questo signore, e come pubblicamente predica la fede cattolica, essendosi anco pubblicamente dichiarato che quando la Giorgia non vogli fare questa santa unione con la fede cattolica, vuole, che la casa sua e suoi stati siano cattolici. Voleva mandare un altro a Roma in segno di vera e perfetta ubbidienza; ma il P. Prefetto gli ha detto non esser necessario, credo però che non ostante la persuasione del P. Prefetto manderà là qualche un altro. Aspetta da Roma qualche comando, essendo, disposto a fare tutto quello che verrà ordinato. Uè certo che cose maggiori farrebbe, se qualche timore dei Turchi non lo trattenesse; anzi il suo fervore vien anco trattenuto dal P. Prefetto dal quale dipende come obediensissimo figlio. Sarà un opera veramente singolarissima, se li Turchi si scaccieranno da questi paesi.

Tiflis 27 Marzo 1690.

Di V. P. M. P.

Hum° Ser°; Fr: Silvestro da Panicale capp° ind° (oꝝoꝝ).

72.

(2) Pastori Pastorum et et Patri Patrum.

Innocentio XI.

Haec memoria sit coram Domino et Principe omnium Christianorum, Propitiatorio gregis optimi, cui lupi rapaces non possunt appropriare. Principe inquam legis et caerimonie Christi, qui ac sep-

tem Sacramentis optime agit et tractat recte a Deo, optimo Pastore, rector electus ex fonte suaviter fluente per quem Sanctum Evangelium dicit, ego sum aqua viva, et illi qui bibent de me, non sitient in aeternum. Tu arbor optima, quae fructus producis dulces: tu Dominus et Princeps, novus Sanctus Apostolus Petrus, ad quem

– 703 –

vocatus fuisti infallibili ore videlicet, tu es Petrus et super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam, cui portae infernales non poterunt resistere. Tu novus Joannes Chrysostomus, Basilii Caesaris et magni Clementis et Silvestri Sectator. Tu quatuor Evangelistis comparatus similis factus es illis: Tu ab uno extremo ad alium Gentilium mundum reducis ad fidem omnes Christianos. Tu spes magna, propitiatorum, et turris inespugnabilis. Tu es, cui dictum est; ego sum Pastor bonus et cognosco oves meas, et mea cognoscunt me: Tu Dominus, Dominus, Dominus et Princeps. Sittit anima mea ad Te quemadmodum Cervus ad fontes aquarum. Ego peccator, et pressus onere gravi, sicuti Publicanus et iniquus, et sicut ille Servus decem denariorum condemnatus me converto ad Te et Te obsecro: Tu spes omnium Christianorum, Tu laudabilis, magnificus, magnus et glorificatus, exaltatus et amplificatus: Plantator Fidei Orthodoxae, extirpator malorum Christianorum ex radice, Caput Legis Christi et principium. Ah: Ego ovis tua à Lupo infestor, ut devorer ab illis. Ego firmiter credo Immaculatam Genitricem Mariam, Dilectum ejus Filium, Annuntiationem, Nativitatem, Praesentationem in Templo, Transfigurationem in Thabor Resurrectionem Lazari, Ingressum in Jerusalem, Passionem, Crucifixionem, Sepulturam, Resurrectionem, Ascensionem, in Caelum, Missionem Spiritus Sancti supra Apostolos, supra quos divisae sunt Linguae ignis. Ego cultor tuus, et Professor verus septem Conciliorum, primo Nicaeni, secundo Ephesini, tertio Constantinopolitani, et quarto Chalcedonensis, et trium aliorum, quas illis Nicaeno et Constantinopolitano similia sunt Credo septem Sacramenta, Baptismum, Confirmationem, Paenitentiam, Eucharistiam, Ordines Sacros, Matrimonium, et Oleum Sanctum. Sum Filius et Professor Ecclesiae Apostolicae et Catholicae.

Approbinquante vestro gregi, et salvate nos à Lupis malis, natis ab Ismaelitis. Ponite supra caput nostrum peccaminosum benedictionem dexteræ vestrae. Nos speramus in vestram sanctam gratiam et legi vestrae ac ritui obedientes, genuflexi, et cum Capite super terram precamur, o Columna et immobile Christianitatis fundamentum; nos cum spe in Te sumus salvati, Tibi sumus devoti et dum tuas gratias expectamus et observamus, rogamus Principem Christum, ut desiderium tuum perficiatur, et tua voluntas cum ejus gratia adimpleatur, Jam, Princeps noster, tua mandata praestolamur,

– 704 –

et tuas gratias speramus. Quando in terra et Regione nostra vestra sancta verba, et pretiosa jussa personabunt nobisque mandabit, factores illorum erimus, et haud aliter ac David clamabo; Accepta sit oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo: Libera nos a damnatione, sicut Paulus populum fidelem liberavit, vel Nicolaus Civis Myrensis tres Innocentes e faucibus mortis liberavit; corda et oculos nostros ad Te vertimus et ad tuam bonitatem respicimus et expectamus tuam sanctam Epistolam et mandatum; omne id, quod jusseris, exequemur. Princeps noster, fac orationem pro nobis, ne missere pereamus, Domine Domine Domine, Arnen.

Omnia Concilia Sanctae Catholicae et Apostolicae Ecclesiae et Mandata Sancti Evangelii acceptamus, credimus et sumus populus tuae gratiae, et oves tui gregis: deviavimus, quere nos, et eripe nos in fortitudine, a faucibus Lupi, quemadmodum Dominus Jesus Christus quaesivit Adamum in inferis, eum amplexus est, et portavit ad Patrem. Ita et Tu Domine, quaere nos peccatores, non obliviscere nostri nec nos derelinques, Sapientibus unum sufficit verbum. Hinc verba tua expectamus, et mandatum quod ad nos venerit adimplebimus.

Scriptum 1 Januarii à Christo usque ad anum 1690.

Laus Deo Beatissime Pater.

En ad tuos Sanctissimos Pedes ingens Peccator, Barzimus nomine, ex Eristavis quidem Georgiae at sine consilio hucusque in tenebris ignorantiae obvolutus, multis deceptus nostrorum Episcoporum fallaciis et insipientia. A veritatis via inscius erravi, tamen nunc Deo misericorde luce suae gratiae affulgente, tuorum Religiosorum nunc Tiflis commorantium, doctrina, et exemplo manuductus in viam veritatis, errores optime edoctus, ad Sanctam, et vere Spiritus Sancti oraculis plenae Fidei professionem admissus, exultans de caecitate ammissa ad tuum Venerabilem Thronum, omni, qua possum, reverentia, humilitate, et devotione me prosterno; et licet inter Praefecti Missionum Tiflis commorantis manus toto corde, anima, et lacrymis antiquos abjuraverim errores, tamen denuo ante Sanctitatem Tuam illos detestor, ac pro semper rejicio, Comque certo et infallibiliter agnoscam, Te verum esse Jesu Christi Vicarium, Sanctissimi Petri successorem, Regni Caelestis Clavicularium omnium Fidelium Patrem, Directorem, et Doctorem, obsi-

– 705 –

gnatam in tuis manibus volo meam infirmam servitatem firmiter spondens me semper omnia, quaecunque tuae placuerint, voluntati, facturum, in Sanctae Romanae Ecclesiae exaltationem, in Tui, et Jesu Christi famulatum, ac ad totum, quacunque jusseris hora profundendum sanguinem paratus devoveo, me meamque Domum, meosque subditos populos Tuae Sanctae et Apostolicae Sedi; nihil aliud exspectans, quam tuam sanctam benedictionem, et consilium, ut ad dilatationem, et exaltationem Sanctae Catholicae et nunc

meae dilectissimae Matris Ecclesiae, sicut fas est, et intrepido corde exoptans a juro, incumbam. Acta S. C. de Prop. 20 nov. 1690. pag. 258. Archi. Vati. Miscelanea, vol. 40 p. 107).

72.

(1) Al. P. Giulio Prefetto in Giorgia, li 20 novembre 1690.

L'awiso dato da V. R. che coll'assistenza di Dio benedette le sia riuscito di ridurre al lume della fede il Principe Barzimo ha recato una particolare contentezza a questi miei Emi Signori per l'acquisto fatto alla santa unione di un signore potente e nell'armi e nelle ricchezze e per la maggiore dilatazione, che può sperarsi, della fede cattolica mediante il fervore che ne dimostra. Non si è mancato persio di partecipare il tutto alla Santità di N. S. che si è molto rallegrato di una simile notizia come lo significherà nelle sue benigne risposte e paterna cenedizione. Intanto V. R. seguirà con tutto il suo spirito a procurare la salute di coteste anime commesse alla sua vigilanza, ed alle sue orazioni mi raccomando. (08030, Lettere, voi. 79 p. 48).

78.

(2) Dopo la persecutione delli heretici Armeni essendo restati sommamenti gloriosi non ha lasciato il Signore di castigare con la peste questi miserabili popoli, quali per paura di non morire sentendo il rimorso della coscienza, si sono dispersi chi in qua chi in là, lasciando noi padroni di quella città dalla quale pretendevano scacciarci Il danno che hanno havuto è indicibile perché essendo per altro poveri sono hora divenuti miserabili, stando che in tre mesi, si da poveri come da ladri è stata dissolata la città.... Non essendo mancati venire al grembo della santa chiesa e Giorgiani ancora, e Turchi. Il re quattro volte ci è stato con tutti li Ta-

– 706 –

vati più grandi, ne sono mancati venire a parte li tavati più insigni della Giorgia, et anco signore più singolari, quali tutti vedendo tanto bene ornata la chiesa, l'altare et ogni cosa benissimo disposta non anno cessato di magnificare ben Iddio di confessare come la chiesa cattolica quella era la madre vera de' christiani Tiflis il 22 Ottobre 1690. Patre Giulio. (папзд> Persia, 1. N: 117).

75.

(1) ...Solo Gori in questi tempi né ha fatto né può fare gran pompa di se per l'autorità che hanno preso li preti Armeni contre de frati per haverli pigliato di forza dalle mani la casa e chiesa, che essi si erano usurpati (per uon esser stato habitato da frati dopo la morte del P. Carlo da Peccia e per esserlo usurpato li maledetti preti Armeni) ma questa missione ancora havrebbe bisogno che venisse Giorgio re, perche senza gran speca non si può aggiustare una chiesa Posso dire con ogni sincerità e verità, per quella cognitione che ho del mondo che la missione di Tiflis sii la più insigne che neeH'Oriente tutto sa trovi. Così ho inteso an-

co sdire da moltissime persone sode e pratiche dell'Oriente e poi si può vedere da questo. Li frati sono assai stimati da Giorgiani, quali ci rispettano, honorano e proteggano e se sono dei più grandi più anco ci stimano Qui li frati hanno adito nelle corti nelle case, nelle altrui chiese e da per tutto predicano senza ostacolo o pericolo di far lite o con Turchi o con Giorgiani o Armeni. Quando vanno per la città non v'è alcuno che non li dii luogo e se uno é ambizioso d'honori non ha bisogno mendicarlo perchè ogni vi rispetta et honora. Qui li chattolici sono fervorosi, familiari, frequenti ai sacramenti, et anco ben assai divoti, non servono nelle chiese nostre l'uso Orientale che é di stare in piedi col copo coperto, ma inginocchiati con silentio e col capo scoperto, per il che il P. Koskovski, Gesuita con grande ammirazione hebbe a dire: Beati voi che stando in paesi Barbari godete la libertaà e vedete ogni giorno più devotione che nella vostra Italia. Ma il P. Lapolski pur Gesuita che dopo un anno giunse, disse d'awantaggio in 25 giorni che con noi dimorò osservando accuratamente il tutto, ammirando la bellezza della chiesa già aggiustata ma piùu la frequenza del popolo, vedendo il giorno della Santo Assunta

– 707 –

confessarsi disse piangendo: Gesù dove sono io, non ho visto nemmeno in Polonia accostarsi ai sacramenti li nostri christiani come in questa chiesa, O quanti (diceva) si son confessati, o quanti si son comunicati e rispondendoli noi che più ancora sperano confessati e comunicati quelli che haveva egli visto e che molto più se ne sarebbero comunicati se per essere appena finita la persecutione molti in tanto popolo non per anco ardivano, per esser novi ne tanto scoperti come li altri, Onde poi partendo disse mal volentieri parto da questo benedetto luogo, ma molto haverrò a dire e scrivere di questa regina delle missioni Tiflis il 28 Novembre 1691 P. Giulio, (оꝝоꝝꝛ, N. 118).

75.

(2) La relazione data da V. R. di cotesta missione e de' progressi, che si fanno in essa, non ostante le tempeste, che erano state suscitate da nemici della religione cattolica é stata intesa con somma attenzione e contento di questi ЕпГ'i miei signori, e con molta lode del zelo di lei..... (оꝝоꝝꝛ, Lettere voi. 81 pag. 14).

76.

(1) Innocentius XIII. Dilecto filio, Nobili Viro, Barzimo. Principi Georgioe.

Dilecte Fili, Nobilis Vir, salutem et Apostolicam Benedictionem.

Cum nobis innotuerit, Te post ejuratos, divina favente gratia, errores Sectae, in qua natus et educatus fuisti, susceptamque Catholicam Religionem, exstra quam non est salus, eximio ejusdem tuendae propagandaeque zelo succensum, Apostolicos Missionarios ex Ordine Capucinatorum, necnon eos, qui ipsam Catholicam Reli-

gionem exempli tui autoritate permoti amplexi erant, adversus saevissimam potestatem, in illos a Schismaticis excitatam, viriliter, propugnasse, nostrarum esse partium omnino duximus gratos erga Te hac de causa, animi nostri sensu isce Tibi testatos facere amplissimisque meritis tuis, aliqua saltem ratione respondere, plane confidentes fore, ut validiores quoque hinc stimulos capias ad praesidium tuum praedictis Missionariis et Catholicis indefessa constantia praestandum. In quem scopum conferre cum plurimum posse tuam cum Rege Georgio concordiam existimemus, rem utique Nobis

– 708 –

majorera in modum acceptam effeceris, ubi eandem concordiam inconouisse servare studueris. Hac autem spe freti indefinitam qua spiritualium qua temporalium bonorum copiam a supremo eorum largitori Deo Nobilitati Tuae impense precamur as Apostolicam Benedictionem effusé cum paterni cordis affectu impertimus.

Datum Romae ets. die VII Februarii. MDCXCII Ponrifikatus nostri anno secundo. (Arch. Vat. Epistolae ad- principes an 2 pag. 134).

77.

(1) Illud etiam de expeditione hujus Duce haud omittendum, quod Christianismum in corde retinuerit. Catholicum mortuum perhibetur. Super occisi corpus Crux inventa alterum de auro in pomo Proetoriani vexilli ab intra includi fecit. Passiam creditur jam Ecclesiae Romanae plane reconciliatum, pridie antequam impedimenta divenisset sacro pane refectum fuisse. Duxerat secum ad bellum titulo medicorum Capucinos duos Patrem Reginaldum et Patrem Ambrósium a Millano mihi perquam familiarem et amicissimum. (P. Thadeo Krusinski, Tragica vertentis belli Historia, p. 273—4).

78.

(2) Al P. Silivestro Cappuccino Prefetto 11 Ottobre 1697. Desiderando qusta S. Congregazione di provederc due luoghi attualmente vacanti in questo Collegio Urbano di due giovani gorgiani a fine di abilitarli a poter impiegarsi a suo tempo in aiuto spirituale della loro nazione si bisognosa di evangelici operai si compiacerà la P. V. di trovarli ed inviarli quanto prima a questa volta con avertire che siano di buona complessione, sani di mente e di corpo, senza alcuno corporale difetto di qualche capacità che possa dare speranza di profitto, non minori di quindici anni, né maggiori di venti, al più ventuno, e che se pure sarà possibile, abbiano avuto qualche introduzione nelli studi..... (ογοογ, Lettere Voi. 86 p. 295).

83.

(3)..... Hora gli do l'infausta nova de travagli di questa povera missione, attesoché li nemici del chatolisimo quest'anno hanno sollevato una persecutione così fiera contro di noi, che mai

– 709 –

più sia stata fatta et è così confermata e stabilita, che solo la protezione divina ci puoi liberare. La persecutione in succinto è que- cioè li Armeni nemici della fede catholica non potendo sopportare che la nostra chiesa fusse così ben frequentata dai nostri cattolici e del numero multiplicato di essi..... Il Vartabieto mandato dal patriarcha per riscuotere il danaro con tutte li preti, e cinque o sei capi della città determinarono di farci buttar a terra la nostra chiesa e farci scacciare dalla città: questi maligni per ottenere questo dal principe, andiedero dal Vesir con offerirgli 100 zecchini se gli ottenera quel tanto che lor pretendevano. Questi maledetti agricoltori del diavolo havuto questa speranza convocarono il primo conciliabolo in una chiesa di tutti quelli che sono contrari al cattolicismo. poi il Vartabieto comandò che si serrasse la chiesa e che non si sonassero più campane acciò che tutti non pensassero ad altro che a quello che lor pretendevano di voler fare; noi però non ci perdessimo d'animo né lasciassimo il sonar le nostre campane sino al venerdì. La mattina poi seguente a bonissima hora si radunarono tutti li pretti alla chiesa di Ter David dove vi dimorava il maledetto Vartabieto; e li pensarono quello che dovevano dire al principe, si portarono tutti con un numero grandissimo di popolo al palazzo del principe et ivi stettero sintanto che il principe uscì dairarameo; uscito che fu il principe si portò dentro tutta quella maledetta canaglia, dove spiegarono i loro diabolichi sentimenti, lamentandosi che la città era mezra Francha e che loro non acconsentivano a questo, che gli Armeni venissero alla nostra chiesa, che noi siamo ingannatori..... e che non volevano che stattsimo nella città ma che fussimo andati ad abitare fuori; che sapendo questo il Re di Petsia che la città fusse mazza Francha sarebbe venuto male a lui medesimo; e che noi non avendo moglie non potevamo confessare, con tante altre infamità etc..... Dopo pranzo il P. Prefetto con il P. Alessio si portarono dal Cularagasi essendo chiamati dal medesimo per parlargli sopra questo negotio, andati che furono vi trovarono il principe, il Vartabieto con quattro preti il Mamasagli con Abedinasivil, entrati che furono il principe se li fece sedere vicino a lui, stando gli altri tutti in piedi; il principe come il Cularagasi parlarono assai bene, in favore nostro con il Vartabieto, che noi havevamo mandati dal papa come gii apostoli per predicare il santo evangelo che noi

– 710 –

medichiamo tutti con tanta carità, che noi non siamo qui per ricchezze, solo siamo, qui per far bene a tutti, e per insegnare la vera strada del paradiso; il Vartabieto rispose al principe: tutto va bene ma noi non vogliamo che nessun Armeno vada alla loro chiesa, ancora noi sappiamo insegnare e predicare la vera strada led paradiso; il principe come aveva avuto buon numero di denari che furono 20 tornano disse a padri sentite che cosa dice questo

sarà bene che ciascuo vadi alle loro chiesa nazionali, e tra noi altri averci come fratelli. Il P. Alessio rispose: Signore noi non facciamo venire nessuno per forza alla nostra chiesa, a tutti sta aperta, chi vuol venire venga il principe uscì restando li padri con il Culargasi e Armeni, dove furono fatti molti discorsi e questo finto Cularagasi sempre parlava in nostra difesa con rimproverare loro, il Vartabieto vedendosi rimproverare benché fusse finzione, questo non potendo sopportare tanti rimproveri alla presenza de padri, se ne uscì con rabbia con tutti li preti e si portò ò così arrabbiati con scomunicare e maledire tutti quelli che non servavano le boteghe e non fussero venuti a buttare a terra la nostra chiesa e casa, li mercanti e tutti il botegari spaventati della scomunica e di tante maleditioni, tutti serarono le boteghe e con gridi tutti quanti se ne vennero verso la nostra casa con picchioni e cete (accette) e per il rumore che facevano questi arrabbiati servi del diavolo tutte le donne uscivano fuori delle loro case e le altre sopra gli loro tetti delle case per vedere questo spettacolo, che veramente pareva il giorno del giuditio; arrivati che furono con pietre grossissime, picchioni. e con cete cominciarono a batter la porta per buttarla a terra; non gli riuscì il buttarla a tetta per essere stata forte. Noi altri poi che stavamo in casa non sapendo che fusse questo rumore questo bussamento di porta con picchioni e cete, sapendo che il P. Prefetto con il P. Alessio stavano dal principe non sapevamo se fosse ordine del principe si o no, vedendo il popolo che per la porta non potendo entrar così facilmente si partì una buona parte ed andiede sopra li tetti che guardavano nell'orto, e da li scaricarono un fiume di pietre verso la chiesa e verso le celle con fracasse l'ampennate, mentre che il popolo arrabbiano stava sfogando il loro furore con li sassi, il Divan Beghi con molti suoi huomini passò a cavallo per la strada sotto al nostro giardino e vedendo questo signore tanto popolo at-

– 711 –

torno alla nostra casa e sentendo il bussamento che facevano alla nostra casa, spedi subito huomini armati per difendere la nostra chiesa, casa e noi altri, questi subito si portarono verso la nostra porta, vedendo questi che per la porta non potevano entrare per il gran popolo che ivi vi stava, andiedero sopra li tetti che guardavano nel nostro orto ove stava buona parte del popolo che tiravano le pietre verso le fenestre e chiesa. Li cominciarono alcuni a bastonare il popolo e farli fermare et alcuni saltarono nel Thorto con portarsi subito alla porta che già un pezzo n'avevano rotto, il popolo vedendo che di dentro vi stavano questi huomini di questo signore si intimorirono e lasciarono il battere la porta, Il nostro servitore Cinteti che stava con li padri dal Cularagasi sentendo il gran rumore per la città subito corse verso la nostra casa, vi trovo questo popolo e sentì il battimento che facevano alla nostra porta, lui subito si portò dalli Padri con notificargli che

il popolo stava attorno alla nostra casa per buttarla a terra, Il finto Cularagasi sentendo questa nova si levò in piedi con rabbia verso il Mamasachi condirgli, tu cane va preno, leva il popolo da puella casa, che un gran fuocho ti si accende nella tua, questo subito si portò alla volta della nostra casa e con il bastone fece fuggire la maggior parte del popolo che già si era acquietato per la paura delli huomini Divanbeghi e poi fece accompagnare a casa li padri dal suo maggiordomo; harivati che furono a casa vedondo la quantità delle pietre tirate dalli infelloniti Armeni come fuori da se stessi non tanto per le pietre tirate quanto dalla fintione del finto Cularagasi che tanto haveva parlato bene per noi e poi vedersi così assassinati; il popolo alla nostra casa vi stiepe due ore circa. Il sabbato poi il Mamasachi si portò dal principe con levargli una lettera, la quale consisteva che chi fusse venuto alla nostra chiesa delli Armeni dovesse pagare al principe 12 tomani e lu persona fusse in poter loro o di cavargli li occhi, o di buttarlo nel fiume, havuto c'hebbe questa infame lettera la fece publicare per la città a modo 'di bando e così poi la nostrà chiesa e casa con questo bando è restata priva d'ingresso d'ogni sortt d'Armeni tanti di forestieri comme cittadini..... Adesso di nesessità bisogna che la sacra congregazione ci procuri il racamo dal re di Persia, se vole che la missione vi sia in questa città. Nelle altre persecutioni che sono state il principe sempre ci ha detto: procu-

– 712 –

rate il racamo dal re di Persia, vedrete poi che cosa farò io per voi altri, adesso non possa far niente, perché li armeni mi dicono: perché tenete questi Franchi, che non hanno il racamo dal re di Persia.... certo che questa missione non puoi andare alla longa che non ci caccino via questi Armenacci. Qua si dice che dopo questo principe il signor di Persia voglia mandare un vero Turcho Persiano perché voi estirpare questa casata di Bagratoani, e se questo da, certo é che noi non potremo star in questa città senza il racamo Le nove della Giorgia sta in qual modo che nell'akra mia scrisse. Giorgio Nepe sta in Ispaan e vive con speranza Tiflis 20 giugno 1698. P. Ammadio da Brescia, Persia, Эо 1. № 124).

86.

(1) Il P. Silvestro cappuccino missionario in Tiflis dà pur egli un pieno ragguaglio della persecutione degli Armeni heretici dimoranti in quella città e dice esser promossa dal fervore con il quale li cattolici, publicamente professavano la fede cattolica, valendosi della ritirata batta dal principe Barzimio per il timore della peste, che cominciava a farsi ivi sentire, essendovi in essa rimasti i soli Turchi con sollevarsi contre i medesimi cattolici, et usando della propria autorità publicarono bandi, che niuno ardisse di andare alla chiesa dei Cappuccini botto pena di dodici tum-ni, che sono 15 scudi di moneta romana, et alle donne di esser condotte su l'asino

per la città. Alla notizia però havuta dal principe mendò alcuni sbirri a fare un bando in contrario e ricevutolo e grande affronto si portarono dal principe di Nazivan Turco dal visir, dal governatore della fortezza e da altri ufficiali con rappresentarle' che li Franchi havevano fatto bona parte della città Franca e che Thavrebbero fatta tutta per poi ribellarsi dal Re di Persia, se non se le inducesse un gran timore con levare al nazuale il nazualato essendo questo il principal dei Franchi Insuperbiti gli Armeni del la finta vittoria ottenuta, riportarono anche da un ufficiale di far bastonare tre cattolici quali sostennero non solo allegramente le battiture; ma esortavano li sbirri maggiormente con dire; ehe sarà mai se il nostro Giorgio ha patito tanti per nostro amore, patiamo ancor noi per la verità e ritrovandosi tra questi uno che haveva tre fratelli cattolici, il più venerando di essi portandosi nel luogo ove tutti gli altri

– 713 –

venivano battuti disse: questo mio fratello é bastonato per la verità et io primo di lui Tho abbracciata, e però legate e bastonate pure me, che pur io desidero patire per il mio Signore e dopo di havere allae reiterate istanze ricevute alcune bastonate, fece un bellissimo discorso che molti restarono compunti. Continuando la persecutione e l'insolenza degli Armeni nella città le donne che per un anno avanti si erano dichiarate cattoliche furono astrette a pondersi in sicuro. Risolvette pertanto il padre prefetto di essere dal principe di Nasivan, e dal visir con dirle la resolutione fatta di mandare in Ispan, un ambasciatore al re di Persia per significarle l'ingiustitie, che si e commetteveno in quei paesi, ma prima di farlo desiderava di haverne il suo consenso e nel darglielo Tobligò a tacere il suo nome con dile, voglio però regolare il tutto, di che intimoritosi il visir andò dal principe Barzimio con lettere di quello di Nazivam a significarli quello pensava, et inteso malamente da esso scrisse per due volte alli cittadini, che s'aquietassero minacciandoli anco il castigo et il medesimo fece il fratello del Divan Reggi, di cui tutta la Giorgia molto ne teme; ma non bastò mentre li preti armeni con molti della plebe astrinsere alcuni cattolici a darle una lettera con la quale si obbligavano di non andare più alla chiesa e fumo questi in numero di dodici. Inteso tutto ciò dalla madre del Divian pregò il P. Prefetto con sue lettere ad esser da lei e scusandosi di non poter lasciar la missione in tempo si calamitoso, replicò il figlio quattro altre lettere dicendole. "Venite da me perchè voglio regolare il negotio come volete, et esortato di andarvi et informato di tutti il principe si portò subito alla città et abboccatosi col principe di Nasivam le disse: Questo negotio voglio regolarlo io come mi piace, né voi più ve n'impicciarete, al che rispose che era padrone con lavarsene la mani. Onde mandò subito ordine che nessuno ardisse di impedire chi volesse andare alla chiesa dei Padri, volendo che le loro cose si riducessero al pristino stato. Inoltre fece prendere li preti Armeni et il loro su-

periore che fu bastonato per due volte con dichiarazione di voler tutt'ex le lettere levate ai cattolici, e spaventati gli Armeni dal vederlo operare così dispoticamente promisero di portargli le il giorno seguente, non potendo farlo così subito per esser passate in diverse mani.—La mattina seguente andarono gli altri preti dal principe di Nasivam a dolersi che li secolari ^Intrigassero in cose

– 714 –

di legge, al che rispose d'essersene lavato le mani e che non voleva saperne altro.—In questo mentre un Giorgiano per compiacere al Feristavi che diede pugni al superiore dei preti con dirle molte ingiurie per le quali li cittadini si portarono dal patriarca dei Giorgiani, zio carnale del principe, a pregarlo di non permettere che le fossero levate le dette lettere, dandogliene ferma speranza per li zecchini che li promisero ne avisò il P. gilivestro per lettere il principe Barzimio, et inteso il tutto rassicurò che se dovesse costarle la sua testa voleva che le lettere fossero restituite per la promessa fatta alla madre...., Perdute pertanto tutte le speranza dalli preti, consegnarono le lettere e chiamati da esso le fece una bona ripassata con dichiararsi pubblicamente di voler essere difensore dei padri cappuccini con andare immediatamente a visitare il padre prefetto e dirle voglio essere alla vostra chiesa, tenendolo sempre per la mano nel passare per mezzo alla città.... (05033, N° 180).

87.

(1) Mentre mi trattenevo in Roma per tale effetto capitano le lettere di detto P. Prefetto ed altri missionarii notificando in esse le fiere persecuzioni mosse dagli Armeni scismatici alle due Missioni, Tuna di Tiflis in Giorgia, l'altro di Gangia nel Regno di Persia, a tal segno che le volevano affatto desolare, et avrebbero eseguito il loro pessimo intento se l'altissimo Iddio per sua pietà e misericordia non avesse mosse i cuori de Giorgiani e de Turchi ad accorrere agli poveri Cappuccini e se bene in quel punto si sedano no alquanto non di meno a forza di danari, ottennero poi che la chiesa nostra di Tiflis fosse serrata, e che nessuno dei Cattolici sotto penna della vita, vi potesse comparire. (Estât de la Perse en 1660 par le P. Raphael du Mans. p. 377).

თავი VIII

2.

(1) ცხოვრება ქართლისა, ნაწილი მეორე, გვ. , 70. შემცნებაში.

2.

(2) იგივე, გვ. 67.

5.

(3).....Hora essendosi risoluto il latore di questa venire alla

visita dei luoghi santi, et occorrendo altre notizie mi spinge a ragguagliarla del tutto. Già la fiera persecuzione che é durata un anno e mesi si terminò con l'aiuto di Monsignor vescovo d'Andrà, il quale ci procurò un bellissimo racamo, non solito a darsi con tanta ambiezza, e quando per questo credevamo di vivere in pace veniamo più travagliati non nelle proprie persone, né in quanto alla chiesa perchév'è libertà, ma però il demonio ha trovato altro mezzo per travagliarci ..... In tutta questa quadragesima é stato qui quel Vartabietto che fece la fiera persecuzione e ha infettata ed adirata contro di noi tutta la città poiché ha predicato una settimana per chiesa, e le sue prediche sono tutte contro di me del papa e finenche maledittioni, scomuniche, e ha tanto infervorata la città a nostro disprezzo e dei cattolici, che più non ci puoi dire. In questa città mai non sono stati li padri tanto disprezzati come hora... Io non mi sto a stendere a lungo in questo particolare riportandomi alle informazioni che le ne darà il latore havendo lingua Italiana. Tra tante turbolenze viene frequentata la nostra chiesa da pochi cattolici. In questa quadragesima credevamo di fare di molto bene, altrettanto male fanno questi eretici; che più questo Vartabietto ha dato ordine ai ragazzi che per le strade maledichino il Papa e i padri; se Dio con la sua grazia non c'aiuta con la venuta di qualche altro ambasciatore con efficacissimo lettere del Papa, dell'imperatore, non so come potranno restare questi poveri cattolici, poiché questi signori sono sitibondi dei danari e qusti non vi

– 716 –

sono. Di tutto questo mi é parso bene renderla consapevole acciò sia informata del tutto, e di tutto si potrà informare meglio dal latore e renderne consapevole il Sommo Pontefice e pensare a qualche efficace rimedio. Questo giovane dunque presentatore della presente é stato a noi di grandissimo aiuto in questa missione essendosi allevato in nostra casa et é giovane di qualche stima in questa città per li suoi buoni portamenti e buon esempio e benche sia la sua venuta a noi di danno, perche non sappiamo le cose che possono succedere, nulladimeno per soddisfare alla sua devozione ho caro che venghi costi Tifiis 20 Marzo 1700. F. Silvestro da Panicale. (Յրօթնցանճօժ յՐԵՅՈՅՈՒ. Persia, voi 1. N° 127).

6.

(1) Benche l'Illustrissimo Monsignor d'Ancira abbia ottenuto efficacissimi fermani a nostro favore, ordinando espressamente a tutti di non molestare i Franchi, nondimeno con tutti i sopradetti fermani gli Armeni eretici di Tiflis non vogliono star quieti, ma sempre vanno provocando nuove inventioni da molestar noi, e li nostri cattolici; et un vartabiet di nome Mosrop ché dimora in Tiflis tutto il giorno altro non fa che maledire il sommo pontefice romano con tutti li re e cattolici romani esortando il popolo a fare il medesimo; anzi per maggior nostro dispreggio ha composto una diabolica oratione la quale fa recitare per tutte le chiese

di Tiflis, nel tempo dell'oratione della mattina, e della sera, e sera, e terminando l'infamo oratione fa rispondere al popolo presente, Amen, Amen; onde acciò V. S. Illma e Rma sappia il contenuto della detta diabolica oratione ne le mando la copia. Ella potrà farsela leggere da qualche amico e sentira l'infamità et il veleno che vomita questa bestia d'inferno, di questo pessimo vartabiet per venir poi a cognitione della pace che conservano questi pessimi eretici contro noi altri Hora veda V. S. R. se son cose queste da dire in publice chesa innanzi a tanta gente semplice? veda Ella gli insegnamenti di questo pessimo vartabiet che fà al suo popolo insegnando a maledir il vice Dio in terra, con tutti i suo i seguaci? Io al certo le dico che se io havessi potenza, a niun Armeno eretico permetterei di metter il suo piede in Italia, perche questi tali dimorando in Italia mai guardano qnel gran bene et eserciti spirituale che si fanno in quelle chiese, ma vanno guardando con li

– 717 –

puttanesimi le cattive usanze che ivi regnano, e poi ritornando in queste parti altro non dicono che maledditioni, et fanno restar noi medesimi mortifiacti; oltre li gran sacrilegii che commettono in Italia perche dando a divedere che sono cattolici si confessano e communisano per inganai Dio e ce stessi, e poi ritornando qua s' esperimentano piuù pessimi eretici che prima, conforme l'esperienza già c insegna questi medesimi eretici dicono uniformamente che li Franchi (cioè cattolici) sono più pessimi dei Turchi, et meglio a farsi Turco che Eranco..... Gangia in Persia, 20 Settembre 1700. Fra Reginaldo da Lentini. (օցօցյ, № 129).

7.

(1) Յրժայանճոս ճրբօցօ, Lettere della S. C. voi. 90 p. 122.

7.

(2) Al Sig. Card. Sacripante 9 Maggio 1702.

Mons. Segretario riverisce umilmente l'F. V. e La supplica a degnarsi di passare secondo la mente di questa S. Congregazione ad essa molto ben nota i suoi benegnissirfri uflicii appresso la Santità di Nostro Signore a favore del giovanetto Giorgiano di Tiflis per qualche provvedimento, giacché per non essere in questo collegio Urbano alcun luogo vacante non vi si può ricevere. E. perché l'E. V. resti pienamente informata delle qualità del giovane, e delle qenemerenze di suo padre, il medesimo Mons. Segretario le trasmette riverentemente il memoriale per esse dato alla S. Congregazione dal P. Amadeo da Brescia cappuccino, che l'ha condotto a Roma, con una lettera del P. Prefetto delle missioni di Giorgio, e l'attestazione fatta da Mons. Elia vescovo d'Aspahan, quali scritture l'E. V. conforme ne vien supplicata, si degnarà poi di rimandare a questa segretaria con notificare alla medesima ciò che la Santità Sua avrà risoluto circa il detto giovane. (Lettere della S. Cong. Voi. 91. Pag. 120). obo^: Registro degli alnnni del Collegio Urbano, Vol. 1. Pag. 227.

(3) Al P. Giuseppe Maria di Gesù, carmelitano scalza. Vicario Provinciale. Aspahan. 13 Agosto 1708.

Sono quà pervenute due lettere dirette alla Santità di Nostro Signore, una del Patriarca di Giorgia, e l'altra d'una suo fratello

– 718 –

per nome Cosromiza favorito per quanto egli stesso suppone del re di Persia e giudice d'Aspahan, ambedue però scritte dal P. Basilio carmelitano scalzo missionario in cot.esta città.

Scrive dunqu il Patriarcha d'essere disposto adg abbedire al Sommo Pontefice, quale riconosce per capo della Chiesa e Vicario di Gesù Christo. Che sollecitate dal re di Persia a mutar fede, non è per consentirvi giamma, ma che più tosto procurerà di fuggire, e portarsi a questa corte per farvi la professione della fede nelle mani di Sua Santità.

Il fratello poi scrive d'aver già apostato, ma dopo avere per opera del suddetto P. Basilio abiurata segretamente la setta maomettana, o gli errori dnlla Chiesa Giorgiana, con aver sottoscritto la formula della professione della fede prescritta della S. Sede agli Orientali. Essendo però egli giudico publico ed esternamente turco erede di non esser tenuto a manifestarsi per christiano, e poter vivere internamente come tale e ricevere segretamente i sacramenti.

Suppone anco d'avere mentre stava in Giorgia sposata una principessa, senza consumare il matrimonio, ma dopo fattosi turco avere avuto più mogli, ed ora tornato alla santa fede averne tra esse scelta una sola, colla quale ha avuto bigliuoli. Supplica però la Santità Sua a compatire e tollerare Tessermi sua dissimulazione, a compatirgli l'assoluzione dall'apostasia, d'aggraziarlo di qualche medaglia con l'indulgenza, e di notificargli se venendo egli a Roma può sperare asilio, e ricovero appresso Sua Santità. Venendo però tutto ciò partecipato dalla Santità Sua e rimesso a qtesta S. Congregazione, la medesima prima di prendere su tal materia risoluzione alcuna vuole essere da V. P. disrintamente e colla segretezza e fedeltà maggiore informata sopra l'esposto e sentire se abbia ciò foni damento, chi siano veramente gli oratori, quale fede possa darsalle dette lettere, ed al religioso, che le ha scritte, con tutto quel di più che la molta prudenza di V. P. giudicherà degno delle notizia di questa S. Congregazione su questo particolare. Intanto procuri con buone maniere, e colla debita cautela e segretezza insinuari nell'amiecia e cofidenza de • personagi predetti ed eccitare la loro pietà cofemandoli nel buon proposito. Che è quanto devo accennare a V. P. ed alle suo orazioni mi raccomando. (Lettere della S. Cong. Voi 97. Pag. 212).

– 719 –

(1) D. Patriarchae Georgiae. 24 Januarii 1711.

Periucundae sane fuere Sanctissimo Domino Nostro litrae Amplitudinis Tuae quibus maximam, atque indubiam animi tui erga fidem catholicam professionem ac in Romanam Sedem obsequium tuum tam luculenter testaris. Quamobrem Sanctitas Sua egregiam tuam istam voluntatem, ac mentem summopere collaudavit, et Amplitudinem Tuam pro eximia sua ac vere paterna in te charitate atque benevolentia hortatur, ut in tam laudabili, ac pro voto, atque proposito perseverans formulae professionis eiusdem catholicae fidei quam hisce meis adiunctam recipies prompto ac libenti animo subscribas, ita enim ab omni prorsus erroris labe securus eris, integre, ac fideliter sequens doctrinam Apostolicae Sedis, quae prima cathedra est, et ecclesiarum omnium mater, atque magistra. Quam quidem doctrinam Amplitudo Tua non modo ipsa invicta animi constantia tenere debet, sed alios quoque meliori quo potest modo, atque ratione docere pastoralis muneris sui esse meminerit, neque leve piaculum fore putes si commissum tibi a Christo Domino gregem metu persecutionum deseras, cum scriptum si bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis quare si unquam accidat, ut ingruente aliqua persecutionis procella salutis tuae fuga consulere omnino compellaris, melius utique pro spirituali populi tui bono videtur esse, ut sanctissimos quosdam viros imittatur, te ad tempus abscondas vel in aliquam regionem proximam finitimamque te recipias; unde opem aliquam gregi tuo periclitanti fere possis, et ipsum etiam, data opportunitate invisere, ac praesentia tua solari. Coeterum si persecutoris in te furor eo adveniat, ut alibi cognoscas tuto subsistere minime posse, Sanctitas Sua ita erga te animata est, ut Romae etiam te exceptura sit ea benignitate, atque affectu, quo omnes praesules ab omnibus terrae partibus advenientes excipere solet. Interea tibi Apostolicam Benedictionem perquam libenter, atque amantissime impertitur. Ego autem Deum Optimum Maximum quam enixe precor, ut Amplitudinem Tuam incolumen diu servet. (Lettere della S. Congregazione. Vol 100. Pag. 16).

(2) Principi Cosromizae. 24 Januarii 1711.

Non mediocri voluptate Sanctissimus Dominus Noster percepit ex literis Excellentiae Tuae quibus tam bene te animatum, atque

propensum erga catholicam fidem et eos qui eam profitentur ostendis. Plurimis itaque te Sanctitas Sua laudibus cumulavit, Deum enixe rogans, ut bonam hanc tuam mentem divinae gratiae suae splendorem semper illustret atque perficiat. Excellentiam autem tuam eadem Sanctitas. Sua paterne in Domino hortatur, ut in tam sancto proposito firmum te semper, atque constantem exhibeas, et omnem brevis huius atque fugacis vitae dignitatem, honorem et commodum aeternae animae tuae salutis postponas. Quo autem ad ea,

quae salva catholica fide permitti possunt, ea ut omnia tibi permittantur Sanctitas Sua benigne mandavit. His de rebus autem quae christiano homini licent, sicut etiam de his, quae licere nullatenus possunt, satis ipse a patribus missionariis instrui poteris; qui has tibi litteras reddent. Ii enim cum viri sint sana doctrina, magnaque charitate praediti eà tibi consilia daturi sunt, quae spiritualibus necessitatibus tuis opportuniora, quaeque animae tuae maxime conducere videantur, qui ut Excellentiae Tuae pro rerum exigentia adesse possint necessariis facultatibus a Sanctitate Sua instructi iam sunt. Coeterum Sanctitas Sua paterna commiseratione ac pietate intuetur, et quidem gravia, in quibus ipse versaris. Sperat autem Deum Optimum Maximum, qui bonis mentibus occurrere semper solet, nunquam tibi defuturum, proptereaque Divinam tibi opem conciliare iugibus quidem precibus non permittet. Intere plurimas Excelsitiae Tuae gratias agit de iis omnibus, quae in utilitate et commodum christianorum pro opportunitate praestas, tibi in paternae suae erga te benevolentiae atque amoris argumentum numismatum aureum, et argenteum, cum effigie sua atque apostolica benedictione transmittit, paratam se praeterea pro eximia sua benignitate, declarans Romae etiam te peramanter excipere, ubi ad Urbem proficisci, et in paternum Sanctitatis suae sinu confugere e re tua esse cognoveris. (Lettere della S. Congregazione. Vol. 100 Pag. 17).

12.

(2) Al P. Giuseppe Maria di Gesù, Carmelitano Scalzo, Vicario Provincial^e Aspahan. 31 Gennaro 1711.

Riferitesi in questa Sacra Congregazione le lettere di V. P. con le notizie da lei date del principe Cosromiza e del Patriarca suo fratello IT medesima S. Congregazione è stata di parere che si risponda alle loro lettere dirette alla Santità di Nostro Signore

– 721 –

nella forma, che ella potrà vedere dalli aggiunti fogli, che a tale effetto se le mandano a sigillo volante. Potrà ella adunque presentarle con avvalorarne li sentimenti con la viva voce, secondo il suo zelo e prudenza, e quanto al principe gli vada dando le istruzioni (di concerto col P. Basilio confidente di esso), le istruzioni più adattate al caso, e bisogno suo, regolandosi coll'opinioni più fondate di dottori approvati, e per suo maggior se le manda copia d'un Decreto delli 7 Aprile 1629 che si giudica fra gli altri più puntuale ed a proposito in questo affare. Nel rimanente la S. Congregazione si rimette alla prudenza, e carità, sia, non potendosi di quà prevedere tutte le circostanze particolari, né in conseguenza indovinare maggiormente l'istruzione più propria. Con che per fine alle sue orazioni mi raccomando. (Lettere della S. Congregazione. Voi. 100. Pag. 21).

13.

(1) Statas eleemosynas missionibus Tiflitzanae, Gorensi, Canziansi, et Taurisiansi omnium praeterea missionum Patronus, et

insignis Benefactor praedictus Kostrov-Can subministrabat. Habuit praeterea et P. Basilium, Parisiensem Carmelitanum Discalceatum, magnae apud Persas autoritatis, emeritum Missionarium, qui heroi- ca virtute in extremis ducem deserere etiam jussus, ut sibi fuga consuleret, noluit, una cum illo mactatus, cui secreto spiritualementem navabat operam (Krusinski Tragica vertentis belli Persici historia, p. 274).

13.

(2) Ce géénéral Cosrov-Can neveu de Guiorghhi Kan, le mème qui Mir veis avait fait égorgé sous ses tentes. L'un et l'autre étaient géorgiens et catholiques romains; Cosrov avait tant de zélé pour la religion catholique que même' pendant le siège de Candahar il faisait dire la messe' sous ses pavilions ayant amené dessein trois religieux francs avec lui.

(Memoir sur la révolution de Perse. Vol. 6. p. 346. Archives du Ministère des Affaires étrangères. Paris).

14.

(3) Al Sig. Ambasciatore di Francia in Costantinopoli. 4 Aprile 1709.

Trovandosi jjeucn pericoloso cimento la nostra santa religione cattolica ne dotéhii del re di Persia, e specialmente nella Gior-

– 722 –

già per un empio attentato di un tal Israel Orie armeno, che simulando alcuni anni sono in Europa un fervoroso zelo della religione cattolica ottenne da diversi principi christiani, e particolarmente dalla Santità di Nostro Signore lettere di credenza al re di Persia, ove suppose voler portarsi per impetrare da quella Corte molti vantaggi ai cattolici di quelle parti. Giunto però ora in Persia sentesi con incredibile rammarico di questa S. Congregazione, e di Nostro Signore medesimo, che preso il carattere di amoasciatore de principi christiani, e della Santa Sede, ed unitosi col Patriarca scismatico d'Ezmiazin procuri con ogni vigore l'esterminio della cattolica religione, con aver mosso una crudele persecuzione.... (ՅՐՈՅԳԱՆԾՈՒՆ ՏՐՈՅՈՒ: Lettere della S. C. Vol. 98. p. 37).

14.

(1) Le S-r Evêque d'Agathople Coadiuteur de Babylon dans ses dernières lettres du 5 Août 1711, datées de Tiflis Capitale de Geòrgie, dit qu'il a trouvé tous les catholiques dans une grande consternation, et qu'ayant appris par divers avis des missionnaires français que les Arméniens avaient obtenu du Sophi des ordres contre ceux qu'on avait accordé à M. Michel en faveur des Missionnaires.... et qu'en consequence de ces ordres ces schismatiques ayant déjà cruellement maltraité quelques missionnaires, étaient en état de ruiner tous leurs établissements. (Mémoires pour les missions de Perse, Archives du Ministère des Affaires étrangères. Paris. Perse, tom. 3. p. 17).

15.

(2) (პროპაგანდის არხივი: Monte Caucaso, vol. 2. № 2).

18.

(3) Au Ministre Torcy. Monsigneur. D'Herivan je me suis rendu en Géorgie à Tiflis où commande le frère du Prince Vactank qui est à Ispahan, après m'avoit retenu pendant quinze jours auprez de lui il m'a donné quelques officiers pour me conduire jusque sur la mer noire; passant par Gori j'ai trouve Solcan Saba l'oncle du prince de Géorgie, qui depuis quelques années a pris l'habit de S. Basyle après avoir donné à ses frères une grande province dont il étoit Seigneur afin de pouvoir presser plus facilement la religion catholique.

– 723 –

Ce prince qui a élevé Vactank, et sa famille, et dont il est honoré et aimé comme leur père et celui de toute la Georgie, ayant reçu d Ispahan ses réponses à la lettre dont Sa Majesté l'a bien voulu honorer pour me les remettre en passant m'en chargea, et apres avoir fait pour moy ce que l'amour qu'il a pour la France luy inspira il m'accompagnait vers la mer noire par la Mingrelie avec plusieurs officiers et serviteurs lorsque recevant une lettre de Vactank, il me marqua le désir qu'il avoit toujours eu de voir Sa Majesté et me dit que ne pouvant trouver une plus favorable occasion, il fallait que je me chargeasse de sa personne si je l'aimais, et si je voulais reconnaître les services qu'il a rendu aux missions.

Ceux qui l'accompagnaient s'étant aperçu de son dessein en donnèrent aussitôt avis à la princesse qui envoya plus de trente couriers auprez de luy, et des seigneurs sur les terres des quels il nous fallait passer.

On ne peut être plus attendri que le fut ce prince par les lettres de la princesse, du jeune Baker fils aîné de Vactank et celles de quelques officiers qui luy marquoient que la reine étoit en danger de mort par la quantité de larmes et l'état où l'avoit mis la triste nouvelle de son depart; apres les avoir consolé par l'esperance d'un prompt retour nous continuâmes notre voiage.

Le Patriarche de la Mingrelie et de plusieurs autres provinces nous accompagna jusque sur la mer noire apres m'avoir marqué plusieurs fois le désir qu'il avoit de se reunir à l'Eglise catholique, il me pria de luy envoyer de missionnaires pour trois missions qu'il placerait dans la Mingrelie, les Imerets, et l'Abaza province idolatre. Son dessein est d'étendre la religion jusque dans la Circacie et plusieurs autres provinces voisines toutes idolâtres. Le Seigneur Saba a été tamoin de tous nos entretiens et a engagé ce patriarche à envoyer avec luy son second, nommé David religieux, pour accompagner les missionnaires que je luy enverrais; nous avons trouvé un chemin facile pour nos marchands français qui voudront se rendre de Constantinople en Géorgie et en Perse par la mer noire suivant les lumières qu'il nous a donné.

Etant arrivé à Constantinople j'ai mené le Seigneur Solkan Saba, et ce religieux auprez de M. des Alluns, qui luy a donné de marques d'une bonté si particulière qu'il a été confirmé dans

– 724 –

les sentiments qu'on luy avait inspiré de la magnificence de l'ambassadeur de France à Constantinople; tout l'a charmé et ce qui l'a jetté le plus dans l'admiraton a été de luy voir faire un si bon accueil à un grand nombre de nos pauvres esclaves français dont la délivrance luy a paru d'autant plus admirable que dans la haute Géorgie ils ont la malheureuse coutume de se vendre les uns et les autres aux Turcs. M-r de Alluns qui a bien voulu nous donner un appartement dans son palais, nous fera partir au premier jour..., J. Richard, missionaire. Constantinople. 17m Novembre 1713. (Archives du Ministère des Affaires étrangères. Perse. Vol. 3. p. 78).

19.

(1) Monseigneur (Torcy). Les fatigues de mon voyage m'ont tellement affaibli que j'ai été obligé de me servir de la main d'une personne de confiance pour marquer à Votre Grandeur, que je suis arrivé à Marseille le 23 de ce mois avec le Seigneur Solkan Sabââ religieux de l'ordre de S. Basile oncle du prince de Géorgie, qui porte à Sa xMajesté les réponses à la lettre dont Elle a bien voulu l'honorer, et é celle que Votre Grandeur luy a écrite.

Monsieur d'Arnoux a eu la bonté de le recevoir avec tout rhonneur du à sa qualiré, et à son merite, imitant en cela ce qu' avait fait M. Des Alleurs à Constantinople..... Je crois que M. d'Arnoux aura d'abord averti Votre Grandeur de l'arrivée du Seigneur Solkan Saba; le désir qu'il a de voir Sa Majesté luy fait desirer de ne pas tarder long temps à Marseille. Cependant les fatigues du voyage qu'il vient de faire, les rigueurs de la saison, et son âge avancé me font craindre surtout dans le temps du Careme qui sera commencé avant que les ordres de Votre Grandeur soient venus pour son depart. Je suivrais pourtant ceux qu'il luy plaira de me donner en prenant de ma part toutes les precautions possibles pour qu'il ne tombe point malade dans le chemin.

M. des Alluns marque à ce que je crois à Votre Grandeur qu'un religieux de Mingrelie accompagne ce Seigneur, et qu'il doit selon les ordres qu'il en a de son Patriarche conduire en s'en retournant dans cette province des missionaires françois auxquels il donnera trois maisons l'une dans la Mingrelie, l'autre chez les Abassidgés., et la troisième chez les Abases qui sont idolâtres voisins des Circassiens aussi idolâtres. Nous avons été pendant 40

– 725 –

jours auprès de ce Patriarche dans ces provinces. C'est une personne d'esprit qui à de très belles qualités; l'amour qu'il a conçu pour la religion cathoiique, et son affection pour moy l'ont en-

gag é à me prier plusieurs fois de luy emmener des ouvriers Evangeliques; n'ayant peu resister à ses instances réitérées, je me suis chargé de cette commission. Je ne luy eu pas plutôt fait connaitre ma determination qu'il me chargea de ce religieux en qui il a beaucoup de confiance, pour apprendre notre langue et enseigner la sienne aux missionaires quil'accompagneront..... J. Richard. Marseille, le 1 Février 1714. (05,033).

20.

(1) (Հրճապանճոս ճրճոցո,, Monte Caucase, vol. 2. № 4).

22.

(1) Dilletissimo Signor Zio. 20 Février 1714 a Solkan Saba.

Restai al somo contento d'haver ricevuta la sua carrissimi adi quattordici di Febrarro, scritami da Costantinopoli li vintiotto di Novembre prossimo passato unita ad un altra gentilissima del Eccellentissimo Sig. Am. Extr. del Imperator di Francia, che mi ha reso tutto confuso, non solo per li tanti nobilissimi trattamenti fatti a V. S, quanto per li virtuosi e cordiali consigli che mi fece nella sua stimatissima fatta al Sig. D. Ricardo M-o Apostolico al quale avrei pottuto dare veremente occasione di ricordarsi di me, se mi fossi io ritrovato in patria, che se non foci quello dovevo con lui per causa della mia, assenza, prometo lo farò con tutti li nazionali li Francia, et alla loro consideracione ancora alli loro amici da loro racomandati, e ciò si vedrà spero in breve, con l'occasione del stabilimento della Compagnia Realle di Francia in questo regno di Persia.

Mi spiacque assai d'haver inteso quanto hà sofferto nel viaggio, ma spero consolarmi in breve quando intenderò il suo arivo in Francia, dove spero haverà quel onore di vedere il più Grande e più Generoso Monarca della terra et un regno il più fiorito dell'Europa, e quello vedrà di più particolare sarà il veder ancora populi degni e di tal Re e di tal Regno tutti dediti alla religione di G. X. S. N. et alla sua propagacione, qualità tutte degne d'essere vedute da tutto il mondo, e solo à me tocca sin horra d'esser-

– 726 –

ne privo, ma quello mi consola che sono ancora in vitta, e cosi sino viverò, viverà ancora la speranza.

Non ardisco scrivere niente di proprio pugno, per la paura che tengo del mio fratello Giessé Generale dell'arteliera, il quale sempre come demonio inimico e ribelle mi circonda per divorarmi, siche il tutto lo potrà sapere quando il suo antico amico Giuseppe venirà in Francia, che spero partirà doppo questa Quadregesima abenché ciò mi rende difficile di lasciarlo portare, mentre è il solo che giornalmente viene consolarmi ma non posso fare altrimenti e fine d'evitare di scrivere in propri carateri. Fratanto mi racomandando sempre alle sue sante oracioni, e pregola racomandarmi ancora alli Religiosi tutti con li qualli incontrerò amicitia in questo suo fortunato viaggio, et prego l'Altissimo si degni di concedergli il

compimento delli suoi santi desideri, et augurandogli dal Cielo il colmo d'ogni contento mi dichiaro qual sempre fui e sarò. Del mio diletto Sig- Zio. Humilissimo suo Nipote. In loco principii Suo humilissimo devotissimo obligatissimo servitore incontaminabile, Giuseppe Freseurati Veronese. Al Sig. Solkan Saba Abate delli monachi di San Basiglio nel monastero di S. Giovanni Battista in Giorgia. (Archives du Ministère des Affairesétrangères Peres. Vol. 3 p. 98).

23.

(1) 08030.

24.

(2) Al P. Sulkan Saba. Monaco di S. Basilio. 17 Aprile 1714.

Ho inteso con somma consolazione dalla lettera di V. R. delli 11 del mese prossimo passato il molto zelo che ella ha de' progressi della religione cattolica, quale ha abbracciata, e la sua buona intenzione di promuoverla, non solo nella Giorgia, ma anco nella provincie circonvicine, il che è stato da me partecipato a questi Eminentissimi miei Signori, che non lasciano di commendarla, e sono per dar, mano e cooperare efficacemente al suo buon desiderio, al quale effetto si starà qui attendendo la sua venuta per sentirla su questo particolare, e divisare i mezzi più proprii ed efficaci per così santo fine. Intanto si sono implorati dalla Santità di Nostro Signore gli offizi da lei richiesti appresso Sua Maestà Chri-

– 727 –

stranissima a favore del re di Giorgia, con trasmettersi il breve della Santità Sua a iMons. Nunzio in Parigi, acciocché lo consegna a V. R. per presentarlo alla Maestà Sua, ne s'è lasciato di raccomandare airistesso Mons. Nunzio la persona, ed affari di V. R. piena fiducia che sarà assistita dal medesimo vigorosamente appresso Tistessa Corte. Ho goduto poi molto delle amorevolezze, che ella scrive d'aver ricevute dal P. Generale de'Carmelitani scalzi, il quale in ciò avrà sodisfatto al proprio dovere, ed al merito di V. R. alle cui orazioni per fine mi raccomando. Lettere della S. C. Voi. 102. Pag. 93).

25.

(1) A Mons. Nunzio di Parigi. 17 Aprile 1714. Sarà ad inchinarsi a V. S. il P. Sulkan Saba Orbeliano, monaco di S. Basilio parente del re e principe di Giorgia, e cattolico molto zelante. Viene egli spedito a cotesta corte dal Sofi di Persia, con le risposte ad alcune lettere di Sua Maestà Christianissima, concernenti quelle sacre missioni. In tal congiuntura é anche per implorare il validissimo patrocinio di Sua Maestà Cristianissima a favore del suddetto principe di Giorgia ritenuto contro sua voglia dal re di Persia in quella corte. E Perche la libertà di questo principe molto ben disposto a favorire la religione cattolica i ne suoi domini puoi contribuire molto allo stabilimento e progressi della santa fede in quelle parti, s'è degnata la santità di Nostro Signore di ra-

ccomandare a Sua Maestà Christianissima la causa di queste principe, conforme V. S. potrà veder della copia del breve di Sua Santità, che se le manda aggiunto, acciocché favorisca di consegnarlo al detto monaco che dovrà presentarlo a Sua Maestà. Sarà poi effetto della singolare benignità di V. S. raccogliere cortesemente Tistesso monaco, il promuovere efficacemente apresso questa corte i suoi affari, e fargli godere i soliti effetti della sra protezione, per qual fine vivamente lo raccomando a V. S. anche per parte di questa S. Congregazione e le offro. (Lettere della S. C. Voi. 102. pag. 94).

25.

(2) Charissimo in Christo filio Nostro Ludovico Francorum regi Christianissimo. Clemens Papa XI, diarissime in Cristo filii Noster salutem.

– 728 –

Omnem Majestatic tuae auctoritatem, ubicumque res postulat, ad catholicae fidei rationes tuendas, et amplificandas paratissimam esse universa christiana respublica perspectum, atque exploratum iam pridem habet. Nos, qui praeclarum hoc, et sene vetus Institutum tuum meritis laudibus saepissimo commendavimus, vereri minime possumus, qui alacri, libentique animo praevalida ope, ac patrocinio tuo iuvandum suscipias regem seu principem Georgiae, qui modo apud regem Persarum invitus detinetur. Is enim sicut accepimus, ubi suam in ditionem redire libere posset, benevolentiam, qua catholicos respicit, palam explicare ac ipsos benigne fovere non praetermitteret, adeoque sperandum maxime foret, ut orthodoxa religio illic, benedicente Domino, refloresceret, loetioribusque in dies proficeret incrementis, quemadmodum fusius intelliges ex dilecto filio religioso viro Solcan Saba Orbelo, monache ordinis Sancti Basillii, eiusdem Georgiae principis consanguineo, qui has nostras litteras Tibi reddet, et praestanti, quo flagrat, divini honoris zelo dictus, regium tuum ea in re praesidium humiliter ac enixe imploravit Eum itaque ut qua soles benignitate audias, simulque liberam memorati principis dimissionem opportunis officiis promoveas, ac urgeas, Maiestate tua vehementer petimus. Quibus officiis rem certe praestabis eximia pietate tua summopere dignam, ac admodum Nobis gratam, a Deo autem, cuius imprimis negotium agitur, aeternam Tibi ipsi retributionem ac diuturnam inter mortales felicitatem praestolari merito poteris. Charissime in Christo filii Noster, cui interim Nos pontificiae charitatis pignus Apostolicam Benedictionem amantissime impertimur. Datum Romae die 13 Aprilis 1714. (Princip. an. 14. pag. 51. Archivio Vaticano).

29.

Si Vactank, roi de Géorgie, reste à Ispahan, la Géorgie est dans un danger évident de se faire toute mahométane.

S'il retourne dans ses états, non seulement les Géorgiens conserveront la religion chrétienne, mais aussi se réuniront à la catho-

lique, à l'exemple de leur roi, qui est dans les dispositions de le faire, et qui attribuant son malheur au retardement qui y a apporté, a fait voeu de ne plus differer, sitôt qu'il sera rentré dans son royaume, Le dessein de ce prince est même plus vaste; il desire procurer aux missionnaires les moyens efficaces de convertir la

– 729 –

Circassie, qui coniiine à la Géorgie, et dont il a épousé une princesse.

Sachant donc que le très grand empereur de France n'a point d'autre motif en protégeant le princes persécutés pour la religion, sinon d'étendre par tout le monde celle qu'il professe avec tant de piété, il ne prend aussi la liberté que de lui représenter la conversion, je puis dire universelle, de pré de vingt-quatre provinces bien peuplées, et de plusieurs tats voisins qui sont plongés dans l'idolatrie.

C'estuniquement pour le salut de ces peuples que j'ai entrepris ce grand voyage, et que je suis venu me prosterner aux pieds du fils ainé de l'église, espérant que cette lettre fournit aux seigneurs Persans, excités d'ailleurs par les promesses qui leur auron été faites, l'occasion d'intimer au Saphi qu'il est nécessaire pour cela de renvoyer Vaktang en Géorgie, comme le plus propre à y faire executer ses ordres.

Ce moyen met parfaitement à couvert les secours qui seront confiés à la porsonne que Sa Majesté impériale aura choisi; parce que c'est un usage établi en Perse, que, pour faire réussir une affaire, on commence par des promesses par écrit, et que l'on ne donne rien que l'affaire n'ait effectivement le succès qu'on s'est proposé; et par conséquent les grandes ne toucheraient rien avant de retour Vaktang sain et sauf dans son royaume.

Il reste parler de la nature de ces secours: 300,000 écus sont nécessaires et ils suffirent. Mais par quel endroit le roi de Gérgie peut-il mériter cette grâce? C'est un prince, chrétien, qui cite en sa faveur tant d'autres rois et princes que Sa Majesté très chrestienne a secourus et continue de secourir avec tant gloire, dans leurs differentes disgraces. C'est de plus un prince qui desire sinccrement imiter, pour le salut de son peuple, le zèle qu'il admire dans le très auguste et très généreux monarque auquel il a recours; ce qu'il ne peut faire sans sa puissante protection.

Après cette grâce que j'ose demander pour Vaktang au très puissant empereur de France, j'ai encore à lui présenter la très humble requête du Patriarche de la Mingrelie. Ce prélat, que je connais depuis très longtemps pour un homme de bien, m'a instamment prié, lorsque j'ai passé par sa province, de demander huit ou dix missionnaires à Sa Majesté, laquelle es treconnu dans tout le Levant pour le protecteur et le soutien de toutes les missions.

– 730 –

Le dessein de ce Patriarche est de se réunir au Saint Siège, et de travailler avec ses missionnaires à la conversion des Abazes; et pour gage de la sincérité de sa parole, il m'a donné un religieux nommé David en qui il a une entière confiance, et qui doit lui conduire les missionnaires qu'il espère que Sa Majesté aura la bonté de lui accorder il voudra bien jeter un regard favorable sur tant de provinces affligées, dont il peut facilement amener les uns à la connaissance du vrai Dieu et réunir les autres à l'obéissance de l'Eglise.

Or le moyen le plus naturel, et l'on peut dire l'unique, pour y parvenir, est de procurer le retour de Vaktang dans ses états; et comme ce sont les grands de Perse qui le retiennent à Ispahan, en inspirant au Sofi, qu'ils gouvernent, qu'il est de son intérêt de ne le pas laisser retourner, il ne s'agit que de les gagner, ce qui ne se peut que par le présent que ce prince n'est pas maintenant en état de faire, tant à cause qu'il regne depuis fort peu de temps, que parce qu'il lui a déjà fallu faire de grandes dépenses.

Puis donc que sa majesté très chrétienne, poussée par les seuls mouvements de son zèle et de sa piété, veut bien secourir ce prince; la manière la plus efficace pour réussir et de vouloir bien lui envoyer une personne dont le très grand monarque soit sûr, avec les secours nécessaires pour mettre Vaktang en état de gagner les seigneurs persans, et avec une lettre au Sofi de perse, par laquelle sa majesté le prie d'ordonner à ceux qui commandent dans la Georgie, de faire en sorte que les Français qui y feront passer leurs marchandises pour la Perse, le fassent en toute sûreté. (Archives du Ministère des affaires étrangères, Perse, vol. 3 p. 108).

30.

(1) Solkan Saba qui paroît avoir crédit sur les peuples et sur la famille royale en Géorgie paroît aussi fort zélé pour la Religion Catholique Romaine dans la vue de réunir tous les peuples de son pays qui sont schismatiques s'étant fait lui-même catholique Romain depuis 22 ans et ensuite Religieux afin de pouvoir travailler à ce dessein avec plus de liberté, et cela même l'a porté à venir Jusqu'en France dans l'unique dessein de demander des missionnaires. Le Patriarche de la Mingrelie et qui l'est sursus des abazes, des Imeretes et du Guria quoique peuples tous différents,

– 731 –

s'est joint à lui pour le même dessein, voulant principalement se faire instruire lui-même et attirer en suite à l'Eglise Romaine tous ces pays: ils prétendent aussi que Vactank Roy de Géorgie ne souhaite rien tant que de la pouvoir embrasser et de donner cet exemple à tout ce qui lui reste encore de Sujets, que ce Roy de plus étant allié par la Reine sa femme avec les trois Princes qui gouvernent la Circassie et qui sont les frères, il seroit très facile de convertir pareillement dans la suite tous les peuples qui leur sont soumis et qui tiennent une étendue de pays aussi considérable que

difficile à pénétrer, en ce qu'ils occupent tous les derrières du Mont Cancaze, et l'on peut raisonnablement croire et espérer qu'il seroit d'autant plus facile de gagner ces peuples, qu'ils sont honnêtes, douces, et civils, fort accueillans à l'égard des étrangers et que cependant ils se sont attachés à aucune Religion, les uns se disant chrétiens et les autres mahométans, sans que n'y les uns n'y les autres sachent ce que c'est que la Religion dont ils prétendent être, de sorte que l'on convertirait ainsi successivement selon toutes les apparences autant de peuples qu'il y en peut avoir dans toute la France, cela raetne paroît d'autant plus facile et d'autant moins à négliger, qu'il ne faut pour l'entreprendre et pour y réussir que d'avoir des ouvriers en assez grand nombre et bien choisis, qui n'aient d'autres veues que de bien s'acquies de leur missions, et quand il n'y auroit que ce seul objet il est très certain que rein n'est plus digne de la grandeur, du zèle et de la piété du Roy. Oa°33' ô3o. 129).

32.

(1) Nous avons l'honneur de présenter à votre majesté un bref que N. S. P. le pape a bien voulu nous envoyer en faveur de Vactank, roi de Géorgie.

C'est une occasion précieuse que S. S. nous fournit de venir une deuxième fois aux pieds de votre majesté avec la permission qu'elle nous en donne.

Cette faveur réitérée suffit pour nous engager à ne nous souvenir jamais qu'avec une extrême joie du voyage que nous avons entrepris quand même la providence permettrait qu'il n'et point eu d'autre succès.

Quel bonheur pour nous de pouvoir publier que nous avons eu l'avantage d'être les témoins oculaires de ce que les autres ne

– 732 –

peuvent admirer que de loin et d'avoir vu de nos yeux, en la personne auguste de votre majesté, non seulement la sagesse et la magnificence de Salamon, mais aussi la foi et la piété de David.

C'est particulièrement par cette piété, grand monarque, que votre majesté deviendra, jusque dans un pays aussi éloigné que le nôtre, l'appuis des rois et le protecteur de la religion. (o8o3o, 83. 140).

33.

(1) o8o3o.

34.

(1) Illustri ac Potentissimi Vactanch Asiaticæ Iberia Regi. Clemens XI.

Illme, ac Potentissime Rex. Salutem, et lumen Divinae Gratiae. Acceptus supraquam exprimere verbis possumus, Nobis accidit ad Almam hanc Urbem nostram adventus Dilecti filii religiosi viri Solhan Saba Monachi Ordinis, S. B. Consaguinei tui; ex eo enim magno animi Nostri Solatio plura congnavimus, quae ad promo-

vendas istis in partibus catholicae fidei rationes usui admodum Nobis fore non dubitamus. Permoleste tamen audivimus Celsitudinem, tuam, cujus impimis, sttenua, sedulaque ope catholicum cultum propagari plurimum posse arbittamur, in Aula Regis Persarum adhuc detineri, nec plane omisimus, iis adhibitis mediis quae magis opportuna, et conducibilia visa, sunt, impense curare ut libera tuam in Ditionem revertendi facultas Tibi quamprimum tribuatur, sicut ex praedicto religioso viro fusius intelliges. Interim vero paterne in Domino Te hortamur, ut angustias, ac oerumnas quas in hac lacrimarum Valle degentibus frequenter subire necesse est, aequo, constantique animo, patiaris, faciasque de tribulatione proventum. Coerte tum etsi pro comprerto habemus Te nequamquam stimulis indigere, ut Orthodoxam religionem, ejusque cultores, ac Magistros missionarios Maiorum tuorum exemplo benigne tuearis, et foveas, cum tamen proecipua haec sit Pastoralis sollicitudiniis Nostrae cura, praeterire nullomodo possumus, quin eos omnes Tibi summopere commendemus, as enixe a Te flagitemus, ut quod ultro faceres, uberius etiam atque studiosius intuitu Nostro id facere velis. Quoniam vero certiores facti sumus Celsitudinem tuam ad am-

– 733 –

plectendum hujus Sanctae Romanae Ecclesiae cultum admodum propenzam esse, quin etiam ad id peculiari sponsione se jamdiu obstrinxisse, eam vehementer hortamur ut, omni sublata mora, salutare, imo necessarium hoc propositum exequatur, fidem suam liberet[^] redatque Altissimo vota sua. Quod si fecerit, praeterquam quod aeternam animae suae salutem in tutto ponet, nulla Nos paternae Nostrae erga se voluntatis indicia proetepmitteremus, et quibuscumque poterimus officiis eam illi perpetuo declarabimus. Deum interim, in cujus manu sunt omnium corda Regnantium, humiliter obsecramus, ut quod in Te operari coepit, perficiat atque confirmet, diuturnamque Celsitudini tuae incolumitatem cum verae felicitatis cumילו largiatur.

Datum Romae apud S. Mariam maiorem sub Annui o Piscatoris die 17 augusti 1714 an Ponti. 14. (Archi. Vati. pag. 107).

35.

(1) Settimani, Diario Fiorentino, vol. 15. an. 1713—23 p. 116—117.

36.

(2) არ ვიცით სწორედ რომელი უნდა ვიგულისხმოდ. ზემოდ ამავე დროს ნათქვამია, რომ 62 წლის კაცი იყო. ხოლო ბ. თ. ჟოდანას ქრონიკებში (ტომი 2, გვ. 485, 502) აღნიშნულთა, რომ იგი დაიბადა 1659 წ. 24 ოქტომბერს. რ. ერისთავის გამოანგარიშებით კი წიგნი ლექსიკოგრაფი დაბადებულია 1658 წ. .(იხ. ს. ს. ორბელიანის ლექსიკონის წინასიტყვაობა, ტფილისი, 1884 წ.)

37.

(3) Missionari Toscani, parte seconda.

38.

(4) Archives du Ministère Perse vol. 4.

39.

(5) 08039.

41.

(6) Dilecto filio religioso viro abbati Sul კაპ Saba ex principibus Georgiae monacho ordinis sancti Basil ii.

Clemens papa XI.

Dilecte fili religiose vir salutem etc. Etsi abunde persuasum, exploratum que habeamus te ea ipsa impellente pietate, cuius mul-

– 734 –

tiplicia ac iusticia documenta in alma Urbe nostra requisiti, sponte tua libenter, al enixe adfuturum esse apostolicis missionariis quos piis tuis potissimum annuentes votis, istas in parte propediem allegare decrevimus, adeo tamen impense cupimus eos benevolentiae tuae fructu gaudere et autoritatis praesidio communiri, ut temperare nobis nullo modo possimus, quin illos etiam at que etiam tibi, et maiori cum animi nostri studio commendemus. Quaeque autem in ipsos contuleris benevolentiae ac humanitatis officia, ut apostolicum ministerium cumulate implere valeat, grata praeter modum et accepta nobis extitisse tunc luculenter intelliges, cum opportuna nobis se sederint occasiones gratificandi tibi. Patrem interim misericordiarum vedementer obsecrare non desinemus, ut sacros eorumdem missionariorum labores foecundare, tibi vero divinarum gratiarum incrementa et felicia cuncta largiri dignetur cui nos paternae nostrae charitatis pignus apostolicam benedictionem impertimus. Datum Romae die 7 Maii 1715. (Arch. S. C. De P. fide. Monte Caucaso, Georgia. Vol 2 j\«2).

41.

(2) Venerabili fratri patriarchae Mengreliae.

Clemens Papa XI.

Venerabilis frater salutem et lumen divinae gratiae. Cum pro pastoralis officii nostri patrone omnium, quotquot ubique terrarum sunt, christifidelium paternam curam gerere teneamur, nihil que profecto vehementius exoptemus, quam et unisquisque eorum ad veram aeternae salutis semitam dirigatur: hinc fraternitas tua colligere satis poterit, quam enixe in praesens a te flagitemus, ut apostolicos, missionarios, quos istam in regionem propediem allegaturi sumus benigne fovere, piosque eorum labores opportuno patrocinio iuvare velis. Quod ubi praestes, quemammodum ex iis, quae de humanitate ac equitate tua ad nos allata, fuerunt, te cumulate praestitutum esse confidimus rem certe facies non tam munere tuo dignam, quam nobis summopere gratam, et acceptam, populisque insuper, quorum regimini praees maxime saltarem. Bonorum interim omnium authorem dominum impeuse rogamus ut fraternitati tuae foeliicia cuncta largiatur, ac misericorditer efficiat, ut lucerna pedibus tuis sit verbum tuum, et lumen semitis tuis, Datum Romae die 7 Maii 1715. (ut Supra N° 17).

42.

Al Sig. Sulkan Saba. 30 Luglio 1715.

Con somma consolazione c piacere questa S. Conine ha inteso l'awiso da V. S. portatole del suo salvo e felice arrivo in cotesta città e delle singolari dimostrazioni e finezze colle qauli è stata accolta e vien trattata dal Sig. Aambaciatore di Sua Maestra Christianissima; di che questi Emi miei Signori seco vivamente se ne rallegrano ed io in particolare, che non ho mancato di darne parte alla Santità di Nostro Signore il quale ne ha mostrato singoiar godimento con espessioni molto speciali del suo paterno affetto e stima verso di V. S. Per altro tanto Sua Santità, quanto la S. Conine rimane non poco • amaregiata per l'infelice positura degli affari del Sig. Vartank Principe di Georgia attesa l'instrusione del suo fratello neFprincipato. Benché si spera che mediante gli officii autorevoli di Sua Maestà Christianissima appresso il Sofi di Persia siano le cose per cambiare faccia, e per tornare a quella provincia sotto il dominio del suo vero e legittimo Signore.

Per quello poi che riguarda la spedizione fatta non cosi opportunamente dal P. Gle del Cappuccini di cosi numeroso stuolo di religiosi per missionarii nella Giorgia, merita compatimento avendo egli creduto d'adempire sue parti con usar tutta la diligenza per la più celere spedizione di questi sacri operai, e se non fosse stata V. S. trattenuta dagli impensati accidenti era meritevole di lode e mentre vivamente li raccomando alla protezione di V. S. assiocché mediante la sua assistenza possano fare quel frutto maggiore che dall'opera loro si spera, resto e me le offro.

(Lettere della S. C. Voi. 104 Pag. 139).

43.

(1) A Tiflis, les capucins Italiens, sont au nombre de six, ils ont un bon nombre de Seigneurs Georgiens aussi catholique. Les Evêques et religieux du pays se faisant instruire pour être plus en état de disputer contre eux sur le dogme reconnaissant peu à peu la vertè.

A Gori ils ne sont que quatre occupés à instruire et entretenir dans la véritable religion quelques Tavats ou petits princes de la Géorgie, et plusieurs de leurs domestiques... 8 Juiillet, 1715. (Lersee tom 4 pag. 176 Archives du Ministère des Affaires étrangères).

46.

(1) Le nuove di questi sono assai deplorabilé. La nostra Missione de Tiflis, cosi bella e glorisa appresso a Dio e a gli huomini, il mese di settembre, deiranno passato, fu dalla furia Armena, se non estinta, almeno ridotta all'ultimo sterminio. Parve poco a questi Ribelli di Dio e della Sede Romana, distruggere a funda-

menti il nostro Ospizio, capace di 13, Religiosi e poi insorsero ancora contro la Chiesa, e perché in questa non potessero fare il simile per la fortezza della Fabbrica la bruciarono in più parti, ed entrati dentro senza, ostacolo, perché solo due Preti erano presenti, gettarono a terra l'Altare, tagliarono tutte le immagini in pezzi, ruppero Croci, e Crocifissi, ed uno di coloro più degli altri perverso messa mano alla se aboia awentò un colpo ad una bella e divotissima immagine della Gloriosa Vergine Maria; ma (senta miracolo) la sciabola avanti di colpire la Vergine si spezzò in due parti. Ciò veduto dal perverso et indiavolato Armeno, in vece di compungersi, dà di mano a un lungo coltello, più ostinato di prima, e con esso ferisce in più parti la Vargine SSma. Non terminò qui la rabbia Giudaica, che tali, tali e forse peggiori degli Ebrei posson chiamarsi gli Armeni; ma dopo gli strapazzi della Madre si voltarono contro del Figlio ed estratta a forza di sciabolate la Custodia Venerabile del Santissimo Sacramento qual divisero per mezzo con un colpo, gettarono in terra le Particole tutte, e sonando e saltando, alcuni anche vestiti dei Sagri Paramenti nostri di Chiesa, tanto co'piedi le calpestarono finché non furono stracchi. Dopo non potendo infierire contro de'Vivi lo fecero contro i morti, ed entrati in una sepultura, ove stava un Padre nostro già Prefetto, e di 15 giorni sepolto, dopo haverlo in più modi e crudeli, et inumani strapazzato, uscirono fuori, e vi rinchiusero dentro un Cane, acciò divorasse per la fame il morto Padre. Per non cagionare più orrore non mi stendo d'awantaggio. Li nostri poveri Padri senza Ospizio e senza Chiesa dimorano in una piccola casa. I Giorgiani, quali per lo sdegno di quel Sig. Sabba, che venne in Roma et in coteste parti, benché loro non sieno stati esecutori di questa scellerata e crudele persecuzione, sono stati però Pao-motori e l'hanno permesso agli Armeni.

Adorano il Smo. Sacramento e poi lo calpestano; venerano le sacre immagini, e poi le tagliano in pezzi; onorano la Chiesa

– 737 –

e poi la rovinano e deturpano. Ecco la Religione cristiana di questi scismatici ed eretici Armeni, i quali non possono commettere tali sceleratezzi senza la permissione dei Giorgiani. Veda se è vero che i poveri Missionarii sono dannati in questi paesi ad Bestias. E benché da nemici di Dio non si possa aspettar altro, il vederò però così calpestare il Venerabile e strapazzare le Sacre Immagini, e la Chiesa da chi vanta d'esser Cristiano, benché sieno teisti assai adolora il cuore d'un povero Religioso. E. poi questi iniqui Armeni quando sono costà si fingono Cattolici, e quà tornati ci vantano d'aver mangiato un sacco di Comunichini in Italia. Io però non so se Iddio il permettere per il mio demerito, o forse che non morissi di dolore se mi fosti trovaro a vedere questi sacrileghi attentati, e singolarmente verso il venerabile e la Santissima Vergine, ma ero partito da Tiflis circa un mese prima, sta-

to chiamato i Tauris da un nostro Padre Francese, a cui essedo morto il compagno, ed uno anche infermo, temeva assai di morire senza un Assistente Religioso; onde non mi ritrovai a questa lagrime vole tragedia, fatta dagli eretici e Scismatici Armeni contro Dio e la Chiesa Romana, istigati a questo dal loro disgraziato Patriarca, e da un Vescovo Armeno, che ha studiato in Roma. Altre nuove qui non ci sono, se non che si crede, che anche quest'anno continuerà la peste, come ha già fatto cinque anni addietro.

Tauris 8 Aprile 1718 F. Agiolo da Poppi.

(Missionarii Tocani parte seconda).

47.

(1) Al Sig. D. Dom. della Rocca. 15 Ottobre 1718).

Era qui già precorso l'awiso da V. S. portatomi sotto li 23 di Maggio, e di Luglio passato dell'atroce persecuzione mossa dal Patriarca Armeno, e dal suo vicario contro i missionarii e cattolici di Tiflis in Giorgia, il che ha sommamente commosso questa Sacra Congregazione, e la Santità di nostro Signore medesimo. Onde non si mancherà di fare quei passi, che si giudicheranno più convenienti al bisogno, con procurare ancora, che vengano castigati, e puniti i delinquenti e risarcito ogni danno da essi apportato a quella missione.

All'incontro è stato di non ordinario piacere °a questi Eminentissimi Signori l'awiso da Lei portato, che sia riuscita al Sig. Sul-

– 738 –

kan Sciba dopo varii travagli e vessazioni di sedare col favore di quel re i tumulti contro di esso insorti per la sua constanza nella santa religione cattolica

(Lettere della Sac. Congreg. Voi 107. Pag 335).

50.

(1) Questo signore essendo di spirito assai elevato, studioso, ben inclinato alla verità cattolica e ad un nostro missionario ha giurato sopra la sua spada essere di cuore cattolico e credere quello che tiene la Santa Romana Chiesa. Il che ha a me confermato più volte, e molto l'ho sentito discorrere in publico in biasimo dello scisma dei Greci, ed in favor nostro, non ostante che egli ancora come Giorgiano sia di tal rito; e spesse volte si scusa con li missionarii delle cose che permette, adducendo o l'impotenza o il timore di cagionar maggior male alla missione, et in oltre questo ultimo tempo siamo molto avanzati nella sua amicizia, cagione che il nostro prefetto gli fa lezioni di astronomia con suo grande piacere e profitto. (àAr^ù^ùSçooU o^bogo. Miscellanee, t. 10 p. 180).

51.

(2) Beatissimo Padre. Essendo da Dio Ella costituita Direttore e ca]æo sopra tutti i cristiani, alle viscere della sua paterna carità al sommo dispiaceranno le miserie ed i travagli fra li quali gemono i suoi figliuoli. Al presente i Signore degli Ottomani prepara armamento in questa vicinanza per mettere in estermio questo

nostro domino, insultando d'estirpare anco di queste parti il nome cristiano. In tali angustia il solo scampo a noi resta, che è il ricorrere al seno della sua paterna sollecitudine, quale unicamente puole con forza dei principi cristiani, o interposizione di loro persona alla Porta arrestar gli ottomani dal recar sopra di noi gli estermiini minacciati. Immeritevoli d'esser patrocinati dalla Santità Sua saran per la più parte questi popoli, perchè non ubbidiscono questa Santa Sede, nella ubbidienza della quale con la credenza della fede cattolica, come altri miei antenati, mi professo di vivere, benché la disgrazia dei luoghi e rivolte non permettino apertamente svelarmi; ma perché i beneficii del Padre possono assai per ridurre i figli disuniti all'unità ed alla verità? et anco in riguardo a molti cattolici che, sono in questo nostro dominio, ho stimato mio debito avanzarne notizia

– 739 –

alla Santità Sua, e supplichevole implorare in tali angustie il suo patrocinio e benedizione.

Le strade guardate per questa parte da Maomettani non ci permettono inviar queste nostre per persona titolata. Tiflis 29 Novembre 1722. Di Sua Santità.

Umilissimo et ubb^o servo Vactanch re di Giorgia. (Archi. Vati, Litterce Principum voi. 158).

52.

(1) Sacra e Cesarea Maestà. La vostra pietà, o Cesare, sul soglio imperiale per presiedere come capo a tutte le leggi e popoli cristiani, so che commoverassi alle tribulazioni e gravezze che questo soffrono per il nome di Cristo. In questi tempi il signore capo dei Maomettani, ammassa esercito in queste vicinanze ad oggetto di estermiare quesro nostro dominio, con minacce di volere totalmente estirpare da queste parti il nome cristiano. In tali angustie Tunico scampo che a noi resta é ricor rere alla Sua Clemenza, acciò o con la forza o con l'interposizione del suo inviato alla Porta s'arrestassero li Maomettani di venire a recare sopra di noi gli estermiini che ci minacciano. Se immeritevoli sono per la più parte questi popoli del patrocinio di Vostra Maestà Cesarea, perché disuniti dalla vera chiesa Romana, moltissimi però sono li cattolici nel nostro dominio, et io anco nella credenza tra il numero di questi, benché le rivolte di questi paesi non mi permettono per anco svelarmi. Tuttavolta ho stimato mio debito avanzarne awiso alla maestà vostra; poiché patrocinando la di lei clemenza i veri figli della chiesa cattolica che sono in questa parte, sarà efficacissimo motivo di ridurre i disuniti all'unità, e alla verità ortodossa; per il qual fine sono supplichevole ad implorare la benefica protezione. Le strade preoccupate da Maomettani non ci lasciano inviarla per uno dei nostri titolati. Sono di V. C. M.

Devotissimo servo Vactanch re di Giorgia. Tiflis, 29 Novemb. re 1722. (Documenti priv. stor. Romanila Voi. N° 6 219).

(2) Eminentissimi e Reverendissimi Signori.

Sarà Tenditore di questa il religioso Begiana, giorgiano della provincia di Tiflis converso professore, dell'ordine di S. Basilio di

rito greco. Questo, conosciuta la verità della santa fede cattolica, l'abbracciò e per questou moltoperseguitato e pati carceri e battiture e mille altri strapazzi, sina tanto che fu fatto fuggire e si portò qui per passare in cristianità. Comi mi danno attestato testimonii degni di fede che sono ritrovati in Tiflis in tempo che li monaci scismatici perseguitavano il medesimo perché rinunciasse la fede cattolica, ma sempre indarno. Lo raccomando perciò alla gran carità ddl'Eminenze Vostre, supplicandole di farlo collocare in uno di cotesti conventi dei Padri Basiliani, accio possa vivere da buon cattolico, e servire a Sua Divima Maestà perche si ritrova miserabile, e per il viaggio é convenuto raccogliere qui dell' elemosine. Tanto spero dalla gran carità deirEminenze Vostre, alle quali mi rassegno con profonda riverenza. Pera di Costantino- poli 18 Dicembre 1722.

Umo ed ubbmo servitore. Pier Battista Mauri, arco di Cartagine e vie. patriar. (პროპაგანდის არხივი, Persia, ტომი 2 # 18).

აქ დასახელებულის ბეჟან მღვდლის შესახებ მოთხრობილია ცოტა ამბავი ბ. ზ. ჭიჭინაძეს მიერ გამოცემულ „ქართული მწერლობა მეჩვიდმეტე საუკუნეში“, გვ. 20.

(1) იგივე ტომი მეორე: № 22.

(2) Registro degli alunni del collegio Urbano. Vol. 1. P. 289.

როგორც თვით კოლეგიის რექტორმა დაგვარწმუნა, და თვით ჩვენვე ბევრს ადგილს შევნიშნეთ, მოწაფეების ეს სია სრული არ არის, ბევრი აკლია მეტადრე ძველის დროებისა. ამისგამო მასში არც ქართველი მოწაფეების რიცხვია სრულიად და ბევრი გამოტოვებულია.

(1) Dottrina cristiana per uso delle missioni della Giorgia tradotta dalla lingua italiana in lingua civile giorgiana dà David Tlukaanti giorgiano per il commune e spirituale profitto dei cattolici della medesima nazione. In Roma 1741.

(2) Approbatio. Ego Fr. Claudius a Regio ordinis Capucchinorum S. P. Francisci condonator, nec non protonatarius aposto-

licii, post undecim annos missionum in regno Persarum, praecipue in Iberia Orientali seu Giorgia, Armanae et Georgiae linguarum professor; cum ibidem non sine magno mei oblectamento, ac emolumento animarum curae meae demandatarum frequenter prae ma-

nibus habuerim librum, cui titulus est: Dottrina cristiana per uso delle missioni della Georgia: per admodum Reverendum dominum David Tlukaanti a Goride Georgianum jam alumnum in hoc venerabili collegio Urbano de propaganda Fide compositum, et ab eodem peregre lingua Geoergica expressum, ex tunc summo optaveram typis mandatum ad non modicam tum missionariorum tum illarum nationum utilitatem, cum tam illi, quam istae prorsus destituantur huiusmodi libris idiomate georgico exaratis. Cum autem hic Romae aundem librum viderim apud Rev. D. Joannem Giganati Tiphlisensem Georgianum huiusce Sac. Congregationis de propaganda Fide alumnum, optimum duxi eidem consulere eiusdem libri impressionem, illucque transmissionem eo maiori, quo posset numero, ut totidem esset beneficio; cum fatear in dicto libro non solum procul esse quidquid minimum sacris dogmatibus et catholicis moribus non consonum, sed abundare potius, quocumque mirum in modum conducere potest ad fidem catholicam ac Christianam pietatem. Ideoque si ita Reverendissimo Sac. Palatii Magistro, et aliis quibus spectat, videbitur, non tantum necessum puto, sed et obnixè precor, ut mandent, et curent dictum librum typis mandari, magnam remunerationem ab Illo obtenturi qui dixit: „Euntes in mundum universum praedicate Evangelium omni creaturae“.

In quorum fidem praesentem paginam meae testationis et obtestationis propria manu firmatam, ac sigillo, quo utor, munitam do Romae in conventu Capuccinorum 22 Aprilis Anno Domini 1740.

Fr. Claudius a Regio Capuccinus qui supra etc.

APPROBATIO.

Ego infrascriptus Ven. Collegii Urb. de Propaganda Fide alumnum, fidem facio ac testor, me summa animi voluptate perlegisse librum, cui titulus: Dottrina cristiana per uso della Georgia: desumptum, compositum et egregie traductum per admodum Rev. D. David Tlukaanti a Goride Georgianum eiusdem ven. collegii alumnum: et fateor procul ab eo esse vel quid minimum catlolicae fi-

– 742 –

dei, bonisve moribus non consonum. Qua de re non censura, sed propter extremam illarum gentium spiritualem indigentiam, quae huiusmodi libris suo idiomate expressis prorsus sunt destitutae, in lucem exire quam justissimum arbitror. Romae ex eodem collegio die 19 Martii A. D. 1741. Icannes Gigananti a Tiphlis Georgianus.

57.

(1) კავუცინების არხივი ტრაპიზონში: Elenco dei RR. PP. Prefetti, missionarii e laici spediti. № 64.

57.

(2) Registro degli alunni del collegio Urbano. Vol. 1 Pag. 300.

59.

(3) Ai Nobili Catolici dell'Illustre famiglia Orbeliant. Tiflis.
20 Febbraro 1734.

Non ordinaria consolazione e piacere ha apportato a questa Sacra Congregazione il riscontro che alla medesima ha fatto pervenire il P. Angelo da Poppi cappuccino missionario in coteste parti, della pia generosità con la quale le Signorie Vostre si sono fervorosamente applicate ad abbracciare ed a praticare con grande spirito la verità della santa cattolica fede, e che coll'aiuto della divina grazia hanno felicemente con'oscito. Hanno pertanto questi Eminentissimi miei Signori appieno commendata la pietà della Signorie Vostre ed il bell'esempio che dalle medesime con una risoluzione così cospicua é stato dato alla loro propria nazione, di seguire i loro vestigli per la via della v^era religione ortodossa, e però non lasciano di pregare la divina bontà, che si degni di riempire l'anima delle Signorie Vostre con una copia sempre più abbondante dei doni celesti, affinché possano aumentare i loro meriti col tirare altri al grembo della santa chiesa, fuori della quale é vano lo sperare l'eterna salute. La Santità di Nostro Signore, a cui la stessa Sacra Congregazione ha umiliata una sì fausta notizia, si è degnato accoglierla con suo pienissimo compiacimento in contrasegno del quale ha compartito alle Signorie Vostre la sua pontificia benedizione, che desidera riesca loro d'un eccitamento sempre maggiore a perseverare costantemente nella salutare riso-

– 743 –

luzione, che con tanto loro vantaggio spirituale, e con tanta consolazione della Santità Sua, e di questa Sacra Congregazione hanno presa. Io per mezzo della presente ne porto alle Signorie Vostre il riscontro, ed auguro alle medesime il compimento di tutte le più desiderabili e perfette prosperità. (Lettere della Sacra Congregazione. Voi. 139. pag. 44).

59.

(1) ქრონიკები ბ. თ. ჟორდანიასი, წიგნი მეორე, გვ. 503.

60.

(2) Nel mese d'Agosto dell'anno scorso, ricevei in Costantinopoli la lettera di V. P. R., dove si compiacque benedire le mie fatiche in quella missione; et veramente provai l'efficacia della di lei benedizione; imperoihé molti poveri Giorgiani, che in quelle città si ritrovavano destituti d'aiuti spirituali, assai ne tirai ad abbracciare la santa fede cattolica, fine a battezzare persone di quella nazione di cinquanta e più anni d'età, le quali se ne stavano privi dei santi sacramenti della chiesa per non essere ivi fra i missionarii chi le di loro lingue intendesse. Quatordecim mesi in Costantinopoli mi sono trattenuto, di poi per le molte replicate istanze di mia persona, fatta dal nostro superiore di Smirne et aH'Eccmo sig. ambasciatore di Francia, et al superiore di Pera, finalmente mi sono portato a Smirne; et ecco che quivi mi si apre un'altra vigna più ampia da coltivarsi non solo di Giorgiani, ma anche

d'Armeni, che con calde lagrime mi pregano quivi per qualche tempo a trattenermi. (ЗАрґо^Іѳ<тѳб оAbngo, Monte Caucaso, vol. 2 № 25).

60.

(3) Eminentissimi e Reverendissimi. Don. Pietro del quondam Baldassare Giano della città di Guri, devotissimo oratore dell'Eminenze Vostre, venuto a Roma per visitare questi santi luoghi, humilmente le supplica volersi degnare fargli avere dall'Eminentissimo Vicario la necessaria licenza di poter celebrare la Santa Messa.

(პროპაგანდის არხივი: Lettere vol 149 Pag 157). ამ მღვდელ ჯანოის შესახებ ეგრეთვე იხილე „ქართული მწერლები მეჩვიდმეტე საუკუნეში“. ზ. ჭიჭინაძე გვ. 12.

– 744 –

60.

(1) პროპაგანდის არხივი. იგივე, გვ. 194.

61.

(2) კაფუცინი კლაუდიოს 1747 წ. მიწერილი წიგნიდან სჩანს, რომ თამაზ ყულიხანს მთელს საქართველოზედ 4 მილიონზედ მეტი ვენეციის მექინი (ოქროს ფულია) დაუდვია ხარკად, რაისგამო ქართველები გასდგომიან და მთებში გახიზნულან. ამიტომ ომი მოსალოდნელი ყოფილა. გარდა ამ ხარჯისა ეგრეთვე უნდა ეძლიათ რავდენიმე ბავშვი ქალი, თუ ვაჟი.

63.

(3) პროპაგანდას არხივი: Georgia. Vol. 2. № 28.

64.

(4) ამ წერილის ბოლოზედ შემდგომში იტალიანურად მოუწერიათ ესრედ: ეს ცნობები და წერილები ეკუთვნის მათ უსამღვდელოესობას ტფილელ ქართველ ქრისტეფორე არქიეპისკოპოსს, რომელიც მოვიდა რომში 1742 წ.

65.

(5) Illustrissimi Signori. Signori NN. della Giorgia. Essendo si ricevuta dalla Santità di Nostro Signore Papa Benedetto XIV che Dio guardi la lettera delle Signofie Vostre in data di Tiflis 15 Settembre 1741, e capitata per Monsignor Vescovo cattolico Giorgiano venuto qui a venerare i santi luoghi, et umiliarsi all'ubbidienza della Santità Sua, si é degnato questo accogliere detto prelato colla sua solita carità paterna e compartire molte gratie e facultà spirituali colla reliquia della Santa Croce et Agnus benedetti, de' quali porta darne qualche parte a loro signori e si è procurato che fosse spesato per conto della Congregazione di Propaganda e pagarle un viatico eccedente al stato dispendioso in cui si ritrova della cogregazione, si è compiaciuta detta Santità d'ordinare a me prefetto di essa rispendere a loro signori di avere dato ordine a detta congregazione di indagare il modo di adempirsi l'istanze fatte nella loro lettera, e di darli ogni protettione, comme si è espresso a detto Monsignor Vescovo per mezzo di un interprete, che solo ée pratico di questa lingua che è un alunno di questo collegio di

Propaganda, il quale per l'a venire resterà anco sollecitatore qui di codesto cattolismo per porre in effetto tutti li mezzi pe consolare

– 745 –

la medesima nazione per le petizioni fatte o da farsi; e mentre io is adempire li veneratissimi comandi di scriver la presente e significarli, siccome che la Santità Sua compartisce a loro signori, ed a tutti li cattolici di codesta nazione, un'amorevole a paterna benedizione, ancor fo awisando la ricevuta della loro letera, ratifico a loro signori li stessi sentimenti pontificii verso la loro nazione, e cattolismo, come anche altre volte ho scritto, (cardinal Petra. Giorgia. Voi. 2 N° 30).

65.

(1) Emi e Emi Signori padroni Colmi. Mi dò l'onore di portare all'Eminentissimi miei signori la notizia d'essere giunto in Smirne l'Ilmo Mon Cristofaro Caplonian arcivescovo di Tiflis, spogliato affatto suoi beni e discacciato dai confini della Giorgia della fiera persecuzione eccitategli contro da quel patriarca Armeno scismatico, allorché si scuori esser egli cattolico; lo stesso dispogliamento e per il medesimo motivo di religione hanno anco incorso li due nobili fratelli cattolici Giovanni e Vantanch della illustre casa Orbeliana, alla Sacra Cong. ben nota. Io per dare qualche sollievo alle penosa circostanza, in cui ritrovasi detto degno prelato, desituto affatto d'aiuto, ho procurato coll'elemosine cercate da questi mercanti, farci franco il noleggio, e passaggio sino a Livorno; d'onde edli si trasferirà ai piedi dell'Eminentissimi miei signori. .... Smirne 1 Giugno 1742 Fra Girolamo Lanza di Peraino vicario apostolico di Smirne. (Giorgia Voi. 2, N° 41),

66.

(2) ...E veramente un prelato degno per le sue buone qualità per le quali é amatn e riverito non solamente dal suo patriarca Giorgiano, che lo stima quanto la pupilla dei suoi occhi, ma molto più da tutti quei principi e signori Giorgiani, non solamente della Giorgii ma ancora dei Imeretti e Kachetti ambedue provincie Giorgiane e quando il sopradetto patriarca Giorgiano per fini politici dei Turchi che in quel tempo possedevano la Giorgia era rattenuto in Costantinopoli, il detto patriarca costitui in sua vece il suo vicario il detto prelato, speditovi con sue patenti, acciòché avesse cura del suo gregge.... (N° 38) იგოვე.

– 746 –

66.

(1) გუჯრები ა. ხახანაშვილისა, გვ. 7.

68.

(2) Monsignor Cristofero Giorgiano vescovo di Tiflis debordine di S. Basilio da me Antonio Lodacanti alunno di cotesto col-

legio di Propaganda fide e nativo della medesima città di Tiflis, quando questo Monsignore era sacerdote fu convertito dal Rev. P. Angelo Maria da Poppi cappuccino e cinque anni sono ad istanza di tutti i nostri cattolici fu dichiarato vescovo dal patriarca Cirillo antiocheno; ora esso stesso desideroso di venire in Roma per poter baciare li piedi al sanro padre, e visitare questi santi luoghi, ed ancora per potere esporre le calamità che patiscono tutti quei poveri cattolici suoi sudditi, ebbe su questo riflesso lettera per il signor cardenal prefetto da quei due principi cattolici pur suoi parenti e delTantichissima famiglia de Orbelanti, a cui S. E. il sig. Cardinal prefetto dieci anni in circa scrisse\ina lettera di congratulazione per aver questi riconosciuta la vera fede con tutti li suoi sudditi, da quali, per segno, fu consegnata la medesima lettera al al suddetto vescovo e ben riconosciuta dall'E. S. con altra pure raccomandatzia per il medemo et una pep nostro signore mandate da quelli principi.

Il suddetto vescovo desidera ancora esporre alla sacra congregazione, che avendo quella nazione due luoghi alunnati in questo venerabil collegio, acciò fossero senza difficoltà ricevuti, quando venissero mandati dal vescovo cattolico e dalli missionari capuccini della Georgia, mentre il bisogno sommo ne richiederebbe di più.

Inoltre desidera esporre alla sacra congregazione ed a S. B. la necessità che ha quella nazione di avere un ospizio in Roma, come tutte le altre nazioni, essendo che questo molto gioverebbe per quella missione come anche gli fu promesso da felice memoria Clemente undecimo.

La partenza sua sarà subito dopo essere inteso dalla sacra congregazione e dalla santità sua, mentre gli gli preme molto di ritornare più presto sia possibile a quella sua diocesi e consolare quei afflitti cattolici.

Questo vescovo si é partito dalla Giorgia il primo ottobre 1741, imbarcandosi sul Mar Nero pervenne a Costantinopoli, da Costantinopoli a Smirne e poi a Livorno.

– 747 –

Tiflis é la capitale di tutta la Giorgia, ora soggetta in tutto ai Persiani. Li principi della Giorgia sono sette: il primo si chiama Vactanc che fu ultimamente re della Giorgia, e la famiglia di questo si trova presentemente in Moscovia, che in occasione de Turchi, che occuparono quel paese fu sforzato a fuggire, e questo é morto in Moscovia Tanno 1788 assistito nei suoi estremi da un cappuccino, vivendo ancora li suoi figli e mogile.

Li altri 6 sono nei loro domini; quatro sono scismatici e due cattolici che sono questi Orbelanti da uno di questi due Thomas Culican (prese) una loro figlia per forza e la maritò con l'istesso suo figlio.

In quanto poi al tributo sono sforzati da Persiani a pagare dieci scudi d'oro per testa, tanto piccoli come grandi, e tanto li

cappuccini come li sacerdoti, di più ogni chiesa vien obbligata a pagare venti scudi, inoltre li cittadini sono violentati andar alla guerra tanto cattolici come eretici.

Li due principi cattolici sono maggiormente tiranneggiati, mentre non solo li Persiani hanno contro di se ma tutti gli altri eretici, da quali sono sforzati a pagar di più; questi poi devono dare a Chulican annualmente spesati cinque milla huomini. Ai Persiani poi non importa che siino cattolici o scismatici, mentre li riguarda egualmente, ma per i poveri cattolici la maggior persecutione la soffrono dalli eretici come pur si dice che ultimamente dal patriarca Armeno eretico fossero sforzati a serrar la chiesa e scacciar li prdri cappuccini ed altri gravissimi danni soffrire. Queste ultime persecuzioni si dicono fatte senza saputa di Chulican, e dal solo governatore amicomprato col danaro del patriarca Armeno eretico.

Il vescovo di Tiflis monsignor Cristoforo Orbelanti dimorante in Roma dalli 80 Settembre a questa parte, espone alla sacra congregazione le miserie somme che patiscono presentemente tutti quelli poveri cattolici, come pienamente il signor cardinal prefetto ne informato, e questo anche per una lettera avuta da due principi cattolici "Orbelanti, avendone questi mandata un'altra per sua Beatitudine.

Il suddetto vescovo desidera dalla sacra congregazione che si povesse qualche rimedio alli intollerabili danni, che soffrono tutti quei cattolici sotto Persiani e particolarmente alle gravissime persecuzioni delli eretici. (àAro) b^o Bçoob oJlBozo, Georgia, vol. 2. N° 44).

– 748 –

70.

(1) Io Suchias ho ricevuto in casa mia monsig. Cristoforo Orbelanti vescovo di Tiflis e gli ho somministrato ogni suo bisognevole per 38 giorni con il suo servitore e questo per ordine deirEmo. signor cardinal Petra prefetto della sac. congregazione de propaganda fide e per il quartiere 2 mesi in circa inoltre gli ho imrestato scudi 24 ad istanza del signor Antonio Lodakanti alunno del collegio di propaganda per poter vestire e riparar dalla miseria Il suddetto vescovo che delle mie spese ne spero il soddisfacimento dall'E. V.

Questo di 21 Novembre 1742. (o8o3o, N° 42).

71.

(2) .....La cagione dunque per la quale io costà mi partii si èè la funesta perdita, che abbiamo fatto della missione di Tiflis. Gli eretici armeni ci hanno nel fine del mese di marzo e principio di quello di aprile questo anno 1742 suscitato contro una persecutione si fiera, che non contenti di aver fatto spogliare dai turchi persiano, e l'Ospizio e la Chiesa, di aver fatto arrestare, alquanto battere, e soccombere a mille strapazzi noi religiosi di Tiflis, che tutti credevamo di dover lasciar la vita; né cententi di aver senza pietà fatti crudelmente battere tutti quei cattolici armeni, che si so-

no voluti mostrar più costanti nella S. Fede cattolica e barbaramente spogliatili di tutti i loro poveri averi; e fattili a forza di battiture protestare la setta Eutichiana, e maledire S. Leone Magno, non contenti, dissì di tutto questo e altrettanto ci hanno in fine discacciati a forza da Tiflis sono rimasti in Tiflis solamente i cattolici giorgiani, centro i quali la perfidia armena rabia non ha potuto far nulla (<033> Romani Voi. 8).

73.

(3) Benedicto XIV. Excelso, Potentissimo, et omni laude majori, quo inter Dominationes, et Principes terrestres non est sublimior, cujus inextinguibili Celsitudine, cum sublimi solvendi et ligandi potestate et Paradisi clavibus a Coelo confertur et unitur Pastoralis quoque cura totius terrae, quam potentes Mundi timent, et a qua poenitentes misericordiam et veniam expectant. Hanc talem dignitatem cum timore et amore nos obedientes et humiles servi,

– 749 –

corpore quidem dissiti, corde tamen vicini, unitim at reverenter adoramus et a qua cum pedum sacrorum osculo veniam peccatorum precamur.

Longa jam est temporis intercapedo, quod in hac nostra Regione, vestra Ecclesia pro Catholicorum commodo fuerit constructa et Patres Vestri Capuccini suas moras traxerint. Et certe multos hi in se susceperunt labores, multas errantes oves ad aulam Domini duxerunt, honoremque Sanctae Fidei magnanimes suffulserunt. Praevaluit autem jam potentia Armenorum in hac Georgiae provincia, et vestri Patres ex motivo rei Catholicae iis carcerati, verberati, et taliter vexati fuerunt, ut acerbius quid vix fieri possit Ecclesia, Sancta Crux, Sacraeque Imagines prophanatae et conculcatae fuerunt, et postquam Ecclesia ipsa, ac Domus Fisco fuit adjudicata, Armeni Patres vestros diutius ibi cunctari, noluerunt sed eos ex Regione ejecerunt. Quanti erant Catholici, tum Viri, tum mulieres, ab his fuerunt comprehensi, graviter verberati et taliter cruciati, ut ulterius quid dici haud possit. Imo direpta est eorum substantia, et eos a Patribus et Sancta Fide distraxerunt. Hinc Celsitudinem Vestram precamur, ne subtrahatis manum vestram ab hac nostra Regione nec eam heresi cum tot conversis relinquatis, nec nos vestris Patribus Capucinis privetis. Succurrite proin nobis, et hasce planctibus mixtas preces coram Celsitudinis vestrae throno recipite. Modus nos adjuvandi, et nobis compatiendi Vobis facile est; quapropter nec nos nec hanc nostram Provinciam desolatos relinquire, quin dictos Patres adjuvetis; nec permittite ut ii ob inimicos Sanctae ecclesiae non amplius redeant ad hasce partes, et ita tot animae Catholicae ruant in perditionem. Residua nova vestri Patres recensent.

75.

(1) Illustrissime, Reverendissime, ac Eminentissime à Deo electe, Sacrae Beate Cogregationis Superior, ac Domine noster advo-

cate.

Nos vestri spirituales Filii unitim vestram dexteram osculamur, certiores vos faciendo eorum, quæ tum Vobis, tum Congregationis S. Catholicae Ecclesiae jam forsàn nota, sunt, videlicet, qualiter nos omnes nostrae Stirpis et Familiae jam a longo tempore gloriamur esse, et sumus vestri Filii obedientes, cum multis aliis

– 750 –

tum Viris, tum xMulieribus hujus nostrae Georgiae. Anno elapso (1741) ablegavimus isthac nostrum Episcopum Christophorum, quo mediante, vobis nostras necessitates simul cum iis, quae tum ab hereticis, tum ab infidelibus nos sufferre oportuit, exposuimus; et quamvis impresentiarum ab illo omnia relata fuisse credamus nihilominus de salvo et sano illius impulsu nuntium necdum percepimus. Interim hoc currente anno 1742 in hac nostra Georgia Armeni invenerunt tempus, executioni consiliorum suorum opportunum. Captos nostros Patres Capucinos variis plagis et tormentis vexarunt: 'eos non occiderunt, verum est, sed, quidquid poenarum est, nec unam ex iis omiserunt: Ecclesia, Sancta Crux, Sacre Imagines fuerunt prophanatae, et capta illius possessione, ut Patres diutius in hac nostra provincia consisterent, noluerunt permittere, sed eos expulerunt. Ultra hec, quot Catholici utriusque sexus hic fuerunt reperti, omnes comprehensi, crudeliter verberibus affecti, omni eorum substantia privati, et violenter ad illorum sectam abrepti. Hinc amore Dei Vos conjuramus et cum lachrymis et suspiriis supplicamus, ut Sanctissimo Patri hos nostros planctus significetis, et non permittatis tot animarum perditionem. Absque P. P. Capucinis permanere non possumus: jam diu tanti Christiani Catholici sine confessione, et Communione mansimus, tot jam absque sepultura, et tot infantes absque Baptismo mortui sunt. Festinante proin in adiutorium nostrum, et pro nobis apud Sanctissimum Potificem intercedite; in manibus Doemonii non relinquitote tot Christianos Catholicos. Per predicationem Patrum Capucinatorum transivimus ad vere Fidei professionem: si iam absque Ecclesia, permanere deberemus, quam Christianorum figuram faciemus? Evenit nunquam, quod Patres hoc aliquis ab insthinc expulerit: Armeni soli hoc executioni mandarunt. Afflictio nostra, et planctus noster desuper est ille, quem enarravimus et cujus reliquias percipietis à dictis Patribus.

Humilissimi Servi Vestri Orbellianus cum tota sua stirpe,
(Arch. Vati.).

75.

(1) Al P. Claudio da Reggio Prefetto della Missioni di Georgia, 21 Settembre 1743. Con gravissimo dispiacere ha inteso questa S. Congregazione i funesti accidenti della missione di Tiflis commessa al governo di V. P. secondo l'esposizione fattane da

– 751 –

questo P. Niccola dal Borgo. E siccome non può non compassionare lo stato di quei missionari e rattristarsi della perdita di tanti anime e ritornate allo scimo, ha quindi avanzato tutte le sue sollecitudini per porre in opera quei mezzi che le presenti sue circostanze le permettono di addoperare per dare qualche riparo a danni si gravi della nostra Santa Religione. (Lettere della S. C. Voi. 160 p. 117).

78.

(1) Al P. Claudio da Reggio Prefetto deT. P. Cappuccini missionari in Tiflis 6 Luglio 1748.

Avendo questa S. Congregazione destinato il luogo di questo collegio Urbano a tre giovani di codesta nazione giorgiana, ha creduto altresì di non potere ad altri meglio appoggiare la commissione di sceglierli, e d'incamminarli a questa volta, quanto alla sperimentata prudenza di V. P. Ella pertanto nello sceglierli dovrà procurare, che due di essi siano di rito armeno, ed uno di rito greco, e che siano di famiglie cattoliche, e benestanti di maniera che non solo possano farle le spese del viaggio sino a Roma a proprio carico, ma inoltre, che dopo il loro ritorno costà possano onestamente sostentarsi senza verun aggravio della S. Congregazione che non siano minori di quindici anni, né maggiori di dieciotti, docili d'inclinazione, bene accostumati, e d'ingegno sufficiente per apprendere le scienze. L'avvertirà che essi devono abbracciare la vita ecclesiastica, ed obbligarsi d'impiegare le loro fatiche costì in beneficio delle anime coll'esercizio delle sacre missioni e perciò sarà conveniente di assicurarsi della loro disposizione a questo sacro ministero, Dopo averlo scelti la P. V. li dirigerà alla S. Congregazione accompagnandoli con una sua lettera e con gli attestati di Battesimo, e della Cresima. Non si dubita punto, che ella sia per compire una tale commissione con tutta la diligenza e con avere solamente in vista maggior gloria di Dio, ed il beneficio di codesta missione, senza parzialità veruna di famiglia o di soggetti; Ed attendendone a suo tempo i riscontri alle orazioni.

(Letter della S. C. Voi. 172 pag. 148).

78.

(2) Padre Francesco Antonio da Tiflis Giorgiano (Elenco de R. R. P. P. Prefetti, Missionari spediti dalla S. C. di Propaganda nella Giorgia. (კათოლიკეების არხოვი ტრავიზონში № 83).

– 752 –

80.

(1) ....Un vescovo distinto per tal missione é necessario necessarissimo, se si vuole mantenere in essa con decoro ed aumentare la cattolica religione, ma questo bisogna che sia latino, perché essendo latio non ha timore degli eretici, perché sta nella missione con l'approvazione della Porta e del re di Persia, ne é suddito come essi, ad uno dei due potentati..... si dice ancora che in tutta la

missione suddetta vi sono necessarii missionarii dotti, prudenti e di fervoroso zelo... finalmente si conclude che quando voglia provvedersi a tali missioni il frutto sarebbe grandissimo da riportarsi non solo dove risiedono i missionarii, ma si potrebbe anche prendere la vasta provincia degli Imeretti, dove più volte sono stati chiamati i nostri missionarii, ma per la paucità d'essi non hanno potuto andarvi. Per la vistiti dei luoghi sono pochi i missionari e quelli pochi, che vi sono non sono tutti di un ardente zelo, come dovrebbe aversi da un fervente missionario, onde d'alcuni si potrebbe dire: quid hic statis tota die otiosi. Si preghano gli eminentissimi della sagra congregazione di provvedere tali missioni e d'un capo che con zelo li governi, e di fervorosi e zelanti missionari che non risparmino le fatiche, ma mettino tutto lo studio di sradicarvi il vizio piantarvi la virtù, ed accrescere la santa fede di zelanti e fervorsi cattolici. (3& oAbogo: Persia VOI. 3 «N? 63).

82.

(2) .....Li padri venuti in Gangia non sapevano la lingua del paese, cioè Armena, o Turcha, ma solamente la Giorgiana, quale pocho poteva servire Il padre Claudio da Reggio fece partire da Tiflis questi due padri, che sapevano la lingua Giorgiana e la missione di Tiflis restò senza uno che sapesse il Giorgiano. In Tiflis poi quando partirono quei due padri vi fu un gran bisbiglio, gli Cattolici Giorgiani si lamentavano dicendo che gli padri gli volevano abbandonare. Et appunto in tempo che in Tiflis non era chi sapesse la lingua Giorgiana, s'amalarono a morte due Signori Giorgiani, et anhe morsero e furono in pericolo di morir senza confessione se non che per accidente in Tiflis si trovò un prete cattolico forestiero, e ne confessò uno. L'altro Giorgiano poi s'amaliò quando il prete era partito, e fu necessario per confessare questo infermo che il R. P. Nicolò quale da molti anni si trova

– 753 –

impotente a camminare, lui, dico vi si fece portare da quattro huomini. La missione poi di Gaggia é abbandonata (oao33 ,Nº 64).

84.

(1) In nomine Domini Amen.

Ego infrascriptus ordinis fratrum minorum S. Francisci Capucinorum missionarius de speciali mandato S. C. de propaganda fide ad Caucasos montes adbigatus fidem facio et, quatenus opus sit, tacto pectore sacerdotali confirmo: excellmnm et Revmo dominum Bessarionem regionum Raccae, Colchidis, Odiscidis et Abcassidis catholicorum, nec non excelim. dominum Rostomum Raccae principem proelaudato Bessarion legente, coram me praecriptam fidei professionem devote et serio emisisse etc. proesentibus admodum R. D. Stephano monacho S. Basilii, ac novo catholico, et socio meo F. Laurentio a Placentia. Quae cum ita sint praesentes literas propria manu scripsi et subscripsi in nostro Oniensi novo, hospitio hoc die 29 Maii 1751. Ego F. Hieronimus Maria de Nursia

capuccinus missionarius, qui supra manu propria. Io sottoscritto nella lingua giorgiana attesto che la retoscritta formola della professione della fede tradotta in Giorgiano concorda con l'esemplare stampato in Roma nella stamperia della S. C. di Propaganda per ordine della S. M. di Urbano Ottavo. Gori 4 Agosto 1751. Io F. Serafino da Malta vice prefetto mano propria (ოგოჯ).

85.

(2) Saba riuscì di convertire tutti di casa e della sua nobilissima e numerosissima famiglia, de quali uno in oggi ancora é in vita di anno 80 appellato Giovanni ed é il primo notaro ed arbitro principale del Signor Principe Eraclio, detto in giorgiano (Jovane divan Beghi) e uno dei fratelli cugini di questi per nome Vachtangh si portò in Imeret mediante il quale si sono fatti cattolici i seguenti: cioè principe Alessandro, Rostom eristavi e Bessarione fratello di questo Rostom e Patriarca di tutto Imeret, essendo tutti questi fatti cattolici abborirono di vendere schiave. (05,033: Miscelionee vol. 1 quaderno 13).

87.

(1) Nel Fanno 1753 si sollevarono gli armeni contro de padri ed il capo loro per nome Agà Melih portatosi un giorno dal pa-

– 754 –

triarca Giorgiano di Tiflis, gli mise davanti una borsa con 500 tomani, che sono di nostra moneta 51000 scudi e lo pregò se non a scacciare li padri, almeno letasse loro la chiesa; ma il patriarca gli rispose, che egli non aveva nulla contro de padri, e perciò si tenesse pure il suo denaro, che egli non avrebbe mai fatto loro tal torto, e così lo licentiò da se non poco svergognato.

Neiristesso anno 1753 da Esmiazin capì in Tiflis un vartabiet armeno. Pochi giorni dopo il di lui arrivo, gli armeni cominciarono a sussurrare contro gli missionarii ed ovunque gli vedevano, dicevano loro: aspettate ancora due mesi e poi vedrete che sarà di voi. Gli missionari non capivano tal modo di parlare ma alla fine si scopersè la trama mentre venuta da noi il patriarca Giordiano, disse che il nuovo vartabiet armeno gli aveva fatto istanza di parlare con noi di religione, e perciò foscimo il doppio pranzo andati da lui ove alla presenza dei principi si sarebbe fatta l'assemblea. Restarono i padri sentendo ciò nulla ostare, avvertiti dalle parole della verità infallibile=cum steteritis ante reges, e sebbene impreparati accettarono l'invito e ben si conobbe il favore é l'assistenza di Dio, mentre resto in tal maniera confuso e convinto il vartabiet armeno, che non seppe più che rispondere e così svergognato se ne partì.

Si sparse la voce, che il vartabiet armeno era stato convinto, onde il popolaccio s'infuriò tanto contro di noi che per difenderci da esso lui, il principe fu necessitato farci accompagnare a casa dagli huomini suoi e con tutto ciò per istrada ci tiravano sassi, fango ed altre simili villanie ci facevano; e per molto tempo se-

guitarono a fare l'istesso. Ma intanto la Vergogna fu la loro. Da questo però può comprendere V. S. Illma. e Rma. se é necessario mandare in quelle parti religiosi dotti, mentre o pocco o assai bisogna sempre discorrere.

Abbenché però gli Armeni di quando in quando si quietassero non però mai deposero l'astio contro di noi, e il desiderio di farci scacciare di colà: inde sebbene non avessero potuto ottenero l'intento ne coll'offerta del denaro nè colla disputa, studiaron altro strattagemma quale in realtà fu il più forte di tutti.

Nell'anno 1754 unitisi gli Armeni di Gori con quelli di Tiflis, tutti assieme portaronsi dal principe e reclamando contro i padri con la frivola scusa, che facevano tutti franchi, facero ins-

– 755 –

tanza che fossero cacciati di colà; ma perché a questo si oppose il principe Eraclio eglino portaronsi dall regina, e con l'offerta di alcuni regali, se per mezzo di lei dal principe non poterono ottenere l'intento loro, ottennero però lettera, in cui esso principe ordinava che per l'awenire nessuno potesse più farsi franco, o sia cattolico, e chiunque fatto si fosse, fosse subito scacciato dalla propria casa, e privato di tutto. Non può spiegarsi quanto per questa lettera si rallegrassero gli Armeni. Basta il dire che la fecero leggere in tutte le chiese loro, ed alterandola a modo loro, eccitarono tanto timore nell'Гакни cuore, che quasi più non si fidavano di farsi vedere parlare con noi.

In somma giornalmente parlano contro di noi, e ad ogni ora vanno cercando mezzi per ottenere l'intento loro. Ma il divino Signore, quale non vuole perduta quella missione, ha sempre mai destrutte le macchine loro, e tra tanti nemici fa sempre più rifiorire la cattolica religione. (05033, Persia, voi. 2. N° 69).

88.

(1) I cattolici, che presentemente ritrovansi in Gori, sono 100, abbenché alcuni altri siano quà e là dispersi per i villaggi, e quall'ora le strade sono sicure, o capiti qualche carovana, i missionarii vanno a ritrovarli, per far loro qualche conferenza spirituale, ed amministrare loro i S. Sagramenti. Quasi tuuti i Cattolici, quali si trovano si dentro come fuori di Gori, sono di rito Giorgiano e vivono secondo quello: sebbene sono pochi di numero, devo però confessare che sono buoni cattolici, in tutto obedienti a chi spiritualmente li regge. (05033).

89.

(2) Mi do l'onore di dirle che io lasciai i missionarii e cattolici assai afflitti e timorosi e ciò per l'attentato del patriarca Greco di Costantinopoli, a caggione del quale l'anno scorso si perdette la missione di Raggia alle falde del monte Caucaso, con timore anche, e pericolo di perdere tutte le altre, per il quale effetto dal mio padre prefetto fui spedito in Costantinopoli e di colà in questa dominante. Questa persecuzione fu mossa contro de mi-

ssionarii e cattolici dal patriarca Greco di Costantinopoli con quella sua esacranda lettera quella missione si perdette, perché i

– 756 –

padri, che colà si trovavano, furono ignominiosamente scacciati, e la casa e chiesa loro fu dai Greci buttata a terra, e quello, che più d'ogni altra cosa la orrore, fu dai medissimi stracciata in minutissimi pezzi un'immagine del crocifisso dipinto in tela, e che trovasi sull'altare della chiesa. La perdita di quella missione fu sopra ogni credere sensibile a tutti i missionarii per il gran frutto, che si sperava cavare in quelle parti. Ma il demonio troppo invidioso dell'umana salute, troppo gran fuoco vi ha acceso, ed estinguer questo non sarà così facile. Sebbene portae inferi non praevalerunt adversus eam.

E ben tutte le altre missioni della Georgia sperimentano gli prodigiosi effetti di tale promessa imperciocché sebbene i tre monaci Greci, quali dal patriarca loro di Costantinopoli furono mandati, in Georgia per far di colà scacciare tutti i missionarii, sebbene, disse, da Raggia nell'E Immeretti passarono in Tiflis, per colà fare pure a danno della cattolica religione quel tanto, che fatto avevano nella di sopra mentovata missione di Raggia, ciò nulla ostante confusi e svergognati furono costretti partire di colà, senza potere far nulla né contro dei missionarii, né contro de cattolici, perché ad esso loro opponendosi e il patriarca ed i principi invece di scacciare noi dai loro paesi, scacciarono quelli, onde in ricompensa di tanto amore, e di averci non poche altre volte protetti, e difesi contro i nemici della cattolica Romana chiesa, come appare dal presente scritto, così che scrive, umigliato avanti V. S. Illma e Rma, si prende l'ardire di supplicarla di quella grazia, che fino da que anni in quà le richiese il padre prefetto, cioè di ottenere o dal sommo pontefice o da questa sacra congregazione lettera o sia Breve di benedizione per que signori, qual lettera, siccome è stata da esso loro più volte desiderata, ed a me si dal patriarca, come dal principe Eraclio per ben tre volte domandata, così sarebbe di non poco vantaggio e profitto spirituale per quella povera missione. (ოგოჯ).

90.

(1) Qui però si compiacque Iddio di illuminare monsignor Antonio Davitiani arcivescovo della Georgia propria, che nell'ultima persecuzione fu sbandato in Russia, come eretico, in pochi mesi si unirono alla chiesa santa cento e più Giorgiani, fra i quali settanta Tavadi nominatamente accusati al sinodo scismatico che per

– 757 –

altro non potè procedere contro di essi per timore di una universale ribellione. Questi Tavadi sono Emi Signori, indipendenti padroni di non piccoli feudi, che però da altri furono chiamati Regoli, gli altri nuovi convertiti o erano Calogeri, o erano sacerdoti

o anche Asnauri, cioè a dire gentiluomini, che sono per altro padroni almeno di un villaggio, le quali conversioni facevano sperare coll'aiuto dell'Altissimo la universale conversione della Georgia: Ma il Signore ha permesso diversamente pelli peccati di chi scrive, il quale conchiude inclusi anche questi non potranno contarsi nella Georgia propria più di mille e quecento cattolici. Nella Colchide se ne conteranno trecento, fra i quali il Sig. arcivescovo Bessarione con tre suoi monaci, il sig. Eristavi di Racia Rostom ed un sacerdote armeno; nei Kachetti se ne conterano assai meno, tutti dispersi la e quà coH'arcimandrita e tre altri suoi Calogeri nel monastero di S. Giambatta ed un sacerdote greco nella città di Telavi. (ოგოჯი, N° 71).

93.

(1) Relazione della persecuzione eccitata in Tiflis capitale della Georgia contro li missionarii e cattolici di quel regno alli 12 Xbre 1755. Assonto appena alla patriarcal sede di Costantinopoli il predecessore del patriarca presente monaco Cirillo, Giammai cessò d'inventare le maniera di ritrovar stratagemmi più fini per disacciare noi cappuccini missionarii da tutta la Giorgia. A questo effetto spediva ogni anno da Costantinopoli due monaci, i quali coll'occasione e pretesto di cercare limosina andavano per tutto spergendo lettere circolari dirette contro di noi, e segnate dal patriarca medesimo. Nell'anno 1753 gli è riescito di farci scacciare dal novo ospizio di Raggia situato nel monte Caucaso, resosi perciò più baldanzoso per non aver trovata valida resistenza, anzi negando d'aver spedito colà alcuna persona contro di noi, replicò i messi, e le lettere cosicché alla fine ottenne quanto bramava.

Ci aveva fino a quel tempo difesi il Catolicosi, ossia il patriarca Giorgiano, il quale pretendendo indipendentemente da ogni altro e vedendoci con buon occhio, nascondeva le lettere ad esso dirette e con bella maniera mandava i monaci Costantinopolitani fuori della Georgia.

– 758 –

Toccò alla fine dalla divina grazia abbracciò ancor egli la santa fede Romana, e fece la professione d'essa nelle mani del P. Girolamo da Norcia nostro missionario e superiore di Gori.

Conosciuta avendo egli la verità procurava d'insinuarla destramente nelli animi altrui; persuase pertanto di venire al grembo di santa chiesa una principale signora di quei paesi, la quale in certo tempo era stata sua penitente. Infermatasi questa gravemente andarono a visitarla i parenti, amisi etc. Eravi fra questi ancora la figlia del re Taimuras padrone della maggior parte della Georgia, mossa l'ammalata, non saprei dire da quale spirito, proruppe in questi, oppure simili accenti oh santo Papa di Roma pregate per me, che fui per sì lungo tempo nelle tenebre d'una falsa credenza. Più non vi volle per far capire alla figlia del re, che quella signora era cattolica; onde rivoltasi ai circostanti; eh! vedete, sog-

giunse, ancor costei è franca, or bene ritornerà mi padre dalla guerra in cui lo tengono impegnati i Leschi, e poi vedremo. Difatti appena ritornato il re suo padre in Tiflis, fu awisato del successo e considerato avendo da chi potesse essere stata convertita quella signora, cadde e fermossi il sospetto sopra il patriarca, attesa che sapevano bene che fu sua penitente, e che li missionarii giammai praticavano quella casa situata quasi nei confini della Giorgia. Avrebbe ciò ancora il sospetto primieramente già consaputo che il patriarca loro fosse veramente cattolico.

Per chiarirsi dunque dal vero subornarono il re, ed il suo confessore Raveti o sia monaco loro, il quale finse molti dubi di fede, portossi per il scioglimento di essi dal patriarca. Mostrandosi costui pienamente appagato dalla decisioni e risposte del patriarca riferì al re ed al suo confessore tutto il successo.

Il re Taimuras udita avendo la relazione del falso monaco, acceso di collera convocò subito ipso facto un conciliabolo di arcivescovi vescovi e capi di religione in Tiflis. Radunati che furono spedirono a nome del re, e del conciliabolo due vescovi al patriarca per sapere da esso lui quale fede tenesse, e dimandando egli di venire, come capo loro ammesso al Concilio, noji gli fu permesso dal re e dai congregati per timore che la sua presenza non confondesse i suoi emuli e che trionfante non uscisse da quel luogo, ove lo volevano condannato. Spedirono perciò la seconda volta due vescovi per interrogarlo di nuovo qual fede ei professasse.

– 759 –

Alla replicata istanza con cuor generoso e grande rispose* sono cattolico Romano, e chi vuole salvarsi deve onninamente abbracciare e tenere questa fede.

Da tale risposta accesosi maggiormente di sdegno il re, ed i nemici del patriarca, i quali subito lo deposero dalla sua dignità, e dopo molte lusinghe e minacce per titarlo di novo al loro partito, ritrovatolo sempre forte e costante gli assegnarono un villaggio ove pertarsi e si astennero dall'oltraggiarlo nella persona, e ciò fu mera politica per non irritare il suo casato e parenti, da qualipudè temere l'istesso re, sfogarono però i Giorgiani la loro rabbia contro tre ecclesiastici cattolici, che erano in attuai servizio del patriarca, conducendoli per ben tre giorni per le strade, ee piazze della città esposti ad ogni sorta d'ignominie ed ingiurie, batterono parimente con tanta furia due donne cattoliche, che per il dolore il terzo giorno dopoi se ne morirono.

Al rumore di questi successi conconsero da tutti i luoghi della Giorgia i vicari, i giudici del re i quali per lo più sono armeni scimmatici per istuzzicare il re contro di noi, e tanto dissero, tanto tecero e tanto offerirono d'oro al re per il nostro discacciamento, che alla fine ci fu intimato il bando, e l'esiglio dai suoi stati, senza più volerci ammettere alla sua presenza.

I monaci Greci Costantinopolitani de quali uno era vescovo,

e che dovevano essere molto vicino a Tiflis, ma nascosti appena usciti noi da una parte, entrarono nella città per un'altra parte, entrarono nella città per un'altra parte, lessero le lettere del patriarca loro in pubblica chiesa, e distrutto l'altar maggiore lo consegnarono a modo loro e vi posero un sacerdote Giorgiano, acciò ne avesse la cura. L'altra chiesa nostra di Gori fu donata dal re all'arcivescovo del luogo. Da Raggia già fummo discacciati due anni avanti, onde nulla più ci resta in Giorgia. (05033, JYs 72).

95.

(1) Mr le Chever de Vergennes a eu ordre de s'intéresser vivement pour les Capucins missionnaires de Raggia de Ganja, de Tiflis et de Gori dans la Geòrgie en faveur des quels son excellence monsieur le nonce a remis un mémoire dans le mois d'Octobre dernier. Cet ambassadeur marque qu'indépendamment que cette partie de la Geòrgie dont ces missionnaires ont été chassés ne re-

– 760 –

connoit en aucune façon l'autorité du Grand Seigneur, la Porte elle meme est bien éloignée de favoriser les missions, et croit accorder beaucoup en permettant l'exercice de la religion catholique dans les endroits ou elle (subsistait lors que les Turcs en ont fait la conquête, et dans les échelles ou il y a des francs établis, Mais elle s'oppose a ce que l'on induise ses sujets du rit grec à passer à la communion latine, ayant rendu des ordonnances très vigoureuses.

Tout ce que Me de Vergennes a dû obtenir a été de procurer aux Capucins retirés a Akalsiké le renouvellement d'un commandement pour les mettre à l'abri des recherches des officiers particuliers qui vouloient les assujettir a payer des impositions personnelles Rayas, ou sujets qui ne sont pas Turcs. Il leur a fait avoir de bonnes recommandations auprès du pacha pour l'engager a leur rendre de bons offices. C'est tout ce qu'il est possible de faire en faveur de ces religieux. Toute démarche pour leur procurer le rétablissement dans les missions dont ils ont été chassés seroit inutile, si même elle si etoit pas dangereuse. Paris 20 Mars 1759.

(ibid, N° 76.

99.

(1) R^{mo} Padè Prone colmo. Tiflis 18 Agosto 1,760.

Suppongo avrà ricevuto una mia nella quale li dò notizia qualmente il principe Eraclio di Georgia, mi ha chiamato due volte con lettere obbligantissime e poi finalmente mando un principe suo cognato a prendermi con 60 soladi e nel giungere in Tiflis, che fu alli 14 del corrente per comando del detto principe venne l'armata ad incontrarci. Come in altra le dissi in qualità di medico sono stato richiesto, essendo ammalata la sorella del detto principe Erachlio figliola di Taimuras re di Georgia. Il guadagno di questo mio viaggio fin ora l'é che con libertà servo nello spirituale questo popolo cattolico, et il detto principe mi ha mostrato dell'affetto, nla per mia dis grazia é dovuto partire per incontrare

il re delle Meretti il quali viene con assieme il Tadiani, et Ere-stavo con quindici mila soldati, che devono portarsi a prender Gangia: tuttavia detto principe ha spedita dalla armata qui staffetta con comando che veruno ardisse d'impedire la mia Messa et altre mie faccende spirituali; onde é che il popolo cattolico si trova in estrema consolazione spirituale. (᠔᠗᠔᠗ № 85).

– 761 –

99.

(1) Leonardo.—Con gran confidenza dalla nostra parte si manda il saluto degno, e conveniente alla saviezza, e prudenza del rispettabile, riguardevole P. Superiore del popolo di Akalziche e vicario del glorioso vescovo il P. Leonardo, sia con esso voi l'allegrezza di un ragionevole comando.

In questo tempo ci é giunta la vostra lettera, molto ci é piaciuto ed abbiamo inteso, quanto ci avevate scritto, mentre noi tornavamo da Chashet nostra provincia, voi eravate partito. Ora vi preghiamo di questo: Da poco tempo in qua la nostra famiglia sta indisposta, non sappiamo se sia la tosse o qualche altra infermità. Abbiamo mandati per costì il nostro segretario Revas. Dalla vostra bontà e dalla benignità ei Dio aspettiamo questo, che non vi rincresca di accompagnarvi con questo nostro primario ministro. Sappiamo, che costì avete molti affari, ma per amor nostro sostituite là in vostro logho o un Vartabiet, o qualche altro prete, che stimiate meglio, per breve tempo, e voi venite quà. Sappiamo che siete amanti d'cristiani, e per amor di Cristo non vi rincrescerà questo viaggio ed altri simmili incomodi, e per altro' noi ricompenseremo le vostre fatiche, Se da noi bramate qualche cosa o se desiderate il nostro favore, ed amore questo da voi aspettiamo, che veniate presto. Per grazia di Dio non é una grave indispositione, ma tutta via abbiamo giudicata utile la vostra venuta. Ora per grazia di Dio vi é la pace per la strada, e verrete sicuramente, e quando vorrete ritornarvi, coll'aiuto del Signore vi licenzieremo bene. Nella persona del nostro segretario Revas inviato per costì, fatte conto che fossimo venuti noi stessi; é un istessa cosa. Per amor di Dio non più vi rincresca, non più tardare, accompagnatevi con esso lui. Prima di questo tempo noi non eravamo quà, ed abbiamo saputo che nella vostra partenza di quà vi avevano apprestato un cattivo mulo, in pena di questa vi presentiamo un buon mulo ed un cavallo, perché veniate da costì su questo cavallo, mandiamo inoltre una mula, per caricarvi il vostro bagaglio, vi esiciamo ancora seessanta zichini, con cui vi prowediate delle medicine, ed altri arnesi Guardate bene: perché volete indugiare la venuta? Pansateci voi altri.

21 Aprile 449 secondo il computo dei Giorgiani. (᠔᠗᠔᠗, ᠓᠙᠔᠐, 3. № 7).

– 762 –

(1) Il sito di Tiflis in parte fu donato agli Padri da Sciaknavas Kan circa Tanno 1662. Ed in parte molto maggiore fu comprato da' P. P. da diversi vicini contigui nel progresso del tempo. Gli istrumenti si perdettero con tutto le altre scrittore della missione nella persecuzione delTanno 1717.

Il sito di Gori fu donato ai R. R. P. P. Teatini da Teimuraz Kan nonno delTodierno Eraclio Kan. E gli nostri P.P. vi subentrano Tanno 1666.

Il sito di Oni fu donato dal Sig. Rostom Eristavi Giorgiano cattolico Tanno 1751. E detto signore conferì quasi tutte le spese pelTospizio e pella chiesa,

Il sito di Cutiys non si sa da chi sia stato dato ai nostri P. Si sa soltanto che vi entrarono in possesso circa Tanno 1672.

Il sito di Akalzike fu dato dai signori Navrozanti cattolici Tanno 1738 e la chiesa fu data dal popolo cattolico Tanno 1730. (ოგოჯო, № 10).

(2) Al P. Giambattista dal Sassello de'Ordine de'Cappuc.—2 Giugno 1759.

Si é presentato in Roma un giovane giorgiano di Tiflis di rito armeno per nome Pietro Corconanti, ed ha fatta istanza di essere ammesso in questo Collegio Urbano per il qual fine asserisce di avere abbandonata la patria e di essersi trasferito in Italia. Per quanto abbia sempre desiderato la S. Cong. di educare giovani giorgiani, attesa la necessità, in cui sono quelle provincie di avere buoni missionari; nondimeno perché tutte le buone regole vogliono, che non si ammettano nel Suddetto Collegio senza che si abbiano le necessarie notizie della loro condizione; perciò egli é stato interrogato, quali siano i suoi genitori, e se abbia ricevuto il battesimo, e da chi, e per fine quale sia stato il suo compagno nel viaggio. Ha dunque risposto, che il padre già defonto chiamatasi Giovanni Corcananti, e la madre ancor vivente Maria Temuranti, Varia poi circa il battesimo, e circa il compagno del viaggio, poichè ora asserisce di essere stato battezzato dal P. Claudio, ed ora dal P. Leone; e quando fa suo compagno sine Cospoli fr. Lorenzo quando il P. Giov. Batta. (Lettere della S. C. voi. 194. p. 228).

(1) Illustri et Potentissimo Viro Heraclio. Georgiae Regi Kakkettorum Principi.—Clemens P. XIII.

Illustri et Potentissime princeps Salutem et lumen divinae gratiae. Amatos qamdiu e tota Georgia Missionarios Capuccinos, ex Graecorum schismaticorum impulsa. Te tuam fidem jure jurando adstrinxisse, nunquam passurum eos in tuum Regnum remeare, cum animi Nostri acerba sane molestia dudum accepimus. Sed qui hu-

manitatem tuam probe novimus, satisque explorartum habemus, quae sit Celsitudinis Tuae propensio in Capuccinos veramque, quam ipsi profitentur et Populo tpadunt Religionem, has ad Te literas dare constituimus, quibus Te vehementes obtestamur, et absecramus ut eos aliquando respicias Teque istorum catholiquorum commiserescas, qui sacris carent ministris, et ad suae Religionis praescriptum Deum colere impediuntur. Neque vero de jurejurando, quo Te abscrinxisti sollicitus esse debes. Jurejurandum enim, non male, sed faciendo bono conditum est. Nec si juraveris quidquam Te facturum abhorrens ab eo, quod rectum sit, Tibi tenendum est cum ejusmodi juramento vim omnem adimat ipsae Rei, quam Te facturum jurasti, malitia. Sine igitur a Te id exoremus, ut Religiosos homines ante iuo merito Tibi caros, quos olim tua tutela dignos existimasi, in tuum Regnam revaces. Quod si a Celsitudine Tua impetrabimuc id in magni beneficii loco semper habebimus. Tibique perpetuo devincti bonorum omnium Auctorem Deum rogabimus Te ut incolumen tueatur, Tuisque rebus omnem tribuat prosperitatem.

Datum Romae, apud S. M. Majorem sub annulo Piscatoris die 16 Aprilis 1768. (Archi. Vati. Clem. Epistolae ad principes an 5 ep. 100 p. 127).

104.

(2) Emo e Rmo Sif. Sig. prone colmo.

Sono capitati qui tre giovani da Giorgia mandati dal prefetto di quelle missioni cappuccino con lettere raccomandatzie a questo Monsig. Pauli nella quale lo prega ad inviarli a codesto collegio di Propaganda, si perché desiderano di abilitarsi per lo stato ecclesiastico e per le missioni, si perché, come esso espone, sono molto necessari dei missionarii per i villaggi di quella missione assai

– 764 –

sprovisisti d'operarii ed a questo fine que dei suddetti giovani abbenchè siano delle città di Tiflis e di Akazliské e delle migliori famiglie con tutto ciò si sono obligati anche in scritto di fare le missioni in quei villaggi ove saranno destinati dai superiori, (პროპაგანდის არხოვი, Giorgia, vol. 3. № 35).

105.

(1) A Me Roverano Coad. del Vicario Patrie de Cospoli. 19 Sett. 1767.

Riesce strano a questa S. Conine che dopo aver dati ordini tanto precisi di non mandar giovani senza il suo permesso il P. Prefetto di Giorgia abbia avuto il coraggio di spedirne tre sino a Cospoli, dispendiando così inutilmente le loro famiglie e ponendo quasi in obbligo il collegio a caricarsi di persone oltre il convenevole. Tuttavolta per non rifiutare affatto le preghiere e i voti di cotesti giorgiani é la S. Conine condiscesa ad accettarne que tra quali V. S. scieglierà i più idonei, tanto più che sono disposti a compire il viaggio sino a Roma a spese loro, e si sono obligati

a far le missioni in que' villaggi, ove saranno destinati, ella dunque potrà mandare que' due, che porgono maggiore speranza di riuscita, e procurare, che Taltre se ne ritorni in patria con buona occasione. E non servendo questa per altro prego N. S. Dio che la conservi e la prosperi. (Lettere della S. C. Voi. 210 p. 289).

107.

(2) Dum in profundissimo respectu prosperam valetudinem exopto, notifico me quintam iam literam abbine Romani expeditivise, absque quod in praesens responsam unum viderim, fors aliqui malevoli id impediunt. Interim sit quomodocunque, Deus quius providentia etiam in casibus desperatis nunquam in finem obdormit, non obstantibus circumstantiis ex omni parte (quas hactenus referre nequeo) criticis pro capuccinis, cappuccinorum recordatus vel saltem fidelium tribulatorum, etenim pro consolatione uti spero, Rme Pr. notificare valeo, quod duplicibus litteris et terna expeditione princeps Eristavi Imeretanus cum monsig. catholicosi me honoraverint, expetendo F. Dionysium cum uno sacerdote pro permanentia in suis terris Quoniam vero R. P. Hieronymus meus predecessor mihi persuasit, tam facilem aurem non praeberere litte-

– 765 –

ris eorundem dominorum, maxime in hac belli circumstantia, et propter monachum Akadebuli qui facile novam persecutionem excitare posset contra padres nostros, et eos abhinc pellere, uti iam fecerat, solum ad tertiam expeditionem a praedicto principe et domino catholicosi factam cum consilio P. Hieronymi et aliorum expeditivi F. Dionysium per ordinem ipsiusmet baschae cum litteris protectionis provisum in Imereth, cum instructione in scriptis lingua Italiana et Giorgiana a me sigillata pro intentione patente ed assecuratione fratris et patris eo destinandorum cum juramento apredictis dominis subsignanda. F. Dionysius etiam duabus litteris me consolatus est scribendo, quod iam ab omnibus magnatibus et domino catholicosi (etiam ipso monacho Akadebuli) quem Deus infirmitate visitavit et cuius curam agit, consentiente, et pro nobis supplicante consensum acceperit in scripto, ubi in Oni seu Raggia pristinum locum omnino restituere effective intendunt, quem in finem iam tria cubicula extruxit, et ecclesiam etiam inchoare voluit, quod tamen non indulsi eidem, nisi et ipsius principis Thadiani et novi regis consensum mihi in scripto transmittat, quod hactenus adire nequivit eo quod cum exercitu suo et Turearum, Salomonem principem non obstante rigido hyemis tempore observando se a loco suo elongaverint. Si has litteras accepero, sacerdotem eo expediam et litteras Rae Pati communicabo.

Rex Heraclius pariter me litera aggratiavit demandando R. P. Georgium pro comunitate pucilla in Gori ubi concessit domum quemadmodum in Tiflis in qua altare erigere et catholicis absque impedimento sacramenta admintstrare et alia ecclesiastica munia exercere valet. Fuit haec gratia ad supplicam P. Laurentii (qui

omnimode ad provinciam suam reverti intendit, et propter quod multum constrietur) ab eodem principe concessa Deus eius dispositionem confirmet: propterea eundem P. Georgium subito per expressum nuntium ab Arthuino revocavi, ubi loci per 6 menses quasi completos missionis officium zelotissime exercuit, aedificando scholam pro iuventute informanda, errores et defectus sacerdotum repletos cum spiritu mansuetudinis reparando et ante quas hebdomadas Gorium. expediti, defacto tamen notitiam certam de suo adventu habere nequivi. Scripsit R. P. Dominicus et P. Laurentius quod post Pascha eundem P. Georgium princeps vel rex prout ipsum Georgiani appellant, Tiffisium vocabit et in eodem locum alium sacer-

– 766 –

dotem me expedire oportebit quapropter P. Andream, ut se prepararet, comendavi, non enim habeo alium, qui actu in lingua Georgiana et medicina magis profecit. (05033 oMogo, Persia, vol. 3 № 32). 108.

(1) Fra Antonio da Gori Giorgiano (Elenco dei R. R. P. P. Missionari spediti nella Georgia). კავუცინების არხივი ტრაპიზონში. 109.

(2) Illustri ac Potentissimo Heraclio Principi Georgiae.—Clemens XIV.

Illustri et ac Potentissime princeps, salutem et lumen Divinae gratiae. Magnopere Nobis gratum accidit in hoc Nostri Pontificatus exordio, nactus nos esse opportunitatem Celsitudini Tuae scribendi, cujus, generosi, ac prestantissimi laudes, Nostrorum virorum litteris, ac ipsa etiam fama, at rumore, assidue ad Nos perferuntur Primum igitur, Tibi maximae sunt a Nobis, et ex animo facimus, agenda gratia, quod homines qui in eadem Nobis cum fidei conjunctione sunt Nobisque obsequium ac obedientiam prestant, tuae benignitatis, qua peurimum commendaris, gratia juves ac protegas. Deinde haec, ipsa tua animi Nobilitate freti, fidenter a Te petimus, Teque etiam, atque etiam rogamus, ut qui in tua Ditione sunt cattolici, ac praesertim Cappucini Patres, qui isthic, Religionis causa versantur, tuo praesidio in posterum ab adversariorum oppugnatione tegere, ac tueri pro tui animi magnitudine velis. Illi quidem nihil adversus quempiam moliuntur mali, viritatem colunt, Dei praecepta legemque promovent. Caritate in omnes, afficiuntur, publicae paci ac tranquillitati student: nihil tamen minus inimicorum vel vi, vel fraude: Saepe, solum verbere sunt coacti, neque unquam reverti isthuc potuissent nisi tuæ humanitatis ac patrociniis spe revocati. In hac quidem re decepti minime sunt: vident enim se isthic pacate posse sub tutelae tuae auctoritate consistere. Quare majorem in modum Celsitudines tuam obsecramus, ut eosdem tueri, ac fovere peragas, quorum probitati fuisse nunquam te penitere poteris. Illud preterea certum Tibi esse debet nullum in eos a Te conferri beneficium posse quod in nos etiam collatum esse non putemus, quodque quam grato, a memo-

ri excipiamus animo, si quid in posterim inciderit, quod id testa-

– 767 –

ri Tibi valemus, reipsa facile inteliges. Interim per suasum Tibi maxime hoc cupimus eximias animi tui dotes, et agnosci a Nobis et plurimum existimari, obsecrarique Deum optimum, Maximum, ut Te omnibus bonis cumulare, ac ad incolumitatem, atque amplitudinem veræ, ac solidæ felicitatis accessionem fieri velit.—Datum Romæ apud S. M. Majorem sub. annu. Pise. 28 Aug. Ponti. Nor. an Primo (1769). (Archi. Vati. Letterœ ad Principes).

113.

(1) Pesentemente essendo la nostra missione abbattuta da una fiera persecuzione ricvegliata e spalleggiata a borza di danaro dall'inviperito antipatriarca armeno di ezimiasini chiamato per nome Simono, sono in dovere di dare a V. S. Illma. e Revma. uno succinta e genuina informazione di codesta ingiusta persecuzione, acciò ella poi si benigni insinuare il tutto alli emT padri di propaganda fide, dalli quali sospiriamo aiuto, direzione e comandi, come ed'in qual maniera dobbiamo diportarci, ed essere sollevati nelle presenti dolorose circostanze.

Nello scadito mese di maggio il principe Eraclio fece sposare il so secondogenito chiamato per nome Levan, alle di cui nozze furono invitati non solamente tutti li principali di questo paese, ma anche molti altri esteri, tra li quali fu onorato coll'invito il soprannominato patriarca armeno; questi comunque in propria persona non venisse alle solenni nozze non mancò però di mandare in vace sua due dei suoi vartabieti vescovi (tra questi l'uno fu quel vartabiet, che otto anni sono in circa eccitò la persecuzione contro li cattolici d'Acalziche) con presenti e regali di 300 tumani di valuta, che fa 3000 scudi in circa. Terminate le nozze li due vartabieti armeni colli preti e principali del loro popolo pensarono di profitarsi delle buone grazie che dal principe Eraclio ricevertero a motivo delli regali, ben consapevoli, che il principe dal danaro si lascia piegare a qualunque anche inquisito partito e perciò li fecero l'offerta di 700 tumani o sia 7000 scudi, oltre li antedetti regali in danaro contante, purché esso principe permetta loro di violentare a farsi di nuovo armeni non solamente tutti li cattolici da 20 anni in poi convertiti ma anche ma tutti li figli battezzati dalli loro preti armeni in tempo, che li padri missionarii erano esiliati da codesta città o fossero stati battezzati dalli preti armeni avanti la conversione dei loro genitori.

– 768 –

Il principe non tanto ingannato dalle lusinghiere promesse delli armeni, che protestavansi di difenderlo e col danaro e col loro sangue contro li suoi nemici, che minacciano di togliere ad esso principe il possesso dei suoi paesi, ma più acciecatò dalli 700 tu-

mani offertili condescese ad ogni loro petito, compromettendo di trattare li cattolici, e di lasciarli trattare da essi medesimi armeni, come la loro inasprita voglia desidera. Onde alli 8 di Giugno a suono di campane gli armeni vescovi convocarono il loro popolo fecero chiudere tutte le botteghe dei mercanti e artefici, affine comparissero tutti a vedere con che viltà e fierezza saranno trattati li cattolici e in così vedere chi inclinava alla nostra santa fede intimorito da questa si allontanasse e chi era nemico della nostra fede vieppiù s'inasprisse. Congregato tutto questo popolo armeno si portò al palazzo del principe in un luogo molto spazioso, dove esso principe con alcuni suoi iniqui giudici presiedeva e mandata la sbiraglia faceva condurre or l'uno or l'altro del li cattolici pretesi rei, non perdonando peppur alle donne incinte, dalli quali due per il timore e mali trattamenti costo abortirono. Non posso qui descrivere le ingiurie i scherni, i vituperi coi quali furono strascinati li poveri cattolici a quel scellerato tribunale; dove se alcuno costituito proferiva qualche parola in sua difesa, tutto il popolo alzava le voci in dirle mille impropri e maledizioni; chi costante ed intrepido professava di voler vivere morire in questa ortodossa fede, fu con spietata fierezza per ben lungo tempo battuto, indi mandato nelle carceri, dalle quali non si liberava se non se con un considerabile sborso di danaro per lo che diversi dei nostri cattolici sono molto decaduti dalle loro facultà ed altri sono rimasti aggravati di debiti, E perchè molti furono li accusati cattolici, così li processi e la persecuzione durò due mesi intieri nel qual tempo con terribili minacce e con inumani trattamenti inganarono 8 persone tra nomini e donni ad abbandonare la vera santa fede ed abbasacciare l'eresie armene, per confondere anche me nel publico, fui citato e condotto tre volte a quell'iniquo giudizio, dove mi fecero alcune dimande, che non servivano se non per schernire me, e la nostra santa fede, ma il principe Eraclio allora non intervenne al giudizio, perchè si vergognava di me, come esso medesimo lo confessò ad un suo confidente per la fedeltà e servitù che gli prestai in dodici anni.

– 769 –

Come che le ingiustizie del principe Eraclio erano a tutti palesi, così la maggiore e migliore parte degli i Giorgiani cioè di fede greca, e particolarmente li manaci, vescovi ed il loro cattolici apertamente disapprovavano ingiusto procedere del principe e non solamente li monaci greci, ma il loro patriarcha medesimo come pure il primogenito del principe per la compassione, che ebbero in vederci da tante ingiustizie oppressi, venivano a visitarci e consolarci nelle nostre tribolazioni, ne potevano capacitarci come i principe Eraclio s'abbia lasciato dal danaro accecare, ed impervertire in maniera che non dava orecchio a qualsisia soggetto riguardevole, che parlava in nostro favore. Nel medesimo tempo che fummo gagliardamente perseguitati, il sempre falso bugiardissimo

principe Eraclio mi mandò uno della sua corte con quest'ambasciata: "io senza doppiezza alcuna mi professo molto obbligato al P. Superiore per la fedeltà con cui in diverse occorrenze mi ha servito; so che sarà afflitto per li sconcerti e liti, che passano tra li suoi cattolici e tra li armeni ma deve avere pazienza percué li affari del mondo richiendono cosi; l'esito però carà buono si per li padri, come per il loro popolo. Dopo quest'ambasciata con maggior ingiustizie e fierezza di prima continuò a flagellare li miseri cattolici, onde sembrava essere addivenuto un tiranno.

Qui non finirono tutte le ingiustizie del principe Eraclio, ma sedotto d'altre buone promesse tatteli dalli armeni si lasciò indurre a formare e publicare contro li cattolici alcuni scellerati decreti, credo dall'inferno dittati. In questi decreti dopo avere premesse varie finzione e bugie, dopo aver parlato malamente della nostra cattolica religione con offendere indirettamente anche la sua propria, decretò empivamente che se in awenire qualche armeno abbraccera la religione cattolica, sarà condannato per que mesi in un orrida carcere contenuto con un pò di pane ed acqua dopo quu mesi sarà frustato da 300 persone, tutia la sua facoltà li sarà confiscata, poi eciliato fino alla morte in un villa, d'onde non possa fuggire. Il padre che riseverà alcuno alla fede cattolica, dovrà pagare 50 tumani ossia 500 scudi di pena, e vituperosamente sarà cacciato dalli paesi del principe. Questo è il succinto delli barbari decreti, che l'interesse, ed il danaro indussero fare ad Eraclio. (ՅԵՐԱԿԻԱՆԻ ԿՈՆՏԱՆԴՆՈՒԼԻ ԿԱԿՈՒՄՆԵՐՆԵՐԻ ԿՐԻՏԻՔԱԿԱՆՆԵՐԻ ԳՐԱՆԻՇԱՆՆԵՐԻ, Persia, voi. 3. N° 60).

– 770 –

114.

(1) La persecuzione contro di questi abbattuti cattolici siegue oggidi col medesimo calore delTanno scorso che l'eretico patriarca di Eccimiazin a forza di regali si ha impossessato deH'arbitrio del principe Eraclio onde gli fu eseguire tutto ciò, che può dettargli un cuore inasprito. Rimedio per umiliare un capo purtroppo elevato no sarebbe altro, che per mezzo di qualche cattolico ambasciatore si intercedesse presso la corte Ottomana un modo, per cui il patriarca colla sua nazione armena di Costantinopoli ricorresse al proprio patriarca di Eccimiazin, da cui dipende acciò desista di più perseguitare li cattolici, nella Giorgia, per non soggiacere loro alla persecuzione dei Turchi in Costantinopoli. (05033 N° 78).

115.

(2) Con ogni celerità preparai il necessario per intraprendere il viaggio per Costantinopoli, dove speravo arrivare alla venuta delli nuovi due padri missionarii, e ricevere in Costantinopoli la mia ubbidienza per indi inoltrarmi nell'Europa. Ma ché nel penultimo giorno al tempo determinato di mia partenza s oppose fortemente alla mia risoluzione con mandarmi due dei suoi primari ufficiali, che mi significarono le ragioni, per le quali non voleva lasciarmi partire, e poi esso medesimo principe in particolare udienda

mi palesò li motivi, per li quali mi trattiene per non andare, cioè (sono le parole del medesimo principe Eraclio) non posso permettere la vostra partenza perchè io ho bisogno della vostra persona 2° perchè li secolari clero e monaci Giorgiani desiderano la vostra permanenza. 3° Li Armeni quantunque siano grandi nemici delli cattolici hanno del riguardo alla vostra persona e molti dell' amore. 4° Il vostro popolo cattolico mi fece un memoriale acciò non vi lasci partire, prevedendo li danni spirituali, che loro può accadere colla vostra partenza. Sul fine poi conchiuse così: io non vi farò delle violenze parte pel amore che vi porto parte perchè non siete mio suddito, ciò non ostante se voi partirete contro la mia volontà, prevedo che nasceranno di bel nuovo delli disgusti tra il popolo Armeno, che è copiosissimo ed il più forte di questa città, e tra li cattolici, che sono in molto minore numero onde di tutti li danni corporali e spirituali, che arriverà al vostro cattolico popolo, voi ne sarete la causa per la vostra ostinata par-

– 771 –

tenza. Lei non potrà immaginarsi, quanto io mi affaticasse a pregar e capacitare il suddetto principe, acciò mi conceda con benignità d'eseguire il mio determinato viaggio, ma questi sempre con replicarmi le sopra dette ragioni e conclusione promise inoltre che procurerà in avvenire di ringraziarmi. (Օգոցք, Գրած 4 № 3).

116.

(1) Emo e Rmo Padre,

Giacche questa sacra congregazione ha accettato per alunno il giovane Giorgiano Pietro Nuzianti avendo io comunicato al di lui genitore una tale notizia, di subito li ha apparecchiato il necessario per la spesa, viaggio e per gli abiti e dimani giorno ultimo del corrente pensa di partire per Smirne per ivi trovare imbarco per cristianità, giacché qui non si trova. Il giovane è di buona salute come vedrà l'eminenza vostra ed anche di buoni costumi, onde spero che farà buona riuscita a vantaggio della missione. Con che ho il vantaggio di sinceramente professarmi, profondamente inchinandola.

Di V. E.—Pera di Costantinopoli 30 7 bre 1779.

Umo ed oblig. servo.

F_{reo} Anto Frachia arciv. e vie. aptico. (ibid № 5)

118.

(2) Nel piccolo regno delle Meretti dizione del re Salomone, che ora ha avanzata sua lettera alla Santità di nostro Signore vi è una poco stabile missione in Gonia ille falde del Caucaso al mezzogiorno dove non vi sono al presente cattolici permanenti, ma mercanti cattolici Armeni che vanno e vengono, vi sono bensì in quelle vicinanze alcuni signori di rito greco scismatico, tra quali vi è qualche cattolico, e questi vengono assistiti dalli missionarii cappuccini di Akalsiche col pretesto di medicina e vanno e vengono secondo le contingenze e sono lontani da Akalsiche tre giornate

e mezza. In Cutais metropoli delle Meretti nella cui vicinanza per lo più risiede il suddetto re Salomone vi è una chiesa cattolica, con quindici case in circa cattoliche, e marcanti e vanno e vengono, e questi sono assistiti alcune volte dal prete cattolico, altre volte dai cappuccini di Akalsiche, che sono in distanza un giorno e mezzo; non si sono mai potuti stabilire attesa la volubilità de

– 772 –

Merettani di rito greco scismatico, che ora pregano perché vi si vada, ora poi li licenziano ma con grazia. Lo scrivente vi è stato due volte ed ha provato il tutto; inde dice esser bene che li padri cappuccini di Akalsiche vadino in tempo in tempo, contentino coiraiuto di medicina il re Salomone suddetto, mentre sempre si fa del bene, e forse ora farà stabilire due padri in Gonia, ma secondo il solito dureranno poco, Ciò però non importa mentre torneranno in Akalsiche, e poi bisognandoli il medico sananno di nuovo ricsiamati, come hanno sempre costumato. (ეს უნდა იყოს მოწერილი 1779 წ.) (ibid № 49).

118.

(1) Paris, Bibliothèque nationale. № 22. p. 24.

120.

(2) Illustri ac potentissimo Salomoni Imeretorum Regi.
Pius PP. VI.

Illustris ac Potentissime Rex Salutem et Lumen Divinae Gratiae. Valde delectati sumus Litteris tuis, Illustris ac Potentissime Rex, quibus qui tuus in Nos animus sit, abunde declaras, dum et de tuarum rerum statu certiores Nos facis et nostrum sollicitate a Nobis requiris. Nobis quidem permolestum fuit quod scribis Te Tuamque Ditionem assiduis Infidelium bellis vexari, quod quidem magnam a Te curam, ac assiduum vigilantiam efflagitat. Deum praecamur, ut Tibi veram solidamque pacem concedat, quae nimirum ex sua gratia suoque coelesti proesidio tantum modo quaeri atque haberi potest. Quod vero scire de Nobis exoptas, Deo quidem juvante, valeamus corpore, sed animo semper angimur, ac solliciti semper sumus ab hanc perdifficilem universae, Ecclesiae cui Deus proesidere Nos voluit, gubernationem. Illud praecipue Tibi perspectum esse, ac persuasum volumus, valde nos gaudere de propensa tua in Nos nostramque hanc sedem voluntate, qua praecipue eos omnes, qui debitum Romanae Ecclesiae cultum praestant, ac praesertim Missionarios nostros, qui istic Religioni operam navant, tue-
ris et foves. Id quod tua sponte facis, a Te enixe postulamus, ut uberius etiam ac studiosius facias nostri causa, qui nihil magis cupimus, quam ut vera felicitate, quae a Domino est, cumuleris. Hujus animi nostri Tibi magis declarandi perlibenter opportunitatem

– 773 –

capimus ex postulato tuo, quo Medicum aliquem ad Te mitti cu-

pis. Curabimus Nos certe tuo huic desiderio, quantum per nos fieri potest, diligenter obsequi ac satisfacere. Interea Horologium ad Te dono mitti jussimus, ipsumque volumus apud Te esse, a Teque haberi tanquam singularis nostri in Te studii monumentum. Domum omnipotentem Deum obsecramus, ut diuturnam Celsitudini Tuæ incolumitatem cum rerum omnium succesu non sine maxima coelestis gratiae accessione impertiat. Datum Romae apud S. Petrum die 27 Januari 1781. Pontificatus Nostri Anno Sexto. (Arch. Vatic. Pio Sexto, an. 6. pag. 423).

122.

(1) კავუცონების არხივი ტრავიზონში.

123.

(2) Eminenze.—Li venerati comandi del prencipe Eraclio padrone odierno ed assoluto di questi paesi, mi dauno occasione di presentarmi all'Eminenze Vostre.

Cotesto principe volendo rappresentare alcuni premurosi suoi affari a Sua Maestà l'imperatore, colTocasion che il P. M. Pr. Domenico da Trieste esprefetto di cotesta missione, se ne fa ritorno alla sua provincia ha stimato bene di confidare ad esso queste faccende, come uomo molto suo instrinseco amico e dotato d'una somma destrezza e costanze in maneggiare affari scacrosi e di conseguenza. Quindi gli ha ordinato, che prima si porti in Roma dall'eminenza vostre a presentarle questa mia lettera; in cui mi ha ordinato di supplicare l'eminenze vostre che posto da parte ogni suo merito personale, acquistatosi per il lungo corso di tanti anni di missione, si dengnino di rigutrdarlo come un soggetto da lui mandato non solo all'eminenze vostre per protestarle la sua divozione e premura; ma spedito ancora al trono di Sua Maestà l'imperatore per trattare alcuni suoi affari premurosi.

A questo fine supplica ancora l'eminenze vostre a volerlo accompagnare da sua maestà con qualche loro lettera commendatizia, che atta sia d'inspirare nell'animo di Sua Maestà propensione d'animo non solo, ma quella stima e prema ancora che é necessaria a chi deve trattare con persone di carattere affatto importanti.

– 774 –

Cotesto principe, come d'animo grato e molto riconoscente si protesta con animo veramente costante e sincero di proteggere sempre più la cattolica communion e di far per essa ancora di bene quanto mai potrà. E qualunque officio che l'eminenze vostre faranno appresso la sua maesta l'imperatore si protesta e giura che non si troveranno pentite l'eminenze vostre, che anzi dai effetti vedranno corrisposti li officii loro con abbondanza.

Io quanto ho scritto l'ho avuto dalla bocca del medesimo principe Eraclio, e sono tutti suoi sentimenti. Suplico dunque l'eminenze vostre a ricevere il contenuto di queste lettera come semplice mia scrittura, ma sentimento intero di un principe al quale

molto dobbiamo. (აპროპაგანდის არხივი, ივოვე ტომი).

126.

(1) Eminmo Sigre .

Inquieto questo principe Eraclio pella mia dimora in Gori (avendo dovuto assistere allamorte del buon P. Fedele da Besco-pagano) mi spedi 30 uomini e mi fece condurre qui in Tiflis, ove nel termine di due giorni mi impose di licenziare il P. Mauro da Varona per Vienna, pella strada oi Moscovia, e di tradurre le lettere che dirige all'imperatore, al SSmo Padre, al re di Francia, di Sardegna, di Napoli, ed alla repubblica di Venezia; con questo che ottenendo quanto richiede dall'imperatore laccia l'arbitrio al P. Mauro, di spedire le lettere o di andarvi in persona dall'altre potenze e come io le acennai in una mia in data di Agosto, richiede confederazione e soccorso in aiuto contro gli infedeli e promette le nostre chiese, che per maggior cautela oggi ho richiesto ed ho ottonuto la lattera di donazione scritta di suo pugno essendo cosa molto gelosissima e lui non si é voluto fidare d'alcmvsuo segretario, come anche promette la sua protezione per ciò che riguarda alle persecuzioni degli Armeni eretico.

Ho accopagnato detto P. Mauro con mia lettera all'imperatore, supplicandolo di dargli udienza e che di tanto ho passato awiso alla sacra congregazione. Avrei dovuto suppiegarle le copie tradotte di tutte le lettere che spedisce questo principe e precisamente la copia della scritture di donazione delle nostre chiese; ma il tempo ristretto no mel permette e però per maggior lume in ristretto le scrivo in sostanze quel che asserisce e ciò che pretende.

– 775 –

Supposta l'intimazione di guerra contro il Turco; e ritrovandosi oggi la Persia divisa in deboli potentati e che perciò questo principe Eraclio tributario alla Persia, ed al presente indipendente, ma battuto dalle continue usurpazioni delli Sciti, pretende que reggimenti dall'imperatore' e due dalla Francia, ed un reggimento da Sardegna, uno da Napoli, ed un da Venezia, sia in truppe, ma piùù tosto in danaro e supplica pertanto la mediazione del santo padre verso dette potenze ed all'incontro si esibisce ad ogni patto di codesti principi, si per la conduista della Persia, come in aiuto colle sue forze contro il Turco, e per fine ancora di rintuzzare questi Sciti resi oramai intollerabili. Domada é vero molto all'uso di questi paesi, li quali ance per ordinario si contentano di poco.

Nella scrittura di donazione delle nostre chiese premette sebben condizionatamente se otterrà entrata nelle corte europee, promette, dico le chiese, case tolte, protezione del li padri e delli cattolici; promette di mantenere a sue spese in perpetuo cinque o sei padri qui in Tiflis, con questa espressione che mancando lui alle promesse si dichiara rifrattore di parola, e perciò immesitivole di compassione presso li principi cristiani, di tutto ciò che promette, son quasi certo che almeno darà le chiehè, li riscontri alle

sue lettere siano anche in tenuissima parte favorevoli.

Pertante nelle viscere di G. C. supplisco la santità di nostro Signore a far quel tanto che le detterà il di lui santissimo zelo presso la suaccennate potenze.

In risposta poi alla lettera di questo principe Eraclio potrà prender motivo il santissimo padre I -o di avvanzar la richiesta delle nostre chiese, condizione che pretende questo principe per giustificarsi presso gli ecclesiastici nel dover in effetto restituire le chiese, come privatamente in questa occasione si e con noi dichiarato.

Secondo domandar com maniera l'abolizione di quel dispaccio o decreto fatto da questo principe nel 1775 in favore degli Armeni eretici, e contro li padri e cattolici quanto che non é stato toccato nella scrittura di promissione, ma di molta importanza perocché oltre gli gravi errori in fide che contiene detto decreto e delle gravissime pene che impone a chiunque si facesse novamente cattolico, impone ancora la pena di 350 scudi Romani, e l'esilio a quel missionario, che riceverà alla religione cattolica qualunque eretico Armeno.

– 776 –

Quisto è il mio umile parere che rimetto all'emenda di Vostra Eminenza e del santissimo padre da cui prostato a terra umilmente domando la sua santa benedizione. (პროპაგანდის არხივი, Persia, voi. 4. № 34).

128.

(1) ვენეციის არხივი.

129.

(2) L'anno scorso presentai un memoriale a questo principe nel quale gli esponevo il pericolo della casa cadente nel quale ci ritrovassimo e lo supplicavo di un luogo o casa per nostra abitazione. In pubblico mi rispose che mi voleva donare quanto io gli ricercavo; in privato poi mi confidò che era disposto a restituirmi le chiese, ma per sua giustificazione presso il mondo nobili ed ecclesiastico desiderava che gli venisse fatta la richiesta da persona riguardevole.

Vivente il padre, sarà ciò molto facile ad ottenersi; giacché il primogenito viene impegnato dal proprio confessore in contrario: essendo oggi arciprete e superiore della nostra chiesa, da dove cava il suo mantenimento. Se dunque pella strada suaccennata si potrà ottenere la grazia siamo nel caso, diversamente col permesso della sacra congregazione avvanzerò la seconda volta la supplica, per il bisogno che abbiamo della casa, senza pregiudicare al giusto ossia al dritto che abbiamo su la nostra chesa. P. Andrea da Palermo. (პროპაგანდის არხივი, იქვე № 16).

130.

(3) ესევე პატრი თავის წერილში, 15 ნოემბრის 1784 წ. სოლომონის შესახებ ამბობს კვალად ამას: რადგან მემკვიდრე არა ჰყავდა, ანდერძით დაუტოვა სამეფო თავის ბიძაშვილს დავითს მეფედ წოდებულს;

თუმცა კი კანონიერი ტახტის მემკვიდრე იყო თავის ძმისწული არჩილის შვილი დავით პატარა 12 წლისა, რომელიც შვილია ერეკლე მეფის ქალისა. სოლომონისაგან გადავიწილმა თავადმა ქაიხოსრომ ოსმალეთისგან მოიშოვა იმერეთის სამეფო და ბათუმის მხრით მოდის ჯარით. ხოლო იმერეთის ახალი მეფე დავით საზღვარზედ იპოება ჯარით; დადიანს და გურიელსაც მასთან კავშირი შეუკრავთ. ლეკები ახალციხეს და ზემო ქართლს ერთიან არბევენ, ხალხს ჟლეტენ და ერთიან სოფლები

– 777 –

ტყვედ მიჰყავსთ. მეფემაც აღარ იცის თუ პირველად რომელს უწინაღმდეგოს. ხოლო თავის 15 დეკემბრის 1785, წერილში, ამბობს ამ შემდეგს: წარმოუდგენელია ამ ქვეყნის უბედურება. უკანასკნელ წერტილზეა მისული ..... რადგან ყველა მოსაზღვრე მთავრები აჯანყდენ. მარტო ლეკები ათი ათასი არიან. აგერ ორი თვეა მთლად მოაოხრეს საქართველო. დაწყებული მეფიდან ყველანი გაღარიბდენ. უარესი ეს არის რომ კიდევ მოელიან შემოსევას. ამ ბოლო დროს აიღეს ორი სიმაგრე, სადაც შეხიზნული იყვნენ ათასობით ხალხი, ყველა დახოცეს და ტყვედ წაასხეს. ამ მეფეს მთლად გაუოხრეს მადნები ოქროსი, ვერცხლისა და სპილენძისა, რაისგამო გაღარიბდა. იმანაც გააღარიბა თავისი სამეფო დიდის გადასახადით. აქ ერთიც არავინ არის, რომელიც მომეტებული სიგლახაკისაგან არ სტიროდეს. ჩვენც ამავე უბედურებაში ვიმყოფებით, ამიტომ ღვთის პატივისათვის შემწეობა მოგვეცით. – ეგრეთვე 3 აგვისტოს 1787. წერილით აუწყებს, რომ მთელი დაღესტანი ამდგარა ფეხზედ საქართველოს წინააღმდეგ. ორი რაზმი ორგული გაქცეულა აქედგან და შეერთებია სპარსეთის ხანებს. ყველა გარეშე მყოფნი წინააღმდეგი ყოფილან ერეკლესი. რაისგამო ამას ყველა მხრიდან, მეტადრე ჩერქეზებიდან შემწეობა მოუთხოვია. მოსული ჯარი ტფილისში შეკრეფილა და იქიდგან წასულა საომრად. ომში განჯის ასაღებად წასვლის დროს, ერეკლესთვის პატრს მიულოცია გამარჯვება. იმასაც უთქვამს რომ, რომ მე ექიმ პატრის უყოლელად დგომა არ შემძლიაო, რადგან ღვთის შემდგომ მათგან მაქვს მე სიცოცხლეო, – როცა ერეკლე შორდებოდა თავის ტახტს, მაშინ სამეფოს დედოფალი მართავდა. – მეფე ერეკლეს 26 სექტემბერს 1788. თან წაუყვანია პატრი ანდრია ახალციხის მთის ძირს ბელვის ღელეში, საცა დაუწყიათ მშვიდობიანობაზე მოლაპარაკება ოსმალეთის ელჩთან. გარნა როგორც სჩანს არ დაბოლოებულა მშვიდობის საქმე, რადგან 10 ივნისს 1789 წ. მოსულა კვალად ორსმალეთის ელჩი და მიუწვევია ერეკლე ახალციხის ფაშასთან მოსალაპარაკებლად ზავის ქმნაზედ.

131.

(1) Qui alle persecuzioni delle guerre si aggiungono quelle delli preti Armeni, li quali nella mia assenza comprarono una casa alla nostra con tigua, con l'intenzione di aprire un seminario, che loro dicono nell'educazione della gioventù, ma in verità di risse fra li giovani cattolici ed eretici pella vicinanza tale, che loro ascoltano le nostre orazioni e noi lo loro lezioni. Ho ricorso al principe, il quale persuaso dell'astio, e cattiva intenzione di questi Ar-

– 778 –

meni sentenziò a favore dei padri, onde sarò costretto a comprar detta casa; diversamente mi son protestato con sua altezza che uscirò io dalla casa in cui abitiamo per togliere ogni motivo di dissensione fra li cattolici e li Armeni. Sino ad oggi ostinati li preti li più nostri nemici non escono di casa. (08030 N° 38).

132.

(1) Nei primi Dicembre é morta Tunica, sorella di questo sovrano. Un giorno prima di morire, assistendola io da medico, in presenza delle damigelle e persone di sangue reale pubblicamente fece la confessione seguente. Io confesso in S. Pietro ed in tutti li suoi successori fino al regnante Santissimo Padre, Tautorità suprema di sciogliere e legare, e questa facoltà é stata pattecipata a voi altri padri missionarii in quelle parole: *Ite et praedicate etc*, e per tanto prima di morire, datemi la benedizione. Non volevo io prestarle la mano per timore etc ma spinto dalla moribonda e dagli astanti ho bisognato condescendere e secondo il costume Giorgiano con atti di devozione si é segnata col segno della santa croce e dopo divotamente ha baciato la mano, e se Tha posto sulla fronte. Vi fu un sussurro tra gli astanti e per timore tutto passò sotto silenzio.

Tiflis 20 Gennaro 1789. Fr. Andrea da Palermo, prefetto. (Giorgia. Voi. 4. N° 50).

132.

(2) Questi vescovi armeni pria di ammettere agli ordini sacri li loro preti, Tobbligano a giurare nemicizia contro la chiesa latina; ed appena che aprono la bocca in chiesa predicano contro di noi. Ma la medicina colTaiuto di Dio li familiarizza, li domestica: diversamente per poco cuscitarebbero delle persecuzioni contro di noi, e di nostri. (05033: N° 60).

134.

(3) Al. P. Andrea da Palermo Prefetto della Missione de'PP. Cappuc. di Georgia, a di 13 Gennaro 1798.

E'molto sensibile questa S. Conine ai gravi patimenti, ai quali V. P. e gli altri missionari si trovano continuamente esposti per le incursioni dei barbari, per la carestia e per la tetra desolazione,

– 779 –

che invade tutte coteste provincie Dee V. P. consolarsi, che siccome ella soffre tutte queste tribolazioni per la gloria di Dio, così non le ne potrà mancare la ricompensa, e spero che il Signore le darà grazia di poter tollerare alacrememente i presenti disastri, finché piaccia al medesimo di restituire a cotesra missione la pristina callma.

Questa S. Conine dal canto suo non mancherà di assisterla e di prestargli tutti quegli aiuti che potrà, come già fece anni sono mediante qualche straordinario sussidio, e l'anticipazione di que annate. Ora le anticipo un'altra, che maturerà a tutto Dicembre

1798, nella somma di scudi 400 che consegnai al P. Procuratore Generale del suo Ordine per essere a lei rimessa.

Ho inculcato ai medesimi, che procuri de'nuovi, e buoni missionari per la Georgia, onde provvedere agli ospizi, che restano vacanti, per la morte del P. Carlo da Cingoli e degli altri due, che mi awisa. Oltre il P. Salvatore d'Avola che fu già spedito, verrà anche un altro cioè il P. Gio: Evangelista da Malta, come pure il laico Fra Bernardino di Civitacastellana, quale ho notizie che già sia giunto a Costantinopoli. In appresso si vedrà di spedirne degli altri onde provvedere al bisogno e rimuovere quelli, che male adempiono i propri doveri.

Intanto V. P. si faccia coraggio, e continui da forte la sua carriera, senza lasciarsi abbattere dalle calamità del mondo e assicurandola del pieno gradimento che queste S. Conine ha di lei, prego il Signore ecc. (Lettere della S. Cong. Voi. 276 sul principio del Vol.).

135.

(1) კაფუცინების არხივი, ტრაპიზონში.

თავი IX

1.

(1) მარი ბროსე, საქართველოს ისტორია, ნათარგმნი და განმარტებული სიმ. ლოლობერიძის მიერ გამოცემა ნიკ. ლოლობერიძის ნაწილი პირველი, გვ. 182, ეგრეთვე იხილეთ იმისივე წერილი: *Rapports sur un voyage archéologique dans la Géorgie et dans l'Arménie.*

2. *Livraison.* P. 140, 143.

2.

(2) 1. Parceque ce pays fut de tout temps habité et occupé par la race Géorgienne, qui n'en fut jamais dépossédé. 2. Parceque les premières eglises y furent construites au temps de Constantin le Grand. 8. Parceque ce pays et ses environs furent le berceau de la dynastie Bagratide, depuis son entrée en Géorgie, sous les successeurs de Geurgaslan, VI siècle, jusqu'au X siècle. 4. Enfin parceque les rois Aphkazo-Karthles, attirés par la beauté du lieu, y firent incessamment de constructions remarquables, citadelles, églises et monastères datant du IX au XII siècle. (*Rapports etc.* P. 113).

7.

(3) Come per mano del P. Amadio da Brescia spedito alla Giorgia in qualità di prefetto, sesendole stata renduta la lettera del Procuratore Generale de'IlOrdine nella quale venivale espressa la zelantissima mente della S. V. e della Sacra Congregazione in ordine al doversi stabilire ed ereggere la nuova missione e residenza dei Cappuccini in Akalzichè città e luogo dell'Imperio Ottomano poche giornate distante da Tiflis capitale della Giorgia, e situata alli confini dello stato del re di Persia; ne intraprese ben volentieri

l'incarico, ed a questo effetto sul fine di Agosto 1715 in compagnia d'altro religioso, munitosi di alcune lettere efficaci dirette ad un Pascià, partiti a quella volta, non gli fu permesso in conto veruno potere entrare in Akalzichè, come obbligato dallo stesso Pascià a doversi rimanere occultamente presso di lui; sintanto che

– 781 –

fosse fatta pratica, e scoperto, se era vi adito alcuno per cui introdursi in Akaalziché, senza grave pericolo di grave danno ai poveri cattolici, che erano stati bramosi di ricovervi i missionarii Cappuccini

Trovessi pertanto che un Vescovo eretico Armeno, era infensissimo a qualunque erezione di missione, o lungo soggiorno di religiosi per cui impedire non avrebbe giammai desistito dal sollevare i Giannizzeri, che dimorano in tal luogo per il Gran Turco capaci dei quali alcuni più facoltosi non consentivano tampoco alla venuta dei missionarii, temendo di restare ipso facto spogliati dai Turchi di quanto havevano e possedevano; essendo costume della Porta estorcere grosse somme di denaro, col far pagare all'uni tutto ciò che la povertà e la miseria degli altri non ha il modo di soddisfare impiccandosi le borse e non le persone. Per tali cagioni non volse giamai il prefato Pascià, affezionato per altro ai religiosi, e molto grato al predetto missionario lasciarlo in modo alcuno esporre agli evidenti pericoli, e danni che erano per seguire inevitabilmente dalla sua entrata in Akalziché. Dichiarandosi inoltre che sarebbe stato alla di lui stima un affronto e gran vergogna; allorché restasse maltrattato dalli Gianizzeri e dai Turchi un Franco, che egli aveva alloggiato in sua casa, e che erali stato raccomandato da persona di cui avevali recato lettere di gran premura.

Convenne adunque al missionario dopo la permanenza di due interi mesi cioè Settembre ed Ottobre abbandonare l'impresa col far ritorno alla sua missione di Giorgia, non essendosi potuto nelle contingenze presenti staccar dalla Porta il firmano del Gran Signore per cui restare in tal luogo meno aggravati i cattolici e più sicuri i missionarii.

Nondimeno bramoso l'oratore di nuovamente azzardarsi all'impresa, si parti per la seconda volta, dopo la Pasqua dell'anno presente 1716, ritornando da Akalziché in qualità di viandante passeggero; quivi trattenutosi per lo spazio di quaranta giorni in casa hora di uno et hora di un altro cattolico, occultamente e come di nascosto. Risaputosi e penetratosi dal Vescovo eretico, gli venne a suo nome intimato: che sebbene avesse egli, come dicea, comandato e dato licenza che potessero le persone andare a ritrovarlo, e fargli honore, tuttavolta intendeva che quanto prima dovesse andarsene al

– 782 –

suo viaggio e scostarsi di colà; talmenteché intimoritis i cattolici l'obbligarono a partirsi; perloch  proseguendo il viaggio, imbarcossi per Costantinopoli, con haver per  in Akalzich  ascoltate le confessioni di quei cattolici, e lasciatili per quanto pot  spiritualmente consolati, trovandosi ancora ben istradati se non perfetamente istruiti con l'assistenza di alcuni preti che gli mantengono nella fede e religione cattolica, e che sogliono ogni que o tre anni portarsi a Tiflis per confessare.

Espono inoltre umilmente il predetto E. Alessio Alla Santit  Vostra essere stato sempre a cuore dei missionarii della Giorgia il tentare di erigere e stabilire in Akalzich  qualche sorte di permanenza dei religiosi, non meno per consolazione spirituale dei cattolici, e progresso della fede, ma insieme per sicurezza e comodo al passaggio dei religiosi in Giorgia; ma i gravissimi impedimenti e contrasti che eranvi da superare glie ne hanno sempre pi  fatto dimettere un tal pensiero; si fa egli lecito di umiliarne alcuni riflessi alla Santit  Vostra nel modo seguente:

Primo perch  essendo Akalzich  paese e luogo entro di cui non habitano n  soggiornano mercanti Europei, e non havendo il firmano del Gran Signore e notissimo che non vi si puoi far residenza di missionarii n  stabilirvisi religiosi.

2. Perche dandosi eziandio dal Gran Signore questo firmano, non permetter  ai religiosi giammai ereggervi chiesa pubblica o privata, e molto meno che possano ivi fare unione di popolo, o congregazione di persone, n  che Greci o Armeni possano farsi cattolici; essendo i Maomettani di tutto ci  gelosissimi, talmente ch  in qualunque luogo dell'imperio Ottomanno se rovina o cade una chiesa non   possibile ai cattolici in conto alcuno di riedificarla.

3. Perch  rimanendo Acalzich  nei confini dell'imperio Ottomanno colla Persia per gelosia e ragione di stato, non vorr  dare la Porta simile firmano; e questa gelosia e ragione nei Turchi cos  prevale che per la medesima non permettono ad alcun bastimento francese o di qualsivoglia altra nazione poter introdursi e navigare entro il Mar Negro. Havendo anco al Gran Czar di Moscovia fatta chiudere la comunicazione e l'ingresso che una volta vi aveva,

4. Perch  finalmente il missionario in Akalzich  non potrebbe stare e rimanere bench  vestito da secolare, in modo tale che non

venisse scoperto per religioso, atteso in risiedervi il predetto vescovo Armeno eretico, inimico del cattolic. Quondi   che portandone egli l'awiso ed il ricorso ai Turchi recherebbe danni gravissimi ai cattolici, con farne sorprendere il missionario o nell'atto di celebrare la Santa Messa, o in quello di accoltare le confessioni i>pesialmente del le donne. Del che ne ascadrebbe che oltre il grandissimo strapazzo e vessazione dei cattolici, il missionario medesimo o resterebbe fatto schiavo o per il meno discacciato.

L'unico mezzo crede il prefato F. Alessio potersi havere o per mezzo di un uffizio del Signor Ambasciatore di Francia in Costantinopoli per cui ne staccasse dal Gran Signore il promontovato Firmano a prò dei cattolici e dei missionari. Il che in tempi così gelosi non pare sperabile o siwero.

Qualunque volta cessi la guerra, fra la Maestà ei Cesare e la Porta far insinuare validamente alla corte di Vienna che che nelli trattati della tregua siavi inserto il darsi ai missionarii libero e sicuro il passaggio per il Mal negro alla Giorgia ed altri paesi finitimi, con riterner residenza, ospizio e chiesa nella città di Akalziché per il libero accesso e commodo non meno dei cattolici che dñi missionarii.

In tali due modi crede il missionario che possa spianarsi l'adito a stabilir la fede, e render consolato quel popolo di Akalziché: che é quanto ardisce di referire con humilissimo e profendo cossequio genuflesso ai piedi della Santità Vostra.

Fra Alessio da Milano missionario Capuccino. Մ(ՅՐՈՅՅԵՆԾՈՅ ՏՐԻՆՈՅՈՅ, Persia, voi. 1. N° 6).

8.

(1) Il Procuratore Generale dei Capuccini riverentemente espone a V. S. Illma che essendo stato accordato, come Ella ben sa, da cotesto sacra congregazione sotto il 10 marzo del 1732 di dare per la nuova missione d'Achalsiché posta sotto la prefettura della Giorgia scudi 75 per l'annata anticipata da principiarsi quando I missionarii cappuccini fossero arrivati colà, già siamo al tempo di goder le grazie dalla medesima sacra congregazione, mentre ha ricevuto awiso dal P. Nicolò da Girgenti prefetto della missione della Giorgia con lettera del 5 marzo del presente anno, che il di 8 Ottobre dell'anno passato 1733 prese il possesso della predetta mis-

– 784 –

sione di Achalsiché con sodisfazione (come esso dice) di tutti li Turchi grandi e molto più di tutti inostri christiani. (05*^30? N°24),
11.

(1) Relazione di ciò che awenno a tempi del R. P. Nicolo da Brigienti di folice memoria nell'Pincontro di fabricare la chiesa di PP. Akalzike.

Il R. P. Nicolo da Briganti fese vaenire da Cospoli, un firmanno a rifabricare la Chiesa de PP. a della Madonna, in quei tempi era Bascia Jussub figlio di Jssagh, che prima era fatto Bascia. Meliki Elisbar era Mamasaghliissi, ossia publico proveditore e capo intendente sopra tutti gli affari cattolici Cachiotai era superiore D. Giov. il Grande avo di M-r Paulo vescovo, questo R.P. Nicolo il quale fabricò pure la casa deTadri anche in Akalzike con grande impegno ed amore procurava la fabrica della Chiesa de PP. che p_{ma}. ancora della venuta de Padri in Akalzike era stata atterrata del famoso Molla Turco D. Calimagi. Per tal oggetto aveva già in pronto il R. Padre legna, pietre, calce ed altro che era necessa-

rio. Recossi il R. P. Nicolìo dal Bascia, e diedegli a leggere il firmano già fatto venire per la fabrica della Chiesa di Padri. Il Bascia lo lesse e indi il R. Pad. pregò il Bascia che fosse degnato di recarsi neirabitazione de' Padri, a il Bascia acconsenti difatto poi venne il Bascia nella casa dei Padri col Cadi ossia Giudice confermato se di tutte le avose col Mufti, ossia. Innalienabile e infallibile sentenziatore di tutte le cose prima di procedere ad altri tribunali per le cause medesime col Gieniceragha, ossia, Capo della Nobile milizia, colli Signori Turche della Cellà, e coi Mollà, ossia interpreti deiralcorano; e giacché la casa è vicina alla Chiesa, il Bascia con tutti gli altri operarono esaminarono ciò che era stato atterrato dal Molla Calimagi, e ne presero la larghezza e lunghezza, e altezza. Indi il Bascia comandò al Cadi che tutto scrivesse dicendogli; so già, ho data licenza, de di fabricare questa Chiesa, e il Cadi lo fece. Ma il Cadi stesso poi ricuordo al Bascia, che se due Turchi non si trovano, che facian testimonianza, di tal demolimento fatto dal Molla Calimagi con questa larghezza lunghezza e altezza benché si sia firmano pur non può fabricare questa Chiesa, il Bascia lo riferì al R. P. Nicolò; e questi tosto rispose che la cosa è facile: conduro li due Tur-

– 785 –

chi testimonii. Inhorano quo maggiori, onori, che per lui si poteva, uso il R. P. al Bascia e alli altri cioè acqua con zuccherò, caffè conserve, e indi tutti partirono. Dopo di ciò li capi cattolici di Akalzike recaronsi dal R. P. Nicolo e gli dissero: Padre oh che gran bene facesse: Dio vi conceda calute. Per la fabrica di questa chiesa non vi rattristate; e disse in ispecie al R. P. Simon Jetaranti. Io fabricaro a mie spese uno dei muri laterali di questa Chiesa. Battongian, Coggionati replicò: l'altro muro laterale io lo fabricaro a mie spese: Zurabba Macandrianti disse il di sopra il muro e l'altre io lo farò a mie spese: e li R. P. Nicolo ricevette tali offerte con riscontro di Mille benedizioni. Il giorno dopo nelle altre due pubbliche chiese i Preti publicarono tal fabrica ed esortarono tutti i Parrochiani a concorrere possibilmente con limosine per la fabrica di detta chiesa; ed anche con lavori. In quel tempo era superiore Provic. D. Giò. il Grande il quale chiamò a se i suoi cattolici partitanti e disse loro, che cosa fate voi? volete che si fabbrichi una chiesa affinché poi le nostre due vengano demolite? Replicò il Prete e disse loro: Voi non sapete niente; perciò vi faccio noto che se si fabrica la Chiesa dei Padri, né più alla Chiesa di sopra, né alla Chiesa di sotto verrà un Cattolico perché tutti andranno alla Chiesa dei Padri; e quindi dovremo chiudere le altre Chiese. Pertanto procurate d'impedire che si fabbrichi: altrimenti le cose nostre anderanno: a male. Indi D. Gio. il Grande spese molto denaro quà, e là per corrompere il cuore di Melichi Elisbar Mamasaghli D. Cocotai e al Cadi Turco mandò dugento Piastre, purché ricevesse come falsi i que testimoni non ri-

lasciasse la carta di licenza detto. Uggiati per la fabrica della chiesa. Il R. P. cercò qua e là li que testimoni e scopri che li da prima di voti ed offerenti li erano come nascosti e non ostante Estate Cattolico Bastaro, trovo in nome del R. Pad. li que testimoni Turchi; l'uno de gli era un Turco Molla del Villaggio di Azzquer, l'altro un Turco Molla del Villaggio di Salessa, eli condusse al Pad. e li Padre là conduste dal Bascia, dicendo: ecco o Padrone ho condotto li Testimoni. Piaque la cosa allo stesso Bascia: e mando il Padre coi que testimoni dal Cadi. Colà che furono, il cadi imbroglio'tosto la faccenda, perché convise dimentitori li testimoni. Ed. il R. P. Nicolò disse al Cadi? perché mi trattate in tal forma? ,e il Cadi con siarme rispose al R. Pad. Cosa mi

– 786 –

dite voi? Li vri Cattolici mi danno ducento Piastre, affinché v'impe-disca la fabbrica della Chiesa. Voi datemi soltanto cento Piastre e farò buone li que testimoni. Tosto che intese il R. P. Nicola adirossi: disse: per questi Cattolici quante fatiche io sostengo con pensieri coll'anima; e costoro mi si voltan nemici? ritorno a casa e si man vali, che Maratori, Maragoni tutti licenzio. Inde poi a poco li Capi Cattolici di Akalzike altri presero le legna altri pietre, altri la calce senza denaro. Dopo qualche tempo vennero li sopra intendenti della chiesa di sopra dal R. P. Nicolo per vincere il suo cuore con fravde, dicendo: noi non abbiamo parte in tal fatto, ad eravamo meschiati in tali azioni, e Dio pur castighi chi ne fu la caggione. Sappiamo poi che voi avete danaro di questa Chiesa d. Mad. di quel denaro imprestateci ottocento Piastre: e quando fabricare de la Chiesa, oltre le ottocento Piastre, altre ve ne daremo; ne sarà dubbio che vi noghiamo li vostri denari. Il R. P, Nicolò diede le ottocento Piastre, le gli al di d'oggi ancora nemmeno un parà e resta ancora sopra di quella... Chiesa il debito di ottocento Piastre colla chiesa detani.

Deposizione fatta anche a miei tempi da qua Cattolici per altro convocati che quoro, testimoni di Presenza.—P. Giov. Batta da Rovigo. Super, in Akalzike.

კაფუცინების არხივი რომში. ამ წერილის ერთი პირი ჰქონდა ახალციხის მღვდელ პეტრე ალუმაშვილს).

11.

(1) Brosset rapports etc. p. 140.

14.

(2) Al Sig. D. Giosafat da Sciausces in Giorgia—B Gennaro 1733.

E'pervenuta a questa S. Congregazione la lettera di V. S. scritta fin sotto li 15 di Marzo dell'anno passato, dalla quale ha sentito con molto compatimento le angustie, nelle quali 'si ritrovano cotesti cattolici. Siccome però già da qualche tempo si sono spediti in coteste parti alcuni nuovi missionari cappuccini; così si deve sperare che con la loro assistenza verranno i detti fedeli in

gran parte sollevati per ciò, che concerne il retto esercizio della santa religione cattolica. V. S. poi ha fatto molto bene a non con-

– 787 –

discendere in Costantinopoli alle indebite richieste fattale da quel sacerdote D. Minas, e molto più a non pubblicarle agli altri sacerdoti di cotesta provincia. Quando però le accada di dover ricorrere per dualsivollia affare a quel Mons. Vicario patriarcale, gli scriva pure direttamente senza prevalersi di altro mezzo, mentre procurerà di soddisfarla nelle cose giuste, e convenevoli senza bisogno deirinterposizioe altrui. Che équanto mi occorre di motivarle con la presente e le auguro da Dio N. S. ogni vero bene.

(Lettere della S. C. Voi. 137 pag. 1).

15.

(1) Paolo Leoni Giorgiano della Giorgia di età 15 anni di rito armeno, prestò giuramento 1749, 21 Novembre. (Registro degli alunni ddl collegio Urbano, vol. 1 p. 350).

17.

(2) Filippo Maria da S. Agostino Carmelitano Scalzo per la grazia divina e della sede apostolica vescovo dTspahan e di tutta la Gorgia prelato.

Notificimo a voi D. Giovanni ed a tutti gli altri ministri della chiesa Akalzichiana che, siccome fin dal 1738 vi awisassimo, che a noi, quantunque ne fossimo indegni fu assegnato il vescovato dTspahan e conseguentemente la giurisdizione sopra tutta la Giorgia, secondo il decreto della sacra congregazione de propaganda fide emanato li 8 Novembre 1632, così in quest'anno fummo in Tiflis, ed in Gori, per venire anche da voi in Akalziché che è il vero e principal luogo della Giorgia per visitarvi, ma perchè a causa delle tante turbolenze, del paese non abbiamo potuto adempierò la volontà nostra, perciò abbiamo stabilito il reverendo fratei nostro in Cristo Pre Niccolò da Girgenti dell ordine di S. Francesco cappucino per nostro vicario, sopra tutti i sacerdoti e cattolici di tutto il dominio della Giorgia, di Tiflis, Gori, Akalziché, Siausses, Arutiu, e sue adiacenze con piena autorità che conviene a un tal ministro; e vi raccomandiamo che ad esso ubbidiate, come a me. E perchè abbiamo inteso con grande amarezza di cuore, che sian morti fra voi dei cristiani senza i sacramenti della chiesa per la disattenzione di alcuni sacerdoti, lo che è peccato gravissimo avanti Iddio; e che l'ordinata ofliciatura che deve devotamente

– 788 –

recitarsi secondo l'ora determinata nella chiesa, sia decaduta, e ciò che é peggio che non vi sia più fra voi quella unione, che devono avere i ministri di Dio, vi preghiamo per l'amore del medesimo Iddio e del suo tromendo giudizio, che da qui innanzi siate vigilanti neiradempire il servizio di Dio, e della sua santa chiesa;

e se (ciò che Dio non voglia) vi sarà alcuno fra voi che non voglia ascoltare la nostra paterna ammonizione, allora gli ingiungeremo la pena secondo il suo delitto, dicendo come S. Paolo ai Corinti: Mi feci ardito perché voi mi stimolaste. E perché desidero di tutto cuore che fra voi sia ordinato il culto di Dio, perciò in virtù della presente, voi Don Giovanni di Minas, nelle di cui prudenza speriamo nel signore stabiliamo per arciprete sopra le chiese d'Akalziché per governar le e reggere la parola di Dio: e se vi accedesse cosa alcuna importante abbiate a parteciparcela più presto, che potete o al predetto nostro vicario acciò vi apportamo subito l'opportuno rimedio: e se il signor Simone di Abiertaranti diletto nostro in Xto. vuole essere procuratore, lo sia e se egli non l'accetta sia il Sig. Gregorio Chocciananti. Iddio Passista e faccia che ogui di lui azione sia alla gloria del suo santissimo nome, pregandolo, che vi prevengo colla sua santissima benedizione e vi saluto col Signore.

Tiflis Tanno del Signore 1745 li 26 Agosto. (პროპაგანდოს აზობო, ოგოვე № 47).

21.

(1) Eminentissimi Signori,—Bramo ardentemente che le loro eminenze sino bene informate dello stato di uno che si piofessa ed infatti é loro umilissimo servidore e figlio D. Paolo Leoni di Achelziche in Giorgia. Partii da Roma con loro inpreggiabile comando a di 17 Febbraio del corrente anno, e arrivai alla patria mia ai 16 d'Ottobre; e doppo alcuni giorni principiai a far tutto quello che stimavo benesser fatto per la salute delle anime ed anche presto procurai di guadagnare l'affetto del popolo, ma non quello dei sacerdoti non perchè io non volessi, ma perché ellino mi caluniarono, dicendomi, che io sia mandato dalla sagra congregazione per le mie pessime azioni, e che quella patenta del mio dottorato non si doveva accettare nelle mani, ed il principale motivo di questo disturbo fu il prete con cui per loro comando partii da Roma. Dop-

– 789 –

po io parlai con signor D. Giovani Gigananti parimente alunno de codesta, e pregai che si dignasse di leggere si partenza del collegio, sì ancora la dimissoria datami in Costantinopoli da monsig. Biagio de Paulis, e quantinque pregassi si io e facessi ancora pregare dagli altri non fu possibile, che le accettasse, per la qual cosa, io pregai ai padri cappuccini, e specialmente al padre prefetto che egli legesse e doppo d'aver letto dasse una piccola notizia al popolo, acciocché, se popol mai fosse di malia opinione, la perdessero, e non dassero le orrecchie aU'ignorante volgo, ed infatti il padre prefetto mi favori e con ogni industria procurò che io giudagnassi quanto prima e la buona opinione necessaria per un missionario apostolico e per la misericordia di Dio il popolo subito fu persuaso, ma i sacerdoti non la vollero credere, anzi per invidia dissero e anche dicono oggi, che io non sono dottore e

che la patenta del dottorato mio sia falsa ed io come sanno tutti, sù i padri, che il popolo, risposi in questa guisa se non mi credete scriverò alla sacra congregazione e come ella giudicherà e scriverami allora ben vedranno, chi é bugiardo e chi mentisce; inoltre fo consapevole la loro eminenza, come il signor D. Giovanni Gigananti da Tiflis non vuole che io sia in Achelzicha, ma che di nuovo ritorni da dove sono venuto, e ciò mi disse avanti otto sacerdoti et io dissi che io sono aluno di Popaganda e sono obbligato di stare alla patria mia fino alla morte procurando la salute delle anime, onde fratello, dissi, se volete che io vadi, volentieri, doppo mi disse, che non li chiamassi col nome del fratello, ed io dissi, non volete non vi chiamarò, onde mi licenziai da lui col bacci la mano, Inoltre qui in Achelziche vi era la peste e il pre detto Gigananti se ne fuggi per il timore, e doppo la sua fuga fuggiorno anche li altri sacerdoti, e dissi due volte che non fugisse, perché eravamo specialmente noi due obbligati col giuramento a procurare la salute delle anime, e specialmente in questa urgenza, e non mi diè la risposta, mori une e non si dié la sepoltura ecclesiastica e fu portato dai Turchi colle spalle, e a lui non importa niente, e dice cosi al popolo tutto, che i tappeti della chiesa si levino via, e che non vadino più alle butteche, acciò la peste non si attacchi; e il popolo, si lamenta di un tal discorso, i purificatori della chiesa erano peggiori di carbonio, e il primo che facesse levare fui io, i sacerdoti sono avari e bevono

– 790 –

terribilmente il vino, e quando more qualcheduno, di notte tempo portano a sepelire, cosa mai più udita in Achelziche. La chiesa pare che sia un osteria anzi peggiore, e non vi e chi ammonisca. In somma la fede e la cristianità non vi si trova più in Achelziche, e molti si rinegano; onde io mi siimai in obbligo di farli ragguagliare e tutto lascio alla loro prudenza. Inoltre la patenta del mio dottorato feci leggere acciò tutti quelli che per invidia mi calunniarono si svergognassero e cessassero di più non calunniarmi, e astenessero da tanti peccati, che quotidianamente si vedevano a occhi aperti commeterli, duando ciò intese il signor mio condiscipolo Gigananti, si rabbìo e radunò tutti i sacerdoti, e mi fé anche chiamare e avante tutti mi strilo e mi gridò in un modo cosi che tutti doppo mi biasimarono o apresso di loro mi fé perder fama buona, che asquistato avevo, ed io risposi, signore perché mi strilate, due volte dissi vi ho offerto con pregarvi che vi degnaste di leggere e non colessi accettare dispregiandola la patenta mia, e doppo feci leggere dalli altri, acciò la verità fosse manifestata, perché non avete motivo da gridarmi come drssi, non volete che un alunno di propaganda avendo perduto per invidia la fama e onore, e non l'acquisti quando puoi acquistarla? e non mi rispose: di più parlai in questa maniera, io dissi sono sempre sotto il comando vostro, comandatemi in qualche cosa e se non vi impresti l'ob-

bedienza, doppo averete il motivo di gridarmi e strilarmi, ma adesso non avete il motivo di gridarmi ingiustamente, ma non mi rispose, ciò sanno tutti o i padri e i sacerdoti, e secolari, anzi i padri capucini scrissero anche al monsignor Biagio in Costantinopoli, acciò quanto prima mettesse la mano a una tale ingiusta azione e levasse il scandalo e rimediasse allo anime, finalmente fino allo spargimento di sangue sono prontissimo fare tutto quello che conoscerò esser ben fatto per la salute delle anime, e sono anche obbligato per il giuramento che ho fatto in quel collegio; per il che supplico ardentemente la loro eminenza che si degnino di liberarmi dalle mani di un tal scandalo, e che facciano per la loro clemenza sapere al popolo tutto come sono alunno e figlio loro, e la patenta del dottorato mio non é falsa ma bensì vera, e che io eol mostrarli quella al popolo, mostrai non cosa ma bensì vera, ne pure avrei mostrato ma avevo gran gran bisogno sicché bacciando umilmente con ogni stima la sacra porpora e augurando

– 791 –

dal signore ogni prosperità, mi protesto loro umilissimo figlio e servitore.

A di 1 di Dicembre 1755 Achelzicha.

U^{mo} Ob^{mo} servo e figlio.

D. Paolo Leoni alunno de propaganda fide (08033, N° 68).

23.

(1) In Akalziche sono sei mila cattolici. Akalkalake villaggio sottoposto a Akalziche ne avea 200 ed un sacerdote. Vales tre ore distante da Akalziche 150 ed un prete. Ivrita quindi lontana una mezza'ora 700 ed un prete. Aroli 100 con un prété. Uddes 300 e que preti, ed altri 700 nei diversi circonvicini villaggi, a quali assistevano i sudetti sacerdoti di Uddes, di Ivrita e di Akalziche. Sciassetti dipendenza del sangiakato di Akalziche 1000 e due preti. Sassatelli piccola città 500 ed un prete. Ardanossi 100; ma occulti, a quali amministrava i sacramenti, il sacerdote suddetto di Sassatelli. Arotino città posta parte sul colle, parte sul piano ed assai popolata ne aveva due mila e due preti. (05033 N° 12).

24.

(2) ..... Umilio aITE. E. V. V. l'altra notizia cioè che sotto Li 24 del passato ho inoltrato un giovine Giorgiano detto Gregorio Machandarianti a codesta alma città per essere alunno in coteo collegio Urbano. Detto, giovine è dei migliori natali di quelle parti dotato di perfetta indole, talento, costumi e salute, e quel che anche é buono si é che fa tutto il viaggio a sue spese e con tal condizione io l'ho incamminato. Spero che tal risparmio non farà dispiacere all'eminenze Vostre. L'altro che mi si é presentato e che è pure di bravissimo talento, ma poverissimo ho fiducia d'incamminarlo nell'entrante mese, ma ciò sarà a spese, di codesta sacra congregazione, quali studierò minorare al più che mi sarà possibile.

Intanta con profondissimo inchino all'E. E. V. V. mi rassegnò e bacio loro la sacra porpora.

Di Vostre Eminenze.—Pera di Costantinopoli 20 Agosto 1763.

U^{mo} d^{mo} obbli^gmo servitore.

Biagio Pauli arciv. di Larissa, vic[^] apo di Costantinopoli.

(ოგოვო, ტომო 3 № 9).

– 792 –

(I) Illmo e R^{mo} Monsignore.

Il giovinetto Gregorio Macandariati latore del presenti mio umilissimo foglio, era già da gran tempo prescelto per alunno di cotesto venerabile collegio tanto da monsignor Paolo Leoni, quanto dai padri cappuccini, ma non era stato possibile strapparlo dai suoi parenti; ora essendo fortunatamente capitato col suo fratello in questa dominante con intentione di andare piùù tosto al convento di S. Lazaro, io dissuasi tanto il fratello come lui stesso di andarvici e subito lo presentai a questa monsignor vicario patriarcale col pregarlo che lo mandasse a Roma. Egli sul principio mi fece della difficoltà dicendomi, che prima si doveva scrivere, e aspettare li di Roma, e poi mandare; ma io colle preghiere Tobligai a mandarne alla prima occasione appoggiato da quello mi disse V. S. Ill^{me} quando io partii da Roma cioè che la sacra congregazione avrebbe volentieri accettati cinque alunni dalla Giorgia, due da Akalziche, due da Tiflis, e uno da Artuin. In verità avressimo tanto Monsignor vicario patriarcale, quanto io aspettato espresso ordine da Roma, ma temevamo, che intanto il giovinetto non fosse involato per Venezia, o che la peste che già incominciava, non avesse portato al Creatore. Egli é un giovine, che promette una ottiama riuscita per il buonissimo talento, di cui é fornito, é inclinatissimo allo studio ed alla pietà allegro e sano di corpo, di famiglia principale di Akalziche ed é mio cugino in secondo grado. Laonde spero che loro attese queste ragioni, non solamene non ci riprenderanno di temerità, ma anzi con la solita sua clemenza lo riceveranno, ed acceterano benignamente. Circa nostro partire e la nostra ordinazione l'informaremo con altre lettere più comodamente, intanto con profondissimo inchino resto per sempre.

Di V. S. Illma e R^{ma} Costantinopoli 26 Luglio 1763.

U^{mo} d^{mo} ed obb^{mo} servo Antonio Piralanti alunno di propaganda fide. (ოგოვო, № 12)-

29.

(2) Er^{mie} R^{mi} Sig. Proⁿⁱ Col^{mi}.

Dalla mia lettera di Marzo del 1764 le E. E. V. V. avranno conosciuta che i Batistini mi hanno licenziato, e non mi hanno se-

– 793 –

co portato: un mese cono stato con i padri cappuccini. Dopo il

P. Vicario mi ha dato in cura tre villaggi, composto 27 famiglie e di quattordici li altri que, cioè di sette famiglie ciascuno. In questi luoghi sette anni, prima erano stati que preti ignoranti, e venuti d'All'eresia : il popoli questi villaggi era così rozzo, che la moglie di uno di questi que preti anco vivente nun sapeva farsi il segno della santa croce, e quanti dei fossero, e da questa argomento poi il restante del volgo, sette anni fa da che son morti quei sacerdoti, c sono restati senza sacerdote. In questo spazio di sette anni tre volte Tanno andava un sacerdote della città, e si tratteneva tre giorni in ciascun villaggio e riguardava più il suo utile, che il governo di quei anime. In quel villaggio, ove erano più cattolici, io era di permanenza, subito, che andai eressi la scola, inseniavo, e alli ragazzi, e alle ragazze perché avessero la favella I ragazzini, che potessero caminare, o per' forza o per amore ricevevo nella scola, se genitori non permettevano per la picciulezza dell'età, gli dava penitenza in chiesa pubblicamente. Le domeniche e le feste non ho macato di far l'istruzione matina e sera: ho insegnato ai ragazzi la dottrina cristiana, e quasi ogni giorni gli faceva a dire in chiesa, nè mi contentava di tanto andava per le case, et ingenava le cose necessarie a salvarsi. Sono cinque mesi da che mi trovo in queste parti ho convertiti dieci eretici, dentro un mese dovevano convertirsi altri otto, ma non ancora sapevano le cose necessarie. Nel secondo villaggio cono stato cinque volte, quivi ancora ho insegnato la dottrina christiana ai fanciulli, ed alle fanciulle: nel terzo villaggio non sono stato più di una volta, perché quivi sono molti eretici, questi avendo saputo il mio arrivo, e sapendo altresì quello che aveva fatto in altri luoghi, il secondo giorno si radunarono insieme tutti e dissero: questo ha studiato in Roma, se non gli faremo qualche male, questo tutti ci farà franchi: andarono dal governatore del luogo falsamente mi accnsarono, e mi imposero molte calunnie, diedero del denaro e mi fecero catturare; queste erano le accuse: è venuto un sacerdote franco, ha portato tesoro andava al Caucaso, si nascose tre giorni in questo luogo, così passò di quà si fece rader la barba, non si può dare gli dissero, un uomo più furbo e astuto di un sacerdote che si faccia rader la barba; il governatore udito il nome del tesoro, disse qui ci buscarò senza altro. Questo è vero che quando io passai di quà in-

– 794 –

sieme con signor Don Gion Stefano Gandolfi mi fesi rader la barba per non esser conosciuto come sacerdote in Gori di Giorgia, ma la cosa fu scoperta, soggiunsero li accusatori:: stette quattro ore solo con una donna confessandola a porte chiuse. Questo; e falso; è vero che confessai in casa per non aver più la chiesa a porte aperte e poco tempo, dice questo sacerdote, continuarono li accusatori, io ho portato tesoro dalla Franchia, chunque si farà franco gli derò del denaro in questo breve tempo farò diventare franchi quanti vi sono o dei Turchi o Giudei o di qualunque setta; mi inven-

tarono ..... molte altre calunnie, le quali non scrivo per non esser troppo lungo. Il governatore mi fece prendere e senza farmi parlare, mi getto in una stalla, e qui mi fece stare un giorno e una notte nei ceppi di ferro: dipoi mi fece pagare dodici piastre di avania e mi liberò, parte ne diedi io, e parte i cattolici, ed il secondo giorno partii di li; questo mi accadde la settimana di Pasqua. Doppo scrissi delle lettere ai cattolici volendo di nuovo tornarci a costo di qualunque pericolo; ma essi mi hanno impedito, dicendomi, che sarebbe stato nescessario pagar di nuovo Favania, e non avendo danaro né io, né loro, chi ne avrebbe dato. Sono cinque mesi che mi affatico in duesti luoghi, se domandano in quale onore io sia, rarissime volte ho mangiato pane di puro grano, sempre mescolato con Forzo e molte mi si gonfiò la gola, in que settimane una volta non ho bevuto vino e mangiato carne, un giorno mangiavo in una casa ed uno in un'altra: se non era astinenza tanto si trovava del latte, e formaggio, in tempo di astinenza passavo in solo pane e qualhe volta con erbe cotte con sola acqua e sale. Ora in tempo delle Messe con tanto timore dei Lechi, o siano Tartari, che sono usciti in numero di cinquecento o di mille, ed hanno saccheggiato, dove era più sicurtà, ci stetti due settimane. Quando ecco il P. Vicario mi scrisse una lettera li 8 Agosto intimandomi, che a vista della presente mi porti in città o sia giorno o notte, perchè vi un negozio grande, e difficile, mi alzai di mezzanotte e mi portai in città, qui in città era stato pnblicatà di monsignor Giorgio, il quale è stato accusato dalli eretici e catturato dal Bassa. Alla Perta avevano parlato anche di me, perchè non lo fatte prender quello che tutti rende franchi. A questo fiine i padri mi chimarono in città perché se il ministro della giustizia fosse venuto in villaggio, sarebbe andato sessanta

– 795 –

piastre di spesa per servigio; come dicono almeno se sarà preso dicevano i padri in città si risparmiarà a questa spesa. Adesso mi ritrovo nascosto in un altro villaggio non sapendo quello, che mi abbi a succedere. Monsignor Giorgio riscattò la sua vita con mille piastre. Io ho debito di 60 piastre le quali go speso per causa dei Batistini, gli domando e non mi danno nemmeno uu para, mi dicono: scrivete a Roma e vi sasà mandato di questo danaro non ho speso nemmeno un para nel mangiare, né bere, ma tutto in viaggio in compagnia loro: se non fosse venuto con essi non avrei fatto questo debito. Ora venuto io in Akalzichè dal villaggio, ebbi una nova molto peggiore, che mi fece scordare ogni altra amarezza, e fu che uno mi disse, che io ho veduto una lettera a monsig. Paolo Leoni, in cui la sacra congregazione aveva assegnato al detto monsignore e a D. Giovanni Gighiananti l'entrata già assegnata a voi e a D. Antonio Piralanti, perche voi altri due non avete voluto andare al Caucaso; questa cosa è tanto falso, se mi comandaron, son pronto a giurarci sopra. Non solamente

ho voluto andarci, come già scrissi altra volta; ma due mesi ho disputato coi Battistini, tenendo che eglino non mi potevano licenziare senza ordine della Sacra Congregazione. Alla fine nascostamente si sono partiti, che neppure mi hanno avvisato, perchè non fossi andato con loro, e si sono rifuggiti in un villaggio: tutti i padri sono testimoni, perchè la cosa accadde avanti i loro occhi, e non intendevano il nostro linguaggio, già il padre vicario ha mandaso prima ed ora mando accluso l'attestato di due padri. Sono cinque mesi che non ho veduto i Battistini, pra che mi trovavo di vederli, ma non ho potuto per timore di non esser veduto per stradà, mentre etsi stavano in folita e sapevano essi che io stava in città cinque giorni e non sono venuti da me, se egliono non regarano queste 60 piastre, io non ho maniera di scoterle, perchè sono cinque mosi da che servo a questo villaggio e non ho ricavuto più di due limosine della messa, perchè sono assai poveri, e rovinati dai Lechi, per questo ancora sette anni non hanno avuto un sacerdote fisso, perchè no possono mantenere, nè il sacerdote ci può stare per timore di non esser fatto schiavo dai Lechi. Io espongo a qualunque pericolo la vita in beneficio di tante anime, che vi sono in tutto 250 cattolici ma se la sacra congregazione non mi assegnerà qualche entrata non posso perseverare

– 796 –

in questo stato: inoltre questi non possono fare una calice, sono cinque mesi, che adopero una calice di stagno di un altro, il quale spesso mi domanda; i paramenti sono così laceri, che in verità non si può celebrare. Ora questa grazia chiedo dalla sacra congregazione che mi provveda del calice, e dei cacciati paramenti. Sono pronto altresì a giurare, se fosse bisogno, che non ho mai inteso dalla bocca del mio compagno D. Antonio Piralanti non voler lui andare al Caucaso. Questi cittadini mi dicono: qui i due Battistini sono oziosi e spendono più di due scudi la settimana, e voi tanto vi affaticate per la sacra congregazione e per la santa chiesa e state tanto in tal necessità, non sete anche voi missionario, ed alunno della sacra congregazione.

Tanto dovea umilmente rappresentare all'E. E. V. V. con che profondamente loro inchinandomi colla pienezza della più stima sono.

Dell' E. E. V. V. Akalziche 13 Agosto 1764.

U^{mo} D^{mo} ed obb^{mo} servo. Francesco alunno Scirvanti Tiflisano. (08039, N° 16).

30.

(1) Al Sig. D. Antonio Piralante.—Akalziche 28 Febraio 1765. Essendo presentemente occupati tutti i luoghi del Collegio Urbano, in nessun conto vi si possono ricevere i giovani, che V. S. offerisce; tanto più che già vi si trovano parecchi giorgiani.

Godo che V, S. con indefesso studio procuri di corrispondere agli obblighi della sua vocazione che il Signore benedica le di lei fatiche ..... (Lettere della S. C. Voi. 206. p. 102).

(1) A M-r Paolo Leoni—Akalzichè—9 marzo 1765.

Dalla lettera di V. S. de 27 Ottobre dell'anno passato ho inteso la serie di quanto costi é occorse riguargò al Vascovo giorgiano di rfesco convertito, e le di lei diligenze per sottralo da una più fiera persecuzione. In questo fatto Io non lodare la di lei caritativa condotto avendo ricoverato questo infelice cosy ingiustamente perseguitato. Onde non dubito che il Signore sarà per renderlene una ben ampia mercede la quale mentre le auguro prego S. D. M. che incessantemente la prosperi. (Lettere della S. C. Vol. 206 p. 132).

– 797 –

(1) .....Nellé attinenze di Akalzike in quindici diverse società sono tredici R. R. sacerdoti frà quali un altro signor alunno con cinquemila cinqnecento quarantasette secolari.—Ed oltre a questi nel Beghati di Ardassun un sacerdote di rito Greco con cento cinquanta quattro secolari dello stesso rito.—Fuori di Akalzike non vi sono che pochissimi eretici e scismatici.—Dentro Akalzike vi sono degli Armeni eretici forestieri, rifugiativisi d'altri luoghi, cioè 5 sono sacerdoti con mille cinquecento secolari in circa.—Ed anche Greci scismatici forestieri, cioè tre sacerdoti e cento ottanta secolari. E gli uni e gFaltri hanno qui la loro chiesa ..... (ՕՅՕՅՁ, ՅԹԹԸ, 3, № 10).

(2) 11 nostro Bascià dopo avere avuto questa somma di denaro disse al vescovo eretico di non avere potuto trovare monsignor Giorgio. Allora disse il vescovo eretico gli Akalzikani devono essere sudditi del mio patriarca per fermano dei Gran Turco, ora si sono fatti Franchi, e non ci vogliono più obbedire pretendendo le chiese che non sono dei Franchi ma dei Armeni, udito questo il bascia fece chiamare cattolici acciò rispondessero all'accusa. Egli no scelsero per questo effetto monsignor Leoni con un altro prete, i quali andarono alla presenza del bascia accompagnati d'alquanti cattolici. Qui si fece una breve dieputa fra l'eretico e i nostri. Oppose l'eretico: questi non vogliono obbedire al decreto del Gran Signore; in virtù di cui devono essere obbedienti al nostro patriarca. Risposero i nostri, falso che siamo disobbedienti, poiché ogni tre anni viene un di essi mandato dal patriarca e noi passiamo un tanto al patriarca per gli oglii che ci manda. Allora disse il bascia al vescovo eretico: E'vero questo? rispose il vescovo: E'vero. Saggiunse il bascia: Dunque vi sono obbedienti. Avete altro da dire disse il bascià, Aggiunge l'eretico, le oratione di questi non sono conformi alle nostre disse allora il bascia in questo non c'entro perché la mia religione è la vera e così ci licenziò tutti. Dicendo al vescovo eretico voi siete venuto senza il fermano del mio Gran Signore, che pretendete, senza quello non posso aiutarvi niente

andate e quando mi porterete il detto fermano allora discorreremo diversamente, ed il vescovo promise di portare il detto fermano

– 798 –

e con forti minacce a questi cattolici se ne parti. Perciò si sta in continuo timore di altri nuovi disturbi (05033 N° 18).

36

(1) Carissimo padre.

Questo padre prefetto il molto reverendo padre Luigi da Praga ha stimato bene di mandare cotesti tre giovani per futuri alunni di quel venerabile collegio, eglino sono tutti e tre sceltissimi e di ottima indole, specialmente il giovane Gregorio Cruchiciamaini nativo dalla primaria famiglia di questa città, ed allevato sempre in casa come una innocente colomba, il quale seppe con le sue replicate istanze piegare il suo padre, che era ripugnantissimo e ha mostrato una specialissima vocazione e questo angelico ministero. Non si puoi abbastanza esprimere il bisogno, che ha questa povera missione; in tutta l'intera monarchia Ottomana, non vi è alcuna altra provincia, ove vi sia un tanto numero di cattolici, e una tale libertà di religione, eppure una maggior parte, anzi massima sono *tanquam oves non habentes pastorem*. Monsignor Paolo Leoni ed io mi ritroviamo in città, lui nella chiesa superiore del Santo Segno, io nella chiesa di S. Giovanni Battista, vi sono altresì altri sacerdoti in città, ma già si puoi immaginare la capacità e studio che possono essi possedere. D. Francesco Sciarvanti tiene sotto la sua cura tre interi villaggi e con tale attenzione, e zelo gli governa che è addio venuto l'ammirazione di tutti. D. Pietro Corgananti appena arrivato quà fu mandato in Jvlita villaggio ben grande vicino alla città, tutto di cattolici, che ne aveva estremo bisogno, e dà buoni saggi della sua dottrina e buona educazione; il rimanente poi dei villaggi, dei quali non so nemmeno il numero si ritrovano in una totale ignoranza delle cose di Dio, perché o che non vi sono sacerdoti che Tistruiscano o che se ci sono non sono molto distinti dal rimanenti del volgo, cioè affatto incapaci e rozzi nella divina scienza. Questi luoghi si che sono atti ad messer, cioè tutti desiderosissimi di approfittare nella via della salute, ma non vi è chi gli spezzi il pane della divina parola, per la mancanza della quale tanti e tanti poveretti vanno a perire. Mi movono certamente a compassione e vorrei poter aiutare questi poveri cattolici, ma non posso abbandonare la mia chiesa, la quale è tutta adossata a me, e quando l'abbandonassi per aiutare i villaggi, non

– 799 –

ho le necessarie spese per fare questo giro di missione, i villaggi attesa la loro estrema povertà non mi possono somministrare il necessario viatico, e converrebbe che spendessi del mio. Se la sacra congregazione si compiacesse di assegnarmi qualche annuo sus-

sidio di almeno cinquanta sessanta scudi, certo che volentierissimo intraprenderei a fare le missioni volanti e pro posse procurarei di istruirli e catechizzare quei villani.

Questo é quanto mi occorre di avanzare presentemente a V. Paternit.....à

Di V. Paternità Rma Akalziche 24 Aprile 1767.

U_{mo} D_{mo} ed Obb_{mo} servo Antonio Piralanti alunno. (oꝝoꝝo, N° 34).

38.

(1) oꝝoꝝo N° 36.

39.

(2) A M-r Vicario Patrie di Gaspoli. —17 Giugno 1769.

Essendosi riferita nella CongmT Cie. del 13 corrente l'istanza fatta da V. S. a nome del P. Prefetto de'Cappuccini di Giorgia acciò si prowedano d'un sacerdote i cattolici greci dimoranti in una villa di quelle parti chiamata Welis hanno l'EE. loro determinata d'incarire come fanno la di lei persone di colà spedire un sacerdote di rito greco, il più probò, ed idoneo che potrà, ritrovare a tale effetto, affinché succeda nelle veci di quello che vi si trova già vecchio ed infermo, a cui terminato che sia questo affare, non si avrà difficoltà di assegnare qualche piccolo sussidio per contribuire al di lui sostentamento. (Lettere della S. C. Voi. 214 p. 143).

41.

(3) E_{om} e R_{om} Sig. Pron Colom.

L'ultime notizie della Georgia mi hanno risportato che il patriarca armeno eretico di Ecmiazin in Persia, havendo somministrato quindici borse di denaro al nuovo pascià di Akalsiche ha fatto mettere in ferri i sacerdoti di quella città tra quali v'è il monsignor Leoni: e se gli ha fatto condurre al suo monastero e sono al presente nelle sue mani; hà fatte depredar le chiese e sigillarle: i padri cappuccini in numero di cinque sono stati deportati in un villaggio Turco lontano da Akalsiche otto giornate chiamato

– 800 –

Pardum ed ha posto in desolatione quei cattolici i quali sono rimasti senza sacerdoti e chiese.

Vennero da me questi principali Giorgiano per trattare cosa si poteva fare per rimediare a tanto male. Si era divisato di avanzar un memoriale al Gran Signore, ma questo senza avvocati che disponessero l'animo del sovrano non avrabbè fatto effetto alcuno onde ho fatto chiamare il Mons. Atanasio per stimolarlo a muovere questi signori principali della natione armena, i quali servono ai signori della corte, per impegnarli a vantaggio de'cattolici Giorgiani. Con esso abbiamo convenuto il modo che si dovrà tenere, non già con far riclamo alla porta, essendone assai incerta la riuscita in questi tempi di guerra, ma per via di questo patriarca armeno e già sié fatto qualche passo, vedremo in appressso la riuscita. Se l'eminenza vostra aggiungesse con una sua lettera nuovi

stimoli al detto monsignor Atanasio, non sarebbe male impiegata. Per i padri poi cappuccini mi son portato dal signor ambasciatore di Francia, il quale ad istanza da me fattale rispose che il suo predecessore non le aveva accordata più la protezione. Infatti neppur loro aveva ottenuto il fermano, onde ne argomentava che avesse avuti motivi giusti di negargliela. Io le dissi varie ragioni, per le quali finalmente si mosse a promettermi che avrebbe pensato di coadiuvarli; non però adesso perché dovendosi giudicare le cause dal supremo visir ilquale adesso sta in campo in faccia al nemico, non se le potevano proporre se non materie di gran rilievo, Frattanto però che le dassi una nota di tutto il successo e del nome del villaggio in cui si trovano confinati i detti padri. Il che ho fatto; se si sarà l'apertura anderò sollecitandolo per veder di liberarli più presto che sia possibile. Finalmente é stato rilasciato dalla prigione, esaminato e dichiarato innocente il P. Giov. Grisostomo conventuale, il quale suppongo che partirà presto da questi paesi

Dell' Ema Vostra, P, era 30 Agosto 1769.

U^{mo} D^{mo} Obbl^{mo} Servo. Giuseppe arcivescovo di Marcianopoli, vie. aptico (di) Costantinopoli. (ὄρθρη ἁρβόζο, ἄριθο 3, .N° 40).

42.

(1) Bardus 11 Novembris 1769.— Eminentissime d^{ue} d^{ue}.

Dum in profundissimo respectu sacratas exosculor manus eminentiae vestrae, si nnotum fortasse necdum esset, notifico quod

– 801 –

Armeni haeretice initio mensis Julii hic Acalczikae persecutionem contra catholicos et maxime nos per multos annos persaepe attentatam in effectum deduxerint, quod itaque persaepe praedixi et pertimui, evenit; nos enim non solum cum quatuor presbyteris (Mousig. De Pauli Don Joanne Gigananti, ter Jacobo et ter Stephano Gorello) incarcerarunt et Akhalczika religarunt, sed insuper res pro nostra necessitate omnes tum vendiderunt tum sigillarunt; ecclesiae argentum una cum supplectili ad fortalitium asportarunt et nunc iam quintus mensis est, quod cum quatuor fratribus, videlicet a Rev. P. Hieronumo de Noreia, P. Vincendo Antonio de Palermo, P. Friderico de Stiria et P. Fortunato de Carnia, ita dicendo sepulti semus in uno mari vel abyssomontium in pago Bardus dicto in uno tuguriolo subterraneo vel stanza ubi nec extendere pedes valemus ubando; semel iam effecti incolae nos trucidare attentarunt, ced providentia Dei id nondum permisit, commovendo aliquot barbarorum corda naturali commiseratione. Eminentissime domine cahos magnum in veritate dicere possum, inter nos et commercium hominum, ob quam causam notitiam hactenus facere nequivi, Vestra Eminentia noverit si nobis sussidium humanum necessarium sit in hac circumstantia: dictum erat nobis Akalcziche postquam nobis omnia Firman et Brisucuder (Bieuruldi) usque ad minutas chartas conbiscavere, nos non reveca-

ndos nec dimittendos si non novum firmam a porta Ottomanica pro nobis expetitur fuerit. Quod firman si non et ambassadore Franciæ procuretur dubito num alius minister id in se assumpturus sit. Presbyteros duobus ante nos deduxerunt ad patriarcham Armenorum io Exmiazin, ubi venberibus crudeliter tractati fuerunt et mala nova christiani de Acalczika circa eosdem semel clam per Don Pierro Korgananti, qui in peste obivit, mihi nuntiarunt; rogamus Deum ut vera non sint. Ex nobis unus post alterum infirmitatem experti fuimus et denuo P. Fridericus his diebus febris aggressus fuit et non mirum, cibus enim noster panis doloris et potus aqua tribulationis et legumina unius diei distantia caro pretio difficulter acquirere valemus. Sit Deus benedictus in omnibus quae circa nos disposuit. Haec dum reverenter et raptim ac clam tremula manu communico eminentiæ vestræ togam et manus sacratas in spiritu exosculando recomandando neque fratibus meis paternae protectioni emorior.

E^{mi} Dui^r Dui filius obedientissimus.

Fr: Aloysius de Praga Cap. ind. (08033, N° 41).

– 802 –

44.

(1) Riguardo alli affari delle missioni di Giorgia devo far consapevole l'eminenza vostra, qualmente de lettera ultimamente ricevuta del P. Luigi prefetto di quelle missioni, scritta sotto li 12 deiroltrepassato Giugno, si ricava che il pascia di Akalziche avendo ricevuto il fermano stato in viatole per il gianizzaro del signor ambasciatore, ed avendolo letto rispose che esso: voleva giustificarsi prima colla Porta di ciò che aveva operato carcerando i missionarii perché non aveva operato di sua testa ma per comando del suo principe, e che poi avrebbe operato ciò che le venisse ordinato dal suo sovrano, perciò non diede esecuzione al detto fermano rilasciando i padri. In questo frattempo si ricava da lettere ultimamente giunte in termine di giorni quattordici da Akalziche che i Giorgiani angustiati al sommo dalle barbarie usate non loro da quel pascià sono ricorsi ai principali Turchi della città chiedendo aiuto (i quali ancora riprovavano l'opera del medesimo) ed essi hanno fatto un attestato delle ingiustitie, crudelità e tirannie usate dal medesimo con i sudditi del Gran Signore buoni e fedeli sempre al suo principe: e che per avaritia e gionto perfino a vendere le chiese dei cattolici al patriarca d'Ecimiazin per quattordici borse. Mandata questa scrittura qui alla Porta subito é stato ammesso il pascià e sostituito in suo lno go un altro del paese Giorgiano, il quale ben subito ha restituito le chiese ai cattolici ed i padri missionarii ha richiamato alla loro stazione come prima. Ha fatto mettere in catene il vicatio del suddetto patriarca che dimorava in Akalziche, con ordinarle di far quanto prima ritornare i sacerdoti stati condotti in mano del patriarca, Giorgiani, altrimenti lo minacciava di farlo impiccare. Questo é ciò che dicono varie lettere scritte dai Giorgiani qui. Questo afferma di aver inteso D.

Cherubino sacerdote missionario in Arzrum, come mi ha significato con sua lettera, e se ne stà attendendo la conferma col gianizzaro di ritorno che portò il fermano il quale non é ancora comparso perché il pascià lo ha ritenuto colà fino al fine di questo affare.

Spero che l'ordinario ventura pottò più accertare le cose e frattanto spedirò il plico di lettere da V. E. inviatemi per il P. Prefetto di quella missione ad Arzrum, al sud. D. Cherubino d'Ara-kiel, il quale avrà cura di farglielo avere o in Akalzike se là si

– 803 –

trova o dove ancora dimora. Ed inchinandomi al bacio della Sacra Porporo sono.

Dell'E^{ma} Vostra Pera 18 bre 1770—il Vie. aptico di Costantinopoli. (იგივე № 42).

48.

(1) ეს ერთსა და იმავე წერილშია, რომელიც ზემოთ მოვიყვანეთ პატრების ეკკლესიის ამენების შესახებ. ამისი იტალიანური თარგმანიც არის, გარნა სიმოკლის გამო აქ აღარ მოგვყავს.

48.

(2) Denaro speso dalli cristiani per la nostra liberazione piastre 889. (Giorgia vol. 3 № 1).

50.

(3) R_{mo} e R_{mo} Sig P_{ne} Col_{mo}.—Finalmente è ritornato il gianizzaro mandato da Akalziche alla liberatione dei padri cappucini e porta nuova con lettere dei stessi padri chesono stati restituiti alla loro chiesa e casa, sebbene con sborzo ben grande di denaro; avendo esatto il pascià ed i suoi ufficiali piastre ottocento ventitré, non computate le altre spese fatte dai medesimi sii in priggione che per mandar detto fermano, e per ottenerlo, le quali montano a più di due mila piastre, onde, i poveri padri mi scrivono di riferir tutto all' eminenza vostra acciò sia loro procurato qualche coccorso per pagare questo grosso debito che hanno dovuto fare per necessità se volevano ricuperare la libertà, la chiesa e il bene dei cattolici.

Di sopra più mi scrive il P. Prefetto d'aver trovato la chiesa e cosa male trattata e rovinata in molte parti. Le stanze occupate dalle farine ivi riposte dal publico ed il peggio si é che molta roba vi manca ed in specie l'argentana della chiesa in pero di dieci circa oke, la quale il pascià antecessore a questo se Tha portata seco; sebbene il fermano scriva e comandi che sia il tutto restituito ai detti padri.

Di più il vicario del patriarca armeno che ancora stà in Akalzike, per vedere di riparar le lor perdite, ha offerte al pascià venticinque borse di piastre se le restituisce di bel nuovo tutte le chiese e scaccia l padri latini, obligandoli a ritornare ai loro paesi.

– 804 –

A questa proposta il pascià avido di così buono boccone ha fatto chiamare i padri ordinando loro di andarsene in Costantinopoli perché così ordinava il formano.

Ma il P. Prefetto senza perdersi d'animo le rispose, che ancor esso sapeva ciò che si conteneva col fermano, avendone anche esso un traxnsonto, e che era falso, che il suo sovrano comandasse il loro ritorno in in Costantinopoli, anzi tutto alFoposto comandava ad esso di darle tutta la mano acciò fossero la pacifico possesso della lor chiesa, casa e beni senza essere molestati da alcuno. Il pascià vedendo che sapeva il complesso del comandamento tacque, e gli rimandò alla lor casa.

Temono però i padri che a forza di denaro offertoli dal patriarca non muovasi il pascià a ritrovare, secondo il loro costume, qualche calunia per discacciarli, e perciò mi anno fatta premura di informare il signor ambasciatore di Francia, acciò faccia rinnovere ordini più pressa ti al pascià a non attentare cosa banchò minima contro dei padri lattini. Ho fatto esponere il tutto a sua eccellenza; ma atteso che affari di gran conseguenza le sormentano il capo, non ha per adesso promesso molto, bensì di tentare la ricuperazione delle argenti ed altro se sarà possibile.

Frattanto i detti padri ufficiano la chiese, però con qualche riguardo, non aprendo se non la sola piccola porta acciò non si facci gran concorso di popolo, per non accrescere le amarezze che provano gli eretici, della perdita, delle chiese cattoliche; ed i Giorgiani cattolici ancora ufficiano le loro.

Il patriarca d'Ecmiazin ha scritta una lettera ai padri quale qui acchiudo nella quale accusa primieramente i padri e gli taccia di ladri, rattori, usurpatori delFaltrui popoli. (ოგივე, № 42).

54.

(1) ამ წერილის ერთ პირსაც შევხვდით ჩვენ სახალციხის უწინდელი მღვდლების წერილებში.

57.

(2) ეს წერილიც მოიპოება ზემოთ ორგზის დასახელებულს პატრების პატარა წერილში.

58.

(3) Fminentissimi. —Ho ricevuto la vostra stimatissima lettera scritta 18 di gennaio 1772, se dimandano il mio stato, ancor, nel-

– 805 –

Tistesso villaggio Kisarbarva fui nello spazio di nove anni da che sono partito da Roma; dopo sono venuti gli nemici, presero tutta la mia robba; ed ancora questi contadini non mi davano quella pocca cosarella, che avevano promesso di dami e sono ritornato spogliato in Akalzike, andai dal signore D. Giovanni in questo tempo era vicario lasciato da D. Paolo Leone, e dissi: la cura di questi villaggi non posso più, prowedete un altro prete, ed il maggiore motivo è questo: che qualche volta io restavo senza la confessione nello spazio di un anno, per la paura dei nemici non pos-

so venire in Akalziche; subito mi rispose: è bene, poco tempo fermatevi in questa città, e dopo farete il compagno mio in questo villaggio di Julita; doppo. io dissi: sin a quel tempo andarò in giro nei villaggi, ed insegnerò la dottrina cristiana e la sua spiegazione. Mi rispose: sarà ben fatto, mi son portato in un villaggio, in cui stiedi venti giorni e dopo mi portai in un altro villaggio del pascià dei Lecchi; che si chiama Abastuban; doppo qualche spazio di tempo il pascià dei Lecchi mi scrisse una lettera; nella quale era scritto in questa maniera; da quel villaggio non partirete per andare altrovee se uscirete da quel villaggio dirò a Lecchi dove vi troveranno vi diano la schioppettata e così ho perso la libertà, adesso io sono in questo villaggio in cui sono 13 casate catholiche povere, non hanno la facoltà di sostentarmi. Altre moltissime mie afflizioni mi rimangono, pure da esporre alla pietà delle eminenze vostre, ma il timore di troppo attediarle non permette di diù dilungarmi, solo umilmente accennando averne io mitamente informato di ogni mia afflizione l'iiro e rmo monsignor arcivescovo e vicario apostolico di Costantinopoli Bon. G. B. Bavestrelli, d'onde ne verrà a l'EE. loro ,d ogni cento un distinto raguaglio di mia infelicità, baciando il lembo della sacra porpora e chielendo la paterna loro apostolica benedizione mi protesto.

Delle Emne Vre. Obbmo Umo Devot. Fig e suddito.

D. Francesco Sciamanti alunno di propaganda fide Akalcike 2 Alaggio 1774. ùAbogo, N° 57).

59.

(1) Al Sig. D. Francesco Sciaroanti—Missionario in Akalziche. 16 Nov. 1774.

Oltre modo sensibili mi sono statete le notizie da V. S. avanzatemi del finfelice stato di cotesti cattolici, e molto più della tem-

– 806 –

pesta, che per parte dell'eretico Patriarca Ecmiazin sovrasta a molti del clero. Il Signore Dio per sua misericordia si degni di tener lontano questo nuovo turbine che forse porterebbe costi la totale rovina della religione. Intanto V. S. non si awilisca, ma stia saldo nelle massime della fede, e col suo esempio, procuri di confermare, ed animare anche gli altri a soffrire qualunque disastro, piuttosto che perdere sì prezioso tesoro. Sul Faffare del sacerdote D. Giovanni che presentemente ha la cura di cotesta Missione V. S. ed i sacerdoti suoi compagni hanno fatto molto bene ad indirizzarsi a Mons. Vicario Patrie, mentre spero, che quel degno Periato darà quelle providenze giudicherà opportune, onde rimarranno i popoli ben serviti, e niuno degli evangelici operai verrà ingiustamente depresso ed awilito. E qui per fine auguro a V. S. da sua Divina Maestà spirito di fortezza e copiose benedizioni. (Lettere della S. C. Voi. 224 p. 559).

60.

(1) Al Sig. D. Gorgio Maccandrianti sacerdote giorgiano in

Akalziche. 2 Settembre 1776.

E'riuscito di molto contento di questa S. Conine il rigguaglio che V. S. le ha dato del suo felice arrivo in Patria, molto più sentendo che ella si trova in ottimo stato, e che ha già cominciato ad essercitato il sacro ministero nella chiesa parrocchiale di Akalziche. Gli ottimi sentimenti di zelo, e di religione, che si rawisano nella sua lettera, confermano questi Emi miei Signori, e me nella favorevole opinione, che sempre abbiamo avuto della di lei felice, riuscita. Ben volenter per ciò le si accordano 50 dottrine cristiane in lingua giorgiana che si faranno tenere in Cospoli, a M. Vicario Patrie affinché gliele spedisca in Giorgia a prima occasione. Ella intanto, non lasci di proseguire a prò dei suoi nazionali le suo lodevoli fatiche corrispondendo pienamente all'ottima aspettazione, che s'ha di lei, ed assicurandola, che si vedranno con piacere le notizie, che promette d'inviarsi, le prego dal Signore Dio ogni pienezza di felicità. (Lettere della S. C. Voi. 226 p. 336).

61.

(2) B_{mo} Padre.

Prostrato ai santissimi piedi di vostra beatitudine Pietro e Giuseppe fratelli d'Amirand Maribec Melich, Lisbarbech Giorgiani della

– 807 –

città d Acalsica oratori umilissimi, espongono come essendo stati cacciati dalla Moscovia per la battaglia di recente sortita, dove per li lasso di anni 26 vi avevano dimorato ed ivi avervi lasciata una sorella colla madre non potendo né tampoco ritornare nella loro patria nativa da dove fuggiti per non rinnegare la santa fede, che conservavano e vogliono conservarla fedelmente insino alla loro morte, avendo perciò abbandonate tutte le ricchezze, che in gran copia e dovizia avevano e possedevano, perciò non sapendo come più vivere non avendo altro da impegnare e vendere di abiti, ed arnesi proprii, sconosciuti in questa dominante patiscono la fame in maniera che il più delle volte non hanno neppure un pezzo di pane da disgiunarsi; ricorrono alle paterno amorosissime viscere di V. S. per qualche piccolo mensile assegnamento da poter vivere questo poco di tempo di loro dimore in questo poco di tempo di loro dimore in questa città per amor di Gesù Cristo, che loro non mancaranno di pregare Iddio per la lunga conservazione della S. V. e bisognando autentici documenti, essi l'esibiscono subito umiliati annessi alla medesima S. V. sperando pertanto di restaconsolati. (ოგოვო, ტომო, 3. № 63).

62.

(1) Emi e Rmi Sig. cardinali della sacra congregazione.

Manifestano l'affetto cortese delle loro eminenze verso di me l'espressioni che si sono degnate inviarmi dell'arrivo mio in patria coll'aggiunta di 50 dottrine in lingua Giorgiana, le quali se ben non abbia finora ricevute, spero per altro di riceverle colla occasione della seconda carovana di Constantinopoli. Rendo intanto al-

le loro eminenze le più vive grazie, che devo, assicurandone di farne quell'uso per cui si sono mosse ad accordarmele. Quanto a me mi ritrovo in Akalziche, ed in ottimo stato di salute, quale cordialmente desidero alle loro eminenze ed esercito il mio ministero non più nella chiesa della S. Croce, ma nella chiesa di S. Giovanni Battista per istanza delli medesimi parocchiani, ateso, il bisogno che da otto anni-in quà mai avevano inteso il catechismo nella loro chiesa. Vi sono dei buoni cattolici i quali caminano secondo i costumi delli antichi christiani, quantunque non il manchino di altri, i quali parse per la loro gran povertà, parse per il timore delli nemici della nostra santa fede si trovano freddi alla

– 808 –

religione e buoni costumi. Si assicurine che quanto mi permettono le mie deboli forze mi occupo sempre in beneficio delle anime delli uni e delli altri. Il patriarca di Ecmiazin sempre é in minacciarci ed intimorirci e quantunque per adesso resti egli deluco nei suoi pravi disegni, atteso che mediante il favore del cielo il presente bascia Soleimano favorisce molto alli cattolici, con tutto ciò per piantare più profondamente la fede, sicché non si abbia più a temere da Ecmiazin, non ci vuol meno che un maturo consiglio, della sacra congregazione perché e giorno e notte pensa il nemico di sopprimerci.

Ho scritto molte cose in Costantinopoli al. Rovastrelli come egli lo desiderava circa alcuni scandali di alcuni preti nostri connazionali e spero che il detto comsignore come pastore zelantissimo, non tardarà di darvi delli rimedii che giudicherà più adattati, una sola cosa stimo bene di parteciparla alla sacra congregazione ancora, ed é che alcuni di questi nostri preti hanno di proprio arbitrio introdotto l'uso di leggere nella messa cantata que evangelii, o per dir meglio un evangelio in que diverse lingue, cioè in lingua armeno litterale ed in lingua Giorgiana pur litterale, sotto pretesto che l'evangelio Giorgiano serve come di spiegazione all'evangelio armeno. Ma quanto a ciò attendiamo l'ordine, so quando v. e siano propense in favormi, mi prendo la libertà di pregarle il messale armeno che si principò a stampare da quando io ero in Roma e fin ora senza dubbio sarà finito, e al fine bacciandole la sacra porpora mi dò l'onore di essere.

Di V. E. R. Akalzike 28 Ottoere 1776.

Urno Obliamo servidore Gregorio Maccandrianti (օճօՅՁ, N° 69).

63.

(1) Al Sig. D. Giorgio Maccandrianti—Akalziché—1 Febbraio 1777.

Hanno udito con molto contento questi Emi PP. lo stato spirituale di codesto popolo che é così dotato di virtù cristiana e il vigilante zelo, col quale V. S. va coltivandolo nella via della salute. Essendo per la divina grazia così abbondante il frutto che ella ne ritrae, mi giova sperare che benedicendo Dio le sue apo-

stoloché fatiche, somministrerà lena a V. S. per coltivarle, e interromperà quegli ostacoli, quali teme, che potranno frapportsi. Ve-

– 809 –

nendo poi al dubbio, che riguarda l'uso introdotto da alcuni di codisti preti di leggere que vangeli nelle messe cantate, l'uno in linguaggio armeno letterale, l'altro in giorgiano letterale asserendomi V. S. che il secondo non é che una semplice spiegazione, ossia traduzione del testo armeno, nulla vi trovo di repressibile, mentre il primo che si legge in idioma armeno forma la parte della liturgia secondo il proprio rito, e l'altro in giorgiano ée coerente allo spirito della Chiesa, la quale desiderando che il vangelo sia ben capito da tutti vuole a questo effetto, che i pastori dopo di averlo letto all'altare, ne facciano ol popolo la spiegazione. Qualora pertanto la versione giorgiana sia uniforme al testo armeno, potrà pure ella lasciar correre senza difficoltà l'uso introdotto. Circa la stampa el messale armeno, devo per sua quiete notificarle che essendo stata la medesima per qualche tempo interrotta per urgenti motivi, ben presto si riassumerà. Che éequanto mi occorre in risposta alla sua del 23 ottobre, e in fine dichiarandole la piona sodisfazione, che si ha di lei, passo a pregarle dal Signore Dio ogni verace contento.

(Lettere della S. C. Voi. 230 p. 81).

66.

(1) Emo Cardinale.=Colla presente vengo a domandar scusa a V. E. della mia tardanza nello scriverle. L'assicuro certamente non esser ciò provenuto dal non conoscere il mio dovere e da mancanza di rispetto e venerazione, che le professo ogni più ossequiosa obbligazione, ma é pro venuro solamente dall'aver in altre opportune occasioni inviato, li miei umili caratteri, col'accettazione del vicario patriarcale di Costantinopoli, che di già in mano di V. E. erano ricapitati, onde con grade desiderano aspettavo di ricevere il riscontro degli miei umilissimi Or passati già due anni, che non ho avuto la felice sorte di ricevere la stimatissima di V. E. ne sperando d'averla, m'indussi ad inviarle questa seconda e notificarle conforme l'obbligo mio esige delle missioni che si fanno in dueste missioni della Giorgia. Sia ben persuasa V. E. che quantunque in queste due anni e mezzo che in queste missioni mi trovo, non ho veduto altro che nuovi e nuovi pericoli di persecuzione; per la quale venne qui il vartabiet da Ecimiazin spedito dal patriarca per vicario di questi paesi, e pretendeva che non si no-

– 810 –

minasse negli divini uflicii il nome del pontefice, ma del suo patriarca, e che voleva ordinare alcuni giovani nostri cattolici, or che diceva di voler celebrare messa nella nostra chiesa; nulla di queste ottonendo, or ci minacciava se non aderivamo alle sue dimande,

di muovere una persecuzione assai più peggiore, di prima. Mai ab-
biam desistito dal nostro obbligo, ne tampoco mancati di resistere
alla audacia e temerità del vartabiet, né desisteremo di servir a
questa gregge di Cristo per quanto le nostre deboli forze compor-
teranno. Se mi é mancato lì in collegio qualche anno per compire
I miei studi, sebben quel medesimo frutto, che abbia cavato, stu-
diando sotto degli maestri non ho cavato qui, ciò nulla di meno
néè qui questi anni ho passato oziosamente, per lo che dalla mat-
tino fino a sera mi sono trovato e mi trovo studiando o la mo-
rale o altri libri, più necessarii per questi paesi, o sto a compore
prediche e catechismi vedo che anche la grazia di Dio opera
in me, non avendo più sentito il mio dolor di petto se non di
rado, e questo anche quando m'inforzo nel predicare. Coman-
dandomi poi V. E. di sapere in qual stato si trova il paese, le
notifico che attualmente non vi é persecuzione alcuna, quantin-
que non dorma il patriarca, e va cercando l'occasione opor tu-
na per tramarci insidie e continuamente mediti nuovo maniere
di perseguitarci. Per ora spero non ci potrà far niente essendo
il pascià presente di questo paese molto favorevole a noi ed incli-
nato. Talmente poi é impoverito questo paese dalle frequenti
persecuzioni del patriarca ed ingiustizie Turche, che pochissime
case si trovano, abbiano qualche cosa. Perciò temo io piùù che
sorgendo di nuovo la persecuzione (il che non faccia il Signore)
potrà dal qualche pregiudizio al cattolicismo, essendo essi ricchis-
simi e questi nostri poveri cattolici poverissimi; nelle porte Tur-
che vi vogliono il danaro, chi dà più in quella parte, faranno in-
clinare la lor giustizia. Perciò umilmente prego quanto più so e
posso, se non potrà aiutare a questo miserabil paese con altro,
almeno colle orazioni porga soccorso, acciò il Signore per sua di-
vina bontà dia valore e forza a questa sua gregge e combatto con-
tro i suoi nemici, e liberandoci dalle di loro mani ci perduca alli
eterni gaudii. All'ultimo suplico V. E. umilmente a degnarsi di
favorirmi il missale armeno se è stampato ed alcune dotttrine gior-
giane stampate, che è di grande vantaggio per questi, paesi Non

– 811 –

avendo altro, bacio con inchino umilissimo la porpora, e mi do
Гопоре di sottoscrivermi.

Di V. Eminenza Acchalzichè li 9 Alaggio 1778.

U_{mo} e D_{mo} servo Gregorio Krucchigiamanti alo di prop. fide.
(08030, 0000 3. № 75).

67.

(1) Per allontanare dal clero di Akalzichè il sacerdote Gio-
vanni Cogiovanati, autore primario delle discordie e sconcerti sus-
citati fra il medesimo, questa sacra congregazione non avrà diffi-
coltà d'iniungerli, che si trasferisca alla cura dei Giorgiani in Co-
stantinopoli sotto la direzione di V. S. a tenore di quanto Ella
ne insinua .....10 Settembre 1785. (Lettere della S. C. Voi. 246.

(2) Quanto al canto del Vangelo e dell'Epistola in lingua giorgiana nella messa lattina può notarsi che nella Congregazione gli dii 16 Agosto 1784 fu riferito come il Vie. Apost. di Costantinopoli notificava che I PP. Cappuccini di Akalzichè siccome celebrano in rito latino, così per essere intesi dal popolo dopo aver letto nella messa le orazioni, l'Epistola e l'Evangelio in latino, soglio ripetere le stesse cose in lingua giorgiana ed aggiungeva come il popolo così di Akalzichè che delle adiacenze desidera su questo esempio che anche i loro sacerdoti dopo aver letto le orazioni, l'Epistola e l'Evangelio in armeno ripetono le medesime in lingua volgare, e ciò per loro istruzione e consolazione.

Quindi proposto il dubbio: „Se debbo permettersi a quel clero armeno di ripetere le orazioni, e l'Epistola e gli Evangelii della messa in lingua giorgiana:“ gli Emi risposero: „Permitti, posse, iuxta tamen Decretum S. Officii an 1757.“ L'accennato decreto del S. officio è del seguente tenore. In Congregationibus habitis in Palatio Quirinali feriis quintis, die nempe 27 Januarii, et die 10 Februarii 1757, ex quo SSmo. non intersiut proposita fuere coram Emis PP. Inquisitoribus Gentibus quatuor dubia a Praefecto Missionum Georgioe S. Congni de Pr. Fide transmissis, et ab eadem de more Sacra Suprema S. Officii Congni pro resolutione commissa, et qua sunt tenoris sequentis, videlicet.....

Nella messa cantata di rito latino vi é l'uso in quei paesi che il celebrante dopo aver letto sott voce l'Epistola e l'Evangelio in lingua latina, lo legge anche pubblicamente in lingua giorgiana. Si supplica per l'istruzione.—Rescript.—permittendum esse, dummodo cantetur prius Epistola et Evangelium latine iuxta istum S. R. C. et dummodo versione Epistola et Evangelii, quae leguntur in Ecclesia Giorgianorum id est literales et a versione latina vulgata seu groeca litterali non discrepantes. (კავუეცონებობს არხივო ტრანსპონენში).

(1) ..... Circa i giovani di Erzerum e di Ahalziché; i quali si mantengono dalla S. C. in Costantinopoli per applicarsi agli studi sembra, che il loro numero divenga oramai troppo pesante. Onde V. S. si asterrà di ricevere più da quelle parti, senza previa nostra licenza ..... (Lettere della S. C. voi. 248. f. 25).

(2) All'Elio Sig. ^Dopo un viaggio felicissimo giunsi in Costantinopoli in 40 giorni dove subito andiedi a trovare il Sig. D. Antonio Cuzzianti a cui significai tutto ciò che eminenza sua mi aveva comandato per dirlo per la sua partenza, ma non ho potuto piegare né con le minacce né con le dolcezze, perché affidato aalla protezione del ministro di Napoli a cui ha fatto scrivere una supplica apresso sua eminenza. Io poi da qui a 7 giorni sono

di partenza per Mar Negro esponendomi a grandi pericoli. Per li apparati sacri che sua eminenza avea concesso con lo scrivere a mons. Fracchia per dimenticanza sua eminenza non avea alcuna parola fatto su di ciò, per ciò Monsignore aspetta il suo ordine se mi voi dare. Se no pur son quello fidel servo quale mi dichiaro di sua eminenza.

Dal di Costantinopoli ai 1 di Lulio nel 1789.

U^{mo} servo

Pietro Cuzziati Giorgiano di Akalziche alunno del ven. coll. di propaganda fide. (იგივე არხივი, ტომი 4. № 52).

76.

(3) რომში მყოფ სომხურ და ქართულ ენის პროფესორს მღვდელ ბაღინათ გრიგოლს უთარგმნია იტალიანურად და გარდაუცია კარდინა-

– 813 –

ლისათვის 13 სექტემბერს, 1796 წ., ერთ სხვა მოხსენებასაც აძლევს თავის მხრით მაქანდრიანთ მღვდლის თავის გასამართლებლად. ამ მღვდელს ვხედავთ რომში 1784 წ. ცოტა წინედ. ამის სწავლისა და კურთხვისა არაფერია მოხსენებული. ის კი ცხადია, რომ პროპაგანდის კოლეგიაში არ მიუღია სწავლა. ჩვენის აზრით, უნდა იყოს ნასწავლ-ნაკურთხი ან კოსტანტინეპოლის სკოლაში, ან ვენეციაში მეხითარისტებთან. თუმცა ახალციხელია, მაგრამ იქ სამსახური არ აუსრულებია, არამედ ყოფილა ართვინში, საიდგანაც წასულა ჯერ კოსტანტინეპოლს და შემდგომ რომს. ეს მღვდელი თავის თაღს სომხად უწოდებს და ეგრეთვე თავის ტომის მღვდლებათ სთვლის იმათ, რომლებიც თავიანთ თავის ქართველად აღიარებენ.

77.

(1) Al Sig. D. Gregorio Maccandrianti= 8 Aprile 1797.

Benché le giustificazioni trasmesse do V. S. non siano munite di tutti quei documenti, che l'ordine giudiziario esigge, tuttavia e da quanto ha esposto, e da altri riscontri qua giunti é sembrato che V. S. possa maritare i benigni riflessi di questa S. Cong, tan o più che il popolo akalzicheno fa istanza per il suo ritorno. Si ordina pertanto al Sig. D. Guglielmo Marquis Vicario gen. di Cospoli, che ristabilisca V. S. nell'impiego di Pro. Vicario da Akalziche e le somministri il denaro occorrente per suplire alle spese del viaggio, dentro però i limiti del puro necessario. Sara dunque sua cura di ricondursi al più presto in Akalziché, ma di ricondursi come appottatore di pace trattando con tutta la carità, e dolcezza i suoi awersari onde depongano ogni animosità contro di lei, componendo le dissensioni del Clero, e diportandosi finalmente in in maniera, che faccia conoscerò col fatto l'insussistenza delle accuse recate contro di lei ed appaia ben degna di tale reintegrazione. E ben certo, che V. S. corrisponderà pienamente ai desiderii di questa S. Congregazione prego il Signore Dio che le conceda ogni vera felicità. (Lettere della S. Conine Voi. 273 del principio dal vol.).

80.

(2) Ecco il fatto che brevemente e con semplicità le descri-

vo. Il fu P. Nicolò da Girgente (se ben mi ricordo il nome) convertì il sacerdote primario Giorgiano all'unione della fede Romana, e questi convertì il popolo il quale sempre in mancanza del prete

– 814 –

fu servito dalli padri missionarii e mancando il numero delli padri neirespulsione del 1755 a poco a poco si introdussero li RR. preti di Akalzike, ed a vicenda secondo il bisogno andarono in quel secolo della semplicità evangelica ora li padri, ed ora li preti, né si badava a questione di giurisdizione, ma si provvedeva secondo al bisogno di quel popolo senza alcuna pretension o gelosia. Col tratto del tempo il prov. di Akalziche nemine reclamante ne ha preso il perfetto possesso. Ma per disgrazia nell'anno 80 furono invase quelle povere anime da un giovane sarto Tiflisano, che convertito alla fede con dimissorie surretizie di Akalziché fu dopo ordinato sacerdote di rito Greco nel Libano, d'onde ritornato in Akalzike e da quivi trasferitosi in Veli sowertili quel popolo ignorante; motivo per cui con replicati espressi hanno ricorso da me, e avendoli io diretti a monsignor Francchia, questi finalmente ha destinato il P. Policarpo, il quale tuttavia non ha potuto ridurre se non erro altre 7 famiglie rimaste nello scisma dei Greci pervertite come di sopra cennai da quel fra Taddeo, adesso sacerdote di rito Greco. Non cessa frattanto di ricorrere a me il popolo di Veli, il quale si protesta che non vuole altro per parroco, che un padre missionario, onde io sempre gli ho risposto che ricorriano a monsignore in Costantinopoli.

Per non più dilungarmi su questo punto umilmente le dico il mio parere che é, che presto si provveda quel luogo di Veli di parroco prete e che si dia uno stabilimento fisso di parroco missionario. Il popolo di Veli vien composto di povera gente semplice, e per lo più pecoraia, che facilmente resta ammirata dalle mutazioni di rito dal Greco in Armeno, dall'Armeno al Latino. Se il P. missionario si fermava per più tempo in Veli, non si contenterebbero mai più di parroco di rito armeno, mal visto da quelle famiglie di rito Greco. Se poi la sacra congregazione desidera che per la cura di Veli debba provvedere l'arcivescovo di Costantinopoli di P. Missionario, ed in questo caso dovrà provvedere e prevedere a quella difficoltà che potranno occorrere fra li PP. e li preti. Se lascerà Veli alla cura della prefettura, bisognerebbe stabilirsi due padri missionarii abilitati nella lingua Turca e Giorgiana, per supplire nelle mancanze uno all'altro; e per il P. Parroco vi bisognerebbe un sufficiente mantenimento, per non essere obbligato di vessare il suo popolo, e renderselo odioso colle ricerche del biso-

– 815 –

gnevole, secondo le promesse, che in questi paesi trattandosi di interessi facilmente falliscono; motivo per cui hessun vuole andar

nelle terre per parroco, cui li parrochiani non possono mantenere perché impoveriti da loro rispettivi governanti. (იგივე არხივი, ტომი 4 «N? 32).

81.

(1) Molto Revo pre. prefo.—Noi infrascritti Giorgiani cattolici romani, che alli nostri rispettivi nomi ciascuno col proprio dito vi abbiamo posto il segno della Croce, supplichiamo V. P. M. R. a non perderci di vista; cosiché mai non ci venga a mancare in questo villaggio di Veli un padre missionario, il quale avendo cura delle nostre anime ci dirigga alla salute eterna. Dalli padri per misericordia di Dio abbiamo ricevuto il dono della vera fede, li padri anticamente erano li nostri direttori. Dunque speriamo, che dalla benignità della M. R. V. paternità sarà aggradita ed accolta questa nostra umile supplica.

+ Eprem	+ Elisbarghil	+ Benuaghil
+ Apo	+ Abostol	+ Giogio
+ Alexan	+ Gegeh	+ Zumbul
+ Ghigolghil	+ Mesrob	+ Frardo
+ Sava +	+ Imed	+ Ighithan
+ Ocro	+ Paule	+ Scioghil Petre
+ Petre Audriasoghi + Ocro		+ Tatai

Io F. Policarpo da mantova capp° miss° aptico e parroco in Veli ad istanza delli spradetti Giorgiani cattolici (ognuno dei quali é capo di famiglia) ho formato questo memoriale e faccio fede che li suddetti Giorgiani ognimo col proprio dito a canto al proprio nome vi ha formato il segno della croce, per esporre in qualche maniera al prelodato M. R. P. Pref. le loro suppliche.

Veli li 18 Gennaio 1787.

F. Policarpo da Mantova cap. miss, ap° e par°. (იგივე, № 39).

82.

(2) ამისი ნამდვილი პირი ვგონებთ ახალციხის მაზრის უფროსად ნამყოფმა ალექსი-მესხიშვილმა გადასცა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას“. ჩვენს მწერლობას უკვე რამდენ-

– 816 –

ჯერმე ულაპარაკია ამ წერილის შესახებ, რომელიც აღმოჩნდა ახალციხის პატრების დანარჩენ ძველ წერილებში.

85.

(1) Ivi recosi il detto padre Policarpo a parroco e precisamente della Greco cattolico nazione Giorgiana, richiesto da questa a grande istanza colFespreso consenso pur anco della cattolica nazione Armena, come consta dal prime memoriale inviato umilmente con reali sottoscrizioni dei capi d'ambidue le nazioni al testé menzionato Monsig. Illmo e Rmo arciv. Fracchia. Dopo tre anni e mezzo in circa dacché il nominato P. Policarpo dimorò in quel villaggio, e con apostolici sudori svelse molti disordini, che da gran tempo serpeggiando in quella messe, mettean più sempre

radici profonde e sparse vere sermenti di eterna vita, sorse in cuor degli Armeni kattolici uno spirito nero di emulazione, e con maestria persuadettero al detto padre di chiedere al superiore del clero in Aalziche un religioso prete armeno, che da qualche tempo mancava, col giusto motivo di servare il proprio rito armeno in quanto spesso pur anche all'armena liturgia eccleastica, giacché quanto al restante custodiscono esattamente il proprio rito: siccome gelosissimi osservatori del proprio greco rito sono pure li cattolico Giorgiani, li quali in quel villaggio sono in maggior numero dei cattolici armeni. Accettò il padre l'istanza, scorto avendo, che la nevagiva quasi di certo avrebbe vie maggiormente inasprito l'animo della tumultuante nazione armena, e promise di compiacere quel popolo coll'anzidetta richiesta: benché a giusta consolazione della nazione armena ordinava che bene spesso si recitassero le orazioni in armeno, anche nella messa cantata. E proponendo loro il P. Policarpo, se in tal guisa si sarebbe conciliata la vera pace evangelica, con vive protesta di conferma anche in carta lo promisero I loro capi. Sorisse dunque il P. Policarpo, e con umile siatnza chiedette il desiderato religioso al M. E. Sig. D. Gregorio Mandrianti, il quale per inaudito miracolo, é stato costituito qui pro vicario e so ben io che questo soggetto è noto purtroppo a V. Ema Rma e a codesta sacra congregazione per le passate e presenti vicende di lagrimevolissima rimemmanza. Esaudi il sig. pro vicario l'istanza, e spedi il religioso, che chiamasi D. Cacciatur, il quale fu discepolo delFanzidetto sig. pro. vicario e da un anno in circa fu consegnato in sacerdote nella città di Costantinopoli, e

– 817 –

dichiarato, con quale spirito di profezia non debbo io né indagar né saperlo, dall'illmo e rmo arciv. Fracchia missionario di propaganda fide benche in fatto apparisca che siano tai soggetti missionarii di estermindanda fede. Ed in vero tosto che il religioso D. Cacciatur giovine di primissimo pelo fu in Veli dichiarossi anche in faccia alla cattolica nazione armena soggetto, e come coadiutore del R. P. Policarpo; giacché mons. arciv. Fracchia con lettera di proprio pugno al P. Policarpo dichiarò tale ogni religioso secolare che fossesi recato' in quella villa Ma pochissimi giorni trascorsi, sowertito Finesperto giovinetto religioso D. Cacciatur dalla nazione, cattolico armena inalberossi cotanto che in faccia al P. Policarpo prese con alteriggia le parte della nazione e frontò il padre medesimo con espressioni offensive ^indipendenza. Ed ecco perciò già franto il ben ordine ammesso da tutte le leggi, ed ecco la fonte d'ogni altro disordine accorso. Poiché il P. Policarpo si tacque bensì ad evitare lo scandalo, ma pure in silenzio sosteneva il suo gius. Quindi tosto si accrebbe l'antichissima dissensione fra quelle due nazione e quindi sollevossi la nazione armena cattolica spa leggiata dal D. Cacciatur con massime di dispotismo contro del P. Policarpo acerbissimamenta. Infatti occultissimamente ricor-

sero i capi della nazione cattolico armeno per mezze anche di armeni eretici ed anche di *Turchi al giurisdicente Ottomano di quella villae dicesi Bego di Ardaano, e accusarono presso di esso di molte nefande imposture il P. Policarpo, e specialmente di sowertor della pace e di contraffattore alle Ottomane leggi intorno alla commestione delle carni vietate. Il giurisdicente, senz'altri esami, tosto fa stendere in carta l'istantaneo esilio del padre da quella villa e per un commendatore turco tosto la fé intimare al P. Policarpo e conteneva che dentro mezz'ora dovesse sloggiare da quella villa al padre Franco e dovesse rimanere stabile il ghiaur cioèè infedele, religioso prete. Il P. Policarpo tosto obbedi e qui recossi nel nostro ospizio in Acalziche ai 15 del corrente aprile. Non dirò adesso quale e quanto bisbiglio perciò nascesse nella nazione cattolico-greco-Giorgiana additissima ai padri, e specialmente al P. Policarpo in Acalziche; non dirò quale e quanto sfregio e scoloramento soffrissero le sacre nostre povere lane da questo infedeli nazioni, e dalla stessa nazione armena cattolica sempre concitata contro di noi da questo ssmo. clero. Lascio tutto per brevità, (ოგოვე, № 40).

თავი X

2

(1) კავუციონების არხივი ტრადიციონში.

4.

(2) Eminenza.

Non sapendo peranche se le sia pervenuta alcuna delle tre lettere che da queste parti le ho scritte, con questa quarta le rinnovo la ricerca fatta in quelle di quattro padri missionari, di cui qui ne abbiamo un estremo bisogno.

L'anno passato dopo le feste di Natale fini di vivere in Tiflis il principe Giorgio dalla Russia già coronato re di Giorgia. La di lui morte fece comparire un nuovo sole soto di questo cielo, per cui tutta la Giorgia é ripiena di esultanza. La Russia dichiarò erede di questo stato il ptincipe David primongenito del detto re Giorgio, e poi per tutte le chiese fece dichiarare per dieci anni essenti da qualunque imposizione questi popoli, fuori delle gabelle ordinarie; invitando gli stranieri a qui venirsene, che essi pure goderanno della stessa sovrana beneficenza e volendo poi ripatriare saranno in libertà di andarsene. Inoltre ordinò, che sieno rimmesse in buono stato tutte queste fortezze, in cui saranno collocat le truppe Russe che qui sono, e Taltre che della Russia stan per venire da tali ordini, e disposizioni, come purre dalla voce comune, la Russia é divenuta padrona dix questo stato, e noi cogli altri speriamo di vivere più felici. Eminenza, questo stato, e il tempo, come le scrisi altre volte, di tentare per mezze della Russia il ricupero delle nostre chiese e case di Tiflis e di Gori, ma questo, se non lo tenta cotesta sacra congregazione, noi che possiamo fare? Niente altro che ad coeteras nostras miserias seguitare ad aggiungere l'an-

nuo censo di cento piastre, che paghiamo per la chiesa, e casa in cui ci ritroviamo.

Stante la presente variazione di questo stato, può darsi che a noi pure venga dalla Russia qualche ordine, come veniva nel tem-

– 819 –

po che qui mi ritrovavo la prima volta, ma se verrà, si spera, che sarà in beneficio di queste nostre missioni.

Di V. E. Gori in Giorgia 14 Febbr 1800..

U^{mo} Ubbmo servo F. Franco Antonio da Padova. S. Cap. Pref. (პროპაგანდოს არხივი, vol. 5 № 14).

5.

(1) ..... Debbo esporle che noi missionarii qui in Tiflis siamo in uno stato deplorabile e colmi di debiti, per l'irruzione improvvisa dei Persiani, 5 anni sono, sopra di questa infelice città, che quasi tutta l'incendiarono. Noi viviamo in casa d'affitto, in questa ci la nostra chiesa, che veramente spoglia di tutto. Mon le dirò soltanto, che non abbiamo neppure una reliquia da esporre sopra l'altare, non ostensorio per l'esposizione dell'augustissimo sacramento, non paramento festivo, ma neppure non abbiamo tutto il necessario pei giorni non festivi. Tutto si è perduto coll'incendio della nostra chiesa e casa ancora. Noi non abbiamo con che provvederla, e i nostri cattolici quasi tutti sono rimasti privi di casa e di sostanze, rimasti coi soli debiti, che non sanno come pagare. Sono presso due anni, che nella mia patria, e altrove per comando, dicevano, di sua maestà cesarea fu fatta una questa per le missioni del Levante; ma credo io che questa missione più di gran lunga ne sia più bisognosa di quelle. Iddio ci provveda e baciandole divotamente la sacra porpora mi raffermo.

Tiflis 4 Agosto 1800.

U^{mo} Ob^{bmo} servo.

F. Franco Antonio da Padova S. M. pref. capp. (ოგოვენი № 16).

6.

(2) Eminenza,

Nello scorso Gennaio ho ricevuta una stimatissima sua, l'unica, che fino ad ora abbia ricevuta dacché mi ritrovo in missione. In essa lessi con sommo piacere che si spera di ricuperare queste nostre chiese; ma già qui, fi da un mese é arrivato il comando di sua maestà l'imperatore di tutte le Russie, che ci sieno restituite. L'ispettore però della linea, che sta in Russia ha scritto a questa generale comandite in Giorgia, che verso la fine di Febbrao egli sarà qui, e in allora si sarà egli il piacere di consegnarci

– 820 –

ciò che é nostro. Fidebimus, Si dice che li Giorgiani abbiano mandato due mille piastre in regalo all'ispettore affinché le chie-non—ci sieno restituite: su di ciò, chi teme, chi spera e chi con-

fida, ma io credo che non faranno niente...

La prego infine a ricordarsi di noi, che da lungo tempo non ricevamo alcun sussidio di denaro, e se ricuperiamo le nostre chiese, e casa, son queste tanto rovinate, che ci vogliono spese grandissime per ricuperarle che non rovinino. La cupola della nostra chiesa di Tiflis sta per cadere, e tanti de Giorgiani per timore in esso più non entrano. Le baccio umilmente le sacre mani, e mi soscrivo.

Di V. D. U^{mo} ub^{bmo} servo. Tiflis in Giorgia 7 Gennaio 1802.

E. Fanco Anto, da Pad. miss. cap. pref. delle missioni di Giorgia, (ოგოჯი, № 21).

7.

(1) E^{mo} Sig. e prone Co^{lmo}.

Ogni qualvolta in adempimento del mio dovere ho trasmesso a vostra eminenza gli miei umili caratteri, non so per qual mio grande infortunio non ha avuto la consorzionone di avere il riscontro d'essi. Onde replico a scriverle la presente umile in attestazione del perpetuo rispetto, e sommissione che professo a vostra eminenza dandole assieme una conpiuta contezza dello stato in cui ora mi ritrovo. E già spirano gli due anni intieri, che talmente siamo oppressi dalle calamità e miserie per causa delle vicandevoli dissensioni del tiranni ai quali siamo soggetti che non posso esprimerle in verun modo, eccedendo di gran lunga l'inumanità di questi a quelle de'antichi barbari. Poiché dall'universale distruzione della provincia, quasi nissum particolare potè scampare di non esser spogliato di tutti gli averi. E pur tanti mali riputaressimo soffribili in qualche modo, se per ultimarla loro crudeltà sopra di noi ogni dì non ci venisse minacciato l'eccidio fatale. Onde abbiamo gran bisogno del soccorso divino, che speriamo d'ottenere per mezzo delle sante ed efficaci orazioni di vostra eminenza.

Sebbene in questo mal comune ne gli ecclesiastici fossero rimasti esenti dal contribuire esazioni considerabilissime, ne le chiese dall'esser assassinate e spogliate di vari arnesi, contuttociò in adempimento del mio obbligo non ho mancato, per quanto le

– 821 –

mie deboli forze mi permettevano, di assistere gli fedeli, ammonendoli, a perseverare nella santa pazienza, rassegnandosi alla volontà di Dio. Ed ho motivo grande per verità di provare nel mio cuore un'indicibile piacere e consolazione, non avendo alcun fedele traviato il retto sentiero nel comportante angustie e miserie. Prego il signore che si degni ad anmentare la sua santa grazia affinché nel proseguimento delle tribolazioni saldi e costanti ci esercitiamo nel suo santo servizio, per cui finalmente venghi ad addolcire il suo cuore verso di noi, rivolgendo da noi la spada ordinatrice, ben dovuta ai nostri grandi peccati. E per fine a Vostra Eminenza bacio la sacra porpora, e da Dio le prego ogni maggior grandezza e felicità.

Di V. Eminenza Satlel 24 Giugno 1802.

U_{mo} D_{mo} Obblig_{mo} servo Stefano Gurgianti alunno missionario e coadiutore provicariale di Akalzike. (ოგივე,ბ№ 24).

(2) იხილეთ კრებული 1899 № V გვ. 1-38 № VI, გვ. 1-24.

და ეგრეთვე მისი ამაზე საცალკეო წიგნი „ქართველების გათათრება“ ანუ ისლამის გავრცელება დასავლეთ საქართველოს ქართველებში“ (XVII-XVIII საუკ.).

8.

(1) Al Sig. D. Paolo David Sciakalian—Pro Vicario di Akalzike. 14 Luglio 1802.

Per provvedere più stabilmente alla spirituale sussistenza de' greci giorgiani di Veli, e di Akalziche, siccome fu riferito, che mancando di vita il vecchio parroco di Veli non vi sarebbe rimasto altro sacerdote greco che ne assumesse la cura; lo che avrebbe potuto dare occasione alla prearicazione di quei giorgiani cattolici, ed essere di ostacolo alla confessione de' scismatici, così erasi determinato di far venire in Roma due giovani di detto rito, ed educarli nel Collegio Urbano, affinché ordinati poi sacerdoti, potessero in mancanza del parroco subentrare alla cura. Le vicende di Roma non permisero di poter offettuare un così provido consiglio Ora benché non siasi ancora riaperto il Collegio Urbano; tuttavia memore questa S. Congne della necessità di dover provvedere alla succesione del clero greco giorgiano, si é risolta di chiamare in Roma que giovani di detta nazione, e farli intanto educare sotto la direzione di D. Gregorio Baghnanti. Prego adunque

– 822 –

V. S. di fare la scelta di detti due giovani guardando però che i medesimi siano forniti di buoni costumi ed inclinati allo stato ecclesiastico, di temperamento robusto, non minori di dodici, nè maggiori di quindici anni di età, dai quali si possa moralmente sperare una vantaggiosa riuscita ingi spedirli alla volta bi Roma, dove la S. Congne ne prenderà tutta la cura. Non dubito che V. S. in un affare così vantaggioso alla S. Fede cattolica sarà per dare tutta la sollecitudine. Mentre .....(Lettere della S. Congne Voi. 283 pag. 229).

9.

(1) Al Sig. D. Paolo David Siuhculanti.—Pro Vicario Asia-tico in Akalzike—6 Agosto 1803.

Sebbene ella dica di non esservi bisogno di sacerdoti georgiani di rito greco, né costi in Akalziké, né in Veli, ove quei pochi georgiani cattolici che ancoravi sH>ono adattati ad essere –assistiti da sacerdoti di rito armeno; pur tuttavia la S. Congne bi crede molto opportuni neiraltro luogo. E quanto a Veli sarà sempre piùù spediente che quei cattolici georgiani che vi si trovano, tutto che in piccolo numero, abbiano pure un sacerdote che gli somministri i sacramenti ed eserciti le sacre funzioni nel proprio loro rito, di che resteranno certamente assai più soddisfatti, benché la

necessità li abbia fatti adattare a valersi de'sacerdoti armeni per l'amministrazione delle cose sacre, che non possono altrimenti avere. Non si restringono però a questo solo oggetto le vedute della S. Congne la quella sollecita inoltre della conversione degli eretici, non vuole trascurare di preparargli tutte le vie, che possono facilitarli il ritorno al seno della vera chiesa. E siccome sarebbe per essi un grande ostacolo alla conversione, se insieme con l'errore, fossere costretti abbandonare anche il proprio rito, perciò questa S. Congne, ha tutta la premura di stabilire tanto in Veli, che in Akalzike de'sacerdoti di rito greco, acciò per mezzo di essi possa ottenersi la conversione degli scismatici di quel rito, che vi si trovano. Questa é la principal mira di questa S. Congregazione, nel cercare dei giovani giorgiani da educarsi nel rito greco, ed ella non potrà certamente non convenire in questo pensiero e non prestarvi tutta la cooperazione possibile per parte sua. (ოგოვე, ტომი 285, გვ. 420).

– 823 –

10.

(1) Sacrae congregationi propagandae fidei.

Ego frater Onuphrius, Ohandzanow sacerdos et missionarius Per. Praefecturae Saratowensi in imperio Russiaco praefectus et decanus eiusdem praefecturae Saratowensis catholicorum ecclesiarum ordinis fratrum praedicatorum.

Humillime notum facio.

Per decem et septem annos apud patres capucinos educatus fui, natus sum in civitate Tiflis in Georgia. Viginti et duos anni sunt es quo decesi e patria mea et in Polonia patrum praedicatorum noviciatum feci et professionem. Cum licentia excelentissimi metropolitani archiepiscopi Stanislai Seztzeucewicz et provincialis nostri ordinis, regressi in Georgia, ad visendam et consolendam matrem meam coeterosque consanguineos, sed quando hic perveni non gaudium sed moerorem passus sum et in primis propter scandalum quod dedit in hoc regno et nunc dat in regno Imereti pater Nicolaus a Rutiliano capucinus, propter quod nostri catholici in periculum fuerunt ejurandae catholicae fidei et insuper sine necessitate pater praefectus Franciscus Antonius a Padu dispensavit in tertio gradu consanguinitatis .....

Sacrae congregatis obedientissimus servus.

Fr, Onuphrius Ohandzanow ut supra mp. Anno domini 1803 mensae aprii is d. 28 Gori. (პრლპ. სრბოვო, ოგოვე № 28).

13.

(2) ოგოვე: Mingrelia, vol. 5 № 38.

14.

(3) Alla Sua Eminenza sacerdotale del cardinale Borgia, residente prefetto in alto luggo congregazione della grande Roma.

Nostro pietoso principe.

Tempi addietro passando per il nostro regno il P. Nicolo per

ritornare in Europa ad ordine vostro, e noi per il bisogno di medico lo ritenessimo e lui ci prestò buoni servigii.

Ora di bel nuovo pervenutogli l'ordine di ritorno, quantunque lui risoluto in tutti li modi ad obbedirvi, noi gli abbiamo vietato il passo. E perché noi ci siamo sempre serviti dei medisi, da voi spediti, desideriamo dall'E. V. che per l'amor nostro voglia per-

– 824 –

mettere a questo P. Nicolo di permanere presso di noi. In caso everso noi per forza non lo riterremo, e ve lo invieremo, ma poi nissuno dei rimanenti padri nel nostro regno, vi petrà più restare perché qualora voi non ci faceste quest'onore si priverebbero anche quelli di onore e sarebbero costretti ad andarsene via, resterebbe quindi il populo senza pastore. Ma speriamo vogliate non arrivi a questo segno la cosa. E con tutta la stima venerazione e fedeltà ci professiamo.

A Piacer di voi sacerdotale E. E. e pietoso principe.

Re Salomone di tutt'Imeretti Odisci e Guria (ოზოჯი, № 37).

15.

(1) A Sua Altezza Salomone Re di tutti'Imereti, Odisci e Guria.—Cutais 9 Giugno 1804.

Niuna occasione poteva presentarmisi più grata, e gioconda, quanto quella di poter secondare i desideri di V. Altezza, la quale con tanta clemenza ha sempre accolti e favoriti i nostri missionari. Sebbene adunque il P. Nicola da Rutigliano cappuccino sia stato da noi replicatamente richiamato in Italia, tuttavia in riguardo delle premure di V. Altezza, si per mette di buon grado al medesimo di poter rimanere ne suoi domini. E siccome questa S. C o Fi» ne si farà sempre un pregio di aderire in tutto ciò, che potrà ai di lei desideri; così spera che anche l'Altezza Vostra si degnarà benignamente di proteggere tanto i nostri missionarii, che i cattolici tutti dimoranti in cotesto suo Regno, i quali hanno per comandamento di dovere obbedire, ed essere sempre fedeli al loro sovrano. Se mai poi accadesse che gli altri missionari cappuccini, i quali si trovano in Tiflis, in Gori e in altre parti della Georgia dovessero per qualche cagione abbandonare quelle provincie, prego in tal caso la bontà di Vostra Altezza a volerli pacificamente ricevere ne' suoi stati, e garantirli da ogni oppressione ben certo che i medesimi si renderanno degni della sua grazia, e lungi dal recare a suoi popoli alcun disturbo, potranno apportare loro molto vantaggio. Rendendo intanto all'Altezza Vostra copiosissime grazie dell'onore compartitomi de suoi caratteri, e desideroso di potermi sempre impiegate in suo servizio, prego il Signore che le conceda profusamente i lumi della sua gazia e consolidi sempre più il glorioso suo regno, mentre col più riverente ossequio mi rassegnò. (Lettre della S. Cong. Voi. 287 pag. 271).

– 825 –

16.

(1) In tanto da ciò che mi disse il comandante vostra eminenza ben comprende, che né qui in Tiffis, né in Gori, luoghi ora di dominio Russo, non si possono più collocare religiosi da questa sacra congregazione di nuovo spediti in questa missione. C'è Cutais negrimeretti, ma finché colà ritrovasi il padre Nicola da Rutigliano, mai spedirò nuovi missionarii, affinché, come sempre ho detto, a quei miei commissionari egli non abbiano a vedere i di lui scandali. Dunque l'asilo dei novelli missionarii ed anche dei vecchi deve essere Akalzjke (dico anche de' vecchi) perché l'altro giorno essendo stato a visitare il supremo comandante, e nel discorso avendogli detto, che avevamo bisogno di fabricare una picciola chiesa in Ischinvale per ritrovarsi colà abitanti da 30 cattolici, egli mi rispose non troppo graziosamente: voi pensate a fabricar chiese e può darsi che andiate via tutti. Qui signori russi, non si con qual fondamento ci tengono per spie dei principi dell'Europa. Almeno potessi partire di quà prima d'essere via mandato per carità mi chiami a sé, onde possa aver l'onore di nuovamente inchinarla; nè pensi di costituire più un nuovo prefetto, perché già da quello sento per noi l'è finita (05033, N° 31).

17.

(2) Ai Serenissimi Principi Giulio e Farnavarde figli del fu Eraclio Re di Cartli—Cutais 9 giugno 1804.

Piena questa S. C o none di riconoscenza per la memoria del glorioso Re Eraclio, il quale con singolare benignità protesse sempre i nostri missionari non può non avere anche per le Altezze Vostre illustri di lui figli tutta la considerazione e riguardo. Sebbene adunque si fosse già ingiuto al P. Nicola da Rutiliano cappuccino di dover tornare in Italia, tuttavia in vista delle efficacissime loro raccomandazioni, le quali sono state ancora accompagnate da quelle di Sua Altezza il Re Salomone d'Imereti, questa S. Congne permette al P. Nicola suddetto di poter rimanere liberamente in cotesto regno, conforme hanno Elleno dimandato. Spero, che la nostra condiscendenza non solo sarà per incontrare il loro gradimento, ma le renderà ancora sempre più propense verso de' missionari, e de' cattolici, e desideroso, che mi porgano sempre nuove occasioni di potermi prestare alle loro premure, col più distinto ossequio, e pienissima stima posto a rassegnarmi. (Letter della S. Cong. Vol. 287 p. 274).

– 826 –

18.

(1) კავუცინების არხივი ტრაპიზონში.

20.

(2) Al P. Francesco Antonio da Padova, Prefetto della Missione de' PP. Cappuccini della Georgia—Tiflis. 6 Settembre 1806. .... Quanto alla S. Cougne V. P. ben sa, che l'erario della medesima è così impoverito, ed esausto, che non si possono ancor

ripristinare ai missionari le antiche pensioni. Ad ogni modo commiserandosi lo stato angustioso, nel quale V. P. dice di ritrovarsi se le manda un soccorso di scudi 200, Sento poi con dispiacere che la fabbrica della nuova chiesa, non si possa terminare per mancanza di danaro. V. P. non ha ben prese le sue misure e si é forse proposte idee troppo grandi Ella ha chiesta la facoltà di poter vendere uno orto, una casa, e due altri piccoli luoghi spettanti alla missione ad effetto di poter fabbricare una casa per uso dei missionari. Ma la Santità di Nostro Signore considerando le circostanze le ha benignamente concessa la facoltà richiesta, con robbligo però di dovere erogare il prezzo nella fabbrica non già della casa, ma bensì della chiesa la quale è molto più urgente (Letter della S. Conine Voi. 291. p. 830).

21.

(8) Eminenza.—Due suoi stimatissimi fogli nell'anno prossimo passato ho già ricevuti ma chiuse le strade ai viaggiatori, come lo sono pur anche al presente, per le già note vicende, no potei mai soddisfare al mio dovere di risposta a quelli. Poco dopo ricevuto il primo dei suddetti due fogli, mi sono state contate piastre turchesche 720 dissi settecento venti; carità fattaci da codesta sacra congregazione, a cui rendo i miei umili ringraziamenti. Per di lei consolazione debbo significarle, che il sussidio inuiatoci dalla corte di Vienna l'ho già in gran parte riscosso, e spero di riscuoterne anche di giorno il rimanente. Rapporto alla fabbrica di questa nostra nuova chiesa V. E. mi scrive, che mi sarò proposte idee troppo grandi e superiori alle forze, ma non sono io in colpa, bensì il principe Cicianov, che in allora qui comandava, e che ne disegnò il piano; contuttociò iterum consolatio, la chiesa, rapporto alla muraglie, e al resto, è già finitá. Questi nostri cattolici esibi-

– 827 –

rono quel che poterono, si presero ad interesse dalla corona mille rubli, si fecero altri debiti, e sono già due mesi, che siamo entrati in essa, trasferendovi dalla chiesa vacchia processionalmente il santissimo sacramento col sacro canto del Pangelingua, tra trompe, e timpani, in mezzo a milizie Russe, preceduti dalla prima ufficialità militare e civile Russa, da Giorgiani, Armeni, spettatrice tutta la città, In chiesa vollero entrare il qui chiamato Catolicosi, il metropolita, Giorgiani, il primo vescovo degli Armeni ai quali fu fatto il solo onore di una sedia per sedere. (პრლპ. სრბ. № 46).

21.

(1) La fabbrica di questo nostra chiesa é arenata, perchè non c'ée danaro, e il supremo comandante russo della Giorgia che ci proteggeva fu dai Persiani ucciso a tradimento; così si dirà di noi coeperunt aedificare et non potuerunt consumare (idem N. 43).

22.

(2) კავუცინების არხივი ტრავპიზონში.

(3) Ora sia noto alle Signorie loro illme e revme che fin dairanno passato che il M. R. P. Francesco Antonio da Padova, mio prefetto, Fé passato agli eterni riposi, siccome mi giova spere. La di lui morte seguì in Cutais, nel mede di Settembre. Dopo di che noi qui siamo rimacti a soli due padri cappuccini, cioè io ed il P. Mario da Colonia ed il P. Onofrio domenicano Tiflisense, il quale, con licenza dei suoi superiori, si tratiene qui, per assistere alla sua madre. ColTaiuto dunqu di questo appena riempiamo li posti delle tre parrocchie Tiflis Gori e Cutais. Nell'ospizio di Acalziche vi é il fratello, F. Giov. Carlo dal Vivaro. Ma peròò dopo la morte d'esso padre prefetto, non v'è più stata fre di noi superiorità e subordinanza.

Dal surriferito poi apparisce se in che grande necessità ci ritroviamo di aver dei supplementi, giaché se qualcuno di noi ad viene ammalarsi, il povero popolo bisogna, che resti privo di spirituali aiuti. Prego pertanto le signorie loro revme a mandarsi per ora almeno quattro o cinque padri oppure di darci qualche altro ordi-

ne, perché dalla parte della Russia, almeno, possino avere questi cattolici dei padri spirituali. Sebbene li cattolici medesimi si raccomandano alla sacra congregazione perché, per quanto eia possibile, non li faccia soggiacere a questa sorte di cangiamenti, e non li privi dei padri cappuccini, cor quali sono assuefatti, e godono gran credito appresso questi popoli. Perchió il metropolita Giorgiano stesso, come nostro grande amico, ne prega. (ოგოჯი, № 49).

(1) Ce couvent fut pendant plusieurs années confié aux soins du P. Nicolas de Rutiliano qui y mourut de la peste en 1813, ainsi qu'à ceux du digne frère Carlo de Vivero; mais il est maintenant abandonné par suite d'intrigues qui iront plus loin à la honte du nom chrétien si on ne s'empresse d'éloigner au plutôt de cette ville l'intrigant don Paul o, pro vicaire, qui d'un extérieur extrêmement prévenant parait plein de zélé dans ses écrits, C'est de cet homme rusé dont le diable s'est emparé pour faire une attaque contre les missions de la Géorgie; il les mine depuis longtemps en dégradant le caractère qui distangue les pères et les laies de ces missions pour parvenir à ses fins. Qu'on y prenne garde. Il fait de ses rapports à Rome à l'insu de son archevêque. Il vient de caresser les généraux Russes à Coûtais afin de se consilier leurs bonnes graces pour l'avenir. Il a prié qu'on le fit connaitre à l'archevêque de Petersbourg. Il dit que il faudrait un évêque à la tête des cathliques en Géorgie, mais que cette dignité est peu convenable é des Capucins étrangers d'ailleurs qu'il faudrait des prêtres nés dans les pays pour administrer ces églises. Il y a quantité de griefs contre cet homme dans l'exercice même de ses propres fonctions; il est abhorré de ses quailles. J'ai fait connaitre verbalement à

votre éminence quelques preuves de son caractère peu charitable et superbe. (De la religion chrétienne en Géorgie et dans les pays circonvoisins, par le Colonel Rottiers, le 2 Janvier 1819).

30.

(2) Ilmi e Rmi Sig.

Ho avuto, giorni fa, l'onore di ricevere un plico, che la sacra congregazione mi spedi, fin dai 30 Luglio del scaduto anno. In questo vi trovai la patente mediante la quale mi costituisce pre-

– 829 –

letto di questa missione della Giorgia. Come ancora le facultá, che si è degnata ottenermi dal santo padre; ed una circolare colla quale ci renda avvisati del mirabile trionfo della santa religione. Già mediante la gazzetta francese di Pietroburgo, avevo qui appreso il felicissimo esito delle cose d'Europa, e specialmente di Roma, anzi la sera dell'assunzione di Maria santissimo nella nostra chiesa un solenne Te Deum in ringraziamento per il ritorno del santo padre in Roma. A cui aggiuntavi una vaga illuminazione ed una piccola allocuzione, che feci al popolo, riuscì d'indicibile consolazione a questi cattolici non solo, ma anche a quei d'altri religioni. Molti dei quali vennero a congratularsi meco, per il ritorno cioè del santo padre in Roma.

In quest'istessa, la sacra congregazione m'ordina che dia una relazione dello stato di questa missione a cui riferisco come siegue:

1-o Qui in Tiflis siamo io, con 11 signor D. Bariamo Candii: degno sacerdote alunno di propaganda. De'cattolici sono quaranta famiglie propriamente cittadini. Poi vi sono in circa quindici famiglie venute, in diversi tempi, da Kars e dal Basciali d'Acalziche. Dissi in circa, perchè variano di numero sebbene però ogni anno vanno crescendo. Qui abbiamo la chiesa novamente fabricata. Siccome l'è noto alla sacra congregazione ed a questa al presente non manca altro che d'essete stabilita al di fuori, mentre al di dentro (coll'aiuto di Dio) l'ho perfezionata e ridotta ad essere la più galante chiesa che stia in questi paesi. L'accresce però assai di decoro il recinto, che (secondo il costume di qui) v'ho fatto fabbricare e fu terminato due mesi fa. per questo e per una bella camera che deve servire di scuole ho speso in circa mille e quattrocento scudi (ma la scuola non s'è ancora finita) Tanto denaro che ho speso di dentro e di fuori d'essa chiesa, mi fa stupite, perché il signore me n'ha provveduto che (direi) neppure so come. Ora dunque mi consolo nel vedere che abbiamo questa bella chiesa, lodata da tutti, specialmente Russi, e glielo riferisco perché anche elleno se ne consolino. Abbiamo poi un orto o vigna, quale li miei antecessori l'hanno comprata per duecento scudi e siccome l'era rovinata io ho fatta rinnovare e ridurre al più bell'ordine; e v'ho speso in circa settecento scudi. Questa cel tempo fratterà tanto per vivere, onestamente un padre. (Non le faccia casa perché vale più cento in Roma che mille qui) ma al presente

per esser nuovo non frutta ancora. Abbiamo ancora una bottega da cui ricaviamo tre scudi al mese. Abbiamo già la nuova casa dove abitiamo; e in questi paesi Tè molto bella e buona. Vi éé ancora qui una confraternita di uomini e di donne sotto i santissimi titoli di Gesù, Giuseppe, e Maria; il di cui superiore Γé è il pre. prefetto pro tempore.

Questa confraternita una volta Γera ricca, ma quando vennero li Persiani in Tiflis fu rovinata; al presente ha 9 botteghe e colΓ entrata si celebrano due messe alla settimana, pro fratribus et sororibus vivis et defunctis; si paga il maestre oei ragazzi, e il resto si aggiunge al capitale, affine di poi impegnare il frutto in altre opere pie; secondo li canoni d'essa confraternita.

2. In Gori v'é il P. Mario da Colonia con il P. Onofrio Tiflisense Domenicano- Quivi vi sono trenta famiglie di cattolici. Per chiesa hanno una casa, ma bene accomodata ed a quella congiunte sono alcune camere, dove sono abitati, fino ad ora li padri. Adesso però il P. Mario con il P. Onofrio hanno quasi terminata la nuova casa; e li muri della nuova chiesa li hanno alzati fuori di terra, fino all'altezza di un uomo. Sì la casa chel'aspetto della chiesa l'ho intesa molto lodare, sebbene io non l'abbia ancora veduti. Anche in Gori v'é l'istessa confraternita, quale ha molto conferito, per la fabrica della chiesa; e persiede anche quella alcune botteghe, come questa.

3. In Cutais neirimeretti, per modo di provvisione, v'ho destinato in prete d'Acalziche, che vanno e vengono. La chiesa l'éé di logno, ma pulita, e divota. La casa, porzione di muro e porzione con il legno, con il terreno vicino per un bell'orto. Ha inoltre quell'ospizio un piccolo villaggio di sette, o otto famiglie, donate dal re Salomone al fu P. Nicola, requiescat, e rilassatoci, fino ad ora dal governo Russo. Da li si ricava almeno il vino,ç per tutto l'anno, e qualché altra cosa ancora.

4. In Aclziche abbiamo un piccolo monastero,, quasi all'uso Europeo. E questo l'è assai necessario a questa missione, perchéé li padri missionari quivi devono fare recapito, prima di venire quá. Abbiamo altresì una piccola chiesa dedicata a Maria santissima, assai divota per quei cattolici. Quali ascendono ad incirca quattrocento cinquanta famiglie, assistite da loro parrochi, armeno cattolici, e questi, celebrano ed officiano in due altre chiese di loro ri-

to. H quivi però v'é il fratello laico Fra Carlo dal Vivaro, per custodia del monastero e chiesa. Quando vi è il padre sacerdote in essa chiesa si celebra in latino e li cantori (qui detti diaconi) nella messa cantata cantano e rispondono in Giorgiano e così ancora dicono l'ufficio della madonna, ed altre orazioni; ma ora che

non v'è padre quivi celebra un sacerdote armeno. Per lume però della sacra congregazione dico (secondo il mio giudizio) che in Acalziche, dove io sono stato un anno e nove mesi, un padre l'è perennemente necessario, e ciò per mantenere l'armonia fra quei preti.

Vi è inoltre un villaggio in circa sei ore distante da Gori, dove vi sono quattro famiglie cattoliche; ma quivi non abbiamo né chiesa né casa. Però il padre vi va tre o quattro volte nell'anno per celebrare la santa messa, in una casa conveniente ed amministrare li santissimi sacramenti a quei cattolici.

In una provincia pure della Giorgia detta Karaclisi, nel villaggio dello stesso nome distante da qui in circa cinque giorni, vi sono, incirca trentacinque famiglie cattoliche, quali hanno il loro prete di rito armeno, che sta soggetto al signor provicario d'Arzerum. Queste famiglie sono fuggite dal domino turco per venire sotto il domino russo.

Deve esser noto alla sacra congregazione che secondo le leggi Russe veruno dei Giorgiani, puoi cambiare la sua religione. E per conseguenza di questi non si possono convertire, ma però ciò deve essere di sola e spontanea volontà; né se gli puele predicare la conversione sotto rigorosissime pene. E per tanto eccettuati alcuni gentili, dei quali, di quando in quando ne battezziamo qualcuno, specialmente dei ragazzi (quando a noi o ai nostri cattolici sono venduti o regalati dai precipi dei monti Caucasi) d'altre religioni non ne possiamo avere per ora. Si bene sia noto alla sacra congregazione che fra questi popoli vi si vede risplendere un raggio straordinario di luce divina. Perché sebbene (per diversi motivi) non si possono indurre a dichiararsi cattolici, ma però quasi tutti e specialmente li ecclesiastici hanno acquistato venerazione per la santa religione cattolica a ciò specialmente per motivo del santo padre le di cui virtù sono assai ben note in questi paesi; nè manco io di sempre più palesarle. Fra li padri ed ecclesiastici Giorgiani sempre vi è passata qualche sorte d'armenia, ma al presente l'è

– 832 –

assai di più. Gli ecclesiastici armeni però sempre sono stati inimici, o poco curanti d'essi padri; ma adesso, grazie a Dio, con ammirazione e consolazione, non solamente dei cattolici, ma degl'istessi armeni ancora, si sono resi li primi nostri amici. Così che l'arcivescovo stesso viene da noi, e noi da quello, quale di quando in quando c'invita alla sua mensa, ed a me dà il primo posto anche sopra dei suoi vescovi. Cosa (come dicono) che mai s'è data al mondo.

Ora per quello riguarda noi, già sonno le signorie loro reverendissimi come li padri, qui hanno sempre ricavato il loro emolumento dalla medicina; giacché quell'assegnamento che avevano dalla sacra congregazione l'era poco per questi paesi. Adesso però la medicina poco frutta per noi, a cagione dei medici venuti dalla

Russia. Pur non ostante specialmente in Gori, e Imeretti, quei popoli, ancora conservano fiducia in noi; ed aspettano con desiderio li nuovi padri. Prego pertanto di mandarmi se sia possibile, con essi padri, anche un fratello laico di quelli, che hanno servito nell'infieria: perhé venendo possa subito esercitare quest'arte, a consolazione di quei signori Giorgiani che caldamente me ne pregono e cosi non perderli.

Finalmente rammemoro alla sacra congregazione come qui li prefetti hanno sempre avuta la facoltà d'aministrare, per una volta Sola, il sacramento della confirmazione. Ed io nella facoltà lo trovo totalmente eccettuato. Prego pertanto che si vogli degnare d'ottenermi questa facoltà; specialmente che qui vi sono due uomini, uno di 40 e l'altro di 60 anni, quali non sono ancora stati confirmati. E crederei necessario, che questa facoltà fosse un poco più estesa: perché li cattolici di questi paesi difficilmente si ritrovano tutti uniti per poter partecipare di questo santo sacramento tutti in una volta. Come ancora ottenermi di poter comunicare le facoltà in tutto o in parte non solo alli padri che sono spediti da costà (sicome mi viene ordinato) ma ancora ad altri che stimerò bene e necessario.....

Di SS. L. Ilime e Rme Tiflis 23 Gennaro 1815.

U_{mo} D_{mo} servo F. Filippo prefo cippo. (ოგოჯ, № 53).

31.

(1) Non devo passare sotto silenzio la venerazione, che in queste parti hanno verso il nostro santo padre Pio VII, non so-

– 833 –

lamente li cattolici, ma li Giorgiani ed Armeni ancora; abbiam portate sopra mille immagini di esso, ma non sono state sufficienti, che per una minima parte. Nelli puochi giorni che mi trattienni in Gori, vennero a farmi visita quasi tutti li sacerdoti ed anche l'arcivescovo, tutti dimostravano attaccamento particolare verso il nostro santo padre, e l'arcivescovo, dopo avermi richiesta un immagine di esso, riverentemente la baciò, di poi mi domandò come stasse, e quanto avesse sofferto, a cui alla meglio soddisfecì servendomi anche d'interprete il R. P. Onofrio, che ivi trovi, in fine del discorso mi disse, che molto averebbe gradita la sua S. Bne. di più non si espresse; ma di poi il detto R. P. Onofrio, mi significò che la mag g ior part dei vescovi e preti sono in cognizione della vera chiesa, e ne sospirano l'unione. (ოგოჯ, № 56).

33.

(1) D'altra parte ci corre l'impegno di mantenere con decoro, questa missione, e specialmente questa città di Tiflis, giacché il governo russo qui ci dimostra dell'affetto e venerazione, e della propensione per la nostra chiesa, quale vedendola officiare con qualche decoro, ora a noi possibile, ne restano grandemente edificati. E veramente qui la nostra chiesa si merita ammirazione ed edificazione. Ammirazione perché essendo il nostro popolo piccolo

di numero, e per lo più povero, pure Iddio c'he provveduto per ridurre esse chiesa, in così bel stato, che farebbe meraviglia anche in Europa. Edificazione perché quando l'è ripiena di esso popolo, vi si nota una gran modestia e divozione, anche ne piccoli fanciulli. E siccome li Giorgiani, ed armeni hanno poco di divozione, e pochissima premura per le loro chiese, però li Russi ne restano più ammirati; e nella prima conversazione parlano assai bene di noi, con disprezzo degli altri. Ma perché intendano meglio, se in che buon cocetto sia tenuta qui la nostra chiesa, le narrerò quel che m'è accaduto adeso. Mancava alla nostra chiesa d'essere stuccata al di fuori, ed il campanile. Ora dunque, coll'auto di Dio, ho dato mano, per far fare l'uno e l'altro. E siccome qui sono a pezzi a vedere la cuppola su della chiesa; e non essendo possibile di far questa per motivo di diversa costruzione, perciò vi fò fare due belli campanili uno per laterale (per cui ho già fatto fondere una bella campana per unirla all'altre due che avevamo) e

– 834 –

questi suppliranno per la cuppola. Fatti adunque li palchi, fesi cominciare a stuccare la chiesa, nella maniera a me possibile, cioè con fare solamente riempire le fessure fra li mattoni, siccome sono stuccate l'altre chiese qui. Ed ecco che il ministro di polizia mi fa awisato, che devo farla stuccare perfettamente e poi bianchirla, e colorarla, sotto la direzione deirarchitetto. Poi venne anche il governatore, con questi e mi dissero, fra laltre cose; noi vogliamo che la chesa cattolica in Tiflis sia la più bella, fra quante chiese sono in Giorgia, e nei suoi contorni, acciocché serva d'esempio agli altri. Questo forse Taveranno detto per farmi piacere per esser questi miei amici; ma io però coll'istessa confidenza li risposi; io fo quanto posso; e se volevano che facesse di più, m'avessero aiutato, perché il nostro popolo Tè povero, e non posso sperare su di questo. Mi risposero v'aiutarem; fate, una colletta, incominciando dal governatore stesso. E così sto facendo, ed insieme continuando li lavori secondo il piano datomi; e spero, che veramente la nostra chiesa sarà la più bella. La scuola parimenti la feci fabricare e stabilire col denaro raccolto da questi signori russi, Questa benignità dunque che questo governo ha per noi, ho stimato bene di farla nota alla sacra congregazione.

Devo finalmente rappresentare aU'eminenze loro, che per il protettore della Giorgia, cioè S. Giorgio martire, noi non abbiamo qui che l'ufficio e la messa di rito semidoppo. E però crederei bene, che fosse elevato almeno al rito di doppio maggiore, di che altresì ne la prego. E qui con umile ossequio le bacio la sacra porpora.

E. E. L.

Tiflis 14 maggio 1817.

Umo Dmo servo. F. Filippo da Forano pref. (03030, N° 59)

(2) In Gori vi son in circa 40 famiglie cattoliche. Il P. Mario da Colonia, quivi presidente, colΓαιηIII che li posso prestare io, come ancora quei cattolici, quali posson più di questi di Tiflis; colLaiuto altresì della confraternita, ed anche di quei signori Giorgiani che sono di noi benevoli, sta pnre fabricando una bella chiesa, e quella Tè alzata fin ora fino alla metà. L'ospizio che Y è pure quasi sul piano di questo di Tiflis, Té coperto e di già abita-

– 835 –

bile come infatti vi abita esso padre Mario, compagno e domestico (ოგოვე № 60).

34.

(1) Outre ces missionnaires, il y a en Géorgie en qualitée de coadjuteur le P. Onoffrio de Tordre de S. Dominique, fondateur du couvant et de l'église qui s'achèvent maintenant à Gori. Il est Georgien de naissance et il appartient à un couvent de Pologne. Ce bon religieux a été d'une grande utilité à la mission. (De la religion chrétienne en Géorgie et dans les pays circonvoisins, par le Colonel Rottiers, le 2 Janvier, 1819).

36.

(2) კავუცონების არხივი ტრაპიზონში.

37.

(3) La missione e regno della Giorgia bassa ed altra egli ée vastissima, poichè contiene provincie, que delle quali sono dette Soani ed Abgasi ancor gentili, non awi regno né gente più ridicibile alla fede cattolica quanto li Giorgiani di rito greco, ma per mancanza di soggetti egli é poco conosciuta da Roma: Gori e Tiflis in Giorgia altra può avere 3 mille cattolici; Imeretti ossia Cutais dove io stavo capitale della Giorgia bassa con 800 cattolici, 200 dei quali si fecero a tempo mio, c col mio sudore, e fatiche e predicazione in questo momento che gli Moscoviti diventarono pienamente padroni di quel amplissimo regno, può ogni individuo nazionale e estero abbracciare la cattolica religione, ivi li padri missionari hanno un bellissimo tempio eretto però colla spesa del padre che ivi risiede, li missionari non percepiscono alcun provento dalla chiesa, per non accomunarsi colli preti del paese, gli quali amano e rispettano gli europei al sommo grado; gli missionari vivono unicamente coll'esercizio della medicina, colli guadagni della quale e risparmi delli proprio comodi comprano e redimo gli schiavi ed io ne ho riscattato 50 famiglie da vicino e lontano e quindi si dirozzano si catechizzano e ben istruiti si fanno cattolici, e si dà a loro una bottega e denari onde vivano[^] impiegati in qualche professione, ivi le funzioni ecclesiastiche si fanuo con grandissima pompa e piena libertà, come stassimo in mezzo a Roma stessa. Questa missione da me servita l'ebbi a lasciare per gli molti strapazzi ed infermità tollerate, che mi resero impossibile il durarle, come si può dedurre dalle mie carte; dii missionari! Della

Giorgia sono veri missionari perché operano e soffrono assai e nessuno lo sa.

La Giorgia turca ha per capitale Acalziche che ha 5 mille cattolici dei quali cresce mai il numero gli altri sono turchi, armeni etc. ivi vi è un vicario apostolico detto D. Paolo il quale é troppo nemico dei italiani missionari ed ha dato prove del suo odio e se sarà bisogno potrò fare qualche lunga spiegazione ed ostensione di fatti; basta dire che due missionari italiani hanno dovuto violentemente sloggiare dall'ospizio, per le acerrime persecuzioni del citato. In quella città vi sono 3 altre chiese di preti Orientali perché sono otto in tutto meno cattivi del sudetto perché non hanno tanta malizia, questo ospizio sussiste pure sebbene scarsamente coll'esercizio della medicina.

Di Diorbehir in Mesopotamia.....

P. Amedeo Piemontese cappuccino. Giorgia 1818. (პროპაგანდის არხივი, იგივე, № 61).

88.

(1) Io D. Stefano Mepisanti atteso avanti a Dio che questo fra Carlo per quattordici anni che é stato qui in Acalziche, oltre del suo ottimo procedere, buon esempio, non ho veduto né sentito altro, che non sia convenevole. Ma piuttosto ha sostenuto delle grandi fatiche e buone cure in onore della nostra santa fede cattolica, ed in vantaggio di tutto il popolo. E tutto quel che hanno contro di questo mormorato, cioè che abbi accusato il pro vicario al principe turco; che li abbi fatto sborsare tanto danaro; e che con le sue accuse abbi messo l'uòmo in pericolo della morte, tutto questo è totalmente falso così io presto testimonianza avanti a Dio ed alla santa chiesa; e così mi aiuti il serafico pre. S. Francesco. Amen a di 12 di Dicembre 1817.

Io in indegno sacerdote D. Stefano Mepisanti.

Così ancora io D. Antonio. Tumanianti, lo stesso confermo e attesto come di sopra, (იგივე, № 61).

46.

(2) ამისი დედანი კაფუცინებმა ჩვენ დაგვითმეს.

48.

(3) კაფუცინების არხივი რომში.

დ ა მ ა ტ ე ბ ა .

ეს შემდეგი ოთხი წერილი ვიპოვეთ მაშინ, როდესაც ჩვენი ისტორია უკვე დაბეჭდილი იყო. თუმცა ეს წერილები ზემოდ ჩვენმიერ იტალიანურიდან ნათარგმნებისგან ბევრით არ განსხვავდებიან, მაინც კი ამათ წიგნის ბოლოში მოვაქვევთ, რადგან ეკუთვნიან ჩვენს ძველს დროს და შესანიშნავ პირებს. ეს წერილი ჩვენ მიერ ნათარგმნი იხილე ზემოდ

გიორგი მეფის წერილი პაპთან:

ქ.: სულისა: წმიდისა: მადლითა: აღსავსესა: ყოველთა: ბრძენთა:
შორის: გამოცხადებულსა: საყვირსა: ჳმა: მაღალსა: სამღთოთა: მქადა-
გებლობათა: მეტყველსა: მოციქულთა: მსგავსსა: და: მათებრთა. მღუ-
დელობათა: დიდად: საწარმართებელსა: და: სვეტად: აღმართებულსა: ვარ-
სკულავისაებრ: მნათობსა: და: ქუეყანასა: განმანათლებელსა: ჳჭრსა: რჩე-
ულსა: სიწმინდისა: საუნჯესა: მოციქულთა: მოსაყდრესა: და: სახიერე-
ბისა: ბადითა: მომნადირებელსა: მწყემსსა: კეთილსა: და: მოძღვარსა:
სახიერსა: დიდისა: ლ~თისა: ქალაქისა: ჳრომისა: პაპასა: და: ნეტარელსა:
მამასა: ინონჩენციო: მეთერთმეტესა: წინაშე: გკადრებით: ჳემმარიტისა:
მეორედ: აღმოშობისა: და: სიწმიდისა: მოსავი: სულიერი: შვილი: ნათესა-
ობით: ლ~თივ: ცხებულთა: მეფეთა: თვის: ტომი: პანკრატიონი: საქარ-
თველოსა: საკელმწიფოსა: მპყრობელი: მეფეთ: მეფე: გიორგი: შემო-
ვემთხვევი: წმიდასა: და: სამეფოსა: ნათელ: მომფენელსა: და: სასწაულთ:
მომქმედსა: მტერთა: ძლევისა: განმაქარვებელსა: სამეფოსა: მარჯვენასა:
თქვენსა: შიშით: და: კრძალვით: მეტანიასა: კეთილად: მავალთა: ფერჯ-
თა: თქუენთა: სიმტკიცისა: სიხარულისა: და: აწ: ესერა: საიდუმლოსა:
გულისა: სიტყუასა: მკადრე: ვართ: და: მოგახსენებთ: წიგნითა: ამით:
გვინდოდა: რომ: ჩუენი: კაცი: გვიახლებინა: მაგრამ: დიად: შორი: გზა:
იყო: და: გზაც: აშლილი: იყო: ესეც: გვინდოდა: რომე: პატრი: ჳუ-
სტინე: გვიახლებინა: მაგრამ: მარტო: იყო: და: მონასტერიც: უამისოდ:
უპატრონო: დარჩებოდა: ესეც: ვარჩიეთ: პატრი: ანგელოზი: გაახელით:
და: ეს: მოგახსენეთ: სიწმიდესა: თქუენსა: ეს: მოხსენება: ახალთ: ამბა-
ვი: არ: არის: დიდი; ხანი: არის: რომე: თქუენი: სიყვარული: ჩვენსა:

გულში: დანერგული: არის: კურთხეულის: მამის: ჩუენის: დროსა: თუ:
როგორი: სიყვარული: გუქონდა: და: ან: ახლა: გვაქუს: თქუენს: მო-
ვლინებულს: პატრებსა: კითხეთ: აწე: ამას: მოგახსენებთ: და: ვევედ-
რებით: თქუენსა: სიუხვისა: წყალობასა: რომე: ჩუენ: შვილად: შეგვი-
წყნაროთ: რაგვართაც: სხვანი: ქრისტიანენი: გვირგვინოსანნი: ჳელ-
მწიფენი: არიან: თქვენნი: შვილთა: შეწყნარებულნი: კუალად: ამასაცა:
მოგახსენებთ: სიწმიდესა: თქუენსა: ერთი: პირმშო: მე: მყავს: საყვარე-
ლი: სახელით: ბაგრატ: ჩემი: საკელმწიფო: ტახტი: და: გვირგვინი:
ქება: და: დიდება: და: ქონებული: მრავალ: მოწყალის: ლ~თის: ბრძა-
ნებით: და: თქუენის: წმიდის: მადლით: ამისთვის: მინდა: და: ესეც:
ლ~თისგან: კურთხეულს: თქუენს: ტახტის: ნაპირს: მინდა: ვამორჩილო:
რათა: ესეც: შვილად: თქუენდა: შეწყნარებულ: იქმნეს: კურთხეულ:
არს: მრავალ; მოწყალე: ლ~თი: და: ყოველთა: მართლ: მადიდებელთა:
ქრისტიანეთა: მცველი: და: მფარველი: ყ~დ: წმიდა: ლ~თის: მშობელი:
მარადის: ქალწული: მარიამ: რომე: თვისთა: ცოდვათა: მიერ: დასჯილ-
თა: და: უსჯულოთაგან: შეპყრობილთა: ქრისტიანეთა: ზედა: თქუენის:
ღირსის: ლოცვითა: და: მადლითა: ლ~თნ: წყალობით: მოხედო: და:
თქუენის: სასწაულთ: მომქმედის: მარჯვენით: უპირებს: გამოხსნასა:
თქუენთა: შვილად: შეწყნარებულთა: გვირგვინოსანთა: ჳელმწიფეთაგან:
მრავალჯერ: გამარჯვება: გვესმა: ჩუენში: და: ჩუენს: საკელმწიფოში:

დიდი: სიხარული: და: მხიარულება: არის: სრულიად: ჩუენი: საჯელ-
 მწიფო: მარადის: ევედრებიან: ლ~თსა: რათა: უმეტესად: განამლიეროს:
 ლ~თისაგან: კურთხეული: მარჯვენა: თქუენი: და: აწმიდისა: სამებისა:
 და: ერთარსებისა: მართალ: მადიდებელთა: სახელოვანთა: კელიმწიფე-
 თა: მტერთა: ზედა: ძლევა: მერმე: კიდევ: ეს: მოვახსენოთ: თქუენსა:
 ლ~თისაგან: სამართლიანად: შეყუარებულს: თავსა: ჩუენი: საბატონო:
 და: ალაგი: ყაენს: მორჩილობს: და: მის: უბრძანებელს: ვერასა: ვიქთ.
 თვარემ: რადგან: თქვენის: ლოცვით: თქუენსა: შვილად: შეწყნარებულთ:
 გვირგვინოსანთ: კელმწიფეთაგან: გამარჯვება: და: ურჯულოთ: მტერ-
 თა: ზედა: ბრძოლა: მოგვესმა: ჩვენც: ვეცდებოდით: ლ~თითა: და:
 თქუენის: მადლით: რომ: ჩუენის: სახელმწიფოთ: თქუენის: მტრისათ-
 ვის: ბევრი: ავი: გვექმნა: თქუენტვინაც: გვემსახურებინა: და: თქუენტა:
 მორჩილთა: კელმწიფეთათვის: თავი: გვეცნობებინა. აწეცა: ჩუენის: სა-
 კელმწიფოთა: და: ბრძანების: მორჩილთა: საქართველოს: ლაშქრით:
 მზავართ: თქუენს: ბრძანებას: ველით: რომელსაც: თქუენი: ლოცვა:
 და: კურთხევა: დაგვარიგებს: იმისი: მქნელი: ვართ: ეს: ჭემმარიტი:
 და: მართალი: მოგვიხსენებია. ვინც: თქუენის: კურთხევის: მორჩილო-
 ბის: შვილი: იყოს: ამაში: სიმრუდის: ეჭვი: ნურა: აქვსთრა: რადგან:

თქუენ: შორს: ბრძანდებით: და: თქუენი: ნახვა: ჩუენტვის: სანატრელი:
 არის: ჩუენი: აღსარება: პატრის: ჯუსტინოსათვის: მოგვიხსენებია: და:
 ეს: არის: ჩვენი: მოძღვარი: რასაც: ეს: დაგვარიგებს: ამის: დარიგე-
 ბულს: არ: გადავალთ: თვესა: აპრილსა: ოცდაცხრას: ქ: კ~სა: ქრის-
 ტეს: აქეთ: ათას: ექვსას: ოთხმოცდა: შვიდსა: ინდიკტონსა: მეფობისა:
 ჩუენისასა: ათსა: მეფე გიორგი ვამტკიცებ:

(წიგნის გარეთ) ინოჩენციო: პაპსა:

ქ: მადლითა: და: შეწევნითა: ღმერთისა:
 მიწვევოს: წიგნი: ესე: ქალაქსა: დიდსა: ჰრო-
 მსა: ნეტარელსა: მამასა: მეთერთმეტესა:

(პროპაგანდის არხივი: Scrittura Originali
 Vol. 500, Cognome 3, febbraio, allegato).

ეს წერილი მშვენიერის მხედრულის ასოებით არის დაწერილი სუ-
 ფთა დიდ ქალღმედ ორ გვერდზე ორად მოკეცილი, რომლის სიგრძე
 არის 70 სანტიმეტრი და სიგანე მოკეცილი 38 სანტიმეტრი.

გიორგი მეფის მეორე წერილი პრაპაგანდის კრებისადმი:

ქ: უზესთაესად: ამაღლებულნო: სულის: წმიდისა: მადლითა: სა-
 სენო. ლ~თისა: მოყვარენო: სამეოცდა: ათორმეტთა: მოციქულთა: მსგავ-
 სად: ძალისა. შემძლებელნო: მართლისე: და: ჭემმარიტისა: ეკლესიისა:
 სვეტნო: რომელსა: ბრძანებს: უფალი: ჩუენი: იესო: ქრისტე: ვითარმედ:
 ბჭენი: ჯოჯოხეთისანი: ვერ: ერეოდინ: აწ: უკუვე: კურთხეულ: არს:
 ლ~თი: რომლი: ჭემმარიტებს: ყოველსა: ზედა: ჯორციელს: და: მეუ-

ფებს: უკუნისადმე: ჩუენ: მართლისა: თქუენდა: მომართ: სარწმუნოებისა: შვილი: ნათესაობით: ღთივ: ცხებულთა: ბაგრატოანთა: მეფეთა: თავი. ტომი: საქართველოს. კელმწიფე: მეფეთ: მეფე: პატრონი. მოგიკითხავ: თქუენ: საკრა: კონგრა: გაციონი: დეპროპაგანდა: ფიდე: წმიდათა: კრებულთა ყოველთა: სულიერთა: მამათა: მოგახსენებ: სიყვარულსა. დიდსა: სულიერსა: რომელსა: ბრძანებს: უფალი: ჩვენი: იესო: ქრისტე: იყუარებოდით: ურთიერთას: აწე: რადგან: შორის: გზის: (აქეთი სიტყვა გაფუქებული სიძველის გამო) არის. თქუენსა: და: ჩუენს: შუა: ჩვენ: კაცი: ვერ: გაახელით: გვინდოდა: პატრი. ჯუსტინო: ვეახლებინა: მაგრამ: ეს: წამოსულიყო: მონასტერი: უკაცური: დარჩებოდა: პატრი: ანგელოზ: გვიახლებია: ჩუენი: გულის: პასუხი: ყუელა: წიგნად: მოგვიწოდებია: სანატრელისა: სულიერისა: მამისა: პაპასა: მეათერთმეტესა: ქრისტეს:

აქათ: ათას: ექვსას: ოთხმოცდა: შვიდსა: ქკს: ტოვ: აპრილის: ლ. მეფე გიორგი: ვამკიცებ:

ბეჭედი რო- გორც ზემოდ.

წიგნის გარე პირზე:

ქ: შეწევნითა: ღთისათა: წავიდეს: წიგნი: ესე: უზემტესად: ამაღლებულთა: საკრა: კონგრეგაციონი: დეპროპაგანდა: ფიდე: წმინდა: კრებულთა: კელთა:.

(იგივე ტომი.)

ესეც ერთი და იგივე ხელით გარდა თარიღისა, რომელიც სხვა ხელით არის მოწერილი. ამ წერილის ქახალდი პირვანდელზედ ბერვრით პატარაა. ორად მოკეცილის სიგრძე 40 სანტიმენტრია და სიგანე 28 სანტიმენტრი. ამასაც უზის გიორგის ბეჭედი.

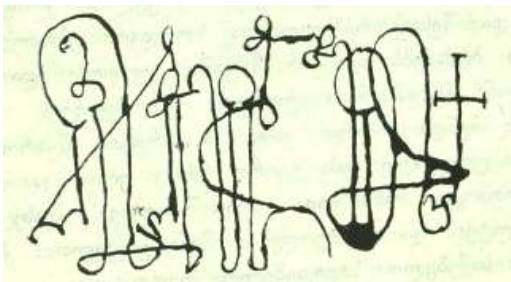
ეფთიმე საქართველოს არქივისკოპოზის წერილი პაპთან: პაპას:

ქ: მრავალ: ჟამიერთა: სიბრძნითა: აღსავსეს: ფრიადთა: საცნობელთა: ღთის მსახურებისა: გამო. მეძიებელისა. ვითარებათა: და რაოდენობათა: ფერად: ფერადთაგან: ყვავილთა: შემკულთა: ღთის: მეტყველებისა: გოლეველთა: თაფლთა: მსგავსად: მწთოლვარესა: ჯეროვანთა: კეთილთა: წარმატებელსა: ორკერძოვე: მრავლით: კერძო: ღთის: სიყვარული: შესაკეთებულსა: ეთერ პირ: სიბრძნისასა: და: წყაროსა: ღთისა: მეტყვებისასა: ორპირ: მახვილ: მსწრაფლ: მკეთელ: მტერთასა: საკმაოსა: მონაზონთა: და: მღუდელთა: დღითი: დღე: კეთილ: განმგებობით: ცხოვრებულსა: დიდისა: და: ცათა: მობაძავისა: ეკლესიისა: სვეტსა: მას: შინა: დამყარებულსა: ნათელსა: მსწყემსსა: ჭემმარტისა: მოძღვარსა: სახიერსა: და: ყოველთა: ქრისტიანეთა: სიქადულსა: მოციქულთა: თანა: სწორსა: და: საყდართა: მისთა: მჯდომარესა: დიდისა: ღთისა: ქალაქისა: ჰრომისა: მპრობელსა: სანატრელსა: ინოჩენციო: მეათერთმეტეს: . . . . წინაშე: აღვიარებ: და: ამბორს: უყოფ: წმიდასა: და: სანატრელსა: სამეუფოსა: მარჯვენესა: თქუენსა: მადლისა: და: სიწმიდისა: თქუენისა: მოსავთ: უღირსთ: მონა: უფლისა: ჩუენისა: იესოს: ქრისტესი: დიდისა: ღთისა: ეკლესიისა: საქართველოს: განმანათლებელისა: სამთავროსა: მღთაებისა: საყდრისა: საჭეთ: მპრობელი: სრულიად: საქართველოსა: მთავარებისკოპოზი: ეფთვიმეოს: მოვალ: წინაშე: თქუენსა: სიმდაბლით: პირმიწა: გაერთებით: შევიტკობ: ნათლით:

სავსესა: პატიოსნებასა: თქუენისა: არა: ჯორციელად: არამედ: სულით:
და: დამნერგავ: სიყვარულსა: შორის: თქუენსა: და: ჩემსა: რომელსა:
გვიბრძანებს: უფალი: ჩუენი: იესო: ქრისტე: დამწყყენ: ცხოვარნი:
ჩემნი: ამინ: გეტყვი: შენ: რამეთუ: შენ: ხარ: კლდე: და: მას: ზედა:

– 841 –

აღვაშენო: ეკლესია: ჩემი: და: ბჭენი: ჯოჯოხეთისანი: ვერ: ერეოდენ:
მას: და: მიგცნე: კლიტენი: სასუფეველისანი: შენ: ხარ: მწყემსი: იგი:
სანატრელი: და: შენთანა: მკვიდრობს: ჳმა: ესე: ჳემარიტებისა: მწყემ-
სობ: მართლიად: და: მალნიტებ: მოიზიდავ: ცოდვითა: შეპყრობილთა:
და: სარწმუნოებით: გადრევილთა: და: ერთ: სამწყსო: ჳყოფ: და: შე-
მოჳკრებ: ეზოსა: შენსა: ესე: არს: ჳმა: ქადაგებისა: თქუენის: ყოველსა:
ქუეყანასა: ზედა: ხოლო: მე: სულიერსა: შვილსა: შენსა: მსურის: სი-
ყვარული: შენი: და: არა: განვეშორები: სიწმინდნსა: თქუენსა: აწე:
ეს: მოგახსენოთ: ჩუენს: ღთისაგან: კურთხეულს: მეფეს: გიორგის:
სრულიად: საქართველოს: ეპისკოპოზი: და: მონაზონთა: და: ერის:
კაცთა: დიდი: სიხარული: აქუსთ: თქუენის: გამლიერებისა: და: მტერთა:
ზედა: ძლევისათვი: კდ: ვევედრებით: ღთსა: რათა: უმეტესად: განა-
ძლიეროს: და: აღამაღლოს: მარჯვენე: თქუენი: და: თქუენთა: მორ-
ჩილთა: შვილად: შეწყნარებულთა: კელმწიფეთა: ჩუენს: ამბავს: თქუე-
ნის: მოვლინებულის: პეტრი: ჯისტინოს: წიგნი: და: პატრი: ანგელოზი:
მოგახსენებს: რომელიც: ჩუენმა: კელმწიფემ: მოგახსენათ: ყუალა: ჳემმა-
რიტი: არის: ქკს: ტოე: მათს: აწ: ქრისტეს: აქათ: ათას: ექუსას: ოთხ-
მოცდა: შვიდსა: ინდიკტონსა: მეფობასა: გიორგისსა: იწ:

წიგნის გარეთა პირზე:

ინნოჩენცი: პაპას:

ქ. მალლითა: და: შეწევნითა: ღმერთისათა: მიეწიოს: წიგნი: ესე:
ქალაქსა: დიდსა: ჳრომსა: ნეტარელსა: მამასა: მეთერთმეტესა:
(იგივე ტომი).

ეს წერილიც ერთი და იგივე ხელით დაწერილია. მაგრამ ეს წე-
რილი უფრო პატარაა, ვირემც გიორგის პირველი წერილი. ამ წერი-
ლის ორად მოკეცილის სიგრძე არის 50 სანტიმეტრი და სიგანე, 32
სანტიმეტრი. ეს წერილი ჩვენ მიერ იტალიანურიდან ქართულზე გად-
მოდებული იხილე ზემოდ გვ. 268. ეს სამივე წერილი, მისიონერების
მოწმობით, უნდა იყოს დაწერილი ამავე ეფთიმე რატიშვილის მიერ.

– 842 –

ბარძიმ ერისთავის წერილი პაპთან.

დიდისა: ქალაქისა: ჳრომისა: მწყემსი: მწყემსთა: მამა: მამათა:

ინოჩენძიო: თერთმეტი:

ქ: მოხსენება: ესე: წინაშე: უფლისა: და: მეუფისა: ჩვენისა: ყო-
ველთა: ქრისტიანეთა: შესავედრებელისა: მწყემსისა: კეთილისა: რო-
მელსა: მგელნი: ბოროტნი: ვერ: ერევან: ქრისტეს: მეუფის: სჯული-
სა: და: წესისა: კეთილად: მპყრობლისა: შვიდთა: კრებათა: და: შვიდთა:
საიდუმლოთა: მართალ: აღმასრულებლისა: ლ~თისაგან: კეთილ: მწყემსად:
გამორჩეულისა: წყაროსა: ტკბილსა: გამომდინარისა: რომელსა: ბრძანებს:
წმიდა: სახარება: მე: ვარ: წყალი: ცხოველი: რომელი: სმიდეს: ჩემგან:
არა: სწყუროდეს: უკუნისამდე: შენ: ხეო: კეთილო: რომელი: აღმოა-
ცენებ: ნაყოფსა: ტკბილსა: შენ: უფალო: და: მეუფეო: ახალო: წმი-
დაო: მოციქულო: პეტრე: რომელს: გიწოდა: უტყუელითა: პირითა:
ვითარმედ: შენ: ხარ: კლდე: და: ამას: კლდესა: ზედა: აღვაშენო: ეკ-
ლესია: რომელსა: კარნი: ჯოჯოხეთისანი: ვერ: ერეოდენო: შენ: ახა-
ლო: ოქროპირო: ივანე: და: კესარიელო: ბასილო: და: დიდისა: კლე-
მენტოსისა: და: სილიბისტროს: მობაძაო: შენ: ოთხთა: მახარებელთა:
მიმსგავსებულო: და: მათებრივ: კიდით: კიდემდე: უღ~თოთა: და: წარ-
მართთა: სარწმუნოებად: მომყვანებელო: ყოველთა: ქრისტიანეთა: დი-
დო: იმედო: და: შესავედრებელო: და: ზღუდეო: უბრძოლველო: შენ:
ხარ: რომელი: ბრძანებს: მე: ვარ: მწყემსი: კეთილი: და: ვიცნი: ჩემ-
ნი: და: მიციან: ჩემთა: მათ: უფალო: და: მეუფეო: + სწყურის:
სულსა: ჩემსა: შენდა: მიმართ: ვათარცა: ირემსა: წყაროთა: მიმართ:
წყალთასა: მე: ცოდვილი: და: ტვირთ: მძიმე: ვითარცა: მეზუერე: და:
მეძავი: და: ვითარცა: მონა: იგი: ათთა: შანთათვის: დასჯილი: შენდა:
მიმართ: მოვილტვი: და: შეგივრდები: შენ: ყოველთა: ქრისტიანეთა:
სასოებაო: და: საქებელო: სადიდებელო: დიდო: და: დიდებულო: და:
აღმატებულო: მართლმადიდებლობის: დამნერგველო: და: ბოროტად:
მადიდებელთა: ძირითურთ: აღმომფხრელო: ქრისტეს: სჯულის: თაო:
და: დასაბამო: ში: მე: ცხოვარი: შენი: მგელთაგან: შესაჭმელად: დევ-
ნილი: მე: უბიწო: მშობლისა: მარიამის: მართლ: მორწმუნეებელი: მი-
სის: ტკბილის: ძის: ხარებისა: შობისა: მირქმისა: თაბორს: ფერისცვა-
ლებისა: ლაზარეს: აღდგინებისა: ზეცად: ამალლებისა: იერუსალემს:
შესვლისა: ჯვარცმისა: ჯოჯოხეთის: შემუსვრისა: და: აღდგომისა: ზე-
ცად: ამალლებისა: და: წმიდათა: მოციქულთა: ზედა: სულის: წმიდისა:
მოვლენისა: რომელსა: ენანი: ცეცხლისანი: განუყუნა: მე: მოსავი: შე-
ნი: და: მართალ: აღმსარებელი: შვიდის: კრებისა: პირველად: ნიკიი-
სა: მეორედ: ეფესოს: მესამედ: კოსტანტინეპოლის: მეოთხედ ქალკე-

– 843 –

დონს: და: სამთა: კულად: ნიკიას: და: კოსტანტინეპოლს: შვიდისა:
საიდუმლოს: მორწმუნეებელი: ნათვლისა: მირონისცხებისა: აღსარებისა:
ზიარებისა: მღვდელთ: კურთხევისა: გვირგვინისა: და: წმიდისა: ზეთისა:
შვილი: და: მორწმუნე: კათოლიკე: სამოციქულოსა: კათოლიკე: ეკ-
ლესიისა: გვეწი: სამწყსოთა: შენთა: გვიხსენ: მგელთა: მათ: ბოროტ-
თაგან: ნაშობთა: ისმაიტელთაგან: დადევ: თავსა: ჩუენსა: ცოდვილსა:
მარჯვენა: შენი: კურთხეული: ჩუენ: შენის: წმიდის: მადლის: მოიმედე-
ნი: და: შენის: წესისა: და: რჯულისა: მორჩილნი: შეგივრდებით: მეტა-
ნიით: მუჯლთ: დადგმით: და: თავთა: მიწაზედ: დიდებით: ში: ქრისტიან-
ობისა: სვეტო: და: საძირკველო: შეურყეველო: ჩუენ: შენის: იმედით:

ცხოვრებულნი: და: შენნი: მსმენი: და: შენის: დიდის: იმედის: მყურებელნი: და: მომლოდინენი: და: ქრისტე: მეფის: მევედრებელნი: რათა: წადილი: და: ნება: თქუენი: აღსრულდეს: მაღლითა: შენითა: აწე: ჩუენით: მეუფეო: შენის: ბძანებისა: და: სამსახურისა: მყურებელნი: და: მოიმედენი: ვართ: როდესაც: ამ: ჩვენს: ქუეყანასა: და: თემსა: თუქენი: წმიდა: სიტყვა: და: პატიოსანი: ბრძანება: მოვა: და: დაგვარიგებს: მისნი: მქნელნი: ვართ: მსგავსად: დავითისსა: გილადადებ: წარემართენ: ლოცვა: ჩემი: ვითარცა: საკმეველი: შენ: წინაშე: გვიხსენ: ჩვენ: წარწყმედისაგან: ვითარცა: იხსნა: პავლემ: ერნი: მორწმუნეთანი: და: ვითარცა: ნიკოლოზ: მირონქალაქელმა: სამნი: მთავარნი: უბრალონი: სიკვდილად: მიცემულნი: გულნი: და: თვალნი: შენდა: მომართ: მოგვიპყრიან: და: შენს: დიდსა: იმედსა: და: ბრძანებასა: უყურებთ: და ველით: როდესაც: თქუენი: წმიდა: წიგნი: და: ბძანება: მოგვივა: და: რასა: დაგვარიგებს: იმისი: მომქედნი: ვართ: ჩუენო: მეუფეო: ლოცვა: ყავ: ჩუენ: ცოდვილთათვის: რათა: არ: წავრწყმდეთ: ბოროტად: უფალო: უფალო: უფალო: ან: რომელიცა: კრებანი: წმიდის: კათოლიკე: სამოციქულო: ეკლესიისა: და: წმიდის: სახარებისა: არის: იმისი: აღმსრულებელნი: ვართ: და: მორწმუნებული: წმიდისა: მაღლისა: შენისა: ჩვენ: ვართ: ერნი: შენნი: და: ცხოვარნი: სამწყსოსა: შენისანი: დაკარგულნი: მოგვიძიენ: მოგვიტაცენ: პირისაგან: მგელთას: ვითარც: უფალმან: იესო: ქრისტემ: მოიძია: ადამი: ბეჭთა: იტვირთა: და: მამას: მიგვარა: ეგრეთვე: შენ: უფალო: ჩვენ: ცოდვილნი: ესე: მოგვიძიენ: ნუ: განგუწირავ: და: გამოგვიხსენ: ბრძმენტან: ერთი: სიტყვაც: კმა: არს: მაგრამ: ჩუენ: თქუენის: სიტყვის: მომლოდინენი: ვართ: რომელიც: თქუენი: ბრძანება: მოგვივა: იმას: ვიქთ: დაიწერა: იანვარს: აწ: ქრისტეს: აქათ: ათას: ექუსას: ორმოცი: +

ბოლოზე; Sumo Poutifici Barzimidii Principis epistola.

– 844 –

წიგნის გარეთა გვერდზე:

ქ. ესე: წიგნი: საფრანგეთში: რომას: მივიდეს.

(Scrittura Originali, an. 1690, Cogne 20 Novembre. Allegato

16. vol. 508. იგივე არხივი).

ამისი ხელიც მშვენიერია, მაგრამ ბევრით განსხვავდება ზემო წერილების ხელისგან. ამის ქალაქი ყველაზედ პატარაა, ორად მოკეცილის სიგრძე არის 30 სანტიმეტრი და სიგანე, 20 სანტიმეტრი.

ამ წერილს სახელის და ბეჭდის მაგიერ, მარტო ჯვარი უსვია. მისიონერები სწერდნენ: სიმდაბლის გამო არც თავის სახელი და არც თავის ბეჭედი დაუსვაო.

ამ წიგნის თარიღი სწორე არ არის, უნდა იყოს 1690, რადგან ამ წერილის ნათარგმნ ლათინურში და მისიონერების წერილებში 1690 წელია აღნიშნული.

ბარძიმის მეორე ქართული წერილი სამწუხაროთ ვერ ვიპოვეთ.

ამ წერილის ლათინურიდან ჩვენ მიერ წინეთ ქართულად ნათარგმნი იხილე ზემოთ გვ. 281.

ს ა რ ჩ ე ვ ი .

წინასიტყვაობა 3 – 4

თ ა ვ ი I

საქართველოს გაყრა რომის ეკკლესიისაგან. – წარწერა, გუჯრები და დასავლეთის მწერლები საქართველოს და რომის ეკკლესიათა ერთობის შესახებ. – რუსუდანის წერილი ონორიო პაპთან. – ივანე სპასალარის წერილი იმავე პაპთან. – პაპის პასუხი რუსუდანთან და ივანესთან. – გრიგოლ პაპის წერილი საქართველოს მეფესთან. – მეორე წერილი იმავე პაპისა რუსუდანთან და მის შვილთან. – მისიონერების მოსვლა საქართველოში და ტფილისში ლათინთ მოძღვრების დამყარება. – ნიკოლოზ პაპის წერილი დიმიტრი მეფესთან. – მეორე წერილი იმავე პაპისა საქართველოს პატრიარქთან. – იმავე პაპის მესამე წერილი საქართველოს მეფეებთან. – წმიდა გიორგი მთაწმიდელის მოწმობა საქართველოს ეკკლესიისა და რომის ეკკლესიის ერთობისათვის. – ქართველი მლოცველები რომაში. – პაპის გრიგოლ პირველის წერილი კვირიონ კათალიკოსთან.

თ ა ვ ი II.

მისიონერების მოსვლა საქართველოში. – თბილელის დიმიტრე ძმის წამება ინდოეთში. – ივანე პაპის პირველი წიგნი გიორგი ბრწყინვალესთან და მის თავადებთან. – იმ პაპის მეორე წერილი საქართველოში ლათინთ საეპისკოპოსოს დაარსებისათვის. – მესამე წიგნი იმავე საგნის შესახებ. – მეოთხე წიგნი და ტფილისში ივანე მისიონერის ეპისკოპოსად დანიშვნა. – მისი მეხუთე წიგნი საქართველოს კათოლიკებთან. – მისი მეექვსე წიგნი საქართველოს კათოლიკე სამღვდელოებასთან. – მისი მეშვიდე წიგნი გრიგოლ ბრწყინვალესთან. – ტფილისის პირველი ეპისკოპოსის ივანეს მოღვაწეობა საქართველოში. – მისი სიკვდილი და ბერთრანდო კოლეტის დანიშვნა ეპისკოპოსად. – კლემენტე პაპის წერილები ტფილისის კაპიტულოსთან, სამღვდელოებასთან, კათოლიკე ერთან და მათ საეკკლესიო ყმებთან. – ბერთრამოს ტფილისის ეპისკოპოსად დანიშვნა. – ახალ მისიონერების მოსვლა. – დასავლეთის განყრილობის ცუდი

II

შედეგი ტფილისის ეპისკოპოსზედ. – ლეონარდო ვილაკელის ტფილისში ეპისკოპოსად დანიშვნა. – მისიონერების მოქმედება.

თ ა ვ ი III.

სანქტე მიქაელ ივანეს ტბილისის ეპისკოპოსად დანიშვნა. – ალბერთო ენჯელის ეპისკოპოსობა. – დანარჩენი ტფილისის ლათინთ ეპისკოპოსნი. – ქალიქსტო პაპის წერილი საქართველოს კათოლიკებთან. – პიო პაპის წერილი საქართველოს კათალიკოსისა და მეფის კათალიკოსების შესახებ. – ნიკოლოზ კათალიკოსის წერილი პაპისადმი. – პაპის წერილი კავკასიელთადმი. – შენიშვნა საქართველოს ეკკლესიის შესახებ. –

საქართველოსა და რომის ეკკლესიის დოგმატიური ერთფერობა. – ლუდოვიკე ბოლონიელის ელჩობა. – იმის საქართველოს პატრიარქად არჩევა, ჩვენ მეფეთა შორის შერიგება და მათი ზავი. – ყვარყვარეს წერილი ბურგუნდის დუკასთან (მთავართან). – იმავე დუკასთან გიორგი მეფის წერილი. – საქართველოს ელჩების გაგზავნა ევროპაში. – მათი პაპთან წარდგომა და საფრანგეთში გასტუმრება. – მგზავრების მოწმობა საქართველოს კათოლიკების შესახებ. – კოსტანტინე მეფის რომთან შეერთება. – პაპის წერილი იმ მეფესთან. – ნილო კოსტანტინე ელჩის რომიდგან გასტუმრება და თავისგასაცნობელი წერილი პაპისა.

თავი IV.

ოსმალების გაძლიერება. – მათ მიერ საქართველოს გაოხრება. – საქართველოში მისიონერთა მოსვლის შეწყვეტა. – პაპის წერილი ლუარსაბ მეფესთან. – სომეხთ უნიტორი მონაზონების საქართველოში მოსვლა. – პაპის ნუნციოს გამოგზავნა. – სიმონ მეფის წერილი პაპთან. – დასკვნა კათოლიკობის შესახებ. – პროფესორის ხახანაშვილის სტატია ქართველ კათოლიკების შესახებ.

თავი V.

ქართველების მიდრეკილება კათოლიკობაზე. – პატრი ფაინცელის მოსვლა საქართველოში, ქართველების ზნე-ჩვეულება და მასთან ლაპარაკი. – პატრთა გვილელმოს და თადეოზის მოსვლა საქართველოში. – პატრი გრიგოლის მოსვლა საქართველოს შესახებ. – პეტრე დელლაველეს მოხსენება. – საქართველოს მისიონერებად დანიშვნა თეათინელები და მათი წამოსვლა. – პროპაგანდის წერილი საქართველოს მიტროპოლიტთან. – ურბანო პაპის პირველი წერილი თეიმურაზ მეფესთან. – ნიკიფორე, თეიმურაზის ელჩის მოსვლა ევროპაში. – თეიმურაზის პირველი წერილი პაპთან. – რომაში ქართული სტამბის დაარსება და წიგნების

III

ბეჭდვა. – თეიმურაზის სათხოვარის მოხსენება პაპთან. – ნიკიფორეს რომიდგან წასვლა და მისთვის პაპის თავისგასაცნობელი წერილები ევროპის მთავრებთან. – პროპაგანდის წერილი ნიკიფორესთან. – პაპის მეორე წერილი თეიმურაზთან. – მისიონერების მგზავრობა და მათი ატანილი გაჭირვება. – ამათი გორში მოსვლა და მეფესთან წარდგომა. – გორში მონასტრის და ეკკლესიის გაღება. – სპარსეთიდგან პატრი ამბროზის მოსვლადა ქეთევან დედოფლის ნაწილების მოტანა. – თეათინელი მისიონერების შრომა საქართველოში. – მათ მიერ დედოფლის განკურნება. – ბერძნების მტრობა მისიონერების წინააღმდეგ. – ნიკოლოზ ერბახის მობრუნება გორში. – ახალი მისიონერების დაბარება. – პროპაგანდის წერილი ნიკოლოზ ერბახთან. – თეიმურაზის მიერ საიდუმლოდ კათოლიკე სარწმუნოების აღსარება. – თეიმურაზის მეორე წერილი პაპთან. – რომში პატრი პეტრე ავიტაბილეს მოხსენება თეიმურაზის შესახებ. – პატრთა ჯუდიჩის და ლამბერტის მოსვლა საქართველოში. – პროპაგანდის წერილი თეიმურაზთან. – მისივე წერილი პატრიარქთან, მიტროპო-

ლიტთან და ნიკოლოზ ერბახთან. - ქართველების ერთგულება პატრებისად-
მი. - პატრი ავიტაბილეს მობრუნება და ახალი მისიონერების მოყვანა. - პაპის მესამე წერილი თეიმურაზთან. - პროპაგანდის წერილი თეიმურაზთან და მიტროპოლიტთან. - მისივე წერილი ნიკოლოზ ერბახთან. - პატრების შევიწროება თეიმურაზის მიერ. - უსიამოვნება კათალიკოსისა და მიტროპოლიტს შორის. - ზურაბ ერისთავის განდგომა თეიმურაზის წინააღმდეგ. - ბერძნების ხშირი მიმოსვლა და მათი პატრიარქების მუქარა. - როსტომ ხანის შემოსვლა. - თეიმურაზის ლტოლვილება. - ქართველი ნასყიდა ლიპამონის გაკათოლიკება და მისგან სომხების მიერ დევნულება. - ნიკოლოზ ერბახის გამოსარჩლება. - ნასყიდას ევროპაში წასვლა. - მისი გარდაცვალება ინდოეთში. - მარიამ დედოფლის დაქორწინება როსტომ ხანზე. - პატრი ლამბერტის და ჯუდიცის სამეგრელოში წასვლა. - პატრი ქასტელის და ჯარდინას გურიაში წასვლა. - პატრი გალანოს და მაჯოს მოსვლა და მათი შრომა. - პროპაგანდის წერილი საქართველოს მისიონერებთან. - რომაში პროპაგანდის კოლეგის დაარსება საქართველოს მიზნით. - თეათინელებისგან გორის მიტოება და სამეგრელოში გადასვლა.

თავი VI.

იტალიელი ვაჭრები სამეგრელოში. - დადიანისაგან მოწვევა ლათინთ მოძღვრებისა - მოხსენება სამეგრელოს შესახებ იეზუიტი ლუდოვიკე გრანჟერისაგან. - კათოლიკობა გურიელისა. - დომინიკიანი პატრი ივანეს მოსვლა სამეგრელოში და მისი მოხსენება. - თეათინელი

IV

მისიონერების წასვლა გურიაში. - ურბანო პაპის წერილი გურიის მთავართან. - მისიონების წარდგომა გურიელ კათალიკოსის მალაქიას წინაშე. - გურულთა ხელახლავ მონათვლა. - კათალიკოსის მკურნალის მტრობა მისიონერების წინააღმდეგი. - გურიაში პატრების შრომა. - კათალიკოსის მიერ სახლის და ეკლესიის მიცემა. - სკოლის გახსნა და ქართული გრამატიკის შედგენა. - ბერძნის მღვდლების აღშფოთება და მტრობა ფერინდონეს მიერ მისიონერების სახლის გადაწვა. - გარდაცვალება პატრი ჯარდინასი ეპისკოპოსის შემომქმედელის გამო. - პატრი ჯარდინას მოღვაწეობა. - ფერინდონეს შერიგება და მოქცევა. - კათალიკოსისგან ახალი მისიონერების მიიწვევთ-გურიაში კათოლიკების გამრავლება. - ათაბეგის ქალის ელენეს გაკათოლიკება და მისი სპარსეთში დედოფლად გაგზავნა. - პატრი ქრისტეფორეს შრომა და მისი ქართული თხზულება. - კათოლიკობის გავრცელება გურიის უმთავრეს პირთა შორის. - მალაქია კათალიკოსის გარდაცვალება და ვახტანგ გურიელის მტრობა. - მისიონერთა გურიიდგან წასვლა. - გიორგი გურიელის მიერ ქართლიდგან კაფუცინების მოწვევა და მისი წერილი. - ანტიოქელი პატრიარქის გაკათოლიკება და პაპის წერილი მასთან. - გურიელ სკანითელი ეპისკოპოსის კათოლიკობა და მისი რომში მგზავრობა. - ურბანო პაპის წერილი ოდიშის მთავართან. - გორიდგან მისიონერთა წასვლა სამეგრელოში. - მათი დადიანის წინაშე წარდგომა და მასთან დარჩენა. - ალავერდელის მტრობა მისიონერთა წინააღმდეგ. - დადიანის განკურნება

და ჭიპურიაში მისიონერთათვის წმ. გიორგის ეკლესიის მიცემა. – მისიონერთა შრომა და ბევრი ურიგობის მოსპობა სამეგრელოში. – ბატონების უწყალო მოქმედება ყმებზე. – მისიონერთა წინააღმდეგობა ყმების გაყიდვის შესახებ. – მეგრელების ხელმეორედ დანათვლა. – ბერძენი მიტროპოლიტის მოსვლა სამეგრელოში და მისი გაკათოლიკება. – უმთავრესი პირების ხელახლავ მონათვლა. – აღსარების საიდუმლოს კვალად აღდგენა. – ალავერდელის შერიგება პატრებთან და მისი გაკათოლიკება. – ბერძნების მტრობა მისიონერთა წინააღმდეგ. – დადიანის დიდი პატივისცემა მისიონერთადმი და მისი გაკათოლიკება. – პაპის ბულა დადიანთან პროპაგანდის კოლეგიაში ბავშვების გაგზავნის შესახებ. – დადიანის მიერ ელჩის გაგზავნა პაპთან და წიგნის მიწერა. – პატრი იოსების რომს წასვლა და ორი ბავშვის წაყვანა. – იმ პატრის უკან გამობრუნება და წერილის წამოღება დადიანთან. – იმ პატრის კოსტანტინეპოლში დატყვევება და სიკვდილი. – ახალი მისიონერების მოსვლა და საგლახაკოს დაარსება. – ორცოლობის შესახებ წინააღმდეგობა პატრებისაგან. – გაკათოლიკებული ბერძნის მიტროპოლიტის რომაში წასვლა და პატრი ქრისტეფორეს წერილები პაპთან, უფროსთან და კარდინალ-

V

თან. – ლამბერტის იტალიაში გაბრუნება. – პატრების მოხსენება სამეგრელოზე. – სამეგრელოს მოხრების ამბავი. – სამეგრელოს ეპისკოპოსთა სარწმუნოების აღსარება საფრანგეთის პროტესტანტების გასამტვეუნებლად. – სამეგრელოს აკლება მტრებისგან. – პატრების მოხსენება. – აფხაზი სარეკ სარაზოს გამეფება სამეგრელოში და პატრებისადმი პატივისცემა. – ბერძნის ბერების მტრობა, მათი ქურდობა, და სამეგრელოდგან მათი გადევნა. – სამეგრელოს აკლება აფხაზეთისგან. – სამეგრელოში თეათინელების შემცირება. – პაპის წერილი იმერეთის მეფესთან. – ალექსანდრე მეფისგან პატრი ქრისტეფორეს მიწვევა ქუთაისში. – იმ პატრის დიდი მოღვაწეობა ქუთაისში. – ბერძნის ბერების მტრობა. – პატრების გასადევნათ ალექსანდრიის პატრიარქის მოსვლა ქუთაისს. – მეფის გამოსარჩლება პატრებისათვის. – დადიანის გაწყრომა და პატრის დაბარება. – ალექსანდრე მეფის წინააღმდეგობა მისი გასტუმრებისათვის. – პატრის უნებური გაბრუნება სამეგრელოში. – მოსკოვიდგან არჩილ მეფის მიერ იეზუიტების გამოთხოვა იმერეთისათვის. – მისი დაპირება რომასთან შეერთებისათვის. – ორი იეზუიტის მოსვლა იმერეთს.

თავი VII.

კაფუცინების დანიშვნა საქართველოს მისიონერებად და მათი მოსვლა ტფილისში. – რომში მათი მოხსენების გაგზავნა თავიანთი მოსვლა-დაბინავების შესახებ. – მეფის მკურნალის ანდრია ეპიფანეს წერილი მისიონის შესახებ. – კაფუცინების ექიმობა და მეფის მკურნალის საჩივარი. – პატრი კარლოს რომაში გაგზავნა შემწეობის საშოვნელად. – მეფის შესახებ მოხსენება. – ანდრია ეპიფანეს წერილი. – შაჰნავაზ მეფის წერილი პაპთან. – რომის მიერ აკრძალვა ყმების გაყიდვისა. – პატრი კარლოს უკან მობრუნება. – პროპაგანდისგან ქართველი ყმაწვილების მიწვევა რომში. – პროპაგანდის წერილი მეფესთან. – პატრი კარლოს მე-

ორედ გაგზავნა რომში. – კაფუცინების მოხსენება საქართველოს შესახებ. – ახალი მისიონერების მოსვლა. – სომხების მიერ დევნულობა. – ქართველების სომეხთა სარწმუნოებასთან შეერთება. – კაფუცინების ქუთაისში წასვლა. – კაფუცინების შრომა და კათოლიკობის გავრცელება. – საქართველოს მისიონის შესახებ მოხსენება. – ქართულად კათეხიზმოს თარგმნა. – საქართველოს ეკკლესიის გამო მოლაპარაკება. – ქართველი მოწაფეების რომაში წასვლა. – ბაგრატ მეფის და შიშიტა ერისთავის წერილები კაფუცინების მისაწვევად. – კაფუცინის რომაში გაგზავნა შემწეობის საშოვნელად. – შაჰნავაზის წერილი პაპთან და კაფუცინების უფროსთან. – ალექსანდრე გიორგიანის წერილი. – პატრების წერილი ბატონიშვილის გიორგისადმი. – მოხსენება მისიონის შესახებ. – კაფუცინების

VI

გურიაში მისვლა-მოსვლა. – სომხების მიერ დევნულება. – ესტატეს წერილი. – პატრი იოსების რომში გაგზავნა. – ნეაპოლში მყოფის ქართველის თხოვნა პროპაგანდისადმი. – პატრი ბერნარდეს გაბრუნება იტალიაში, მისი მოხსენება და მისი ნაშრომი. – ქართულად კათეხიზმოს დაბეჭდა და მისი შემოწმება. – წერილი ასთანდარასი. – პატრი ბერნარდეს პასუხი. – წერილი მისიონის შესახებ. – სომხების მიერ დევნულება. – გიორგი მეფის ერთგულება. – ჟამის გაჩენა. – ქართველი ყმაწვილების რომში გაგზავნა. – დუკა კოზიმოს წერილი გიორგი მეფესთან. – ქართველი თავადების გაკათოლიკება. – გიორგი მეფის, მისი ძმის ლევანის და ექვთიმე არქიეპისკოპოსის გაკათოლიკება. – გიორგის წერილი პაპთან. – პატრი ჯუსტინოს წერილი პაპთან და პატრი ანჯელოს მეფის ელჩად გაგზავნა რომს. – ექვთიმე არქიეპისკოპოსის წერილი პაპთან. – პაპის პასუხი მეფესთან და ექვთიმესთან. – მეორე წერილი მეფესთან. – ქართველი ყმაწვილების შეწყნარება პროპაგანდის კოლეგიაში. – იეზუიტების წერილი საქართველოს კათოლიკობის შესახებ. – ბარძიმი ერისთავის გაკათოლიკება. – მისი ცდა საქართველოს გასანთავისუფლებლად. – საქართველოს შესახებ მოხსენება. – სხვა მოხსენება ბარძიმის შესახებ. – ბარძიმის ორი წერილი პაპთან. – ჟამი და სომხების მიერ დევნულება. – კათოლიკობის წარმატება. – პაპის წერილი ბარძიმთან. – რომში ქართველი ბავშვების მიწვევა. – სომხების მტრობა და დევნულების დაწყობა. – სხვა მოხსენება მათ მიერ დევნულების შესახებ. – ისპანში ელჩის გაგზავნა და შაჰის ბრძანების გამოტანა. – იმ საუკუნის შესახებ დასკვნა.

თ ა ვ ი VIII.

კათოლიკობის გავრცელების დამაბრკოლებელი მიზეზები. – კვლად სომხების მტრობა კათოლიკობის წინააღმდეგ და რომში ერთი კათოლიკეს გაგზავნა. – სხვა წერილი იმავე საგნის შესახებ. – რომაში ტვილელი ქართველის მიღება და პროპაგანდის წერილი. – გიორგის ძმის ლევანის მიმართვა რომში. – დომენტი კათალიკოსის და მისი ძმის ქაიხოსროს გაკათოლიკება. – პროპაგანდის წერილი დომენტი კათალიკოსთან და ქაიხოსროს ერთგული კათოლიკობა. – სომხების მიერ დევნულება. – საბა ორბელიანის კათოლიკობა და მისი პირველი წერილი პაპთან. – პატრი რიშარდის წერილი საბას მგზავრობისა და აფხაზეთის კათოლი-

კოსის შესახებ. – საბას და ვახტანგის მიწერ-მოწერა საფრანგეთთან. – რიშარდის წერილი საბას საფრანგეთში მოსვლის შესახებ. – საბას მეორე წერილი რომში კარდინალთან. – ვახტანგის წერილი საბასთან. – საბას მესამე წერილი საფრანგეთის მინისტრთან. – კარდინალის წერილი

VII

საბასთან. – იმისავე წერილი პარიზის ნუნციოსთან. – პაპის წერილი საფრანგეთის მეფესთან ვახტანგის შესახებ. – საბას მოხსენება საფრანგეთის მეფესთან. – სხვა მოხსენება საქართველოს მისიონის შესახებ. – საბას მიერ ლუდოვიკე მეფის ნახვა და სიტყვის წარმოთქმა. – საბას მეოთხე წერილი მინისტრთან. – პაპის მეორე წერილი ლუდოვიკე მეფესთან ვახტანგის შესახებ. – პაპის წერილი ვახტანგთან. – პროპაგანდის მიწერილობა მინისტრთან საბასა და ვახტანგის შესახებ. – ცნობები საბას შესახებ. – საბას მეხუთე წერილი მინისტრთან. – საქართველოსი და ვახტანგის ამბავი. – პაპის წერილი საბასთან. – პროპაგანდის წერილი საბასთან. – კათოლიკობის გავრცელება ქართველებში. – საბას მობრუნება და კათოლიკობის გაძლიერება. – სომხების მიერ საშინელი დევნულები შესახებ მოხსენება. – პროპაგანდის წერილი საბას მეგობართან კოსტანტინეპოლში. – ევროპელი მთავრების წერილები სპარსეთის მეფესთან სომხების დასასჯელად. – ვახტანგის მობრუნება საქართველოში. – მეორედ მიწერა ევროპელის მთავრებისაგან სომხების წინააღმდეგ. – ცნობები ვახტანგის შესახებ და მისი კათოლიქობა. – ვახტანგის წერილი პაპთან. – მისივე წერილი ავსტრიის იმპერატორთან. – გაკათოლიკებულის ბეჟან ბერის რომში წასვლა. – საბას გაგზავნილი წერილები ქართველი მოწაფების რომში წასვლა. – გორელი ტულკანთ დავითა რომში. – მის მიერ ქართული კატეხიზმის დაწერა და იმ წიგნის განხრწნა მღვდელი ბადინანთ გრიგოლის მიერ. – ქართველი ივანე ჯიგანანთი რომში. – ორბელიანთ გვარში კათოლიკობის გავრცელება. – ქართველი კათოლიკების გამრავლება საზღვარ გარეთაც. – ქართველი კათოლიკე მღვდლის ჯანიძის რომში მისვლა. – კაფუცინების მიერ ქართველების გასომხება. – ორბელიანთ ივანეს და ვახტანგის წერილები პაპთან და კარდინალთან. – პროპაგანდის პასუხი მათთან. – ტფილელი კათოლიკე ქრისტოფორე ეპისკოპოსის მგზავრობა და ვიკარობა. – მისი რომში მისვლა და მასზე ვრცელი მოხსენება. – მისი რომიდან გამობრუნება. – სომხების მიერ დევნულება. – იმ დევნულების გამო ამილახვრის წერილი პაპთან. – იმავე საგანზე ორბელიანების წერილი კარდინალთან. – პროპაგანდის წერილი კაფუცინებთან. – პატრი ლეონის რომში წასვლა და საქართველოს შესახებ მოხსენება. – ალეპოდგან სამი ქართველი ბავშვის გაგზავნა რომში. – კაფუცინებთან პროპაგანდის წერილი ქართველი ყმაწვილების რომში გასაგზავნად. – ისპანიდან ლათინის ეპისკოპოსის მოსვლა საქართველოში. – კაფუცინების მოხსენება. – გაუწვრთნელი კაფუცინები. – გაკათოლიკება აფხაზეთის კათოლიკოსის ბესარიონისა, როსტომ ერისთავისა და ალექსანდრეს იმერეთის მეფისა. – სომხების მიერ დევნულება. – ქართველების ერთგულება მისიო-

VIII

ნერთადმი. – ბერძნების მიერ დევნულება. – ერეკლე მეფის მიდრეკი-

ლება კათოლიკობისადმი. – ანტონ კათალიკოსის გაკათოლიკება და მისი განდევნა. – მის შესახებ მოხსენება. – დევნულება თეიმურაზ მეფის მიერ. – რომისა და საფრანგეთის მთავრობის მიწერ-მოწერა ამ დევნულების შესახებ. – რომში კვალად დაბარება ქართველი მოწაფეებისა. – თეიმურაზის და ერეკლეს წერილი კაფუცინთან. – პატრი ლეონარდოს წერილი ტფილისში მობრუნების შესახებ. – ერთი ქართველი ვენეციაში. – ერეკლეს წერილი პატრი ლეონარდოს მეორედ მიბრუნებისათვის. – კვალად კათოლიკობის გავრცელება ქართველებში. – მოხსენება პატრების მამულების შესახებ. – კვალად ქართველების გაკათოლიკება. – ქართველების სომხურ ტიბიკონზე კურთხვა. – ქართველი მოწაფეების წასვლა რომში. – კლემენტე პაპის წერილი ერეკლესთან. – ქართველების გაგზავნა რომში და მათი სომხურად კურთხვა. – კაფუცინის წერილი იმერეთის მისიონის შესახებ. – პაპის წერილი ერეკლესთან. – ახალციხეში სომხების მიერ დევნულება და ტფილისში კათოლიკობის წარმატება. – ანტონა ახალციხელის რომში წასვლა. – ერეკლეს მიმხრობა სომხებთან და დევნულება. – განახლება დევნულებისა. – ერთი ქართველის გაგზავნა რომში. – სოლომონ მეფე და მისი ძმა კათალიკოსი. – სოლომონ მეფის წერილი პაპთან. – პაპის პასუხი. – ანტონა თბილელის კაფუცინად შემონაზონება. – კაფუცინების ყმები და ერეკლეს წერილი. – ერეკლეს მიერ კაფუცინის ელჩად გაგზავნა ევროპაში. – იმ ელჩის გზაში გარდაცვალება. – ეჩმიაწინელი კათალიკოსის მტრობა. – ერეკლეს მიერ ელჩადვე გაგზავნა კაფუცინისა და სიკვდილი პოლონეთში იმ ელჩისაგ. – ერეკლეს ორი წერილი ვენეციის მთავრობასთან. – თხოვნა ერეკლესთან ეკლესიების დაბრუნების შესახებ. – პატრების რუსეთში მიმართვა ამ ეკლესიების გამო. – სამეგრელოს მისიონის განახლება. კვალად სომხების მიერ დევნულება. – მეფის დის გარდაცვალება და მისი კათოლიკობა. – პროპაგანდის წერილი კაფუცინებთან ტფილისის ახორების შესახებ. – კათოლიკობის მუდმივი წარმატება.

თავი IX.

ძველათ ახალციხეში ქართველთა მკვიდრობა და კათოლიკობა. – მაჰმადიანთაგან მესხთა ამოწყვეტა. – სიძნელე ახალციხეში კაფუცინების დამყარებისა. – მოხსენება ახალციხის შესახებ. – კაფუცინების ახალციხეში დამყარება. – მოთხრობა პატრების ეკლესიის აშენების შესახებ. – ახალციხელების მიდრეკილება პატრებისადმი. – ახალციხის ურიგო მღვდლები და მათი მტრობა კაფუცინების წინააღმდეგ. – მიზეზი იმ მტრობი-

IX

სა. – მღვდელ იოსებ შავშელის წერილი. – ახალციხელების რომში წასვლა და მღვდლად კურთხევა. – სამცხის კათოლიკების რიცხვი. – ივანე ჯიგანანთის აღმოსავლეთში წამოსვლა. – ლათინის ეპისკოპოსის წერილი ახალციხელ მღვდლებთან. – იმ მღვდლების კოსტანტინეპოლში მიმართვა. – ახალციხის ურიგობა და მის შესახებ მოხსენება. – კათოლიკების რიცხვი. – ახალციხელი პავლე მღვდელის ეპისკოპოსად კურთხევა. – ახალი მღვდლების მოსვლა და მოწაფეების რომში წასვლა. – ფირალანთ ანტონას წერილი მაქანდრიანთ გრიგოლის შესახებ. – ფრანჩისკე შარან-

თის წერილი. – პროპაგანდის წერილი ფირალანთ მღვდელთან. – კათოლიკების აღრიცხვა. – კათოლიკების წინააღმდეგ მტრობა და საჩივრები ეჩმიაწინის კათალიკოსისა. – ჯავახეთში კათოლიკობა. – პატრი ლეონარდის იტალიაში გაბრუნება და მისი მოხსენება. – პატრი კაპუროს წერილი კაფუცინების შესახებ. – ფირალანთ ანტონას წერილი პროპაგანდასთან. – სომხური ტიბიკონის გავლენა ერზედ. – სომხების მიერ დევნულება და მღვდლების ტყვედ წაყვანა. – პატრების წერილი თავიანთ ტყვეობის შესახებ. – მოხსენება ახალციხელთა გაჭირვებისა. – ახალციხელების მოთხოვნა პატრების გამოხსნისათვის. – მათი განთავისუფლების ამბავი. – მღვდლების წვალება-გვემა ეჩმიაწინის კათალიკოსისგან. – მათი ტყვეობიდან მობრუნება. – იმ მღვდლების წერილი პროპაგანდასთან. – სომხების მიერ მოწამლა პატრი ალიოზისა. – მოხსენება ლეკებისა და თათრების მტრობის შესახებ. – პროპაგანდის პასუხი. – პროპაგანდის წერილი მაქანდრიანთ გრიგოლთან. – მოსკოვიდგან რომში ორი ახალციხელის მოსვლა და მათი სათხოვარი პაპთან. – მაქანდრიანთ გრიგოლის წერილი პროპაგანდასთან. – პროპაგანდის მიერ ნების დართვა წირვაზე ქართული სახარების წაკითხვის შესახებ. – კრუხიჭამიანთ გრიგოლის წერილი პროპაგანდასთან. – ამის გაუფროსება და საქმეების არევ-დარევა. – კოსტანტინეპოლის ქართველი კათოლიკები. – ახალციხელი ყმაწვილების რომში გაგზავნა. – კვალად რომის ნების დართვა ქართულად სახარების წაკითხვის შესახებ. – ხუციათ მღვდლები და კათოლიკების სიმრავლე სამცხეში. – ხუციათ ანტონას წინააღმდეგობა ახალციხეში მობრუნებაზედ. – ახალციხის კათოლიკების გამრავლება. – სომხების მიერ დევნულება. – ახალციხელი მღვდლების უთანახმოება. – მღვდლების წერილი პროპაგანდასთან. – მაქანდრიანთ მღვდლის გამართლება, მისი უფროსად დანიშვნა და სიკვდილი. – ველელების გაკათოლიკება. – მათი ქართული ტიბიკონი, ველელებზედ ანტიოქიის პატრიარქის უფლება. – ველელების თხოვნა კაფუცინებთან. – მეორე მათი თხოვნის წერილი. – სომხების მტრობა პატრების წინააღმდეგ. – ველელების შევიწროება და მათი სომხურ ტიბიკონზედ გადაყვანა.

X

თავი X.

რუსების შემოსვლა. – კაფუცინების სიხარული. – სოლომონ მეფის წყალობის წერილი. – კაფუცინების წერილი პროპაგანდასთან. – რომიდგან მიწერა რუსეთში ეკკლესიების დაბრუნების შესახებ. – ახალციხის ურიგო მდგომარეობის მოხსენება. – პროპაგანდის წერილი მღვდელ შაჰყულიანთან. – მისი სხვა წერილი. – თბილელი ონოფრიოს წერილი პროპაგანდასთან. – კაფუცინების უთავბოლოება. – პატრი ნიკოლა. – იყლიონისა და ფარნავაზის წერილი კარდინალთან. – სოლომონ მეფის წერილი კარდინლებთან. – პროპაგანდის პასუხი სოლომონ მეფესთან. – მთავარმმართველის მუქარა კაფუცინების წინააღმდეგ. – პროპაგანდის პასუხი იყლიონთან და ფარნაოზთან. – მარიამ დედოფლის წყალობის წერილი კაფუცინებისოსადმი. – ახალციხის საქმეების არევა. – რომიდგან შემწეობის გამოგზავნა. – ტფილისის ეკკლესიის დასრულება. – ციციანის მფარველობა. – ეკკლესიის კუთვნილების შესახებ. – ფილიპეს მოხსენება. – კაფუცინების შემცირება, შაჰყულიანის გაბატონება. – ეპისკოპო-

სობისათვის მისი ცდა და ყველას გასომხება. – როტიეს მოხსენება შაჰ-ყულიანის შესახებ. – პატრი ფილიპეს მოხსენება. – მისი შრომა. – მოწმობა ტფილისის ეკკლესიის მამულებისა. – ქუთაის ეკკლესიის საკუთრება. – კაფუცინების მოხსენება. – შაჰყულიანის მტრობა შაჰყულიანის წინააღმდეგ. – ახალციხელების მოწმობა კაფუცინების სასარგებლოდ. – ტფილისის სასაფლაოს ეკკლესიის გათავება. – შაჰყულიანის დასჯა. – ახალციხის გავერანება ომის გამო. – პატრი ფილიპეს მოხსენება. – ქართველების რომში გაგზავნის შესახებ. – გორის ეკკლესიის უძრავი და მოძრავი მამულის აღწერა. – ახალციხის ეკკლესიის გასესხებული ფულის სია. – პატრი თომას გარდაცვალება და მამულების ჩამორთმევა. – კაფუცინი ეპისკოპოსის ტფილისში გამოვლა. – ზუბალოვის რომში მგზავრობა. – შაჰყულიანის მტრობა კაფუცინების წინააღმდეგ. – გამოძიება და შაჰყულიანის დასჯა. – იმისი უსამართლო საჩივრები მთავრობასთან და კაფუცინების გადევნება საქართველოდგან. – შაჰყულიანის ცდა ეკკლესიების ხელში გასატარებლად. – სხვა და სხვა წერილი ერისა და მღვდლებისა. – დასკვნა ამ ისტორის შესახებ.